

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ
AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ БИЗНЕС ЖОҒАРЫ МЕКТЕБІ
ВЫСШАЯ ШКОЛА ЭКОНОМИКИ И БИЗНЕСА
HIGHER SCHOOL OF ECONOMICS AND BUSINESS

«Қаржы және есеп» кафедрасы
Кафедра «Финансы и учет»

Студенттер мен жас ғалымдардың
“ФАРАБИ ӘЛЕМІ”
атты халықаралық ғылыми конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ
Алматы, Қазақстан, 6-8 сәуір 2022 жыл

МАТЕРИАЛЫ
международной научной конференции
студентов и молодых ученых
“ФАРАБИ ӘЛЕМІ”
Алматы, Казахстан, 6-8 апреля 2022 года

MATERIALS
International Scientific Conference
of Students and Young Scientists
Almaty, Kazakhstan, April 6-8, 2022

Алматы, 2022

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ
AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ БИЗНЕС ЖОҒАРЫ МЕКТЕБІ
ВЫСШАЯ ШКОЛА ЭКОНОМИКИ И БИЗНЕСА
HIGHER SCHOOL OF ECONOMICS AND BUSINESS

«Қаржы және есеп» кафедрасы
Кафедра «Финансы и учет»

“ФАРАБИ ӘЛЕМІ”

атты студенттер мен жас ғалымдардың
халықаралық ғылыми конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, Қазақстан, 6-8 сәуір 2022 жыл

МАТЕРИАЛЫ

международной научной конференции

“ФАРАБИ ӘЛЕМІ”

студентов и молодых ученых

Алматы, Казахстан, 6-8 апреля 2022 года

MATERIALS

International Scientific Conference
Of Students and Young Scientists

«FARABI ALEMI»

Almaty, Kazakhstan, April 6-8, 2022

Алматы
«Қазақ университеті»
2022

Жауапты редакторлар:

Бимендиева Л.А.

Жидебекқызы А.

Калиева А.Е.

Ахметова З.Б.

Даулиева Г.Р.

Нурмагамбетова А.З.

Тургинбаева А.Н.

Кондыбаева С.К.

Курбанбаева А.А.

Сырлыбаева Н.Ш.

Товма Н.А.

Жумадилова Т.Б.

Мурабилдаева Р.А.

Тасжарганов С.И.

Чемирбаева М.Б.

«Фараби әлемі» атты студенттер мен жас ғалымдардың халықаралық ғылыми конференциясының материалдары. Алматы, Қазақстан, 6-8 сәуір 2022 ж. – Алматы: Қазақ университеті, 2022. – 488 б.

ISBN 978-601-04-3292-5

КӘСІПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫН ТАЛДАУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ

Ниязбек Айгерім,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және Бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының 4-курс студенті

Ғылыми жетекші: Супугалиева Г.И., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

Нарықтық экономика, цифрландыру жағдайында коммерциялық кәсіпорындардан өндірістің жоғары тиімділігін, ғылыми-техникалық прогрестің жетілдірілуін, шаруашылық жүргізу мен өндірісті басқарудың тиімді нысандарын енгізу негізінде олардың өнімдері мен қызметтерінің бәсекеге қабілеттілігін, кәсіпкерлік бастамаларды және т.б. жандандыру талап етіледі. Осы міндетті іске асыруда кәсіпорындардың шаруашылық қызметін талдауға маңызды рөл беріледі. Оның көмегімен кәсіпорынның даму стратегиясы мен тактикасы жасалады, жоспарлар мен басқарушылық шешімдер қабылданады, олардың орындалуын бақылау жүзеге асырылады, өндіріс тиімділігін арттыру резервтері анықталады, кәсіпорын, оның бөлімшелері мен қызметкерлері қызметінің нәтижелері бағаланады.

Қазіргі жағдайда тиімді қызметті қамтамасыз ету үшін басшылық өз кәсіпорнының қаржылық-экономикалық жағдайын, сондай-ақ серіктестер мен бәсекелестердің іскерлік белсенділігінің жағдайын нақты бағалай білуі керек.

Ұйымның қаржылық жағдайы кәсіпорынның тұрақты және табысты жұмысының негізі, өзегі болып табылады. Бұл іскерлік белсенділік пен сенімділіктің маңызды сипаттамасы, бәсекеге қабілеттілікті, іскерлік ынтымақтастықтағы әлеуетті анықтайды, кәсіпорынның өзі мен оның серіктестерінің экономикалық мүдделеріне қаншалықты кепілдік берілгенін бағалайды.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалау бірінші кезекте біздің экономикамыздың нарықтық қатынастарға көшуіне байланысты маңыздылыққа ие болды.

Қаржылық жағдай дегеніміз-кәсіпорынның өз қызметін қаржыландыру мүмкіндігі. Ол кәсіпорынның қалыпты жұмыс істеуі үшін қажетті қаржы ресурстарымен қамтамасыз етілуі, оларды орналастырудың орындылығы және пайдалану тиімділігі, басқа заңды және жеке тұлғалармен қаржылық қатынастар, төлем қабілеттілігі және қаржылық тұрақтылық көрсеткіштерімен сипатталады.

Қаржылық жағдайды бағалау – (ағылш. estimation of financial position) – шаруашылық жүргізуші субъектінің қаржылық әл-ауқаты мен даму динамикасын анықтауға мүмкіндік беретін тәсіл.

Банктер несие беру шарттарын бағалау және тәуекел дәрежесін анықтау үшін, жеткізушілер төлемдерді уақтылы алу үшін, салық инспекциялары бюджетке түсетін қаражат жоспарын орындау үшін, кәсіпорын ұйымның алдағы қызмет нәтижелерін, экономикалық әлеуетін болжау үшін және т.б. жағдайларда қаржылық талдау басшылық қолындағы икемді құрал болып табылады. Кәсіпорынның қаржылық жағдайы кәсіпорынның қаражатын орналастырумен және пайдаланумен сипатталады.

Қаржылық талдау: кәсіпорынның төлем қабілеттілігін қалпына келтіру мүмкіндігі (мүмкін еместігі) туралы ұсыныс дайындау және кәсіпорынға қатысты банкроттықтың тиісті рәсімін енгізудің орындылығын негіздеу; кәсіпорынның мүлкі есебінен сот шығыстарын өтеу мүмкіндігін айқындау; сыртқы басқару жоспарын дайындау; қаржылық сауықтыру (сыртқы басқару) рәсімін тоқтату және т.б. мақсаттарда жүргізіледі.

Қаржылық талдау:

- статистикалық, бухгалтерлік және салықтық есептілік,
- бухгалтерлік және салықтық есепке алу тіркелімдері, сондай-ақ аудиторлық тексеру материалдары мен бағалаушылардың есептері(бар болған жағдайда);
- құрылтай құжаттары, ұйымға қатысушылардың жалпы жиналыстарының хаттамалары, Директорлар кеңесінің отырыстары, акционерлер тізімі, шарттар, жоспарлар, сметалар, калькуляциялар;
- салық салу мақсаттары үшін Есеп саясаты, бухгалтерлік есеп шоттарының жұмыс жоспары, құжат айналымы схемалары және ұйымдық және өндірістік филиалдардың, еншілес және тәуелді шаруашылық қоғамдарының, құрылымдық бөлімшелердің есептері; салықтық тексерулер мен сот процестерінің материалдары;
- кәсіпорынның қызметін регламенттейтін нормативтік құқықтық актілер негізінде жүргізіледі.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалау барысында арнайы коэффициенттер қолданылады. Коэффициенттердің үш тобы бар:

1. төлем қабілеттілігін сипаттайтын коэффициенттер;
2. қаржылық тұрақтылықты сипаттайтын коэффициенттер;
3. іскерлік белсенділікті сипаттайтын коэффициенттер.

Аталған коэффициенттер негізінде кәсіпорынның қаржылық жағдайына талдау жасалып, оның болашақтағы жай-күйіне болжам жасала отырып, ағымдағы жағдайға баға беріледі.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау бірқатар кезеңдерді қамтиды:

- Кәсіпорынның қаржылық жағдайын және оның қаржылық көрсеткіштерінің есепті кезеңдегі өзгерістерін алдын ала (жалпы) бағалау;
- Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын талдау;
- Кәсіпорынның төлем қабілеттілігі мен өтімділігін талдау;
- Айналым қаражаттарының айналымын талдау;
- Кәсіпорынның қаржылық нәтижелерін талдау

Әр кезең кәсіпорынның қаржылық жағдайы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік беретін көрсеткіштердің абсолютті және салыстырмалы деңгейін анықтайды.

Мысалы, қаржылық тұрақтылық түрін анықтау кезінде мынадай теңсіздіктер қолданылады:

$EO \geq O$ -абсолютті тұрақтылық;

$ET \geq O$ -қалыпты тұрақтылық;

$EO \geq O$ -тұрақсыз жағдай;

$EO < O$ -дағдарыс жағдайы.

Келесі талданатын көрсеткіштер ішінде маңыздыларының бірі – активтердің өтімділігі, яғни активтердің ақшаға айналу мүмкіндігі. Баланстың өтімділігі-кәсіпорынның міндеттемелерін оның активтерімен жабу дәрежесі ретінде анықталады, олардың ақшалай нысанға айналу мерзімі міндеттемелерді өтеу мерзіміне сәйкес келеді. Бухгалтерлік баланстың өтімділігін талдау өтімділік дәрежесі бойынша топтастырылған және өтімділіктің кему ретімен орналастырылған актив қаражатын өтеу мерзімі бойынша топтастырылған және өтеу мерзімінің өсу ретімен орналастырылған міндеттеменің пассивтерімен салыстыру негізінде жүргізіледі.

Баланс өтімді болып саналады, егер: $A1 \geq M1$, $A2 \geq M2$, $A3 \geq M3$, $A4 \leq M4$

Соңғы уақытта кәсіпорынның қаржылық жағдайына талдау жүргізу сапасы айтарлықтай өсті. Кәсіпорынның қызметін жан-жақты сипаттайтын, оның негізгі проблемалары мен оларды шешудің мүмкін жолдарын анықтайтын сауатты дайындалған аналитикалық жазбалар қазіргі таңда аз емес. Кәсіпорынның қызметін, оның қаржылық жағдайын талдаудың қазіргі кездегі әдістерінің көпшілігі бір-бірін қайталайды және толықтырады, оларды талдаудың нақты мақсаттары мен міндеттеріне, аналитиктің қолындағы ақпараттық базаға байланысты кешенді немесе бөлек пайдалануға болады.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау мен бағалауда 90-жылдардың басында В. Ф.

Палий ұсынған әдіс кеңінен қолданылды. Алайда, бүгінгі таңда бұл әдіс талдауға қойылатын барлық талаптарды қанағаттандырмайды.

Біріншіден, 1992 жылдан бастап талдаудың ақпараттық негізі айтарлықтай өзгерді, өйткені теңгерім нысаны өзгерді.

Екіншіден, В. Ф. Пали әдіснамасына енгізілген нормативтік база жаңа экономикалық жағдайларды және ең алдымен, инфляцияның жоғары қарқынын ескермеді.

Үшіншіден, ол нашар рәсімделген және компьютерлік өңдеу үшін жеткілікті дәрежеде ыңғайлы емес, икемсіз сипатқа ие болды.

Қазіргі уақытта қаржылық жағдайды талдау мен бағалауда келесі әдістер кеңінен қолданылады: Шеремет А.Д., Ковалев В. В., Сайфулин Р. С., Негашев Е. В., Савицкая Г. В., Ефимова О. В. және басқалар. Жалпы, аталған әдістер алдыңғы әдістердің одан әрі дамуын білдіреді:

1) формализацияланған, алгоритмделген, құрылымдалған сипатқа ие және барлық есептеулерді компьютерлендіруге көбірек бейімделген;

2) оларда кәсіпорынның төлем қабілеттілігін (өтімділігін) бағалау кезінде бірнеше өзге нормативтік база қолданылады;

3) пайдаланушылардың кең ауқымына бағытталған;

4) қаржылық жағдайды бағалаудың шетелдік тәжірибесі ішінара қолданылады;

5) әр түрлі қаржылық көрсеткіштердің (факторлардың) серпіні болған кезде алынған көрсеткіштің өзгеру сипатын зерттеуге мүмкіндік беретін өзара байланысты әр түрлі қаржылық коэффициенттердің моделі пайдаланылады;

6) теңгерімдік пайданы және өнімді өткізуден түскен пайданы талдау неғұрлым егжей-тегжейлі зерттеледі;

7) қаржылық жағдайды талдаудан басқа іскерлік белсенділікті талдау әдістемесі қарастырылады.

Бухгалтерлік есеп деректері бойынша кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау мақсаттарға, сондай-ақ ақпараттық, уақытша, әдістемелік және техникалық қамтамасыз етудің әртүрлі факторларына байланысты әр түрлі дәрежеде егжей-тегжейлі жүргізілуі мүмкін. Аналитикалық жұмыстың логикасы кәсіпорынның қаржылық жағдайын келесі түрдегі талдауды қамтиды:

- қаржылық жағдайды жедел талдау;

- қаржылық жағдайды егжей-тегжейлі талдау.

Қаржылық жағдай көрінетін сигналдық индикатор-бұл төлем талаптарын уақытында қанағаттандыру, несиелерді қайтару, қызметкерлердің жалақысын төлеу және бюджетке төлемдер жасау қабілеттілігін білдіретін кәсіпорынның төлем қабілеттілігі. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдауға бухгалтерлік есепті талдау, баланстың міндеттемелері мен активтері, олардың өзара байланысы мен құрылымы; капиталды пайдалануды талдау және қаржылық тұрақтылықты бағалау; кәсіпорынның төлем қабілеттілігі мен несие қабілеттілігін талдау және т.б. Қаржылық жағдайды талдау-есепті жылдың қорытындысы бойынша компания қол жеткізген нәтижелерді бағалаудың маңызды кезеңдерінің бірі.

Осы ретте кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау және бағалау өз кезегінде «Цифрлық Қазақстан» стратегиясын іске асыру аясындағы салық салу, қаржылық және есепті дамытудың өзекті мәселелерін қамтиды.

Осындай талдаудың деректері негізінде компанияның меншік иелері мен менеджменті бизнес нәтижелеріне әсер еткен факторлар туралы ақпарат алады, одан әрі даму бойынша экономикалық мүмкіндіктерді бағалайды.

Талдау деректері келесі жылға арналған бизнес-жоспарлар мен операциялық бюджеттерді әзірлеуге негіз болады.

Қаржылық жағдайды талдау сыртқы қаржыландыруды тарту кезінде әрдайым сұранысқа ие, өйткені оның қорытындылары компанияның төлем қабілеттілігін бағалауға және оның болашаққа серпінін болжауға көмектеседі. Демек, кез-келген компанияның қаржы-экономикалық қызметінің басшысы басқарушылық есепте қызметтің жылдық нәтижелерін

қалыптастырғаннан кейін оның қаржылық жағдайына сапалы талдау жүргізуге міндетті.

Қызмет нәтижелерін талдау кәсіпорынның қолда бар активтерді қаншалықты тиімді пайдаланатынын, оларды қалыптастыру көздері қаншалықты теңгерімді екенін түсіну үшін қажет. Талдау арқылы компанияның меншік құрылымының тұрақтылығын және оны қалыптастыру көздерін бағалауға болады.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау және бағалаудың «Цифрлық Қазақстан» бағытындағы маңыздылығы сол, жоғарыда жүргізілген анализдер негізінде кәсіпорынға, инвесторға, қарыз беруші және өзге де компания жұмысына қатысатын субъектіге кәсіпорын жағдайын бағалауда толық әрі шынайы шынайы ақпаратты көрсеткіштер негізінде оңай қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <https://works.doklad.ru/view/rZYubI9K5mU.html>
2. Дүйсенбаев К.Ш., Төлегенов Э.Т., Жұмағалиева Ж.Г. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау / Оқу құралы. – Алматы: Экономика. 2001 ж.
3. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика финансового анализа. – М.: ИНФРАМ, 1995.
4. Стандарты бухгалтерского учета. Национальная комиссия Республики Казахстан. Алматы, 1996.

КӘСІПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ МЕХАНИЗМІ

Абдуалиев Бахытжан,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Экономика және Бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының 4-курс студенті

Ғылыми жетекші: Супугалиева Г.И., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және Бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

Экономиканың белгілі бір бөлігін құрайтын кәсіпорындар әртүрлі бағытта қызмет атқарады. Тауар өндірісі, сауда-саттық, өнім шығарушы қызметіндегі кәсіпорындардың республикалық бюджет пен экономикалық өзгерістерге тигізетін әсері мол. Тиісінше, халықаралық байланысқа шығып, экспортқа тауар жіберетін кәсіпорындардың ықпалы зор. Өйткені, шығарушы мемлекетпен тұтынушы елді экономикалық байланыстырып қана қоймай, саяси қарым-қатынас жасауына түрткі болады. Ал, мемлекет аумағында тұтынушы халықты қамтамасыз ететін кәсіпорындар тіпті, инфляцияға дейін әсер етуі ықтимал. Сондықтан, кәсіпорындардың менеджменті, қаржылық механизмі, маркетинг жүйесі зерттеуді қажет ететін сала.

Бүгінгі таңда, кішкентай ғана сауда-саттық дүңгіршектерінен бастап, ірі-ірі компаниялардың, тіпті мемлекеттік мекемелердің қаржылық есебі жүргізіледі. Тіпті, мемлекеттік мекемелердің қаржылық есептерін ашық көздер арқылы республика тұрғындарына жариялап тұруы керек. Қазақстан Республикасының электронды үкімет порталы, ашық әкімдік порталы немесе статистикалық комитеттің интернет порталдары арқылы аталған мүмкіндікке қол жеткізуге болады. Ал, кәсіпкерлік теориясының негізінде сауда-саттықтың қандай да бір түрі болмасын оның өзінше есебі жүргізілуі керек. Мүмкін, сізде жеміс-жидек сататын сауда нүктесі болсын, тамақ өндірісімен айналысатын дүкеніңіз болсын, бәрінде қаржылық талдау, сараптау, жобалау жүргізіліп отыру тиіс.

Сондықтан, кәсіпорынның қаржылық сегментінің компоненттерін дамыту үшін кәсіпкерлер мынадай процесті басшылыққа алуы керек. Ең алдымен, қаржылық есептерді түсіну. Қаржылық есептер – өз венчурін басқаруда қолданылатын кәсіпкердің күшті құралы. Қаржылық есеп баланс, кіріс есебі және ақша ағымы есебінен тұрады. Кез келген кәсіпорынға керек қаржылық есеп: бухгалтерлік, табыстар туралы және ақша ағымдары туралы есеп принциптерін түсіндіру.

Алдымен, баланс – бизнестің нақты уақыттағы қаржылай позициясын баяндайтын қаржылық есеп. Көптеген есепшілер мұны бизнестің нақты уақытта, мысалы 31 желтоқсандағы суреті деп ойлайды. Бірақ, негізінен жабу уақыты – бизнес жылының соңғы күні болып есептеледі. Баланс екі бөлімнен: фирма иелігіндегі қаржылай ресурстар және қарызға алынған ресурстардан тұрады. Яғни, фирма иелігіндегі ресурстар активтер болса, кредиторлардың қарызы жауапкершіліктер деп аталады. Ал, фирмада қалған пайыздар меншік иесінің капиталы болып саналады. Осы үшеуі де баланста есептеледі.

Бизнес иелік ететін құнды зат, ол – активтер болып табылады. Активтердің құнын анықтау үшін меншік иесі немесе басқарушы:

- Ресурстарды анықтауы керек.
- Ресурстардың құнын ақшамен өлшеуі тиіс.
- Ресурстарға иелік ету деңгейін құру қажет.

Көптеген активтер оңай анықталады. Өйткені, олар ақша немесе құрал сияқты материалдық болады. Ал, материалдық емес активтерге патенттер мен авторлық құқықтарды жатқызады.

Жиі кездесетін қарыз жауапкершілігі – бизнес сауда жүргізу үшін алатын және төлей алатын, бірақ әлі қайтарылмаған қысқамерзімді қарыздар. Мұндай қарыздар компания айдың үшінші аптасында сауда жасап, бірақ тек келесі айдың бірінші күніне дейін төлемдерді төлеп бітірмеген жағдайда болады. Қарыз жауапкершілігі қысқамерзімді және ұзақ мерзімді болып, екі санатқа бөлінеді. Қысқамерзімді қарыз – (ағымдағы қарыз деп те аталады) алдағы 12 ай ішінде қайтарылатын қарыздар. Ұзақмерзімді қарыз – ипотека немесе банк қарызы сияқты 12 ай ішінде қайтарылмайтын қарыздар.

Меншік иесі капиталы – фирма активтерінен қарыздарын шегергенде қалатын капитал. Фирма ақша жоғалтса, меншік иесінің капиталы кеми түседі. Бұл тұжырым баланс есебінде тепе-теңдік сақталуына керекті дүние. Баланс есебінің теңдеуі мынадай:

Активтер = қарыз жауапкершіліктері + меншік иесі капиталы.

Осы теңдеу бойынша бизнес транзакциялары мен баланс есебіне әсері туралы мысал келтірсек. Несие транзакциясы Kendon корпорациясы өз жеткізушісіне хабарлсып 11 000 доллар материал әкелуін сұрайды. Келесі күні материал келіп, компания оны иелігіне өткізеді. Ақысы 30 күн ішінде төленеді. Бұл баланс есебіне қалай әсер етеді? Қордағы материалдық капитал 11 000 долларға және төленетін қарыз 11 000 долларға көбейеді. Ағымдағы қарыз көбейсе, ағымдағы активтер көбейеді. Ары қарай ақысы төленсе, не болады? Компания 11 000 долларға чек шығарады, ақша осындай көлемге азаяды. Сол уақытта төленетін қарыз да азаяды. Бұл – өзара есепке алу транзакциясы.

Пайда – бизнестің белгілі бір кезеңде жасаған жалпы сатылымы. Пайда сатылымнан түскен ақшадан құралады, бірақ міндетті түрде емес. Мысалы, жиһаз дүкені 500 долларға жиһаз сатып, оны сатып алушыға жеткізеді. Бірақ, төлем екі апта өткеннен кейін жасалады делік. Ал, компания жиһаз жеткізілген күннен бастап пайда артты деп есептейді.

Таза кіріс деп белгілі бір кезеңде пайданың шығыннан артық болуын айтамыз. Пайда шығыннан артық болса, таза пайда деп аталады. Кем болса, онда фирма таза шығынға ұшырайды. Қаржы есебі: жылдың аяғында тауар сатылымы мен қызметіне қатысты бүкіл пайда мен шығын бірге есептеледі, сосын шығын пайдадан азайтылады. Осылай фирма жылына қанша пайда түсіргенін, қанша шығын болғанын біледі.

Кіріс есебін толық түсіну үшін мынадай бес бөлім қаралады:

- 1) Сатылымнан түскен пайда;
- 2) Тауарды сатқандағы шығын
- 3) Операциялық шығындар;
- 4) Қаржылай шығын
- 5) Табыс салығы

Ақша ағымдары есебі ақша балансындағы компания жүргізген операцияларын, инвестицияларын және қаржылай әрекеттерін көрсетеді. Бұл есептің негізгі мақсаты – белгілі бір мерзімдегі ақшалай төлемдер мен ақша алымдарына қатысты ақпарат беру. Ақша ағымы

есебі операциялар, инвестициялар және қаржы деп үш бөлікке бөлінген. Таза операциялық ақша ағымдары көптеген компаниялар үшін позитив/оң болады, себебі операциялық ақша ағымдарының кірісі (бастапқы табыс жиынтығы) операциялық шығындардан көп болады.

Инвестициялық ақша ағымдары – кәсіпорын жабдықтарын сату немесе сатып алу сияқты ұзақ мерзімді инвестициялық әрекеттердің әсері. Таза ақша ағымы таза инвестиция ағымы кенде оң/позитив, кейде теріс/негатив болады. Қаржыландыру әрекеттері жаңа қорғаулар (акциялар мен бағалы қағаздарды), қорғауларды қайта саты алу және дивиденд төлемдері сияқты ақша ағымдарының әсерін білдіреді. Қарыз берушілердің пайызын төлеу қаржы әрекеттері болып есептелмейтіні есте сақтау керек. Есеп айырысу конвенциясында ақша ағымы есебін анықтауда пайыз төлеу ақша ағымы операциясының бір бөлігі деп қарастырылады. Үш түрлі көздер анықталған – операциялық, инвестициялық және қаржыландыру ақша ағымдарының басталуы мен аяқталуын ақша балансы біріктіреді.

Кәсіпорынның қаржылық есептерін жүргізудің өзіндік теңдеуі мен теорияларына сүйеніп кәсіпорынының қаржы механизмін жүргізуге болады. Бұл – экономика ғылымының қаржылық механизмі турасындағы бір парасы ғана. Осындай теңдеу мен есептеуге жүгінгенде ғана кәсіпорынның табысы пайда болады. Кез келген кәсіпорын, өндіріс орны, сауда-саттық нүктесінің негізгі мақсаты табыс табу, кәсіпті дамыту. Ал, табысқа жету бағытында қаржылық механизмге сай есептеулер жүргізу қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <http://www.minfin.gov.kz>
2. Дүйсенбаев К.Ш., Төлегенов Э.Т., Жұмағалиева Ж.Г. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау / Оқу құралы. – Алматы: Экономика. 2001 ж.
3. Р.Т. Дуламбаева «Кәсіпорын экономикасы» оқу құралы. Әл-Фарабиатындағы Қаз.ҰУ-Алматы. 2009 жыл.
4. Дональд Куратко «Кәсіпкерлік: теория, процесс және практика». Алматы, Ұлттық аударма бюросы, 2018ж.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ИПОТЕКАЛЫҚ НАРЫҒЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫН ТАЛДАУ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Исақова Айдана,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Қаржы және есеп» кафедрасы Қаржы мамандығының 4-курс студенті

Ғылыми жетекші: Супугалиева Г.И., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

Қазақстандағы тұрғын үй нарығы ең серпінді және маңызды нарық екені белгілі. Егер демография мен өмір сүру деңгейін ескеретін болсақ, онда әлі де үлкен тапшылық бар екенін түсінуге болады. Тұрғын үй саласының өзі елдің ЖІӨ-ге қосқан үлесі тұрғысынан айтарлықтай үлкен және ол үлкен мультипликативті әсерге ие. Тақырыптың өзектілігіне келетін болсам, бүгінде Қазақстанда ипотека беру үшін үлкен ресурстар жұмсалып жатыр. Осылайша, екінші деңгейдегі банктерге бұл үшін кемінде бір қызметкер қажет, оған жалақы төлеу және жұмыс орнын қамтамасыз ету қажет. Бірақ цифрландыру бұл ресурс пен шығындардың бір бөлігін босатуға мүмкіндік береді.

Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігімен және «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясымен бірлесіп азаматтарға үйден шықпай құрылыс салушыдан онлайн форматта пәтер сатып алуға мүмкіндік беретін «Цифрлық ипотека» пилоттық жобаны іске қосады. Ведомствоның мәлімдеуінше, бұл процесс құрылыс салушының платформасын және екінші деңгейдегі банктердің ақпараттық жүйесін

интеграциялау арқылы, құрылыс салушының сайтында тұрғын үйді таңдауды, ипотека алуды автоматты тексеруін қамтиды. «Ипотеканы мақұлдағаннан кейін, кепіл шарты және сатып алу-сату шартын ресімдеу автоматты түрде жүргізіледі, мәміле тараптарымен қол қойылады және «Жылжымайтын мүлік тіркелімі» мемлекеттік деректер қорына тіркеуге онлайн форматта жіберіледі», делінген хабарламада. Тіркеу жүргізілгені туралы хабарлама құрылыс салушының сайтындағы өтініш берушінің жеке кабинетіне жіберіледі.

Тұрғын үй қарыздарын қайта қаржыландыру бағдарламасына өзгерістер енгізілді. Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі Басқармасының қаулысымен Ипотекалық тұрғын үй қарыздарын қайта қаржыландыру бағдарламасына (бұдан әрі – Бағдарлама) өзгерістер мен толықтырулар бекітілді. Бағдарламаға түзетулер 2004 – 2009 жылдар аралығындағы кезеңде ипотекалық қарыздар алған, сондай – ақ 2016 жылғы 1 қаңтарға дейін шетел валютасымен ипотекалық қарыздар берілген халықтың әлеуметтік осал топтарына (бұдан әрі – ХӨОТ) осы қарыздар бойынша олардың борыш жүктемесін одан әрі төмендету және жалғыз баспанасын сақтау мақсатында қосымша қаржылық көмек көрсетуге бағытталған. Осылайша, Бағдарламаға түзетулер қиын өмірлік жағдайға тап болған және осыған байланысты табысы жоқ азаматтарды қолдау үшін қоғамдық ұйымдармен келіссөздердің нәтижесі болды. Бағдарламаға енгізілген түзетулерді ескере отырып, қаржылық қолдау шаралары кәмілетке толмағандардың және/немесе мүгедектігі бар адамдардың заңды өкілдері болып табылатын ипотекалық қарыз алушыларға, сондай-ақ қамқорлығында (асырауында) халықтың әлеуметтік – осал тобы мәртебесі бар адам бар және еңбекке қабілетсіз азаматтарды күтіп-бағуға, емдеуге арналған шығыстарды көтеретін қарыз алушыларға қосымша көрсетілетін болады. Қамқоршылық 2021 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша расталуға тиіс. Бұған қосымша, Бағдарлама шеңберінде таратылған «Астана Банкі» АҚ (бұдан әрі – Банк) берген ипотекалық қарыздары бар және Бағдарламаның бірінші бағыты бойынша қайта қаржыландырылған ХӨОТ санатындағы азаматтарға қолдау шаралары көрсетілетін болады. Қаржылық көмек алу үшін көрсетілген қарыз алушылар тиісті өтінішпен Банктің Тарату комиссиясына жүгіне алады. Бағдарлама 2004-2009 жылдардағы қарыздарды, сондай-ақ 2016 жылғы 1 қаңтарға дейін берілген шетел валютасындағы қарыздарды қайта қаржыландыруға бағытталған:

- Бағдарламаны іске асыруға 286 млрд теңге бөлінді.
- Бағдарламаның 1-бөлімі бойынша 182,1 млрд теңгеге 28,9 мың қарыз мақұлданды, 169,3 млрд теңге сомаға 27,9 мың қарыз қайта қаржыландырылды.
- 2020 жылы 223 млрд теңге сомаға 27 мың валюталық ипотекалық қарызды айырбастау аяқталды.
- 2021 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша ХӨОТ санатына жататын 2662 қарыз алушыға 15,7 млрд теңге сомада қосымша көмек көрсетілді.

Қазақстандықтарға ипотеканы онлайн рәсімдеп алу мүмкіндігі

Freedom Finance Bank толық цифрландырылған ипотеканы іске қосты, онда өтінімді қабылдаудан бастап несиенің өзін беруге дейінгі бүкіл процесс адамның қатысуынсыз өтеді. Бұл кез-келген ұйымға, оның ішінде жылжымайтын мүлікті бағалау үшін бармай-ақ, бір тәуліктен аз уақыт ішінде қарыз алуға мүмкіндік береді. Айта кетейік, цифрлық ипотека 3 жылдан 15 жылға дейін беріледі, сыйақы мөлшерлемесі – 10,5%-дан 11%-ға дейін, бастапқы жарна 20%-дан басталады. Ең жоғарғы сомасы – 70 млн теңге. Бұл несие әзірге тек Нұр-Сұлтан мен Алматы тұрғындарына ғана қолжетімді. Тестілік режимде оны бір тәулік ішінде компанияның ішінде бірнеше ондаған адам ала алды, алайда қазақстандықтар үшін ресми старт 1 шілдеден басталады. Әзірлеушілер бұл өнімді әлемдегі жалғыз деп атайды, өйткені қалған зерттелген аналогтар максимум 70% цифрландырылған. Адамның өзі үшін өтініш беру жеткілікті, ал сосын ол тұрғын үй оған рәсімделгені туралы СМС алады, ал ақша сатушының шотына автоматты түрде түседі. "Бізде банк пайда болған кезде ипотека беруді қалай жеңілдетуге және қосымша байланыстарды алып тастауға болатынын түсінуге тырыстық. Қазақстанда бұл үшін бірегей мәселелер бар, олар үкімет пен бірқатар сервистердің ашықтығынан тұрады деген пікірге келдік. Бұл әлемнің көптеген елдерінде әлі күнге дейін

онлайн аудару мүмкін емес бірқатар процестерді автоматтандыруға мүмкіндік берді", – деді Freedom Holding Corp директорлар кеңесінің төрағасы Тимур Турлов. Ол бүгінде Қазақстанда ипотека беру үшін үлкен ресурстар жұмсалып жатқанын атап өтті. Осылайша, екінші деңгейдегі банктерге бұл үшін кемінде бір қызметкер қажет, оған жалақы төлеу және жұмыс орнын қамтамасыз ету қажет. Бірақ цифрландыру бұл ресурс пен шығындардың бір бөлігін босатуға мүмкіндік береді. "Осы күні біз шот ашқан сәттен бастап, ХҚКО-да электрондық тіркеуге дейін, нотариуста жасалған мәмілені және кепілге қоюды аяқтай отырып, бүкіл бизнес-процесті цифрландыруға қол жеткіздік. Енді бүкіл процесс дереу жасалады, батырмаларды басу үшін бірде-бір тірі қызметкер қатыспайды", – деді Турлов. Осыдан кейін ол Қазақстандағы тұрғын үй нарығы ең серпінді және маңызды нарық екенін айтты. Егер демография мен өмір сүру деңгейін ескеретін болсақ, онда әлі де үлкен тапшылық бар екенін түсінуге болады. Тұрғын үй саласының өзі елдің ЖІӨ-ге қосқан үлесі тұрғысынан айтарлықтай үлкен және ол үлкен мультипликативті әсерге ие. "Біз адамдарға зейнетақы жинақтарын тұрғын үй сатып алуға пайдалануға мүмкіндік берілу кезеңінің біртіндеп төмендеп келе жатқанын көріп отырмыз, өйткені қаражаттың едәуір бөлігі игерілген. Қазіргі уақытта нарыққа тұрақты даму бере алатын және қазақстандықтарды тұрғын үймен ұзақ мерзімді қамтамасыз етуге ықпал ететін жаңа драйвер қажет", – деп есептейді ол.

Коронавирустық инфекцияның таралуына жол бермеу мақсатында Тұрғын үй құрылыс жинақ банкі аурудың таралуының алдын алудың арнайы жоспары бойынша жұмыс істейді. Атап айтқанда, банктің барлық бөлімшелері мен аймақтық кеңселеріне маскалар, санитайзерлер және барлық қажетті профилактикалық құралдарды жеткізу жолға қойылған. Барлық бөлімшелердегі қызметкерлер маска киіп жұмыс істейді, дезинфекцияның жиілігі мен қарқындылығы артады. Сонымен қатар, банк қызметкерлерінің іссапарларын шектеді, жеке және бұқаралық кездесулер, бұрын жоспарланған бірқатар іс-шаралар шегерілді. Жұмыс кездесулерінің негізгі бөлігі онлайн режимге ауыстырылды. Қызметкерлердің бір бөлігі дистанциялық режимде жұмыс істейді, бірақ банктің үздіксіз жұмыс істеуі үшін қажетті мамандар барлық алдын алу шараларын сақтай отырып, офистерде жұмыс істейді. Ағымдағы жылдың сәуір айында банк клиенттеріне онлайн-форматта қызмет көрсету мүмкіндігін жүзеге асыру бойынша жұмыс жүргізді. Оның негізгілері:

- 90 (тоқсан) күнтізбелік күн мерзімге қарыз алушылардан төлемдерді кейінге қалдыруға өтініштерін/келісімдерін қабылдау;

- ағымдағы шот ашу, ТҚЖ туралы келісімшартпен жасалатын операциялар;

- өз қаражатын ҚТҚЖБ-ның ағымдағы шотынан ЕДБ-ның ағымдағы шотына аудару.

Төтенше жағдай режимін қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік комиссия Қазақстан қалаларындағы барлық кәсіпорындар мен ұйымдардың қызметін тоқтату туралы шешім қабылдағанына байланысты, жұмыс банктің кейбір филиалдарында тоқтатылды немесе клиенттерге алдын ала жазылу бойынша қызмет көрсетілді. ТЖ аясында 6,7 млрд теңге сомасына төлем төлеуді кейінге қалдыру мүмкіндігі берілді.

«Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына арнаған Жолдауында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев отбасылық табыстың түрлі деңгейіне сай келетін бірыңғай тұрғын үй саясатын әзірлеуді тапсырды. Үш жыл ішінде кезекте тұрған аз қамтылған көп балалы отбасыларға тұрғын үй беру мәселесін шешу қажет, ал тұрғын үй сатып алу үшін табысы жоқ азаматтарға әлеуметтік жалға беру жағдайында тұруға мүмкіндік беру қажет. Статистикалық мәліметтерге сәйкес, ағымдағы жылдың 1 шілдесіне қаржыландырудың барлық көздері бойынша Қазақстанда тұрғын үй құрылысына 769,8 млрд теңге инвестиция салынды, бұл 2019 жылдың ұқсас кезеңінен 26,3%-ға артық. Жалпы көлемі 6 113,3 мың шаршы метр тұрғын үй пайдалануға берілді, бұл 2019 жылдың сәйкес кезеңіне 107,3% құрайды. Республика бойынша барлығы 52 282 бірлік тұрғын үй пайдалануға берілді, оның ішінде 18 996-сы – жеке тұрғын үй. Тұрғын үй кезегі жыл сайын 50 мың адамға ұлғаюда, ал әлеуметтік тұрғын үй жыл сайын 20 мың отбасына пайдалануға беріледі. Осыған байланысты, «Нұрлы жер» бағдарламасы бойынша азаматтарды олардың мүмкіндіктері мен мәртебесіне қарай тұрғын үймен қамтамасыз етудің

градациялық жүйесін енгізу көзделіп отыр. Мысалы, сатып алу құқығынсыз жалға берілетін тұрғын үй табысы жоқ немесе отбасы мүшесіне шаққандағы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен табысы бар (29,7 мың теңге) кезекте тұрғандарға берілетін болады. «Бақытты отбасы» бағдарламасы отбасының әрбір мүшесіне шаққанда ең төменгі күнкөріс деңгейінің 2 еселік шамасынан (59,4 мың теңге) аспайтын табысы бар кезекте тұрғандарға қолжетімді болады. ЖАО-ның кредиттік тұрғын үйі отбасының әрбір мүшесіне шаққандағы табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінің екі еседен 3,1 еселік шамасына дейін (92 мың теңге) болатын кезекте тұрғандарға сатылатын болады. Ең төменгі күнкөріс деңгейінің 3,1 еселенген мөлшерінен асатын табысы бар азаматтар «ҚИК» ИҰ» АҚ-нан «7-20-25», «Баспана Хит», «Орда», «ҚТҚЖБ» АҚ-нан «Өз үйім бағдарламаларының құралдарын пайдалана алады. Бұл тәсілдер мемлекеттік қолдаудың атаулылығын қамтамасыз етеді және тұрғын үй құрылысын жоспарлаудың тиімділігін арттырады.

Қорытындылай келе, кез келген мемлекетте тұрғын үй мәселесі негізгі мәселелердің бірі болып саналады, себебі, азаматтарының әлеуметтік игілігі олардың тұрғын үймен қамтылуына тікелей байланысты. Қазақстан тұрғын үй саласын дамытудың бірыңғай моделін әзірлеуде, оның негізгі қағидаты әсіресе, әлеуметтік әлжуаз топтағы тұрғындар үшін тұрғын үйдің қолжетімділігін арттыру болмақ. Осы мақсатта елімізде тұрғын үй ипотекасының қолжетімділігін арттыруға ықпал ететін жаңа тұрғын үй бағдарламалары енгізілуде.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <https://finreg.kz/?docid=1324&switch=kazakh&showall> , Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі, Ақпараттық хабар, 2021 жылғы 6 мамыр
2. <https://www.inform.kz> . Қазақстанда пәтерді онлайнда ипотекаға рәсімдеуге мүмкіндік беріледі.
3. Freedom Holding Corp директорлар кеңесінің төрағасы Тимур Турловтың LS-ке берген сұхбаты
4. «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына арнаған Жолдауында, 28 Шілде 2020 жыл
5. <https://primeminister.kz/kz/news>

ЦИФРЛЫ ТЕХНОЛОГИЯ – БОЛАШАҚҚА БАТЫЛ ҚАДАМ

**Байжумаева Гаухар, Бекболатұлы Мұхамедияр,
Нұрыш Мұхамеджан,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі
«Қаржы және есеп» кафедрасы
«Есеп және аудит» мамандығының 2-курс студенттері**

Ғылыми жетекші: Аскарова Ж.А., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.к.

Бүгінгі күні экономика саласындағы аса маңызды мәселе – қаржы технологиялары индустриясы. Елімізде қаржы саласын реттеуде бірнеше ірі жобалар іске асырылуда. Мысалы «Цифрлы Қазақстан» және «Еуразиялық одақтың негізгі бағыттарын 2025 жылға дейін цифрландыру» мемлекеттік бағдарламалары қабылданған болатын. Оның «Цифрлық Жібек жолын іске асыру», «Адами капиталды дамыту», «Инновациялық экожүйені құру» сияқты бірнеше бағыттағы жобалар бар. Мұндағы басты мақсат – еліміздің экономикалық жағдайын және цифрлы технологиялар есебінен халықтың өмірін жақсарту, цифрлы экономиканы құруға жағдай жасау.

Сандық технологиялар арқылы қаржы саласы, төлем, жинақ, несие және инвестициялық қызметтерді көрсету, сондай-ақ, бұл қызметті ұсынушылар жұмыс жасауда бірқатар өзгерістер алып келді. Қазіргі уақытта ірі компаниялар, банктер мен нарықтағы осы бағыттарда жұмыс жасайтын ұйымдардың арасында қаржылық технологиялар бойынша бәсекелестік өте жоғары деңгейде.

Бізде сандық технологиялар қаржылық интеграцияны қаншалықты арттырды деген сұрақ туындауда? Әрине, тек өткен жылдың есебі бойынша сандық қаржы үй шаруашылықтары мен covid-19 пандемиясымен күресуге арналған компанияларға көмек көрсетті. COVID-19 індетімен күресуде 3D арқылы басып шығару, дезинфекциялық роботтар және интернет-дүкендер кеңінен өріс алған. Сондай – ақ мемлекеттік басқару органдарына, көмекке мұқтаждарға жаңа қызметтерді ұсына бастады. Дегенмен, қаржылық қызметтерге қолжетімділікті кеңейтуде оның барлық әлеуетін іске асыру үшін жеке сектордың жаңа енгізілімдері қолдауға, жекеменшік секторлардың жаңашылдығы қоғамдық игіліктерге жұмсалуды тиіс, себебі инновация барлық экономикалық күштерге жанама әсер етеді.

Экономиканы цифландырудың екі жағы бар: бір жағынан, бұл өндіріс құрылымында және жалпы экономикада қоғамдағы сапалы өзгерістер түріндегі ықтимал тәуекелдерді тудырады, шығындарды азайту үшін тиімді шаралар қабылдауды талап етеді. Екінші жағынан цифрландыру үдерісі прогрессивті мүмкіндіктерге негізделген тәуекелдерді азайту тетіктерін ұсынады. Сондай-ақ жаңа жұмыс орындарын құруға ғана емес, сандық технологияларды қолдануға негізделген әлеуметтік мінез-құлықтың жаңа нормаларының қалыптасуына ықпал етеді. Мұның бәрі қоғамның цифрлы трансформациясы үшін маңызды.

Қазақстанда цифландыру жүйесі елімізде біркелкі емес. Шағын және орта бизнес саласында да осы жағынан ала құлалық бар. Бұл мәселе өсу деңгейін тежеп қана қоймайды, сонымен қатар жақын арада цифрлы алшақтыққа алып келуі мүмкін.

Жалпы, Қазақстандағы цифрландырудың көлемі мен сапасы қандай екенін коронавирус дағдарысы анық байқатты. Елімізде электронды цифрлық қолтаңбаларды оңтайлы тіркеу және әлеуметтік төлемдерді беруді ұйымдастыруға мемлекеттік қызметтердің мүмкіндігі жеткілікті болды. Бірақ эпидемияға қарсы шараларды әзірлеу және тұрғындардың мәліметтерді пайдалануы жеткіліксіз болып шықты. Әсіресе білім саласында мектеп (7646 мектепте 3,4 млн оқушы), колледж (700 астам колледж), университет (129 жоғары оқу орыны – 604,3 мың студент) деңгейінде білім алушылардың қашықтан оқу үрдісіне көшірілуі білім саласын цифрландыруда көптеген күрделі мәселе бар екенін көрсетті: көптеген елді мекен интернетпен қамтылмаған, байланыс нашар, желі дұрыс ұстамайды, компьютерлер жетіспейді, қысқасы, ел телекоммуникациялық инфрақұрылымын цифрландыруға дайын болмады.

Дегенмен де алға ілгерушілік баршылық. Айталық, еліміздегі екінші деңгейлі банктер төтенше жағдай кезінде және әлеуметке үздіксіз қызмет көрсетуге ұмтылып, операциялық ортаның өзгеруіне және ішкі процестердің өркендеуіне жедел ден қойды. Қысқа мерзім ішінде клиенттерге бірқатар жаңа қызметті ұсына алды, оның ішінде тауарлар мен қызметтерге қашықтан төлем жасау мүмкіндіктерін кеңейте отырып, көптеген қызметті онлайн жеткізуді іске қосты. Төлем арналарының кеңеюі өз кезегінде онлайн-сақтандыруға жол ашты, бөлшек сауда тауарларының түрлерін көбейтті және бағалы қағаздар нарығында оң өзгерістерге әкелді. Тұтастай алғанда, қаржы секторы өзін жақсы серіктес ретінде тағы да дәлелдеді. Сондай-ақ бұл жерде клиенттердің қашықтан қаржылық қызметтерге деген сұранысының өсуі технологиялық компаниялардың осы сегментке деген қызығушылығын арттырғанын атап өткен жөн. Тұрғындар үшін бұл – қолайлы жағдай. Өйткені бәсекелестіктің артуы қызметтердің сапасын арттырады, қызметтердің құнын төмендетеді. Бірақ банктер үшін бұл екі еселенген қосымша қаржы жұмсау болса да олар қызмет көрсету сапасын жақсартуға ұмтыла беруге тиіс.

Жүргізілген зерттеулер Қазақстандағы цифрлы экономиканы статистикалық өлшеудің болашақ бағыттарын анықтап берді. Олар: цифрлы экономиканы дамытуға арналған шығындар; цифрлы технологияларды құру және тарату, оның ішінде цифрлы технологиялар саласындағы зерттеулер мен әзірлемелер; зияткерлік меншік құқығын қорғау және сандық технологиялар трансферті; цифрлы технологиялармен байланысты инновациялар; сандық инженерия; цифрлы технологиялар мен онымен байланысты тауарлар мен қызметтердің экспорты; сандық ортаға сенім (киберқауіпсіздік, жеке деректерді қорғау); цифрлы теңдік

және оған халықтың әлеуметтік қорғалмаған (осал) топтарын қосу (мүгедектер, шалғай жерлерде тұратындар, зейнеткерлер) т.б.

Еліміздегі шағын және орта бизнес субъектілері орнықты даму мақсаттарына жету үшін цифрлы технологияларды қолдану мүмкіндіктерін кеңінен пайдалану қажет. Сондай-ақ кәсіпкерлік субъектілері мемлекетпен табысты ын-ты-мақтаса отырып, цифрлы дамуға байланысты бірлескен іс-шараларды көбейткен жөн.

Ұлттық экономика салаларын цифрландыру еліміздің тұрақты дамуының бөлінбес бөлшегі. Цифрландырудың бәсекеге қабілеттілігін арттыратын негізгі бағыттары: техникалық және технологиялық жетілдіру, экономикалық өсу және адам әлеуеті. Қазақстанның ұлттық экономика салаларын одан әрі цифрландырудың тетіктерін жетілдіре отырып, дамыту экономикамыздың тұрақты дамуына және әлемнің дамыған елдерімен интеграциялануға оңықпал етеді.

Қаржы министрі Бақыт Сұлтанов АҚ «Электрондық коммерция орталығы» төрағасының орынбасары Д. Біржановтың 2022 жылға дейінгі Қоғамның стратегиялық жоспарының даму қорытындыларының нәтижелері туралы дамуын тыңдап, мемлекеттік және бюджеттік жоспарлау және тауарларды бақылауды, сондай-ақ осындай сандық жобаларды дамытуға айрықша көңіл бөлуді тапсырды. Министр сондай-ақ, бизнес-процестерді автоматтандыру үшін салық әкімшілігі сапасын арттыру маңыздылығына назар аударды.

Бұл бағыт Цифрлық Қазақстан бағдарламасы шеңберінде 3 жобаны іске асыруды көздейді:

- «Blockchain технологиясын қолдана отырып ҚҚС Әкімшілік» жобасы.
- «Тауарлардың қадағалануы» жобасы.
- «Әртүрлі дерек көздерінен интеграциялау арқылы салықтардың жиналуын арттыру» жобасы.

Қазақстан мейнстримге жақын болуға тырысуда және Орталық Азия өңірінде электрондық шот – фактураларды апробациялай отырып, салықтық әкімшілендіру саласында цифрлық технологиялармен бірінші болып тәжірибе жасап жатыр.

Жылдан жылға бюджеттік классификация кодтарын қысқарту, салық есептілігі нысандарын оңтайландыру бойынша жоспарлы жұмыс жүргізілуде. 2015 жылдан бастап БСК саны 2,5 есеге қысқарды, салық декларацияларының нысандары 30% – ға оңтайландырылды. Салықтарды электрондық төлеу процесін түбегейлі оңайлату мақсатында салық төлеушінің бірыңғай электрондық әмиян сервисіне көшу көзделеді. Бұл үшін бізге Эстонияның тәжірибесі қолайлы болып табылады, онда салық төлеуші бірыңғай реквизит бойынша салық төлейді, содан кейін бұл сома жеке тұлғаның барлық салықтары бойынша автоматты түрде бөлінеді. Осылайша, Қаржы министрлігінің ақпараттық жүйелері (МКК АЖ Қазынашылық комитетінің АЖ арқылы) 2019 жылдың соңына қарай бірыңғай электрондық әмиянға түскен төлемдерді салық міндеттемелері туындаған тиісті салықтарға (декларациялар, есеп айырысулар, тексеру актілері, уәкілетті органдардың мәліметтері) таратуды дербес жүргізетін болады. Салықтарды қате төлеуді алып тастау нәтижесінде төлем құжаттарының санын қысқарту, анықталмаған төлемдер мен негізсіз өсімпұлдарды алып тастау, қате төлемдерді есепке жатқызу мен қайтару санын қысқарту, инкассалық өкімдер санын қысқарту, салық төлеушілердің уақыт бойынша шығындарын азайту, банктердің, Қазынашылықтың, МКК АЖ-ға жүктемені азайту қамтамасыз етіледі. Сонымен қатар, электрондық әмиян арқылы салықтарды төлеудің бірыңғай сервисіне көшу үшін АЖ-ны пысықтаудан және деректер базасын өзектендіруден басқа, бюджет, банк, салық, кеден заңнамасына өзгерістер енгізу бойынша да үлкен жұмыс талап етіледі.

Бірнеше жыл ішінде көптеген компаниялар өздерінің өнімдері, клиенттері, контрагенттері және тапсырыс берушілері туралы барлық ақпаратты "цифрландыру" үшін көптеген әрекеттерді жасады және әртүрлі құралдарды енгізуге тырысты, сонымен қатар бизнесті жүргізудің жаңа принциптерін қолданды. Байблдың пікірінше, бұл кезең компаниялардың цифрлық технологияларға көшу процесінің қисынды жалғасы, оны қысқаша автоматтандыру және жүйелік талдау сатысы ретінде белгілеуге болады деген пікір білдірді.

Компания барлық қол жетімді ақпаратты және оның мәліметтер базасын сандық жазықтыққа аудара алды делік. Бірақ ол өзі түбегейлі өзгеше болатын барлық бизнес-процестерді қалай автоматтандыра алады? Бір кездері Байбл де осындай сұрақ қойды.

Шын мәнінде, қазіргі заманғы технологиялардың негізгі міндеті бірнеше түбегейлі әр түрлі жүйелерді оны кейіннен пайдалану мүмкіндігімен біріктірудің оңтайлы шешімін табу болып табылады. Бұл процестерді толық автоматтандыруға әкелуі керек. Сонымен қатар, мұндай технологиялардың жарқын мысалы ретінде іс жүзінде RPA технологиясы деп аталатын кәсіпорындарда бизнес-процестерді автоматтандыру үшін бағдарламалық роботтар мен жасанды интеллектті енгізу процедурасын қарастыруға болады.

Байбл " RPA технологиясының негізгі қағидасы-қарапайым адамдар сияқты өздеріне жүктелген міндеттерді орындауға арналған бағдарламалық боттарды құру. Алайда, олар әр түрлі жүйелер арасында автоматты түрде ақпарат алмасуға мүмкіндік береді, ал қарапайым қызметкер ақпаратты бір жүйеден үнемі көшіріп, басқасына енгізуі керек. Бірақ бұл өте қарапайым әрекет".

Сонымен бірге, бухгалтерлік есептің түбегейлі жаңа стандарттарын енгізу процесінде көптеген компаниялар бухгалтерлік есеп жұмысымен байланысты барлық бизнес-процестерді автоматтандыру мүмкіндігін іздей бастады, сонымен бірге барлық шарттық қызметті оңтайландыруға тырысты.

Өз кезегінде, Байбл "қазіргі жүйелер бір-бірімен сөйлесуді және түсінуді үйренуі екіталай, сондықтан олардың арасында ақпарат алмасу үшін бағдарламалық боттар қажет" деп дұрыс айтады.

Бухгалтерлік есеп жүргізуге байланысты бизнес-процестерді автоматтандыру мен оңтайландырудың тағы бір тәсілі – "бұлтты технологияларды" қолдану.

"KeyBank" компаниясының бірінші вице-президенті Стэйси Гилберттің пікірінше, қазіргі заманғы компанияларда бұлтты технологияларды енгізу және пайдалану бухгалтерлік есеп жүйесіндегі барлық ағымдағы өзгерістерді ескеруге және осыған байланысты барлық бизнес-процестерді автоматтандыруға мүмкіндік беретін негізгі элементтердің бірі болып табылады.

Мемлекеттік компанияларға келетін болсақ, олар 2018 жылдың басында күшіне енген жыл сайынғы кірісті дұрыс көрсетуге және есепке алуға қойылатын түбегейлі жаңа талаптармен сәтті игерілді. Сонымен қатар, олардың барлығы болашақ қаржылық есептілікті қалыптастыру кезінде кірістерді сауатты көрсетуге дайын.

Қаржы институттарымен жағдай басқаша, олар үшін кредиторлық берешекті көрсету тәртібі түбегейлі жаңалық болды. Біріншіден, біз болашақта өз тәуекелдерімізді дұрыс бағалау үшін осы қарызды болжаудың жаңа алгоритмі туралы айтып отырмыз. Бухгалтерлік есеп стандарттарының өзгеруі кәсіпорындардағы қарапайым бухгалтерлерге ғана емес, сонымен бірге барлық бизнес-процестерге де әсер етеді. Осыған байланысты Гилберт "жаңа технологияларды енгізу процесінде кәсіпорындар қызметінің барлық аспектілері қозғалады, бұл әртүрлі құрылымдық бөлімшелердің қызметкерлері арасында неғұрлым тығыз өзара іс-қимылды талап етеді" деп пайымдайды.

Өз кезегінде, бұлтты технологияларды пайдалану еңбек өнімділігін едәуір арттырады, сонымен қатар әр түрлі бөлімдердің қызметкерлері арасында тығыз, тиімді өзара әрекеттесуді және ақпарат алмасуды қамтамасыз етеді.

Мұндай интеграцияның қосымша артықшылығы ақпаратты қорғауды қамтамасыз ету болып табылады, бұл бухгалтерлік есеп жүргізу тәртібіне қойылатын жаңа талаптарды ескере отырып, деректерді жинау, алмасу және жұмыс процесін жүргізу процесінде сақталуы керек негізгі критерийлердің бірі болып табылады.

Гилберт тұрғысынан бухгалтерия қызметкерлері өз қызметінде тек басқа бөлімшелердің қызметкерлерінен келетін ақпаратты басшылыққа алуы керек. Басқаша айтқанда, осы мәліметтерге сүйене отырып, бухгалтер бухгалтерлік есеп саясатын әзірлейді, тиісті қорытындылар шығарады және қаржылық есептіліктің сауатты жүргізілуін қамтамасыз етеді. Бұл ақпараттың барлығы іс жүзінде бухгалтерлік есеп пен компанияның жұмыс процесінің

бөлігі болып табылады деп айту керек пе?

Осылайша, Гилберт бұлтты қосымшаларды қолдану кәсіпорындарда бухгалтерлік есепті сауатты жүргізуді, қызметкерлер арасындағы тығыз қарым-қатынасты қамтамасыз етіп қана қоймай, бухгалтерлік және қаржылық есептіліктің сапасын едәуір арттырады, сонымен қатар тұтастай алғанда жұмыс процесінің дұрыс жүргізілуіне ықпал етеді деп мәлімдейді. Сондай-ақ, ол аудиттің негізгі критерийі кәсіпорындардағы жұмыс процесінің сапасы мен тәртібі екенін айтады. Сондықтан мұндай технологияларды пайдалану аудиторлардың адалдығын қамтамасыз етеді.

Сондай-ақ, Гилберттің пікірінше, бірыңғай бұлт жүйесіндегі түбегейлі әртүрлі құралдарды біріктіру пайдаланушылардың әртүрлі топтарына қажетті ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз етеді, осылайша барлық бизнес-процестерді бір компания аясында біріктіреді.

Бұлтты технологияны қолдану Гилберт тұрғысынан үлкен артықшылық болып табылады, өйткені соңғы уақытта мемлекеттік компаниялардың есеп беруін қадағалау комитетінің ішкі бақылау жүйелерін тексеруге қатысты аудиторларға қойылатын талаптары едәуір күшейтілді.

Сондай-ақ, ол "енді аудиторларға қажет барлық ақпаратты біріктіру және ұсыну әлдеқайда оңай, енді тексеру жүргізу оңайырақ" деп баса айтады.

Сонымен қатар, бизнес-процестерді автоматтандыру тұрғысынан мұндай қосымшалардың жоғары әлеуетіне қарамастан, әр компания оларды қолдануға дайын емес.

Елбасы: «Болашақ жастардың қолында екенін жиі айтады. Қазақстан бүгінде әркімге қай саладан болмасын мол мүмкіндік туғызып отырған ел. Сондықтан цифрлық Қазақстанға қол жеткізу үшін жастарға артар үміт зор», – деді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. <https://bizeducate.com/11/2018/tsifrovye-tehnologii-v-buhgalterskoj-i-auditorkoj-deyatelnosti/>
2. Қазақстан Республикасының "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы;
3. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары;
4. Клаус Шваб, Төртінші индустриалық революция, 2018

«ЦИФРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН» СТРАТЕГИЯСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ БАҒЫТТАРЫ

Мұңайтпасова Мәдина,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Қаржы және есеп» кафедрасы, Қаржы мамандығының 1-курс студенті

Ғылыми жетекші: Жумадилова Т.Б., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Қаржы және есеп» кафедрасының оқытушысы

Бүгінгі таңда цифрландыру экономиканы дамытудың негізгі мәселенің біріне айналды. Елімізде «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы әзірленді, ол республикадағы технологиялардың қарқынды өсуіне және қызметтерді көрсетудің электронды форматына бағдарлануға негіз болуы тиіс.

Бұл бағдарламаны әзірлеушілер атап өткендей, «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының мақсаты орта мерзімді перспективада цифрлық технологияларды қолдану арқылы экономикалық даму қарқынын жеделдету және халықтың өмір сүру сапасын жақсарту.

Бұл тұжырымдама бес негізгі бағытқа негізделген, атап айтқанда экономика секторларын цифрландыру – еңбек өнімділігін арттыруға және капиталдандыруды арттыруға әкелетін серпінді технологиялар мен мүмкіндіктерді пайдалана отырып, экономиканың

дәстүрлі секторларын өзгерту.

Цифрлық мемлекетке көшу – бұл халық пен бизнеске қызмет көрсету, оның қажеттіліктерін болжау инфрақұрылымы ретіндегі мемлекеттің функцияларын түрлендіру бағыты.

Цифрлық Жібек жолын жүзеге асыру – яғни деректерді беру, сақтау және өңдеу үшін жоғары жылдамдықты және қауіпсіз инфрақұрылымды дамыту.

Адами капиталды дамыту – жаңа шындыққа – білім экономикасына көшуді қамтамасыз ету үшін жасампаз деп аталатын қоғамды құруды қамтитын трансформация бағыты.

«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасына сәйкес, республика жаңа технологияларды жасау жолын сонау 90-жылдары Үдемелі индустриялық-инновациялық дамудың мемлекеттік бағдарламасы, «Болашақ» халықаралық білім беру бағдарламасы қолға алынып, 2005 жылы «электрондық үкімет» құрыла бастады.

Сондай-ақ Қазақстанда инновациялық эконожүйенің бірқатар элементтері қазірдің өзінде құрылды, «Алатау» АТП АЭА, «Назарбаев Университеті» ДББҰ жұмыс істейді, халықаралық технопарк Астана хабы іске қосылды. Еліміздің ересек тұрғындарының 3/4-і цифрлық сауаттылықтың базалық деңгейіне ие, 3/4-тен астамы Интернетке қол жеткізе алады.

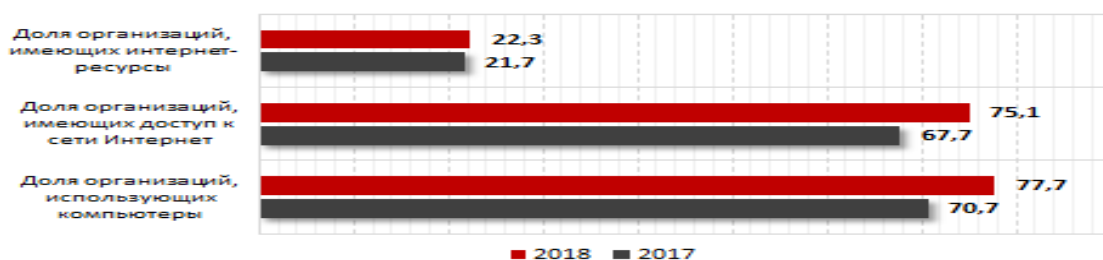
Ақпараттық қоғамға көшу үшін жағдай жасаудың бір қадамы 2013 жылы бекітілген «Ақпараттық Қазақстан-2020» мемлекеттік бағдарламасы болды. Ел экономикасының цифрлық трансформациясының іргетасы бола отырып, бұл бағдарлама келесі факторлардың дамуына ықпал етті: ақпараттық қоғамға көшу, мемлекеттік басқаруды жетілдіру, «ашық және мобильді үкімет» институттарын құру, сондай-ақ ұлғайту. корпоративтік құрылымдар үшін ғана емес, сонымен қатар ел азаматтары үшін де Чили ақпараттық инфрақұрылымның қолжетімділігінде.

2018 жылы, «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасын іске асырудың бірінші жылы ақпарат және коммуникациялар саласына салынған инвестициялар айтарлықтай өсім көрсетті: жылына + 40,3%, 92,5 млрд теңгеге дейін. Дегенмен, ағымдағы жылдың тоғыз айында инвестиция көлемі 46 млрд теңгені құрады, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда (51,3 млрд теңге) 10,2%-ға төмен. 2019 жылдың үшінші тоқсанында негізгі капиталды инвестициялаудың негізгі бағыттары: ескі жабдықтарды ауыстыру (15%); абоненттер санын арттыру мақсатында өндірістік қуаттарды кеңейту (11%); жаңа технологияларды енгізуге инвестиция (5%).(1-сурет)

Инвестиции в основной капитал. Информация и связь | млрд тг

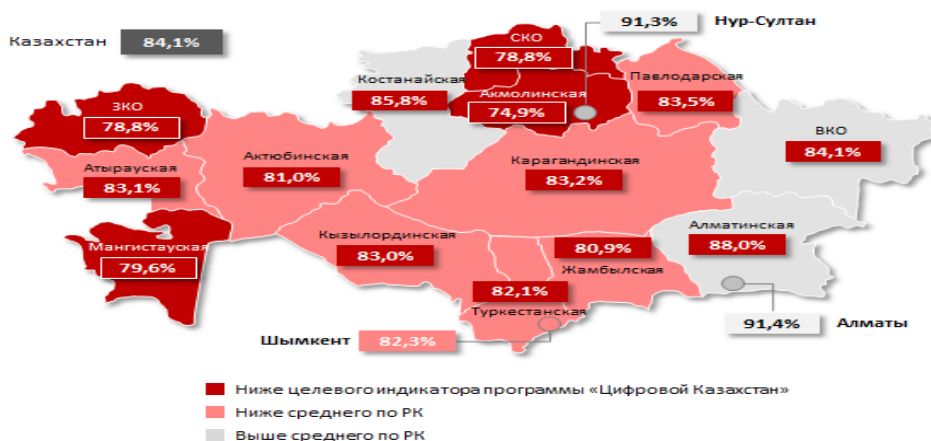

Показатели использования информационно-коммуникационных технологий в организациях. 2018 | %

Расчёты Ranking.kz на основе данных КС МНЭ РК

Уровень цифровой грамотности населения в возрасте 6–74 лет в разрезе областей

Расчёты Ranking.kz на основе данных Бюро национальной статистики АСПУ РК

Қазіргі уақытта цифрландыру елімізде жақсы дамып келе жатқанын байқай аламыз. Статистикалық мәліметтерге сүйенетін болсақ, Қазақстан Республикасының 17 өңірінің 4-і 2020 жылға арналған 80 пайыздық көрсеткішке жете алмады. Ең төменгі көрсеткіш Ақмола облысында (бар болғаны 74,9%), одан кейін Солтүстік Қазақстан және Батыс Қазақстан облыстары (әрқайсысы 78,8%), сондай-ақ Маңғыстау облысында (79,6%). Қалған аймақтарда цифрлық сауаттылық деңгейі 80,9%-дан (Жамбыл облысында) 91,4%-ға дейін (Алматы қаласында) ауытқиды. (2-сурет)

2020 жылғы мәліметтері бойынша Қазақстан тұрғындарының 86 пайызы интернетке қосылған. Бұл ретте Қазақстанда 24,3 миллион ұялы байланыс пайдаланушысы тіркелген. Клиенттердің қосымшалары мен ұялы телефондары арқылы төлемге шот-фактура жасау маңызды мәселе болып табылады, нәтижесінде қолма-қол ақшасыз төлемдер көлемі өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда үш есеге өсті. Төменде 2020 жылға арналған

Қазақстандағы электрондық коммерцияны сату үлесі бойынша онлайн-сатудағы ең ірі ойыншылардың 9 үздік санаты берілген.(3-сурет)

Қазақстандықтар көбінесе Caspi, Lamoda, Aliexpress, Wildberries, Ozon және т.б. қосымшалармен сауда жүргізеді.

Қазақстандағы электрондық коммерцияның жылдам өсуі ешқандай мемлекеттік реттеусіз, атап айтқанда ЭБДҰ жаһандық цифрлық салық пактісіне қосылған 130 елде сәтті енгізілген «цифрлық салық» жүріп жатыр.

2022 жылдың 1 қаңтарынан бастап Қазақстанда ресми түрде Салық кодексінің «Тауарлармен электрондық сауданы жүзеге асыру, жеке тұлғаларға электрондық нысанда қызметтер көрсету кезінде шетелдік компаниялардың салық салу ерекшеліктері» деп аталатын 25-бөлімі 777–780-баптарына енгізілді.

Бұл 2022 жылдың 1 қаңтарынан бастап Қазақстанда заңды тұлға құрмай жұмыс істейтін шетелдік интернет-компаниялар тауарлардың электрондық саудасын жүзеге асырған немесе

жеке тұлғаларға электрондық нысанда қызмет көрсеткен кезде 12 пайыздық мөлшерлеме бойынша ҚҚС төлеуге салық міндеттемесін алатынын білдіреді

Салықтың бұл түрі цифрлық салық деп аталғанымен, бұл ҚҚС қолдану аясын кеңейтудің бір түрі екенін атап өткен жөн. Facebook, Amazon, Apple, Netflix, Alibaba және Google сияқты ірі технологиялық компаниялар әлеуетті цифрлық салық төлеушілер болады деп күтілуде.

2021 жылдың жазынан бастап елімізде Freedom Finance Bank цифрлық ипотека бағдарламасын жүзеге асырды. Бұл бағдарламаға сәйкес ипотекаға ұсыныс беріп, шешімді қабылдау бір күндік жұмыс күніне сәйкес келеді. Халық үшін өте керек бағдарламалардың бірі болып табылады. Банктің тұтынушылар үшін бір ғана физикалық байланыс нүктесі бар – бұл нотариус, онда сатушы мен сатып алушы кездесуі керек, бұл қолданыстағы заңнама талап етеді. Бұл ретте барлық құжаттар нотариустың жеке кабинетіне алдын ала жүктеліп, мәміле жасалған кезде дайын болады.

Қазірдің таңда тұрғын үйді сатып алу-сату бойынша 200-ге жуық несие толығымен жабылды, 1000-нан астам мәміле аяқталу сатысында.

«Цифрлық Қазақстан» бағдарламасын енгізу нәтижесінде:

- 2021 жылы интернет пайдаланушылардың үлесі 81%;
- халықтың цифрлық сауаттылық деңгейі 2021 жылы 81,5%;
- 2021 жылы АКТ-дағы еңбек өнімділігінің өсуі – 5,9%;
- «Тау-кен өнеркәсібі және карьерлерді қазу» бөлімінде еңбек өнімділігінің өсуі 2021 жылы – 6,3%;
- «Көлік және қойма шаруашылығы» бөлімі бойынша еңбек өнімділігінің өсуі 2021 жылы – 4,8%;
- 2021 жылы АКТ саласында жұмыспен қамтылғандар саны – 110 мың адам;
- мемлекеттік қызметтердің жалпы көлемінде электронды түрде алынған мемлекеттік қызметтердің үлесі 80% құрайды.

Жалпы, «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын жаңарту аясында ағымдағы 125 іс-шара, жаңа 145 іс-шара, 3 индикатор мен 41 индикатор жүргізілді. Мемлекеттік бағдарламаның жаңартылған нұсқасында 15 көрсеткіш, 67 көрсеткіш және 270 іс-шара қарастырылған.

Мемлекеттік бағдарламаны іске асыру нәтижесінде 2025 жылға қарай мемлекеттік қызметтерді 100% онлайн форматқа көшіру, цифрландыру саласындағы инвестиция көлемін 500 млрд теңгеге дейін, IT экспорт көлемін және электроника саласын 200 млрд теңгеге дейін жеткізуге және 1 мыңнан астам жаңа инновациялық компанияны құруға және 100 мың IT маманын даярлауға жәрдемдеседі.

Қорытындылай келетін болсам, цифрландыру халық үшін қолайлы жағдай жасайтыны анық. Ол кез-келген мәселені бұрынғыдай кезекті күтіп емес, жылдам адам уақытын босқа жоғалтпай шешуге мүмкіндік береді.

Цифрландыру қазіргі уақытта елімізде жақсы дамыт келе жатыр. Осыған сәйкес “Цифрлық Қазақстан” бағдарламасын атап өтуіміз қажет. Бұл бағдарлама барлық елдегі мәселелерді цифрландыру бойынша жүзеге асырылып жатыр. Статистикалық мәліметтерге сүйенетін болсақ, Қазақстанның 86% халыққа интернет желісіне қосылған. Тіпті қазіргі уақытта барлық сауда-саттық жүргізулер интернет арқылы жүзеге асырылуды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. <https://zerde.gov.kz/activity/management-programs/digital-kazakhstan/> “Цифрлық Қазақстан” мемлекеттік бағдарлама
2. <https://inbusiness.kz/ru/amp/news/cifrovaya-gramotnost-v-kazahstane-statistika-udruchaet> Қазақстандағы цифрлық сауаттылық
3. https://m.forbes.kz/finances/finance/tsifrovaya_torgovlya_v_kazahstane_burnyiy_rost_i_tsifrovoy_nal og Қазақстандағы цифрлық сауда: дамуы және цифрлық салық

4. <https://www.google.kz/amp/s/kapital.kz/amp/tehnology/90768/opredeleny-10-napravleniy-tsifrovogo-kazakhstan.html> – Бұрынғы премьер министр – Асқар Маминнің сұхбатынан.
5. <https://www.primeminister.kz/ru/news/tsifrovoy-kazahstan-realii-i-perspektivi-16155> Цифрлы Қазақстан: шындықтар мен перспективалар
6. <https://stat.gov.kz/> – Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі. Ұлттық статистика бюросы

САЛЫҚ САЛУ ЖҮЙЕСІН ЦИФРЛАНДЫРУ

Нүсіпбек Маржан,
 әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
 Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
 «Қаржы және есеп» кафедрасы Қаржы мамандығының 1-курс студенті

Ғылыми жетекшісі: Мухаметжанова Ж.С., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
 Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
 «Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсанда "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы бекітілді. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасының негізгі мақсаты – Қазақстан экономикасының дамуын жеделдету және халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, экономиканы болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ету, Орталық Азия, ТМД деңгейінде артта қалмау болып табылады.

Қазіргі уақытта Қазақстанның қаржы секторын 22 Екінші деңгейдегі банк, 26 сақтандыру компаниясы, 2 кредиттік бюро, өзінің инфрақұрылымы бар "Қазақстан қор биржасы" АҚ, 100-ден астам микроқаржы ұйымы және т. б. құрайды.

Бұл бағдарлама бойынша қаржы секторы да қарастырылған. Қазіргі уақытта электрондық ақша төлемдерінің, аударымдардың және электрод саудасының үлкен саны біздің елімізде маңызды бола түсуде. Егер Қазақстанды өткен жылдармен салыстыратын болсақ, банктердің 70%-ы жеке тұлғаларға интернет және мобильді банкинг арқылы қызмет көрсетеді, банктердің 55%-ы өз қызметтерін мобильді қосымша арқылы көрсетеді. Жылдан жылға интернет пен мобильді банкингті пайдалана отырып, жеке тұлғалардың төлемдер көлемі өсіп, дамып келеді. Мұнда сіз кесте бойынша бағдарлама бойынша қаржылық технологияларды дамыту жоспарын көре аласыз.

Нәтижелер көрсеткіштері	Жауапты орындаушы	Ақпарат көзі	2016/2017	2018	2019	2020	2021	2022
Бөлшек саудада онлайн тапсырыстар (2016 жылғы қарай)	ҰЭМ	Статистикалық деректер	-	56%	95%	144%	205%	281%

1-кесте. Қаржылық технологиялар мен қолма-қол ақшасыз төлемдерді дамыту

Ұлыбритания, Швеция, Австрия, Сингапур, Корея, Австралия сияқты елдердің тәжірибесі көрсеткендей, халықты институтаралық қашықтан сәйкестендіруді қамтамасыз ету үшін технологиялық тұғырнамаларды құру, қаржы секторында ашық тұғырнамаларды енгізу, қаржы секторында қызмет көрсету деңгейінің сапалы өсу мақсатында қаржы институттары,

клиенттер мен мемлекеттік органдар арасында өзара іс-қимыл мен коммуникацияның біріктірілген цифрлық ортасын құру цифрландырудың ғаламдық трендіне сәйкес келеді, саланы түрлендіреді және қаржы және басқа да қызметтерді жаппай алуды қамтамасыз ету үшін алғышарттарды жасайды.

Егер біздің елде қаржы саласы бойынша цифрландыратын болсақ, осы саланы тиімді реттеу, клиенттерге қашықтықтан электронды қызмет атқарыла алынады және де ең маңыздысы халық қаржылық сауатылығы ашылуында.

№	Атауы
1	тиімді реттеудің болмауы
2	Қаржы секторының мемлекеттік ақпараттық жүйелермен және дерекқорлармен электрондық өзара іс-қимылының біріздендірілген стандарттарын бекіту туралы
3	Әмбебап қашықтан клиенттерді сәйкестендіру механизмі
4	халықтың қаржылық сауаттылығының жеткіліксіз деңгейі
5	халықтың ресми қаржы жүйесіне тартылмауы

2-кесте. Қаржы секторы саласында цифрландыруды енгізу жөніндегі проблемалар

2018-2020 жылдары электрондық сауда, қаржылық технологиялар және қолма-қол ақшасыз төлемдер саласында цифрлық және инфрақұрылымдық шешімдер қалай енгізіледі:

2018 жыл. – Электрондық сауда мәселелері бойынша заңнаманы жетілдіру. Мобильдік төлемдер мен мобильдік үкіметті ілгерілету үшін eGov инфрақұрылымымен интеграцияланған төлем жүйесін енгізу. Fulfillment және E-commerce орталықтарын дамыту.

2019 жыл – жеке тұлғаны қашықтықтан сәйкестендіруді енгізу. Қолма-қол ақшасыз төлемдерді дамыту және қолма-қол айналымды төмендету, сондай-ақ электрондық ақша жүйелерінің интероперабельділігін қамтамасыз ету бойынша шаралар әзірлеу.

2020 жыл – қаржы саласында ашық платформалар (Open API) құру бөлігінде реттеуді енгізу.

Қазақстанда цифрлық технологиялар салық төлеушілер үшін қолайлы жағдай жасайды, сыбайлас жемқорлықты азайту және елдің мемлекеттік бюджетіне түсуді қамтамасыз ету үшін салықтық және кедендік әкімшілендіруде енгізеді.

01.01.2022 ж. бастап Қазақстанда жаңа цифрлық салық енгізілді, ҚР Салық кодексіне 777-780 баптарды қамтитын және жеке тұлғаларға тауарлармен электрондық сауданы жүзеге асыру, электрондық нысанда қызметтер көрсету кезінде шетелдік компанияларға салық салуды реттейтін 25-бөлім ресми түрде енгізілген болатын, оны шетелдік компаниялар тауарларды, қызметтерді электрондық сервистер, интернет-сайттар арқылы өткізу кезінде төлейтін болады.

Сондай-ақ, ҚР Салық Кодексында пайдаланылатын негізгі ұғымдардың түсіндірмесі бекітіледі, мысалы:

- шетелдік заңды тұлға – бейрезидент немесе заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметті шетелдік ұйымдастырудың өзге нысаны;
- интернет-алаң – тауарлармен электрондық сауданы ұйымдастыру үшін интернетте орналастырылған ақпараттық жүйе;
- тауарлармен электрондық сауда – интернет-алаң арқылы жүзеге асырылатын, тауарларды жеке тұлғаларға өткізу жөніндегі кәсіпкерлік қызмет;
- электрондық нысандағы қызметтер-телекоммуникация желісі және интернет арқылы жеке тұлғаларға көрсетілетін қызметтер.

Осылайша, 01.01.2022 ж. бастап Қазақстанда заңды тұлға құрмай жұмыс істейтін шетелдік интернет-компаниялар 12% мөлшерлеме бойынша ҚҚС төлеу бойынша салық міндеттемесін алады. Олар жеке тұлғаларға – сатып алушыларға тауарлармен электронды сауданы жүзеге асырған немесе электронды түрде қызмет көрсеткен кезде салық төлеуге мәжбүр болады.

"Сандық салық" – бұл барлық кәсіпкерлерге таныс ҚҚС. Енді ғана оның қолданылу аясы электрондық саудаға да кеңейтілді. Facebook, Amazon, Apple, Netflix, Alibaba және Google сияқты алыптар сандық салықтың әлеуетті төлеушілері болады. Қазақстандықтар жаңа салықты "Google "салығы" деп атай алды.

Сандық салық тек тауарларды сатып алуға ғана емес, сонымен қатар қызметтерге тапсырыс беруге де қатысты болады:

- БҚ пайдалану құқығын беру (компьютерлік ойындарды қоса алғанда);
- Интернет желісінде жарнамалық қызметтер көрсету;
- дата-орталықтардың қызметтері;
- домендік атауларды ұсыну;
- хостинг қызметі;
- Ақпараттық жүйелерді, сайттарды әкімшілендіру бойынша қызмет көрсету;
- Интернет желісінде іздеу жүйелеріне қолжетімділікті ұсыну;
- интернет желісіндегі сайттарда статистика жүргізу;
- электрондық кітаптарды, бейнелерді, музыкалық және дыбыс-бейне туындыларды пайдалануға құқық беру.

Шетелдік компаниялар салықты әр тоқсан сайын, тоқсаннан кейінгі екінші айдың 25 – інен кешіктірмей, ҚҚС базалық ставкасы бойынша-12% төлеуі керек. Шетел валютасында төленген өткізілген тауарлар мен қызметтердің құны валюталардың нарықтық бағамы бойынша теңгемен қайта есептеледі, ол тауар немесе қызмет үшін төлем түскен күннің алдындағы соңғы жұмыс күні айқындалады.

ҚР Ұлттық экономика министрлігі шетелдік интернет-компаниялардан түсетін ықтимал түсімдерді жылына шамамен 2 млрд. теңгеге бағалай "Цифрлық Қазақстан" арқасында экономикамыз дамуы жеделдей түседі және халықтың өмір сүру сапасын жақсартады, экономиканы болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ету арқылы және жаңа даму траекториясына көшіруге жағдай жасау деген секілді мәселелерді шешеді деген ойдамыз. Салық бойынша "сандық салық" жүйесі осы жылы 2022 жылдан бастап қабылданған болатын, осы жүйе арқылы көптеген заң бұзушылықтар, мәселер шешіледі деген сенімдеміз. 2020 жылдан бері індеттің кесірінен көптеген кәсіпорындар өз қызметтерін онлайн форматқа ауыстырған болатын, яғни интернет бойынша фирмалар табыс тауып отырған, осы жерде де сандық салық арқылы салықтық бақылау, реттеу жүргізіледі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы – "Әділет" АҚЖ (zan.kz)
2. tsifrly-azastan.pdf (primeminister.kz)
3. tsifrly_azastan_memlekettik_badarlamasy.pdf (strategy2050.kz)
4. Цифрлы Қазақстан: Экономика саласындағы цифрлық технологиялар қалай енгізіліп жатыр? – The Kazakh drama (ztb.kz)
5. <https://cyberleninka.ru/article/n/preimuschestva-tsifrovyyh-tehnologiy-v-razvitiy-finansovogo-sektora-respubliki-kazahstan>
6. <https://pro1c.kz/news/zakonodatelstvo/tsifrovye-tehnologii-v-nalagovom-i-tamozhennom-administririvanii/>

ҚАЗАҚСТАНДА ЦИФРЛЫ БАНКИНГТІҢ ДАМУ ЖАҒДАЙЫ

Тореканқызы Аяжан,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Қаржы және есеп» кафедрасы
Қаржы мамандығының 1-курс студенті

Ғылыми жетекші: Жумадилова Т.Б.,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Қаржы және есеп» кафедрасының оқытушысы

21 ғасыр – цифрлық технологиялар ғасыры. Цифрландыру бұл өндірістің түрлі салаларына заманауи цифрлық технологияларды енгізу, жаңа ақпараттық технологиялардың пайда болуымен қоғам мәдениеті мінез-құлық нормалары мен құндылықтарын өзгеруі. Қазіргі әлемде цифрлық технологиялар мемлекеттердің экономикалық дамуында, әсіресе төртінші өнеркәсіптік революция шеңберінде болып жатқан жаңғыртуда аса маңызды рөл атқарады. Цифрландыруды қарапайым сөзбен айтатын болсақ, біз қоғамды әртүрлі бөлітерге бөлеміз, яғни, біз үкіметтің тиімділігіне, тауарлар мен қызметтерді интернеттен және желіден тыс сатып алуға, ақпарат алмасуға және пайдалануға тәуелдіміз. Цифрландыру осы процесстердің барлығын жеңілдетеді, яғни, тұрмыста, өндірісте, жұмыста, мемлекеттік құрылымдарда, бизнесте қолданылады.

Елімізде іске асырылып жатқан "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасының негізгі мақсаты – орнықты экономикалық өсуге қол жеткізу, экономика мен ұлттың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, халықтың өмір сүру сапасын жақсарту үшін цифрлық экожүйені прогрессивті дамыту. Жаһандық жоспарда цифрландыру қоғам мен өндірістің түрлі салаларына енгізілетін цифрлық технологияларға негізделген экономикалық қызмет тұжырымдамасын білдіреді. Бағдарламаның негізгі бағыттарының бірі қаржы секторы, себебі ол экономиканың маңызды бөлігі болып табылады. Қазіргі уақытта электрондық төлемдер мен электрондық сауда осы қаржы нарығының ажырамас бөлігі болып отыр. Қаржы саласы клиенттермен өзара іс-қимыл жасау үшін инновациялық технологиялар мен цифрлық сервистерді енгізу мен қолдануда көшбасшы болып табылады.

Мемлекеттік қызметтер көрсету, білім беру, денсаулық сақтау, қаржы, көлік және тау-кен металлургия секторларына цифрлық технологияларды енгізуде айтарлықтай жетістіктерге қол жеткізілді. Тұңғыш елбасы Н.Ә.Назарбаев Цифрландыру мәселесі бойынша республикалық кеңесте қаржы секторы озық технологияларға аса сезімтал ретінде цифрлық шешімдерді кеңінен қолдану керек– деп мәлімдеме жасаған болатын. Тарихи тұрғыдан алғанда қаржы саласы басқа салаларға қарағанда цифрландыруға өте бейім. Басқа елдермен салыстырғанда, Қазақстанда қаржылық қызметтерді, әсіресе жеке және заңды тұлғалар, сондай-ақ жеке кәсіпкерлер үшін цифрландырумен байланысты жағдайлар өте жақсы жасалған. Қаржы секторын дамытудың өзекті мәселелеріне: интернет-банкинг, несиелендіру, инфрақұрылым, инфляция т.б. жатады. Мемлекеттің дамуы үшін отандық экономикадағы шаруашылық субъектілердің цифрлық экономика процесі кезеңінде қандай позиция алатыны өте маңызды болып табылады. Компаниялар арасында бәсекеге қабілеттілік өседі, бұл олардың қаржылық жағдайының тұрақтылығының сипаттайды. Ел экономикасының дамуы үшін сандық көрсеткіштер ғана емес, ірі отандық компанияларды дамыту және халықтың цифрландыру саласындағы сауаттылығын арттыру маңызды болып табылады.

ҚР үшін цифрлық технологияның қандай артықшылықтары бар? Қазіргі кезеңде ҚР жоғарғы инфрақұрылым, қаржы секторлары (коммерциялық банктер, зейнетақы қорлары, сақтандыру компаниялары және т.б) 80 %-ға цифрландырылған. Мұны статистика дәлелдейді: интернет-банкингтің, электрондық сақтандыру полисінің әлеуетті пайдаланушыларының өсуі

байқалады. Қазақстан Республикасында сақтандыру компанияларының электрондық сайттарында сақтандыру өнімдерін онлайн сатудың тиімді ұсыныстардың бар.

Ел экономикасын цифрландыру заңды және жеке тұлғалар қызметінің көптеген салаларына еніп кетті. Ұсақ-түйектен бастап, білім беру және банктік өнімдермен, қызметтермен аяқтады. Сондықтан халық интернет-банкингті көбірек пайдаланады, оның қызметін Қазақстанның Екінші деңгейдегі банктері ұсынады. Сонымен қатар, интернет-банкинг кез келген уақытта және интернетке қолжетімділігі бар кез келген құрылғыдан ұсынатын шоттар мен операцияларға қолжетімділікті білдіреді. Зерттеу жүргізу кезінде iPhone және Android ұялы телефондарына арналған 43 Банктің 88 мобильді қосымшасы бағаланды. Top-10-ға тек ForteBank өзінің iPhone қосымшасымен кірді. Басқа қосымшалардың ішінде, атап айтқанда Android-қа арналған қосымшалардың ішінде қазақстандық банктердің бірде-бірі алғашқы ондыққа кірмеген.

Цифрландыру банктердің мемлекеттік органдарменде өзара қарым-қатынастарынанда көрініс табады, ол барған сайын электрондық және онлайн форматқа көшуде. Бұл халыққа банктік және мемлекеттік қызметтерді ұсынуды оңтайландыруға оң әсер етеді. Мысалы, банктердің мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелермен интеграциялануының арқасында клиенттерге айыппұлдарды, салықтарды, немесе кедендік төлемдерді төлегеннен кейін төлемді растау және қызметті алу немесе берешекті алу үшін осы мемлекеттік құрылымдарға қағаз түбіртектермен жүгінудің қажеті жоқ. Бұл автоматты түрде, нақты уақыт режимінде жасалады. Сондай-ақ, мысалы, заңды тұлғаны “электронды үкімет” порталында тіркеу кезінде осы тұлға бүгінде бірден қашықтан банктік шот аша алады. Нәтижесінде мұндай цифрлық өзара іс-қимыс халыққа және кәсіпкерлерге қаржылық, мемлекеттік секторда барынша тиімді, қағазсыз қазмет көрсетуді қамтамасыз етуге бағытталады.

Отандық банк нарығында онлайн несиелеу өте жақсы қарқынмен дамуда. Әзірге тұтынушылық кредиттердің жалпы көлеміндегі үлесі 0,7% – дан, ал қысқа мерзімді несиелер 30 күннен дейінгі мерзімнен аспайды. Бұл бүгінгі таңда шағын несиелердің сұранысқа ие екенін білдіреді. Несие алушы субъектілер қатарын негізінен төмен және тұрақсыз кірісі бар тұтынушыларды қамтиды. Бұл оларға ағымдағы кезеңдегі қаржылық мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Сондықтан, банктің қызметтері туралы халық неғұрлым көп білсе, компаниялардың қаржылық технологияларының клиенттік базасы да соғұрлым тез артады.

Қаржы саласы клиенттермен өзара іс-әрекет жасау үшін цифрлық технологиялар мен сервистерді енгізу мен қолдануда көшбасшы болып табылады. Қазіргі кезде барлық банктер қашықтықтан арналар арқылы қызмет көрсетеді. Банктердің 70% – ға жуығы жеке тұлғаларға сервистерді мобильді банкинг және интернет арқылы көрсетеді, банктердің 55% – ы өз қызметтерін мобильді қосымшалар негізінде ұсынады. Қазақстанда қаржы технология-нарығының әлеуеті зор. Бүгінде халықты дүниежүзілік желіге қолжетімділікпен қамту шамамен 98% ды құрайды. Бұл технологиялық дамудың өте жоғары және қолайлы деңгейі. 2020 жылы болған пандемия банк клиенттеріне, биржалық нарық клиенттеріне қызметтердің қызметтерді онлайн форматта алу мүмкіндігіне ие болуына ықпал етті. Соның арқасында барлық коммерциялық банктердің, қаржылық мекемелердің, сақтандыру ұйымдары клиенттер үшін мобильді қосымшаларын жаңартты және функцияларын кеңейтті. Қазақстан экономикасында 2020 жылы 31 315 компания істен шықты. Сол себепті бюджетке салықтық түсімдердің мөлшері азайды. Олардың басым бөлігі 31 159-ы шағын кәсіпкерлік. Айналыстағы төлем карталарының саны соңғы бес жылда 46,7% – ға, 46,8 млн-ға дейін ұлғайды, осылайша, бүгінде жұмыс істейтін әрбір қазақстандықтың орта есеппен 5 төлем картасы бар. Сонымен қатар, электрондық сауданың және онлайн-несиелеудің дамуымен елде қолма-қол ақшасыз операциялар айтарлықтай өсті. Мәселен, 2020 жылы қолма — қол ақшасыз төлемдер көлемі 30 трлн теңгені құрады-2019 жылмен салыстырғанда 2,5 есе артық. Осы қолма-қол ақшасыз төлемдердің 81,5% – ы онлайн жасалды. Бүгінде Қазақстанның барлық дерлік банктерінде қашықтықтан қызмет көрсету жүйесі бар, ал банктердің онлайн-сервистерін пайдаланушылар саны бір жылда 51,6% — ға, 27 млн-ға ұлғайды. Цифрландыру инклюзияны арттырумен, қызметтерге қолжетімділікті кеңейтумен, шығындарды

төмендетумен және транзакциялар жүргізуге кететін уақыт шығындарын қысқартумен байланысты қаржылық қызметтерді тұтынушылар үшін пайда әкеледі.

Қаржы технологиялары нарығын дамыту көлеңкелі экономиканың үлесін қысқартуға мүмкіндік береді, ҚР қаржы жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттырады және секторға инвесторлар тартуға мүмкіндік береді. Соңғы жылдары финтехке инвестициялар айтарлықтай өсті. Мәселен, қаржы технологияларын әзірлеуге жаһандық инвестициялар көлемі 2019 жылы 53,3 млрд АҚШ долларын құрады. АҚШ-бес жыл бұрынғыдан бірнеше есе көп, бұл растайды: бұл нарық қаражат жинау үшін үлкен әлеуетке ие.

- Бағдарламаны іске асыруға 108 683 142 мың теңге көлемінде бюджет және ҚР заңнамасында тыйым салынбаған басқа да қаржыландыру көздерінен қаражат жұмсалды.

- Бағдарламадан түскен экономикалық тиімділік 2018 – 19 жылдары 600 млрд теңгені құрады.

- 2019 жылы “Цифрлық Қазақстан” бағдарламасын іске асыруда 8 мың жұмыс орны құрылды.

- 488 мың адам жұмысқа орналастырылды, олардың ішінде 350 мың адам тұрақты жұмыс орындарына ие болды.

Цифрлық Қазақстан бағдарламасына енгізіліп жатқан соңғы өзгерістер

Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың тапсырмасы бойынша қысқа мерзімде жұмыс тобы құрылды, оған "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасына өзгерістер мен толықтырулар енгізу бойынша ұсыныстар жіберілді. 2021 жылы 18 сәуірде Қазақстан Республикасының цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрі А. Қ. Жұмағалиевтің төрағалығымен "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасына өзгерістер енгізу жөніндегі жұмыс тобының онлайн-кеңесі өтті.

ҚР цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі өкілдері кеңеске қатысушыларға ұсыныстарын таныстырды, сондай-ақ басқа да ұсыныстары айтылды. Бағдарлама шегінде: 125 іс-шара, 12 нысаналы индикатор жүргізілді. Бүгінде интернет желісі экономикасы дамушы елдерде жылына 25% – ға дейін қарқынмен өсуде, бұл ретте экономиканың бірде-бір секторы мұндай қарқынға жақындай алмайды. Барлық жаһандық деректердің 90% – ы соңғы 2 жылда ғана жасалды. Қазірдің өзінде 35 млрд. құрылғы интернетке қосылған және деректермен алмасуды жүзеге асыруда – бұл сан әлем халқының жалпы санынан бес есе артық. Бірақ, сонымен бірге, үкіметтер мен корпорациялар жыл сайын кең таралған жаңа құбылыс – кибершабуылдарға қарсы тұруға жарты триллионға жуық АҚШ долларын жұмсайды. Қазақстандағы цифрлық қаржы саласы 2022 жылы көрсетілетін төлем қызметтері нарығының дамыған инфрақұрылымы бар тиімді жұмыс істейтін қаржы саласында түйінді рөл атқаратын проактивті қаржы қоғамдастығының алып тастырады.

Қаржы секторы электрондық сауданы дамытуға және инновациялық экожүйені құру бастамаларын іске асыруға арналған құралдарды төлемдерді тез, қарапайым және сенімді жүргізуге, контрагенттерді тексеруге, бизнесті дамыту үшін қаржы құралдарына, мемлекет тарапынан қолдау құралдарына қол жеткізуге болатындай етіп ұсынады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Цифрлық Қазақстан мемлекеттік бағдарламасының ресми интернет-ресурсы. Интернет көзі: <https://digitalkz.kz/kz/o-programme/>
2. Атамекен Ұлттық Кәсіпкерлер палатасының порталындағы Қазақстандағы Цифрлық сауаттылық туралы мақала. Интернет көзі: <https://inbusiness.kz/ru/tag/tsifrovoy-kazakhstan>
3. Қазақстан Республикасы Премьер – Министрінің ресми ақпараттық ресурсы, Баспасөз Қызметі
4. Официальный Интернет-ресурс АО "Национальный инфокоммуникационный холдинг "Зерде"
5. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы " Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы. ИООнтернет көзі: <https://online.zakon.kz/lawyer>

ЦИФРЛЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘЛЕМ НАРЫҒЫНДАҒЫ БОЛАШАҒЫ

Оспанов Арман,

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,

Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті, «Қаржы және есеп» кафедрасы

Қаржы мамандығының 1-курс студент

i

Ғылыми жетекші: Мухаметжанова Ж.С., әл-Фараби атындағы қазуу, Экономика және

бизнес жоғары мектебі факультеті,

«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

Цифрлық экономиканың болашағы мен оның дамуының қалыптасып келе жатқаны қолданылу тиіс ресурстарды орынды тұтыну, жердің экологиясын жақсарту, өмір сүру ұзақтығын арттыру туралы адамгершілік және ғылым саласындағы интеллектуалдық базаның дамуынан көрінеді. Саладағы инновация технологиялар мен бизнес-процестер алдын ала анықтайтын бәсекелестікте жетекші күшке айналды және мемлекеттердің экономикалық дамуының өсу қарқыны жоғарыланды. «Цифрлық Қазақстан-2020» мемлекеттік бағдарламасы цифрландырудың іргетасы болып табылады және ел экономикасының трансформациясы десек те болады. Жаңа технологияларды енгізу және олардың енуімен қоса жаңа мамандықтардың пайда болуы және барлық қызметкерлерден өз білімін жетілдірумен айналысуды талап ететін біліктілік пайда болды. Қазіргі жағдайды ескере отырып, ұзақ мерзімді даму қажет ететін салалардағы цифрлық дағдыларға назар аударылуда, әсіресе: кәсіби кадрлардың дағдыларын дамыту; жастар арасында жаңа технологиялар мен ғылымның тартымдылығын арттыру; халықтың барлық топтары арасында цифрлық дағдыларды дамыту, оның ішінде шағын және орта бизнес субъектілері, мемлекеттік қызметшілер, қарт адамдар. Өнеркәсіптік революциялар жекелеген елдерге әсерлі табыстарға жетуге мүмкіндік берді, сонымен қатар, экономикалық өсімге қол жеткізіп, жаһандық экономикада көшбасшылар қатарынан орын алуға септігін тигізді.

Негізгілердің бірі болып елдің экономикалық жағдайын көрсететін макроэкономикалық көрсеткіштер – ЖІӨ. Ол – мемлекеттің, ұлттың материалдық әл-ауқатын, сондай-ақ оның өмір сүру деңгейін сипаттайды. 2016 жылы жан басына шаққандағы ЖІӨ деңгейі Ресейді дерлік қуып жетті. Әрине, біздің елдердің жалпы ішкі өнімі өсті, бірақ жоғары жетістіктерге жеткен Сингапур мен Германия сияқты елдерден үлгі алған жөн. Жоғары дамыған экономиканың ең жақсы мысалы – Сингапур, бұл мұнай өндеудегі ең ірі әлемдік державалардың бірі және мұнай өткізу бойынша 4-ші орында. Сингапурда жан басына шаққандағы ЖІӨ 25 жылда 16 000 доллардан 67 000 долларға дейін өсті. 1997 жылғы құлдырау – Азия дағдарысының әсері болды, одан кейін 2000-2003 ж. және 2008-2011 жылдардағы күрт құлдырау бүкіл әлемге әсер еткен жаһандық қаржылық-экономикалық дағдарыс болып табылады. Әлемдік несиелік индустрия, бұл кезде инфляция жоғары тауар бағасы жағдайының нәтижесі болды. Германия дағдарыстарға оңай әрекет етті және ЖІӨ бойынша сандар аздап төмендеді. Германия өнеркәсіптік технологияның пионері болып табылады, онда халықтың шамамен 10% жұмыс істейді. Экономиканың жоғары технологиялық секторлары мен жан басына шаққандағы ЖІӨ үлесі 46,8 мың долларды құрайды. Жоғарыда айтылғандай, жан басына шаққандағы ЖІӨ деңгейі мемлекеттің экономикалық белсенділігінің негізгі көрсеткіштердің бірі болып табылады, сондықтан оның өсуі елдің экономикалық өсуінің белгісі және еңбек өнімділігінің өсуіне байланысты. Бұл көрсеткіш халықтың өмір сүру деңгейінің көрсеткіші болып табылады.

Қазақстан Республикасында бұл көрсеткіштің өсуіне мемлекеттің бағытталған саясаты негізінде салық ауыртпалығын төмендету, атап айтқанда, кәсіпкерлердің белсенділігін ынталандыру және экономикалық дамудың өнеркәсіптік рельстерге көшуі әсер етті. Осының арқасында Қазақстан өз позицияларын нығайтып отырып, өндірісті, экспортты қолдады және тиімді салық саясатын жүргізді. Бірақ айтарлықтай жоғары дамыған экономикасы бар Еуропа

елдерінде бұл көрсеткіштің деңгейі өте жоғары. Мысалы: Норвегия мен Германияда салық ауыртпалығы отандық өнімге қазірдің өзінде 40% шегінде, ал Италияда, Францияда және Финляндияда 45% шегінде, бірақ ең жоғары көрсеткіш Данияда, онда бұл көрсеткіш 51%-ға дейін жетеді. Айта кету керек, дамыған елдерде жан басына шаққандағы жалпы ішкі өнімнің жоғары қарқыны бар, мысалы, Дания – 45 709 АҚШ доллары Норвегия – 68 430 АҚШ доллары, Франция – 41 781 АҚШ доллары, сондай-ақ жоғары инвестициялық капитал бұл елдерге жоғары салықты қолдануға мүмкіндік береді тарифтер.

Инновациялық даму жолына көшу жағдайында инновациялық қызметті реттейтін жаңа техникалық және ұйымдастырушылық шешімдерді іздеу ең маңызды рөл атқарады. Нарықтық қатынастар жағдайында бұл процедуралар іздеуге бағытталған табысты арттыру және тұрақтылықты жақсарту үшін жаңа өндірістік бәсекедегі экономикалық мүмкіндіктер береді. Жаңа технологиялар, атап айтқанда, байланыс жүйелері, көлік құралдары және өндеуші қондырғылар саласында ақпарат, дүниежүзілік капитал нарығының қалыптасуын жеделдетті, сонымен қатар электрондық сауда, жеткізу тізбегі, бүкіл әлемді қамтитын блокчейн технологияларын айтсақ болады. Экономиканы цифрландыру нарығы жылына шамамен 13%-ға өсіп, 111 млрд. теңге 2025 жылға дейін жоспарланған. Цифрлық әлем бізден өзгерістерге дайынбыз ба деп сұрамайды, ол әлем жаһандық деңгейінде өзгеріп отырады. Дамыған елдердегі цифрлық экономика әртүрлі бағытта дамып келеді, бірақ олардың маңызды ортақ тұстары және ерекшеліктері бар, олар: инновацияларды әзірлеу және енгізу үшін қолайлы жағдайлардың, сондай-ақ үлкен көлемді цифрлық технологиялар мен инфрақұрылымға инвестициялар болуы. Қазақстанға технологиялық серпіліс жасау үшін экономиканың барлық салалары арқылы орасан зор мүмкіндіктер ашылуда. Әлемдік нарықта ақпараттық-коммуникациялық қызметтердің рөлін күшейту және отандық компанияларға қолдау көрсету сияқты факторлармен елімізде цифрлық технологиялардың дамуы анықталады.

Елдегі цифрлық экономиканың табысты жұмыс істеуі үшін мыналар қажет деп ойлаймын: телекоммуникацияларды пайдалана отырып, интернетке қолжетімділік бар инфрақұрылымды дамыту және сонымен қатар электрондық бизнес және сауданы дамыту. Мысал ретінде Қазақстанның ұлттық пошта байланысы операторының жұмысын келтірейік. Бұл осы бағытта серпіліс жасаған «Қазпочта» АҚ. 2017 жылдың шілдесінде компания ұшқышсыз ұшатын аппарат (дрон) ұшыруды бастады. Екі жыл бұрын газеттер шыққан күні баспа даналарының 40%-ға жуығы жеткізілсе, бүгінде бұл көрсеткіш 93%-ға жетті. Қазпошта, қызмет көрсету үлгісіне сәйкес тек көрсетілген қызметтер үшін ақы төлейді және дрондарды сатып алмайды. Бұл жобада Қазақстанда аналогтар жоқ, сондықтан, Қазпошта бәсекелестерінен алда болды. Бұл жобаның қаражаты филиалдарды жаңғыртуға және жүйелерді жаңартуға жұмсалады. ІN бизнес-процестерді трансформациялау мен реинжинирингтік бағдарламаны жүзеге асыру барысында, АҚ «Қазпочта» Қазақстан нарығында өз орнын ала алды, қазір ол электрондық коммерция арқылы жаңа жаһандық нарықтарға кіру стратегиясын құруда. Электрондық коммерция «Қазпочта» АҚ-қа кірісті ұлғайту мақсатында жыл сайын 6 миллионға жуық шағын пакеттер мен сәлемдемелер жеткізуге мүмкіндік берді. (оның 80%-ы интернет арқылы тапсырыс берілген тауарлар). Компанияда жүзеге асырылатын трансформация бағдарламалары сапаны қамтамасыз ететін бизнес-процестер мен шарттарды стандарттау мен оңтайландыруға бағытталған қызмет көрсету, кәсіпорын қызметінің тиімділігін арттыру, ақпараттық кеңістік және корпоративтік мәдениетті қалыптастырды. Сандық экономиканың енуі арқылы бүкіл әлемде жаңа өнімдер әзірленетін барлық салаларда жаңа мүмкіндіктер ашылады, яғни: жаңартылған жұмыс әдістері, оңтайландырылған өндірістік процестер, логистикалық арналарға жеткізу, жеткізушілермен және сатып алушылармен өзара әрекеттесу тәсілдері жетілдірілуі. Сондай-ақ инфрақұрылымды дамыту – бүкіл әлемді өзгертетін жаңа цифрлық революцияның алғашқы қадамы.

Цифрландыру барлық салаларға, соның ішінде мұнай мен газға әсер етеді. Кен орындарын геологиялық және гидродинамикалық модельдеуі бтолыққанды бағытталған көмірсутек қорын өндіру үшін және жоғары өнімділікке жету үшін максималды нәтиже береді.

Мұнай-газ саласында цифрлық технологияларды қолдану кен орындарын имитациялауға ғана мүмкіндік беріп қана қоймай, сонымен қатар жөндеу жұмыстары мен процестердің тиімділігін арттыру, энергия шығындарын азайту және өнім шығымдылығын талдауға мүмкіндік береді. Экономикалық секторлардың дамуына әсер етуден басқа, цифрлық шешімдер жаңа тәуекелдерді де әкеледі. Қазақстан Ұлт көшбасшысы Н.Назарбаев халыққа жолдауында: "Технологиялық және инфрақұрылымдық дамуындағы жаңа кезеңге серпін берілді. Жаңа уақытқа сәйкес болу үшін біз біртұтас ұлтқа – Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайларында тарихи өрлеудің табалдырығында тұрған халыққа бірігуіміз керек". Мемлекетіміз сауаттылықты насихаттау және деректер қауіпсіздігін қамтамасыз ету барысында цифрлық бастама көтеруі керек. Барлық жерде жаңа технологияларды енгізу және цифрлық экономикаға таңдалған жол, елді мемлекеттік басқарудың тиімділігі мен ашықтығын арттыруға, халықты жұмыспен қамтуды қамтамасыз етуге, сондай-ақ білім беру мен денсаулық сақтау сапасын арттыруға, инвестициялық ахуалды жақсартады. Осы салада жұмыс істейтін мамандарда икемді ойлау қабілеті және жаңа идеяларды жүзеге асыру қабілеті болуы керек. Цифрландыру процесі жаңа инновацияларды, тұрақты жаңартуларды, жаңа білікті дағдыларды және кәсіби білімді қажет етеді. Қазақстан бұл бағытта дұрыс жолды таңдады деп ойлаймын.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. ҚР Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтардағы халыққа жолдауы Ақорданың ресми сайты – <http://www.akorda.kz/>
2. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы.
3. Сабден О. Экономика: Избранные труды. Алматы: ИЭ КН МОН РК, 2011.
4. Парманова О.А. "Интеграционные процессы и диверсификация производства в нефтегазовом секторе РК".
5. <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/>

ЦИФРЛАНДЫРУДЫҢ ЖАҒАНДЫҚ ТРЕНДТЕРІ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Батырхан Бақдәулет ,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Экономика және Бизнес жоғары мектебі
«Бизнес технологиялар» кафедрасы
Логистика мамандығының 2-курс студенті

Ғылыми жетекші: Жумадилова Т.Б ,
эл-Фараби атындағы ҚаҰУ,
Экономика және Бизнес жоғарғы мектебі факультеті,
«Қаржы және есеп» кафедрасының оқытушысы

"Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік жобасының (бұдан әрі – бағдарлама) мақсаттары орта мерзімді перспективада цифрлық технологияларды қолдану есебінен Қазақстан Республикасы экономикасының жетілу қарқынын тездетуге және халықтың өмір сүру сапасын түзету, сондай-ақ ұзақ мерзімді перспективада Қазақстан экономикасының Келешектің цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ететін қағидаттық жаңа жетілу траекториясына көшуі үшін жағдайлар жасау болып табылады. Осы мақсатқа қол жеткізу жетілудің екі векторлық түрі бойынша қозғалысты білдіреді: "Қазіргі экономиканы цифрландыру" – нақты сектордағы нақты жобалардан тұратын прагматикалық бастауды қамтамасыз ету, экономиканың бүгінгі таңдағы салаларын, мемлекеттік құрылымдарды сандық цифрландыру және де технологиялық қайта жарактандыру жөніндегі бағдарламаларды іске қосу және цифрлық инфрақұрылымдарды дамыту. "Келешектің цифрлық индустриясын құру" – ұзақ

мерзімді орнықтылықты қамтамасыз ету, адами капиталдың өсу деңгейін жоғарлату, инновациялық даму институттарын құру және барлығын алғанда цифрлық экожүйенің прогрессивті жетілуі елдің цифрлық трансформациясын іске айналдыру. 2018-2022 уақыт аралығында іске асырылатын бағдарлама елдің флагмандық бөліктерін технологиялық өзгерту үшін қосымша екпінді қамтамасыз етеді және жұмыс өнімділігінің көлемді және ұзақ уақытта өсуі үшін қажетті шаралар қалыптастырады. Бағдарламаны жүзеге асырудың бес басты бағыты:

1. "Экономика салаларын цифрландыру" – жұмыс өнімділігін арттыратын және капиталдандырудың дамуына алып келетін екпінді технологиялар мен мүмкіндіктерді қолдана отырып, Қазақстан Республикасы экономикасының дәстүрлі салаларын жаңадан құру бағыты.

2. "Цифрлық мемлекетке көшу" – халыққа және бизнеске қызметтер көрсетудің инфрақұрылымы ретінде мемлекеттің функцияларын оның қажеттіліктерін алдын ала болжам жасай отырып, қайта құру бағыты.

3. "Цифрлық Жібек жолын жүзеге асыру" – деректерді беру, сақтау және өңдеудің жоғары деңгейлі жылдамдықты және сақталған инфрақұрылымының өсу бағыты.

4. "Адами капиталды жетілдіру" – жаңа реалияларға-білім экономикасына бағыттауды қамту үшін креативті қоғам деп саналатын қоғамды құруды қамтитын жаңадан құру бағыты.

5. "Инновациялық экожүйені құру" – бизнес, ғылым саласы мен мемлекет аралық үнемі көлденең байланыстары бар технологиялық кәсіпкерлік пен инновацияларды жетілдіру үшін іс-шаралар жасау бағыты. Еліміз инновацияларды қортуға, бейімдеуге және ендіруге қабілетті экожүйенің катализаторы есебінде әрекет жасайды. Осы айтылған бес басты бағыт шеңберінде 17 бастама және 100-ден астам іс-шара қарастырылды және оларды іске асырудан қайтарымды сонғы жылдардағы анық нысанда көруімізге болады, яғни цифрлық секторды келешек экономикасының жаңа бөліктері ретінде қалыптастыру негіздерін қалыптастыратын іс-шаралар, олардың басты көрсеткіштері мынадай онжылдықтарға дәлме-дәл келеді. Жобаны жүзеге асыру республикалық қор қаражатынан 109 млрд.теңге көлемінде қаржыландыруды көздейді. Яғни, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің 169 млрд.теңгеден асып жығылатын қаражатын тарттыру жобалануда. Бағдарламаны жүзеге асырудың бенефициарлары Қазақстан Республикасының барша халқы, бизнесі және мемлекеттік органдары болады, себебі ол тыныс-тіршіліктің толық салаларын қамтиды және мемлекеттің әрбір тұрғынының өмір сүру жағдайын жақсартуға бағытталған. Бағдарлама Жұмыспен қамту құрылымында айтулы прогресстерге алып келеді-атап айтқанда, 2022 жылға қарай цифрландыру есебінен 300 мың жұмыс орны құрылады. Қазақстан экономикасын цифрландырудың бүгінгі тандағы орташа көрсеткіші-кедергі емес, дамудың сапалы серпілісін жасау мүмкіндігі, бұл елдің әлемдік аренада алдыңғы қатарға шығуына мүмкіндік береді. Ол үшін осы жобада сипатталған бес басты бағыт бойынша және оған қосымшада келтірілген іс-шаралар шеңберінде шаралар кешені мен жүйелі жұмыс қабылдау көзделеді. Іс-шаралар тізбесі өзектендірілетін болады.

Бүгінде Интернет экономикасы дамушы елдерде жылына 25% – ға дейін қарқынмен өсуде, бұл ретте экономиканың бірде-бір секторы мұндай қарқынға жақындай алмайды. Барлық жаһандық деректердің 90% – ы соңғы 2 жылда ғана жасалды. Қазірдің өзінде 35 млрд.құрылғы интернетке қосылған және деректермен алмасуды жүзеге асыруда – бұл сан әлем халқының жалпы санынан бес есе артық. Бірақ, сонымен бірге, үкіметтер мен корпорациялар жыл сайын кең таралған жаңа құбылыс – кибершабуылдарға қарсы тұруға жарты триллионға жуық АҚШ долларын жұмсайды.

Цифрландыру жөніндегі күш – жігер адами капитал белсенді дамып келе жатқан жаңа қоғамды құруға алып келеді-болашақтың білімі мен дағдылары ең жас кезінен бастап тәрбиеленеді, Автоматтандыру және басқа да жаңа технологиялар есебінен бизнес жұмысының тиімділігі мен жылдамдығы артады, ал азаматтардың өз мемлекеттерімен диалогы қарапайым әрі ашық болады. Сандық революция біздің көз алдымызда болып жатыр. Бұл өзгерістер соңғы жылдары әртүрлі салаларда қолданылатын көптеген технологиялық инновациялардың енгізілуіне байланысты. Өндіріс және қосымша құнды алу тәсілдері түбегейлі өзгереді, адамдардың білімі мен еңбек дағдыларына жаңа талаптар пайда болады.

Заттардың өнеркәсіптік интернеті икемді және ақылды өндіріс мүмкіндіктерін қолдана отырып, өндіріс салаларының болашағын қалыптастырады, өнімділіктің революциялық өсуін қамтамасыз етеді. Жасанды интеллект қаржылық қызметтер мен медицина сияқты консервативті салаларда да енгізілуде. 3D басып шығару технологиясы авиация, логистика, биомедицина және автомобиль өнеркәсібі сияқты салаларды трансформациялауға ықпал етеді.

Блокчейнде ақша жүйесін жаһандық түрлендірудің барлық алғышарттары бар. Ауқымды деректер мен байланыстың жаппай қолжетімділігі жаһандық ауқымда жедел қарқынмен таралатын, олардың негізінде "бірлесіп тұтыну экономикасы" құрылатын факторлардың бірі болып табылады. "Физикалық активтер болмаған кезде бірлесіп тұтыну" сегментінің көшбасшы компаниялары капиталдандыру мөлшері бойынша балансында көп миллиардтық физикалық активтері бар дәстүрлі компаниялардың құнынан асып түседі. Бұл өзгерістер түбегейлі және ондаған жылдар емес, бірнеше жылдар, тіпті айлар ішінде болады. Бірақ бұл тек бастамасы және әлем әлі де көптеген өзгерістерден аман қалуы керек. Өзгеріс қарқыны артып келеді, бірақ бұл өзгерістердің бір бөлігі болуы әлі кеш емес. Цифрландыру процесі бүгінде әлемнің барлық дерлік елдеріне қатысты. Сонымен қатар, әрбір ел цифрлық дамудың басымдықтарын өзі айқындайды. Қазіргі уақытта әлемнің 15-тен астам елі цифрландырудың Ұлттық бағдарламаларын іске асыруда. Қытай, Сингапур, Жаңа Зеландия, Оңтүстік Корея және Дания ұлттық экономикаларды цифрландыру бойынша озық елдер болып табылады. Қытай өзінің "интернет плюс" бағдарламасында цифрлық индустрияларды дәстүрлілермен интеграциялайды, Канада Торонтода акт-хабын құрады, Сингапур "ақылды экономиканы" қалыптастырады, оның драйвері акт болады, Оңтүстік Корея "креативті экономика" бағдарламасында адами капиталды дамытуға, кәсіпкерлікке және АКТ жетістіктерін таратуға бағдарланады, ал Дания мемлекеттік секторды цифрландыруға назар аударады. Бұл елдерде мемлекет бағдарламаны іске қосу мен іске асыруда басты рөл атқарады, бұл ретте табыс "цифрлық жекешелендіру" деп аталатын жеке ойыншылардың тартылуына байланысты болады. Бүгінде біз мемлекеттердің экономикалық жүйеге қатысушыларды цифрлық болашаққа саналы түрде итермелейтін мысалдарының көбеюін байқап отырмыз. Мемлекет басымдық ретінде айқындалған қандай да бір "тиімсіздіктерді" жабуға өзіндік "тендер" жариялайды.

Ойыншылар өздерінің "биттерін", ұшқыштардың тұжырымдамаларын және жобаларды жүзеге асыру тәсілдерін ұсынады. Мемлекет ұсыныстарды саралайды және пилоттық жобалар конкурсының қорытындысы бойынша жеңімпазды таңдайды. Жеңімпаз, әдетте, тікелей мемлекеттік субсидиялар алмайды, бірақ өзінің "толық аяқталған" жобасын (қандай да бір бағыт бойынша, қандай да бір салада, қандай да бір өңірде) іске асыру құқығын алады. Мемлекет нормативтік база саласында қолдауды, негізгі стейкхолдерлермен (өңірлік билік және т.б.) үндестіру мен кооперацияны, сондай-ақ "цифрландырылатын" салалар үшін ынталандырулар жасауды қамтамасыз етеді. Сондай-ақ, 2-3 ойыншы арасындағы бәсекелестікті қолдай отырып, іске асыру кезінде тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік беретін жеңімпаздар консорциумын таңдауға болады. Сандық жекешелендіру тәсілінің ең жарқын мысалы-Сингапур. Осылайша, 2014 жылы Мемлекет Smart Nation тұжырымдамасын әзірлеуге бастамашы болып, бизнес пен сарапшылар қауымдастығын оны нақтылау және іске асыру үшін ынтымақтастыққа шақырды. Smart Nation-азаматтардың күнделікті өміріне цифрландыруды енгізу арқылы өмір сүру сапасын арттыру жөніндегі мемлекеттің бастамасы. Мемлекет Smart Nation шеңберінде негізгі бастамаларды іске қосу үшін бірінші дәрежелі ретінде айқындалған бірқатар міндеттерді шешуге бастапқы сұранысты қалыптастырды. Бастапқыда айқындалған басты бастамалардың бірі – "Ақылды қала" құру үшін Ұлттық сенсорлық желіні дамыту.

Әрбір міндет үшін мемлекет техникалық шешімді әзірлеуге мердігерді таңдау үшін тендер ұйымдастырады. Тендерге қатысу брифинг талаптарына жауап беретін барлық қатысушылар үшін ашық: осылайша мемлекет ірі бизнеске ғана емес, шағын және орта бизнесті тартуға да назар аударады. 2015-2016 жылдары шағын және орта бизнеспен келісімшарттардың жартысынан көбі қол қойылды. Мемлекет нақты технологияларды жедел

дамыту есебінен елде "цифрлық секірісті" қамтамасыз ете алады. Мұндай жағдайларда мемлекет инвестицияларға ұзақ мерзімді қайтаруды, бәсекелестік позицияны, трендтерді бағалауды негізге ала отырып, қаржыландырудың түйінді, неғұрлым перспективалы бағыттарын айқындайтын инвестор рөлін өзіне қабылдайды, сондай-ақ білім беру және кадрларды қайта даярлау сияқты табыстың іргелі шарттарына инвестиция салады. Оңтүстік Кореяда мемлекеттің белсенді позициясымен тірек компаниялар серпінді цифрлық технологияларға инвестицияларды өз бетінше жүзеге асыра бастайды. Мәселен, еліміздің ең ірі телеком-операторларының бірі – SKT – жасанды интеллект технологиялары мен "Заттар интернетіне" 4 млрд. Оператор жаңа технологияларды дамытуда әріптестіктің қажеттілігін атап өтеді, сондай-ақ нүктелік шешімдерді әзірлеу үшін жергілікті стартаптарды тартуды жоспарлайды. Тағы бір жаһандық тренд – "мемлекеттің өзін-өзі цифрландыруы", яғни мемлекет пен мемлекеттік компаниялардың операцияларын цифрландыру. Өзін – өзі цифрландыру-экономикада құн құруды барынша арттыруға, әл-ауқаттың өсуіне, бизнес жүргізу рейтингтерінде және өмір сүру деңгейінде лайықты орынға бағытталған кез келген мемлекет іске асыруы қажет міндет. Мемлекеттік басқаруды цифрландыру: цифрлық құжат айналымы, digital by default және digital first қағидаттары, тиімсіз процестерді қайта қарау. Бұл қисында өзін – өзі цифрландыру сервистердің барлық спектрін қамтиды: мемлекеттік құрылымдардың ішкі өзара іс – қимылы – G2G, азаматтармен өзара іс-қимыл-G2C, бизнеспен өзара іс-қимыл-G2B. Квазимемлекеттік сектор субъектілерін Цифрландыру, бұл мемлекет бұрынғыдай экономикадағы жұмыс орындарының көпшілігіне, демек, еңбек өнімділігінің өсуіне қандай да бір нысанда жауап беретін Қазақстан сияқты елдер үшін ерекше өзекті.

Көбінесе мұндай компаниялар үшін дәстүрлі бәсекелес нарықтық тетіктер жұмыс істемейтіндіктен, цифрлық трансформацияны іске асырумен байланысты өлшенетін ТНҚ әзірленеді және белгіленеді (Индустрия 4.0 технологияларын енгізу және тиісті құнды құру, жаңа өнімдерден түсетін түсімнің%, персоналды оқыту және қайта даярлау). Осылайша, Дания мемлекеттік органдарды цифрландыруға белсенді инвестиция салуда. Қазіргі уақытта әрбір азаматтың және әрбір бизнестің жеке кабинеті бар, оның көмегімен нақты уақыт режимінде мемлекеттік органдармен қарым-қатынас жүргізіледі. 2015 жылдан бастап барлық азаматтар мемлекеттік органдармен тек интернет арқылы ғана қарым-қатынас жасауға міндетті (Данияда үй шаруашылықтарының 95% – ы интернетке қол жеткізе алады), әрбір азаматтың цифрлық паспорты (digital ID) бар, ал барлық мемлекеттік органдар мен муниципалитеттер бірыңғай желіге қосылған, бұл бірыңғай жеке кабинет көмегімен барлық ведомстволармен өзара іс-қимыл жасауға мүмкіндік береді. Коммуникациядан басқа, бизнес Интернет арқылы барлық операцияларды жүзеге асыруға, үзінді көшірмелер алуға, салық төлеуге және есептерді жіберуге мүмкіндігі бар (құжаттарды электронды түрде жіберу және алу қағаз түрінде жіберген кезде 5 күнмен салыстырғанда 5 минутты алады).

Мұндай жүйе жыл сайын бюджеттің 10-20% үнемдеуге мүмкіндік береді. Барлық осы өзгерістер ұзақ мерзімді экономикалық және әлеуметтік салдарға ие. Жаһандық масштабта жедел қарқынмен таралатын "бірлескен тұтыну экономикасы" сияқты құбылыс әр тұтынушыға тікелей әсер етіп қана қоймайды, сонымен бірге тұтастай елге жанама әсер етеді. Ол өзін-өзі жұмыспен қамтыған азаматтар үшін шешім болып табылады, кәсіпкерлік қызметті жүргізуге ынталандырады және экономикалық белсенділіктің өсуіне ықпал етеді. Бұл тренд жаңа активтер мен тұтыну заттары жеке шығындарды қысқарту мақсатында бірлесіп пайдаланылуына қарай одан әрі дамиды болады. Қазірдің өзінде Жұмыспен қамтудың құрылымы мен нысаны айтарлықтай және қарқынды өзгереді анық. Технологиялардың дамуы көші-қон кедергілерінен қорықпайтын трансшекаралық қашықтықтан жұмыспен қамтуға ықпал ететін болады. Жаңа цифрлық революция бүгінгі өндіріс тәсілдерін, жеткізілім тізбегін және қосылған құн тізбегін өзгертеді. Индустрия 4.0, индустрияны цифрлық түрлендірудің драйверлерінің бірі, физикалық объектілерді, процестерді және цифрлық технологияларды интеграциялау арқылы қосымша құндылық қамтамасыз етілетін өндірісті ұйымдастыру тұжырымдамасы болып табылады, онда нақты уақыт режимінде физикалық процестерді бақылау жүзеге асырылады, орталықтандырылмаған шешімдер қабылданады,

сонымен қатар машиналардың өзара әрекеттесуі жүреді. адамдар. Барлық физикалық активтерді тура цифрландыру және іларды интеграциялау жаппай өндірістен жаппай дараландыруға көшу үшін негіз жасайды, өндірістің икемділігі артады, жаңа өнімді игеру уақыты қысқарады, бұл жаңа бизнес-модельдерді іске асыруға және клиенттермен жұмыс істеудің дараланған тәсілін қолдануға мүмкіндік береді. Мұның бәрі өнеркәсіп кәсіпорындарының тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін едәуір дәрежеде арттырады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827/links>
2. <https://kapital.kz/tehnology/77003/chto-zhdet-tsifrovoy-kazakhstan.html>
3. <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:YnMxuW7zyUgJ:https://esp.ieconom.kz/jour/article/download/119/116+&cd=19&hl=ru&ct=clnk&gl=kz>

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУГЕ БАҒЫТТАЛҒАН ҚАРЖЫЛЫҚ СТРАТЕГИЯСЫ

Канатаева Б.Б.,

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және Бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Бизнес – Технология» кафедрасы
Логистика мамандығының 2-курс студенті

Ғылыми жетекші: Аскарова Ж.А.,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Экономика және бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы аясында және 2019 жыл – Жастар жылы деп жариялады. Бүгінгі таңдағы заманауи үдеріске үндесіп жасалған Цифрлы Қазақстан бағдарламасы да озық білім мен құзыреттілік бастамасы болып отыр. Бұл бағдарлама барлық салаға ерекше серпін беріп, халықтың әл-ауқатын арттыруға басты қадам болады. «Цифрлы Қазақстан» бағдарламасының түпкі мақсатына терең үңіле қарасақ, бұл жерде халықтың өмір сүру деңгейін жоғары сатыға көтеру, көптеген әлеуметтік мәселелердің оң шешімін табуға зор заманауи мүмкіншіліктер жасау қарастырылған. Қала берді, Елбасы мақсат етіп қойған дамыған отыздықтың ортасынан ойып тұрып орын алу жалпыхалықтық міндет. Қазіргі уақытта көптеген елдерде цифрландыру дамудың стратегиялық басымдығы болып табылады. Әлемнің 15-тен астам елі цифрландырудың Ұлттық бағдарламаларын жүзеге асырды. Олар Дания, Норвегия, Ұлыбритания, Канада, Германия, Сауд Арабиясы, Үндістан, Ресей, Қытай, Оңтүстік Корея, Малайзия, Сингапур, Австралия, Жаңа Зеландия және Қазақстан. 2017 жылғы қыркүйекте ҚР Президенті Н. Назарбаевтың қатысуымен цифрландыру мәселелері жөніндегі республикалық кеңес барысында "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасы таныстырылды. Мемлекет басшысы 2017 жылдың басында Қазақстан халқына Жолдауында жариялаған үшінші жаңғыртудың кезегі цифрландыру болып табылатынын атап өтті.

«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы инфрақұрылымды дамытуға, адам капиталын жақсартуға, экономика саласын цифрландыруға және мемлекеттік қызмет көрсету жүйесін жетілдіруге бағытталады. Қазақстан Ұлттық Банкі орталық банктерді біріктіретін халықаралық ұйым – Қаржылық инклюзия альянсының мүшесі болып табылады. «Қаржылық қосу» тұжырымдамасының нақты көрсеткіштері мен мазмұнын әзірлейтін және миссиясы экономикалық өсуге бағытталған қаржылық стратегияны алға жылжыту болып табылатын Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) мүшесі болып табылатын әлемнің 90-нан астам елі және дүние жүзіндегі адамдардың әлеуметтік әл-ауқаты. Жоғарыда

айтылғандарға сүйене отырып, неғұрлым инклюзивті қаржы секторы қаржылық тұрақтылыққа оң әсер етеді деп айтуға болады, сондықтан Қазақстанда қаржылық инклюзияны одан әрі дамытудың негізгі бағыттары қаржылық сауаттылық деңгейін арттыру бойынша жұмысты жандандыру болуы мүмкін. халықты, тұтынушылардың құқықтарын қорғау жүйесін дамыту және қаржылық қолжетімділік деңгейін арттыруға ықпал ететін ақпараттық-талдамалық қамтамасыз ету.

Цифрлық Қазақстан бағдарламасының 4 негізгі бағыты бар. Бірінші – ауыл-аймақты кең жолақты интернетпен қамтамасыз етіп, еліміздің транзиттік мүмкіндіктерін арттыру. Екінші бағыт – экономиканың салаларына (көлік және логистика, денсаулық сақтау, білім беру, ауыл шаруашылығы және электронды сауда) цифрлы технологияны енгізу. Үшіншісі – мемлекеттік органдар жұмысының сапасын арттыру. Төртінші – IT мамандарды даярлау. Құжаттарды есепке алу, сақтау және медикопсихологиялық көмек көрсету бөлімінің басшысы сөз алып, жолдау біздің еліміздің ширек ғасыр ішіндегі екі жаңғырту үрдісін аяқтап, үшінші, экономикамыздың әлемдік өсімінің лайықты деңгейге жетуін қамтамасыз ететін, жеделдетілген технологиялық жаңғыртылу басымдығына көшуімізді айқындап берді. Елдің қаржы нарығының даму деңгейін және оның экономикадағы рөлін сипаттайтын көрсеткіштердің бірі «қаржылық қолжетімділігі». Азаматтар мен үй шаруашылықтарының қаржылық жағдайға бейімделуі нәтижесінде халыққа қаржылық қызметтердің қолжетімділігін арттыру мәселесі теориялық және практикалық мәселе болып табылады. Халықтың барлық топтарының тең қолжетімділігін қамтамасыз ету мәселесі қаржылық өнімдер мен қызметтер жаһандық және әрбір мемлекетке қатысты. Қаржылық инклюзия дүние жүзіндегі көптеген елдер үшін басымдыққа айналды және оған қол жеткізу мүмкіндігі ретінде елдің барлық азаматтарына тең шарттарда қаржылық қызмет көрсету анықталады. Салық органы енгізген цифрлық технология кәсіпкерге үй компьютерінен салық декларациясын тапсырып, салықты онлайн банк арқылы төлеуге мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта кәсіпкерлікті дамыту және кәсіпкерліктен түсетін табысқа салық салу мақсатында цифрландыру контекстіндегі іс-шаралар үшін көптеген алғышарттар бар.

Соның бірі – жұмыс мемлекеттің және кәсіпкерлердің жұмысын жеңілдетуге және жақсартуға ықпал ететін тиісті заң жобаларын жасау. Үкімет құрған «Электрондық үкімет», «Электрондық денсаулық», «Электрондық кеден» мемлекеттік ұлттық бағдарламалары кәсіпкерлерге түсетін салмақты айтарлықтай азайтуға септігін тигізуде. Осылайша, бизнес пен салық құрылымдарының цифрлық трансформациясы жағдайында мемлекет блокчейн ретінде жаңа экожүйенің катализаторы болып табылады. Ол инновацияларды өндіруге, бейімдеуге және өндіріске енгізуге қабілетті.

Цифрлық шындықтағы мемлекет барынша ашық, транспарентті және есепті болып келеді, бүкіл мемлекеттік басқару жүйесін цифрландыру сыбайлас жемқорлықпен күрестің қуатты факторына айналуға. Статистикалық деректер мен Ресей Федерациясында цифрландыруды енгізудің салыстырмалы талдауы Ресейдің еуразиялық және жаһандық кеңістіктегі интеграциясының маңызды процестерін растайды. Сандық жүйеге кең ауқымды көшуді тұтынушы үшін құнды, бизнес үшін тиімді және мемлекет үшін маңызды болғандықтан ғана тоқтатуға болмайды. Цифрлық шешімдердің құны өсіп, оларды алу құны төмендеуде.

Цифрлық компаниялардың пайдасы жылына орта есеппен 14%-ға өсуде, ал дәстүрлі бизнес тек 3%-ға ғана өсім береді. Неліктен? Өйткені цифрлық компаниялар кеңсені, қызметкерлерді және инфрақұрылымды ұстауға көп ақша жұмсамай-ақ нарықтарға шығып, оларды жаулап алады. Сонымен бірге, Еуропалық комиссияның мәліметтері бойынша, цифрлық бизнестің орташа салық жүктемесі екі есе төмен дәстүрлі. Неліктен бұл болып жатыр? Дәстүрлі бизнес-модель мен цифрлық бизнес үлгісінің салық салуын салыстырайық. Сандық компаниялардың неге аз салық төлейтінін түсіну үшін қазіргі салық жүйесінің қалай жұмыс істейтінін жылдам қарастырайық. Компанияның шет елде салықтық міндеттемелері болған кезде екі негізгі жағдай бар. Біріншісі – осы мемлекеттің аумағында іс-шараларды жүзеге асыру. Екіншісі – осы күйдегі көздерден табыс алу.

Бірінші жағдайды қарастырайық. Егер компания шет елде тұрақты негізде жұмыс істеп, табыс алатын болса, онда ол осындай тұрақты қатысуын (филиал немесе еншілес ұйым ретінде) тіркеуі және осы мемлекетте салық төлеуі керек. Мысалы, корейлік компания Қазақстанда жол салады, кеңсе жалдайды, қызметкерлерді жалдайды, лицензия алады, құрал-жабдықтарды импорттайды. Заң бойынша компания құрылыс қызметінен түскен табысқа тіркеліп, салық төлеуге міндетті. Сандық компаниялар үшін, біз көргеніміздей, қатысу талап етілмейді, тек Интернетке қол жетімді пайдаланушылар қажет. Елде болмауы – тіркеу және салық төлеу міндеттемесі жоқ.

Екінші нұсқа: Кіріс алушының осы мемлекетте болуына қарамастан, бастапқы мемлекетте салық салынуы мүмкін белгілі бір кіріс түрлері бар (мысалы, қызметтердің белгілі бір түрлері үшін алымдар, авторлық құқықтарды немесе тауар белгілерін пайдаланғаны үшін роялти). Мұндай жағдайларда салықты салық агенті табыс төлеу көзінен алушыдан ұстайды және бюджетке аударады. Мысал – Қазақстандық компания бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалану құқығы үшін шетелдік бағдарламалық қамтамасыз етуді жеткізушіге роялти төлейді. Бұл ретте қазақстандық компания салық агенті болып танылады, роялтиден салықты ұстап қалуға және оны қазақстандық бюджетке аударуға міндетті. Алайда, сандық бизнеске арналған көптеген елдердің салық заңнамасы төлем көзінен салық салынуы тиіс кіріс түрлерін анықтамайды, салық міндеттемелерін өзін-өзі орындау мақсатында тіркеу талаптары, салық агенттері де, салық салу механизмдері де жоқ табыс көзінен ұсталатын салықтар қарастырылған.

Экономиканы цифрландыруға байланысты сөзсіз туындайтын бухгалтерлік есеп жүйесіндегі кейбір мәселелерге тоқталып өтейік, бұл жағдай оның реттеу және кадрлық қамтамасыз ету жүйесін айтарлықтай өзгертуді талап етеді.

1. Цифрлық экономикада жұмыс істейтін ұйымдардың түрлеріне байланысты бухгалтерлік есепті ұйымдастыруды өзгерту, бұл бизнес-ортаны «виртуалдандыруды» ескеретін есеп саясатын әзірлеуді талап етеді. Экономикалық субъектілердің үш түрін ажырататын ғалымдармен келісемін: «оффлайн» әлемде бизнесі мен активтері бар, бірақ заманауи технологияларды белсенді түрде пайдаланатын дәстүрлі кәсіпорындар инфрақұрылым»; «өнімдерді тек виртуалды арналар арқылы сататын және өз тұтынушыларымен тек виртуалды витрина арқылы байланысатын» ұйымдар; Ешқандай физикалық активпен байланысы жоқ «виртуалды кәсіпорындар» – олар өз қызметін тоқтатпай өз деректерін сақтайтын кеңсе немесе серверлік компанияны өзгерте алады» және «мұндай компаниялардың бизнес-модельдерінің саны өте үлкен және үнемі инновациялық технологиялармен толықтырылып отырады.

2. Сандық активті бухгалтерлік есептің түбегейлі жаңа объектісі ретінде анықтау. Бағдарламаға сәйкес, цифрлық экономикада " деректер негізінен олардың баламалы құны есебінен, яғни қолданылуына қарай жаңа активке айналуға және оларды жаңа идеяларды іске асыру үшін пайдалану". Бізге сандық активтерді материалдық емес активтердің белгілі бір түрі ретінде қарастыруға болады, өйткені материалдық-техникалық нысаны жоқ активтер туралы ақпарат ескеріледі.

3. "Жалға алынған активтердің"саласы мен санын кеңейту. Мамандардың пікірінше, сандық экономикадағы кәсіпорынның жаңа бизнес моделі физикалық нысанды сатуды оның жұмыс ресурсын сатумен алмастыруға мүмкіндік береді.

4. Жаңа сандық қаржы активінің пайда болуы криптовалюталар мен токендер, олар әлі төлем құралы емес, бірақ заң жобасына сәйкес алмасуы мүмкін.

Аймақтағы экономикалық қауіпсіздікті нығайту үшін аймақтық билік органдарының салықтық өкілеттіктері мен кіріс көздерін шектеу, ұзақ мерзімді перспективада әрбір деңгейде облыстық бюджеттің кірістерін, ең алдымен, өңірлік салықтарды қалыптастыруға көшу үшін жағдайларды қалыптастыру маңызды болып табылады. Аймақтық деңгейде де, федералдық деңгейде де салық төлеушілердің салықтар мен төлемдерді уақтылы және тұрақты төлеуін қамтамасыз ету үшін қолданыстағы 68 заңнаманы жетілдіру, оның сақталуын үнемі бақылау, әділет органдарының қызметін жетілдіру туралы айтуға болады.

Мақалада бизнес-қоғамдастық пен есеп жүйесін реттеуші цифрлық экономикада сөзсіз тап болатын кейбір мәселелерге ғана тоқталдым. Тұтастай консервативті, бірақ «цифрға бейімделген» есеп жүйесі экономиканы цифрландыру мәселелерін шешуде кезекті тежегішке айналмас үшін уақыттың бұл сын-қатерлеріне алдын ала дайындалу қажет.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Калачева Е.А. Кириенко Е.А. Понятие финансовой доступности и критерии ее оценки//Вестник НГУЭУ. 2018 №1. С.134-138
2. Юзефальчик И. Цифровые финансовые технологии и их роль в повышении доступности финансовых услуг// Банковский вестник. 2019. Май. С 34-41.
3. Ossandon Busch M. Broadening the g20 financial inclusion agenda to promote financial stability: The role for regional Banking Networks // G20 Insights. 2017 (APRIL)
4. Гончаренко Л.И., Малькова Ю.В., Адвокатова А.С. Қазақстандағы салық жүйесінің өзекті мәселелері. цифрлық экономиканың шарттары. URL: <https://cyberleninka.ru> (кіру күні: 20.02.2020).
5. Цивенко М.Ю. «Цифрлық экономиканың» даму контекстіндегі бухгалтерлік кәсіптің трансформациясы // Молодежный ғалым. — 2017. — № 48. — С. 100-102. — URL <https://moluch.ru/archive/182/46766/>

«ЦИФРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН» БАҒДАРЛАМАСЫ ШЕҢБЕРІНДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ САЯСАТЫНА ЕНГІЗУ ӘСЕРІ

Аширмет Айдын,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Бизнес-технологиялар» кафедрасы,
«Логистика» мамандығының 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: Аскарова Ж.А., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

Азаматтарда базалық цифрлық дағдылардың болмауы немесе төмен деңгейі елді цифрландыру кезіндегі негізгі проблемалардың бірі болып табылады.

Қазіргі заманғы адам цифрлық мәдениет дәуірінде кешенді міндеттерді шешуге мүмкіндік беретін озық когнитивті дағдыларға, командада жұмыс істей білуге ие болуы тиіс, бұл-жұмыс берушілердің кадрлар біліктілігіне қойылатын жаңа талабы, сондай-ақ кез- келген өзгерістерге табысты бейімделу үшін құрамдастырылған дағдыға ие болуы тиіс.

Мемлекеттік органдар, компаниялар және олардың қызметкерлері енгізілетін цифрлық технологияларды барынша тиімді және ыңғайлы пайдалана алатындай орта құруы тиіс. Әрбір басшы мемлекеттік мекеменің немесе бизнестің тиімді жұмысы үшін қазіргі заманғы технологиялардың маңыздылығын ұғынуға тиіс. Сонымен қатар, қызметкерлерді үнемі оқыту және оларға ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз ету қажет.

Цифрландыру шеңберінде қолда бар дерекқорларды жетілдіру және ақпараттық жүйелерді интеграциялауды жүргізу өте маңызды. Осыған байланысты үлкен деректер базасымен және интеграцияланған ақпараттық жүйелермен жұмыс істейтін мекемелер мен компаниялардың жауапкершілігі артады.

Цифрлық мәдениетті дамыта отырып, біз цифрлық этика деп аталатын нәрсені ұмытпауымыз керек. Бүгінгі таңда виртуалды шындықта адамдармен қарым-қатынас жасау, ақпаратпен дұрыс жұмыс істеу, қоғамдық деректерді жеке мәліметтерден ажырату, ақпараттық қауіпсіздікті қалай қамтамасыз ету керектігін білу, сондай-ақ өз елінің деректермен жұмыс істеу саласындағы қолданыстағы заңнамасын зерттеу өте маңызды, себебі цифрлық еркіндік сандық рұқсат етуді білдірмейді, бірақ әрқайсысына жоғары талаптарды білдіреді.

Цифрлық экономиканың ауысуы және енгізілуі – бұл уақыт талабы болып табылатыны сөзсіз. Бүгінгі таңда Қазақстанда дамыған отыз елдің қатарына енудің және онда экономиканы адами капиталды өсіру арқылы ғана мүмкін болатын жеделдетілген технологиялық жаңарту негізінде дамудың жаңа инновациялық жолына көшіру арқылы лайықты орын алудың бірегей мүмкіндігі пайда болады.

Салық жүйесі маңызды экономиканы мемлекеттік реттеудің қаржы-несие тетігінің негізі болып табылады. Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес «салық салу қағидаттарына салық салудың міндеттілігі, айқындылығы, әділдігі, салық жүйесінің бірлігі және Қазақстан Республикасының салық заңнамасының жариялылығы қағидаттары жатады».

Егер салық салудың осы базалық қағидаттарын негізге алатын болсақ, онда қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында жүргізіліп жатқан салық реформасы үшін бастысы салықтардың ынталандырушы және фискалдық рөлі арасындағы оңтайлы арақатынасқа қол жеткізу болып табылатынын көреміз. Бұл жағдайда салық реформасының негізгі міндеттері салық ауыртпалығын неғұрлым әділ бөлу, оңтайлы салық ставкаларына көшу және салық жүйесін жалпы жеңілдету болып табылады. Бұл ретте салықтарды әкімшілендіру жүйесі мемлекет үшін де, салық төлеушілер үшін де салық заңнамасын орындау шығындарының деңгейін төмендетуді қамтамасыз етуі тиіс.

Төртінші өнеркәсіптік революция аясында әлем біртіндеп «цифрландырылуда». Электрондық форматта көбірек қызметтер пайда болады. Оның ішінде қаржы министрлігі көрсететін мемлекеттік қызметтер де бар.

Цифрландыруды жүзеге асыру үшін барлық мүдделі тараптар сындарлы диалог шеңберінде мемлекеттің, қоғамның және қаржы секторының мүдделерін қамтамасыз ететін тиімді реттеушілік шешімдерді әзірлейді.

Салық органдарында мемлекеттік қаржы мен активтерді басқару саласындағы барлық рәсімдерді цифрлық форматқа көшіру бойынша жұмыстар жүргізілуде.

Ел ішінде тауарлардың өткізілуін одан әрі бақылау «Электрондық шот-фактуралар» ақпараттық жүйесінде жүзеге асырылуда.

2014 жылдан бастап салық төлеушілер ерікті негізде электрондық шот-фактураларды шығарады. Бұл ретте салық заңнамасында салық төлеушілердің 2016 жылдан 2019 жылға дейін ЭШФ жазып беру міндеттілігіне кезең-кезеңмен көшуі көзделген болатын.

2019 жылы жүйеге тіркелген қатысушылар саны – 281 мың, оның ішінде ЖК – 108 мың, заңды тұлғалар – 173 мың, олар 163 млн ЭШФ жазып берді. Оның 86 мыңы – ҚҚС төлеушілер.

Сондай-ақ, пайдаланушыларға ыңғайлы болуы үшін электрондық форматқа және басқа да бастапқы құжаттарға ауыстырылды: электрондық келісімшарттар, орындалған жұмыстардың актілері, олардың негізінде автоматты режимде ЭШФ бланкін толтыру мүмкіндігі жүзеге асырылды. 2019 жылы тауарларға ілеспе жүкқұжатты электрондық түрде өткізу жоспарланған.

Бұдан басқа, жүйеде 2018 жылы тауарлардың қозғалысы мен қалдықтарын ескеретін және ҚҚС әкімшілендіру үшін қосымша құрал болып табылатын «Виртуалды қойма» модулі іске асырылды. Модульді іске қосу кезең-кезеңмен жүзеге асырылады. 2019 жылдан бастап автокөлік құралдарын сататын салық төлеушілер «Виртуалды қойма» арқылы шот-фактура жазып жатыр

ҚҚС әкімшілендіру мәселесі мемлекеттік кірістер органдары үшін ерекше проблема болып табылады. ҚҚС қайтарумен байланысты алаяқтық әрекеттер дамыған елдердің де, дамушы елдердің де салық алу жүйелеріне тән.

2019 жылғы 1 қаңтардан бастап Салық кодексінде ҚҚС төлеушілер үшін ҚҚС бақылау шотын ерікті негізде пайдалану көзделген. Тауарлардың тізбесін уәкілетті орган бекітетін болады. Бұл механизм Blockchain технологиясын қолдану арқылы жүзеге асырылады.

Қазіргі заманғы салықтық әкімшілендіру тек уәкілетті мемлекеттік органдардан ғана емес, бизнестен де алынатын мәліметтер негізінде жүзеге асырылатындығын халықаралық тәжірибе көрсетіп отыр. Мысалы, Пилот аясында бизнес субъектілерінің су мен электр энергиясын тұтыну көлемі бойынша коммуналдық ұйымдардың мәліметтері негізінде

бюджетке салық түсімі 4,8 млрд теңгеге артты.

Бүгінгі күні фискалдық жады бар бақылау-касса машиналары Қазақстанда 1995 жылдан бастап қолданылады және технологиялардың дамуын ескере отырып, техникалық жағынан ескірген болып табылады. Жаңа технологияларды енгізу, оның ішінде елдің онлайн-БКМ қолдануға көшуі ЭЫДҰ елдерінің салық әкімшіліктерін цифрландырудың ажырамас бөлігі болып табылады. Онлайн-БКМ жаппай қолдану мерзімін 2024 жылдан 2020 жылға ауыстыру бойынша «Атамекен» ҰКП-мен шоғырландырылған шешім қабылданды.

Онлайн-БКМ енгізу қазірдің өзінде нәтиже берді. Осылайша, фокус-топ 1 700 кәсіпкерлік субъектісі таңдалды, олар күніне бір чек қағып немесе күн сайын бірдей түсім сомасын көрсетті, хабарлама жібергеннен кейін екінші тоқсандағы түсімді 3 есеге арттырды (68,4 млн теңгеден 171,1 млн теңгеге дейін). Осы бастаманың арқасында екінші жартыжылдықтың қорытындысы бойынша бюджетке қосымша 895 млн теңгеден астам қаражат түсті.

«Тәуекелдерді басқару жүйесі» ақпараттық жүйесі (ТБЖ) деректердің үлкен ауқымын талдаудың көмегімен тәуекелдің жаңа салаларын анықтауға және іріктеу процестерін автоматтандыруға, салық төлеушілерді санаттауға, салық және кеден заңнамасының бұзушылықтарын анықтауға мүмкіндік береді.

«ТБЖ» ақпараттық жүйесі базасында әзірленген тәуекел модельдері деректерді қолмен өңдеуді болдырмауға, бизнес-процестерді автоматтандыруға, деректерді өңдеуге жұмыс уақытының шығындарын 2 айдан 2 күнге дейін қысқартуға және сонымен бірге алынған нәтижелерден жоғары нәтиже алуға мүмкіндік берді. Абсолюттік мәнде бұл салықтық және кедендік әкімшілендіруді цифрландыру есебінен 2025 жылға қарай 5,5 трлн теңге мөлшерінде ақшалай әсер береді.

Әрбір салық төлеушінің egov порталында, Қаржы министрлігінің салық төлеушісінің жеке кабинетінде, Банктің онлайн-сервистері арқылы өз берешегінің бар-жоғы туралы мәліметтерді тексеру мүмкіндігі бар.

Солтүстік Қазақстан және Қарағанды облыстарында салық төлеушілерге көлік құралдары бойынша алдағы төлемдер туралы мәліметтер жіберіледі. Осының нәтижелері бойынша мемлекет 2020 жылы салық берешегінің барлық түрлері бойынша бүкіл Қазақстан бойынша SMS-хабарламаларды енгізгісі келеді.

Көлеңкелі экономика біздің мемлекетіміздегі ең маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Кез келген мемлекетте салық төлеуден жалтару теріс құбылыс болып саналады. Макро деңгейде ол шығыстарды қаржыландыру үшін бюджетке қаражаттың толық алынбауына алып келеді, осыған байланысты жаңа салықтарды енгізу не қолданыстағы салықтар мен алымдардың ставкаларын арттыру қажет.

Бірінші мәселені шешу үшін халықтың «салық базасы» деп аталатын мемлекеттік құрылымдардың жеке белсенді одақтасына айналуына ықпал ететін, салықтық қайта құрулардың сәттілігіне шын жүректен қызығушылық танытатын, сондықтан оларға барлық көмек пен қолдау көрсететін психологиялық климатты, қоғамдық санада осындай бұрылысты құру қажет.

Бизнес қоғамдастық өкілдерінің пікірін ескере отырып, электрондық кедендік декларациялау жүйесіне көшу бойынша кедендік әкімшілендірудің ақпараттық жүйелерінің интеграциясын жаңғырту жөніндегі жұмысты жалғастыру қажет. Сондай-ақ коммерциялық салық және банк құпиясының жеке деректерінің сақталуын және құпиялылығын қамтамасыз ету маңызды болып табылады.

Салықтық және кедендік рәсімдерді цифрландыру нәтижесінде әрбір азаматқа немесе бизнес субъектісіне салық төлемегеннен гөрі салық төлеу тиімдірек болатындай жағдайлар жасауға ықпал етуі тиіс.

Осылайша, салық жүйесін жетілдіру берік экономикалық негіз бен қоғамдық дамудың тұрақты саяси жағдайларын құрумен тығыз байланысты. Салық салу жүйесін біртіндеп экономикалық өсу факторына айналдыру үшін тұрақты алғышарттардың қалыптасуы оның қаншалықты тез құрылатынына байланысты.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. <https://kokshetautv.kz/ru/news/society/poslanie-2021-cifrovizaciya-nalogovyh-processov>
2. www.salyk.kz
3. Зарипова Н.Д. Содержание и методы налогового регулирования деятельности организаций // Вопросы экономики и права. 2017. № 6.
4. <http://www.minfin.gov.kz/>

ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ЕЛ ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ РӨЛІ

Бошаева Адема,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Бизнес технологиялар» кафедрасы Логистика мамандығының 2-курс студенті

Ғылыми жетекші: Аскарова Ж.А., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

Қазіргі таңда заманауи технологиялар елдердің экономикасының дамуында өте маңызды орын алады. Бүгінде тіпті бүкіл адамзаттың 40% -дан астамының ғаламторға қолы жетімді және әрбір 10 үй шаруашылығының әрбір 7-сінде мобильді телефон бар. Цифрлық технологиялар көптеген артықшылықтар берді: халық пен бизнестің мемлекеттік қызметтерге қолжетімділігін жеңілдету, ақпарат алмасуды жеделдету, бизнестің жаңа мүмкіндіктерінің пайда болуы, жаңа цифрлық өнімдерді құру және т.б. Сондай-ақ қазіргі таңда цифрландыру экономиканы дамытудың негізгі тенденцияларының біріне айналды. Цифрлық технологияларды дамыту бүкіл Еуразиялық экономикалық кеңістік үшін басымдық болып табылады. Осыған орай, Қазақстан Республикасында «Цифрлы Қазақстан» бағдарламасы әзірленді, ол республикадағы технологиялардың қарқынды өсуіне және қызметтерді көрсетудің электронды форматына қайта бағдарлануға негіз болуы тиіс.

«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы – цифрлық технологияларды қолдану арқылы еліміздің әрбір азаматының өмір сүру деңгейін арттыруды көздейтін маңызды кешенді бағдарлама. Бағдарламаның негізгі мақсаттары Қазақстан Республикасы экономикасының даму қарқынын жеделдету және халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ экономиканы түбегейлі жаңа деңгейге – цифрлық технологияларға көшу үшін жағдай жасау болды.

Негізгі қозғалыс екі бағытта болуы мүмкін: қолданыстағы экономиканы цифрландыру және мемлекеттік құрылымдарды технологиялық қайта жарақтандыру жобаларын іске қосу. Екінші бағыт – болашақтың цифрлық индустриясын құру – ұзақ мерзімді тұрақтылықты қамтамасыз ету, адами капиталды дамыту деңгейін арттыру арқылы елдің цифрлық жаңаруын бастау, инновациялық даму институттарын құру және тұтастай алғанда цифрлық индустрияны барынша дамыту.

Бұл тұжырымдама бес негізгі бағытқа негізделген, атап айтқанда:

1. Экономика секторларын цифрландыру – еңбек өнімділігін арттыруға және капиталдандыруды арттыруға әкелетін серпінді технологиялар мен мүмкіндіктерді пайдалана отырып, экономиканың дәстүрлі секторларын жаңарту.

2. Электрондық қызметтерді дамыту.

3. Цифрлық мемлекетке көшу – бұл халық пен бизнеске қызмет көрсету, оның қажеттіліктерін болжау инфрақұрылымы ретіндегі мемлекеттің функцияларын түрлендіру бағыты.

4. Цифрлық Жібек жолын жүзеге асыру – яғни деректерді беру, сақтау және өңдеу үшін жоғары жылдамдықты және қауіпсіз инфрақұрылымды дамыту.

5. Адами капиталды дамыту жаңа шындыққа – білім экономикасына көшуді қамтамасыз ету үшін жасампаз деп аталатын қоғамды құруды қамтитын трансформация бағыты болып табылады.

Бағдарламаны іске асыру республикалық бюджеттен 141 млрд теңге сомасында қаржыландыруды тартуды көздейді. Сондай-ақ бюджеттік сектор субъектілерінен 169 миллиард теңгеден астам қаражат тартылады деп күтілуде. Бағдарламаның бенефициарлары бүкіл халық, бизнес және мемлекеттік органдар болады, өйткені ол өмірдің барлық салаларын қамтиды; 2022 жылға қарай цифрландыру есебінен 300 мың жұмыс орны ашылады деп болжануда.

Цифрлық трансформация озық технологияларды енгізумен қатар, ұйымдық құрылым мен кадрлық ресурстарға сапалы өзгерістер енгізуді, цифрландыруға бейімделген заңнаманы құруды және жаңа жүйелер үшін басқару шешімдерін қабылдауды қамтамасыз етеді. Бұл динамикалық процесс барлық әлеуметтік және экономикалық салаларға әсер етеді, олардың салық органдарының алдына жаңа міндеттер қояды. Өз кезегінде салық басқармалары да осындай қиындықтарға төтеп беріп, цифрлық ортаға бейімделуге ұмтылуда. Ақпараттық технологиялардың дамуымен қатар тұрғындардың қызметтерді жылдам, қолжетімді және сапалы алуға деген әлеуметтік сұраныстары да артып келеді. Бизнес сияқты салық органдары да жаңа деректер ағындарын пайдалануы және салықтық бақылау мақсатында да, салық төлеушілерге дербестендірілген қызметтерді ұсыну үшін де салық төлеушілермен тұрақты байланыста болуы керек.

Салық органдарының қызметін цифрландыруда бақылау жұмысына енгізілген инновациялық технологиялар маңызды рөл атқарады. Осылайша, салықтық рәсімдерді электронды фискализациялаудың маңызды элементтерінің бірі электрондық шот-фактура механизмін енгізу болып табылады, ол: мемлекеттік салық төлеушілер үшін қазіргі заманғы салық салу ережелері; тауарларды экспорттаудағы кедергілерді барынша азайту; электрондық шот-фактураларды пайдалану кезінде салық төлеушілер мен салық органдары үшін уақыт пен еңбек шығындарын азайту; салық төлеушілердің салық органдары қызметкерлерімен тікелей байланысын қысқарту; электрондық құжат айналымын құру және алдын ала салық есептілігін автоматты түрде жасау мүмкіндігін қамтамасыз ету.

Тағы бір мысал – бөлшек сауда және қызмет көрсету салаларында жаңа буынның онлайн кассаларын пайдалану. Бұл құрылғылар нақты уақыт режимінде кассалық операциялар туралы ақпаратты салық органдарына тікелей немесе фискалдық деректер операторлары арқылы жібереді. Жаңа механизм салық органдарымен өзара іс-қимылды рәсімдейді, кассаларды тіркеу және пайдалану процесін барынша автоматтандырады және бірден бірнеше маңызды мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған:

- Процестердің ашықтығын арттыру және заңсыз операциялардың мүмкіндігін барынша азайту арқылы азаматтар мен ұйымдардың мүдделерін қамтамасыз ету;
- Тұтынушылардың құқықтарын қорғау;
- Есеп айырысуларды жүргізудің белгіленген тәртібін сақтау;
- Бөлшек сауда түсімдерін есепке алудың және бюджетке қосылған құн салығын (ҚҚС) төлеудің толықтығын қамтамасыз ету.

Цифрлық трансформация күш-жігері нақты нәтижелер беруде. Бірқатар штаттарда салық түсімдерінің айтарлықтай өсуі байқалды. Сандық жетілу деңгейін арттырудың қисынды нәтижесі салық органдары мен бизнесті адаптивті цифрлық платформаға айналдыру болып табылады. Бұл әкімшілік жүктемені барынша азайтуға мүмкіндік береді: адал салық төлеушілер үшін салық міндеттемелерін орындау олардың бизнес-процестерінің бөлігі ретінде жүзеге асырылады, ал бақылау-қадағалау қызметі тек әлеуетті бұзушыларға немесе платформа периметрінен тыс адамдарға бағытталған болады.

«Цифрлық Қазақстан» стратегиясындағы мемлекет пен бизнестің цифрлық өзара іс-қимылы кәсіпкерлерге барлық қажетті қызметтерді онлайн алуға көмектеседі, сондай-ақ бухгалтерлік есептің бірыңғай IT-қызметтерін пайдалану, адам ресурстарын басқару, қаржылық талдау және т.б.

Бұл келесі сандық шешімдердің арқасында мүмкін болады:

1. Экспорт-импорт операциялары үшін бір терезе:

«Бір терезе» бизнесті кеденге қағаз құжат тапсыру қажеттілігінен құтқарады. Бірыңғай кіру нүктесі арқылы сыртқы экономикалық қызметке қатысушы тауарларды кедендік ресімдеу кезінде мемлекеттік органдардан барлық қажетті рұқсаттарды алады.

- Тауарлардың үздіксіз мониторингі мен қозғалысын автоматтандыру.
- Бақылау (сәйкестендіру) таңбалары бар тауарларды таңбалаудың ақпараттық жүйесі.

2. Шағын және орта бизнесті қолдауды цифрландыру

• IT – қызметтерінің негізгі пакеттерін және цифрлық бизнес үлгілерін ұсыну.
• Шағын және орта бизнес тексерулерінің тізімдері мен кестелерін автоматты түрде құру.
• Тексерулердің заңдылығын қадағалау үшін кәсіпкерлерге арналған «Qamqog» мобильді қосымшасы.

- Бір платформада ашық және автоматтандырылған мемлекеттік қолдау шаралары.

Ал мемлекеттік органдардың ішкі қызметін цифрландыруға қатысты мемлекеттік органдардың тиімді қызметі кадрлық, бухгалтерлік есеп, бюджетті жоспарлау, мемлекеттік сатып алуды жоспарлау және орындау, басқа мемлекеттік органдармен хат алмасу және т.б. сияқты операцияларды автоматтандыру есебінен мүмкін болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <https://digitalkz.kz/>
2. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827> «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы
3. <https://forbes.kz/> Қазақстандағы КPMG салық және заң тәжірибесінің серіктесі Инна Альхимованың цифрлық экономикадағы салық салудың өзекті мәселелері туралы ойы.
4. <https://zerde.gov.kz/activity/management-programs/digital-kazakhstan/> . «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАСЫН ДАМУҒА ҮШІН ЦИФРЛАНДЫРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ЕНГІЗУДЕ ШЕТ ЕЛ ТӘЖІРИБЕСІН ҚОЛДАНУ

Мағауия Нұрай,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Бизнес-технологиялар» кафедрасы,
«Логистика» мамандығының 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: Аскарова Ж.А., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы Қазақстанды цифрландыру: өсудің жаңа көкжиектері тарихи құжат болып табылады, онда біздің еліміздің кейінгі кезеңдегі дамуының басты міндеттері айқындалған. Басым орын Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуына тиесілі, ол экономиканың өсуін ғана емес, сонымен қатар өндірістік процестерді цифрландыруды, заманауи мемлекеттің ресурстық базасын дамытуға цифрлық технологияларды енгізуді қамтиды.

Қазақстан Президентінің Жолдауында Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайында елді дамыту жөніндегі негізгі міндеттердің ішінде Еңбек өнімділігі деңгейін арттыруға және

зияткерлік әлеуеттің сапасын арттыруға бағытталған ақпараттық – технологиялық шешімдерді енгізу қажеттігі нақты көрсетілген. Бүгінде әлемдік трендтердің бірі адами капиталдың бәсекеге қабілеттілігінің өсуі болып табылады. Форсайт-болжамдардың нәтижелеріне сәйкес, әлемдік өнеркәсіптегі жаңа технологиялар пакеті 2025 жылға қарай қалыптасуы мүмкін, бұл қызметкерлер мен қарапайым тұтынушылардан түбегейлі жаңа кәсіби құзыреттілікті талап етеді. Әлем бүгінгі күні біліктіліктің үдемелі инфляциясы жағдайында өмір сүріп жатыр. Сондықтан Мемлекет басшысы өз Жолдауында атап өткендей, білім берудің барлық жүйелері экономиканың қазіргі заманғы қажеттіліктеріне жауап беруі тиіс, ол еңбек нарығындағы кәсіптердің нақты қажеттілігін айқындайды.

Цифрландыру салықтық бақылау үшін жаңа объектілердің пайда болуына ғана емес, салық әкімшіліктеріне салық төлеушілермен өзара іс-қимыл процестерін оңайлату бөлігінде қосымша мүмкіндіктер береді. Есепке алуды, салықтардың төленуін бақылауды толық цифрландыру, салық міндеттемелерінің орындалмау тәуекелдерін талдаудың зияткерлік жүйесін енгізу салық органдарының қазіргі заманғы IT-инфрақұрылымын құруды аяқтауға мүмкіндік береді. Төлеушілермен электрондық өзара іс-қимылды дамыту, салықтық әкімшілендіру процестерін барынша автоматтандыру интеграциялық процестерді кеңейтуге, халықаралық іскерлік байланыстар орнатуға, субъектілер мен елдер арасындағы сауда қатынастарын оңайлатуға ықпал ететін болады.

Экономиканы цифрландырудың көріністерінің бірі криптовалюталардың немесе цифрлық активтердің пайда болуы болды. Соңғы жылдары олар барған сайын танымал бола бастады, бұл оларды құқықтық салаға енгізетін елдер санының өсуіне ықпал етеді. Алайда, криптовалюталармен транзакциялар санының артуы, оларды қаржылық тізбектерге тоқу және төлем немесе инвестициялау құралы ретінде пайдалану салық заңнамасы аясында криптовалюталармен жасалатын операциялардан түсетін кірістерді бақылау қажеттілігін тудырады.

Цифрландырудың жарқын көріністерінің бірі-еңбек нарығында өзара іс-қимылдың жаңа тәсілдерінің пайда болуы. Атап айтқанда, оларға штаттан тыс биржалар (фриланс биржи) кіреді. Фрилансинг платформаларын жеке тұлғалардың кіріс көзі және заңды тұлғалардың салықтық пайдасы ретінде қарау керек, бұл салықтық бақылаудың жаңа міндеті. Қазақстан Республикасының Салық заңнамасына сәйкес, мұндай платформалар жеке тұлға (кәсіпкер) кәсіби табыс салығы түрінде салық салу режимін (бұдан әрі-NPD) қолданған кезде өзін-өзі жұмыспен қамтыған (егер штаттан тыс биржа делдал болса) үшін салық агенті ретінде әрекет етеді немесе чектер жасайды. Алайда, платформада салық агенті ретінде әрекет ету міндеті тек табыс көзі болған кезде пайда болады. Кейбір жағдайларда платформалар жұмыс процесі жоқ мәмілелерді ұсынады немесе төлем мәселесін өздері реттейтін тапсырыс берушілер мен орындаушыларды іздеу орны ретінде қызмет етеді. Демек, осындай платформалар арқылы жұмыс істейтін салық төлеушілер бюджет алдындағы міндеттемелерін орындамауға мүмкіндік алады. Тиісті проблема шешуді талап етеді, осыған байланысты шетелде штаттан тыс биржалардың қызметіне салықтық бақылауды енгізу тәжірибесін талдау өзекті болады.

Данияның салық басқармасы екі тәсілді қолданады: өткен салық кезеңдеріндегі кірістер туралы мәліметтерді алу үшін салықтық тексерулер және болашақ үшін кірістер туралы автоматтандырылған есеп беру жүйесін құру. Қазіргі уақытта автоматтандырылған жүйені құру жобасы мүлкті жалға беру саласындағы бірнеше платформалардың қатысуымен тестілеу сатысында тұр. Автоматтандырылған жүйенің мәні жыл сайын немесе әр транзакция негізінде платформа салық салу және әлеуметтік аударымдар мақсатында пайдаланушылардың кірісі туралы мәліметтерді ұсынуы керек. Данияның салық органдарына сәйкес, бұл жүйе салық заңнамасын сақтау деңгейін арттырды. Дания жалпы әлемдік платформаларға кетуіне жол бермеу мақсатында осы платформалар арқылы өз қызметтерін жүзеге асыратын адамдар үшін мамандандырылған салық шегерімдерін енгізгенін атап өткен жөн. Данияның автоматтандырылған жүйесі тестілеу сатысында, сондықтан мұндай жүйені енгізудің тиімділігін бағалау іс жүзінде қиын. Алайда, мысалы, пилоттық жобаға "Airbnb" мүлкін жалға алуға арналған ірі платформа қатысады, ол салық төлеушілердің табыстары туралы деректерді салық органдарына тікелей жібереді.

Еуропа аумағында жекелеген елдерде есептіліктің бірыңғай стандарты енгізілді. ЭЫДҰ әзірлеген SAF-T(Standard Audit File for Tax) есептіліктің бірыңғай стандарты Еуропалық Одақтың әртүрлі елдерінде белсенді енгізіледі. Мысалы, 2020 жылы бұл бірыңғай стандартты Норвегия енгізді. Есептіліктің бұл түрі Электрондық құжат айналымы жүйесі арқылы салық органдары мен ұйымдар арасында салық ақпаратын алмасу үшін пайдаланылады. Атап айтқанда, ол ҚҚС төлеудің толықтығын тексеру және бухгалтерлік есепті электронды түрде айырбастау үшін қолданылады. Бірыңғай стандарттың арқасында салық органдары мен сыртқы аудиторлар ұйымдарға салықтық тексерулер мен аудиттерді тиімдірек және жылдам жүргізеді және әртүрлі бұзушылықтарды анықтайды. SAF-T пайдалану кезінде аз құжаттар қажет, бұл салық органдарымен өзара әрекеттесуді жеңілдетеді. SAF-T-де берілген мәліметтердің кең спектрі салық органдарына қосымша ақпарат талап етпестен жан-жақты салықтық тексерулер жүргізуге мүмкіндік береді. Салық органдары тарапынан бірыңғай стандартты пайдалану деректерге оңай қол жеткізудің арқасында шығындарды азайтуға мүмкіндік беретінін атап өтуге болады. Сондай-ақ интеграциялық бірлестік шеңберінде елдердің салық әкімшіліктері арасындағы өзара іс-қимыл жеңілдетіледі, себебі бірыңғай стандарт салық төлеушілер туралы алынатын деректерді тиімді өндеуге мүмкіндік береді. Бірыңғай есеп беру стандартын енгізу интеграциялық бірлестіктер аясында бизнес үшін тиімді екенін атап өткен жөн. SAF-T қолданылатын мемлекеттерде тауарларды, жұмыстарды, қызметтерді сату салық органдарына есеп беру бөлігінде әкімшілік кедергілерді жояды.

Салық органдарының салықтық ақпаратты цифрландыруға көшу қарқыны әр елде әр түрлі болғандықтан, компаниялар өздері жұмыс істейтін нарықтарда цифрлық салық салуға қойылатын талаптар туралы нақты түсінік қалыптастыруы қажет.

Инновацияларды бақылау және нарықтағы өзгеріп жатқан жағдайды белсенді талқылау арқылы компаниялар мемлекеттік органдардың сандық мүмкіндіктерін кеңейтуге байланысты оларға қойылатын жаңа талаптарды орындау процесін жеңілдетуі мүмкін.

Сонымен қатар, компаниялар өздерінің салық бөлімдерінің цифрлық деректерді жинау және қатысу аймақтарында салық есептілігін ұсыну бойынша міндеттемелерін орындай алатындығын және нақты немесе нақты уақыт режимінде тексеруге дайын екендігін анықтауы керек.

Компаниялардың қызметі ел ішінде де немесе одан тыс жерлерде де жұмыс істей алатын, сондай-ақ нормативтік-құқықтық сәйкестік пен құқықтық даулар бөлігінде күрделеніп бара жатқан талаптарға жауап беретін цифрлық шешімдерді енгізуге тиіс болады. Олар салықтық жоспарлау және нормативтік талаптарды сақтау, тәуекелдерді бағалау және азайту, құқықтық даулар мен басқа да туындайтын проблемаларды неғұрлым тиімді реттеу мақсатында нақты уақыт режимінде талдамалық деректерді пайдалану мүмкіндіктерін қарастыруы тиіс.

Компаниялар цифрлық салық салу бөлігінде ақпаратқа өсіп келе жатқан сұранысты қанағаттандыру үшін қандай инвестициялар қажет болуы мүмкін екендігі туралы, сондай-ақ электрондық форматта ұсынылатын деректер көлемінің ұлғаюына байланысты тәуекелдерді қалай сауатты басқару керектігі туралы ойлануы керек. Егер бүгін осы мәселелерді зерттеуге, перспективалық шешімдерді талдауға және шешім қабылдаушыларға қол жетімді мүмкіндіктер туралы ақпарат беруге уақыт бөлсеңіз, онда ертең сіз қаржы және уақыт тұрғысынан проблемаларды шешудің қымбат әдістерінен бас тарта аласыз.

Қазақстанда Мемлекеттік қызмет көрсету бойынша ең автоматтандырылған мемлекеттік органдардың бірі ҚР Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитеті болып табылады. Комитет ЭШФ базасында тауарлардың, жұмыстар мен қызметтердің қадағалануын бақылауды енгізді. Сондай-ақ МКК орталықтандырылған деректер базасы бар, бұл орталық аппаратпен аналитикалық бақылау жүргізуге мүмкіндік береді. Алайда, салықтық әкімшілендіру жүйесінде кемшіліктер бар. ҰКП пайымдауынша, салық төлеушілерге қиындықтар туғызбайтын салықтық бақылау жүйесі қайта қарауды талап етеді.

Қазақстанда барлық салық төлеушілер үшін жалғыз "салық төлеуші кабинеті"электрондық сервисі жұмыс істейді. Бұл сізге салық міндеттемесін орындау үшін қажетті ақпаратты алу үшін мекен-жай ақпаратын жіберуге, салық органына электронды түрде

сұрау салуға мүмкіндік бермейді.

Сондай-ақ Қазақстанда онлайн-БКМ қолдану кезең-кезеңімен енгізілді, үш компонентті интеграцияланған жүйе (онлайн-БКМ, қоймалық есепке алу және POS-терминал) енгізілуде. Осыған байланысты ҮИЖ пайдаланатын салық төлеушілерге салық есептілігін табыс ету жөніндегі талаптың күшін жою мәселесін қарау орынды.

Салықтық «цифрландыруға» бағытталған бұл қадам салық органдарына салықтық деректерді нақты уақыт режимінде жинауға мүмкіндік береді, содан кейін олар анықталған нормативтік-құқықтық сәйкессіздік тәуекелдеріне жедел және мақсатты жауап беру үшін алынған ақпаратты пайдалана алады. Бірқатар жағдайларда цифрландыру түрлі мемлекеттік органдар мен ведомстволар арасында айқас сілтемелер жасауды және салық төлеушілер туралы ақпарат алмасуды қамтамасыз етеді.

Кейбір елдер цифрлық революцияның басында тұр, басқалары цифрландырудың екінші толқынын алуға тырысуда, ал басқалары көптеген жылдар бойы қазіргі тенденциялардан артта қалды. Латын Америкасының бірқатар елдері, мысалы, Бразилия, ең технологиялық дамыған елдер қатарына жатады, ал АҚШ цифрлық технологиялар саласында онша дамыған жоқ.

Әр түрлі елдер өздерінің салық функцияларын цифрландыру жолында көбінесе ұқсас әрекеттерді жасай алады. Әрине, цифрландырудың жолы әрдайым тікелей бола бермейді, сондай-ақ цифрландырудың жоғары деңгейі міндетті түрде салық төлеушілердің немесе салық органдарының түпкі мақсаты болып табылмайды.

Бүгінгі таңда қажет сандық дағдылар тек информатика пәнін оқыған адамдарға емес, кез-келген салада қажет: гуманитарлық, мұнай, экономикалық немесе басқа. Ел экономикасын технологиялық жаңғырту жағдайында еңбек нарығы үшін құзыреттердің әмбебап жиынтығы, белсенді азаматтық ұстанымы, тұлғааралық дағдылары мен жүйелі ойлауы бар кадрлар қажет. Егер біз ғылымның жаңа жетістіктері негізінде оқып, өндіріс процесі арқылы өткізсек, біз кез келген күрделі міндеттерді шеше алатын жоғары білікті мамандар бола аламыз. Осылайша еліміздің бәсекеге қабілеттілігі қамтамасыз етіледі. Президент Жолдауы цифрлық технологиялар мен IT-саланың жедел дамуын жандандырып, сол арқылы елдің жетекші техникалық жоғары оқу орындарында оқитын жас ақыл-ойлардың инновациялық идеяларына ерекше назар аудару есебінен ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырады деп сенемін.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

- <https://www.primeminister.kz/ru/news/tsifrovoy-kazahstan-realii-i-perspektivi-16155>
- <https://profit.kz/news/61771/Prezident-RK-Cifrovizaciya-bazovij-element-reform/>
- Дейк, Дж. (2020). Сандық қоғамдарды басқару: жеке платформалар, қоғамдық құндылықтар. Компьютерлік құқық пен қауіпсіздікке шолу: халықаралық технологиялық құқық және практика журналы, 36, 105377-бап. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2019.105377>
- Фэнг, К. – М., және Ву, П. – Дж. (2009). Дамып келе жатқан жаһандық өндірістік желі үшін салықты үнемдеу моделі. Өндіріс экономикасының халықаралық журналы, 122 (2), 534-546. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2009.05.019>

«ЦИФРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН» СТРАТЕГИЯСЫН ӘСКЕ АСЫРУ АЯСЫНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕРІ

Шәкір Гүлдана,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті
«Логистика» мамандығының 2курс студенті

Ғылыми жетекші: Асқарова Ж.А, эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

Аннотация

Бұл жұмыстың мақсаты экономиканы цифрландыруды талдаудың қолданыстағы әдістерін зерттеу болып табылады. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін мынадай міндеттер қойылды: цифрландыру мен цифрлық экономиканың қолда бар анықтамаларын тікелей байланысты ретінде қарастыру, цифрландыруды талдау үшін ұсынылған әртүрлі топтар мен ғалымдардың әдістерін талдау, әрбір әдістің негізгі әдіснамалық аспектілерін келтіру. Мақала барысында Microsoft корпорациясы сарапшыларының әдістері, ғалым К.А. Семячкий, Бостон консалтингтік тобының цифрландыру индексі, ЭЫДҰ индекстерінің тобы және Қазақстанда қолданылатын индекстер сипатталды және талданды. Зерттеу әдістері ретінде статистикалық талдау, графикалық талдау, ғылыми талдау және синтез әдістері қолданылады. Қорытындыда әр әдістің жағымды жақтары мен кемшіліктері туралы тұжырымдар келтірілген, содан кейін e-Intensity индексі ең дамыған деген қорытынды жасалды.

Түйінді сөздер: цифрландыру, цифрлық экономика, ақпараттық технологиялар, әдістер, индекстеу

Қазіргі әлемде ақпаратпен байланысты жаңа революция жүріп жатыр. Ақпаратты құру, өңдеу және алмасу жылдамдығы адамзаттың Экономикалық даму тарихында бұрын-соңды болмаған және экспоненциалды түрде өсіп келеді. Мұның бәрі бір елде де, жалпы әлемдік экономикада да әлеуметтік-экономикалық қатынастардың күрделенуіне әкеледі. Сонымен қатар, ақпараттың құндылығы, оның ішінде елдің экономикалық дамуы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін артады. Демек, ақпаратқа байланысты барлық нәрсенің, әсіресе ел ішінде қол жетімді технологиялар мен материалдық-техникалық базаның, сондай-ақ экономикалық агенттер мен халықтың осы технологияларды қолданудағы белсенділігінің рөлі артып келеді. Осылайша, нақты өнімдер мен қызметтерге сілтеме жасамай, ақпаратпен тығыз байланысты экономиканың жаңа түрі қалыптасуда. Экономикалық агенттер үшін ресурстарды иелену маңызды емес, бірақ осы Ресурс туралы мәліметтер өндіріс саласындағы агенттің тактикалық және стратегиялық шешімдеріне де, басқа агенттерге де әсер етеді. Сонымен қатар, ақпараттың өзі өнім ретінде әрекет ете алады.

Жоғарыда айтылғандардың бәріне байланысты "Цифрлық экономика" терминін енгізу осы өзгерген әлеуметтік қатынастарды және көлік, қаржы ағындары, банк операциялары, білім беру, денсаулық сақтау, биржалардағы агенттердің мінез-құлқына әсер ететін жаңа секторды белгілеу үшін қажет. Еңбек, бағалы қағаздар мен ресурстар.

Бүгінгі таңда көптеген зерттеулер сандық экономикаға байланысты мәселелерге арналғанына қарамастан, кейбір мәселелер белгісіз болып қалады, атап айтқанда цифрландыруды талдаудың қолданыстағы әдістерінің тиімділігі мәселелері.

Әр уақытта сандық экономикаға байланысты мәселелерді Добрынин а.п., Семячков К. А., Паньшин Б., Бабкин а. в., Лакхани к., Янсита М., Либенау Дж., сондай-ақ ЭЫДҰ және Бостон консалтингтік тобының сарапшылары жүргізді.

Осы жұмыста танымның жалпы ғылыми әдістері қолданылады: жүйелік тәсіл, талдау және синтез, жалпылау және нақтылау, салыстыру, ұқсастық, өлшеу, логикалық талдау және

басқалар. Сонымен қатар, экономикалық зерттеулердің жеке әдістері қолданылады: экономикалық-статистикалық, факторлық, құрылымдық, сараптамалық және рейтингтік бағалар, типология, сценарийлік тәсілдер. Зерттеуді орындау барысында әлемдік тәжірибеде бар экономикаларды цифрландыру деңгейін талдау бойынша әдістемелік тәсілдер мен әдістер бейімделді.

Экономикалық даму және Ынтымақтастық Ұйымының (бұдан әрі – ЭЫДҰ) деректеріне сәйкес ересектер арасында электрондық сервистерді пайдаланушылар саны 2005 жылғы 60% – дан 2013 жылы 80% – ға дейін ұлғаяды, ал жастар арасында бұл мән 95% – ды құрайды, бұл ретте орта есеппен интернетте үш сағатқа жуық уақытты жұмсайды. Осы деректер бойынша, 2013 жылы ЭЫДҰ елдері кәсіпорындарының 77%-ында ең болмағанда веб-сайт бар және шамамен 21% – ы тауарларды интернет желісі арқылы сатады. Кәсіпорындардың 80% – дан астамы электрондық үкімет сервистерін пайдаланады [1].

Мобильді байланыс құралдарының қолжетімділігінің, интернет арқылы ақпарат беру жылдамдығының артуымен пайдаланушылар саны да, деректермен алмасу қарқындылығы да артады, бұл жоғарыда аталған цифрлардың одан әрі артуына алып келеді. Сонымен қатар, 2015 жылы ақпараттық технологияларға байланысты патенттер саны осы жылы тіркелгендердің үштен бірін құрады.

"Цифрландыру" терминінің өзі экономикалық құбылыстарға ғана емес, жалпы әлеуметтік құбылыстарға да қолданылады және себебі цифрлық технологияларды жаппай енгізу және пайдалану, яғни ақпаратты жасау, жинау, өңдеу және беру әдістері мен құралдары себеп болған қоғамдық-экономикалық қатынастардың өзгеруін білдіреді [2].

"Цифрлық экономика" терминінің анықтамасы үлкен қиындық тудырады – кем дегенде жеті анықтама бар:

1)" интернет, сондай-ақ мобильді және сенсорлық желілер сияқты платформалардың арқасында қолдау көрсетілетін экономикалық және әлеуметтік қызметтердің ғаламдық желісі " (Австралия үкіметі),

2)" цифрлық ақпараттық-коммуникативтік технологияларды пайдалануға негізделген экономикалық, әлеуметтік және мәдени қатынастар жүйесі " (Дүниежүзілік банк тобы),

3) " негізінен цифрлық технологиялар, әсіресе интернет арқылы жүзеге асырылатын электрондық транзакциялар арқылы жұмыс істейтін Экономика "(Оксфорд сөздігі),

4)" Интернетке және/немесе Бүкіләлемдік ғаламторға негізделген нарықтарда бизнес жүргізу " (Ұлыбритания, BCS),

5)" Интернеттегі электрондық коммерция көмегімен тауарлар мен қызметтер саудасын жеңілдететін цифрлық технологиялар негізіндегі нарықтар " (ЭЫДҰ),

6) " жоғары сапалы АКТ инфрақұрылымын ұсына алатын және АКТ мүмкіндіктерін тұтынушылар, бизнес және мемлекет игілігі үшін жұмылдыратын Экономика " ("Economist" журналының зерттеу орталығы және IBM компаниясы),

7)" цифрлық жабдықтар өндірісі, баспа қызметі, медиа өндірісі және бағдарламалау " (Ұлыбритания үкіметі) [3].

Сонымен қатар, сарапшылар мен талдаушылар арасында қоғамда цифрлық технологияларды енгізудің қазіргі тенденцияларын, олардың әсерінің ықтимал салдарын және осы әсерді барынша көрсететін нақты технологияларды түсіндіруге қатысты көптеген келіспеушіліктер бар. Нәтижесінде, әлемдік экономиканың одан әрі дамуын болжаудың көптеген тәсілдері бар, демек, тұтастай алғанда және жекелеген елдердің әлемдік экономикасын цифрландыру дәрежесі.

Мысалы, Microsoft корпорациясының талдаушылары цифрландыруды "технологиялық платформалар" деп аталатынды – яғни өзара үйлесімді өндіріс технологияларының кешендерін, цифрлық өнімдерді тарату арналарын, сондай-ақ оларды пайдалану және тарату жүйелерін жаппай енгізу дәрежесі ретінде қарастыруды ұсынады. Мұндай платформалардың негізгі элементтері бұлтты есептеу, Заттар интернеті, үлкен деректер технологиялары, Машиналық оқыту болады [4].

Осылайша, Microsoft тәсілі белгілі бір, ең перспективалы технологиялардың болуы арқылы цифрландыруды талдауды білдіреді. Бұл тәсілдің артықшылығы цифрландырудың градациясын анықтаудағы анықтық пен дәлдік болып табылады, алайда ол цифрландыру дәрежесін анықтайтын нақты математикалық аппараттың болмауымен бірге ең перспективалы технологияларды бағалаудың субъективтілігімен өтеледі. Осылайша, бұл әдісті барлық оң және теріс жақтары бар сараптамалық бағалау әдісіне жатқызуға болады.

К.а. Семячков цифрландыру дәрежесі жалпы экономикалық жүйенің дамуымен тікелей байланысты әдісті қарастырды. Елдің экономикалық дамуы ғылыми-зерттеу қызметі мен инженерлік әзірлемелерді субсидиялау арқылы оның қандай да бір технологияларға қол жеткізуін тікелей айқындаса, сол сияқты шетелден жаңа технологиялар алу елдің бәсекеге қабілеттілігін ұлғайтуға қабілетті. Халықаралық сауданың асимметрия теориясының ережелерін қолдана отырып, ол бір елдің ақпараттық технологиялар саласындағы екіншісіне тәуелділігі тәуелді елдің экономикалық дамудағы артта қалуының артуына әкеледі, оны жеңу мүмкін емес [5]. Демек, цифрландыруды талдаудың негізі экономикалық жүйенің өсіп келе жатқан тиімділікпен ақпараттық технологиялардың өзін-өзі өндіруін қамтамасыз ету қабілетін анықтау болып табылады.

ЭЫДҰ сарапшылары цифрлық экономика үшін неғұрлым маңызды бағыттарды сипаттайтын индикаторлар жүйесін әзірледі:

1) өңдеуші өнеркәсіп өнімі мен көрсетілетін қызметтер секторындағы жоғары технологиялық сектордың үлес салмағы.

2) ғылыми әзірлемелерге, әсіресе бағдарламалық қамтамасыз етуді құрумен байланысты инвестициялар көлемі, сондай-ақ білім беруге және кадрларды даярлауға арналған шығыстар.

3) өзінің ақпараттық-коммуникациялық жабдығын әзірлеуді және оны шығаруды қамтиды.

4) жоғары технологиялар секторында қосымша жұмыс орындарын құру.

5) венчурлік фирмалар, ірі корпорациялар және зерттеу ұйымдары арасындағы Кооперация дәрежесі.

6) инновация саласындағы университеттер арасындағы ынтымақтастық дәрежесі.

7) академиялық ұтқырлық.

8) Интернеттің таралуы.

9) экспорт пен импорттағы жоғары технологиялық өнімнің үлесі.

Сондай-ақ, сандық және мобильді технологиялардың қол жетімділігіне байланысты бірнеше индикаторлар [6].

Ресей Федерациясының Байланыс және бұқаралық коммуникациялар министрлігі мен Федералды мемлекеттік статистика қызметінің бақылауымен Экономика жоғары мектебінің сарапшылары "сандық экономика индикаторлары: 2017" статистикалық жинағын шығарады. Онда ақпараттық-коммуникациялық технологиялар секторы ұйымдарының қызметі, Ақпараттық технологиялар саласы, контент секторы және БАҚ, АКТ-мен байланысты тауарлар мен қызметтердің сыртқы саудасы туралы мәліметтер, сондай-ақ Цифрлық экономика инфрақұрылымының көрсеткіштері бойынша деректер ұсынылған. Бұл ретте көрсеткіштердің көпшілігі абсолюттік және пайыздық мәнде қайталанады. Бұл жинақтың негізі статистикалық әдістерді қолдана отырып өңделген мәліметтер жиынтығы болып табылады. Ең маңызды индикаторлардың қатарына мыналар жатады: АКТ секторының ЖҚҚ, АТ және АКТ-мен байланысты зерттеулер мен әзірлемелерге ішкі шығындар, Web of Science индекстелген журналдарда ұлттық авторлардың жарияланымдары, өнертабыстарға патенттік өтінімдер, бұлтты қызметтерді, кең жолақты интернетті пайдаланатын кәсіпорындардың үлес салмағы, тауарларға, қызметтерге Тапсырыс беру және Мемлекеттік және муниципалды Қызметтерді пайдалану үшін дүниежүзілік желіні пайдаланатын халықтың үлес салмағы. Сонымен қатар, графикалық талдауды қолдана отырып, тақырыптық мәліметтер блоктары берілген [7].

E-Intensity экономиканы цифрландыру индексі бар, ол орташа өлшенген үш ішкі индекс негізінде есептеледі: инфрақұрылымды дамыту, онлайн-шығыстар, пайдаланушылардың

белсенділігі. "Инфрақұрылымды дамыту" инфрақұрылымның дамығандығын, интернет-байланыстың (ұтқыр да, стационарлық та) қолжетімділігі мен сапасын білдіреді, оның үлесі – 50%. "Онлайн-шығыстар" тауарларды бөлшек саудада және онлайн-жарнамада сатып алуға арналған шығыстардың жиынтығын көрсетеді, оның үлесі – 25%. "Пайдаланушылардың белсенділігі" одан да төмен деңгейдегі бірнеше субиндекске бөлінеді: кәсіпорындардың белсенділігі, тұтынушылардың белсенділігі, Мемлекеттік мекемелердің белсенділігі. "Пайдаланушылар белсенділігінің" үлесі де 25% – ды құрайды. Барлық қосалқы индекстер белгілі бір кезеңдегі статистикалық мәліметтер негізінде қалыптасады. Деректер көзі ретінде Gartner, Ovum, Pyramid research, Euromonitor, UNE-government survey, the Global Information Technology Report ұйымдарының есептері, сондай-ақ қажеттілігіне қарай бірнеше қосымша есептер пайдаланылады. Индекс Монте-Карло әдісі бойынша модельдеу көмегімен тұрақтылыққа тестіленді.

Біз осылай ақпараттық технологиялардың ең белсенді қолданушылары Солтүстік және Батыс Еуропаның, сондай-ақ АҚШ пен Оңтүстік Кореяның кәсіпорындары мен халқы екенін көруге болады. Инновациялар мен ақпараттық технологияларға Елеулі инвестициялармен бірге бұл ұлттық экономикалардың бәсекеге қабілеттілігін күшейту, сондай-ақ цифрландырудың тұрақты немесе экспоненциалды дамуын қамтамасыз ететін технологиялардың өзін-өзі жаңғырту циклын қамтамасыз ету үшін айтарлықтай негіз жасайды.

Ұлттық экономикаларды цифрландыру динамикасын болжаудың бірнеше сценарийлері бар. Осы сценарийлердің әрқайсысы цифрлық экономиканың құрылымына және оның ұлттық экономикадағы үлесіне қатысты белгілі бір болжамға негізделген.

Бірінші сценарий эволюциялық болып саналады. Ол цифрландыру динамикасының сипатына байланысты осылай аталады-қысқа мерзімді кезеңде айтарлықтай өзгерістердің болмауы, кейінгі іріктеу кезінде белгісіз нәтижемен өзгерістердің хаотикалық реттелуі. Мұндай сценарий кезінде цифрлық экономика құрылымында және оның ұлттық экономикадағы үлесінде өзгерістер болмайды. Латын Америкасы елдеріне, атап айтқанда Венесуэлаға тән.

Қалыпты өсу сценарийі мынадай болжамдарды енгізеді-халықтың цифрлық экономика өнімдерін тұтынуы есебінен негізгі өсу, ал мемлекеттік шығыстар мен жеке инвестициялар өзгеріссіз қалады. Бұл сценарий Таяу Шығыс елдеріне тән.

Соңғы сценарий шетелдік инвестицияларды, мемлекеттік қолдауды және халықтың тиісті өнімдерді қарқынды тұтынуын тарта отырып, қарқынды цифрландыруды болжайды. Бұл сценарий Шығыс және Оңтүстік-Шығыс Азия елдеріне барынша қолданылады.

Қазақстанда цифрландыруды тікелей талдауға келетін болсақ, неғұрлым өзекті тәсілдердің бірі "Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары туралы" Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 1 ақпандағы Жарлығы негізінде әзірленген 2017-2020 жылдарға арналған "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасында (бұдан әрі – Бағдарлама) келтірілген.

Бұл бағдарламада талдау үшін индикаторлар кешені қолданылады, олардың ішінде:

- 1) халық арасында Интернетті пайдаланушылар үлесі,
- 2) Қазақстан халқын эфирлік телехабар таратумен қамту,
- 3) халықтың цифрлық сауаттылығының деңгейі,
- 4) ЖІӨ-дегі АКТ секторының үлесі,
- 5) акт-да еңбек өнімділігінің өсуі,
- 6) электрондық нысанда алынған қызметтердің сапасына халықтың қанағаттану деңгейі

[11].

Бұл тәсіл экономикалық агенттердің цифрлық өнімді пайдалануға және цифрлық ақпараттық технологияларды пайдалануға тартылуын айқындау мақсатында макроэкономикалық статистикалық көрсеткіштерді пайдалануға негізделеді. Мұндай тәсіл кезінде цифрландыру деңгейі үлестік қатынаста да, абсолюттік деңгейде де (атап айтқанда, бір қызметті қайта пайдалану саны) есептелуі мүмкін. Нәтижелерді қорытындылау үшін

индекстерді қолдануға болады. Артықшылық осы тәсіл болып табылады мамандандыру дәл қажеттіліктері нақты, өйткені мүмкін іріктеу сыни маңыздылығы соғады. Алайда бірқатар дәлсіздіктер мен кемшіліктер бар. Біріншіден, қолданыстағы көрсеткіштерді бір индексте біріктіру қиын, өйткені олардың кейбіреулері таза сандық көрсеткіштерді, ал басқалары ақпарат жинаудың төмен дәлдігі мен күрделілігімен ерекшеленетін сапалық көрсеткіштерді көрсетеді. Бұдан басқа, тәсілдің кемшіліктерінің бірі экономиканың коммерциялық секторын, атап айтқанда, өз қызметінде ақпараттық технологияларды пайдаланатын шағын және орта бизнес кәсіпорындарын жеткіліксіз қамту деп санауға болады. Бұдан басқа, ақпараттық технологиялар мен бағдарламалық қамтамасыз студі әзірлеу секторының дамығандығы ескерілмейді. Дегенмен, әдіс таза мақсатты екенін ескере отырып, бұл кемшіліктер маңызды емес.

Қорытынды

Цифрлық экономиканың дамуын оңтайландыру және қамтамасыз ету үшін цифрландыруды талдаудың көптеген түрлі әдістері қолданылады. "Цифрлық экономика" деген не және ол қандай негізгі сипаттамаларға ие болуы керек екендігі туралы әлі консенсус жоқ екеніне қарамастан, олардың барлығы интернет және телекоммуникациялар сияқты ақпараттық технологиялар мен қызмет көрсету саласы онда үлкен рөл атқаруы керек екендігімен келіседі. Түсіндірулердегі осындай айырмашылыққа байланысты сандық экономиканың дамуын анықтаудың көптеген жолдары бар, яғни тәсілге байланысты цифрландыру.

Мысалы, Microsoft корпорациясы сарапшыларының тәсілдемесі елдің экономикалық агенттерінде арнайы "технологиялық платформалардың" – ақпаратты құру, өңдеу және беру кешендерінің болуы ретінде цифрландыруды айқындауды білдіреді, яғни ақпараттың цифрландырудағы басты рөлін, ал цифрландыру дәрежесінде – осы платформалардың таралуын білдіреді. Мұндай тәсіл "цифрлық экономика" дамуының маңызды факторларын бөлуді білдіреді, бірақ ол жеке-жеке маңызды емес, бірақ жан-жақты маңызды параметрлерді ескермейді. Сонымен қатар, бұл әдіс кез-келген математикалық аппаратты қолдануды білдірмейді, өйткені статистика өте қарабайыр.

К.А. Семячков ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуы арқылы экономика мен цифрландырудың өзара байланысын білдіретін тәсілді ұсынды. Сонымен қатар, бір елдің цифрландыру динамикасын талдау осы елдің көршілерімен немесе сауда серіктестерімен экономикалық және технологиялық байланысын ескерусіз мүмкін емес. Бұл тәсіл алдыңғыға қарағанда айтарлықтай артықшылыққа ие, өйткені ол есептеулерге динамикалық көрсеткіштер мен бір экономиканың екіншісіне тәуелділік көрсеткіштерін енгізеді.

Бүгінгі таңда цифрландыруды анықтаудың ең дамыған әдісі-e-Intensity цифрландыру индексі-ол әрқайсысы белгілі бір салаға жауап беретін үш ішкі индекс негізінде есептеледі. Бұл индексте бірнеше деректер көздері, дамыған әдістемелік аппарат бар, бұрмалануға және үшінші тараптың кездейсоқ шамаларының әсеріне тексерілген. Бұл индекстің кемшілігі тек есептеу жиілігі болып табылады-жазу кезінде осы индекстің соңғы деректері 2015 жылы пайда болды.

Қазақстанда цифрландыру мәселелері салыстырмалы түрде жақында таң қалдырды-бұған дәлел экономиканы цифрландыру дәрежесін талдауды мақсат етіп қойған бағдарлама болып табылады. Келтірілген көрсеткіштер белгілі бір дәрежеде цифрландыру дәрежесін көрсетеді, алайда толық емес ерекшеленеді, өйткені кәсіпорындардың қатысуын және олардың цифрлық экономикаға тартылуын ескермейді, сондай-ақ бағдарламалық қамтамасыз студі әзірлеу секторының даму дәрежесін ескермейді.

Сонымен қатар, Ресей Федерациясының ЭЖМ сарапшылары талдау үшін Индикаторлардың өте кең тізімін пайдаланады, бірақ олар индекстерге жинақталмаған, сондықтан цифрландырудың тұтас көрінісін көрсетпейді.

Тұтастай алғанда, бүгінгі күні цифрландыруды талдау құралдары цифрлық экономика секторына қатысты тиімді шешімдер қабылдау үшін жеткілікті түрде дамыған, алайда сенімді болжамдар үшін әлі де жеткілікті фактологиялық база жоқ.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Measuring the Digital Economy: A New Prospective // OECD. – 2014. – ISBN 978-92-64-221796
2. Цифровая экономика: глобальные тренды и практика российского бизнеса // Под ред. Д. С. Медовникова. – НИУ ВШЭ. – 2017.
3. Семь определений цифровой экономики (18.01.2017)
URL: <https://www.crn.ru/news/detail.php?ID=116780> (дата обращения 03.02.2018)
4. Цифровая трансформация: технологии и примеры промышленного применения // Microsoft Corporation. – 2017
5. Семячков К.А. Цифровая экономика и ее роль в управлении современными социально-экономическими отношениями // Современные технологии управления. – ISSN2226-9339. — №8 (80). Номер статьи: 8001. Дата публикации: 2017-08-28 . URL: <http://sovman.ru/article/8001/>
6. Key ICT Indicators // URL: <http://www.oecd.org/sti/ieconomy/oecdkeyictindicators.htm> (дата обращения 03.02.2018)
7. Индикаторы цифровой экономики: 2017: статистический сборник / Г. И. Абдрахманова, Л. М. Гохберг, М. А. Кевеш и др.; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М.: НИУ ВШЭ, 2017. – 320 с. – 250 экз. – ISBN 978-5-7598-1592-1 (в обл.).
8. Б. Банке, В. Бутенко, И. Котов, Г. Рубин, Ш. Тушен, Е. Сычева. Россия онлайн? Догнать нельзя отстать. Приложение: Методология // URL: <http://russiaonline.info/story/notes> (дата обращения 03.02.18)
9. Б. Банке, В. Бутенко, И. Котов, Г. Рубин, Ш. Тушен, Е. Сычева. Россия онлайн? Догнать нельзя отстать. Приложение: Методология // URL: <http://russiaonline.info/story/notes> (дата обращения 04.02.18)
10. The 2015 BCGe-IntensityIndex // URL: https://www.bcgperspectives.com/content/interactive/telecommunications_media_entertainment_bcg_e_intensity_index/ (дата обращения 04.02.18)
11. Государственная программа «Цифровой Казахстан на 2017-2020 годы» // URL: http://aues.kz/news_info/KZ_2018.pdf (дата обращения 04.02.18)

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАҢУ АСПЕКТІЛЕРІ МЕН ОЛАРДЫҢ ЭКОНОМИКАҒА ӘСЕРІ

Рахатова Асия,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Бизнес-технологиялар» кафедрасы,
«Логистика» мамандығының 2 курс студенті

Ғылыми жетекші: Аскарова Ж.А., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы – цифрлық технологияларды қолдану арқылы еліміздің әрбір тұрғынының өмір сүру деңгейін арттыруға бағытталған маңызды кешенді бағдарлама. Бағдарламаның негізгі мақсаттары Қазақстан Республикасы экономикасының даму қарқынын жеделдету және халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ экономиканы түбегейлі жаңа траекторияға – Болашақ цифрлық экономикасына көшу үшін жағдай жасау болды. Цифрлық экономика – бұл ірі бизнес үшін де, шағын және орта бизнес үшін де онлайн-мүмкіндіктер мен инновациялық цифрлық технологияларды пайдалану.

Қазақстанның цифрлық трансформациясы деректермен жұмыс істеу үшін заманауи технологияларды пайдалануға, клиенттік тәжірибені жақсартуға, икемділік және бизнес-процестерді жеделдетуге, бизнесті дамытудың инновациялық мүмкіндіктерін қолдануға оң әсерін тигізуде. Цифрландыру белгілі бір дәрежеде бизнестің әр саласына әсер етті және бұл

тек бастамасы ғана. Табыс пен дамуға бағытталған кәсіпорындар заманауи экономиканың сын-қатерлерін қабылдауға міндетті. Бұл сандық трансформация елімізге көмектеседі.

Қазір компания басшылары өздерінің бизнес-стратегиясын, мысалы, көп ұзамай көптеген мамандықтарды ығыстыра алатын жасанды интеллект сияқты факторды ескере отырып немесе виртуалды кеңсе құра отырып, кеңсені жалға алу шығындарының азаюын ескере отырып құруда. Көптеген компаниялар қызметтерді қашықтан, клиенттік базаны кеңейтіп және сапасын жоғалтпай көрсетуге болатындығын түсінді. Мұндай компаниялар цифрлық экономиканың негізін құрайды. Сонымен қатар, бұл дерлік жеке жарнамасы бар әлеуметтік желілер немесе Amazon және Aliexpress сияқты сауда платформалары, олар тауарларды үйден шықпай-ақ сатып алуға мүмкіндік береді. Ағындық қызметті ойыншылар мен eSports кеңінен қолданады-World of Tanks онлайн ойыны бәріне белгілі. Қонақүйлерді брондау, такси шақыру, онлайн оқыту, жазылымдардың барлық түрлері, мобильді құрылғыларға арналған қосымшалар – әлем тез цифрландырылуда. Сарапшылардың бағалауы бойынша цифрлық контентті тұтынушылар саны 2030-ға қарай 7 млрд. адамға дейін ұлғаяды, бұл жер халқының 90% – ын құрайды. Электрондық сауда біртіндеп дәстүрлі сауданы ауыстырады. Электрондық платформаларда сатып алушылар саны өсуде – әлемде бұл шамамен 2 млрд. адам, Қазақстанда – 2 млн. – нан астам.

Қазақстанда 2019 жылдың 9 айында қолма-қол ақшасыз төлемдер айналымы 6 трлн. теңге, бұл өткен жылдың айналымынан көп. Төлем бәріне белгілі Visa, MasterCard, PayPal, Qiwi және т.б. сияқты электрондық төлем жүйелері арқылы жүзеге асырылады. Төлем жүйелері сандық экономиканың қанайналым жүйесін құрайды.

Цифрлық компаниялардың пайдасы жылына орта есеппен 14% – ға өседі, ал дәстүрлі бизнес өсімнің тек 3% – ын ғана береді. Неліктен? Себебі цифрлық компаниялар нарыққа шығып, оларды кеңсені, персоналды және инфрақұрылымды ұстауға көп шығынсыз алады. Бұл ретте Еурокомиссияның деректері бойынша цифрлық бизнестің салық жүктемесі дәстүрліге қарағанда екі есе төмен.

Неліктен бұл орын алады? Дәстүрлі бизнес моделі мен сандық бизнес моделіне салық салуды салыстырайық. Неліктен сандық компаниялар аз салық төлейтінін түсіну үшін қолданыстағы салық жүйесінің қалай жұмыс істейтініне қысқаша тоқталайық.

Компанияда шет мемлекетте салық міндеттемелері пайда болатын екі негізгі жағдай бар. Біріншісі – осы мемлекеттің аумағында қызметті жүзеге асыру. Екіншісі – осы мемлекеттегі көздерден кіріс алу.

Бірінші жағдайды қарастыратын болсақ, егер компания өз қызметін шет мемлекетте тұрақты негізде жүргізіп, табыс табатын болса, онда ол осындай тұрақты қатысуды (филиал немесе еншілес компания сияқты) тіркеуі және осы мемлекетте салық төлеуі тиіс. Мысалы, корейлік компания Қазақстанда жол салады, ол үшін кеңсені жалдайды, қызметкерлерді жалдайды, лицензия алады, құрал-жабдықтарды әкеледі. Заң бойынша компания тіркелуге және құрылыс қызметінен түскен табысқа салық төлеуге міндетті.

Сандық компаниялар үшін, біз көріп отырғанымыздай, қатысу міндетті емес, тек Интернетке қол жетімді пайдаланушылар қажет. Елде қатысу жоқ – салықты тіркеу және төлеу бойынша міндеттемелер жоқ.

Екінші нұсқа: кірістердің кейбір түрлері бар (мысалы, қызметтердің кейбір түрлері үшін төлем, авторлық құқықты пайдаланғаны үшін роялти немесе сауда белгісі), олар кіріс алушының осы мемлекетте болуына қарамастан кіріс көзі мемлекетінде салық салынуы мүмкін. Мұндай жағдайларда салық алушыдан табысты төлеу көзінен салық агенті ұстап қалады және бюджетке аударылады. Мысалы – қазақстандық компания бағдарламалық қамтамасыз етудің шетелдік жеткізушісіне БҚ пайдалану құқығы үшін роялти төлейді. Мұндай жағдайда қазақстандық компания салық агенті деп танылады, роялти салығын ұстап қалуға және қазақстандық бюджетке аударуға міндетті.

Алайда, көптеген елдердің, соның ішінде Қазақстанның да салық заңнамасында Цифрлық бизнес үшін төлем көзінен салық салынуы тиіс табыс түрлері айқындалмаған, салық міндеттемелерін өз бетінше орындау мақсаттары үшін тіркеу бойынша талаптар жоқ, салық

агенттері де, табысты төлеу көзінен салықтарды ұстап қалу тетіктері де көзделмеген. Осылайша, бизнестің цифрлық моделі нарықта болмай-ақ және іс жүзінде салықсыз басқа елдегі қызметтен кіріс алуға мүмкіндік береді.

Цифрлық бизнес-модель салықтық жүктемені айтарлықтай төмендетуге мүмкіндік береді. Нәтижесінде, дәстүрлі және Цифрлық бизнес арасында да, елдер арасында да салық жүктемесін әділетсіз қайта бөлу пайда болады. Салық органдарының көз алдында бұл цифрлық қызметі әлі дамымаған елдердің экономикасына теріс әсер ететін салық салудан кету және бюджет түсімдерінің азаюы сияқты. Сондықтан, кейбір мемлекеттер бір жақты тәртіппен цифрлық бизнеске салық енгізе бастайды, бұл жалпы жағдайды нашарлатады.

Мемлекеттердің, сонымен қатар, Қазақстанның да цифрлануы салыққа, қаржы мен есепке деген әсері осындай. Бұл өзекті мәселені шешу үшін тек біздің еліміз емес, барлық елдер шешім іздеуде күш біріктіруде. Алайда, экономикалық жағдай мен қоғамның қысымымен көптеген елдер барлық елдердің келісімін күтпей-ақ цифрлық қызметтерге салық енгізуде. Сонымен қатар, әр елде мұндай салықтардың өзіндік нұсқасы бар.

Қазақстанда электрондық саудаға байланысты Салық кодексiне түзетулер енгізу жоспарлануда. Түзетулер қабылданған жағдайда ҚР аумағында жеке тұлғаларға электрондық сауда саласында қызмет көрсететін шетелдік интернет-компаниялар қызмет көрсету айналымының 12% мөлшерінде ҚҚС төлеуші болады. Егер қызмет көрсетілген жеке тұлғада қазақстандық тұрғылықты жері, желілік мекенжайы немесе телефон нөмірі елінің коды болса, сондай-ақ қызмет үшін төлем қазақстандық банктік шоттан немесе Қазақстандағы төлем терминалы арқылы жасалса, Қазақстан Қызмет көрсету орны болып саналады. Шетелдік провайдерге Қазақстанда ҚҚС есептеу қажет болатын қызметтер тізімі жасалды.

Қорытындылай келе, Цифрлық бизнес пен дәстүрлі бизнес-модельдің түбегейлі айырмашылығы қолданыстағы салық салу тетіктері жұмыс істемей қалуына әкеледі деп айтамын. Нәтижесінде, салықтық жүктемені цифрлық және дәстүрлі бизнес арасында да, цифрландыру деңгейі әртүрлі елдер арасында да әділетсіз қайта бөлу туындайды. Цифрлық экономиканың қарқынды өсуі және осы саладағы қаражаттың үлкен айналымы әлемдегі салық салу парадигмасының сөзсіз өзгеруін білдіреді. Қазақстандық бизнес те бұған дайын болуы керек. Бағдарламаны іске асыру республикалық бюджет қаражатынан 109 млрд.теңге көлемінде қаржыландыруды тартуды көздейді. Сондай-ақ, квазимемлекеттік сектор субъектілерінің 169 млрд.теңгеден астам қаражатын тарту күтілуде. Қазақстан экономикасын цифрландырудың қазіргі орташа деңгейі – тоқтау нүктесі емес, дамудың сапалы серпілісін жасау мүмкіндігі, бұл елдің әлемдік аренада алдыңғы қатарға шығуына мүмкіндік береді. Ол үшін бес бағыт бойынша кешенді шаралар мен жүйелі жұмыс әлі де жүргізуліде.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827> , "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы.
2. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U010000735_ , Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясын одан әрі іске асыру жөніндегі шаралар туралы.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ИНДУСТРИЯНЫҢ ДАМУ ЖАҒДАЙЫ

Қуатұлы Данияр,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті, «Қаржы және есеп» кафедрасы
Қаржы мамандығының 1-курс студенті

Ғылыми жетекші: Мухаметжанова Ж.С, эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті, «Қаржы және есеп»
кафедрасының аға оқытушысы

Тәуелсіздік алғаннан кейінгі бірінші кезеңде Қазақстан жаһандық индустрияландыруға жол ашты. Дамудың негізгі бағыты кейіннен елдегі өнеркәсіптік өсудің негізгі қозғалтқышына айналған өңдеу өнеркәсібі болып табылады. Индустрияландыру жылдарында мыңдаған заманауи жоғары технологиялық өндірістер құрылды, олар жүздеген жаңа өнім түрлерін шығаруды қамтамасыз етті және мыңдаған жұмыс орындарын құруға ықпал етті.

Ол кезде бағдарламаның мақсаты әлемдегі дағдарыстық жағдайларға қарамастан экономиканың тұрақтылығын қамтамасыз етіп жасасқан.

Осы бағдарлама өнеркәсіптің жалпы салаларын, соның негізінде шикізат секторы мен инфрақұрылымды дамытуды қамтыды және басымдықтардың үлкен ауқымын нақтылады. Сонымен қатар, алғашқы бесжылдық шеңберінде экономиканы әртараптандыру жұмысын бастау үшін маңызды алғышарттар салынды – "индустриялық-инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау", "2010-2014 жылдарға инвестициялар жинау бағдарламасы, белгілі экономикалық аймақтарды көркейту және Қазақстан Республикасына экспортты ілгерілету" секілді заңдар және "энергия үнемдеу және энергия тиімділігі туралы" Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды. Соған орай, 50-ден көп заңға түзетулер белгіленді.

Осы уақыттың ішінде көптеген инфрақұрылымдық шаруалар орындалды: 4 мың километрге жуық көлік жолдары жасалды және реконструкцияланды ("Батыс Еуропа – Батыс Қытай" транзиттік дәлізі, Орталық-Оңтүстік және Орталық-Шығыс 2), 1700 километрге жуық темір жол құралды (Өзен – Түркіменстанмен мемлекеттік шекара, зейтыгин-курғас, Пино-Жезқазған, Арқалық-Шұбаркөл), 13 маңызды экономикалық аймақтар және 23 өнеркәсіптік аймақ жұмыс іске қосылды.

Бизнесті дамыту үшін "Өнімділік 2020", "Инвестор 2020" және "Бизнестің жол картасы 2020" бағдарламалары қабылданды. Ондаған жаңа қолдау құралдары әзірленді және іске асырылды: жеңілдікті кредиттер мен лизинг, инновациялар, экспорттық гранттар, қызметтерге субсидиялар т.б. Қазіргі күні жеке кәсіпкерлерге 100-ге жуық қолдау құралдары берілді. Келесі бесжылдық жоспар (2015-2019) сыртқы экономикалық күйзелістерге неғұрлым жақсарды және Қазақстан экономикасы жайлы "қауіпсіздік көпшігі" болу әлеуеті бар сектор ретінде нақты өңдеу өнеркәсібіне шоғырландырылды. Осы бесжылдық жоспар аясында өңдеу өнеркәсібінің 14 басым секторы табылды, олар қолдау құралдарына бағыт алды. Бағдарламаны іске асыру Қазақстан экономикасына көптеген оң нәтижелер берді. Өңдеу өнеркәсібіндегі экспортталатын тауарлардың ассортименті 21% – ға көркейтті. Аккумуляторлар, қоспасыз темір және болаттан өңделген жалпақ илек және қоспасыз алюминий сым сияқты жаңа экспорттық өнімдер шыға бастады.

2010-2018 жылдары өңдеу өнеркәсібін асырып дамыту үшін негізі құрылды. Сондықтан, 7,9 трлн теңге сомасына 1250 жобаны іске қосу және Global 2000/tenk тізімінен 29 инвесторды тарту нәтижесінде өсудің жаңа көздері шыға бастады. Тиімді базалық сала 35 кәсіпорынды жаңғыртудың, экономиканың жаңа салаларының және жоғары экспорттық және инновациялық әлеуеті бар жаңа өнімдердің пайда болуының көмегімен жасалды.

Индустриялық-инновациялық дамудың 2015-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы және екінші бесжылдық жоспары, қазіргі кезде индустриялық-инновациялық дамудың 201-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыруымен тікелей

байланысты болды. Сондықтан үкіметтің ерекше бақылауында болды десекте болады. Іске асыру 2015 жылы басталған болатын, кейін ол индустрияландырудың бірінші бесжылдық жоспарының логикалық жалғасы бар екенің және елдің экономикалық саясатының бір бөлігі болатыны айтылды. Бағдарламаның негізгі мақсаттары өңдеу, дамыту, көркейту болатын. Өнеркәсіптің бәсекеге қабілеттілігін нығайту, еңбек өнімділігін өсіру және өнеркәсіптік тауарлар экспортының көлемін ұлғайту керектігі мәлім. 2019 жылға қарай тез өңдеу өнеркәсібіндегі төрт мақсатты көрсеткіштерді қамтыды олар: өнеркәсіп өнімінің экспорттық құнының өсуі, еңбек өнімділігінің нақты дамуы, негізгі капиталға инвестициялардың ұлғаюы және энергия сыйымдылығының төмендеуі болатын. Осы жылдар ішінде елдің жаңғыртудың үшінші жолына тиімді өтуіне ықпал етуге бағытталған жаңа мемлекеттік бағдарламалар, қолдау шаралары, мақсат қойылған инвестициялық саясатты және өнеркәсіпті технологиялық қайта жарақтандыруды көп қолдады. Адам ресурстарына басымдық көрсетілді: жаппай кәсіпкерлік және тиімді жұмыспен қамту, мыңдаған жаңа жұмыс орындарын әзірлеу және бәсекеге қабілетті ұлтты жасау болатын. 2015 жылдан бастап өндірістік картаға инвестиция көлемі 5 трлн теңгеге жуық 500-ден астам жаңа өнеркәсіптік жоба жасалды. Ары қарай оның дамуына өз септіктерің тигізуде.

1-кесте

Инновацияның жаһандық индексындағы Қазақстан жағдайы

Көрсеткіш	Қазақстанның жағдайы (әлемнің 143 елінен)	Өзгерісі	Көрсеткіштер мәні	Өзгеруі
Жалпы рейтинг	79	+5	32,7	+0,8
Инновациялық шығындар	69	0	41,1	+0,4
Инновациялық нәтижелер	101	+5	24,4	-0,3
Тиімділік көрсеткіші	126	+8	0,6	+0,1

2020-2025 жылдарға жасалған индустрияландыру бағдарламасынан не күтіледі десек. Жаңа мемлекеттік бағдарламаның мақсаты ішкі және сыртқы нарықтарда өңдеу өнеркәсібінің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету екенің біле аламыз. Осы мақсатты іске асыру үшін келесідей міндеттемелер қойылды: шығарылатын өнімнің ассортиментін кеңейту керек және ішкі және сыртқы нарықтарда талап етілетін өндіріс көлемін өсіру; өнеркәсіптің базалық салаларын дамытудағы ынталандыру жұмыстарын жасау және стратегиялық жобаларды іске асыру есебінен өнеркәсіптік әлеуетті ұлғайту; өңдеуші өндірістерді технологиялық дамытуды және цифрландыруды қамтамасыз ету.

Қорытындылай келе, қазіргі болжамдарға келе Қазақстанның әлемнің дамыған 30 елінің қатарына кіру мақсатына қол жеткізіп келе жатыр десекте болады. Бұл еліміз үшін өте маңызды. Елімізге ары қарай даму үшін табиғи және адами ресурстарды дұрыс пайдалануды үйрену керек. Мемлекеттік капиталды пайдалану, институционалдық ортаны жақсарту мен өңірлік даму бағыттарды мықтылап орындалуын тексеру керек. Сонда ғана біз армандаған жетістіктерге жете аламыз. Қазіргі таңда дамыған 50 немесе 30 мемлекет қатары емес, топ-10-қа яғни ең мықты дамыған 10 мемлекеттің ішінде бола алатын ел болуымызға мүмкіндік бар.

Соңғы онжылдықтарда Қазақстанның қарқынды экономикалық өсуі көзге көрінбеседе, басқа мемлекеттердің көз қарасы бойынша табиғи ресурстарға бай екеніміз, әсіресе көмірсутектер қорларымен қамтамасыз екенімізді біледі. Бірақ та оны игеру қолымыздан келмей жатыр. Көптеген өнеркәсіп орындары ашылып аз уақытта жабылып жатқаның көре аламыз. Ол үшін мұнай секторына тәуелді болмау керекпіз. Өртараптандыру қажет және мықты қазақстандық мамандарды тарту олардың тәжірибелерің басқа мемлекеттерімен алмастыруымыз қажет деп ойлаймын.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <https://www.primeminister.kz/kz/news/reviews/azastanda-industriyalandyru-alaj-damydy-nerksipti-zhayruy-investiciyalar-ymy-innovaciyaly-serpilis>

2. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1300001385>
3. https://www.inform.kz/kz/kazakstannyn-alemnin-en-damygan-30-memleketinin-kataryna-kirui-zhonindegituzhyrymdama-turaly-kazakstan-respublikasy-prezidentinin-zharlygyna-tusindirme_a2625459
4. https://www.akorda.kz/kz/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/memleket-basshysy-ne-nazarbaevty-n-kazakstannyn-meilinshe-damygan-elem-memleketterinin-30-dygyna-kirui-atty-damushynaryktardyn-euraziyalyk-f Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстанның мейлінше дамыған әлем мемлекеттерінің 30-дығына кіруі» атты Дамушы нарықтардың Еуразиялық форумында жасаған баяндамасы

ҚАЗАҚСТАННЫҢ САҚТАНДЫРУ НАРЫҒЫН БАҒАЛАУ

Сапар Аяжан,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және Бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы» мамандағының 4-курс студенті

Ғылыми жетекші: Асилова Айжан Сәрсенқызы,
экономика ғылымдарының кандидаты

Сақтандыру-әлеуметтік қатынастардың ең көне категориясы. Ол сауда саласында өзара көмек көрсету мақсатында пайда болды және кейіннен өндірістік қызмет пен адам өмірінің маңызды шарттарының бірі болды.

Сақтандыру ұғымының негізінде «қорқыныш» жатыр: мүліктің сақталуы, апаттың қолайсыз құбылыстарына, өрт, тонау және өндіріс, демалыс, саясат және т. б. саласындағы басқа да күтпеген жағымсыз сәттерге байланысты өмір мен денсаулық үшін.

Сақтандырудың ерекше экономикалық міндеті бар: қауіп-қатер төнген жеке немесе заңды тұлғаға тәуекелдерді өзара теңестіру негізінде ақша қажеттілігін жабуды қамтамасыз ету. Осы мақсатта сақтандыру сыйлықақылары есебінен сақтандыру қоры құрылады, одан сақтандыру қатысушыларына келтірілген залал өтеледі.

Теңгерімді сақтандыру портфелі сақтандыру компаниясының сенімділігі мен перспективасының маңызды көрсеткіші болып табылады. Кең қамту, портфельде сақтандырудың көптеген түрлерінің болуы компанияға клиенттердің барлық санаттарының мүдделерін ескере отырып, тұрақты және үйлесімді дамуға мүмкіндік береді.

Сақтандыру төлемдерінің өсуі сақтандыру компаниясының клиенттік базасының өсуімен және сәйкесінше сақтандыру жағдайларының өсуімен түсіндіріледі. Әрбір сақтандыру жағдайы басталған кезде компания қызметкерлері алаяқтық фактілерінің болмауына мұқият тексеру жүргізеді. Резервтердің ұлғаюы кез-келген кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын арттырады. Бұл әсіресе сақтандыру компаниясына қатысты.

Сақтандыру операцияларының негізгі кіріс көзі сақтандыру төлемдері болып табылады. Сақтандырушы шығындарының негізгі бабы сақтандыру төлемдерін төлеу болып табылады. Қолданыстағы сақтандыру шарттарының саны сақтандырушы қанша жауапкершілікті қабылдағанын көрсетеді, бұл сақтандыру қызметіне сұранысты сипаттайды. Барлық ақша ағындары филиалдың бухгалтериясымен құжатталған. Филиалдың қаржылық есептілігі қызмет көрсеткіштерін қамтиды. Бухгалтерлік баланстың, пайда мен залал туралы есептің, басқа есептер мен қосымшалардың мазмұны мен нысандары бір есепті кезеңнен екіншісіне дәйекті түрде қолданылады. Қаржылық есептілікте сақтандыру операцияларын жүргізу шығындары өмірді сақтандыру бойынша сақтандыру сыйлықақыларына және өмірді сақтандыруға қарағанда басқа сақтандыру сыйлықақыларына пропорционалды түрде көрсетіледі. Қаржылық есептілікке филиалдың басшысы мен бас бухгалтері қол қояды. Филиал құрылтай құжаттарына сәйкес жылдық қаржылық есептілікті құрылтайшыларға, аумақтық мемлекеттік статистика органдарына, ірі салық төлеуші ретінде тіркелген жері бойынша Федералды салық қызметінің инспекциясына, сақтандыруды қадағалау Федералды қызметіне ұсынады. Филиал жылдық қаржылық есептілікті жыл аяқталғаннан кейін 90 күн

ішінде, ал тоқсандық есепті тоқсан аяқталғаннан кейін 30 күн ішінде ұсынады. Компания филиалының экономикалық қаржылық сақтандыру бойынша жылдық қаржылық есептілігі жылдық қаржылық есептілікпен танысып, қажет болған жағдайда оның көшірмелерін ала алатын мүдделі пайдаланушылар үшін ашық. Бухгалтерлік есепті жариялау тәртібін Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі және республикалық заңдарда бухгалтерлік есепті реттеу құқығы берілген органдар белгілейді. Қаржылық есептілік «баланстан» және «пайда мен залал туралы есептен», сондай-ақ тиісті тоқсандағы және осындай тоқсанның аяқталуымен аяқталатын есепті кезеңдегі «ақша қаражатының және акционерлік капиталдың қозғалысы туралы есептен» тұрады. Осылайша дайындалған қаржылық есептілік өткен қаржы жылының тиісті кезеңі үшін салыстырмалы көрсеткіштерді және тиісті Бизнес-жоспарға сәйкес дайындалған және ұсынылған осындай кезеңдер үшін бюджеттік сандарды қамтиды.

Сақтандыруды нарықтық қайта құру процесінде рөлі үнемі күшейтілетін Қазақстан экономикасының стратегиялық секторы ретінде қарау қажет. Нарықтық экономиканың оқшауланған шаруашылық тәуелсіз субъектілерін (кәсіпорындарды, ұйымдарды, жеке өндірушілерді, азаматтарды) дамыту экономикалық қатынастар жүйесінде осындай субъектілердің шаруашылық қызметінің үздіксіздігіне қолайсыз жағдайлар туындаған кезде оларға сақтандыру қорғанысын беру жолымен кепілдік беруге мүмкіндік беретін қайта бөлудің мамандандырылған жүйесінің болуын талап етеді. Бұл жағдайда ақшалай қатынастар жүйесіндегі сақтандырудың рөлін одан әрі қайта бағалау және оны кәсіпкерге табиғи апаттар, өрттер және басқа да табиғи және техногендік авариялар келтірген шығындардың орнын толтыруды қамтамасыз ету үшін сақтандыру қорын жинақтау әдісі ретінде сәтті қолдану қажет.

Тәжірибе барысында келесі негізгі тұжырымдар мен ұсыныстарды бөліп көрсету керек: Объективті сипаттағы және нақты мақсаты бар қоғамдағы нақты өндірістік қатынастарды білдіретін сақтандыру экономикалық категория ретінде әрекет етеді. Бөлу процесінде әртүрлі категориялардың өзара байланысы мен өзара әрекеттесуін анықтай отырып, біз сақтандыру қаржы мен несиемен қатар тәуелсіз экономикалық категория ретінде танылатын көзқарасты негіздеуге тырыстық. Сақтандырудың екі функциясы оның мазмұны мен әлеуметтік-экономикалық мақсатын толық сипаттайды. Бірінші функция – сақтандырудың негізгі мақсаты-шаруашылық жүргізуші субъектілерге сақтандыруды қорғауды қамтамасыз ету болып табылатын сақтандыруды қамтамасыз ету (қорғау) функциясы. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін сақтанушылардың жарналары есебінен мақсатты сақтандыру қорын қалыптастыру және оны залалды өтеу және кездейсоқ қолайсыз оқиғалар туындаған кезде сақтандыру қорғанысын көрсету үшін пайдалану жүзеге асырылады.

Екінші инвестициялық функция әр сақтандырушыда талап ету уақыты алдын-ала анықталмаған сақтандыру резервтерінің болуын объективті талап етеді. Сақтандыру резервтерінің уақытша бос қаражатын сақтандыру компаниялары оларды сақтау және қосымша инвестициялық кіріс алу мақсатында инвестициялайды. Қазақстан Республикасында нарықтық қайта құрулардың нәтижесінде сақтандыру жүйесі реформаланды, соның нәтижесінде мемлекеттік монополиядан сақтандыру ісіне сақтандыру нарығына көшу жүзеге асырылды. Сақтандыру нарығы-бұл сақтандыру қатынастарының белгілі бір қатысушылары жұмыс істейтін экономикалық кеңістік: сақтандыру қызметтеріне сұранысты қалыптастыратын сақтандырушылар; осы сұранысты қанағаттандыратын тікелей сақтандыру компаниялары (сақтандырушылар); сақтандыру операциялары бойынша залалдың жайылуын, демек тұтастай алғанда бүкіл сақтандыру нарығының қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз ететін қайта сақтандыру компаниялары; сақтандыру қызметтерін сақтандырушыдан сақтанушыға және сақтандыру инфрақұрылымын ұйымдастыруға (сақтандыру қауымдастықтары, сюрвейерлер институттары және т.б.) ықпал ететін сақтандыру делдалдары. Қазақстанның қазіргі заманғы сақтандыру нарығын зерттеу нәтижесінде мен оның негізгі ерекшеліктерін анықтадым.

Ұлттық сақтандыру ісін ұйымдастырудың ғылыми негізділігі және оны жүзеге асырудың сәтті тәжірибесі үшін біздің республикамызда сақтандырудың салалық жіктемесін жетілдіру

орынды деп санаймын. . Сақтандыру бизнесін табысты реттеу және шет елдермен экономикалық байланыстарды ықпалдастыру үшін сақтандыру ұйымдарының қызметі үшін барабар заңнамалық базаны қалыптастыру жөнінде үлкен жұмыс алда тұр. Бірінші кезектегі шаралар ретінде қолданыстағы нормативтік құжаттарға қосымша мынадай: «Қазақстан Республикасының аумағында міндетті сақтандыруды жүргізу негіздері туралы», «жұмыс берушілердің жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы», «дәрігерлер мен өзге де медицина қызметкерлерінің кәсіби жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы» заңдарды және т.б., «өзара сақтандыру қоғамдары туралы», «сақтандыру брокерлері және сақтандыру брокерлерінің тізілімін жүргізу тәртібі туралы», «Об кепілдік сақтандыру міндеттемелері қорын құру», «Қазақстан Республикасының аумағында міндетті сақтандыруды», «Қайта сақтандыру қоғамдары туралы» және т. б .

Инвестициялық қызметті жүзеге асыру және қосымша табыс алу республикадағы сақтандыру бизнесінің сапалық деңгейін арттырудың маңызды факторы болып табылады. Алайда, жүргізілген зерттеу жүз Ұлттық сақтандыру компанияларының инвестициялық операцияларының қандай да бір елеулі дамуы туралы айтуға әлі де елеулі негіз жоқ екенін көрсетті. Мұны инвестициялық бағыттарды таңдаудың шектеулі болуына да, сақтандырушылардың инвестициялық ресурстарының жеткіліксіздігіне байланысты түсіндіруге болады. Терең экономикалық дағдарыс, бағалы қағаздар нарығының дамымауы, сауда-делдалдық, өндірістік және т.б. қызметке салымдардың тәуекелдік жағдайында қазақстандық сақтандырушыларға ұсынылған инвестициялық бағыттардың жиынтығы бүгінгі күні неғұрлым оңтайлы болып табылады, бұл шығындардың үлкен тәуекелі жоқ Инвестициялық портфельді қалыптастыруға мүмкіндік береді деп санаймын. Нақты өмірлік жағдайды ескере отырып, сақтандыру компанияларына портфельдің 90%-ына дейін қысқа мерзімді қаржы құралдары, атап айтқанда, мемлекеттік борыштық міндеттемелер, депозиттік сертификаттар, қаражатты банктердегі мерзімді шоттарға орналастыру есебінен қалыптастыру орынды деп санаймын, бұл инвестициялық портфельдің жоғары өтімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. «Страхование» – А.Г.Ивасенко 2020
2. «Страхование право» – А.Ю.Красноглазов 2014
3. Inbusiness.kz

«ЦИФРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН» СТРАТЕГИЯСЫН ІСКЕ АСЫРУ АЯСЫНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕП АҚПАРАТТАРЫН ЖӘНЕ АУДИТТИ ДАМУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аманкелдиева Аружан Нұрханқызы
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Экономика және бизнес жоғары мектебі
Есеп және аудит, 4 курс

Ғылыми жетекші: аға оқытушы Акимбаева Қарлығаш Тұрсынбаевна

Қазақстанда цифрлық экономикаға көшу үрдісі соңғы бес жылда республикалық және өңірлік деңгейде ішкі бақылау және ішкі аудит секторында болып жатқан қайта құрулардың көрінуіне байланысты. Ақпараттық экономиканың артықшылықтарын және оны цифрлық технологияларды қолдану тұрғысынан пайдаланудың жаңа мүмкіндіктерін толық пайдалана отырып, экономикамыз төтеп беруі мүмкін қиындықтарды атап өткен жөн. Бұл, ең алдымен, жұмысты механикаландыру тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар ақпараттық өнімдердің өзін дамыту тұрғысынан да жаңа коммуникациялық жүйелерді, деректерді өңдеудің жаңа әдістерін

әзірлеуді талап ететін айтарлықтай жоғары шығындарға байланысты.

Бұл жағдайда басшылық органикалық байланысты қамтамасыз ете отырып, есеп беруде, бақылауда және аудитте нақты қолданылуы мүмкін ақпараттық технологияларға нақты талаптарды анықтау және оларды мақсатты түрде дамыту қажет. Есептік, аналитикалық және бақылау жұмыстарын жүргізу тәжірибесіне қажетті инновациялық әзірлемелерді қолданбалы ғылыми зерттеу бағыттарын қалыптастыру қажет. Атап айтқанда, бизнес-процестердегі және жалпы шаруашылық жүргізуші субъектілердегі стратегиялар мен бизнесті дамыту модельдерінің алуан түрлілігін ескере отырып, белгілі бір типтегі шешімдерді қабылдауға бағытталған, жекелеген салалардың ұйымдық-экономикалық ерекшеліктеріне бейімделген деректер қорын қалыптастыру орынды. Жіктеуіштер мен регистрлер негізінде құрудың жаңа әдістерін әзірлеу қажет, экономикалық объектінің дамуының негізгі сипаттамалары мен көрсеткіштері [1, б. 36].

Аудитті автоматтандырудың алғышарттары мыналар болып табылады:

- аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз ету нарығы дамуының жоғары деңгейі;
- компьютерлік есеп жүйелерінің болуы;
- ақпараттың үлкен көлемі, аудиторлық процедуралардың күрделілігі;
- аудитті стандарттау және оның технологиялары (бірқатар үлгілік құжаттар бар);
- ақпараттық-анықтамалық жүйелерді пайдалану және құру (Кеңесші, Кепілгер);
- автоматтандырылған аудиторлық қызмет жүйесін құрудың нормативтік-құқықтық базасының болуы [2].

Осы салада қолданылатын бағдарламалық қамтамасыз етуді, деректер қорын және оларды конфигурациялау мен құру қағидаттарын талдау арқылы қазіргі кезеңде аудит саласын цифрландыру нәтижелерін зерттеу аудитті цифрландырудың екі факторға айтарлықтай әсер ететінін көрсетті. оның аспектілері бір мезгілде:

- қажетті ақпаратты жинақтау (қабылдау), оны сақтау және кейіннен мүдделі пайдаланушыларға беру технологиясы;
- ақпаратты жүйелеу әдістемесі, яғни аудиттің мәні немесе аудит әдістемесі (сурет 1) .

Сурет 1. Цифрландырудың аудит аспектілеріне әсері

Аудитті автоматтандырудың негізгі артықшылықтары – аудит процесін жүйелеу, жоғары ақпараттық қауіпсіздік, қолмен жасалатын операцияларды қысқарту, есеп беру уақытын қысқарту, ұсыныстардың орындалуын бақылаудың орталықтандырылған процесі. Осылайша, аудиторлық қорытындыны құру уақытын 20%-ға дейін үнемдеуге, аудиторлардың 25%-ға дейін және тексеру комиссиясының есептерін қалыптастыруға аудитордың 25%-ға дейін уақытын үнемдеуге болады. Цифрлық экономика жағдайында аудиторлардың тәжірибесінен дәстүрлі аудит белгілі бір өзгерістерге ұшырайтыны туралы қорытынды жасауға болады (1-кесте).

Кесте 1. Цифрлық экономикадағы ішкі аудит моделінің модификациясы

	Дәстүрлі аудит үлгісі	Сандық аудит үлгісі
Аудиттің мақсаты	Аудиттің мақсаты – компанияның негізгі тәуекелдерін талдау және оларды тиімді басқару бойынша ұсыныстар беру. Жүргізілген талдау кәсіпорынға қойылған міндеттерді шешуге көмектесу үшін негіз болып табылады	Аудит қажетті ашықтықты қамтамасыз ететін және тәуекелдерді басқаруды дұрыс қадағалауды қамтамасыз ете отырып, олардың ұйымның стратегиясын басқару қабілетін қолдайтын стратегиялық түсініктерді ұсынады.
Тәуекелді бағалау және жоспарлау	Менеджерлермен сұхбат және арнайы деректерді талдау негізінде аудит әзірлейді және тексеруге жібереді. Аудиттің тиімділігін бағалау жоспарды орындау болып табылады.	Кіріс алынған табыспен және басқарма/аудит комиссиясының қанағаттануымен өлшенеді. Аудит негізінен стратегиялық тәуекелдерге бағытталған.
Аудиторлық келісім	Сынып тапсырмалары әрқашан стандартты болып табылады, өйткені аудиторлар дәйекті түрде кезең-кезеңімен қозғалады.	Аудиттің кең көрінісі және қолда бар деректер басқару мен директорлар кеңесі үшін деректер арасындағы тиімді қарым-қатынасқа мүмкіндік береді.
Нәтижелер	Аудит әдістемесін сипаттайтын, бұзушылықтар мен ұсыныстарды тізіп, аудит нәтижелері туралы есеп береді. Басшылық түзету шараларының жоспарын жасайды, аудит мезгіл-мезгіл ұсыныстардың орындалуын бақылайды	Бұрын талап етілетін ресми есеп білім алмасу платформасы арқылы үздіксіз байланысқа ауыстырылуда. Аудит барысында жаңа түсініктер пайда болғандықтан, аудиторлар бұзушылықтарды немесе бақылауды түзету үшін автоматтандырылған процестерді немесе тексерулерді пайдалана алады.

Жасанды интеллектті енгізу аудиторлық кәсіпті өзгертуге бағытталған, бірақ оны жою емес. Аудиттегі цифрландырудың мақсаты монотонды жұмысты машинамен атқаратындығы және аудитордың стратегиялық рөлі болуы болады. Бұл тереңдетілген IT дағдыларын меңгере отырып, жұмысшылардың өзін қайта даярлауды талап етеді [3, б. 51].

Бір мысал, американдық аудиторлардың компаниялардың қаржылық есептілігін тексеру кезінде Watson аналитикалық жүйесін белсенді түрде қолдануы. Бұл бағдарламалық қамтамасыз ету аудит қолмен орындалған кезде таңдап емес, клиенттің барлық аяқталған транзакцияларын талдауға арналған. Бұл бағдарламаны талдау жалпы деректер массивінен белгілі бір үлгілерді орнатуға мүмкіндік береді.

Автоматтандырылған аудит күдікті мәселелерді анықтауға мүмкіндік береді, мысалы: бір контрагентпен жүргізілген транзакциялардың жоғары үлесі; шоттарды уақытында төлемейтін ұйымның контрагенттерін анықтау; осы салада жұмыс істейтін ұқсас кәсіпорындармен салыстырғанда төмен салық жүктемесі; сатудың көпшілігі қаржы жылының немесе тоқсанның соңында және т.б.

«Блокчейннің» қазіргі кезеңінде аудитті цифрландырудың ең тиімді және танымал бағыттарының бірін қарастырайық. Бұл технология қажетті ережелерге сәйкес салынған блоктардың үздіксіз тізбегі. Жазбалар блоктарының мұндай тізбегі пайдаланушыға таратылған ақпаратты сақтауға мүмкіндік береді. Өз кезегінде, жүйедегі әрбір келесі блок деректерді өзгертудің кез келген мүмкіндігін болдырмай, электрондық цифрлық қолтаңбамен

бекітілген алдыңғысымен анық байланысқан [4, б. 119]. Орындалуда аудиторлық ұйымдар 1С және SAPSE сияқты бағдарламаларды пайдаланады және олардан барлық қажетті ақпаратты Microsoft Office Excel бағдарламасына жүктейді, содан кейін болашақта ақпаратты талдайды. Демек, цифрлық экономиканы шешуге шақыратын тағы бір мәселе туындайды – бұл есеп беруді біріктіру.

Аудиторлар өз қызметінде электрондық кестелер, мәтіндік редакторлар, кейде деректер қорын басқару жүйелері сияқты жалпы мақсаттағы бағдарламалық өнімдерді белсенді түрде пайдаланады. Бұл бағдарламалар аудит объектілері бойынша ақпаратты сақтауды және талдауды ұйымдастыруға, кейбір қарапайым есептеулерді орындауға, есептер мен қорытындыларды дайындауға мүмкіндік береді. Нормативтік құжаттармен жұмыс істеу үшін, ең алдымен, Garant және Consultant-Plus сияқты белгілі анықтамалық-құқықтық жүйелер кеңінен қолданылады. Кәсіпорынның шаруашылық қызметін қаржылық талдауға арналған бағдарламалар азырақ қолданылады, бірақ олардың көпшілігі ұйымдардың экономикалық қызметін зерттеу үшін пайдалы екенін атап өтеді. Сонымен қатар бағдарламалық қамтамасыз ету нарығында күрделі мәселелерді шешуге бағытталған арнайы бағдарламалар бар, оның барлық дерлік кезеңдерінде аудитке қатысты. Мұндай бағдарламалық қамтамасыз етудің мысалы ретінде «AuditXP «Audit Complex», «IT Audit», «Audit Expert», «Audit Modern», «AuditNET», «ExpressAudit: PROF» және т.б. Бұл бағдарламалардың әрқайсысы аудит жүргізудің белгілі бір әдістемесін, аудиторлық процедураларды орындауды жүйелеуді, бірқатар күрделі және көп уақытты қажет ететін операцияларды автоматтандыруды, соның ішінде тұтынушылардың бухгалтерлік есептің ақпараттық деректер базаларында қамтылған мәліметтерді талдау арқылы қамтамасыз етеді.

Қазіргі уақытта аудиторларға арналған бағдарламалық қамтамасыз етуді әзірлеушілер перспектива ретінде ХҚЕС-ке көшу нәтижесінде аудиторлық қызмет көлемінің ұлғаюын қарастыруда. Сондай-ақ, көпшілік консалтингтік қызметтер аясының кеңеюі, олардың сапасын бақылау келе жатыр және ішкі аудит кәсіпорынның бухгалтериясына көмектесетін құрал ғана емес, инвесторлар, акционерлер тарапынан бақылау құралы болады деп санайды. және иелері. Аудит саласындағы сарапшылардың көпшілігі аудиттің орасан зор және керемет күрделі заңнамалық және нормативтік базасының болуын, аудитті жүргізуге біртұтас тәсілді енгізудің мүмкін еместігін (әртүрлі әдістемелерді пайдалана отырып) және тиісінше қорытындыны дайындау кезінде оларды жүйелеудің күрделілігінің артуына әкелетін бухгалтерлік аудиттің әртүрлі, кейде қарама-қайшы нәтижелері.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, мамандандырылған бағдарламалық қамтамасыз етудің көмегімен бұл мәселелерді шешу өте проблемалы деп қорытынды жасауға болады, өйткені ақпараттық-анықтамалық жүйелерге қол жеткізу аудиторға өте қажет нормативтік ақпаратты сәтті жүйелеуді білдірмейді. тексеру. Ақпаратты таңдауды маман әдіскерлер жүзеге асыратын және үнемі жаңартылып отыратын арнайы жүйе қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Петров М., Буров В., Шклярук М., Шаров А. Государство как платформа. Кибер государство для цифровой экономики. Цифровая трансформация. – М.: Центр стратегических разработок, 2018. – 52 с.
2. Обущенко Т.Н. Автоматизация аудита: методика компьютерного аудита расчетов с персоналом // Актуальные проблемы науки, экономики и образования XXI века: материалы II международной научно-практической конференции, 5 марта – 26 сентября 2012 года: в 2-х ч. Ч. 2 / отв. Ред. Е. Н. Шереметьева. – Самара: Самарский Институт, РГТЭУ, 2012. – 392с.
3. Макаров Н., Колесников В.В. Национальная инфраструктура и государственно-частное партнерство: потребности современной экономики // Креативная экономика. – 2012. – № 5 (65).
4. Варнавский А.В., Бурякова А.О., Себеченко Е.В. Блокчейн на службе государства. – М.: Кнорус; 2019. – 218 с.

ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ РЕФОРМАЛАУДЫҢ ЖАҢА СИПАТЫ: ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ КӨЗҚАРАСЫ

Байжумаева Гаухар, Бекболатұлы Мұхамедияр, Андырқызы Ұлпан,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Қаржы және есеп» кафедрасы
«Есеп және аудит» мамандығының 2-курс студенттері

Ғылыми жетекші: Баймуханова С.Б. ,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Экономика және бизнес жоғары мектебі факультеті,
«Қаржы және есеп» кафедрасының доценті, профессордің м.а.

2016 жылғы желтоқсанда Қазақстан тәуелсіздігінің 25 жылдығын атап өтті. 1991 жылы 16 желтоқсанда Қазақстан өзінің егемендігін жариялады. Тәуелсіздікті «кешеуілдетіп» жариялау себебі жүйеге деген адалдықтан емес, қазақстандық экономиканың ресейлік экономикамен тығыз байланысып жатқандығында еді. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары үлкен экономикалық және әлеуметтік қиындықтармен ерекшеленді, өйткені Ресей 90-жылдардағы бастапқы нарықтық жағдайында жүйесіз дамыды және Қазақстан экономикасын алға тартатындай күші де болмады. Халықтың бойында сенімсіздік күшейе түсті. Осы уақытта көптеген адамдар елден кетіп қалды. Орыстардың көпшілігі бұрынғы кеңестік республикадан Ресейге тұрақты тұруға көшіп кетті.

Қазақстанның экономикасы, қаржы реформалары мен монетарлық саясаты туралы Батыстағы академиялық жинақтарда тарау, я мақала болып шығып жатқан жан-жақты талдаулар жеткілікті. Ал тұтас кітаптардан Стэнфорд университетінің зерттеушісі Энн Пектің «Қазақстандағы экономикалық даму: ірі корпорациялар мен шетелдік инвестицияның рөлі» атты еңбегі ерекше атауға лайық. Бұл еңбекте 1990 жылдардың ортасында жекешелендірілген ірі өндіріс орындары мен тәуелсіз Қазақстанға тартылған алғашқы шетелдік инвестициялар, елдің мұнай-газ инфрақұрылымының бастапқы кезеңі, қаржылық-индустриялық топтар мен биліктің қарым-қатынасындағы ерекшеліктер жан-жақты қамтылған. Автор Қазақстандағы жекешелендіру мен инвестиция тарту туралы дерек жинап жүріп ірі компаниялардағы жеке менеджмент пен сату шарттарына қатысты көпшілікке жария болуы тиіс құжаттарға қол жеткізуі өте қиынға соққанын атап өткен.

Қазақстандағы Конрад Аденауэр атындағы Қор Өкілдігінің Төрағасы Томас Хельмнің айтуы бойынша бастапқы кезең жан-жақты экономикалық реформалар емес, шикізатты сату нәтижесінде түскен «тез ақшаға көңіл толып масайрау» және көптен күткен тұтынушылық мүмкіндіктерді қанағаттандыру жылдары болды. Бұл жағдай Гётенің «Фаустындағы» «Тоқта, мезет! Сен тамашасың!» деген сөзіндегідей реформалауға деген құлшынысты бәсеңдетті. Реформалар жоспарланған болатын, бірақ олар көбінесе жүйелі жүзеге аспады немесе мүдделердің қарама-қайшылығына байланысты іске асырылмады. Барлығы «осы да жарай береді!» қағидаты бойынша жасалды. 2014 жылғы әлемдік шикізат нарықтарындағы бағалардың күрт құлдырауы сияқты күрделі үдерістер, реформаларға қайта кірісуге алып келді.

Орталық Азия елдері арасындағы экономикасы дамыған жетекші ел болып саналады. Қазақстан 2006 жылы табысы орташа деңгейден жоғары елдер тобына кірді, мұнай және табиғи газды, табиғи ресурстарды белсенді пайдаланудың арқасында экономикалық өсу қарқыны артты десек болады. Мұнай-газ секторы елдің мемлекеттік кірістерінің үштен бір бөлігін құрайды, бұл өз кезегінде Қазақстанның жылдам дамуы мен өсуіне инфрақұрылымды дамыту, сапалы білім беру, гендерлік теңдікті көтермелеу және әйелдердің мүмкіндіктерін кеңейтеді. Қазақстан кедейлік көрсеткіші бойынша 2001 жылғы 46,7% – дан 2016 жылы 2,6% – ға дейін төмендеді.

Алайда 2014 жылы мұнай мен басқа да шикізат тауарларына бағаның төмендеуі елдің

сыртқы күйзелістерге осалдығы және мемлекеттік табыс, трансформация стратегиясын әзірлеу қажеттілігін атап өтті.

Еліміздің мұнай мен газға тәуелділігі экономиканың неғұрлым әртараптандырылған өсуіне жәрдемдеседі деп ойлаймын.

Ұсынылған " Қазақстан: экономикалық саясатты жеделдете әртараптандыру " секторлары елдің экономикасының алға жылжуы үшін ең үлкен әлеуетті көрсетеді.

Бұл секторларға ауыл шаруашылығы, өңдеу өнеркәсібінің негізгі өнеркәсіп, мұнай-газ және көлік-логистика секторлары, сондай-ақ негізгі салалар. Мысалы, ауыл шаруашылығында мемлекеттік қызметтер, су және инфрақұрылым барлық өндірушілер үшін қол жетімді болуы үшін шаралар қабылдау қажет. Ауыл шаруашылығын қаржыландыруды және инновациялық әлеуетті және білімді басқаруды, оның ішінде ауылшаруашылық зерттеулеріне мемлекеттік инвестицияларды және білімді таратудың неғұрлым дәйекті және тиімді жүйесін мемлекеттік қолдау шешуші мәнге ие болады. Тиімді қызметтерді ұсынатын жергілікті институттар және жергілікті деңгейдегі ұжымдық іс-шаралар шағын өндірушілер үшін қызметтерге, қаржыға және адами капиталға қол жетімділікті жақсартуда маңызды рөл атқаруы мүмкін, дегенмен, бұл қолайлы ортаны қажет етеді және субсидияларға кері әсерін тигізбеу керек. Өңдеу өнеркәсібі экономиканы әртараптандыруды қосымша жеделдетіп, көбірек жұмыс орындарын құра алады. Қазақстан негізгі металл бұйымдары мен химикаттарды, тамақ өнеркәсібін, тоқыма және былғарыдан жасалған бұйымдарды өндіруде айтарлықтай әлеуетке ие. Мемлекеттік органдар жеке сектордың орнықты өсуін қамтамасыз етуде шешуші рөл атқаратындығына күмән жоқ, сондықтан жеке инвестицияларды тежейтін факторларды анықтау маңызды болып саналады. Бастауыш және орта білім беру сапасын арттыру, жұмыс орнында оқыту мен өндірістік практиканы ынталандыру арқылы адами капиталды дамыту білікті кадрлардың жетіспеушілігін жоюға көмектеседі. Мемлекеттік те, жеке де зерттеулер мен әзірлемелерге инвестициялар инновацияларды ынталандыру үшін негіз болып табылады. Сонымен қатар, қазіргі уақытта пайдаланылмайтын нарықтармен өзара іс-қимылды қамтамасыз ету, көлік шығындарын төмендету және сыртқы саудаға арналған тауарлар өндірісін қолдау үшін инфрақұрылымға инвестицияларды ұлғайту қажет. Өнеркәсіптік бағдарламаларды орталықтандырылған үйлестіру және саясатты әзірлеу үшін жоғары деңгейдегі комитет құру қажет. Мұнай кәсіпшілік қызметтері мұнайдың қосылған құны тізбегінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Қазақстанда 2010 жылғы жергілікті қамту туралы ереже жергілікті өндірушілердің мұнай ресурстарын әзірлеуге қатысуының артуына алып келді. Жаңа тәсіл технологиялар мен дағдыларды беру құралы ретінде жергілікті және шетелдік мұнай сервистік компаниялар арасында бірлескен кәсіпорындар мен консорциумдар құру болып табылады. Транзиттік сауда үлкен әлеуетке ие, бірақ қазіргі уақытта ол бізде қарқынды дамып жатқаны шамалы. Көлік инфрақұрылымының тиімділігін арттыру 10% басқа секторларда жұмыс істейтін фирмалардың өнімділігінің 0,9% өсуіне әкелуі мүмкін. Өңдеу өнеркәсібіндегі өнімділік шамамен 1,1% – ға артуы мүмкін. Осыны ескере отырып, көлік және логистика секторын өндіріс процесінің қосымша факторы ретінде ғана емес, экономиканың қалған бөлігі үшін тетік ретінде де қарастырған жөн. Бұл зерттеу мұнай мен газға тәуелділіктің дәстүрлі стратегиясы соңғы кездегідей өсуді қамтамасыз ете алмайтындығын және елді оның өсу әлеуетіне жақындатпайтынын растайды. Алайда, бизнес ахуалды жақсарту, жеке сектордың бәсекеге қабілеттілігін арттыру және белсенділігін арттыру бойынша қарастырылған төрт негізгі сектордағы дәйекті реформалар елдің өсу қарқынын жылына 1,2% – ға арттыруы мүмкін. Қосымша өсу еңбек өнімділігі мен капиталдың жалпыға бірдей артуынан туындауы мүмкін, бұл өз кезегінде мұнайдан басқа секторлардың өнімдері экспортының ұлғаюына әкелуі мүмкін.

Мұнай бағасы ағымдағы жылдан бастап салыстырмалы төмен деңгейде жылына 1,6% – ға ғана өсетінін ескере отырсақ (Дүниежүзілік банктің соңғы баға болжамы), еңбек өнімділігі сол жылдамдықпен артады. Бірақ өткен жылдардағыдай мұнай-газ секторына негізделген стратегия мұндай жоғары нәтиже бермейді. Қазақстан үшін таяудағы өткен кездегідей үлкен экономикалық өсу жоқ. Бұл жағдайда ЖІӨ өсімі ағымдағы жылдан бастап жыл сайын 2030

жылға дейін орта есеппен 2,3% – ды ғана құрайтын болады. Керісінше, бизнесті жақсарту үшін негізгі салалардағы реформалар бәсекеге қабілеттілікті арттыру және жеке кәсіпкерліктің қатысуын кеңейту секторлары, басқа реформалармен бірге, жаңа орта мерзімді стратегиялық жоспарда (Қазақстан Үкіметі, 2017) өсу қарқынын жақсартады.

Еңбек өнімділігі мен капиталдың ауқымды өсуіне байланысты, бұл бірінші кезекте мұнайдан басқа секторларда өңдеу өнеркәсібі мен ауыл шаруашылығы экспорттың артуына әкеледі. Әртараптандырылған өсу көздерінің кең ауқымын ескере отырып, қазіргі елдің сыртқы күйзелістерге осалдығы сол сияқты азайтылатын болады.

Модель (KazORANI) нәтижелеріне сәйкес, Қазақстан экономикасы 2030 жылға дейін жылына 2,3% – ға өсетін болады.

Іскерлік қатынастарды жақсарту үшін негізгі секторлардағы дәйекті реформалар бәсекеге қабілеттілікті арттыру және жеке кәсіпкерліктің қатысуын кеңейту секторлары өсу қарқынын шамамен 1,2 пайыздан 3,5% – ға дейін арттырады.

Әлемдегі коронавирус ауруының таралуы еліміздің экономикасына теріс әсер етті. COVID-19 экономикалық салдары соңғы жиырма жылға жуық уақыт ішінде Қазақстан экономикасы үшін ең ірі өзгеріс болды және қазірдің өзінде оның өсуіне айтарлықтай теріс әсер етуде. 2009 және 2015 жылдары мұнай бағасының құлдырауы жиынтық сұранысты күрт төмендетіп, қаржы секторының тұрақтылығын әлсіретті. Бұл жолы күйзелістер пандемиядан аулақ болу үшін қажетті стратегия болып табылатын оқшаулау шараларының нәтижесінде экономикадағы ұсынысқа қатты әсер етті. Мұндай шаралар әсіресе физикалық қатысуды және клиентпен тікелей байланысты қажет ететін бизнеске әсер етеді.

Қазақстан Үкіметі ерте кезеңде COVID-19 таралуын тежеу бойынша шаралар қабылдады. Төтенше жағдай жарияланғаннан кейін пандемиямен күрес жөніндегі қызметті үйлестіру, карантиндік бақылау енгізу және кіріс көздеріне коронавирус немесе төтенше жағдайға байланысты шектеулер әсер еткен адамдарға қолдау көрсету үшін мемлекеттік комиссия құрылды.

Үкімет дағдарысқа ұшыраған бизнес пен үй шаруашылықтарын қолдау үшін қаржылық шаралар пакетін қабылдады. Пандемияны тежеуге және денсаулық сақтау қызметтеріне қолжетімділікті арттыруға осы тиімді тәсілді жалғастыру және күшейту қажет. Алайда, дағдарысты еңсеру үшін Қазақстан қолда бар ресурстарды барынша іске қосып, құрылымдық реформаларды жалғастыруы қажет.

Үкімет кейбір мемлекеттік бағдарламалардан ресурстарды білім беру мен денсаулық сақтауға қолжетімділікті және олардың сапасын арттыру, сондай-ақ қызметкерлер мен жұмыс берушілерді уақытша қолдау жөніндегі шаралардың пайдасына қайта бөлуді жүргізуге тиіс шығар. Реформалаудың орта мерзімді бағдарламасының болуы жеке сектор ресурстарын тартуға да ықпал етуі мүмкін, бұл оған жақсы бейімделуге және жаңа мүмкіндіктерге ден қоюға мүмкіндік береді.

Фискалдық және монетарлық ынталандыру шараларының қалпына келуіне әсері ұзаққа созылған пандемиямен және әлемдік экономикадағы ұзақ құлдыраумен сыналады. Жеткізу тізбегінің бұзылуы және әлемдік саудадағы реттелмеген үйкеліс ресурстардың көздерін іздеуді одан әрі қиындатуы мүмкін.

Ынталандыру шаралары пакеті пандемия жойылғаннан кейін ғана экономикалық өсуді қалпына келтіруге көмектеседі. Осыған байланысты ЖІӨ-нің 2020 жылы 3% – ға төмендеуі және 2021 жылы 2,5% – ға аздап қалпына келуі болжануда.

Инфляциялық қысым 2020 жылдың соңына дейін созылады деп күтілуде. Инфляция биыл теңге бағамы төмендегеннен кейін Орталық банктің нысаналы көрсеткішінен 6% – ға жоғары.

Ағымдағы операциялар шотының тапшылығы 2020 жылы ЖІӨ-нің 5% – ына дейін артады деп күтілуде, бұл көбінесе сауда жағдайларының нашарлауына және мұнай экспорты көлемінің төмендеуіне алып келеді.

Қазақстанда экономикалық әртараптандыруды жеделдету басқа реформалармен қатар Қазақстанның 2050 Стратегиясында, сондай-ақ 2025 жылға дейінгі Стратегиялық жоспарда

көзделгендей, елдің іскерлік ахуалын жақсарту, бәсекеге қабілеттілікті арттыру және жеке сектордың қатысуын кеңейту үшін күшті саяси ерік-жігерді талап етеді. Біз осы зерттеу барысында Қазақстан Үкіметінің көрсеткен қолдауы мен ынтымақтастығы үшін ризамыз. Ол диалогты жалғастыруға көмектеседі және елдің болашақ жоспарлары мен стратегияларын әзірлеуге үлес қосады деп үміттенеміз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Федералды статистикалық басқарма: Қазақстан, статистикалық профильдер, 2016 жылғы арнайы басылым
2. Федералды статистикалық басқарма: Қазақстан, статистикалық профильдер, 06/2018 басылым, 2 б.
3. <https://www.azattyq.org/a/world-western-academic-researchers-of-kazakhstan/28176737.html>

«ЦИФРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН» СТРАТЕГИЯСЫН ІСКЕ АСЫРУ АЯСЫНДАҒЫ САЛЫҚ САЛУ, ҚАРЖЫЛЫҚ ЖӘНЕ ЕСЕПТІ ДАМУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ КӘСІПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫНЫҢ АНАЛИЗІМЕН БАЙЛАНЫСЫ

Жумагулова Айдана,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және Бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» факультетінің 4-курс студенті

Ғылыми жетекші: Супугалиева Г.И.,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және Бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

«Цифрлық Қазақстан» стратегиясын іске асыру аясындағы салық салу, қаржылық және есепті дамытудың өзекті мәселелері және кәсіпорынның қаржылық жағдайына анализ жасау деп біз нені айта аламыз?

"Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасының мақсаттары орта мерзімді перспективада Қазақстан Республикасы экономикасының даму қарқынын жеделдету және цифрлық технологияларды пайдалану есебінен халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ ұзақ мерзімді перспективада Қазақстанның экономикасын болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ететін түбегейлі жаңа даму траекториясына көшіруге жағдай жасау болып табылады.

Осы мақсатқа қол жеткізу дамудың екі бағыты бойынша жүруді білдіреді:

"Қазіргі экономиканы цифрландыру" – нақты сектордағы нақты жобалардан тұратын прагматикалық бастауды қамтамасыз ету, экономиканың қазіргі салаларын, мемлекеттік құрылымдарды цифрландыру және оларды технологиялық қайта жабдықтау жобаларын іске қосу және цифрлық инфрақұрылымды дамыту.

"Болашақтың цифрлық индустриясын құру" – адами капиталды дамыту деңгейін көтеру, инновациялық даму институттарын құру және жалпы алғанда, цифрлық экожүйені қарқынды дамыту есебінен ұзақ мерзімді орнықтылықты қамтамасыз ету, елдің цифрлық трансформациялауды іске қосу.

Нарықтық экономика, цифрландыру жағдайында коммерциялық фирмалардан өндірістің жоғары тиімділігін, ғылыми-техникалық прогрестің дамытуын, шаруашылық басқару мен өндірісті жүргізудің тиімді нысандары кіргізу негізінде олардың өнімдері мен қызметтерінің бәсекеге қабілеттілігін, кәсіпкерлік бастамаларды және т.б. жандандыру талап етіледі. Осы міндетті іске асыруда кәсіпорындардың шаруашылық қызметін талдауға маңызды рөл

беріледі. Оның көмегімен кәсіпорынның даму стратегиясы мен тактикасы жасалады, жоспарлар мен басқарушылық шешімдер қабылданады, олардың орындалуын бақылау жүзеге асырылады, өндіріс тиімділігін арттыру резервтері анықталады, кәсіпорын, оның бөлімшелері мен қызметкерлері қызметінің нәтижелері бағаланады.

Қазіргі жағдайда тиімді қызметті қамтамасыз ету үшін басшылық өз кәсіпорнының қаржылық-экономикалық жағдайын, сондай-ақ серіктестер мен бәсекелестердің іскерлік белсенділігінің жағдайын нақты бағалай білуі керек.

Ұйымның қаржылық жағдайы кәсіпорынның тұрақты және табысты жұмысының негізі, өзегі болып табылады. Бұл іскерлік белсенділік пен сенімділіктің маңызды сипаттамасы, бәсекеге қабілеттілікті, іскерлік ынтымақтастықтағы әлеуетті анықтайды, кәсіпорынның өзі мен оның серіктестерінің экономикалық мүдделеріне қаншалықты кепілдік берілгенін бағалайды.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалау бірінші кезекте біздің экономикамыздың нарықтық қатынастарға көшуіне байланысты маңыздылыққа ие болды.

Қаржылық жағдай дегеніміз-кәсіпорынның өз қызметін қаржыландыру мүмкіндігі. Ол кәсіпорынның қалыпты жұмыс істеуі үшін қажетті қаржы ресурстарымен қамтамасыз етілуі, оларды орналастырудың орындылығы және пайдалану тиімділігі, басқа заңды және жеке тұлғалармен қаржылық қатынастар, төлем қабілеттілігі және қаржылық тұрақтылық көрсеткіштерімен сипатталады.

Қаржылық жағдайды бағалау – (ағылш. estimation of financial position) – шаруашылық жүргізуші субъектінің қаржылық әл-ауқаты мен даму динамикасын анықтауға мүмкіндік беретін тәсіл.

Банктер несие беру шарттарын бағалау және тәуекел дәрежесін анықтау үшін, жеткізушілер төлемдерді уақтылы алу үшін, салық инспекциялары бюджетке түсетін қаражат жоспарын орындау үшін, кәсіпорын ұйымның алдағы қызмет нәтижелерін, экономикалық әлеуетін болжау үшін және т.б. жағдайларда қаржылық талдау басшылық қолындағы икемді құрал болып табылады. Кәсіпорынның қаржылық жағдайы кәсіпорынның қаражатын орналастырумен және пайдаланумен сипатталады.

Қаржылық талдау: кәсіпорынның төлем қабілеттілігін қалпына келтіру мүмкіндігі (мүмкін еместігі) туралы ұсыныс дайындау және кәсіпорынға қатысты банкроттықтың тиісті рәсімін енгізудің орындылығын негіздеу; кәсіпорынның мүлкі есебінен сот шығыстарын өтеу мүмкіндігін айқындау; сыртқы басқару жоспарын дайындау; қаржылық сауықтыру (сыртқы басқару) рәсімін тоқтату және т.б. мақсаттарда жүргізіледі.

Қаржылық талдау:

- статистикалық, бухгалтерлік және салықтық есептілік,
- бухгалтерлік және салықтық есепке алу тіркелімдері, сондай-ақ аудиторлық тексеру материалдары мен бағалаушылардың есептері(бар болған жағдайда);

- құрылтай құжаттары, ұйымға қатысушылардың жалпы жиналыстарының хаттамалары, Директорлар кеңесінің отырыстары, акционерлер тізімі, шарттар, жоспарлар, сметалар, калькуляциялар;

- салық салу мақсаттары үшін Есеп саясаты, бухгалтерлік есеп шоттарының жұмыс жоспары, құжат айналымы схемалары және ұйымдық және өндірістік филиалдардың, еншілес және тәуелді шаруашылық қоғамдарының, құрылымдық бөлімшелердің есептері; салықтық тексерулер мен сот процестерінің материалдары;

- кәсіпорынның қызметін регламенттейтін нормативтік құқықтық актілер негізінде жүргізіледі.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалау барысында арнайы коэффициенттер қолданылады. Коэффициенттердің үш тобы бар:

1. төлем қабілеттілігін сипаттайтын коэффициенттер;
2. қаржылық тұрақтылықты сипаттайтын коэффициенттер;
3. іскерлік белсенділікті сипаттайтын коэффициенттер.

Аталған коэффициенттер негізінде кәсіпорынның қаржылық жағдайына талдау

жасалып, оның болашақтағы жай-күйіне болжам жасала отырып, ағымдағы жағдайға баға беріледі.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау бірқатар кезеңдерді қамтиды:

- Кәсіпорынның қаржылық жағдайын және оның қаржылық көрсеткіштерінің есепті кезеңдегі өзгерістерін алдын ала (жалпы) бағалау;
- Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын талдау;
- Кәсіпорынның төлем қабілеттілігі мен өтімділігін талдау;
- Айналым қаражаттарының айналымын талдау;
- Кәсіпорынның қаржылық нәтижелерін талдау

Әр кезең кәсіпорынның қаржылық жағдайы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік беретін көрсеткіштердің абсолютті және салыстырмалы деңгейін анықтайды.

Мысалы, қаржылық тұрақтылық түрін анықтау кезінде мынадай теңсіздіктер қолданылады:

$EO \geq O$ -абсолютті тұрақтылық;

$ET \geq O$ -қалыпты тұрақтылық;

$EO \geq O$ -тұрақсыз жағдай;

$EO < O$ -дағдарыс жағдайы.

Келесі талданатын көрсеткіштер ішінде маңыздыларының бірі – активтердің өтімділігі, яғни активтердің ақшаға айналу мүмкіндігі. Баланстың өтімділігі-кәсіпорынның міндеттемелерін оның активтерімен жабу дәрежесі ретінде анықталады, олардың ақшалай нысанға айналу мерзімі міндеттемелерді өтеу мерзіміне сәйкес келеді. Бухгалтерлік баланстың өтімділігін талдау өтімділік дәрежесі бойынша топтастырылған және өтімділіктің кему ретімен орналастырылған актив қаражатын өтеу мерзімі бойынша топтастырылған және өтеу мерзімінің өсу ретімен орналастырылған міндеттеменің пассивтерімен салыстыру негізінде жүргізіледі.

Баланс өтімді болып саналады, егер: $A1 \geq M1$, $A2 \geq M2$, $A3 \geq M3$, $A4 \leq M4$

Соңғы уақытта кәсіпорынның қаржылық жағдайына талдау жүргізу сапасы айтарлықтай өсті. Кәсіпорынның қызметін жан-жақты сипаттайтын, оның негізгі проблемалары мен оларды шешудің мүмкін жолдарын анықтайтын сауатты дайындалған аналитикалық жазбалар қазіргі таңда аз емес. Кәсіпорынның қызметін, оның қаржылық жағдайын талдаудың қазіргі кездегі әдістерінің көпшілігі бір-бірін қайталайды және толықтырады, оларды талдаудың нақты мақсаттары мен міндеттеріне, аналитиктің қолындағы ақпараттық базаға байланысты кешенді немесе бөлек пайдалануға болады.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау мен бағалауда 90-жылдардың басында В. Ф. Палий ұсынған әдіс кеңінен қолданылды. Алайда, бүгінгі таңда бұл әдіс талдауға қойылатын барлық талаптарды қанағаттандырмайды.

Біріншіден, 1992 жылдан бастап талдаудың ақпараттық негізі айтарлықтай өзгерді, өйткені теңгерім нысаны өзгерді.

Екіншіден, В. Ф. Пали әдіснамасына енгізілген нормативтік база жаңа экономикалық жағдайларды және ең алдымен, инфляцияның жоғары қарқынын ескермеді.

Үшіншіден, ол нашар рәсімделген және компьютерлік өңдеу үшін жеткілікті дәрежеде ыңғайлы емес, икемсіз сипатқа ие болды.

Қазіргі уақытта қаржылық жағдайды талдау мен бағалауда келесі әдістер кеңінен қолданылады: Шеремет А.Д., Ковалев В. В., Сайфулин Р. С., Негашев Е. В., Савицкая Г. В., Ефимова О. В. және басқалар. Жалпы, аталған әдістер алдыңғы әдістердің одан әрі дамуын білдіреді:

1) формализацияланған, алгоритмделген, құрылымдалған сипатқа ие және барлық есептеулерді компьютерлендіруге көбірек бейімделген;

2) оларда кәсіпорынның төлем қабілеттілігін (өтімділігін) бағалау кезінде бірнеше өзге нормативтік база қолданылады;

- 3) пайдаланушылардың кең ауқымына бағытталған;
- 4) қаржылық жағдайды бағалаудың шетелдік тәжірибесі ішінара қолданылады;
- 5) әр түрлі қаржылық көрсеткіштердің (факторлардың) серпіні болған кезде алынған көрсеткіштің өзгеру сипатын зерттеуге мүмкіндік беретін өзара байланысты әр түрлі қаржылық коэффициенттердің моделі пайдаланылады;
- 6) теңгерімдік пайданы және өнімді өткізуден түскен пайданы талдау неғұрлым егжей-тегжейлі зерттеледі;
- 7) қаржылық жағдайды талдаудан басқа іскерлік белсенділікті талдау әдістемесі қарастырылады.

Бухгалтерлік есеп деректері бойынша кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау мақсаттарға, сондай-ақ ақпараттық, уақытша, әдістемелік және техникалық қамтамасыз етудің әртүрлі факторларына байланысты әр түрлі дәрежеде егжей-тегжейлі жүргізілуі мүмкін. Аналитикалық жұмыстың логикасы кәсіпорынның қаржылық жағдайын келесі түрдегі талдауды қамтиды:

- қаржылық жағдайды жедел талдау;
- қаржылық жағдайды егжей-тегжейлі талдау.

Қаржылық жағдай көрінетін сигналдық индикатор-бұл төлем талаптарын уақытында қанағаттандыру, несиелерді қайтару, қызметкерлердің жалақысын төлеу және бюджетке төлемдер жасау қабілеттілігін білдіретін кәсіпорынның төлем қабілеттілігі. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдауға бухгалтерлік есепті талдау, баланстың міндеттемелері мен активтері, олардың өзара байланысы мен құрылымы; капиталды пайдалануды талдау және қаржылық тұрақтылықты бағалау; кәсіпорынның төлем қабілеттілігі мен несие қабілеттілігін талдау және т.б. Қаржылық жағдайды талдау-есепті жылдың қорытындысы бойынша компания қол жеткізген нәтижелерді бағалаудың маңызды кезеңдерінің бірі.

Осы ретте кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау және бағалау өз кезегінде «Цифрлық Қазақстан» стратегиясын іске асыру аясындағы салық салу, қаржылық және есепті дамытудың өзекті мәселелерін қамтиды.

Осындай талдаудың деректері негізінде компанияның меншік иелері мен менеджменті бизнес нәтижелеріне әсер еткен факторлар туралы ақпарат алады, одан әрі даму бойынша экономикалық мүмкіндіктерді бағалайды.

Оңтүстік Кореяда басты компаниялар мемлекеттің белсенді ұстанымы кезінде өздері дербес серпінді цифрлық технологияларға инвестиция жасайды. Мәселен, елдегі ең ірі телеком операторларының бірі – SKT – жасанды интеллект технологияларына және "заттар интернетіне" 4 миллиард АҚШ долларынан астам инвестиция салуға ниет білдірді. Оператор жаңа технологияларды дамытуда серіктестіктің қажет екенін атап өтеді, сондай-ақ дәл шешімдерді әзірлеу үшін жергілікті стартаптарды тартуды жоспарлайды.

Тағы бір жаһандық тренд – "мемлекеттің өзін-өзі цифрландыруы", яғни мемлекет пен мемлекеттік компаниялардың операцияларын цифрландыру. Өзін-өзі цифрландыру – бұл экономикадағы құндылықтарды құруды, әл-ауқаттың артуын, бизнесте және тұрмыс деңгейінде лайықты орынға ие болуға бағытталған кез-келген мемлекеттің іске асыруы керек міндет.

Талдау деректері келесі жылға арналған бизнес-жоспарлар мен операциялық бюджеттерді әзірлеуге негіз болады.

Қаржылық жағдайды талдау сыртқы қаржыландыруды тарту кезінде әрдайым сұранысқа ие, өйткені оның қорытындылары компанияның төлем қабілеттілігін бағалауға және оның болашаққа серпінін болжауға көмектеседі. Демек, кез-келген компанияның қаржы-экономикалық қызметінің басшысы басқарушылық есепте қызметтің жылдық нәтижелерін қалыптастырғаннан кейін оның қаржылық жағдайына сапалы талдау жүргізуге міндетті.

Қызмет нәтижелерін талдау кәсіпорынның қолда бар активтерді қаншалықты тиімді пайдаланатынын, оларды қалыптастыру көздері қаншалықты теңгерімді екенін түсіну үшін қажет. Талдау арқылы компанияның меншік құрылымының тұрақтылығын және оны қалыптастыру көздерін бағалауға болады.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау және бағалаудың «Цифрлық Қазақстан» бағытындағы маңыздылығы сол, жоғарыда жүргізілген анализдер негізінде кәсіпорынға, инвесторға, қарыз беруші және өзге де компания жұмысына қатысатын субъектіге кәсіпорын жағдайын бағалауда толық әрі шынайы шынайы ақпаратты көрсеткіштер негізінде оңай қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <https://works.doklad.ru/view/rZYubI9K5mU.html>
2. 1. Дүйсенбаев К.Ш., Төлегенов Э.Т., Жұмағалиева Ж.Г. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау / Оқу құралы. – Алматы: Экономика. 2001 ж.
3. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. Методика финансового анализа. – М.: ИНФРАМ, 1995.
4. 12. Стандарты бухгалтерского учета. Национальная комиссия Республики Казахстан. – Алматы, 1996.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАБЫСҚА ЖЕТУ ЖОЛЫНДАҒЫ МӘСЕЛЕЛЕР

Қанатқызы Азиза

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Экономика және Бизнес Жоғарғы Мектебі
Қаржы мамандығы, 3курс

Ғылыми жетекші: Экономика және Бизнес Жоғары Мектебінің
Қаржы кафедрасының
Аға оқытушысы Мухаметжанова Ж.С.

Аннотация

Еліміз жаңа тарихи кезеңге аяқ басты. Жыл басындағы халыққа Жолдауда Қазақстанның үшінші жаңғыруы басталғанын жарияланды. Осылайша, біз қайта түлеудің айрықша маңызды екі процесі – саяси реформа мен экономикалық жаңғыруды қолға алдық. Біздің мақсатымыз айқын, бағытымыз белгілі, ол – әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына қосылу.

Аталған екі жаңғыру процесінің де нақты мақсат-міндеттері, басымдықтары мен оған жеткізетін жолдары бар. Көздеген жұмыстарымыздың бәрі дер уақытында және барынша тиімді жүзеге асарына сенімдімін. Бірақ, ойлағанымыз орындалу үшін мұның өзі жеткіліксіз.

Түйін сөздер-Бюджет, экономика, базис, капитал, либерализм, меркантилисттік (протекционисттік), сыбайлас, банк

Алдағы жылдар Қазақстан үшін өте күрделі болмақ. Әлемдік экономикалық дағдарыс және жаһандық коронавирустық пандемияның салдары, көмірсутек шикізаты бағасының ұзақ мерзімді құлдырауы, АҚШ, Қытай, ЕО және Ресей арасындағы сауда-экономикалық қарама-қайшылықтың күшеюі әсер етеді. Қазақстан үшін жағдай экономиканың бұрынғы ренталық моделінің өзін толық сарқып кетуімен күрделене түседі. Егер алдағы жылдары экономика неғұрлым тиімді модельге ауыспаса, ел ең қуатты әлеуметтік-экономикалық және саяси толқуларға тап болу қаупі бар.

Бюджеттің орасан зор құйылуына және көптеген іске асырылған ұлттық стратегиялар мен мемлекеттік бағдарламаларға қарамастан, экономикада елеулі жақсартулар байқалмайды. Мұндай жағдай, біздің ойымызша, келесі негізгі кемшіліктердің болуына байланысты.

Қазақстан Үкіметі қабылдап жатқан барлық экономикалық стратегиялар экономика базисіндегі іргелі проблеманы шешпейді, тек оның құрылысына ғана жүгінеді.

Үкімет үстеме құрылысқа қатысты мәселелер деңгейінде қалып отыр, бұл ретте экономика базисіне қатысты іргелі сипаттағы проблемаларды саналы түрде немесе ескерусіз қалдырады.

Экономикалық ғылым тұрғысынан алғанда, бүгінде Үкіметте стратегиялық жоспарларда

талқыланған барлық мәселелер, мысалы, банк секторын дамыту және ақша-кредит саясаты, әртараптандыру, индустрияландыру, ауыл шаруашылығы, экспорт және басқа да көптеген мәселелер, олардың барлық маңыздылығымен, саяси экономиканың негізін қалаушы әкелердің пікірінше, экономика базасынан екінші және тек оның үстіңгі құрылымының элементтері санатына жатады.

Базиске кез – келген экономиканың негізін құрайтын іргелі мәселе-мемлекет пен капитал арасындағы қатынастардың сипаты жатады. Бұл ең алдымен өзара құқықтар мен міндеттемелерді, сондай-ақ оларды кепілдендіру мен орындау тетіктерін білдіреді.

Мемлекет пен капитал арасындағы қатынастар жүйесінің қаншалықты сенімді құрылғанына құрылыстың одан әрі әлеуеті мен табыстылығы, яғни экономиканың қалған бөлігі байланысты.

Сонымен қатар, мемлекет пен капитал арасындағы сындарлы қатынастар тәуелсіз және күшті сот жүйесінің дамуына ықпал етеді, сондай-ақ азаматтық қоғамның дамуын алдын-ала анықтайды.

Тәуелсіздік жылдарында Қазақстанда мемлекет пен ұлттық капитал арасындағы салауатты және сенімді қарым-қатынастарды қалыптастыру мүмкін болмады. Осы себепті капиталдың бір бөлігі шыққан елінен кетті.

Либералдық тұжырымдамаларға сәйкес қалыптастырылған Қазақстандағы экономиканы басқарудың әдістері мен тәсілдері өзінің дәрменсіздігін көрсетті.

Тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастап Қазақстан басшылығы экономикалық либерализм және батыс елдерінің даму модельдерін ұстану жолын таңдаудан тартынбады.

Қазақстан Үкіметі бүгінгі күнге дейін іс жүзінде бірде-бір дамушы ел дамыған елдер санатына шығармаған монетарлық және неоклассикалық тәсілдерге әлі де адалдығын сақтап келеді. Соғыстан кейінгі кезеңде дамыған елдер тізіміне ене алған әлемдегі жалғыз елдің тәжірибесі – Оңтүстік Корея да жоғарыда аталған тезисті растайды, өйткені бұл елдің экономикалық доктринасы Батыс экономистерінің либералды идеяларына мүлдем қайшы келді.

Біз батыс елдерінен экономиканы басқару тәсілдерін үйренген кезде экономикалардың (Англия, Франция, АҚШ, Германия, Голландия және т.б.) дамуының әрбір тарихи кезеңі экономикалық дамудың өзіндік моделіне сәйкес келетінін түсіну қажет.

Сонымен, Батыстың барлық елдерінің капитал жинақтаудың бастапқы, индустрияға дейінгі кезеңіндегі дамуы экономикалық ұлтшылдық пен протекционизмді білдіретін меркантилистік доктринаға негізделген.

Қытай, Жапония және Оңтүстік Корея сияқты Азия экономикалары бүгінгі күнге дейін меркантилизм идеяларына негізделген экономикалық саясатты ұстанады – ұлттық капиталды өз экономикасы шегінде барынша ұстап тұру, импортты шектеу, өңделген экспортты субсидиялау, ұлттық валюталардың белгіленген төмендетілген бағамдары.

Батыс елдерінде капиталдың жинақталуы Батыс монархиялары тәуелсіз жеке капиталды және олардың иелерін бәсекелес ретінде емес, мемлекеттің серіктестері ретінде қабылдай бастауымен сипатталды, оларға экономиканы индустрияландыру және ұлттық байлықты жинақтау үшін маңызды функция жүктелді. Бұл жерде мемлекет пен ұлттық экономиканың мүдделеріне қызмет ететін капитал арасындағы мұндай қатынастар тек меркантилистік экономикалық модель аясында, ұлттық капитал тек өз экономикасында өсіп, дамуға мәжбүр болған кезде ғана мүмкін болатындығын түсіну өте маңызды.

Нарықтарды ашуға және капиталдың еркін ағынына шақыратын либералды тұжырымдамалар (классикалық Экономикалық мектеп) батыс елдерінің индустриализациясының гүлдену кезеңінде, ішкі нарықтардың шектеулілігі және жаңаларын жаулап алу қажеттілігі туындаған кезде пайда болады, ал аз дамыған экономикаларда меркантилистік идеялардың танымалдығы оларды жаулап алуға кедергі келтіреді.

Жалпы алғанда, либералды (классикалық) және меркантилистік (протекционистік) екі мектептің арасындағы түбегейлі айырмашылық капиталдың (ұлттық байлықтың) қозғалыс еркіндігіне қатынасы болып табылады. Меркантилистік мектеп ұлттық байлықтың

жинақталуы мен экономиканың дамуы екі негізгі шарт орындалған жағдайда ғана мүмкін болатынына сенімді:

- біріншісі-бұл қандай нысанда жүзеге асырылса да, ұлттық капиталды әкетуге барынша шектеу және тыйым салу (импортты шектеу, инвестициялық, сауда, өнеркәсіптік капиталды әкетуге тыйым салу);

- екіншісі-экономикаға сыртқы капитал ағынын барынша арттыру және ынталандыру (экспортты ынталандыру, жеке жинақтарды тарту және т. б.)..).

Бұл екі шарттың маңыздылығы соншалық, тіпті жаңа экономикалық құндылықты құру (бұл өндіріс, табиғи ресурстарды өндіру, инновациялар/ноу-хау және т. б.) тек екінші және бағынышты позицияны алады (!). Экономикалық дамудың протекционистік моделін жақтаушылар либералды экономикалық саясат жағдайында дамушы экономикалардағы капиталдың кету жылдамдығы әрқашан жаңа экономикалық құндылықты құру жылдамдығынан жоғары болады деп санайды.

Отандық бизнес ағымдағы либералдық экономикалық модель шеңберінде экономиканы индустрияландыру міндеттерін шешуге қабілетті ғана емес, сондай-ақ мүдделі емес.

Бүгінгі таңда отандық бизнес негізінен шағын және орта компаниялармен ұсынылған, ал ірі капитал тек өндіруші салаларда ғана ұсынылған. Өндеуші салаларда ірі капитал жоқ.

Тәуелсіздік жылдарында мемлекеттің ірі тәуелсіз капиталға қатысты болжанбауы Қазақстандағы капиталдың белгілі бір көлемге жетіп, әрқашан елден кетуге ұмтылуына әкелді. Бұл елден тыс жерде жоғары пайда табу қажеттілігімен байланысты емес, бірақ капиталды қорғау және сақтау қажеттілігімен байланысты.

Бұл бір кездері ТМД мен Шығыс Еуропа елдеріндегі ең сәтті банктік жүйенің әлсіреуінің басты себебі болды, ал ірі өнеркәсіптік капитал ешқашан қалыптаспады. Бұл жағдайда мемлекет әртаратпандыру мен индустрияландыру міндеттерін шешуді шағын және орта бизнеске жүктеуден басқа ештеңе қалмайды, ол ірі индустриялық жобаларды іске асыруға қабілетті емес, бірақ оларға объективті түрде мүдделі емес, өйткені мен елде капиталды қорғауға кепілдік жоқ екеніне сенімдімін.

Экономиканың басым өндеуші салаларында әлемдік деңгейдегі құзыреті мен сараптамасы бар ірі капитал болмағандықтан, бейінді министрліктер мен институттар атынан мемлекеттің өзі нақты нарықтық және өндірістік тәжірибеге ие болмай, салалық даму стратегияларын әзірлеуге мәжбүр.

Батыс елдерінде бұл функция әрқашан қажетті кадрларды тартуға және өсіруге қабілетті ірі салалық капиталды сәтті қабылдады. Сондықтан дамыған елдерде салалық даму бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру әрдайым тиімді, өйткені ол ірі ұлттық капиталдың тәжірибесі мен сараптамасына сүйенеді.

Қазақстанда мемлекет пен жеке капитал арасында сенімді қарым-қатынастың болмауы өндеу салаларында ірі капиталдардың дамуына мүмкіндік бермеді.

Тиісінше, мемлекет пен оның институттары ағымдағы экономикалық саясат шеңберінде әрдайым және жүйелі негізде әлсіз стратегияларды әзірлейтін және біліксіз шешімдер қабылдайтын болады.

Сыбайлас жемқорлық пен бюджет қаражатының тиімсіз игерілуі себеп емес, қазіргі экономикалық саясаттың салдары болып табылады.

Жүйелік сыбайлас жемқорлық Батыс елдерінде (Жапония мен Оңтүстік Корея сияқты) кең таралған. Алайда, онда сыбайлас жемқорлықтың ауқымы мемлекет пен ірі жеке капитал арасындағы өзара қарым-қатынастың стратегиялық форматы құрылғаннан кейін әлсірей бастады.

Тиісінше, Қазақстанда қазіргі экономикалық модель шеңберінде сыбайлас жемқорлық проблемасын жүйелі түрде шешу мүмкін болмайды. Бұл ретте, экономикалық стратегиялар мен мемлекеттік бағдарламаларға бюджет қаражаты қаншалықты көп бөлінсе де, олардың бір бөлігі мемлекет пен ұлттық капитал арасындағы қатынастардың сенімді және сындарлы форматы жолға қойылғанға дейін таралып, тиімсіз игерілетін болады.

Соңғы 15-20 жылда Қазақстанда экономикаға қатысты ғана емес, капиталдың өзіне

қатысты барлық маңызды шешімдер соңғысының пікірін ескерусіз қабылданды. Сонымен қатар, белгілі бір кезеңде билік тәуелсіз және онымен үлестес емес ірі капитал оған қауіп төндіруі мүмкін деп есептеді. Бұл бифуркация нүктесіне айналды, мемлекет пен капитал арасындағы сенім негізін бөліп қана қоймай, сонымен бірге ұлттық экономиканы одан әрі даму перспективаларынан айырды.

Бүгінде Қазақстанда ірі жеке меншік капиталдың қауіпсіздігіне кепілдік беру жүйесі бейресми жеке қатынастар мен уағдаластықтарға келіп тіреледі және оны биліктегі нақты тұлғалар айқындайды. Экономиканың мұндай негізін құру жеке капитал тұрғысынан мүлдем қолайсыз және ұлттық экономиканы күрделі салаларды қалыптастыру үшін қажетті ұзақ мерзімді даму әлеуетінен айырады.

Билік ең маңыздысы, ұлттық тәуелсіз капиталмен диалогқа деген келісім мемлекеттік басқару жүйесінің теңгерімсіздігін, қоғамдық-саяси жағдайдың тұрақсыздану тәуекелдерінің артуын және егемендіктің жоғалуын білдірмейді. Керісінше, ұлттық капиталды өмірлік маңызды стратегиялық серіктес ретінде танудан бас тарту экономика мен қоғамды болашақтан айырады, мемлекетті әлсіз және сыртқы күштерге тәуелді етеді.

Банк немесе тұтастай қаржы секторын, қор нарығын дамыту, әртараптандыру және индустрияландыру, экспорт, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес, тиімсіз бюджет саясаты және т.б. болсын, кез келген экономикалық проблеманы жеке – жеке фрагменттік шешу-осының барлығы қазіргі экономикалық саясат шеңберінде келешегі өте төмен, өйткені осы мәселелердің барлығы өз негізінде ортақ тамырларға ие. Экономикадағы барлық динамикалық процестер әрқашан және сөзсіз экономика негізіне негізделген негізгі орташа деңгейге ұмтылады. Сондықтан осы және басқа да жергілікті мәселелерді олардың қалыптасуының бастауында, негізінен, атап айтқанда мемлекет пен ұлттық капитал арасындағы қатынастардың сипатында шешу қажет.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500002015>
2. https://www.kas.de/documents/266501/266550/Book_KAZ_final.pdf/b15e6094-e947-09c9-b164-754d4f12e43b?version=1.0&t=1570186802886
3. https://www.akorda.kz/kz/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/memleket-basshysy- ne-nazarbaevty-n-kazakstannyn-meilinshe-damygan-elem-memleketterinin-30-dygyna-kirui-atty-damushy-naryktardyn-euraziyalyk-f
4. https://kk.m.wikipedia.org/wiki/%D2%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D2%9B%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD_%D1%8D%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%81%D1%8B%D0%BD%D1%8B%D2%A3_%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%85%D1%8B

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАСЫН ДАМУ

Бекенова Анеля Қуанышқызы

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Экономика және Бизнес Жоғарғы Мектебі
Қаржы мамандығы, 3курс

Ғылыми жетекші: Мухаметжанова Жанар Сайлаубековна
«Экономика және бизнес» жоғарғы мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының э.ғ.м., аға оқытушысы.

Аннотация: Қазақстанның экономикалық есебі – соңғы экономикалық оқиғаларды, орта мерзімді даму перспективаларын және макроэкономикалық саясаттарды талдайтын жартыжылдық шолу.

Түйінді сөздер: халықаралық экономикалық қатынастар, экономикалық тұтастық,

сыртқы сауда, макроэкономикалық көрсеткіштер.

Халықаралық қатынастардың ең көне түрі-халықаралық сауда. Әлемдік экономика қалыптасқанға дейін де халықтар тауарлармен белсенді сауда жүргізді, яғни кейбіреулерінде тапшылық болған нәрсеге, ал басқа халықтарда айналымға артық болды. Сондықтан халықаралық сауда әлемдік экономикадан бұрын болды. Сауданың бұл түрі машина өндірісінің дамуына ықпал етті, өйткені ол көбінесе импорттық шикізаттан өнімдер шығарды. Өндірістік машиналарды қолданудың арқасында пайда өсті, бұл салыстырмалы түрде артық капиталдан бұрын болды, оны шетелге шығаруға шешім қабылдады, соңғысы әлемдік экономиканың қалыптасуына және әлеуметтік еңбек бөлінісіне ықпал етті. Ғасырлар бойы сыртқы сауда Халықаралық экономикалық қатынастардың негізі болды және солай болды, өйткені әлемдік экономикалық байланыстардың өсуі барлық елдерді Біртұтас экономикалық тұтастыққа біріктіретін халықаралық еңбек бөлінісін қалыптастыру процесін жеделдетті. Бұл экономикалық байланыстардың интернационализациясы ұлттық шеңберден асып, өндірісті интернационалдандыру қажеттілігіне әкелетін өндіргіш күштердің дамуымен байланысты екенін көрсетеді.

Үнемі дамып келе жатқан әлемдік экономикада дамымаған елдердің экономикалық өсуі мен дамуы үшін сыртқы сауда өте маңызды. Қазіргі уақытта сауда-экономикалық байланыстар негізінен бұрынғы ерекшеліктерін сақтап қалды. Бұл, ең алдымен, көп өзгермеген тауар айналымының құрылымына қатысты. Сауда операцияларының негізін отын-энергетикалық тауарлар, қара және түсті металдар, тыңайтқыштар, машина жасау өнімдері құрады. Сауда байланыстары көлемінің қысқаруына әкеп соқтыратын себептердің қатарында: қолма-қол ақшаның жалпыға ортақ дағдарысы және кассалық өзара төлем жасамау; экономикалық реформаларды жүргізу қарқыны мен сипатындағы елеулі айырмашылықтар болып табылады. Дүниежүзілік сауда ұйымына кіру Қазақстанның сыртқы экономикалық саладағы маңызды міндеті болып қала береді, онсыз отандық экспорттаушылардың мүдделерін тиімді қорғау мүмкін емес. Сондай-ақ СІМ-мен келісім бойынша қайта ұйымдастыру жүргізілуде. Тиімділігі төмен сауда өкілдіктерінен бас тарту жүргізілуде. Олардың функциялары елшіліктерге беріледі. Қазіргі экономикалық ойлауды қалыптастыру нарықтық құбылыстар мен процестерге жүйелі көшуді игерместен мүмкін емес. Оның маңызды құрамдас бөлігі жобалық, яғни экономикалық қызмет факторларын мақсатты есептеу және экономикалық даму тенденцияларын болжау болып табылады. Өз кезегінде жобалық ойлауды игеру ресурстардың шектеулі жағдайында оңтайлы шешімдер қабылдау мен оңтайлы экономикалық қайта құрудың алғышарты болады. Экономикалық ғылымның негізгі категориялары әр түрлі мектептер мен тәсілдер тұрғысынан, олардың экономикалық талдау құралдарының жинақталған байлығының тұжырымдамалық үйлесімділігі. Экономикалық теорияға кіріспе – макроэкономика-кездейсоқ емес. Қазақстан экономикасы зерттеу объектісі ретінде өзгермелі болып табылатынын, яғни әлі де жүйелі сапаға ие еместігін ескере отырып, осы жағдайларда экономикалық заңдардың қолданылу тетігінің ерекшеліктерін анықтау болашақ экономистердің ерекше назарында болуға тиіс. Макроэкономика-күрделі әлеуметтік-экономикалық жүйе. Макроэкономикалық көрсеткіштер ел экономикасының жай-күйін бағалауға мүмкіндік береді, бұл басқару шешімдері мен мемлекеттік экономикалық саясатты әзірлеу үшін өте маңызды. Елде өндірілетін игіліктер мен қызметтердің көлемі макроэкономикалық көрсеткіштермен өлшенеді: жалпы ішкі өнім (ЖІӨ), жалпы ұлттық өнім (ЖҰӨ), ұлттық өнім (ЖТ). Олардың өзгеруі оң, нөлдік, теріс болуы мүмкін экономикалық өсуді сипаттайды.

Қазақстан Республикасы сауда саясатының басты мақсаты – экономикалық және саяси мүдделерді қорғау мен ілгерілетудің тиімді және жедел жүйесін қалыптастыру, сондай-ақ сыртқы нарықтарға қолжетімділікті қамтамасыз ету, Ішкі сауда инфрақұрылымын дамыту және ішкі, сол сияқты сыртқы нарықтардағы жосықсыз бәсекелестікті жою. Қазақстан экономикасының шикізаттық бағыттылығы бар екенін түсіне отырып, мемлекет оларды шетелдік нарықтарға одан әрі жылжыту мақсатында қосылған құны жоғары тауарлар өндірісін дамытуға мүмкіндік беретін жүйе құруы қажет. Бұл ретте мемлекеттің күш-жігері үш: ішкі,

шекаралық және сыртқы Вектор бойынша іске асырылуы тиіс. Оларды іске асыру экспорттық бағдарлауды ынталандыратын, операциялық шығындарды төмендететін, сондай-ақ сыртқы нарықтарда экспортты ілгерілетуге жәрдемдесетін жағдайларды қамтамасыз етуге тиіс. Ішкі Вектор мәселелерін іске асырудың негізгі бағыттары заңнамалық базаны жетілдіру, сауданы қолдау желісін дамыту, кадрлардың құзыретін дамытуға жәрдемдесу, сапаны қамтамасыз ету, сауда ақпаратымен, сауданы қаржыландырумен қамтамасыз ету, сауданы қолдау желісінің өзге де қызметтерін дамыту болуға тиіс.

Шекаралық Вектор мәселелерін іске асыру үшін рәсімдердің уақыты мен санын қысқарту мақсатында Экспорттық-импорттық операцияларды жүргізу үшін қажетті рәсімдерді талдау және оңтайландыру жүргізу, туындайтын кедергілерге жедел ден қою мақсатында көрші елдер арасындағы саудаға жәрдемдесу туралы келісімдерді іске асырудың тұрақты мониторингі жүйесін құру және шикізаттық емес өнімді экспорттаушыларға жер учаскелерін преференциялық бөлудің тетіктері туралы мәселені пысықтау қажет. Сыртқы вектор мыналарды қамтиды: шекара маңындағы елдермен сауданы ілгерілетудің сауда-экономикалық аймақтарын құру жөніндегі шаралар кешені, шетелде қазақстандық бизнес-құрылымдардың өкілдіктерін ашуға жәрдемдесу, елдің Сауда өкілдіктері қызметінің тиімділігін арттыру, шетелде сауда үйлері мен қоймалар құруды қаржыландырудың қажеттілігін, тетіктері мен көздерін зерделеу. Өңірлер мен тұтастай елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының құрамдас бөлігі ретінде шекара маңындағы аумақтардың экономикасын көтеру мақсатында бұл жағдайда қазақстандық тауарлардың Ресей, Қырғызстан және Өзбекстан нарықтарына шығуына басты назар аудару қажет. Бұл аспектілер Қазақстан Республикасындағы шекара маңы ынтымақтастығына қатынасты өзгерту қажеттілігін айқындайды. Қазіргі уақытта республиканың әлеуеті халықаралық жүк ағындары жүйесіне, шекара маңындағы саудаға, қазақстандық тауарлар экспортына толық көлемде тартылған жоқ, негізгі халықаралық көлік дәліздерінің мамандануы соңына дейін қалыптастырылмаған.

Ел аумағы бойынша транзиттік жүк ағындарын толыққанды қалыптастыруды қамтамасыз етуге арналған халықаралық стандарттарға сәйкес сервистік қызметтер деңгейін және көлік жолдарының сапасын арттыру талап етіледі. Факторлардың бірі шекара маңындағы аймақтарда көлік дәліздерін дамыту болып табылады, тек осының есебінен Халықаралық бизнес өкілдерінің, трансұлттық компаниялардың, отандық және шетелдік инвесторлардың ең көп санын, ең алдымен бизнесті жүргізудің өзінің либералдық жағдайларымен тартуға, еркін экономикалық аймақтар құруға, әсіресе елдің орта және шағын кәсіпкерлігін табысты дамыту үшін қажетті нарықтық шығындарды барынша азайтуға болады.

Орталық Азия елдері үшін көлік дәліздерін дамыту неғұрлым бәсекелі стратегиялық бағыттардың бірі екені белгілі және Қазақстан да бұдан тыс қалмады. Қазақстан мен Қытай Үкіметтері арасындағы орталықтың қызметін құру және реттеу туралы бірқатар келісімдерді, сондай-ақ Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың 2005 жылдан бастап Қазақстан Республикасының Үкіметі Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауында айтқан тапсырмаларын іске асыру шеңберінде Қорғас кентінің аттас ауданындағы қазақстан – қытай шекарасы учаскесінде "Қорғас" шекара маңы ынтымақтастығының халықаралық орталығын (бұдан әрі-орталық) құру бойынша жұмыстар жүргізілуде. Орталық көлік дәлізінде орналасқан және қазіргі уақытта Қорғас портының еркін сауда аймағы құрылып, қарқынды игеріліп жатқан қазақстан-қытай шекарасындағы Қытай үкіметінің іс-қимылына біздің еліміздің жауабы болып табылады. Бүгінгі таңда орталық халықаралық ынтымақтастық және Қытаймен шекаралас сауда аймағы ретінде мәлімделді. Қытай Халық Республикасымен шекарада шекара маңы ынтымақтастығының халықаралық орталығын құру идеясы алғаш рет Мемлекет басшысының 2004 жылғы желтоқсандағы ҚХР-ға ресми сапары кезінде айтылды. Сол кезде сауда операцияларын жүргізу үшін трансшекаралық аумақ құру туралы әңгіме болды.

Жаңа Еуразиялық транзиттік көпірдің басты тірек пункті ретінде Қазақстан-Қытай шекарасында Орталық құру және оны одан әрі дамыту халықаралық сауданы кеңейту үшін

жаңа мүмкіндіктер ашады және іскерлік кездесулер өткізу, Қазақстанда, Қытайда, ТМД елдерінде және басқа да шектес елдерде өндірілетін өнімді таныстыру, сауда мәмілелерін жүргізу және 528 га аумақта бос уақытты өткізу үшін екі мемлекет – Қытай мен Қазақстан, сондай-ақ үшінші елдер азаматтарының визасыз болу аумағын қалыптастыруды болжайды. Орталықты құруға негіз болған қағидат-оның шекарасы шегінде Қазақстан мен Қытай азаматтарының, сондай-ақ болу елінде ресми түрде 30 тәулікке дейін болатын үшінші мемлекеттер азаматтарының қолданыстағы құжаттар негізінде еркін орын ауыстыруы. Салынып жатқан Орталық Қытай Халық Республикасымен өзара тиімді сауда-экономикалық ынтымақтастықты жақсартуға және реттеуге мүмкіндік береді және екі ел арасындағы сыртқы сауда айналымының өсу серпінін арттырады.

Үкімет Қытаймен шекаралас көршілес елдердің автомобиль өткелдері арасындағы құрылған орталық арқылы ҚХР-мен екіжақты ынтымақтастықтың тұрақты сыртқы сауда, қаржы, өнеркәсіп және басқа да нысандарын қамтамасыз ету жөніндегі іс жүзіндегі бәсекелестіктің алдында өзінің артықшылықтарын іске асыруы тиіс. Бүгінде бәсекеге қабілетті жаңа өндірістер мен көрсетілетін қызметтерді орналастыру үшін негізгі аумақтар мен инфрақұрылымдық осьтерді қалыптастыратын Қазақстанның шекара маңы ынтымақтастығын және транзиттік әлеуетін дамыту үшін қолайлы экономикалық және саяси жағдайлар қалыптасуда. Сондай-ақ қазіргі әлемдік экономикада тиімді дамып келе жатқан Қазақстан Республикасының 2003-2015 жылдарға арналған индустриялық-инновациялық даму стратегиясын іске асыруда өндірістік және көліктік логистика қағидаттарын қолданудың нақты мүмкіндігі пайда болады. Логистиканы Халықаралық экономикалық кеңістіктегі елдің экономикалық сәйкестігін анықтаудың негізгі тетігі ретінде дамыту, мысалы, көлік дәліздерінің қиылысында орналасқан және Еуропадағы ең қуатты транзиттік әлеуеті бар Германиямен салыстыруға болады. Бүгінде Германия халықаралық нарықтардағы ең ірі Логистик болып табылады және экспорттаушы елдер арасында әлемде бесінші орын алады. Қазақстан өзінің транзиттік әлеуетін іске асыра отырып, 2012 жылға қарай өзінің экспорттық әлеуетін дамыту үшін нақты жағдайлар жасай отырып, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығында (бұдан әрі – ТМД) және Орталық Азия өңірінде нақ сондай көшбасшылық позицияны иелене алады. Бұған Қытаймен экономикалық ынтымақтастық шарттарын кеңейту, сондай-ақ Қазақстан мен Ресей арасындағы ортақ экономикалық кеңістікті дамыту үшін он ілгерілеулерді қалыптастыру ықпал етеді.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында шекара маңындағы сауданы дамыту мақсатында Индустрия және сауда министрлігі Әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялармен бірлесіп Ресеймен, Өзбекстанмен және Қырғызстанмен шекара маңындағы өңірлерде сауда-экономикалық аймақтар (сауда-логистикалық орталықтар) құру бойынша жұмыс жүргізуде. Ресеймен, Қытаймен және Өзбекстанмен шекаралас өңірлерде шекара маңы саудасы аймақтарын қалыптастыруға және дамытуға ерекше назар аударылатын болады. Қазіргі уақытта "Тасқала" (Батыс Қазақстан облысы) және "Озинки" (РФ Саратов облысы) Мемлекеттік шекарасы арқылы өтетін ауданда сауда-логистикалық орталық құру бойынша жұмыс жүргізілуде. Индустрия және сауда министрлігінің ұсынысы бойынша 2008 жылғы 22-24 қыркүйек аралығында Ақтөбеде өткен Қазақстан мен Ресейдің шекаралас өңірлерінің V форумында келісімдерге қол қойылды:

- Қазақстан Республикасы Батыс Қазақстан облысының әкімдігі мен Ресей Федерациясы Саратов облысының Үкіметі арасында "Тасқала" сауда-логистикалық орталығы мен "Озинки" сауда, көрме және көлік-логистикалық орталығын құру жөніндегі ынтымақтастық туралы (қоса беріліп отыр);

- "Батыс "ӘКК" АҚ мен "Саратов облысының көліктік логистикалық орталығы" ЖШҚ арасындағы Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының инфрақұрылымын дамытуға, экономикалық интеграцияға, өзара сауданы кеңейтуге және экономикалық өсуіне жәрдемдесу жөніндегі келісім. Бұдан басқа, қазіргі уақытта Индустрия және сауда министрлігі шектес мемлекеттермен сауда-экономикалық аймақтар (сауда-логистикалық орталықтар) құру жөніндегі тұжырымдаманы әзірледі, ол Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі К. Қ.

Мәсімовтің 2008 жылғы 14 шілдедегі № 186-ө өкімімен құрылған Қазақстанның шектес елдермен шекара маңы ынтымақтастығын дамыту мәселелері бойынша ұсыныстар әзірлеу жөніндегі жұмыс тобының отырысында алдын ала мақұлданған. Қазақстан мен Ресей Еуропа мен Азия арасындағы коммуникациялық ағымның басты назарында екенін назарға ала отырып, Үкіметтің міндеті.

Қазақстан Республикасы осы бірегей геосаяси жағдайды мақсатты пайдалануға бағытталған. Қазақстан Республикасы Индустрия және сауда министрлігінің болжамы бойынша, аталған бағыт құрылған жағдайда Жапония, Оңтүстік Корея және Қытай порттарынан Еуропаға болашақ жүк ағындарын жеткізу ондаған есеге ұлғаяды. Осыған байланысты, "Таскала" станциясы жүктерді географиялық жағынан тиімді сақтау пункті болып табылады, оның ішінде жүктерді осы нүктеден автокөлікпен 3 000 км (Еуропа) дейінгі қашықтықта жеткізу жоспарында да бар. Осы уақытқа дейін Индустрия және сауда министрлігі Қырғыз Республикасымен және Өзбекстан Республикасымен шекара маңы ынтымақтастығы орталықтарын құру бойынша жұмыс жүргізді, бірақ шектес елдердің уәкілетті органдарымен аталған орталықтарды құру идеологиясы бойынша туындаған проблемалардың болуына байланысты осы бағыттағы жұмыс негізсіз созылуда. 2007 жылғы 26 сәуірде Бішкек қаласында Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қырғыз Республикасына ресми сапары барысында қол қойылған Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Қырғыз Республикасының Үкіметі арасындағы "Аухатты-Кен – Булун" және "Айша бибі-Чон – Капка" шекара маңы ынтымақтастығының халықаралық орталықтарын құру туралы негіздемелік келісім Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 7 ақпандағы № 122 қаулысымен бекітілген және 2008 жылғы сәуірде күшіне енді. Осыған байланысты, Ресей Федерациясымен ұқсастық бойынша Индустрия және сауда министрлігі Жамбыл облысының әкімдігіне және "Оңтүстік" ӘКК-не Қырғыз Республикасымен шекарада сауда – логистикалық орталық (бұдан әрі-КЛЮ) құру арқылы осы мәселені іске асыруға кірісуді ұсынды. Бұдан басқа, министрлік құрылып жатқан екі ХШСО-ның орнына сауда операцияларын, жүктерді ресімдеу мәселелерін жеңілдетуге, ішкі нарықты жеміс-көкөніс өнімдерімен молықтыру үшін қолайлы жағдайлар жасауға мүмкіндік беретін бір КЛЮ құруды ұсынады. Осыған байланысты, жұмыс істеп тұрған және құрылатын арнайы экономикалық аймақтар, индустриялық аймақтар, сауда-логистикалық және көлік-логистикалық орталықтар тұтастай алғанда тиімді сауда, логистика, өнеркәсіп және көлік инфрақұрылымын құруға бағытталғанын атап өту қажет, олар республиканың шекара маңындағы саудасы мен транзиттік әлеуетін дамыта бастайды, экономика мен халықтың сапалы қызметтерге қажеттілігін қамтамасыз етеді. Сауда-логистикалық орталықтарды құру және дамыту мынадай нәтижелерге қол жеткізуді көздейді:

- Қазақстанның шекара маңы аумақтарының индустриялық-инновациялық инфрақұрылымын дамыту;

- Алматы, Тараз, Шымкент, Қызылорда, Ақтөбе және Орал қалаларының геоэкономикалық ресурстары негізінде көлік дәлізі бойындағы арнайы технопарк аймақтарын дамыту;

- трансұрлықтық Азия дәлізінің қазақстандық учаскесін белсенді жұмыс істейтін халықаралық көлік дәліздерінің қатарына ілгерілету мақсатында әлемдік брендтер мен трансұлттық корпорацияларды тарту үшін қолайлы жағдайлар жасау;

- дамыған және индустриялық дамушы елдердің өндірушілерімен субконтрактация, өнеркәсіптік аутсорсинг жүйелерін ұйымдастыру арқылы өндірістің қазіргі заманғы ғылымды қажетсінетін технологияларын тарту арқылы Қазақстан өнеркәсібінің құрылымын жаңғырту;

- қазақстандық өнеркәсіп тауарлары экспортының өсуі;

- Қазақстан Республикасының басқа елдермен, атап айтқанда Қытай Халық Республикасымен, Ресей Федерациясымен, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы, Азия және Еуропа елдерімен мемлекеттік органдар мен бизнес қоғамдастықтар деңгейінде халықаралық байланыстарын одан әрі дамыту және нығайту;

- туристік саланы дамытуға ықпал ету, келу туризмінің көлемін арттыру;

- Қазақстан Республикасының аумағы арқылы жүк ағыны көлемінің өсуі есебінен

бюджеттік түсімдерді ұлғайту;

- Қазақстан Республикасының халықаралық еңбек бөлінісі жүйесіне кіруі, сыртқы экономикалық қызметті дамыту;

- жаңа жұмыс орындарын құру, отандық тауар өндіру процесінде жұмыс істейтін ел халқының кәсіби деңгейін арттыру.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. <http://www.stat.kz>
2. Н.Ә.Назарбаев, «Қазақстан халқына жолдауы» 06.02.2008.
3. Н.Ә.Назарбаев "Қазақстан — 2030" стратегиялық бағдарлама, 1997.
4. Шеденов О.Қ., Сағындықов Е.Н., Жүнісов Б.А., Байжомартов Ү.С., Комягин Б.И. Жалпы экономикалық теория

КӘСІПОРЫН ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫЛЫҒЫН САҚТАУДА АҚША ҚАРАЖАТТАРЫ ҚОЗҒАЛЫСЫН БАСҚАРУ

Сарсеналы Сағира

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Экономика және бизнес жоғары мектебі

Қаржы және есеп кафедрасы

Есеп және аудит, 1-курс магистранты

Ғылыми жетекші:

Нурғалиева Г.К

э.ғ.к., профессор м.а

Аннотация: Бұл жұмыста экономикалық субъектінің қаржылық тұрақтылығына әсер етуші факторлардың бірі ретінде ақша қаражаттары қозғалысын басқару және ұйымның қаржы қызметінің нәтижелерін бағалау мен басқарудағы ақша қозғалысы туралы есептің рөлі ашылады.

Түйінді сөздер: ақша қаражаттары қозғалысы, қаржылық тұрақтылық, шаруашылық операциялары, қаржылық және инвестициялық операциялар, IAS7.

Қазіргі экономикалық жағдайлар бәсекелестіктің жоғары деңгейімен, сондай-ақ ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін кеңінен және толығымен қолданумен сипатталады. Кәсіпорынның сенімді жағдайының негізгі факторы оның тұрақтылығы болып табылады. Бүгінгі таңда еліміздегі және әлемдегі болып жатқан жағдайларға байланысты тұрақты экономикалық дамуды және кәсіпорындар мен компаниялардың, сонымен қатар экономиканың барлық субъектілерінің (қатысушылардың) жұмысын тұрақтандыру мәселесі жоғары маңыздылықта тұрғаны белгілі. Бұл орайда, ұйымдардың тұрақтылық көрсеткіштерін зерттеу және оған әсер ететін факторларды талдау мен оңтайлы шешімдерді ұсыну үшін бухгалтерлік есептің негізгі элементтерінің бірі ретінде ақша ағындарын басқару және ақша қаражаттары қозғалысы туралы есептілік ақпаратының маңыздылығы артады.

Ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп әлемдік практикада бухгалтерлік (қаржылық) есептіліктің негізгі элементтерінің бірі болып табылады. Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп менеджерлерге ақша ағындарын бақылау үшін де, осы есеп негізінде ұйымның өтімділігін басқару, оның кірістері және осы ұйымның қомақты ақша қаражатын тарту мүмкіндігі туралы қорытынды жасай алатын үшінші тарап инвесторлары мен акционерлеріне де қажет. Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп ұйымның бухгалтерлік есебінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Қазақстандық және

халықаралық нормативтік құжаттарда бухгалтерлік (қаржылық) есептілік пайдаланушыларға ұйымның қаржылық жағдайы мен оның қызметінің қаржылық нәтижелері туралы ғана емес, сонымен қатар есепті кезеңдегі ақша қозғалысы туралы да ақпарат беруі керек екендігі кездейсоқ емес.

Ақша қаражаттарының қозғалысын талдау экономикалық субъектінің қаржылық-экономикалық жағдайын дұрыс бағалауға мүмкіндік береді. Ақшаның оңтайлы көлемі ұйымның қаржылық тұрақтылығы мен төлем қабілеттілігін қамтамасыз етеді, ал ақша ағындарын тиімді басқару, өз кезегінде, ұйымның қарыз капиталын тарту қажеттілігін азайтады. Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп ұйымның ағымдағы, инвестициялық және қаржылық қызметінің белгілі бір кезеңдегі ақша қаражаттарының жай-күйіне әсерін нақты көрсетеді және осы кезеңдегі ақша қаражаттарының өзгеруін түсіндіруге мүмкіндік береді. Бұл ұйым басшылығы үшін де, оның инвесторлары мен кредиторлары үшін де өте маңызды ақпарат.

Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы ақпаратты пайдалану көмектеседі:

1. Ұйымның таза активтеріндегі өзгерістерді, оның қаржылық құрылымын (оның өтімділігі мен төлем қабілеттілігін қоса) және өзгертін жағдайлар мен мүмкіндіктерге бейімделу үшін ақша ағындарының мөлшері мен уақтылығына әсер ету қабілетін бағалау;
2. Ұйымның кредиторлармен есеп айырысу, дивидендтер төлеу және басқа операциялар бойынша барлық міндеттемелерін өтеу мерзімін бағалау;
3. Сырттан қосымша ақшалай қаражат тарту қажеттілігін анықтау;
4. Ұзақ мерзімді активтерге инвестицияларды ұлғайту немесе өндірістік-шаруашылық қызметті осы деңгейде ұстау үшін қажетті қаржыландыру мөлшерін айқындау;
5. Ұйымның ақша ағындарының мөлшері мен тұрақтылығына әсер ету қабілетін бағалау және болашақта оң ақша ағындарын алу.

Халықаралық тәжірибеде компанияның ақша қаражаттарының қозғалысы туралы ақпараттың өзектілігі мен пайдалылығы 7 ХҚЕС-та «Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп» ұйымның ақша қаражаттары мен олардың баламаларын жасау қабілетін және оның ақша қаражаттарына талаптарын бағалау қажеттілігі ретінде сипатталған.

Жалпы ақша қаражатының қозғалысы туралы есептілікте көрсетіледі:

- ағымдағы қызмет бойынша ақша қаражаты;
- инвестициялық қызмет бойынша ақша қаражаты;
- қаржылық қызмет бойынша ақша қаражаты.

Ақша ағындарының бұл жіктелуі ұйымның үш бағытының әрқайсысының есептілікке әсерін көрсетуге мүмкіндік береді. Олардың ақша қаражаттарына аралас әсері ақша қаражаттарының бастапқы және соңғы сальдосымен салыстырылатын кезеңдегі ақша қаражаттарының таза өзгеруін анықтайды. Ақша қаражатының қозғалысы туралы есепте ақпарат кемінде екі жылға ұсынылуы тиіс: есепті және алдыңғы. Кәсіпорын қызметінің санаттары бойынша ақша ағындарын жіктеу пайдаланушыларға ақша қаражаттары мен ақша қаражаттарының баламалары тұрғысынан әрбір қызметтің ұйымның қаржылық жағдайына әсерін бағалауға мүмкіндік беретін ақпаратты қамтамасыз етеді. Бұл ақпаратты осы қызмет категориялары арасындағы байланысты талдау кезінде де пайдалануға болады. 7 ХҚЕС (IFRS) сәйкес ұйым операциялық қызметтен ақша қаражатының қозғалысын көрсету үшін ақша қаражатының қозғалысы туралы есепті келесідей әдіспен дайындауы қажет:

- Тікелей әдіс, оған сәйкес жалпы түсімдер мен жалпы төлемдердің негізгі сыныптары туралы ақпарат ашылады;

- жанама әдіс, оған сәйкес таза пайда ақшалай емес операциялардың әсерін, операциялық қызмет бойынша ақша қаражатының өткен (Болашақ) түсімдері бойынша кейінге қалдырылған (есептелген) сомаларды, сондай-ақ инвестициялық немесе қаржылық қызмет бойынша ақша қаражатының ағындарымен байланысты кіріс (шығыс) баптарын ескере отырып түзетіледі.

Ақша қаражаттарының қозғалысын оңтайландыру – бұл оның шаруашылық қызметін жүзеге асырудың шарттары мен ерекшеліктерін ескере отырып, кәсіпорында ұйымды

ұйымдастырудың ең жақсы нысандарын таңдау процесі. Ақшалай қаражаттың жеткіліксіз ағыны кәсіпорынның өтімділігі мен төлем қабілеттілігінің төмендеуіне, өтелмеген берешектің ұлғаюына, жалақы төлеуді кешіктіруге, кәсіпорынның меншікті капиталын және активтерін пайдаланудан түсетін табыстың төмендеуіне алып келеді. Ақшалай қаражаттардың жеткіліксіз ағындарын теңгерімдеу үшін оң көлемнің өсуін және теріс түрлерінің көлемін азайтуды қамтамасыз ету қажет. Ақша ағымдарын онтайландырудың негізгі бағыттары болып табылады:

- ақша ағымдарын теңестіру ;
- ақша ағындарын уақытқа сәйкес үйлестіру;
- ақшалай қаражаттардың таза ағынын барынша ұлғайту.

Таза ақша ағымының өсуі кәсіпорынның экономикалық даму қарқынының өзін-өзі қаржыландыру принциптері бойынша өсуін қамтамасыз етеді, бұл дамудың сыртқы қаржыландыру көздеріне тәуелділігін төмендетеді, кәсіпорынның нарықтық құнын арттырады .

Ақшалай қаражаттардың таза ағындарының ұлғаюы мынадай жағдайлармен қамтамасыз етіледі:

- тұрақты шығындардың төмендетілген соммасы;
- айнымалы шығындар деңгейін төмендету;
- тиімді салық саясатын енгізу;
- тиімді баға саясатын енгізу;
- кәсіпорын пайдаланатын негізгі құралдардың жедел амортизациясының әдісін пайдалану;
- қолданылмайтын негізгі қорлар мен материалдық емес активтерді сату;
- айыппұлдарды толық және уақытылы қалпына келтіру мақсатында талап қою жұмыстарын күшейту.

Осылайша, кез-келген ұйым өз жағдайына сәйкес келетін ақшалай қаражаттардың ағындарын жоғарылату, теңдестіру және үндестіру әдістерін таңдауы керек. Талдау барысында кәсіпорын қызметіндегі кемшіліктер, сондай-ақ оның жұмысының тиімділігін арттыруға арналған резервтер анықталады.

Сонымен, кәсіпорынның бухгалтерлік есебі мазмұны пайдаланушылардың меншіктің жай-күйі, қаржылық жағдайы, кәсіпорынның пайдасы мен шығындары туралы ақпаратты бағалауына әсер етуі мүмкін кез келген фактілерді анықтайды. Бухгалтерлік есептің бір элементі ретінде ақша қаражаттарының қозғалысы туралы ақпарат маңызды орын алады, өйткені ол қаржылық есептілікті пайдаланушыларға ұйымның ақша қаражаттары мен олардың баламаларын құру қабілетін бағалауға, сондай-ақ көрсеткіштердің мінез-құлық динамикасын түсіндіру әдістемесін меңгеру талдаушыға мәселені көруге, оның даму салдарын бағалауға және оны шешудің жолдары туралы уақтылы ойлануға, ұйымның қаржылық жағдайы және оның қаржылық тұрақтылығы туралы идеяларды кеңейтуге мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. №7 ҚЕХС
2. Макаров, Г.В. Ақша қаражаттары бухгалтерлік есеп және аудит объектісі ретінде [Мәтін] / Г. в. Макаров // халықаралық гуманитарлық және жаратылыстану журналы. — 2017. — № 12. —Б.244-248.
3. Финансовый учет [Текст] : учеб. пособие для вузов / С. Б. Баймуханова; КазНУ им. аль-Фараби. — 3-е изд., доп. и перераб. — Алматы : Қазақ ун-ті, 2016

ЦИФРОВИЗАЦИЯ УЧЕТА И АНАЛИЗА СТОИМОСТИ КОМПАНИЙ

Нурсапа Салтанат Турсыналикызы,
Казахский национальный университет
им. Аль-Фараби, Высшая Школа Экономики и Бизнеса,
Учет и аудит, Магистрант 2го курса

Научный руководитель: Байдаулетов М.,
к.э.н., старший преподаватель

Понятие стоимости – одно из самых актуальных и ключевых понятий современной рыночной экономики. Стоимостная оценка компании определяет стоимость капитала, в том числе и его рыночную стоимость. [1] Для того, чтобы произвести различные действия с капиталом компании, необходимо знать его рыночную стоимость, которая является самым подходящим показателем при проведении данных операций. Определение рыночной стоимости в национальных общепринятых документах гласит о том, что это стоимость, по которой, вероятнее всего, собственник согласится продать свой объект, а покупатель – приобрести. На данный момент при оценке стоимости компаний применяются стандартные методы расчёта, в то время как стоимостная оценка бизнеса рассматривает все имущество организации как динамическую систему, которая имеет открытый контур управления, что естественным образом осложняет использование стандартных методов оценки. Кроме этого, в современное время одним из ключевых факторов развития страны является её цифровизация, а это значит, что оценку стоимости организаций следует производить с учётом данного факта.

За последние 20 лет цифровая экономика Республики Казахстан проделала огромный путь и претерпела трансформацию из электронной торговли во что-то более глобальное. Новые цифровые методы обработки и передачи данных изменяют традиционное течение уже устоявшихся бизнес-процессов, что в свою очередь повышает достоверность прогнозирования для дальнейшей оптимизации производств. В Республике Казахстан на данный момент действует Государственная Программа «Цифровой Казахстан», одной из основных целей которой является «Цифровизация отраслей экономики», а именно направление преобразования традиционных отраслей экономики Республики Казахстан с помощью использования прорывных технологий и возможностей, позволяющие повысить уровень производительности труда и роста капитализации. [2]

Все происходящие изменения, связанные с цифровизацией экономики, оказывают огромное влияние на процессы стоимостной оценки компаний. Самое главное влияние на оценку стоимости бизнеса оказывает автоматизация. В современных условиях руководители организаций, занимающихся стоимостной оценкой бизнеса, уже сейчас предпринимают шаги для автоматизации некоторых бизнес-процессов, связанных с оценкой. Такая необходимость возникла из-за влияния следующих факторов: ценовая конъюнктура рынка услуг оценки, а также постоянно усиливающаяся конкуренция. [3]

Пожалуй, основной проблемой в области стоимостного выражения компании является как раз-таки непосредственная оценка её стоимости. Традиционно данную величину измеряют с помощью двух основных подходов. Если оценка основывается на внешних источниках бизнеса, то здесь рассматривается то, насколько рынок и общество ценят данную компанию. В том случае, если оценка стоимости компании оценивается на внутренних характеристиках бизнеса, то в данном случае рассматривается способность генерации достаточного по величине денежного потока.

Учитывая то, что на сегодняшний день рыночная экономика находится в стадии развития активной цифровизации, в процессе оценки компании достаточно сложно выполнить все

необходимые требования объективности и всесторонности одновременно с оперативностью и простотой. Перечислим основные методы оценки компаний, имеющие достаточно высокий уровень перспективности в условиях развития цифровых технологий экономики.

Классические методы оценки стоимости компаний. Для начала необходимо представить «модель-ветерана» оценки стоимости компаний – DCF-модель. Данная модель, несмотря на свой солидный возраст, способна показывать достаточно неплохие результаты даже в самых непростых случаях, связанных с оценкой стоимости компаний. Но даже несмотря на это, использование данной модели оценки компаний, активно использующих цифровые технологии, является затруднительной задачей. Современные компании очень тесно связаны с цифровыми технологиями, которые характеризуются довольно неопределённым и трудно прогнозирующим характером. Согласно исследованиям, MIT Sloan Management Review, около 80% руководителей современных компаний считают невозможным точно обосновать планы развития своего бизнеса, тем самым использование DCF-модели ставится под большой вопрос. [4] Также ещё одним весомым недостатком данной модели является сложность оценки бизнеса, который ведётся в социальных сетях. Таким образом можно сказать о том, что использование в качестве основного метода оценки стоимости компаний DCF-модели в эпоху цифровизации является достаточно сомнительным. Для того, чтобы решить вышеназванные проблемы DCF-модели, предлагаются следующие подходы. Одним из них является нивелирование неопределённого характера при оценке быстроразвивающихся компаний в условиях цифровой экономики с помощью разработки и анализа определённых сценариев. Следует отметить, что разработка даже двух – трёх сценариев значительно повысит качество использования DCF-модели и правильно определит ценность современного бизнеса в условиях развития цифровых технологий.

Альтернативные методы оценки. Одним из альтернативных методов оценки является подход, способный обеспечить нивелирование неопределённости и учёт всех имеющихся рисков, связанных с цифровизацией бизнеса, который реализуется с помощью теории реальных опционов. Применение данного метода обеспечивает минимизацию последствий ситуации неопределённости в процессе реализации крупных и сложных процессов цифровой трансформации бизнеса. К примеру, на сегодняшний день уже разработана модификация метода NPV, который был дополнен функцией – оценивать проекты с высоким риском и волатильностью денежных потоков, ожидаемых в будущем. Данные модификации улучшают качество классических методов оценки, а также сводят на минимум риски неопределённости принятия стратегических решений относительно цифрового бизнеса.

Ещё одним методом оценки бизнеса в условиях цифровизации, показывающим достаточно высокий уровень эффективности, является метод, основывающийся на оценке массовых экспериментов. В основе данного подхода лежит методика, позволяющая просчитать стоимость отказа населения от предоставляемого им бесплатного цифрового продукта. В одном исследовании, базирующемся на данном методе, был проведён крупный опрос населения с предложением назвать стоимость, которая компенсирует им отказ от определённого вида бесплатных сервисов. Использование данного метода предполагает, что разница между суммой, которую потребитель готов платить за продукт, и суммой, которую он платит, фактически вполне адекватно отражает стоимость того или иного продукта цифровизации. Лучший способ оценить компанию – обратиться к потребителям и напрямую спросить их. [5]

Однако, наряду с плюсами, данный метод имеет и свои недостатки. Во-первых, люди имеют привычку скрывать истинную стоимость всех благ, которыми они пользуются. Во-вторых, проведение опросов отнимает множество времени и финансовых средств. В-третьих, опрос помогает раскрыть стоимость, которую потребители готовы заплатить за какую-либо услугу или товар, но не раскрывает стоимость самого товара. Последний недостаток метода привёл к развитию активного использования моделей дискретного выбора, которые сочетают в себе данные о готовности платить с различными социально-экономическими характеристиками респондентов. Использование такой методики приведёт к точному

измерению потребительских излишков, а также позволит объективно оценить цифровой бизнес, который трудно поддается какому-либо стоимостному оцениванию.

Развитие цифровых технологий характеризуется не однотипным характером, в котором возрастает роль проявления различных форм человеческого капитала, тем самым подталкивая к поиску решений, способных соединить все подходы к оценке стоимости компаний в одну многофункциональную модель. В результате этого в современное время появляются комплексные решения, которые сочетают в себе методологические подходы и различные стратегические и финансовые технологии. В качестве примера можно рассмотреть онлайн-продукт компании Equidam, который позволяет оценить бизнес с разных точек зрения. [6] Полученные с помощью данного метода ключевые показатели эффективности позволяют осуществлять оперативную оценку и уровень влияния цифровых инноваций, а также при необходимости корректировать их внедрение и обеспечивать движение к желаемой цели. Также согласно данному методу для оценки стоимости допускается применение традиционных «доцифровых» методов с условием того, что они смогут обеспечить баланс качественной и количественной оценки, учитывая при этом отраслевую принадлежность компании и её стратегии развития. В качестве метрик, попадающих под вышеуказанное описание попадают: система сбалансированных показателей (Scorecard Method) и метод контрольного списка (Checklist Method), а также многие методы денежной оценки, например, модифицированные DCF-модели. [7]

Несмотря на положительную характеристику разносторонней оценки, у данного подхода есть недостаток – в основе метода лежат старые метрики, которые изначально были разработаны именно для традиционного бизнеса. Использование таких не максимально разработанных метрик приведёт к тому, что у каждого структурного подразделения будут свои цели и задачи, которые могут противоречить друг другу и тем самым создавать препятствия для измерения стоимости бизнеса.

Самым оптимальным решением для решения представленной проблемы является разработка такой измерительной величины, которая охватит все основные аспекты деятельности организации и в это же время учтёт все особенности бизнеса, который активно использует цифровые технологии. Показатели, которые оценивают влияние цифровых технологий на бизнес, должны тесно взаимодействовать с окружением компании и брать во внимание все её стратегические направления развития, а именно: деятельность компании, финансовые результаты, уровень качества обслуживания. Кроме этого, важными принципами также являются непрерывность, преемственность и сбалансированность социальных и финансовых показателей такой измерительной величины. Учитывая все вышеуказанные требования, разработанная метрика позволит осуществлять адекватную оценку стоимости компаний, а также передаст организациям в руки инструмент управления, который сможет обеспечить ей устойчивое развитие.

Разработка такой эффективной измерительной величины сопряжена и с проблемами социального характера. Как известно, цифровизация оказывает влияние на многие стороны жизни людей. [8] Соответственно, для полной оценки следует использовать методы, которые смогут измерить влияние цифровых технологий на решение социальных проблем. Решение данных проблем также осложняет отсутствие или неполная информация статистических данных касательно влияния цифровизации на благосостояние. Это затрудняет выявление причинно-следственных связей между экономическими результатами цифрового бизнеса и создаваемыми им социальными эффектами в различных областях.

Казахстанская экономика находится на начальной стадии эффективного развития цифровой трансформации, на современном этапе происходит массовое внедрение информационных технологий в практику бизнеса. Цифровизация существенно влияет на все процессы воспроизводства и ведёт к последующей трансформации многих видов деятельности как в традиционных, так и в нетрадиционных отраслях. Всё это создаёт предпосылки для развития новых подходов к стоимостной оценке компаний, используя при этом уже имеющиеся инструменты либо уже модифицированные модели. Несмотря на ряд

имеющихся проблем в процессе реализации выбранного пути, развитие социально-экономического развития нашей страны в целом связано именно с цифровизацией, и одним из основных её аспектов будет являться стоимостная оценка компаний, точно отражающая специфику цифровой экономики.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Сергеев Л. И. Развитие теоретических положений оценки экономической эффективности в контексте категории стоимости // Балтийский экономический журнал. – 2018. – № 3 (23). – С. 90–100.
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827 «Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.10.2020 г.)
3. Бейсембай Е., Титков А. А., Ибраимова С. Ж. Организационно-экономические тенденции и актуальные проблемы цифровизации экономики Республики Казахстан. 2021. – С. 51-67.
4. Борисюк Н. К. Механизм развития цифровой экономики в регионе: трактовка понятия / Н. К. Борисюк, О. С. Смотрина // Интеллект. Инновации. Инвестиции. – 2018. – № 7. – С. 18-22.
5. Brynjolfsson E., Collis A. (2020). How Should We Measure the Digital Economy Hutchins Center on Fiscal & Monetary Policy at Brookings. Working Paper 57. Available at: <https://www.brookings.edu/research/how-should-we-measure-the-digital-economy>
6. Давыденко Е. А. Эволюция концепции, сбалансированной системы показателей: от истоков к цифровому предпринимательству / Е. А. Давыденко // Российское предпринимательство. – 2018. – Том 19, № 2. – С. 457-472.
7. Мнацаканян А. Г., Харин А. Г. Стоимостный подход к управлению бизнесом в эпоху цифровизации // Интеллект. Инновации. Инвестиции. – 2020. – № 5. – С. 72–82.
8. Дубов В. С. Показатели оценки развития цифровой экономики / В. С. Дубов // Наука через призму времени. – 2018. – № 7 (16).

БАНКТІК ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ САЛАСЫНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ДАМУЫ

Ж.Ф. Байжұман

әл- Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Экономика және Бизнес Жоғары Мектебі
«Қаржы» мамандығы, 2 курс магистранты

Ғылыми жетекші: Ж.К. Жорабаева,
«Қаржы және есеп»
кафедрасының э.ғ.к., доцент м.а.

Аннотация. Цифрлық жаңғырту нәтижесінде қаржы жүйесінде болып жатқан сапалы құрылымдық өзгерістердің үздіксіз өзгеруі инновациялық технологиялар қағидаттарында экономикалық құндылықтарды Елеулі қайта бағалауға алып келді, бұл нарықтың дәстүрлі қатысушыларының қаржы өнімдері мен қызметтерін ұсыну спектріне айтарлықтай әсер етті, сондай – ақ жаңа түрлердің – финтех-компаниялардың пайда болуына ықпал етті. Бұл жағдайда қаржы жүйесіндегі технологиялық өзгерістердің дамуын, атап айтқанда банктік қызмет көрсетудегі қаржылық технологиялардың дамуын зерттеудің маңыздылығы атап өтіледі. Бұл мақалада біз қаржылық технологиялардың дамуын және олардың банк секторының дамуына әсерін қарастырамыз.

Кілтті сөздер

Цифрландыру, қаржы, қаржылық технологиялар, банктік технологиялар, банктік инновациялар.

Annotation. Continuous changes in the qualitative structures of the changes taking place in the financial system as a result of digital modernization have led to a significant reassessment of economic values based on the principles of innovative technologies, which significantly affected the range of financial products and services provided by traditional market participants, and also

contributed to the emergence of new types – fintech companies. Under these conditions, the importance of studying the development of technological changes in the financial system, in particular the development of financial technologies in banking services, is emphasized.

In this article, we will consider the development of financial technologies and their impact on the development of the banking sector.

Key words

Digitalization, Finance, Financial Technologies, banking technologies, banking innovations.

Кіріспе. Қазіргі уақытта заманауи экономиканың дамуының негізгі факторы қаржы нарығында цифрлық технологияларды дамыту болып табылады, өйткені қаржылық технологияларды енгізу операциялық шығындарды оңтайландыруға және айтарлықтай азайтуға және қаржылық қызметтерді құрылымдауға мүмкіндік береді. Айта кету керек, жалпы қабылданған «финтех» терминінің түсіндірмесі жоқ. Дегенмен, ғылыми әдебиеттерді қорытындылай келе, біз финтех инновациялық технологиялар мен қаржылық қызметтер секторларын, стартаптарды және олармен байланысты инфрақұрылымдарды біріктіретін интегралды жүйе екенін анықтадық. Финтех термині «банктік және қаржылық қызмет көрсету салаларында жаңадан жасалынған цифрлық және онлайн технологияларды қолданатын өнімдер мен компанияларды» және «осындай технологияларды қолданатын немесе жасайтын кәсіпорындарды» анықтайды [1]. Финтех жалпы анықтама ретінде қарастырылған кезде бұл қаржылық қызметтерде кез-келген технологияны қолдану немесе қаржылық операцияларды басқаруға көмектесетін бағдарламалық жасақтама, қосымшалар, бизнес-модельдер мен процестерді қамтитын технология болып табылады.

Қаржы қызметтерін трансформациялау шеңберінде финтехтің кеңінен енгізілуіне не әсер еткені туралы айтатын болсақ, факторлардың келесі тобы негізінен әсер етті: үнемі өзгеретін экономикалық жағдайларға байланысты тұтынушылардың қалауларының өзгеруі; дәстүрлі қаржы нарығы институттары мен финтех компаниялары арасындағы бәсекелестіктің күшеюі; қаржы нарығына қатысушылар арасындағы қаржылық операцияларды цифрландыру арқылы көлеңкелі экономика деңгейін төмендету, бұл оларды жүзеге асырудың ашықтығын арттыруға әкеп соғады.

Негізгі бөлім. Қазіргі экономикалық жағдайда қызметтің барлық салаларында инновациялық қаржылық технологияларды белсенді енгізу мен пайдалану қаржылық қызметтерді тұтынушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында цифрлық құралдардың экосистемасы деп аталатын көзқарас тұрғысынан қарастырылады. Финтех индустриясы қаржы қатынастарының субъектілерін инновациялық технологиялардың кең спектрімен қамтамасыз етеді, олардың ішінде қазіргі уақытта роботтандыру, биометрия, қашықтан банкинг және басқа да бірқатар негізгі болып табылады [6].

1-суретте 2018-2021 жылдар аралығындағы Fintech-ке әлемдік инвестиция көлемінің динамикасы анық көрсетілген, бұл қаржылық технологиялардың ауқымды және серпінді сипатын көрсетеді. КРМГ есебіне сәйкес, жаһандық финтех компаниялары 2021 жылы 210 миллиард доллардан астам инвестиция тартты, бұл өткен жылмен салыстырғанда 70%-ға көп, бұл ішінара инвесторлардың криптовалюталар мен блокчейн технологиясына қызығушылығының артуы арқасында. Криптовалюталар мен блокчейнге бағытталған қызметтерге салынған инвестиция рекордтық 30 миллиард долларға жетті. Төлем технологиялары компанияларына инвестор қаражатының ағыны \$51,7 млрд, ал киберқауіпсіздік компанияларына \$4,9 млрд құрады [4].

Жаһандық қаржылық технологияларға инвестициялар

1-сурет. Жаһандық қаржылық технологияларға инвестициялардың саны мен ақшалай көлемі, млрд. АҚШ доллары.

Дереккөз: KPMG Pulse of Fintech баяндамасы

ЕМЕА (Еуропа, Таяу Шығыс және Африка) елдеріндегі финтех компаниялары Ұлыбританиядағы ең ірі 10 мәміленің бесеуімен 77,4 миллиард доллар инвестиция тартты. Бұл саладағы британдық компанияларға салынған инвестиция 2020 жылмен салыстырғанда 7 есе өсіп, 37,3 миллиард долларды құрады.

2021 жылы жабылған сектордағы ең ірі мәміле Лондон қор биржасының операторы London Stock Exchange Group Plc (LSEG) әлемдегі жетекші қаржылық ақпарат жеткізушілерінің бірі Refinitiv-ті сатып алуы болды.

Өткен жылы америкалық финтехнологиялық компанияларға инвестиция 105 миллиард долларды, Азия-Тынық мұхиты аймағындағы компанияларға 27,5 миллиард долларды құрады [2].

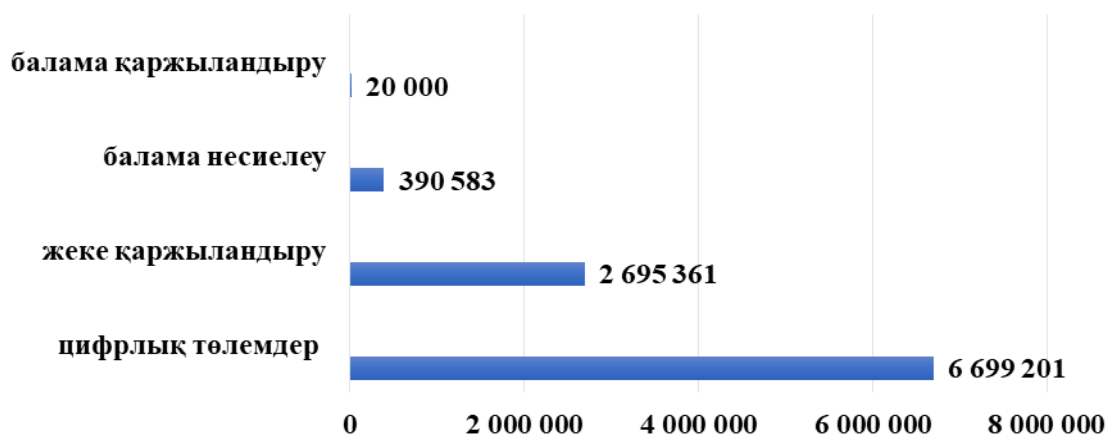
Төлемдер индустриясы финтех қосалқы секторлары арасында ең көп қаржыландыруды тартуды жалғастыруда, 2021 жылы бүкіл әлем бойынша жалпы инвестициялар 29,1 миллиард доллардан 2020 жылы 51,7 миллиард долларды құрады. «Бөліп төлеу», «енгізілген» банкинг және «ашық банкинг» сияқты салаларға деген қызығушылықтың сақталуы төлем кеңістігін өте қауіпсіз сақтауға көмектесті. Блокчейн мен криптовалюта 2020 жылы 5,5 миллиард доллардан 30,2 миллиард доллар көлемінде рекордтық инвестиция тартты, бұл 2018 жылы бұрынғы рекордты 8,2 миллиард доллардан үш есе көп. Киберқауіпсіздікке (4,85 миллиард доллар) және Wealthtech (1,62 миллиард доллар) инвестициясы да рекордтық деңгейге жетті.

Криптовалюта мен блокчейнге жаһандық инвестициялар 2020 жылы 5,4 миллиард доллардан 2021 жылы рекордтық 30 миллиард долларға дейін айтарлықтай өсті, ал транзакциялар саны сол кезеңде 627-ден 1 332-ге дейін өсті. Сондай-ақ секторда көптеген ірі мәмілелер болды, соның ішінде Багам аралындағы FTX-тен 1 миллиард доллар, NYDIG-дан 767 миллион доллар және Celsius Network-тен 750 миллион доллар тарту. Жоғары инвестициялық және транзакциялық белсенділік криптовалютаның әлеуетті рөлін және оның қазіргі заманғы қаржы жүйелеріндегі негізгі технологияларын мойындаудың өсуін көрсетеді [4].

Киберқауіпсіздік те, байлық технологиясы да 2021 жылы сәйкесінше 4,85 миллиард доллар және 1,62 миллиард доллар көлемінде инвестицияның рекордтық деңгейіне жетті.

Қаржылық технологиялардың сегменттік бөлініп қарастырылуына келетін болсақ, төмендегі 2-суретке назар аударсақ болады.

Транзакция құны бойынша үздік финтех сегменттері, млн.

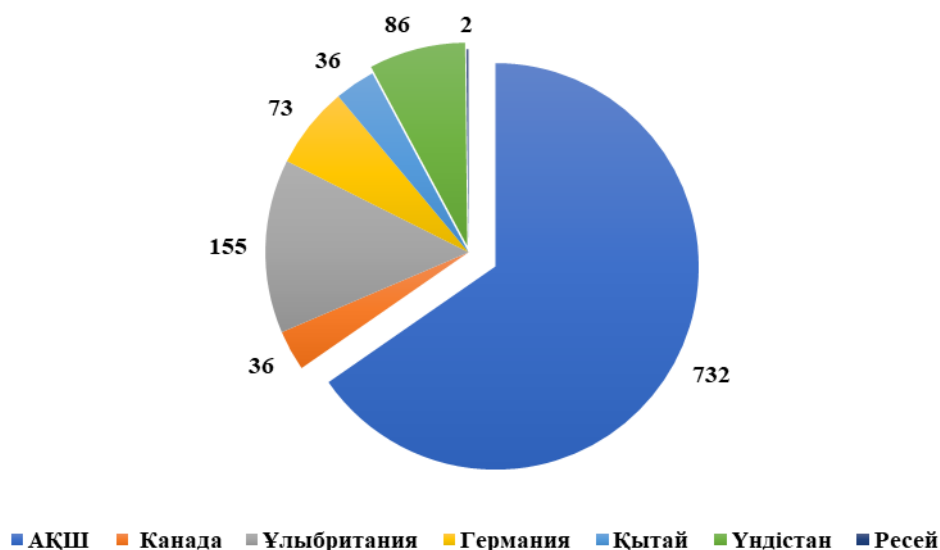

2-сурет. 2021 жылдың мәліметтеріне сәйкес транзакция бойынша үздік қаржылық технологиялар сегменттері, млн.

Дереккөз: Statista.com

Жоғарыдағы статистикалық ақпаратқа сай лидерлік позицияны жаһандық цифрлық төлемдер иеленіп отыр. Statista.com сайтының ұсынған ақпаратына сәйкес цифрлық төлемдер \$6,699,201 млн. АҚШ долларын құрады.

Fintech индустриясының субъектілері туралы айтатын болсақ, оның негізгі өкілдері fintech компанияларының өздері, дәстүрлі институттар және fintech стартаптарына қатысушылар екенін атап өткен жөн. Жалпы, fintech-компаниялардың саны туралы айтатын болсақ, барлығы 2018-2020 жылдар аралығында 3-суретте көрсетілген келесі елдерде шамамен 1120 компания ашылды [5].

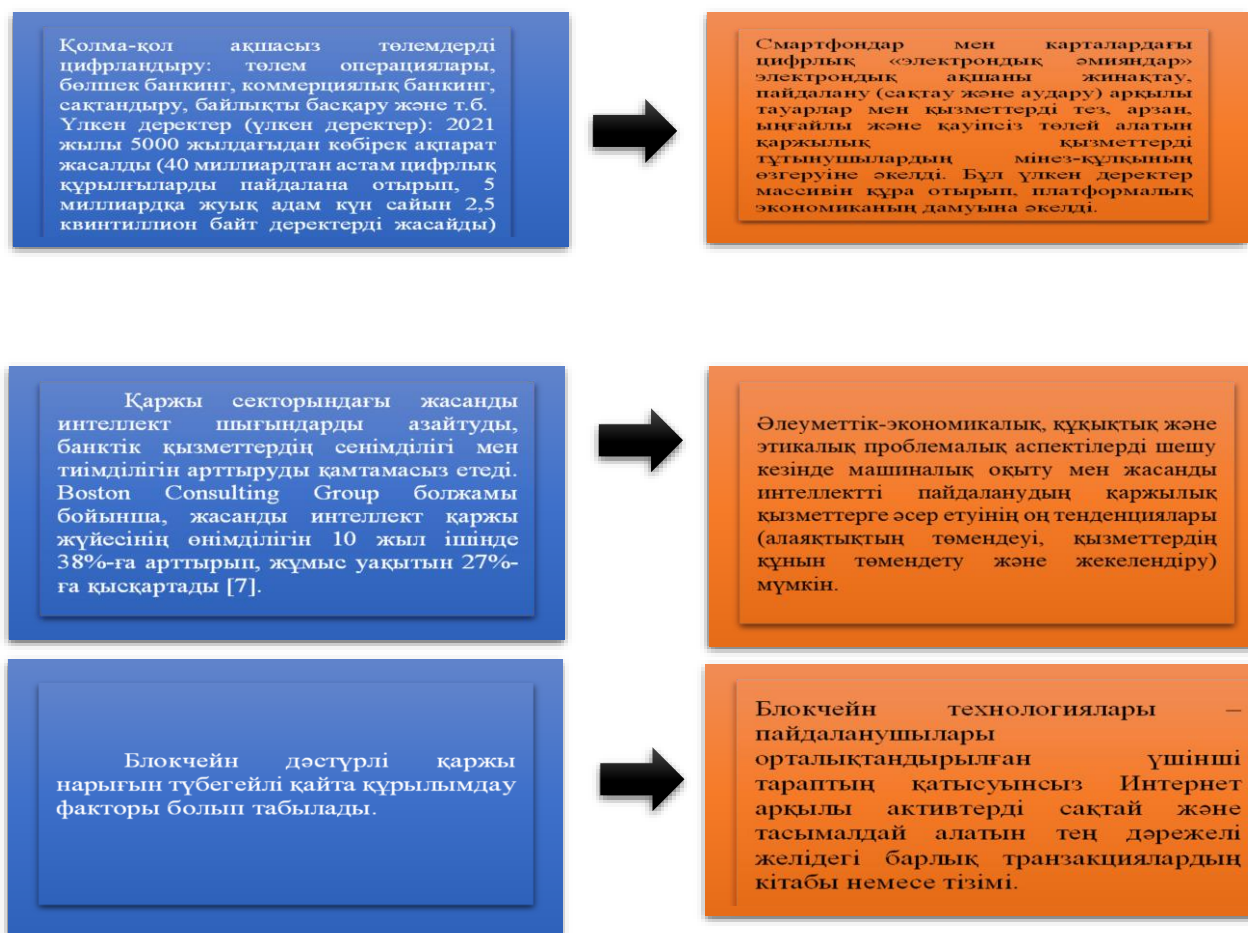

3-сурет. 2018-2020жж. аралығында әлемдік қаржы нарығында тіркелген fintech компаниялардың саны

Осылайша, компаниялардың ең көп саны АҚШ, Үндістан, Ұлыбритания, Германия, Франция сияқты елдерде деп айта аламыз. Өз кезегінде, қарастырылып отырған кезеңде осы елдерде қаржылық қызметтерді көрсетудің негізгі секторлары: сақтандыру (38%) және банк қызметі (35%), инвестициялық менеджмент (5%) және жылжымайтын мүлік (22%) болды.

Қазақстандағы fintech индустриясының дамуына келетін болсақ, оның әлемдік

тенденцияларға сәйкес дамып келе жатқанын және халықтың классикалық технологиялардың қызметтерін салыстырмалы түрде тұрақты пайдалануына байланысты fintech қызметтерінің енуінің жоғары деңгейімен сипатталатынын атап өткен жөн. Fintech индустриясының қатысушылары – банктер. Осылайша, сарапшылардың пікірінше, Қазақстанда барлық эзирлемелердің 95% банк секторында [3]. 2019 жылы қазақстандық пайдаланушылар арасында Fintech қызметі саласына қатысты ең сұранысқа ие қызметтер цифрлы төлемдер, аударымдар, мобильді әмияндар және банк карталарын пайдалану, сондай-ақ несиелеу саласындағы қаржылық қызметтер болды. Ендігі кезекте Қазақстандағы перспективалы қаржылық технологияларды айта кетейік:

4-сурет. Қазақстандағы перспективалы қаржылық технологиялар.
Ескерту – автормен құрастырылған

4-суретте келтірілген деректерді қорытындылай келе, сонымен қатар финтех индустриясын дамытудағы отандық және шетелдік тәжірибені ескере отырып, цифрландырудың нәтижесі болып табылатын қаржылық технологиялар тек қаржы нарығымен ғана шектелмейтінін атап өткен жөн. Жасанды интеллект, машиналық оқыту, үлкен деректерді талдау, бұлттық есептеулер және заттардың интернетін қамтитын «бұзушы технологиялар» деп аталатындар ең үлкен трансформациялық әлеуетке ие және қаржы секторынан тыс кеңінен қолданылады.

Қорытынды. Заманауи қаржылық технологияларды пайдаланудың жоғары дәрежесіне қарамастан, Fintech нарығы жеткілікті түрде дамыған деп айтуға әлі ерте. Орта мерзімді перспективада финтех индустриясы қолданыстағы қызметтер үшін нарыққа ену қарқынының жоғарылауы, сондай-ақ олардың халықаралық кеңеюі есебінен өсуді жалғастырады деп

күтілуде.

Қазақстандағы қаржылық технологиялар нарығының даму қарқынына ең көп әсер ететін факторларға, ең алдымен, қаржыландыруға қолжетімділікті, технологияны дамытуды, мемлекеттік инфрақұрылым мен реттеуді, халық пен бизнестің сұранысын, экономикадағы белсенділікті жатқызған жөн. финтех қызметтерін жеткізу. қаржы компанияларынан және адами капиталдың болуы. Енді финтех индустриясының болашақта қандай болатынын бағалау қиын, бірақ қаржылық технологиялардың дамуы финтех компаниялары мен пайдаланушылар арасында да қарқын ала беретіні сөзсіз. Мұндай танымалдылық жаңа уақыттың өсіп келе жатқан қажеттіліктеріне байланысты, яғни олар толығымен қанағаттандырылғанға дейін Fintech жаһандық экономиканың ең жылдам дамып келе жатқан секторларының бірі болып қала береді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Kuo Chuen, D. L., & Teo, E. G. (2015). Emergence of fintech and the LASIC principles. Available at SSRN 2668049.
2. Ваганова О. В., Коньшина Л. А. Развитие рынка финансовых технологий: зарубежный опыт и отечественная практика // Научный результат. Экономические исследования. – 2021. – Т. 7. – №. 1. – С. 80-88.
3. Ангелина И. А., Салита С. В. Финансы в условиях цифровой экономики: тенденции развития // Сборник научных работ серии "Финансы, учет, аудит". – 2020. – №. 1. – С. 240-252.
4. «KPMG Pulse of Fintech 2021» есебі [Электронды ресурс]. – Электрон. дер – Кіру тәртібі: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2022/01/pulse-of-fintech-h2-2021-global.html>
5. Векторы развития и внедрение финансовых технологий в условиях цифровизации экономики: моногр. 2020 / О.В. Ваганова, Н.И. Быканова, Д.В. Гордя, Л.А. Коньшина и др. Белгород: ИД «БелГУ» НИУ «БелГУ», 2020: 190.
6. Рябова И. Будущее финансов: 12 глобальных трендов нового десятилетия / И. Рябова // Экономический разговор [Электронды ресурс]. – Кіру тәртібі: <https://econs.online/articles/finansy/budushchee-finansov-12-globalnykh-trendov-novogo-desiatiletia/>
7. Stasinakis C., Sermpinis G. Big data, artificial intelligence and machine learning: a transformative symbiosis in favour of financial technology // Artificial Intelligence and Machine Learning: A Transformative Symbiosis in Favour of Financial Technology (July 29, 2020). – 2020.

VALUE AT RISK. СОВРЕМЕННЫЙ СПОСОБ ИЗМЕРЕНИЯ СТОИМОСТИ ПОРТФЕЛЯ

Муратбаев Нурланд Галиевич

Казахский Национальный Университет имени Аль-Фараби,

Высшей Школы Экономики и Бизнеса

Специальность: «Финансы», Бакалавр 3 курс

Научный руководитель: Касенова Гульмира Есеновна

Кандидат экономических наук, и.о. доцента

Аннотация: Value at risk или так называемая «рисковая стоимость» или «стоимость риска» – это обобщенный термин для тех или иных формул, которые так или иначе определяют возможность наступления рискованного события с определенной степенью вероятности X для тех или иных инструментов в портфеле – это и опционы, форварды, фьючерсы, различные споты и валютные ожидания, а так же применим и для более знакомых жителям Республики Казахстан видам ценных бумаг, как акции и облигации. Рисковая стоимость, как правило представляет информацию на основе трех показателей – это время, уровень риска и величина убытков. Рисковая стоимость имеет, как ряд положительных свойств, так и отрицательных. В рискованной стоимости очень тяжело оценить ситуацию и величину потенциального убытка за пределами вероятности риска. Например, мы знаем, что с вероятностью 99% мы можем получить те или иные убытки по тому или иному делу, но всегда есть 1% вероятности того, что данное событие, то есть убыток не произойдет. В этом случае есть ряд мер, которые так или иначе помогают и способствуют решению этой задачи.

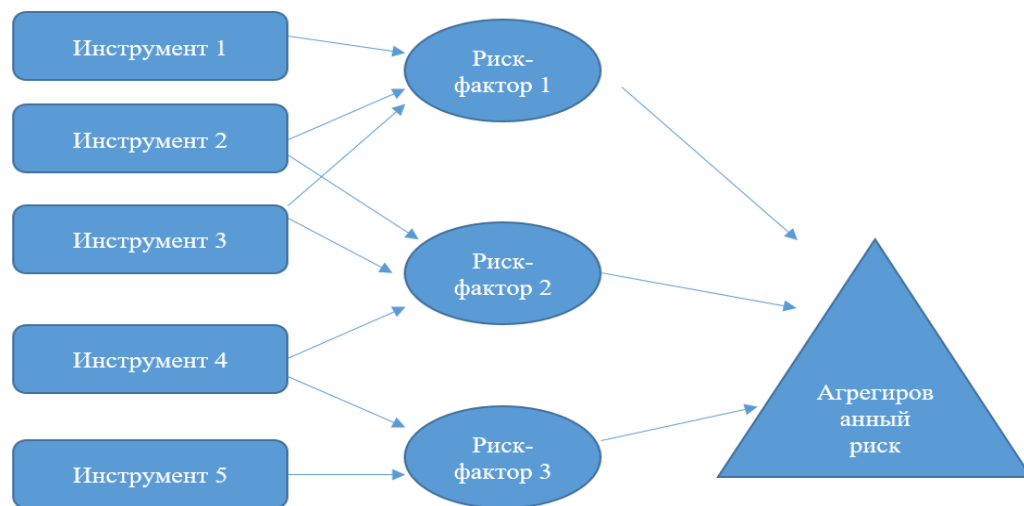

Рисунок 1. Маппинг на 5 финансовых инструментов и 3 риска.

Первый это так называемый «маппинг» – это сетка, в которой с одной стороны отражены финансовые инструменты, по середине процент или же Риск-фактор, то есть вероятность убытков по этим событиям, а в правой части уже агрегированный риск, то есть в купе вычисленная математическим путем вероятность наступления убытка по событию всех выбранных инструментов. Маппинг очень схож по своему образу с нейронной сеткой, которая используется в базе для искусственного интеллекта. Например, автопилот на машине, который учитывает множество факторов, как скорость машин в потоке, свободные линии, габариты машины, наличие впереди пешеходов и светофоров. А потому маппинг так же можно использовать только для одного инструмента, принимая во внимание два или более варианта определения риска наступления убытка по событию. На сегодняшний день существуют следующие способы для исчисления следующих рисков по следующим финансовым инструментам – это инструменты с фиксированной доходностью. Для данного портфеля этих финансовых инструментов используются маппинг методы, которые бывают трех видов:

А) Маппинг по дюрации (с английского дюрация переводится, как продление) – это способ определения совершения или наоборот потери по бескупонным облигациям, которые находятся в определенном процессе времени, длительности, то есть дюрации.

Б) Маппинг по номинальной стоимости – этот метод подразумевается в разбивке бескупонной облигации на составные элементы, которые влияют на ее ценообразование и те риск-факторы, которые влияют на эти элементы.

В) Маппинг по денежным потокам или так называемый «кэш-флоу» маппинг называется так же, как «мэйтюрюти бакетс» или «завершенные корзинки» – это разбивка денежных потоков по дисконтированной стоимости, то есть их потенциальной стоимости в будущем в проекции зависимости доходность-срок (дюрация, длительность финансового инструмента). Это считается одним из самых сложных видов маппинга.

В идеале (когда бескупонные облигации коррелированы между собой, то есть их поведение (изменение стоимости) очень схоже с друг другом) VaR для бескупонных облигаций выглядит следующим образом:

$$VaR_p = \sum_{i=1}^n |x_i| VaR_i$$

x_i – дисконтированные значения потоков;

VaR_i – индивидуальные значения VaR потоков (в %).

В обратном случае и более похожем на реальность, когда дисконтированные потоки не коррелированы, формула выглядит так:

$$VaR_p = \alpha \sqrt{x' \Sigma x} = \sqrt{(x * V)' R * x V}$$

$V = \alpha \sigma$ – вектор значений VaR бескупонных облигаций,

R – матрица корреляций

Опционы

В определении внутренней стоимости европейского кол-опциона превалирует модель Блэка-Шоулза, из которой следует то, что:

$$c = SN(d_1) - Xe^{-rT} * N(d_2);$$

$$d_1 = \frac{\ln\left(\frac{S}{X}\right) + \left(r + \frac{\sigma^2}{2}\right)T}{\sigma\sqrt{T}}$$

$$d_2 = d_1 - \sigma\sqrt{T}$$

Соответственно, внутренняя стоимость, продифференцированная по частным производным:

$$dc = \Delta dS + \frac{1}{2} \Gamma dS^2 + \dots$$

$$\Delta = e^{-rT} N(d_1)$$

Δ или разница показателей опционов – это не константа, то есть не постоянная величина. Она может как возрастать в виду спот-цены базового актива, так и показывать зависимость с значительным нелинейным характером. В итоге дельта-нормальный подход может быть использован только для долгосрочных договоров на коротких горизонтах, например, 1 день.

Ожидаемые потери или Экспектед шортфол, если дословно, то ожидаемое короткое падение. Этот способ характерен тем, что он используется после основного маппинга VaR для того, чтобы проработать тот процент, который мы не смогли затронуть в основной работе. Что же это значит?! Как было сказано ранее, одной из характеристик VaR является вероятность наступления рисковогго события. Она может быть, как нулевая, так и более до 100%. Почему?! Потому что в любом случае аналитикам или другим специалистам в других науках никогда не избежать рисков. Они могут быть самыми банальными, как риск в ошибке вычисления или попросту погрешность. Но человечество, как известно не стоит на месте и поэтому оно старается выйти на максимумы своих пределов и возможностей, поэтому был разработан ряд методов ExpectedShortfall, чтобы проработать тот самый недостающий до 100 процент!

Рисунок 2. График риска по событию какого-то финансового инструмента

С Категории 4 по категорию 5 участок графика называется как хвост потерь, то есть наш недостающий процент

Хвост потерь показывает, что есть определенные категории риска событию. Предположим в 1 категории говорится, что наше событие принесет прибыль с вероятностью 90% и доходом 1000 рублей, во второй 2000 рублей, но с меньшей вероятностью и так далее вплоть, до 4 и 5 категории, когда мы сталкиваемся с минимальной доходностью и наибольшими рисками.

ExpectedShortfall или ESот какого-то события $a = E(X|X > VaR_a)$, где X это величина возможных потерь, то есть тот самый недостающий процент или хвост потерь!

Более подробно формулу можно записать так: $ES_{ot} a = \frac{1}{a} \int_0^a VaR_b(X) db =$

$$\frac{1}{a} \int_{-\infty}^{-VaR_a} xp(x)dx$$

VaR_b – рискованная стоимость уровня b ; p – плотность распределения потерь.

В отличие от базового VaR, такая мера позволяет уже не только выделить нетипичный уровень потерь, но и показывает, что, скорее всего, произойдет при их реализации. ES уровня a определяет ожидаемый возврат по портфелю в a худших случаях. Как и в других вариациях VaR ориентируется на менее рискованный вариант, поэтому он может быть даже не самым прибыльным. Как правило на практике значение b составляет 5 %.

В случае нормального распределения ES будет равен:

$$ES_{от a} = \frac{1}{a} c[C^{-1}(a)]\sigma_p$$

Где c — это плотность, а C — это — интегральная функция стандартного нормального распределения ($C^{-1}(a)$ — это квантиль уравнения a)

Заключение: VaR – это хоть и старое понятие, но постоянно совершенствующееся, которое использует передовые средства из компьютерного моделирования и аналитики, как маппинг. При всем при этом есть и Expected Shortfall, требующий супер компьютера или по-другому называемого квантовым, который бы решил большие объемы данных (BigData). Квантовый компьютер помогает расписать модель маппинга с наибольшим количеством возможных инструментов тем самым запоминая все события о бирже в режиме реального времени. Отслеживая те или иные события, торги, а так же новости мирового рынка тех или иных ресурсов и событий, которые могут на них повлиять, как война, природные катаклизмы, принятие каких-либо политических мер в отношении каких-либо субъектов рынка.

Такой стоит в университете КазНУ имени Аль-Фараби и его преимущество так же в рассматривании долгосрочного прогнозирования, а не только краткосрочного или среднесрочного, тем самым задавая тот или иной темп развития для многих отраслей. Об этом так же было сказано в новостном портале «Хабар», когда этот «монстр» устанавливали в университете в Алматы.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Gregory J. The xVA Challenge: Counterparty Credit Risk, Funding, Collateral and Capital
2. Allen L., Boudoukh J., Saunders A. Understanding Market, Credit, and Operational Risk: The Value at Risk Approach
3. Jorion P. VAR mapping // Value at Risk: The New Benchmark for Managing Financial Risk
4. Dowd K. Measuring Market Risk
5. Hull J. C. Risk Management and Financial Institutions

DIGITAL TRANSFORMATION OF THE GLOBAL AVIATION SERVICES MARKET (ON THE EXAMPLE OF AIR ASTANA JSC)

K.G. Sadvakassova,
PhD student.

A.Z. Nurmagambetova,
c.e.s., PhD, associate professor.

G.E. Kassenova
c.e.s., acting associate professor.

Al-Farabi Kazakh National University

Abstract

The article is devoted to the analysis of the key effects of digital transformation for the development of the modern global aviation services market. The international competitiveness of airlines in the long term will be determined by the use of a wide range of revolutionary technologies, new models of service provision, as well as the degree of "digitization" of key business processes. It

is established that the intensive development of the world passenger air transportation market is due to both demographic trends and the emergence of new generations of consumers. At the same time, the basic competitive advantage for airlines will be the degree of their digital maturity and the possibility of their investment in a personalized travel experience based on the use of new digital technologies. In this regard, the relationship between airlines and external contractors will be built in a new organizational context, as airlines will strive to ensure greater flexibility of their business models.

Key words: financial resources; stable development; performance; profit; digital transformation; aviation services.

Introduction.

Digital transformation for airlines will mostly concern the revision of the customer relationship system, focusing on the "digital consumer", and this trend will be reinforced by global digital platforms and online aggregators in the tourism sector. Comprehensive digital transformation projects are becoming increasingly important in the corporate strategies of airlines. These projects, in particular, relate to specialized innovative services, for example, air travel by subscription, the creation of specialized corporate venture capital funds, the conclusion of hybrid contracts.

The study found that digital transformation in the global aviation services market is subject to many exogenous shocks, in particular national legal norms that cannot adapt quickly following changes in the market. The main problem limiting the digital transformation of the industry remains regulatory differences in countries regarding data privacy and security requirements.

Against the background of global challenges related to atmospheric pollution, the reduction of non-renewable energy resources and climate change, the number of air traffic in the world is constantly growing, and the requirements for ensuring safety and environmental friendliness of flights are increasing. All this sets a number of progressive trends in the development of aircraft construction and makes it necessary to search for new approaches to the design of aircraft and the introduction of optimal technical solutions [8].

Currently, airlines are successfully implementing new digital technologies. The modern aircraft service industry is increasingly switching to electronic service management systems, including interactive ones focused on two-way communication with passengers.

Digital transformation in a broad sense is, first of all, new business processes, organizational structures, regulations, regulations, new role models.

In the process of entrepreneurial activity, enterprises and organizations have economic relations with their counterparties: suppliers and buyers, partners in joint activities, associations and associations, financial and credit systems, as a result of which financial relations arise related to the organization of production and sale of products, performance of work, the provision of services, the formation of financial resources, the implementation of investment activities. The material basis of financial relations is money. However, a necessary condition for their occurrence is real cash flow due to mutual settlements between business entities, during which centralized and decentralized cash funds are created and used [9].

The analysis of various approaches allows us to identify the main essential features of financial resources:

- first, financial resources are monetary in nature;
- secondly, they are the material carriers of financial relations. Forms of manifestation of financial resources are: commodity in the form of labor products (goods) that have a value (use and exchange), and monetary (cash);
- third, they have a dynamic character, since they constantly change their form of manifestation (commodity — monetary — commodity, etc.) while participating in the cycle.
- fourth, they have a certain purpose (target character), which determines their participation in all types of activities of the organization (current, financial, investment) [1].

These characteristics allow us to define financial resources as a set of sources of money (funds) that are at the disposal of the organization (enterprise) and have a target nature. Thus, financial

resources include both existing and potential funds of the organization [2].

In the structure of financial interconnections of the national economy, the finances of enterprises (organizations, institutions) occupy the initial, determining position, since they serve the main link in social production, material and intangible goods are created and the prevailing mass of financial resources of the country is formed, enterprise finance is not only compound, but and a specific part of finance. On the one hand, they are characterized by features that characterize the economic nature of finance as a whole, and on the other hand, features caused by the functioning of finance in various spheres of social production.

The finances of enterprises are financial or monetary relations arising in the process of formation of fixed and working capital, funds of funds of the enterprise and their use.

Materials and methods. The main purpose of evaluating the effectiveness of the use of financial resources of the organization is to improve the efficiency of the enterprise based on the introduction of better methods of using financial resources and their management.

The main objectives of the assessment of effectiveness of financial resources use are to:

- identification of the financial position;
- identification of factors that affect the formation of financial resources;
- identification of bottlenecks that negatively affect the financial condition of the organization;
- identification of on-farm reserves to strengthen the financial position.

The following main approaches to evaluating the effectiveness of financial resources use can be identified:

- method based on calculating profitability indicators;
- method based on the analysis of financial coefficients (R-analysis);
- method of estimating the cost of financial resources;
- method of assessing the structure and movement of capital of the enterprise.

Literature Review. The company's commitment to high standards and values, such as safety, providing high-quality service, requires constant investment in innovation and development. Since the first flight from Almaty to Astana in 2002, Air Astana has been continuously developing and making every effort to become the best airline in Kazakhstan and the CIS.

The impressive results over the past 16 years show that these goals have been achieved, as the company has been able to create a reliable airline with high safety standards and excellent customer service through a continuous commitment to high performance.

The financial mechanism of enterprises is a financial management system of an enterprise, designed to organize the interaction of financial relations and funds of funds in order to effectively influence the final results of production, established by the state in accordance with the requirements of economic laws.

The financial mechanism of enterprises is central to the whole financial mechanism, which is explained by the leading role of finance in the sphere of material production.

Results and discussion. In order to assess the performance of Air Astana JSC according to the income statement, we will analyze the changes in the financial results of Air Astana JSC for 2008-2020 according to Table 1.

The control function is to ensure the effectiveness of the first two functions of finance: reproduction and distribution. It is based on the fact that the spending standards of each element of production resources are planned and considered in cash, thereby controlling the consumption of materials in cost form. In addition, the control function covers all aspects of the activities of enterprises, relations within the enterprise, relations between the enterprise and the bank, relations between the enterprise and the budget. The need to control the financial and economic activities of the enterprise objectively follows from the essence of finance as a monetary relationship. The financial and economic activities of enterprises are associated with the formation and expenditure of funds, and, therefore, affect the interests of the state, employees of the enterprise, shareholders and all possible counterparties of the enterprise.

To assess the sources of financial resources of Air Astana JSC, it is necessary to compare the shares of different types of sources of financial resources of the enterprise in dynamics and analyze

their structure. For the analysis, we will use the balance sheet data of Air Astana JSC for 2008 and 2018-2020 (Table 1).

Table 1 – Consolidated analysis of the dynamics of sources of financial resources of Air Astana JSC

Source of financing	2008, million tenge	2018, million tenge	2019, million tenge	2020, million tenge	Changes			
					Absolute deviation, million tenge		Growth rate	
					2020/2008	2020/2019	2020/2008	2020/2019
Equity	14 610	13 024	28 834	24 060	+19451	+1 226	+133 %	+8%
Long-term liabilities	1 194	130 895	120585	116744	+115549	-3 841	+9675 %	-3%
Short-term liabilities	8 879	46 910	47 235	32 251	+63373	+5 016	+714 %	+3%
Total liabilities	10 073	177 806	167820	157995	+178922	+1 175	+1776 %	+3%
Total sources	24 682	190 830	196654	189055	+198373	+6 401	+804 %	+3%

Note – compiled by the author according to sources [3], [4], [5]

Air Astana JSC increased the amount of both debt capital (by 21,175 million tenge) and equity capital (by 5,226 million tenge). The increase in equity capital was mainly due to an increase in the company's retained earnings.

The financial mechanism of enterprises and industries related to the implementation of the control function of finance is based on incentives and sanctions, as well as relevant indicators.

The effectiveness of incentives and sanctions, their reality determine the actual result of each enterprise, its employee.

The main indicator of the financial situation of the enterprise is the availability of funds, on the basis of which the company timely settles with suppliers, the budget, banks, creates the necessary cash funds, and satisfies other needs. This manifests the financial control of the enterprise. Over the 10 years from 2008 to 2020, the equity capital increased by 133 % from 14,610 million tenge to 34,060 million tenge.

Conclusion. In the structure of sources of financial resources of Air Astana JSC in the period 2018-2020, a large share is taken by attracted funds, including long-term liabilities (52-69 %), current liabilities (24-32%). The share of own sources of financial resources is quite low.

If we compare the situation in 2020 with 2008, we can see that the structure of sources of financial resources has changed significantly over 10 years. In 2008, the largest share was taken by own sources of financial resources. In 2018, there is a preponderance in the direction of borrowed funds.

Despite changes in the debt capital structure of Air Astana JSC in recent years, the maximum share in the company's debt capital structure is occupied by other long-term financial liabilities formed under financial leasing agreements for the purchase of aircraft [6].

Advantages of digital transformation:

- makes production more flexible, competitive, and therefore more profitable;
- digital technologies provide prompt receipt of information about a product or solution at all stages of the life cycle – from development to maintenance, which allows administrative and management personnel to solve the tasks of optimizing the technical process, quality, safety and

operational efficiency, entering the market, and creating new business opportunities faster and more efficiently.

Digitalization in the airline's passenger service sector is one of the primary tasks aimed at modernizing management and creating a convenient and practical service system for customers.

To do this, airlines are implementing effective IT solutions in the field of passenger service on board. Currently, the developments of the IT service enterprise management systems group are already being actively used, which are aimed at improving the quality of service and improving service on board aircraft [7].

Thus, the use of new digital technologies in the implementation of airline operations will significantly increase the efficiency of operations and reduce the costs of the airline, as well as allow it to meet the growing needs of passengers, match the technical equipment of the world's leading companies, and, consequently, will maintain the competitiveness and image of the company.

REFERENCES:

- 1 Friedman a.m. Finance of the organization (enterprise): Textbook / a.m. Fridman. – 2nd ed. – Moscow: Publishing and trading Corporation "Dashkov and Co", 2016. – 488 p.
- 2 Rakhimbayev, A. B., Michel, E. E. Corporate finance//Publisher: LEM, 2015. – 465 p.
- 3 Financial statements of Air Astana JSC for the year ended 31 December 2018. – Almaty, 2019.
- 4 Financial statements of Air Astana JSC for the year ended 31 December 2019. – Almaty, 2020.
- 5 Financial statements of Air Astana JSC for the year ended 31 December 2020. – Almaty, 2021.
- 6 G. Kassenova, A. Zhamiyeva, A. Zhildikbayeva, R. Doszhan and Kamilla Sadvakassova. The 1st International Conference on Business Technology for a Sustainable Environmental System (BTSES-2020) // E3S Web of Conferences 159, 04021 (2020). – 2020. – C. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202015904021>
- 7 Bohlman J., Kletzel J., Terry B. (2017). Commercial aviation trends. Digitize and reassess your competitive position // PwC Strategy. 12 p.
- 8 Bonnar R., O'Conor M., Dyson A., Payne T., Franklin M., Lemarchand S., Tulquois G., Flakoll R., Allen P., Forster C. (2017). Digital transformation in the aviation sector // DLA Paper.
- 9 The World Economic Forum (2017). Digital Transformation Initiative: Aviation, Travel and Tourism Industry: White Paper / Accenture. Geneva. Cologny. Switzerland, January 2017. 40 p.

ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ЖӘНЕ ҚАРЖЫЛЫҚ БАҚЫЛАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ӨЗГЕРІСТЕР

Амреева Айзат Бахытқызы

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
«Есеп және аудит» мамандығы, 2- курс магистранты

Ғылыми жетекші: Оралбаева Ж.З.,
Э.ғ.к., доцент м.а.

Аңдатпа.

Қазіргі таңда Қазақстанның цифрлық экономика кезеңіне белсенді көшуі және бақылау-қаржы ұйымдарының трансформациясы мен олардың жаңа цифрлық дәуір талаптарына бейімделуі жедел қарқынмен жүріп жатыр. Сонымен қатар, бұл мәселеге Үкімет деңгейінде ерекше көңіл бөлінуде. Бұл мақалада мемлекеттік аудит органдарының Қазақстандағы цифрлық экономика кезеңіндегі негізгі бағыттары сипатталған.

Түйінді сөздер: Мемлекеттік аудит, қаржылық бақылау, ішкі мемлекеттік аудит, цифрлық экономика, инновация, камералдық бақылау.

Қазіргі әлемде цифрлық платформалар қоғамдағы қызметті ұйымдастырудың барлық процестерінің нысандары мен әдістеріне түбегейлі өзгерістер енгізуде. Бұл цифрлық

экономика әлеуметтік-экономикалық жүйені дамыту стратегиясының маңызды мазмұнын өзгертетіндігіне байланысты. Жалпы цифрлық деректер базасының болуы және әлеуметтік-экономикалық жүйені талдау жағдайында мемлекеттік аудит жаңа сапалы мазмұнға ие болуда. Ақпараттың үлкен көлемін жалпылаудың түбегейлі жаңа сандық платформасында болжау, жоспарлау және басқарудың жаңа қырлары мен мүмкіндіктері пайда болуда.

Өз кезегінде мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау миссиясы мемлекет пен қоғам атынан билік органдарының өздеріне сеніп тапсырылған қоғамдық ресурстарды басқару жөніндегі қызметіне тәуелсіз, объективті бақылауды қамтамасыз ету болып табылады[1].

Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесі мемлекеттік құрылымдардың қаржылық жай-күйін кешенді тексеруді ғана емес, сондай-ақ пайдаланылатын қаржы ресурстарының тиімділігі мен бастапқы, бекітілген мақсаттарға сәйкестігі туралы түсінік беретінін атап өткен жөн. Сонымен қатар, мемлекеттік аудит бюджет ресурстарын тиімді бақылау туралы оңтайлы басқару шешімдерін қабылдауға мүмкіндік беретін ақпарат көзі болып табылады. Мемлекеттік аудиттің ортасы – бұл үкімет пен мемлекеттік сектор институттары салық салудан және басқа да көздерден алынатын ресурстарды азаматтар мен өзгеде қолданушыларға қызмет көрсету кезінде пайдалануға жауапты болатын орта. Мемлекеттік аудит өз кезегінде мемлекеттік сектор мекемелері мен мемлекеттік қызметшілердің этикалық нормаларға, сондай-ақ тиісті заңдар мен нормативтік актілерге сәйкес өз функцияларын тиімді, нәтижелі атқаруына ықпал етеді.

Тұтастай алғанда, мемлекеттік аудит бюджеттік қаражатты пайдаланудың әртүрлі көрсеткіштерін тексеру мен бағалаудың институционализацияланған, рәсімделген технологиясын білдіреді. Кез-келген институт сияқты, ол әлеуметтік заңдылықтар негізінде өзгеріске ұшырайды. Атап айтқанда, инновациялық, технологиялық өсу мен дамудың әртүрлі жағдайлары мемлекеттік аудитке айтарлықтай әсер ететінін көруге болады. Осыған байланысты Қазақстанда цифрлық мемлекеттік аудитке көшу жолында келесі қадамдар қабылданған болатын:

1. 2013 жылы мемлекеттік аудитті енгізу тұжырымдамасында негізгі шаралардың бірі мемлекеттік аудиттің интеграцияланған ақпараттық жүйесін қалыптастыру болатын;

2. 2015 жылы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы қабылданған Заңда есеп комитетінің негізгі функциялары ретінде мемлекеттік аудит жөніндегі бірыңғай дерекқорды қамтамасыз ету көрсетілген;

3. 2017 жылы Қазақстан Үкіметі 2018-2022 жылдарға арналған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын қабылдады. Бағдарламадағы негізгі бес бағыттың бірі – мемлекеттік органдардың ішкі қызметін цифрландыру болып табылады.

Цифрлық экономика қоғамда орын алатын сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың қажетті процестерін іске асыруға жағдай жасайды және жандандырады. Мысалы, электрондық сатып алу жүйелері мен тиісті цифрлық платформалар сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін азайтуға, тауарларды, жұмыстар мен қызметтерді сатып алу процесінде шығындарды азайтуға ықпал етеді. Осы процестің толыққанды, тұрақты түрде іске асуы тиісінше осы жүйелерді дамыту үшін қаражаттың өсуін талап етеді, Жалпы электронды жүйе желілерін пайдаланудың таралуына қарай елде цифрлық технологиялардың көмегімен азаматтармен өзара іс-қимыл аясы кеңеюде.

Осыған орай, бүгінгі таңда мемлекеттік аудит органдарында үш бөлімнен тұратын ақпараттық жүйе жұмыс істейді:

–Сыртқы бақылау бас органының мемлекеттік аудит жөніндегі бірыңғай дерекқорды жүргізуі;

–Ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті органның камералдық бақылау жүргізуі;

–Мемлекеттік сатып алу саласында электрондық мемлекеттік аудитті енгізу.

«Электрондық үкімет» жүйесімен және мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелерімен интеграцияланған мемлекеттік аудит жөніндегі бірыңғай дерекқор – мемлекеттік аудитті жүргізу кезінде басқару процестерін оңтайландыру, қайталануды болдырмау және мемлекеттік аудит нәтижелерін тануды қамтамасыз ету үшін қолданылады[2].

Камералдық бақылау – ақпараттық жүйелердің деректерін және мемлекеттік аудит объектілерінің қызметі туралы мәліметтерді талдау негізінде ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті орган ведомствосының аумақтық бөлімшесі мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау объектісіне бармай жүзеге асыратын бақылаудың нысаны болып табылады. Камералдық бақылауды автоматтандыру мемлекеттік сатып алулар бойынша тексеруді 6 есеге ұлғайтып, мемлекеттік сатып алуды ұйымдастырушылардың сауаттылығын арттыра отырып, бұзушылықтардың үлес салмағын 19% – дан 2% – ға дейін қысқартты [3].

Мемлекеттік сатып алудың электрондық аудиті өз кезегінде тапсырыс берушілер тарапынан да, жеткізушілер тарапынан да сыбайлас жемқорлық іс-әрекеттерінің алдын алуға ықпал етеді. Аудит объектілерінің вебпорталдарының болуы мемлекеттік аудиторларға электрондық мемлекеттік сатып алуды қашықтықтан тексеруге мүмкіндік береді. 2019-2020 жылдар бойынша қашықтықтан тексеру әдістерінің дамуымен мемлекеттік сатып алулар бойынша бұзушылықтардың жалпы көлемі 765 есеге азайған [4].

Ақпараттық жүйелерді және тәуекелдерді басқару жүйесін пайдалана отырып, аудитті трансформациялау арқылы 2017–2021 жылдар аралығында келесі нәтижелер алынған болатын:

–Тексеру жүргізу көлемінің 6,5 есе азаюы, тиісінше әкімшілік жүктеме деңгейінің төмендеуі;

–Тексерулер тиімділігінің артуы. Бұл бұзушылықтарды анықтаудың 2 есеге артқандығынан көрініс табады;

–Деректер базасымен интеграциялау сыбайлас жемқорлықты барынша азайтады. Өйткені, мемлекеттік аудиторлар қашықтықтан тексерудің дамуына байланысты объектімен мейілінше аз байланыста болады.

–Заманауи ақпараттық технологияларды пайдалана отырып, мемлекеттік аудиторлар нақты уақыт режимінде объектінің қаржылық операцияларын талдауға ықпал ететін негізгі бағыттарды дамытуда [5].

Алайда, қол жеткізілген нәтижелерге қарамастан, Қазақстанда мемлекеттік аудит жүйесін цифрландыруды енгізу мен жаңғыртуда әлі де елеулі мәселелер бар. Мемлекеттік аудитті сандық форматта ұйымдастыру және жүргізу кезінде республикалық және жергілікті бюджеттер қаражатының пайдаланылуын тексеру, деректерге мониторинг жүргізу мен оларды талдау – мемлекеттік билік органдары мен бюджет қаражатын пайдаланушылар жұмысының тиімділігін арттырып, сонымен қатар олардың қызметіне қазіргі заманғы жұмыс әдістерін енгізуді қамтамасыз етуі керек.

Бірыңғай инфрақұрылым базасында жоғары технологиялық шешімдерді белсенді енгізу жемқорлық, алаяқтық, салық міндеттемелерін орындамау және өзге де теріс үрдістердің ықтималдылығына жедел әрекет ету үшін барынша ашық процесті қалыптастыра отырып, бақылау органдарының іс-әрекеттерді қайталауына байланысты тиімсіз жұмысты барынша азайтуды қоса алғанда, қаржы ағындарын бақылау саласындағы туындаған мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1.Зейнелғабдин А.Б., Мемлекеттік аудит экономиканы басқару құралы ретінде//Мемлекеттік аудит. — 2013. — № 6. — 18 б.

2. Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы № 39 Заңы.

3.Годунова Н.Н., Акпомбаева И.Е, Мемлекеттік аудит//Мемлекеттік аудит-Государственный аудит. — 2017. — № 48. — 32 б.

4.ҚР-ның Қаржы министрілігінің ресми интернет ресурсы:
<https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin?lang=ru>

5.4.ҚР-ның Қаржы министрілігінің ресми интернет ресурсы:
<https://www.gov.kz/memleket/entities/minfin?lang=ru>

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ НА РЫНКЕ

Кужумова Диана Кайратовна
Казахский Национальный Университет имени Аль-Фараби
Высшая Школа Экономики и Бизнеса
«Учет и аудит», студент 3го курса

Научный руководитель: Старший преподаватель Когут Оксана Юрьевна

Аннотация. Цель исследования- раскрытие и определение путей повышения конкурентоспособности предприятия на рынке. В статье рассматриваются наиболее важные и основные конкурентные преимущества, благодаря которым предприятие занимает достойное место на рынке.

Ключевые слова: конкурентоспособность, продукция, качество, цена, преимущества.

Вступление. Главным объектом на рынке является товар, имеющий стоимость и ценность. Он обладает определенными характеристиками, благодаря которым мы можем его описать. К таким характеристикам можно отнести полезность для потребителя, качество, надежность. Какую позицию занимает производитель на рынке определяется в процессе сравнения собственного товара с товарами- конкурентов. Для того, чтобы занимать высокую позицию, товар должен обладать одной из главной характеристик- это конкурентоспособность.

Конкурентоспособность- это своего рода сравнение, оценивание товара и определение соответствия его требованиям рынка, который основывается на реализации аналогичных товаров.

Также не стоит забывать, что на конкурентоспособность огромное влияние оказывает конечный потребитель, так как товар должен соответствовать их потребностям и требованиям по качеству, ценам, обслуживанию, надежности товара после процесса реализации. Невыполнение требований потребителей, спрос на данную продукцию будет снижаться, соответственно предложение будет расти, и это приведет в конечном итоге к выходу из рынка предприятия, то есть к кризисному состоянию. Но для того, чтобы этого не допускать нужен специализированный специалист, который обладает профессиональными знаниями, и понимает какие действия и решения нужно предпринимать для повышения конкурентоспособности предприятия.

Содержание. В современных условиях важность конкурентоспособности возросла, и главной задачей каждого предприятия при создании собственной компании – это создать конкурентные преимущества и постараться удержать их, чтобы занимать достойное место на рынке.

В целом если рассматривать теорию данной сферы, то можно увидеть множество определений конкурентоспособности, которые так или иначе противоречат друг другу. По моему мнению различие трактовок данного термина вызвано использованием его в разных, не связанных между собой сфер. Но в широком смысле, конкурентоспособность- это сопоставление развития нескольких или большого количества фирм в одной определенной отрасли, сравнение данных фирм происходит по следующим вопросам: на сколько производительность эффективна? На сколько рационально используются ресурсы? Удовлетворяет ли все требования потребителей производитель?

Предприятие должно обладать умением приспосабливаться к постоянно меняющимся условиям на рынке. Если же этого не будет, то предприятие будет отставать от своих конкурентов по темпам развития.

Существуют уровни конкурентоспособности, или их еще называют стадиями.

Первым уровнем является внутренне нейтральный. Данный уровень характеризуется тем, что менеджеры, наладив регулярный менеджмент, думают, что управление никак не

влияет на конкурентоспособность. И главным для них является производство продукции, но в их приоритетах нет уделять внимание потребителям. Несомненно, это может приносить успех фирме, которая находится на рынке без конкуренции. Но эта фирма должна быть мелкомасштабной, со временем либо на рынке появятся конкуренты, либо данная фирма будет расширяться и ей придется начинать конкурировать с предприятиями, и стараться превзойти их стандарты по ценам, качеству, условиям обслуживания и сервиса, надежности товара после реализации. Ведь просто наладив менеджмент, выпуская продукцию будет недостаточным для предприятия.

Вторым уровнем является внешне нейтральный. Тут же все наоборот, в сравнении с первым уровнем. Если на первом уровне предприятие не предпринимало ничего для повышения конкурентоспособности, менеджерам достаточно было наладить внутреннюю систему управления и производство продукции, то тут же фирма пытается соответствовать всем требованиям, формируемых на рынке. Они создают у себя все, что создают конкуренты, занимающие высокие позиции, копируя все технологии, приобретение сырья и материалов у тех же поставщиков, копируя методы и способы производства и реализации у своих конкурентов. Затем это доходит до такого уровня, что компания, копируя у своих конкурентов, не повышает свою конкурентоспособность на рынке. Если руководитель компании вовремя понимает, что ему следует развивать собственные преимущества компании, то его предприятие дойдет до третьего уровня конкурентоспособности и станет наравне с конкурентами, лидирующими на рынке.

Третий уровень обладает следующими особенностями: в данных компаниях важным приоритетом является требования потребителя. Любые изменения или нововведения в компаниях третьего уровня происходят только после того, как они будут уверены, что это будет одобрено со стороны потребителей, и это их не оттолкнет. Малое количество компаний доходит до третьего уровня. Следовательно, все компании должны стремиться достигать этого, ориентируясь на крупные компании- лидеры.

Компании, которые смогли достичь последнего, четвертого уровня, они остаются конкурентоспособными на долгие годы. Данные компании не стремятся копировать конкурентов, они могут бросить вызов любой компании в любой точке мира.

Конкурентоспособность играет основную и важную роль на рынке. Так как благодаря ей обеспечивается финансовая устойчивость фирмы, ее платежеспособность. Соответственно руководителю предприятия нужно обучаться управлять конкурентными преимуществами.

К главным задачам сотрудников маркетингового отдела относятся выявление потребностей покупателей, и в какую сторону они могут меняться в силу изменений во внешней среде, например, повышение цен, то есть инфляция, или повышение заработной платы у населения.

Чтобы предприятие обладало конкурентными преимуществами, оно должно в себе совмещать одновременно 3 аспекта. Первым будет являться это цена, которая будет удобна для большинства потребителей и будет соотноситься с доходами населения. К второму аспекту относится качество, продаваемой продукции. Для потребителей очень важно, чтобы та продукция, которую они приобретают, была качественной и служила им долгие годы. Третьим является сервис. Если раньше для потребителей было достаточно хорошей цены и отличного качества, то сейчас высококлассное обслуживание очень ценится среди населения. Если произойдет, что клиента плохо обслужили, соответственно он туда больше не вернется. Для потребителей очень важны впечатления.

Таким образом, основой повышения конкурентоспособности предприятия являются качество, цена, и сервис.

Не стоит забывать также, что концентрация происходит не только на этих 3 факторах. Существуют множество факторов, которые так или иначе влияют на уровень конкурентоспособности предприятия. И все эти факторы могут влиять, как отрицательно, так и положительно.

В современных условиях очень актуальной проблемой является повышение

конкурентоспособности. Для того, чтобы решить данную проблему, предприятия прибегают к модернизации разработки продукции, ее производства и реализации.

Благодаря усовершенствованию, фирма сможет добиться уменьшения издержек производства, улучшение качества выпускаемой продукции, повышение оперативности обслуживания после реализации.

По теории конкурентных преимуществ существует два источника преимуществ. Первым является издержки. Если издержки на производство и сбыт продукции будут низкими по сравнению с предприятиями- аналогами, соответственно и руководитель данной фирмы будет снижать цены на реализуемые товары. И тем самым он будет привлекать новых клиентов, издержки и цены будут уменьшаться, а спрос расти, и прибыль увеличиваться. Главное, чтобы предложение, как и спрос тоже увеличивался.

К второму преимуществу относится маркетинг. Главная задача маркетинга, это изучить потребности клиентов. И преимущество в маркетинге в том, что товары предприятия могут удовлетворять больше потребностей и лучше, чем продукция конкурентов. Те предприятия, которые добиваются преимуществ в маркетинговой сфере, в основном сфокусированы на потребителе. Если рассматривать первое преимущество в издержках, то тут предприятия несомненно заикливаются на снижении издержек, но ему тоже стоит обращать внимание на потребности клиентов, так как уменьшение издержек не долго будет обеспечивать ему конкурентное преимущество.

Для того, чтобы повысить конкурентоспособность предприятия, руководитель должен проводить определенные мероприятия.

- Выявление главных преимущественных отличий собственной продукции от продукции конкурентов.

- Усовершенствование производительности предприятия, повышая ее до высоких показателей. Это приведет к успешной работе предприятия в будущем.

- Постоянное внедрение новых технологий и оборудования.

- Производство такой продукции, которое отвечает всем мировым требованиям и стандартам.

- Постоянное обучение сотрудников, отправление их на повышение квалификации.

- Закупка материалов и сырья только высокого качества.

- Проведение анализа состояние компании через каждый определенный промежуток времени, выявляя слабые или сильные стороны предприятия, угрозы и возможности внешней среды.

- Обладание хорошей деловой репутацией, и индивидуальным имиджем.

Таким образом, повышению конкурентоспособности фирмы способствуют ориентация на потребности клиентов, в целом населения, улучшение качества продукции, модернизация сбыта продукции, повышение качества обслуживания. Благодаря этому повышается уровень конкурентоспособности предприятия.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. <https://works.doklad.ru/view/h1aDRx7fI9s/2.html>
2. <https://up-pro.ru/encyclopedia/konkurentosposobnost/>
3. <https://e-koncept.ru/2016/86477.htm>

ASSESSMENT OF ECONOMIC STABILITY OF THE ENTERPRISE

Mukhitova Diana

Al-Farabi Kazakh National University
HSEB, Accounting and audit

Scientific adviser: Boranbayeva A.K.
Senior teacher of faculty "Finance and audit"

Purpose of the research:Based on the analysis of the financial reports of the «Qazaq qurylys» LLP to assess the financial situation and forecast the financial position in modern conditions of the economy of Kazakhstan.

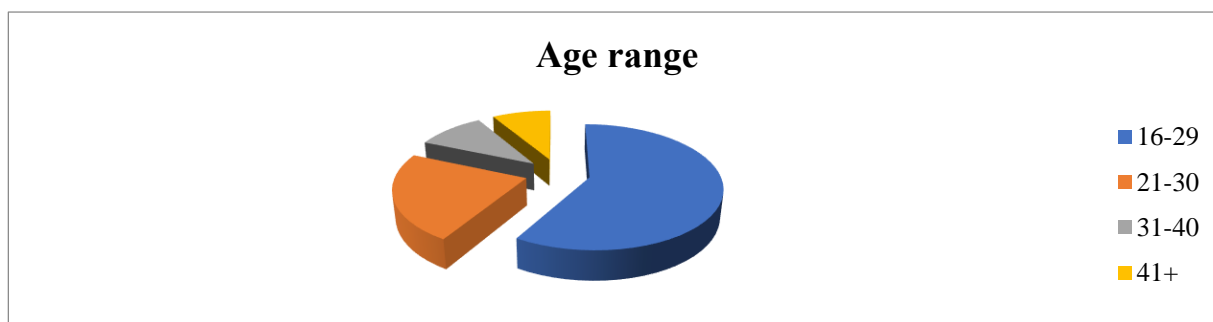
Subject of the study:a set of theoretical, methodological and practical issues related to improving the preparation and analysis of financial statements in the organization.

Object of the study: Limited Liability Partnership «Qazaq qurylys».

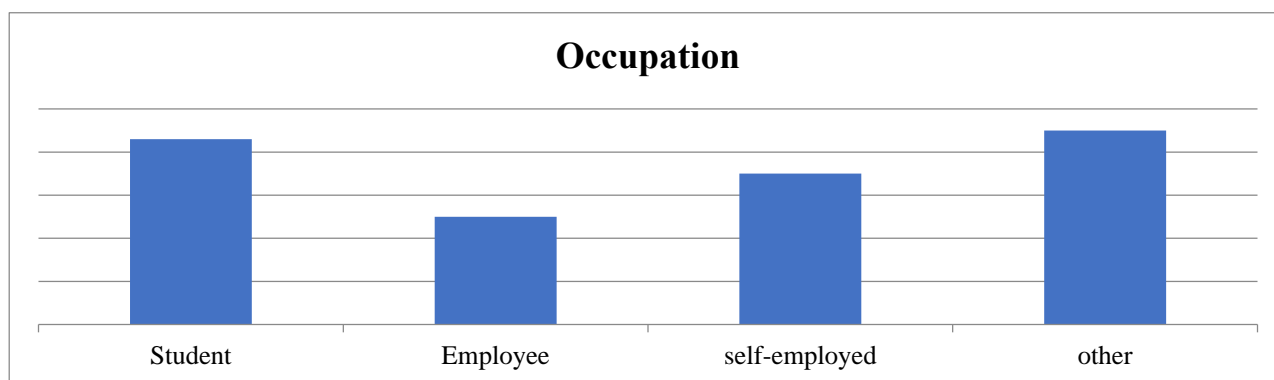
In the conditions of a market economy and transition to it, the organization is an independent element of the economic system-interacts with business partners, budgets of various levels, capital owners and other entities, in the process of which financial relations arise with them. In this regard, there is a need for financial management of the company, i.e. the development of a certain system of principles, methods and techniques for regulating financial resources that ensure the achievement of the tactical and strategic goals of the organization. The mechanism of an economic entity based on the requirements of a market economy cannot be managed without modern economic information, and of course, a significant part of this information consists of accounting and financial reporting data.

During the process of study quantitative approach was applied. In the first part questionnaire and in the practical part Altman's «Z-model»were used. The empirical basis of the study is the financial statements of «Qazaq qurylys» LLP for 2019, 2020, i.e. the balance sheet of the organization, profit and loss statements, statements of cash flows and changes in equity.

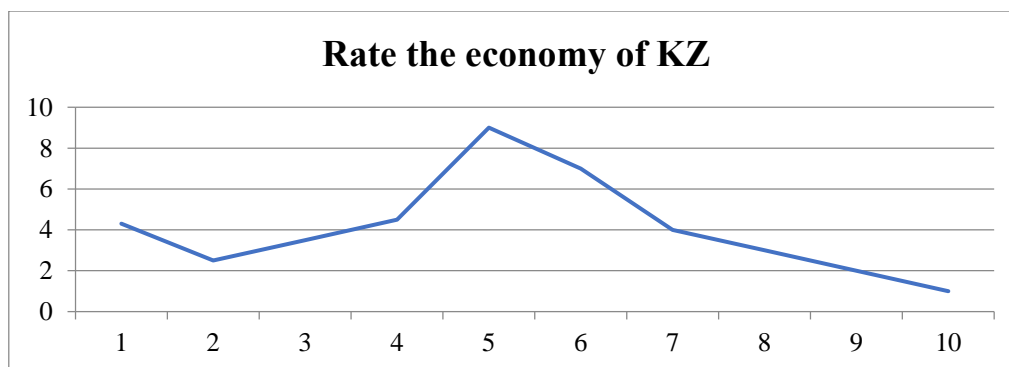
The economic analysis assesses the real activity and financial conditions in the economy. Also, it includes analysis of shocks hitting the area of economy, their effects and prospects. The reason for choosing the works of authors mentioned is because they provide specific guidance that takes into account the economic situation, as my topic suggests. Many theoretical aspects of the problem under study are considered in the works of domestic and foreign economists. These are:Oralbayeva Zh. Z.; Arystanbayeva A. Z.; Duisembayev K. Sh.; Baymukhanova B. S.; Andybayeva G. T.; Kanabekova A. T.; Abitova A. K.; Demesinov T. Zh.; Dzhanshanlo R. E.; Nazarova V. L.; Radostovets V. K.; Radostovets V. V.; Schmidt O. I.; Shamray I. N.; Ablenov D. etc. This primarily concerns issues related to the conceptual framework for the preparation of financial statements, their publication, and the content of financial reporting forms. Only on the basis of a thorough and in-depth analysis can you objectively evaluate the organization's activities, develop specific proposals for making management decisions to improve and strengthen the financial stability of the organization and increase its business activity. In recent years, a sufficient number of regulatory documents on this issue have been approved, as well as a large number of monographs, textbooks and teaching aids have been published.

Economic conditions are the present state of affairs in the overall economy, but to be relevant and avoid the excessive information, the data provided is only regarding our topic of small enterprises and people involved. As for the nowadays conditions of the economy, according to the operational data of the Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan, Kazakhstan's GDP decreased by 5.9 percentage points compared to the previous year. The main factors of the decline in the economy were the introduction of restrictive measures, as well as a decrease in production activity in the basic sectors of the economy. Over the past six months, small and medium-sized businesses have produced products worth 13.0 trillion tenge. In the republic, 3.3 million people work in the field of small and medium-sized businesses. In the second quarter of 2021, the average monthly nominal salary of one employee amounted to 251,508 tenge. [2] To fully establish the current situation of people the quick questionnaire, which results can be seen in the following graphs had been conducted:

The reason for these questions is to show that all the range of people had responded. Also, it can be perceived as the small image or representative sample of population in Kazakhstan.

In world practice, economic and mathematical models are used to predict the financial stability of an organization and determine the probability of bankruptcy. The most commonly used model is Altman's «Z-model». The simplest type of model is factor 2:

$$Z = -0.3877 - 1.073 * \text{Current liquidity ratio} + 0.0579 * \text{Capitalization ratio}$$

For «Qazaq qurylys» LLP these indicators are defined as follows.

Indicator	2019	2020
Current assets, thousand tenge	259762840.00	281626715.00
Current liabilities, thousand tenge	64164.00	-3443685.00
Borrowed capital, thousand tenge	64164.00	-3443685.00

Balance sheet currency, thousand tenge	322011765.00	322008908.00
Current liquidity ratio	4048.42	-81.78
Capitalization ratio	0.00019	-0.010
Value of 2-factor model Z	4346.77	87.42
Probability of bankruptcy	Z<0 50% lower	Z<0 50% lower
based on the source [10]		

In order to determine the value of Z, we first determine the above coefficients and perform calculations using the formula.

If:

At $Z = 0$, the probability of collapse is 50%.

At $Z < 0$, the probability of collapse is below 50%.

At $Z > 0$, the probability of collapse is more than 50%.

The table shows that the probability of bankruptcy of an organization in the period from 2019 to 2020 is low.

Since the 2-factor Z-model is very simple, Altman introduced the 5-factor Z-model in 1968.

Values of the collapse probability estimate as a function of the Z value

Z values	The probability of bankruptcy
is below 1.81	Very high
from 1.81 to 2.70	High
from 2.71 to 2.90	There is a probability
of 3.0 and higher	Very low

For «Qazaq qurylys» LLP the above indicators of the 5-factor model are determined as follows.

Indicator	2019	2020
1. Own working capital	259762840,00	285070400,00
2. Retained earnings	316947601	320452593
3. Borrowed capital	64164.00	-3443685.00
4. Equity	322011765.00	325452593.00
5. Balance currency	322011765.00	322008908.00
6. Sales revenue	73019102	70592650
7. Profit before tax	6481077	21238998
K1 (1/4)	0,80668742	0,875919892
K2 (2/4)	0.984273357	0.984636779

K3 (7/5)	0.020126833	0.065957796
K4 (4/3)	5018.573733	-94.50707396
K5 (6/4)	0.226759112	Z
Z	3013.78	-53.84
Probability of bankruptcy	Z>3.0 very low	Z<0 very high
based on the source [10]		

According to the table, when using the Altman 5-factor model, the probability of collapse in 2019 was absolutely low, but in 2020 it reached a very high level, therefore the organization must make operational decisions in connection with its activities.

In order to assess the probability of bankruptcy of an organization, many more models and a set of calculated indicators are used. In the case of applying any method, it cannot serve as a basis for making a decision on the liquidation of the organization, since any organization will take certain actions during the year in order to establish its activities.

When analyzing the financial condition and financial result «Qazaq qurylys» LLP used foreign models to predict the probability of its bankruptcy. Based on their results, the organization should organize rehabilitation activities. By analyzing the forms of financial statements «Qazaq qurylys» LLP for two periods of the organization it is necessary to provide the following conditions:

- improving your organization's asset management;
- increase in the authorized capital;
- increase in the amount of capital in the organization;
- search for ways to reduce the amount of expenses for the reporting period.

By taking such preventive measures, the organization can reduce the likelihood of bankruptcy of its activities. That is, based on the final results of the above-mentioned foreign models, the organization is experiencing a process of increasing the probability of bankruptcy. By taking the right management measures for the organization's assets, you can reduce the amount of obligations to other suppliers. Thus, the amount of capital in the organization increases. A decrease in the amount of an organization's expenses for goods and services is accompanied by an increase in the amount of significant revenues. To reduce the amount of costs, an organization needs to organize a proper management system for its existing assets. Economical use of available resources, according to which minimal costs should be one of the main goals of the organization.

The results of the analysis of the probability of bankruptcy using the Altman method were also found to be negative for 2020, i.e. the probability of bankruptcy of the partnership is high. In general, it is determined that, despite the success of the organization's activities in 2020, the probability of bankruptcy is high. To conclude, my suggestions are:

- there is an opportunity to expand the range of services provided, since there are enough own funds, regardless of borrowed funds;
- to carry out effective analytical work, it is necessary to organize the possibility of installing special computer analytical programs;
- by conducting market research, you can identify demand and look for ways to enter a new market.

The main purpose of the thesis was to study the financial statements of the organization «Qazaq qurylys» LLP. Based on the analysis and reporting of the organization, evaluate the financial situation and suggest ways to improve it. Based on theoretical analysis, the method to predict the financial stability of an organization and determine the probability of bankruptcy is identified. With assistance of literature it was possible to analyze the indicators and reveal the issues regarding financial statements.

REFERENCES:

1. International Financial Reporting Standard (IAS) 27«Separate financial statements»
2. Electronic resource: <https://www.tradingeconomics.com>
3. Dzhanshanlo R. E., Baidaletov M., Aktureeva E. A. Financial analysis: a textbook. – Almaty: Kazakh University, 2017
4. Oralbayeva Zh. Z., Arystambayeva A. Z. «Fundamentals of economic analysis»: Textbook. – Almaty: «Kazakh University», 2014.
5. Radostovets V. K., Gabdullin T. G., Radostovets V. V, Schmidt O. I. Kasiporyndagylik esep. – Almaty: Ekonomiks, 2003.
6. Berdnikova T. B. Analysis and diagnostics of financial and economic activity of the enterprise: Textbook. – M.: Infra-M, 2001.
7. Nazarova V. L. «Accounting» Textbook/ Author V. L. Nazarova, ed. by S. S. Satubaldin. – Almaty: Almatykitap baspasy, 2011.
8. Kurmanova A. Accounting (financial) reporting: a textbook. – Almaty: OSU, 2013.
9. Articles of association
10. Financial statements of LLP
11. International Financial Reporting Standard (IAS) 1 «Presentation of Financial Statements»
12. Kovalev V. V. Financial accounting and analysis: conceptual foundations. – M.: Finance and Statistics, 2004.
13. Averchev I. V. IFRS, Textbook. – M.: RidGrupp. -2011.
14. Dontsova, L. V. Analysis of financial statements: textbook / L. V. Dontsova, N. A. Nikiforova – 6th ed., pererab. and additional-M.: Business and Service, 2008
The Law of the Republic of Kazakhstan "On rehabilitation and bankruptcy" (as Amended

CRYPTOCURRENCY IN THE PAYMENT SYSTEM

Adilov Raiymbek Yerlanuly

Al-Farabi Kazakh National University
Higher school of business and economics
Finance, PhD, first year of study

Scientific adviser: Asilova Aizhan,
Candidate of Economic Sciences

Abstract. The result of my work will be a forecast about the use of cryptocurrency in the payment system. Illustration of different models and forecasts.

Keywords: cryptocurrency, payment system, payment instrument.

Introduction: Cryptocurrency is a digital payment instrument. If you make any money transfer, it is done through a bank or credit card. Many transactions, whether on the phone, utilities, etc., are carried out through an intermediary (commission). And cryptocurrency is different.

In general, the word "crypto" means "secret" in Greek. For example, messages you write or send via WhatsApp are encrypted for security without leaving letters. Digital money is the same. The first cryptocurrency was invented in 2009 by a mathematician named Satoshi Nakamoto. In fact, his real name is still unknown and no one has seen him. Satoshi Nakamoto translates from Japanese as "clear knower". He called each algorithm he solved mathematically "bitcoin". The first cryptocurrency created by Satoshi Nakomota was the first transaction via Bitcoin – two pizzas for 100 thousand bitcoins.

Common elements of the cryptocurrency market:

- ❖ Bitcoin.
- ❖ Ethereum.
- ❖ Litecoin.
- ❖ Bitcoin Cash.
- ❖ Monero.
- ❖ Dash.

- ❖ Zcash.
- ❖ VertCoin.

Content. As the financial system is a well-known object, the main issues and ideas are transferred to the cryptocurrency market.

To show the importance of the role of cryptocurrency in the world, its diversity, it is enough to look at the amount of capitalization in its market below.

Elements of the cryptocurrency market are not uniformly distributed in all countries. According to the development trends in the global financial system, the distribution of the cryptocurrency market can be divided into three major sectors:

1. Countries where cryptocurrency circulation is prohibited	These countries include China, Bangladesh, Iceland, Lebanon, Vietnam, Thailand, Bolivia, Ecuador, Kyrgyzstan and Indonesia.	With the help of special regulations, the cryptocurrency trade in these countries has been completely eliminated.
2. Countries where cryptocurrency is freely used	These include the United States, Canada, the United Kingdom, Australia, Estonia, Denmark, South Korea, Sweden, the Netherlands, Finland, Belarus and Uzbekistan.	Cryptocurrency is freely traded and bought.
3. Countries where the current state of the cryptocurrency market and blockchain is uncertain	Russia, Belgium, Colombia, the Czech Republic, Germany, New Zealand, Israel, Ukraine, France, Croatia, Belgium, Poland, Hong Kong, Slovenia, Turkey, Singapore, Switzerland, Spain and the Republic of Kazakhstan. This group includes all other states.	The government does not have any cryptocurrency policy. Cryptocurrency trading is not controlled.

Again, one of the advantages of the cryptocurrency market in support of the development trend is a very high level of protection. That is, thanks to a series of coding and about 10-15 passwords, only you can have your own portfolio. In the twenty-first century, when hackers and cyber attacks take place a lot, one of the features of cryptocurrencies is an indispensable feature.

And cryptocurrency does not correspond to K. Marx's theory of value added. Because their price directly depends on supply and demand in the market. According to Marx, the value of value should be determined by the cost of labor.

According to A. Smith, cryptocurrency is really creating a new market. At the same time, the cryptocurrency market is not related to government policy. A. Smith believed that the state should not participate in market regulation.

Cryptocurrency is not a structured financial instrument by nature. This is because it is a basic financial instrument with its own characteristics, which is not created with the help of any other financial instruments.

The essence of cryptocurrency in the development of the financial market is the emergence of a single and non-tax-free payment instrument for all users who support the anti-corruption policy of the Centralized Global and Federal Reserve System. Cryptocurrency is a digital financial instrument for using blockchain in a peering environment.

Therefore, the reason for the emergence of cryptocurrency is a centralized financial system, the need for a form of money against the US dollar, the need to pay without commissions and fees. Many financial market analysts believe that cryptocurrency is the people's money.

The stage of development of the financial market of cryptocurrency can be divided into 3 stages.

The first stage is the emergence and formation of cryptocurrency. Bitcoin was the first cryptocurrency to appear in 2008.

The second stage is the stage of cryptocurrency development. At the same time, cryptocurrencies became more popular, except for bitcoin. The period begins in 2017. At that time, for the first time, bitcoin was equal to 13,800 US dollars and was reflected in the portfolios of investors.

The third or current stage is characterized by instability and volatility of cryptocurrencies. Speculative activity is very common in the market. For example, after billionaire Elon Musk bought dogikoin, its price rose to 18-50%.

Having passed these stages, the cryptocurrency has not lost its original functions and functions, has not changed its nature.

Differences between cryptocurrencies.

Cryptocurrencies are distinguished from each other by the following properties:

1. Cost. The most expensive cryptocurrency is bitcoin. The current cost is 25,947,821.54 KZT.
2. Demand, popularity. The most popular cryptocurrency in demand is bitcoin.
3. Blockchain level or ladder. There are cryptocurrencies based on 2-3-stage blockchains.
4. Level of protection. Cryptocurrencies consist of stages of protection, such as coding, password or number. For example, the broadcast contains 10 passwords and a special number sequence.
5. Emission. If Bitcoin is issued in 900 copies per day, the ether is emitted in 100 copies, and sometimes even deliberately reduced.
6. Variety of functions. For example, there is an altcoin stacking function, and etherium owners receive income at the end of the year for their storage.
7. Level of capitalization. The most important indicator is calculated by multiplying the number and value of coins. Determines the market share of cryptocurrency types.

Roles of cryptocurrency in the development of financial markets:

1. The role of public representation;
2. Replacement of a decentralized instrument that is not controlled by the state or other financial institutions;
3. Simplification of money transfers, without any commissions and fees;
4. The role of maintaining financial innovation;
5. The role of conducting undocumented financial transactions;
6. The role of high-level security and confidentiality of information about wallet owners.

Cryptocurrency and Law

The attitude to cryptocurrency is not uniform in regulations and legislation. This is directly related to the policy of those countries towards this digital tool. As an example, consider the legislation of 4 countries. As for domestic, Russian, Chinese, Japanese and American legal acts.

The Republic of Kazakhstan currently has no legislation on specific cryptocurrencies. But the law on cryptocurrency is proposed. According to lawyers, the legislative experience of Georgia and Estonia will be used. These countries are known for recognizing cryptocurrencies. The title of the law is "On amendments and additions to some legislative acts on the regulation of digital innovation." And the current legislation is radically opposed to cryptocurrency, because cryptocurrency or digital instruments are not considered as a means of payment. Only tenge and freely convertible currencies are used as a means of payment. However, in Kazakhstan there is an opportunity to freely sell and buy cryptocurrencies. At the same time, the state seems to be waiting for the actions of other "colleagues".

Russia has clear legislation. According to it, cryptocurrency is recognized as a means of payment, exchange rate income on arbitrage transactions is the object of taxation. According to the Law on "Digital Financial Assets", supplemented on January 1, 2021, cryptocurrency is given the status of financial property. Based on the late adoption of the legislation, it is clear that the Russian

financial system has reluctantly adopted a cryptocurrency in line with global trends.

Chinese law does not recognize cryptocurrencies. The state's financial system bans cryptocurrencies. As we all know, China's negative attitude to this digital tool is known all over the world.

Legislation in Japan, the United States, and European countries recognizes cryptocurrency as a means of payment. The tax system is regulated. Feature: with the advent of cryptocurrency, it was adopted operatively in one or two years. With the change of new elements of the cryptocurrency, the regulations are amended and updated accordingly.

In conclusion, the legal acceptance of cryptocurrency as a means of payment is directly related to the attitude of the state to this digital instrument. According to global trends, the cryptocurrency will continue to prosper, without the first sensitive decline.

From the legal point of view, the idea of using cryptocurrency as a means of payment is not uniform. And there is a reasonable question about the views of IFRS, major financial institutions, including world banks.

Cryptocurrency and IFRS

According to IFRS, cryptocurrency is not recognized as a financial instrument or contract. But it is taken into account. This process occurs in two cases. The first is reflected in terms of the issuer of the cryptocurrency, ie miners, and secondly, in terms of the buyer or seller. In the first case, IFRS recognizes only interest, in the second case, it treats the cryptocurrency as an asset of its owner. According to experts, IFRS may be amended. The reason is due to the growing influence of cryptocurrency.

The views of world banks can be seen in the situation in El Salvador in the fall of 2021. It is the first country to recognize cryptocurrency as its national currency. International banks have refused to support El Salvador. Because, in their opinion, the direct link of cryptocurrency to the state economy with a floating exchange rate is a high-risk event. However, these banks intend to issue their own cryptocurrencies in the future. Therefore, it raises the idea of updating cryptocurrency as a centralized tool for control and manipulation.

Cryptocurrency interacts with the following entities in case of participation in payment transactions between business entities:

To reveal the essence of the forms of interaction that arise between the elements classified on the principle of application (role) and their manifestation in the financial market, based on the research topic / object / subject. Creation of schemes of interaction, methods / means of interaction on the scheme, thinking about risks as a consequence of interaction

Research topic – Possibilities of using cryptocurrency as a means of payment: theoretical and methodological aspects

1. The vision of the World Bank:

Clemens Graf von Luckner, an expert economist at the World Bank, and Carmen Reinhart, chief economist, estimate that only 7.4 percent of cryptocurrency transactions are used to buy goods. The volume of this transaction is low enough to be used as a generally accepted means of payment. In this regard, the bank's attitude is negative, and according to the latest news, the bank's behavior is not positive due to the situation in El Salvador. "We are ready to help the government of El Salvador, but the use of cryptocurrency at the state level is not supported by the World Bank," the World Bank said in a statement. This is because the nature of bitcoin is unclear and does not support environmental cleanliness. In conclusion, the bank recognizes a negative and speculative approach to the adoption of cryptocurrency as a means of payment. The Bank intends to see cryptocurrency as a centralized instrument.

2. The view of the International Monetary Fund:

The International Monetary Fund (IMF) has called for a global, consistent and coordinated regulation of the cryptocurrency industry to maintain the stability of the entire financial system. The fund also proposed several basic rules of market control. Although the market capitalization of

cryptocurrencies has reached \$ 2.5 trillion, it is difficult to say the true value of blockchain and other cryptocurrency-related technologies, and it could be a "bubble of inflation," he said. High volatility and the risk of a fall in the value of cryptocurrency are not the only fears in the fund. Another problem is the weakness of investor protection, the lack of reserves in some stablecoins and accurate, clear information. Despite these risks, some markets and countries are in a hurry to use cryptocurrencies to circumvent currency restrictions. In their letter, IMF President Tobias Adrian and Dong Khe and Aditya Narain noted that cryptocurrency standards and regulations should be international and universal, as cryptocurrencies can easily cross borders. According to the Fund, "uncoordinated regulatory measures may destabilize capital flows," which threatens the collapse of the financial system.

The IMF offers a few general rules for regulating cryptocurrencies. First, service providers that store or transport cryptocurrency must be licensed. Licenses must meet the requirements of today's financial service providers. Second, cryptocurrency transactions should be governed by rules based on existing approaches. Therefore, cryptocurrency investments must be regulated by securities and issuing authorities, and payment services and products must meet requirements similar to those of the banking sector controlled by the central bank. Finally, regulators in banking, securities, insurance, and pensions should establish liquidity requirements for cryptocurrencies and require a risk assessment.

Earlier, the Joe Biden administration proposed stabilizing the banking industry. This will allow banking regulators to monitor the industry, as well as provide some form of government support in times of crisis.

In conclusion, the fund wants to use cryptocurrency as a convenient, centralized tool for control and supervision.

3. United Nations Conference on Trade and Development

The organization has defined its approach to blockchain and cryptocurrency with the help of specially developed scenarios. It should be noted that the conference used special filters, such as the state and the impact on development. Therefore, the real opinion of the organization is inaccurate and inaccurate.

The main idea is that cryptocurrency is a risky tool by nature. Business entities can gradually accept it as a means of payment. On the positive side, cryptocurrency can be a substitute payment instrument outside the main forms of money. If the cryptocurrency proves to be good at this stage, it may continue to play a key role.

Of course, the level of the country in the development of digital technology is also important here. The survey shows us that business entities are ambivalent about cryptocurrencies. The main model for the entry of the main cryptocurrency as a means of payment is that it plays a secondary role, as a substitute means of payment, and then takes first place.

LIST OF REFERENCES:

1. Toward Fairness of Cryptocurrency Payments, IEEE Security & Privacy (Volume: 16, Issue: 3, May/June 2018), Jian Liu; Wenting Li; Ghassan O. Karame; N. Asokan
2. High Throughput Cryptocurrency Routing in Payment Channel Networks, Vibhaalakshmi Sivaraman, Massachusetts Institute of Technology; Shaileshh Bojja Venkatakrishnan, Ohio State University; Kathleen Ruan, Carnegie Mellon University; Parimarjan Negi and Lei Yang, Massachusetts Institute of Technology; Radhika Mittal, University of Illinois at Urbana-Champaign; Giulia Fanti, Carnegie Mellon University; Mohammad Alizadeh, Massachusetts Institute of Technology, 2020
3. Supporting Blockchain-Based Cryptocurrency Mobile Payment With Smart Devices, Lei Xu; Lin Chen; Zhimin Gao; Larry Carranco; Xinxin Fan; Nolan Shah; Nour Diallo; Weidong Shi, IEEE Consumer Electronics Magazine (Volume: 9, Issue: 2, March 1 2020)
4. The Use of Cryptocurrency as a Payment Instrument, Karmila Sari Sukarno, Pujiono, 2020
5. Privacy-Utility Tradeoffs in Routing Cryptocurrency over Payment Channel Networks, Weizhao Tang, 2021

THE CHANGING LANDSCAPE OF MANAGEMENT ACCOUNTING IN THE ERA OF DIGITALIZATION

Mukhadil Umit

KazNU named after al-Farabi
Higher School of Economics and Business
Master of finance, 1st course

Scientific supervisor: Omarova A.K.
Candidate of Economic Sciences, docent

We are now living in an era where technology controls every aspect of our lives. The worldwide pandemic of infectious disease, COVID-19, makes it clear that technology can even save lives. People, while passing quarantine period at their place, have the easy access to the emergency services and facilities just with a connection to the network. Using internet, the business organizations run smooth operations as executives can work from home and attend important business meetings over virtual platforms.

Although COVID-19 pandemic has made the technological presence in our lives obvious, the world had for the last few decades witnessed the ever-increasing digitalization of business environment. The Industry 4.0, also known as fourth industrial revolution, marks the enormous changes in our business with the advancement of information technology. At the basic level, it results in a shift in the modes of production from the mechanistic to the digitized form. The changes, also, incorporate the use of internet with other disruptive technologies in all walks of life. Artificial intelligence, big data, cyberspace, informatics, internet of things, robotics etc. have become mundane language in today's business. Management accounting, as an information production mechanism of an organization, has certainly gone through a transformation with the advanced information technology to meet the demand of digitized business environment. Drawing from literature, this paper provides a brief illustration of the management accounting transformation in the context of the digitalized environment.

To overcome the limitations of conventional management accounting, a new form of management accounting emerged, which is labelled as 'strategic management accounting'. With the increasing business competition and forces of globalization, strategic issues have become crucial for business firms. The business success and failure have seemed to be dependent on the careful execution and implementation of strategies at the corporate, business unit and functional levels of the organization. As a functional discipline, management accounting has thus embraced the strategic management issues in the contents.

Therefore, strategic management accounting has been the response to the strategic turn of the business at least in three ways: first, it shows the clear linkage between organizational strategies and managerial functions; second, it adopts innovative management accounting techniques to produce strategic cost information that ultimately help in achieving the competitive advantage; and third, it considers a dynamic business environment characterized by the enhanced use of information technology (ibid). Although this strategic movement of management accounting has been promoted by leading business schools, professionals, and scholarly works, it does not work if it ignores networks and complex business environment. Therefore, transformation of business environment is an obvious consideration in the design and implementation of management accounting of an organization.

There is ample evidence that management accounting design and systems are influenced not only by micro organizational features but also by macro socio-political economic factors. Depending on the context, management accounting goes beyond the quantified metrics and economic information and implicated in the social fabric. Along with the contextual factors, digitalization has profound effects in the palpability of management accounting.

World famous digital analyst, anthropologist and futurist Brian Solis has identified six stages

of digital business transformation a) business as usual, b) present and active, c)

formalized, d) strategic, e) converged, and f) innovative and adaptive. At the one end, organizations are complacent with their conventional legacy of customers, processes, metrics, business models and technology believing that this would be sufficient for digital interference. On the other extreme end, digital transformation is acknowledged as continuous, and business is designed to adapt to the changing environment. The ultimate transformation is possible with the active guidance of corporate leadership and the multi-disciplinary involvement of people, operations, technology, and dataanalytics.

This transformation is affecting both the technical and ethical perspectives of the accounting profession. The process of digital transformation and advancement in digital technologies is ongoing. Therefore, in this ever-changing digital environment, a continuous development of the technical skills is important for the accountants. Webb commented that though, these days, there are many accountants who are well-versed in older digital technologies such as, spreadsheets and ERP, they find the relatively newer technological issues such as block chain and coding somewhat challenging. Many accountants lack ‘understanding and ambition’ in relation to these new skills.

However, now it is important to recognize the potentials of the technologies and grab the opportunities. Similarly, Davern, Weisner, and Fraser highlights three major technologies that worked as the game changers in the accounting profession. These are: Robotic Process Automation (RPA), (2) Block chain and (3) Artificial Intelligence & DataAnalytics (AIDA). With RPA, firms can complete some works that are mainly performed by the entry level employees. Thus, the talent of these employees can be utilized for some more value adding activities. Blockchain can provide the security and integrity of data. Finally, AIDA can help in “finding patterns in data, and thus demands higher degrees of accounting expertise and experience to make sense of the patterns and their implications for business decision-making”. Therefore, these days, it is important for the accountants to gain knowledge related to these technologies.

Digitalization has its impact on almost all the branches of accounting (such as, financial accounting & reporting, cost and management accounting, taxation, auditing, and forensic accounting). According to Webb the following factors (five Vs) related to technology can affect the finance and accounting profession:

1. Velocity: The speed with which the business environment is changing and need for change is emerging.
2. Volume: The increased volume of technology-based transactions.
3. Value: How important is it to derive the analysis and prediction from the technology-based data (whether the technology-based dataanalysis can add value to decision making).
4. Variety: The variety of systems and data sources the company needs to use.
5. Veracity: It refers to “the reliability, quality, truth and prejudice of the data on which we are basing many business decisions”.

If these factors are working at a greater extent in an organization and its business environment, it needs to grab the opportunities from the technological environment and strengthen the skills of its employees. These technological needs, advancements and changes are critical for the MAC practices of the organizations also. The next section elaborates the implications of digital transformation on MAC practices.

The role of management accountants has also been transformed in the digitalized environment. The traditional skill set may be redundant with the rapid space of digital transformation. CIMA reports a need for learning technological skills from a survey on UK workers – ‘...a growing appreciation of the need to integrate with technology and be agile – 26% of workers said they think working seamlessly with new technologies will be one of the most important skills.’ Similarly, Beaman and Richardson expressed their concern that if management accountants failed to learn IT skills and adapt to the digital environment, they would soon become subservient to other professionals. Along with the traditional technical skills,

management accountants need to learn a wide variety of soft and IT skills for surviving in the transformed environment.

These findings have important academic implications in many ways. First, it would enable accounting faculties and students to learn about the nature and role of management accounting in the era of digitalization. Second, it would contribute to the growing literature on fourth industrial revolution by drawing evidence from the management accounting field. Thirdly, it would contribute to the literature of interconnected firms by showing how trust plays an important role while firms are connected through web-based networks. Fourthly, the paper would provide a solid conceptual understanding about the needs of management accounting profession in the digital era. Finally, it would inform accounting researchers about alternative strands of research while they are exploring firms enabling digital features in their operations.

Although the paper provides important insights about management accounting and professionals, it has some limitations. The paper is not empirical and based on existing literature. The paper draws evidence from literary sources except few examples of platform-based digital business enterprises. One or few case analyses would provide more practical insights about the MAC practice and the role of management accountants therein. Therefore, future research is expected from academics and practitioners to explore the empirical sites. The researchers may focus on company specific case studies. They might also conduct studies on the practices in a particular economy.

REFERENCES:

1. Afshar, V. (2016). 6 Stages of Digital Transformation. HUFFPOST. Retrieved October 10, 2020, from https://www.huffpost.com/entry/6-stages-of-digital-trans_b_9822640.
2. Alam, S., Ranasinghe, S. B., & Wickramasinghe, D. (2019). Ethnographic Significance in Researching Management Accounting. In: P. Weetman, & Y. Tsalavoutas (Eds), The Routledge Companion to Accounting in Emerging Economies (Chapter 19), London, UK: Routledge.
3. Alawattage, C., Wickramasinghe, D., & Uddin, S. (2017). Theorising management accounting practices in Less Developed Countries. In: E. Harris (Eds), The Routledge Companion to Performance Management and Control (pp.285-305), London, UK: Routledge.
4. Webb, C. (2020). The digital accountant: Digital skills in a transformed world. UK: ACCA.
5. World Economic Forum [WEF] (2016). 9 quotes that sum up the Fourth Industrial Revolution. Retrieved October 9, 2020, from <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/9-quotesthat-sum-up-the-fourth-industrial-revolution>.

«ЦИФРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН» БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА САЛЫҚ ЕСЕБІНДЕГІ ОҢАЙЛАТЫЛҒАН ӘДІСТЕРДІ ЖЕТІЛДІРУ БАҒЫТТАРЫ

Рат Еркін

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Экономика және бизнес жоғары мектебі, Есеп және аудит, 4 курс

Ғылыми жетекші: Нургалиева Г.К.,
э.ғ.к., профессор м.а. «Қаржы және есеп» кафедрасы

Бүгінгі таңда әлемде цифрлы технологиялар мемлекеттер экономикасының дамуында маңызды рөлге ие болып отыр. Оның тек мемлекет үшін ғана емес, халық үшін де бірқатар артықшылығы бар. Мәселен, мемлекеттік қызметтерге қолжетімділік, жедел ақпарат алмасу, бизнесті жүргізудің жаңа мүмкіндіктерінің пайда болуы, жаңа цифрлық өнімдер құру және т.б. Қазіргі кезде цифрландыру, жаһандық тәжірибеге және Қазақстанның мүмкіндіктері бар.

Қазақстанның үкіметі мен мемлекеттік органдары ұзақ мерзімді экономикалық өсімді анықтауда қоғамды ақпараттандырудың және цифрлық технологияларды дамытудың маңыздылығын түсіне отырып, осы саланы дамытуға мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарының бірі ретінде қарастырады.

Сандық технологиялар көптеген мүмкіндіктерге жол ашты. Үкімет ұсынған қызметтерге бизнес пен халық еркін қол жеткізеді, ақпарат алмасу жылдамдығы артты, жаңа бизнес бағыттарын қалыптастырып, жаңа сандық өнімді құрастыруға мүмкіндік туды. Еліміздегі ауқымды бағдарламалардың бірі – «Цифрлық Қазақстан» жобасы.

«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы – бұл цифрлық технологияларды қолдану есебінен елдің әрбір азаматының тұрмыс деңгейін арттыруды көздейтін маңызды кешенді бағдарлама. Бүгінгі таңдағы заманауи нәтижеге жеткізіліп жасалған Цифрлық Қазақстан бағдарламасы да озық білім мен қызығушылық бастамасы болып отыр. Бұл бағдарлама барлық салаға ерекше серпін беріп, халықтың ел-ауқатын арттыруға басты қадам болады. Бұл Елбасының Қазақстан халқына Жолдауындағы басты бағыттардың бірі.

Бағдарламаның негізгі мақсаттары Қазақстан Республикасының экономикасын дамытудың қарқынын арттыру және халықтың өмір сапасын жақсарту, сондай-ақ экономиканың негізінен жаңа траекториясы – болашақтың цифрлық экономикасына өту болып табылады.

Қаржы экономиканың маңызды элементі болып табылады, оның жай-күйіне болып жатқан өзгерістердің жылдамдығы мен сапасы тәуелді. Қазіргі уақытта электрондық төлемдер мен электрондық сауда қаржы секторының ажырамас бөлігі болып отыр. Қаржы саласы клиенттермен өзара іс-қимыл жасау үшін инновациялық технологиялар мен цифрлық сервистерді енгізу мен қолдануда дәстүрлі түрде көшбасшы болып табылады. Барлық дерлік банктер қызметтерін қашықтық арналар арқылы ұсынады. Банктердің 70% жеке тұлғаларға сервистерін интернет және мобильдік банкинг арқылы көрсетеді, банктердің 55% өз қызметтерін мобильдік қосымша негізінде ұсынады. 2015 жылмен са-15 лыстырғанда, 2016 жылы интернет және мобильдік банкингті пайдаланумен жеке тұлғалардың төлемдер көлемі 2,6 есе өсті.

Қазақстандағы цифрлық қаржылық саланың 2022 жылға қарай көрінісі төлем қызметтері нарығының дамыған инфрақұрылымымен тиімді жұмыс істейтін қаржы саласында негізгі рөлді иемденетін белсенді қаржылық қоғамдастықтың қалыптасуын көздейді. Қаржы секторы бөлінген тізілімдер, жаңа қаржылық құралдарды ұсыну, мемлекеттік ақпараттық жүйелермен ықпалдастыру арқылы рәсімдерді оңайлату әрі жеделдету сияқты технологияларды пайдалану арқылы өзгертілетін болады. Мәселен, қаржылық қоғамдастықтың алдын ала белсенділігі ашық технологияларды ("Open API") іске асыруды және онлайн ортада алаяқтық деңгейін төмендету, жаңа қызметтер мен өнімдерді 36 енгізу, клиенттік тәжірибені жақсарту, қаржы жүйесінің тұрақтылығын арттыру үшін реттегіштің (ҰБ) қолдауымен жалпы банктердің, инфрақұрылымдық компаниялардың және қаржылық технологиялар саласынан компаниялардың бір бірімен белсенді ынтымақтастығын жүзеге асыруды көздейді.

Қаржы секторы төлемдерді тез, қарапайым және сенімді жүргізе алуға, контрагенттерді тексере алуға, бизнесті дамытуға арналған қаржылық құралдарға қолжетімділік алуға, мемлекет тарапынан қолдау көрсету құралдарына қолжетімділік алуына мүмкін болатындай электрондық сауданы дамытуға үшін және инновациялық экожүйені құрудың бастамаларын іске асыруға арналған құралдарды ұсынады.

Келесі маңызды бағыт ол табысты іске асырылғанда, салықтық және салық сапасы артатын шаралар кешені болып табылады.

Салықтық әкімшілендіруді жақсарту, оның ішінде көлеңкелі экономикаға қарсы іс-қимылға бағытталған шараларды жүзеге асыру мақсатында "Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы" ҚР Кодексіне (Салық кодексі) және "Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы" ҚР Кодексін (Салық кодексі) қолданысқа енгізу туралы" ҚР заңына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" заң жобасына қатысты пікір білдірген Сенат төрағасы Мәулен Әшімбаев: "Заң қолайлы бизнес-орта мен инвестициялық ахуалды қалыптастыруға ықпал етеді және отандық тауар өндірушілерді қолдайды. Сондай-ақ жеке тұлғалар мен кәсіпкерлер үшін салық пен төлем төлеуді жеңілдетеді", – деді. Өз кезегінде Қаржы және бюджет комитетінің мүшесі, сенатор Ғұмар Дүйсембаев заң жобасының тұжырымдамасы бойынша ескерту мен ұсыныс болмағанын баяндап, қабылданған құжат елдің одан әрі тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамуына қолайлы жағдай жасауға ықпал етуді көздейтінін мәлімдеді. Сенатордың сөзінше, мобильді төлем бақылауға алынады. "Пандемия кезінде сауда және қызмет көрсету саласындағы шағын және орта бизнес субъектілері кәсіпкерлік қызметте жеке тұлғалар

арасындағы транзакцияларға арналған жедел мобильді аударымдарды барлық жерде пайдалана бастады. Бұл мәселені заңнамалық реттеу мақсатында: "Мобильді төлем" түсінігін анықтау, мобильді төлем арқылы тауарлар мен көрсетілетін қызметтерге ақы төлеу үшін есеп айырысу кезінде онлайн-бақылау-касса машиналарын қолдануды заңдастыру, кәсіпкерлерді бизнесті жүргізуге арналған жеке шоттарды пайдалануға міндеттеу, банктерді мемлекеттік кірістер органдарына тиісті мәліметтерді беру ұсынылды", – деді Ғұмар Дүйсембаев.

2022 жылғы 1 қаңтардан бастап Салық кодексінің Қазақстан аумағында орналасқан жеке тұлғаларға сатылған тауарлары, көрсетілген қызметтері үшін шетелдік интернет-компаниялардың ҚҚС төлеу жөніндегі міндеттемелері туралы нормалары күшіне енеді.

Ұлттық экономика министрлігі қызметтері мен тауарларын онлайн платформалар арқылы сататын барлық шетелдік компаниялар Қазақстан бюджетіне ҚҚС төлеуге міндетті болады.

ҚҚС мөлшерлемесі сатылған тауарлар мен қызметтер сомасының 12%-ін құрайды. Мұның қазақстандық салық төлеушілерге қатысы жоқ.

Төлем тәртібі өте қарапайым. Компаниялар салық салу мақсатында тіркелмейді. Оңайлатылған тәртіпте салық органдарына хат жолдап, ҚҚС төлеуге дайын екендігі жайлы ҰЭМ вице-министрі Азамат Амрин хабарлаған.

Қосымша құн салығын толық және дер кезінде төлеуді қамтамасыз ету үшін "Мерчент ID" ұғымын (төлем жүйелерін пайдалана отырып, шетелдік компанияны төлем немесе ақша аударымын алушы ретінде сәйкестендіретін символдардың бірегей жиынтығын) енгізіледі. Екінші деңгейлі банктер мен төлем жасайтын ұйымдар мемлекеттік кірістер органдарына "Мерчент ID" бойынша шетелдік интернет-компаниялардың пайдасына жеке тұлғалар жүзеге асырған төлемдер мен аударымдар туралы ақпарат беруге міндеттеледі. Ерекше атап көрсетерлігі, интернет арқылы сатылған тауарларға қосымша құн салығы салынады. Цифрлық салық отандық және шетелдік компаниялар үшін бәсекелестік жағдайын теңестіруге мүмкіндік береді. Әкімшілендіру шетелдік интернет-компаниялар аударған сомалар туралы екінші деңгейлі банктердің деректері негізінде жүзеге асырылады.

Әкімшілік мақсаттар үшін төлем жүйелерін пайдалана отырып, төлемді және/немесе ақша аударымын алушы ретінде шетелдік компанияны сәйкестендіретін белгілердің бірегей жиынтығы болып табылатын Merchant ID немесе MID ұғымын белгілеу ұсынылады.

Merchant ID шетелдік интернет-компаниялар беретін реквизиттердің бірі болып табылады. Ол бойынша банктер тиісті төлемдер мен ақша аударымдарын сәйкестендіреді.

Салық төлеуші төлем кодын, бюджеттік жіктеу кодын, мемлекеттік кірістер органын жаңылмай көрсетіп, тұтас форманы толтыруы тиіс. Әрине, адамдар мұның бәрін біле бермейді, қате жібереді. Кодты дұрыс таңдамағандықтан, салыққа төленген ақша да діттеген жеріне жетпейді. Ең аяғында салық төлеуші борышкер болып шыға келеді. Сондықтан, осы процесті барынша оңтайландыру керек. Адамдар бірыңғай реквизитке ақша аударуы керек те, жүйенің өзі төлемді қай органға аудару қажеттігін автоматты түрде анықтауы тиіс. Бұл үшін мемлекеттік органдардан алатын деректерді ретке келтіру керек. Салықты дұрыс есептеу үшін ішкі жүйені күшейту қажет. Мұнда адами фактор үлкен рөл атқарып отыр. Деректерді реттеу жұмыстарын аяқтап қалдық. Енді меморгандар жүйесінде деректерді қолмен толтырып емес, анықтамадан автоматты түрде алынатындай өзгерістерді енгізу керек.

Мониторинг нәтижелері көрсеткендей, мемлекеттердің салық органдарының төлеушілермен қарым-қатынас сапасын арттыру бойынша жүйелі жұмысы салық міндеттемелерін ерікті түрде орындау үшін қолайлы жағдай жасауға ықпал етеді.

Уақыт талаптарын ескере отырып, төлеушілерге қызмет көрсету процестерін, оның ішінде электрондық өзара іс-қимылды кеңейту және электронды қызметтердің кең спектрін дамыту есебінен жүйелі қайта құру жүзеге асырылуда.

Салық органдарының қызметін цифрландыруда бақылау жұмысына енгізілген инновациялық технологиялар маңызды рөл атқарады. Осылайша, салықтық рәсімдерді электрондық фискализациялаудың маңызды элементтерінің бірі электрондық шот-фактура механизмін енгізу болып табылады, ол:

- мемлекеттік салық төлеушілер үшін қазіргі заманғы салық салу ережелері;
- тауарларды экспорттаудағы кедергілерді барынша азайту;
- электрондық шот-фактураларды пайдалану кезінде салық төлеушілер мен салық органдары үшін уақыт пен еңбек шығындарын азайту;
- салық төлеушілердің салық органдары қызметкерлерімен тікелей байланысын қысқарту;
- электрондық құжат айналымын құру және алдын ала салық есептілігін автоматты түрде жасау мүмкіндігін қамтамасыз ету;

Салықтық әкімшілендіруге арналған цифрлық технологиялар саласындағы инновацияның көрнекті мысалы үлкен көлемдегі деректерді өңдеуге арналған «Big Data» жүйесін енгізу болып табылады. Жүйе салық төлеушінің есептерін, үшінші тұлғалардың ақпаратын, сондай-ақ жаңа буын бақылау-кассалық машиналарынан онлайн режимінде және электронды шот-фактураларды енгізу нәтижесінде алынған ақпаратты өңдеу үшін қолданылады. Аналитикалық есептер күнделікті бюджет түсімдері, сату көлемі және т.б. тақырыптарды қамтиды. Елге әкелу немесе өндіруден бастап соңғы тұтынушыға дейін тауар қозғалысының толық тізбегін тіркейтін жүйе әзірленуде. Кедендік декларациялар, шот-фактуралар мен бақылау-кассалық машиналар чектерінің деректер базасындағы деректерді салыстыру және талдау көзделеді. Жүйе республика аумағындағы тауарлардың қадағалануын тиімді қамтамасыз етеді.

Кәсіпкерлікті дамыту үшін барынша қолайлы жағдайлар жасау және салық төлеушілерге қызмет көрсету сапасын арттыру мақсатында бірқатар электрондық қызметтер әзірленді, олардың арқасында орталықтандырылған түрде қажетті анықтамалар мен рұқсаттарды алуға, салық декларацияларын тапсыруға, салықтық кеңестер алуға және салық заңнамасындағы жаңалықтармен танысу.

Мемлекеттердің салық әкімшіліктері саясатының негізгі мақсаттарының бірі салық төлеушінің салық органдарымен байланысын барынша азайту және соңғы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы электрондық қызметтердің ауқымын кеңейту болып табылады. Бұл саясатты сәтті жүзеге асыру салық төлеушілердің уақытын жоғалтуын барынша азайтуға мүмкіндік береді және салық органдарымен өзара іс-қимылды барынша ыңғайлы етеді және ұялы телефон арқылы әлемнің кез келген жерінде келісімдерге қол қою, салық міндеттемелерін орындау, жеке және заңды тұлғаларды онлайн тіркеуді жүзеге асыру пайдалану мүмкіндігін береді.

Қорыта келе, негізінен салық төлеушілерге электрондық қызметтер келесі түрде көрсетіледі: веб-портал арқылы (салық қызметінің ресми сайты); мобильді қосымшалар; қызмет көрсету орталығы; Call-орталығы.

Ыңғайлы өзара әрекеттесу үшін барлық салық қызметтері мемлекеттің салық әкімшіліктерінің ресми сайттарында оңай қол жетімді. Бұл веб-сайттарда мемлекеттің салық жүйелері, салық мөлшерлемелері туралы толық ақпарат бар, олар төленетін салық сомасын есептеу мүмкіндігін береді (салық калькуляторы бөлімінде). Мемлекеттің салық басқармаларының ресми веб-сайттарында салық органдарымен электронды түрде хат алмасуға, өтініштер мен өтініштерді жіберуге, алдын ала жазылуға болады. Сонымен қатар, бұл сайттар компаниялардың мемлекеттік тізілімдеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді, онда компаниялар туралы барлық қажетті ақпаратты алуға болады.

Мемлекеттің салық басқарламасының веб-сайттарында және мобильді қосымшаларында салық төлеушілер жеке, заңды тұлғаны тіркеу қызметін ала алады, патенттер беруді сұрай алады, сондай-ақ салық органында тіркеу есебінен шығара алады.

Салық төлеуші ретінде тіркелгеннен кейін жеке кабинеттерге қол жеткізе алады (пайдаланушының аутентификациясы пайдаланушы коды, шифрлық пароль, логин паролі, электрондық қолтаңба арқылы жүзеге асырылады). Дербес шоттарда салық органына барар алдында есептерді ұсынуға және декларацияларды электронды түрде жіберуге, декларацияны алдын ала толтыруға болады.

Осылайша, салық есебі қызметіне цифрлық технологияларды енгізу арқылы болашақтың экономикасы – білім мен сенім экономикасы құрылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. <https://digitalkz.kz/kz/o-programme/>
2. <https://www.primeminister.kz/>
3. <https://qamshy.kz/>
4. <https://ekonomist.kz/>

ҰЙЫМНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕП ПЕН АУДИТТЕН ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Парсаханов Мейіржан

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Экономика және бизнес жоғары мектебі, Есеп және аудит, 4 курс

Ғылыми жетекші: Нурғалиева Г.К.
э.ғ.к., профессор м.а. «Қаржы және есеп» кафедрасы

«Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында мемлекеттің стратегиялық міндеттері мен қызметтері айқын. Ең алдымен, еліміз үшін өзекті әрі маңызды істердің шешімін табу – негізгі міндеттердің бірі. Соның ішінде, мемлекеттің басқару тиімділігін өсіру, денсаулық сақтау, халықты жұмыспен қамтамасыз ету, білім деңгейін жетілдіру және еңбек өнімділігін арттыру сынды мәселелердің шешімін қарастыру жүктелді.

Айту керек, «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын жасау барысында көптеген пәркеніетті, дамыған елдердің тәжірибесі қолданылды. Олар цифрлық технологияны іске асыру жолында толағай жетістіктерге қол жеткізген Австрия, Дания, Аустралия, Канада мен Сингапур секілді елдерді мысалға келтіруге болады.

Ақпараттық технологиялар экономикаға көп жаңашылдық әкеледі. Біріншіден, бизнесті жүргізу жеңілдей түседі. Олар халықаралық келіссөздердегі шығын көлемін азайтады.

Екіншіден, олардың көмегімен жаһандық көлемде тұтас нарық қалыптасып, тұтынушылар қоғамы құрылады.

«Цифрлық Қазақстан» – қазіргі ғасырдың даму үрдісіне сәйкес қызмет етуді көздейтін бағдарлама. Бағдарламаны жүзеге асыру мемлекет басшысының «Қазақстан-2050» стратегиясында алға қойған бәсекелестігі жоғары 30 мемлекет қатарына 2050 жылға қарай енуіне жол ашатын басты фактор болуы мүмкін.

Ірі шетелдік компаниялар мен ұйымдарға ілесу және нарық жағдайында олармен тең дәрежеде бәсекелес болу үшін отандық компаниялар бухгалтерлік (қаржылық) есептің жаңа құралдары мен әдістерін дер кезінде енгізуге мәжбүр. Сондай-ақ отандық компаниялар бухгалтерлік есеп процестерін оңтайландыру мақсатында бухгалтерлік есепті автоматтандырады. Бұл мақалада цифрландырудың бухгалтерлік есеп пен аудитке әсері туралы мәселе қарастырылған. Мемлекеттік органдардың цифрлық процестерге қатынасы және олардың Қазақстанға таралуы талданады. Цифрлық технологияларды тарату бағдарламасы бүкіл цифрлық құралдарды енгізудің реттеуші көздеріне сілтеме жасай отырып сипатталған. Ақпараттық технологияларға байланысты бухгалтерлік есеп пен аудиттің дамуының жалпы тенденциялары анықталды. Уақыттың өтуімен және ғылым мен техниканың дамуымен есеп пен аудиттің жаңа, инновациялық құралдары пайда болды. Бұл қаражат бухгалтерлер мен аудиторлардың жұмысын жеңілдету және жеделдету үшін пайдаланылады. Сондай-ақ, бұл мақалада осы салада, салада, қаржылық есеп пен оны тексеруде қолданылатын кейбір заманауи бағдарламалар мен құралдар тізімделген және сипатталған. Сонымен қатар, мақалада цифрлық технологиялардың артықшылықтары сипатталған.

Бұл мақаланы жазудағы мақсат – бухгалтерлік есеп пен аудитте цифрлық технологияларды қолданудың артықшылықтарын, сондай-ақ бухгалтерлік есепті автоматтандыру перспективаларын анықтау.

Жоғарыда аталған мақсатқа жету үшін қажетті міндеттер:

- биліктің цифрландыру үдерісіне қатынасын зерделеу;
- аудиторлық процедураларды дамытуға цифрлық технологиялардың әсерін анықтау;
- шағын және ірі бизнес кәсіпорындарында бухгалтерлік есепті автоматтандыруға арналған өнімдерді зерттеу.

Бұл ретте мемлекет цифрландыру үдерісіндегі өз рөлін ұлттық цифрлық ортаны дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауда және кәсіпорындар мен ұйымдарды инновациялық және цифрлық технологияларды сынақтан өткізуге және енгізуге ынталандыруда көреді.

Осылайша, мемлекет ұлттық экономиканың цифрлық форматқа көшуіне жан-жақты қолдау көрсетіп, барлық салаларға электронды технологияларды енгізуге ықпал етуді міндеттейді және цифрландыру процестері бухгалтерлік (қаржылық) есепті айналып өтпейді.

Цифрландырудың бухгалтерлік есепке әсері

Цифрландыру әлеуметтік-экономикалық процестерді ақпараттық қамтамасыз етудің бүкіл жүйесіне әсер етеді. Бұл жүйеде бухгалтерлік есеп маңызды рөл атқаратынын атап өткен жөн. Бухгалтерлік есептің рөлі мен орнын қайта қарастыру цифрлық экономикада маңызды рөл атқарады.

Бухгалтерлік есепті цифрландыру экономикалық қызметтің кез келген аспектісінің реквизиттер жиынтығы түрінде тізілімге (деректер базасына) енгізілуіне ықпал етеді, олардың ішінде шоттардың, дебеттердің және кредиттердің деректемелері бар. Олар екілік жүйеде жазылғандықтан, екіден көп тіркелгілерді пайдалануға болады. Мәліметтердің саны көбейген сайын, мысалы, аналитикалық шоттар, бухгалтерлік есеп, басқару және басқа ақпараттар, мәліметтерді қолмен енгізу арқылы қол жеткізілгеннен басқа форматта пайдалану үшін бүкіл ақпарат массивін жалпылау, жүйелеу және ұсыну ыңғайлы болады.

Бухгалтерлік есепті цифрландырудың ең тиімді және жұмыс істейтін құралдарының бірі соңғы жылдары жеделдетілген қарқынмен дамып келе жатқан блокчейн технологиясы болуы мүмкін.

Блокчейн технологиясы қаржылық транзакциялар, заңды міндеттемелер, мүліктік құқықтар туралы деректерді сақтауға мүмкіндік береді, толық ашықтық пен жалпы қарауға қолжетімділікті қамтамасыз етеді, бірақ сонымен бірге кез келген жалғандықтан, бұзудан және т.б. сенімді қорғайды. Қазіргі уақытта бұл технологияның жеке элементтері барған сайын мемлекеттік деңгейде де, жеке корпорацияларда да қолданылады.

Блокчейн технологиясының мәні белгілі бір ережелерге сәйкес блоктардың үздіксіз тізбегін құру болып табылады. Жүйенің әрбір блогы ЭЦҚ-мен қорғалған алдыңғы блокпен тікелей байланысқа ие.

Бухгалтерлік есеп саласында «блокчейн» түсінігі барған сайын танымал бола түсуде. Бұл технология блоктардың үздіксіз тізбегі (тізімі). Бұл ақпаратты құрылымдық түрде сақтауға мүмкіндік береді. Кезекте жүйедегі әрбір келесі блок алдыңғысымен анық байланысты, осылайша деректерді өзгерту мүмкіндігін болдырмайды.

Цифрландыру жағдайында ашық технологиялық платформалар, бұлтты технологиялар, қаржылық есептілікті XBRL электронды түрде ұсынудың бірыңғай халықаралық форматы сияқты әдістердің санын көбейту маңызды, бірақ бухгалтерлік есептің әдістемелік өзегін сақтауды ескере отыру керек.

Бұл қолданыстағы бухгалтерлік есеп міндеттеріне қатысты қолданылатын әдістердің үйлесімділігін қамтамасыз етеді.

Сандық есептің негізгі артықшылықтары: нақты уақыттағы ақша ағыны, автоматтандыру және масштабтау, қауіпсіздік, бухгалтерлік есеп бойынша кеңес беру, жұмыс дәлдігін арттыру, деректерді іздеу.

Ағымдағы ортада өзінің өзектілігін сақтау үшін бухгалтерлік есеп экономикалық ақпаратты алу, өңдеу және беру жүйесінің элементі ретінде орналасуы керек.

Бухгалтерлік есеп жүйесінің маңызды бөліктерінің бірі екі ішкі жүйенің ақпараттық құрамдас бөлігі болып табылады – қаржылық және басқарушылық есеп. Кәсіпорынның цифрлық трансформациясын ұйымдастыруға негізделген басқару функциясынан ақпараттық функцияға қайта бағдарлау бар. Қаржылық ақпаратты жинау мен өңдеудің жаңа көрсеткіштерін, әдістерін, сондай-ақ оның бизнестің басқа аспектілері және сыртқы орта туралы ақпаратпен интеграциясының барабарлығын әзірлеу қажет.

Цифрлық экономика қалыптастырудың барлық аспектілеріне де әсер етеді және қаржылық есептілікті пайдалану. Компьютерлік құралдарды пайдалану қаржылық есеп берудің кейбір сапалық сипаттамаларын айтарлықтай жақсартуға мүмкіндік береді.

Жоғарыда айтылғандармен қатар, цифрландыру өзінің барлық маңыздылығына қарамастан жоғары білікті бухгалтерді және оның ұйым қызметі туралы жоғары сапалы ақпаратты құру қабілетін алмастырмайтынын мойындау керек.

Цифрландырудың аудитке әсері

Электрондық технологияның пайда болуымен қаржылық есептілікті тексеру жылдамырақ, жеңілдірек және тиімдірек болды. Аудиторлар қызметінің жоғарылауы. Бірақ бұл арада аудитті оңтайландырудың қосымша проблемалары пайда болды, атап айтқанда, ұйымның экономикалық қызметінің жаңа нысандарын тексеру, ақпаратты тексеру және осы ресурсты пайдалану шығындары. Осыған байланысты аудиторлық қызметті дамытудың келесі перспективалары бар :

1. Ақпараттандырудың рөлін арттыру, аудит процестерін автоматтандыру.
2. Аудитте қолданылатын арнайы бағдарламалардың функциялары мен әдістерінің шеңберін кеңейту.
3. Ұйымның зияткерлік капиталын ескере отырып, интеграцияланған есеп берудің рөлін арттыру.
4. Ақпараттық есепке алу мен аудит пен бухгалтерлік қызметте цифрландыруға қатысты жаңа нормативтік-құқықтық базаның пайда болуы.

Цифрландырудың нәтижесінде компаниялар көбірек деректер жасаған сайын аудиторлық мамандардың міндеттері де өзгеруде. Олар тәуекелдерді анықтауға және тексерілетін бизнесті терең талдауға көбірек назар аудара отырып, жоғары сапалы аудит жүргізуге мүмкіндік беретін ақпараттың үнемі өсіп келе жатқан көлемін тиімді пайдалануы керек. Аудитті цифрландыру қажеттілігі жаңа технологиялармен жасалатын деректер көлеміне де, осы деректерде жасырылған әлеуетке де байланысты.

Қазіргі уақытта аудитте ең танымал компьютерлік бағдарламалар, біздің ойымызша:

- «Помощник аудитора» – аудиторлық қызметті автоматтандыруға арналған алғашқы компьютерлік бағдарламалардың бірі
- «Комплек аудит» – көрсеткіштерді есептеу, жоспарлау, талдау және қаржылық есеп берудің сенімділігі туралы пікір білдірудің кірістірілген алгоритмдерін қамтиды.
- «ЭкспрессАудит» – аудиторлық процедураларды автоматтандырады, тексерілетін субъектінің қаржылық есептілігінің маңыздылық деңгейін, аудиторлық тәуекелді және көрсеткіштерін есептеуді жеңілдетеді. Microsoft Office бағдарламасы (Word, Excel, Access, т.б.)
- Бухгалтерлік компьютерлік бағдарламалар (1С: Бухгалтерия 8, BEST, Инфо-бухгалтер, Parus және т.б.)

Компаниялардың цифрлық трансформациясы аудиторлық мамандардың алдында тұрған міндеттердің өзгеруін талап етеді. Үнемі өсіп келе жатқан деректер көлемін өңдеу үшін автоматтандыруды пайдалану оларға жоғары сапалы аудиттер жүргізуге көмектеседі және тәуекелдерді анықтауға және тексерілетін бизнесті терең талдауға көбірек көңіл бөлуге мүмкіндік береді. Аудиттің бұл эволюциясы желіні ұлғайтады және ашықтықты арттырады, нәтижесінде мүдделі тараптарға сенімділік артады.

Технология ұсынатын желіні және түсініктерді пайдалану мүдделі тараптарға тексерілетін компаниялардың қаржылық есептеріне сенімділіктің жоғары дәрежесін береді. Бұл ретте компаниялардың менеджменті мен қаржы бөлімдері тиімдірек аудит алады, ал тексеру комиссиялары – тәуекелдер туралы нақты ақпарат пен жағдайды терең түсіну.

Біз айтып отырған трансформация технологиядан әлдеқайда асып түседі – аудиторлардың өз жұмысын орындау тәсілі де өзгереді, жақсартылған желі және автоматтандыру арқылы субъективті пайымдауды қажет ететін салаларды талдауға көбірек уақыт босатады және талдау мен қорытындылардың сапасын жақсартады.

Қорытындылай келе, цифрландыру бүкіл әлемде, соның ішінде Қазақстанда қоғамның барлық салаларында дамып, кеңейеді. Бұл еліміздің жоғары басшылығының цифрлық технологияларды таратуға, сондай-ақ ғылым мен технологияны дамытуға зор қолдау көрсетуінің арқасы.

Жаңа технологиялардың пайда болуымен қаржылық есеп пен аудит процестері де дамып келеді. Нарық тез, дәл және уақтылы басқару шешімдерін қабылдауды талап етеді, олардың қабылдануын заманауи құралдар мен әдістерді қолдану арқылы жеделдетуге және жеңілдетуге болады. Бұл әдістерге бұлттық серверлер түріндегі цифрлық технологиялар, мамандандырылған бағдарламалар, блокчейндер, электронды қолтаңбалар және т.б. Сонымен қатар, жаңа құралдар пайда болады, жаңартылған бағдарламалық жасақтама пайда болады, олардың функцияларының тізімі тек кеңейеді. Осылайша, цифрлық процестер бухгалтерлік есеп пен аудит саласында үлкен перспективаларға ие. Әрине, цифрлық экономика қаржылық есептілікте қалыптастырылатын ақпарат сапасына оң әсер етеді, бірақ сонымен бірге экономиканы цифрландырудың есеп беру сапасына әсерінің нақты аспектілерімен байланысты мәселелер де бар. Бұл мәселелер бухгалтерлік есеп пен есеп берудің даму процесінде біртіндеп шешілуде. Цифрлық экономика салаларының бірте-бірте кеңеюі қазіргі жағдайда есеп беретін ұйымдардың барлық пайдаланушылары үшін қажетті есеп беру сапасын және оның тұтынушылық қасиеттерін жақсартуға барған сайын көбірек мүмкіндіктер ашады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

- 1) <https://digitalkz.kz/kz/o-programme/>
- 2) <https://minfin.kz/>
- 3) Ситнов А. А. Эволюция операционного аудита: Монография / А.А. Ситнов. – М.: ВивидАрт, 2009. – 316 с.
- 4) Куцыгина, О.А. Перспективы цифровой трансформации аудита / Журнал «Цифровая и отраслевая экономика»

FINANCIAL TECHNOLOGY MARKET: CURRENT REALITIES AND TRENDS

Sabidullina A.,

second year doctoral student,
Al-Farabi Kazakh National University, Almaty city, Republic of Kazakhstan,
sabidullina96@inbox.ru

Scientific supervisor: Doszhan Raigul, PhD, Acting Associate Professor

Abstract

The article discusses the digital technology market of the financial sector, its structure and the place of FinTech in it. Digital transformation has affected almost every sector of the economy, in particular, the financial sector. The opportunities and efficiency of digital technologies force traditional financial companies to optimize their business processes and improve the quality of services for the end user in order to maintain their positions in the market in conditions of fierce

competition from specialized IT companies. The purpose of this article is to identify the level of development of the infrastructure for the circulation of financial technologies, including to reflect the level of development of the legal framework for the formation of an effective financial market and, in general, the level of implementation of financial technologies.

Keywords: financial technologies, regulatory technologies, digital technologies, Digital Kazakhstan.

Introduction

Digitalization provides fundamental transformations in all spheres of human life and activity. Technologies are becoming not only the engine of the development of new industries, but also acquire important social roles, making a significant contribution to solving problems of society, such as population aging, social stratification, environmental problems and climate change. With the help of advanced science and technology, a "smart" society is emerging, based on new values of orientation to human needs, flexibility, creativity. Under the influence of digitalization, the labor market, healthcare, education, and spatial development are radically changing [1].

The global growth of the Fintech industry and its introduction into the core activities of financial institutions cause a number of concerns on the part of regulatory authorities: the integrity of the consumer protection system; market stability (changing the structure and nature of the market): an increase in the number of non-banking organizations offering high-tech and cheap services compared to traditional ones; increased competition. Market stability studies indicate that, on the one hand, concentrated markets and, on the other, strong competition can significantly increase the likelihood of systemic risks caused by concentration risks, or by weakening lending standards [2,3].

Defining rules for startups with advanced technologies is the most important task of regulators, which can be solved with the help of digital technologies. In the FinTech sector, unlike other financial market sectors, a wide range of market actors, not just the regulator, are involved in the implementation of regulatory and supervisory functions. This circle includes: financial regulators, financial institutions, non-traditional financial organizations, companies developing digital financial products [4].

Digital technologies [5] are increasingly affecting the law. On the one hand, social relations that are regulated by law are changing, which inevitably entails the appearance in legislation of indications of new facts that are associated with the emergence, modification and termination of rights and obligations, their implementation and execution, the introduction of previously unknown objects and subjects of legal relations. On the other hand, the law itself is becoming more voluminous, since it is detailed by the legislature in response to the quantitatively increasing demands of members of society for the fullest protection of their rights in conditions that did not exist before. As a consequence, the links between the provisions forming the norms of law are lengthened and complicated, and their application, observance, execution and use are complicated.

According to experts, by 2030 [6] a new digital era will come, the content of which will be determined by the trajectory of development of the global regulatory environment for technology, as well as the degree of openness of the Internet. To help firms prepare for the future era, A.T. Kearney presented a blueprint for strategic digital transformation and warned that companies cannot afford to passively watch the digital revolution. They must actively adapt to the current disorder, as well as prepare for the future digital "order" with the help of digital transformations.

Much attention is paid to the "technological shock" associated with such key issues as consumer privacy, data protection and anti-competitive practices. According to experts, many governments seek to choose such policies to minimize the shortcomings of the system, and these actions will directly affect the ability of companies to effectively use digital technologies in the coming years.

Kazakhstan plans to transfer bank customers to electronic document management and create a digital infrastructure in the field of finance[7]. Financial and technological innovations are penetrating deeper into our lives. And this is despite the fact that Kazakhstan is far from being in the top ten in terms of the development of the financial technology market.

In order to identify the level of infrastructure development for the circulation of financial

technologies, the authors conducted a brief analysis of the legal environment of the technology market in Central Asian countries and the overall level of development of financial technologies.

Important and valuable works used in writing the article were also "Digital Kazakhstan" and the International Financial Center "Astana", where the impact of financial technologies on the economy was fully reflected in the digital format, so we can talk about a fairly large impact and changes in the field of finance.

Results and Discussion

Financial and technological innovations are penetrating deeper into our lives. It has become commonplace to buy pizza on the Internet or pay for a taxi using a mobile phone. Modern Kazakhstan, in the transition from a raw material model of the economy to an innovative one, seeks to get rid of, or at least significantly reduce the severity of the above-mentioned issues and become a center of attraction for companies in the financial technology sector. According to a report from Ernst & Young, today four main factors influence the successful development of the fintech sector: 1) demand for services; 2) access to qualified specialists; 3) regulation; and 4) access to financing.

In Kazakhstan, the state program “Digital Kazakhstan” is being implemented [8], the main goal of which is to accelerate the development of the country's economy and improve the quality of life of the population through the use of digital technologies, as well as infrastructure for an accelerated transition to a more developed level of the digital space.

Central Asia is a vast system with an evolving Antech environment. With the aim of identifying opportunities for the development of Finance in the Central Asian region, the authors have created a table with the adopted programs of public authorities, highlighting the regulatory sandbox and availability exchanges for digital tools, taking them as a basis for the formation of infrastructure development FINTECH-sector as a whole, while creating a favorable climate for the development of FINANCE.

Table 1- Infrastructure for the development of the FINTECH market in Central Asia

State	Kazakhstan	Uzbekistan	The Kyrgyz Republic
Programs	The “Digital Kazakhstan” state programme Global Financial Innovation Network	“On the measures for further development of the circulation of crypto assets in the Republic of Uzbekistan” “On additional measures to improve the mechanisms for financing projects in the field of entrepreneurship and innovation”,	“The Concept for the Development of Digital Payment Technologies in the Kyrgyz Republic for 2020– 2022”
The regulatory sandboxes	There are two regulatory sandboxes: one is driven by the National Bank and the Financial Agency, the other, Fintech Lab, was launched by the AIFC	One regulatory sandbox “Uzbekistan Blockchain Valley	-
Fintech Exchanges	-	Uzbekistan Cryptocurrency Exchange(UzNEX)	-

Source: created by the authors

As can be seen from table 1, Uzbekistan has created its own new exchange for cryptocurrencies and is taking active steps to introduce FINTECH at the legislative level. The Uzbekistan is trying to develop the FINTECH sector at approximately the same pace as Kazakhstan and Kyrgyzstan also began to adopt changes at the legislative level.

Close attention is paid to the development of the financial technology market. The Astana International Financial Center (AIFC)[9] plays an important role in this direction. Thanks to its modern infrastructure, flexible regulatory rules, accessible communication environment, and transparent legal regime, the AIFC is well positioned to attract technology companies and acquire the status of a regional fintech hub.

On the basis of the AIFC fintech hub, the FinTech Lab regulatory sandbox operates — a specialized productive environment in which firms can offer innovative financial services, as well as services related to regulatory technologies (RegTech). It includes more than 26 companies from 11 jurisdictions that provide 7 different types of innovative financial services.

However, the legal status of Fintech services in the field of lending in Kazakhstan has not yet been determined. For companies that provide credit services via the Internet, this situation is risky, since at any time the state can unilaterally change the rules of the game. To minimize risks, the Kazakhstan Fintech Association started a dialogue with the authorized body represented by the National Bank of Kazakhstan. The purpose of interaction is to make appropriate changes to the legislation. In Kazakhstan, banks have already created a certain foundation (a successful card business, developed Internet banking, the trust of many consumers) to initiate and ensure the development of Fintech themselves. We just need to be able to integrate into a dynamic virtual market in a very timely manner.

REFERENCES:

1. What is the digital economy? Trends, competencies, measurement H-80 [Text]: dokl. to the XX Apr. international Scientific Conference on problems of Economic and Social development, Moscow, 9-12 Apr. 2019 / G. I. Abdrakhmanova, K. O. Vishnevsky, L. M. Gokhberg et al. ; scientific ed. L. M. Gokhberg; Nats. research. un-t "Higher School of Economics". – M.: Publishing House of the Higher School of Economics, 2019. – 82, [2] p. – 250 copies. – ISBN 978-5-7598-1974-5 (in the region)— – ISBN 978-5-7598- 1898-4 (e-book).
2. 'FinTech and market structure in financial services: Market developments and potential financial stability implications' (2019-02-14). Publication address: <https://www.fsb.org/wpcontent/uploads/P140219.pdf>
3. Beck T., (2006), "Bank Concentration, Competition, And Crises: First Results," Journal of Banking and Finance, 30 (5): 1581- 1603;
4. Piskarev Dmitry Mikhailovich, Digital technology market of the financial sector, "INNOVATIONS AND INVESTMENTS". No. 8. 2019
5. Bulletin of the Saratov State Law Academy * No. 6 (131), 2019. Rodionova Olga Mikhailovna, 2019 Doctor of law, Associate professor, Professor, Civil law department (Saratov State Law Academy).
6. Onlinearticle: Тенденции мирового рынка информационных технологий: настоящее и ближайшее будущее | ТЕХНОЛОГИИ, ИНЖИНИРИНГ, ИННОВАЦИИ (integral-russia.ru)
7. Online article: <https://ism.kz/kazahstanskaya-cifrovaya-valyuta-i-drugoe-kakim-vidyat-finteh-nacbank-i-afrv-budushem>
8. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 827 of December 12, 2017. (2018): state program "Digital Kazakhstan": [state program " Digital Kazakhstan"] Foresight-Russia
9. Official Internet resource of Astana International Financial Centre (AIFC) URL: <https://aifc.kz/>

МЕТОДОЛОГИЯ ФИНАНСОВЫХ РИСКОВ В ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Ким Алина
КазНУ им. аль-Фараби, Высшая Школа Экономики и Бизнеса
Специальность: Финансы, студент 3го курса

Научный руководитель: к.э.н. Касенова Гульмира Есеновна

Аннотация: Инвестиционный риск — это ситуация возникновения непредвиденных финансовых потерь в условиях, обусловленных неопределенностью инвестирования.

Инвестиционный риск на рынке ценных бумаг – это вероятность получения прибыли (убытка) в результате проведения банком операций по купле-продаже ценных бумаг. Риск инвестиционного проекта – это риск не достижения, целей проекта. Важное место в процессе управления портфелем ценных бумаг банка занимает управление инвестиционными рисками банка.

Риски инвестиций – варианты, при которых вложенные финансовые средства в развитие проекта в результате определенных действий и процессов могут частично или полностью утратиться. Любые инвестиции по своей природе имеют вероятность быть потерянными. Однако подкованные в финансовой области и грамотные инвесторы понимают, что без осуществления инвестиций приумножение капитала попросту невозможно. Ведь даже сохраненные «на потом» средства не защищены от пагубного воздействия различных видов инфляции, а финансово-экономический кризис всяческим образом вставляет палки в колеса перспективным инвесторам. Стоит отметить: успешный инвестор отличается от неудачников тем, что может адекватно и трезво оценивать весь спектр существующих финансовых рисков в процессе осуществления инвестиций, принимая на этом фоне обдуманные решения.

Рисунок 1. Классификация источников рисков для инвестирования

Вероятность получения прибыли (убытка) в результате проведения банком операций по купле-продаже ценных бумаг называется на рынке ценных бумаг инвестиционным риском. Инвестиционные риски коммерческого банка связаны с возможностью: обесценения помещенных в ценные бумаги средств при росте инфляции; невыплаты полностью или частично ожидаемого дохода по ранее вложенным средствам; задержки в получении желаемого дохода. По степени риска различают допустимый риск – потеря прибыли, критический риск – потеря прибыли и не восполнение затрат, катастрофический риск – полная потеря инвестиций. Область риска – это зона возможных потерь, в границах которой общие потери не превышают предельного значения определенной степени риска. При оценке степени инвестиционного риска банк определяет причины инвестиционного риска и возможности их устранения, т. е. осуществляет управление инвестиционными рисками.

Качественная оценка инвестиционного риска банка включает: определение факторов риска; анализ условий, при которых риск возникает; определение потенциальных областей

риска. Количественная оценка риска производится различными методами: статистическим, аналитическим, методом экспертных оценок, методом использования аналогов и т. д. Управление инвестиционными рисками предполагает их своевременную идентификацию, оценку, анализ и определение оптимального и эффективного способа снижения того или иного инвестиционного риска. Одним из наиболее широко практикуемых банками способов снижения рисков является диверсификация портфеля ценных бумаг банком. Максимальное сокращение инвестиционных рисков достижимо, если в портфеле содержится от 10 до 15 различных ценных бумаг. Излишняя диверсификация может привести к сложностям качественного управления портфелем; росту издержек, связанных с поиском банком ценных бумаг, высоким издержкам по покупке мелких пакетов ценных бумаг, покупке недостаточно надежных, доходных и высоколиквидных ценных бумаг.

При проведении инвестиционных операций на рынке ценных бумаг инвестор неизбежно сталкивается с определённым риском возможных финансовых потерь. Это могут быть:

- риск ликвидности,
- кредитный риск,
- процентный риск,
- технические риски.

Основным из рисков в данном случае является риск ликвидности. Для поддержания ликвидности рынка акций необходимо наличие на нём значительного капитала. Между тем операции с государственными бумагами как наиболее надёжными, приносящими неплохой доход, и простыми в переоформлении собственности на ценные бумаги, отвлекают значительные средства. Значительное влияние на снижение ликвидности оказывает неустойчивость рынка корпоративных бумаг. Банк заинтересован в снижении высокого риска по вложениям своих средств в акции, и ограничивается наименее рискованными операциями на этом рынке, такими как спекулятивные операции.

Уровень инвестиций в значительной мере определяет темпы экономического роста в стране. Развитие инвестиционного банкинга стимулирует укрепление инвестиционного климата в стране и ее выход на мировую финансовую арену в качестве конкурентоспособной единицы.

Соответственно, предполагается наличие механизма, обеспечивающего эффективное привлечение и использование инвестиций. Этот механизм в рыночной экономике во многом связан с функционированием рынка корпоративных ценных бумаг и институтов финансовых посредников (профессиональных участников), а также с соответствующей инфраструктурой (организаторы торговли, клиринговые организации, депозитарии, центральные контрагенты и т. д.).

Банки во всем мире играют активную роль на рынке ценных бумаг, выступая не только инвесторами и эмитентами, но также и в качестве посредников. С развитием рынка ценных бумаг коммерческие банки становятся одними из наиболее активных его участников. Это проявляется не только в эмиссионной активности банков в области выпуска различных видов ценных бумаг: акций, депозитных и сберегательных сертификатов, векселей. Банки осуществляют операции по купле-продаже ценных бумаг на вторичном фондовом рынке. В связи с этим весьма актуальным является изучение развития инвестиционного банкинга.

Инвестиции являются синонимом к слову «риски», очень глупо отрицать это. Даже самый перспективный проект, кажущийся на все 100% прибыльным, имеет свои риски для потенциальных инвесторов. Если вы также решили встать на инвестиционную тропу, тогда настоятельно рекомендуем ознакомиться со всеми тонкостями этого бизнеса. Изучив методы оценки рисков инвестиций, вы сможете минимизировать возможные негативные последствия. Кроме грамотного использования методов оценки, важно аналогичным образом осуществлять управление рисками, соблюдая внутреннюю гармонию.

В традиционном смысле инвестиционный банкинг означает первоначальную покупку ценных бумаг для перепродажи их третьим лицам.

Коммерческий банк, имеющий инвестиционный бизнес, должен предвидеть не только рост стоимости финансовых активов, но и географическое проникновение рынков капитала, а также расширения класса используемых активов. Важным фактором оценки перспектив развития кур инвестиционного банкинга на том или ином рынке является глубина этого рынка. Финансовая глубина – отношение банковских активов, капитализации рынка акция, облигаций, других показателей емкости финансовых рынков к ВВП. Особенность построения отечественного финансового рынка предполагает, что банки являются основными игроками и при операциях с ценными бумагами. Так, выданная уполномоченным лицом лицензия на осуществление банковских операций предполагает, что коммерческий банк вправе осуществлять выпуск, покупку, продажу, учет, хранение и иные операции с ценными бумагами.

При этом предусматривается, что банк может выполнять сделки с ценными бумагами, которые выполняют функции платежного документа, а также с ценностями, подтверждающими привлечение денежных средств во вклады и на банковские счета. В соответствии с законом «О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан» коммерческие банки получили право осуществлять фондовые и доверительные операции. Объектом этих операций являются ценные бумаги. Лицензия на осуществление банками одного или нескольких совместимых видов профессиональной деятельности на рынке ценных бумаг выдается уполномоченным органом. Структура операций банка с ценными бумагами и их формы определяются в целом применяемой в банке стратегией развития. Операции с ценными бумагами занимают значительное место в спектре банковских операций, осуществляемых коммерческими банками.

Рассмотрим инвестиционную деятельность на примере одного из крупнейших инвестиционных банков Казахстана и Центральной Азии, дочерней организации АО "Народный Банк Казахстана", АО "Halyk Global Markets".

Анализ инвестиционной деятельности Halyk Global Markets. Благодаря обширному и успешному многолетнему опыту работы в сочетании с профессионализмом и клиентоориентированным подходом, Halyk Global Markets имеет репутацию инвестиционного банка, способного предложить наиболее эффективные решения в реализации поставленных клиентами задач и постоянно стремится искать новые точки роста в развитии инвестиционного банкинга в Казахстане.

Привлечение внешних инвестиций в экономику страны является объективно необходимым процессом для ее успешного развития. Иностранные инвестиции благоприятно воздействуют на развитие и укрепление частного предпринимательства в стране. Инвестиции могут быть привлечены для реализации серьезных стратегических проектов, создания совместных предприятий и рынка ссудного капитала. Многие компании испытывают дефицит финансирования, а различные перспективные проекты приостановлены, тогда как есть иностранные инвесторы, которые готовы финансировать казахстанские предприятия. Иностранные инвесторы заинтересованы в новых источниках доходов, которые могут быть обеспечены за счет обширного внутреннего рынка Казахстана, природных богатств, квалифицированной и недорогой рабочей силы, активного роста и развития регионов. Но, к сожалению, большинство средних и даже крупных компаний не имеют доступ к иностранному капиталу. Halyk Global Markets в рамках общей стратегии по позиционированию в качестве локального представителя ряда иностранных инвестиционных фондов и бутиков может выступить в качестве посредника между иностранными инвесторами и казахстанскими компаниями, нуждающимися в дополнительном финансировании.

Таблица 1. Целевое использование денег, полученных от размещения облигаций

НИН /ISIN	Дата размещения	Номинальн ый объем (тыс.тенге)	Фактическое освоение	
			План	Целевое использование Освоенна я сумма (тыс.тенге)

KZPO 1Y10E822/ KZ2 C00003002	29.12. 2014	20 000 000	Кредитно- инвестиционная деятельность	Кредитн о- инвестиционная деятельность	20 000 000
---------------------------------------	----------------	------------	---	---	---------------

Примечание: составлено автором на основе источника [5]

Другим объектом данного научного исследования является АО "Дочерняя организация Народного Банка Казахстана "Halyk Finance" (HFIN)

Анализ инвестиционной деятельности Halyk Finance.

Halyk Finance – это ведущий инвестиционный банк, сфокусированный на Центральной Азии. Компания создана на основании решения единственного акционера АО «Народный Банк Казахстана» №93 от 3 августа 2004 года. Государственная регистрация Компании произведена 10 ноября 2004 года. Высокое качество услуг, предоставляемых Halyk Finance, по достоинству оценено международным финансовым сообществом: так, по итогам 2017 года Halyk Finance 8-й год подряд был признан победителем в почётной номинации «Лучший Инвестиционный Банк Казахстана» («Best Investment Bank in Kazakhstan») по версии известного и авторитетного международного журнала «EMEA Finance». Немаловажно отметить и тот факт, что десятки сделок, организованных усилиями Halyk Finance на отечественном и международном рынках капитала, удостоились наград в номинациях «Лучшая сделка года» по версиям таких изданий как The Banker, EMEA Finance и Cbonds. Единственным акционером АО «Halyk Finance» является АО «Народный Банк Казахстана». Это крупнейший универсальный коммерческий банк Республики Казахстан, успешно оперирующий уже более 90 лет и являющийся одной из самых надёжных и диверсифицированных финансовых структур Казахстана.

Среди сделок 2018 года необходимо отметить первое в истории IPO, проведённое на бирже Международного финансового центра «Астана» AIX, в рамках которого впервые в истории отечественного рынка капитала первичные расчеты по размещаемым международным ценным бумагам прошли полностью через казахстанскую торговую и депозитарно-расчетную систему AIX. Также, Halyk Finance успешно реализовал несколько значимых сделок на долговом рынке капитала, в частности проведение комплексной транзакции по управлению обязательствами для АО «НК «КазМунайГаз», первое в истории размещение корпоративных еврооблигаций на AIX (АО «НК «Қазақстан Темір Жолы») и ряд размещений тенговых облигаций на локальном рынке.

Таблица 2. Финансовые показатели АО "Дочерняя организация Народного Банка Казахстана "Halyk Finance" (HFIN)

Показатель, \$млн	31.10.2020	31.10.2021	г/г
Выручка	3685	4204	14%
Себестоимость	-795	-862	8%
Валовая прибыль	2891	3342	16%
Маржа валовой прибыли	78%	80%	
Разработки и исследования	-1279	-1505	18%
Общие, адм.и расходы по реализации	-917	-1035	13%
Амортизация	-39	-34	-13%
Прочие	-36	-33	-7%
Операционная прибыль	620	735	18%
Маржа операционной прибыли	17%	17%	
Процентные доходы/расходы, нетто	18	71	293%
Прибыль до налогообложения	638	806	26%

Расход/возмещение на налоги и прибыль	25	-49	н/п
Чистая прибыль	663	756	14%
Маржа чистой прибыли	18%	18%	
Прибыль на акцию (\$), разводненная	4,27	4,81	13%

Примечание: таблица составлена автором на основании источников [6]

Таким образом цель любого бизнеса, в том числе и инвестиционного банкинга, заключается в получении прибыли и увеличении капитализации. Достичь этой цели можно путем увеличения присутствия на рынке, в том числе выход на новые рынки. Здесь возможны два основных пути развития. Первый – это усиление и расширение продуктовой линейки, второй – расширение географического покрытия бизнеса. Инвестиционная деятельность коммерческих банков представляет собой осуществление финансово-кредитными учреждениями инвестиций, а также различных мер, направленных на получение в будущем экономического или какого-либо другого (социального, экологического и т.д.). Перспективное развитие инвестиционного банкинга обеспечивается за счет эффективного использования инвестиционного потенциала коммерческих банков. Рост их инвестиционных возможностей возможен при усилении роли государства в формировании долгосрочных инвестиционных ресурсов, повышении доверия клиентов к банкам, поддержке крупных и системно значимых инвестиционных проектов. Безусловно, инвестиционная деятельность коммерческих банков в корпоративном секторе рынка ценных бумаг имеет свои перспективы на будущее. Для развития финансового рынка и возобновления экономического роста в стране необходимо стимулировать инвестиции в основные средства, что сопровождается активным внедрением нового оборудования в производственный процесс и расширением финансирования развития перспективных технологий во всех секторах экономики.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон Республики Казахстан от 31 августа 1995 года № 2444 О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан
2. Отчет Эмитента о целевом использовании денег, полученных от размещения Облигаций, по состоянию на 01.10.2021г.
3. Герасименко А. Финансовый менеджмент — это просто. Базовый курс для руководителей и начинающих специалистов. Издательство: Альпина Паблишер, 2015 г.
4. Слепухина Ю.Э Риск-менеджмент на финансовых рынках /Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2015
5. <https://halykgm.kz/>
6. <https://halykfinance.kz/?lang=ru>

ПРОБЛЕМНЫЕ КРЕДИТЫ: ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И СПОСОБЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ

Әбілдаева Айдана Өркенқызы
 Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
 Высшей Школы Экономики и Бизнеса,
 Специальность «Финансы», Бакалавр 3 курс

Научный руководитель: Касенова Гульмира Есеновна
 кандидат экономических наук, и.о. доцента

Цель статьи заключается в рассмотрении проблемных кредитов в Казахстане. При составлении статьи использовались данные из Национального Банка РК[2]. С помощью этих данных были составлены таблицы по показателям качества ссудного портфеля, а также была

предоставлена динамика уровня неработающих займов в банковском секторе РК. Предложены направления по усовершенствованию мероприятий, проводимых государством с целью предотвращения возникновения проблемных кредитов.

Рост проблемной задолженности перед банками является на настоящий момент одним из наиболее обсуждаемых в банковском сообществе вопросов. Независимо от качества кредитного портфеля и методов, которые применяются при управлении кредитным риском, все банки в той или другой степени сталкиваются с проблемами невозвращения кредитов.

Проблемный кредит – это кредит, для погашения которого в соответствии с условиями договора у заемщика нет финансовых возможностей. Кредитор не получает запланированный доход, а клиент сталкивается со штрафными санкциями и риском принудительного взыскания задолженности по решению суда.

Причиной проблем с выполнением финансовых обязательств обычно является стремительное снижение платежеспособности, вызванное в свою очередь с потерей источников доходов или повышением расходов.

Характерные признаки проблемных кредитов:

- 1) у заемщика наблюдаются негативные тенденции в области финансовой деятельности и погашении кредита;
- 2) просроченный или отсроченный кредит с нарушением условий договора;
- 3) одна или две из этих особенностей, наряду с неадекватным залогом, указывают на высокую вероятность причинения ущерба кредитору.

Анализ ссудного портфеля казахстанских коммерческих банков за 2020 год и 2021 представлен в таблице 1.

Таблица 1- Качество ссудного портфеля банковского сектора РК

Наименование показателя/дата	дата 01.01.2020		01.01.2021		Прирост в %
	Сумма осн. долга, млрд. тенге	в % к итогу	Сумма осн. долга, млрд. тенге	в % к итогу	
Банковские займы, в т.ч.	14743	100	15 181,4	100	3%
Займы, по которым отсутствует просроченная задолженность по основному долгу и начисленному вознаграждению	12 936,8	87,7%	13 206,1	87,0%	2,1%
Займы с просроченной задолженностью от 1 до 30 дней	405,8	2,8%	336,0	2,2%	17,2%
Займы с просроченной задолженностью от 31 до 60 дней	81,6	0,6%	196,4	1,3%	140,8%
Займы с просроченной задолженностью от 61 до 90 дней	118,7	0,8%	122,5	0,8%	3,2%
Займы с просроченной задолженностью свыше 90 дней	1 200,1	8,1%	1 320,4	8,7%	10,0%
Провизии по займам с просроченной задолженностью свыше 90 дней	962	974,4			
*Примечание: составлена автором по официальным данным Национального Банка РК.					

Причины возникновения проблемной задолженности:

- предоставление кредита не на основе экономического обоснования, а исходя из

дружеских расположений к заемщику;

- отсутствие объективной оценки доходов и расходов потенциального заемщика;
- незнание заемщиком деталей договора, провоцирующее несоблюдение условия договора;
- проблемы с платежеспособностью, вследствие которых возникают просроченные платежи;
- внешние факторы, например, изменение состояния финансового рынка или колебание курса валют;
- непредвиденные ситуации, влияющие на состояние сделки;
- слабый и непрофессиональный анализ кредитной заявки;
- недостаток обеспечения кредита;
- плохой контроль, за работой заемщика в период пользования ссудой.

По приведенным данным можно сделать следующий вывод, банковские займы за год имеют положительную динамику, прирост составил 3% или 438,4млрд. тенге. При этом наибольший удельный вес в банковских ссудах занимают займы, по которым отсутствует просроченная задолженность, 87,7% в январе и 87% в июле 2021г. Однако, наблюдается рост просроченной задолженности, так займы с просроченной задолженностью от 31 до 60 дней возросла на 114,8 млрд. тенге или на 140,8%. Займы с просроченной задолженностью от 61 до 90 дней, возросла на 3,2%. Займы с просроченной задолженностью свыше 90 дней за анализируемый период возросли на 120,3 млрд. тенге или на 10%.

Такие показатели банковского сектора свидетельствуют об ухудшении ссудного портфеля банков второго уровня Республики Казахстан.

Анализ просроченных кредитов банков Казахстана представлен в таблице 2.

Таблица 2 – Просроченная задолженность по кредитам банков (млн. тенге)

	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021
Кредиты, всего в том числе:	876 222	937 480	1 028 671
в нац валюте	595 704	724 434	835 942
Долгосрочные	524 862	650 500	754 626
Краткосрочные	70 842	73 934	81 316
в иностранной валюте	280 518	213 046	192 728
Долгосрочные	267 439	208 634	181 498
Краткосрочные	13 079	4 411	11 230
*Примечание: составлена автором по официальным данным Национального Банка РК .			

Таблица 2 показывает колебание динамики просроченной задолженности по кредитам банков. Мы видим динамику увеличения просроченных кредитов банков второго уровня Республики Казахстан в период 2019 по 2020 года, рост составил 61 258 млн. тенге или 7%. При этом за 8 месяцев 2021 года данная тенденция сохраняется на конец анализируемого периода составляет 1 028 671 млн. тенге, рост по отношению к началу года равен 91 191 млн. тенге или 9,7%.

В национальной валюте увеличение просроченной задолженности по отношению к 2019 году составляет 16,7%(119 694 млн. тенге)

Рассмотрим просроченные кредиты в иностранной валюте, наблюдается снижение кредитов с 2019 г. по 08.2021г. на 22,17%(63 213 млн. тенге).

Проблема высокого риска невозврата кредитов в Казахстане также связана со структурными проблемами экономики:

- 1) слабая развитость частного предпринимательства;

- 2) отсутствие диверсификации экономики;
- 3) доминирование крупных и государственных компаний;
- 4) непрозрачность ведения бизнеса и большая доля теневой экономики;
- 5) продолжающиеся высокие уровни коррупции и проблемы с верховенством законов.[1]

Как правило, при наличии просроченной задолженности банков в течение определенного периода, который указан в кредитном договоре стараются принять ряд мер в рамках выявления причин, приведших к проблеме невыплаты кредита, а также разработать некоторые меры по устранению просрочки по задолженности.

Если кредит признан «проблемным», банк разрабатывает план мероприятий, направленных на погашение кредита, который включает в себя ряд мероприятий. Их можно разделить на две основные группы.

Рисунок 1. Мероприятия по снижению проблемных кредитов.

*Примечание: составлено автором на основании источников[1].

Еще одним способом работы с просроченными ссудами является функционал Фонда проблемных кредитов. Фонд проблемных кредитов – это организация, специализирующаяся на улучшении качества кредитных портфелей банков второго уровня, ее единственным акционером является Национальный банк РК.

Основной целью деятельности Фонда является реализация мер, направленных на улучшение качества кредитных портфелей банков второго уровня.

Основными видами деятельности Фонда являются:

- выкуп проблемных кредитов банков второго уровня;
- управление выкупленными активами банков второго уровня;
- эмиссия долговых ценных бумаг для финансирования своей деятельности.

Основная цель Фонда-оздоровление банковского сектора, помощь банкам второго уровня в процессе «расчистки» балансов от «неработающих» кредитов, а также вовлечение в экономический оборот выкупленных неактивных займов. Кредитная перегрузка не позволяет банкам эффективно выполнять свою кредитную функцию для экономики, что негативно сказывается на фундаментальных факторах экономического роста страны.

Самый высокий приоритет для фонда-это взыскание с должников. Поэтому после выкупа активов рассматривает в первую очередь реструктуризацию кредитов. Она может быть представлена в виде пересмотра платежной программы, снижения процентных ставок,

конвертации кредитов в иностранную валюту и т.д.

По состоянию на 1 сентября 2021 года объем ссудного портфеля 23 банков второго уровня страны составил 17 472 млрд тенге (49,8% от совокупных активов). Из них объем неработающих займов составил 805,4 млрд тенге или 4,6% от общего ссудного портфеля (на начало 2021 года – 1 082 млрд тенге или 6,9%).

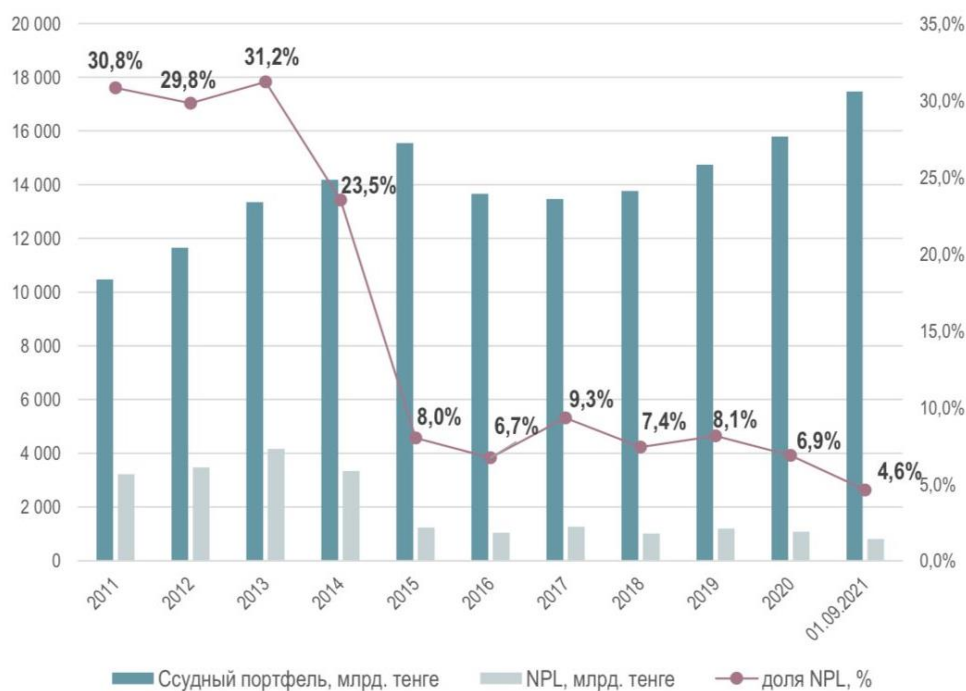

Рисунок 2. Динамика уровня неработающих займов в банковском секторе РК.

*Примечание: источники данных с nationalbank.kz[4].

В разрезе категорий заемщиков наибольший объем неработающих займов приходится на физических лиц – 374,6 млрд тенге или 46% (на начало года – 386,4 млрд тенге или 36%).

На МСБ – 313,8 млрд тенге или 39% (на начало года – 505,5 млрд тенге или 47%).
 Наименьший объем неработающих займов приходится на юридических лиц – 117 млрд тенге или 15% (на начало года – 190,2 млрд тенге или 17%).

Концентрация NPL на 01.01.2021

Концентрация NPL на 01.09.2021

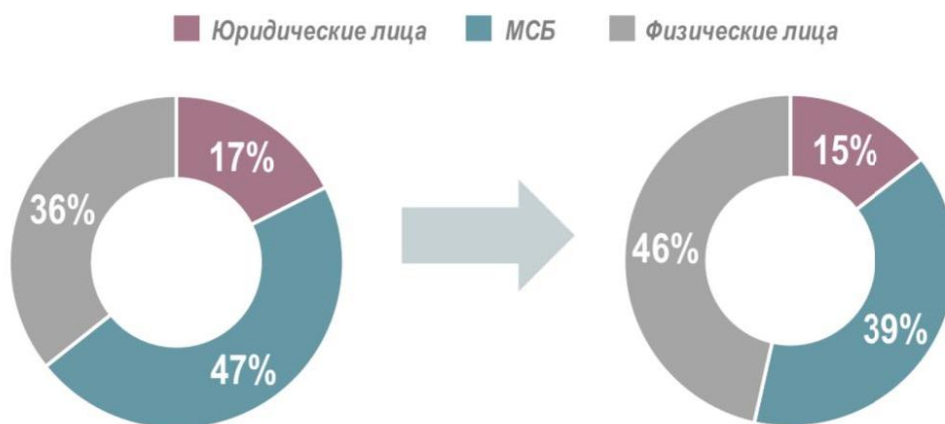

Рисунок 3. Объем неработающих займов в разрезе категорий заемщиков.

*Примечание: составлено автором на основании данных из агентства по регулированию и развитию финансового рынка РК[4].

Наибольшая доля неработающих займов от ссудного портфеля приходится на АО «JusanBank» – 18,2%. Далее в разрезе концентрации неработающих займов в ссудном портфеле идут АО «Евразийский банк» (9%), АО «Нурбанк» (8,6%), АО «Банк «BankRBK» (8%) и АО «ForteBank» (6,8%).

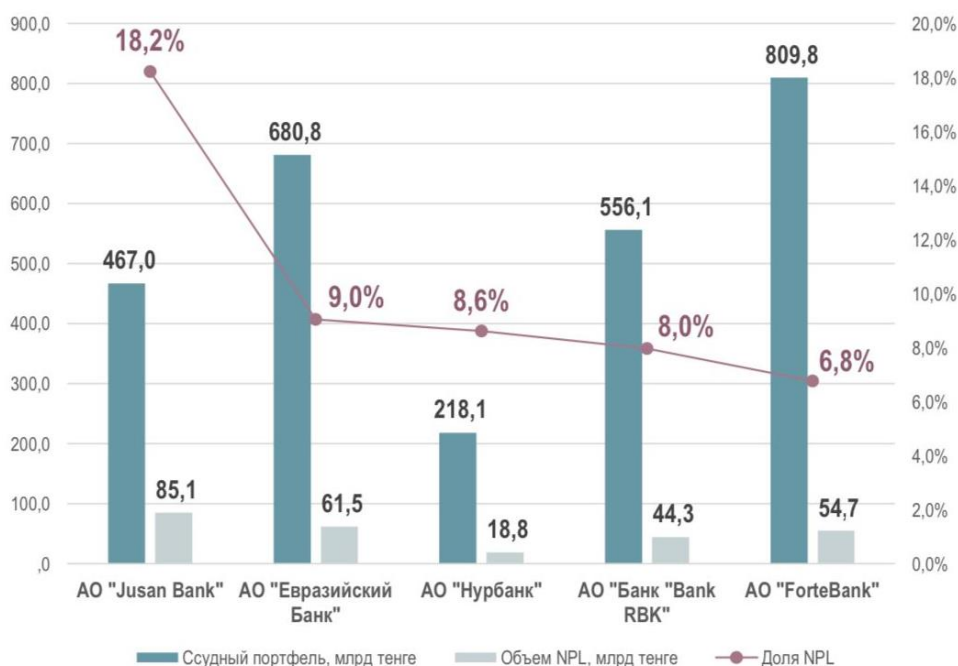

Рисунок 4. Топ 5 БВУ с наибольшей концентрацией неработающих займов.

*Примечание: источники данных из nationalbank.kz[4].

Фонд работает индивидуально с каждым заемщиком, чтобы ускорить процесс окупаемости. Если реструктуризация не приводит к стабильному погашению долга, то принимается решение о проведении процедуры взыскания.

Не менее важной задачей является реализация товаров. Все активы, приобретенные фондом и собранные для неработающих проектов, реализуются на платформе электронной коммерции АО «Информационно-бухгалтерский центр» Министерства Финансов Республики Казахстан. Это 388 коммерческая и жилая недвижимость, движимое имущество. Приобрести недвижимость могут как юридические лица, так и граждане страны.

Также, фонд осуществляет возврат вложенных средств в госбюджет. Возврат осуществляется в трех областях: реструктуризация, судебное взыскание и продажа активов путем переговоров.

В первом направлении-реструктуризация, оплата производится путем уплаты налогов, погашения задолженности действующих предприятий. Юридическое оформление осуществляется посредством работы по претензиям при возврате суммы или возврате имущества. И третье направление-это продажа недвижимости.

Таким образом в части оценки деятельности ФПК, в результате его работы по оздоровлению и вовлечению активов, выкупленных в рамках обеих сделок, сохранено и создано свыше 260 тыс. рабочих мест, это порядка 3% занятого населения страны. В бюджет государства поступило налогов на сумму свыше 25 млрд. тенге, из которых – 22,5 млрд. тенге были уплачены компаниями-должниками, в отношении которых принимаются меры по оздоровлению проектов, а 2,5 млрд. тенге – самим ФПК, что в общей сумме равна уровню годовых налоговых поступлений в бюджет от таких крупных компаний, как Казахтелеком и КЕГОС. Все средства от реализации активов направляются в Национальный фонд РК, на сегодняшний день это порядка 42 млрд. тенге. По фактору вовлечения в экономический

оборот активов – общая сумма составляет 388 млрд. тенге, что является сравнительно хорошим показателем, учитывая международную практику в части сроков вовлечения – активную деятельность в этом направлении Фонд начал всего 3 года назад.

И несмотря на то, что все государственные компании по управлению стрессовыми активами в мире из-за их убыточности постоянно находятся под давлением со стороны общественности, важно понимать, что с учетом направленности их деятельности такие компании выполняют свой ключевой мандат – оздоровление финансовой системы. Вовлечение же стрессовых активов, с учетом их низкого качества, является сложным процессом с низким уровнем отдачи. При этом, ФПК, необходимо признать, с этой задачей на данный момент справляется.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Рахжанова А.Ж. Подходы к определению просроченной и проблемной кредиторской задолженности //www.rusnauka.com
2. Почему в Казахстане возникла проблема с кредитованием <https://forbes.kz/> 3. <https://nationalbank.kz/ru>
4. <https://www.fpl.kz/ru/>
5. <https://www.fpl.kz/ru/news/57/>
6. <https://www.fpl.kz/ru/overview-npl>

ҰЙЫМДАҒЫ БАСҚАРУ ЕСЕБІН АВТОМАТТАНДЫРУ

Сейдалиева Айнұр Алиханқызы,
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті,
Экономика және Бизнес Жоғары мектебі
Есеп және аудит мамандығының 1 курс магистранты

Ғылыми жетекші: Байдаулетов М.Б., э.ғ.к., профессор м.а.

Аннотация: Бұл жұмыста басқару есебінің бухгалтерлік есептегі маңызы және басқару есебін автоматтандыру арқылы ұйымды басқарудың тиімділігін арттыру жолдары ашылып көрсетіледі.

Түйінді сөздер: басқару есебі, бюджеттеу, Excel, ВIT.FINANCE, автоматтандыру, 1С.

Басқару есебі компанияның мүдделі тараптарын тиімді стратегиялық шешімдер қабылдау үшін қажетті ақпаратпен қамтамасыз етеді. Басқару есебі мынадай контурларды қамтиды. Олар: басқару есебін қалыптастыру, бюджеттеу, қазынашылық департаменті және халықаралық бухгалтерлік есеп.

Басқарушылық есеп беру және бюджеттеу пайда мен шығын бойынша есеп, ақша қаржатының қозғалысы туралы есептен және басқару балансынан тұрады.

Табыс туралы есеп беруді пайдалана отырып, нөлдік немесе теріс кірісті тудыратын жобаларды анықтауға болады. Басқаша айтқанда, есеп пайда әкелетін бизнес бағыттарын анықтауға көмектеседі. Бұл ретте есеп әлі төлемі алынбаған сәттерді ескере отырып жасалуы мүмкін. Бұл әдіс есептеу әдісі деп аталады.

Ақша қаражаттарының қозғалысы туралы есеп мамандарға компанияның ағымдағы операцияларды қолдау үшін ақша ағынын құруға дайындығын анықтауға көмектеседі. Бұл әдіс тұтастай алғанда компанияның дамуы үшін және бар несиелерді жабу үшін де жақсы. «Төлем күнтізбесі» деп аталатын апта сайынғы ақша ағыны болжамы арқылы қаржыңызды басқару әлдеқайда жеңіл болады.

Басқару балансы алдыңғы екі есептің нәтижелерін қорытындылауға мүмкіндік береді. Әдіс пайданың пайдаланылуын, кез келген қарыз түрлерін және бухгалтерлік есептің дұрыстығын бақылау үшін қажет.

Басқару есебі бухгалтерлік есепке ұқсас. Басқару есебі мен бухгалтерлік есептің негізгі айырмашылықтарына:

- үлкен детализация;
- әртүрлі бухгалтерлік есеп әдістері;
- арнайы шоттарды пайдалану;
- есеп беру кезеңдері арасындағы қысқа уақыт аралығын жатқызамыз.

Басқару есебі үшін қандай программалар қолданылады?

Басқару есебін автоматтандыру басқару шешімдерін қабылдау және орындау тиімділігін арттыруға көмектеседі. Әдісті шағын және орта бизнесте қолдануға болады.

Басқару есебі Excel бағдарламасында немесе әртүрлі ақпарат көздерін бір жүйеде біріктіру үшін ғана жасалған арнайы автоматтандыру құралдарының көмегімен рұқсат етіледі. Бүгінгі таңда компаниялар қарапайым Excel электрондық кестелерін де, күрделі ERP жүйелерін де пайдалана алады.

Басқару есебінің көмегімен біз бірқатар міндеттерді шеше аламыз, ол келесі операцияларды орындауға мүмкіндік береді:

- бюджет құру арқылы кәсіпкерлік қызметті жоспарлау;
- жиналған ақпарат негізінде шығындарды бақылау;
- шығындарды оңтайландыруды жүзеге асыру;
- нақты көрсеткіштерді жоспарлы көрсеткіштермен салыстыру арқылы нормадан ауытқуларды бақылау.

Басқару қызметін автоматтандыру әрқашан сәйкес бағдарламалық қамтамасыз етудің қолдауымен қамтамасыз етіледі, техникалық мүмкіндіктерді шектемейді және ешқандай есеп мәселелерін тудырмайды.

Басқару есебін автоматтандырудың негізгі құралдары:

- Excel;
- компьютерлік жабдыққа ыңғайлы желіге қол жеткізуді қамтамасыз ету моделдері (DDS басқару үшін);
- 1С негізіндегі әртүрлі жүйелер;
- ERP жүйелері (ірі кәсіпорындар үшін).

Жоғарыда аталған бағдарламалардың кез келгені қажетті функцияларды қамтуы мүмкін. Дегенмен, кейбір жеке блоктар жоқ болуы мүмкін. Бағдарламалық өнімді таңдаған кезде жүйенің мүмкіндіктерін компанияның басқару есебінің қажеттіліктерімен салыстыру керек. Осылайша, басқару есебін автоматтандыру бағдарламасының ең оңтайлы нұсқасын таңдауға болады.

Excel бағдарламасында жоспарлау және есеп беру. Excel шағын бизнес үшін ең танымал басқару есебі бағдарламасы болып саналады. Бағдарламаның артықшылығы шағын компанияларда қымбат бағдарламаларды негізсіз пайдаланудан туындайды. Excel бағдарламасының негізгі есептерді жүргізу үшін жеткілікті функционалдығы бар:

- кәсіпорынның кірістері мен шығыстары,
- кәсіпорынның қаржылық нәтижесі;
- ақша қаражаттарының қозғалысы;
- бухгалтерлік баланс.

Бағдарламаның басқа бағдарламалық өнімдермен салыстырғанда даусыз артықшылықтары бар, олардың арасында ерекше атап өту керек:

- қолжетімділігі;
 - қарапайым қаржылық басқаруды қамтамасыз ететін мамандандырылған функциялардың болуы;
 - көріну және қарапайым бақылау;
 - макростарды пайдаланып жүйені дамыту мүмкіндігі.
- Сонымен қатар, Excel жүйесінің кемшіліктері де бар:
- Уақыт өте келе кестелердің көлемі өседі және тіркелгідегі жаңартылған деректерді сақтау өте ұзақ уақыт алады.
 - Жүйеде басқа бағдарламалық өнімдермен біріктіру мүмкіндігінің ең азы бар.

- Басқару есебінің есептерін қарапайым формулалар арқылы шешу мүмкін емес, тапсырмалардың күрделілігін арттыру бағдарламалауды қолдануды білдіреді.

- Жүйе ақауларына төзімділік төмен.

Бизнес өскен сайын үлкен электрондық кестелерді жаңартып отыру қиындай түседі. Арнайы дағдылары жоқ компания мамандары жүйемен жұмыс істеу кезінде қателесуі мүмкін, бұл бизнесті басқаруда қате шешімдер қабылдауға әкелуі мүмкін.

Оқиғалардың мұндай дамуы компания үшін мүлдем қолайсыз, сондықтан мамандандырылған бағдарламалық өнімдерді таңдау теңгерімді және дана шешім болады.

1С негізіндегі басқарушылық есеп. Нарық басқару есебін оңтайландыруға арналған көптеген мамандандырылған бағдарламаларды ұсынады. Көптеген шешімдер 1С: Enterprise негізінде құрастырылған.

Ең жақсы бағдарламалардың бірі «BIT.FINANCE» – бюджеттеу мен басқару есебін автоматтандыруға арналған модульдері бар бағдарламалық пакет болып саналады.

BIT.FINANCE негізгі ішкі жүйелері.

Қазынашылықтың ішкі жүйесі. Бұл ішкі жүйе әртүрлі көлемдегі компаниялардағы ақша ағындарын басқару үшін арнайы жасалған. BDDS жоспарлауға, төлем күнтізбесін құруға мүмкіндік береді, сондай-ақ DS жұмсауға келісілген сұраулар негізінде төлем құжаттарын жасауға және автоматты түрде жасауға мүмкіндік береді. Ақпараттық базада тіркелген шарттар негізінде төлем кестелерін құру механизмін қамтамасыз етеді.

Бюджеттеудің ішкі жүйесі. Бұл ішкі жүйе бюджеттерді қалыптастыруға арналған: BDR, BDDS, BBL жоспарлау. Ол ұзақ мерзімді жоспарлауды жүзеге асыруға, бюджеттерді нақтылауға және түзетуге, бастапқы құжаттарға егжей-тегжейлі мәліметтермен компания қызметінің жоспар-факті талдауын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Басқару есебі және ХҚЕС. Бұл ішкі жүйе жалпы бастапқы құжаттама мен келісім-шарттар негізінде бір ақпараттық базада бірнеше параллельді есепке алу опцияларын жүргізуге мүмкіндік береді. Ол үшін бұл блок бес шоттар жоспарын және іскерлік операцияларды орнатудың енгізілген режимдерін қамтиды. Сіз халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына (IFRS) және компаниялар тобы үшін шоғырландырылған есептілікке сәйкес есептерді дайындау құралдарының арқасында басқару есебін орнату процесін айтарлықтай жеңілдете аласыз.

Power BI жүйесіндегі BIT.FINANCE. Қолданба BIT.FINANCE жүйесінің деректерін көрсетеді, олар сіздің бизнесіңіздің күйін жедел бақылау үшін қажет. Қай жерде болсаңыз да, нақты уақыт режимінде шығындарды, кірістерді, түсімдерді және басқа да қызығушылық көрсеткіштерін оңай бақылай аласыз.

BIT.FINANCE пайдалану нәтижелері:

- Деректерді жинау және дайындау уақытының айтарлықтай қысқаруы;
- Кәсіпорынның немесе компаниялар тобының бухгалтерлік есеп жүйелерінің сенімді мәліметтері негізінде жылдам шешім қабылдау мүмкіндігі;
- Кәсіпорын дамуының әртүрлі сценарийлерін есепке алу;
- Баптар аясында барлық төлемдерді және белгіленген шығыс лимиттерін сақтауды жедел бақылауды жүзеге асыру;
- Қаражатты ұрлаудың немесе оларды тиімсіз пайдаланудың алдын алу.

Қорыта келгенде, басқару есебінің бағдарламалық жасақтамасы процестерді автоматтандыру, бақылау және есеп беру мәселелерін шешуге мүмкіндік береді. Әмбебап және тиімді шешімдер «Excel, 1С, BIT.FINANCE» сияқты бағдарламалар арқылы жүргізіледі. Оларды жүргізу барысында кез келген ұйымдағы, кәсіпорындардағы жұмыс процесінің ерекшеліктері мен көлемдері әр түрлі болуы мүмкін. Олар арнайы қаржы функциясы бар ұйымдар үшін, сондай-ақ сыртқы жүйелерден жинақталған мәліметтермен жұмыс жасайтын компаниялар үшін тиімді болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Бухгалтерлік есеп: басқару аспектісі: аударма. ағылшын тілінен. / Соколов. – М.: Қаржы және статистика, 2000 ж.
2. Борисов Р.В. Басқару есебін ұйымдастыру: әдістеме, техника / Р.В. Борисов. – Волгоград: ВолГУ баспасы, 2002 ж.
3. Басқару мен өндірістік есепке кіріспе: аударма. ағылшын тілінен / Ред. С.А.Табалина. – М.: Аудит, БІРЛІК, 2000.
4. Басқару есебі: Тайгашинова Кусникамал Тортубаевна. Оқу құралы
5. Николаева С.А. Басқару есебі / С.А. Николаев. Кәсіби бухгалтер сертификатын алу үшін біліктілік емтиханына дайындалуға арналған нұсқаулық.
6. Автоматизация бухгалтерского учета в программе 1С: Бухгалтерия, Н. В. Брыкова

ҚАРЖЫЛЫҚ ТАЛДАУ ӘДІСТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ЕСЕПТЕ ҚОЛДАНУ

Ерболова Шырай

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
ЭжБЖМ, 2 курс

Арыстамбаева А.З., аға оқытушы

Жалпы экономикада қаржылық талдау және басқарушылық есеп бір-бірімен тығыз байланысты болып келеді.

Қаржылық талдау шаруашылық субъектісінің өндірістік, шаруашылық, сауда- саттық және сол сияқты тағы да басқа қызметтердің құрамдас бөлігі болып табылады.[1]

Басқару есебі – экономикалық субъектіні жоспарлау, оны бақылау және басқару сияқты әрекеттерді реттеу мен шешім қабылдау процесі арқылы кәсіпорынды басқару.[2]

Қаржылық және басқарушылық есеп пен талдаудың өзара байланысы басқарушылық және қаржылық есептегі көптеген операциялар бірдей көрінетіндігінде. Екі жүйе де бірдей кіріс ақпаратын пайдаланады, бірақ ол әртүрлі мақсаттарға арналғандықтан әр түрлі топтастырылған.

Қаржылық талдаудың әдістемелері бір- бірімен тығыз байланысты үш бөліктен тұрады: [3]

1. Кәсіпорын қызметінің қаржылық нәтижесін талдау.
2. Кәсіпорынның қаржылық жағдайы талдау.
3. Кәсіпорынның қаржылық – шаруашылық қызметінің тиімділігін талдау.

Кәсіпорынның қызметін қаржылық талдау және оның қызметінің тиімділігін талдау кезінде айтып өткендей басқарушылық шешімдері, сондай-ақ, шешім қабылдаудың дұрыстығы өз әсерін береді.

Қазіргі әлемдік тәжірибеде қаржылық талдаудың кеңінен таралған 6 әдісі барлығымызға белгілі:

1. Көлденең талдау.
2. Тігінен талдау.
3. Трендтік талдау.
4. Салыстырмалы көрсеткіштерді талдау.
5. Факторлық талдау.
6. Қаржылық коэффициенттер әдісі.

Басқару немесе қаржылық есепке алу арқылы алынған деректерді талдау кезінде компания қызметінің әртүрлі аспектілерін қарастыруға болады: ағымдағы, қаржылық немесе инвестициялық қызметтері. Мысалы, ұйымның қаржылық талдау қызметін басқару есебі көп жағдайда компанияның стратегиялық мақсаттарына жету үшін тиімді шешімдерді іздеу үшін

деректерді салыстыру әдістерін қолданады. Басқарушылық талдау мен басқарушылық есептің өзара байланысы талдау басқарушылық есептің алынған деректері негізінде жүргізілетіндігінде көрінеді.

Шаруашылық жүргізуші субъектінің қызметі және оның нәтижелері көптеген факторларға байланысты. Бұған мыналар кіреді: нарықтағы жағдай, өнім сапасы, бәсекеге қабілеттілік, технологиялар деңгейі, ресурстардың құрылымы мен пайдаланылуы, оның ішінде қаржылық. Қаржылық талдаудың негізгі міндеті-кәсіпорынның экономикалық қызметінің нәтижелерін зерттеу, нәтижелерге әсер ететін факторлар мен жағдайларды анықтау және бағалау және кәсіпорынның тиімділігін арттыруға бағытталған тиісті басқару шешімдерін қабылдау.

Кез-келген кәсіпорын экономикалық қатынастар жүйесінде жұмыс істейді. Ол іскерлік серіктестерді таңдауға, мәмілелер жасасуға, оның ішінде әлемдік нарықта, бірлескен кәсіпорындар құруға және т.б. құқылы. Бұл контрагенттерді зерделеуді, олардың кірістілігі мен төлем қабілеттілігін олардың жауаптылығына қарай бағалауды қажет етеді.

Сонымен, компания қаржылық-несиелік қатынастардың мүшесі болып табылады. Ол несиелік, инвестициялық, сақтандыру мекемелерімен байланысты, банктерде ағымдағы және басқа шоттар ашады, несиелер мен қаржылық қызметтердің басқа түрлерін алады, қор нарықтарындағы операцияларға қатыса алады, инвестор немесе инвестициялық объект ретінде кіре алады. Қазіргі нарықтық экономикада қабылдамауды дамытудың жай-күйі мен перспективаларын бағалауға мүмкіндік беретін қаржылық талдау осы қатынастарды жүзеге асырудың тиімділігінің міндетті шарты болып табылады.

Қаржылық талдаудың субъектілері, осылайша, кәсіпорынның қызметіне тікелей мүдделі ақпаратты пайдаланушылар да, жанама түрде де мүдделі.

Қаржылық талдау кәсіпорынның қаржылық жағдайының объективті және нақты көрінісін, оның кірістері мен шығындарын, активтер мен пассивтердің құрылымындағы өзгерістерді, дебиторлармен және кредиторлармен есеп айырысуларды және т.б. беретін негізгі, ақпараттық көрсеткіштердің белгілі бір жиынтығын алуға мүмкіндік береді.

Басқару міндеттері кеңірек, олар егжей-тегжейлі, сандық және сапалық сипаттамаларды қажет етуі мүмкін. Мысалы, басқарушылық есептердің көмегімен жекелеген құрылымдық бөлімшелердің, қаржылық жауапкершілік орталықтарының қызметін талдау, жекелеген жобаларды талдау, болашақ көрсеткіштерді болжау, нақты деректердің жоспарланғаннан ауытқуын зерттеу, бюджеттерді түзету және т.б. жүзеге асырылуы мүмкін.

Жалпы экономикада кез-келген кәсіп түрі қаржылық тұрғыдан тақдандуы үшін мынандай көрсеткіштерді ескеруі қажет:[4]

Ақшаның түсуі мен шығуы арасындағы айырмашылық. Ол әрқашан оң болуы керек. Теріс айырмашылық біздің кәсібіміздің қолма — қол ақша жасамайтындығын және кассалық алшақтыққа түсу қаупін білдіреді-мысалы, оларды қорларда немесе дебиторлық берешекте тоқтатады. Немесе ол мүлдем пайдасыз және көп ұзамай банкротқа ұшырайды.

Динамикасы бойынша түсім. Түсімнің қалай өзгеретінін қадағалап, оның өсуіне ұмтылу керек. Бұл мәселеде басқару есебінде қабылданатын шешімнің рөлі айрақша зор.

Айнымалы және тұрақты шығындар. Шығындарды азайту бізге келетін кірістің немесе қортынды нәтижедегі пайданы арттырудың негізгі әдісі болып табылады. Егер шығындар бақыланбаса, қандай да бір сәтте олар соншалықты өседі, компания минус жұмыс істейді.

Ағымдағы өтімділік. Бұл көрсеткіш активтердің құнын жоғалтпай тез ақшаға айналу қабілетін білдіреді және компанияның төлем қабілеттілігін сипаттайды. Активтерді қаржылай айналдырудың өзінде оларды өтімділіктеріне қарай түрліше бағалай аламыз. Бұл ретте әрине біз өтімділігі жоғары (A1) активтерді ақшаға айналдыру және жалпы активтерді өтімділіктері бойынша тиімді пайдалану арқылы көздеген мақсатымызға жылдам, әрі сапалы түрде қол жеткізе аламыз.

Енді жоғарыда айтып өткен қаржылық талдаудың әдістеріне және оларды қалай пайдалану керектігін анықтайық.

Көлденең талдау екі кезеңді салыстыруға мүмкіндік береді: ай-ай, жыл-жыл, жоспар-факт.

Осы көрсеткіш бойынша салыстыру арқылы кәсіптің белгілі бір кезеңде қаншалықты өскенімізді немесе жоғалғанымызды анықтай аламыз. Бұл әдіс басқа көрсеткіштермен жұмыс істейді: операциялық шығындар, таза пайда, дебиторлық берешек. Нақты қандай суммаларды салыстыру бұл біздің кәсібіміздің қандай бағытта жұмыс жасауына байланысты.

Тік талдау компанияның жалпы шығындарындағы шығындардың әр бабының үлесін есептеуге көмектеседі. Бұл талдауда ескерілетін жағдай, өзгермелі шығындар неғұрлым аз болса, маржа соғұрлым көп болады.

Факторлық талдау кез-келген негізгі көрсеткішке әр фактордың өзгеруі мен әсерін бағалауға мүмкіндік береді. Факторлардың таза пайдаға жиынтық әсерін есептеу үшін әр фактордың қаншалықты өзгергенін түсіну керек. Егер пайда кірісті ұлғайту немесе шығындарды азайту арқылы өссе, бұл бизнес үшін оң көрсеткіш. Егер шығындар түсіммен бірге өссе, оларды қалай бақылауда ұстау керектігі туралы ойлану керек.

Трендтік талдау базистік кезең деңгейінен бірқатар кезеңдер (тоқсандар, жылдар) үшін есептілік параметрлерінің салыстырмалы ауытқуларын есептеуге негізделген. Трендтің көмегімен болашақта көрсеткіштердің мүмкін мәндерін қалыптастырады, яғни болжамды талдауды жүзеге асырады.

Салыстырмалы талдау кәсіпорынның жеке көрсеткіштерін де, ұқсас бәсекелес компаниялардың шаруашылық аралық көрсеткіштерін де ішкі экономикалық салыстыру негізінде жүзеге асырылады. Шаруашылық жүргізуші субъектінің кәсіпорынның ішкі қаржылық жағдайына байланысты басқару туралы қабылдайтын шешімдері өткен жылмен ағымдағы жылдағы көрсеткіштердің айырмасын анықтап және қайсысында дұрыс басқару туралы шешім қабылданғанына мән береді.

Осылайша, басқару есебі және қаржылық талдау бір-бірімен тығыз байланысты, бірақ сонымен бірге деректерді талдауда әртүрлі мақсаттар мен айырмашылықтар бар.

Сонымен қатар, басқару есебінде кәсіпорын басшылары және есепші тарапынан қабылданатын шешімдер компанияның қаржылық жағдайына тікелей әсер етеді. Басқару тарапының жіберілген кез-келген қателік ұйымның банкроттық жағдайда болуын немесе оның қызметінің алға басатындығын анықтайды. Және де басқару шешімдерінің дұрыс қабылдануымен кәсіптің кәсіпорынға немесе ұйымға қаншалықты пайда алып келетіндігіне, қаншалықты шығын көретіндігіне көз жеткізе аламыз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қаржылық талдау: оқу құралы / Р. Е. Джаншанло, М. Байдаулетов, Э. А. Актурсева; әл-Фараби атын. ҚазҰУ. – Алматы : Қазақ ун-ті, 2017. – 287 б.
2. Тайгашинова К.Т. «Управленческий учет» [Текст]: учебное пособие / К.Т. Тайгашинова. – 2-е изд., перераб. И доп. – Алматы: ЛЕМ, 2014.-333с.
3. Кәсіпорын қызметін экономикалық талдау: оқу құралы / Г. А. Садыханова, Д. Ж. Рахматуллаева, Д. Р. Тураров; әл-Фараби атын. ҚазҰУ. – Алматы: Қазақ ун-ті, 2018. – 128 б.
4. Ұйымның қаржы-шаруашылық қызметін талдау: оқу құралы / Ж. З. Оралбаева, А. З. Арыстамбаева; Әл-Фараби атын. ҚазҰУ. – Алматы: Қазақ ун-ті, 2019. – 185 б.

АӨК ҰЙЫМДАРЫНДА ЕСЕПТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨНІМДЕРДІ БАҒАЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Алимгазиева Алтынай
Әл-фараби атындағы ҚазҰУ
ЭжБЭМ, 3 курс

Арыстамбаева А.З., аға оқытушы

Ауыл шаруашылығы еліміздің экономикасында елеулі орын алатын, өзіндік ерекшеліктері көп сала болып табылады.

Бұл сала ауыл шаруашылық өнімдерін өндіріп қоя салумен шектелмейді, оларды сақтап, сапалы түрде өндегеннен кейін халыққа уақытында жеткізу керек. Ауыл шаруашылығы бұл мәселелерді шешуде басқа салалардың көмегіне жүгінеді. Сондықтан оның қажеттіліктерін қамтамасыз етіп, өнімдерін өндейтін өнеркәсіп өндірістері мен ауыл шаруашылығының арасында тікелей байланыс қалыптасады, бұл агроөнеркәсіп кешені (АӨК) деп танылады.

Агроөнеркәсіптік кешеннің негізгі мақсаты – халықты азық-түлікпен, ал өнеркәсіпті қажетті шикізатпен қамтамасыз ету.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен гүлденуінің негізі» атты Жолдауында ел алдында тұрған басты бағыттардың бірі «Қарқынды дамыған және инклюзиві экономика» бөлімінде көңіл бөлуді талап ететін мәселе – дамыған агроөнеркәсіп кешенін қалыптастыру, – деп атап көрсеткен болатын. [1]

Қ.К. Тоқаев мырза: «Ауыл шаруашылығы еліміздің басты байлығы бола тұра толыққанды пайдаланылмайды, бізде экономикалық және экологиялық таза өнім өндіруге қажетті өндірістік әлеует бар, сондықтан да ауыл шаруашылығының өнімін 4,5 есе артыруымыз қажет деп, – мақсатты анықтады.

Ауыл шаруашылық бизнесінің өкілдері үшін де бухгалтерлік есеп жүргізу және қаржылық есептілікті құрастыру міндеттеледі. АӨК қатысатын ұйымдарға өздерінің мүлктік және қаржылық жағдайы туралы жан-жақты толық ақпарат беру мүмкіндігін осы бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік жүйесі ғана береді. Себебі, үздіксіздік қағидасына негізделетін бухгалтерлік есеп жүргізу жүйесі АӨК өкілдерінің орын алған өндіріс шығындарының, шығарылған өнім көлемінің, сатылған өнім көлемінің, өндірілген өнімнің өзіндік құнының есебін жүргізіп, қозғалысын бақылап, нәтижесін анықтауға жағдай жасайды.

Халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына (ХҚЕС) негізделген бухгалтерлік есеп жүргізу және қаржылық есептілікті құрастырып, пайдаланушыларға ұсыну жүйесінде ауылшаруашылығы өнімін алу барысында биологиялық актив ретінде есепке алыну мүмкіндіктері қарастырылған. ХҚЕС 41 «Ауыл шаруашылығы» (IAS) стандарты ауыл шаруашылығы өнімі мен биологиялық активтерді ажырату жолдарын ұсынады, сонымен бірге биологиялық активтер есебін жүргізу, бағалау тәртіптерін анықтайды.

Ауыл шаруашылығы бұл ауыл шаруашылық өнімдерін, шикізат пен азық-түлікті өсіру, өндіру және қайта өңдеу бойынша экономикалық қызмет түрлерінің жиынтығы болса, ауыл шаруашылығы өнімдерін алу барысында олар биологиялық активтер ретінде есепке алынуы қажет. Ауыл шаруашылығы өнімдері өсімдік шаруашылығында бухгалтерлік есеп жүргізудің ішкі салалық ерекшеліктерінің болуы, мал шаруашылығында негізгі табын, малдардың төлдерінің, өсірілудегі жас малдар мен бордақылаудағы малдардың есебін жүргізу қажеттілігімен, ал биологиялық активтер өз кезегінде ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді болып ажыратылуына байланысты олардың барлығының бухгалтерлік есебін жүргізудің өзіндік ерекшеліктері бар. Сонымен қатар, АӨК өнімдерінің есебіне қатысты сыртқы аудит тарапынан немесе тіпті болмағанда ішкі аудит тарапынан бақылауды жүзеге асырудың қажеттілігі анық.

Биологиялық актив – бұл өткен оқиғалардың нәтижесінде пайда болған компания бақылай алатын өсімдіктер мен жануарлар. Яғни, ағаш, бұта, жүзім, сиыр, қой, ит, қоян, ара және т. б. биологиялық актив деп санауға болады. Тиісінше, биологиялық активтер тобы – тірі жануарлар немесе ұқсас сипаттамалары бар өсімдіктер жиынтығы. Мысалы, жүзім, жеміс бау-бақша, қой отары, сиыр табыны.

Биологиялық активтердің ерекшелігі олардың биотрансформациялануы – өсу, туу, продуцирлеу және көбею процестеріне берілетіні болып табылады, олардың нәтижесінде биологиялық активте сапалық немесе сандық өзгерістер пайда болады. Биотрансформация екі нәтижеге әкеледі:

1. Активтердің өзгеруіне байланысты:

- өсу, яғни жануарлар немесе өсімдіктер санының ұлғаюы не олардың сапалық сипаттамаларын жақсартуы;

- жануарлар немесе өсімдіктер санының азаюы не олардың сапалық сипаттамаларының нашарлауы;

- көбею, яғни қосымша тірі жануарлардың немесе өсімдіктердің пайда болуы;

2. Ауыл шаруашылығы өнімдерін (жүн, сүт, шай жапырағы және т. б.) өндіру.

Сонымен, ауыл шаруашылығы деп, ХҚЕС (IAS) 41 стандартына сәйкес биологиялық активтерді сату, ауылшаруашылығы өнімдеріне қайта өңдеу немесе қосымша биологиялық активтерді өндірумен байланысты қызметті тануға болады. [2]

Осылайша, ауыл шаруашылығы қызметі әртүрлі қызмет түрлерін қамтиды: атап айтқанда, мал шаруашылығы, орман шаруашылығы, бір жылдық немесе көпжылдық ауыл шаруашылығы дақылдарын өсіру, бақтар мен плантацияларды өсіру, гүл өсіру және акваөсіру (балық шаруашылығын қоса алғанда). Ал, айталық, мұхиттағы балық кәсіпшілігі немесе ормандарды кесу – яғни басқарылмайтын көздерден алынатын өнімдерді пайдалану-ауыл шаруашылығы қызметі деп саналмайды. Өйткені, мұндай жағдайларда ұйым олардың биотрансформациялануын басқара алмайды.

Ауыл шаруашылығы өндірісінің біздің заңнама бойынша келесі анықтамасы бар – ауыл шаруашылығы бұл ауыл шаруашылық өнімдерін, шикізат пен азық-түлікті өсіру, өндіру және қайта өңдеу бойынша экономикалық қызмет түрлерінің жиынтығы. [3]

Ауыл шаруашылығы – ауыл шаруашылық өнімдерін өндіріп қоя салумен шектелмейді, оларды сақтап, сапалы түрде өндегеннен кейін халыққа уақытында жеткізу керек. Ауыл шаруашылығы бұл мәселелерді шешуде басқа салалардың көмегіне жүгінеді. Сондықтан оның қажеттіліктерін қамтамасыз етіп, өнімдерін өңдейтін өнеркәсіп өндірістері мен ауыл шаруашылығының арасында тікелей байланыс қалыптасады, бұл агроөнеркәсіп кешені (АӨК) деп танылады.

«Ауыл шаруашылығы» IAS 41 ауылшаруашылық ұйымдары үшін бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік жүргізу тәртібін анықтайды. Бұл стандарт ХҚЕС жүйесіндегі қызметтің ауыл шаруашылығына қатысты бухгалтерлік есеп жүргізудің егжей-тегжейлі басшылығын қамтамасыз ететін алғашқы салалық стандарт болды. Стандарт 2003 жылдың 1 қаңтарынан бастап немесе одан кейінгі қаржылық жылдар үшін дайындалған есептіліктерге қолданылады.

ХҚЕС (IAS) 41 ауылшаруашылық қызметімен байланысты келесідей объектілерді есепке алу үшін қолданылады:

- биологиялық активтер;

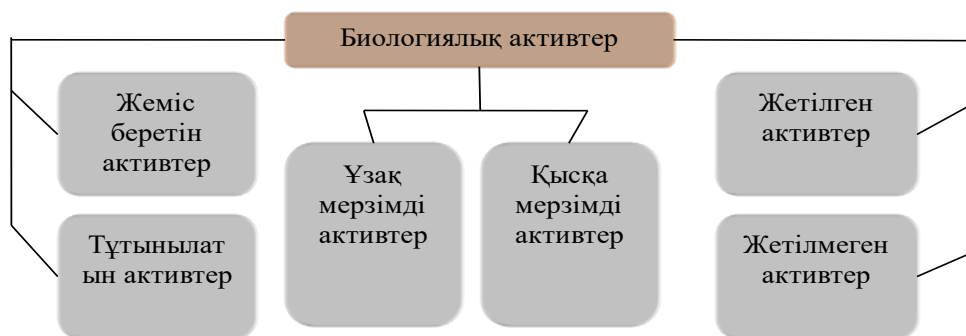
- жинау кезіндегі ауыл шаруашылығы өнімдерін;

- биологиялық активтерге қатысты мемлекеттік субсидиялар.

ХҚЕС (IAS) 41 қолдану биологиялық активтерден алынған ауыл шаруашылығы өнімдерін алу (жинау) кезінде ғана мүмкін болады. Ал одан кейін оны есепке алу үшін қорларды есепке алу стандарты қолданылады ХҚЕС жүйесінде – бұл ХҚЕС (IAS) 2 «Қорлар».

ХҚЕС (IAS) 41 сәйкес биологиялық активтерді топтарға бөлу қажет және оларды тұтынылатын және жеміс беретін, яғни өнімді биологиялық активтер деп немесе қажет болуына қарай жетілген және жетілмеген биологиялық активтер деп ажырату керек.

Сонымен қатар, пайдалану мерзіміне қарай биологиялық активтерді ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді деп бөлу де көзделген. Биологиялық активтердің жалпылама жіктемесі келесі суретте келтірілді (1-сурет).[4]

1 сурет – Биологиялық активтердің түрлері

Мысалы, есептілікте алдымен әрбір топ бойынша тұтынылатын және жеміс беретін биологиялық активтер бөлінісінде биологиялық активтердің баланстық құны туралы ақпаратты ашуға болады, ал одан әрі оны жетілген және жетілмеген активтер арасында қосымша бөле отырып ұсынуға болады. Мұндай шектеу ақша қаражатының болашақ ағындарын уақытқа қатысты бағалау кезінде пайдалы болуы мүмкін ақпаратты қамтамасыз етеді.

Тұтынылатын биологиялық активтер деп ауыл шаруашылығы өнімі ретінде алынатын (жиналатын) не биологиялық активтер ретінде сатылатын активтерді түсінуге болады.

Ал жеміс беретін (өнімді) биологиялық активтер – бұл тұтынылмайтын барлық биологиялық активтер болып табылады. Яғни жеміс беретін (өнімді) биологиялық активтер – бұл ауыл шаруашылығы өнімі емес, өздігінен қалпына келетін объектілер.

Жетілген биологиялық активтер-бұл активтер:

- ауыл шаруашылығы өнімін жинауға кірісуге мүмкіндік беретін параметрлерге жеткен, көп жағдайда тұтынылатын биологиялық активтер болып табылады;

- тұрақты түрде ауыл шаруашылығы өнімін алуды (жинауды) қамтамасыз етуі мүмкін, көп жағдайда жеміс беретін биологиялық активтер болып табылады.

ХҚЕС (IAS) 41 биологиялық активтерді және олардан алынатын ауыл шаруашылығы өнімдерін бағалауға әділ құнды қолдануды талап етеді. Әділ құн деп мәмілені жасауға ниет білдірген өзара жақсы хабардар, тәуелсіз тараптар арасындағы актив айырбастау немесе міндеттеменің орындалуы мүмкін құн түсініледі. Қарапайым сөздермен, әділ құн – бұл тиісті активтерді нарықта сатудың ықтимал бағасы (нарықтық баға).

Активтің әділ құнын оның орналасқан жері мен дәл қазіргі уақыттағы жай-күйін ескере отырып анықтау керек. Фермадағы ірі қара малдың әділ құны осы малды тасымалдап жеткізу бойынша көліктік және басқа да шығындарды шегергендегі оның тиісті нарықтағы сату бағасы болып табылады.

Жалпы ереже бойынша биологиялық активтер сатуға арналған шығыстарды шегере отырып, әділ құн бойынша бағалануы тиіс.

Бағалауды бастапқы тану сәтінде де, әрбір есепті кезеңнің аяғында да жүргізу қажет. Өйткені биологиялық активтердің әділ құны нарықтағы бағаның өзгеруіне байланысты ғана емес, сонымен қатар физикалық қасиеттерінің өзгеруіне, айталық ауыл шаруашылығы өнімінің өсуі, өнуі, көбеюі, өндірілуі, жиналуына байланысты да өзгеруі мүмкін. Сондықтан есептілікте бағаның өзгеруі туралы ақпараттан бөлек физикалық қасиеттердің өзгеруі туралы ақпаратты ашып көрсету керек. Бұл ағымдағы кезеңнің атқарылған қызмет нәтижелерін және әсіресе, өндірістік цикл бір жылдан асқан жағдайдағы болашақ перспективаларды бағалауға мүмкіндік береді.

Биологиялық активтерді бағалау кезінде әрқашан олардың әділ құнын сенімді түрде бағалау мүмкін болған жағдайда ғана негізге алады. Яғни, басынан бастап бағалау әділ құнды негізге ала отырып жүргізілуі тиіс деп есептеледі.

Әділ құн (Fair value) активті сату кезінде алынатын немесе бағалау күніне нарық қатысушылары арасындағы әдеттегі мәміле барысында міндеттемені өтеу кезінде төленетін бағаны білдіреді [5].

Негізгі қағидатқа сәйкес әділ құн – бұл бағалау күніне активтер немесе міндеттемелер тиесілі нарыққа қатысушылар позициясынан шығу бағасы. Әділ құн бойынша бағалау нақты компанияның деректеріне емес, нарықтық деректерге негізделеді, осылайша әділ құн компанияның бағаланатын активке, міндеттемеге немесе үлестік құралға қатысты ниеттеріне байланысты емес.

ХҚЕС (IAS) 41 стандарттың 30-тармағына сәйкес, егер, компания бұрын қандай да бір биологиялық активті сатуға арналған шығыстарды шегере отырып, әділ құн бойынша бағалаған болса, ол осы активті сатуға арналған шығыстарды шегере отырып, оның есептен шығарылған сәтіне дейін әділ құн бойынша бағалауды жалғастыруға міндетті.

Яғни, компания биологиялық активті тануының шарттары келесідей болады:

- компания ол активті бақылайды;
- одан болашақ экономикалық пайда алудың жоғары ықтималдығы бар;
- активтің әділ және экономикалық құнын дұрыс бағалауға болады.

Әділ құнды қолданбауды негіздеу үшін танылатын биологиялық активке қатысты келесі жағдайларды дәлелдеу керек:

- нарықтық бағалар немесе құн көрсеткіштері жоқ;
- олардың әділ құнының баламалы есептеулері шын мәнінде сенімсіз болып табылады.

Тек осындай жағдайда ғана есепке алынатын актив жинақталған амортизацияны және құнсызданудан жинақталған шығындарды шегере отырып, өзіндік құны бойынша бағалануы тиіс. Алайда әділ құнды сенімді бағалау мүмкіндігі пайда болған соң, компания сатуға арналған шығындарды шегере отырып, активті әділ құны бойынша бағалай бастау қажет.

Компания биологиялық активтерінен алынған ауыл шаруашылығы өнімдері осы өнімді алу кезінде айқындалатын сатуға арналған шығыстарды шегере отырып, әділ құны бойынша бағалануы тиіс. Нәтижесінде алынған мұндай өзіндік құны шамасы сол күннен бастап бағалау мақсатында қолданыла бастайды.

Ауыл шаруашылығы өнімін барлық жағдайларда оларды алу (жинау) кезінде бағалау қажет. Және осы сәтте оның әділ құнын әрдайым сенімді бағалауға болады деп болжануда.

Биологиялық активтер мен ауыл шаруашылығы өнімдерінің әділ құнын анықтау процесін оңайлату үшін оларды жасы, сапасы немесе басқа да негізгі сипаттамалары бойынша топтастырған жөн. Ол үшін сәйкес нарықтарда баға белгілеуге негіз ретінде пайдаланылатын сипаттаманы таңдау керек.

Егер биологиялық актив немесе ауыл шаруашылығы өнімі үшін олардың ағымдағы жай-күйі мен орналасқан жерінде белсенді нарық болса, онда осы активтің әділ құнын айқындау үшін дәл осындай нарықта белгіленген баға қолайлы база болып табылады. Бұл ретте, егер компания бірнеше белсенді нарықтарға қол жеткізе алатын болса, компания үшін олардың неғұрлым орынды бағасын пайдалану қажет. Мысалы, егер кәсіпорында екі белсенді нарыққа қол жетімділік болса, онда оның мәміле жасауы ықтимал нарықтың бағасын пайдаланғаны дұрыс болады.

Белсенді нарық болмаған кезде кәсіпорын әділ құнды анықтау үшін мынадай көрсеткіштердің біреуін немесе бірнешеуін пайдаланады:

- нарықтағы соңғы мәміленің бағасы – мәміле жасалған күн мен есепті кезеңнің соңы арасындағы кезеңде шаруашылық шарттардың елеулі өзгерістері болмаған жағдайда;
- айырмашылықты ескере отырып түзетілген ұқсас активтердің нарықтық бағалары;
- тиісті салалық көрсеткіштер (мысалы, бір экспорттық лоток, бушель немесе гектар есебімен бақша екпелерінің құны және ірі қара малдың бір килограмм ет есебіндегі құны).

Егер әр түрлі көздерден алынған ақпарат объектінің әділ құнына қатысты әртүрлі

қорытындыларға алып келсе, онда осы айырмашылықтардың себептерін қарастыру қажет және әділ құнды неғұрлым сенімді түрде бағалау үшін негізделген бағаны анықтау қажет.

АӨК бухгалтерлік есепті ұйымдастырудың ерекшеліктері өте көп, олар көбірек және түбегейлі зерттеуі қажет етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. ҚР басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы, 2 қыркүйек 2019 жыл.
2. Сук Л.К., Сук П.Л. Финансовый учет: учебник. Киев., 2012.-647с.
3. Халықаралық қаржылық есептілік стандарты 41 (IAS) «Ауыл шаруашылығы», Алматы, 2010ж.
4. Дуламбаева Р. АПК Казахстана: проблемы развития и поиск их решения. Газета «Экономика» №19, 7-15 мая 2013г.
5. Лисович Г.М. Бухгалтерский финансовый учет в сельском хозяйстве: учебник. М. изд. «Вузовский учебник», 2016.-288с.

«ЦИФРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН» СТРАТЕГИЯСЫ ШЕҢБЕРІНДЕГІ САЛЫҚ ЖҮЙЕСІ МЕН САЛЫҚ САЛУ ЕСЕБІНІҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қалдыбек Жаңыл Төлегенқызы
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Экономика және бизнес жоғары мектебі
Есеп және аудит, 4 курс

Ғылыми жетекші: аға оқытушы Акимбаева Қарлығаш Тұрсынбаевна

Андатпа.

Мақала Қазақстан экономикасын цифрлық трансформациялаудың негізі "Цифрлық Қазақстан-2020" мемлекеттік бағдарламасы аясындағы басты тақырыптарының бірі салық жүйесі, салықтық-кедендік әкімшілендірудің даму тенденциясын және перспективасын ашып көрсетеді. Цифрландыру жағдайында тұрақты экономикалық даму процестерін басқаруды ақпараттық қамтамасыз ету жүйесіндегі салықты оптимизациялау рөлін өзектендіру, цифрландырудың технологиялық мүмкіндіктері мен мазмұнға қойылатын талаптардың әсерінен оның әдіснамалық және тұжырымдамалық негіздерін өзгерту мәселелері ерекше өзектілікке ие болады. Мақала еліміздегі цифрландыру жоспарларының нақты сандық көрсеткіштерін талдайды және салық саласында туындайтын мәселелерге, оны басқаруға баса назар аудара отырып, синтетикалық және прагматикалық шешімдерді ұсынады, сонымен қатар мүмкін болатын нұсқаларын ашып көрсетеді.

Кілт сөздер: цифрлық экономика, цифрландыру, салық жүйесі, ЭШФ, виртуалды склад, ҚҚС, онлайн-БКМ, мемлекеттік бюджет, салықтық-кедендік әкімшілендіру, көлеңкелі экономика.

"Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасының мақсаттары орта мерзімді перспективада цифрлық технологияларды пайдалану арқылы Қазақстан Республикасы экономикасының даму қарқынын арттыру және халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ ұзақ мерзімді перспективада Қазақстан экономикасының Болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ететін қағидатты жаңа даму траекториясына көшуі үшін жағдайлар жасау болып табылады [1].

Ақпаратты өңдеудің және деректермен алмасудың цифрлық технологиялары экономикалық қызметтің көптеген дәстүрлі түрлерін жүзеге асыру тәсілдерін өзгертеді, мысалы: тауарлар мен қызметтерді сатып алу немесе сату – олардың сипатын, тарату

арналарын, сатып алушының, сатушының нақты орналасқан жерін немесе төлем құралдарын өзгерту; өндіріс процесінің; қызметті қаржыландыру; нарықтарды талдау немесе жарнама. Сонымен бірге, цифрлық технологиялар бұрын болмаған немесе әлдеқайда аз өлшемге ие жаңа қызмет салаларын құрады және жаңа бизнес құрады (тегін қызметтер – әлеуметтік желілер, іздеу жүйелері, ақпаратты сақтау – сұранысты, жарнаманы және маркетингті талдау үшін қосымша түрде пайдалануға болады; жеке тұлғалар арасындағы қызмет алмасу платформалары – жалға беру, көлік қызметтері, жұмыс және кәсіби қызмет және т.б.; "бұлттағы" компьютерлік қызметтер және т. б.).

Экономиканы цифрландыру, яғни дәстүрлі қызмет түрлерін цифрлық трансформациялау жаңа цифрлық экономикалық модельдердің пайда болуымен қатар, көптеген салдарлардың арасында – әлеуметтік, бәсекеге қабілетті, еңбек – дәстүрлі салық салу үшін оның классикалық тұжырымдамалары мен тетіктерін бейімдеу тұрғысынан, сондай-ақ жаңа баламаларды анықтауда қиындық туғызады.

Дәстүрлі салық салу шеңберінде рәсімдер мен ережелер әзірленгенімен, олардың тиімділігі әрдайым экономиканы цифрландыру және жаңа цифрлық экономика ерекшеліктерімен дауланады. Кейбір жағдайларда олар бар проблемаларды атап көрсетеді, ал кей жағдайда жаңаларын туындатады. Тиімді болу үшін салықтар әкімшіліктерден мыналарды талап етеді: а) агенттер және олардың экономикалық қызметі туралы ақпарат; б) өз міндеттемелерін анықтау үшін заңнамалық өкілеттіктер (егемендік); және в) заңнаманы тиімді қолдану үшін әкімшілік мүмкіндіктер (орындылық) [2].

Ұлттық экономика министрлігі шенеуніктерінің пікірінше, шетелдік интернет компаниялары үшін қазақстандық цифрлық салық бюджетке жылына шамамен 2 млрд теңге әкелуі тиіс, өйткені "көрсетілген қызметтер көлемі шағын". Салыстыру үшін: 2020 жылға арналған нақтыланған бюджетте қазынаға түсімдер 11,7 трлн теңгеден астам мөлшерде айқындалған және олардың 2 млрд-ы шамамен 0,017% – ды құрайды [3]. Қаржы министрлігі мәліметтеріне сәйкес, жеке және заңды тұлғаларға мемлекеттік қызметтердің 50 түрін көрсетеді, олардың 46-ы немесе 92% – ы электрондық түрде көрсетіледі: 25 салық бағытындағы қызмет, 15 кеден бағытындағы, 4 ішкі мемлекеттік аудит қызметі, 2 мемлекеттік мүлік және жекешелендіру қызметі. 2020 жылы барлығы 22,9 млн мемлекеттік қызмет көрсетілді, оның ішінде 22,2 млн немесе 97% электрондық түрде.

Өтпелі мониторинг шеңберіндегі салық жүйесіне және есебіне енгізілген цифрландыру жобаларын қарастыратын болсақ:

"АСТАНА-1" АЖ. Осы жоба енгізілгенге дейін кедендік ресімдеуге байланысты барлық құжаттарды кеден делдалы кеден органдарына тек қағаз тасығышта, кедендік декларацияның өзінде ұсынды., яғни құжаттарды өңдеу қолмен жүргізілді, бұл кедендік ресімдеу процесін біршама қиындатты. Тиісінше, СЭҚ қатысушысының (сыртқы экономикалық қызмет) уақытша және қаржылық шығындары болды. Қазірдің өзінде СЭҚ қатысушыларының үнемдеуі шамамен 77 млрд теңгені құрады және "жасыл дәліз" бойынша ресімдеу уақытының төмендеуі 1 минутқа дейін қысқарды.

Электрондық шот-фактуралар және виртуалды қойма. Мемлекеттегі тауарлардың өткізілуін одан әрі бақылау "Электрондық шот-фактуралар" ақпараттық жүйесінде жүзеге асырылатын болады. 2014 жылдан бастап салық төлеушілер ерікті негізде электрондық шот-фактураларды жазып береді. Бұл ретте салық заңнамасында салық төлеушілердің 2016 жылдан 2019 жылға дейін ЭШФ жазып беру міндеттілігіне кезең-кезеңмен көшуі көзделген. 2019 жылы жүйеге тіркелген қатысушылар саны – 281 мың, оның ішінде ЖК – 108 мың, заңды тұлғалар – 173 мың, олар 163 млн ЭШФ жазып берді. Оның 86 мыңы – ҚҚС төлеушілер. Сонымен қатар, пайдаланушыларға ыңғайлы болуы үшін электрондық форматқа және басқа да бастапқы құжаттарға ауыстырылды: электрондық келісімшарттар, орындалған жұмыстардың актілері, олардың негізінде автоматты режимде ЭШФ бланкін толтыру мүмкіндігі жүзеге асырылды. 2019 жылы тауарларға ілеспе жүкқұжатты электрондық түрде өткізу жоспарланған [4]. Бұдан басқа, жүйеде 2018 жылы тауарлардың қозғалысы мен қалдықтарын ескеретін және ҚҚС әкімшілендіру үшін қосымша құрал болып табылатын

"Виртуалды қойма" модулі іске асырылды. Модульді іске қосу кезең-кезеңмен жүзеге асырылады. 2019 жылдан бастап автокөлік құралдарын сататын салық төлеушілер шот-фактураларды " Виртуалды қойма " арқылы жазады.

ҚҚС қайтару. ҚҚС қайтарумен байланысты алаяқтық әрекеттер дамыған елдерде де, дамушы елдерде де салық алу жүйелеріне тән. Осындай мәселелерді шешу мақсатында 2019 жылғы 1 қаңтардан бастап Салық кодексінде ҚҚС төлеушілер үшін ҚҚС бақылау шотын ерікті негізде пайдалану көзделген. Тауарлардың тізбесін уәкілетті орган бекітетін болады (ИДМ Қаржы министрлігі, АШМ, ҰЭМ-мен бірлесіп). Бұл механизмді Blockchain технологиясы арқылы жүзеге асырылатын болады. Қазіргі заманғы салықтық әкімшілендіру тек уәкілетті мемлекеттік органдардан ғана емес, бизнестен де алынатын мәліметтер негізінде жүзеге асырылатындығын халықаралық тәжірибе көрсетіп отыр. Мысалы, Пилот аясында бизнес субъектілерінің су мен электр энергиясын тұтыну көлемі бойынша коммуналдық ұйымдардың мәліметтері негізінде бюджетке салық түсімі 4,8 млрд теңгеге артты.

Онлайн-БКМ. Қазіргі таңда фискалдық жады бар бақылау-касса машиналары Қазақстанда 1995 жылдан бастап қолданылып келеді бірақ технологиялардың дамуын ескере отырып, техникалық жағынан ескірген болып табылады. Жаңа технологияларды енгізу, оның ішінде елдің онлайн-БКМ қолдануға көшуі ЭЫДҰ елдерінің салық әкімшіліктерін цифрландырудың ажырамас бөлігі болып табылады. Онлайн-БКМ жаппай қолдану мерзімін 2024 жылдан 2020 жылға ауыстыру бойынша "Атамекен" ҰКП-мен шоғырландырылған шешім қабылданды.

Онлайн-БКМ қолданатын салық төлеушілер үшін:

- ақшалай есеп айырысу кітабын толтыру бойынша талап жойылды;
- онлайн-БКМ бұзылған жағдайда пломбаны ашуға салық органының рұқсатын алу үшін салық органына жүгінудің қажеті жоқ;
- фискалдық деректер операторының сайтындағы жеке кабинет арқылы кассаларды қашықтықтан бақылау мүмкіндігі бар;
- "БКМ есепке қою және есептен шығару" мемлекеттік қызметі автоматтандырылды;
- сатып алушылар үшін ФДО сайтында БКМ чегінің түпнұсқалығын тексеру мүмкіндігі бар [5].

Онлайн-БКМ енгізу салықтық әкімшілендіруді айтарлықтай жақсартты, өйткені көлеңкелі экономика деңгейін төмендетуге және бюджетке салық түсімдерінің ұлғаюына ықпал етеді.

Онлайн-БКМ енгізу қазірдің өзінде нәтиже берді. Осылайша, фокус-топ 1 700 кәсіпкерлік субъектісі таңдалды, олар күніне бір чек қағып немесе күн сайын бірдей түсім сомасын көрсетті, хабарлама жібергеннен кейін екінші тоқсандағы түсімді 3 есеге арттырды (68,4 млн теңгеден 171,1 млн теңгеге дейін). Осы бастаманың арқасында екінші жартыжылдықтың қорытындысы бойынша бюджетке қосымша 895 млн теңгеден астам қаражат түсті.

"Бүгінгі таңда декларациялаудың бірінші кезеңі аясында 462 мыңнан астам адам салықтық есептілікті ұсынды. Бұл ағымдағы жылдың жоспарланған көрсеткішінің 97% құрайды. Жалпыға бірдей декларациялауды түпкілікті енгізгенге дейін кең ауқымды түсіндіру жұмысы жалғасатын болады. Цифрландырудың келешегіне және әкімшілендіруді жақсарту жөніндегі шараларға жеке тоқталғым келеді", – деді Е.Жамаубаев [6].

Қаржы министрлігі көлеңкелі экономиканың үлесін қысқартуға, қызмет көрсету сапасының қанағаттану деңгейін арттыруға, сондай-ақ бюджетке қосымша түсімдерді қамтамасыз етуге бағытталған кешенді іс-шаралар өткізген болатын. Салықтық және кедендік әкімшілендіруді цифрландыру шеңберінде тауарларды таңбалау және қадағалау жүйесін құру маңызды бағыттардың бірі болып табылады. Тауарларды цифрлық таңбалау мынадай мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған:

- мемлекет үшін-тауарлардың заңсыз айналымын қысқарту;
- бюджетке салық түсімдерін ұлғайту, мемлекеттік бақылау сапасын арттыру;
- халық үшін-қоғамдық бақылаудың тиімділігі;

- тұтынушылардың құқықтарын қорғау, азаматтардың өмірі мен денсаулығын қорғау;
- бизнес үшін — адал салық төлеушілер үшін бизнес жүргізудің бәсекелестік жағдайларын арттыру.

Сондай-ақ, 2019 жылдың 1 маусымынан бастап 2020 жылдың желтоқсанына дейін алкоголь өнімдерін таңбалау бойынша пилоттық жоба жүргізілуде. Пилоттық жобаның қатысушылары 7 өндіруші мен импорттаушы болып табылады. Алкоголь өнімін цифрлық таңбалау бойынша: өндірушіден немесе импорттаушыдан тұтынушыға дейінгі айналымның физикалық бақылануы қамтамасыз етілген, сонымен қатар сатылатын алкоголь өнімдерін оқу арқылы заңсыз өнімдерді анықтау мүмкіндігі бар [7].

Салықтық-кедендік әкімшілендіруді цифрландыру және «Көлеңкелі экономика» деңгейін төмендету жоспарлары:

- кедендік баж салығы бойынша тауарларды анық емес декларациялағаны үшін әкімшілік жауапкершілікті қатаңдату (тиісті ӘҚБтК-не өзгерістер: әкімшілік айыппұлды АЕК-тен % – ды кедендік тауарларды тәркілеу құннан аудару);
- жалған транзитті болдырмау және жалған алушыларға тауарлар жеткізу мақсатында автокөлік құралдарына (ЕАЭО елдерінен) навигациялық пломбаларды қолдануды алушыларды кеңейту;
- тауарларға электрондық ілеспе жүкқұжаттарын ресімдеу жолымен импорттан бөлшек саудаға дейінгі бүкіл тізбек бойынша бақылау;
- ЕАЭО елдерінің уәкілетті органдарымен тауарлардың саны мен құны туралы ақпарат алмасу;
- алкоголь өнімдеріне міндетті таңбалауды енгізу (пилоттық жоба іске асырылуда).

2020 жылдан бастап "E-Salyq – Azamat" мобильді қосымшасы іске қосылды, ол көптеген деректемелерді толтырмай салық төлеуге, қате төлемдерді болдырмауға, 2 минут ішінде онлайн толтыруды, автоачетті және салықты автоматты төлеуді жүргізуге мүмкіндік береді. Жеке кәсіпкерлер үшін "E-Salyq Business" қосымшасы әзірленуде [8]. Мұнда ЖК тіркеу мен жабуды оңайлату, салық есептілігін ұсыну, сондай-ақ комиссияны алып тастау және фискалдық деректер операторларының қызметтеріне ақы төлеу көзделеді. Ірі салық төлеушілер үшін көлденең мониторинг енгізілуде. Бұл салық төлеушілерге шығындарды азайтуға және салықтық бақылау шеңберіндегі тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік беретін салықтық басқарудың тиімді моделі.

Бұдан басқа, кедендік рәсімдерді жақсарту үшін жасанды интеллект және көлік ағындарын автоматты басқару технологияларын енгізе отырып, өткізу пункттері жаңғыртылатын болады. Ахуалдық орталық салу және 1 теміржол және 9 автомобиль өткізу пунктін жаңғырту жоспарлануда. Заңсыз сауда айналымына қарсы күреске және бюджетке

2025 жылға қарай мемлекеттік қызметтердің 100% – ы Азаматтарға смартфондардан қолжетімді болады. Цифрлық саладағы қызметтер мен тауарлардың экспорты осы уақытқа дейін кем дегенде 500 миллион долларға жетуі керек. Бұл мемлекеттік секторды толық "цифрлық қайта жүктеуді" талап етеді. Мемлекет басшысы Қазақстан халқына жолдауында осындай міндет қойды.

Қорытынды

Қашықтан салықтық бақылауды салық төлеушілермен байланыссыз жұмыс жасау технологиясына көшуге мүмкіндік беретін сандық аналогтық әкімшілік деп те атауға болады. Салықты салықтық бақылаудың қашықтан нысаны жергілікті, аймақтық және республикалық салықтардың салықтық әкімшілігін қамтамасыз ете отырып, виртуалды өзара әрекеттесудің бірыңғай жеке шотын құруға мүмкіндік береді.

Бұл ретте кез келген процестерді цифрландыру – бұл бірінші кезекте бюджет шығындарын емес, тиісті нормативтік құқықтық актілерді қабылдау арқылы цифрландыруға мемлекеттің келісімі екенін есте сақтау қажет. Бұдан әрі цифрландыруды қолға алуға жаңа салаларды, жаңа бағыттарды үнемі іздейтін, сервистерді, бағдарламалық қамтамасыз етуді, жасанды интеллект технологияларын, толықтырылған және виртуалды шындықтарды құруға инвестиция салуға дайын бизнес кіреді. Бұл жерде ҚР салық жүйесі процестерін

цифрандыруға маңызды рөл беріледі.

Уәкілетті органдар салықтардың дұрыс есептелуін қамтамасыз ету үшін барлық дерекқорлардың мәліметтерін өзектендіруді жеделдетуге, оларды мемлекеттік кірістер комитетінің ақпараттық жүйесімен үндестіруді және интеграциялауды қамтамасыз етуге тиіс. Онлайн БКМ енгізудің барлық мәселелері бойынша кәсіпкерлер арасында түсіндіру жұмыстарын күшейту қажет. Нарықты олардың жеткілікті санымен және құны бойынша қолжетімділікпен қамтамасыз ету, сондай-ақ кәсіпкерлердің оларға одан әрі қызмет көрсетумен байланысты қаржылық шығындарын азайту жөнінде шаралар қабылдау.

Қарастырып өткендей, салық жүйесіндегі мәселелерді зерттей келе, көлеңкелі экономиканың үлесін қысқартудың және бюджетке түсетін салық түсімдерін тиісінше ұлғайтудың пәрменді құралдарының бірі тауар қозғалысының импорттан немесе өндірістен бастап оны Қазақстан аумағында түпкілікті өткізуге дейінгі толассыз мониторингі болып табылады. Салық есебін автоматизациялау ақпараттық технологиялардың салық заңнамасының нормаларына сәйкес орындалуын үнемі жетілдіру және кеңейтуді талап етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. DigitalKazakhstan. // Государственная Программа с изменениями, внесенными постановлением Правительства РК от 20.12.2019, № 949.
2. Santiago Diaz de Sarralde Miguez. 2018. Taxation, Digitalization of the Economy and the Digital Economy//ISSN 2219-780X, 24.
3. Цифровое налоговое равенство. // Республиканский деловой ежедневник – Курсив от 13 августа 2020 г. № (25) 849, стр. 1.
4. Налоговая цифровизация упростит жизнь предпринимателям. // Strategy 2050 обзорно-аналитический портал.//Налоговая цифровизация упростит жизнь предпринимателям – 28.01.2019 | Strategy2050.kz – обзорно-аналитический портал Казахстана., 28 января 2019 года.
5. Применение Онлайн-ККМ.// Налоги в Казахстане.//Применение онлайн-ККМ — Портал ПНК «Налоги в Казахстане» (nalogikz.kz), 20 сентября 2019 года.
6. Оптимизация бюджета, снижение уровня теневой экономики и совершенствование госзакупок. // Официальный информационный ресурс Премьер-Министра Республики Казахстан. // <https://primeminister.kz/ru>, 15 июнь 2021 г.
7. Что сделано в сфере цифровизации налогово-таможенного администрирования. // Налоги в Казахстане. // Что сделано в сфере цифровизации налогово-таможенного администрирования — Портал ПНК «Налоги в Казахстане» (nalogikz.kz), 30 декабря 2020.
8. Мобильное приложение E-Salyq Business разработали в Казахстане. // KazInformмеждународное информационное агенство. // Мобильное приложение E-Salyq Business разработали в Казахстане (inform.kz), 1 ноября 2021 г.

О РАЗВИТИИ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Сагындыкова Самал Руслановна

Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
Высшая Школа Экономики и Бизнеса,
Специальность «Учет и Аудит», 3 курс
Научный руководитель: старший преподаватель Когут О. Ю.

Правительственным Постановлением РК № 827 от 12 декабря 2017 года была установлена Госпрограмма «Цифровой Казахстан» и была произведена Министерством информации и коммуникаций РК согласно Посланию Н. А. Назарбаева «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» от 31 января 2017 года. Её предназначение является стремительность развития экономики республики и повышение качества жизни общества, применяя цифровые технологий в среднесрочной возможности, наряду с тем

предоставить создание цифровой экономики завтрашнего страны. Даты реализации программы определены на 2018-2022 годы.

В программе также отмечается развитие «умных городов», к 2022 году их число предполагается увеличить до пяти: Астана, Алматы, Шымкент, Караганда, Актобе.

Направление планируется по двум направлениям роста: «цифровизация существующей экономики» и «создание цифровой индустрии будущего» с поэтапным формированием человеческого капитала, развитием институтов инновационного развития и цифровой экосистемы. В основном ожидается цифровизация производства, электроэнергетики, перевозки, логистики, фермерства, финансовых технологий, торговли, безналичных расчетных операций и внутреннего функционирования госорганов.

Практика развития передовых стран показывает, что финансовый отдел является важнейшей деталью стабильной экономики, и с его положением связаны скорость и качество происходящих перемен. В современной экономике Казахстана электронные платежи и коммерция стали неотъемлемой частью финансового сектора. Финансовая индустрия традиционно является мировым лидером по внедрению и использованию инновационных технологий и цифровых услуг для взаимодействия с клиентами.

Сейчас на практике все банки предоставляют услуги через удаленные каналы. 70% банков предлагают услуги физ. лицам через Интернет и мобильные операций, 55% банков предоставляют свои услуги на базе мобильных приложений. Размер платежей физических лиц с использованием Интернет и мобильного банкинга увеличился в 2,6 раза в 2016 году по сравнению с 2015 годом. Инвесторам был упрощен процесс оказания электронных услуг посредниками, в том числе совершение торговых операций на основе электронной цифровой подписи клиента и оказание электронных услуг через личный кабинет.

Эти нововведения значительно упростили доступ региональных инвесторов к рынку и позволили инвесторам торговать финансовыми инструментами на казахстанском фондовом рынке из любой точки мира.

Серьезными проблемами предстоящей цифровизации денежных отношений являются отсутствие рационального регулирования, единых стандартов электронного взаимодействия финансового сектора с национальными информационными системами и базами данных, универсального механизма удаленной идентификации клиентов, а также недостаточный уровень финансовой грамотности. Одним из основных элементов является вовлечение населения в формальную финансовую систему. Для повышения доступности финансовых, особенно платежных услуг, развиваются небанковские экосистемы – системы электронных денег, а мобильные операторы внедряют решения для оплаты товаров и услуг со счета абонента.

Эти решения ограничены экосистемой поставщика услуг, что затрудняет их массовое принятие. Мобильные платежи были наиболее развиты в таких странах, как Швеция и Кения, несмотря на различия в подходах — банковских и небанковских платформах. Опыт таких стран, как Англия, Швеция, Австрия, Сингапур, Южная Корея, Австралия показывает, что создание технологических платформ для обеспечения межведомственной удаленной идентификации населения, внедрение открытых платформ в финансовую сферу, построение интегрированной цифровой среды, взаимодействие и коммуникация между финансовыми учреждениями позволяют клиентам и государственным органам качественно повышать уровень услуг в финансовой сфере.

Эти показатели соответствуют общемировой тенденции цифровизации, трансформирующей отрасль и создающей предпосылки для обеспечения более широкого приема финансовых и других услуг. Современные технологические тренды кардинально меняют парадигму предоставления финансовых услуг, зарождаются новые направления и направления, рождаются бизнес-модели, снижаются затраты на финансовые услуги, нивелируются риски, характерные для отрасли».

Говоря о роли современных технологий, Президент Республики Казахстан Н.А. В своем ежегодном Послании народу Казахстана от 10 января 2018 года Назарбаев подробно

остановился на внедрении современных технологий в казахстанскую экономику. В своей диссертации о четвертой промышленной революции он подчеркнул: «Чрезвычайно важно понимать инновационные технологии, чтобы добиться их полной интеграции в наше общество. Ключевой особенностью этих процессов является интеграция оборудования и информационных систем на всех стадиях производства, зачастую вне рамок одной компании, для прогнозирования, самонастройки и приспособления к изменяющимся потребностям экономики и производства».

Последовательная реализация основных положений Послания Главы государства связана с решением задачи цифровизации государства, с переходом на поэтапное использование цифровых ресурсов для кардинального преобразования технологических процессов в экономике. Цифровизация означает трансформацию технологий и бизнес-процессов для улучшения рабочей среды, взаимодействия между участниками процесса современных компаний.

Глава государства обозначил отдельные инновационные компоненты для реализации цифровизации экономики Казахстана, такие как: Big Data, Blockchain, Smart City. В Казахстане определены ведущие инновационные центры, активно развивающие информационные технологии, в том числе Назарбаев Университет, Международный финансовый центр «Астана», Технопарк «Международный ИТ-стартап» и Парк инновационных технологий «Алатау». Недавно система дорожного контроля Сергек была внедрена в столице республики – Астане, а также в Алматы. Данный программно-аппаратный комплекс работает в пилотном режиме для контроля соблюдения скоростного режима с функцией измерения средней скорости на объекте. Помимо контроля скорости, Сергек также покрывает другие нарушения правил дорожного движения и генерирует большие данные о движении транспортных средств.

Современный процесс глобализации и научно-технический прогресс в области новых информационных и телекоммуникационных технологий открывают перед Казахстаном уникальные возможности. Суть четвертой промышленной революции заключается в массовом внедрении в производство систем информационных технологий, радикальных изменениях не только в промышленности, но и на рынке труда, в государственном управлении и т. д.

«Цифровой Казахстан» — это, по сути, новая госпрограмма, в рамках которой государство берет под контроль все цифровые процессы в стране и выступает стороной многих из них. Цифровизация в Казахстане ведет к созданию нового общества, в котором активно развивается человеческий капитал, повышая эффективность и скорость работы с помощью автоматизации и других технологий. Переворот интернет вещей, искусственный интеллект, технология 3D-печати, блокчейн в авиации, логистике, биомедицине и автомобилестроении, денежная система развиваются стремительно.

Сегодня процесс цифровизации затрагивает многие страны мира. Более 15 стран, включая Канаду, Китай, Сингапур, Новую Зеландию, Южную Корею и Данию, приступили к созданию Internet Plus (Китай), ICT Hub (Канада), «умная экономика», «умная страна» (Сингапур), «креативная экономика» (Южная Корея), цифровизация государственного сектора (Дания).

Сегодня цифровизация бизнеса становится все более динамичной, улавливая изменения в мировой экономике и влияя на конкурентоспособность национальных экономик. Цифровизация становится приоритетом в экономике и за ее пределами. Интернет, глобальное киберпространство и цифровая экономика обладают огромным потенциалом для повышения роста и производительности. Данные и цифровые инновации помогают трансформировать производственный, транспортный, энергетический и финансовый секторы. В Казахстане планомерно внедряется механизм цифровой идентификации.

Государство оцифровывает информацию о земле и недвижимости, создает карты открытого пользования с использованием единых форматов и структур данных, ранее разрозненные кадастры объединяются в единое информационное пространство. Государство даже оцифровывает культуру, создавая сеть виртуальных музеев и переводя все музейные фонды и даже записи концертов и спектаклей в электронный формат.

Создатели «Цифрового Казахстана» убеждены, что широкое использование новых технологий в нефтегазовой отрасли позволит снизить затраты на разведку и добычу за счет качественной и полной информации, повышающий эффективность управления запасами, добычей и переработкой. Цифровизация секторов экономики также коснулась таких сферы, как транспорт и логистика, сельское хозяйство и финансовый сектор. Страна, как сказано в программе «Цифровой Казахстан», всячески поддерживает электронную коммерцию не только морально и юридически, но и финансово.

Ранее было упомянуто, что цифровая экономика, называемая также информационной, сетевой, цифровой, технотронной, электронной экономикой, базируется прежде всего, на информационных технологиях, с введением новых форм, дающих перспективы для роста. Недаром инновации в области информационных технологий, компьютерных сетей, телекоммуникаций и транспортных систем способствуют международному потоку капитала, товаров, услуг, людей, идей и культурных ценностей.

Как говорили Н. В. Кушжанов и У.Ж. Алиева, «уровень технологических изменений, характеризующий сегодняшнюю глобальную экономику, все более широкое использование информационных технологий привели к изменениям в экономической среде. Сегодня бизнес приобретает все новые и новые формы, и большинство из них переходят в Интернет и пожинаяют плоды последнего, включая новые онлайн-технологии».

В заключение следует отметить, что цифровизация является закономерным этапом исторического развития общества, в основе которого лежат глобальные системы валютно-финансовых и экономических отношений, инфраструктура очередной научно-технической революции.

ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ЭЛЕКТРОННЫЕ РЕСУРСЫ:

1. <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=1742071>
2. <https://www.gov.kz/memleket/entities/kyzylorda-zhalagash/activities/2762>
3. <https://moderninnovation.ru/images/PDF/2018/27/razvitie-tsifrovoy.pdf>

ҚАРЖЫЛЫҚ МЕХАНИЗМ – ҚАРЖЫЛЫҚ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ АКТИВТІ ЭЛЕМЕНТ

Табигат Жульетта

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
«Экономика және бизнес» жоғарғы мектебі,

Ғылыми жетекші: Ж.К. Жорабаева,
Қаржы мамандығы, 3 курс студенті
«Қаржы және есеп» кафедрасының э.ғ.к., доцент м.а.

Аннотация

Мақалада кәсіпорындардың қаржылық механизмінің мәні, оның нарықтық жағдайдағы рөлі мен ерекшеліктері, кәсіпорындарды қаржылай қолдау механизмін қалыптастырудың тәсілдерін теориялық негіздеу қарастырылады. Сонымен қатар, қаржылық механизм – қаржылық басқару жүйесіндегі активті элементтері, қаржылық менеджменттің функциялары қарастырылады.

Түйін сөздер: қаржылық механизм, қаржылық саясат, қаржылық басқару, қаржылық болжау, қаржылық менеджмент.

Кез-келген мемлекетте қаржылық саясатты сәтті әрі ұтымды жүзеге асыру үшін қаржылық механизм басқару элементі және экономикалық қатынастарды реттеуші ретінде қолданылады. Ол экономикалық және әлеуметтік дамуға қолайлы жағдайларды қамтамасыз

ету үшін қоғам қолданатын қаржылық қатынастарды ұйымдастырудың тәсілдерінің жиынтығын білдіреді. Қаржы механизміне қаржылық қатынастарды ұйымдастырудың түрлері, формалары мен әдістері және де олардың сандық анықтау әдістері кіреді. Қаржы механизмі іс жүзінде қарастырылады, ол белсенді және күрделі элементтерден тұрады. Сонымен қатар, қаржы механизмі қаржы ресурстарын бөлуде үлкен рөл атқарады. Қаржы механизмі іске асыратын қаржылық ресурстарды ұтымды әрі сәтті бөлу – экономикадағы басты бағыттардың бірі болып табылады. Қаржы механизмі дегеніміз – қаржылық қатынастарды ұйымдастырудың түрлерінің, формаларының, қаржылық ресурстарды қалыптастырудың және пайдаланудың нақты әдістері мен оларды сандық анықтау әдістерінің жиынтығы. Қаржы механизмінің құрылымы өте күрделі. Ол қаржылық қатынастардың әртүрлілігіне сәйкес келетін әртүрлі элементтерді қамтиды. Бұл қаржылық механизмнің көптеген элементтерінің қолданылуын анықтайтын қаржылық қатынастардың көптігімен байланысты болып табылады. Қазіргі уақытта ғылыми әдебиеттерде қаржылық механизмді анықтауда бірыңғай тәсіл жоқ. Қаржы механизмі кез-келген шаруашылық жүргізуші субъектінің қазіргі экономикадағы қаржылық саясатын жүзеге асырудың құралы болып табылады.

Өткен және қазіргі кездегі шетелдік және ресейлік экономистер А. Пигу, А.Маршалл, Ф. Найт, П.Самуэлсон, Дж.Шумпетер, А.Бабо, В.Г. Базарова, Л.А. Дробозин, В.П. Иваницкий, А.Ю. Казак, В.И. Колесников Д.С. Моляков, С.А. Мухин, В.М. Родионова, М.В. Романовский, В.К. Сенчагов, В.В. Ситнин, Н.Г. Сычев, В.П. Саморуха, М.А. Федотова, В.А. Слепов, С.И. Лушин, М.Г. Лапуста, В.К. Сенчагов және т.б. экономистер қаржы механизмі түсінігін беруде өз үлестерін қосты.

Л.А.Дробозиннің еңбектерінде көрсетілгендей қаржы функциясы қаржылық механизм арқылы жүзеге асырылады, оның ішінде ұлттық экономикадағы қаржылық қатынастардың ұйымдастырушылық формаларының жиынтығы, орталықтандырылған және орталықтандырылмаған қорларды қалыптастыру тәртібі, қаржылық жоспарлау әдістері, қаржылық басқару нысандары мен қаржы жүйесі, қаржылық заңнаманы айтуға болады. Нарықтық реформаларды тереңдету жағдайында сапалы жаңа қаржылық механизм қолданылады. Бұл кәсіпорындар мен халықтың бюджет жүйесімен, бюджеттен тыс қорлармен, мүліктік және жеке сақтандыру органдарымен және т.б. қатынастарына қатысты.

Алайда, қол жетімді әдебиеттерде практикалық қызметке қажет акционерлік қоғамдардың қаржы құралдары саласындағы әдістемелік құралдардың толық бейнесі берілмейді. Қаржы механизмі ұлттық экономикадағы қаржылық қатынастардың ұйымдастырушылық формаларының жиынтығын, қорлардың орталықтандырылған және орталықтандырылмаған қорларын қалыптастыру және пайдалану тәртібін қамтиды. Қаржы механизмінің түрлі элементтерін қолдана отырып, шаруашылық жүргізуші субъектілерді басқару органдары қаржылық саясаттың мақсаттарын іске асыруды, қаржылық басқару механизмі арқылы оның стратегиялық және тактикалық міндеттерін шешуді қамтамасыз етуге тырысады. Корпорациялардың қаржылық механизмі арнайы тұтқалар мен әдістерді қолдануға, сондай-ақ оны ақпараттық-аналитикалық қолдауға байланысты бірқатар ерекшеліктерге ие. Қаржы механизмінің элементтерінің үйлесуі – қаржылық қатынастарды ұйымдастырудың формалары, түрлері, әдістері және оның әр элементінің сандық параметрлерін белгілеу арқылы қозғалысқа келтірілетін «қаржы механизмінің құрылысын» құрайды, яғни, ақша алу ставкалары мен нормаларын, қаражаттың көлемін, шығындар деңгейін және т.б. анықтау. Сандық параметрлер және оларды анықтаудың әртүрлі әдістері қаржы механизмінің ең мобильді бөлігі болып табылады. Олар көбінесе түзетулерге ұшырайды және өндіріс жағдайлары мен қоғам алдында тұрған міндеттердің өзгеруіне сезімтал болады. Қаржыны тиімді пайдалану үшін қаржылық жоспарлау мен болжауды жүзеге асырудың маңызы зор. Қоғамдық экономиканың жекелеген бөлімшелерінің сипаттамаларына байланысты және қаржылық қатынастардың бағыттары мен байланыстарын анықтауға негізделген.

Қаржы механизмі мемлекеттің, аймақтың және муниципалитеттің қаржылық саясатын жүзеге асырудың құралы болып табылады. Билік қаржылық механизмнің түрлі элементтерін қолдана отырып, қаржы саясатының мақсаттарын, оның стратегиялық және тактикалық міндеттерін шешуді қамтамасыз етуге тырысады. Қоғамның экономикалық және әлеуметтік даму жағдайларына байланысты қаржы механизмінің тиісті элементтерін өзгерту оның экономика мен әлеуметтік салаға сандық және сапалық әсер ету мүмкіндіктерін анықтайды. Қаржылық басқарудың тиімді механизмі оның алдына қойылған мақсаттар мен міндеттерді толығымен жүзеге асыруға мүмкіндік береді, және кәсіпорынның қаржылық басқару функцияларын тиімді іске асыруға ықпал етеді. Басқарудың кез-келген қызметі басқарудың стандартты функцияларын орындауды қамтиды. Менеджмент жүйесі ретінде қаржылық менеджменттің келесі функцияларын ажыратуға болады:

1. Кәсіпорынның қаржылық стратегиясын жасау функциясы.
2. Кәсіпорынның қаржылық қызметінің барлық аспектілері бойынша басқарушылық шешімдердің қабылдануы мен орындалуын қамтамасыз ететін ұйымдастырушылық функция.
3. Басқарушылық шешімдердің бірнеше ықтимал балама нұсқаларының негіздемесін беретін ақпараттық функция.
4. Кәсіпорынның қаржылық қызметінің әртүрлі аспектілерін талдау функциясы.
5. Қаржылық қызметтің негізгі бағыттары, әр түрлі құрылымдық бөлімшелер және тұтастай кәсіпорынның стратегиялық ағымдағы жоспарлары мен операциялық бюджеттерінің дамуын қамтамасыз ететін жоспарлау функциясы.
6. Қаржылық қызмет саласындағы басқару шешімдерін орындауға ынталандыру жүйесін қамтамасыз ететін ынталандырушы функция.
7. Қаржы қызметі саласындағы басқару шешімдерінің орындалуын тиімді бақылауды қамтамасыз ететін бақылау функциясы.

Қорытындылай келе, осы индустрияландыру аяқталғаннан кейін адам капиталы – жоғары білікті кадрлар мен жаңа технологиялар жұмысы басымдыққа ие болды, ал қаржылық, материалдық және еңбек ресурстары – біліктілігі төмен кадрлардың еңбегі бәсекеге түсуде. Қаржы саясатының маңыздылығы оны жүзеге асыру барысында қаржы жылы ішінде де, одан да ұзақ мерзімде алуға болатын нәтижелерге байланысты. Қаржы саясатының мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асыру қаржы саясатын немесе қаржылық механизмнің мақсаттары мен міндеттеріне қол жеткізу механизмінің мазмұнын анықтайтын орталықтандырылған және орталықтандырылмаған деңгейлердегі қаржылық қатынастарды ұйымдастырудың әртүрлі әдістерімен қарастырылады. Қаржылық саясатты іске асыру сонымен бірге шаруашылық жүргізуші субъектілердің иелігіндегі қаржылық ресурстардың өсуін қамтуы керек, мемлекетке жүктелген міндеттер мен функцияларды іске асыру үшін мемлекеттік органдардың іс-әрекетінің сенімді қаржылық негізін құруға ықпал етуі және мемлекеттің экономикалық жағдайын жақсарту үшін әлеуметтік өндірістің тұрақтылығын қамтамасыз етуі керек.

Кез келген мемлекетте қаржылық саясатты сәтті жүзеге асыру үшін қаржылық механизм басқару элементі және экономикалық қатынастарды реттеуші ретінде қолданылады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Ілясов К.К. Қаржы. – Алматы, ФинЭко, 2007
2. Зейнельгабдин А.Б. Қаржы. – Алматы: Қаржы-Қаражат, 1999
3. Родионова В.М., Шлейников В.И. Қаржылық бақылау: Учебник. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2002.
4. <https://melimde.com/arji-kafedrasi-g-s-majkopova-arji.html?page=8>
5. <https://melimde.com/tairip-11-memleketik-arjili-bailau-sratar.html?page=46>
6. https://kk.wikipedia.org/wiki/Қаржылық_механизмнің_мазмұны_мен_құрылымы

РАЗВИТИЕ И РОЛЬ ИНВЕСТИЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Мухитдин Жібек Биржанқызы

Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,

Высшей школы Экономики и Бизнеса

Специальность «Учет и Аудит» студент 3 курса

Научный руководитель: старший преподаватель Когут О.Ю.

Казахстан из года в год ведет активную работу по привлечению инвестиций в страну. С момента обретения независимости более чем из 120 стран мира было привлечено 330 миллиардов долларов иностранных инвестиций. Согласно исследованию, в 2021 году в цифровые проекты в Казахстане будет инвестировано более 200 млрд тенге. Эти средства будут направлены на инвестиции в цифровизацию сельского хозяйства, ИТ-проекты, развитие цифровых технологий и инфраструктуры областных центров, а также в телекоммуникации, аэрокосмическую промышленность и электронику. Кроме того, из республиканского бюджета выделено 20,9 млрд тенге на 33 мероприятия в следующем году по программе «Цифровой Казахстан».

Будущее страны за цифровыми технологиями.

Президент Нурсултан Назарбаев подчеркнул важность развития человеческого капитала и направления «Цифровой Казахстан». Технологии в мире постоянно развиваются и развиваются с беспрецедентной скоростью. В будущем богатство и развитие страны будут зависеть не от количества полезных ископаемых, а от того, насколько хорошо они освоили современные технологии и привычку с ними работать. В этой связи Президент Нурсултан Назарбаев обозначил 4 направления в реализации программы «Цифровой Казахстан» в Послании «Третье возрождение Казахстана: глобальная конкурентоспособность», которое является по-настоящему прагматичным, трудоемким документом для ученых, изобретателей и ИТ-специалистов. Первое направление – повышение транзитного потенциала Казахстана за счет обеспечения сельской местности широкополосным интернетом. Второе направление – внедрение цифровых технологий в отрасли экономики (транспорт и логистика, здравоохранение, образование, сельское хозяйство и электронная коммерция). Третье — повышение качества госорганов, четвертое — подготовка ИТ-специалистов.

Инвестиции — это совокупность затрат, производимых хозяйствующим субъектом в промышленности, строительстве, сельском хозяйстве и других отраслях производства как в натуральной, так и в денежной форме, т. е. в форме капитала, на дальнейшее развитие экономики. Инвестиции – это использование имеющихся сегодня денег, имущества и других вещей, т. е. капитала, для развития какого-либо производства с получением в будущем крупного коммерческого дохода, т. е. в виде процентов или иным образом. Это связано с двумя факторами, связанными с описанным выше процессом. Первое — время, второе — риск. В то же время инвестиции, являясь основой экономического роста, способствуют социальному развитию страны. Наряду с этим инвестиции являются важным фактором формирования высоких и устойчивых темпов экономического развития, роста научно-технического прогресса, развития инфраструктуры. Реальные инвестиции – это вложение средств хозяйствующим субъектом в рост и развитие определенных материальных, производственных фондов, т.е. активов (земли, оборудования, сооружений). Финансовые вложения представляют собой вклады банков в акции, облигации и другие ценные бумаги, выпущенные акционерными обществами или государством.

В период становления экономической системы инвестиционная политика стала приоритетной. Акцент был сделан на привлечение иностранных инвестиций, что создало благоприятный инвестиционный климат. В Казахстане созданы институциональные и нормативные предпосылки для привлечения финансовых ресурсов в экономику страны.

Например, существует специализированный представительный орган и Совет иностранных инвесторов при Президенте Республики Казахстан. Приняты инвестиционные законы, заключен ряд межправительственных соглашений о поощрении и взаимной защите инвестиций, избежании двойного налогообложения. Еще в 1997 году был утвержден перечень приоритетных отраслей для инвестиций. Это перерабатывающая промышленность, объекты новой столицы, социальная сфера и туризм, сельское хозяйство. В результате Казахстан, несомненно, является лидером среди стран СНГ по объему прямых иностранных инвестиций на душу населения. Казахстан первым получил кредитный рейтинг инвестиционного уровня. Столь высокий уровень инвестиционной привлекательности стал возможен благодаря разрешению иностранцам разрабатывать полезные ископаемые, в том числе в нефтегазовом секторе.

Сам Казахстан из-за нехватки средств и износа основных фондов не смог в полной мере освоить свои обширные месторождения. Изначально вопрос привлечения иностранных инвестиций осложнялся непониманием перспектив и авторитета Казахстана как экономического партнера в западном деловом мире. Приход Chevron в 1993 году и подписание с ней соглашения по уникальному месторождению Тенгиз стало важной вехой для других транснациональных корпораций. Это начало активного привлечения инвесторов в нефтегазовую отрасль. Сегодня в Казахстане работают все крупнейшие мировые нефтяные компании. Среди них Exxon Mobil, Shell, Annie, Chevron Texaco, Total, British Petroleum, Лукойл и Китайская национальная нефтяная корпорация. Их присутствие на казахстанском рынке подтверждает стабильность законодательства в сфере защиты интересов и прав инвесторов, а также высокую инвестиционную привлекательность страны. За последние 30 лет с открытием крупнейшего месторождения Кашаган, запасы которого оцениваются в 10 миллиардов баррелей, Казахстан стал одним из ведущих мировых доказанных запасов нефти. Сегодня только четверть государственного бюджета формируется за счет нефтяных доходов. «Казхром» и «Казалюминий» произвели 537,2 млн куб. Благодаря инвестициям в размере 1 миллиарда долларов они стали высокоэффективными отраслями. То же самое можно сказать и о работе свинцово-цинковой промышленности.

Казахстанская экономика нуждалась в значительных ресурсах для поддержки государственного бюджета и крупных предприятий. Расширение внешних связей и масштабное привлечение иностранных инвестиций позволили не только поднять экспортоориентированные производства, увеличить добычу сырья, но и пополнить золотовалютные резервы, укрепить тенге и укрепить его курс. Таким образом, повысилась привлекательность внутреннего рынка для импортных товаров, привлекательная для иностранных инвесторов, созданы условия для стабилизации экономики. Совместить интересы иностранных инвесторов и нашего государства – непростая задача. В основном они объединяются в наиболее привлекательных отраслях. В результате целенаправленных мер удалось создать благоприятную среду для привлечения иностранного капитала. Прямые иностранные инвестиции в 2019 году составили 2,7 миллиарда долларов.

В результате роста инвестиций в основной капитал удалось преодолеть негативную тенденцию обесценивания фондов. Темп обновления достиг 10,9% в нефтегазодобыче, 6,6% в металлургии, горнорудной и металлургической промышленности. Преобладала доля топливной промышленности, цветной и черной металлургии. Привлечение иностранных инвесторов, в том числе крупнейших мировых компаний, решило ряд важных задач:

1. Для привлечения масштабных инвестиций, объем которых за период с 2000 по 2019 годы составил 25,8 млрд долларов США, Казахстан является крупнейшим в СНГ.

2. Менеджмент мирового класса позволил крупнейшим предприятиям восстановиться за короткий период времени.

3. Обеспечен выход на мировые рынки и активная интеграция в мирохозяйственные связи. В течение следующих десяти лет Казахстан инвестирует в разработку крупнейших месторождений углеводородов в стране в общей сложности 30 миллиардов долларов США.

За этот период экономика страны вырастет в 3,5 раза. Такое заявление сделал Президент

Казахстана на международной конференции «Казахстан – путь в будущее» в Лондоне. В настоящее время объем прямых иностранных инвестиций в экономику Казахстана составляет около 50 миллиардов долларов. Это более 80% инвестиций в центрально-азиатский регион. В течение следующих десяти лет на нефть, газ и другие природные ресурсы будет потрачено еще 30 миллиардов долларов. Объем внутренних инвестиций в развитие производства составляет около 20 миллиардов долларов. Казахстан, в свою очередь, намерен развивать экономику как альтернативу нефти, газу и другому сырью. В частности, это не только источник достижения ряда показателей, но и увеличение производственных значений для планомерного развития экономики. Нашей новой стратегической целью является развитие производства, сельского хозяйства и науки и техники в экономике.

Сейчас Казахстан работает над улучшением своего инвестиционного климата, приоритетным направлением стала ориентация на привлечение иностранных инвестиций, что потребовало создания благоприятного инвестиционного климата. В этом контексте необходимо создание благоприятной среды для инвестирования во внутреннюю жизнь страны, т.е. необходимость политической стабильности, наличие правовой базы для иностранных инвестиций, предоставление льгот инвесторам, создание для них возможностей. Известно, что в геополитическом отношении Центральная Азия характеризуется регионом, подверженным землетрясениям и взрывам. Однако объем иностранных инвестиций в Казахстан в последнее время удвоился. Это свидетельствует о том, что мировое сообщество ценит стабильность Казахстана и его инвестиционный потенциал. За последние десять лет в экономику республики поступило 30 миллиардов тенге. Привлечено более 1 миллиарда долларов прямых иностранных инвестиций. Инвестиционные возможности Казахстана и открытие новых каналов побуждают международных инвесторов к активному сотрудничеству с нашей страной.

Инвестиции в основной капитал – средства, затраченные на строительство, сооружение, увеличение, реконструкцию, техническое перевооружение, капитальный ремонт, приобретение материальных и нематериальных основных средств, а также пополнение запасов. К объектам вложения основного капитала относятся жилые дома, строения, машины и оборудование, животноводство, насаждения, разведка недр, компьютеры и программное обеспечение, оригинальные произведения искусства и литературы, новые дома и новая информация. Инвестиции в основной капитал в Казахстане в 2020 году составили 571,4 млрд тг инвестиций в нефинансовые активы. Остальные 20,9% нефинансовых вложений были направлены на пополнение товарно-материальных запасов, приобретение ценностей и непроизводственных активов (земли, недр, патентов, лицензий и др.).

Президент отметил введение нового инструмента – инвестиционного договора со стратегическими инвесторами, в котором фиксируются договоренности между государством и инвестором. Это инвестиционные преференции, льготное финансирование, частичные гарантии, механизмы поддержки экспорта, возмещение зачетом налоговых обязательств, гарантированные закупки государством, квазигосударственным сектором и недропользователями. В настоящее время прорабатываются основные условия таких соглашений. Например, в коммерческом договоре быстро согласовывается с инвестором условия его вступления и не пытается подгонять его потребности под шаблоны страны. И важно отметить, что пандемия вынудила изменение подхода и полностью перевели подписание инвестиционных контрактов на онлайн-площадку. С начала года через www.egov.kz заключено более 20 инвестиционных контрактов на сумму около 300 млрд тенге. За последние месяцы государство разработали трехлетние инвестиционные программы для 66 иностранных компаний. Это план, который определяет объем инвестиций, которые государство ожидает с какими компаниями будем работать на данном этапе, какие направления хотим охватить. В основе этого лежит четкое определение потребностей отрасли: где отрасль хочет видеть своего инвестора.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

- 1 «Казакстан»: Национальная энциклопедия / Главный редактор А. Нысанбаев – Алматы «Казакская энциклопедия» Общее издание, 1998 г. ISBN 5-89800-123-9, том IV
- 2 Карымсаков Е.А. Привлечение иностранных инвестиций в условиях глобализации: стратегии и механизмы регулирования. Автореферат – Караганда, 2003 г.
- 3 Сагындилова С. Иностранные инвестиции в Казакстане: анализ и прогноз инвестиционных процессов в экономике. Алматы: Наука, 1994.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Есенкелді Қанағат Таңатұлы

Әл-Фараби атындағы Қазак ұлттық университеті
Экономика және Бизнес Жоғарғы Мектебі
Қаржы мамандығы, 3курс

Ғылыми жетекші: Мухаметжанова Жанар Сайлаубековна,
«Экономика және бизнес» жоғарғы мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының э.ғ.м., аға оқытушысы.

Аннотация. Бұл мақалада «Цифрлы Қазакстан» Мемлекеттік бағдарламасына, оның мақсаттарына, мазмұны мен еліміздің әлеуметтік-экономикалық даму мәселелерін шешудегі маңызына назар аударылды. Цифрлық экономиканың қолданыстағы қалыптасу тәсілдерін зерделеніп және осы негізде Қазакстан Республикасындағы цифрлық экономиканың даму тенденцияларының шарттары анықталды.

Түйін сөздер: экономиканы цифрландыру, цифрлық технология, цифрлық экономика, экономикалық өсу, даму траекториясы, модернизация, цифрлық индустрия.

Цифрлық экономика өндірістік және зияткерлік ресурстардың интеграциясы ретінде жаңа тауарлар мен қызметтерге, өндіріс әдістеріне, шикізат пен технологиялар көздеріне жол ашады. Өз кезегінде, жаңа тауарлар, өнімдер мен технологиялар жаңа нарықтардың қалыптасуына және олардың дамуына әкеледі. Сондықтан цифрлық экономиканың қалыптасу және даму жолдарын анықтау болашақта қандай факторлар шешуші болуы мүмкін, цифрландыру мен цифрлық технологиялар бұл факторлармен қалай әрекеттеседі деген сұрақтарға жауап беруді талап етеді. Бұл факторлардың жүйесі қандай екенін, олардың экономикаға әсер етуінің ықтимал реттілігін анықтау принципті түрде маңызды. Бұл міндеттерді шешу үшін жүйе концепциясына негізделген және экономиканың қызмет етуін көзқарас тұрғысынан қарастыратын экономикалық теориядағы перспективалық әдістемелік бағыт – жүйелік парадигманы дамытудың бастапқы болжамдары мен нәтижелерін, жүйелердің пайда болуы, өзара әрекеттесуі, түрленуі және жойылуы туралы тарту қажет.

Өздеріңізге белгілі, Қазакстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы №827 қаулысымен «Цифрлық Қазакстан» мемлекеттік бағдарламасы бекітілген. Оны Қазакстан Республикасы Президентінің 2017 жылғы 31 қаңтардағы «Қазакстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Жолдауына сәйкес Қазакстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі әзірледі.[1], [2]. Бұл бағдарлама республиканың экономикалық даму қарқынын жеделдету және орта мерзімді перспективада цифрлық технологияларды пайдалану арқылы халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға, сондай-ақ ел болашағының цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз етуге бағытталған. Бағдарламаны іске асыру мерзімі 2018–2021 жылдарға жоспарланған.

Сондай-ақ бағдарламада «ақылды қалаларды» дамыту туралы айтылған, олардың саны

2022 жылға қарай беске дейін артуы тиіс: Астана, Алматы, Шымкент, Қарағанды, Ақтөбе.

Дамудың екі векторы бойынша траектория болжануда: «қолданыстағы экономиканы цифрландыру» және адами капиталдың дәйекті дамуымен «болашақтың цифрлық индустриясын құру», инновациялық даму институттары мен цифрлық экожүйені құру. Жалпы алғанда өнеркәсіпті, электр энергетикасын, көлікті, логистиканы, ауыл шаруашылығын, сауданы, қаржылық технологияларды, қолма-қол ақшасыз төлемдерді, мемлекеттік органдардың ішкі қызметін цифрландыру және ең соңында, «ақылды» – смарт қалаларды құру күтілуде.

Алдыңғы қатарлы елдердің даму тәжірибесі қаржылық сектордың тұрақты экономиканың ең маңызды элементі болып табылатынын және болып жатқан өзгерістердің жылдамдығы мен сапасы оның жағдайына байланысты екенін көрсетеді. Қазақстанның заманауи экономикасында электронды төлемдер мен электронды коммерция қаржы секторының құрамдас бөлігіне айналды. Қаржы индустриясы дәстүрлі түрде тұтынушылармен өзара әрекеттесу үшін инновациялық технологиялар мен цифрлық қызметтерді қабылдау және пайдалану бойынша әлемдік көшбасшы болды.

Заманауи экономикада цифрлық технологиялар озық өндірісті басқару жүйелерінің, инвентаризация мен коммуникациялардың құрамдас бөлігіне айналууда. Сонымен қатар, бұл технологиялар бизнестің жаһандануына ықпал етеді, өйткені олар ең аз шығынмен бүкіл әлем бойынша компания қызметкерлеріне жылдам қол жеткізуді, сондай-ақ құн тізбегінің әртүрлі деңгейлерінде орналасқан фирмалардың жаһандық өзара әрекеттесуін үйлестіруді қамтамасыз етеді. Бұл технологиялар заманауи өндіріс пен таратудың материалдық негізін де өзгертуде. Жақын болашақта платформалық шешімдер экономикаға айтарлықтай әсер етеді. Өнімдер мен қызметтердің әдеттегі көрсетілімінен айырмашылығы, олар әртүрлі нарық ойыншыларына жаңа өнімдер мен қызметтерді өздері жасауға және бірлесіп жасалған құндылықтармен алмасуға мүмкіндік беретін технологиялық платформалар жасайды (Apple, Facebook, Alibaba). Жаңа өнімдерді, қызметтерді және бизнес үлгілерін жасауға мүмкіндік беретін бұл платформалар өздігінен жұмыс істей алады. Платформалық шешімдерді енгізу бар нарықтарды кеңейтеді және жаңаларын жасайды, сонымен қатар өндіріс пен айырбас процестерінің құнын жылдамдатады және төмендетеді, еңбек өнімділігін күрт арттырады.

Цифрлық технологиялардың өсіп келе жатқан рөлі экономиканы ғана емес, қоғамның өзін де өзгертеді. Дәл цифрлық трансформация – жасанды интеллекттің, заттардың нано-биологиялық интернетінің, робототехниканың және электронды құрылғыларға негізделген басқа да заманауи технологиялардың материалдық-техникалық көрінісіне айналып, қазірдің өзінде экономикаға жаңа келбет береді. Цифрлық технологиялар үлкен деректер жиынтығын құруды, таратуды, өңдеуді және пайдалануды басқаратын процестердің жиынтығы ретінде кәсіпорынды басқаруда ерекше маңызға ие. Базаны жедел басқарудың заманауи құралдарының ауқымын кеңейту принципті маңызды болып табылады, басқару технологиялары цифрлық сипатқа ие. Шын мәнінде, біз жаңа цифрлық бизнес үлгілері бар кәсіпорындардың айтарлықтай санының пайда болуы туралы айтып отырмыз. Жалпы, дәстүрлі сала кәсіпорындарын цифрлық экономика құрылымына енгізу үдерісі қарқын алды.

Заманауи экономикада цифрлық технологиялар озық өндіріс, инвентаризация және коммуникацияларды басқару жүйелерінің органикалық бөлігіне айналды.

Қазіргі уақытта банктердің барлығы дерлік қашықтағы арналар арқылы қызмет көрсетеді. Банктердің 70%-ы интернет және мобильді банкинг арқылы жеке тұлғаларға қызмет көрсетеді, банктердің 55%-ы мобильді қосымшалар негізінде қызметтерін көрсетеді. Интернет пен мобильді банкингті пайдаланатын жеке тұлғалардың төлемдер көлемі 2015 жылмен салыстырғанда 2016 жылы 2,6 есеге өсті. Инвесторлар үшін брокерлердің электрондық қызметтерді көрсету тәртібі, оның ішінде клиенттің электрондық цифрлық қолтаңбасы негізінде сауда операцияларын жүргізу және жеке кабинет арқылы электрондық қызметтерді көрсету жеңілдетілді.

Бұл жаңалықтар өңірлік инвесторлар үшін нарыққа қолжетімділікті айтарлықтай жеңілдетіп, инвесторларға әлемнің кез келген нүктесінен қазақстандық қор нарығында қаржы

құралдарымен сауда жасауға мүмкіндік берді.

Қаржылық қатынастарды одан әрі цифрландырудағы күрделі қиындықтар тиімді реттеудің, қаржы секторының мемлекеттік ақпараттық жүйелермен және дерекқорлармен электрондық өзара іс-қимылының бірыңғай стандарттарының, тұтынушыларды қашықтықтан сәйкестендірудің әмбебап тетігінің, сондай-ақ халықтың қаржылық сауаттылық деңгейінің жеткіліксіздігі болып табылады.

Негізгі элементтердің бірі халықты ресми қаржы жүйесіне тарту болып табылады. Қаржылық, атап айтқанда, төлем қызметтерінің, банктік емес эжоқжүйелердің қолжетімділігін арттыру үшін электрондық ақша жүйелері, ұялы байланыс операторлары абоненттік шоттан тауарлар мен қызметтерді төлеу шешімдерін енгізуде.

Бұл шешімдер қызмет провайдерінің эжоқжүйесімен шектеліп, жұртшылықтың жаппай қабылдауын қиындатады. Мобильді төлемдер банктік және банктік емес платформалардағы тәсілдердің айырмашылығына қарамастан, Швеция және Кения сияқты елдерде барынша дамыған. Англия, Швеция, Австрия, Сингапур, Оңтүстік Корея, Австралия сияқты елдердің тәжірибесі халықты мекеме аралық қашықтықтан сәйкестендіруді қамтамасыз ету үшін технологиялық платформалар құру, қаржы секторында ашық платформаларды енгізу, қаржы секторында ашық платформалар салу, 2012 жылдың 1 қаңтарында 2014 жылдың 1 қаңтарында 2014 жылдың 1 қаңтарында 2013 жылдың 1 қаңтарында 2013 жылдың 1 қаңтарында 2013 жылдың 1 қаңтарында 2013 жылдың 1-ші жұлдызында 2014 жылы 100 млн. интеграцияланған цифрлық орта, қаржы институттары, клиенттер мен мемлекеттік органдар арасындағы өзара іс-қимыл және байланыс қаржы секторындағы қызмет көрсету деңгейін сапалы жақсартуға мүмкіндік береді.

Жоғарыда аталған көрсеткіштер саланы түрлендіру және қаржылық және басқа да қызметтерді кеңінен алуды қамтамасыз ету үшін алғышарттар жасайтын жаһандық цифрландыру үрдісіне сәйкес келеді. Заманауи технологиялық үрдістер қаржы қызметтерін көрсету парадигмасын түбегейлі өзгертіп, жаңа бағыттар мен бағыттарды, бизнес-модельдер дүниеге келуде, қаржылық қызметтердің құны төмендеп, салаға тән тәуекелдерді теңестіруде [1].

Заманауи технологиялардың рөлі туралы айта отырып, Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев 2018 жылғы 10 қаңтардағы Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауында қазақстандық экономикаға заманауи технологияларды енгізу мәселесіне кеңінен тоқталды. Төртінші өнеркәсіптік революция туралы диссертациясында ол былай деп атап көрсетті: «Инновациялық технологияларды түсіну, олардың қоғамымызға толық интеграциясына қол жеткізу өте маңызды. Бұл процестердің негізгі ерекшелігі экономика мен өндірістің қажеттіліктерінің өзгеруіне сәйкес болжау, өзін-өзі реттеу және бейімдеу үшін көбінесе бір кәсіпорынның ауқымынан тыс өндірістің барлық кезеңдерінде жабдықтар мен ақпараттық жүйелерді біріктіру болып табылады» [2].

Мемлекет басшысы Жолдауының негізгі ережелерін дәйекті жүзеге асыру елді цифрландыру мәселесін шешумен, экономиканың технологиялық процестерін түбегейлі қайта құру үшін цифрлық ресурстарды кезең-кезеңімен пайдалануға көшумен байланысты. Цифрландыру жұмыс ортасын, заманауи кәсіпорындар процесіне қатысушылардың өзара әрекетін жақсарту үшін технологиялар мен бизнес-процестерді қайта форматтауды білдіреді.

Мемлекет басшысы Қазақстан экономикасын цифрландыруды жүзеге асыру үшін Big Data, Blockchain, Smart City сияқты жеке инновациялық құрамдастарды атап өтті. Қазақстанда ақпараттық технологияларды белсенді дамытатын жетекші инновациялық орталықтар анықталды, олардың ішінде: Назарбаев Университеті, Астана халықаралық қаржы орталығы, IT-стартаптардың халықаралық технопаркі және Инновациялық технологиялар паркі.

Республикамыздың астанасы – Нұр-сұлтанда, сондай-ақ Алматыда «Алатау» жол қозғалысын бақылау жүйесі енгізілді.

«Сергек». Бұл аппараттық-бағдарламалық кешен учаскедегі қозғалыстың орташа жылдамдығын өлшеу функциясымен жылдамдық шегінің сақталуын бақылау үшін пилоттық режимде жұмыс істейді. Жылдамдық шегін бақылаудан басқа, Сергек басқа да жол қозғалысы

ережелерін бұзуды түсіреді және көліктердің қозғалысы туралы Big Data жасайды.

Жаңа ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялар саласындағы заманауи жаһандану процесі мен ғылыми-техникалық прогресс Қазақстан үшін бірегей мүмкіндіктер береді. Төртінші өнеркәсіптік революцияның мәні ақпараттық технологиялар жүйесін өндіріске жаппай енгізуде, өнеркәсіпте ғана емес, сонымен қатар еңбек нарығында, мемлекеттік басқаруда және т.б. түбегейлі өзгерістерде жатыр.

Экономика секторларын цифрландыру еңбек өнімділігі мен капиталдандыру деңгейін арттыратын серпінді технологиялар мен мүмкіндіктерді пайдалана отырып, Қазақстан Республикасы экономикасының дәстүрлі секторларын трансформациялауды көздейді. Бұл ретте «цифрлық мемлекетке көшу» мемлекеттің халыққа және бизнеске қызмет көрсетудегі функцияларын түбегейлі өзгертуді білдіреді. Сонымен қатар, «цифрлық Жібек жолын жүзеге асыру» деректерді беру, сақтау және өңдеу үшін жоғары жылдамдықты және қауіпсіз инфрақұрылымды дәйекті дамытуды білдіреді. Әрі қарай, «адами капиталды дамыту» білім экономикасына көшуді қамтамасыз ету үшін шығармашылық деп аталатын қоғамды құрудың барлық процестерін қамтиды. Сайып келгенде, «инновациялық экожүйені құру» бизнес, ғылым және мемлекет арасындағы тұрақты байланыстармен технологиялық кәсіпкерлік пен инновацияны дамыту үшін қажетті жағдайларды қамтамасыз етеді.

«Цифрлық Қазақстан» өз мәні бойынша жаңа мемлекеттік бағдарлама болып табылады, оған сәйкес мемлекет елдегі барлық цифрлық процестерді бақылауға алады, олардың көпшілігіне тапсырыс беруші ретінде әрекет етеді. Қазақстандағы цифрландыру адам капиталы белсенді дамып жатқан, автоматтандыру және басқа да жаңа технологиялар арқылы жұмыстың тиімділігі мен жылдамдығы артып отырған жаңа қоғам құруға алып келеді. Сандық революция, заттардың өнеркәсіптік интернеті, жасанды интеллект, 3D басып шығару технологиясы, авиациядағы блокчейн, логистика, биомедицина және автомобиль өнеркәсібі, ақша жүйесі бұрынғыдай ондаған жылдар бойы емес, найзағай жылдамдығымен дамып келеді.

Бүгінгі таңда цифрландыру процесі әлемнің көптеген елдеріне әсер етіп Канада, Қытай, Сингапур, Жаңа Зеландия, Оңтүстік Корея және Дания сияқты 15-тен астам мемлекет Internet Plus (Қытай), АКТ хаб (Канада), смарт экономика, ақылды ұлт (Сингапур), «креативті экономика» (Оңтүстік Корея), мемлекеттік секторды цифрландыру (Дания), құруды бастады [3].

Қазіргі уақытта бизнесті цифрландыру жаһандық экономикалық саладағы өзгерістерді қамтитын және ұлттық экономикалардың бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін серпінді сипатқа ие болуда. Цифрландыру экономикадағы басымдыққа айналуда, интернеттің, жаһандық киберкеңістіктің және цифрлық экономиканың өсу мен өнімділікті арттыру үшін үлкен әлеуеті бар. Деректер мен цифрлық инновациялар өндірісті, көлікті, энергетиканы және қаржы секторын өзгертуге оң септігін тигізіп жатыр. Цифрлық экономика, біздің ойымызша, дәстүрлі экономикадан түбегейлі ерекшеленеді. Қазақстанда цифрлық сәйкестендіру тетігі жүйелі түрде енгізіліп жатыр.

Цифрлық экономиканың стратегиялық басқару объектісі ретіндегі өзектілігі мен практикалық маңыздылығына қарамастан, ғылыми ортада әлі де жеткілікті және қажетті деңгейде анықталмаған. Сонымен қатар, цифрлық экономиканың мазмұнын нақты тұжырымдау – бағдарламаны, оны дамыту жоспарын жасаудағы, жоспарда көзделген материалдық, қаржылық және ұйымдастырушылық ресурстарды тиімді пайдаланудағы табыстың кепілі. Қазіргі уақытта цифрлық экономиканы анықтауда әртүрлі тәсілдер бар.

Дүниежүзілік банк цифрлық экономиканы (кең мағынада) цифрлық ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға негізделген экономикалық, әлеуметтік және мәдени қатынастар жүйесі ретінде анықтайды [4].

Көріп отырғаныңыздай, цифрлық экономиканың негізгі құрамдас бөлігі ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қолжетімділігі болып табылады – бұл тұжырымдаманың көптеген интерпретацияларының мәні.

Біздің ойымызша, цифрлық экономиканы тек АКТ-ны цифрландыру түрінде қарастыруға болмайды. Кеңірек көзқарас қажет. Біз цифрлық экономиканы әлеуметтік

қатынастардың элементі және жеке адамның, әлеуметтік топтардың және жалпы қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жағдай жасайтын ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға негізделген қоғам дамуының құрамдас бөлігі ретінде түсінеміз. Қоғамдық қатынастар жүйесінің элементі және қоғам дамуының құрамдас бөлігі бола отырып, оның өзі жүйе болып табылады.

Цифрлық экономика – бұл жаңа экономика, ол бұрын мүмкін болмаған тапсырмаларды орындайды және іс-шараларға қатысады. Ол мұны жақсырақ жасайды – бұл цифрлық экономика тұжырымдамасы. ЮНИДО баяндамасында мобильді интернет (мобильді құрылғылар арқылы Интернет мүмкіндіктерін кеңінен пайдалану), заттар интернеті (тұрмыстық техниканы қоса алғанда, әртүрлі блоктарды қашықтан басқару), бұлттық есептеулер (интернет ресурстарын пайдалану) сияқты инновациялардың алдағы онжылдықтардағы революциялық маңыздылығы атап өтілді. Үлкен көлемдегі ақпаратты өңдеу және сақтау үшін).

Цифрлық экономика тұжырымдамасына мұндай мұқият назар аудару кездейсоқ емес. Біздің мақсатымыз – цифрлық экономика ұдайы өндіріс циклінің барлық кезеңдерін біріктіретінін және ұйымның экономикасын, оның құрылымын, ақпараттық жүйесін, деректер банкіні, цифрлық жүйелер негізінде ақпаратты беруді құрайтынын көрсету. Бұл цифрлық экономикаға тән элементтердің әртүрлі құрамы. Ол жеке бөліктердің қосылуы арқылы емес, синергетикалық әсердің арқасында пайда болады. Цифрлық экономиканың әртүрлі құрамдас бөліктерінің өзара әрекеттесу процесінде жасалған күш-жігерге сәйкес келмейтін оң нәтиже алуға болады. Сондықтан цифрлық экономиканың табысты қалыптасуының бір сыры цифрлық экономиканың әртүрлі элементтерінің өзара тиімді әрекеттесуінде, өзара енуінде жатыр.

Цифрлық экономиканың қалыптасуы мен дамуы Қазақстанның технологиялық дамуының әлеуеті болып табылады. Алдағы жылдары цифрландыру өндіріс пен технологиялық процестердің тиімділігін арттыруға айтарлықтай үлес қосады деп күтілуде. Электрондық үкіметті жинақтау, практикалық қолдану және тарату, IT нарығын дамыту шаралары елдің әлемдік экономиканы дамытудағы бәсекелестік артықшылығы ретінде маңыздырақ болып отыр. Бұл жағдай халықаралық рейтингтердегі жоғары орындарға оң әсер етеді.

Болашақта цифрлық экономиканың одан да кең ауқымды дамуын күтетіндіктен, қазірден бастап жұмысты бастауымыз керек бірқатар мәселелер бар. Бірінші мәселе – ЭЫДҰ елдері деңгейіндегі адамдардың сапасы мен өмір сүру ұзақтығы проблемасы («Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы осыған бағытталған). Екінші жағдайда цифрлық экономиканы экономиканы жаңғырту құралы ретінде қарастыру қиынды. Бұл ретте өнеркәсіптің өзін де, ұлттық экономиканың басқа да салаларын да материалдық-техникалық жаңғырту құрылып жатқан жаңғыртудың негізі өнеркәсіп қана бола алады. Тағы бір маңызды мәселе – инновациялық экономикаға көшу. Тағы бір мәселе – цифрлық экономиканың негіздерін құру үшін жағдай жасау.

«Цифрлық Қазақстан» Мемлекеттік бағдарламасы жүзеге асырылып жатқан сайын мұндай ауқымды міндетті шашыраңқы шаралармен шешу мүмкін емес екені күннен-күнге айқындала түсуде. Қазіргі даму кезеңінің мәні эволюциялық өзгерістерді жүзеге асыру емес, технологиялық тәртіпті өзгерту болып табылады. Ал бұл қоғамның әлеуметтік-экономикалық ұйымының негізін өзгерту қажеттілігін білдіреді. Егер индустрияландыру жаңа технологияларды меңгеру және өндірістік қызметті ұйымдастыру үшін ауқымды электрлендіруді және мәдени революцияны қажет етсе, қазіргі өнеркәсіптік революция технологиялық негізде үлкен құрылымдық өзгерістерді және түбегейлі жаңа инфрақұрылымды құруды талап етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 (өзгеріспен енгізілген ҚР Үкіметінің 20.12.2019 ж. № 949 <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827>)

2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-nazarbaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2017-zhylgy-31-kantar

3. Алимбаев А.А. Реиндустриализация – ключ к технологической модернизации экономики Казахстана // Экономика: стратегия и практика.–2017. –№.2(42). – С.6-14.

4. Панышин Б.Н. Цифровая экономика: особенности и тенденции развития // Наука и инновации. – 2016. – № 157. – С.17-20.

ФИНАНСОВАЯ СИСТЕМА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ПЕРИОД МИРОВОЙ ПАНДЕМИИ

Исаева Малика

Казахский Национальный Университет имени Аль-Фараби,
Высшая школа Экономики и Бизнеса
Финансы, студент 3-го курса

Научный руководитель: К.э.н., и.о доцента Касенова Г.Е

Аннотация: В данной научной статье рассматривается финансовая система республики Казахстан в период мировой пандемии.

Мир, экономика и рынок – это достаточно хрупкие структуры, которыми движут различные механизмы и под влиянием различных факторов (это могут быть экологические, социальные, политические, демографические, экономические и многие другие факторы), эти структуры могут либо окрепнуть и стать сильнее, а значит приблизиться к стабильному положению дел, либо дать трещину и окончательно сломаться.

Нам показали и доказали 2019-2020-е годы на сколько хрупка экономика. Пандемия коронавирусной инфекции COVID-19 зарекомендовала себя не только как быстро распространяющаяся болезнь, но и как дестабилизирующий фактор разрушения устоявшейся экономики. Коронавирусная инфекция настолько заполнила собой всё пространство СМИ, что влияние её на жизнь общества даже не обсуждается. Чем закончится эта ситуация и каковы будут последствия ещё неизвестно, но одно мы знаем точно, что коронакризис неизбежен.

В самом своем начале пандемия коронавирусной инфекции COVID-19 повлияла на снижение объёмов торгов на фондовой бирже Китая. В конце января 2020-го года рост числа заболевших повлек за собой падение и на европейских биржах. Глобальный обвал фондового рынка, падение промышленных индексов и не только показали, что ситуация серьезная даже в сравнении с финансовым кризисом 2007-2008 годов.

Причиной тому служит то, что в 2008-м году не было разрушения технологических и логистических систем, коснувшиеся всего мира. Не было такой ситуации, когда приходилось останавливать производство, перекрывать границы между странами и внутри страны.

Бизнесмены, предприниматели по всему миру, в том числе и в Казахстане ищут новые стратегии, чтобы выжить и не покинуть рынок. Волатильность цен на рынках (в особенности на рынке нефти), остановка деловой активности это и многое другое отразилось на экономике Казахстана и на жизни казахстанцев.

Многие казахстанские аналитики, экономисты-прогнозисты предвидят в краткосрочной перспективе рост инфляции, низкий уровень доходов энергетических, горнодобывающих и металлургических компаний. Несмотря на то, что долгосрочная перспектива окажет сглаживающий эффект экономики, экономика Китайской Народной Республики нуждается в структурных изменениях, следовательно Казахстану тоже нужно пересмотреть параметры и динамику развития экономики.

Если кризис неизбежен, то нужно сориентироваться и постараться выйти из него с наименьшими потерями. Республика Казахстан является достаточно самодостаточной страной, которая обладает богатыми ресурсами, большой территорией и хорошим кредитным

потенциалом. У нашего государства есть все шансы, чтобы выстоять в сложившейся ситуации. Чтобы избежать застоя в экономике, следует правильно расставить приоритеты, пересмотреть распределение ресурсов и принять верный курс развития экономики Казахстана.

Для начала нужно определиться какую экономику мы хотим для нашей страны. Уход от сырьевой экономики, развитие производственно-промышленной отрасли и корпоративного сектора – приведут к стабильности и процветанию.

Помимо отдельных секторов экономики пандемия коронавирусной инфекции COVID-19 оказала своё влияние и на работу финансового рынка по всему миру. Несмотря на сложившиеся новые трудные условия, рынок финансовых услуг продолжает функционировать. Не стоит забывать про рост неопределенности и рисков. Новые условия диктуют новые требования в виде рассмотрения и внедрения новой модели функционирования рынка финансовых услуг.

С учётом пониженной деловой активности реального сектора привлекательность финансового рынка развивающихся стран значительно понизилась.

Современные условия ведения бизнеса претерпели изменения. Финансовый регулятор всегда выступал в роли главного элемента в сфере бизнеса и не только, которая способствует деятельности в решении ключевых операционных задач. Суть любой деятельности должна заключаться в постоянном развитии. Финансовый рынок не исключение, он также должен преследовать динамическое развитие регуляторной среды с учетом дружественных для бизнеса принципов и ориентированного на риск надзора.

Новые технологии постепенно внедряются в повседневную жизнь и касаются всех сфер жизнедеятельности. Современное поколение интересуется экономия времени и денег. Этим может обеспечить получение услуг через цифровые платформы, то есть в электронном формате. При развитии финансовых технологий будет развиваться конкуренция, в результате чего будет повышаться качество предоставляемых услуг населению. Не зря Адам Смит считает конкуренцию невидимой рукой рынка.

В современном мире крупные банки, компании, холдинги пользуются таким прорывным инструментом, как блокчейн.

«Блокчейн—это распределенная база данных, которая может быть использована одновременно целым рядом учреждений в разных географических регионах. При этом у каждого участника хранится своя мгновенно синхронизируемая копия. База формируется как непрерывно растущая цепочка блоков с записями о всех транзакциях».

Классическое понимание банка уже устарело и требует реорганизацию благодаря реализации новых технологий, внедрению новых финансовых инструментов, в функционально-инфраструктурном содержании.

Офисы, обслуживающий персонал, ведение бумажного документооборота – устарели. Страны Запада считают, что это приводит к ненужным расходам и в результате к неэффективности. Поэтому в банковом деле появилось такое понятие как Необанк или же online-банк, который ведет свою деятельность вне офисов через цифровые площадки.

Национальный (Центральный) банк также будет продолжать выступать в качестве регулятора стабильности по отношению к мировым финансовым рынкам и поддерживать поток кредитов в экономику страны.

Ликвидность не единственная проблема, на которую оказывает влияние кризис. В первую очередь, кризис касается такого понятия как платежеспособность, которая резко ухудшилась с учётом того, что произошла полная приостановка деятельности на крупных сегментах экономики на мировом уровне. Большую роль в сложившихся условиях играет налогово-бюджетная политика.

В качестве поддержки следует ввести следующие меры:

1) упростить процедуру получения лицензии на определенные виды деятельности (инвестиционное консультирование, организация операций с инвестициями, консультирование по кредитованию, организация кредитования, страховое посредничество (без денежных средств клиента) и управление страхованием);

2) разработать методические рекомендации, чтобы оказать помощь фирмам, которые планирует заняться той или иной деятельностью. Методические рекомендации должны содержать информацию в комплексе по управлению рисками, противодействию отмыванию доходов, полученных преступным путем, внутреннему контролю, непрерывности бизнеса, конфликтах интересов;

3) разработать пакет мер по оказанию поддержки, которая будет включать в себя перенос сроков представления отчетов лицензиатами и выполнения ряда требований в отношении своего годового финансового отчета до определенного срока. Следует отметить, что такие меры поддержки соответствуют международной практике;

4) внедрить такие финансовые технологии как блокчейн, «большие данные», «умные контракты», online инвестирование (краудфандинг и краудин-вестинг), роботизированные версии искусственно-го интеллекта; продвижение инноваций в платежные системы (в том числе в части функциональности, надежности и безопасности предоставляемых сервисов, удобных дизайнерских решений), виртуальная валюта и виртуальный банк и др.

Малый и средний бизнес Республики Казахстан.

Одним из ключевых показателей развития малого и среднего бизнеса является его доля в валовом внутреннем продукте (далее – ВВП) страны. По данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан (далее – Комитет по статистике Республики Казахстан) вышеуказанный показатель по итогам 2019 года составил 30,8%, что выше показателя 2017 года на 4,0 процентных пункта (по итогам 2018 года – 28,4%, 2017 года – 26,8%).

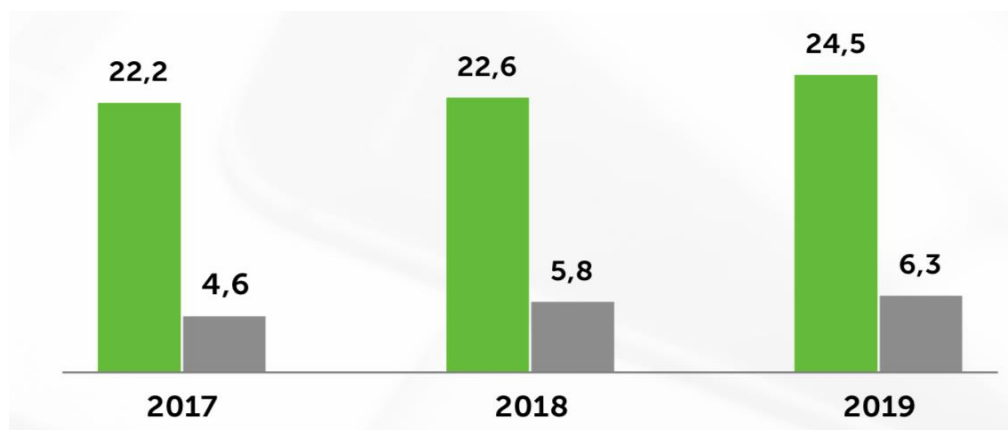

Рисунок 1. Доля предприятий малого и среднего предпринимательства в ВВП, в %

Основной вклад в ВВП страны из субъектов малого и среднего предпринимательства внесли предприятия малого бизнеса, на их долю в 2019 году приходилось 24,5%, в то время как на средний бизнес – 6,3%. В целом за 2017–2019 годы наблюдается тенденция роста доли предприятий малого и среднего бизнеса в ВВП Казахстана.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Блокчейн в сельском хозяйстве: руководство для фермеров. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.pvsm.ru/finansy/249403>.

THE INFLUENCE OF CRYPTOCURRENCY ON THE FINANCIAL SYSTEM: THE CASE OF KAZAKHSTAN

Sametkhan D., Yerzhan B.

Al-Farabi Kazakh National University,
Higher School of Economics and Business
Specialty “Finance”, 2 course

Academic supervisor: Kuanova L.A.

Introduction

Cryptocurrency is actively integrating into the life of an ordinary citizen every day. People use the method of payment system to facilitate international transfers, as well as for purchases in online stores. At the first glance, the appearance of a mysterious and incomprehensible system with complex terms like a blockchain, transactions, mining, and the digital currency scare people away from using tools for fear of losing money. Humankind is been skeptical about innovations in their lives. Looking at the history of the development of the payment system, people rejected plastic cards for the benefit of banknotes, cash is gradually disappearing from the sight, rapidly use for online transfers. Cryptocurrency became the next stage in the development of the payment system[1].

Uncontrolled transactions and deprivation of banks from commission payments are concerned with the state structure. News talks about the negative aspects of cryptocurrencies, terrorists using them to buy illegal substances, the unstable price of bitcoins and ethers, the emergence of financial bubbles[2].

According to the message of President of Republic Kassym-Jomart Tokayev Kazakhstan and cryptocurrencies are closely connected through mining centers located on the territory of Kazakhstan in terms of cryptocurrency mining, Kazakhstan takes second place in the world, cryptomining does not gives financial returns[3]. The turnover and transactions of cryptocurrencies are not regulated by the laws of the Republic of Kazakhstan and are the optimal environment for people who earn on the dynamics and mining of digital currency. According to the National Association of Blockchain and Data Center Industry, legal players in the crypto mining market bring the economy of Kazakhstan from 98 billion tenge a year [4]. Apart from the shadow companies that do not pay tax on the mining business, comes comprehension of the level of development of the digital currency and objectively assess the scale of its impact on the financial sector of Kazakhstan. Presidential elections, the political system, and commodity prices can indirectly affect the financial system, but the cryptocurrency directly makes changes to the entire economic sector. Securities exchange, exchanges where transactions are engaged currency issuance is all controlled by the state, central banks issue non-cash money and manufacture banknotes independently set their value. This kind of regulation of things seemed to be unchanged until the advent of cryptocurrencies[5].

Cryptocurrency has become a topic of discussion in all circles of society. The breadth of research is limitless, because this concept entered the life of online users 8 years ago and only a few know its meaning and application. In addition, the cryptocurrency is not in its prime and little studied. The impact of cryptocurrency on the financial system in the case of Kazakhstan is the focus of the review at the moment [1].

Despite the rapid growth in popularity, today there is no single, recognized worldwide definition of cryptocurrencies, unambiguously revealing their essence and economic nature. To a certain extent, this is due to the novelty of this tool and the variety of technical solutions implemented in electronic payment systems [2]. In the world, cryptocurrency is treated differently, for example, in Canada and the Netherlands – as a currency, and in Austria, Finland and Germany – as a commodity. On the contrary, the ban on cryptocurrencies in countries such as Algeria, Bolivia, Egypt, etc. shows that a country that bans cryptocurrencies still does not exclude the use of this tool due to the globalization of the Internet network around the world [3]. Cryptocurrencies, especially Bitcoin, have survived for more than a decade primarily because they are resistant to

control. Countries fail to put an end to and completely destroy digital currencies, since in order to destroy them, the world community needs to put an end to the entire Internet [3].

The statement that any space needs to be regulated is completely contrary to the principles of the cryptocurrency blockchain. Cryptocurrencies are processed in a distributed public registry – blockchain, where records of all transactions are stored, updated by currency holders, and this makes it impossible to manage from a single center [4]. Rules and principles in the financial system are created for the benefit of people with the help of intermediaries, and cryptocurrency, which has a decentralized system, exposes the global community to the risk of this tool [4]. Many states prohibit or impose sanctions against cryptocurrencies in order to regulate this market, with the exception of Kazakhstan. Kazakhstan has not yet taken any steps to ban this area, and this freely affects the financial structure and banking sector of the Republic of Kazakhstan [5].

Bitcoins, ethers and payment systems, with the exception of tokens and stablecoins, are a market for speculative transactions, since so far cryptocurrencies have not entered into general use and even small events affect the growth dynamics of all types of cryptocurrencies. Investing in securities with large dynamic performance is not of interest to fundamental investors with conservative ideas[6]. The development and integration of cryptocurrency into society is inevitable and it brings destructive destruction to all financial institutions accustomed to the users of the financial system. Cryptocurrency will destroy the current methods of financing and transactions will also create a new world without intermediaries in the form of bankers and constant control over people's money [7].

Cryptocurrency is a modern and interesting solution to many important problems such as inflation. This monetary unit does not depend on the economic and political situation in the country, and therefore is stable [8]. The current situation in the foreign exchange market shows us that many of the properties of this currency are not accepted by the funds of many states and are successfully implemented only in the countries of the 1st order, the modernization of which is much more successful than the rest. Most countries will reconsider their attitude towards cryptocurrencies, and they will enter the world market[8].

Data analysis of the impact of cryptocurrencies on the financial sector of Kazakhstan requires careful scrutiny and attention. Cryptocurrency is difficult to control and difficult to evaluate from the point of view of extras, being an innovation for our market, since many mining farms, blockchain wallets operate in the shadow space and are not declared in the tax [2].

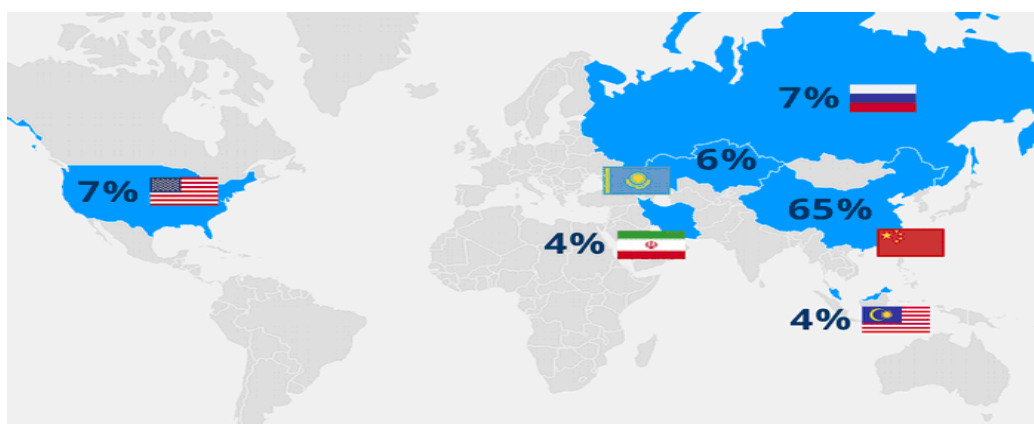

Figure 1. The cryptocurrency in the world

In many countries, there is currently no legal regulation of cryptocurrency, and therefore this object, in fact, is in “free floating”. In other countries, cryptocurrency is completely or partially prohibited. Thus, in China cryptocurrency has been completely banned due to the fact that cryptocurrencies are not backed by real value, their prices are easy to manipulate, and trading contracts are not protected by Chinese law. The prohibition on the circulation of digital currency in China has brought its positive aspects to the Kazakh financial sector. Many Chinese mining

companies and crypto investors began to move their assets to the territory of Kazakhstan to continue their activities [5]. Each state is interested in regulating the country's payment system in order to prevent unpredictable financial speculation. Sooner or later, the Kazakh government will seriously engage in the circulation of cryptocurrency, but for now it is freely transacting and progressing in every sense of the word [1]. If to consider the analysis of the causal factors of the crypt on the financial system using the example of Kazakhstan. Having the principle of how cryptocurrencies work, the following aspects are beneficial from the point of view of the financial sector. Mining centers in the risk zone, Shadow incomes of residents, Building a new payment system, Invisible transactions, Keeping assets in crypto are a positive side for residents of Kazakhstan and investors interested in this area, but these same positive points are also a problem for the banking and administrative structure of the country [5]. The shadow economy, tax evasion, increased emissions and unprofitable heating of the microprocessor market are a problem for people who have no action and interest in this area. The regulation of these factors creates new boundaries of prohibitions, but also reduces the emergence of financial bubbles and the deprivation of capital of Kazakh citizens [1].

Conclusion

Countries where people already have easy access to cryptocurrencies via multiple exchanges and platforms that can easily withdraw funds from one's bank show efficiency in usage of green energy and replenishment of the budget by paying taxes.

The future of cryptocurrency in Kazakhstan seems to be bright given the data shown in this study. Furthermore, Russian-Ukrainian war will have positive impact the market of the Cryptocurrency, The Ministry of Finance of the Russian Federation has sent the bill "On Digital Currency" to the Government of the Russian Federation. The progress is muffled by the weak regulations cryptocurrency exchanges, especially as most people are in favor of technology.

Kazakhstan is a dynamic country and we take leadership position in mining of cryptocurrencies and finding ways to form cryptocurrency communities on the web where they share knowledge get and help one another. Russian Federation. The progress is muffled by the weak regulations cryptocurrency exchanges, especially as most people are in favor of technology.[9]

Kazakhstan is a dynamic country and we take leadership position in mining of cryptocurrencies and finding ways to form cryptocurrency communities on the web where they share knowledge get and help one another.

REFERENCES:

1. Yukun Liu S.V. The economy of cryptocurrencies [Electronic resource]. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4816481>.
2. How is cryptocurrency used? // Kaspersky.
3. ТокаевК.Ж. Kassym-Jomart Tokayev's Word [Electronic resource]. 2021. URL: <https://kapital.kz/tehnology/100503/nuzhno-vozobnovit-rabotu-po-sozdaniyu-kriptobirzh-glava-rk.html>.
4. The Importance of Cryptocurrency in the Financial System [Electronic resource]. 2021. URL: <https://bits.media/pr/podderzhat-ili-borotsya-o-vliyanii-kriptovalyut-na-gosudarstvo-i-mirovuyu-finansovuyu-sistemu/>.
5. Bziker Z. The status of cryptocurrency in Morocco // Res. Glob. 2021. Vol. 3.
6. Stablecoin.
7. The Central Bank of India called cryptocurrencies a pyramid [Electronic resource]. URL: <https://inshe.tv/economics/2022-02-16/658673/>.
8. АгаджанянЕ. А. КРИПТОВАЛЮТАИЕЕВЛИЯНИЕНАМИРОВОУЮЭКОНОМИКУ. 2017. Vol. 344. 13–19 p.
9. Future Digital Currency of Russia [Electronic resource]. URL: https://minfin.gov.ru/ru/press-center/?id_4=37774-minfin_rossii_napravil_v_pravitelstvo_rossii_proekt_federalnogo_zakona_o_tsifrovoi_valyute.
10. Regulations of Cryptocurrency [Electronic resource]. URL: <https://tass.ru/ekonomika/13479965>.

THE ANALYZE OF THE SERVICE QUALITY AND ITS EFFECT ON CUSTOMER SATISFACTION BASED ON THE EXAMPLE OF JSC HALYK BANK, JSV KASPI BANK AND JSC JUSAN BANK

Kaniyeva Zh., Tusupova K.

Al-Farabi Kazakh National University,
Higher School of Economics and Business
Specialty “Finance”, 2 course

Academic supervisor: Kuanova L.A.

Introduction

Technology advancement has been becoming a powerful tool for successful work with customers. Nowadays, banks have started to realize the importance of technology in creating the relationships between client and bank for high competitiveness. Consequently, mobile banking was implemented to provide convenience and to facilitate the way of interacting with clients. The advancement of human communication and computer technology provides an opportunity for customers to do most banking transactions from distant locations even without a physical presence. The continuous development and expansion of the internet have led customers and banks to acquire new ways of communicating, leading to a prominent impact on the banking industry. These new developments in communication channels offer customers a diverse range of services 24 hours a day, such as monitoring account balance and transferring funds.[1] According to studies, less than 30% of the same consumer financial transactions run through a branch office or the main bank office.[2] On this basis, the article is intended to analyze customer’s satisfaction and loyalty towards mobile banking as the company's effectiveness directly depends on the relationship with the client.

The purpose of this article is to analyze and compare the service quality and its effect on customer satisfaction and loyalty of customers based on the banks of Kazakhstan which have the largest mobile banking client base— Halyk Bank, Kaspi Bank and Jusan Bank.

In the research, the author proposes that mobile banking plays an important role in the modern world because of the advancement of technology related to customers of banks. Consumers’ attitude and perception towards mobile banking services are based on the expectations of the consumers, like user-friendly interface, proper access to banking transactions, saving time, money and effort, etc. Banking service for consumers is being easy, available and effective with the help of mobile phones.[3]

According to Amolabhatt, the rapid progress in technology and changing the life-style of people, traditional banking has been replaced by mobile banking. The article suggests concerns and behavioural characteristics of bank customers towards mobile banking. There are the most vital factors that enhance the relationship between the banking sector and clients: updated user-friendly technology and its availability. Furthermore, two additional factors such as infrastructural facilities and customer service relevant to mobile banking were identified.[4]

The study of Sohail shows that in today’s society people are an important part of the financial system. The usage of mobile banking is growing gradually, especially by women users. They opt for mobile banking over traditional and prefer the application on the basis of safety, ease and privacy. There is an impact of society, culture and traditional thoughts on mobile banking.[5]

The researcher Blagoev pointed out that it is crucially important to change the development strategies of banks and amend them into electronic sales channels. The number of operations that a client can perform using mobile banking will grow in the future. The bank that will be able to offer an optimal and convenient version of mobile banking to the customers will be the market leader in the banking business. Each bank offering mobile banking on the market needs to revise the design and structure of mobile applications in terms of simplicity and comfort of use for the client. The customers have to be supported with training instructions and information for the new services. It will

be intrinsically essential to introduce robotised programs, online consulting, and chat bots into the practice of banks. All these measures will improve the quality of this type of banking service.[6]

This study was conducted using the secondary research method. Collection of secondary data includes various articles from newspapers, magazines, blog-posts, books, etc. Besides, published research papers and statistical measures were taken into consideration. All the secondary sources of data were related to the topic and helped to formulate recommendations for improving the quality and recognize the level of satisfaction from customers’ perspectives.

The table demonstrates the statistics of general users who downloaded an application and active users who visit it on daily basis. The largest number of users with 11 million in which 9.1 million are active users, is estimated for Kaspi Gold.[7] Comparatively, Halyk Home Bank and Jusan have essentially less total users and there is a substantial discrepancy between general users and active users of Halyk Home bank and Jusan.[8][9] Besides, Kaspi Gold, Halyk Home Bank and Jusan have 2 languages of interface including Kazakh, Russian, but Kaspi Gold bank does not have English language in mobile application. Diving into the data in more details, it is seen that the highest rating both in “google play” and in “app store” belongs to Kaspi Gold. Halyk Home Bank and Jusan have approximately the same ratings. (Table 1)

Table 1

The parameters of application*

The name of banks	Number of users	Active users of application	Interface language	The rating in Google Play	The rating in App Store
Kaspi Gold	11 million	9,1 million	Kazakh Russian	4,5	3,9
Halyk Home bank	4.3 million	2,6 million	Kazakh Russian English	4,1	3,7
Jusan	1 million	67 thous.	Kazakh Russian English	4	3,7

*Edited by authors

The given table indicates the general opinion of customers to find out how convenient and understandable Kaspi Bank, Halyk Bank and Jusan’s Bank websites and mobile applications are; do these banks have round-the-clock online consulting; do they provide training videos for users, the necessary instructions for downloading and registering applications. Their design, interface, usability and the whole system were assessed on a 10-point scale. According to the results, neither Kaspi Bank nor Halyk Bank have available online consultants or chat. Conversely, only Jusan Bank has online chat on WhatsApp.[10] Besides, out of 3 banks under consideration, Kaspi Bank has the highest rating (8 points) and has all the necessary detailed instructions and training videos on how to perform transactions via application and site, as well as call-center and online chats, through which customers can at any time ask interesting questions. It is worth mentioning that the structure and design of the websites of Kaspi Bank, according to users, are very simple, logical and understandable. (Table 2)

Table 2

Evaluation of the bank's internet banking and mobile banking from the perspective of users

The number of banks	Name of the bank	Availability of chat bot/ online consultant	Availability of instructions and technical support	Design, usability and ease of use for mobile application users	Evaluation on of customers on a 10 point system

1	Kaspi Bank	-	Instructions + (Kaspi Guide), Video + Call center+	Focused on working with physical individuals	8
2	Halyk Bank	-	Instructions - Video + Call center+	Login separately for physical individuals and legal entities	6
3	Jusan Bank	Online-chat Whats'app	Instructions + (FAQ in mobile application) Video + Call center +	Login separately for physical individuals and legal entities	7

The table reflects the features of 3 main banks. Firstly, the time of providing the instalment is different, including from 3 months to 48 months for Kaspi Bank and to 12 months for other banks. There are 2 limitations to the available amount of money, 1 million and 2 million, for Halyk Bank and Jusan Bank, respectively. Furthermore, the cashback for payment transactions accounts for 0.5% for users of Kaspi Bank, Jusan Bank and Halyk Bank have 3% cashback for every payment. The market operations cashbacks are arranged at 30% in Kaspi Bank and the rest of the banks have 10% for every purchase on the market. Kaspi Credits range for three categories, as well as the time they have to be paid is taken into consideration. Moreover, Halyk Bank is the one which has a fee for delivery services in the application market. The additional features of each bank provide an opportunity to download special applications with a variety of new functions and purposes. Additionally, both Halyk and Jusan Banks have insurance services for customers to provide, whereas Kaspi Bank does not provide the insurance services. (Table 3)

Table 3

Application features

Name of features	Kaspi	Halyk Bank	Jusan Bank
Instalment	0 percent instalment from 3 months to 48 months Limit – 1,500,000 tenge	0 percent instalment till 12 months Limit – 2,000,000 tenge	0 percent instalment till 12 months Limit – 1,000,000 tenge
Cashback for payment transactions	0,5 %	3%	3 %
Credit	Credit from 3 till 48 months, from 20,000 to 1,000,000 tenge	Credit for 3 years, till 6 million tenge without collateral	Credit from 3 months till 5 years, from 30,000 to 6,000,000 tenge
Delivery conditions for “Market”	Free delivery in Kaspi market	Charged for delivery	Free delivery of food from supermarkets

Additional features	<ul style="list-style-type: none"> - Frequent sales on popular products - Kaspi Pay application provides for business to work with Kaspi Gold Clients base (nearly 11 million) - Kaspi Red add-on provides an instalment for 29,000 shops and partners for 3 months - There is no services for insurance 	<ul style="list-style-type: none"> - Open investment account in Halyk Invest application - Onlinebank.kz opens an account, cards for Individual entrepreneurship, converts currency and transfers money on online deposits for businesses - Insurance is provided in Halyk Life application 	<ul style="list-style-type: none"> - Jusan Business opens accounts in different currencies - Jusan Tole provides opportunity to pay for purchasing goods - Jusan Junior is the 1st application for kids in Kazakhstan which helps children to study financial literacy - Different types of Insurance with 25% of bonus are provided
Cashback for Market operations	Cashback and bonus in market is till 30%	Cashback and bonus in market is 10%	Cashback and bonus in market is till 10%

Conclusion

Mobile banking is currently not just a tool for managing a client's accounts, it is a channel for ordering new banking products (cards, opening deposits, applying for loans). The study has analyzed 3 leading banks of Kazakhstan — Kaspi Bank, Halyk Bank and Jusan Bank from a different aspect. From the analysis, it is concluded that to increase the effectiveness of service quality, thereby reinforcing customer loyalty and satisfaction, it is necessary to change the development strategies of banks and "reconfigure" them to electronic sales channels. The bank that will be able to offer an optimal and convenient version of the Internet and mobile banking to the customers will be the market leader in the banking business. Each bank offering Internet banking and mobile banking on the market needs to revise the design and structure of bank web-sites in terms of simplicity and comfort of use for the client. The clients have to be supported with training instructions and information for the new services. It will be very important to introduce robotized programs, online consulting, chat bots into the practice of banks. All these measures will improve the quality of this type of banking service.

REFERENCE:

1. Bacetic O., Persson. A. Service quality and its effect on customer satisfaction in online-banking. Business Administration: International Business & marketing and Bank & Finance, 2018, pp.9.
2. Ruhshad A. A study on consumers' awareness and satisfaction level on Mobile Banking Service in Ahmedabad City, 2019, pp.2.
3. Raj, Mohan. A Study on Customer Attitude towards Mobile Banking with Special Reference to Erode District, 2018, pp.2.
4. Amolabhath, S. B. Factors Affecting Customer's Adoption of Mobile. Banking Services. Journal of Internet Banking and Commerce, 2016, pp.1-22.
5. Ruhshad A. A study on consumers' awareness and satisfaction level on Mobile Banking Service in Ahmedabad City, 2019, pp.4.
6. Blagoev V, Shustova E. Quality assessment of internet banking Services in Kazakhstan. Science of the Person: Humanitarian Researches, 2019, pp.148.
7. Kapital.kz. <https://www.google.kz/amp/s/kapital.kz/amp/finance/100041/mikhail-lomtadze-kaspi-kz-sdelano-v-kazahstane.html>, 2021
8. Nauryzbay G. <https://www.google.kz/amp/s/the-steppe.com/tehnologii/halyk-bank-realizoval-beskontaktnye-android-platezhi-vnutri-bankovskogo-prilozheniya/amp/>, 2020
9. Smebanking. <https://smebanking.news/ru/42071-ajbek-kajyp-jusan-bank/>, 2021
10. Blagoev V, Shustova E. Quality assessment of internet banking Services in Kazakhstan. Science of the Person: Humanitarian Researches, 2019, pp.147.

CONVENTIONAL BANKING VS. ISLAMIC BANKING IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: EFFICIENCY DURING CORONA VIRUS PANDEMIC

Faghani S., Mirza A., Anoosh Z., Mohammadi M.

Al-Farabi Kazakh National University,
Higher School of Economics and Business
Specialty “Finance”, 2 course

Academic supervisor: Kuanova L.A.

1. Introduction

The recent successive economic crises have dealt a severe blow to the structure of the global economy and have increased the phenomenon of poverty in the world. The corona crisis started in 2018 and continues and its endpoint is not clear. The epidemic has led to a series of quarantines, the closure of businesses large and small, many deaths, and the loss of many sources of income.

Kazakhstan's economy has not been spared from the consequences of the pandemic. Weak demand and oil prices, as well as the protected pandemic, expose significant risks to the economic outlook. Authorities may want to consider using the available resources to provide relief to the poor and vulnerable, protect productive assets, and introduce reforms to sustain economic recovery.

A prolonged crisis is likely to increase poverty and can increase inequality in Kazakhstan. Preliminary estimates suggest that poverty rate may rise in 2020 from a projected 8.3 to 12.7 percent – equating to more than 800 thousand additional people living in poverty (Sjamsu Rahardja,2020). The shock to the labor market in Kazakhstan due to both the pandemic and the mitigation measures, is expected to have severe implications for jobs, particularly in sectors that employ low-skilled workers.

However, we must look for the best way to control the events caused by this crisis. Meanwhile, the role of banks in launching the production cycle and economic prosperity should not be underestimated.

Banks take money from depositors and invest in various economic sectors such as factories, petrochemicals, manufacturing, etc., or even lend to individuals to buy housing or open factories or workshops. Sometimes they even support starting a home-based business. In this way, they circulate money in society. Therefore, they have a very important role in society. Banks are divided into two main groups: Islamic Bank and Conventional Bank. Their performance, profitability, and effectiveness, as well as their resilience in times of crisis such as the 2008 crisis, have made them a good choice for research.

Different studies show that banks which rely mostly on wholesale funds including funding from other banks and money markets have been severely affected by the recent financial crisis. In contrast, banks which rely on depository funding, have been very resilient to financial crises and are expected to be more stable. (Khan, 1986).

By examining the balance sheets of Islamic banks, it can be seen that Islamic banks are more profitable, more liquid, better capital and less credit risk than ordinary banks. Studies of comparing several Islamic banks in Europe (Steven ongena and Sajjad zaheer,2013) show that they have better investment, higher asset quality, which shows that these banks are more resistant to financial shock than their conventional counterparts. Since the mechanism of Islamic banks is based on profit and loss sharing, and banks need to make profit, there are other contracts which satisfy this need in a productive way.

The importance of Islamic finance is highlighted because it works easily in mixing the elements of production, especially labor and capital, in addition to achieving the goals and letters of Islamic financial companies and providing alternatives to anti-sharia financing. The most important alternatives which have the most common usage are Mudaraba, Murabaha and Musharaka.

Murabaha is considered the most important mode that is used in Islamic finance nowadays.it

is a sale contract between two or more parties, one of them is the Islamic bank, in this case the Islamic bank is selling goods to the second party who is the customer. After the second party received goods can repay what is due on him forthwith or during enough time according to the agreement.

Mudaraba means a partnership in profit in which one party provides capital (“Rab- al-Maal” or “Mudaraba Investor”) and the other party provides its expertise, skill and effort in the investment of such capital (“Mudarib” or “Mudaraba Manager”). There are a number of features or principles which are attributable to the Mudaraba contract. These include nature of contract, capital, management, profit sharing right and treatment of losses.

Musharaka could be translated as partnership. In this technique two or more financiers provide finance for a project. All partners are entitled to a share in the profits resulting from the project in a ratio which is mutually agreed upon. However, the losses, if any, are to be shared exactly in the proportion of capital proportion. All partners have a right to participate in the management of the project. However, the partners also have a right to waive the right of participation in favor of any specific partner or person.

2. Literature review

A bank is considered more efficient if it can produce a given level of output using a minimum level of resources. Since Islamic banks employ larger amount of demand deposit which requires higher level of mandatory provision to be maintained, this cluster of banks thus, holds less available funds at its disposal for investment. As a result, Islamic banks are expected to be more stable but less efficient than their conventional counterparts.

The authors compare the performance and profitability ratios of the Republic of Kazakhstan during the corona virus epidemic for 2018-2021, for an Islamic bank and an ordinary bank, which are almost identical. The results of the analysis are ratios such as ROA, ROD, ROE and so on by modeling on the two studies ahead.

An Australian researcher (Metwally, 1997) researched the differences between Islamic and conventional banking characteristics and applied a ratio analysis to the data collected from the sample of 15 Islamic banks and 15 conventional banks. By applying different models to financial data, results were obtained that show that Islamic banks have more liquidity, because the ratio of cash to deposits is higher than ordinary banks. Statistical results showed that there is no difference between profitability and efficiency of Islamic and conventional banks.

Another study by Abdolmajid et al. (2009) aimed to compare the efficiency of Islamic and conventional banks. The output distance function method was used to analyze the input and output data generated by that input by the bank for the period 1996-2002. Inputs were equity, deposits and operating expenses, while outputs were loans and other profitable assets. A sample of banks from 10 countries was selected. The results showed that Islamic banks have 12.7% less output for the given input. The author suggests that this inefficiency is not due to inadequate management, but to the fact that Islamic banks must operate according to Islamic principles. Although the author suggests that Islamic banking has more potential than traditional banks to be sufficient, but the number of these banks is increasing day by day around the world.

3. Methodology

Here, banking system is a categorical variable with two categories: Conventional banking and Islamic banking:

The characteristics of the following three variables of both categories are measured by sample test: Profitability, Efficiency and Liquidity.

The statistical model is built on the following equation to predict the differences in financial performance between Islamic banks and conventional banks.

Many researchers have concluded that Islamic banks are more profitable and efficient than conventional banks during crises. Some authors believe that Islamic banks are suffering from excess liquidity. Is there a difference between profitability, efficiency and liquidity of the Islamic Banks and the conventional banks at crises?

H0. There is a significant factor that influences customer trust in both banking systems.

i.e., Islamic banks and conventional banks of the republic of Kazakhstan

H1. There is not a significant factor that influences on customer trust of both banking systems.

i.e., Islamic banks and conventional banks of the republic of Kazakhstan

Profitability, Efficiency, and Liquidity Ratios of two banks (Islamic and conventional) are calculated and then compared. The following ratios were calculated:

Return on Assets (ROA)=Net income/ Total Assets.

ROA measures the success a bank has in using its assets to generate profit.

Return on equity (ROE)=net income/shareholder equity (total asset- total liability)

ROE is essentially a measure of the return generated on the net assets of the company.

Cash to asset (CTA)=cash/ total asset

This ratio calculates the proportion of cash in the assets of the bank. The higher amount of cash ensures that the bank has enough cash to pay its obligations on time, but it reduces the ability to generate profits as the cash in hand does not generate more cash on it.

Asset turnover (AT)=revenue/ total asset

This efficiency ratio tells the return earned by utilizing the fixed and currents assets of the bank.

3.4. Population and sample

Our population contains Al- Hilal bank as the Islamic bank, subsidiary in the Republic of Kazakhstan. Halyk bank, as the conventional bank. The attempt is made to choose banks with almost the same size.

Data type: Secondary data.

The data is collected from the financial statements of the above-mentioned banks. All of the statements were taken from the official websites of these banks.

4. Data analysis and discussion

Table1. shows the financial ratios for respondents of this study during the study period 2018–2021 for Islamic banking, i.e. Al- Hilal bank, subsidiary in Kazakhstan.

	2018	2019	2020	2021
ROA	0.02	0.03	0.03	0.02
ROE	0.23	0.25	0.23	0.15
ROD	3.83	7.37	6.91	4.51
CTA	0.19	0.18	0.16	0.15
AT	0.11	0.11	0.10	0.08

Table 2. shows the financial ratios for respondents of this study during the study period 2018–2021 for conventional banking, i.e. Halyk bank of Kazakhstan

	2018	2019	2020	2021
ROA	6.2	2.2	3.7	0.7
ROE	9.5	4.9	8.0	2.4
ROD	3.39	1.22	0.12	0.03
CTA	1.3	5.4	2.0	2.8
AT	0.09	0.11	0.10	0.11

Return on Assets (ROA) is the most frequently used measure of profitability. represents the values of this measure during the study period for both types of banks (Islamic and conventional bank). This value was very high in the underlying year of our analysis (6.2) for the conventional bank which is Halyk Bank in the study, but it declined with a very fast pace and came near 0. This huge decline was the result of Kazakhstan financial crises. But, as it is clear that the value of this ratio, for the Islamic banks, has not declined at that rate. In fact, it was slightly changes during the study period and then there was a slight decline. This shows that the Islamic banking was not hit by the financial

crises to the extent it hit the conventional banks. Although it was not that much high in the starting period for the Islamic bank, but it remained almost constant during the period of study.

Return on Equity is the second measure of profitability. The value of ROE for the conventional bank is showing a prominent decline but this value is almost consistent for the Islamic bank. The returns to the shareholders are of two types, the dividends paid directly to them and the capital gains which benefit them by increasing the value of the shares.

The third measure of profitability is Return on Deposit which measures the profits earned on the usage of the money provided by the depositors. This ratio is higher for the conventional bank at the beginning of the study period. In Islamic banks, it shows a consistency of returns. This is because, as it can be seen in the financial statements of the banks, the Net Income figure is decreasing with the passage of time while the number of deposits is increasing in the commercial bank but in the Islamic bank's statements, Net Income figure is also increasing with the increase in the number of deposits with time.

Another ratio calculated to measure the efficiency is the Assets Turnover. Table 1 and Table 2 show that the values of this ratio for both the banks are almost going side by side every year. This shows that the returns earned by utilizing their total assets are almost the same for the Islamic and conventional bank.

The liquidity ratio is the Cash to Assets ratio. The conventional bank is showing an almost increasing trend in the years of study, but the Islamic bank is showing a decline. This shows that both types of banks are leaning toward having less cash with them and investing the cash in other profitable assets. This trend is healthy with the view that these assets generate profits as cash itself does not generate more cash. But it is risky also as the bank may fail to meet the currently maturing liabilities.

The overall descriptive analysis of financial ratios shows that the financial position of Islamic banking remained almost constant during the period of study. In fact, it was slightly changing during the study period, and then there was a slight decline. This shows that Islamic banking was not hit by the financial crises to the extent it hit the conventional banks. Although financial indicator was not that high for the Islamic bank as compared to conventional banks, as the Islamic banking industry is developing with the passage of time, the indicators show that Islamic banks can perform better than the conventional ones as depicted. Islamic banking is not hit by the financial crisis to the extent that conventional banking is suffered as it is not interest-based rather it is assets-based. So, the profits are not declined with that pace. These findings contradict the claim of Metwally, (1997).

The authors suggest that according to the results of this study and other studies on the performance of Islamic banks and the economic conditions caused by the coronavirus in the world, especially in Kazakhstan, the activity of Islamic banks should be expanded.

Because the focus of such banks is on making a profit from buying and selling real goods and investing in factories and other production sectors. As a result, the production cycle is activated, the country emerges from recession and economic growth is achieved.

REFERENCE:

1. Abdul-Majid et al. M. Abdul-Majid, D.S. Saal, G. Battisti. The impact of Islamic banking on the cost efficiency and productivity change of Malaysian commercial banks *Applied Economics*, 1 (22) (2009)
2. Filippo di Mauro, Pierluigi Caristi, Stéphane Couderc, Angela Di Maria, Lauren Ho, Baljeet Kaur Grewal, Sergio Masciantonio, Steven Ongena and Sajjad Zaher, OCCASIONALPAPER SERIES NO 146 / JUNE 2013
3. Metwally, 1997. Metwally, M.M., 1997. Economic Consequences of Applying Islamic Principles in Muslim Society, *International Journal of Social Economics* 24(7/8/9), 941-957.
4. M. Khan. Islamic interest-free banking. *IMF Staff Papers*, 33 (1986), pp. 1-27
5. Sjamsu Rahardja. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/07/22/the-covid-19-shock-to-kazakhstans-economy-largest-in-two-decades-world-bank-report>
6. <https://www.bnymellon.com/apac/en/insights/all-insights/the-growing-global-appeal-of-islamic-finance.htm> March 2021 Islamic banking popularity

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЛЫҚ САЛАСЫНА, БИЗНЕСТЕРГЕ ЦИФРЛЫҚ СТРАТЕГИЯНЫҢ ӘСЕРІ ЖӘНЕ ӘКЕЛГЕН ӨЗГЕРІСТЕРІ

Садуллаева Жаңылсын
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
«Экономика және бизнес» жоғарғы мектебі,
Қаржы мамандығы, 3 курс

Ғылыми жетекші: Ж.К. Жорабаева,
«Қаржы және есеп»
кафедрасының э.ғ.к., доцент м.а.

Аннотация: Қазіргі кезде көптеген компаниялар сапаны жоғалтпай тұтынушылар базасын кеңейте отырып, қызметтерді қашықтықтан көрсетуге болатынын түсінді. Мұндай компаниялар цифрлық экономиканың негізін құрайды. Электрондық коммерция біртіндеп дәстүрлі сауданы алмастыруда. Электрондық платформалардағы сатып алушылар саны артып келеді. Сандық компаниялар үшін қатысу талап етілмейді, тек Интернетке қол жетімді пайдаланушылар қажет. Цифрлық бизнес моделі салық жүктемесін айтарлықтай азайта алады. Алдағы уақытта жеткілікті түрде және бірқалыпты даму жұмыстары жүргізілетін болса, цифрлық стратегия бизнес саласына да, салық саласына да өте көптеген өзгерістер әкелетіні сөзсіз.

Кілтті сөздер: компания, бизнес-стратегия, жарнама, әлеуметтік желілер, цифрлық стратегия, бизнес, салық, мобильді, төлем жүйелері, платформа, электрондық сауда, модель.

Қазір компания басшылары өздерінің бизнес-стратегиясын, мысалы, көп ұзамай көптеген мамандықтарды алмастыруы мүмкін жасанды интеллект сияқты факторды немесе виртуалды кеңсе құру арқылы кеңсені жалға алу шығындарын азайтуды ескере отырып құруда. Көптеген компаниялар сапаны жоғалтпай тұтынушылар базасын кеңейте отырып, қызметтерді қашықтықтан көрсетуге болатынын түсінді. Мұндай компаниялар цифрлық экономиканың негізін құрайды. Тақырыпты ашпас бұрын, алдымен цифрлық экономиканың не екенін және оның дәстүрлі бизнес үлгілерінен айырмашылығын талқылайық.

Мысалы, бұл дерлік жекелендірілген жарнамасы бар әлеуметтік желілер. Немесе Amazon және Aliexpress сияқты сауда платформалары, бұл сіздің үйіңіздің ыңғайлылығында тауарларды сатып алуға мүмкіндік береді. Стриминг қызметін ойыншылар мен киберспортшылар кеңінен пайдаланады – барлығы World of Tanks онлайн ойынын біледі. Қонақ үйлерді брондау, такси шақыру, онлайн оқыту, жазылымдардың барлық түрлері, мобильді құрылғыларға арналған қосымшалар – әлем жылдам цифрлануда. Сарапшылардың пікірінше, цифрлық контентті тұтынушылар саны 2030 жылға қарай 7 миллиард адамға дейін артады, бұл әлем халқының 90 пайызын құрайды.

Электрондық коммерция біртіндеп дәстүрлі сауданы алмастыруда. Электрондық платформалардағы сатып алушылар саны артып келеді – әлемде бұл шамамен 2 миллиард адамды құрайды, Қазақстанда – 2 миллионнан астам. Қазақстанда 2019 жылдың 9 айында қолма-қол ақшасыз төлемдер айналымы шамамен 6 трлн. теңгені құрады, бұл өткен жылғы тауар айналымынан артық. Төлем электронды төлем жүйелері арқылы жүзеге асырылады, мысалы, белгілі Visa, MasterCard, PayPal, Qiwi және т.б. Төлем жүйелері цифрлық экономиканың айналым жүйесін құрайды.

Цифрлық бизнестің салық ауыртпалығының дәстүрлі бизнестен айырмашылығы – цифрлық компаниялардың пайдасы жылына орта есеппен 14%-ға өседі, ал дәстүрлі бизнес тек 3%-ға ғана өсім береді. Неліктен? Өйткені цифрлық компаниялар нарыққа шығып, кеңсені, қызметкерлерді және инфрақұрылымды ұстаудың көп шығынынсыз оларды жаулап алады. Сонымен бірге, Еуропалық комиссияның мәліметі бойынша, цифрлық бизнестің орташа салық

жүктемесі дәстүрлі бизнеске қарағанда екі есе төмен.

Неліктен бұл болып жатыр? Дәстүрлі бизнес үлгісі мен цифрлық бизнес үлгісінің салық салуын салыстырайық.

Сандық компаниялардың неге аз салық төлейтінін түсіну үшін қазіргі салық жүйесінің қалай жұмыс істейтінін жылдам қарастырайық.

Компанияның шетелде салықтық міндеттемелері болған кезде екі негізгі жағдай бар.

Біріншісі – осы мемлекеттің аумағында іс-шараларды жүзеге асыру. Екіншісі – осы күйдегі көздерден табыс алу.

Бірінші жағдайды қарастырайық. Егер компания шет елде тұрақты негізде жұмыс істеп, табыс алатын болса, онда ол осындай тұрақты қатысуын (филиал немесе еншілес ұйым ретінде) тіркеуі және осы мемлекетте салық төлеуі керек. Мысалы, корейлік компания Қазақстанда жол салады, кеңсе жалдайды, қызметкерлерді алады, лицензия алады, құрал-жабдықтарды импорттайды. Заң бойынша компания құрылыс қызметінен түскен табысқа тіркеліп, салық төлеуге міндетті.

Сандық компаниялар үшін, біз көргеніміздей, қатысу талап етілмейді, тек Интернетке қол жетімді пайдаланушылар қажет. Елде болмауы – тіркеу және салық төлеу міндеттемесі жоқ.

Екінші нұсқа: Кіріс алушының осы мемлекетте болуына қарамастан, бастапқы мемлекетте салық салынуы мүмкін белгілі бір кіріс түрлері бар (мысалы, қызметтердің белгілі бір түрлері үшін алымдар, авторлық құқықтардың емес тауар белгілерін пайдаланғаны үшін роялти). Мұндай жағдайларда салықты салық агенті табыс төлеу көзінен алушыдан ұстайды және бюджетке аударады.

Мысал – Қазақстандық компания бағдарламалық жасақтаманы пайдалану құқығы үшін шетелдік бағдарламалық қамтамасыз етуді жеткізушіге роялти төлейді. Бұл ретте қазақстандық компания салық агенті болып танылады, роялтиден салықты ұстап қалуға және оны қазақстандық бюджетке аударуға міндетті.

Алайда, сандық бизнеске арналған көптеген елдердің салық заңнамасы төлем көзінен салық салынуы тиіс кіріс түрлерін анықтамайды, салық міндеттемелерін өзін-өзі орындау мақсатында тіркеу талаптары, салық агенттері де, салық салу механизмдері де жоқтабыс көзінен ұсталатын салықтар қарастырылған.

Осылайша, цифрлық бизнес-модель басқа елде нарықта қатысусыз және іс жүзінде салықсыз қызметтен кіріс алуға мүмкіндік береді.

Мен цифрлық бизнестің қалай және қандай табыс әкелетінін түсіндіру үшін мысал келтіргім келеді. 1-мысал – әлеуметтік желілер немесе іздеу жүйелері. Бұл платформалар пайдаланушылардың белгілі бір санаттарына бағытталған мақсатты жарнамаларды орналастыру үшін төлейтін жарнама берушілерден табыс жасайды. Мақсатты санат платформа операторлары жинаған және талдаған пайдаланушы деректері негізінде анықталады.

2-мысал – тауарлармен сауда жасау немесе қызметтер көрсету (қонақүйлерді, таксилерді брондау) үшін пайдаланылатын және тауарлар мен қызметтерді жеткізушілерден комиссиялық сыйақылар түрінде кіріс алатын электрондық сауда алаңдары.

3-мысал – ойын платформалары. Ойыншылар онлайн ойында танктерге арналған снарядтарды сатып алғанда, платформа операторы кіріс алады. Сонымен қатар, снарядтарды сатып алушы еліне физикалық жеткізу орын алмайды.

Барлық мысалдарда платформа операторының кіріс алынатын жерде болуы міндетті емес. Тиісінше, қолданыстағы салық салу тетіктері жұмыс істемейді және бір елден түсетін кіріс екінші елге еркін ағып кетуі мүмкін.

Цифрлық бизнес моделі салық жүктемесін айтарлықтай азайта алады. Әдейі немесе байқаусызда. Нәтижесінде дәстүрлі және цифрлық бизнес арасында да, елдер арасында да салық ауыртпалығын біржақтылық пен әділетсіз қайта бөлу орын алды. Салық органдарының көзқарасы бойынша, бұл цифрлық белсенділік әлі жеткілікті түрде дамымаған елдердің экономикасына кері әсерін тигізетін салық салудан жалтару және бюджет кірісінің төмендеуі

сияқты көрінеді. Сондықтан, кейбір мемлекеттер біржақты түрде цифрлық бизнеске салық сала бастайды, бұл жалпы жағдайды тек ушықтырады.

Ал енді шешімге келетін болсақ, елдер оны іздеуге күш біріктіріп жатыр.

Екі параллель процесс жүріп жатыр: жаһандық деңгейде ЭЫДҰ қолдауымен ұзақ мерзімді перспективаға жаңа салық салу жүйесі әзірленуде. 2020 жылға қарай біртұтас көзқарас бойынша консенсусқа қол жеткізу жоспарлануда, бірақ мәселенің ауқымдылығын және біртұтас көзқарасты 130-ға жуық ел келісуі қажет екенін ескерсек, көптеген салық сарапшылары бұл датаның шынайы екендігіне күмән келтіреді.

ЕО деңгейінде екі бағытта жұмыс жүргізілуде. Біріншісі табыстың бір елден екінші елге салықсыз «ағылуын» жедел тоқтатуға бағытталған.

Екінші бағыт – ЭЫДҰ-мен келісе отырып, ЕО-да ұзақ мерзімді перспективада («бірыңғай цифрлық нарық» стратегиясы) жаңа салық салу жүйесін дамыту.

Экономикалық жағдайдың және қоғамның қысымымен көптеген елдер барлық елдердің келісімін күтпей-ақ, цифрлық қызметтерге салықты ендірді немесе енгізуде. Оның үстіне, әр елде мұндай салықтардың өзіндік нұсқасы болуы мүмкін.

Қазақстанда электронды саудаға қатысты Салық кодексіне түзетулер енгізу жоспарлануда. Түзетулер қабылданған жағдайда Қазақстан Республикасының аумағында жеке тұлғаларға электрондық коммерция саласында қызмет көрсететін шетелдік интернет-компаниялар қызметтерді көрсету бойынша айналымның 12%-ы мөлшерінде ҚҚС төлеушілерге айналады. Егер қызмет көрсетілетін жеке тұлғаның қазақстандық тұрғылықты жері, желілік мекенжайы немесе телефон нөмірінің ел коды болса, сондай-ақ қызмет үшін төлем қазақстандық банктен жүргізілсе, Қазақстан қызмет көрсету орны болып саналады, яғни шот немесе Қазақстандағы төлем терминалы арқылы.

Шетелдік провайдер Қазақстанда ҚҚС алуы қажет қызметтердің тізімі жасалды.

ЕО елдерінде ұзақ мерзімді шараларды енгізу жоспарлануда, жекелеген елдердегі уақытша шаралар жаһандық мәселені шешпейді, олар бизнес үшін белгісіздікке, экономикадағы одан әрі бұрмалануға және қосарланған салық салуға әкелуі мүмкін. Осыған байланысты ұзақ мерзімді шешімдер ЕО деңгейінде де, ЭЫДҰ деңгейінде де қарастырылуда.

ЕО моделі кіріс, пайдаланушылар саны немесе цифрлық қызметтерге арналған келісім-шарттар негізінде анықталатын маңызды цифрлық қатысу тұжырымдамасына негізделген. Жаңа салық салу жүйесі ең алдымен ЕО шеңберінде әзірленіп, енгізіледі деп болжануда және мұндай жүйе өміршең және тиімді болып шықса, ол басқа елдер арасындағы салықтық қатынастарды реттеу үшін негіз ретінде алынуы мүмкін.

Ал енді қорытындылай келсем, барлық фактілерге сүйене келе, әлемдегі мемлекеттер, соның қатарында біздің мемлекетімізде салық және бизнес салаларында электрондық және цифрлық тұрғыдан дамуға ұмтылуда және даму процесінде десек те болады. Себебі цифрлық стратегия әртүрлі бизнес түрлеріне өз әсерін беріп, елеулі өзгерістер енгізуде. Бұл арада мемлекет тұрғысынан және жеке кәсіпкерлер тұрғысынан да көптеген қадамдар жасалып, шаралар жүргізілуде. Және уақыт өте келе, бұл шаралар өз әсерін беріп жатыр. Алдағы уақытта жеткілікті түрде және бірқалыпты даму жұмыстары жүргізілетін болса, цифрлық стратегия бизнес саласына да, салық саласына да өте көптеген өзгерістер әкелетіні сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. egemen.kz сайты
2. akorda.kz сайты
3. Баймұхашева М.Қ. «Кәсіпорын экономикасы» оқу құралы, Атырау-2019
4. Александр Михайлов «Бизнестің цифрлық трансформациясы, IT-стратегия, IT-элементтерін жақсарту» оқулығы, 2021 жыл

«ЦИФРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН» СТРАТЕГИЯСЫН ІСКЕ АСЫРУ АЯСЫНДА ҚАРЖЫЛЫҚ ЖӘНЕ САЛЫҚ ЕСЕБІН ДАМУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Көкімбек Жансая Ерғазықызы

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті

Экономика және бизнес жоғары мектебі

Есеп және аудит, 4 курс

Ғылыми жетекші: аға оқытушы, Акимбаева Қарлығаш Тұрсынбаевна

Біз адам өмірін толықтай өзгерте алатын күшке ие технологиялық инновациялар кезеңінде өмір сүріп жатырмыз. Цифрлық технологиялар бүгінгі күні әлем бойынша орын алып жатқан басты түрлендіруші өзгерістердің қозғаушы күші болып табылатыны құпия емес. Экономикалық парадигмалар күннен күнге дамып, өзгеруде. Жаңа технологиялар тауар және факторлық нарықтарды түрлендіруде, соның есебінен бизнес пен жұмыс алаңындағы түбегейлі өзгерістерге тап болудамыз. Жасанды интеллект пен онымен байланысты инновацияның соңғы жетістіктері сандық революцияның шекарасын кеңейтуде, сонымен қатар атап өтерлік жайт – сандық түрлендіру әсіресе covid-19 пандемиясына байланысты жеделдетілген болатын, соның есебінен бұл сұрақтың өзектілігі тіптен арта түседі. Көріп отырғанымыздай, болашақ біз күткеннен әлдеқайда тезірек келе жатыр.

"Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы – бұл цифрлық технологияларды пайдалану есебінен еліміздің әрбір тұрғынының өмір сүру ахуалын жоғары деңгейге көтеруге бағытталған маңызды кешенді бағдарлама болып табылады. Бағдарлама Қазақстан Республикасының экономикасының даму қарқынын жеделдету және халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ болашақтың цифрлық экономикасына көшуі үшін жағдай жасауды басты мақсат етеді.

Бұл тақырыптың өзектілігіне тоқталатын болсақ, экономиканы цифрландыру барысында фирмалар, жұмысшылар мен саясаткерлер көптеген қиындықтармен бетпе-бет келеді. Сандық технологиялар өнімділіктің үлкен қайтарымын қамтамасыз етсе де, өндіріс процестер, бәсекелестік артықшылықтар көздері және нарық құрылымы өзгерген сайын фирмалар үшін жаңа проблемалар туындай береді. Қаржы нарықтарында байқалатын жылдам өзгерістерге келетін болсақ, тәуекелдерді басқару кезінде қаржы саласындағы цифрлық инновациялардың перспективаларын салық салу жүйесінде қалай пайдалануға болады? Бизнесітегі және жұмыстағы технологиялық өзгерістер қаржылық есепті жүргізуге қандай әсерін тигізеді? Мемлекеттік саясат бұл жаңа алышуларға қатысты қалай әрекет етуі керек? Ұсынылып отырған мақала "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасының салық жүйесіне және қаржылық есепке тигізетін әсерін зерттей отырып, жоғарыдағы сұрақтарға жауап беретін болады.

Ең алдымен, біз дүние жүзіндегі елдердің азаматтары үшін салық төлеу халық пен үкімет арасындағы қарым-қатынастың ең күрделі және көп уақытты қажет ететін процесі екендігін атап өтуіміз керек. Көптеген елдердің үкіметтері үшін салық заңнамасының сақталу деңгейін арттыру және жеткілікті кіріс жинау қоғамдық тауарлар мен қызметтерді қаржыландыру үшін қажет болып табылатыны құпия емес. Сондықтан да салық әкімшіліктері өздерінің жұмыс жасау жүйелерінде сандық түрлендіруді қолданып, автоматтандыруды жүзеге асыруды қажет етеді. Саясатқа, оның ішінде салық саясатына заманауи технологияларды енгізу табысты және тұрақты салық реформаларын қамтамасыз ете алады деген сенім бар, сонымен қатар бұл инновациялар салық салу талаптарын орындау жолындағы кедергілерді азайтады. Тағы да атап өтетін жайт, цифрлық технологияларды қолданудың аса қарқынды өсуіне әкелген COVID-19 пандемиясы бұл өзгерісті салық әкімшіліктері үшін тіптен өзекті етті. Соңғы онжылдықта әлем бойынша трансформацияның қарқынды дамып келетіндігі байқалуда, бұл құбылыстың үлкен леппен өсуіне сандық технологияның құны күрт төмендегендігі себеп

болды деген сенім бар. Шығындарды төмендетудің бір мысалы: бұлтты сақтау қазір бірнеше жыл бұрынғыға қарағанда 50% арзан екендігі анықталды.[2].

Екіншіден, үлкен деректердің өсуі бұл елеулі өзгерістердің маңызды факторы болып табылады, өйткені ол салық төлеушілердің талаптарын сақтауды арттыратын ақпараттық тексеруді жеңілдетеді. Тұтастай алғанда, мобильдік төлемдерді, электрондық кассалық аппараттарды, онлайн-сауда алаңдарын және басқа да цифрлық көздерді жеткізушілерден деректердің жаһандық көлемі 2020 жылдан бастап 2024 жылға дейін шамамен үш есеге ұлғаяды деп күтілуде. Цифрлық трансформация электрондық коммерцияның тез өсуіне байланысты, ол 2020 жылдан 2024 жылға дейін 25% – ға артады деп болжануда, бұл оны салық базасының маңызды бөлігіне айналдырады. Ұялы телефондар мен басқа құрылғылар арқылы қолма-қол ақшасыз төлемдердің өсіп келе жатқан қолданылуы да осы өзгерістерге ықпал етеді. Мұндай төлемдерді салық органдары оңай тексеріп қана қоймай, сонымен қатар көбінесе кейін қайта тексеруге мүмкіндік беретін сандық із қалдырады. Цифрландыру әкімшілік ауыртпалықтарды оңтайландыру арқылы биліктің өмірін жеңілдетеді, бұл шенеуніктерге қызметтің бұдан да маңызды салаларына көбірек көңіл бөлуге мүмкіндік береді. [1, б. 55].

Сонымен қатар, цифрлық технологияларды жаппай қолданысқа енгізу билікке күрделі процедураларды жеңілдетуге және талаптарды орындау жүктемесін азайтуға жол ашады. Зерттеулер көрсеткендей, мысалы, Оңтүстік Кореяда цифрландыру 2011-2016 жылдар кезеңінде талаптарды сақтау шығындарын 19% – ға азайтты. Жалпы күтіліп отырған өзгерістердің салдарынан салық жүйесін болашақта қалай дамыта алады?

Біріншіден, салық төлеушілердің үлкен көлемін сақтаудың орнына, әкімшіліктерге нақты уақыт режимінде салық ақпаратын кедергісіз жинауға мүмкіндік беретін шифрланған кітапшалар қолжетімді болуы керек.[3].

Екіншіден, салық әкімшіліктерінің шешімдерін жасанды интеллект сүйемелдеп, қолдап отырады. Бұл орын алатын қателерді барынша тез анықтап және сәйкесінше барынша тез шаралар қолдануға мүмкіндік береді.

Үшіншіден, салық жүйесі пайдаланушылар үшін бұл инновациялық өзгерістердің салдарынан қызмет көрсету платформасы әлдеқайда ыңғайлы болуы мүмкін. Қызметтерге алдын-ала толтырылған салық декларациялары, салық төлеушілердің құжаттарды тапсыру туралы жеке ақпараттарына қол жетімділігі, несие мақұлдауын тездету үшін банктермен мәліметтер алмасу, зерттеушілер мен жергілікті қауымдастықтардың салық файлдарының құпиялылығын сақтау туралы сұраулары кіруі мүмкін.

Сонымен қатар цифрландыру салық төлеушілер мен салық қызметкерлерінің өзара іс-қимылын жеңілдетеді, мысалы, корпоративтік бухгалтерлік есеп жүйелерін электрондық тіркеу және электрондық салық салу платформаларына қосу арқылы төлеушілер мен төлем қабылдаушыларды жақындата түседі.

Жоғарыда аталып өткен барлық артықшылықтарға қарамастан, бұл өзгеріс күрделі проблемалармен бетпе бет келетіні құпия емес. Зерттеулер көрсеткендей, цифрлық трансформация бастамаларының көпшілігі сәтсіз аяқталды. Мысалға, 2018 жылы цифрлық инновацияға жұмсалған 1,3 триллион доллардың шамамен 900 миллиард доллары ысырап болғаны белгілі болды. Ал үкіметтің басты міндеті халықтың қаражатын саналы түрде еліміздің экономикалық ахуалын көтеруге септігін тигізетін салаларға бағыттау екендігі ескеретін болсақ, тәуекелге бел буу не себепті қиын екендігі айқындала түседі.

Сонымен, салық әкімшіліктері барлық бөлімдерде, штаб-пәтерде және жергілікті жерлерде қолдануға болатын ауқымды және үйлесімді жүйелерді жасауы керек. Бұл процесс көп уақытты қажет етуі мүмкін, бірақ қаржылық және техникалық көмек көрсете отырып, Дүниежүзілік банк әкімшілердің ондаған елдердегі автоматтандыру және цифрландыру әрекеттерін қолдады, бұл үкіметтерге де, азаматтарға да пайдалы.

Бухгалтерлік және қаржылық есеп бизнестің ғана емес кез келген елдің экономикасының үздіксіз жұмысының ажырамас бөлігі болып табылатыны анық. Бұл бизнеске кіріс және шығыс капиталды басқаруға, салық декларацияларын дәл тапсыруға және өз қызметкерлеріне жүйелі және уақтылы төлеу жасауға көмектеседі. Бухгалтерлік және қаржылық есепті мұқият

басқару жеткізушілерге ақы төлеуді, операциялық шығындарды жабуды, салық заңнамасын сақтауды және қызметкерлерге олардың жұмысы үшін өтемақы төлеуді қамтамасыз етеді.[3].

Қазіргі уақытта қаржылық және бухгалтерлік есеп процестеріндегі есептеу программалары елеулі түрде ескіргендігі құпия емес. Қазіргі бухгалтерлік есеп және қаржылық есеп өсіп келе жатқан әкімшілік мәселелерді шешу үшін бұрынғыдан да көп функционалдылықты қажет етеді. Барлық жерде цифрландыруға деген ұмтылысқа байланысты бухгалтерлік есеп пен қаржы қалай дамитынын қарастырайық.

Машиналық оқыту және жасанды интеллект.

Машиналық оқыту және жасанды интеллект жылдам дамып келе жатқан технологиялар, бағдарламалық жасақтаманы адамның араласуын қажет етпестен өздігінен үйренуге және нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, жасанды интеллектке негізделген бухгалтерлік қосымшалар деректерді енгізу және деректерді сұрыптау міндеттерін тиімді және дәл орындай алады, шоттарды автоматты түрде үйлестіре алады және тарихи деректердегі шаблондар негізінде бухгалтерлік жазбаларды жіктеуді де қолжетімді ете түседі. Сонымен қатар, машиналық оқыту және шығындарды басқару жүйесі негізінде алаяқтықты басқаруға арналған қосымшалар алаяқтық транзакцияларды белгілеп, шығындарды сәйкесінше тексере алады.

Деректерді талдау

Деректер аналитикасын енгізу жасырын қалуы мүмкін трендтерді, заңдылықтарды және аналитикалық деректерді анықтауға көмектеседі. Ол деректерді талдау үшін статистикалық әдістер мен модельдеуді қолданады.

Мобильді есеп

Бухгалтерлік функцияларға арналған мобильді қосымшалардың көмегімен шот-фактураларды жасауға және жіберуге, түбіртектерді тіркеуге, қолтаңбаларды жинауға және шығындар туралы өтініштер жасауға болады. Сонымен қатар, байланыс пен тұтынушыларды қолдауды жақсарту үшін құрылғылардағы тұтынушыларды басқару бағдарламалық жасақтамасын пайдалануға болады. CRM бағдарламалық жасақтамасы мен кеңейтілген байланыс көмегімен клиенттермен жақсы қарым-қатынас орнатуға болады.

Мамандандырылған бухгалтерлік бағдарламалық қамтамасыз ету

Өсіп келе жатқан танымалдылық және мамандандырылған бухгалтерлік бағдарламалық жасақтамаға және деректерді өңдеудің тиімді құралдарына оңай қол жетімділік дәстүрлі қаламдар, гроссбухтар мен жұмыс үстеліндегі калькуляторларды қолданудың төмендеуіне әкелді. Бұл құралдар деректерді тезірек енгізуге және аз қателіктермен есептеуге мүмкіндік береді. Енді бухгалтер клиенттің бизнесін қалай қорғауға және дамытуға көбірек көңіл бөле алады.

Технология бухгалтерлік есеп саласында қалай төңкеріс жасай алады?

Операцияларды цифрландыру ұйымда жұмыс істейтіндер үшін ғана емес, клиенттер үшін де пайдалы. Бухгалтерлік технологиялар саласындағы жетістіктер жергілікті жерде кеңес беру қажеттілігін жойды, өйткені бухгалтерлер де, клиенттер де нақты уақыт режимінде деректерге қашықтан қол жеткізе алады, сонымен қатар өз есептерін бір уақытта көре, өңдей және түсініктеме бере алады. Нәтижесінде компания өз клиенттерімен ең ыңғайлы тәсілдермен байланыса алады және жылдам әрі тиімді процестер арқылы көбірек клиенттерге қызмет көрсете алады. Жаңа сандық технологиялар кәсіпорындарға өз қызметін басқаруды және клиенттерге тиімді қызмет көрсетуді жеңілдетеді. Бұл технологияларды енгізу қаржылық ақпаратты уақтылы алу және бәсекелестерден озу үшін маңызды. Ұйымдар шығындарды оңтайландыруды, бағаны және тиімділікті талап ететін қысымның өсуіне тап болғандықтан, олар өздерінің қаржылық функциялары аясында "қағазсыз кеңсе" құрады. Егер қажетті нормативтік-құқықтық база болса, ұйымдар қаржы және бухгалтерлік есеп саласындағы цифрландырылған бизнес-ортадан пайда көре бастау үшін дұрыс жүйе мен технологияны енгізуі керек.

Қорытындылай келе, "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын іске асыру 2018-2022 жылдар кезеңінде бес негізгі бағытта жүргізілетінін атап өтуіміз керек. Сол бағыттардың

біріншісі және аса елеулісі "Экономика салаларын цифрландыру" болып табылады. Еңбек өнімділігін арттыратын және капиталдандырудың өсуіне алып келетін серпінді технологиялар мен мүмкіндіктерді пайдалана отырып, ҚР экономикасының дәстүрлі салаларын қайта құруды мақсат ететін бұл бағытта сенімді қадамдар жасау үшін біз ең алдымен мемлееттің негізі болып табылатын қаржылық есеп пен салық жүйесін ретке келтіріп, цифрландыруды осы тетіктерден бастауымыз керек екендігіне көз жеткіздік. Экономиканың осы салаларын инновациялық ашылулар есебінен дамыта түсу "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасының басты мақсаты болып табылатын болашақтың цифрлық экономикасына көшуге бізді бір қадам жақындата түседі.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Кунцман А.А. Трансформация внутренней и внешней среды бизнеса в условиях цифровой экономики // Управление экономическими системами: электронный научный журнал. 2016. № 11. С. 1.
2. Worldbank. [Электронный ре-сурс]. URL: <https://blogs.worldbank.org/voices>
3. The Fourth Industrial Revolution, by Klaus Schwab, World Economic Forum, 2016. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.weforum.org/about/the-fourth-industrial-revolution-by-klaus-schwab> (дата обращения: 01.03.2019).

ПРОБЛЕМА МИНИМИЗАЦИИ КРЕДИТНЫХ РИСКОВ СОВРЕМЕННЫХ ФИНАНСОВЫХ ИНСТИТУТОВ

Муратбек Актоты Жоламанкызы

Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
Высшей Школы Экономики и Бизнеса,
Специальность «Финансы», Бакалавр 3 курс

Научный руководитель: Касенова Гульмира Есеновна
кандидат экономических наук, и.о. доцента

Аннотация: В статье рассматривается проблемы минимизации кредитных рисков современных финансовых институтов. Кредит с давних времен является основой банковского дела и базисом, по которому судят о качестве и о работе банка, поэтому управление рисками является основным в банковском деле. От качества управления рисками зависит успех работы банка. Актуальность данной темы обусловлена тем, что в условиях продолжающейся рыночной нестабильности и кризиса в банках, принявшего скрытые формы, проблема кредитных рисков и их минимизации становится особенно важна.

Банк как коммерческая организация ставит своей задачей получение прибыли, которая обеспечивает устойчивость и надежность его функционирования и может быть использована для расширения его деятельности. Но ориентация на прибыльность операций всегда связана с различными видами рисков, которые при отсутствии системы их ограничения могут привести к убыткам. Поэтому любой банк при определении стратегии своей деятельности формирует такую систему мероприятий, которая с одной стороны, направлена на получение прибыли, а, с другой стороны, максимально учитывает возможности предотвращения потерь при осуществлении банковской деятельности. Успешное решение проблемы оптимизации соотношения "прибыльность – риск" при осуществлении кредитных операций банка во многом определяется применением мероприятий по управлению кредитными рисками.

Минимизация кредитных рисков – это принятие мер по снижению рисков в кредитных операциях банков. Ни банк, ни клиент не защищены отразных форс-мажорных ситуаций, поэтому в банках разрабатываются способы минимизации кредитных рисков, которые могли бы избавить коммерческие организации от больших потерь по ссудам, при этом, не ударив по другим аспектам кредитования.

Одним из наиболее действенных методов минимизации кредитных рисков является – анализ кредитоспособности заёмщика .

Кредитоспособность – это способность заемщика полностью и в срок рассчитываться по своим долговым обязательствам. Для того чтобы понять кредитоспособен клиент или нет – его нужно оценить. Оценка кредитоспособности представляет собой качественную оценку способности заемщика рассчитываться по своим обязательствам и рассчитывается на основе кредитного рейтинга.

Кредитный рейтинг – интегральная оценка кредитоспособности заемщика, поскольку он включает в себя оценку отдельных характеристик кредитоспособности клиента (качественных и количественных), совокупность которых определяет итоговую рейтинговую оценку.

Каждый коммерческий банк в условиях рыночной экономики сталкивается с необходимостью решения проблемы устойчивого функционирования, где одной из таких проблем являются риски по кредитным операциям, являющихся основой банковской деятельности, то есть кредитные риски.

Кредитный риск банков – это риск возникновения убытков или просрочки займа вследствие невыполнения клиентами условий кредитного договора (контракта). Опасность возникновения этого вида риска всегда существует при проведении ссудных и других приравненных к ссудным операциям. Во-первых, всегда есть вероятность невыплаты заемщиком ссуды при приближении срока выплаты. Во-вторых, могут возникнуть непредвиденные обстоятельства, такие как утрата заложенной под залог собственности, потеря заработка, банкротство должника и т.д. В-третьих, могут возникнуть риски на кредитном рынке, появление угрозы потери активов кредитной организации, также на кредитный риск влияют и различные внешние факторы. При проведении кредитных операций коммерческий банк преследует одну цель – получение прибыли и увеличение капитала посредством выдачи ссуд и начисления процентов по выданным займам, поэтому очень важно, чтобы банк имел возможность быстро минимизировать возникающие кредитные риски. Зачастую многие БВУ не справляются с данной задачей на должном уровне, поэтому при разработке кредитной политики коммерческие банки должны учитывать множество внутренних и внешних факторов, дабы снизить вероятность потери своих активов.

Анализируя кредитные риски коммерческих банков Казахстана можно выявить основные области их возникновения:

- снижение кредитоспособности заемщика;
- недостаточность форм обеспечения кредитов;
- ухудшение качества кредитного портфеля;
- появление просроченных задолженностей по основному долгу и начисленным процентам;
- возникновение безнадежных кредитов;
- недостоверная оценка кредитоспособности заемщика;
- недостаточно диверсифицированный кредитный портфель;
- макроэкономические факторы (инфляция, темпы роста ВВП).

Основными способами минимизации кредитных рисков являются: оценка кредитоспособности заёмщика и установление его кредитного рейтинга, проведение политики диверсификации ссуд, страхование кредитов и депозитов, формирование резервов для покрытия возможных убытков по предоставленным займам, формирование эффективной организационной структур, разработка кредитной политики банка с учетом проведенного анализа качества кредитного портфеля. От того насколько грамотно будет составлен кредитный договор будет зависеть своевременность возврата займа. Одним из условий кредитного договора является право банка расторгнуть договор своевременно, если выявлены нарушения при исполнении заемщиком обязательств, прописанных в нем.

Обычно причинами требования досрочного погашения займа считаются:

- несвоевременное представление в банк балансов и других форм отчетности или при отказе от их представления;

- выявление случаев реализации заложенного имущества без согласия банка;
- неудовлетворительное хранение заложенного имущества;
- несвоевременная уплата основного долга и процентов.

Также стоит учитывать, что при своевременном погашении кредита или неполном его использовании заемщиком банк теряет часть своего процентного дохода. Также, что касается кредитования, отечественные банки привыкли проводить в основном краткосрочное кредитование, так как оно менее рискованно в отличие от долгосрочного. Выдача долгосрочного кредита не позволяет достоверно судить о том, сможет ли клиент полностью выполнить свои обязательства перед банком через несколько лет, в то время как краткосрочный кредит выдается на сравнительно короткий срок, за который финансовая устойчивость предприятия существен но не меняется. Коммерческие организации должны постоянно проводить политику рассредоточения риска и не допускать концентрации кредитов у нескольких крупных заемщиков, так как это может иметь серьезные последствия в случае непогашения ссуды одним из них. Банк не должен рисковать средствами вкладчиков, финансируя спекулятивные (хотя и высоко прибыльные) проекты.

Управление кредитным риском – это ключевой фактор, определяющий эффективность деятельности банка. Высокая степень риска кредитования требует от коммерческого банка тщательно продуманной политики управления риском в рамках кредитной политики, которая включает стратегию, методы оценки, а также формы управления риском. Особенно важно иметь эффективную систему управления кредитным риском в условиях финансового кризиса, жесткой конкуренции среди множества кредитных учреждений и банковских продуктов, а также нестабильности и несовершенства банковского законодательства.

В настоящее время коммерческим банкам Казахстана предстоит осуществление операционной деятельности в условиях мировой пандемии, что скажется на уровне их кредитного риска. Очень многие заемщики столкнулись с потерей дохода и банкротством, что значительно затрудняет возврат основного долга. S&P GlobalRatings считает, что это негативно повлияет на перспективы роста банковского сектора, показатели прибыльности и качества активов. Текущее состояние большинства казахстанских банков оценивается как «стабильное».

Рассмотрим рисунок 1- процесс управления кредитным риском в банке.

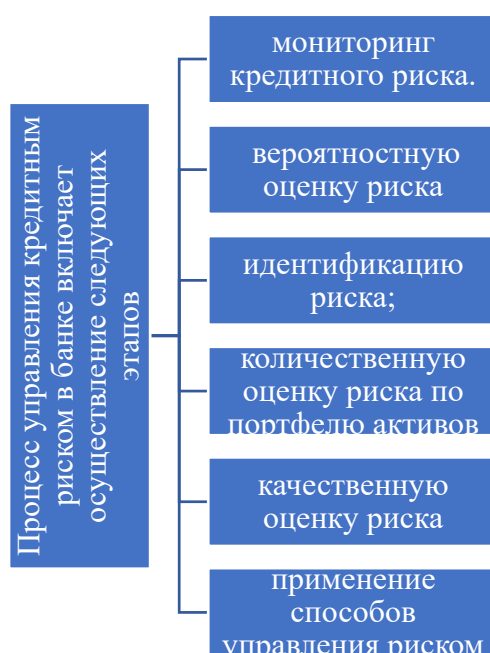

Рисунок 1. Процесс управления кредитным риском в банке
Примечание: составлено автором на основе источника [1]

Рисунок 1 демонстрирует, что Процесс управления кредитным риском в банке включает осуществление следующих этапов:

- 1) мониторинг кредитного риска;
- 2) вероятностную оценку риска;
- 3) идентификацию риска;
- 4) количественную оценку риска по портфелю активов;
- 5) качественную оценку риска;
- 6) применение способов управления риском.

В РК динамично развивается кредитный рынок. Проанализируем кредитный рынок Казахстана. Объем кредитования банками экономики на конец августа 2020 года составил 14 193 млрд тенге, увеличившись за месяц на 1,9%. При этом объем кредитов юридическим лицам увеличился на 2,2% – до 7 288,5 млрд тенге, физическим лицам – на 1,5% до 6 904,5 млрд тенге. Объем кредитов в национальной валюте за месяц вырос на 2,1% до 11 986,4 млрд тенге. В их структуре кредиты юридическим лицам увеличились на 2,8%, физическим лицам – на 1,6%. Объем займов в иностранной валюте выросли на 0,6% до 2 206,6 млрд тенге. В их структуре кредиты юр.лицам увеличились на 0,7%, населению уменьшились на 1,7%. Удельный вес кредитов в тенге на конец августа 2020 года составил 84,5% (в декабре 2019 года – 83,4%).

Объем долгосрочных кредитов за месяц увеличился на 2,3% до 12 195,8 млрд тенге, объем краткосрочных кредитов уменьшился на 0,6% до 1 997,3 млрд тенге. Кредитование субъектов малого предпринимательства за август 2020 года увеличилось на 2,5% до 2 230,6 млрд тенге (15,7% от общего объема кредитов экономике). В отраслевой разбивке наиболее значительная сумма кредитов банков экономике приходится на такие отрасли, как промышленность (доля в общем объеме – 14,0%), торговля (11,6%), строительство (4,9%) и транспорт (3,6%). В августе 2020 года средневзвешенная ставка вознаграждения по кредитам, выданным в национальной валюте небанковским юридическим лицам, составила 11,9% (в августе 2019 года – 11,9%), физическим лицам – 17,1% (18,8%).

В связи с негативными последствиями коронавируса, для снижения кредитного риска, связанного с долговой нагрузкой заёмщиков и для поддержания кредитования бизнеса, в Казахстане были приняты антикризисные меры:

- введены временные меры пруденциального регулирования, направленные на высвобождение дополнительного капитала;
- разработана Программа льготного кредитования малого и среднего бизнеса, для её реализации было выделено 600 млрд. тг.
- банками предусмотрена отсрочка платежей физических лиц, индивидуальных предпринимателей и субъектов малого и среднего бизнеса, пострадавших от кризиса.

Пандемия коронавируса и снижение цен на нефть оказали существенное негативное влияние на экономику и финансовый рынок нашей страны. Но, при этом, БВУ могут осуществлять свою деятельность и в таких условиях: большинство имеют значительный запас прочности в виде собственного капитала и ликвидности для осуществления своей деятельности и оказания полного перечня банковских услуг.

Несомненно, неблагоприятные последствия действующего кризиса в стране влекут за собой рост рисков и дополнительную нагрузку на обслуживание долга заёмщиками, и это оказывает негативное влияние на прибыльность коммерческих банков, но они все же смогут сохранить стабильный уровень достаточности капитала и ликвидности в среднесрочном периоде.

Таким образом в результате проведенной работы было определено, что управление кредитными рисками является одним из основных направлений деятельности банков. Чтобы предотвратить возникновение убытков и потерь, финансовые организации используют широкий спектр методов. В зависимости от вида вероятных убытков, банк применяет те или иные способы работы с заемщиком на разных этапах кредитования. Каждый коммерческий банк использует свои инструменты для сокращения финансовых потерь. Общая стратегия

должна соответствовать целям и принципам работы определенного банка и его политике в отношении кредитов. Основными способами минимизации кредитных рисков являются: оценка кредитоспособности заемщика и установление его кредитного рейтинга, проведение политики диверсификации ссуд, страхование кредитов и депозитов, формирование резервов для покрытия возможных убытков по предоставленным займам, формирование эффективной организационной структуры, разработка кредитной политики банка с учетом проведенного анализа качества кредитного портфеля. От того насколько грамотно будет составлен кредитный договор будет зависеть своевременность возврата займа.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Юдина, А.А. Управление кредитным риском в коммерческом банке / А.А. Юдина // Экономика и менеджмент инновационных технологий. — 2020. — № 1
2. Шибасева, М.А. Управление кредитными рисками и меры по их минимизации / М.А. Шибасева // Экономика в инвестиционно-строительном комплексе и ЖКХ. — 2019.
3. Симонов, А.П. Сущность кредитного риска и кредитоспособности заемщика / А.П. Симонов // Сибирская финансовая школа. — 2019.
4. https://vuzlit.ru/68406/problema_puti_snizheniya_kreditnyh_risikov_kommercheskogo_banka_sovremennyh_usloviyah
5. https://spravochnick.ru/kredit/kreditnyy_risk/problemy_kreditnogo_riska/

САУДАДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ПЕН ЕСЕПТІЛІКТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Ниязбек Мерей,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Экономика және Бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасы 2-курс магистранты

Ғылыми жетекші: А.К. Низамдинова, эл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Экономика және Бизнес жоғары мектебі, «Қаржы және есеп» кафедрасының аға
оқытушысы, экономика ғылымдарының кандидаты

«Қазақстан -2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауына сәйкес, үдемелі индустрияландыру – бұл жаңа салаларды қалыптастыру үдерісі, сондай-ақ экономиканың бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын инновацияларды және жоғары технологияларды енгізу негізінде дәстүрлі салалардың дамуы. Қазақстандағы үдемелі индустрияландырудың басты мақсаты – бұл әртарапандыру арқылы экономиканың тұрақты және теңестірілген өсімін қамтамасыз ету.

Индустриялық-инновациялық стратегия негізінде өңірлердің ішінде бәсекеге қабілеті жоғары және экспортқа бейімделген секторларды анықтау арқылы, жалпы өңірлердің дамуына институционалды қолдау көрсету мемлекетіміздің басты мақсаты болып отыр.

Инновациялық-технологиялық даму стратегиясының басты мақсаты өнеркәсіпті тұтастай тұрғыдан да, сондай-ақ жекелеген өндірістер тұрғысынан да қайта құрылымдау болып табылады. Бұл өнеркәсіп өндірісінің құрылымында оңды өзгерістерге қол жеткізуге, бүгінгі заманға сәйкес корпоративті құрылымдарды дүниеге әкелуге және ұзақ мерзімдік ыңғайда сервисті-технологиялық экономикаға көшу үшін негіз әзірлеуді білдіреді.

Отандық өнеркәсіп өнімінің әлемдік нарықта бәсекелесуге қабілеттігіне қол жеткізу ең елеулі міндеттің бірі ретінде алға тартылып отыр. Қазіргі таңда біздің елде «Қазақстан-2050» стратегиясының және Қазақстанның «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі тұжырымдамасының шеңберінде құрылыс саласын жаңғырту, оның нормативтік-құқықтық базасын жетілдіру және мемлекеттік құрылымдар мен кәсіби құрылыс қауымдастығының барлық субъектілерінің жұмысында жаңа әдістерді дамыту ісі жүзеге асырылып жатыр.

Әлемде құрылыстың қарқынды дамуы құрылыс индустриясының етек жаюына алып келді. Құрылыс саласында жаңа технологияларға негізделген небір жаңа материалдар пайда болып, тұрғын үйлер мен ғимараттардың беріктігін нығайтып, сәніне сән қосты. Ең бастысы, бұрын қиындықпен жүргізілетін күрделі құрылыстар жеңілдеп, олардың өзіндік құны да төмендеді.

Құрылыс саласын дамыту, сондай-ақ қазіргі заманғы жағдайда құрылыс өнімінің қауіпсіздігі мен сапасын арттыру мемлекеттің өзекті экономикалық және саяси міндеттері болып табылады. Құрылыс кешені тұтастай алғанда ел экономикасына және маңыздылығы жағынан кем түспейтін әлеуметтік сала жағдайына зор әсер етеді. Құрылыстың басқа саладан ерекшеленетін және құрылыс өндірісін ұйымдастыру мен басқарудың айрықша нысандарын қажет ететін өзіне тән ерекшеліктері бар. Бұл – құрылыс объектілерінің қайталанбаушылығы, құрылыс өнімінің тұрақты сипаты, құрылыс үдерісіне қатысушылардың алуан түрлілігі, капиталдың салыстырмалы түрде баяу айналушылығы мен тәуекелдің жоғары дәрежесі.

Қазіргі нарықтық экономика жағдайында бухгалтерлік есепті жүргізу басқару жүйесінің маңызды және міндетті шарты болып табылады. Бухгалтерлік есеп өндірістің жағдайы мен экономикалық жағдайын анықтайтын негізгі міндеттерді нақты сипаттайтын жалғыз жүйе болып табылады. Бүгінгі күні тауарды сатуға байланысты салаға қатысты, ең озық мәселелерге, өндірілетін өнімнің түрлеріне үлкен мән бере отырып, өндіріске жұмсалған шығындардың көлемін азайту және өзіндік құнды дұрыс және дәл анықтау қажет.

Нарықтық экономика жағдайында кез-келген ұйымда шығындарды басқаруға басты назар аударылуда, себебі қатаң нарықтық орта өз заңдылықтары мен ережелерін ұсынады. Еңбек, материал, қаржы, ақпарат және тағы басқа ресурстарды үнемді пайдалану арқылы жоғары табыс табу, сол арқылы ең жоғарғы тиімділікке қол жеткізу – бұл ұйымдардағы шығындарды басқарудың негізгі мақсаты деп танылады.

Қазіргі таңда Қазақстандық өндірістік есептің нарықтық экономика талаптарына, ұйымды басқарудың экономикалық әдістерінің талаптарына біртіндеп бейімделуі жүріп жатыр. Қазақстан экономикасының қазіргі кезеңінде жеке өндірушінің бейімделу күрделілігін анықтайтын, өндіріс пен өнімді өткізу көлемінің ауытқуына бір жағынан, оның жалпы көлеміндегі тұрақты шығындардың үлесінің жоғарылауына, екінші жағынан бір мезетте әсер ететін нарықтық процестер өнімнің өзіндік құнының құбылуына, сәйкесінше табыстың өзгеруіне де өз ықпалын тигізеді.

Кез келген ұйым өзінің атқарған жұмысынан неғұрлым көп пайда алуға тырысады. Ұйымдар өздерінің тауарларын тек жоғарғы тиімді бағамен сатып қана қоймай, сонымен қатар оны өндіруге және өткізуге кететін шығындарды қысқартуға тырысады. Ұйым табысының ұлғаюының қайнар көзі, ең біріншіден, оның сыртқы жағдайына байланысты болса, екіншіден, ұйымның ұйымдастырылған өндіріс үрдісінің тиімділігіне және өндірілетін тауардың кезекті өткізілуіне байланысты болады.

Өндірістік шығындар, өнімнің өзіндік құны экономикалық сатының басты элементтері болып табылады. Олардың деңгейі, көбінесе, пайда көлемін, ұйым рентабельділігін және шаруашылық қызметінің тиімділігін анықтайды. Сонымен қатар, ұйымның бәсеке қабілеттілігін, беріктілігін, қаржылық тұрақтылығын анықтай отырып, оның өндірістік шығындарын қысқартып, оптималды экономикалық жетілдірудің негізгі бағыты болып табылады.

Бухгалтерлік есептің экономикалық ғылым ретінде дамуы тарихи түрде экономикада болып жатқан процестермен тығыз байланысты. Қазіргі тенденция, атап айтқанда, әр түрлі қызмет салаларына ақпараттық технологиялардың қарқынды енгізілуіне байланысты. Бұл ретте негізгі міндеттердің бірі ретінде цифрлық технологиялардағы алшақтықты қысқарту қажеттілігі айқындалды.

Ақпараттық қоғамды дамыту стратегиясын іске асыру мақсатында "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасы бекітілді. Бұл бағдарламада цифрлық экономика "азаматтар мен қоғамның сапалы және сенімді ақпарат алуға, Қазақстан Республикасының ақпараттық инфрақұрылымын дамытуға, қазақстандық ақпараттық-телекоммуникациялық

технологияларды құруға және қолдануға, сондай-ақ әлеуметтік және экономикалық сала үшін жаңа технологиялық негізді қалыптастыруға қажеттіліктерін ескере отырып, ақпараттық кеңістікті қалыптастыруға ықпал ететіні" атап өтілді.

Осындай міндеттердің қатарында цифрлық экономикаға көшу саласындағы мынадай жоспарланған іс-шараларды және олардың бухгалтерлік қызметке ықтимал әсерін атап өткен жөн:

- цифрлық экономиканы құқықтық реттеу жүйесін құру, цифрлық технологиялар базасында азаматтық айналымды енгізу. Бұл міндетті іске асыру елеулі заңнамалық новеллаларды, есепке алу процесін ұйымдастыру тұрғысынан ұғынылып қана қоймай, оларды бухгалтерлік есеп объектілері ретінде жіктеу тұрғысынан да зерттелуі тиіс қағидатты жаңа ұғымдар мен регламенттерді құқықтық айналымға енгізуді талап етеді;

- цифрлық экономика үшін жоғары білікті кадрлар даярлауды қамтамасыз ету білім берудің барлық деңгейлері мен бағыттары саласында, оның ішінде "Бухгалтер"кәсіби стандартына бағдарлана отырып, бухгалтерлік кадрлар даярлау процесін жүйелі құруды білдіреді.;

-сандық технологияларды құру (негізінен отандық әзірлемелер негізінде);

-мемлекеттік басқару және мемлекеттік қызметтер көрсету салаларында, оның ішінде халықтың және шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің мүдделері үшін цифрлық технологиялар мен платформалық шешімдерді енгізу, бұл, атап айтқанда, есептілікті жинау және өңдеу жүйесіне жаңа тәсілдерді әзірлеуге мүмкіндік береді;

-цифрлық технологиялар мен платформалық шешімдерді енгізу арқылы денсаулық сақтау, білім беру, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, құрылыс, сауда, мемлекеттік шаруашылық, көлік және энергетикалық инфрақұрылым, қаржы қызметтерін қоса алғанда, экономика мен әлеуметтік саланың басым салаларын қайта құру. Көрсетілген міндетке қол жеткізу экономикалық субъектілер арасындағы барлық деңгейдегі өзара іс-қимылды жеделдетіп қана қоймай, олардың қызметіне құрылымдық түзетулер енгізеді, бұл бухгалтерлік есептің бүкіл жүйесін елеулі қайта құруды талап етеді.

Сауда экономиканың жетекші салаларының бірі болып табылады. Елдің экономикалық қызметінде сауда кәсіпорындары саны бойынша алғашқы орындардың бірінде екені сөзсіз. Бөлшек тауар саудасы жалпы сауда кәсіпорындарының анықтайтын қуатының көрсеткіштерінің бірі ретінде әрекет етеді, өйткені оның мәні бойынша кәсіпорынның қызмет көлемін бағалауға болады, ол кәсіпорын ресурстарын пайдалану тиімділігі мен тауарларды сатуға жұмсалған жалпы шығындарды сипаттайды. Бөлшек сауда айналымы маңызды ұлттық экономикалық көрсеткіштердің бірі болып табылады. Сол үшін де ол ел өмірінде болып жатқан экономикалық және әлеуметтік-экономикалық процестерді ажыратады.

Тауар айналымы саласында бөлшек сауда айналымы сауданың басқа көрсеткіштеріне, атап айтқанда тауарлық қорларға және олардың саудадағы еңбек айналымына және т.б. әсер етеді. Бөлшек сауда айналымын талдау деңгейі мен сапасы мынадай маңызды шарттармен айқындалады: басқарудың барлық деңгейлеріндегі ұйым басшылығының құзыреттілігімен; функционалдық бөлімшелерде жұмыс істейтін мамандардың біліктілігімен; ақпараттық базаның болуымен және компьютерлік техникамен қамтамасыз етілуімен. Сапалы жүргізілген талдау еңбек құралдарын пайдаланудағы "қиындықтарды" көрсетуге мүмкіндік береді, ал алынған нәтижелерді объективті және барабар бағалау осы бағыттағы жедел және перспективалы жұмысты неғұрлым нақты ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Экономика профессоры Н.В.Адамов және М.В. Вахрушин бөлшек сауданың экономикалық өсу деңгейін анықтау кезінде бухгалтерлік есеп жүйесіндегі артықшылықтар мен кемшіліктерді анықтады. Ал кейбір ғалымдар, мысалы, А.Д. Шеремет және И.А. Кошкин, бөлшек саудадағы бухгалтерлік есепті жетілдіру жолдарын анықтады. Атап айтқанда, профессор, экономика ғылымдарының докторы, әртүрлі жұмыстар мен теориялардың авторы – И.А. Кошкин саудадағы бухгалтерлік есепті жетілдірудің өзіндік нұсқасын ұсынды: «Бухгалтерлік есеп әдістемесі мен технологиясын жетілдірудің маңызды бағыттарының бірі – бұл іскери практикадағы ауытқу әдісімен ақпаратты есепке алу. Сауда кәсіпорындары мен

ұйымдарындағы бухгалтерлік есеп әдістемесінің дамуы, оның әдістемесі мен ұйымдастырылуын жетілдіру және сайып келгенде экономикалық механизмді жетілдіруде есеп пен бақылау рөлінің артуы осы саладағы ғылыми зерттеулерді күшейтуді және олардың нәтижелерін тәжірибеге кеңінен енгізуді талап етеді».

Сауда ұйымдарындағы бухгалтерлік есепті жүргізудің маңызы өте зор. Себебі күнделікті жүргізіліп отырған нақты дұрыс есептілік қызметтің табысты болуына бірден-бір себеп.

Сондықтан сауда ұйымдарының алдына бухгалтерлік есепті жүргізудің төмендегідей міндеттері қойылған:

- 1) сақталуды және ұтымды пайдалануды қамтамасыз ететін ұйымдардағы барлық мүліктің сандық – сомалық есебі;
- 2) ұйым мүлкін қалыптастыру көзінің есебі (ұйымның міндеттемесі);
- 3) сауда ұйымдарындағы бухгалтерлік өткізбенің көмегімен жүзеге асатын барлық шаруашылық процестердің сипаттамасы;
- 4) саудалық және басқарушылық қызметті жүзеге асыруға кеткен сандық және сапалық есебі;
- 5) ұйымды басқару және жетекшілік ету үшін қажетті ұйымның сауда қызметінің толық және жеткілікті ақпараттарының қалыптасуы;
- б) аналитикалық есептің жүргізілуі тауарлардың, сатып алушылар, жабдықтаушылар және басқа да объектілер есебінің жан-жақты мағлұмат алу үшін қажеттілігі.

Саудадағы бухгалтерлік есептің нақты ерекшеліктеріне тауарларды қабылдауды, сақтауды және өткізуді есепке алу және тіркеу, сонымен қатар сату кезінде бақылау-касса машиналарын қолдану қажеттілігі жатады. Бөлшек бухгалтерлік есеп тауарларды алу, сату және қайтару және басқа операцияларды есепке алуды қамтиды. Сауда ұйымдарының қызметінде айналым, сатып алу, тасымалдау, сату, қабылдау, тиеу-түсіру, сақтау, тұтынушыларға жеткізу, есептен шығару, есептен шығару және т.с.с. байланысты тауарлық операциялар бар.

Белгіленген объектілер саудадағы бухгалтерлік есептің рөлі мен маңызын күшейтеді. Бухгалтерлік есеп нарықтық экономикасы дамыған елдерде де, Қазақстан Республикасында да басқарудың маңызды функцияларының бірі болып табылады.

Бухгалтерлік есеп-бұл заңды тұлғаның шаруашылық операциялары, оның мүлкі, осы мүлікті қалыптастыру көздері, ұйым міндеттемелерінің пайда болуы мен қозғалысы туралы ақпаратты ақшалай түрде жинау, өлшеу, тіркеу, өңдеу және беру жүйесі.

Цифрлық экономиканың дамуы ақпараттық технологиялар рөлінің күшеюімен, жасанды интеллект саласындағы әзірлемелермен, бизнес-процестердің көпшілігінде құрылымдық өзгерістермен қатар жүреді. Бұл кәсіби қызметтің көптеген түрлеріне болашақ сұранысқа қатысты пессимизм мен белгісіздік тудырады. Осы ретте келешегі ұзақ жылдар бойы талқыланатын бухгалтерлік есепті айтуға болады.

Бухгалтерлік есептегі мамандардың құзыреттілігін дамыту бағыттарын белгілеу үшін бухгалтерлік есептің нео-классикалық құрылымына-теорияға, практикаға және әдіснамаға цифрлық технологиялардың әсер ету ерекшелігі зерттелуі тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Назарова В.Л. Бухгалтерский учет в отраслях: учебник / В. Л. Назарова. -Алматы Экономика, 2016. – 253с.
2. Радостовец В.В. Теория и отраслевые особенности бухгалтерского учета: научное издание – Алматы: Центраудит-Казахстан, 2017. – 495с.
3. Толпаков Ж. С. Бухгалтерский учет [Текст]- учебник / Ж.С. Толпаков. – Караганда: ОАО Карагандинская полиграфия, 2016. – 980с.
4. Акчурина Е.В., Бухгалтерский финансовый учет: Учебное пособие, – М.: Издательство «Экзамен». 2019.
5. Бобров Н. Анализ новых тенденций в развитии розничной торговли – М.: Маркетинг, 2019.
6. Безруких П.С., Кондраков Н.П., Палий В.Ф. Бухгалтерский учет: Учебник, М.: Бухгалтерский учет, 2017.
7. Учет в торговле: // Приложение к журналу «Главбух» 2018, №1, с. 65

ПАНДЕМИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КОМПАНИЯЛАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІГІ ЖӘНЕ ОНЫҢ БИЗНЕСТІ БАСҚАРУҒА ТИГІЗЕТІН СЕПТІГІ

Сейдаханов Мұхтархан Чимкентбайұлы
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Экономика және Бизнес Жоғары Мектебі
«Есеп және аудит», 2 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: э.ғ.к., доцент Байдаулетов М.Б
e-mail: seyдаханов99@mail.ru

2020 жылдың бірінші тоқсаны көптеген компаниялар үшін өте ұзақ уақыт бойы ең қиын болды. Көптеген экономикалар 2020 жылдың басында қалыпты өсуді жалғастырған кезде, ол наурыз айының ортасында әлемнің көптеген бөліктерінде COVID-19 пандемиясының өршуіне байланысты тоқтап қалды. Көптеген үкіметтер соңғы тарихта прецеденті жоқ экономикалық қызметтің шектеулерімен жауап берді: күнделікті іс-әрекеттерді жүргізудегі үзілістерден бастап, белгілі бір салалар мен қызмет түрлерін толығымен оқшаулауға дейін.

2020 жылғы 31 Наурызда аяқталатын есеп беру кезеңдерінің қаржылық әсері есеп беру кезеңінің аяқталуы мен жаһандық пандемияның басталуы арасындағы қысқа уақытқа байланысты көптеген салалар үшін шектелуі мүмкін. Алайда, алдағы есеп беру маусымына әсер айтарлықтай болуы мүмкін: күтілгеннен үлкен құлдырау, экономикалық ірі елдердегі құлдырау, пандемияның одан әрі дамуына қатысты белгісіздік және сатылымға, жеткізілім тізбегіне, қаржы нарықтарына және басқа салаларға кең әсер ету айтарлықтай белгісіздік қосады. инвесторлармен қарым-қатынас кезінде мұқият қарауды қажет ететін қаржылық нәтижелер мен перспективалар.

Пандемия туралы білім артып, әлемнің көптеген бөліктерінде инфекция деңгейі айтарлықтай төмендегенімен, ол жыл соңына дейін және одан кейінгі кезеңде үлкен қауіп болып қала береді. 30 жылғы 2020 маусымдағы есеп беру кезеңінің жақындауына байланысты, біз қазір 2020 жылдың бірінші тоқсанының соңында компаниялардың осы маңызды есеп беру мәселесін қалай шешкені туралы түсінік беріп, кейбір нұсқаулар мен ұсыныстар беретін уақыт деп санаймыз. алдағы қаржылық нәтижелерді жариялау. Пандемия жаһандық проблема болғанымен, оның салаларға әсері 2020 жылдың бірінші тоқсанында мүлдем басқаша болды. Бірінші тоқсандағы қысқа мерзімге байланысты кірістерге әсер ету қалыпты болды, өйткені пандемия наурыз айының ортасында жаһандық проблемаға айналды. Алайда, компаниялардың нәтижелеріне әсер ету өте маңызды және кең таралған.

Біздің іріктеме статистикалық тұрғыдан өкілдік етпейтініне қарамастан, ол салалар бойынша әр түрлі әсерді айқын көрсетеді. Бұғаттау тұтыну тауарларына, саяхаттарға және демалуға бірден және тікелей әсер етеді. Тау-кен өндіру / шикізат саласына негізінен мұнай бағасының күрт төмендеуі және сұраныстың едәуір әлсіреуі әсер етті. Ықтимал әсерлер кең таралған және қысқа мерзімді жедел әсерлерден (мысалы, дүкендерді жабу) ұзақ мерзімді және жанама әсерлерге дейін (мысалы, бизнес-модельдерді өзгерту). Акционерлер мен қаржылық есептілікті пайдаланушылар үшін бизнеске әсерін және оның қаржылық көрсеткіштерге әсерін түсіну маңызды.

Бұл белгісіздіктер мен экономикаға байланысты салдарлар ұзақ уақытқа созылуы мүмкін болғандықтан, компаниялар қазіргі жағдайда есеп беру әдісінің стратегиясын жасағысы келуі мүмкін. Ықтимал тәсілдер мен бағдарлар туралы біраз түсінік алу үшін біз кейбір таңдалған компаниялардың 2020 жылдың бірінші тоқсанындағы есебін зерттедік. Қолданыстағы және әлеуетті акционерлер жарияланған қаржылық есептілік негізінде инвестициялау туралы шешім қабылдайды. Олар үшін пандемияның компанияға қалай әсер ететінін және пандемияның қаржылық салдары қандай екенін түсіну өте маңызды. Инвестициялық шешімдер болашақ ақша ағындарына негізделген, яғни берілген ақпарат қаржылық есеп

берушілерде ағымдағы және өткен нәтижелерді түсінуге және болашақ кірістер туралы пікір қалыптастыруға мүмкіндік беруі керек.

Қаржылық нәтижелер тұрғысынан таза пайда, ең бастысы операциялық пайда немесе шығын туралы есеп өте маңызды. ҚЕХС сәйкес ұсынылған операциялық нәтиже өткен нәтижелер туралы шынайы және әділ көзқарасты көрсетуі керек. Алайда, өнімділіктің қозғаушы күштерін түсіну және болашақ болжамдар үшін негіз қалыптастыру үшін қосымша ақпарат қажет. Осыған байланысты компаниялар әдетте баламалы тиімділік көрсеткіштерін немесе ҚЕХС-қа жатпайтын көрсеткіштерді пайдаланады. Бұл көрсеткіштер бухгалтерлік есеп стандарттарымен реттелмейді. Компаниялар әдетте бұл сандарды тұрақты деп санайтын, сондықтан сирек кездесетін немесе бір реттік оқиғалар мен операциялардан босатылған операциялық нәтижені көрсету үшін пайдаланады. Табыс пен кірістілікке әсер еткеніне қарамастан, covid-19-мен байланысты әсерлер қаржылық жағдайға да айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Әлемдік экономикадағы айтарлықтай құлдырау және белгісіздіктің жоғары деңгейі көптеген компаниялар мен салалар үшін құнсыздануды тексеруге себеп болуы мүмкін. Егер компаниялар гудвилдің құнсыздануын қалпына келтіруге әкелуі мүмкін белгісіздіктердің едәуір аз болуына байланысты жыл соңында өз болжамдарын қайта қарау керек деп санаса да, IFRS 10 аралық кезеңдегі құнсыздануды тікелей мойындауды талап етеді. және сол есепті жылдың кейінгі кезеңінде сторнирлеуге тыйым салады.

Әсер етуі мүмкін басқа ықтимал активтер-бұл қажетті шектеулер мен сұраныстың аздығына байланысты қорлар. Сауда дебиторлық берешегі жұмыссыздық пен экономикалық құлдыраудың жоғарылауына байланысты несиелік тәуекелдің жоғарылауына байланысты жоғары резервтерді қажет етуі мүмкін. Бірінші тоқсанда тек 2 компания айтарлықтай құнсыздану туралы хабарлады, олардың біреуі ғана COVID-19 әсерін тікелей көрсетті. Елеулі құнсыздануы жоқ қалған компаниялардың кейбіреулері оқиғаларға негізделген шолу жүргізгендерін ашық айтты, бірақ құнсыздануды тану қажет емес.

COVID-19 пандемиясы-бұл соңғы тарихта бұрын-соңды болмаған үлкен оқиға, ол белгісіз уақыт аралығында бүкіл әлемдегі көптеген кәсіпорындарға айтарлықтай әсер етеді. Бұл тіпті көптеген кәсіпорындар мен олардың бизнес-модельдерінің стратегиялық жағдайын қайта қарауға әкелуі мүмкін, бұл портфельді түзету талаптарының артуына әкеледі. Жеткілікті капиталға, акционерлік капиталға және Қарыз қаражатына қол жетімділікті қамтамасыз ету осы ортадағы нарықтық позицияларды сақтау және нығайту үшін өте маңызды. Осыған байланысты компаниялардың өмірлік маңызды мүдделері үшін өз акционерлеріне және қаржылық ақпараттың басқа пайдаланушыларына жеткілікті және өзекті ақпарат беру. Таратылатын әсерлер туралы, басшылықтың осы күрделі мәселеге қалай жауап беретіні туралы нақты және айқын Ақпарат және оның жақын болашақтағы белгісіздіктерге қатысты пікірлері мен болжамдары маңызды.

Ұсынылған шолудың негізінде біз жартыжылдық есептілікке арналған мынадай түйінді ұсынымдарға иеміз:

Пайдаланушылар жарты жылдық және қаржылық жағдай, әсіресе таза қарыз бен өтімділік нәтижелері бойынша covid-19 пандемиясы туралы егжей-тегжейлі және сандық ақпаратты күтеді.

Қаржылық ақпарат бөлімінің басындағы негізгі әсерлердің қысқаша сипаттамасы пайдаланушыларға ең маңызды аспектілерді анықтауға және оларға назар аударуға көмектеседі.

Компаниялар ықтимал салдарларды азайту жөніндегі өз іс-әрекеттерін нақты түсіндіріп, мүмкіндігінше сандық ақпарат беруі керек. Белгісіздіктің жоғары деңгейіне байланысты сезімталдық туралы сандық ақпаратты кеңінен қолдану ұсынылады. Пайдаланушылар болжамдар мен сценарийлердің негізінде ағымдағы жылға арналған болжамдар мен болжамдар туралы нақты мәлімдемелерді бағалайды. Болжам жасаудан гөрі кең ауқымды ашып, онымен байланысты белгісіздіктерге ашық болған дұрыс!

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының covid-19 ауруының таралуына байланысты пандемия мәртебесін беруіне байланысты ҚР Президенті "Қазақстан Республикасында

төтенше жағдайды енгізу туралы" 2020 жылғы 15 наурыздағы № 285 Жарлық шығарды. Жарлыққа сәйкес елде төтенше жағдай енгізіліп, ірі қалаларда қатаң карантин белгіленді. Шектеу шаралары кейбір жағдайларда бизнесті жүргізуге теріс әсер етті:

- белгілі бір қызмет түрлерін ішінара немесе толық тоқтату (немесе қызмет көлемін шектеу);

- өнімді, шикізатты жеткізудегі проблемалар;
- персоналдың жұмысын шектеу немесе тоқтату;
- сатуды қысқарту және кірісті азайту;
- өндірісті, дүкендерді, офистерді және басқа да объектілерді жабу;
- қаржыландыруға байланысты проблемалар және т. б.

Айта кету керек, экономикаға басқа жағымсыз фактордың әсері – мұнай бағасының төмендеуі де қолайсыз экономикалық салдарға әкеледі.

Мұндай жағдайларда компанияларға covid-19 жағдайының активтердің құнын бағалауға және қаржылық есептіліктегі ақпаратты ашуға әсерін қарастырған жөн:

- қаржылық емес активтердің (гудвиллді қоса алғанда) құнсыздануы туралы);
- қорларды бағалау туралы;
- шарттардың ауыртпалықты талаптары туралы;
- күтілетін кредиттік шығындарға резервтер туралы;
- әділ құнды бағалау туралы.

Covid-19-ның қаржылық есептілікке әсерін түпкілікті мойындау нақты фактілер мен жағдайларға байланысты болады.

Іс жүзінде барлық компаниялар қаржылық есептілікте басты тақырыпқа, атап айтқанда құнсыздануға тап болады:

- негізгі құралдардың;
- материалдық емес активтер;
- қорлар;
- дебиторлық берешек;
- борыштық және үлестік инвестициялар;
- гудвилл.

Ықтимал құнсызданудың белгілері операциялар санының уақытша тоқтатылуы немесе қысқаруы, тауарларға/көрсетілетін қызметтерге сұраныстың және бағаның төмендеуі болуы мүмкін.

Компания басшылығы қорлардың қалдығы мен қорлардың сұранысы мен бағасының төмендеуіне байланысты тәуекелдерді мұқият талдауды қажет етуі мүмкін. Мұның салдары қорлардың құнының бір бөлігін сатудың таза құнына дейін есептен шығару болуы мүмкін, сонымен қатар қорларды өзіндік құны бойынша бағалау үшін өндіріс деңгейінің төмендеуін есепке алу қажет болуы мүмкін, өйткені қалыпты өндірістік қуаттың өзгеруі орын алады.

Өндірісті жоспарланбаған тоқтату немесе жұмыс күшінің/материалдардың жетіспеушілігінен оның көлемінің айтарлықтай төмендеуі өндіріс деңгейінің қалыптыдан төмендеуіне әкелуі мүмкін. Бұл жағдайда жеткілікті жүктелмеген қуаттар салдарынан өндіріске жатқызыла алмайтын артық (толық бөлінбеген) тұрақты үстеме шығыстар олар туындаған кезеңнің есебіне жатқызылуға тиіс.

Экономикалық белсенділіктің төмендеуі, тауарларға/қызметтерге сұраныс жеңілдіктердің ұлғаюына, берешекті өтеу кезінде дисконттар беруге әкелуі мүмкін.

15 (IFRS) "сатып алушылармен жасалған шарттар бойынша түсім" ХҚЕС-ке сәйкес компания келісім-шарт талаптарын және мәміле бағасын анықтауда өзінің әдеттегі іскерлік тәжірибесін талдауы керек.

Мәміле бағасы-бұл үшінші тараптардың атынан алынған соманы қоспағанда, компания уәде етілген тауарларды немесе қызметтерді сатып алушыға беру орнына алуға құқығы бар өтемақы сомасы. Сатып алушымен келісім-шарт бойынша уәде етілген өтеу белгіленген сомаларды, ауыспалы сомаларды немесе екеуін де қамтуы мүмкін. Өтеу сомасы жеңілдіктерге, арнайы жеңілдіктерге, қаражатты қайтаруға, кредиттерге, баға бойынша жеңілдіктерге,

ынталандыруларға, нәтижелер үшін бонустарға, айыппұлдарға немесе басқа да ұқсас баптарға байланысты өзгеруі мүмкін. Қазіргі жағдайда компаниялар бұрын пайдаланған клиенттерге жеңілдіктер бере ала ма, жоқ па, соны қарастыруы керек. Сондай-ақ, кәсіпорындарға COVID-19-мен күресу жағдайында күтілетін сатылымдар мен жеңілдіктердің көлемін және болашақ жеңілдіктер арқылы кірістерге қатысты бағалауды қайта қарау ұсынылады.

Мысал

Компания 10 000 000 теңге сыйақы үшін 10 кофемашин сатты. Бұл компанияның пандемия салдарынан айтарлықтай экономикалық қиындықтарға тап болған жаңа аймақтағы алғашқы сатылымы болды.

Уәде етілген өтемнің барлық сомасын алмау ықтималдығына қарамастан, компания келесі үш жыл ішінде аймақтың экономикасы қалпына келеді деп күтеді, сондықтан осы клиентпен қарым-қатынас осы аймақтағы басқа әлеуетті клиенттермен ынтымақтастық орнатуға көмектеседі деп шешім қабылданды.

Фактілер мен мән-жайларды бағалауды негізге ала отырып, компания баға шегінімін беруді және сатып алушыдан өтемнің неғұрлым төмен сомасын (4 000 000 теңге) қабылдауды жоспарлап отыр.

15 ҚЕХС (IFRS) негізінде компания клиенттен алуды күтетін соманы, яғни 4 000 000 теңге мөлшеріндегі түсімді көрсетеді.

Үкімет нақты салаларға тікелей мемлекеттік көмек көрсете алады, сондықтан компаниялар бұл жәрдемақыларды ХҚЕС (IAS) 20 "мемлекеттік субсидияларды есепке алу және мемлекеттік көмек туралы ақпаратты ашу" сәйкес мемлекеттік субсидиялар ретінде қарастыру керектігін бағалауы керек.

Қазіргі экономикалық жағдайда компанияларға қарыз міндеттемелерін орындау қиынға соғуы мүмкін. Егер келісімдердің бұзылуы келісім-шарт мерзімі аяқталғанға дейін қарыздың өтелуіне әкеліп соқтырса, онда компания басшылығы бұл бұзушылықты компанияның жақын болашақта өз қызметін жалғастыру қабілетін анықтаған кезде кеңірек бағалаудың бір бөлігі ретінде қарастыруы керек. Қызметтің үздіксіздігін бағалау қаржылық есептілік жарияланған күнге дейін жүргізілуге тиіс.

Егер басшылық болса, Компания бұдан былай тұрақты болмайды:

- кәсіпорынды жоюға ниетті;
- қызметін тоқтатуды жоспарлап отыр;
- оның нақты баламасы жоқ.

Компаниялар болашақта өз қызметін жалғастыру қабілетіне елеулі күмән тудыруы мүмкін оқиғаларға немесе жағдайларға байланысты елеулі белгісіздіктерді ашуға міндетті. Сонымен қатар, басшылық маңызды белгісіздік жоқ деген қорытындыға келген кезде ашу қажет, бірақ мұндай тұжырымға келу үшін кәсіби шешім қажет.

Қызметтің үздіксіздігі туралы жорамалдың орындылығын бағалау кезінде басшылық оқиғалардың ықтимал нәтижелері мен шарттардың өзгеруін ескере отырып, перспективалар туралы барлық қолда бар ақпаратты (есепті күннен кейін 12 ай кезеңімен шектелмей) бағалайды.

Экономиканың кейбір салаларына басқаларға қарағанда көбірек әсер етеді, бірақ барлық компаниялар қызметтің үздіксіздігін бағалау үшін ықтимал салдарларды ескеруі керек.

Тез өзгертін экономикалық жағдайларды ескере отырып, 2019 жылы дайындалған бюджет пен 2020 жылға арналған болжамдар көптеген жағдайларда шектеулі болуы мүмкін. Менеджментті бағалау әр түрлі сценарийлерді ескеруі өте маңызды, сондықтан ағымдағы оқиғалар мен жағдайлардың компанияның қызметіне әсерін бағалау және ақша ағындарын болжау қажет. Негізгі мәселе-компанияның өтімділігі өтеу мерзімі басталған кезде өз міндеттемелерін орындауды жалғастыру үшін жеткілікті ме, жоқ па. Оған жауап беру үшін компаниялар қарастыруы керек:

- олардың ақшалай қаражаты жеткілікті ме, қысқа мерзімді қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін қарыз қаражаты бар ма;

- өтеу мерзімі басталған кезде міндеттемелерді орындау үшін жеткілікті ақша ағындарын қалыптастыруға мүмкіндік беретін келесі әрекеттер;

- несиелі ресурстарын қайта құрылымдау немесе ұлғайту туралы кредиторлармен келіссөздер жүргізу мүмкіндігі.

Компания басшылығы қаржы ресурстарының қолжетімділігін қайта қарастырып, келесі факторларды ескеруі керек:

- төмен несиелік рейтингі бар қарыз алушыларға қаржы нарықтарына қол жеткізу қиынға соғуы мүмкін;

- кредиторлар айтарлықтай жоғары кірістілік немесе кепілдік сияқты жаңа шарттарды талап ете алады;

- ұлттық валютаның құнсыздануына байланысты шетел валютасындағы қарыздары бар қарыз алушылар Борышқа қызмет көрсетуге айтарлықтай үлкен шығындарға ұшырауы мүмкін.

ДДҰ коронавирустық пандемия туралы 30 жылдың 2020 қаңтарында, яғни есепті кезең аяқталғаннан кейін (31 жылдың 2019 желтоқсанында) жариялады және осы хабарландырудан кейінгі шаралар есепті кезең аяқталғаннан кейін қабылданды. Сондықтан, 2019 жылғы 31 желтоқсанда қол жетімді ақпаратқа сүйене отырып, оқиғалар түзетілмеуі мүмкін, тек 2019 жылғы қаржылық есептілікте ашылуы мүмкін, өйткені 2019 жылдың соңында карантинді енгізуге байланысты жағдайларды растайтын оқиғалардың бар екендігі туралы ешқандай дәлел болған жоқ. Карантинді енгізу бойынша барлық оқиғалар 2019 жылғы 31 желтоқсаннан кейін болды, сондықтан COVID-19 2019 жылғы түзетілмейтін оқиға ретінде қарастырылуы керек.

34 (IAS) "аралық қаржылық есептілік" ҚЕХС (IAS) барлық оқиғалар/операциялар аралық кезең дербес кезең болғандай танылуын және бағалануын талап етеді, яғни аралық қаржылық есептілік үшін тануға немесе бағалауға қатысты ерекшеліктер жоқ. Есептілікті ұсыну жиілігі компания қызметінің жыл ішіндегі нәтижелерін бағалауға әсер етпейді. Аралық кезең неғұрлым ұзақ қаржылық кезеңнің бөлігі болып табылады.

Аралық қаржылық есептілік соңғы жылдық қаржылық есептілік уақытынан бастап болған өзгерістерге шоғырланады. Өзгермелі экономикалық жағдайларды ескере отырып, 2020 жылғы кезеңдегі аралық қаржылық есептіліктегі ақпарат әдеттегіден көп түсіндіруді талап етуі мүмкін.

Аралық кезеңдердегі активтерді, міндеттемелерді, кірістер мен шығыстарды тану қағидаттары жылдық қаржылық есептіліктегі сияқты.

ҚЕХС (IAS) 34-тің негізгі мақсаты аралық қаржылық есепте жылдық қаржылық есепке енгізілген тиісті ақпараттың түсіндірмесі мен жаңартылуы қамтылуын білдіреді.

Covid-19 пандемиясынан туындаған маңызды оқиғалар:

- тауарлық-материалдық қорларды өткізудің таза құнына дейін есептен шығару;

- қаржылық емес активтердің, негізгі құралдардың, пайдалану құқығы нысанындағы активтердің, материалдық емес активтердің, келісімшарттық активтердің немесе басқа да активтердің құнсыздануынан болған шығындарды тану;

- қаржы активтерінің құнсыздануынан болған шығындарды тану;

- негізгі құралдар мен инвестициялық жылжымайтын мүліктің әділ құнының өзгеруі;

- қызметкерлерді жұмыстан босату шығындары;

- ауыр шарттарды тану;

- бұрын хабарланған сомаларды бағалаудағы өзгерістердің сипаты мен саны;

- сипатына, мөлшеріне немесе жиілігіне байланысты ерекше болып табылатын активтерге, міндеттемелерге, капиталға, таза кіріске немесе ақша ағындарына әсер ететін баптардың сипаты мен саны;

- бағалы қағаздарды шығару, сатып алу және өтеу;

- еншілес компанияларға бақылауды жоғалтуды, қайта құрылымдауды және қызметін тоқтатуды қоса алғанда, аралық кезең ішінде кәсіпорын құрамындағы өзгерістердің әсері.

Сондай-ақ қаржы құралдарының әділ құны туралы ақпаратты ашу қажет. Көптеген ашуды ХҚЕС-тің басқа стандарттары талап етеді және аралық қаржылық есептілікте міндетті емес болса да, қазіргі жағдайда компаниялар аралық қаржылық есептіліктің осы есептерді пайдаланушыларға тиісті ақпаратты ұсынуын қамтамасыз ету үшін осы ақпаратты ұсынуды талап етуі мүмкін. Қызметтің үздіксіздігі туралы талаптар аралық қаржылық есептілікке де қолданылады. Осы бағалауды жүргізу кезінде компания басшылығы аралық қаржылық есеп бекітілген күнге дейінгі барлық ақпаратты назарға алуы қажет. Жылдық қаржылық есептілікті дайындау кезінде қызметтің үздіксіздігін бағалау үшін қолданылатын пайымдаулар аралық қаржылық есептілікке де қолданылады. Компанияның Қызметтің үздіксіздігі туралы жол беруіне байланысты белгісіздіктерді бағалау кезінде басшылық аралық қаржылық есептілікті дайындау күнінен кейін кемінде 12 ай кезеңдегі барлық қолда бар ақпаратты ескереді.

Мысал

Компания күнтізбелік жыл аяқталғаннан кейін 2020 жылғы 31 наурыздағы жағдай бойынша тоқсан сайынғы аралық қаржылық есептілікті дайындайды. Бұл ретте ол Қызметтің үздіксіздігі туралы жорамалдың орындылығын бағалау кезінде 2021 жылғы 31 наурызға дейінгі кезеңдегі ақпаратты ескереді. Егер компанияның аралық қаржылық есептілік шығаруға бекітілген күні өз қызметін тұрақты негізде жалғастыру қабілетіне қатысты елеулі белгісіздік болса, онда бұл белгісіздік ең соңғы жылдық қаржылық есептілікте ашылғанына қарамастан, осы аралық қаржылық есептілікте ашылады. Құнсыздану мәніне шолулар және "активтердің құнсыздануы" 36 ХҚЕС (IAS) сәйкес қаржылық емес активтердің құнсыздануына кейінгі кез келген тесттер жылдық есепті күн сияқты аралық есепті күнге де орындалады. Компаниялар өздерінің соңғы жылдық қаржылық есептілігін дайындау кезінде ХҚЕС (IAS) 36 сәйкес құнсыздану мәніне гудвилл мен материалдық емес активтерді тестілеген болуы мүмкін, алайда ағымдағы экономикалық мән-жайларды ескере отырып, осы активтердің аралық есепті күнгі құнсыздану белгілері олардың құнсыздану мәніне жаңа тестілеуді бастау шешіміне әсер етуі мүмкін.

Егер компания қаржылық емес активтердің құнсыздануынан болатын елеулі залалды таныса, онда ол өзінің аралық қаржылық есептілігінде соңғы жылдық қаржылық есептілікке енгізілген тиісті ақпараттың түсіндірмесін және жаңартылуын ұсынады.

Активтердің ықтимал құнсыздану белгілерінің болуын бағалау кезінде компаниялар кем дегенде мынадай белгілерді қарауы тиіс:

1) Сыртқы ақпарат көздері:

- кезең ішінде активтің құны уақыттың өтуімен немесе қалыпты пайдалану кезінде күтілгеннен едәуір көп төмендегені байқалатын белгілердің болуы;

– кәсіпорын үшін қолайсыз салдары бар елеулі өзгерістер кезең ішінде орын алды немесе жақын болашақта кәсіпорын қызметін жүзеге асыратын техникалық, нарықтық, экономикалық немесе құқықтық жағдайларда немесе актив арналған нарықта болады;

- нарықтық пайыздық мөлшерлемелер немесе инвестицияларға арналған пайданың өзге де нарықтық нормалары кезең ішінде өсті және осы өсім активті пайдалану құндылығын және өтелетін құнын есептеу кезінде пайдаланылатын дисконттау мөлшерлемесі үшін елеулі қолайсыз салдарларға ие болуы ықтимал;

- кәсіпорынның таза активтерінің баланстық құны оның нарықтық капиталдандыруынан асып түседі;

2) ішкі ақпарат көздері:

- активтің моральдық ескіруінің немесе физикалық бүлінуінің белгілері бар;

- кәсіпорын үшін қолайсыз салдары бар елеулі өзгерістер кезең ішінде орын алды немесе активті пайдалану (немесе болжамды пайдалану) қарқындылығы мен тәсіліне қатысты жақын болашақта орын алуы мүмкін.

Экономикалық жағдайлардың едәуір нашарлауы көптеген компаниялардан пайдалы пайдалану мерзімі белгіленбеген гудвилл мен материалдық емес активтерге қатысты карантинге дейін әрекет ететін құнсыздануға тест жүргізу туралы талапқа қосымша жылына кемінде бір рет активтердің құнсыздануына бағалау жүргізуді талап етуі мүмкін.

Баланстық құн қалпына келтіруге жатпайтынын көрсететін құнсыздану белгілері мыналарды қамтуы мүмкін:

- кәсіпорынның тауарларына немесе қызметтеріне сұраныстың төмендеуі;
- шығындардың өсуі;
- тоқтап өтті.

Дәл осындай факторлар компанияның кейбір активтерін тез жоюға тура келетіндігінің көрсеткіші болуы мүмкін.

36 (IAS) "Активтердің құнсыздануы" ХҚЕС кәсіпорынның активтері олардың өтелетін құнынан аспайтын құн бойынша ескерілуге бағытталған.

Компаниялар есепті күні активтің құнсыздану белгілері болған кезде құнсыздануға тест жүргізуі тиіс. Құнсыздану мәніне тесттер аралық есепті күнге, сондай-ақ жылдық есепті күнге орындалады. 36 ҚЕХС (IAS) негізгі құралдарға (өзіндік құны немесе қайта бағаланған құны бойынша ескерілетін), материалдық емес активтерге (өзіндік құны немесе қайта бағаланған құны бойынша көрсетілетін), гудвиллге, пайдалану құқығы нысанындағы активтерге (өзіндік құны бойынша ескерілетін), инвестициялық мүлікке (өзіндік құны бойынша ескерілетін), биологиялық активтерге (өзіндік құны бойынша ескерілетін) және қауымдастырылған және бірлескен кәсіпорындарға инвестицияларға (үлестік қатысу әдісі бойынша ескерілетін) қолданылады. Қарыздар сияқты қауымдасқан және бірлескен кәсіпорындардағы (үлестік қатысу әдісіне жатпайтын) қатысу үлестері "қаржы құралдары"9 ХҚЕС (IFRS) сәйкес құнсыздану талаптарына жатады. Кәсіпорынның жеке қаржылық есептілігінде ҚЕХС (IFRS) 9 сәйкес ескерілетіндерден басқа еншілес, қауымдасқан және бірлескен кәсіпорындарға инвестициялар да ҚЕХС (IAS) 36 талаптарына жатады. Компания басшылығы бюджет пен активтің өтелетін құнын бағалау үшін қажетті болжамдарды дайындауда елеулі проблемаларға тап болуы мүмкін. Ақша қаражатының қозғалысының болжамдары есепті күнгі қолданыстағы шарттарды көрсетуі және бюджеттің ең соңғы деректері мен болжамдарға негізделуі тиіс.

Ақша қаражатының болашақ ағындары актив үшін оның ағымдағы жай-күйінде бағалануға тиіс және активтің тиімділігін жақсарту немесе арттыру немесе компания оған қатысты міндеттемелерді әлі қабылдамаған болашақ қайта құрылымдау нәтижесінде туындауы күтілетін ақша қаражатының болжамды болашақ ағымдары немесе жылыстаулары қамтылмауға тиіс. Өтелетін соманы айқындау үшін пайдаланылған негізгі жол берулерді ашу басшылықтың әрбір негізгі жол берушілікке берілетін құнды айқындауға деген көзқарасын сипаттаумен бірге жеткілікті түрде егжей-тегжейлі ұсынылуға тиіс. Мұндай болжамдарға, атап айтқанда, қызметті тоқтата тұру әсерінің ұзақтығы мен қарқындылығы және қалпына келтіру мүмкіндігі туралы болжамдар жатады.

Компаниялар активтің қалдық құны мен пайдалы қызмет мерзімін кем дегенде әр қаржы жылының соңында тексеруі керек, бірақ қазіргі экономикалық жағдайларды ескере отырып, егер осы активтерді пайдалану стратегиясы өзгерсе, аралық кезең ішінде осы бағалауды қайта қарау керек.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Баймуханова С.Б. Қаржылық есеп. Алматы, 2007 ж. -24 б.
2. Ковалев В.В., Патров В. В. балансты қалай оқуға болады. – М.: Қаржы және статистика, 2002ж.
3. Oliver Köster, Samuel Igoe. COVID-19 – financial reporting. Switzerland, 2020.
4. Глушков И. И. Қазіргі кәсіпорындағы бухгалтерлік есеп. Мәскеу, 2019ж.

БУХГАЛТЕРЛІК БАЛАНС ДЕГЕНІМІЗ НЕ ЖӘНЕ ОНЫ ӨЗ БИЗНЕСІҢІЗДІ БАСҚАРУ ҮШІН ҚАЛАЙ ПАЙДАЛАНУҒА БОЛАДЫ?

Сейдаханов Мұхтархан Чимкентбайұлы
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлтық Университеті
Экономика және Бизнес Жоғары Мектебі
«Есеп және аудит», 2 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: э.ғ.к., доцент Байдаулетов М.Б
e-mail: seyдаханов99@mail.ru

Түйіндеме

Сіз бухгалтерлік баланстың не екенін білесіз бе? Сіздің барлық бухгалтерлік есептеріңіздің ішінде олар ең маңызды болып саналады. Алайда көптеген бизнес-көшбасшылар әлі күнге дейін оған мән бермейді.

Сіз өз компанияңыздың қаржылық менеджментіне көмектесу үшін осы есепті пайдалана аласыз және өз активтеріңізді, құқықтарыңызды, міндеттемелеріңізді, үшінші тұлғалардың капиталын, пайда резервтері мен кіріс көздерін тексере аласыз.

Егер сіз қаржы саласында білім алмаған болсаңыз және қаржылық есептілік құрылымын толық білмесеңіз – бухгалтерлік балансты құру шағын бизнес иелері үшін күрделі міндет болуы мүмкін. Осы мақалада мен бухгалтерлік баланстың не екендігін, оның сіздің бизнесіңізге қандай пайдасы бар және сізге қандай маңызды бөлімдерді білу керек екендігін толықтай жеткіземін.

Кілт сөздер

Бухгалтерлік баланс, актив, міндеттеме, капитал, дебиторлық берешек, кредиторлық берешек, қорлар, таза пайда.

Бухгалтерлік баланс дегеніміз не?

Бухгалтерлік баланс-сіздің бизнесіңіздің жағдайын бақылау үшін пайдаланылатын негізгі төрт қаржылық есеп нысанының бірі, сондай-ақ ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп, меншікті капиталдағы өзгеріс туралы есеп және пайда мен зиян туралы есеп.

Сіздің балансыңыз бизнес-жоспарыңызға енгізілуі керек. Мұны компанияңыздың қаржылық жағдайының суреті ретінде көріңіз, яғни белгілі бір уақыттағы, мысалы, айдың, тоқсанның, жылдың аяғындағы сіздің меншігіңіз бен қарыздарыңыз.

Активтер дегеніміз – бұл банктегі қолма-қол ақша, қорлар, көлік құралдары, құрал-жабдықтар, ғимараттар және дебиторлық берешек, яғни тұтынушылардың сізге сатылым үшін беруге тиіс ақшасы.

Сіздің беруге тиіс ақша қаражаттарыңыз міндеттемелер деп аталады, мысалы, кредиторлық берешек. Оған сатып алуларға төлеуге тиіс ақша, төлеуге тиісті салықтар мен еңбекақы және де несие мен ипотекалар жатады.

Сіздің меншігіңіз (активтер) бен қарыздарың (міндеттемелер) арасындағы айырмашылық иесінің таза құны немесе меншікті капиталы деп аталады. Басқаша айтқанда, барлық міндеттемелер орындалғаннан кейін қалған ақша иелеріне тиесілі болады.

Сіздің бизнесіңіз үшін бухгалтерлік баланстың қандай көмегі бар?

Бір қарағанда, бухгалтерлік баланс сіздің бизнесіңіздің қолма-қол ақша алу мен жұмсаудағы қалыпты құбылыстарды кеңейту мен басқаруға арналған қаржылық ресурстарының бар-жоғы туралы немесе ақша резервтерін нығайтуға шұғыл назар аудару қажеттілігі туралы түсінік береді.

Операциялық басқару тұрғысынан алғанда, бухгалтерлік баланс қай жерде ақшаның жиналу керектігі, тауарлық-материалдық қорларды басқару және шоттарды төлеу туралы түсінік береді.

Сіздің балансыңызды қалай дайындауыңыз керек?

Бухгалтерлік кітапта көрсетілген барлық операциялардың дұрыстығын тексеру үшін ай сайын шағын бухгалтерлік балансты қолданған дұрыс. Егер сізде көптеген өзгерістер болса, бір немесе бірнеше кірістер мен шығыстар сіздің бухгалтерлік кітапта қалмаған болуы мүмкін.

Осы шектеудің арқасында сіз әрқашан өз шотыңызға шындыққа сәйкес түзетулер енгізіп отыруыңыз керек, ал активтер мен міндеттемелер бойынша осы өзгертулердің жиынтығы тең болуы керек.

Сіздің балансыңыз шешім қабылдауды талдау құралы болып табылады ма?

Иә. Біз кез-келген бизнес үшін балансты талдау құралын қарастыруымыз керек, өйткені ол оның шоттарының жалпы жағдайын көрсетеді. Ол менеджерлерге компанияның кірістілігі мен инвестициялардың кірістілігін анықтауға көмектесетін қаржылық мәліметтермен қамтамасыз етеді. Қараңыз!

Сіздің бизнесіңіздің активтері сіздің міндеттемелеріңізден көп болған кезде біз оң таза пайда туралы айтамыз. Активтер мен міндеттемелер тең болған кезде нөлдік таза құн көрсетіледі. Осылайша, сіздің міндеттемелеріңіз активтеріңізден көп болған кезде теріс таза құн көрсетіледі. Сіздің компанияңызда нөлдік немесе теріс таза құны болған сайын, кіріс көздерін кеңейту, көбірек капиталды инвестициялау немесе төленбеген қарыздарды жинау арқылы оны жоюға қадам жасаған дұрыс.

Бухгалтерлік баланстың қаржылық көрсеткіштер үшін маңызы қандай?

Осы құжат арқылы сіз кейде басқа құжаттардың көмегімен компанияның кейбір қаржылық көрсеткіштерін талдап, бақылай аласыз. Бұл бухгалтерлік баланс көрсеткіштер сияқты талдау мен шешім қабылдау үшін қолданылатын құрал екенін көрсетеді.

Астында сипатталған бес көрсеткішке және олар ұсынған нәтижелерге назар салыңыз.

Таза пайда маржасы. Бұл маржа сіздің компанияның әр сатылым немесе қызметпен қанша ақша өндіретінін көрсетеді. Оны есептеу үшін белгілі бір кезеңдегі жалпы кірістерді пайда мен шығындар туралы есепте табуға болатын таза пайдаға бөліңіз. Таза пайда маржасының пайызын анықтау үшін осы нәтижені 100-ге көбейтіңіз.

Пайданың өсу қарқыны. Баланста табылған қорытындылардың бірі – компанияның бүкіл өміріндегі жинақталған пайдасы. Ағымдағы жылдың бухгалтерлік балансында және алдыңғы жылдардың есебінде сіз компанияңыздың кірісінің өсуін жылдан-жылға есептей аласыз.

Меншікті капиталдың қайтарымы. Баланста көрсетілген капиталды компанияның таза кірісіне бөлу арқылы сіз өзіңіздің бизнесіңізге қанша ақша түсетінін көрсететін үлестік пайыздың кірісін есептей аласыз.

Активтердің қайтарымы. Атап айтқанда, көлік құралдары, жылжымайтын мүлік, жабдықтар және жылжымалы мүлік сияқты активтің активтеріне қатысты активтердің қайтарымы оларды сатып алуға салынған инвестицияларды ескере отырып, олардың қанша ақша құрайтындығын көрсетеді. Бұдан басқа, нақты нәтижелер алу үшін сіз осы есептеуді кірістердің бір бөлігі мен активтердің бір элементін қолдана отырып жасай аласыз. Мысалы, сатушыларға корпоративті автомобильдерді ұсынатын сақтандыру компаниясы қол қойылған келісімшарттардың жалпы құнын осы сатылымға қол жеткізу үшін жауапты сатушы қолданған автомобильді пайдалану құнына бөледі. Немесе жаңа кеңсенің ашылуына қатысты сіз жалпы кірісті оны ашу үшін салынған капиталды бөлуге болады. Бұл сізге басқа факторларды қамтитын неғұрлым күрделі панорама аясында – кеңейтуге жұмсалған инвестицияның жалпы кірісін анықтау үшін қажет.

Қарыз қатынасы. Осы коэффициентті алу үшін компанияның қысқа мерзімді міндеттемелерін есептеп, оларды жалпы активтерге бөлу керек. Осы арақатынасты пайыздық түрде алу үшін осы нәтижені 100-ге көбейтуге болады. Осы көрсеткішті талдай отырып, қатынас неғұрлым төмен болса, сіздің компанияңыз үшін соғұрлым жақсы болады. Егер бұл өте жоғары болса, сіздің шығындарыңызды және тіпті процестеріңізді бір уақытта өлшеп, қарызыңызды азайтып, жалпы және таза кірісті көбейтетін уақыт келді [1].

Баланстық көрсеткіштермен көрсеткіштерді қалай есептеу керек?

Көрсеткіштер – бұл компанияның өнімділігі мен денсаулығын білудің маңызды құралы. Кейбір көрсеткіштер балансты бағалау процесінде көмектеседі және сізге дұрыс шешім қабылдау үшін сенімді және заманауи түрде экономикалық және қаржылық жағдай туралы білуге мүмкіндік береді. Міне, бірнеше маңызды көрсеткіштерді қалай есептеу керек:

Активтердің кірістілігі = таза табыс / жиынтық активтер;

Акционерлік капиталдың кірістілігі = таза кіріс / акционерлік капитал;

Активтердің айналымы = таза кіріс / акционерлік капитал;

Ағымдағы өтімділік = ағымдағы активтер / ағымдағы міндеттемелер;

Жалпы өтімділік = (ағымдағы активтер + ұзақ мерзімді активтер) / (ағымдағы міндеттемелер + ұзақ мерзімді міндеттемелер);

Берешек деңгейі = міндеттемелер / акционерлік капитал [2].

Өз бизнесіңізді басқару үшін бухгалтерлік балансты қалай пайдалануға болады?

Өз бизнесіңізді басқару үшін бухгалтерлік балансты пайдалану үшін алдымен ағымдағы және негізгі активтерге назар аударыңыз.

Ағымдағы активтерді келесі 12 айда ақшалай қаражаттарға айырбастауға болады:

Банктегі қолма-қол ақша: қолма-қол ақшаны есепке алу және үш-төрт аптаның ішінде не болатынын болжау сізге жалақы төлеуге, шоттарыңызды төлеуге және өзіңіз төлеуге жеткілікті қаражатыңыз бар-жоғын білуге мүмкіндік береді.

Дебиторлық берешек: Сіз сатылымды жасап, өнімді немесе қызметті ұсыну шығындарын өзіңіз көтердіңіз, енді төлеуді күтудесіз. Клиенттердің уақтылы төлем ақы жасап жатқанын бақылау үшін немесе қоңырау шалып, төлемнің төлену керектігін ескерту үшін балансты пайдаланыңыз. Егер сіз клиенттер төлемді кешіктіретінін білсеңіз, келесі сатылымды тоқтату туралы ойлануыңыз мүмкін. Төлемдердің жасалу мерзімінің тізімі дебиторлық берешектің ескіруі деп аталады.

Қорлар: Егер сіздің бизнесіңізде тауарлық-материалдық құндылықтар болса, онда сіз жоспарланған сатылымдарды қанағаттандыра алатындығыңызға және тым көп қорлар қалып қалмауына сенімді болуыңыз керек. Өндіріс кәсіпорында қорлардың үш деңгейі болуы мүмкін, олардың әрқайсысын басқару керек – шикізат, процестегі және дайын өнім. Түгендеуді басқаруға көмектесетін қаржылық коэффициент тауарлы-материалдық айналым деп аталады.

Енді сіздің міндеттемеліңіздің шоттарын қарастырайық.

Міндеттемелердің алғашқы үш түрі ағымдағы міндеттемелер деп аталады, өйткені олар әдетте келесі 12 айда төленеді.

Кредиторлық берешек: Сізге несие бойынша төлеуге мүмкіндік беретін жеткізушілердің болуы керемет. Осы міндеттемелерді қадағалап, уақытында төлейтіндігіңізге көз жеткізіңіз. Егер бұл мүмкін болмаса, сатушымен байланысыңыз да, төлемді қашан жасайтындығыңызды айтыңыз. Сатушылар көбінесе жедел төлем үшін жеңілдіктер ұсынады, сондықтан сіздің қаражатыңыз болса, төлем күнін жіберіп алмаңыз. Несиелік картаңызға төленген сатып алулар осы бөлімде қамтылған.

Салықтар: тұтынушылардан жиналған қосылған құн салығын есепке алу. Бұл сіздің ақшаңыз емес, өйткені сіз үкімет үшін салық жинаушы болып табыласыз. Қызметкерлердің жалақысынан ұсталатын жалақыға салынатын салықтар сіздің ақшаңыз емес.

Несиелер: Егер сізде алдағы 12 айда төлем жасалуы керек несиелер болса, олар осында көрсетілген. Төлем күндерін жіберіп алмаңыз, өйткені кейбір жағдайларда бұл сіздің несиенізді дефолтқа әкелуі мүмкін.

Ұзақ мерзімді несиелер: Бұған төлем 12 айдан асатын мерзімі өткен несие кіреді.

Ағымдағы активтер мен ағымдағы міндеттемелерді біріктіретін қаржылық қатынас ағымдық қатынас деп аталады (ағымдағы активтердің ағымдағы міндеттемелерге қатынасы). Қатынас мәні 1-ден жоғары болуы керек, бұл сіздің төлемқабілеттілігіңіздің жақсаруы екенін көрсетеді [3].

Бухгалтерлік баланстың үшінші бөлімінде сіздің таза пайданыз көрсетіледі.

Сіздің компанияңыз жыл сайын қымбаттағанға жеке қанағаттанушылықтан басқа, банктік несиелерде таза пайда белгілі бір деңгейде сақталуы керек деген ереже бар, сондықтан сіз өзіңіздің таза пайданыздың төмендемеуін қадағалап отыруыңыз керек.

Бухгалтерлік баланстың үлгісі

Мұнда 2020 жылдың 31 наурызындағы бизнестің суретін көрсететін жеңілдетілген баланстың мысалы келтірілген:

Қысқа мерзімді активтер:	Қысқа мерзімді міндеттемелер:
Ақша қаражаттары 75,000 тг.	Кредиторлық берешек 50,000 тг.
Дебиторлық берешек 125,000 тг.	Салық 20,000 тг.
Қорлар 50,000 тг.	
Қ.м. активтердің 250,000 тг. Барлығы	Қ.м. міндеттемелердің 70,000 тг. Барлығы
Ұзақ мерзімді активтер:	Ұзақ мерзімді міндеттемелер:
Негізгі құралдар 100,000 тг.	Несилер 100,000 тг.
	Таза пайда: 180,000 тг.
Активтер барлығы 350,000 тг.	Міндеттемелер және 350,000 тг. таза пайда барлығы

Жоғарыдағы үлгіден 350,000 тг. активтердің 170,000 тг. міндеттемелердің және 180,000 тг. таза пайданың қосындысына тең екенін көреміз.

Баланстың болмауының салдары қандай?

Баланс тек болу керек нәрсе ғана емес. Бұл құжат сіздің компанияңыз ұшырайтын түрлі процестер мен жағдайларға көмектеседі. Сондықтан, сізде бухгалтерлік баланстың жоқтығының негізгі салдарын төменде қараңыз.

Салық процедураларынан қорғау. Бухгалтерлік баланс салық процедуралары үшін маңызды дәлелдер көзі болып табылады және осы құжаттағы ақпаратты талқылау кезінде пайдалануға болады. Алайда, компания оны ұсынбаған кезде, қорғаныс әлсіз болады және ұйымның сәйкес еместігін және оның құжаттары мен процестерінің ұйымдастырылмағандығын дәлелдейді.

Өнімділікті талдау. Сіздің компанияңыздың қаржылық нәтижелері осы құжатпен белгілі болады, өйткені ол басқа көрсеткіштер арасында пайда туралы маңызды мәліметтерді ашады. Сондықтан, оны елемей, компания тек бір ақша ағынына ие болады. Бұл ақпарат стратегия мен талдауды орындау үшін жеткілікті емес. Сонымен қатар, бұл міндетті болғандықтан, сіздің компанияңыз сот бақылауымен қайта құру туралы өтініш бере алмайды [4].

Қорытындылай келе бухгалтерлік баланс – ұзақ мерзімді және күнделікті негізде сіздің бизнесіңізді басқаруға қолданылатын негізгі қаржылық есептіліктің бірі екенін түсіндік. Сіз балансты дайындауды бухгалтерге тапсыра аласыз, бірақ ол сіздің бизнесіңіздің көрінісі болғандықтан, сіз оны қалай оқып, пайдалану керектігін түсінуіңіз қажет.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Баймуханова С.Б. Қаржылық есеп. Алматы, 2007 ж. -24 б.
2. Hal Shelton, «Balance sheet» , San-Francisco, 2019.-55 б.
3. Артеменко В. Г., Беллендир М. В. Финансовый анализ. Мәскеу, 2010 ж.-104 б.
4. Родостовец В. К. т.б. Кәсіпорындағы бухгалтер есеп. Алматы- 2003ж.-78 б.

ПЕРСПЕКТИВЫ ВЛОЖЕНИЙ В НЕДВИЖИМОСТЬ НА ФОНЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ

Дүзелбай Ақтілек Бақытжанұлы
Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
Высшей Школы Экономики и Бизнеса,
Специальность «Финансы», магистрант 2-го курса

Научный руководитель: Нурмагамбетова А.З.
кандидат экономических наук, доктор (PhD)

Аннотация. В данной статье рассматриваются инвестиции в один из главных инструментов альтернативного инвестирования – в недвижимость. Инвестиции в недвижимость потеряли былую славу и значимость после кризиса 2008 года, когда рынок недвижимости внезапно потерял значительную стоимость на фоне банковского кризиса. С тех пор цены на рынке недвижимости постоянно менялись, и в последнее время в Казахстане рынок снова начал расти под влиянием различных факторов. К основным факторам относятся новые ипотечные программы, мероприятие, позволяющее гражданам использовать пенсионные излишки, изменение базовой ставки и т. д. Покупка недвижимости в ипотеку по низким ставкам сейчас может стать целесообразным вложением, когда инвестирование в акции, облигации или более сложные инструменты могут привести к краху из-за неопределенностей в связи с экономической и геополитической обстановкой. Давайте рассмотрим, насколько эффективным и целесообразным является инвестиция в недвижимость в сегодняшнее время и какие перспективы и риски могут ожидать на рынке недвижимости в будущем.

Ключевые слова: альтернативные инвестиции, рынок недвижимости, кризис 2008 года, кризис доткомов, базовая ставка, ипотечные программы, ипотечная ставка.

Введение. Инвестиции в недвижимость являются оптимальным вариантом для большинства населения. Это связано с тем, что этот вид инвестиции не требует больших знаний и имеет относительно низкие риски. Многие люди предпочитают инвестиции в недвижимость более рискованным вложениям, и только после приобретения недвижимости начинают вкладываться в акции или облигации. На первый взгляд недвижимость кажется постоянно растущим и перспективным активом, но на самом деле не все так просто.

Инвестиции в недвижимость резко возросли перед кризисом 2008 года, когда многие инвесторы раздули мыльный пузырь в этой сфере, который привел к краху этого инвестиционного сектора. Этот кризис берет свое начало с кризиса доткомов, который произошел в 2000 году. Интернет тогда только начал появляться, и большинство инвесторов переоценили возможности интернет компаний и начали раздувать их акции. По итогам этого кризиса индекс «NasdaqComposite» обвалился на 78%, а инвесторы всего мира потеряли порядка 5 триллионов долларов. Чтобы ограничить падение фондового рынка, многие государства вмешивались в экономику и для этой цели снижали базовую ставку. В результате этого, низкие процентные ставки по ипотечным кредитам стали более привлекательными для населения. Теперь прогоревшие из-за кризиса доткомов инвесторы поменяли свой взор в сторону недвижимости, чтобы наверстать упущенное. У обычных граждан тоже появились сильные стимулы к покупке недвижимости в ипотеку, особенно, если покупка недвижимости изначально планировалась. Поэтому те, кто хотел заработать на этом или купить дешевую недвижимость ринулись вкладывать свои средства в недвижимость, что в итоге привело к падению и этого сектора экономики. Дело в том, что какой бы ни был актив, оно не может дорожать вечно, и когда цена на такой актив превысит целесообразную отметку, она начинает обратно скатываться вниз, таким образом корректируясь согласно спросу и предложению. После падения рынка недвижимости, многие инвесторы поняли, что такие сферы, которыми легко управляют государства, не очень-то надежны для эффективного инвестирования.

Поэтому после кризиса 2008 года, начали появляться более сложные инструменты, которые очень слабо коррелируют традиционными активами, и которыми государствам было невозможно полноценно управлять. На фоне таких максимально доходных инструментов, недвижимость оставалась незамеченной сферой инвестиции, но в связи с последними событиями в мировой экономике, ипотечными программами в Казахстане и пандемией коронавируса, сейчас этот инструмент не кажется ненужным и бесперспективным вариантом.

Инвестиции в недвижимость бывает четырех видов:

- В жилую недвижимость;
- В коммерческую недвижимость;
- В зарубежную недвижимость;
- В строительство недвижимости.

В этой статье мы будем рассматривать инвестиции в жилую недвижимость, потому что эту сферу можно рассматривать не только как инвестицию, так как большая часть населения Казахстана нуждается в недвижимости, и покупая недвижимость, они не только получают возможность на этом заработать деньги, а удовлетворяют свою потребность.

Экспериментальная часть. Глава «Союза строителей Казахстана» Талгат Ергалиев на одном из заседаний организации сказал, что примерно 2 миллиона человека в нашей стране нуждается в жилье. Это составляет примерно 13% взрослого населения страны [1]. По данным НАО «Государственная корпорация «Правительство для граждан», только 304 269 человек в стране имеют 2 или более квартир. Это означает, что 98% взрослого населения Казахстана обходятся одной недвижимостью или вообще ее не имеют. Есть люди, которые хотят жить отдельно или работать в крупных городах, и именно таким людям недвижимость является предпочтительным вариантом [2].

Инвестиция в недвижимость требует намного больше денег, чем многие виды инвестиций. Есть основные 2 способа привлечения денежных средств для покупки недвижимости. Первый – это совместное инвестирование. Сущность этого метода заключается в том, что определенное количество людей покупает недвижимость вместе и будут получать доходы с ней согласно своим долям. Это уменьшает требуемые затраты и оказывается выгодным для большого количества людей. Но такой вид инвестирования у нас только развивается и не пользуется большим спросом. Второй способ инвестирования в недвижимость является намного существенным и основной причиной того, почему инвестиция в недвижимость в Казахстане сегодня стала более привлекательной. Этот способ называется ипотекой и именно оно подталкивает население к покупке недвижимости.

Самой распространенной ипотечной программой в Казахстане, по которой может купить недвижимость любой гражданин страны, кроме тех, кто уже имеет недвижимость, является программа «7-20-25». По этой программе можно купить недвижимость по ставке в 7%, при первоначальном взносе в 20%. Помимо этого, есть разные программы для определенных слоев населения, по которым ставки значительно ниже. Ипотеку по самой низкой ставке можно было получить по программе «Бақытты отбасы», которая предназначена для неполных и многодетных семей. Здесь ставка составляет всего 2%, но эта программа завершилась в середине прошлого года. Но активно появляются и новые, например новая ипотечная программа для женщин, по которой можно получить недвижимость по ставке в 3,6% при первоначальном взносе в 50%. Есть также «Нұрлы жер» со ставкой 5%, «Жас отбасы» со ставкой 6% и т. д. Средняя ставка по ипотекам в Казахстане по состоянию на ноябрь прошлого года составила 8,4%. По данным «Ranking.kz», этот показатель в прошлом году был равен 7,9%, 5 лет назад 9,8%, а 10 лет назад 11,8%. Из этих данных можно сделать вывод, что покупка недвижимости в Казахстане становится более доступной [3].

Далее, из таблицы 1 мы можем увидеть, что средняя ставка по ипотечным кредитам в Казахстане считается не такой большой и что Казахстан занимает неплохую позицию в мировом рейтинге:

Таблица 1 Рейтинг стран по средним ипотечным ставкам

№	Страна	Процентная ставка
1	Финляндия	0,8
2	Словакия	1,1
3	Испания	1,1
4	Франция	1,1
5	Австрия	1,2
6	Германия	1,3
7	Швейцария	1,4
8	Швеция	1,5
9	Люксембург	1,6
59	Казахстан	8,1
64	Россия	9,2
69	Армения	10,9
70	Украина	12
71	Грузия	12,3

Таблица составлена автором на основе источника «Theglobaleconomy» [4]

По результатам исследования «Theglobaleconomy», Казахстан занял 59 место в рейтинге стран по средним ипотечным ставкам, опередив такие страны, как Россия, Армения, Украина, Грузия и т. д.

Давайте проведем такой эксперимент, чтобы определить эффективность покупки недвижимости в сравнении с инвестированием в акции. Один человек покупает недвижимость в кредит по ставке ипотечной программы «7-20-25», и второй арендует жилье, а остальные средства инвестирует в акции. Человек, купивший двухкомнатную квартиру в Алматы за среднюю стоимость в 30 миллионов тенге со ставкой в 7% на 25 лет, по окончании срока кредитования будет иметь недвижимость стоимостью в 30 миллионов тенге без учета подорожания недвижимости, потратив при этом около 63 миллионов тенге. Если учитывать, что с начала 2000 года недвижимость подорожала в 14 раз и предполагать, что в следующие 25 лет эта тенденция сохранится, то в итоге инвестор будет иметь недвижимость за 420 миллионов тенге [5]. А второй инвестор, арендующий квартиру и инвестирующий оставшиеся средства и сумму от первоначального взноса в акции по среднегодовой ставке знаменитого индекса S&P 500, через 25 лет будет иметь сумму в размере 165 миллионов тенге [6]. Здесь, конечно, надо учитывать то, что тенге быстрее обесценивается чем доллар, и что нельзя утверждать, что недвижимость в Казахстане будет дорожать такими же темпами в будущем, а также, что можно достичь большей доходности, инвестируя в акции технологичных компании или вообще альтернативные инструменты инвестирования. Но в то же время надо понимать, что в первом случае риски маленькие и недвижимость обеспечивает комфорт и стабильность жизни непрофессионального инвестора. А во втором случае, есть риск того, что инвестор потеряет большую часть средств, как это было в 2000 и 2008 годах.

Помимо этого, в сегодняшнее время любой гражданин страны, который имеет накопления в «Отбасы банк», может купить недвижимость по ставке в 8% при определенных условиях. Поэтому инвестиции в недвижимость может быть целесообразными и для тех людей, которые уже имеют недвижимость, так как квартиру можно сдать в аренду и полностью расплатиться с кредитом за счет арендных платежей.

Результаты и обсуждения. О повышенном спросе на недвижимость на сегодня свидетельствует изменение цен на новое и вторичное жилье за последние годы. По состоянию на ноябрь прошедшего года, изменение цен на новое жилье составило 15,2%, а на вторичном рынке – 23,1% по сравнению с ноябрем 2020 года. А по итогам 2020 года, эти показатели были равны 5% и 13,2% соответственно. На рост цен на недвижимость, естественно, повлияли не только ипотечные программы, а также другие факторы, такие как инфляция, рост цен на строительные материалы, снятие пенсионных излишков, отсутствие более приемлемых инструментов

инвестирования и т. д. Рост вкладов в «Отбасы банке» лишний раз подтверждает тот факт, что заинтересованность к недвижимости с каждым годом растет. В 2021 году Отбасы банк стал лидером по росту вкладов населения среди банков, показав годовой рост в 48,1%. Помимо этого, кредитный портфель этого банка вырос на 27%, а рост задолженности населения перед банками по ипотечным кредитам в 2020 составил 32% или 600 миллиардов тенге [7].

Одним из основных факторов, по которым менее рискованные вложения, такие как недвижимость или депозиты стали более предпочтительными, являются геополитические ситуации в мировой экономике. 24 февраля этого года президент Российской Федерации Владимир Путин заявил о проведении военной операции на Украине. На такое действие многие государства отреагировали очень резко, и сейчас большинство Западных стран прекращает сотрудничество с Россией. Многие крупные бренды приостановили свою деятельность в России, а в ответ Россия прекратила поставку газа, многих минералов и металлов. Из-за этой ситуации многие компании потеряли значительную часть стоимости, курс рубля и тенге рухнули примерно на 61% и 18% соответственно. Индекс S&P 500 за последний месяц упал на 6,67%, KASE на 6,5%, а МосБиржа до сих пор закрыта. На фоне этих событий Банк России повысил ключевую ставку до 20%, а Национальный Банк Республики Казахстан – до 13,5% [8] [9] [10]. Не исключено, что если проблемы, связанные с военной операцией, в ближайшем будущем не решатся, и курс тенге будет стремительно падать, то и ставки по ипотечным программам могут стать неактуальными. В таком случае, те, кто получил ипотеку по старой ставке будут в выигрыше и в дальнейшем будут расплачиваться с кредитом более дешевыми деньгами.

Справедливым было бы мнение о том, что некоторые государственные программы завершаются, порог достаточности для снятия пенсионных излишков увеличили, и теперь цены на недвижимость тоже будут скатываться вниз. Но стоит учитывать, что новые ипотечные программы тоже появляются, а на данный момент действует как минимум 10 государственных программ. Если говорить про порог достаточности, то возможно не стоит особо переживать по поводу его увеличения. Дело в том, что у Казахстанцев и так было мало пенсионных накоплений, что это не могло повлиять на существенное изменение цен на недвижимость. По данным аналитиков «Крыша», только 2,23% казахстанцев имеют на своих счетах сумму больше 5 миллионов тенге [11]. Поэтому есть предположение, что после увеличения порога достаточности в апреле этого года, даже если это повлияет на цены на рынке недвижимости, все равно эффект будет незначительным. Казахстанский экономист Алмас Чукин в своем интервью «Информбюро» заявил, что снятие пенсионных накоплений уже не влияет на рынок недвижимости. По его мнению, те, у кого была возможность снять свои пенсионные накопления для покупки недвижимости, уже сделали это, и основной эффект этого мероприятия уже прошел [12].

Заключение. Подводя итоги, хочу сказать, что в какой бы ситуации не находился рынок, есть разные варианты развития событий, по которым инвесторы могут как заработать значительную сумму, так и потерять. Это в первую очередь зависит от профиля риска инвестора. Многие эксперты рекомендуют вкладываться в такие сложные периоды в акции продовольственных компаний или держать в денежной форме в депозитах или в валютах. Также стоит отметить, что на фоне проблем между Украиной и Россией, цена золота тоже подскочила примерно на 4-5%. Но есть также люди, которые, наоборот, покупают акции мировых брендов и голубых фишек в периоды просадок, чтобы хорошо заработать, когда ситуация стабилизируется. Но самое главное заключается в том, что инвестиции в недвижимость сейчас являются хорошим альтернативным вариантом инвестирования, особенно если учитывать уровень рисков и надежность, которую предлагает покупка недвижимости. В Казахстане в настоящее время инвестиции в недвижимость являются выгоднее депозитов и покупки некоторых валют, в том числе доллара. Поэтому, кто знает, может прямо сейчас является тем самым моментом, когда эти инвестиции способны принести хорошую прибыль в долгосрочной перспективе и показать большую доходность не только по сравнению с депозитами и валютами, но и некоторыми крупными индексами и другими альтернативными источниками дохода.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Международное информационное агентство «KazInform» [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.inform.kz/> (дата обращения: 06.03.2022).
2. Новостной портал «Kursiv.kz» [Электронный ресурс]. – URL: <https://kz.kursiv.media> (дата обращения: 06.03.2022).
3. Проект по мониторингу экономики Казахстана [Электронный ресурс]. – URL: <http://ranking.kz/> (дата обращения: 07.03.2022).
4. Деловые и экономические данные «Theglobaleconomy» [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.theglobaleconomy.com/> (дата обращения: 07.03.2022).
5. Финансово-экономическое издание «Forbes» [Электронный ресурс]. – URL: <https://forbes.kz> (дата обращения: 07.03.2022).
6. Официальный сайт банка «Тинькофф» [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.tinkoff.ru> (дата обращения: 07.03.2022).
7. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – URL: <https://stat.gov.kz> (дата обращения: 08.03.2022).
8. Инвестиционная платформа Investing.com [Электронный ресурс]. – URL: <https://ru.investing.com/> (дата обращения: 08.03.2022).
9. Официальный сайт «Банка России» [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.cbr.ru/> (дата обращения: 09.03.2022).
10. Официальный сайт «НБРК» [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.nationalbank.kz/> (дата обращения: 09.03.2022).
11. База объявлений о продаже и покупке недвижимости «Крыша» [Электронный ресурс]. – URL: <https://krisha.kz/> (дата обращения: 09.03.2022).
12. Информационное агентство «ИнформБюро» [Электронный ресурс]. – URL: <https://informburo.kz/> (дата обращения: 09.03.2022).

БАНКТЕРДЕГІ ІШКІ АУДИТТІ ДАМЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН КЕЛЕШЕГІ

Өтепберген Ғалымжан,
эл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және Бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» факультетінің 2-курс магистранты

Ғылыми жетекші: Ж. З. Оралбаева, эл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Экономика және Бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» кафедрасының доцент м.а., э.ғ.к.

Ішкі аудит қызметі – Қоғамда ішкі аудитті ұйымдастыруды және жүзеге асыруды қамтамасыз ететін, қоғамның директорлар кеңесіне тікелей бағынатын және есеп беретін, қоғамның ішкі бақылау жүйесін тұрақты бақылайтын қоғамның органы.

Негізгі мақсат. Қызметтің мақсаты қоғамның директорлар кеңесін тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және корпоративтік басқару жүйелерін жетілдіруге жүйелі тәсілді енгізу арқылы қоғамды тиімді басқаруды қамтамасыз етуге арналған тәуелсіз және объективті ақпаратпен қамтамасыз ету болып табылады.

Ішкі аудит – шаруашылық жүргізуші субъектінің меншік иелерінің мүддесі үшін ұйымдастыратын және оның белгіленген бухгалтерлік есеп тәртібінің сақталуына және ішкі бақылау жүйесінің сенімділігіне оның ішкі құжаттарымен реттелетін бақылау жүйесі. Ірі кәсіпорындарда ішкі аудиттің қажеттілігі жоғары басшылықтың ұйымның және төменгі басқару құрылымдарының қызметін күнделікті бақылаумен айналыспауынан туындайды.

Ішкі аудит осы қызмет туралы ақпарат береді және басшылардың есептерінің сенімділігін растайды. Ішкі аудит негізінен ресурстардың жоғалуын болдырмау және кәсіпорын ішінде қажетті өзгерістерді енгізу үшін қажет. Ішкі аудиттің ерекшелігі – ол

шаруашылық операцияларды жасау және құжаттау кезінде жүзеге асырылады, жұмыстағы кемшіліктерді дер кезінде тауып, олардың алдын алу үшін тиісті шараларды қабылдауға мүмкіндік береді.

Ішкі аудиттің функцияларын шаруашылық жүргізуші субъектінің штатындағы арнайы қызметтер немесе жеке аудиторлар: тексеру комиссиялары, аудиторлар, ішкі аудиторлар, ішкі аудит мақсатында тартылған сыртқы аудиторлар, ішкі аудиторлар топтары атқара алады.

Ішкі аудиттің функциялары

Ішкі аудит жүзеге асырады:

1) бухгалтерлік есеп пен ішкі бақылау жүйелерін тексеру, оларға мониторинг жүргізу және осы жүйелерді жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу;

2) мұндай ақпаратты сәйкестендіру, бағалау, жіктеу және оның негізінде есептерді жасау үшін қолданылатын құралдар мен әдістерді тексеруді қоса алғанда, бухгалтерлік және жедел ақпаратты тексеру, сондай-ақ операцияларды егжей-тегжейлі тексеруді қоса алғанда, есептің жекелеген баптарын арнайы зерттеу; , бухгалтерлік есеп шоттары бойынша қалдықтар;

3) заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілердің, сондай-ақ есеп саясатының талаптарының, басшылық пен меншік иелерінің нұсқаулары, шешімдері мен нұсқауларының сақталуын тексеру;

4) ішкі бақылау тетігінің тиімділігін бағалау, шаруашылық жүргізуші субъектінің филиалдарындағы, құрылымдық бөлімшелеріндегі бақылау тексерулерін зерделеу және бағалау;

5) жекелеген істер бойынша арнайы тергеулер; мысалы, теріс пайдалану туралы күдік;

6) Анықталған кемшіліктерді жою бойынша ұсыныстар мен басқару тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар әзірлеу және ұсыну.

Ішкі аудиттің міндеттерін кәсіпорын бөлімшесінің де, жалпы кәсіпорынның да басқару қажеттіліктеріне негізделген басшылық анықтайды:

1) Активтердің жағдайын бақылау және ысыраптардың алдын алу;

2) ішкі бақылау рәсімдерінің орындалуын растау;

3) Ішкі бақылау және ақпаратты өңдеу жүйесінің жұмыс істеу тиімділігін талдау;

4) Басқарудың ақпараттық жүйесі шығаратын ақпараттың сапасын бағалау.

Ішкі аудитті жүргізуде қолданылатын әдістер

Ішкі аудит әдістері – кәсіпорынның экономикасы мен қаржысының жай-күйін, пайдалану тиімділігін зерттеу мақсатында кәсіпорынның өндірістік және қаржылық-шаруашылық қызметін тексерудің қаржылық-экономикалық, ұйымдастырушылық, операциялық-техникалық және нақты әдістері мен тәсілдерінің жиынтығы. материалдық және қаржылық ресурстардың сақталуын, мүліктің сақталуын және қайтару бойынша міндеттемелердің уақтылы орындалуын, шаруашылық операциялардың заңдылығын, сенімділігін және мақсатқа сай болуын қамтамасыз ету, сондай-ақ оларды бухгалтерлік есепте көрсету үшін негіз болатын бастапқы құжаттармен тіркеу.

Әдетте, ресми сипаттағы және аяқталған қаржылық есеп беру негізінде жүзеге асырылатын сыртқы аудиттен айырмашылығы, кәсіпорындағы ішкі аудит жоспарлы және алдын ала болжанбаған болуы мүмкін. Сондықтан ол бақылаудың барлық үш сатысымен сипатталады: алдын ала – шаруашылық операцияларды жасағанға дейінгі; ағымдағы – шаруашылық операцияларды жүзеге асыру кезінде және одан кейінгі – олар аяқталғаннан кейін.

Ішкі аудит кезінде аудиторлық дәлелдерді алу үшін фактілік бақылау әдістері кеңінен қолданылады (толық және іріктеп түгендеу, тексеру, тексеру, бақылау өлшемдері, шикізатты бақылауды іске қосу, сараптама және зертханалық сынақтар), құқықтық тексеру және аналитикалық процедураларды қолдану арқылы құжаттамалық бақылау, бақылау, салыстыру және салыстыру, өзара тексеру, белгісіз міндеттемелерді қарау, растау, сұрау, механикалық беріктік тексеру, аудиторлық сынама алу, сонымен қатар аудитордың қалауы бойынша

тексерудің басқа да әдістері мен әдістері. алдын ала – шаруашылық мәміленің алдында; ағымдағы – шаруашылық операцияларды жүзеге асыру кезінде және одан кейінгі – олар аяқталғаннан кейін.

Бүгінгі таңда бизнесте «ішкі аудит» түсінігі кең тарады. Көптеген ірі кәсіпорындар мен компаниялар өз қызметкерлерін оқытып, өз қызметтері мен ішкі аудит бөлімдерін құруды жөн көреді. Сонымен қатар, еңбек нарығында тиісті білімі бар және халықаралық дипломы бар мамандарға сұраныс үнемі өсіп келеді.

Кәсіпорындағы ішкі аудиттің міндеттері Кәсіпорындағы ішкі аудит – бұл кәсіпорынның қызметін жақсартуға объективті және тәуелсіз кеңестер мен кепілдіктер беруге бағытталған қызмет. Ішкі аудиттің мақсаты – тәуекелдерді бағалау, оларды азайту жолдарын іздеу, сонымен қатар бизнес-процестердің табыстылығын арттыру. Аудиторлық кеңес процестердің тиімділігі мен сенімділігі туралы бағалауды, талдауды және есеп беруді қамтиды. Олар тікелей ұйым әкімшілігіне жіберіледі.

Тексеру парағы туралы не білуіңіз керек

Бұл құжат егжей-тегжейлі аудит сұрақтарының тізімінен тұрады. Тексеру парағында заңмен белгіленген нақты пішім жоқ. Дегенмен, оны құрастыру және толтыру кезінде кейбір ережелерді сақтау қажет. Бұл аудит процесіндегі проблемалардың ықтималдығын азайтады. Шындығында, тексеру парағының көмегімен сіз тек аудит кезінде ғана емес, сонымен қатар кәсіпорынның ағымдағы қызметі кезінде де көптеген мәселелер мен тапсырмаларды шеше аласыз. Бұл құжатты әртүрлі ұйымдар, бақылаушы органдар және олардың лауазымды тұлғалары пайдалана алады.

Бақылау парағының көмегімен келесі тапсырмаларды шешуге болады:

- заңнамалық нормаларға сәйкес аудитті дұрыс жоспарлау;
- аралық және таңдамалы бақылауды жүзеге асыру, уақытты тиімді басқаруды жүргізу;
- аудиттің маңызды бөліктерін өткізіп алмауын қамтамасыз етеді;
- есте сақтау құралдарының бірі болып табылады;
- аудитті жеңілдетеді; оның көмегімен аудит кешенді, құрылымдық және тұтас түрде жүзеге асырылады және т.б.

Осы құжатты құрастыруды реттейтін заңнамалық акт 2008 жылғы 30 желтоқсандағы № 307 «Аудиторлық қызмет туралы» Федералдық заң болып табылады.

СМЖ ішкі аудиті

СМЖ – сапа менеджменті жүйесі – экономикалық қызметтің тұрақтылығын, жоғары сапаны және өнімді өндіруге немесе қызметтерді көрсетуге кететін шығындарды азайтуды қамтамасыз ету және бақылау үшін құрылған компанияның бүкіл басқару жүйесінің бөліктерінің бірі.

СМЖ сәйкес құжаттаманың құрылымы келесідей:

- сапа талаптары (сапа бойынша нұсқаулық);
- өнім сапасы, қызмет көрсету саласындағы мақсаттар мен саясат;
- қажетті құжатталған процестер; процедуралардың регламенті, жұмыс нұсқаулары;
- сапа жазбалары.

Сапа менеджменті жүйелерінің аудиті федералдық немесе халықаралық заңнамамен реттелмейді. Сондықтан кәсіпорында сапа жүйелеріне аудит жүргізу тәртібі мен ережелерін анықтайтын міндетті заңнамалық нормалар жоқ. Бұл ұйымның сапа жүйелерін сертификаттауға ерікті ниетімен байланысты.

Ал сапа жүйесінің құрылысы мен жүзеге асырылуымен бірге жүретін жұмыстардың барлығы да ерікті бастама. Демек, СМЖ аудитімен айналысатын ұйымдар өз қызметін қосымша лицензияларсыз немесе басқа рұқсаттарсыз жүзеге асыра алады. Ал ішкі аудитті жүзеге асыру үшін, тіпті одан да көп, бұл құжаттар қажет емес. Осыған қарамастан, СМЖ аудитін жүргізуді реттейтін арнайы ережелер бар. Мысалы, ISO 19011:2011, ол «Менеджмент жүйелерінің аудиті бойынша нұсқаулықтар» деп аталады. Оны ішкі және сыртқы аудиттер

үшін пайдалануға болады.

Қалай ішкі аудит маманы болуға болады

Кәсіпорынның ішкі бақылауын жүзеге асыра алатын мамандарға сұраныс күн сайын артып келеді. Бірақ оларға қойылатын талаптар да артып келеді. Олардың қаржы секторында білімі болуы, ішкі бақылау мен корпоративтік басқаруды түсінуі, ішкі аудиттің ұлттық және халықаралық стандарттарын білуі, сондай-ақ талдауды қажет ететін қызметтің ерекшеліктерін түсінуі керек. Онлайн оқыту әрқашан бос емес қаржылық мамандарды құтқаруға келеді. Онлайн курстар үйдегі немесе жұмыстағы негізгі қызметтен үзіліссіз ыңғайлы ыңғайлы жағдайда оқуға мүмкіндік береді. Қашықтықтан оқыту сапасы жоғары білікті мұғалімдерді, модульдік курс жүйесін, онлайн тесттерді және т.б. тарту арқылы бетпе-бет оқытудан кем түспейді және жиі асып түседі.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкіндегі ішкі аудит.

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ішкі аудит департаменті құрылымында болмашы өзгерістермен 1996 жылдан бастап жұмыс істейді. Қазіргі уақытта ішкі аудит қызметінің құрылымына 2 аудит басқармасы (орталық аппарат және филиалдар, ұйымдар), ақпараттық аудит бөлімі және штаттық саны 33 қызметкері бар аудит әдіснамасы бөлімі кіреді.

Департамент тікелей Ұлттық банк төрағасына бағынады. Департаменттің тәуелсіздігін қамтамасыз ету мақсатында Ішкі аудит жөніндегі нормативтік құқықтық актілер мен тексерулер жоспарын Банк Басқармасы бекітеді. Өз қызметі жылдарында Департамент өзінің қалыптасуында елеулі прогреске қол жеткізді: аудиттің әдіснамалық базасы құрылды, аудиторлық тексерулерді жоспарлау мен жүргізудің, жұмыс құжаттарын ресімдеудің жаңа тәсілдері енгізілді, мұқият іріктеу және оларды үнемі оқыту арқылы аудиторлардың кәсібилігінің салыстырмалы түрде жоғары деңгейіне қол жеткізілді. Ұлттық Банктің 2002 жылғы қызметіне жүргізілген аудит қорытындысы бойынша Price Waterhouse Coopers аудиторлық компаниясы Ішкі аудит қызметінің жалпы тиімділігін "жоғары" деп бағалады. Сонымен қатар, Ішкі аудит қызметі ТМД және Балтық елдерінің орталық банктерінен де танымал болды. Департаментпен тұрақты негізде ішкі аудитті ұйымдастыру және жүргізу мәселелері бойынша тәжірибе алмасу бойынша ТМД және Балтық елдерінің ішкі аудит қызметтерінің басшылары мен қызметкерлері деңгейінде кездесулер өткізіледі. 2001 жылы ТМД-ның 8 мемлекетінің ішкі аудит қызметтері ТМД елдерінің орталық банктерінің ішкі аудит мәселелері бойынша консультативтік кеңес құрды.

Қазіргі уақытта Департаменттің қызметі белгіленген қағидалар мен рәсімдердің сақталуын тексеруге, ішкі бақылау жүйесін бағалауға, тексерілетін бөлімшелердің қызметіндегі проблемалық мәселелерді анықтауға және оларды шешудің оңтайлы тәсілін анықтауға, кәсіби және мұқият талдау негізінде аудиторлық тексеру нәтижелері туралы қорытынды жасауға, пайдалы және пәрменді ұсынымдар ұсынуға бағытталған.

Алдын ала бақылау мақсатында аудит жөніндегі нормативтік құқықтық актілерді эфирлеуден басқа, Департамент Ұлттық Банк бөлімшелерінің нормативтік актілерінің жобалары бойынша қорытындыларды және тексеру нәтижелері бойынша реттеуші форматтардың жеткіліксіздігі не болмауы белгіленетін қызмет салаларының нормативтік құжаттарын реттеу жөніндегі ұсынымдарды да ұсынады.

Департаментте "Аудит" автоматтандырылған ақпараттық кіші жүйесі негізінде соңғы бес жылдағы аудиторлық тексерулер нәтижелерінің мониторингі үшін аудиторлық тексерулер және постревизиялық бақылау материалдары бойынша база қалыптастырылған.

Ұлттық Банктің 16 филиалында аудиторлардың сапалы жаңа құрамы қалыптастырылды, олар жергілікті жерлердегі ішкі аудит қызметінің тұрақты өкілдері болып табылады. Департамент Ұлттық банк филиалдарының аудиторларының қызметін Департаментпен келісілген тексеру жоспарларының орындалуын бақылау, тоқсан сайынғы және жылдық есептер мен тақырыптық тексеру материалдарын талдау жолымен үйлестіреді.

Филиалдардың аудиторлары үшін жыл сайын семинарлар ұйымдастырылады және болашақта олардың жұмыс сапасына оң әсер етуге байланысты осы практиканы жалғастыру жоспарлануда, семинарлардың тақырыптық бағыты филиалдардың аудиторларының тілектерін ескере отырып анықталады, бұл семинарлар мазмұнының пайдалылығын анықтайды.

Филиалдардың аудиторлары мен Департамент қызметкерлері арасында тәжірибе алмасуды қамтамасыз ету, сондай-ақ олардың кәсіби дағдыларын арттыру мақсатында оларды Департаменттің аудиторлық тексерулеріне тарту тәжірибесі қолданылады, бұл болашақта да жалғасатын болады.

Департамент өз қызметінде Халықаралық аудит стандарттарын, Ұлттық Банктің 2002-2004 жылдарға арналған даму тұжырымдамасын, ішкі аудитті ұйымдастыру қағидаларын және стандарттарын, аудиттің 22 саласына әзірленген ішкі аудитті жүргізу қағидаларын, аудиторлық рәсімдердің тізбесі мен олардың мақсаттары көрсетілген аудиттің нақты салаларына аудиторлық тексеру жүргізу жөніндегі әдістемелік ұсынымдарды, Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ішкі аудит департаменті жүргізетін аудиторлық тексерулерді іріктеу кезеңі мен көлемін айқындау әдістемесін басшылыққа алады., Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ішкі аудит мақсаттары үшін қателердің Елеулі болуын айқындау әдістемесімен және аудит жөніндегі басқа да нормативтік актілермен, оларды қолдану туралы практикалық қызметте сіздің назарыңыз аударылатын болады.

Ішкі аудитті ұйымдастыру қағидалары мен стандарттары 12 стандарт пен 9 реттік жиынтықты білдіреді: тексеруді жоспарлау (тексерулердің жылдық жоспарын дайындау, тексеруді жоспарлау); тексеру жүргізу; тексеру материалдарын ресімдеу; тексеру материалдарын іске асыру; ұсынымдардың орындалуына ревизиядан кейінгі бақылауды жүзеге асыру; ішкі аудит қызметі қызметінің тиімділігін бағалау; есептерді жасау және ұсыну.

Сіздің назарыңызға "жоспарлау" ішкі аудит стандартымен және жылдық тексеру жоспарын дайындауды және тексеруді жоспарлауды ресімдейтін Бұйрықтармен реттелетін тексерулерді жоспарлау бөлігінде ішкі аудитті ұйымдастыру толығырақ ұсынылады.

"Жоспарлау" ішкі аудит стандартының мақсаты тексерулердің жылдық жоспарын жасау және тексерулерді жоспарлау бойынша талаптарды белгілеу болып табылады.

Тексерулердің жылдық жоспарын дайындау кезінде ішкі аудит қызметінің бөлімшелері мынадай рәсімдерді жүргізеді:

1) Ұлттық Банктің аудит салаларының тізбесінде көзделген Ұлттық Банк бөлімшелері аудитінің салалары бойынша тәуекелдерді бағалау. Қазақстан Ұлттық Банкінің ішкі аудит департаменті қолданатын тәуекелдерді бағалау әдістемесі "Эрнст энд Янг" халықаралық аудиторлық компаниясымен ынтымақтастықта әзірленді. Тәуекелді бағалау әдіснамасы жыл сайынғы аудиторлық тексеру жоспарын әзірлеу бойынша кәсіби шешімдерді ұйымдастыру және іске асыру тәсілдерін, яғни аудиторлық тексерулердің жиілігін және әрбір аудиттелетін объектідегі жұмыс сағаттарының санын айқындайды.

Бұл әдістеме мыналарды қамтиды:

- Ұлттық банкке қатысы бар тәуекел факторларын айқындау;
- әрбір тәуекел факторына балл анықтау;
- балдарды бөлу әдіснамасы;
- тәуекелді бағалау бағдарламалық жасақтамасы;
- ресурстарды орналастыру кезінде тәуекелді бағалауды екі ҚРҰБ пайдалану.

Бұл ретте 2 бағдарлама пайдаланылады: Ақпараттық жүйелер үшін тәуекелдерді бағалау жөніндегі бағдарламалық қамтылым және бағаланатын аудиттелетін объектіге әрбір тәуекел факторының әсерін бағалау жөніндегі бірқатар сұрақтардан тұратын барлық қалған аудиттелетін объектілердегі тәуекел деңгейлерін бағалауға арналған бағдарламалық қамтылым. Бұл ретте, бағдарламалық қамтамасыз етуде көзделген мәселелер мынадай критерийлерді айқындайды:

- аудиттелетін объект қызметінің түрі;
- аудиттелетін объект басқаратын ақша активтерінің немесе транзакциялардың құны;

- аудиттелетін объект жүзеге асыратын транзакциялардың орташа саны;
- аудиттелетін объект орындайтын транзакциялардың күрделілігі;
- автоматтандыру деңгейі және ақпараттық технологияларды пайдалану дәрежесі;
- кадрлардың тұрақтамауы;
- бақылау ортасының жағдайы және басқалары.

Ұлттық Банктің қызметі мен операцияларына тәуекел факторларының салыстырмалы әсер етуі негізінде тәуекелдер деңгейі жоғары, орташа, төмен болып жіктеледі.

2) Ұлттық банк филиалдарының аудиторлары жүргізген тексерулерді қоса алғанда, соңғы 3 (үш) жылдағы тексерулер мен олардың нәтижелерінің мониторингі;

3) Ұлттық Банк бөлімшелерінің ішкі аудит қызметінің және сыртқы аудитордың ұсынымдарын орындауын талдау;

4) бөлімшелердің қызметі мен бизнес процестеріндегі, ұйымдық құрылымдағы, сондай-ақ олардың кадр құрамындағы өзгерістерді зерделеу;

5) нормативтік құқықтық актілердің өзгерістерін зерделеу;

6) Күрделі шығыстарды шолу;

7) пайдаланылатын және енгізуге және әзірлеуге жоспарланған автоматтандырылған ақпараттық кіші жүйелердің тізбесін дайындау;

8) Ұлттық Банк бөлімшелерінің ішкі аудит қызметінің сұрау салуы бойынша ұсынылған аудит жүргізу туралы тілектерін зерделеуді қамтиды.

Сонымен қатар, жұмыс уақытының жоспарлы бюджеті есептеледі. Бұл ретте ішкі аудит қызметінің жұмыс жоспарына сәйкес басқа жұмыстарды орындау, қызметкерлердің біліктілігін арттыру, жыл сайынғы еңбек демалысын беру үшін қажетті уақыт және науқастануы бойынша ішкі аудиторлардың болуы мүмкіндігіне қажетті уақыт ескеріледі.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Д.М. Веренич, Э.З. Малевский – Полесский государственный университет, Беларусь .
//<http://be5.biz/ekonomika1/r2015/1975.htm>

2. Инструкция об организации системы внутреннего контроля в банках, небанковских кредитно-финансовых организациях, банковских группах и банковских холдингах: утв. Правлением Нац. банка Респ. Беларусь 30 ноября 2012 г. № 625: с изменениями и дополнениями от 26 ноября 2014г. – 12 с.

3. Положение Банка России от 16 декабря 2003 г. № 242-П «Об организации внутреннего контроля в кредитных организациях и банковских группах» с изменениями от 24 апреля 2014 г. Система ГАРАНТ: <http://base.garant.ru/584330/#ixzz3EJt ЯсЦ>

4. Требования к организации внутреннего контроля в банках [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://select.by/content/view/1131/46/>. – Дата доступа: 05.04.2015

5. Хорохордин Д.Н., Боброва Т.Д. актуальные проблемы организации внутреннего аудита // Территория науки, 2007.-Р.595-597.

6. Цвырко А.А. Риски банковской системы России / Цвырко А.А., Сухорукова Н.В. // В сборнике: Экономика предпринимательства: теория и практика 2015. С. 54-55.

7. Adeyemi B., Adenugba A. Corporate Governance in the Nigerian Financial Sector: The Efficacy of Internal Control and External Audit // Global Conference on Business and Finance Proceedings, 6(2), 2011. –Р.699-707.

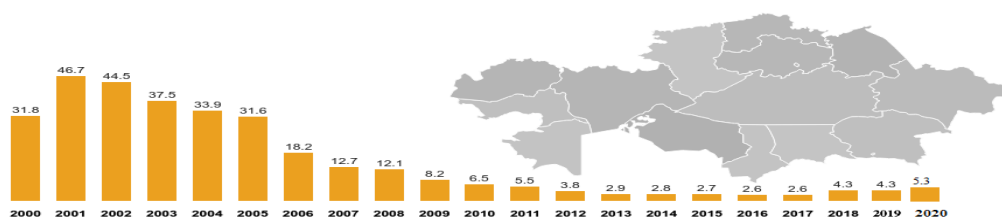
ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ЖИЗНИ В КАЗАХСТАНЕ

Амангелды Г. Б.
КазНУ, ВШЭиБ.
Финансы, студент 3го курса

Научный руководитель: Алиева Б.М.,
К.э.н., и.о доцента

Аннотация: Обеспечение необходимого уровня жизни и прироста благосостояния граждан является одной из главных задач социально-экономической политики правительства. В нынешних условиях улучшение уровня жизни населения, наряду с модернизацией экономики, рассматривается одним из национальных приоритетов РК. Определение уровня жизни населения в широком смысле характеризует уровень и структуру потребления, условия труда, структура и степень удовлетворения социально-культурных потребностей, степень совершенствования сферы услуг, величину и структуру вне рабочего и незанятого времени, уровень экологической безопасности и т.п. В узком смысле уровень жизни понимают как размер реальных доходов, определяющих размер и структуру фактического употребления конечных товаров и услуг. Уровень жизни населения выражается рядом количественных и качественных показателей и является обобщающей характеристикой экономического состояния населения. Применяется в маркетинговой работе при выявлении вероятного спроса. Оценка уровня жизни относится к категории, которая изменяется во времени и пространстве. Анализ уровня жизни населения обычно сопровождается анализом двух взаимосвязанных показателей: потребительской корзины и прожиточного минимума.

Доля населения имеющего доходы, использованные на потребление, ниже величины прожиточного минимума

Сельская местность:
7,6% населения

Городская местность:
3,7% населения

Рисунок1 Источник: stat.gov.kz

Как видно из представленных данных, согласно данным официальной статистики, доля бедного населения в Казахстане снизилась с 2010-2020 годы более чем в 10 раз. Согласно данным исследователей университета Оксфорда, сегодня в 103 странах, в которых живёт 76% населения Земли (5,4 млрд. человек), 26,5% людей (что составляет 1,45 млрд. человек) живут за чертой бедности. Снижение уровня бедности по официальным статистическим данным связано, прежде всего за счёт роста адресной социальной помощи со стороны государства. Кроме того, низкие показатели связаны с недостатками в методологии их расчёта. В мировой практике одним из индикаторов уровня жизни населения является прожиточный минимум, который используется в государственной социальной политике для определения порога бедности и определения размеров социальных выплат. Прожиточный минимум как социальный индикатор является своеобразной точкой отсчёта, его используют для оценки

уровня жизни населения и измерения бедности и обоснования минимального размера заработной платы, пенсии и иных базовых социальных выплат. Поэтому государственные социальные стандарты, начиная с 2006 года, устанавливаются с учетом прожиточного минимума, а размеры основных социальных выплат – на уровне не ниже этого минимума.

Величина прожиточного минимума в среднем на душу населения. Сентябрь (тыс. тг в месяц)				
	Всего		Рост к итогу	
	2021/09	2020/09	2020/09	
Казахстан	40,2	35,7	112,7%	4,5
Мангистауская	47,4	42,6	111,0%	4,7
г. Нур-Султан	44,1	40,8	108,3%	3,4
г. Алматы	43,7	38,9	112,5%	4,9
ВКО	40,9	36,8	111,3%	4,1
Павлодарская	39,7	32,6	121,7%	7,1
Атырауская	39,7	35,6	111,5%	4,1
Акмолинская	39,4	35,2	112,1%	4,3
Алматинская	39,0	35,5	109,9%	3,5
СКО	38,9	34,7	112,2%	4,2
Карагандинская	38,7	34,0	113,8%	4,7
Актюбинская	38,1	33,2	114,6%	4,8
Костанайская	38,0	33,2	114,2%	4,7
Турестанская	37,8	33,1	114,4%	4,8
ЗКО	37,7	32,6	115,8%	5,1
Жамбылская	37,5	32,0	117,1%	5,5
Кызылординская	37,2	33,1	112,4%	4,1
г. Шымкент	37,1	33,1	112,2%	4,0

Расчёты Ranking.kz на основе данных Бюро национальной статистики АСПиР РК

Рисунок2 Источник: Ranking.kz

Как видно из представленных данных, в разрезе регионов самая высокая величина прожиточного минимума традиционно наблюдается в Мангистауской области — 47,4 тыс. тг в среднем на душу населения. Следом идут Нур-Султан (44,1 тыс. тг) и Алматы (43,7 тыс. тг). Самый высокий рост величины прожиточного минимума по сравнению с прошлым годом был отмечен в Павлодарской области — на 21,7%. Заметный рост также зафиксирован в Жамбылской (+17,1%) и Западно-Казахстанской (+15,8%) областях. Какой прожиточный минимум в Казахстане в 2022 году? В соответствии с законом, с 1 января 2022 года ПМ составляет 36 018 тенге. В прошлом году ПМ был 34 302 тенге, это на 1 716 тенге меньше, чем в 2022 году. Оценка уровня жизни в Казахстане требует совершенствования методики.

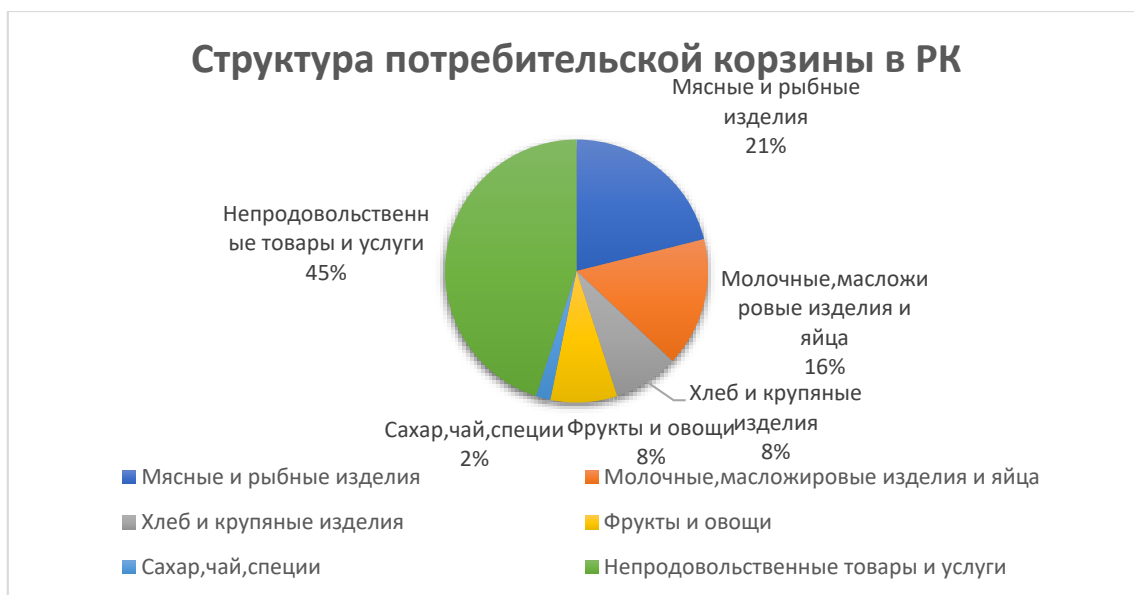

Рисунок3 Примечание: составлено автором

Прежде всего, необходим пересмотр состава и структуры потребительской корзины. Величина прожиточного минимума отражает реальное положение дел и в данном виде не может объективно служить основой для расчёта социальных выплат. Уровень бедности в Казахстане также не соответствует действительности, увеличивается разрыв между данным показателем в городах и сельской местности.

Прежде всего, необходимо пересмотреть методику оценки бедности. На наш взгляд, в целях обеспечения объективной оценки следует довести критерий бедности с 70% от величины прожиточного минимума до 100%, т.е. величина прожиточного минимума должна означать черту бедности.

Во-вторых, необходимо тщательно проработать вопросы «наполняемости» потребительской корзины. В сегодняшнем виде она не отражает размеры минимальной потребности человека ни по набору товаров и услуг, ни по стоимости входящих в неё продуктов.

В-третьих, для оценки бедности необходимо учитывать не только доходы, но и имущество, обеспеченность людей жильём. Это связано с тем, что как правило, к бедным относятся молодые семьи, не имеющие собственного жилья, которые вынуждены расходовать свои доходы не только на пропитание, но и проживание (оплату аренды, ипотеки).

В-четвёртых, государственным органам следует тщательно проводить оценку социальных потребностей жителей, проживающих в разных регионах. Для объективности такой оценки следует перейти к использованию показателя средней заработной платы, произвести взвешенную многофакторную оценку её формирования в разных регионах. Следует довести величину минимальной заработной платы, которая является одним из социальных индикаторов и утверждается законом о республиканском бюджете на текущий год, до 50% величины средней заработной платы по республике. Это позволит создать реальные механизмы социальной защиты с учётом дифференциации регионов республики. Резюмируя выше изложенное, отметим, что для решения данных проблем считаем целесообразным проведение следующих мероприятий:

- пересмотр состава потребительской корзины с учётом действующего уровня цен на товары и услуги;
- реализацию мер по сокращению бедности;
- создание действенных стимулов для развития предпринимательства;
- закрепление на законодательном уровне недопущения сокращения работодателями рабочих мест;
- содействие обеспечению занятости молодежи, развитие региональных центров занятости;
- пересмотр методики расчёта социальных пособий, минимальной потребительской корзины в целях создания действенных государственных гарантий поддержки социально уязвимых слоев населения.

Таким образом, существует множество показателей, характеризующих различные стороны уровня жизни населения и являющиеся неотъемлемыми компонентами социальных программ, а также методы использующиеся в качестве инструмента измерения результатов влияния экономических реформ на уровень жизни населения. На основе проделанного анализа можно сделать вывод, что в Казахстане уровень жизни населения не достиг совершенства, и необходим поиск путей его повышения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность»
2. Доклад о социальной защите в мире в 2017-2019 годах. Обеспечение всеобщей социальной защиты для достижения целей Устойчивого развития. / Группа технической поддержки по вопросам

достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии. – М.: МОТ, 2019. – 490 с.

3. Совместный приказ Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 7 сентября 2017 года № 296 и Министра национальной экономики Республики Казахстан от 9 октября 2017 года № 354

4. <https://stat.gov.kz/>

5. <http://ranking.kz/>

ПРОБЛЕМА КИБЕРБЕЗОПАСНОСТИ В БАНКАХ КАЗАХСТАНА

Жанекешова Ару

Казахский Национальный Университет имени Аль-Фараби,
Высшая школа Экономики и Бизнеса
Финансы, студент 3го курса

Научный руководитель: Алиева Б.М.- к.э.н., и.о. доцента

Аннотация: В данной статье представлен анализ проблемы кибербезопасности в банках Казахстана. 2020 год был сложным и интересным во многих отношениях, в основном из-за пандемии и растущей зависимости от облачных сервисов. Актуальность выбранной темы заключается в том, что в период пандемии COVID-19 наблюдался непредвиденный, ускоренный рост поверхности атаки финансовых организаций, что привело к росту киберпреступности.

В казахстанском информационном пространстве, как, впрочем, и во всем мире, прослеживается постоянный и устойчивый тренд к учащению кибератак, обусловленный неугасающим интересом злоумышленников к защищаемым данным финансового сектора, юридических и государственных организаций. Национальный банк РК инициирует новые, более строгие правила обеспечения информационной безопасности для банков и прочих организаций, связанных с предоставлением финансовых услуг.

Пандемия ускорила цифровизацию бизнес-операций, поскольку вынудила предприятия перейти на работу на дому. К сожалению, внезапная реализация этих настроек создала большую площадь поверхности для кибер-злоумышленников. Согласно Докладу о глобальных рисках Всемирного экономического форума за 2020 год, кибератаки занимают первое место среди глобальных антропогенных рисков[1].

Риск кибербезопасности был растущим «нефинансовым» риском для банков на протяжении многих лет, но есть очень реальное и растущее финансовое воздействие киберинцидентов. Кибератаки на конфиденциальные данные клиентов могут привести к упущенной выгоде, сбоям в работе, увеличению контрагентских и репутационных рисков и оттоку клиентов. Дополнительные расходы включают восстановление данных, расследование и реагирование, а также нормативные и/или юридические штрафы, некоторые из которых могут быть компенсированы страхованием кибер-рисков.

Атаки, нарушающие деятельность банков, приводят к чрезмерным финансовым затратам или длительному прерыванию деятельности и имеют негативные последствия для рейтинга. В Казахстане за последние годы резко возросло количество кибератак на банки и случаев интернет-мошенничества.

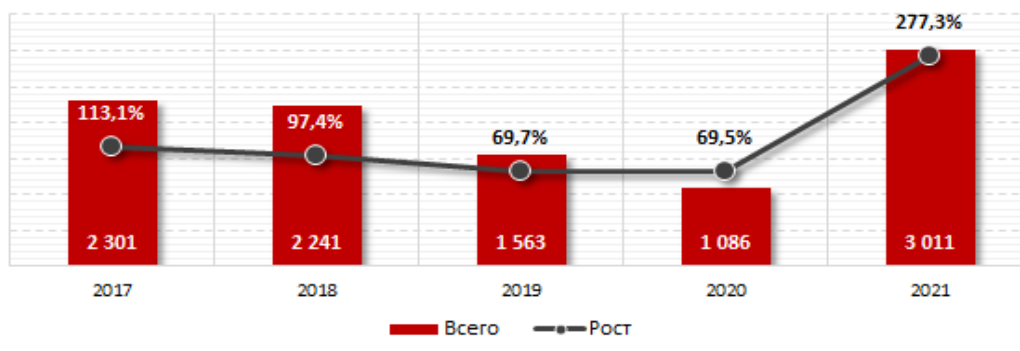

Рисунок 1. Статистика инцидентов информационной безопасности за 2017-2021 годы
 Источник: График на основе данных KZ-CERT[2].

На рисунке 1 представлена статистика инцидентов информационной безопасности за 2017-2021 годы. Анализ инцидентов информационной безопасности показывает, что в 2021 году количество кибератак составило 3 тысячи случаев, что в 2,8 раза больше чем в аналогичном периоде 2020 года. В рейтинге ООН Казахстан занимает 40-е место по уровню кибербезопасности сообщалось в заседании Комиссии при Президенте РК по вопросам внедрения цифровизации[3].

Агентство по регулированию и развитию финансового рынка Казахстана в сотрудничестве с компанией «Делойт» в Казахстане провели исследование по выявлению недостатков в системе безопасности в ряде банков[4]. Исследование показало, что все больше людей используют свои цифровые деньги, такие как кредитные и дебетовые карты, совершают переводы, оплачивают через QR-коды, но многие банки не уделяют достаточно внимания кибербезопасности.

GDPR, или Общее положение о защите персональных данных, — это постановление ЕС о защите данных и конфиденциальности, которое распространяется на всех лиц, находящихся на территории Европейского союза. GDPR касается любых работ и услуг, связанных со сбором и обработкой персональных данных людей, проживающих на территории ЕС. Согласно регламенту Европейской комиссии к персональным данным относится любая информация о человеке, независимо от того, связана ли она с его частной, профессиональной или общественной жизнью. К такой информации относится, например, имя, домашний адрес, фотография, адреса электронной почты, банковская информация, сообщения в социальных сетях, медицинская информация или IP-адрес. Далее на рисунке 2 представлена статистика соответствия GDPR казахстанских банков.

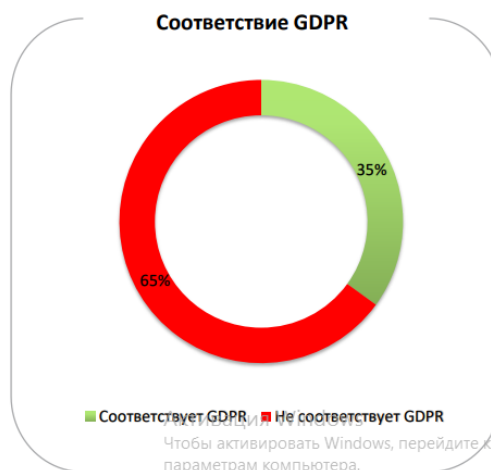

Рисунок 2. Соответствие GDPR
 Источник: Диаграмма на основе отчета «Делойт» и АРРФР «Оценка киберрисков Банков Казахстана»[4]

Отчет «Делойт» и АРРФР «Оценка киберрисков Банков Казахстана» показало, что при оценке веб-сайтов казахстанских банков 35% соответствуют требованиям GDPR, остальные 65% банков не соответствуют требованиям[4]. Хотя законодательство РК не обязывает финансовым организациям соответствовать требованиям GDPR, в пункте 2 статьи 3 GDPR, который касается территориального охвата, говорится, что даже компании, созданные за пределами ЕС, подпадают под действие требований GDPR, если они предлагают товары или услуги реальным лицам (субъектам данных), проживающим в ЕС. Данные анализа наглядно показывают, что информационной безопасности уделяется недостаточно внимания в банках второго уровня Казахстана.

Киберпреступления в цифровом банкинге затрагивают не только клиентов, но и банки, пытающиеся восстановить данные. Банки могут потратить значительную сумму денег для восстановления данных или информации.

Таким образом, надежная кибербезопасность является обязательной для банков, поскольку утечка данных может затруднить доверие к финансовым учреждениям. Это может вызвать серьезные проблемы для банков.

Решением угроз кибербезопасности в цифровом банкинге могут служить определенные меры по сдерживанию кибератак. Некоторые из мер указаны ниже:

1. Интегрированная безопасность. Банки вкладывают время, деньги и усилия в использование лучших технологий, которыми иногда бывает трудно управлять вместе. Переход к интегрированной безопасности, когда все компоненты работают и взаимодействуют друг с другом, более выгоден.

2. Машинное обучение и аналитика больших данных.

3. Понимание важности безопасности.

4. Защита информации. Сегодня данные хранятся на разных устройствах и в облаке, поэтому каждая система, в которой хранятся конфиденциальные данные, должна быть защищена с помощью средств безопасности.

5. Осведомленность потребителей. Это один из важных аспектов, когда потребитель должен быть осведомлен о том, что он никому не должен раскрывать свои банковские реквизиты. Они должны как можно быстрее сообщать в отдел кибербезопасности о любых подозрительных изменениях в своих транзакциях или на своем банковском счете.

6. Антивирусные и антивредоносные приложения.

Информационная безопасность должна стать приоритетом во всех сферах экономики. Для борьбы с растущими киберугрозами и мошенничеством финансовой отрасли необходимы инструменты для соблюдения нормативных требований и обнаружения мошенничества на основе ИИ, а также целостная многоуровневая система кибербезопасности для быстрого выявления и решения проблем в масштабе.

В Казахстане страхование киберрисков практически не распространено, но с учетом данных по утечке информации, взломах, мошенничества с картами и переводами данная отрасль становится все более актуальной. Многие страховые организации не готовы оказывать услуги в области страхования киберрисков, так как трудно определить сумму покрытия ущерба от киберрисков.

Кибербезопасность в цифровом банкинге — это то, что нельзя скомпрометировать. С ростом цифровизации в банковской сфере она стала более подвержена атакам со стороны киберпреступников. Поэтому должна быть надежная кибербезопасность, которая не ставит под угрозу безопасность данных и денег клиентов и финансовых учреждений.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. The Global Risks Report 2021 https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2021.pdf
2. Служба реагирования на компьютерные инциденты <https://www.cert.gov.kz/>
3. Заседание Комиссии при Президенте РК по вопросам внедрения цифровизации <https://primeminister.kz/ru/news/premer-ministr-rk-a-mamin-provel-zasedanie-komissii-pri-prezidente-rk-po-voprosam-vnedreniya-cifrovizacii-255041>
4. Оценка киберрисков Банков Казахстана <https://www2.deloitte.com/>
5. <https://strategy2050.kz/ru/news/kak-razvivaetsya-kiberbezopasnost-kazahstana/>

СТРАХОВАНИЕ ОТ КИБЕРРИСКОВ КАК ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ

Исаева Малика

Казахский Национальный Университет имени Аль-Фараби,
Высшая школа Экономики и Бизнеса
Финансы, студент 3го курса

Научный руководитель: к.э.н., и.о доцента Алиева Б.М.

Аннотация: Страхование киберрисков: возможность стать лидером на развивающемся рынке. Сегодня по мере роста числа кибератак и регулярного освещения в СМИ случаев кражи или потери данных клиентов крупными корпорациями, необходимость получения эффективных услуг по страхованию киберрисков становится приоритетным вопросом для компаний во всем мире. Растущая потребность в услугах, ситуация на рынке и осведомленность о существующих рисках создают благоприятные возможности для страховых компаний, которые готовы действовать уже сейчас, чтобы получить свою долю на рынке и завоевать доверие клиентов. Какие четыре аспекта следует учитывать страховым компаниям, чтобы повысить уровень знаний об этом набирающем популярность типе страхования. Мир, экономика и рынок – это достаточно хрупкие структуры, которыми движут различные механизмы и под влиянием различных факторов (это могут быть экологические, социальные, политические, демографические, экономические и многие другие факторы), эти структуры могут либо окрепнуть и стать сильнее, а значит приблизиться к стабильному положению дел, либо дать трещину и окончательно сломаться.

В казахстанском информационном пространстве, как, впрочем, и во всем мире, отслеживается постоянный и устойчивый тренд к учащению кибератак, определенный негаснущим интересом злоумышленников к защищаемым данным финансового сектора, юридических и государственных организаций. Однако, несмотря на стремительный рост рынка страхования от киберрисков в мировом масштабе, уровень востребованности страховых услуг в Казахстане остается низким. Но в скором времени положение может начать меняться к лучшему – Национальный банк РК инициирует новые, более требовательные правила обеспечения информационной сохранности для банков и прочих организаций, связанных с предоставлением финансовых услуг с 1 декабря 2018.

На сегодняшний день число кибератак резко растет. Хакеры все чаще используют уязвимости систем безопасности для кражи ценных данных клиентов, включительно финансовые сведения и конфиденциальные индивидуальные данные. Для крупных организаций подобные атаки означают не только потерю данных. Громкий общественный резонанс, утрата доверия клиентов и серьезные штрафы со стороны регулирующих органов – таковы последствия всего лишь одной успешной кибератаки, которая может парализовать работу всей компании, нанести ущерб авторитету, репутации и доходам на многие последующие годы.

Несмотря на то что риски кибератак вполне осуществимы, многие компании еще не нашли оптимального средства борьбы с ними. Результаты Глобального опроса руководителей крупных корпораций, проведенного KPMG в 2018 году, показывали, что многие респонденты относятся к кибератакам на свой бизнес как к неизбежности, а 68% руководителей американских компаний назвали это лишь вопросом времени. При этом только 51% руководителей компаний из разных стран отметили, что они хорошо подготовлены к кибератакам.

На данный момент, преступления эволюционировали от банального мошенничества до сложнейших компаний, направленных против представителей крупного бизнеса и органов государственной власти. Кибератаки могут нанести ущерб репутации компании и иметь не только краткосрочные, но и долгосрочные последствия. Одним из наиболее заметных

последствий кибератаки являются связанные с ней расходы. Это может включать в себя несколько расходов, о которых предприятия часто не знают. Например, если происходит утечка данных и конфиденциальная информация клиентов, сотрудников или заинтересованных сторон оказывается скомпрометированной, компании часто приходится компенсировать им потерю. Кроме того, компании, возможно, придется заплатить огромные штрафы компаниям. Эти затраты могут повлиять на выручку организации и ее операции. Киберстрахование может существенно оказать помощь компаниям в борьбе с последствиями кибератаки.

В ходе анализа было выявлено, что основную угрозу представляют такие риски как: использование вредоносного программного обеспечения и социальная инженерия, при помощи которых киберпреступники разрабатывают программы-вымогатели, распределенный отказ в обслуживании (DDoS) или любой другой тип кибератаки.

Во время кризиса COVID-19 было зарегистрировано резкое увеличение числа кибератак двух типов: – атаки вымогателей, когда хакеры используют вредоносное программное обеспечение для шифрования данных компании, а затем требуют криптовалютный платеж для предоставления ключей дешифрования; – мошеннические схемы перевода, когда хакеры отправляют поддельные электронные письма целевым сотрудникам. Появились существенные проблемы, поскольку киберпреступники воспользовались новыми уязвимостями безопасности и человека. Основные проблемы включали пропускную способность и незащищенное подключение, проблемы доступа сотрудников и другие “человеческие” кибер-риски.

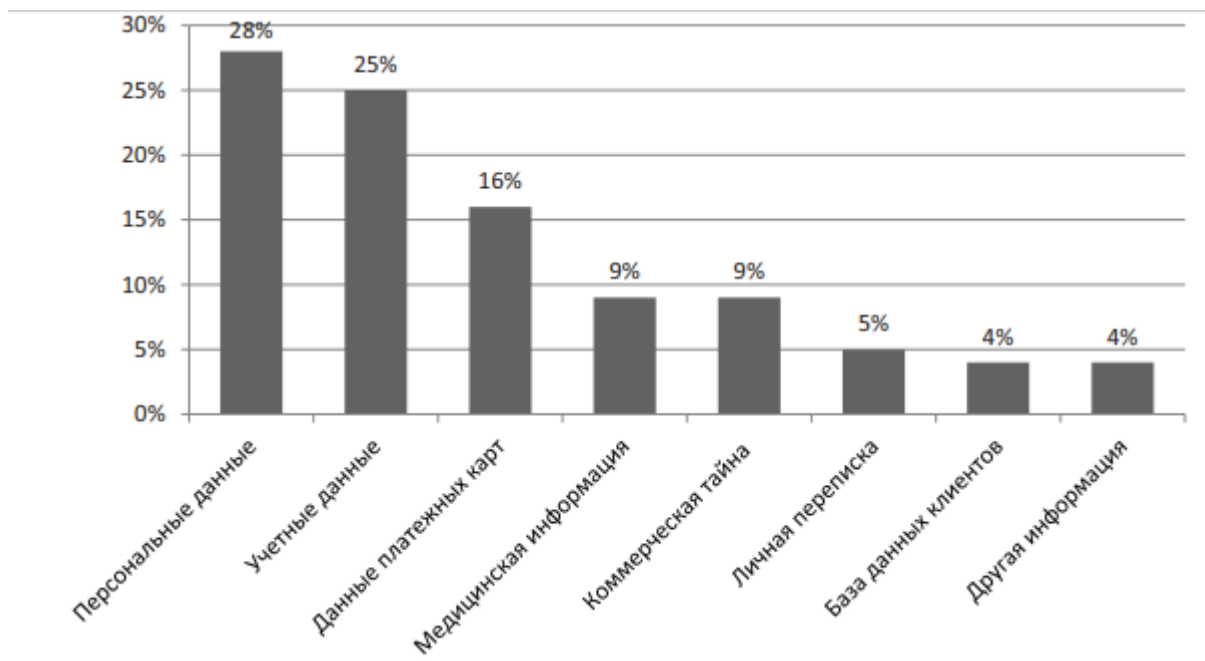

Рисунок 1. Типы украденных данных.

Источник: Статья Винсент Маре, партнера и руководителя практики по оказанию услуг в области кибербезопасности KPMG.

В зоне риска киберпреступлений находятся прежде всего банки, инвестиционные компании, участники рынка ценных бумаг, электронные платежные системы, сами страховые компании, а также предприятия малого, среднего и крупного бизнеса. Многие компании могут подвергнуться риску хищения ценной производственной информации, например, ноу-хау, персональных данных сотрудников, важной коммерческой информации, непосредственно влияющей на котировки ценных бумаг компании. Такие хищения наносят огромный ущерб компаниям, сопоставимым с прямым воровством средств.

Рынок страхования киберрисков – небольшая часть постепенно увеличивающегося

сектора услуг страхования, позволяющих компаниям защититься от цифровых угроз. По оценкам Allianz, в настоящее время размер страховых премий в секторе киберстрахования составляет 2 млрд долларов США в мире, при этом на долю рынка США приходится около 90%. Однако по мере роста количества кибератак и регулярного освещения в СМИ случаев кражи или потери данных клиентами крупными корпорациями необходимость получения эффективных услуг по страхованию киберрисков становится приоритетным вопросом для компаний. Ожидается, что к 2025 году страховые премии в этом секторе по всему миру достигнут 20 млрд дол. США.

Несмотря на широкие возможности, предоставление услуг в сфере страхования киберрисков сопровождается рядом сложностей.

Большинство страховых продуктов были разработаны на основании актуарно обоснованных, агрегированных общих данных за несколько десятков лет, поэтому услуги в области киберстрахования считаются связанными с большими рисками: этот вид страхования появился совсем недавно, а информация о сопутствующих рисках и уязвимости также есть более фрагментированной. Чтобы лучше понять и оценить киберриски, страховые компании могут воспользоваться Общим регламентом защиты данных (GDPR), согласно которому определенные фирмы обязаны предоставлять декларации данных. При этом сложно сказать, в каком объеме страховые компании смогут сейчас или в будущем получить доступ к данным GDPR.

Оценка риска и суммы цифровых рисков также затруднена: многие страховые компании сталкиваются со сложностью формирования цен на продукты в этой сфере. Кроме того, на рынке существует некая неопределенность относительно того, предоставляются ли услуги по страхованию от кибератак в рамках текущего договора страхования и соответствующего объема страхового покрытия.

Еще один фактор, который необходимо учитывать, заключается в том, что поскольку компании обладают большими объемами строго конфиденциальных данных о клиентах, страховые компании сами по себе могут стать основной целью кибератак. Страховые компании модифицируют устаревшие системы и выполняемые вручную процессы и становятся более зависимыми от новых технологий и платформ, что увеличивает риск атак и потребность в услугах по обеспечению киберзащиты. Это означает, что вопросы кибербезопасности должны стать приоритетом для всех страховых компаний независимо от клиентской базы, которой предоставляются услуги, и типа страхового покрытия.

Страховым компаниям, которые хотят повысить уровень знаний об этом набирающем популярность типе страхования, необходимо обратить внимание на следующие четыре аспекта:

- **Проактивность.** Проактивное определение уровня зрелости систем обеспечения безопасности клиентских данных поможет страховым компаниям оценить потенциальные последствия кибератак для бизнеса и его клиентов еще до атаки. Это не только обеспечивает определенную ценность для ряда клиентов, но позволяет снизить отдельные отрасли риска, а также сформировать структуру и определить цены на продукты в области киберстрахования.

- **Обучение.** Несмотря на частые случаи кибератак, некоторые клиенты не полностью осознают потенциальные риски и их последствия, а также какие услуги им доступны. Тщательно продуманные специализированные образовательные кампании, посвященные вопросам киберрисков и стратегии снижения их последствий, могут помочь клиентам оценить необходимость в услугах и понятиях, которые существуют типы страхования киберрисков.

- **Сотрудничество для сбора данных.** Совместная работа страховых компаний, профессиональных ассоциаций и регулирующих органов позволит создать объем данных, необходимых для надлежащего структурирования, ценообразования и продаж услуг в сфере страхования киберрисков как основной составляющей общего страхового профиля любой фирмы.

- **Ориентированность на мельчайших клиентов.** Кибератаки могут быть направлены на организацию любого размера, а также отдельных специалистов, таких как юристы и врачи, имеющие доступ к конфиденциальной информации. Продукты в сфере страхования

киберрисков для таких небольших участников рынка – огромный и практически еще неосвоенный рынок.

Киберстрахование является быстро растущим сегментом общего рынка услуг страхования. Страховые компании, которые предпримут ключевые шаги уже сейчас, смогут занять лидирующие позиции на этом новом, все более актуальном рынке.

По нашему мнению, страховщикам следует предлагать более релевантные продукты для успеха на страховом рынке, а также тщательно оценивать и контролировать риски, в частности, связанные с потенциальными рисками накопления, чтобы поддерживать кредитную силу, если они принимают риски киберстрахования в более широком масштабе. Можно с уверенностью сказать, что пандемия тоже принесла положительные результаты, ускорив переход к цифровым технологиям. Невидимое преимущество заключается в том, что компании теперь будут сознательнее относиться к кибербезопасности. Это приведет к формированию более защищенной экосистемы, где предприятия смогут оценивать, действовать и контролировать свои операции для более эффективного управления рисками.

Таким образом, можно заключить, что пандемия неизбежно ускорит рынок и следует ожидать дальнейшего роста киберстрахования не только из-за киберрисков, связанных с работающими из дома сотрудниками, но и потому, что пандемия еще больше укрепила сильную зависимость компаний от технологий для повседневных операций. Учитывая быстрое развитие киберстрахования в сочетании с проблемами безопасности данных COVID-19, страхователи должны рассмотреть возможность тщательного осмотра полисов, чтобы определить адекватность покрытия. Расширенные механизмы удаленной работы сохранятся в ближайшем будущем и в некоторых секторах станут частью новой реальности. Компании должны рассмотреть возможность изменения своей киберполитики для устранения рисков, уделяя особое внимание конкретной формулировке ключевых условий политики, которые могут сделать разницу между страховым убытком и незастрахованным убытком.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. The Global Risks Report 2021
https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2021.pdf
2. Служба реагирования на компьютерные инциденты <https://www.cert.gov.kz/>

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ БЕЗНАЛИЧНЫХ РАСЧЁТОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Ким Алина

КазНУ им. аль-Фараби, Высшая Школа Экономики и Бизнеса

Специальность: Финансы, студент 3го курса

Научный руководитель: к.э.н. Алиева Баглан Муратовна

Аннотация: В процессе перехода национальной экономики к безналичной форме осуществления расчетов, государством преследуется цель – выведение из оборота наличных средств. Этому сопутствует множество различных причин, таких как:

- борьба с теневым сектором экономики;
- увеличение объемов налоговых сборов, как следствие уменьшения теневого сектора;
- борьба с преступностью в экономической сфере;
- осуществление контроля деятельности граждан;
- снижение расходов обращения (выпуск, хранение, транспортировка наличных средств);
- повышение уровня безопасности;
- открытость и прозрачность экономики.

Все перечисленные аспекты способствуют улучшению экономического состояния страны и мировой экономики в целом. Также растет уровень обеспечения безопасности. Защита информации в платежной системе Народного банка Казахстана обеспечивается проведением следующих мероприятий:

- идентификация пользователей;
- контроль целостности и подтверждение подлинности платежных документов;
- разграничение прав доступа и защита от несанкционированного доступа к ресурсам систем обработки платежей;
- контроль над проведением расчетных операций;
- криптографическая защита платежной информации.

Введение новых инновационных технологий способствует усилению защищенности проводимых операций и, тем самым, привлечению новых пользователей. Существуют различные способы шифрования, которые банки применяют на сегодняшний момент. Например, отсылка кода СМС-сообщения на мобильный телефон, подтверждающего проведение безналичного платежа. Также для подтверждения электронного платежа необходимо развивать уникальную электронную подпись клиента, так как для мошенника подделать ее достаточно сложно. В любом случае, чтобы значительно увеличить уровень защищенности платежей, данные об электронном «кошельке» или счете владельца нужно хранить в тайне и не передавать другим лицам, а также банкам необходимо проводить различные мероприятия по повышению финансовой грамотности населения в области противодействия мошенничеству. Безналичная форма расчета активно развивается в РК, а государство всячески этому способствует. В первую очередь стимулирование со стороны властей происходит за счет модернизации законодательной базы. На примере зарубежных стран вводятся различные ограничительные барьеры на пользование наличными средствами и льготы на безналичную форму расчета. Большую роль в данной области играет научно-технологический прогресс, способствующий значительному облегчению безналичных операций и делающий их доступными и безопасными. На его основе базируется криптовалюта, которая представляет собой цифровые деньги и в скором времени станет легальным средством обращения, с высокой степенью защищенности от мошенничества. Также приоритетное значение в развитии безналичной формы расчета имеет политика, проводимая в банковской сфере. В основном, это связано с применением современных инновационных технологий расчетов, в том числе на основе ресурсов дистанционного банкинга. Улучшение интерфейса программного обеспечения, необходимого для удобства совершения платежей, а также предоставление возможности совершать их самостоятельно клиентом банка являются следующими важнейшими направлениями совершенствования безналичных расчетов. На протяжении достаточно долгого времени сложность программ создавала определенные препятствия людям для самостоятельного осуществления расчетов. В связи с данной ситуацией, работникам банков, а особенно кассирам и операционистам приходилось в обязательном порядке проходить специальную подготовку. Среди ряда улучшений интерфейса программного обеспечения пользователя можно выделить следующие:

- введение и развитие режима «для слабовидящих», позволяющего подобрать соответствующий масштаб и шрифт текста (на сегодняшний момент данная функция мало распространена); – отображение интуитивно понятного интерфейса, то есть предоставляемые услуги должны быть поделены на соответствующие категории; – представление опции «онлайн – консультант» или «бот-помощник» для оказания консультационной помощи в случае возникновения каких-либо вопросов, поступающих от клиента; – создание отдельной категории «Вопрос – Ответ», где отображены часто задаваемые вопросы и соответствующие краткие и понятные ответы; – использование графического минимализма (чем меньше объем рисунков и различного рода графических элементов, тем быстрее интерфейс будет загружаться).

Спустя почти 70 лет после появления пластиковых карт 85% покупок в мире, по данным

Mastercard, все еще совершается при помощи наличных денег. Однако в некоторых странах доля наличных платежей уже практически сведена к нулю. Например, в Швеции, которая в 1661 году первой в мире ввела в обращение банкноты. По данным ежегодного отчета о состоянии платежей в мире World Payments Report, который готовит французская Cargemini совместно с банком BNP Paribas, в 2011 году в Швеции лишь 3% расчетов совершались с помощью наличных, в 2020-м — только 2%. К 2025 году эта доля должна сократиться до 0,5%. Количество безналичных платежей в мире с 2011 по 2015 год выросло на 52% (471 млрд транзакций), свидетельствуют данные британской исследовательской компании Retail Banking Research. Причем 55% из них приходится на платежные карты. При этом количество транзакций по снятию наличных в банкоматах за то же время выросло всего на 33%. Замедление темпов оборота наличности, отмечают авторы исследования, означает, что безналичный расчет приобретает все большую популярность у потребителей. Глобальные платежные системы сегодня активно вкладываются в разработку новых платежных технологий, системы аналитики данных, искусственный интеллект.

Важным фактором, препятствующим повсеместному развитию безналичных расчетов на современном этапе интенсификации интеграционных процессов, является локальность сетей обслуживания и несовместимость технологических решений международных и национальных платежных систем, использующих в качестве своего инструмента пластиковые карты. Для решения этой проблемы в условиях возрастания роли международных расчетов необходима кооперация платежных ассоциаций по стандартизации платежных инструментов и инфраструктуры их приема.

Исходя из этого, в настоящее время переход банковского сообщества к использованию современного поколения multifunctional интеллектуальных карт международных стандартов является наиболее яркой тенденцией на мировом карточном рынке и обуславливает качественный скачок в развитии форм и схем безналичных расчетов, который, следуя законам диалектики, позволяет перевести организацию платежных систем с использованием пластиковых карт на следующую, более совершенную ступень развития. Стоит определить самые актуальные, по мнению многих специалистов, направления совершенствования расчетов с использованием банковских пластиковых карт: Дальнейшее совершенствование нормативной базы, регулирующей операции банков с пластиковыми картами, в частности: предоставление администрации регионов права обязывать организации розничной торговли устанавливать терминалы для работы с банковскими картами при достижении определенного ежемесячного торгового оборота; принятие дополнений к закону о потребительском кредитовании в части четкого определения перечня информации в случае оформления кредитной карты, включения информации о годовой эффективной процентной ставке.

Последовательное повышение уровня защиты банковской информационной базы, а, следовательно, и держателей пластиковых карт от мошенников, что предполагает достижение необходимого уровня защиты аппаратуры и носителей информации банковских организаций от похищения, повреждения и уничтожения; информационных ресурсов от несанкционированного использования; автоматизированных систем от компьютерных вирусов и незаконной модификации 3. Расширение программ поощрения клиентов, использующих пластиковые карты для осуществления расчетных и платежных операций, например, начисление на карточные счета клиентов, часто пользующихся пластиковыми картами для оплаты товаров и услуг, больших сумм в виде бонусов. Преодоление регионального разрыва в уровне развития инфраструктуры обслуживания банковских карт в сельской местности, привлечение к обслуживанию новых торгово-сервисных точек, расширение возможностей применения карточек в небольших магазинах «шаговой» доступности и предприятиях сферы бытового обслуживания, хотя определенные успехи в решении этой проблемы за последние годы уже достигнуты. Реализация карточных проектов в социальной сфере, обеспечивающих повышение эффективности функционирования адресных социальных программ, пенсионных и социальных выплат населению. Данное

направление развития «пластикового» бизнеса непосредственно связано с повышением уровня финансовой грамотности населения. Доведение до наименее активных пользователей карт (например, значительной части людей пенсионного возраста, сельских жителей) информации о преимуществах использования банковских карт для осуществления платежных операций позволит более активно развивать данный сегмент рынка банковских услуг.

Таким образом, безналичные расчеты в наши дни начинают постепенно вытеснять наличные расчеты. Можно сделать вывод о том, что безналичная система платежей при создании адекватной законодательной базы и физической инфраструктуры содействует ускорению интеграции страны в глобальную экономику. Главной тенденцией в современном обществе является все более плотный охват безналичных расчетов сегментов мелких платежей, включая системы оплаты проезда на общественном транспорте. Ряд экспертов утверждает, что в ближайшие несколько лет банковская физическая инфраструктура обслуживания будет продолжать меняться, а к 2025 году совокупная площадь банковских отделений может сократиться почти на треть, поскольку им на смену должны прийти другие альтернативные форматы присутствия. Значит, можно говорить о том, что трансформация банковских офисов представляется действительно неизбежной. По мнению экспертов, сегодня происходит универсализация таких площадок, которые банки стремятся размещать везде, где наблюдается человеческий трафик.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Закон Республики Казахстан от 31 августа 1995 года № 2444 О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан
2. Герасименко А. Финансовый менеджмент — это просто. Базовый курс для руководителей и начинающих специалистов. Издательство: Альпина Паблишер, 2015 г.
3. Слепухина Ю.Э Риск-менеджмент на финансовых рынках /Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2015

BEST MECHANISM FOR IMPROVING ENVIRONMENTAL AUDITING

Mujeburrahman Zahir

KazNU named after al-Farabi
Higher School of Economics and Business
Master of accounting audit, 1st course

Scientific supervisor: Нурғалиева Г.К
Teacher of Economic Sciences.

Environmental auditing is a valuable compliance and risk management tool available to aggregate industry. The periodic review of your site's environmental performance allows you to identify and remedy potential compliance concerns and other longer-term concerns (issues requiring some form of clean up and/or remediation). An auditing program helps an operator control costs proactively that are associated with environmental compliance, rather than reactively. The practice of environmental auditing is a good business practice that the Ohio Aggregates and Industrial Minerals Association encourages its members to implement. environmental auditing as, "a management tool comprising a systematic documented, periodic and objective evaluation of how well environmental organization, management and equipment are performing with the aim of contributing to safeguarding the environment by facilitating management control of environmental practices and assessing compliance with company policies which could include meeting regulatory requirements.

Mechanisms to improve of environmental auditing

They are some mechanisms to avoid environmental damage from various expected and unforeseen risks, including:

Sustainable Development Mechanism

Identified it as a concept that means reconciling between sustainable economic and social development and protection of the environment, meaning that the environmental dimension is included in development plans to allow providing the needs of current generations and ensuring the needs of future generations. The law seeks to establish a positive interaction between the development environment, reduce environmental damage, and give the role of associations and civil society an important

role in controlling and protecting the environment.

The environmental exploiter using optimal methods of prevention, which is determined to use the latest and most successful methods of prevention of environmental studies, technology and techniques, and substantive criteria, and training programs, which aims to rationalize and improve resource management. This limitation, if actually implemented, gives the environmental auditor a conceptual framework on the photograph of the institution through its financial statements, shows its environmental responsibility and the extent to which it is included and the environmental dimension is enshrined in the development plans, thus indirectly improving environmental auditing. Sustainable development contributes to achieving environmental control through

- Compliance with laws and regulations.
- Clarify the organization's environmental responsibility.
- Achieving a degree of social welfare and providing a clean environment has become a guarantee of the institution's sustainability and success.
- reduce the negative effects on the environment, especially the pollution.
- Developing and improving the methods and methods of pollution prevention and treatment.

Reduce environmental costs. Preserving the environment Achieving environmental safety with reasonable economic growth and existing social justice will lead us to improve our standard of living and ensure a decent life for us and for future generations, through which the environmental performance of institutions is improved.

environmental Safety Mechanism

The latter requires the movement of environmental control, as we find in the law that the local administration has allocated specialized human and judicial means to strengthen the local bodies concerned with protecting the environment. We find that if the strengthening of the responsibility of the environmental inspector, it will protect the environment from all sources of pollution and ensure that the law has full responsibility to ensure that the environmental framework and optimal living conditions for citizens. However, there are still limitations to the functioning of environmental inspectors, including:

1. It should not be limited to the annual work programs approved by the trusteeship, but rather a general strategy should be developed and the main points laid out.
2. The inspectors should not be limited and directed to the necessity of notifying or requesting an investigation in the field of investigations and environmental violations outside the annual framework. Rather, it is sufficient to support them and allow the competent authorities to be informed of every environmental update.

Tax Mechanism

Expressed environmental taxes, they are mandatory deductions paid to the state treasury without special interest, intended to reduce or compensate for environmental risks. This mechanism has delayed its incorporation into the public finances due to the absence of environmental policies in Algeria, the absence of administrative organization and the instability of the central administration of trusteeship, and the legislator has set environmental Is based on the principle of stimulating the polluter, and is governed by a system oriented towards polluting activities and imposes the need for rational management of resources, and represents the environmental tax stimulate environmentally indirectly institutions, and challenges must be filed in order to be perfect.

The acceptable amount of environmental pollution should be determined in the light of the expense calculation; An environmental tax should be an ideal combination of sustainable development and environmental protection;

- Distributing the proceeds of the environmental tax on the basis of the most affected areas and

raising the municipality's share thereof.

Environmental Management Mechanism

The development of the environmental management system works to extend bridges of cooperation between the environmental management and other systems of the facility, in order to achieve the objectives of environmental management, including the separation of environmental costs and the compatibility between the activities of the facility and the institution. environment, and the positive repercussions on the environmental and economic performance of business. EMS has benefits that include assistance in internal and external reporting on financial and environmental affairs, increased competitive advantages of projects and environmental design of products. Accordingly, the aforementioned constraints mentioned above, which limit the practices and work to improve the applications of environmental auditing, serve as a measure of the company's commitment to the environmental controls specific to its activity, in addition to international laws and standards on the other hand, and talking about environmental auditing is an update that contributes to preserving the environment. and assessment of potential environmental impact through environmental activities and risks. From the above, we say to improve environmental auditing, and in order to achieve the state's environmental governance and enhance environmental auditing practices, this must be done by taking certain measures:

- Review current environmental regulations and laws to allow achieving environmental safety through awareness conferences and seminars.
- Develop a clear environmental management plan to reduce risks to development plans.
- Giving broad powers to the competent department in the field of intervention to protect the environment through preventive mechanisms that protect and protect the ecosystem

Conclusion

environmental auditing as, "a management tool comprising a systematic documented, periodic and objective evaluation of how well environmental organization, management and equipment are performing with the aim of contributing to safeguarding the environment by facilitating management control of environmental practices and assessing compliance with company policies which could include meeting regulatory requirements. means reconciling between sustainable economic and social development and protection of the environment, meaning that the environmental dimension is included in development plans to allow providing the needs of current generations and ensuring the needs of future generations.

We find that if the strengthening of the responsibility of the environmental inspector, it will protect the environment from all sources of pollution and ensure that the law has full responsibility to ensure that the environmental framework and optimal living conditions for citizens. the aforementioned constraints mentioned above, which limit the practices and work to improve the applications of environmental auditing, serve as a measure of the company's commitment to the environmental controls specific to its activity, in addition to international laws and standards on the other hand, and talking about environmental auditing is an update that contributes to preserving the environment. and assessment of potential environmental impact through environmental activities and risks.

LIST OF REFERENCES:

1. Barrow, C.J. (1997) Environmental and Social Impact Assessment-An Introduction. Arnold, Hodder Headline Group, 338 Euston Road, London NW1 3BH.
2. Bennett, M. and James, P. (1998) ISO 14031 and the Future of Environmental Performance Evaluation. Greener Management International, Spring 1998, Greenleaf Publishing.
3. Bord na Mona, Environmental Consultancy Services Environmental Auditing Protocol,
4. Sayed Masood (audit), 2018 spring second edition
5. Bouchier, K., Higgins, G. and Walsh, G, (1998) The Irish Guide to Environmental Management Systems, Environmental Publications, 17 Duke Street, Dublin 2.
6. Centre for Corporate Environmental Management (CCEM) (1998) Environmental Management Tools for SMEs: A Handbook. Environmental Issues Series No. 10, edited by Richard Starkey, prepared for the European Environment Agency.
7. Sayed Masood_ International financial 2019 first edition Kabul

ВЗАИМОСВЯЗЬ СТАТЕЙ БЮДЖЕТОВ, СТАТЕЙ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА И УЧЕТНЫХ ОПЕРАЦИЙ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Чернова Анастасия Сергеевна

Казахский Национальный Университет имени Аль-Фараби
Высшая Школа Экономики и Бизнеса
«Учет и аудит», студентка 3го курса

Научный руководитель: Когут Оксана Юрьевна

Аннотация. Цель исследования – раскрытие понятий статей бюджетов, статей управленческого учета, учетных операций и их взаимосвязь между собой. В статье рассматривается понятие цифровизации управленческого учета и ее преимущества.

Ключевые слова: управленческий учет, учетная операция, затраты, бюджет, автоматизация, цифровизация.

Вступление. Управленческий учет – это часть финансового учета, которая позволяет внутренним пользователям получить информацию, необходимую для принятия решений в будущем, как управленческих, так и стратегических.

Содержание. Объектом управленческого учета выступают все хозяйственные операции, которые влияют на прибыльность компании. Учетная операция в этом контексте является событием нижнего уровня, которое вызывает изменение, перемещение, потребление или воспроизводство ресурса или группы ресурсов.

Доходы владельцев экономических ресурсов называют факторными доходами. Они включают в себя:

- труд – заработная плата (вознаграждение за труд);
- земля – рента (доход лица, кто владеет землей);
- капитал – процент (плата за использование чужих денежных средств и другого имущества);
- предпринимательские способности – прибыль (показатель эффективности организации, который характеризует рациональность материальных, финансовых и трудовых ресурсов).

Совокупность объектов управленческого учета можно объединить в группы:

- Производственные ресурсы

Факторы производства, участвующие в производственном процессе (земля, капитал, средства труда, финансовые ресурсы, людские ресурсы, информация).

Под землей имеют в виду – участки земли, на которых располагаются производственные здания, месторождения полезных ископаемых, земли, на которых выращивают урожай.

Капитал – это то, что приносит его владельцу доход (средства производства, сданная в аренду земля, используемая в производстве рабочая сила, денежные вклады в банке).

К людским ресурсам относят рабочую силу (труд).

- Хозяйственные процессы

Отражение хозяйственных сделок, расчетов, результатов финансовой деятельности.

Хозяйственными процессами являются:

Процесс снабжения (заготовления);

Процесс производства;

Процесс реализации (продаж).

- Доходы и затраты

Напрямую влияют на процесс формирования финансового результата. По ним определяются эффективность и перспективы развития деятельности предприятия.

Эффективное управление затратами позволяет организации получать объективные данные для составления бюджета предприятия, повышать конкурентоспособность продукции

за счет более низких издержек, принимать обоснованные и эффективные управленческие решения.

За неэффективной системой управления затрат следуют негативные последствия, а именно: излишний расход денег, установление необоснованных цен на продукцию, падение рентабельности.

Эти последствия могут стать причиной банкротства организации.

- Структурные единицы.

Учетные операции делят на 3 вида:

- Производственные (хозяйственные);
- Логистические;
- Финансовые.

Отражение всех хозяйственных операций согласно управленческой учетной политике нужно для формирования управленческой отчетности. Связаны они с потреблением и воспроизводством ресурсов.

Под логистическими операциями задействованы такие действия, как: погрузка, разгрузка, сортирование, комплектование. Данные действия приводят к сбору, хранению и передаче информации о материальном потоке, расчетам с поставщиками, страхованию грузов, передаче прав собственности на товар. Вследствие этого, выделяют логистические функции: управление закупками, запасами, процедурами заказов, транспортировка, ценообразование.

Действия, ориентированные на то, чтобы решить определенную задачу в части управления и организации денежными отношениями отражают суть финансовых операций. К ним можно отнести осуществление международных денежных переводов, договор купли-продажи ценных бумаг, переводы дивидендов. Финансовые операции приводят к изменению размеров денежных средств и обязательств, как дебиторских, так и кредиторских.

Между производственными, логистическими и финансовыми операциями существует связь с некой задержкой. В пример можно взять операцию с оприходованием товарно-материальных ценностей при условии отсрочки платежа, где идет отражение логистической операции. Такое действие говорит о возникновении кредиторской задолженности с последующим ее погашением (сущность финансовой операции).

Учетные операции, также делят на независимые и связанные.

Независимые дают отражение по одному из видов операций, а связанные отражают – операции-причины и операции-следствия. Например: изготовление продукции вызывает списание ТМЦ (товарно-материальных ценностей), что отражает суть производственной операции-причины. Приход на склад партии товарно-материальных ценностей вызывает изменение дебиторско-кредиторских обязательств, на данном этапе заключены 2 вида операций: логистическая операция-причина и финансовая операция-следствие.

Говоря о следующей части данной работы, под статьей управленческого учета понимается показатель бюджета самого нижнего уровня, по нему осуществляется планирование и учет операций одного типа. Статья управленческого учета не так детальна, как характеристика учетной операции, где раскрывается информация, связанных с ней доходов, расходов, поступлений денежных средств.

Статья управленческого учета используется руководителями нижних уровней управления для принятия решений, связанных с потреблением, переработкой и воспроизводством ресурсов в рамках установленных для них бюджетов.

Статья является составной частью бюджета, ее разработка должна предшествовать разработке форматов бюджетов.

Каждая статья формируется в какой-то степени от бизнес-процессов и оборотов по различным локальным бюджетам. Зависят от принципов бюджетирования, поддерживаемыми компанией, и создаются в определенной последовательности.

Основными принципами бюджетирования выступают:

- Принцип исполнения финансовых планов;

При исполнении бюджета используется система поощрений и наказаний.

- Принцип «скольжения»;
 - Принцип «финансовой структуры»;
- Составление графика бюджета для каждого отдела организации.
- Принцип детализации расходов;
- Ведение учета расходов компании, чтобы видеть куда уходят деньги.
- «прозрачность» информации;
- Открытый доступ ко всем бюджетам для слежения за работой менеджеров.

Процесс составления бюджета может быть «снизу вверх» или «сверху вниз». При организации планирования «снизу вверх» сбором и обработкой информации занимаются руководители низших уровней, которые передают ее руководителям следующего уровня управления. Недостатком составленного бюджета по такому принципу выступает неполное представление руководителей низших уровней о поставленных целях и задачах высшего руководства.

Бюджет, построенный «сверху вниз» определяет общую цель и вырабатывает стратегию. Для достижения цели на следующих уровнях управления разрабатываются подробные планы. Но и у данного вида составления бюджета есть недостаток – слабая осведомленность руководителей высшего уровня об особенностях производственного, сбытового, технологического процесса на предприятии.

Бюджетирование и управленческий учет являются необходимыми при управлении бизнесом на сегодняшний день, и так как наш мир развивается, развиваются информационные технологии и интернет, то и данные процедуры нуждаются в автоматизации. Ее суть заключается в росте эффективности работы предприятия. Основными средствами автоматизации управленческого учета выступают:

- Excel;
- Облачные сервисы;
- Системы на базе 1С;
- ERP-системы (используются на крупных предприятиях).

Для того, чтобы выбрать оптимальный вариант программы, нужно учитывать не только особенности программ, но и потребности организации.

Сейчас, управленческий учет становится одной из основных ценностей предприятия. Учет становится более автоматизированным, человеческого фактора требуется мало, так как невеликое количество стандартных проводок, корректировок и строк в отчетах уже заложены в программах.

В настоящее время идет практически полный отказ от бумажного документооборота, регистрация хозяйственных операций в информационной системе в момент свершения без участия человеческого фактора, наличие информации за любой период существования организации, автоматическая подготовка итогов, выводов.

Цифровизация управленческого учета не без помощи автоматизированных программ обеспечивает стабильность бизнесу, повышение рентабельности, а также сокращение затрат времени и ресурсов, что немаловажно. Так как, цифровизация учетного процесса позволяет увеличивать скорость получения необходимой информации и на ее основе принимать управленческие решения в режиме онлайн.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

- <https://articlekz.com/article/12945>
- <https://www.1cashflow.ru/upravlencheskiy-uchet-na-predpriyatii>
- <https://econ.wikireading.ru/4714>
- https://otherreferats.allbest.ru/management/00433784_0.html
- <https://helpiks.org/7-78585.html>
- <https://finacademy.net/materials/article/byudzhetrovanie-na-predpriyatii>
- <https://www.fd.ru/articles/157140-sqk-15-m9-budushchee-upravlencheskogo-ucheta>
- Алексей Федосеев//Автоматизация управленческого учета и бюджетирования.

«ЦИФРЛЫ ҚАЗАҚСТАН» СТРАТЕГИЯСЫНЫҢ ЕЛ БОЛАШАҒЫНА ӘСЕРІ

Тілекбаева А.Е

Аль-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Экономика және бизнес жоғары мектебі
Қаржы мамандығы, 3-курс

Ғылыми жетекші: Ж.К. Жорабаева,
«Қаржы және есеп»
кафедрасының э.ғ.к., доцент м.а.

Аннотация

Бүгінде цифрландыру экономика дамуының негізгі трендтерінің біріне айналды. Цифрлық технологияларды дамыту бүкіл Еуразиялық экономикалық кеңістіктің басымдығы деп аталады.

Қазақстанда "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасы әзірленді, ол республикадағы технологиялардың қарқынды өсуінің және қызметтер көрсетудің электрондық форматына қайта бағдарлануының негізі болуға тиіс.

Тұжырымдаманы әзірлеушілер атап өткендей, "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасының мақсаттары экономиканың даму қарқынын жеделдету және орта мерзімді перспективада цифрлық технологияларды пайдалану есебінен халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ экономиканың ұзақ мерзімді перспективада Болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ететін түбегейлі жаңа даму траекториясына көшуі үшін жағдай жасау болып табылады.

Кілтті сөздер: цифрлық экономика, ақпараттық және коммуникациялық ресурстар, цифрлық технологиялар, Қазақстанның цифрлық экономикасы.

Әлемдік экономикалық дағдарыстар жаңа сын-қатерлер туғызады және мемлекеттік саясаттың халықты қажетті әлеуметтік қорғауды қамтамасыз етуге бағдарлануы салдарынан мемлекеттің экономикаға көбірек қатысуына алып келеді. Жанама салдары халықтың және бизнестің тәуекелдерге дайын болмауы мемлекеттің жоғары белсенділігіне айналуға мен қажеттілігі, өз мінез-құлқын өзгертуге қалай экономикалық агенттердің заманауи сын. Дегенмен, біздің көз алдымызда болып жатқан цифрлық революция Қазақстанға цифрландыруды мемлекеттік саясат ретінде өзінің даму жоспарларына енгізу қажеттілігіне алып келеді. Негізгі қозғалыс екі бағыт бойынша болжанады: дамудың екі векторы бойынша қозғалыс – қолданыстағы экономиканы цифрландыру, яғни нақты сектордағы нақты жобалардан тұратын прагматикалық стартты қамтамасыз ету, экономиканың қолданыстағы салаларын, мемлекеттік құрылымдарды цифрландыру және технологиялық қайта жарактандыру жөніндегі жобаларды іске қосу және цифрлық инфрақұрылымды дамыту.

Екінші бағыт – Болашақтың цифрлық индустриясын құру-ұзақ мерзімді орнықтылықты қамтамасыз ету, адами капиталдың даму деңгейін арттыру, инновациялық даму институттарын құру және тұтастай алғанда цифрлық экожүйені прогрессивті дамыту есебінен елдің цифрлық трансформациясын іске қосу. БҰҰ қамқорлығымен есептелетін акт дамуының негізгі әлемдік рейтингінде-ICT Development Index, – Қазақстан 2016 жылы 175-тен 52-ші орынды иеленді 2015 жылдан бастап өз ережесін. Бағдарламаны және басқа да стратегиялық бағыттарды іске асыру нәтижесінде ел 2022 жылға қарай рейтингте 30-шы орынға, 25-ші орынға көтеріледі 2025 жылға дейін және 2050 жылға қарай 15-ші орынға дейін. Қазақстан цифрландырудың ағымдағы деңгейі тұрғысынан The Boston Consulting Group халықаралық консалтингтік компаниясының e-intensity рейтингінде де қуып жетуші ел болып табылады. Бұл бағыттар экономиканың дәстүрлі салаларының цифрлық трансформациясын, адами капиталды дамытуды, мемлекеттік органдардың қызметін цифрландыруды, цифрлық инфрақұрылымды дамытуды, сондай-ақ Цифрлық технологиялар саласындағы кәсіпкерліктің экожүйесін дамыту саласындағы серпінді және соның салдарынан модельдердің өзгеруін қамтиды экономиканың нақты секторында қосылған құнды өндіру және құру.

Сонымен бірге Қазақстан "нөлден" бастамайды. 90-шы жылдары Үдемелі индустриялық-инновациялық даму жөніндегі мемлекеттік бағдарлама басталды, "Болашақ" халықаралық білім беру бағдарламасы бастама алды, 2005 жылы "электрондық үкіметті" қалыптастыру басталды. Сондай-ақ, Қазақстанда бірқатар элементтер құрылды "Алатау АТП" АЭА, "Назарбаев Университеті" ДБҰ жұмыс істейді, Astana hub халықаралық технопаркі іске қосылады. Біздің еліміздің ересек халқының 3/4 – і цифрлық сауаттылықтың базалық деңгейіне ие, 3/4-тен астамы мынадай интернет. Бұл бағдарламаны жүзеге асыруда біз негіз болатын маңызды база. Ақпараттық қоғамға көшу үшін жағдай жасауға жасалған қадамдардың бірі "Ақпараттық Қазақстан-2020" мемлекеттік бағдарламасы бекітілді 2013 жылы. Ел экономикасын цифрлық трансформациялаудың негізі ретінде бұл бағдарлама мынадай факторлардың дамуына ықпал етті: ақпараттық қоғамға көшу, мемлекеттік басқаруды жетілдіру, "ашық және мобильді үкімет" институттарын құру, ақпараттық технологиялардың қолжетімділігін арттыру Инфрақұрылым тек корпоративті құрылымдар үшін ғана емес, сонымен қатар ел азаматтары үшін де. "Ақпараттық Қазақстан-2020" мемлекеттік бағдарламасын іске асырудың үш жылының нәтижелері бойынша іс-шаралардың 70% – ы орындалды, нысаналы индикаторлар 40% – ға асыра орындалды.

Алайда, АТ-ның жаһандық ауқымда қарқынды дамуы өз ережелерін талап етеді және жеткілікті және уақтылы реакцияны қажет етеді. Мемлекет басшысы 2017 жылғы 31 қаңтардағы Қазақстан халқына жолдауында Үшінші жаңғырту туралы жариялады, оның өзегі цифрландыру болып табылады, оның қажеттілігін атап өтті цифрлық технологияларды қолдану арқылы құрылатын жаңа индустрияларды өркендету, "коммуникациялардың дамуын, оптикалық-талшықты инфрақұрылымға жаппай қолжетімділікті қамтамасыз ету маңызды. Цифрлық индустрияны дамыту барлық басқа салаларға серпін береді". Президенттің 2017 жылғы 31 қаңтардағы Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру жөніндегі Жалпыұлттық жоспарда іске асыру мақсаттарына қол жеткізу өлшемшарттары айқындалды Елдің үшінші жаңғыруы – Қазақстан әлемнің дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіреді 2050 жыл. Бұл үшін экономиканың орташа жылдық өсу қарқыны 4,5% деңгейінде болуы тиіс- 5%. ЖІӨ өсуінің 70% – ын, халықтың жұмыспен қамтылуын, экспортты және экспортты арттыруды қамтамасыз етуге қабілетті экономика секторлары өсудің жаңа моделіндегі түйінді драйверлерге айналуға тиіс. инвестицияларды тарту. Осыған сәйкес басым бағыттар бекітілді, Үшінші жаңғырудың авангардында тұрғандар. Қалған 30% өсу күтілуде қысқа мерзімді перспективада әлеуметтік салалармен (Денсаулық сақтау, білім беру, жұмыспен қамту) және АКТ саласымен қамтамасыз ету. Ел Президенті Үшінші жаңғырудың бесінші басымдығында өзектілігін атап өтті киберқылмыспен, діни экстремизммен және терроризммен күрес. Жолдауда Мемлекет басшысы Үкіметке және Ұлттық қауіпсіздік комитетіне мақсаты қоғам мен мемлекеттің ақпараттандыру саласындағы ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету болып табылатын "Қазақстанның киберқалқаны" тұжырымдамасын әзірлеуді тапсырды пайдалану кезінде азаматтардың жеке өміріне қол сұғылмаушылықты ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылымды дамыту. Демек, осы Бағдарламада қойылған өршіл мақсатқа жету және оны жүзеге асыру үшін қажетті дайындық пен барлық қажетті алғышарттар бар жетістіктері өзгерістер.

Негізгі қозғалыс екі бағыт бойынша болжанады: дамудың екі векторы бойынша қозғалыс – қолданыстағы экономиканы цифрландыру, яғни нақты сектордағы нақты жобалардан тұратын прагматикалық стартты қамтамасыз ету, экономиканың қолданыстағы салаларын, мемлекеттік құрылымдарды цифрландыру және технологиялық қайта жаратандыру жөніндегі жобаларды іске қосу және цифрлық инфрақұрылымды дамыту. Екінші бағыт – Болашақтың цифрлық индустриясын құру-ұзақ мерзімді орнықтылықты қамтамасыз ету, адами капиталдың даму деңгейін арттыру, инновациялық даму институттарын құру және тұтастай алғанда цифрлық экожүйені прогрессивті дамыту есебінен елдің цифрлық трансформациясын іске қосу.

Осы бағытты 2022 жылға қарай табысты іске асыру мынадай жетістіктердің болуын білдіретін болады:

1. Әрбір басым салаларда еңбек өнімділігі деңгейін әлемнің ТОП-30 елінің деңгейіне дейін арттыру.
2. Басым салалардағы бәсекеге қабілетті экспорттық өндірістер.
3. Қазақстан Республикасының аса ірі компанияларын капиталдандырудың қағидатты жаңа деңгейге шығуы.
4. Жергілікті электрондық сауданың дамуы.
5. Көлеңкелі экономика үлесін ТОП-30 елмен салыстырылатын деңгейге дейін төмендету

Қазақстанда цифрлық технологиялар салық төлеушілер үшін қолайлы жағдай жасау, сыбайлас жемқорлықты азайту және елдің мемлекеттік бюджетіне түсуді қамтамасыз ету үшін салықтық және кедендік әкімшілендіруде енгізілуде. 2020 жылдың қорытындысы бойынша мемлекеттік кірістер органдары 22 млн қызмет көрсетті, оның ішінде электрондық форматта – 20 млн. Мемлекеттік қызметтерді оңтайландыру жөніндегі ведомствоаралық комиссия деңгейінде жол карталары бекітілді, онда электрондық үкімет порталына шығарумен оларды одан әрі оңтайландыру және автоматтандыру көзделген, сондай-ақ жеке сектор компанияларымен интеграция жүргізілді. Қаржы министрлігі жүргізген жұмыстардың нәтижесінде мемлекеттік қызметтерді электрондық форматта көрсетуді 2025 жылға қарай 95% – ға дейін жеткізу жоспарланып отыр.

Жылдан жылға бюджеттік сыныптама кодтарын қысқарту, салық есептілігі нысандарын оңтайландыру бойынша жоспарлы жұмыс жүргізілуде. 2019 жылдан бастап БСК саны 2,5 есеге қысқарды, салық декларацияларының нысандары 30% – ға оңтайландырылды. Электрондық салық төлеу процесін түбегейлі жеңілдету мақсатында салық төлеушінің бірыңғай электрондық әмиян сервисіне көшу көзделеді. Осылайша, Қаржы министрлігінің ақпараттық жүйелері (АЖ) 2019 жылдың соңына қарай салық міндеттемелері туындаған тиісті салықтарға (декларациялар, есеп айырысулар, тексеру актілері, уәкілетті органдардың мәліметтері) бірыңғай электрондық әмиянға түскен төлемдерді таратуды дербес жүргізетін болады.

Қорытындылай келе, цифрландыру барлық секторларға ықпал етеді және шикізаттық емес салалардың әлеуетін әртараптандыру және ашу, стартап-белсенділікті ынталандыру және жаңа салаларды ашу арқылы тұтастай алғанда Қазақстан экономикасы құрылымының өзгеруіне алып келеді. Бұл ретте әртүрлі салаларда цифрлық технологиялардың әсер ету дәрежесі біртекті емес. Қазақстан экономикасының дәстүрлі салалары, оның ішінде шикізат секторы шеңберінде құн жасаудың ең үлкен әлеуеті болжанып отыр, бірақ электрондық саудада, ат-секторда және қаржы индустриясында құн жасаудың қағидаттық жаңа мүмкіндіктері ашылуда.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Требования к организации внутреннего контроля в банках [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://select.by/content/view/1131/46/>. – Дата доступа: 05.04.2015
2. Хорохордин Д.Н., Боброва Т.Д. актуальные проблемы организации внутреннего аудита // Территория науки, 2007.-Р.595-597.

ПРОБЛЕМЫ БАНКРОТСТВА В СФЕРЕ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В КАЗАХСТАНЕ

Амангелды Г. Б.
КазНУ, ВШЭиБ.
Финансы, студент 3го курса

Научный руководитель: Касенова Г.Е
К.э.н., и.о доцента

Анотация: в статье анализируется текущая ситуация в сфере малого и среднего предпринимательства в Казахстане. Решение проблем, возникающих в малом предпринимательстве актуально для нашей страны. Ведь развитие и состояние малого предпринимательства – основа экономики динамично развивающейся страны. Без развитого малого предпринимательства нельзя думать о стабильности экономики государств. Поэтому, малое предпринимательство был определен не только в Казахстане, но и во всем мире как важнейший сектор экономики. Государства дают множество вариантов помощи для развития и благополучного старта малого предпринимательство. Моратории, льготы, низкие ставки на налог, для начинающих предпринимателей. Что в свою очередь сильно упрощает функционирование малого предпринимательство на стадии развития. Однако даже, когда высокопрофессиональные специалисты начинают заниматься предпринимательством в своей отрасли, существует риск банкротства. Высокий уровень менеджмента оказывается не является залогом успеха. Бывшие мастера своего дела в бизнесе терпят крах. Косметолог открывает салон красоты. Музыкант открывает магазин музыкальных товаров. Инженер открывает мастерскую. Пандемия Covid-19 показала себя не только как вирус, который несет опасность здоровью человека, но и несущий в себе колоссально негативный эффект всей системе где задействован человек начиная с экономики любой страны на сегодняшний день тем самым меняя условия для развития, заканчивая образом жизни каждого человека. Количество новых предприятия в Казахстане период пандемии очень сильно сократилось.

Таблица 1. Рейтинг регионов Казахстана по приросту новых предприятий 01.01.2022г

№	РЕГИОНЫ	Всего	Новые(+)	Закрытые(-)	Прирост/Убыток
1	г.Алматы	126169	896	224	672
2	г.Нур-Султан	86116	784	280	504
3	г.Шымкент	26533	169	27	142
4	Алматинская область	26372	197	63	134
5	Мангистауская область	16259	101	19	82
6	Кызылординская область	11837	112	37	75
7	Павлодарская область	17640	108	46	62
8	Туркестанская область	17004	92	33	59
9	Костанайская область	14665	93	43	50
10	Актюбинская область	20022	111	66	45
11	Западно-	12320	76	33	43

	Казахстанская область				
12	Северо-Казахстанская область	11037	83	41	42
13	Акмолинская область	14924	70	38	32
14	Атырауская область	14740	61	40	21
15	Восточно-Казахстанская область	23698	103	91	12
16	Жамбылская область	15152	108	169	-61
17	Карагандинская область	32058	215	328	-113
	ВСЕГО:		3379	1578	1801
Примечание: составлено автором согласно статистическим данным					

Как видно из данных таблицы 1 наиболее количество новых предприятий было открыто в регионах г Алматы и г Нур-султан. Однако, количество закрытых предприятий оставляет желать лучшего.

Таблица 2. Рейтинг субъектов малого и среднего предпринимательства по отраслям
01.01.2022 г

№	Отрасли	Новые(+)	Закрытые(-)	Прирост/ Убыток
1	Предоставление прочих видов услуг	505	163	342
2	Оптовая и розничная торговля; ремонт автомобилей и мотоциклов	820	560	260
3	Строительство	397	234	163
4	Операции с недвижимым имуществом	207	53	154
5	Образование	182	40	142
6	Деятельность в области административного и вспомогательного обслуживания	169	60	109
7	Профессиональная, научная и техническая деятельность	179	74	105
8	Информация и связь	135	36	99
9	Здравоохранение и социальные услуги	107	18	89
10	Транспорт и складирование	150	61	89
11	Сельское, лесное и рыбное хозяйство	137	67	70
12	Услуги по проживанию и питанию	80	16	64
13	Горнодобывающая промышленность и разработка карьеров	54	10	44
14	Искусство, развлечения и отдых	58	21	37
15	Обрабатывающая промышленность	96	66	30
16	Электроснабжение, подача газа, пара и воздушное кондиционирование	13	0	13
17	Государственное управление и оборона; обязательное социальное обеспечение	11	1	10
18	Водоснабжение; канализационная система, контроль над сбором и распределением отходов	14	7	7
19	Финансовая и страховая деятельность	51	89	-38
	Всего	3365	1576	1789
Примечание: составлено автором согласно статистическим данным				

Анализируя таблицу 2 мы видим что, рынок оптовой и розничной торговли наиболее нагружен и значительное количество закрытых предприятий. Та же самая обстановка, в сфере предоставления прочих видов услуг.

Соответствии с данными таблицы 1и2 наблюдаем значительное количество закрытых малых предприятий. Это обусловлено различными факторами влияния отраженные на Рисунке-1

Рисунок 1. Факторы риска для малого предпринимательства

Среди всех возможных факторов влияния на малое предпринимательство было выбрано 7 самых наиболее подходящих рисков.

1) Риск отсутствие финансовой грамотности. Этот риск фактор является основной по которой совершаются ошибки и в свою очередь ведет к потерям и убыткам. Базовое владение и ведение Бух. Учета компаний. Все операции, связанные с финансами, требуют тщательного выполнения. И незнание отсутствие понимания денежных потоков может привести к краху предприятия.

2)Риск отсутствие знания в строении предприятие ее системы. Систематизация и четкое понимание всех процессов. Кто за что отвечает и имеет полномочия принимать решения. Здесь определяется иерархия предпринимательство. Отсутствие знания в строении несет в себе множество проблем.

3) Риск слабого маркетинга и слабое умение продавать свои продукты или услуги. Из неумения продавать свои продукты или услуги сразу же ведет к тому что компания разориться. Ведь основа предпринимательство создание дохода и после получение прибыли.

4)Риск менеджмента. Не правильно подобранные сотрудники не смогут выполнять план компании, а, следовательно, не смогут получить прибыль.

5) Риск сильных конкурентов. Данной риск пугает многих предпринимателей ведь из-за конкурентов может решиться судьба малого предпринимательство.

6) Кредитный риск. Кредит – основа финансирования множество малых предприятия. И нередко случается, что малые предприятие не в состоянии выплачивать свой кредит.

7) Инвестиционный риск. Инвестирование основа, которая дает возможность получения прибыли. И не его не правильное использование приводит к большим потерям и убыткам.Мы подобрали эти 7 главных рисков, которые сильно сыграли роль в существовании малого предпринимательство.

Все эти риски были в основном упомянуты как самые влиятельные и часто встречающиеся риски для малого и среднего предпринимательство.

Процесс управления риском банкротства предприятия в общем виде должен включать три основных этапа, отраженных на рисунке 2.

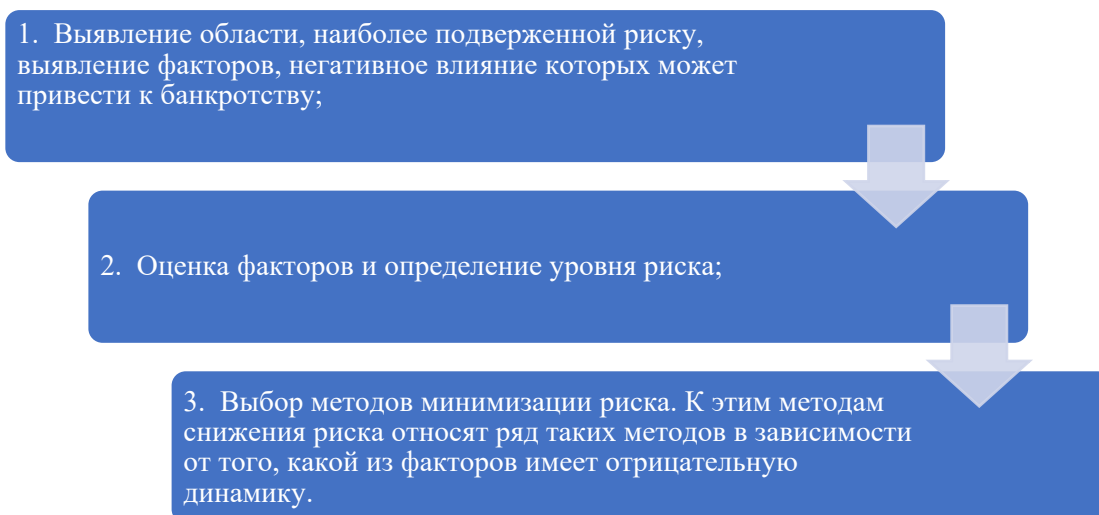

Рисунок 2. Процесс управления риском банкротства предприятия

В практике риск-менеджмента существует 4 основных метода минимизации рисков отраженные на рисунке 3

Рисунок 3. Методы минимизации риска

3.1. Диверсификация – это распределение капиталовложений между разнообразными видами деятельности, результаты которых непосредственно не связаны. Предприятие, неся убытки по одному виду деятельности, может получить прибыль за счет другой сферы деятельности.

3.2. Страхование – передача определенных рисков страховой компании. Хеджирование – страхование цены товара от риска либо нежелательного для производителя падения, либо невыгодного для потребителя увеличения.

3.3. Лимитирование предполагает установление лимита (определенных сумм расходов) продажи товаров в кредит, сумм вложения капитала и т. п.

3.4. Резервирование средств на покрытие непредвиденных расходов – установление соотношения между потенциальными рисками и размерами расходов, необходимых для преодоления последствий этих рисков.

Таким образом, предпринимательские-риски угрожают компании провалом в

достижении предпринимательских-целей. Менеджмент разрабатывает планы, работает с продуктом, пытается удержать показатель рентабельности, а если вдруг все усилия идут насмарку – реализовался риск. Но если знать, откуда и какой опасности ожидать, можно удержать показатели в желаемых пределах. В SWOT-анализе предпринимательство риски закладываются в блок угрозы. И если жизнь на планете Земля протекает благоприятно этих рисков будет мало, а при текущей ситуации рисков для предпринимательство предостаточно.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

- 1) Кочеткова система управления риском банкротства предприятия / Экономический анализ: теория и практика. 2010. №3 (168).
- 2) Финансовые риски. Научно-практическое пособие 192 страниц 2015г Четыркин Евгений Михайлович
- 3) <https://pandiaonline.ru/text/77/467/4003.php>
- 4) <https://marketingcenter.kz/20/bankrotstvo.html>
- 5) <https://atameken.kz/uploads/content/files/>
- 6) <https://marketingcenter.kz/20/economy-kazakhstan.html#leaders>

ЦИФРОВИЗАЦИЯ РИСК-МЕНЕДЖМЕНТА В КАЗАХСТАНЕ

Жанекешова Ару

Казахский Национальный Университет имени Аль-Фараби,
Высшая школа Экономики и Бизнеса
Финансы, студент 3го курса

Научный руководитель: К.э.н., и.о доцента Касенова Г.Е

Аннотация: В статье рассматриваются современные направления цифровизации риск-менеджмента в Казахстане. В динамичном мире, полном возможностей и рисков, трансформаций бизнеса и растущего давления со стороны регуляторов, организациям необходимо стать более гибкими, но при этом управлять своими рисками. Многие процессы управления рисками в организациях сегодня остаются в значительной степени ручными и разрозненными, а данные о рисках остаются фрагментарными. Значительных улучшений в управлении рисками можно добиться, изучая цифровые преобразования бизнеса.

Исторически сложилось так, что многие организации меняются медленно, когда дело доходит до цифровой трансформации. Хотя ручные процессы по-прежнему подходили для целей многих команд, они были утомительными, но многие организации не хотели иметь дело с затратами, перерывами или потребностями в найме и обучении, связанными с переходом на новую систему или процесс. После пандемии COVID-19 все изменилось и компании начали вкладывать значительные средства в технологические инициативы. Многие организации не обновляли свои процессы управления рисками в течение многих лет; вместо этого они полагаются на ручные процессы проверки для мониторинга рисков и обеспечения соответствия нормативным стандартам. Эта система может быть медленной, она предполагает дублирование и избыточность в командах и отделах и оставляет много места для человеческих ошибок. Чтобы должным образом снизить риск, руководитель проекта должен знать, как эффективно им управлять. Неспособность определить опасности может привести к тому, что компания довольно быстро сойдет с рельсов. Стратегии управления рисками — это процесс, который начинается с концепции предприятия и продолжается на протяжении всего жизненного цикла.

Используя цифровые технологии в управлении рисками, организации могут автоматизировать большую часть работы по анализу данных, которая раньше выполнялась вручную. Организации могут использовать один или несколько программных инструментов для управления и снижения подверженности риску. Некоторые из важных методов, необходимых в технологическом решении для управления рисками показаны на рисунке 1.

Рисунок 1. Методы риск менеджмента

Рисунок 1 демонстрирует основные методы риск-менеджмента. Данные методы риск-менеджмента далее рассмотрены более подробно.

Автоматизированная оценка рисков. Цифровая система управления рисками обеспечивает постоянную автоматическую оценку выявленных рисков определенной организации на основе отслеживаемых индикаторов риска. Например, одним из ключевых индикаторов риска может быть процентная доля плановых работ по техническому обслуживанию, таких как установка исправлений программного обеспечения, которые не были выполнены. Если число не исправленных программных обеспечений превышает установленный порог, это может рассматриваться как операционный риск, и система отправит сигнал раннего предупреждения соответствующим руководителям.

Интеграция модели 3LOD – «Три линии защиты» (“3 Lines of Defense”). На рисунке 2 представлена Модель 3LOD. Три линии защиты традиционно включают операционный контроль, самоконтроль (1LOD), риск-менеджмент (2LOD) и контроль внутренних и внешних аудитов (3/4LOD). Как показано на рис.2 Модель 3LOD наглядно демонстрирует, что при условии разграничения соответствующих функций в структуре компании на всех уровнях управления, система внутреннего контроля и управления рисками помогает достигать цели организации, предотвращает и минимизирует нежелательные события (риски). Модель 3LOD рассмотрим подробнее на рисунке 2.

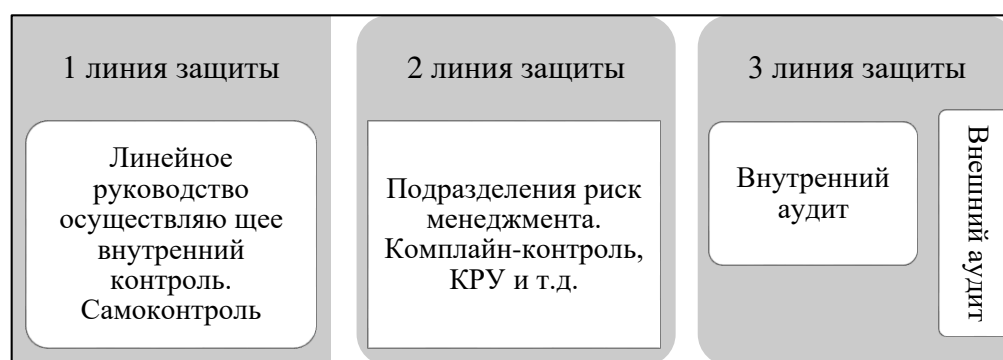

Рисунок 2. Модель 3LOD

Анализируя Модель 3LOD, можно сказать, что во многих организациях три линии работают относительно независимо друг от друга, что может создавать дублирование или приводить к недопониманию между линиями. Интегрированное решение для управления рисками объединит функции 3LOD в единую команду, гарантируя, что все три линии будут иметь доступ к одним и тем же данным, а все показатели будут оцениваться на основе одних

и тех же критериев оценки.

Динамическая модель. На рисунке 3 представлена динамическая модель управления рисками. Если фирма или предприятие работает в условиях высокой волатильности экономических и производственных процессов, подвержена воздействию не только постоянных, но и переменных динамических рисков, в большинстве случаев не поддающихся строгой систематизации, то на таком предприятии может быть организована постоянно действующая структура – своеобразный штаб управления, осуществляющий координацию деятельности с учётом изменяющейся обстановки. Программа динамического риск – менеджмента основана на экспресс-анализе изменяющейся обстановки, обеспечивает выявление и определение новых существенных рисков в процессе реализации программы. Особенно должны учитываться такие виды рисков как: операционные – ошибки и просчеты персонала и руководства, репутационные риски, связанные с положением предприятия и его менеджмента в бизнесе и обществе, экологические и социальные риски. Риски, вызванные процессами глобализации, должны быть учтены изначально и постоянно находиться под наблюдением, ибо такие риски могут иметь катастрофический характер. Динамические модели управления рисками строятся на принципах немедленного реагирования на изменение контрольных параметров, анализа произошедших отклонений и выработки методов устранения. Динамическая модель подробнее представлена на рисунке 3.

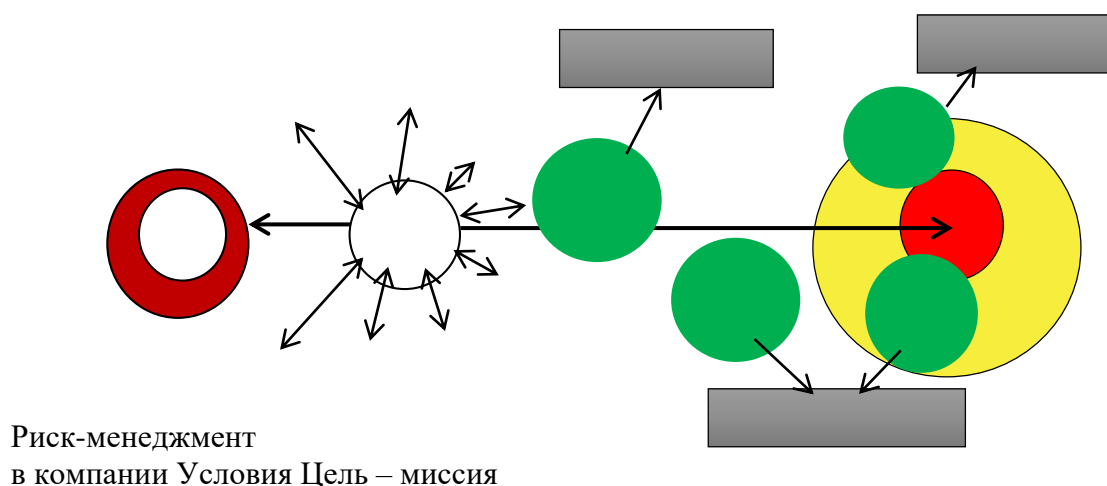

Рисунок 3. Динамическая модель управления рисками

Анализируя динамическую модель, одним из вариантов управления можно считать модель или принцип TPS (ToyotaProductionSystem), разработанный и внедренный на заводах ТОЙОТА. В отличие от американской модели конвейера, где остановка производства приравнивалась к ЧП, на заводах ТОЙОТА остановка конвейера по причине выявления или недопущения брака не только поощряется, а является основой корпоративной философии. Суть этой системы состоит в том, что эффективное функционирование всех подразделений компании заключается не столько в недопущении операционных ошибок, сколько в анализе их возникновения и разработке мер по предотвращению их проявлений в будущем. В случае же масштабных изменений, интегрированная информационная система позволит быстрее перестроить процессы.

Таким образом, в эпоху неопределенности, когда угрозы развиваются с каждым днем, внедрение лучшего в своем классе решения по управлению рисками имеет решающее значение для обеспечения устойчивости и роста организаций. Цифровые платформы управления рисками используют многолетнюю глобальную интеллектуальную собственность в области управления рисками и делает эту интеллектуальную собственность доступной для организаций таким образом, что требует минимальных усилий, обеспечивая при этом устойчивые преимущества.

Эффективное управление рисками означает попытку максимально контролировать будущие результаты, действуя упреждающе, а не реактивно. Эффективное управление рисками позволяет уменьшить как вероятность возникновения риска, так и его потенциальное воздействие. Управление рисками дает бизнесу необходимые инструменты, чтобы он мог адекватно выявлять потенциальные риски и справляться с ними. После того, как риск выявлен, его легко смягчить. Кроме того, управление рисками обеспечивает бизнесу основу, на которой он может принимать обоснованные решения. Когда организация оценивает свой план по устранению потенциальных угроз, а затем разрабатывает структуры для их устранения, он повышает свои шансы стать успешным предприятием. Кроме того, прогрессивное управление рисками обеспечивает максимально активное устранение высокоприоритетных рисков. Более того, у руководства будет необходимая информация, которую они смогут использовать для принятия обоснованных решений и обеспечения того, чтобы бизнес оставался прибыльным.

Выбрав наиболее эффективное решение для управления рисками, можно стать хорошо подготовленным к тому, чтобы максимально использовать технологии для защиты организации от любых угроз.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Скобелева И.П., Санжиева Т.В. Интеграция риск-менеджмента в систему управления компанией на основе BSC// Современные технологии управления.-2014-№5.
2. Теория рисков и страхование при реализации инновационных проектов // Учебный портал РУДН.
3. Элизабет Ким и Джон А. Уилер, Конкурентная среда: внутренние решения по управлению рисками , отчет Gartner, 2018 г.
4. Боб Трикер, Корпоративное управление: обоснование, политика и практика , Оксфорд: Oxford University Press, 2015.

ӨЗІНДІК ҚҰНДЫ КАЛЬКУЛЯЦИЯЛАУДА ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕНІ ҚОЛДАНУ

Искаков Диас

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

ЭжБ ЖМ, 4 курс

Арыстамбаева А.З., аға оқытушы

Бүгінде Қазақстан тәжірибесінде шығындарды есепке алудың екі мәселесі бар. Олардың біреуі отандық теорияны және осы салада жинақталған практикалық тәжірибені ұйымды басқарудың алдында тұрған жаңа міндеттерді шешуге қайта бағдарлау қажеттігінен тұрады. Екіншісі – шығындар туралы ақпарат алудың жаңа дәстүрлі емес жүйелерін құру. Өзіндік құнды калькуляциялауға, қаржылық нәтижелерді есептеуге жаңа тәсілдерді, сондай-ақ талдау, бақылау және осы негізде басқарушылық шешімдерді қабылдау әдістерін қолдану [1].

Қазіргі уақытта өндіріске арналған релеванттық шығындарды анықтауға мүмкіндік беретін неғұрлым икемді жүйе құру қажет. Осыған байланысты шығындарды есепке алудың жаңа әдістерін зерделеу және енгізу және өндірілген өнімнің өзіндік құнын калькуляциялау мәселелері өзекті болып отыр.

Шетелдік есеп теориясы мен тәжірибесінде өнімді шығарумен тікелей байланысты шығындарды ғана қосатын калькуляция неғұрлым нақты деп саналады. Яғни, көптеген есептеулер мен бөлулерден кейін өзіне кәсіпорынның барлық шығыстарын қосатын калькуляция дұрыс деп саналмайды.

Компанияның өнімдерінің өзіндік құндарының өзгеруіне, бір жағынан өндіріс және сату көлемінің өзгеруі әсер етсе, екінші жағынан тұрақты шығындардың үлесінің ұлғаюы әсерін тигізеді.

Бұл үрдістердің күшеюіне қарай тауар өндірушілердің жанама шығындарды бөлу нәтижесінде бұрмаланбаған өндіру және сату шығындары туралы ақпараттарға деген қажеттіліктері артады.

Ұйымның шығындарын басқарудағы тиімді құралдардың бірі стандарт-кост жүйесі болып табылады. Оның негізінде белгіленген нормалар мен нормативтер шегінде және олардан ауытқулар бойынша шығындарды есепке алу және бақылау қағидасы жатыр.

Стандарт-кост жүйесінің мәні есепке өндіру нәтижесінде пайда болған шығындар емес, болуы тиісті шығындар енгізіледі. Бұл жүйе алдына қойған негізгі міндеті – кәсіпорын пайдасындағы шығындар мен ауытқуларды есепке алу. Оның негізінде қандай да бір өнімді немесе жартылай фабрикаттарды дайындаумен байланысты материалдың, энергияның, жұмыс уақытының, еңбектің, жалақының және шығындардың барлық басқа түрлерінің нормаларын белгілеу жатыр [2].

Стандарт-кост жүйесі кәсіпкерлердің сұраныстарын қанағаттандыратын өндірістік шығындарды бақылауға арналған қуатты құрал болып табылады. Белгіленген стандарттар негізінде бұйымдарды өндіруге және сатуға күтілетін шығындардың сомасын алдын ала анықтауға, бағаны анықтау үшін бұйым бірлігінің өзіндік құнын есептеуге болады. Сондай-ақ болашақ кезеңнің күтілетін кірістері туралы есеп жасауға болады.

Бұл жүйеде ауытқулар туралы ақпаратты басшылық жедел басқару шешімдерін қабылдау үшін пайдаланады. Ағымдағы тәртіппен анықталған шығындардың белгіленген стандарттық нормаларынан ауытқулар олардың туындау себептерін анықтау үшін талдауға жатады. Бұл әкімшіліктің өндірістегі ақауларды жедел жоюға және болашақта олардың алдын алу үшін шаралар қабылдауға мүмкіндік береді.

Бухгалтерлік есеп техникасына келер болсақ, стандарт-кост жүйесінің ерекшелігі стандартты шығындарды және одан ауытқуларды есепке алу болып табылатынын есте сақтау маңызды.

Стандарт-кост жүйесінің маңыздылығы шығындардың белгіленген стандарттарынан ауытқуларды барынша дәл анықтау үшін тиісті бақылау, бұл шығындардың стандарттарын жетілдіруге және өздерінің жетілдіруге ықпал етеді. Осындай бақылау болмаған жағдайда жүйені қолдану шартты сипатта болады және тиісті нәтиже бермейді.

Стандарт-кост жүйесін пайдалану артықшылықтары келесіден тұрады.

Біріншіден, өзіндік құнды есептеу нәтижелері бойынша алынған ақпарат күтілетін пайданы іс жүзінде қол жеткізілгеніен байланыстыруға, себептерін жедел жоюға, яғни шығындарды тиімді басқаруға мүмкіндік береді. Демек, стандарт-кост жүйесі материалдық құндылықтардың қорын оңтайландыруға мүмкіндік береді.

Бұл жүйенің негізгі артықшылықтарының бірі, ол дұрыс жолға қойылған аз бухгалтерлік штатты талап етіледі, өйткені осы жүйе тек стандарттардан ауытқулар ғана ескеріледі. Кәсіпорынның өндірістік процестері стандартталған сайын есептеу мен калькуляциялаудың еңбек сыйымдылығы соғұрлым аз болады.

Барлық өндірістік операциялар кесімді нысан бойынша төленетін және барлық материалдар тек ерекшеліктері бойынша босатылатын кәсіпорындарда, стандарт-кост жүйесін практикалық қолдануға неғұрлым бейімделген.

Бүкіл әлемде осы жүйені көптеген өндірістік компаниялардың кеңінен пайдалануы оның өнімнің өзіндік құнын калькуляциялау үшін ғана емес. Сонымен қатар басқару есебінің басқа да бірқатар мәселелерін шешуге ықпал ететіндігіне негізделген.

Осындай артықшылықтарымен бірге, бұл жүйенің кемшіліктері де бар. Мысалы, өткізу нарықтарындағы бәсекелестік жағдайларында және инфляция әсерінен бағаның өзгеруі қоймадағы дайын өнімдер мен аяқталмаған өндіріс қалдықтарының құндарын есептеуді қиындатады. Сондай-ақ, стандарттарды барлық өндірістік шығындарға белгілеуге де болады, осыған байланысты кейбір кездерде оларды бақылау әлсірейді.

Өндірістік компания сипаты мен типі бойынша әр түрлі тапсырыстарды көп мөлшерде орындаған кезде қысқа уақыт ішінде әрбір тапсырысқа стандартты есептеу мүмкін емес. Мұндай жағдайларда әрбір бұйымға ғылыми негізделген стандарттардың орнына өнімнің бағасын анықтау үшін база болып табылатын орташа құнды белгілеу орынды болады.

Бірақ, осы кемшіліктерге қарамастан, көптеген ұйымдар басқару, жоспарлау және басқару шешімдерін қабылдау үшін өндіріс шығындарын бақылаудың, өнімнің өзіндік құнын калькуляциялаудың құралы ретінде стандарт-кост жүйесін пайдаланады.

Стандарт-кост жүйесін отандық есеп тәжірибесінде қолдануға келетін болсақ, көптеген экономистердің пікірінше, бұл жүйе шығындарды есепке алудың нормативтік әдісі ретінде модификацияланған түрде ұсынылуы мүмкін.

Өнімдердің өзіндік құндарын есептеу және калькуляциялау құралдары ретінде стандарт-кост жүйесі мен нормативтік әдістерді зерттеу екі жүйеге де тән ортақ қасиеттер көп деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Олар үшін ортақ қағидаларға келесілер жатады: [3]

- екі әдіс те белгіленген нормалар көлемінде шығындарды есепке алады, яғни қатаң нормалау орын алады;
- екі әдіс те шығындарды толық есепке алуды көздейді;
- қолданыстағы нормалар негізінде және олардың пайда болу орындары мен жауапкершілік орталықтары бөлінісінде орын алған ауытқулар бойынша шығындарды бөлек есепке алу және бақылау;
- өндірістік үдерісте және шығындарды басқаруда жағымсыз құбылыстарды жою үшін ақпаратты пайдалану мақсатында туындаған ауытқуларды жүйелі жинақтау және талдау.

Алайда, осы есепке алу жүйелері арасында шығындарды есепке алудың нормативтік әдісі мен стандарт-кост жүйесі бірдей ұғымдар болып табылмайтынын айғақтайтын айырмашылықтар да бар. Бірақ екі жүйенің идеясы бірдей – өнімді өндіру мен өткізу мәселелерін анықтау және жою мақсатында нормативтерді белгілеу, ауытқуларды анықтау және есепке алу.

Сондай-ақ, стандарт-кост бойынша есепте белгіленген нормалардан артық шығыстар кінәлі тұлғаларға немесе қаржы-шаруашылық қызметінің нәтижелеріне жатқызылатынын және нормативтік әдіс ретінде өндіріс шығындарына енгізілмейтінін атап өткен жөн. Бұдан басқа, стандарт-костқа қарағанда, нормативтік есептің отандық жүйесі сату процесіне бағдарланбаған, яғни, өндіріске негізделген, сондықтан өнімнің сату бағасын негіздеуге мүмкіндік бермейді.

Есепке алудың нормативтік әдісі кезінде ауытқулардың жалпы көлемінде есептік 5-10%, есептік емес 90-95% болады. Өзіндік құнды талдау бухгалтерлік есеп деректерімен расталмаған көрсеткіштер бойынша жүргізіледі. Бұл әдіс жеткілікті дәрежеде қаржылық нәтижелерді егжей-тегжейлі және жедел талдауға мүмкіндік бермейді.

Стандарт-кост жүйесі мен отандық есеп үшін дәстүрлі нормативтік әдіс арасындағы анағұрлым маңызды айырмашылықтарды кесте түрінде ұсынуға болады [4].

1-кесте. Стандарт-кост жүйесі мен шығындарды есепке алудың нормативтік әдісінен негізгі айырмашылықтары

	Салыстыру аясы	Стандарт-кост жүйесі	Нормативтік әдіс
1	Норманың өзгерістерін есепке алу	Норма өзгерістерінің ағымдағы есебі жүргізілмейді	Себептері мен бастамашылары бөлінісінде жүргізіледі
2	Жанама шығыстар нормаларынан ауытқуларды есепке алу	Жанама шығыстар нормалардың шегінде өнімнің өзіндік құнына жатады, ауытқулар өндіріс көлемін ескере отырып анықталады және қаржылық қызмет нәтижелеріне жатқызылады	Жанама шығыстар нақты жұмсалған шығындар сомасындағы өзіндік құнға жатқызылады, ауытқулар өндіріс шығындарына жатқызылады
3	Регламенттеу дәрежесі	Регламенттелмеген, стандарттарды белгілеудің және есептік	Регламенттелген, жалпы және салалық стандарттар мен нормалар әзірленген

		тіркелімдерді жүргізудің бірыңғай әдістемесі жоқ	
4	Есеп жүргізу нұсқалары	Шығындарды, өнім шығаруды және аяқталмаған өндірісті есепке алу нормативтер бойынша жүргізіледі. Өндіріске арналған шығындар нақты шығыстар бойынша, өнімді шығару – нормативтік, аяқталмаған өндіріс қалдығы – ауытқуларды ескере отырып стандарттар бойынша есепке алынады	Аяқталмаған өндіріс пен өнім шығару жыл басындағы нормалар бойынша бағаланады, ағымдағы есепте нормалардан ауытқулар бөлінеді. Аяқталмаған өндіріс пен өнім шығару жыл басындағы нормалар бойынша бағаланады, ағымдағы есепте жоспардан ауытқулар анықталады. Барлық шығындар екі қосындылардың алгебралық сомасы ретінде есептеледі – нормалар мен ауытқулар

Сонымен, стандарт-кост жүйесін дамыту отандық тәжірибеде өте маңызды рөл атқарады. Стандарт-кост жүйесін және шығындарды есепке алудың нормативтік әдісін жақындастыру жөнінде бірқатар шаралар қабылдау керек. Мәселен, коммерциялық ұйымдар жұмыс шоттар жоспарында нақты шығындардың нормативтік шығындардың ауытқуын есепке алу және көрсету үшін арнайы синтетикалық шоттар бөліп көрсеткен орынды болар еді. Мұндай шоттарды енгізу шығындар құрылымын талдауды және тиімді бақылауды ұйымдастыруға, шығындарды азайтудың мүмкін болатын жолдарын іздестіруге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Тайгашинова К.Т. Теория и методология учет азатрат и калькуляция продукции, работ и услуг: учебное пособие./К.Т. Тайгашинова.- Алматы: Экономика, 2014.-137с.
2. Кондраков Н.П. Бухгалтерский учет (финансовый и управленческий) : учебник / Н. П. Кондраков. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва : ИНФРА-М, 2016. – 583 с.
3. Кузьмина М.С. Учет затрат, калькулирование и бюджетирование в отраслях производственной сферы : учебное пособие* / М. С. Кузьмина. – 3-е изд., стер. – Москва : КНО- РУС, 2016. – 248 с.
4. Мархаева Б.А., Каршалова А.Д. Басқару есебі 1: Оқу құралы. –Алматы: ИП «Балауса», 2018.-184б.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА

Жеңіс Сапина Ержанқызы
КазНУ им. Аль-Фараби, ВШЭИБ
учет и аудит, студент 3 курса

Научный руководитель:
Когут Оксана Юрьевна

Стратегический управленческий учет оценивается как объемный, а также широкий учет, в котором применяются всевозможные технологии и благодаря которому принимаются различного рода стратегические решения. К ключевым инструментам стратегического управленческого учета можно отнести ряд важных технологий, а также концепций. К ним относятся: во-первых, цепочка ценностей; во-вторых, система сбалансированных показателей; в-третьих, концепция «шесть сигм»; в-четвертых, таргет-костинг, кайзен-

костинг, ABC костинг; в-пятых, бенчмаринг и пр.

Также здесь важную роль играет выявление отличий среди технологий и концепций, которые рассматриваются. Этот важный момент обуславливает образование огромного разнообразия способов, вариантов именно к формированию и организации стратегического управленческого учета.

Далее рассмотрим каждый инструмент стратегического управленческого учета в отдельности и сравним их друг с другом.

Сбалансированная система показателей является наиболее эффективным инструментом управления, сфера использования данного инструмента не ограничена, то есть он может применяться на абсолютно любом производственном предприятии. Целью этого инструмента является фиксирование ресурсов компании на реализации всевозможных стратегических целей. Сущностью сбалансированной системы показателей является перевод всех миссий и стратегий организации в подробный набор показателей эффективности компании, который необходим для контроля, а также для управления. Данный инструмент управления фокусируется на четырех аспектах: во-первых, на финансах; во-вторых, на клиентах; в-третьих, на обучении и росте персонала; в-четвертых, на внутренних бизнес-процессах. Способы продвижения всех четырех факторов рассматриваются в виде стратегических карт, в которых содержится полная информация о стратегических целях, также задачах и оценочных индикаторах. Оценочные индикаторы представляют собой общность главных и важных показателей эффективности, которые в свою очередь выражаются как плановые значения, направленные на осуществление стратегических целей. Все значимые параметры эффективности должны быть сбалансированы, говоря иными словами их общность должна являться неотъемлемым сочетанием как финансовых, так и не финансовых показателей.

Следующий немаловажный инструмент управления – это концепция цепочки ценностей. Сфера применения данной концепции, также как и у сбалансированной системы показателей, то есть она применяется в каждом производственном предприятии. Основной целью данной концепции является сокращение уровня издержек. Сущность концепции цепочки ценностей состоит в управлении себестоимостью всевозможного товара/продукции именно стадийным подходом, также в сравнении издержек компании (каждого отдельного подразделения) с издержками конкурентов. Рассматриваемая концепция фокусируется именно на поставщиках и потребителях, а также на связях внутри компании между цепочками ценностей различных подразделений, и фокусируется на технологической взаимосвязи внутри цепочки конкретного подразделения. Цепочка, которая создает стоимость видов деятельности выглядит следующим образом: во-первых, она начинается с поставки сырья и материалов; во-вторых, она продолжается уже в процессе производства деталей и составляющих; в-третьих, процессы сборки; в-четвертых, процессы выпуска изделий; и, наконец, в-пятых, оптовая или розничная продажа готовых изделий или услуг конечным покупателям.

Далее рассмотрим такой инструмент управления как концепция шести сигм. Она также как и предыдущие два инструмента управления может действовать на любом производственном предприятии, но в более узком направлении. Концепция «шести сигм» – это способ управления и контроля за качеством услуг, которые предоставляются предприятием и изделий, которые предприятие производит. В основном данная концепция необходима для предприятий, которые ориентируются на степень удовлетворения потребностей покупателей и постоянное совершенствование качества работы на всех подразделениях предприятия. Главной целью концепции «шести сигм» является максимальное предотвращение брака, то есть уменьшение уровня дефектности, который должен составлять не более чем на три-четыре бракованных изделия на миллион изделий, путем введения надежных как административных, так и производственных и сервисных мероприятий. Сущность концепции «шести Сигм» состоит в управлении качеством, благодаря определению несовершенств или несоответствий в конкретных бизнес-процессах и также на производстве в целом, также устранение брака. В данной концепции фокусировка идет на конкретные бизнес-процессы подразделений и в

целом. Объектом управления является управление качеством продукции , выпускаемой организацией. Основной стратегической задачей концепции «Шести сигм» является уменьшение не стабильности процессов в организации.

Таргет-костинг, также является инструментом управления и сферой его применения являются инновационные отрасли , а также сфера обслуживания. Таргет-костинг – это Японская концепция контроля за целевой себестоимостью. Основной и главной по значению целью данного инструмента управления является достижение запланированной , или же целевой, себестоимости , для того что бы была возможность предоставить на рынок конкурентный товар. А фокус таргет-костинга идет на предполагаемую клиентами/потребителями стоимость товара. Объектом управления является себестоимость. Так как конечной миссией таргет-костинга выступает предоставление на рынок товара с предварительно определенной стоимостью (в течение различных маркетинговых анализов),предприятию целесообразно запроектировать и выпустить изделие с разумной целевой себестоимостью. Здесь целевая себестоимость определяется разницей между ценой реализации и прибылью. Для того чтобы таргет-костинг был удачно введен, в компании взаимоотношения между различными отделами , подразделениями , работниками должны быть налажены, то есть весь персонал, коллектив должен работать сплоченно, как одна информированная команда, воспринявшая цель коллективной работы организации.

Пятым, но не менее важным , инструментом управления является кайзен-костинг. Этот инструмент применяется в общности с другими различными методами по управлению затратами и он также может применяться на любых производственных предприятиях. Данный метод используется в том случае, если разница между расчетной и целевой себестоимостью не сильно значимая , то есть до 10 процентов. Здесь принимается такое мероприятие как производство товара , планируя заранее что разница будет устранена в самом процессе производства. Кайзен-костинг ставит перед собой цель достичь планируемой (то есть целевой) себестоимости, путем постановки и реализации «кайзен» задач. Кайзен-задачи – это уменьшение разницы, ее установление происходит еще на стадии планирования (на следующий финансовый год), реализация таких задач занимает много времени и затрагивает весь коллектив предприятия. Рассматриваемый кайзен-костинг также фокусируется на цене которую потребители ожидают и объект управления соответствует объекту управления таргет-костинга, то есть это управление себестоимостью. В заключении об кайзен-костинге можно отметить что он направлен на плавное и поэтапное уменьшение затрат именно на стадии производства товара, благодаря правильному планированию уровня переменных затрат, который обязателен при установлении конечной целевой себестоимости товаров.

Бенчмаринг – также является инструментом стратегического управления и также может проводиться на любых производственных предприятиях. Главная цель бенчмаринга – это усовершенствование всех методов работы в предприятии. Выделяются преимущественные методы по осуществлению производственных процессов, которыми пользуются в других предприятиях-конкурентах, и вводятся подобные мероприятия в компании. В бенчмаринге весь фокус идет на исследование конкурентов. Объектом управления представляется контроль над методами предприятия в осуществлении производственных мероприятий. В процесс бенчмаринга входят четыре этапа: во-первых, проводится анализ конкурентов и того чему отдают предпочтение покупатели, этот этап помогает особо удачную компанию в сфере работы предприятия – эталонную; во-вторых, производят сравнения рассматриваемого предприятия и предприятия эталона, на данном этапе выделяются те факторы деятельности организации ,благодаря которым покупатели отбирают тех поставщиков, которые достигли деловой безупречности; в-третьих, изучаются различные методы благодаря которым эталонное предприятие достигло максимального уровня эффективности; и последний этап, четвертый, здесь разрабатывается план по достижению всех собранных идей, также происходит введение различных обнаруженных способов , методов , которые приведут предприятие к соответствию стандартам и даже к преимуществу над ними.

«Точно в срок» данная концепция тоже является инструментом управления и применяется на таких предприятиях, которые владеют высоким уровнем существенных товарно-материальных запасов. Цель данной концепции – сделать так, чтобы осуществление процесса занимало гораздо меньше времени, но использовать при этом ресурсы приемлемым способом. Данная концепция предполагает обеспечение производства небольшими партиями ресурсов, в целях снижения уровня запасов и ликвидировать лишние издержки. Фокусировка идет на самих производственных процессах, а объектом управления является управление запасами.

Рассмотрев каждый инструмент управления отдельно можно прийти к выводу, что главной отличительной чертой, именно их построения, является различное направление процесса концепций в целом, то есть их различный объект управления. Например: главной целью концепции «шести мини» является уменьшение дефектов товаров, то есть данная концепция управляет качеством изготавливаемых товаров, оказываемых услуг и работ, в то время как система сбалансированных показателей следит за всеми процессами в предприятии, управляет их эффективностью. Концепция «цепочка ценностей» управляет издержками, в итоге время как таргет-костинг, а так же кайзен-костинг – японские методы, направлены на установление целевой себестоимости, а бенчмаркинг контролирует способы осуществления производственных процессов, также концепция «точно в срок» обеспечивает производство небольшими партиями ресурсов, благодаря этому уменьшается уровень товарно-материальных запасов, что в последующем дает возможность ликвидировать лишние издержки, благодаря чему снизятся дополнительные расходы на хранение запасов и складирование.

Но, также хотелось бы отметить, что у каждого инструмента управления, помимо всех плюсов есть и свои минусы. Так например не смотря на то, что главным преимуществом системы сбалансированных показателей является то что она охватывает все процессы в предприятии, ее также трудно внедрить в предприятии. Концепция «шести сигм» помогает установить низкую продолжительность производственного цикла, также данная система позволяет уменьшить затраты, также дефекты, но минусом данной концепции является то что она не рассматривает другие различные методы совершенствования процесса (например: уменьшение времени ожидания, также непроизводственной деятельности, запасов, транспортных затрат и так далее. Концепция цепочки ценностей помогает уменьшить издержки производства, а бенчмаркинг позволяет полностью усовершенствовать систему управления, но как для первой системы так и для второй минусом является то что информацию о внутренних процессах в компаний-конкурентов, из-за того что данная информация конфиденциальна. В настоящее время существует огромное количество различных методов, способов осуществления стратегического управленческого учета, благодаря чему компании, глядя на свои стратегические задачи, особенности производства, географические или культурные, могут выбрать нужную и подходящую методику или же несколько методик.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

- «Стратегический управленческий учет» М.А. Вахрушина, М.И. Сидорова, Л.И. Борисова
- Богатая И.Н. Стратегический учет как перспективное направление развития бухгалтерского учета / И.Н. Богатая, Л.О. Иващенко // Учет и статистика. 2008.
- https://studbooks.net/866069/menedzhment/sovremennye_tehnologii_strategicheskogo_upravlencheskogo_ucheta

ЦИФРЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН СТРАТЕГИЯСЫН ІСКЕ АСЫРУ АЯСЫНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІ ДАМУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Оңлахан Аманжан Жанибекқызы

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті

Экономика және бизнес жоғары мектебі

Есеп және аудит, 4 курс

Ғылыми жетекші: аға оқытушы Акимбаева Қарлығаш Тұрсынбаевна

Қазіргі уақытта цифрлық экономиканың мүмкіндіктері іс жүзінде шектеусіз және қарқынды өсуді жалғастыруда. Қазіргі заманғы халықаралық корпорациялар цифрландырудың дамуын тек өз қызметі шеңберінде ғана емес, жалпы әлемдік экономиканың элеуметтік-экономикалық жетістіктерінің маңызды көрсеткіші ретінде бөліп көрсетеді [1].

Қазақстан Республикасы қазіргі заманғы кезең байланыс желілерін дамыту және сапасы бойынша белсенді жұмыс істейді. Қазақстан президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Үкімет отырысында: «Егер қазір біз жұмыстың баяулауына жол берсек, оның ішінде экономиканы цифрландыру бойынша осы маңызды проблеманы жоққа шығарсақ, біз жай ғана артта қаламыз» [2].

Ел тек өзінің цифрлық нарығын құру стратегиясын әзірлейді және әлі де ашылмаған әлеуеті бар сала болып қала береді. Сонымен қатар, қазіргі уақытта әлемдік экономикада болып жатқан өзгерістер — бұл, бір жағынан, елеулі сын — қатер, ал екінші жағынан, Қазақстанның жаһандық цифрлық ортада мамандануын іздестіру және осы негізде дәстүрлі экономиканы жаңғырту бағыттарын қалыптастыру үшін жаңа мүмкіндіктер.

Осылайша, жан-жақты зерттеу цифрлық экономиканың даму аспектілері және оның республикадағы қалыптасу процестерін Қазақстанда, сөзсіз, өзекті ғылыми-практикалық міндет болып табылады.

Соңғы жылдары Қазақстан инвестиция салуда жеткілікті үлкен қаржы көлемі әлемдік аренада өзінің халықаралық бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыруға және дамыған елдер үшін лайықты сауда серіктесі болуға ұмтылады [3].

Цифрлық Қазақстан бұл стратегиясының негізінде бес негізгі бағыт бар, атап айтқанда:

1. Экономика салаларын цифрландыру – еңбек өнімділігін арттыратын және капиталдандырудың өсуіне әкелетін серпінді технологиялар мен мүмкіндіктерді пайдалана отырып, экономиканың дәстүрлі салаларын қайта құру.

2. Электрондық қызметтерді дамыту.

3. Цифрлық мемлекетке көшу-халыққа және бизнеске қызметтер көрсетудің инфрақұрылымы ретінде мемлекеттің функцияларын оның қажеттіліктерін алдын ала болжай отырып, қайта құру бағыты.

4. Цифрлық Жібек жолын іске асыру – яғни деректерді беру, сақтау және өңдеудің жоғары жылдамдықты және қорғалған инфрақұрылымын дамыту.

5. Адами капиталды дамыту – жаңа болмысқа-білім экономикасына көшуді қамтамасыз ету үшін креативті қоғам деп аталатын қоғамды құруды қамтитын қайта құру бағыты.

Салық органдарының қызметін цифрландыруда бақылау жұмысына енгізілетін инновациялық технологиялар үлкен рөл атқарады.

Салық рәсімдерін электрондық фискалдаудың маңызды элементтерінің бірі электрондық шот-фактуралар тетігін енгізу болып табылады, ол мыналарды қамтамасыз етеді:

ТМД – ға қатысушы мемлекеттердің салық төлеушілері үшін салық салудың қазіргі заманғы қағидалары;

тауарлар экспорты бойынша кедергілерді барынша азайту;

электрондық шот-фактураларды қолдану кезінде салық төлеушілер мен салық органдарының уақытша және еңбек шығындарын қысқарту;

салық төлеушілердің салық органдарының қызметкерлерімен тікелей байланысын азайту;

электрондық құжат айналымын құру және алдын ала салық есептілігін автоматты түрде дайындау мүмкіндігін беру;

B2B секторындағы транзакциялардың ашықтығы (бизнес үшін бизнес).

Тағы бір мысал-бөлшек сауда мен қызмет көрсету саласында жаңа буынның онлайн-кассаларын пайдалану. Бұл құрылғылар нақты уақыт режимінде жүргізілген кассалық операциялар туралы ақпаратты салық органдарына тікелей немесе фискалдык деректер операторлары арқылы жібереді.

Бөлшек сауда секторын бақылаудың бұл тәсілін ТМД – ға қатысушы барлық мемлекеттердің салық әкімшіліктері пилоттық жобадан бастап толық ауқымды енгізуге дейін қолданады. Жаңа тетік салық органдарымен өзара іс-қимылды рәсімдейді, кассаларды тіркеу және қолдану процесін барынша автоматтандырады және бірден бірнеше маңызды мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған:

процестердің ашықтығын арттыру және заңсыз операциялардың мүмкіндігін барынша азайту есебінен азаматтар мен ұйымдардың мүдделерін қамтамасыз ету;

тұтынушылардың құқықтарын қорғауды;

есеп айырысуды жүргізудің белгіленген тәртібін сақтау;

бөлшек түсімді есепке алудың және бюджетке қосылған құн салығын (ҚҚС) төлеудің толықтығын қамтамасыз ету.

Алайда, Қазақстан экономиканың басым секторларының инновациялық дамуында әлі де артта қалып отыр, бұл оның бәсекеге қабілеттілігіне әсер етеді. Мысалы, Дүниежүзілік экономикалық форумның (ДЭФ) деректеріне сәйкес, Қазақстан «инновациялық мүмкіндіктер» тұрғысынан 87-ші және Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымының индексында 74-ші орында [4].

2018 жылы Халықаралық Электр байланысы одағының жаһандық киберқауіпсіздік индексі бойынша елдің жағдайы жақсарды. Халықаралық Электр байланысы одағының есебіне сәйкес, Қазақстан 2018/2019 жылдардағы жаһандық киберқауіпсіздік индексында 40-шы орынға ие болды, өткен жылғы рейтингпен салыстырғанда 42 орынға көтерілді (82-ші орын).

Қазақстан "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасын енгізуде. Бұл бастаманы ел Үкіметі ұсынды. Бағдарлама төрт бағытта жүзеге асырылуы керек. Біріншіден, цифрлық инфрақұрылымды дамытуға қолдау көрсететін "Цифрлық Жібек жолын" құру бойынша. Екіншіден, бәсекеге қабілеттіліктің өсуі үшін Бизнестің және басқа секторлардың хабардарлығын арттыру саласында. Үшіншіден, жетілдірілген электрондық және мобильдік үкіметтік жүйелердің көмегімен цифрлық үкімет құру жөнінде. Бұл үкіметті неғұрлым ашық етуге тиіс. Мемлекеттік қызмет көрсетуге көп көңіл бөлінеді. Төртіншіден, бағдарлама жаңа тенденциялар мен сынақтарға сезімтал қоғам құруға мүмкіндік беруге бағытталған; цифрлық экономика үшін қажетті дағдылар дамып, қоғамның барлық деңгейлерінде цифрлық сауаттылық пен оқыту артады [5].

Инновация бағытындағы тағы бір қадам-жастарға тегін кәсіптік білім. Қазақстанда мұны адами капиталға инвестиция ретінде қарастырады. Осылайша, Қазақстан елдің болашақ дамуы үшін сапалы негіз қалайды.

Қазақстанда инновацияларды пайдалану барлық секторларда, әсіресе әлеуметтік қызметтер мен өнеркәсіптік даму саласында өсудің кілті болып табылады. Қазақстан өңірдің көшбасшысы болуға ұмтылады ол инновациялық және күшті салалық экономиканың және қолданыстағы білікті адами ресурстарды оңтайлы пайдаланудың арқасында ғана жүзеге асырылады. Қазақстанның Ақпарат және коммуникациялар министрі Д. А. Абаев атап өткендей:

«Мемлекеттік бағдарлама жобаларының көпшілігі мемлекеттік-жеке меншік әріптестік аясында жүзеге асырылады, бұл өз кезегінде мемлекеттік бюджет үнемдеуге мүмкіндік береді.

Жалпы 2020 жылға қарай: интернет-қамту үлесін 78% – ға дейін кеңейту, негізінен

өңірлер мен ауылдарда, халықтың 95% – ын қамту жоспарлануда цифрлық хабар таратумен қамтамасыз ету, халықтың цифрлық сауаттылығын 80% – ға дейін арттыру, ақпарат пен коммуникациялық технологиялардың және елдің ЖІӨ-нің дамуын 4,7% – ға дейін қамтамасыз ету". [6]

Соңғы жылдары 117 қала және 250 мыңнан астам халқы бар 3324 ауыл Интернетке кең жолақты қолжетімділікпен қамтамасыз етілді. Соңғы екі жылда 481 ауыл кең жолақты Интернетке қосылды. Бұл жоба алдағы жылдары жалғасады [7].

Бұдан басқа, 5G пилоттық жобалары Нұр-сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларында іске асырылды. Сондай-ақ, 2019 жылы TransCaspian Fiber Optic Қазақстан-Әзірбайжан жобасының құрылысы басталды. 2020 жылы кең жолақты қосу жоспарланған-

және Үй желісінің интернет-байланыс деңгейін 84% – ға дейін жеткізеді. Жалпы, Қазақстан бюджетінен екі жыл ішінде цифрландыруға 32,8 млрд теңге жұмсалды. Жүргізілген жұмыстың экономикалық тиімділігі 803 млрд теңгені құрады [8]. Бұдан басқа, инновациялық экожүйеге 32,8 млрд теңге тартылды. Шектес салаларды ескерумен 120 мың жұмыс орны құрылды. Олардың 78 мыңы 2019 жылы пайда болды [9].

2019 жылы Инновациялық өзара іс-қимылды дамыту шеңберінде 25 халықаралық ұйыммен ынтымақтастық туралы меморандумдарға қол қойылды. Бұл шаралар стартаптар мәдениетін дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауға және 2019 жылы отандық стартап жобаларға 18 млрд теңгеден астам қаражат тартуға мүмкіндік берді. Қазақстанның ақпараттық технологиялар нарығына тартылған инвестициялардың жалпы көлемі соңғы 2 жылда шамамен 32,4 млрд теңгені құрады [10].

Осылайша, Қазақстанда цифрлық технологиялар дамуының әлемнің дамыған елдерінің осы көрсеткішінен артта қалуы есебінен «цифрлық алшақтық» деп аталатын өсім байқалады. ДЭФ бағалауына сәйкес тек әлемнің 25 мемлекеті негізі цифрлық технологиялар болып табылатын төртінші индустриялық революцияға дайын. Бұл елдердің үлесіне қазірдің өзінде жаһандық өндірістің қосылған құнының 75% – ы тиесілі.

Осы көшбасшы елдердің әрқайсысының өзіндік бәсекелестік артықшылықтары бар. Жапония күрделі өндірістерге ие, АҚШ-қуатты өткізу нарығы, Қытай кәсіпорындардың ауқымдылығымен, Германия — жоғары білікті мамандармен және инновацияларды енгізу жылдамдығымен, Корея — технологияларды дамытуға орасан зор үлес қосумен, ал Сингапур — инвестицияларға ашықтықпен және қолжетімділікпен ерекшеленеді.

Төртінші индустриялық революция шеңберінде цифрлық эволюция бағытын дұрыс болжау жолымен Қазақстанның ұлттық мүдделерге сәйкес дамуы үшін мүмкіндіктер жасау үшін мемлекет пен қоғамның күш-жігерін біріктіру қажет.

Қазақстанға цифрландыру мәселелеріне өзінің тартылуын арттыру және жаһандық өндірістік процестерді дамыту барысында оның экономикасын неғұрлым тартымды ететін бірегей мүмкіндіктерді дамыту өте маңызды. Қазақстан болашақта өндірістің ауқымы мен құрылымын, сондай-ақ трансформация процесін жеделдетуге қабілетті күшті қозғаушы күштерді анықтайды.

ДЭФ деректеріне сәйкес, бұл елдер байланыстарды қалыптастыратын және бастапқы кезеңдерде мүмкіндік беретін күш-жігерді біріктіреді, индустриялық революция кезеңдерінде экономиканың жаһандық цифрлық трансформациясы процесінің бағытын белгілеу. Қазақстан Ресеймен, Молдовамен және Грузиямен бірге ДЭФ талдаушылары кейбір индустриялық базасы бар, бірақ өндірісті, инновацияларды дамытудың қозғалтқыштары әлсіз болып табылатын «Еуразия» тобына жатқызылды.

Жүргізілген зерттеу қазіргі Қазақстанда ұлттық экономиканы дамытудағы озық технологиялар мен инновациялардың рөлі белсенді түрде артып келеді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Дәстүрлі тәсілдер жаңа технологиялар адам қызметінің жаңа салаларына енген сайын жұмыс әдістері де өзгереді. Қазақстан экономикасы цифрландырудың жаңа деңгейіне белсенді түрде көшуде.

Қазақстан президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2019 жылғы қазанда Ереванда өткен Жоғары Еуразиялық экономикалық кеңестің отырысында ЕАЭО мүше мемлекеттерін

экономикалардың цифрландыруға баса назар аударуға шақырды.

«Озық технологияларды дамыту үшін тартымды жағдайлар жасауға ерекше назар аудару ұсынылады. Табысты экономикалардың негізі – бұл өндіріс пен шығарудың озық әдістерін игеруге ықпал ететін жоғары технологиялар бәсекеге қабілетті өнім. Сондықтан елдеріміздің экономикаларын цифрландыру басым бағыт болуға тиіс» [11].

Цифрлық технологиялардың одан әрі интеграциясы ел үшін шешуші мәнге ие болады. Онсыз Қазақстанға әлемнің бәсекеге барынша қабілетті 30 экономикасының тізіміне кіру және халықтың әл-ауқатын арттыру қиынға соғады.

Цифровизацияға түрлендіруге күш салу айтарлықтай нәтижелерге әкеледі. ТМД – ға қатысушы бірқатар мемлекеттер салық түсімдерінің айтарлықтай өскенін атап өтті, мысалы, Қазақстанда соңғы бес жылда бюджетке салық түсімі екі есе өсті. Цифрлық жетілу деңгейінің өсуінің заңды нәтижесі – салық органдары мен бизнесті бейімделген сандық платформаға айналдыру. Бұл әкімшілік ауыртпалықты азайтады: адал салық төлеушілер үшін салық міндеттемелерін орындау олардың бизнес-процестері аясында жүзеге асырылады, ал бақылау-қадағалау қызметі тек ықтимал бұзушыларға немесе платформаның периметрінен тыс адамдарға бағытталған.

Келешекте Қазақстанда салық органдары салық әкімшілігін күнделікті өмірге үйлесімді енгізуді қамтамасыз ете отырып, салық төлеушілермен әріптестік қатынастарды дамытуды жалғастыруға ниеттенеді. Осылайша, салық әкімшіліктерінің қызметіне цифрлық технологияларды енгізу арқылы болашақтың экономикасы – білім мен сенім экономикасы құрылады. Бұл бағыт алдағы кезеңге арналған Үйлестіру кеңесінің практикалық қызметінде одан әрі дамитын болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Ахунбаев А. Индустрия 4.0-Қазақстанның ТМК бәсекеге қабілеттілігінің кепілі. Тау-кен металлургия өнеркәсібі. 2017;12(114):48-50.
2. Төлеубекова А. Токаев цифрландыру туралы: егер проблемаларды шындап қарайтын болсақ, біз жай ғана артта қаламыз. 24.01.2020. URL: <https://www.zakon.kz/5004191-tokaev-o-tsifrovizatsii-esli-budem.html> (өтініш берген күні 14.05. 2020).
3. М. А. Положихина экономиканы цифрландыру процесін реттеу: еуропалық және ресейлік тәжірибе. Ресей және қазіргі әлем. 2018;4:64-81.
4. Сандық экономика дегеніміз не? Трендтер, құзыреттер, өлшемдер: экономика мен қоғамның даму мәселелері бойынша ХХ сәуір Халықаралық ғылыми конференциясына баяндамалар, Мәскеу, 9-12 сәуір 2019 ж.Ж. И. Абдрахманова, К. О. Вишневский, Л. М. Гохберг және т. б.; ғылыми. ред. Л. М. Гохберг. Мәскеу: Экономика жоғары мектебі; 2019. 82 б.
5. М. Ф.Баймұхамедов, Г. С. Баймұхамедов, М. С. Аймурзинов "Цифрлық Қазақстан"мемлекеттік бағдарламасын іске асыру негізінде ел экономикасын технологиялық жаңғырту. Оралдың аграрлық Хабаршысы. 2019;2(181):42-45.
6. Қ.С. Сапаралиева Қазақстан Республикасында кәсіпкерлікті дамыту шеңберіндегі цифрлық экономиканың қазіргі жағдайы. Ғылыми ұмтылыстар. 2018. 24:143-145
7. А. Ахметов бұл туралы Алматыдағы цифрлық форумда айтты. 2018. 2 ақпан. URL: <https://www.inform.kz/ru/o-chemgovorili-na-cifrovom-forume-v-almaty3141750>(өтініш берген күні 21.07.2020).
8. Катасонов В. Сандық экономика-адамзаттың жарқын болашағы ма, әлде биржалық көпіршік пе? 2017. URL: <https://www.russiapost.ru/archives/100962> (өтініш берген күні 21.07.2020).
9. Щербатенко А. жасанды интеллект, Е-құжат айналымы және ритейлдегі онлайн тендерлер: RDBS-те не туралы айтылатын болады. URL: <https://rau.ua/ru/newsrdb/aleksej-shherbatenko-smart-tender> (өтініш берген күні: 15.08.2020)
10. Щербатенко а. әлем 2017-да қызықты болады. Төрт негізгі экономикалық тренд. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2016/12/28/616112> (өтініш берген күні: 15.08.2020)
11. Назарбаев Н.Қазақстанның Үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік: Қазақстан Республикасы Президентінің 31.01.2017 жылғы Жолдауы. Астана. 2017. URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1700002017> (өтініш берген күні: 14.05.2020).

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАРЖЫ СЕКТОРЫН ДАМУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Үсенбай Данагүл Илиясқызы

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
ЭжБЖМ факультеті қаржы мамандығы 3курс студенті

Ғылыми жетекші: Жорабаева Ж.К
«Қаржы және есеп»
кафедрасының э.ғ.к., доцент м.а.

Аннотация. Әрбір мемлекет үшін инновациялық жүйенің қазіргі заманғы дамуы – бұл жекелеген өңірдің немесе қаланың ғана емес, жалпы ел экономикасының да даму мүмкіндігі. Елдің негізгі қызметті жүргізу үшін қажетті материалдық-техникалық жағдайларды қалыптастыру жөніндегі мүмкіндіктері ғана емес, сондай-ақ оның стратегиялық мақсаттары мен одан әрі даму перспективаларына қол жеткізу мүмкіндіктері де Инновациялық қызметті енгізу мен оның табыстарына қол жеткізу деңгейіне байланысты болады. Цифрлық технологиялар-экономиканың маңызды құбылыстарының бірі. Қаржы нарығының көптеген қатысушылары ақпараттық технологиялардың белсенді және серпінді дамуына сенімсіздікпен қараса да, нарықтың кейбір қатысушылары оны қазіргі Бизнестің дәстүрлі құрылымына қауіп төндіреді.

Түйін сөздер: Сандық экономика, интернет экономикасы, диджитализация, бәсекеге қабілеттілік, нарық, кәсіпкерлік, банк.

Нарықтық экономика жағдайында цифрлық технологияларға көшу экономикадағы сөзсіз құбылыстардың бірі болып табылады, дегенмен қаржы нарығының көптеген қатысушылары белгілі бір дәрежеде сенімсіздікпен ақпараттық технологиялардың белсенді және қарқынды дамуына жатады, оларда Бизнестің дәстүрлі заманауи тәртібіне қауіп төніп тұрғанын көреді.

Википедия материалынан " цифрлық экономика (веб-, интернет – экономика, электрондық экономика) – электрондық бизнеспен және электрондық коммерциямен байланысты цифрлық технологияларға негізделген және олар өндіретін және сататын цифрлық тауарлар мен қызметтер. Цифрлық экономиканың қызметтері мен тауарлары үшін есеп айырысулар көбінесе цифрлық валютамен (электрондық ақшамен) жүргізіледі"[1].

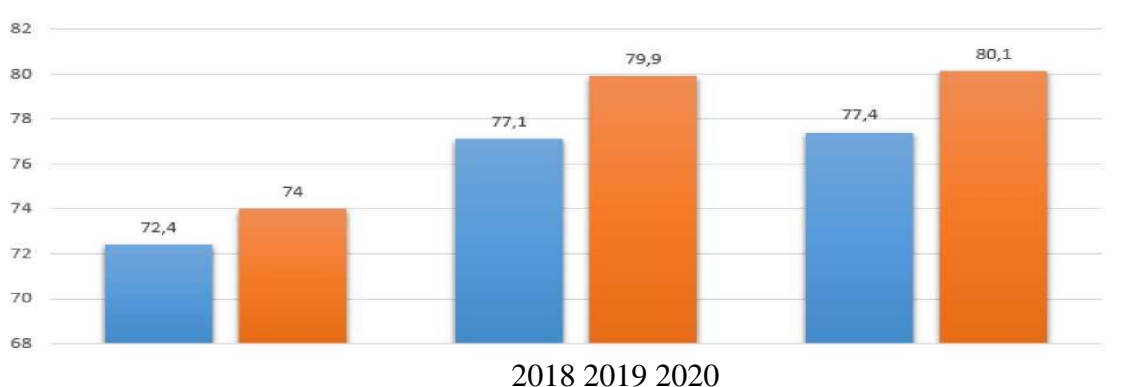
Цифрлық экономика-бұл шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметі, оның негізгі факторы электрондық форматтағы құжаттама. Сонымен қатар, электрондық және ақпараттық кеңістікті қалыптастыруға ықпал ететін шаруашылық жүргізу қызметі қоғамның сапалы және сенімді ақпарат алу және ұсыну қажеттіліктерін ескереді. Қазіргі заманғы модельдерді өзгерту міндеттері жаңа ақпараттық шешімдерді әзірлеу және енгізу, қызметкерлерді инновациялық өнімдермен жұмыс істеуге оқытудың заманауи жүйелерін қалыптастыру арқылы жұмыс процесін оңтайландыру [2].

Бастапқыда диджитализация дегеніміз не? Дереккөздерден көріп отырғанымыздай, " диджитализация-бұл компанияны алға жылжытуға, нарықтағы орнын жақсартуға, клиенттермен өзара әрекеттесуге көмектесетін заманауи технологиялар мен құралдарды енгізу арқылы бизнесті трансформациялау процесі көптеген процестерді автоматтандыру. Диджитализацияның міндеті – компанияны интернетте көрінетін ету, клиенттер трафигінің жаңа көздерін ашу, мүмкіндіктерді кеңейту. Бұл жалпы мағынада ақпаратты аналогтық форматтардан сандық форматтарға ауыстыру, ақпаратты сандық формаға түрлендіру" [3].

Елге цифрлық экономиканы енгізудің кейбір артықшылықтары бар. Бұған мемлекеттік қызметті халыққа және заңды тұлғаларға неғұрлым жеңілдетілген нысанда алуды жатқызуға болады. Ақпараттық технологиялар арқылы ақпарат алу немесе алмасу тезірек жүреді, сонымен қатар бизнесті жүргізудің ыңғайлы формаларының пайда болуы. Мұндай қажеттіліктер ел аумағында жаңа цифрлық өнімдерді әзірлеуге және енгізуге сұраныс

тудырады. Бәсекеге қабілетті ел болу үшін ҚР Тұңғыш Президенті "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын ұсынды. Бұл бағдарламаның мақсаты "республика экономикасының даму қарқынын жеделдету және өмір сүру сапасын жақсарту" болып табылады орта мерзімді перспективада цифрлық технологияларды пайдалану, сондай-ақ Қазақстан экономикасының ұзақ мерзімді перспективада Болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ететін түбегейлі жаңа даму траекториясына көшуі үшін жағдайлар жасау" [2]. Бұдан басқа, бұл енгізу арқылы халықтың әл-ауқатының деңгейін арттыру прогрессивті цифрлық экожүйе және экономиканың бәсекеге қабілеттілігі мемлекет.

Мемлекеттің дамуы үшін цифрлық трансформация процесінде отандық экономиканың шаруашылық субъектілері нарықта қандай позицияларды иеленетіні өте маңызды. Олардың қаржылық тұрақтылығын сипаттайтын компаниялар арасындағы бәсекеге қабілеттілік арта ма? Ел экономикасын дамыту үшін ірі отандық компаниялардың цифрлық даму көрсеткіштері ғана емес, сондай-ақ халықты цифрландыру саласындағы сауаттылық деңгейі де маңызды. Біздің мақалада соңғы үш жылда интернет-ресурстардың көмегімен және онсыз цифрлық технологияны пайдалану бойынша талдау жүргізілді.

Сур. 1. ҚР халқының цифрлық сауаттылық деңгейі, % [2]<http://stat.gov.kz>

Осы 1-суреттен әр есепті кезеңнің көрсеткіштері бойынша сандар көбейетіні көрінеді.

Бұл Қазақстан халқының озық техниканы прогрессивті пайдаланатынын білдіреді.

Ел экономикасына акт әзірлеу және енгізу процесі мемлекеттің экономикалық, әлеуметтік әл-ауқатының негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Халықаралық және әлемдік ұйымдар жыл сайын цифрлық технологияларды дамыту индекcін жариялайды. Бұл көптеген елдерге экономикадағы өзгерістерді уақытша динамикада бақылауға мүмкіндік береді.

Цифрлық экономиканың дамуын зерттей және зерттей отырып, біздің еліміз жаңа технологияларды қолдануда өз көрсеткіштерін айтарлықтай арттырады деп айта аламыз. Бұл салада" цифрлық элитаға " айналған елдер бар: Сингапур, Ұлыбритания, Жаңа Зеландия, Жапония, БАӘ және Жапония. Аталған елдер цифрлық дамудың жоғары деңгейімен және жылдам қарқынымен сипатталады. Инновациялық технологияларды әзірлеу мен енгізудің нақ осындай жылдамдығымен үдемелі нарықтар табысты технологиялық прогрестің үлгісі, мемлекеттің болашақ өсуі үшін бағдар бола алады.

Қазақстан Республикасы цифрлық технологиялардың қандай артықшылықтарына ие? Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасында жоғары инфрақұрылым, қаржы секторлары (коммерциялық банктер, зейнетақы қорлары, сақтандыру компаниялары және т.б.) 80% – ға цифрландырылған. Мұны статистика дәлелдейді: интернет-банкингтің, электрондық сақтандыру полиcінің әлеуетті пайдаланушыларының өсуі байқалады. Қазақстан Республикасында сақтандыру компанияларының электрондық сайттарында сақтандыру өнімдерін онлайн сату туралы тиімді ұсыныстарды бұрыннан көруге болады. "Сақтандыру және сақтандыру қызметі туралы" ҚР Заңында өтініш берушінің қалауы бойынша сақтандыру төлемі туралы талап электронды түрде, электрондық көшірме немесе электрондық құжат түрінде сақтандыру төлемін жүзеге асыру үшін қажетті құжаттарды қоса бере отырып

жіберілуі мүмкін делінген. Бұл ретте сақтандыру төлемі туралы электрондық нысандағы талап өтініш берушіні сақтандырушыға құжаттардың түпнұсқаларын беру міндетінен босатпайды.

Ел экономикасын цифрландыру заңды және жеке тұлғалар қызметінің көптеген салаларына еніп кетті. ұсақ-түйектен бастап, білім беруді банктік өнімдермен де, қызметтермен де аяқтады. Сондықтан халық интернет-банкингті көбірек пайдаланады, оның қызметін Қазақстанның Екінші деңгейдегі банктері ұсынады.

Тұжырымдама-бұл Банктің клиенттеріне қашықтан банктік қызмет көрсету технологияларының жалпы атауы. Бұдан басқа, интернет-банкинг кез келген уақытта және интернетке қолжетімділігі бар кез келген құрылғыдан ұсынатын шоттар мен операцияларға қолжетімділікті білдіреді.

Marks webb аналитикалық агенттігі Mobile Banking RankCIS зерттеуін ұсынды

ТМД-дағы ірі коммерциялық банктер шығарған жеке тұлғаларға арналған мобильді банкингтер тиімділігінің 2020 жылға арналған рейтингі.

1 кесте. Mobil Banking CIS рейтингінде Қазақстанның Екінші деңгейдегі банктері, 2020 жыл.

iPhone			Android		
Орын	Банк	Баға	Орын	Банк	Баға
9	ForteBank	56,8	10	ForteBank,	55,8
12	Сбербанк K2	55,7	11	Сбербанк KZ	54,3
18	Kaspi Bank	49,4	17	Kaspi Bank	49,4
20	ҚазақстанХалықБанкі 2.	48,7	19	ҚазақстанХалықБанкі К.	48,7
21	АСТАНА KZ Банкі	48,5	20	Астана Банкі,	48,5
29	Еуразиялық Банк	39,3	25	Еуразиялық Банк	43
35	Казкоммерцбанк	34,5	34	Казкоммерцбанк	35,3
38	Банк ЦентрКредит	28,7	40	Банк ЦентрКредит	28,3
43	Хоум Кредит Банкі	22,6	43	Хоум Кредит Банкі	22,6

<https://www.itu.int>

Зерттеу жүргізу кезінде iPhone және Android ұялы телефондарына арналған 43 Банктің 88 мобильді қосымшасы бағаланды. Зерттеуге сәйкес, клиент дебеттік картаны толығымен реттей және басқара алатын, яғни параметрлерді өзгерте алатын, қаражаттың қозғалысы туралы хабарлама алатын, аударымдар жасайтын және төлемдерді төлей алатын қосымша ең тиімді болып саналады. Бұл рейтингке тоғыз отандық Банктің мобильді қосымшалары кірді. 1-кестеден көріп отырғанымыздай, топ-10-ға тек ForteBank өзінің iPhone қосымшасымен кірді. Басқа қосымшалардың ішінде, атап айтқанда Android-қа арналған қосымшалардың ішінде қазақстандық банктердің бірде-бірі алғашқы ондыққа кірмеген.

2020 жылдың кезеңінде Қазақстанның Екінші деңгейдегі банктері арасындағы Интернет – банкинг рейтингі аса өзгерген жоқ. iPhone құрылғысындағы тек екі коммерциялық банк орындарды өзгертті. Бұған Kaspi bank және Сбербанк кіреді.

Кесте 2. Mobile Banking CIS рейтингінде Қазақстанның Екінші деңгейдегі банктері, 2020 жыл. [4]

iPhone			Android		
Оры	банк	Баға	Оры	банк	Баға
9	Kaspiba	57,2	10	ForteBan	55,8
10	Сберба	55,4	11	Сбербан	54,3
12	ForteBa	55,0	13	Kaspiban	54

<https://www.itu.int>

Қарастырылған әртүрлі елдердің мобильді банкінгтері бойынша орташа бағалау қазіргі заманғы банктік қызметтердің жергілікті даму деңгейін сипаттайтынын атап өтуге болады. Сондықтан, экономикаға ақпараттық технологияларды енгізу тиімділігінің жоғары бағаларын көрсететін елдер бар. ТМД бойынша ең жоғары көрсеткіш-ресейлік банктер, одан әрі Беллоруссия, Грузия, Қазақстан банктері.

Отандық банк нарығында онлайн несиелеу айналым алуда. Әзірге тұтынушылық кредиттердің жалпы көлеміндегі үлесі 0,7% – дан, ал қысқа мерзімді кредиттер 30 күннен аспайтын мерзімге аспайды. Бұл шағын несиелер бүгінгі таңда ерекше сұранысқа ие. Негізінен бұл жоғары және тұрақсыз кірісі бар тұтынушыларды қамтиды. Бұл оларға ағымдағы кезеңдегі қаржылық мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Сондықтан, банк қызметтері туралы халық неғұрлым көп білсе, финтех компанияларының клиенттік базасы да соғұрлым тез артады.

Қаржылық технологиялар немесе финтех (ағылш. FinTech) бұл қаржы қызметтері нарығындағы банктер мен делдалдар ұсынатын дәстүрлі қаржы ұйымдарымен бәсекелес болу үшін технологиялар мен инновацияларды әзірлейтін және енгізетін компаниялардан тұратын сала. Қазіргі уақытта финтехке көптеген технологиялық стартаптар да, қаржылық қызметтерді жақсартуға және оңтайландыруға тырысатын ірі ұйымдар да кіреді.

FinTech компаниялары-бұл мобильді құрылғыдан тұтынушыларға әртүрлі қаржылық қызметтерді (балансты тексеру, төлем төлемдерін жүргізу, банктік шоттағы немесе бірнеше банктегі шоттардағы қаражаттардың қозғалысын бақылау және т.б.) жасайтын және ұсынатын компаниялар.

2020 жылға арналған ТМД елдері арасындағы ТОП-6 мобильді банктердің 3-кестесі[4]

Ел	Үздікмобильді банк	Үздікмобильді банкті бағалау (Android / IOs)	Елдегімобильді банктердің орташа бағасы (Android / IOs)
Ресей	Тинькофф Банк	73.8	57.7/59.5
Белоруссия	Белгазпромбанк	61.3	49.7/50.4
Грузия	Банк Грузии	57	47.6/47.1
Қазақстан	ForteBank	55.8/56.8	42.9/42.7
Украина	ПриватБанк	53.6/55.8	40.3/40.5
Әзірбайжан	UniBank	46.3/47.6	33.5/33.7

<https://www.itu.int>

Қорытындылай келе, әр елдің дамуы үшін цифрлық экономика қажет деп айтуға болады. Шынында да, цифрлық енгізу деңгейі жоғары елдерде тұтынушылар электронды форматтарға күмәндануы мүмкін. Бірақ олар әлі де онлайн-транзакцияларды пайдалану және жүргізу кезінде болатын белгілі бір техникалық ақауларға төзімді.

Ел экономикасын цифрландыру – бұл ұзақ мерзімді орнықтылықты қамтамасыз ету, адами капиталдың даму деңгейін арттыру және инновациялық даму институттарын құру. Қысқасы, бұл экожүйенің прогрессивті дамуы. Мемлекеттік бағдарламаның көмегімен

"Цифрлық Қазақстан", экономиканың қаржы секторы қазірдің өзінде цифрлық форматта. Бұл мемлекет үшін ғана емес, жалпы халық үшін де қолайлы даму жағдайларын жасайды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1."Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы [Электрондық ресурс]. Қатынау режимі: <http://www.zerde.gov.kz>
- 2.ҚР Статистика комитеті, акт есебі [Электрондық ресурс]. Қатынау режимі: <http://stat.gov.kz>
- 3.Халықаралық Электр байланысы одағы, ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың даму деңгейі бойынша әлем елдерінің рейтингі [Электрондық ресурс]. Қатынау режимі: <https://www.itu.int>
- 4.Қазақстандық ақпараттық технологиялар нарығы туралы Портал: Қазақстандағы ат жаңалықтары, аналитика [Электрондық ресурс]. Қатынау режимі: <https://profit.kz/>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ШОҒЫРЛАНДЫРЫЛҒАН ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ АСПЕКТІЛЕРІ

Қуатбекова Аяулым Ерланқызы

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
«Есеп және аудит» мамандығы, 2 курс магистранты

Ғылыми жетекші: Байдаулетов М.Б.
Экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а.

Аннотация. Қазіргі экономикада заңды түрде бөлінген кәсіпорындар COVID-19 жаһандық пандемиясы кезінде қаржылық дағдарыстарға қарсы тұру және өз бизнестерін нәртараптандыру үшін шоғырландыру жолдарын іздейді. Қазақстан Республикасында шоғырландырылған қаржылық есептілікті қалыптастырудың негізгі аспектілерін қарастыру, теориялық ережелерді және оны қалыптастырудың нормативтік реттеуін зерделеу, сондай-ақ қалыптастыру кезеңдерін және шоғырландырылған қаржылық есептілікті дайындау талаптарын бөліп көрсету және т.б. қаржылық есептілікті шоғырландыру әдістерінің қысқаша сипаттамасын беру. Әдістері: зерттеуде талдау және синтез әдістері, жалпылау, индукция және дедукция әдістері қолданылды, сонымен қатар шоғырландырылған қаржылық есеп берудің негізгі аспектілерін қарастыру кезінде сипаттау және жіктеу әдістері қолданылды. Нәтижелер: зерттелетін материал негізінде еліміздегі шоғырландырылған қаржылық есептілікті қалыптастыру процесінің теориялық ережелері мен нормативтік реттеуі қарастырылады. Қалыптастыру кезеңдері бөлектеліп, мұндай есептерді дайындауға қойылатын талаптар сипатталған. Оның құрамы мен құрастыру процесі анықталады. Негізгі және еншілес ұйымдардың қаржылық есептілігін жасау кезінде бухгалтерлік есепте енгізу қажет түзетулер зерттелді. Есептерді біріктіру әдістерінің қысқаша сипаттамасы берілген. Шоғырландырылған қаржылық есеп берудің ерекше белгілері жинақталған.

Кілт сөздер: шоғырландырылған қаржылық есептілік, шоғырландырудың әсері, компанияның қаржылық жағдайының индикаторлары, еншілес ұйым, бас компания, түзету, гудвилл.

Кіріспе. Қазіргі экономикада капитал мен компаниялардың қызметін жаһандану мен интернационалдандырудың үздіксіз үрдісі байқалады. Жаһандану процесінде ақпараттық-коммуникациялық мәселелер туындайды, олардың шешімі ақпараттық-коммуникациялық жүйелерді дамытуда және қаржылық ақпаратқа қойылатын талаптарды арттыруда жатыр. Қаржылық ақпараттың негізгі көзі кәсіпорынның қаржылық жағдайын көрсететін және оның қызметінің қаржылық нәтижелерін көрсететін бухгалтерлік қаржылық есеп беру болып табылады. Жаһандану процесі компанияларды топтарға біріктіруге ықпал етеді, олар жалпы шоғырландырылған есептілікті – компаниялар тобы қызметінің нәтижелері туралы жүйеленген ақпаратты ұсынады. Шоғырландырылған есеп берудің негізгі мақсаты – компаниялар тобының шаруашылық қызметінің нәтижесін қалыптастыру және талдау. Бұл аспект қаржылық есептіліктің ақпараттық функциясының маңыздылығын арттырады, ол капиталды пайдалануды ұтымды етеді және капитал нарығындағы компаниялардың тиімді бәсекелестігін қамтамасыз етеді, бұл зерттеудің өзектілігін анықтайды.

Қазіргі заманғы басылымдарда шоғырландырылған қаржылық есептілікті қалыптастыру мәселелері Алексеева С.В. [1], Васильевич Д.Ю. [2], Лемещенко Г.Л. [3], Дзобелова В.Б. [4], Удилова Н.П. [5], Шавандина О.А. [6] және т.б. еңбектерінде қарастырылған. Алайда, шоғырландырылған есептілікті қалыптастыру бойынша көптеген зерттеулер мен жарияланымдарға қарамастан, оның тиімділігі мен ақпараттық мазмұнын арттыру мақсатында сыртқы және ішкі пайдаланушылардың шоғырландырылған есептілігін қалыптастыруға қойылатын үнемі өсіп келе жатқан талаптарды ескере отырып, бірқатар шешілмеген мәселелер

әлі де бар.

Негізгі бөлім. Зерттеудің мақсаты – Қазақстан Республикасында шоғырландырылған есептілікті қалыптастырудың негізгі аспектілерін қарастыру. Мақсатқа сәйкес келесі міндеттер қойылды:

1. Қазақстан Республикасында шоғырландырылған қаржылық есептілікті қалыптастырудың теориялық ережелерін және нормативтік реттеуді қарастыру.

2. Шоғырландырылған есептерді құрастыруға қойылатын талаптар мен қалыптасу кезеңдерін анықтау.

3. Қаржылық есептілікті шоғырландыру әдістеріне қысқаша сипаттама беру.

Қазақстан Республикасызаңына сәйкес «шоғырландырылған қаржылық есеп беру ұйымның қаржылық жағдайы, қаржылық нәтижелері және қаржылық жағдайындағы өзгерістер туралы жүйеленген ақпаратты білдіреді, ол басқа ұйымдармен бірге топ ретінде айқындалады» [8, б. 118]. Қазақстан Республикасында шоғырландырылған қаржылық есептілікті несиелік, сақтандыру, клирингтік ұйымдар, мемлекеттік емес зейнетақы қорлары, акционерлік қоғамдар және бағалы қағаздары ұйымдастырылған сауда-саттыққа ұсынылған басқа ұйымдар және т.б. құрады. Заңға сәйкес шоғырландырылған қаржылық есептілік халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына (бұдан әрі – ХҚЕС) сәйкес қалыптастырылады. «Жылдық шоғырландырылған қаржылық есептілік үшін есепті кезең 1 қаңтардан 31 желтоқсанға дейінгі күнтізбелік жыл болып табылады» [9]. Айта кету керек, шоғырландырылған қаржылық есептілік бухгалтерлік қаржылық есеп берумен бір мезгілде жасалуы керек.

Шоғырландырылған есеп беру сыртқы және ішкі пайдаланушылардың экономикалық және басқару шешімдерін қалыптастыру және қабылдау үшін ақпарат көзі болып табылады. «Шоғырландырылған қаржылық есептілікті жасаудың мақсаты – белгілі бір ұйымның және жалпы топтың қаржылық жағдайындағы өзгерістердің динамикасы мен сипатын анықтау» [10, б. 707-709].

Қаржылық есептілікті шоғырландыру рәсімі келесі үш кезеңнен тұрады:

1. Топтың әрбір субъектісі үшін жеке қаржылық есептілікті жасау.

2. Қаржылық есептілікті түзету.

3. Шоғырландырылған қаржыны қалыптастыру.

ХҚЕС талаптарына сәйкес есеп берудің бұл түрі шоғырландырылған баланстан, кірістер мен шығыстар туралы есептен, ақша қозғалысы туралы есептен, меншікті капиталдағы өзгерістер туралы есептен, сондай-ақ оларға ескертулерден тұрады [11, б. 18].

Шоғырландырылған қаржылық есептілікті жасау кезінде келесі талаптарды орындау қажет:

1. Топ компаниялары бухгалтерлік есептің бір түрін қолдануы керек:

- не топ бірыңғай есеп саясатын қабылдайды;

- не әрбір компания жеке есептерді жасайды, ал шоғырландыру кезінде компаниялардың әртүрлі жеке есептерін сәйкестендіру үшін түзетулер енгізіледі;

2. Жеке қаржылық есептілік сол есепті күні жасалуы керек – Қазақстан Республикасында бұл талап автоматты түрде орындалады.

Бас компания (МК) – бір немесе бірнеше еншілес ұйымдары (СК) бар компания. Сәйкесінше, «еншілес ұйым – бұл бас компания бақылайтын ұйым» [12, б.24-25]. Шоғырландырылған қаржылық есептілікті жасау кезінде негізгі және еншілес ұйымдардың қаржылық есептілігі кейбір түзетулерді ескере отырып, активтер, міндеттемелер, капитал, кірістер мен шығыстар баптары бойынша жол-жол бойынша жинақталады:

1. Бас компанияның еншілес ұйымдарға инвестицияларының балансынан шығару.

2. Оларға бақылау пайда болған кездегі әрбір ДК-ның жиынтық балансынан капиталды алып тастау.

3. Бақылауды алу кезінде алынған гудвиллдің көрінісі.

4. Қаржылық инвестициялар балансынан дебиторлық және кредиторлық берешектерді, пайда мен шығынды, дивидендтерді және т.б. топ ішінде және т.б.

Топтың топтастырылған кірістер мен залалдар туралы есепте топтың компаниялары арасындағы сатудан түскен түсімдерді және осындай сатуға жұмсалған шығындарды көрсетпеу керектігін ескерген жөн [13, 1034 б.].

Сондықтан шоғырландырылған қаржылық есептілікті жасау процесінде келесі қадамдарды орындау қажет:

1. Топтың құрылымын анықтаңыз – яғни топтың барлық элементтерінің (бақылау дәрежесі) тәуелділігін белгілеңіз, олардың таза активтерін әділ құны бойынша бағалаңыз.

2. МК-ға тиесілі әрбір ДК-ның капиталының бөлігін қоса алғанда, МК-ның ДК-дағы инвестициялары түріндегі инвестициялардың баланстық құнын шегере отырып, топ мүшелерінің үлесін анықтаңыз.

3. Шоғырландырылған қаржылық есеп беруде гудвилді есептеңіз және көрсетіңіз.

4. Пайда немесе залалдағы азшылық үлесін есептеңіз және шоғырландырылған ДК таза активтеріндегі азшылық үлесін есептеңіз.

5. Қайтабағалау резервін есептеңіз және топ ішіндегі транзакцияларды өңдеу үшін түзетулеренгізіңіз.

6. МК және ДК қаржылық есеп беру баптарын, сондай-ақ шоғырландырылған қаржылық есептілікті жасау кезінде қажет басқа процедураларды қорытындылаңыз.

Сонымен, инвестиция түріне және бас компанияның ықпал ету және бақылау дәрежесіне байланысты шоғырландыру есептілігінің бірнеше әдістерін ұсынуға болады:

1. еншілес ұйымдар үшін (50%-дан жоғары) сатып алу әдісі қолданылады;

2. қауымдасқан және бірлескен кәсіпорындар үшін (20%-дан 50%-ға дейін) – үлестік қатысу әдісі;

3. басқа инвестициялар (20%-дан аз) бойынша – бас ұйымның шоғырландырылған және жеке қаржылық есептілігінде көрсету тәртібі бірдей [13, б. 1035].

Сонымен, шоғырландырылған қаржылық есептілікті қалыптастыруға қойылатын талаптар шоғырландырудың 1 және 2 әдістері үшін бірдей деп айта аламыз.

Бұл әдістердің сипаттамалары 1-кестеде қарастырылған.

1-кесте – Есепті топтастырудың негізгі әдістерінің сипаттамасы

Әдіс	Әдістің сипаттамасы
Толық шоғырландыру	Шоғырландыру еншілес ұйымдардың барлық таза активтеріне жатады, ал азшылық үлесі баланстың пассив бөлігінде көрсетіледі. Бұл әдіс қосылу немесе қосылу арқылы құрылған еншілес компанияларға қолданылады.
Пропорционалды шоғырландыру	Миноритарлық үлес баланста көрсетілмеген кезде инвестордың нақты иелігіндегі таза активтерді біріктіру қажет. Әдіс бірлескен қызмет туралы есеп беру үшін қолданылады.
Меншікті капитал әдісі	Инвестордың таза активтердегі үлесі баланста жеке жол ретінде көрсетіледі, миноритарлық үлес есепке алынбайды. Ол қауымдастырылған компаниялардың есептілігін шоғырландыру үшін қолданылады. Инвестициялар номиналды құн бойынша танылады (гудвилл).

Дереккөз [14, б. 220, 15-18]

Сатып алу әдісі бойынша шоғырландыру топ ішіндегі операцияларды алып тастауды ескере отырып, негізгі және еншілес ұйымдардың көрсеткіштерін жинақтауды көздейді; тек бас компанияның жарғылық капиталын көрсету; бас компанияның бөлінбеген табысының қосындысы, еншілес кәсіпорынның бөлінбеген пайдасындағы бас компанияның үлесі және т.б.

Үлестік қатысу әдісін қолдану бақыланбайтын акционерлердің таза активтердегі үлесі шоғырландырылған қаржылық есепте көрсетілмейтінін болжайды; бұл ретте инвестиция түріндегі инвестиция құны МК балансында көрсетіледі және оның таза активтердегі (гудвилл) үлесімен ауыстырылады; топтың бөлінбеген пайдасы пайданың әлі бөлінбеген бөлігіндегі МК үлесіне ұлғаяды; дивидендтер қауымдасқан компанияның пайдасындағы МК үлесімен ауыстырылады.

Шоғырландырылған қаржылық есептілікті қалыптастырудың жоғарыда аталған аспектілерін қорытындылай келе, шоғырландырылған есеп берудің негізгі ерекшеліктерін бөліп көрсетуге болады:

1. Есеп МК және ДК-дан тұратын компаниялар тобы үшін дайындалады, соңғысы МК тікелей немесе жанама түрде бақыланады.
2. Есептің бұл түрі топтың мүліктік және қаржылық жағдайын біртұтас шаруашылық кешені ретінде қарастырады.
3. Шоғырландырылған қаржылық есептілікті қалдыру мақсаты инвесторларға компаниялар тобының қаржылық-шаруашылық қызметінің нақты нәтижелерін көрсету және ұсыну болып табылады.

Қорытынды. Осылайша, қазіргі экономикадағы жаһандану үрдістері компаниялардың топтарға бірігуіне әкеледі. Экономикалық қызметтің өсіп келе жатқан ауқымы қазіргі заманғы экономикалық ақпарат жүйесінде қаржылық есеп берудің маңыздылығын арттыруға ықпал етеді – топтың шоғырландырылған есеп беруі. Зерттеудің авторы Қазақстан Республикасында шоғырландырылған қаржылық есептілікті қалыптастырудың теориялық ережелерін қорытындылады. Шоғырландырылған қаржылық есептілік үшін халықаралық қаржылық есептілік стандарттарын қолдану компаниялардың ашықтығы мен ашықтығын қамтамасыз ету, олардың инвестициялық тартымдылығын арттыру және т.б. үшін қажетті элемент болып табылады. Қаржылық есептілікті жасау саласындағы зерттеулердің одан әрі перспективалары «Шоғырландырылған есеп беру» ұлттық стандартын құруды негіздеуге бағытталуы мүмкін. Бұл стандарт ХҚЕС сәйкес шоғырландырылған есеп беру принциптеріне негізделуі керек, дегенмен ол бухгалтерлік есептің ұлттық ерекшеліктерін, мүлікті бағалауды және т.б.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. 3-ші Халықаралық Қаржылық Есептіліктің Стандарты (IFRS 3) «Бизнес Бірлестіктері»
2. 10-шы Халықаралық Қаржылық Есептілігінің Стандарты (IFRS 10) «Шоғырландырылған Қаржылық Есептілігі»
3. 12-ші Халықаралық Қаржылық Есептілігінің Стандарты (IFRS 12) «Басқа кәсіпорындардағы қатысулар туралы ақпараттарды ашып көрсету»
4. Казакова Н.А. Қаржылық есептілікті талдау. Шоғырландырылған бизнес. Оқулық.-М.:Юрайт, 2019. - 233б.
5. Қаржылық есептілікті талдау/М.А.Вахрушина, О.В.Антонова, В.А.Ситникова–М.: Университет оқулығы, 2019. -432б.
6. Алексеева С.В., Куликов О.В. Шоғырландырылған қаржылық есептілік аудитінің өзекті мәселелері мен ерекшеліктері // Экономиканың инновациялық дамуы. – 2020. – № 6. –
7. Васильевич Д.Ю. Бухгалтерлік (қаржылық) есеп беру жүйесіндегі шоғырландырылған есеп // «Ғылыми ұмтылыстар» атты ғылыми мақалалар жинағы. – 2019. – No 22. – С. 125-127.

КРИПТОВАЛЮТА – АҚШАНЫҢ ЖАҢА ТҮРІ РЕТІНДЕ

Аманкулова Жангуль Бериковна,
Кенжебаева Нурила Еркиновна
Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Экономика және Бизнес Жоғары Мектебі
«Қаржы» мамандығы, 2- курс

Ғылыми жетекшісі: магистр Кыздарбекова А.С.

XXI ғасырдың экономикасын елдер арасындағы экономикалық интеграцияны күшейту процестерімен сипаттауға болады, бұл соңғы жылдары жеке және ұлттық нарықтардың, ақпарат негізгі ресурсқа айналатын бір дүниежүзілік нарыққа бірігуіне әкеледі. Бұл экономикалық дамудың түбегейлі жаңа мүмкіндіктерін, еңбек өнімділігінің бірнеше есе өсуін, әлеуметтік және экономикалық проблемаларды шешуді, экономикалық қатынастардың жаңа түрін қалыптастыруды қамтамасыз ететін компьютерлендіру мен телекоммуникациялардың арқасында мүмкін болады. Бүгінгі таңда өмірде жаңа ақпараттық технологиялар әсер етпеген бірде-бір сала қалмады. Тіпті қаржы да қазір виртуалды болуыда.

2008 жылы экономикаға жаңа анықтама – криптовалюта түсінігі кірді. Бұл, айырбастауы, шығаруы және есепке алуы криптографияға, яғни шифрлауға негізделген сандық валюта. Криптовалютаның электрондық түрдегі ақшадан айырмашылығы, мысалы, «Яндекс.Ақшадан», криптовалютаның физикалық көрінісі жоқ. Ал электрондық валюталардан айырмашылығына келетін болсақ, мысалы Webmoney-ге қарағанда криптовалюта орталықтандырылмаған, яғни оны банкке немесе кез-келген ұйымға тиесілі жалғыз сервер басқармайды.

Криптовалюта – бұл физикалық өрнегі жоқ виртуалды ақша. Бұл валютаның негізгі бірлігі – «coin», ағылшын тілінен аударғанда «монета» дегенді білдіреді. Яғни, криптовалюта – бұл ақшаның мүлдем жаңа революциялық түрі. Кез-келген басқа валюта сияқты, ол адамдар айырбастау бірлігі ретінде маңызды деп санайтындықтан ғана құндылыққа ие. Криптовалюта орталық банктерге тәуелді емес активтерді сақтау орны немесе айырбастау бірлігі ретінде жасалды.

Криптовалютаға деген қызығушылықтың артуына қарамастан, бүгінгі күні бұл құбылыстың олардың мәні мен экономикалық сипатын нақты көрсететін бірыңғай анықтамасы жоқ. Осы құралға деген тұжырымдаманың қалыптасуына техникалық шешімдердің әртүрлілігі және әртүрлі елдердегі криптовалютаға деген қарым-қатынастың санқилы болуы сияқты факторлар кедергі келтіреді. Мысалы, Канада мен Нидерландыда-ол валюта ретінде танылады, ал Австрияда, Финляндияда және Германияда – тауар немесе шикізат ретінде танылады.

Криптовалютаның алғышарттары 1875 жылы қалыптасты деп айтуға болады. Өйткені, дәл осы жылы Ф.Хайек өзінің «таза ақша» монографиясында мемлекеттің ықпалынан таза нарықтық әлемдік валютаның қажеттілігін негіздеуге тырысты. Алғаш рет криптовалюта Bitcoin төлем жүйесінде пайда болды. Бұл 2009 жылы болды. Осыдан кейін, тек 2011 жылы, Bitcoin жүйесінің негізінде басқа криптовалюта түрлері- альткойндар пайда болды. 2011 жылдың наурыз-сәуір айларында Еуропа мен Оңтүстік Американың әртүрлі елдерінде биткоин алмасу биржалары ашылды. Ресми баспасөз бұл ірі оқиғаларды айналып өте алмады, сондықтан 2011 жылы 16-сәуірде TIME журналы жариялаған криптовалюта туралы алғашқы эссе пайда болды. Осы сәттен кейін, криптовалюта әлемдік жұлдыздар арасында да танымал бола бастады. 2012 жылдың қыркүйегінде Bitcoin Foundation "стандарттау, қорғау және ашық бастапқы хаттаманы жылжыту арқылы биткоиннің жаһандық өсуін жеделдету" мақсатында іске қосылды. Құрылтайшылар Гэвин Андресен, Джон Матонис, Патрик Мур, Чарли Шрем және Питер Вестнес болды. Ал 2012 жылдың қазан айында BitPay арқылы 1000-нан астам кәсіпкер төлем ретінде биткоинді қабылдайтынын хабарлады.

Криптовалютаны – болашақ валютасы деп қарастыруға болады. Бірақ, қаржының бұл түрінің де артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Негізгі артықшылықтарына тоқталып өтсек:

1. Криптовалюта – криптография көмегімен жасалатын және бақыланатын сандық валютаның бір түрі. Бұл ақша бірліктерінің басты ерекшелігі – жалғаннан қорғау, өйткені онда қайталанбайтын мәліметтер шифрланған. Яғни, онымен транзакцияға сыртқы әкімші әсер ете алмайды. Мәмілені тек транзакцияға қатысушылар бұғаттай алады. Бұл блокчейн технологиясының арқасында жүзеге асырылады, онда сақтау деректері үздіксіз тізбек пайда болатын блоктарға айналады. Әрбір келесі тізбек блогына алдыңғы деректер кіреді, сондықтан бір блокты өзгерту үшін бүкіл тізбекті кезекпен өзгерту қажет болады. Транзакцияны аяқтау үшін жүйе барлық деректер белгілі бір талаптарға сәйкес келетін ең ұзын тізбекті шынайы деп тануы керек. Мұндай жүйені бұзу өте қиын немесе өте қымбат, сондықтан ол өте сенімді.

2. Сонымен қатар, криптовалюта ешқандай ішкі немесе сыртқы әкімшіге ие емес, сондықтан ешқандай мемлекеттік немесе жеке органдар төлем жүйесінің кез-келген қатысушыларының транзакцияларына әсер ете алмайды. Сондықтан да, криптовалюта ешбір елдің орталық банкіне тиесілі емес деп айта аламыз. Бұл нарықтық қатынастар үшін өте тиімді.

3. Осы валютамен жүргізілетін операциялардың әмбебаптығы және жоғары жылдамдығы. Бұл жағдайда делдалдардың қызметтерінде қажеттілік жоқ, ал криптовалютамен байланысты операциядың құны минималды.

4. Криптовалютаны табыс құралы ретінде, қаржы активтері ретінде қарастыру және пайдалану мүмкіндігі. Бұл мүмкіндік валюта өндіру процесінің күрделенуіне байланысты қалыптасады, яғни құнның өсу тенденциясын ажыратуға болады. Сонымен, 2010 1-де Bitcoin шамамен 0,0025\$ тұрады. Қазіргі уақытта 1 Bitcoin шамамен 8000\$ береді.

5. Инвестиция құралы ретінде пайдалану мүмкіндігі. Сондықтан, бүкіл әлем бойынша көптеген инвестициялық қорлар мен банк мекемелері қазір Bitcoin инвестициялайды.

6. Сатып алу қабілетін арттыру. Өйткені әр түрлі елдерде криптовалюта біртіндеп белгілі бір құқықтық мәртебеге ие болады, бүкіл әлемде криптовалютаны төлеуге болатын сауда орындарының саны күн сайын артып келеді.

7. Бұл криптовалюта жүйесінде комиссиялық алымдар өте аз немесе жоқ. Сондықтан да, жоғарыда аталған барлық артықшылықтарды ескере отырып, бұл төлем құралының түрі көптеген жеке және заңды тұлғаларды қызықтырады деп айта аламыз.

Жоғарыда айтылғандардың бәріне қарамастан, криптовалюта, кез-келген ақша бірлігі сияқты, бірқатар кемшіліктерге ие:

1. Курстың тез өзгергіштігі. Криптовалюта түрлерінің бағамы өте тез өзгереді және сондықтан да онымен жұмыс жасау байыптылықты талап етеді.

2. Салымдарды жоғалту мүмкіндігі. Көптеген елдердің заңнамаларында криптовалютаны пайдаланатын биржалардың қызметінде бекітілген мемлекеттік реттеу жоқ. Сондықтан мұндай биржаларды банкротқа ұшырату кезінде салымшылар өз салымдарын жоғалтуы мүмкін.

3. Кейбір мемлекеттердің тыйым салуы. Яғни, кейбір елдерде криптовалютаны пайдалану мүмкін емес.

4. Бұл қаржы құралдары криптовалюта майнингі яғни күрделі математикалық есептерді шешу, нәтижесінде жаңа ақпараттық блоктар ашылады, олар белгілі бір із бірліктері мен нөлдерін білдіреді. Әрине, адам үшін шешу өте қиын, кейде мүмкін емес, бірақ есептеу техникасы өте жақсы жұмыс істейді. Айта кету керек, бірегей тапсырмалардың саны шексіз емес, және мұндай міндеттер неғұрлым көп шешілсе, жаңаларын табу соғұрлым қиын болады. Осы факт негізінде, біз неғұрлым көп криптовалюта көп өндірілсе, соғұрлым оның құны артады деп қисынды қорытынды жасауға болады. Бұл болжамдв бүгінгі валюта бағамы, сондай-ақ тарихтың шағын фактісі растайды. Мысалы, Биткоин үшін алғашқы сатып алу құны 1 пиццаға сәйкес келді, яғни 25 \$ шамасында болды. Ол үшін сатып алушы шамамен 10 000 биткоин берді. Биткоиннің заманауи құнын ескере отырып, биткоиннің бағасы күннен – күнге артып бара жатқанын көруге болады.

Бүгінгі таңда криптовалютамының мынадай түрлерін атап өтуге болады:

Bitcoin (BTC) – криптовалютамының ең танымал түрі. Сандық валютамының негізін қалаушы деп айтуға болады. Bitcoin бүкіл криптовалюталардың арасында әлемдік танымалдығы бойынша бірінші орын алады. Ол көптеген елдерде мемлекеттік деңгейде танылды. Сондай-ақ, осы криптовалютамының бұл түрі ең қымбат саналады және құны күннен-күнге артуда. Бірақ, биткойн қарапайым ақшаның көптеген функцияларын өз бойына сіңірген, яғни айырбас құралы, төлем құралы, қорлану құралы қызметтерін айқын атқарады.

Ethereum (ETH) – Биткойнның басты бәсекелесі, блокчейн негізіндегі орталықтандырылмаған онлайн қызметтерді (орталықтандырылмаған қосымшалар) құруға арналған платформа. Бірыңғай орталықтандырылмаған виртуалды машина ретінде жүзеге асырылады. Тұжырымдаманы Bitcoin Magazine журналының негізін қалаушы Виталик Буторин 2013 жылдың соңында ұсынды, желі 2015 жылдың 30 шілдесінде іске қосылды.

Ripple (XRP) – төлем жүйелеріне арналған криптовалюталық платформа қайтарымсыз төлемдер валюталарын айырбастау операцияларына бағытталған. Ripple компаниясы жасаған. Ерекшелігі-консенсус тізілімі болып табылады. Жүйе 2012 жылы іске қосылды. Хаттама фидуциарлық ақшаны, криптовалютамы, биржалық тауарларды немесе ұялы байланыс минуттары сияқты басқа заттарды білдіретін "токендерді" қолдайды.

Litecoin (LTC)- бұл блокчейн платформасында салынған ашық коды бар орталықтандырылмаған тең-теңімен криптовалюта . Ол Bitcoinның жетілдірілген түрі болып табылады және виртуалды сәулет ретінде құрылған, бірінші сандық монетаның мәселелерін шешеді. Ол "аңызға айналған" биткойнге бәсекелес емес.

NEM, New Economy Movement (жаңа экономика үшін қозғалыс) — Java-да жазылған криптовалюта түрі. 2015 жылдың 31 наурызында іске қосылған. NEM ерекшелігі-маңыздылығын дәлелдеу алгоритмі (POI, ағылшын. Proof-of-Importance). Ол есептік жазбаның үш сипаттамасын ескереді, яғни әмиян балансы, есептік жазбамен жасалған транзакциялар саны, яғни оның желідегі "белсенділігі" және есептік жазбаның желіде болу уақыты.

Бұл криптовалютамының танымал түрлері. Сонымен қатар , бұдан да бөлек Binance USD (BUSD), Polkadot (DOT) ,Binance Coin (BNB) ,Monero (XMR), Cardano (ADA) сияқты түрлері бар.

Криптовалюта – бұл өте перспективалы қаржы түрі. Оның басты себебі, виртуалды ақшаға деген қызығушылық жыл сайын бүкіл әлемде артып келеді. Көптеген мемлекеттер криптовалютамының мәртебесін заңнамалық түрде бекітіп жатыр. Валютамының осы түріне үлкен инвестициялар ірқашан салынып жатыр, ал валюта бағамы үнемі өсіп келеді. Сондай-ақ, криптовалютамен байланысты виртуалды платформалар өте қауіпсіз және перспективалы және оларды әр түрлі мемлекеттердің қаржы жүйелеріне күнделікті енгізу үшін қарастыруға болады. Алайда, мұндай кең қолданылуына қарамастан, көптеген мемлекеттер криптовалютамының мәртебесін заңнамалық деңгейде рәсімдеген жоқ, бұл валютамының осы түрін жасырын етеді және виртуалды қаржыны бақылаудың жоқтығын көрсетеді. Бұл жағдай криптовалютамының қылмыстық ортада танымал болуына себеп болады. Сондықтан кейбір мемлекеттер виртуалды қаржыны пайдалануға заңнамалық түрде тыйым салуға тырысады. Теріс тәуекелдерді және қаржы осы түріне байланысты факторларды азайту үшін, реттеу және криптовалютамының болашағын ықтимал бағалау мәселесіне көбірек назар аудару қажет. Бұл виртуалды қаржы құнын жоғалту тәуекелдерін объективті бағалауға және ысқыруға мүмкіндік береді. Өз кезегінде, цифрлық валюта-бұл даму мен инвестициялаудың тамаша перспективалы бағыты. Виртуалды қаржы мәртебесін құқықтық реттеу және бекіту бүкіл әлем үшін де маңызды. Криптовалютаға негізделген экономика өте өзекті және әлемдік экономикалық жүйенің бөлігі болуға үлкен мүмкіндік бар.

Дегенмен де, криптовалюта өзінің қазіргі түрінде дәстүрлі ақшаны алмастыра алмайды және әлемдік экономика үшін негізгі валюта рөліне сәйкес келмейді. Реттеушілер оны қабылдаса да, дефляция және басқа факторлар криптовалюта экономикасының дамуына кедергі келтіреді. Оған қоса, осы уақытқа дейін, криптоквалютамы әдеттегі айырбастауға қарағанда, ақша табу үшін көбірек пайдаланады.

Осылайша, криптовалюта элекронды ақшаның ерекше түрі ретінде анықтаған жөн, оның қызметі эмиссия мен айналымның орталықтандырылмаған механизміне негізделген және иелерін сәйкестендіруді және олардың өзгеру фактісін белгілеуді реттейтін криптографиялық қорғау әдістеріне негізделген ақпараттық-технологиялық процедуралардың күрделі жүйесі болып табылады. Сонымен қатар, криптовалюталардың пайда болуы мен танымалдылығы технологиялық, институционалдық және экономикалық тұрғыдан анықталады. Сонымен қатар, қазіргі уақытта криптовалюталардың жұмыс істеуі тек бейресми нормаларға негізделген. Жоғары танымалдыққа қарамастан, криптовалюталармен операцияларды жүргізу заңды түрде бекітілмеген.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Хажихметова Е. Ш. Криптовалюта – деньги XXI века // Новая наука: от идеи к результату. — Агентство международных исследований, 2016. — № 11—2. — С. 177—179.
2. Машенко П. Л., Пилипенко М. О. Технология Блокчейн и её практическое применение // Наука, техника, образование. — Олимп, 2017. — № 32. — С. 61—64.
3. Пещеров А. И. Понятие и место криптовалюты в системе денежных средств // Юридическая мысль. — 2016. — Т. 95, № 3. — С. 130—138.
4. Щербик Е. Е. Феномен криптовалют: опыт системного описания // Концепт. — 2017.
5. Электронды ресурс/ Қатынасу режимы: NEM (криптовалюта) — Википедия (wikipedia.org)
6. Электронды ресурс/ Қатынасу режимы: <https://ifin.kz/crypto/KZT>
7. Электронды ресурс/ Қатынасу режимы: <https://myfin.by/crypto-rates>

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АУДИТ ТҮСІНГІ ЖӘНЕ АУДИТТЕГІ САНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТӘЖІРИБЕСІ

Қыздарбекова Асет Садвакасовна

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Экономика және Бизнес Жоғары Мектебі
Аудит және бақылау мамандығы, 1 курс докторанты

Қазіргі уақытта Қазақстанда қолайсыз, ал бірқатар өңірлерде дағдарысты экологиялық жағдай қалыптасқан. Біздің еліміз экологиялық проблемалардың ауыр жүгін мұра етті: топырақтың тозуы, атмосфераның сарқылуы мен ластануы, өңірлік техногендік шөлейттену, ормандану, биологиялық әртүрлілікті қысқарту және тірі табиғаттың генетикалық қорының жойылуы, қауіпті және уытты қалдықтардың жинақталуы, өмірге қауіп төндіретін табиғи құбылыстар мен өнеркәсіптік апаттардың жандануы. Осындай дағдарыстық экологиялық жағдайдың жай-күйі Қазақстанды экологиялық жағынан осал ел деп тану қажеттігіне себепші болды.

Өнеркәсіптік өндірістің дамуы кәсіпорындардың қуаттылығының, энергияны, ресурстарды тұтынудың күрт артуына алып келді, бұл қоршаған ортаны ластайтын қалдықтар санының өсуіне әкелді. Қоршаған ортаға келтірілген залалдың сезілуі кәсіпорындардың заңды жауапкершілігін қажет етті. Бұл қосымша қаржылық шығындар мен шығындарға әкелді, өйткені кәсіпорындар келтірілген залал үшін төлей бастады.

Қазіргі экологиялық проблемалардың күрделілігі оларды зерттеуге дәл аудиторлық көзқарасты қолдану қажеттілігін тудырады, нақтырақ айтсақ, экологиялық аудиттің.

Бастапқыда экологиялық аудит жүйесі Америка Құрама Штаттарында 70-ші жылдары жұмыс істеді және өнеркәсіптік-өндірістік салаларда жұмыс істейтін корпорацияларға қатысты бақылау функциясы ретінде пайдаланылды. Қоршаған ортаны қорғау шараларының маңыздылығын түсіне отырып, мұндай корпорациялар өздерінің өндірістік қызметінің табиғатқа тигізетін қатерін бағалау үшін ішкі экологиялық аудит жүргізді. Сол кезде экологиялық менеджмент және аудит акционерлер мен басқармаларға апаттардың ықтимал

тәуекелдері туралы, сондай-ақ жағымсыз жағдайлардың алдын алуға мүмкіндік беретін іс-шаралар туралы объективті ақпарат беру міндеттерін шешті.

Германияда экологиялық аудит «Өнеркәсіптік кәсіпорындардың экологиялық менеджмент жүйелерін әзірлеуге және енгізуге ерікті қатысуы туралы» 1993 жылғы 29 маусымдағы № 1836/93 Үкімет қаулысы қабылданғаннан кейін қарқынды дамыды. 1994 жылы Германияда 100 дипломды экологиялық аудитор жұмыс істеді.

1993 жылға қарай ЕО директивасы (1836) шығарылды, экологиялық аудиттің ережелері мен стандарттары бекітілді. Мұндай ережелерді экономикалық қызметінде жүзеге асыратын компаниялар өз өнімдерін таңбалау үшін экологиялық эмблеманы пайдалануға мүмкіндік алады. Ұлыбританиядағы экологиялық ережелермен қатар BS 7750 экологиялық басқару жүйесінің стандарты енгізілді. Сонымен қатар, ISO 14000 компанияларын басқару стандарттары жасалды.

Экологиялық аудит практикасына қызмет түрі ретінде енгізу Қазақстанның жаңа тарихындағы үлкен кезеңді қамтиды. «Қоршаған ортаны қорғау туралы» ҚР Заңының бірінші редакциясында, ал бұл алыс 1997 жыл, тиісті анықтама мен норма белгіленген еді.

ҚР Экологиялық кодексінің анықтамасына сәйкес экологиялық аудит — табиғат пайдаланушылардың шаруашылық және өзге де қызметін экологиялық тәуекелдерді анықтау мен бағалауға және олардың қызметінің экологиялық қауіпсіздік деңгейін арттыру бойынша ұсынымдар әзірлеуге бағытталған тәуелсіз тексеру.

Экологиялық аудит халықтың техногендік қауіп көзі ретінде белгілі бір кәсіпорынның қауіптілік дәрежесі туралы объективті ақпарат алуына ықпал етуге арналған.

Экологиялық аудит қоршаған ортаны сақтайтын өңірлер экономикасының тиімділігі мен даму қарқынын арттыру факторларының бірі болып табылады. Бұл мына факторлар есебінен болады:

1. облыс өнеркәсібіне ұлттық және әсіресе халықаралық инвестицияларды жүзеге асыру үшін олардың инвестициялық тартымдылығын арттыру мақсатында кәсіпорындардың табиғат қорғау қызметін ынталандыру,
2. шектеулі табиғи ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыру және өндіріс процесінде үнемдеуге қол жеткізу арқылы дайын өнімді шығаруды ұлғайту,
3. экологиялық факторын ұлғайту есебінен отандық өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру,
4. кәсіпорындардың «жасыл» имиджін арттыруға ықпал ететін өнімдерге тұтынушылық сұранысты арттыру,
5. технологиялық процесті экологияландыру және энергия үнемдейтін және қалдығы аз технологияларды енгізу,
6. технологиялық және экологиялық апаттардың алдын-алу, олардың уақтылы алдын-алу соңғы уақытта көлік, тазарту және өнеркәсіптік жабдықтардың үлкен тозуына байланысты өте маңызды,
7. болашақ ұрпақтың денсаулығын сақтай отырып, қоршаған ортаны сауықтыру.

Қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану мәселелерін шешудегі шетелдік тәжірибені зерделеу және талдау экологиялық заңнама талаптарының орындалуын ескере отырып, өнеркәсіптік және өнеркәсіптік емес бейіндегі кәсіпорындардың жұмыс істеу тиімділігін арттыруда экологиялық аудит бағдарламаларының басым маңыздылығын айқын көрсетеді.

Экологиялық аудитті пайдаланушылар және олардың қызығушылықтары:

- Бизнес иелері өз компанияларының пайдасы мен нарықтық құнын арттыруға мүдделі;
- Ұйым басшылары өз компаниясының қызметі, кәсіби және мансаптық өсуіне мүдделі;
- Қызметкерлерді тұрақтылық, лайықты жалақы, еңбек жағдайын жақсарту, біліктілігін арттыру қызықтырады;
- Инвесторларды тәуекелдер деңгейі, инвестициялардың кірістілігі және дивидендтер төлеу мүмкіндігі қызықтырады;

• Несие берушілер үшін ұйымның төлем қабілеттілігінің деңгейі маңызды қызығушылық;

• Жабдықтаушылар ұзақ мерзімді тұрақты тапсырыстар алу қызықтырады;

• Сатып алушыларға компаниядан келетін тауарлардың уақтылы жеткізіуі қызықтырады;

• Мемлекеттік және муниципалды органдар компаниядан оның қызметінің ел заңнамасына сәйкестігін, салықтың уақтылы төленуін, жұмыспен қамтуды және аймақтың әлеуметтік мәселелерін шешуге қатысуды күтеді;

• Қоғамдық ұйымдар мен азаматтар компанияның қоршаған ортаға зиян келтірмеуіне, қоса берілген аумақтарда тәртіпті сақтауына, әлеуметтік жауапкершілік шараларын іске асыруы қызықтырады.

Экологиялық аудиттің келесі объектілері бөлінеді:

1. материалдар мен шикізат;

2. тамақ өнімдері, ас блогы;

3. технологиялық процестер;

4. өнім;

5. атмосфераға шығарындылар;

6. сарқынды сулар;

7. қалдықтар;

8. жеке және ұжымдық қорғану құралдары;

9. қауіпсіздік техникасы;

10. компанияның еңбекті және табиғи ортаны қорғау жөніндегі саясаты туралы ереже;

11. кәсіпорынның экопаспорты және т. б.

Экологиялық аудит аудиттелетін субъектілердің қоршаған ортаға әсері туралы есептілігін талдау жолымен жүргізіледі.

Экологиялық аудит барысында өткен немесе қазіргі проблемалар мен әлеуетті экологиялық тәуекелдерді және қызметтің осы қызмет түрін регламенттейтін экологиялық заңнама талаптарына сәйкессіздіктерін анықтау мақсатында меншік (жылжымайтын мүлік) объектісінің немесе қызметтің экологиялық жай-күйі мен мәртебесін зерттеу жүргізіледі.

Қолданыстағы ережелерге сәйкес экологиялық аудит іс – шаралардың екі санатын қамтиды-міндетті және бастамашылық.

Міндетті экологиялық аудит жүзеге асырылады:

• Мемлекетаралық қатынастар деңгейінде экологияға және табиғат қорғау қызметіне қатысы бар міндеттемелерді орындау кезінде;

• Өнеркәсіптік компанияның немесе өндірістің экосанация дәрежесін анықтау үшін мемлекеттік органдардың бастамасы бойынша;

• Жекешелендіру процестеріне дайындалып жатқан өңірлік немесе ұлттық кәсіпорындардағы эко-факторларды талдау үшін;

• Кәсіпорынның банкроттығын ресімдеу кезінде;

• Кәсіпорынның сақтандыру эко-полисін алуы үшін;

• Шартта көзделген талаптар негізінде инвестициялық жобаларды жобалау және жүзеге асыру процесінде.

Міндетті экологиялық аудитке ұлттық эко-сараптама органы бастамашылық етеді. Сонымен қатар, егер экология жағдайының деңгейін бағалау қажет болса, рәсім қолданылады.

Бастамашылық аудит кәсіпорын басшылығының немесе оған уәкілеттік берілген басқа да адамдардың шешімі бойынша жүргізіледі.

Айта кету керек, бастамашыл экологиялық аудит тек мәжбүрлі түрде ғана емес, ерікті түрде де жүргізілуі мүмкін. Осы принцип бойынша экологиялық аудит бөлінеді:

• сыртқы (міндетті түрде жүргізілетін);

• ішкі (кәсіпорын басшылығының шешімі бойынша).

Экологиялық аудитті жүргізілу кезеңдеріде қарастырылады:

1 кезең. Табиғатты қорғау іс-шараларының ағымдағы көрсеткіштерін көрсететін бастапқы құжаттаманы, тіркеу кітаптарын және басқа да құжаттық актілерді тексеру;

2 кезең. Қызметкерлерден сұхбат алуды қоса алғанда, бірнеше көздерден объективті ақпарат алу;

3 кезең. Объектіні оның жай-күйін талдай отырып, көзбен қарап тексеру;

4 кезең. Табиғи ортаның жай-күйін қажетті аспаптарды қолдана отырып зерттеу;

5 кезең. Табиғатты қорғау процестерін жақсартуға және экоресурстарды үнемді жұмсауға бағытталған ұсынымдық сипаттағы ұсыныстарды қалыптастыру.

Экологиялық аудитті жүргізу талдау қорытындыларын қорытынды нысанында ұсынуды қамтиды, ол кәсіпорын басшысына беріледі. Мұндай акт ресми болып табылады және компанияның мөрімен немесе экологиялық аудитордың қолымен расталады. Бұл құжат тексерілген құжаттаманың және ұйым қызметінің қағидаттарының экология саласындағы заңнамалық ережелерге сәйкестігі туралы сараптамалық қорытындыларды қамтиды.

Ал экологиялық аудитпен бақылауды жүргізуде сандық технологияларды қолдануда маңызды орын алады. Ол жайлы CERAWEEK салалық конференцияда бұрынғы ҚР Энергетика Министірі Канат Бозумбаев айтып кеткен еді. Оның сөзінше, Қазақстан энергетика мен қоршаған ортаны қорғау саласын толық Цифрландыру бағдарламасын бес жыл ішінде жүзеге асыруды жоспарлап отыр. Бұл, соның ішінде, ұлттық экономикаға шетелдік инвестициялар тартуға көмектеседі. Сонымен қатар, Қазақстанның Қоршаған ортаны қорғау саласындағы саясаты да цифрландыруға көшуді көздейді, яғни, қоршаған ортаға эмиссиялар автоматты түрде өлшенеді және мониторинг үшін бақылау органдарына онлайн режимінде түсетін болады деген еді.

Дегенмен, «Қарашығанақ Петролиум Оперейтинг Б.В.» компаниясы жоспарда регламенттелген және уәкілетті мемлекеттік органдар бекіткен мерзімдерден оза отырып, цифрландыруды енгізуде. Осылайша, алдыңғы қатарлы технологиялар қоршаған ортаны қорғау саласында белсенді игерілуде. 2005 жылдан бастап ҚПО-да ArcGIS бағдарламалық жасақтамасы енгізілуде, дамуда және белсенді қолданылады. Бұл Кеңістіктік үйлестіру деректерін жинауды, орталықтандырылған сақтауды, өңдеуді және көрсетуді қамтамасыз ететін географиялық ақпараттық жүйе. ArcGIS қажеттілігі санитарлық-қорғаныс аймағында автоматты экологиялық бақылау станцияларын орналастырудың ең дәл орындарын таңдауда болып табылады.

GIS -технологияларды көпшілікке тарату және пайдаланушылардың кең ауқымын геодеректермен жұмыс істеудің осы қарапайым және тиімді құралымен қамтамасыз ету үшін cogis веб-порталы және GIS ҚПО мобильді қосымшасы әзірленді және енгізілді. Бұл кешен базалық деректермен жұмысты жаңа деңгейге шығаруға мүмкіндік берді, онда олар арнайы білімі мен дағдылары жоқ пайдаланушыларға қол жетімді болуда.

ҚПО GIS мобильді қосымшасы деректер базасымен интернет байланысы болмаған жағдайда да пайдаланылады, бұл әсіресе далалық жағдайларда, яғни мобильді GSM-желілердің қамту аймағынан тыс жерлерде ыңғайлы. CoGIS әзірлеушілерімен бірлесіп, инновациялық шешімдерді енгізуге және «Офлайн карталар» бөлімі бар жаңартылған қосымшаны алуға мүмкіндік беретін іс-шаралар іске асырылуда. ҚПО-ның GIS қосымшасы өткен карантин кезінде қажеттілігі артты, өйткені ол дала жұмыстарына кен орнына бару санын азайтуға, интерактивті карталар мен спутниктік суреттерді қолдана отырып жүргізуге мүмкіндік берді.

Ал шетелдік тәжірибеде экологиялық аудит өзінің жоғары экономикалық тиімділігін дәлелдеді. Бұдан басқа, аудит материалдары мемлекеттік бақылау органдарына экологиялық есептілікті ұсыну үшін жақсы негіз бола алады.

Экологиялық аудитті жүзеге асыру қоршаған ортаға әсерді тәуелсіз және объективті бағалауға, шаруашылық және өзге де қызмет субъектілері үшін әкімшілік кедергілерді барынша азайтуға, шаруашылық жүргізуші субъектілерді қоршаған ортаға теріс әсерді төмендетуге ынталандыруға және аудиторлық кәсіпті одан әрі дамытуға негізделген шаруашылық жүргізуші субъектінің, экологиялық аудиторлық ұйымның және мемлекеттің

барабар өзара іс-қимылын қамтамасыз етеді.

Осылайша, экологиялық аудит заңның сақталуын тексерудің әдеттегі рәсімінен кәсіпорынның экологиялық қызметін ынталандырудың экономикалық және құқықтық құралына айналуға, сонымен қатар сандық технологияларды қолданудан да тыс қалмауда.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Байдельдинов Д. «Современные проблемы экологического законодательства» // Правовая реформа в Казахстане. – 2005. – № 2. – С. 50-51.
2. Электронды ресурсы/ Қатынасу режимі: <https://www.ipbr.org/projects/vestnik/editions/2015/6/chkhutiashvili/>
3. Электронды ресурсы/ Қатынасу режимі: <https://www.dissercat.com/content/ekologicheskii-audit>
4. Кудрявцева О. В., Ледацева Т. Н., Пинаев В. Е. К889 Особенности проведения экологического (HSE) аудита на предприятии в современных условиях: Учебное пособие. — М.: Экономический факультет МГУ имени М. В. Ломоносова, 2016. — 112 с.
5. Электронды ресурсы/ Қатынасу режимі: <http://labatm.kz/services/ekologicheskii-audit>
6. Электронды ресурсы/ Қатынасу режимі: https://studref.com/667558/ekonomika/suschnost_predmet_obekt_ekologicheskogo_audita
7. Шестаков А.С. Экологический аудит: вопросы теории и практики» // Законодательство и экономика. – 2007. – № 15. – С. 60-62.
8. Электронды ресурсы/ Қатынасу режимі: <https://articlekz.com/article/13496>
9. Электронды ресурсы/ Қатынасу режимі: <https://iccwbo.ru/blog/2016/ekologicheskii-audit-tipy-vidy-protsedura/>
10. Электронды ресурсы/ Қатынасу режимі: https://www.petroleumjournal.kz/index.php?p=press-more&owner_id=21&id=817&outlang=1
11. Электронды ресурсы/ Қатынасу режимі: <https://www.energypartner.kz>

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭЛЕКТРОНДЫ САУДА ЖҮЙЕСІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӘЛЕМДІК ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Хабиболла Бибісара Елдосқызы,
Мақтап Айтолқын Әбілсейтқызы
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Экономика және Бизнес Жоғары Мектебі,
«Қаржы» мамандығы, 2 курс

Ғылыми жетекшісі: магистр Қыздарбекова А.С.

Қазіргі кезде бөлшек электрондық коммерция жылдам қарқынмен өсуде. Қазақстандағы COVID-19 пандемиясымен күресу бойынша ілесіп шектеу шаралары тұтынушылардың онлайн-сатып алу тәртібін нығайтуға айтарлықтай қолдау көрсетеді. Жаһандық және жергілікті нарықтарда өсіп келе жатқан рөлді үшінші тараптың онлайн платформалары – базарлар ойнайды.

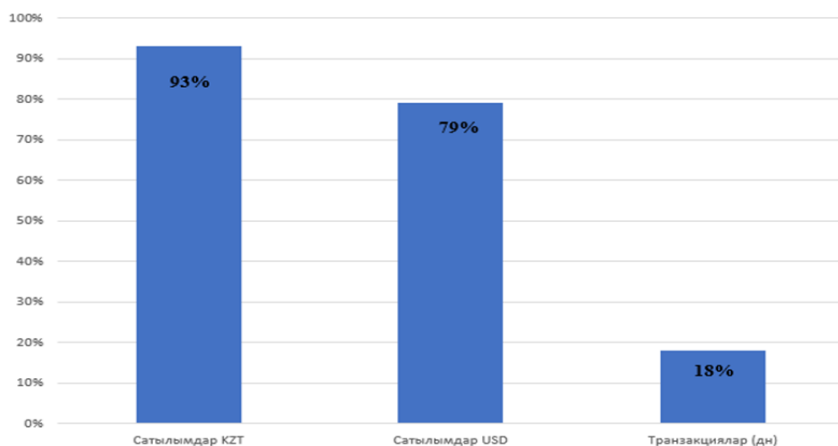
2021 жылдың бірінші жарты жылдығында Қазақстандағы сауда нарығының көлемі 426 млрд теңгені құрады, бұл 2020 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда шамамен 2,2 есеге көп.

Елдегі электрондық коммерция бөлшек сауда нарығы өсуді жалғастыруда. Цифрлық индустрияның органикалық дамуы мен онлайн операцияларды танымал етуден басқа, саланың прогрессивті дамуын анықтайтын бірқатар факторлар бар.

Бұл факторлар, басқалармен қатар:

- сауданы цифрландыру бойынша мемлекеттік бағдарламаларды іске қосу;
- электрондық коммерция ойыншыларын ағымдағы санитарлық-эпидемиологиялық талаптарға бейімдеу;
- тауарлардың онлайн ассортиментін, жеткізу қызметтерін және жалпы Интернет сайттарының ыңғайлылығын жақсарту.

2021 жылдың 6 айында аяқталған транзакциялар саны өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 97%-ға өсті. Тұтастай алғанда, 2021 және 2020 жылдар көрсеткіштерінің салыстырмалы талдауы 2021 жылдың бірінші жарты жылдығында тұтынушылардың мінез-құлық үлгілерінде айтарлықтай өзгерістер болмағанын көрсетуі мүмкін, олар 2020 жылы тауарларды желіден тыс сатып алу мүмкін болмаған кезде байқалды және тұтынушылардың сенімі артады. Цифрлық платформалар адамдарды қымбатырақ онлайн сатып алулар жасауға итермеледі (сурет 1).

Сурет 1. Электронды сауданың нарықтағы өзгерісі

Теңгедегі орташа чек 20 мыңнан (2020 жылдың бірінші жартыжылдығында) 22 мың теңгеге дейін (2021 жылдың бірінші жартыжылдығында) 10%-ға ғана өсті. Орташа есепшоттың шамалы өсуі 2021 жылы кейбір тұтынушылардың карантиндік шаралардың жеңілдетілуіне байланысты офлайн режиміне оралуымен байланысты болуы мүмкін.

Ал, бастапқыда онлайн сатып алуды жөн көрген сатып алушылар тұтынылатын тауар түрлерінің санаттарын кеңейтіп, күнделікті қымбат емес тауарларды көбірек сатып алды, бұл орташа чек көлемінде көрініс тапты.

Әлемдегі электрондық коммерцияның бөлшек сауда индустриясының негізгі ойыншыларының біріне айналуда. 2022 жылы әлемде бөлшек электрондық коммерцияның жалпы көлеміндегі нарықтар арқылы сату үлесі 62%-ға жетеді деп күтілуде.

Онлайн базарлар нарықта ерекше құндылық жасайды, екі тарап үшін де көптеген артықшылықтар береді. Тұтынушыға ыңғайлы желі құрылуда (базар, логистика және жеткізу, қаржылық қызметтер және т.б.), бұл одан әрі электронды коммерция саласының қарқынды дамуына ықпал етеді.

Коронавирус (COVID-19) пандемиясы бүкіл әлем бойынша электронды коммерцияға және онлайн тұтынушылардың мінез-құлқына айтарлықтай әсер етуді жалғастыруда. Миллиондаған адамдар вирустың таралуын болдырмау үшін 2020 жылдың басында үйде болғандықтан, цифрлық арналар толып жатқан дүкендер мен жеке сатып алудың ең танымал баламасы болды. 2020 жылдың маусымында ғаламдық бөлшек электрондық коммерция трафигі ай сайынғы келушілер саны рекордтық 22 миллиардты құрады, сұраныс азық-түлік, киім-кешек, сонымен қатар бөлшек саудадағы техникалық заттар сияқты күнделікті заттарға өте жоғары болды. Интернетті пайдалану, сатып алу әдеттері және электрондық коммерция мен жаһандық бөлшек сауда индустриясының жалпы болашағы 2021 және одан кейінгі жылдардағы қалай көрінетіні көбінесе COVID-19-ның одан әрі дамуына байланысты болады.

Электрондық коммерция индустриясы қызықты жаңа трендтер мен мүмкіндіктерге, онлайн сатып алудың жаңа тәсілдеріне, әлеуметтік медиа арқылы брендтермен байланысқан тұтынушылардың әсері мен өнімнің жаһандық қолжетімділігіне деген сұранысқа байланысты тенденциялар күн сайын өзгеріп отырады.

Осы 4 тенденцияның әрқайсысы локализация индустриясына тікелей әсер етеді және біз осы салалардың әрқайсысында көптілділік әрекеттеріне көмектесу үшін онлайн-сатушылар

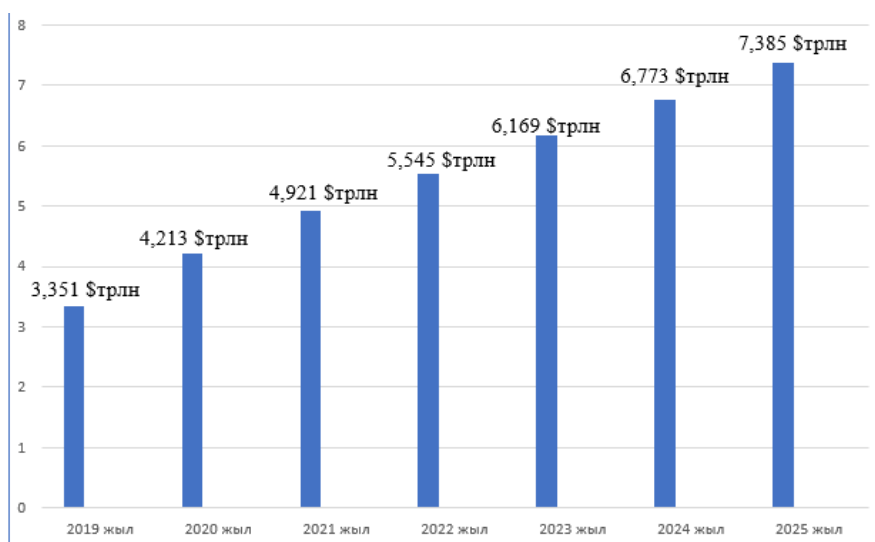
аудармаға жүгінетінін көреміз.

1-тенденция: Жасанды интеллект және технологиялар. Көбірек электрондық коммерция арналары тұтынушылармен байланысу және олардың сатып алу қажеттіліктеріне сай неғұрлым жеңілдетілген қызмет көрсету үшін тікелей чат қызметтерін пайдаланады. Жасанды интеллект (AI) көптеген бөлшек саудагерлермен тұтынушы мен бренд арасындағы алғашқы байланыс порты ретінде әрекет ететін толық автоматтандырылған қызмет ретінде қабылданған. Бұл интерактивті қызмет пайдаланушының сатып алу тәжірибесін қызықтырақ етеді және сатушыға өз қызметтерін өзінің веб-сайтында немесе әлеуметтік медиа сайтында болсын, көптеген платформаларда көрсетуге мүмкіндік береді. Көптеген клиенттер кең жаһандық нарықтан осындай технологиялармен өзара әрекеттесетіндіктен, қызметтердің әр клиент үшін өте қолайлы болуын қамтамасыз ету үшін қызметтердің дұрыс орналасуы маңызды.

2-тенденция: Балама төлем әдістерінің өсуі. Картасыз төлемдерді және Apple Pay сияқты жаңа озық технологияларды енгізу арқылы 2019 жылы дәстүрлі төлем әдістері жедел дами бастады. Электрондық коммерция көптеген жаңа төлем әдістеріне есік ашты, ал кейбір елдер картамен төлеудің дәстүрлі тәсілін таңдағанымен, онлайн-сатып алудың ыңғайлылығы мен танымалдылығының сөзсіз өсуі біздің төлем технологиясына жаңа толқын әкелді.

3-тенденция: Дамушы нарықтардағы жаһандық өсу. Қазіргі уақытта интернетке бұрынғыдан да көп адамдар мен елдер қосылған. Егер сіз өзіңіздің бизнесіңізді жаһандық деңгейге көтергіңіз келсе, жаңа және перспективалы нарықтарды бақылау қажет және олардың кейбіреулері электрондық коммерция индустриясы үшін үлкен өсу әлеуетін ұсынады. Қытайда, Үндістанда және Индонезияда тұтынушылар алдағы жылдары бөлшек сауданы ынталандырады деп күтілуде, өйткені бұл нарықтарда қол жетімді кірістер өсуде. Латын Америкасы орталық және Шығыс Еуропадан озып, аймақтағы сатылымдар бойынша 4-ші орында.

4-тенденция: Мультимедиялық контенттер. Жетекші интернет-сатушылар барлық әлеуметтік медиа арналарына, соның ішінде Instagram-ға қосылды, онда олар бейнелер, фотосуреттер және инфографика арқылы қызықты және тартымды мәліметтермен бөліседі. Халықаралық аудиторияға үлкен әсер ету үшін интернет-сатушылар бұл хабарламаларды аударып қана қоймай, олардың мәдени ерекшеліктерге сәйкес келетіндігіне көз жеткізу үшін оларды оқшаулауы керек. Шынайы интеграцияланған интернет-дүкен тауарлар туралы ғаламдық ақпарат бере алады, мақсатты тілдерді қолдайды және жергілікті бағамен, валюталармен және сатып алулармен тауарларды ұсына алады, мұның бәрін жергілікті пайдаланушы үшін қолжетімді етеді. Ең бастысы, бөлшек сауда компаниясы бүкіл әлемде қай жерде орналасқанына қарамастан, сатып алуды бірінші орынға қояды (сурет 2).

Сурет 2. Әлемдік электронды сауданың сатылымдары

2022 жылы бүкіл әлем бойынша электрондық коммерцияның ғаламдық сатылымы 5,545 триллион долларды құрады. Бұл сан алдағы бірнеше жыл ішінде электронды коммерцияның бизнес үшін тиімді нұсқаға айналатындығын дәлелдейді деп күтілген.

Сонымен қатар, 2021-22 жылы әлемдік бөлшек сауданың жалпы көлемінің пайызы онлайн сатып алуға түсті. Яғни, осы жылы бөлшек сауда тауарларына жұмсалған әрбір 1 доллардан 0,21 доллар интернет арқылы жасалады. Интернеттегі сатылымдар өсіп, бөлшек сауданың үлкен бөлігін алды. 2025 жылға қарай электрондық коммерцияның әлемдік бөлшек саудасы 7,3 триллион доллардан асады, ал бөлшек саудадағы электрондық коммерцияның жалпы үлесі 24,5 пайызға жетеді деп болжануда.

Қорытындылай келе, қазіргі кезде әлем елдерінде әртүрлі сауда қызметтері мен мобильді төлем жүйелері таралып жатқанын атап өтуге болады. Сонымен бірге дамушы елдерде де мобильді сауда төлемдерінің белсенді дамуы байқалады, мұнда адамдардың көпшілігінде банктік есепшоттар бар, сонымен қатар, ұялы байланыс желілері аймақтар бойынша таратылған және жақсы сапада ұсынылған. Электронды сауда тұрғындар үшін, оның ішінде бөлшек сауда және қамтылмаған сауда қызметтерінің қол жетімділігін қамтамасыз ету үшін маңызды құралдарының біріне айналууда.

Қазақстандағы электронды сауда жүйесінің даму әлеуеті зор. Электронды сауданы дамыту тек клиенттерге ғана емес, саудагерлердің өздеріне де тиімді. Бұл пайдалану шығындарының төмендеуіне де, жаңа технологияларды қолдану негізінде тұтынушылар талап ететін заманауи қызметтерді де ұсынуды қамтамасыз етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Сактаганова Л. Цифровизация Казахстана — ключевой фактор развития / Л. Сактаганова // Юридическая газета. — 2017. — 15 сент. (№ 71). — С. 1–2.
2. Ставка на цифру: Назарбаев призвал развивать высокотехнологический сектор // Деловая неделя. — 2017. — 15 сент. (№ 32). — С. 1–2;
3. Электронды ресурс/ Қатынасу режимы: [<https://www.statista.com/statistics/1105597/coronavirus-e-commerce-usage-frequency-change-by-country-worldwide/>]
4. Электронды ресурс/ Қатынасу режимы: [<https://www.oberlo.com/statistics/global-ecommerce-sales>]

СУКУК ПОРТФЕЛЬДІ ӘРТАРАПТАНДЫРУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Жанабаев Нүркен Темірханұлы

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Экономика және Бизнес Жоғары мектебі
«Қаржы», докторантура 1 курс студенті

Ғылыми жетекші: Омарова Айжан КАжигуловна

Аннотация. Зерттеу мақсаты — тәуекелдерді төмендету үшін исламдық қаржыландыру құралдарын, атап айтқанда сукук, ислам облигацияларын қолдану арқылы портфельді әртараптандыру жолдарын ашу және анықтау. Мақалада исламдық облигациялар инвесторлар үшін басым болуы мүмкін ең маңызды және негізгі бәсекелестік артықшылықтар қарастырылады.

Түйін сөздер: исламдық қаржы, сукук, исламдық қаржыландыру құралдары, қаржылық нарық.

Кіріспе. Қаржы нарығы — бұл аумақтар, салалар, кәсіпорындар мен азаматтар арасындағы капиталдың еркін қозғалу механизмі. Ақша қаражаттарының айналымы мен қайта бөлінуіне байланысты институттардың, іс-әрекеттердің және тетіктердің бүкіл жиынтығын қамтитын тұжырымдама. Аталған нарықта субъектілердің ақша қаражаттарын шоғырдандырудың түрлі құралдары мен әдістері бар. Солардың бірі және ең жаңаларының

бірі Исламдық қаржыландыру құралдары. Зерттеу жұмысында исламдық қаржыландыру құралы, сукук, яғни исламдық облигациялар туралы мәліметтер мен тұжырымдамалар келтірілген.

Мазмұны. Қаржылық және несиелік сектор кіретін ақша секторы-бұл айналымы мен кірісі бар нақты нарық. Әлемдік қаржы нарығы қоғамға қаржылық қызмет көрсетеді, оны қажетті уақытта және қажетті жерде ақшамен қамтамасыз етеді. Басқаша айтқанда, ақша қаржы нарығындағы нақты тауар болып табылады. Тауар ретінде ақша несие, бағалы қағаздар нарығы, валюта, сақтандыру және т. б. сияқты әлемдік қаржы нарығының секторларында айналыста болады.

Әлемдік қаржы нарығы өзінің экономикалық мәні бойынша белгілі бір қатынастар жүйесі және елдер, аймақтар, салалар және институционалдық бірліктер арасында қаржылық ресурстарды бәсекелестік негізде жинау және қайта бөлудің өзіндік механизмі болып табылады.

Қаржы нарығы бірқатар секторлардан тұрады: инвестициялық, несиелік, қор, сақтандыру, валюта. Аталған секторлар нарықтағы субъектілер үшін өзіндік артықшылықтарымен қызық болуы мүмкін. Сонымен қатар әр сектордың өзіндік қызметі мен мақсаты болады. Зерттеу жұмысында қарастырылатын қаржылық құрал инвестициялық секторда қолданылады. Осы секторда қолданылатын құралдардың негізгі функциясы нарықта ақша қаражаттарын шоғырландыру.

Сукук-бұл исламдық қаржылық сертификат, Батыс қаржы жүйесі облигациясының баламасы деп аталады.

Исламдық облигациялар 1990 жылдары Малайзия алғашқы сукук шығарған кезде танымал болды. Қазіргі уақытта сукукты Ислам корпорациялары да, мемлекеттік ұйымдар да қолданады. Сукук қарыздың соншалықты танымал түріне айналды, ол әлемдік облигациялар нарығында айтарлықтай үлесті алады.

Сукуктың ерекшелігі исламдық діни заңға (шариғатқа) сәйкес келеді, мұнда пайыздар бойынша қарыз алу, сондай-ақ қаржылық алыпсатарлық мүмкін емес. Бұл мұсылмандардың стандартты пайыздық облигацияларды пайдалана алмауына әкелді. Шариғат заңдары бойынша мәмілелердің негізінде пайда мен тәуекелдерді бөлу қағидаты жатыр. Бұл мәміленің әрбір қатысушысы тәуекелдердің өз үлесін өзіне алатынын білдіреді. Бұл ретте ешқандай табысқа кепілдік берілмейді.

Осылайша, сукук принципі облигация ұстаушысының эмитентпен оның пайдасын немесе залалын бөлу құқығынан тұрады. Облигация бойынша табысқа кепілдік берілмейді.

Сукук және стандартты пайыздық облигациялар: ұқсастықтар:

- Ақша ағындары. Екеуі де инвесторларға төлем ағындарын ұсынады.
- Инвесторлардың пайдасы. Сукук инвесторлары негізгі активтен мерзімді негізде пайда табады, ал облигациялардағы инвесторлар мерзімді пайыздық төлемдерді алады.
- Төмен тәуекелді активтер. Сукук және стандартты облигациялар, мысалы, акцияларға қарағанда сенімді қаржылық құрал болып саналады.

Сукук және дәстүрлі облигациялар: айырмашылықтар:

- Принцип. Сукук активтерге иелік етуді қамтиды, ал облигациялар-борыштық міндеттемелер.
- Табыстылық. Егер сукукпен қамтамасыз ететін актив бағамен өссе, онда сукук бағамен өсуі мүмкін. Облигациялар болған жағдайда олардың кірістілігі пайыздық мөлшерлемеге байланысты болады.
- Заң. Сукукты қамтамасыз ететін активтер Ислам Заңына сәйкес келеді, ал облигациялар шариғатқа сәйкес келмейтін компанияларды қаржыландыру үшін пайдаланылуы мүмкін.
- Бағасы. Сукук бағалауы оларды қамтамасыз ететін активтердің құнына негізделген, ал облигациялардың бағасы көбінесе оның несиелік рейтингісімен анықталады.

Исламдық қаржы институттарының бухгалтерлік есеп және аудит ұйымы (AAOIFI) өзінің шариғат стандарты бойынша 17 инвестициялық сукук 14 түрлі сукук түрлерін жіктеуді ұсынды, олардың ішінде ең көп қолданылатыны келесі құралдар:

- Иджара сукук
- Мудароба сукук
- Мушарака сукук
- Мурабаха сукук
- Салам сукук
- Истисна сукук

Артықшылықтары:

- Шарифат нормаларына сәйкес қаражаттың қайтарылуын қамтамасыз ету
- Исламдық КАПИТАЛ НАРЫҚТАРЫНА қолжетімділік есебінен инвесторлардың

таңдауын кеңейту

Ислам банктерінің, ұлттық холдингтердің, ұлттық басқарушы холдингтердің, сондай-ақ ұлттық холдингтерге 100% қатысу үлесі бар ұйымдардың ислам бағалы қағаздарын шығаруға құқығы бар. Исламдық бағалы қағаздарға ие шетелдік компаниялардың оларды Қазақстан қор биржасында орналастыруға құқығы бар. Алайда, Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес исламдық бағалы қағаздарды Қазақстанда еншілес Ислам Банкінің қызметін ұйымдастыратын шетелдік компаниялар ғана шығара алады.

Инвестицияның бұл түрінің тартымдылығы исламдық бағалы қағаздар – сукук – дағдарыс кезінде олардың сенімділігін, тәуекелге төзімділіктің жоғары деңгейін көрсетті. Дағдарыс кезеңіндегі ислам банктерінің активтері сукаар-дың 15-20% – ға өсуін көрсетеді, ал суртосуренсу нарығы жарты миллиард долларға бағаланады.

Қазақстан ТМД-дағы исламдық қаржы құралдарын дамыту мүмкіндігі заңнамалық түрде бекітілген бірінші мемлекет болды. "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ислам банктерін ұйымдастыру және олардың қызметі және ислам қаржысын ұйымдастыру мәселелері бойынша өзгерістермен толықтырулар енгізу туралы" заң осы жылдың басында қабылданды. Мұндай өнімдерді өндіру бойынша Әлемдік көшбасшылар Малайзия, Сауд Арабиясы, Бахрейн және БАӘ болып табылады. Алайда, Ислам қаржысы Ұлыбританияда, АҚШ-та, Францияда және Швейцарияда да белсенді дамуда.

Қазақстандық қаржылық қызметтерді тұтынушы үшін сукук-тың бірегейлігі бағалы қағаздардың осы түрі шарифат қағидаттарына сәйкес келетін жобаларды қаржыландыруды тарту үшін шығарылатындығында, тиісінше, бағалы қағаздарды шығару рәсімінде белгілі бір айырмашылықтар бар. Ислам бағалы қағаздарының нақты активтермен қамтамасыз етілуі басты айырмашылықтардың бірі болып табылады, бұл осы бағалы қағаздардың сенімділігіне кепілдік беретін факторлардың бірі болып табылады. Жалпы исламдық бағалы қағаздар Борыштық сипатқа ие және облигацияларға ұқсас.

Бірақ Қазақстан Исламдық қаржы құралдарын дамытуға қызығушылық танытып қана қоймайды. Осы тез дамып келе жатқан нарықтың ойыншылары біздің аймақтағы қызмет мүмкіндіктерін бағалауға да мүдделі. "КИТ ФортисИнвестментс" АҚ сарапшыларының пікірінше, ТМД нарығына қызығушылықтың өсуі, ең алдымен, инвестицияларды диверсификациялаудың өткір қажеттілігіне байланысты дағдарыстың басталуымен көрінді. Ислам банкингі бүгінде қаржы нарығының ең жылдам дамып келе жатқан сегменті болып табылады, бұл көптеген елдердің үкіметтерін қолданыстағы заңнамаға өзгерістер енгізуге, оны ислам банкингіне қатысты неғұрлым либералды етуге итермелейді. Қаржы дағдарысына дейін араб мемлекеттері еуропалық және американдық нарықтарға инвестиция салуды жөн көрді, бірақ қазір олардың мүдделері қайта бағдарлануда. Олар өз елінің инфрақұрылымына ғана емес, дамушы елдерге, соның ішінде ТМД елдеріне де белсенді инвестиция сала бастады, бұл ретте олардың мүдделері негізінен экономиканың нақты секторына шоғырланған.

АҚШ-тағы ипотекалық нарықтағы дағдарыс ТМД елдерінің қаржы секторына әсер етті. Проблемалар экономиканы қаржыландырудың баламалы нысандарын құрудың өткір қажеттілігін көрсетті. Осыған байланысты осы уақытқа дейін елеулі дағдарыстарға тап болмаған исламдық қаржы жүйесі құқықтық база, ең бастысы исламдық қаржы құралдарының ерекшелігі бойынша түсіндіру базасы құрылған жағдайда даму үшін жақсы перспективаларға ие болады. Алайда, ислам банкингі ешқандай инновациялар немесе технологиялар

бермейтінін, ал ұсынылатын құралдар тексерілген және түсінікті құралдардан мүлдем өзгеше екенін ескере отырып, ислам банкингінің дәстүрлі еуропалық және американдық нарықтарды ауыстыра алуы екіталай, бірақ ол ТМД елдерінің қаржы нарықтарының бір бөлігі болуға әбден қабілетті.

"АӨҚО" АҚ "Қазақстан зайырлы мемлекет болғандықтан, исламдық қаржыландыру дәстүрлі банктік әдістерге балама ретінде қарастырылады" деп есептейді. Қазақстанда исламдық қаржыландыруды енгізу инвестициялық және инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыру үшін капитал тарту және исламдық қаржы индустриясының ірі жаһандық қатысушылары есебінен кәсіпорындардың қызметін ынталандыратын болады. Сондай-ақ, перспективалар ретінде жаңа өнім түрлерін енгізу және өтімділік деңгейін арттыру есебінен қаржы институттары қызметінің дамуын және жаңа инвесторларды тарту есебінен жеке кәсіпкерлікті дамытуды күтуге болады.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- <https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2022.101725>
- <https://doi.org/10.1016/j.jeca.2022.e00244>
- <https://kapital.kz/archive/12087/sukuk-kak-sposob-diversifikatsii.html>

ҚАРЖЫ СЕКТОРЫНДА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМУ

Берикбаева Анель Берикбайқызы

әл-Фараби атындағы қазақ Ұлттық Университеті
Экономика және бизнес жоғары мектебі
«Қаржы» мамандығы, 3-курс студенті,

ғылыми жетекші: Сихимбаева Б.Н.
аға оқытушы

Нарықтық экономика жағдайында цифрлық технологияларға көшу экономикадағы болмай қоймайтын құбылыстардың бірі болып табылады. Әрбір мемлекет үшін инновациялық жүйенің заманауи дамуы белгілі бір облыстың немесе қаланың ғана емес, жалпы еліміздің экономикасын дамыту мүмкіндігі болып табылады. Инновациялық қызметті жүзеге асыру және табысқа жету деңгейі елдің негізгі қызметті жүзеге асыру үшін қажетті материалдық-техникалық жағдайларды қалыптастыру мүмкіндігіне ғана емес, сонымен қатар стратегиялық мақсаттарға қол жеткізу мүмкіндігіне және оны одан әрі дамыту перспективаларына байланысты болады. Цифрлық технологиялар экономикадағы ең маңызды құбылыстардың бірі болып табылады.

Соңғы жылдары цифрлық технологиялар мемлекеттік басқарудың әртүрлі деңгейлерінде, оның ішінде электрондық үкімет шеңберінде белсенді түрде енгізілуде, өйткені бұл мемлекеттік органдардың қызметін айтарлықтай автоматтандыруға мүмкіндік береді. Цифрландыру ұйымдардың қызметінде күн сайын елеулі өзгерістерге әкелетіндіктен, қаржы секторы осы өзгерістердің эпицентрінде болды.

Цифрлық экономика тұжырымдамасы барлық әлеуметтік, іскерлік, экономикалық және онлайн коммуникациялық технологияларды қамтиды. Бұл термин алғаш рет 1995 жылы Дон Тапскотттың кітабында қолданылған. Соңғы жылдары Интернет-экономиканың өсуі ең маңызды болды. Бұл ең алдымен жаңа цифрлық платформалардың үнемі пайда болуынан байқалады.

Цифрлық экономика (ағыл.тілінде – digital economy) – бұл электрондық және цифрлық технологияларға бағытталған экономикалық қызмет түрі. Бұған электронды бизнес пен

коммерция кіреді.

Цифрлық экономика күрделі құрылымдық зерттеу объектісі болып табылады. Қазіргі уақытта цифрлық экономиканың келесі салалары бөлінеді:

1. Электрондық сауда – виртуалды дүкендерде интернет арқылы жүзеге асырылатын дүкеннен тыс сауданың жаңа түрі. Мұнда сатып алушы сатушымен компьютер арқылы байланысады және қолжетімді каталогтардан тауарды таңдай алады. Кез келген дерлік тауар электронды коммерцияның субъектісі бола алады – тауарлар, қызметтер, жылжымайтын мүлік, банк өнімдері және т.б. Бүгінгі таңда интернет арқылы сатып алынатын негізгі тауарлар азық-түлік тауарлары, өнеркәсіптік өнімдер, ақпараттық өнімдер болып табылады. Сатып алушы үшін электрондық коммерцияның құндылығы дұрыс өнімді іздеу және сатып алу уақытын үнемдеуде, сатушы үшін – өз саудасымен мүмкіндігінше көп сатып алушыларды қамтудың әлеуетті мүмкіндігінде.

2. Электрондық ақша виртуалды ақша.

3. Электрондық банкинг – клиент қашықтан (яғни банкке бармай-ақ), көбінесе компьютерлік және телефон желілерін пайдаланатын тапсырыстар негізінде банктік қызметтерді көрсету технологиялары.

4. Электрондық сақтандыру қызметтері – Интернет арқылы тапсырыс беруге болатын сақтандыру қызметтері.

Цифрлық экономиканы қалыптастырудың маңызды құрамдас бөлігі қаржы секторына жаңа технологияларды енгізу болып табылады. Бұл үрдіс көптеген елдерге тән. Бұл Қазақстанда да байқалады. Өз қызметін цифрлық технологиялар негізінде қайта құруға қол жеткізген банктер отандық қаржылық қызметтер нарығындағы позицияларын нығайтып қана қоймай, әлемдік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуде. Қолда бар болжамдарға сәйкес, әлемдік және еліміздегі нарықтардағы цифрлық қаржылық қызметтердің үлесі үнемі өсетін болады. Жаңа технологиялар негізінде қызмет көрсететін компаниялар санының артуы, олардың ішкі және сыртқы нарықтағы позицияларының нығаюы қаржы секторының жұмыс істеуі мен дамуын реттейтін заңнамалық базаға тиісті өзгерістер енгізуді талап етеді. Қаржы секторында қолданылатын цифрлық технологиялардың ерекшелігі оларды құқықтық реттеудің ерекшеліктерін анықтайды.

Елімізге цифрлық экономиканы енгізудің біршама артықшылықтары бар. Оның ішінде халық пен заңды тұлғалар үшін жеңілдетілген нысанда мемлекеттік қызметтерді алу. Ақпараттық технологиялар арқылы ақпарат тезірек қабылданады немесе алмасу тезірек жүзеге асады, сонымен қатар бизнесті жүргізудің ыңғайлы формалары пайда болды. Мұндай қажеттіліктер елде жаңа цифрлық өнімдерді әзірлеуге және енгізуге сұранысты тудырады. Бәсекеге қабілетті ел болу үшін Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасының бастамасымен «Цифрлы Қазақстан» Мемлекеттік бағдарламасы қолға алынды. Бұл бағдарламаның негізгі мақсаты «Орта мерзімді перспективада цифрлық технологияларды қолдану арқылы республика экономикасының даму қарқынын жеделдету және халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ Қазақстан экономикасының көшуіне жағдай жасау. ұзақ мерзімді перспективада болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ететін түбегейлі жаңа даму траекториясына көшу». Сонымен қатар, бұл прогрессивті цифрлық эконожүйені және мемлекет экономикасының бәсекеге қабілеттілігін енгізу арқылы халықтың әл-ауқатының деңгейін арттыру болып табылады.

Мемлекеттің дамуы үшін цифрлық трансформация процесінде отандық экономиканың шаруашылық субъектілерінің нарықта қандай позицияларды иеленгені өте маңызды. Компаниялар арасындағы бәсекеге қабілеттілік артып жатыр ма, бұл олардың қаржылық тұрақтылығын сипаттайды. Ел экономикасын дамыту үшін отандық ірі компаниялардың цифрлық даму көрсеткіштері ғана емес, халықтың цифрландыру саласындағы сауаттылық деңгейі де маңызды.

Ел экономикасын цифрландыру қызметтің көптеген салаларына еніп кетті заңды және жеке тұлғалар. Бастап кішкентай нәрселер, біліммен аяқталатын және банктік өнімдер мен қызметтер. Сондықтан, адамдар интернетті көбірек пайдаланады банктік қызметтер

Қазақстанның екінші деңгейлі банктері арқылы көрсетіледі. Бұдан басқа, Интернет-банкинг – бұл қолжетімділік кез келген уақытта қамтамасыз ететін шоттар мен операциялар уақыт пен бар кез келген құрылғыдан Интернетке кіру.

Қазіргі таңда Қазақстандағы мобильді және интернет-банкингті пайдаланушылар саны психологиялық шектен асты. Бүгінгі күні республикадағы әрбір екінші төлем қолма-қол ақшасыз. Ал бұл, сарапшылардың пікірінше, қаржы секторындағы үлкен цифрлық эволюцияның бастамасы ғана. Қаржы индустриясы клиенттерге арналған инновациялық технологиялар мен цифрлық қызметтерді енгізуде дәстүрлі түрде көшбасшы деп ие айтуға болады. Сарапшылар соңғы жылдары банктер мен клиенттер арасындағы қарым-қатынас жаңа деңгейге көтерілгенін мойындайды. Қаржы институттары бірте-бірте 24/7/365 форматында тұтынушыларға онлайн қызмет көрсетуге көшуде. Ал «банк-клиент» жұбындағы бұл ынтымақтастықтың шарттарын соңғысы белгілейді. Қазақстан, жаһандық трендтерге сәйкес, болашақта елорда мен өңірлерде екінші деңгейлі банктер филиалдарының санының күрт азаюын күтуі мүмкін.

Еліміздегі қаржы секторы цифрландырудың ауқымды қарқынын бастан кешіруде. Бүгінгі таңда техникалық құралдар қаржы институттары үшін қажет нәрсе болып табылады: мысалы, мобильді қосымшасы жоқ бірде-бір банкті таба алмайсыз. Сақтандыру полисін үйден шықпай-ақ беруге болады, цифрлық ипотекалық қызметтер іске қосылды – мұның бәрі, әрине, инновацияларды әзірлеу және енгізу тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар техникалық қолдау саласына да инвестиция салуды талап етеді.

Жалпы алғанда, әлемдік деңгейде және Қазақстандағы қаржы секторының даму үрдістері, тәуекелдері мен бағыттары арасында белгілі бір байланыс бар. Кейбір салаларда біз өзіміздің қаржы нарығының және жалпы ел экономикасының ерекшеліктерін ескерсек, дамудан әлі де артта қалып отырмыз. Осыған қарамастан, бизнесті дамытуда жақын болашақта белгілі бір қауіп-қатерлерді есте ұстау және оларға дайын болу, сондай-ақ реформалар мен өзгерістерді жүзеге асыру кезінде осы тәуекелдерді ескеру қажет. Енді қаржы секторында «ескі әдіспен» жұмыс істеу мүмкін емес, сектордың жаңа даму кезеңіне өтуі сөзсіз.

Цифрлық экономиканың дамуына байланысты адамға ашылатын жаңа мүмкіндіктер, әрине, қызметтің барлық саласында дерлік жаңа мүмкіндіктер ашатын оң өзгерістер. Цифрлық технологиялардың дамуымен тұтынушы тапсырыс берілген қызметтерді әлдеқайда жылдам ала алады, сонымен қатар ақшаны үнемдей алады, өйткені Интернеттегі бағалар көбінесе офлайн бизнес ұсынатындардан төмен.

Көптеген дамыған елдер алдағы өзгерістердің болмай қоймайтынын түсініп, цифрлық экономиканы дамыту бағытында саналы қозғалысты бастады. Бүгінгі цифрлық жарыстың бейресми көшбасшылары болып саналатын мұндай курсты бірінші болып АҚШ пен Қытай қабылдады. Олардан кейін Англия, Еуропалық Одақ елдері, Австралия және т.б. сәйкес бағдарламалар қабылданды.

Қазақстандағы цифрлық қаржы индустриясының көрінісі төлем қызметтері нарығы үшін дамыған инфрақұрылымы бар жақсы жұмыс істейтін қаржы индустриясында шешуші рөл атқаратын белсенді қаржы қоғамдастығын қалыптастыруды көздейді. Қаржы секторы электрондық сауданы дамыту құралдарын және төлемдерді жылдам, қарапайым және сенімді жүзеге асыруға, контрагенттерді тексеруге, бизнесті дамытудың қаржылық құралдарына қол жеткізуге және инновациялық экожүйені құру бастамаларын жүзеге асыру құралдарын қамтамасыз етеді.

Ғаламдық электрондық коммерция нарығының өсу үрдісі өткен жылғы оқиғалардың нәтижесінде бірнеше есе артты. Кәсіпорындардың интернетте өз брендін дамыту үрдісі бұрынғыдан да айқын бола түсті. Бұл өте қисынды, өйткені біріншіден, COVID-19 таралуын тоқтатуға бағытталған шектеулер көптеген компанияларды өз бизнесін сақтау үшін электронды коммерцияға көшуге мәжбүр етті. Екіншіден, тұтынушылардың өздері офлайннан шығып, интернет-дүкендерге көшу ықтималдығы аз.

Бұл жүйенің артықшылықтарымен қатар оның кемшіліктерін де атап өтуге болады. Біріншіден, қашықтан банктік қызмет көрсетуде қаржылық емес тәуекелдер проблемасы

дәстүрлі қызметтерге қарағанда әлдеқайда жоғары. Қауіптердің көзі бағдарламалық қамтамасыз ету және адам факторы болып табылады. Интернет-шабуылдарды қашықтағы қызмет көрсету арналарын зиянды пайдалану арқылы болдырмауға болады. Банк бизнесінің өсуіне кедергі келтіретін негізгі себептер – ересек тұрғындардың көпшілігінің интернет қызметтеріне сенімсіздігі.

Цифрландыру экономикалық қызметтің кейбір түрлері үшін жаңа бизнес мүмкіндіктерін жасайды, ал басқаларының даму әлеуетін төмендетеді. Мысалы, қашықтан жұмыс істеу және оқу жолаушылар ағынын азайтады, электронды коммерция сауда орындарына қажеттілікті азайтады, сонымен бірге Интернет арқылы сатып алынған тауарларды жеткізу логистикасы және ақпараттық технологияларға негізделген қызметтер дамып келеді.

Мақаланы қорытындылай келе, цифрлық экономика әр елдің дамуы үшін қажет деп айта аламыз. Өйткені цифрлық қабылдау деңгейі жоғары елдерде тұтынушылар электронды форматтарға күмәндануы мүмкін. Бірақ олар әлі де онлайн транзакцияларды пайдалану және жүргізу кезінде орын алатын белгілі бір техникалық ақауларға шыдамдылық танытады.

Ел экономикасын цифрландыру дегеніміз – ұзақ мерзімді тұрақтылықты қамтамасыз ету, адами капиталды дамыту деңгейін арттыру және инновациялық даму институттарын құру. Бір сөзбен айтқанда, бұл экожүйенің прогрессивті дамуы. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының көмегімен экономиканың қаржы секторын цифрлық форматта кеңейту. Бұл мемлекеттің ғана емес, жалпы халықтың дамуы үшін қолайлы жағдай туғызады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Цифровизация: проблемы и перспективы. 2019г. URL: <http://www.fidp.ru/research/digital>
2. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы.
3. Крахоткина, Е. В. Системы электронной коммерции и технологии их проектирования. – Ставрополь : изд-во СКФУ, 2016. — 130 с.
4. <https://nationalbank.kz/ru/news/statisticheskii-byulleten/rubrics/426>
5. <https://kursiv.kz/kz/news/naryk/2021-07/elektrondy-sauda-narygy-aldagy-ush-zhylda-3-trln-tengeden-asuy-mumkin>

ДЕПОЗИТТІК ОПЕРАЦИЯЛАР ЕСЕБІН ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Хамидуллаева Ақерке Аликқызы
Абай атындағы ҚазҰПУ,
«Қаржы» мамандығының 2-курс магистранты

Ғылыми жетекші: Оралбаева Ж.З.
э.ғ.к., профессор м.а.

Қазіргі жағдайда банктің ресурстық стратегиясының негізгі құрамдас бөліктерінің бірі депозиттік базаны жүйелі басқаруға бағытталған саясат болып табылады. Банктің пассивті операцияларды жүзеге асыру үдерісінде ресурстық базаны қалыптастыру оның активті операцияларына қатысты бастапқы және айқындаушы рөлді атқарады.

Банк ресурстарының едәуір бөлігі банктің депозиттік операцияларын жүргізу үдерісінде құралатыны белгілі. Ал олардың есебінің тиімді және дұрыс ұйымдастырылуына сайып келгенде, коммерциялық банктің жалпы жұмыс істеу тұрақтылығы тәуелді болады. Осыған байланысты ресурстық әлеуетті арттыру және пассивтерді тиімді басқару арқылы оның тұрақтылығын қамтамасыз ету мәселелері ерекше маңызды болып саналады.

Депозиттік операциялардың бухгалтерлік есебі мен аудитін ұйымдастыру олардың қызметі туралы шынайы ақпаратты қалыптастыру үшін негізгі шарт болып табылады. Себебі, ол банктің осы операцияларға қатысты атқаратын қызметтерінің дұрыс орындалуын

қамтамасыз етеді. Яғни, салымшылар мен клиенттерге банктің қызметін дұрыс бағалауға мүмкіндіктер беретін нақты және пайдалы ақпараттарды қалыптастыруға әсер етеді. Клиенттер алдындағы өз міндеттемелерін орындау үшін коммерциялық банктер депозиттік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыру қажет. Осы айтылғандарды ескере отырып, тақырыптың өзектілігі біріншіден, қаржылық белгісіздік жағдайында коммерциялық банктің тұрақтылығын қамтамасыз етудегі депозиттік база рөлінің артуымен байланысты. Ал, екіншіден, банк клиенттері болып табылатын жеке және заңды тұлғалармен өзара іс-қимыл жасау кезінде депозиттік саясатты оңтайландыруға бағытталған зерттеулердің жоқтығына негізделеді.

Коммерциялық банк қызметінде ресурстық база бірінші дәрежелі мәнге ие. Бұл банктердің жүзеге асыратын операцияларының саны банк ресурстарының көлеміне байланысты болатындығымен түсіндіріледі. Нәтижесінде банк қызметінің қаржылық нәтижесіне әсер етеді. Банктің ресурстары меншікті және тартылған қаражаттан құралады [1].

Банктің тартылған ресурстарының басым бөлігі онда жеке және заңды тұлғалардың уақытша бос ақша қаражатын ерікті түрде депозит ретінде орналастыру есебінен қалыптасады. Тартылған ресурстар банкке дамуға және өзінің болашақ қызметіне инвестициялауға мүмкіндіктер береді.

Банктердің депозиттік операцияларын ұйымдастыру бірқатар қағидаларды сақтай отырып жүзеге асырылады. Біріншіден – банктің несиелік, инвестициялық қызметтеріне сәйкес келетін параметрлерімен (құны, көлемі, тұрақтылығы және т.б.) депозиттік ресурстарды қалыптастыруды қамтамасыз ету. Яғни депозиттік және несиелік саясаттар арасындағы келісімді қамтамасыз ету. Екіншіден, пайда алу және болашақта оны алу үшін жағдай жасау. Үшіншіден, банктің жедел өтімділігін қолдау үшін депозиттік операцияларды басқару кезіндегі икемді саясат. Төртіншіден, осы операциялардың бухгалтерлік есебі мен аудитін дұрыс жүргізу.

Осы қағидаларды сақтау банкке ресурстық базаның неғұрлым тұрақты бөлігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ол орта және ұзақ мерзімді кредиттік операциялардың көлемін ұлғайтады және экономиканың инвестицияларға деген қажеттілігін қанағаттандыруға, сондай-ақ банктің қажетті өтімділік деңгейін қолдауға мүмкіндік береді.

«Банктер және банктік қызмет туралы» ҚР Заңында: «депозит – банкке белгілі бір мерзімге не талап ету уақытына дейін пайыз есептеп, қайтару талабымен берілетін ақша» делінген [2]. Аталған заңның 30-бабында заңды және жеке тұлғалардан депозиттерді қабылдау, шоттар ашу және жүргізу банктік операциялардың бірі екендігі көрсетілген.

Сонымен, депозит – бұл банкке сақтауға берілген, келісілген мерзім аяқталғаннан кейін пайыздарды төлеумен қайтаруға жататын ақша қаражаттары.

Банкке депозит ретінде тартылған қаражаттар туралы ақпараттарды тіркеу, жинақтау, қорытындылау, сақтау және беру үшін міндетті түрде олардың бухгалтерлік есебі ұйымдастырылады.

Банктегі депозиттік операциялардың бухгалтерлік есебі – бұл есептің құрамдас жүйесі болып табылады және басқару шешімдерін қабылдау үшін есеп жүргізу ережелері, әдістемелерінің және рәсімдерінің жиынтығынан тұрады.

Депозиттік операциялардың бухгалтерлік есебінің мақсаты депозиттерге орналастырылған ақша қаражатының көлемін, олар бойынша пайыздарды есептеу мен төлеудің дұрыстығын бақылау үшін қажетті ақпараттарды қалыптастыру болып табылады.

Банктің депозиттік операцияларының бухгалтерлік есебінің міндеттері:

- депозиттік операцияларды өз уақытында құжаттамалық рәсімдеу;
- банк пен салымшы арасындағы келісім-шартты толтырудың дұрыстығы;
- депозиттер бойынша есептелген пайыздарды объективті түрде көрсету;
- депозиттің әрекет ету мерзімі ішінде, олардың әрбір түрлері бойынша пайыздарды уақтылы есептеу [3].

Депозиттерді есепке алу жүйесі бірыңғай ақпараттық базаға негізделген қаржылық, басқарушылық және салықтық есепке алуды құрайды.

Енді депозиттік операциялардың есебін ұйымдастыру тәртіптеріне тоқталайық.

Банкке депозиттерді тарту мынандай құжаттармен рәсімделеді [4]:

- банктік шот ашу шартымен;
- депозиттік сертификаттарды бере отырып, банктік депозит шартымен;
- қаражат енгізілгенін растайтын басқа құжатты бере отырып, банктік депозит шартымен.

Депозит ретіндегі қаражаттарды банктік шотқа есепке алу және оларды салымшы ретіндегі заңды және жеке тұлғаларға қайтару тәртіптерінде өзгешеліктер бар. Заңды тұлғалар үшін депозиттік шоттарға ақша ағымдағы шоттардан аударылады және банктер заңды тұлғалардың ағымдағы шоттарына қолма-қолсыз ақша нысанда қайтарады. Ал жеке тұлғалар депозиттік шоттарға ақша қаражаттарын қолма-қол енгізілуі немесе басқа депозиттік немесе ағымдағы шоттан аударылуы мүмкін. Депозиттік шоттардағы қаражаттарды банктер салымшы көрсеткен шотқа аударады немесе қолма-қол нысанда қайтарады.

Депозиттік шот бойынша жасалған кепіл шарттарына сәйкес депозит сомасына мүлдіктік құқықтарды іске асыруға байланысты операциялар жүргізілуі мүмкін.

Егер салымшы мерзімі аяқталғаннан кейін депозитті қайтаруды талап етпесе, онда шарт талап ету бойынша депозит талаптарымен ұзартылған болып есептеледі.

Келісім-шартқа сәйкес депозитке пайыздар банкке ақша түскен күннен кейінгі күннен бастап оларды салымшыға қайтарудың алдындағы күнге дейін есептеледі.

Депозит бойынша пайыздарды төлеу шартта көрсетілген мерзімде жүзеге асырылады.

Көп жағдайларда, егер депозит шарт мерзімі аяқталғанға дейін салымшыға қайтарылса, пайыздар талап ету депозиттері үшін пайыздар мөлшерінде төленеді. Заңды тұлғалар үшін есептелген пайыздар оның ағымдағы шотына немесе депозитті толықтыруға аударылуы мүмкін. Ал жеке тұлғалар бойынша олардың шотына, депозитті толықтыруға немесе қолма-қол ақшамен берілуі мүмкін.

Депозиттік сертификаттар банктің бастамасы бойынша бір реттік немесе сериялы; атаулы немесе ұсынушыға; талап ету бойынша немесе белгілі бір мерзімге шығарылады. Олардың айналыс мерзімі сертификат иесіне берілген күннен бастап оның иесі депозитті талап ету құқығын алған күнге дейін белгіленеді [5].

Депозитті талап ету мерзімі басталған кезде банк депозиттік сертификатын кері ала отырып қарсы төлемді жүзеге асырады.

Номиналдары ұлттық валютада көрсетілген сертификаттарды өтеуді және пайыздар төлеуді банктер тек ұлттық валютада жүзеге асырады. Ал шетел валютасындағы сертификаттар бойынша онда көрсетілген мерзім аяқталған күнгі ҚР ҰБ бағамы бойынша жүргізіледі.

Банк тартқан депозиттері құрамына кіретін қаржылық міндеттемелер туралы ақпараттарды бухгалтерлік есепте қалыптастырудың әдістемелік негіздері келесідей ҚЕХС реттеледі:

- ҚЕХС 32 «Қаржы құралдары: ұсыну»;
- ҚЕХС 9 «Қаржы құралдары».

Қаржылық есептілік халықаралық стандарттарында келтірілген жіктемеге сәйкес банк тартқан депозиттер қаржы құралдарының бір түрі болып табылатын қаржылық міндеттемелер санатына жатады.

32 ҚЕХС сәйкес қаржы құралдары деп бір компанияда қаржылық активтің және екінші компанияда қаржылық міндеттеменің пайда болуына әкеп соғатын кез келген келісім-шарт ретінде түсіндіреді [6].

Қаржылық міндеттеме – бұл төмендегі талаптарға жауап беретін кез келген міндеттеме, яғни:

а) келісім-шарттық міндеттемелер – бұл басқа банкке ақша қаражатын немесе басқа қаржылық активті беру немесе қаржы құралдарымен және қаржылық міндеттемелермен алмасу;

б) есеп айырысулар банк капиталының меншікті құралдарымен жүзеге асырылады немесе жүзеге асырылуы мүмкін.

ҚЕХС 9 «Қаржы құралдары» қаржылық жағдай туралы есепте қаржылық міндеттемені банк осы құралдарға қатысты келісім-шарт ережелерінің бір тарабы болған кезде ғана тануын талап етеді [7].

Қаржылық міндеттемені бастапқы тану кезінде банк оны әділ құны бойынша, оған қаржы міндеттемесін сатып алуға немесе шығаруға тікелей жататын операцияға арналған шығыстарды қоса бағалауы керек.

Әділ құн – бағалау күніне нарыққа қатысушылар арасында әдеттегі операцияны жүргізу кезінде активті сатудан алынатын немесе міндеттемені беру кезінде төленетін баға[7].

Операцияларға арналған шығыстар – қаржылық активті немесе қаржылық міндеттемені сатып алуға, шығаруға немесе істен шығаруға тікелей жататын қосымша шығыстар. Қосымша шығыстар – бұл банк қаржы құралын сатып алмаса, шығармаса немесе іске асырмаған жағдайларда, орын алмайтын шығындар.

Коммерциялық банктер бастапқы танылғаннан кейін, пайыздың тиімді мөлшерлемесі әдісін пайдалана отырып, барлық қаржылық міндеттемелерді амортизацияланған өзіндік құн бойынша бағалайды:

а) пайда немесе зиян туралы есепте қайта бағалау нәтижесін көрсете отырып, әділ құн бойынша қаржылық міндеттемелер;

б) қаржылық активті беру тануды тоқтату үшін критерийлерді қанағаттандырмаса немесе одан әрі қатысу тәсілі қолданылатын кезде туындайтын қаржылық міндеттемелер;

в) қаржы кепілдігінің келісім-шарттары;

г) нарықтық мөлшерлемеден төмен пайыздар бойынша қарыз беру міндеттемесі.

Пайыздың тиімді мөлшерлемесі – бұл қаржылық активтің немесе қаржылық міндеттеменің амортизацияланған өзіндік құнын есептеу әдісі. Және тиісті уақыт кезеңі ішінде пайыздарды төлеуге арналған пайыздар немесе шығыстар түрінде кірістерді бөлу әдісі.

Қаржылық міндеттеменің амортизацияланған өзіндік құны – пайыздың тиімді мөлшерлемесі әдісін пайдалана отырып, осы бастапқы сома мен өтеу сомасы арасындағы айырма.

Пайыздың тиімді мөлшерлемесі – осы құралдың таза баланстық құнына қаржы құралының күтілетін әрекет ету мерзімі ішінде болашақ ақша төлемдерінің күтілетін ағынын нақты дисконттайтын мөлшерleme.

ҚЕХС 9 сәйкес, банк қаржылық міндеттемені өзінің қаржылық жағдай туралы есебінен оны өтейтін кезде ғана алуы керек. Яғни шартта көрсетілген міндеттеме орындалған, күші жойылған немесе оның қолданылу мерзімі аяқталған кезде [7].

ҚР коммерциялық банктер депозиттерді бастапқы тану кезінде осы операциялармен байланысты шығыстар мен басқа да төлемдерді ескере отырып әділ құны бойынша бағалайды.

Қаржы құралын танумен тікелей байланысты операцияларға арналған шығыстар осы қаржы құралы бойынша дисконт сомасына енгізіледі.

Бастапқы тану кезінде банк қаржылық міндеттеменің құнын нарықтық мөлшерлемеден жоғары немесе төмен анықтауы мүмкін. Онда бұл жағдайда бухгалтерлік есепте қаржылық міндеттеменің әділ құн мен келісім-шарт құны арасындағы айырма сомасына пайданы немесе залалды тану қажет болады.

Қаржылық міндеттеменің әділ құны мен банк акционерлерімен операциялар бойынша шарттың құны арасындағы айырма капиталда 3-сынып шоттары бойынша көрсетіледі. Және оны ұстау кезеңі немесе қаржы құралының істен шығу уақыты ішінде бөлінбеген пайдаға (зиянға) бөліктермен енгізіледі.

Бастапқы танудан кейін банк депозиттерді дисконтты амортизациялау және пайызды есептеу кезінде оның тиімді мөлшерлемесін пайдалана отырып, амортизацияланған өзіндік құн бойынша бағалайды.

Банк пайыздың тиімді мөлшерлемесін пайдалана отырып, қаржы құралының қолданылу мерзімі ішінде дисконтты амортизациялайды. Дисконт сомасы депозитті қайтару күніне

немесе егер ол нарықтық мөлшерлемелердің ауытқуына байланысты өзгерсе, қаржы құралының пайызын қайта қарау күніне дейін толығымен амортизациялануы тиіс.

Банк бухгалтерлік есепте болашақ ақша ағындарының шамасын және олардың туындау мерзімдерін анықтау мүмкін емес қаржы құралдары бойынша пайыздық шығыстарды номиналды пайыздық мөлшерлемені пайдалана отырып көрсетеді.

Депозиттік шарттардың мерзімін ұзарту жөніндегі операциялар шартты ұзарту күнінен оларды қайтару күніне дейін айқындалатын мерзімге байланысты депозиттер есебінің тиісті шоттары бойынша банктің бухгалтерлік есебінде көрсетіледі.

Банк қаржылық міндеттемені немесе оның бір бөлігін өтелсе, күшін жойылса немесе оны орындау мерзімі аяқталса, оларды баланста тануды тоқтатады.

Қарыз алушы мен банк арасында борыштық қаржы құралдарымен алмасу банктің есебінде бастапқы қаржы құралын өтеу және жаңа қаржы құралын тану ретінде көрсетіледі. Борыштық қаржы құралдарымен алмасу немесе қаржы құралы бойынша шарттардың өзгеруі бухгалтерлік есепте бастапқы қаржы құралын өтеу және жаңа қаржы құралын тану ретінде көрсетілуі мүмкін. Бұл жағдайда, кез келген шығыстарды немесе сыйақыны банк басқа операциялық кірістер немесе өтеуге арналған шығыстар ретінде таниды.

Банк қаржы құралының баланстық құнын кез келген шығыстарға және олар бойынша сыйақыларға түзетуі бухгалтерлік есепте көрсетілмейтін жағдайлар орын алуы мүмкін. Ол кезде өзгертілген ақша ағындарын ескере отырып, өзгертілген міндеттеменің қолданылу мерзімі ішінде бастапқы тиімді мөлшерлеме бойынша олардың амортизациясын жүзеге асыруы тиіс.

Депозиттер бойынша пайыздарды есептеуді шарттың талаптарында көзделген номиналды пайыздық мөлшерлеме бойынша жүзеге асырылады және есептелген шығыстарды есепке алу бойынша шоттарда көрсетіледі.

Осы операциялар бойынша пайыздарды есептеу және дисконтты амортизациялау бір мезгілде және әрбір операция бойынша айына кемінде бір рет жүзеге асырылады. Егер шығыстар баланс күніне төленген болса, онда банк оларды есептелген шығыстар шоттары бойынша көрсетпеуі мүмкін.

Шетел валютасындағы депозиттерді тарту жөніндегі операцияларды есепке алу ұлттық валютадағы депозиттік операцияларды есепке алу тәртібіне ұқсас жүзеге асырылады. Банк тартқан шетел валютасындағы депозиттер бойынша есептелген шығыстар теңгенің шетел валюталарына ресми бағамдары бойынша оларды тану күніне ұлттық валютадағы шоттар бойынша көрсетіледі.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1 Мақыш С.Б. Банк ісі: Оқулық / С.Б. Мақыш.- Алматы: Жеті жарғы, 2009.- 552 бет.

2 Қазақстан Республикасындағы банктер және банктік қызмет туралы Заң, 31.08.1995 жыл, №244 / ҚР Әділет министрлігінің ресми сайты

3 Міржақыпова, С. Т. Банктегі бухгалтерлік есеп: оқулық / С. Т. Міржақыпова. – Алматы: Экономика, 2006. – 724 б.

4 Нургалиева А.М. Учет банковских операций: учебное пособие / А.М. Нургалиева. – Алматы: Экономика, 2015. – 271 с.

5 Уикипедия ашық энциклопедиясы

6 ҚЕХС 32 «Қаржы құралдары: ұсыну» / ҚР қаржы министрлігінің ресми сайты

ҚЕХС 9 «Қаржы құралдары» / ҚР қаржы министрлігінің ресми сайты

НАЛОГИ В КАЗАХСТАНЕ, ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА И РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ БЮДЖЕТА ГОСУДАРСТВА

Бердибаева Лиза.

студентка3 курса специальности «Экономика» КазНУ, ВШЭИБ,

Научный руководитель: Сырлыбаева Н.Ш.,

к.э.н, и.о доцента, Карабаева Ж.С. ст.преподаватель

Аннотация. В данной статье представлена характеристика налогов в Казахстане. Мы попытались раскрыть роль налогов в формировании бюджета Республики Казахстан.

Ключевые слова: налоги, налогообложение, государственный бюджет, доходы.

Актуальность. Налогообложение не только оплачивает общественные товары и услуги, это также ключевой элемент социального контракта между гражданами и экономикой. То, как собираются и расходуются налоги, может определить легитимность правительства.

Налогообложение является основным источником дохода правительства. Наиболее важными доходными поступлениями для правительства являются налоги — обязательные сборы, взимаемые с физических и юридических лиц для финансирования деятельности правительства [1].

Для стимулирования экономического роста и развития правительствам необходимы устойчивые источники финансирования социальных программ и государственных инвестиций. Программы, предоставляющие услуги в области здравоохранения, образования, инфраструктуры и другие услуги, важны для достижения общей цели построения процветающего, функционального и упорядоченного общества. И они требуют, чтобы правительства увеличивали доходы. Привлечение правительств к ответственности способствует эффективному администрированию налоговых поступлений и, в более широком смысле, хорошему управлению государственными финансами [2].

Всем правительствам нужны доходы, но задача состоит в том, чтобы тщательно выбрать не только уровень налоговых ставок, но и налоговую базу. Правительствам также необходимо разработать систему соблюдения налогового законодательства, которая не будет препятствовать участию налогоплательщиков [3].

Особенности налогов:

• Налог основан на силе.

Это означает, что государственная администрация прибегает к силе, если налоговые обязанности не выполняются. В этом контексте начисление штрафа, начисление пени за просрочку и принудительные последующие процедуры являются элементами, которые показывают, что налог основан на силе. Налог — это не добровольный взнос в пользу общества в желаемой сумме, а обязанность, которую государство должно выполнять в соответствии с установленными советами [4].

• Налог взимается на основании закона.

Важнейшим шагом в развитии права на бюджет является регулирование налогов парламентами. В этом контексте наиболее важной особенностью налогов является то, что они устанавливаются и отменяются в соответствии с законом. Однако правительство Республики Казахстан может вносить изменения в положения, касающиеся освобождений, изъятий, снижений и ставок налогов, пошлин, сборов и аналогичных финансовых обязательств в пределах верхних и нижних пределов, установленных законом [4].

• Налог получен в обмен на государственные расходы.

Целью налога является покрытие государственных расходов [4].

• Нет личного эквивалента.

Это означает, что люди не получают прямого личного ответа из-за налогов, которые они платят. Человек платит свои налоги, эти налоги идут на общественные расходы. Между выгодой, полученной от государственных расходов, и налогами, уплачиваемыми физическим

лицом, нет прямой зависимости. Один из двух человек, живущих в одном районе, не получает большей безопасности, потому что они платят гораздо больше налогов. Все получают выгоду от одной и той же службы безопасности, независимо от уплаченного налога. Следовательно, налоги не являются прямой компенсацией за услугу [4].

- Налоги уплачиваются наличными. Налог уплачивается непосредственно деньгами, а не товарами или услугами [4].

Правительства взимают сборы со своих граждан и предприятий как средство увеличения доходов, которые затем используются для удовлетворения их бюджетных потребностей. Доходы бюджета Республики Казахстан складываются из различных составляющих, среди которых есть налоговые и неналоговые поступления, трансферты, поступления от продажи основного капитала и т.д. [5]. При этом, наиболее значительный объем поступлений государственного бюджета приходится на налоговые поступления (таблица 1).

Таблица 1. Структура доходов государственного бюджета за январь-июнь 2020 – 2021 года.

Доходная часть бюджета	2020/06		2021/06	
	Сумма (млрд тг)	Удельный вес (%)	Сумма (млрд тг)	Удельный вес (%)
Налоговые поступления	3770	53,33	4869,2	67,17
Неналоговые поступления	123,9	1,75	167,4	2,31
Доходы от продажи основного капитала	32,7	0,46	82,8	1,14
Трансферты	3143	44,46	2129,3	29,38

Примечание – составлено автором на основе данных сайта Капитал центр деловой информации. 2021. URL:<https://kapital.kz/finance/98206/dokhody-gosudarstvennogo-byudzheta-vyrosli-lish-na-2-5-za-god.html>

Более двух третей всех государственных доходов в 2021 году составили налоговые поступления, а именно 67,17% от всей доходной части государственного бюджета.

Налоговым Кодексом в Республике Казахстан введена двухуровневая система налогообложения предприятий, организаций и физических лиц. Первый уровень – это республиканские налоги Казахстана. Они действуют на территории всей страны и формируют основу доходной части республиканского бюджета и, поскольку это наиболее доходные источники, за счет них поддерживается финансовая стабильность местных бюджетов. Второй уровень – налоги областей, районов, городов республиканского значения в составе Республики Казахстан (местные налоги) [4].

Часто предполагается, что налоги — это плохо: правительства хотят лишить граждан их с трудом заработанных денег. Поэтому очень важно, чтобы местное население понимало для каких целей, используются налоги. Нужно расширять осведомленность граждан о социальных проектах для которых используются деньги, собранные правительством. Некоторые из этих проектов включают:

- **Здравоохранение.**

Без налогов государственные взносы в сектор здравоохранения были бы невозможны. Налоги идут на финансирование медицинских услуг, таких как социальное здравоохранение, медицинские исследования, социальное обеспечение и т.д.

- **Образование.**

Образование может быть одним из самых больших получателей налоговых поступлений. Правительства придают большое значение развитию человеческого капитала, и

образование играет центральную роль в этом развитии. Деньги от налогов направляются на финансирование, оснащение и поддержание системы государственного образования.

- **Управление.**

Управление является важнейшим компонентом бесперебойного ведения дел в стране. Плохое управление имело бы негативные последствия для всей страны и серьезно сказалось бы на ее экономическом росте. Надлежащее управление гарантирует, что собранные деньги используются таким образом, чтобы это приносило пользу гражданам страны. Эти деньги также идут на оплату государственных служащих, полицейских, членов парламента, почтовую систему и других. Действительно, при надлежащей и функционирующей форме правления не будет эффективной защиты общественных интересов.

Другими важными секторами являются развитие инфраструктуры, транспорт, жилищное строительство и т.д.

Помимо социальных проектов, правительства также используют деньги, полученные от налогов, для финансирования секторов, имеющих решающее значение для благополучия их граждан, таких как безопасность, научные исследования, охрана окружающей среды и т. д.

Часть денег также направляется на финансирование таких проектов, как пенсии, пособия по безработице, уход за детьми и т.д. Без налогов правительства не смогли бы собрать деньги для финансирования таких проектов.

Кроме того, налоги могут влиять на состояние экономического роста страны. Налоги обычно вносят вклад в валовой внутренний продукт (ВВП) страны. Из-за этого вклада налоги помогают стимулировать экономический рост, который, в свою очередь, оказывает волновое воздействие на экономику страны, повышение уровня жизни, увеличение числа рабочих мест и т.д.

Правительства также используют налоги в качестве средства сдерживания нежелательной деятельности, такой как употребление спиртных напитков, курение табака и т.д. Для достижения этой цели правительства взимают высокие акцизные сборы с этих продуктов и, как следствие, повышают стоимость этих продуктов, чтобы люди не покупали их или продавали их.

В заключении можно сказать, что без налогов правительства не смогли бы удовлетворить потребности своего общества. С точки зрения экономической справедливости и прав человека налоги имеют решающее значение по четырем причинам [3]:

- Доход: финансирование государственного бюджета для предоставления услуг, в которых нуждаются граждане.

- Перераспределение: борьба с бедностью и неравенством.

- Представительство: повышение подотчетности правительств перед гражданами.

- Переоценка: ограничение публичного «плохого»; поощрение общественных «благ».

Налоги являются жизненно важным источником доходов для большинства правительств, что позволяет им финансировать основные услуги и инфраструктуру для своих граждан. Конечно, доходы не будут автоматически использоваться для таких социальных благ. Но когда правительства получают доход от налогов, граждане оказываются в гораздо более сильном положении, чтобы оказывать давление на то, чтобы они тратились на услуги, на которые они имеют право.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Аимкулов Р.А., Жекенова С.С. Роль корпоративного подоходного налога в формировании доходной базы государственного бюджета.
2. А. К. Сулейманов. Налоги и их роль в формировании бюджета//Вестник КазНУ. – Алматы, 2014//www.articlekz.com
3. А.М. Хозиев. Роль налогов и их виды. – Алматы, 2019
4. Налоговый Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» (Налоговый Кодекс) по состоянию на 25 марта 2021 года.

5. Мисник О.В., Бухпабаева К.А. Роль налогов в формировании доходов государственного бюджета Республики Казахстан//Материалы Республиканской научнотеоретической конференции «Сейфуллинские чтения-14: Молодежь, наука, инновации: цифровизация – новый этап развития». – 2018. – Т.І, Ч.3 – С.335-337

6. Бюджетный кодекс Республики Казахстан от 4 декабря 2008 года № 95-IV (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.01.2022 г.)

НАЛОГИ В КАЗАХСТАНЕ, ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА И РОЛЬ В ФОРМИРОВАНИИ БЮДЖЕТОВ РАЗЛИЧНЫХ УРОВНЕЙ

Айтназаров Т.М.

студент 3 курса

специальности «Экономика» КазНУ, ВШЭиБ,

Научный руководитель: Сырлыбаева Н.Ш.,

к.э.н, и.о доцента, Карабаева Ж.С. ст.преподаватель

Аннотация: В данной статье описано определение налогов и его сущность, была рассмотрена роль налогов в формировании государственного бюджета, в частности РК, а также был раскрыт содержание налоговой системы Казахстана как общая характеристика системы распределения и формирования бюджетов посредством поступления налогов. Целью данной работы является раскрытие сущности понятия налогов и общего представления системы налогообложения путем перераспределения финансовых средств на различных уровнях в бюджетной системе РК.

Ключевые слова: налоги, реальные налоги, личные налоги, налоговый кодекс, налоговая система, бюджет.

Актуальность: после того как наша страна приобрела независимость, необходимо было рассмотреть систематическое преобразование как в экономическом, так и в законодательном направлении страны. Структура налоговой политики в стране оказывает воздействие на формирование экономического положения и в соответствии регулированием социально-экономических процессов и создании бюджетной базы разных уровней. Для того чтобы граждане были уверены, что их налоги идут на развитие государства, необходимо предьявлять отчеты о затраченных ресурсах на государственные мероприятия в свободном доступе на государственных платформах. Чтобы обеспечить сглаженную налоговую систему РК стоит развивать различные слаборазвитые отрасли экономики и для того, чтобы содействовать в реализации вышеуказанных мер, необходимо рассмотреть общую структуру налоговой системы в Казахстане.

В целом, налоги представляют собой форму обязательных платежей в бюджет установленные государством в определенных размерах, которые носят безвозмездный и безвозвратных характер. А вот другие обязательные платежи включают в себе формы отчисления денег в виде различных сборов, пошлин, штрафов поступающие в бюджет в установленных размерах. Налоги как форма обязательных поступлений в бюджет изымается с юридических и физических лиц, в установленном законодательном порядке. В соответствии с налоговым кодексом юридические и физические должны участвовать в формировании финансовых ресурсов государства. Так как налоги являются результатом перераспределения финансовых средств они призваны регулировать сбой в налоговой системе. И важно то, что лица участвующие в этой системе не должны развивать ту или иную форму деятельности, которая создает дисбаланс в системе распределения. Налоги могут делиться как на реальные налоги и личные налоги [2].

Реальные налоги – это прямые налоги, характеризующие обложение материального имущества или доход, но не сам налогоплательщик. Отличительная черта этого налога, в том, что она не предусматривает финансовое положение самого налогоплательщика.

Личные налоги – это обложение только доходов людей и учитывает платежеспособность налогоплательщика. Различия между ними определяется с позиции справедливости и равенства распределения налогового бремени. И личные налоги считаются предпочтительными, так как они учитывают материальное положение самого плательщика налогов.

Рассматривая виды налоги стоит отметить, что они бывают прямые и косвенные.

Под прямыми налогами понимается уплата определенных размеров платежей установленные на доходы (зарплата, прибыль, проценты), имущество плательщика (недвижимость, земля, ценные бумаги). Отсюда, можно заметить, что прямые налоги, формируют денежное отношение между государством и налогоплательщиками. Прямое налогообложение в нашей стране включает налоги с доходов и имущества, подоходные налоги с физических и юридических лиц, земельный налог и т.д. Основой налогообложения в данном случае наличие доходов и имущества. Косвенные налоги представляют форму изъятия средств в процессе оборота товаров, работ и услуг. Другими словами, они представляют форму надбавки на цену товара или представлен как тариф на определенные услуги/работы, за которые и платят потребители. Сам же продавец устанавливает цену с учетом налоговой суммы и после реализации товаров/услуг он покрывает не только цену товара, но и налоговые платежи, которые позже перечисляются в пользу государства. То есть косвенные налоги переносят свое налоговое бремя на покупателей/потребителей. Косвенное налогообложение представляет форму в котором продавец товаров/услуг выступает в качестве посредника между государством и потребителем этих товаров/услуг. В качестве косвенного обложения налогов можно назвать налог на добавленную стоимость (НДС), акцизы, таможенные пошлины в определенных размерах (процентах).

Таким образом налоги относятся к категории финансов. Само категория налогов возникла наряду с государством и является важным основанием в его формировании и существовании. На протяжении развития государства в истории человечества налоги обретали различные формы и методы сбора. Они изменялись в соответствии запросами и потребностями государства. С развитием систем товарно-денежных отношений и рынков, налоги также достигли развития тем самым оказывая влияние на формирование доходной части государства.

Налоги в целом характеризуется формированием денежных отношений, складывающихся между государством и населением, в этом и определяется экономическая сущность налогов. Данные отношения отражают специфику назначения финансовых средств, то есть ее мобилизацию. Распоряжением денежных средств занимается государство (правительство), поэтому налоги могут определяться как экономическая категория, которая рассматривается как с позиции фискальной, так и экономической функции. Фискальная функция налогов формирует бюджет, экономическая функция налогов отражает воспроизводство в стране и может воздействовать на его развитие путем стимулирования или сдерживания налоговой политики, влияя тем самым на платежеспособность населения. Стоит отметить, что формирование доходной части государственного бюджета определяется наличием и установлением налогового законодательства, закрепленная конституцией и налоговым кодексом РК. Налоговая система так же образует цепочку из которого идет распределение всех поступлений в гос. бюджет и успех налоговой системы зависит от налогового законодательства страны. В целом налоговая система государства должна отвечать таким требованиям как [3].

- стабильность всей системы формирования налогов
- упрощенный механизм сбора налогов
- наличие льгот направленные на стимулирование инвестиций в экономике
- разграничение между общегосударственными и местными налоговыми сборами
- справедливое налогообложение и равенство перед законом всех налогоплательщиков

- информирование налогоплательщиков о системе налогообложения
- доступная/простая форма налоговой системы.

Становление налогового законодательства в РК берет начало с апреля 1995 года, когда экономическое положение в стране было тяжелым. В то время наблюдался большой дефицит гос. бюджета из-за отсутствия единой базы налогообложения и его видов, потому что люди толком и не понимали сколько налогов в стране. По данным источников их было либо 43, либо 47 видов. Так же из-за экономических проблем в стране около двенадцати крупных предприятий потерпели банкрот, около 60% промышленных предприятий работали с перерывами. Учитывая все эти моменты очевидно, что в государственный бюджет практически ничего не поступало. Исходя из все этого правительство обнародовало новый налоговый кодекс преследуя следующие цели [3]:

- упростить или устранить противоречия в налоговом законодательстве
- сформирование единого налогового кодекса для всей территории РК
- сокращение количество налогов до 40-45%

В последствии налоговых реформ, налоговые отношения в стране начались практически укрепляться. Включая механизмы новых методов налоговых отношений и принятых правовых мер по способствовало созданию единого Налогового Кодекса в налоговой системе Республики Казахстан.

Рассматривая роль налогов в формировании государственного бюджета, стоит выделить девять основных налогов которые взимаются с населения РК, на современном этапе [5]:

1. Корпоративный подоходный налог (КПН) со ставкой – 20%
2. Индивидуальный подоходный налог (ИПН) со ставкой – 10%
3. Налог на добавленную стоимость (НДС) со ставкой – 12%
4. Налог на имущество
5. Земельный налог
6. Налог на транспортные средства
7. Социальный налог
8. Акцизы
9. Налоги и специальные платежи недропользователей

Также стоит отметить, что в бюджет государства поступают другие налоговые платежи. К ним можно отнести доходы от использования государственной собственности, реализация юридическим и физическим лицам; поступления от продажи облигаций в виде гос. займов и других ценных бумаг.

Как уже было отмечено, налоговая система РК основывается на налоговом законодательстве закрепленная Конституцией, которая состоит из Налогового кодекса и других нормативных правовых актов, принятие которых предусматривается Налоговым кодексом. Конституция Республики Казахстан представляет собой форму нормативно-правового акта и содержит в себе нормы налогового законодательства. Включает вопросы касающихся полномочия государственных органов власти в налоговой структуре, а также учитывает установления обязательств по уплате налогов и других обязательных платежей. Налоговый кодекс – это форма законодательного акта и является основой налоговой законодательства, в котором регулируются правоотношения между государством (уполномоченными гос. органами) и налогоплательщиками в вопросах введения, исчисления, взимания налогов, сборов и других платежей в рамках Налогового кодекса. Налоговый кодекс (НК) состоит из следующих частей: общая и особенная

В общей части НК установлены принципы налогообложения, определения и термины, использующие в налоговой сфере, права и обязанности налоговых субъектов, представлены разные налоговые процедуры, связанные с выполнением налоговых обязательств. В особенной части описываются порядки и сроки взимания налогов и других платежей, налоговые ставки и специальные налоговые режимы[4].

Налоговая система в нашей стране характеризует поступление и распределение средств на республиканский бюджет и местные бюджеты (области, города, районы, села).

Республиканский бюджет включает в себе расходы на общественные нужды.

К примеру, затраты на здравоохранение, образование, оборону, выплаты социальных пособий гражданам страны и т.п. Местный бюджет необходим для решения проблем в конкретной местности. К примеру, выделение средств на ремонт дорог, установление освещения, постройка детских площадок, очистка улиц от мусора и т.п. Налоги, идущие в республиканский бюджет: КПН, ИПН, НДС, налог с недропользователей и акцизы. В местный бюджет поступают налоги с имущества, земельный налог, транспортный налог и социальный налог. Необходимо отметить, что налоги, поступившие в республиканский и местный бюджет, могут перераспределяться [5].

В нашей стране налоговая система, как и в других странах воспринимается как механизм регулирования экономического состояния и может позволить стимулировать экономическое развитие в различных отраслях, в частности промышленность, производство, сферы услуг и внедрение инноваций. Экономика Казахстана в целом достигла переломного этапа развития, то есть нашей стране необходимо переходить из сырьевой позиции на инновационный путь развития. Прежде всего для этого необходимо структурное изменение экономики в целом, но затрагивая налоговую систему можно внедрить методы стимулирования через налоговые инструменты. К примеру, предоставление дополнительных льгот для обеспечения благоприятного инновационного климата, перенять опыт зарубежных стран в системе налогового стимулирования [6]:

- освобождение от уплаты налога в размере 10% затрат фирмы на НИОКР (прим. Швеция);
- налоговые скидки по расходам на разработки (Япония, США, Канада);
- спец. льготы по затратам на приобретение зарубежных технологий (Япония);
- предоставление отсрочки от уплаты налогов (Франция);

Заключение. Просмотрев положение налогов в государственной структуре в Республике Казахстан, следует подытожить, что налоги являются основой становления и развития любого государства. Формирование налогов важный аспект в регулировании денежно-правовых отношений в государстве и ее роль в становлении государственного бюджета значительна. Сборы и различные платежи изымались исторически давно, но меняя свою форму и виды обложения, поэтому формирование правильной, справедливой, равноправной и систематизированной налоговой системы в стране обеспечит экономическое развитие на должном уровне как на текущий период существования государства, так и в перспективе.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Сущность налогов и виды в РК. //Электронный ресурс. Режим доступа: <https://referatbank.ru/referat/preview/51826/referat-nalogovaya-sistema-nalogi-suschnost-vidy.html>
2. Налоговая система РК. //Электронный ресурс. Режим доступа: https://knowledge.allbest.ru/finance/2c0a65635a2ac69b4d53a89521216d37_0.html
3. Государственный бюджет РК. //Электронный ресурс. Режим доступа: https://www.sinref.ru/000_uchebniki/00800economica/003_lekcii_finansi_09_raznoe_/152.htm
4. Налоговая система Казахстана. Общие сведения. //Электронный ресурс. Режим доступа: http://www.kz.spinform.ru/nalogovaya_systema.html
5. Как устроена налоговая система РК. //Электронный ресурс. Режим доступа: <https://www.masa.media/ru/site/kak-ustroena-nalogovaya-sistema-kazakhstan>
6. Налоговое стимулирование инноваций. //Электронный ресурс. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnyy-opyt-nalogovogo-stimulirovaniya-innovatsionnoy-deyatelnosti>

ТЕНЕВАЯ ЭКОНОМИКА, НАЛОГИ И ГОСБЮДЖЕТ: МЕТОДЫ БОРЬБЫ С «НЕВИДИМЫМ ВРАГОМ» В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Дидаркызы Каракоз,
студентка 3 курса
специальности «Экономика» КазНУ, ВШЭиБ,

Научный руководитель:
Сырлыбаева Н.Ш., к.э.н, и.о доцента,
Карабаева Ж.С. ст.преподаватель

Аннотация. Одна из обсуждаемых тем среди экономистов современности стала теневая экономика. Сегодня, теневая экономика – это проблема мирового масштаба, которая оказывает негативное влияние на экономические системы всех стран мира, «опустошая» госбюджет посредством неуплаты налогов. Целью данной статьи является определение явления «теневая экономика» и ее связь с налогами, ее функционирование и последствия. Также рассмотрены статистика и методы борьбы с данным явлением в Республике Казахстан, предложенные на сегодня и их эффективность.

Ключевые слова: теневая экономика; налоги; госбюджет; нелегальный доход; легальный доход; малый и средний бизнес; фискальный чек; безработица; мораторий; закон.

«Правительству необходимо продолжать снижение объемов серой экономики и товарооборота. К 2025 году размер теневого сектора в Казахстане должен быть сокращен до 15%. Специально для этого при президенте начнет работу Агентство по борьбе с экономическими преступлениями»- сообщил президент Касым-Жомарт Токаев^[1].

«Невидимый враг» – так сейчас называют все явления, которые негативно влияют на экономику и победить их на сегодня не представляется возможным. Несмотря на то, что актуальной темой на сегодня в мире является коронакризис, теневая экономика ничем не уступает по масштабам своего воздействия и так же остается актуальной. Мы часто слышим про теневую экономику из разных телеканалов, интернет-журналов и сайтов, но мы никогда не задумывались о его значении и его огромной роли в нашей экономике. Теневая экономика на деле знакома каждому из нас. Мы сталкиваемся с ней каждый день, когда делаем переводы на счета таксистов, которые подхватили нас на улице или заказываем товар из интернет-магазина, которые так и пишут под каждым своими постами в социальных сетях: «оплата только онлайн-переводом». Мы не доставали карту и не прикладывали ее к POS-терминалу. А еще нам никто не выдавал фискальный чек, да и мы его не требовали. Все это простые примеры из жизни, которые знакомы всем в нашей стране. И такие «онлайн-переводы» вместе составляют часть теневой экономики. Только часть такой огромной проблемы. Определение «теневой экономики» мы сделаем после следующих литературных объяснений и цитат из различных источников:

«Теневая экономика – экономическая деятельность граждан, скрываемая от общества и государства, находящаяся вне государственного контроля и учёта»^[2];

«Теневая экономика представляет собой очень трудный для исследования предмет; это феномен, который относительно легко определить, но невозможно точно измерить»^[3];

«Теневая экономика – это сокрытие доходов, неуплата налогов, контрабанда, наркобизнес, фиктивные финансовые операции»^[4].

Различные определения дали нам понять, что:

«Теневая экономика – это явление в современной экономике, которая порождается скрытой от государства и общества деятельностью граждан, с целью сокрытия доходов и неуплаты налогов».

Теневую экономику невозможно рассчитать как остальные экономические показатели, разве что только приблизительно, поэтому она очень опасна и непредсказуема для всех

государств. Понятие «теневая экономика» тесно связана с доходами, налогами и госбюджетом.

Ответить на данные вопросы можно пользуясь законами природы о «круговороте веществ». Государство представляет из себя некую экосистему. Из курса биологии мы помним, что экосистема – это некоторая часть земли, в которой живут различные организмы, взаимодействуют между собой и окружающей средой. Ровно так же государство населено людьми, которые взаимодействуют между собой и порождают экономику, а она в свою очередь ведет активную взаимосвязь с окружающими ее экономиками.

Нелегальный доход стал привычным для казахстанцев, которые по тем или иным причинам не имеют постоянной и законной работы, а следовательно – легального дохода. Нелегальный доход получают от подработок и так называемого «домашнего» бизнеса. Безусловно, нелегальный доход улучшает качество жизни обычных граждан, так как прибыль получают и безработные. Но главный минус для государства от таких нелегальных доходов – это неуплата налогов. О нелегальном доходе не знает государство, а значит оно не облагается налогом. Налоги – это обязательные и принудительные денежные взносы всеми физическими и юридическими лицами (которые могут работать и имеют официальный источник дохода) в пользу государства для дальнейшего перераспределения на различные нужды страны. Налоговые поступления всегда составляли огромную часть государственного бюджета страны. К примеру, в 2019 году государственный бюджет был пополнен на 12,8 трлн тенге. Из них 72% доходов составили все налоги, то есть 9,2 трлн тенге, а в 2020 году данный показатель снизился до 45% с 72%. То есть госбюджет – это государственная казна, большая часть которой образуется от денежных поступлений (налогов), которые платят все те, кто получает легальный доход.

Рисунок 1. Доля налоговых поступлений в госбюджет РК на 2019 и 2020 год
[данные графики выполнены автором статьи]

Легальный доход облагается налогом и пополняет госбюджет. Но почему возникает «скрытый» сектор экономики?

Теневая экономика присутствует во всех странах мира. Появление скрытой экономики часто связывают с налоговыми ставками, которые слишком высоки в ряде стран и могут составлять от 50% от дохода. Естественно, такие налоги не по душе многим людям, а ведь такие выплаты реально составляют половину дохода. К следующим причинам относят социальные вопросы – низкий уровень жизни и высокий уровень безработицы. Незнание своих прав и финансовая безграмотность так же являются главными причинами развития теневого сектора. В связи с этим люди даже не понимают какой ущерб наносят своему государству. Последней причиной развития теневого сектора можно считать непрофессиональную работу госорганов в сфере налогообложения. В нашей стране один предприниматель может оплачивать десятки различных налогов. К сожалению, сегодня к

«бежавшим» от налогов относят некоторых владельцев малого, среднего и игрального бизнеса, которые являются главными двигателями рыночной экономики. Так же, к развитию данного сектора вносят вклад наркоторговцы, продавцы одноразовых сигарет и криминальные структуры. Есть компании, которые объявляют себя банкротами, но продолжают работать, что бы не уплачивать налоги.

В настоящее время в Казахстане теневая экономика составляет одну треть часть от общего ВВП страны, то есть около 30%. По приблизительным расчетам больше всего нанесли ущерб государству: сектор торговли товарами и услугами (интернет-магазины) – 5,3 трлн тенге, транспорт (такси) – 2,5 трлн тенге, строительные компании – 1,5 трлн тенге и столько же сельскохозяйственный сектор. Объем теневой экономики составил 16,7 трлн тенге, то есть 27,02% от ВВП. Так же обостряет ситуацию работа таможни – госбюджет недополучает около 300 млрд тенге ежегодно.

Согласно последним поручениям президента Республики Казахстан К.-Ж. Токаевым введены меры борьбы с теневым сектором. В первую очередь президент поручил создать законодательную базу, на основе которой уклонение от уплаты налогов и ведения различных видов деятельности теневое характера может повлечь административную или уголовную ответственность. Данная законодательная база должна снизить долю теневого сектора в ВВП до 20% к 2025 году. Я считаю, что данные законы малоэффективны при снижении теневой экономики. Так же неэффективны следующие методы борьбы: с 2022 года будет идти внедрение налогов на переводы с одного счета на другой в известном казахстанском банке. Данный метод удивляет, так как люди спокойно могут «переключиться» на наличный расчет, что никак не сократит долю теневого сектора, считаю, что он не решит проблему, а наоборот – доля может снова возрасти. Легализация доходов, полученных преступным путем: это только увеличит долю преступности и никак не уменьшит долю теневого сектора^[5].

Я предлагаю свои методы борьбы с теневым сектором: теневую экономику можно уменьшить при помощи увеличения поддержки малого и среднего бизнеса, выдачи безвозмездных грантов и льгот, а так же установления точного списка налоговых платежей для представителей бизнеса. Оказав помощь стоит проследить за честностью их деятельности и установления для них льгот по уплате налогов. Более низкие ставки налога смогут легализовать большое количество теневого бизнеса, что не уменьшит госбюджет, а увеличит его и заодно уменьшит количество «теневиков» в разы. Объявленная недавно система моратория на 3 года по отмене уплаты налогов для МСБ так же оказывают малое, но положительное влияние на сокращение теневого сектора: возможно начали открываться магазины, которые работали на дому. Из минусов данного моратория является то, что страдает государственный бюджет и как «дополучить» нужную сумму – неизвестно. Большим плюсом было бы установить налог на роскошь, которая эффективно практикуется в соседней России. Налог на роскошь может отлично пополнить госбюджет страны. Введение обязательного наличия POS-терминалов и фискальных чеков являлось бы отличным решением. Стоило бы выдавать специальные кассовые аппараты бесплатно, для дальнейшего мониторинга доходов.

Заключение. В заключение хотелось бы сказать, что бороться с «невидимым врагом» в лице теневой экономики нужно и надо. Сокращение доли должно осуществляться не только различными методами и инструментами, но и путем предотвращения появления условий, которые порождают ее.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ:

1. Речь президента К.-Ж. Токаева на расширенном заседании правительства РК: <https://vlast.kz/novosti/43523-pravitelstvu-nuzno-prodolzit-snizenie-obemov-tenevoj-ekonomiki-i-tovarooborota-tokaev.html>
2. Определение «теневой экономики» из энциклопедии «Секрет фирмы»: <https://secretmag.ru/enciklopediya/chto-takoe-tenevaya-ekonomika-obyasnyаем-prostyimi-slovami.htm>
3. Определение «теневой экономики» из научного журнала Донецкого национального университета экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского: http://www.rusnauka.com/15_NPN_2013/Economics/15_138369.doc.htm

4. Определение «теневой экономики» из книги:Иванова Н.Н. Масштабы и динамика развития теневой экономики в постсоциалистических государствах Евразии (обзор зарубежных исследований) // «Экономическая теория преступлений и наказаний» – 2004 – №4. – с.11.

5. О проблеме «теневой экономики» из официального сайта Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен»: <https://atameken.kz/ru/news/38909-economika>

6. <https://secretmag.ru/enciklopediya/chto-takoe-tenevaya-ekonomika-obyasnyаем-prostymi-slovami.htm>

7. <https://works.doklad.ru/view/xXVw9KF8TW8.html>

8. <file:///C:/Users/ACER/Downloads/1.%D0%9D%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8.%D0%94%D0%98%D0%94%D0%90%D0%A0%D0%9A%D0%AB%D0%97%D0%AB.%D0%AD%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%98%D0%9A%D0%903%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81.pdf>

9. <https://blog.in-vesto.ru/macroecomimics/tenevaya-ekonomika-i-problemy-svyazannye-s-nej.html>

КӘСІПОРЫНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ОНЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Қалдыбек Балнұр Қайратқызы

Әль-фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, ЭЖБЖМ факультеті
Есеп және аудит мамандығы, 1 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: Оралбаева Жанар Закарияновна
э.ғ.к., профессор м.а.

Аннотация: Атаулы мақалада кәсіпорынның қаржысы мен оның тұрақтылығы, қаржылық тұрақтылықты бәсеңдетудің негізгі салдарлары қысқаша көрсетіледі. Кәсіпорынның қаражат көздері мен оларды үнемді жұмсау мен қаржылық тұрақтылықты арттырудың тиімді жолдар талқыланады. Сонымен қатар, кәсіпорынның негізгі экономикалық деңгей бойынша өсуі қаржылық тұрақтылық деңгейімен байланыстырыла отырып, көрсетіледі.

Түйін сөздер: қаржылық тұрақтылық, кәсіпорынның дамуы, кәсіпорынның қаржылық жағдайы.

Нарықтық қатынастар жағдайында кәсіпорынның қаржылық жағдайының маңызы өтезор болып табылады. Кәсіпорынның нарықтағы беделікәсіпорындардыңтәуелсіз қызмет етуімен, сондай-ақ олардың меншік иелері, жұмысшылар, коммерциялық серіктестіктер және басқада контрагенттер алдында өзінің кәсіпкерлік қызметінің нәтижелері мен толық жауапкершілікті орындауымен, сонымен қатар нарықта қызмет етуіне тікелей байланысты. Қаржылық тұрақтылық динамикасы болашақта кәсіпорнының маңызды көрсеткіші болып табылады.

Қазіргі уақытта дағдарыстан шығу жағдайында болатын экономикалық тұрақсыздық барлық деңгейлердегі бизнес жүйелеріне сөзсіз әсер етеді, сондықтан кез – келген кәсіпорынның басқару процестері жоспарлау және бақылау бойынша жедел әрекеттерді жасауға үнемі дайын болуыкерек. Қаржы саласы, әдетте, кәсіпорындағы негізгі бағыттардың бірі ретінде ерекшеленеді, өйткені ең соңғы қол жеткізуге болатын нәтиже қажетті қаржыландырудың сапасына, мерзіміне және көлеміне тығызбайланысты болады.

Сонымен, кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы нені білдіреді? Алдымен, мақаланы бастамас бұрын осы түсінікке мән беріп көрейік. Бұл ұғым, әроқулықта түрлі түсіндіріліп келеді. Көптеген авторлар қаржылық тұрақтылықты «ұйымның өзіндік қаражаттарын шебер пайдалану қабілеттілігі, жұмыс процесінде үздіксіздігін қамтамасыз ететін қаржының жеткілікті болуы» деп түсіндіріп келеді. Ал өзге авторлар, «қаржылық тұрақтылық – меншікті және қарыз қаражаттарының байланысы» деген ұғымды қалыптастырады. Қаржылық тұрақтылық ұғымына А.Д.Шереметпен Р.С.Сайфуллин өте ықшам түрде анықтама берген. Олардың ойынша «Қаржылық тұрақтылық – бұл әрдайым төлем қабілеттілігін кепілдендіретін белгілі бір шоттар жағдайы» деген ұғым келтірді.

Осы айтылған барлық ұғымдарды біріктіре отырып, жалпы түсінік қалыптырсақ болады. Демек, кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы – бұл тәуекелдің қолайлы деңгейі жағдайында

төлем қабілеттілігі мен несиелік қабілеттілігін сақтай отырып, кәсіпорынның пайда мен активтерінің өсуіне негізделген дамуды қамтамасыз ететін оның қаржылық ресурстарының, оларды үнемді бөлу мен пайдалану жағдайы.[1, б.25].

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығына көптеген факторлар әсер етеді, мысалы:

- кәсіпорынның тауар нарығындағы орны;
- арзан, танымал өнімді өндіру және шығару;
- іскерлік ынтымақтастықтағы оның әлеуеті;
- сыртқы кредиторлар мен инвесторларға тәуелділік дәрежесі;
- төлемге деген қабілетті кредиторлардың болуы;
- шаруашылық және қаржылық операциялардың тиімділігі.

Қолда бар қаржылық ресурстардың жай-күйі нарық талаптарына сай болуы және кәсіпорынның даму қажеттіліктерін қанағаттандыруы маңызды, өйткені қаржылық тұрақтылықтың жеткіліксіздігі кәсіпорынның төлем қабілетсіздігіне және өндірісті дамыту кезінде қаражаттың жетіспеушілігіне әкелуі мүмкін, сонымен қатар артық ресурстар кәсіпорынның шығындарын шамадан тыс деңгейге арттырып, дамуға кедергі келтіруі мүмкін. Сонымен, қаржылық тұрақтылықтың мәні қаржыны тиімді қалыптастыру, бөлу және пайдаланумен анықталады.

Нарықтық экономикада кәсіпорынның «өмір сүруін» жоғары деңгейде қамтамасыз ету үшін басқарушы персонал қаржылық қолдау позициясын, оны дамытудың мүмкін болатын және тиісті қарқынын бағалауы, қолда бар қаражат көздерін анықтауы, сол арқылы шаруашылық жүргізуші субъектілердің тұрақты позициясы мен дамуына оразан зор үлес қосуы қажет. Коммерциялық қарым-қатынас кезінде, кәсіпорын дамуының тұрақтылығын анықтау ұйымдардың өздері үшін ғана емес, сонымен қатар өз клиентінің немесе клиентінің тұрақтылығы, қаржылық әл-ауқаты және сенімділігі туралы ақпаратқа ие болғысы келетін серіктестері үшін маңызды болып табылады. Себебі, нарықтық қатынас кезінде сатып алушымен тікелей байланыс орнайды.

Ал керісінше, кәсіпорынның қаржылық жағдайының тұрақсыз болуы- операциялық қызметтен, сондай-ақ ірі инвестициялармен үлкен қарызды өтеу қажеттілігіне байланысты туындайтынын атап өтсек болады. Мұндай жағдайға душар болған ұйым компанияны өзге көздерден қаржыландырудан түсетін айтарлықтай ақша ағынының қолдауымен ғана дами алады.

Егер, қаржыландыру көздері табылмаса, ұйым үшін түрлі қауіптің бар екенін көрсетеді. Дегенменде, компанияның нарықтағы жағдайын талдау, сол кезде болатын тәуекелдермен қатердердің алдын алу, ұйымның қаржылық тұрақтылығын реттеу мен банкроттық жағдайлардың алдын алу- қаржы мамандарының басты мақсаты болып табылады. Осы кезде ұйымның қаржысымен оны тұрақтандыру дәрежесін бақылау үшін көптеген амалдар ұсынылады. Ол ұйымның өзіндік есеп саясатына байланысты белгіленеді.

Қаржылық тұрақтылықты зерттеу ұйымның қаржылық-шаруашылық қызметінің үзіліссіз процесін қамтамасыз ету мүмкіндігін және активтерге салынған қаражаттарды меншікті көздермен жабу дәрежесін бағалауға мүмкіндік береді.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайы, тұрақты немесе тұрақсыз болуы, оның өндірістік, коммерциялық және қаржылық қызметінің нәтижелеріне тікелей байланысты десек болады. Егер өндірістік-қаржылық жоспарлар ойдағыдай орындалса, онда бұл кәсіпорынның қаржылық жағдайына оң әсер етеді. Ал, керісінше, өндіріс пен өткізу көлемінің төмендеуі нәтижесінде оның өзіндік құны өсіп, түсімдері мен пайдасы азайып, нәтижесінде кәсіпорынның қаржылық жағдайы мен төлем қабілеттілігі нашарлауы да мүмкін. Демек, тұрақты қаржылық жағдай кездейсоқтық емес, ол кәсіпорынның шаруашылық қызметінің нәтижелерін анықтайтын факторлардың бүкіл кешенін сауатты, шебер басқарудың нәтижесі болып табылады.

Ұйымдағы тұрақты қаржылық жағдай, өз кезегінде, өндірістік жоспарлардың орындалуына және өндірісті қажетті ресурстармен қамтамасыз етуге оң әсер етеді.

Сондықтан қаржылық қызмет экономикалық қызметтің құрамдас бөлігі ретінде қаржы

ресурстарының жоспарлы түрде түсуі мен жұмсалуды қамтамасыз етуге, есеп айырысу тәртібін жүзеге асыруға, меншікті және қарыз капиталының ұтымды пропорцияларына қол жеткізуге және оны барынша тиімді пайдалануға бағытталуы тиіс [2, б.19].

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығының шекарасын анықтау – ең маңызды экономикалық мәселелердің бірі. Себебі, қаржылық тұрақсыздық кәсіпорынның төлем қабілетсіздігіне және өндірісті кеңейтуге қаражаттың жетіспеушілігіне әкелуі мүмкін, ал қаржылық тұрақтылықтың шамадан тыс болуы дамуды тежетіп, кәсіпорынның шығындарын шамадан тыс қорлар мен резервтермен толтырып та жатады. Демек, қаржылық тұрақтылық нарық талаптарына сәйкес келетін және кәсіпорынның даму қажеттіліктерін қанағаттандыратын қаржылық ресурстардың жағдайымен сипатталуы керек.

Қаржылық тұрақтылық кәсіпорынның жалпы тұрақтылығының негізгі құрамдас бөлігі болып табылады. Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын бағалау үшін, алдымен оның қаржылық жағдайын талдау қажет, ол қаржылық ресурстарды қалыптастыруда, бөлуде және пайдалану процесінде көрінеді. Бұл талдау түрлері мен әдістерін де ұйым алдын ала анықтайды: қаржылық ресурстардың қолжетімділігіне, оларды қалыптастыруға, бөлуге және пайдалануға байланысты барлық процестерді дәйекті, кезең-кезеңімен қарастыруға міндетті. [3, б.61].

Қаржылық тұрақтылықты ұйымдастыру және басқару кәсіпорынның қаржылық-экономикалық қызметі жұмысының ең маңызды аспектісі болып табылады және жоспарлауды, жедел басқаруды, сондай-ақ бүкіл кәсіпорынды басқарудың икемді ұйымдық құрылымын құруды қамтитын бірқатар ұйымдастырушылық шараларды қамтиды.

Сонымен, қаржылық тұрақтылық нарықтық экономика жағдайында кәсіпорынның қаржылық-шаруашылық қызметінің ең маңызды сипаттамасы болып табылады. Егер кәсіпорын қаржылық тұрақты болса, онда оның басқа бейіндегі кәсіпорындарға қарағанда және инвестиция тартуда, несие алуда, жабдықтаушыларды таңдауда және білікті кадрларды таңдауда көптеген артықшылықтарға ие болады.

Ақырында, ол бюджетке салықтарды, әлеуметтік қорларға аударымдарды, жұмысшылар мен қызметкерлердің жалақысын, акционерлерге дивидендтерді уақтылы төлеп отырады, ал банктер несиені қайтаруға және пайыздарды төлеуге кепілдік беретіндіктен мемлекет пен қоғамға қайшы келмей, одан ары қарай өсу деңгейін жоғарылатып отырады.

Қаржылық тұрақтылықты бағалау қаржылық жағдайды талдаудың бір бөлігі ғана емес, сонымен қатар кәсіпорынның мүлктік жағдайы, өтімділігі, төлем қабілеттілігі, несиелік қабілеті және табыстылығы мәселелерін де нақтылап көрсетеді. Сонымен қатар қаржылық тұрақтылықты талдау орын алған кемшіліктерді ашып, оларды жою жолдарын көрсетуге мүмкіндік береді.

Қаржылық тұрақтылықтың оң факторы қорларды қалыптастыру көздерінің болуын көрсетсе, ал теріс факторы – қорларды өтеу бойынша міндеттеме көлемінің артық деңгейін көрсетеді. Егер, кәсіпорын осы аталғандай теріс мәнді деңгейге тап болса, тұрақсыз және дағдарыстық қаржылық жағдайлардан шығудың негізгі жолдары мыналар болып табылады:

1. резервтерді қалыптастыру көздерін керекті деңгейде толықтыру және олардың құрылымын оңтайландыру;

2. сондай-ақ қорлар деңгейінің орынды төмендеуі.

Қорларды қалыптастыру көздерін толықтырудың ең тәуекелсіз тәсілі болып нақты меншікті капиталды, бөлінбеген пайданы жинақтау немесе салық салынғаннан кейін пайданы осы қаражаттың бір бөлігі инвестицияланбаған жағдайда жинақтаушы қорларға бөлу арқылы ұлғайту ұмтылу болып табылады. Себебі, қаржылық тұрақтылықтың өсуі қаражат пен инвестицияға тікелей байланысты. Ал қорлар деңгейін төмендету – қорлар балансын жоспарлау, сонымен қатар пайдаланылмаған тауарлық-материалдық құндылықтарды сату нәтижесінде болады. Қорлардың жалпы деңгейін талдау – қаржылық жағдайды талдаудың негізгі құрамдас бөлігі болып табылады, өйткені ол қаржылық есеп беруде қамтылмаған қорлар туралы ақпаратты пайдалануды қамтиды және аналитикалық есеп деректерінде қолданылады.

Мақаланың жоғары бөлігінде қаржылық тұрақтылық, тұрақсыздық ұғымдарын нақты

көрсетілді. Сонымен қатар, оның ұйым үшін негізгі экономикалық рөлі де анық айқындалды.[3, б. 66].

Кәсіпорынның қаржылық тұрақсыздығын жою мен қаржылық тұрақтылығын жетілдіру үшін келесі жолдарды ұсынғым келеді:

1. Факторинг арқылы міндетті төлем мерзімін шартты ұзарту болып табылады.

Факторинг – қаржылық агент ретінде әрекет ететін банктің өз клиенттерімен жұмыс істейтін компанияларға төлем мерзімін ұзарту шарттары арқылы көмек көрсете білуі. Факторингтік қызметтерге жеткізушілер мен сатып алушының түсімінен ақшалай шығындарды ұсыну мен талдау, сатып алушының жеткізу бойынша берешектерінің жай-күйін бақылау, қаржылық, дебиторлық берешек туралы ескертулерді ұсыну жатады, сонымен қатар, дебиторлармен салыстыру жұмыстарын жүргізу, жеткізушіге дебиторлық берешектердің ағымдағы жағдайы туралы ақпарат беру, ағымдағы операциялар бойынша аналитикалық талдау жүргізу болып табылады.

Факторингтің негізгі міндеті барлық жағдайларда сатып алушылармен қарым-қатынас жүйесін үзбей, ары қарай қамтамасыз ету болып табылады.

2. Дебиторлық қарыздың өсуі әрқашан пайданың өсуіне ықпал ете бермейтінін ұғыну.

Барлық ұйымға дебиторлық берешекті басқарудың негізгі кешенді тәсілі қажет. Дебиторлық берешекті басқаруды және бақылауды жүзеге асыру бірнеше негізгі бөліктерден тұрады, оның негізгі мақсаты осы дебиторлық берешектің келісімдерде белгіленген мерзімдерде қайтарылмау тәуекелін барынша азайту болып табылады. Қарыз мерзімінің ұлғаюына сәйкес ағымдағы борышкерлер тізімін құру арқылы бұл тәуекелді азайтуға болады.

3. Келесі ұсыныс – ұйымның меншігіндегі мүлікті жалға беру. Негізгі артықшылық – қолданусыз тұрған құрал арқылы пайда мен ақша деңгейін арттыру болып табылады.

а) Мамандар мүлікті жалға берерде келесі шарттармен беруді ұсынады:

в) Жал құрамына коммуналдық төлемдерді қоса есептеп жалға беру;

г) Ағымдағы жөндеу мен өзге де шарттарды жалға алушының қаражаты есебінен жүзеге асыру;

д) Кәсіпорын мүддесіне сай өзге де қосымша шарттар.

4. Кредиторлық қарыз көрсеткішіне ерекше назар аудару керек. Кәсіпорынды қайта құрылымдау және өзара есепке алу арқылы несиелік қарыз сомасын азайту ұсынылады. Қарыздың әртүрлі түрлерін қайта құрылымдау күрделі процесс болып табылады, дегенмен де әрбір нақты жағдайда зерттей отырып, ұйымның шаруашылық қызметінің нәтижесінде қалыптасқан келеңсіз жағдайлардың алдын алуға болады.

5. Қосымша өзге де процедуралар, мысалы:

а) меншікті капиталдың ұлғаюы (жарғылық капиталдың, бөлінбеген пайданың ұлғаюы есебінен, сонымен қатар шығындарды бақылау және коммерциялық саясатты жүзеге асыру негізінде компанияның табыстылығының өсуін қамтамасыз ету);

в) ұзақ мерзімді негізде жинақтарды енгізу;

г) ұзақ мерзімді несиелерді ұқыпты басқару арқылы өнімді өткізу көлемін және пайданы ұлғайту.

Жоғарыда көрсетілген процедураларынан басқа, өзге де тұрақты шығындардың құнын төмендету, басқару бөлімінің қызметкерлерінің кодтық қызмет көрсетуін қамтамасыз ету, сондай-ақ қаржылық шығындарды азайту арқылы тәуекелді азайту секілді жолдарын атап өтсек болады. Сондай-ақ, кәсіпорынның шығындарына талдау жүргізу қажет. Ал қызметкерлердің пайдаға қатысу үлесінің жалпы динамикалық өзгерісін жіті қарастыру қажет, өйткені компанияның қаржылық жағдайына талдау кезінде, өзгеде қосымша әрі бөгде қорларға аударымдар болуы әбден мүмкін.[4, б. 39].

Қаржылық тұрақтылықты болжауды ұйымдастыру, ең алдымен, кіріс көздері мен меншікті қаражатты пайдалану бағыттарын байланыстыру үшін қажет. Қазіргі уақытта кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау ғана емес, сонымен қатар қаржылық тұрақтылықты болжау, қаржылық жағдайды жақсарту шараларын әзірлеу маңызды болып табылады.

Қорытындылай келе, қаржылық тұрақтылықты бағалау қаржылық жағдайды талдаудың

бір бөлігі ғана емес, сонымен қатар кәсіпорынның мүліктік жағдайы, өтімділігі, төлем қабілеттілігі, несиелік қабілеті және табыстылығы мәселелерін нақтылайды деп нақты атап өтуімізге болады. Сонымен қатар, қаржылық тұрақтылықты талдау бар кемшіліктерді ашып, оларды жою жолдарын көрсетуге мүмкіндік береді. Ол өз кезегінде, кәсіпорынның мүмкін болатын кедергілерінен арылтып, қаржылық деңгейін бақылау мен тұрақтандыру арқылы, жалпы экономикасының даму деңгейін арттыратыны анық.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Давыдова Е.Ю. Некоторые аспекты экономической эффективности проектных решений при информатизации предприятия // Перспективы инновационного развития современного мирового сообщества: экономико-правовые и социальные аспекты. Материалы Международной юбилейной научно-практической конференции ВЭПИ-ВГЛТА: в 5-ти томах. Главный редактор С. Л. Иголкин, ответственный редактор Т. Л. Безрукова, А. Э. Ахмедова. 2012. С. 47-50.

2. Давыдова Е.Ю., Гапонова С.Н. Сущность содержания управления информационными потоками в экономической деятельности предприятия // Актуальные проблемы развития науки в современной России материалы Международной научно-практической конференции. Редакция: И.Г. Амрахов, Г.И. Амрахов, П.В. Самойлов, В.М. Самойлов, С.В. Семенов, В.В. Сыроежко; НОУВПО "Институт экономики и права". 2012. С. 110-115.

3. Шагин Я.А. Содержание логики и процесса планирования производственной деятельности на современном предприятии // Инновационно-развитие экономики. 2011. №5. С. 39-43.

4. Т.Ж. Демесінов «Қаржылық талдау», Алматы 2011

ISLAMIC SECURITIES MARKET GROWTH FACTOR

Oteshova Dana

Al-Farabi Kazakh National University
Higher School of Economics and Business,
«Finance», 1st year PhD student

Scientific Supervisor : Rimma Sagiyeva

Abstract. The article examines the key factors influencing on Islamic security market.

Key words: sukuk, security market, Islamic finance.

Introduction. The Islamic financial system is the only system that has shown its stability during the global crisis and is actively developing not only in Muslim but also in other European countries. International experience of the development of Islamic finance has huge importance for the further development and improvement of Islamic finance in Kazakhstan. There are number of recommendations that concluded by the authors during study of foreign experience of implementation Islamic finance:

– improvement the ways to the attraction of population's savings in the Islamic banks, by introducing school banking, so that they do not face a liquidity squeeze, and the young generation is introduced to Islamic banking;

– improvement of the legal framework using international experience and amendments to the tax code to avoid double taxation;

– expanding the range of Islamic finance tools offered to consumers;

– to start actively to develop the retail Islamic Finance, as Islamic Finance repairs proposed major corporate sector;

– using Malaysian and British experience of rapid development of Islamic Finance, consider the introduction of Islamic Windows.

For the financial system of Kazakhstan, affected by the crisis, the attraction and development of Islamic Finance is very important and promising.

It is also should be noting that there is the potential role of Islamic Finance in helping to solve a number of state economic problems such as financial support for small and medium-sized

businesses, the expansion of the list of services provided by the financial sector, the development of programs of the halal industry, the introduction of new educational programs.

Content. Analysts and market experts expect the growth rate of the volume of the primary issues of sukuk and speed of the secondary sukuk market will remain high over the next four years. This expectation is primarily due to the growth of the volume of the Islamic finance sector and other sectors of the Islamic economy in the world. The total amount of Islamic financial assets in the world in the total amount of assets published by the end of 2012 of US \$ 1.354 trillion. At the end of 2013 total global assets of Islamic banks has amounted to 1.7 trillion US dollars, showing an average increase in recent years in most of the key markets of the Islamic countries in the region of between 15% and 20% per year. Thompson Reuters in its last report in 2013 estimates the growth potential scope of assets of Islamic banks in the key markets of the countries of the Organization of the Islamic Conference (OIC) in the coming years, subject to the implementation of the optimal scenario to \$ 4.095 trillion the United States, amounting to about 3.3% of global banking assets. The best scenario for the Reuters news agency the opinion suggests a comprehensive regulatory support for Islamic finance development in the OIC member countries' markets, and one hundred percent penetration of Islamic banking in the banking markets in proportion to the number of the Muslim population in these countries. Other sectors of the Islamic economy such as halal food sector standards, produced in accordance with Shariah requirements; Muslim clothing sector, allowing Muslims to observe the instructions of Islam to public activity outside the home; tourism and leisure sector, such as hotels with separate beaches for men and women; pharmaceutical sector and special cosmetics that are free of alcohol and ingredients derived from pork, also experiencing rapid growth. The number of Muslims in the world is estimated at about 1.6 billion people. This figure clearly shows how significant and attractive to the business sector is the consumption. One could argue that not all Muslims are righteous and strictly observe the regulations of Islam relating to food and clothing. But according to a study by The New Forum, held in 2018, 87% of the world's Muslims see religion as «very important aspect» and 93% Muslims keep the fast during the holy month of Ramadan. Global consumer spending on Muslim halal food standard and other products related to the Muslim way of life according to a Reuters report at the end of 2012 are estimated at 1.62 trillion US dollars and spending growth in 2018 is forecast to 2.47 trillion US dollars. Satisfying such a high demand will be difficult to implement without the infusion of appropriate investment in production. The need for producers and retail chains such investment will inevitably lead to an increase in demand for Islamic banks and issuance of sukuk to attract long-term capital.

Growing Islamic banking sector itself will need to attract more and more long-term capital to cover the growing demand for funding by customers. Therefore,

Islamic banks will also go to the sukuk market is offering investors new issues of Islamic certificates. However, in 2017 we saw a reduction in the volume of sukuk issues. As the latest trend data and issues sukuk review presented in the report the agency Thompson Reuters «Sukuk Forecast & Perception Study 2014», for the first 9 months of 2013 the volume of primary issues of sukuk fell by 27.5% to US \$ 79 billion from the level in 109 billion US dollars over the same period of 2012. According to the report of Zawya «Sukuk Quarterly Bulletin 4Q13» for the entire 2013 volume of sukuk issues amounted to 115.485 billion US dollars, compared with the number 135 717 000 000 US dollars for 2012. Despite the drop in the volume of sukuk in 2019, Reuters report shows the growth of a positive attitude on issues of sukuk outside the traditional developed Malaysia and the GCC Islamic markets.

The growth in the less developed markets of sukuk and development of new markets sukuk signals opportunities for the global sukuk market in 2014. Sukuk trading sector expects new sukuk issues in a number of emerging market countries, Oman, Morocco, Azerbaijan, Libya, Tunisia, and possibly Egypt. According to Reuters the study about 70% of leading companies – organizers of issuing sukuk believe that the liquidity and trading volumes sukuk reduce the cost of manufacture between sukuk and bonds. Demand for sukuk is expected to pass sentence. Report Reuters data show expectations of reducing the gap between supply and demand for sukuk to \$ 187.4 billion in 2018 from \$ 230 billion in 2014. According to the survey Reuters demand for sukuk could double over the

next 3 years, supported by strong economic growth in the countries of the MENA region and the spread of market-based instruments in emerging markets. The growth in global demand for sukuk is forecast to reach 421 billion US dollars by 2016 from the level of \$ 240 billion in 2012, according to a survey of 169 institutional investors and companies – organizers of the issues conducted by Reuters in August and September 2013, mainly in the countries GCC and Asia. Another positive factor for the growth of sukuk Islamic Bank was that the sukuk was recognized as the official financial instrument used by banks to increase Tier I capital by banking standards Basel III. Abu Dhabi Islamic Bank (ABIB, UAE) became the first Islamic bank, to market a hybrid perpetual sukuk to meet in the amount of 1 billion US dollars of Basel III requirements on the minimum size of the first level of the bank's capital in November 2018. The bank managed to raise a record book of pre-orders for the release of more than 15 billion US dollars. The above data and the expected forecasts of experts say optimistic about the future of the sukuk market, which implies a greater attention of all market participants to this financial instrument, both in terms of using it to attract capital and to provide services for the organization and placement of this tool.

BIBLIOGRAPHY

1. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJIF-10-2018-0118/full/html>
2. <https://ikam.org.tr/images/tujise-52-pdf-ikam.pdf#page=135>
3. <https://ikam.org.tr/images/tujise-52-pdf-ikam.pdf#page=135>

РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ И УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Палтахунова Рашида Рустамовна

Казахский Национальный Университет имени Аль-Фараби
Высшая Школа Экономики и Бизнеса
«Учет и аудит», студентка 3го курса

Научный руководитель: Когут Оксана Юрьевна,
старший преподаватель

Аннотация. Развитие цифрового пространства, внедрение новых инновационных технологий привели к возникновению нового понятия в экономике, как «цифровая экономика». Именно цифровая экономика на сегодняшний день является рычагом для экономического роста, поддержания на высоком уровне конкурентоспособности, функционирования государства и предприятий.

Управленческий учет также был вовлечен в процесс цифровизации. В данной статье были рассмотрены основные этапы становления и реализации управленческого учета инновации, были выделены плюсы и минусы внедрения цифровых технологий, сделаны выводы о сложностях введения цифровизации в управленческий учет.

Ключевые слова: цифровая экономика, производство, управленческий учет инноваций, цифровизация, аналитические показатели, информационно – цифровые технологии, нефинансовая информация, модернизация, автоматизация, ERP-система.

Введение. В современных условиях, в эпоху технологических открытий и разработок, обострилась проблема цифровизации процессов хозяйствования, разработки новой модели экономического уклада и оптимального использования информационно-цифровых технологий. С каждым годом, все больше и больше мировая экономика ориентируется на такое понятие, как «цифровая экономика». Ведь, именно цифровая экономика стала показателем конкурентоспособности, развитости экономических отношений и экономического роста в целом.

Таким образом можно сказать, что цифровая экономика представляет собой деятельность хозяйствования, которая собирает большой объём информации, обрабатывает и использует итоговый анализ в цифровом виде.

Внедрение цифровизации на производстве позволяет минимизировать затраты, снижает себестоимость продукции, оптимизирует использование логистических и производственных направлений, улучшает качество и быстроту обработки данных, обеспечивает эффективное функционирование рынка труда и многое другое.

Но стоит выделить и недостатки цифровизации: в-первую очередь это киберпреступность, нарушение и вторжение в информационную базу незаконным путём. Также можно выделить неравенство в распространении и развитии цифровизации в крупных городах и районах периферии, что усложняет взаимодействие между ними. К потенциальным рискам цифровизации можно отнести сокращение рабочих мест, автоматизация всех подсистем и структур может значительно сказаться на массовом сокращении потребностей в трудовых ресурсах.

Основная часть. Наша страна старается не отставать от мировых тенденций и активно ведет внедрение цифровизации во все отрасли экономики. Еще в 2017 году Президент РК выступил с посланием «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность», в рамках которой была разработана государственная программа «Цифровой Казахстан».

Главными приоритетными задачами для Казахстана стало: развитие и цифровизация промышленности, сельского хозяйства, а также электроэнергетики; расширение ИКТ сетей и инфраструктуры; цифровизация логистики и транспорта; развитие человеческого капитала; перестройка государственных органов в процессе цифровизации и многое другое. Можно сказать, что данная программа подразумевает реорганизацию уже сложившейся экономики страны, и одновременно развитие новой индустрии будущего.

Четвертая промышленная революция- включает в себя продвижение нового уклада в экономической системе. Нельзя точно определить масштабы цифровой экономики. Однако, можно заметить, что на такие страны как США и Китай приходится примерно сорока процентов стоимости, которая возникает в мировой экономике, в сфере информационных технологий.

Стоит отметить, что процесс цифровизации является довольно трудоемким и затруднительным. Так как, не все отрасли можно с легкостью цифровизировать. Отрасли непромышленного характера, а именно сфера услуг, медиабизнес, телекоммуникация, где нет производства материального продукта поддаются переходу на цифровизацию намного легче. Учет материальных ценностей, постоянный контроль за необходимым их количеством и уровнем, составление смет, бюджетирование усложняют процесс цифровизации, поскольку необходимо тщательно подходить к учетно- аналитическим показателям организации, уделять им должное внимание.

Управленческий учет является главной информационной базой для внутренних пользователей, в частности для собственников и менеджеров. Данный учет подразумевает массовое хранение, обработку и накопление данных, проведение расчётных работ, предоставление итоговой информации в виде отчетов и многое другое. Обширность и большие задачи, представленные перед учетом, привели к переосмыслению модернизации систем учета и экономики, в ходе развития цифровых технологий и постепенного перехода на цифровизацию.

Если раньше управленческий учет было принято использовать, как подсистему бухгалтерского учета, и его основной задачей было рассчитывать затраты и находить пути снижения издержек, то в условиях развития цифровизации расширились полномочия управленческого учета.

Теперь данный вид учета стал главным механизмом в системе анализа большой базы информации. Для максимально успешного использования потенциала управленческого учета необходимо создание единой системы технологического инструмента, установки, благодаря

которой будут разработаны учетные и аналитические структуры, предназначенные для эффективного выполнения всех поставленных задач перед управленческим учетом.

Цифровизация управленческого учета подразумевает развитие по двум векторам: внедрение новых технологий: использование информационных систем, которые будут обслуживать базу данных; систематизация информации; первичное наблюдение, накопление, обобщение информации.

Говоря о развитии управленческого учета, важно выделять такое понятие, как «управленческий учет инноваций». Данное понятие оперирует с системой накопления, сбора и обработки информации о структурных подразделениях инновационного окружения, а также включает себя внутренний потенциал и мощь предприятия.

Внешняя система по отношению к предприятию требует включения инновационных ресурсов, информацию о них; предпочтения и желания покупателей, а именно инновационные желания; деятельность и развитость инновационных сил деятельности контрагентов.

В условиях высокой активности рынка, организациям очень важно пересмотреть свою внутреннюю учетно-аналитическую систему. И включить во внутреннюю систему расходы, связанные с поддержанием на должном уровне инновационных технологий, ресурсов, инфраструктуры; определить уровень затрат на покупку тех или иных инновационных продуктов, их содержание.

Можно выделить три основных этапа, в разрезе реализации учетной системы управленческого учета в процессе цифровизации, в частности управления инновациями. В первую очередь возникает необходимость в тщательном анализе инновационных систем, инфраструктуры, инновационной мощи предприятия. В данном этапе учитываются пожелания клиентов, потребительские возможности. В совокупности, данная информация позволит вышестоящим менеджерам: определить основные направления развития производства; сформулировать основные особенности потребительских желаний; выявить необходимый объем выпуска; соотнести качество продукции с ценовой категорией.

Второй этап включает в себя корректировку поставленных целей и задач, выявление всех тактических и стратегических планов организации. На данном этапе отводится большое внимание оцениванию реальных возможностей в достижении поставленных задач, благодаря показателям финансового и нефинансового характера. Следует подчеркнуть, что изначально в традиционном управленческом учете не было понятия нефинансовая информация. Весь анализ включал в себя финансовые показатели. Однако, благодаря нефинансовой информации собирается более высокий уровень информационной составляющей части, которая поможет в решении конкретных управленческих вопросов.

К примеру, ежегодно крупные компании, банки второго уровня, некоммерческие организации в открытом доступе публикуют отчетности за год. Но, не все финансовые показатели имеют право находиться в открытом доступе, когда нефинансовая информация дополняет собранные данные, и в соответствии с МСФО, законодательством страны вносит ключевые показатели для анализа внутреннего состояния субъекта.

Последний, третий этап представляет собой контроль проектов и реализацию поставленных задач.

Процесс цифровизации управленческого учета позволит в значительной мере сократить удорожание деятельности, связанной с управлением предприятия. В свою очередь, для менеджеров и управленческого персонала возникнет большое препятствие в ускоренной работе.

Ибо, автоматизация информации, которая необходима для расчета всех аналитических показателей и подготовки итоговых результатов, будет фильтроваться самостоятельно без участия человеческого труда, что в дальнейшем может привести к получению персонала ненужной и неадекватной информации, которая не подходит для дальнейшего работы.

При формировании модели управленческого учета в условиях цифровой экономики, выделяют информационно-технологическую систему «Enterprise Resource Planning» или сокращено «ERP». ERP ресурс, приложение предназначенное для электронного трейда

данными между структурами внутри предприятия, так и с внешним миром, с потребителями, предприятиями, поставщиками. Такой обмен данными позволяет повысить эффективность ведения учета, анализа, контроля всех производственных операций, происходящих на предприятии.

Именно ERP-система стала организационным элементом компании, которая повышает оперативность обслуживания клиентов, создает и интерпретирует на разных уровнях управление. Система ERP включает в себя: соблюдение жизненного цикла продукции, следит за управлением финансами, контролирует работу персонала, следит за поставками, продажами и производством.

Плюсами и преимуществами использования данной системы является то, что, она объединяет все данные о компании в одну целостную систему, уменьшает трудозатраты, контролирует и мониторит за всеми системами и подсистемами функционирования предприятия, улучшает качество отношений между сотрудниками.

Таким образом, в широком понимании ERP-система является автоматизацией происходящих бизнес-планов в компании. К главному направлению системы относится повышение качества производственных мощностей организации, минимизация «ручных» операций, путем применения автоматизированных ресурсов.

Заключение. В заключении можно сказать, что трансформация управленческого учета будет также продолжаться, независимо от сложностей и минусов внедрения цифровизации в данный вид учета. Так как цифровая экономика будет изменяться, преобразовываться, в зависимости от мировых тенденций и быстроменяющихся новых технологий. Необходимость в развитии цифровизации главным образом опирается в расширении использовании методов, а также включении новых объектов, инструментов управленческого учета.

Цифровые технологии внесли новое осмысление к подходу использования системы управленческого учета. На сегодняшний день существенные изменения в управленческом учете направлены на создание единой систематизированной системы, как ERP-система; налаживание отношений между всеми структурными подразделениями; минимизацию трудоёмных расчетов, анализов; повышение гибкости, уровня рентабельности организации; поддержание показателей конкурентоспособности на высоком уровне и многое другое.

Если все перечисленные направления будут поддерживаться организацией, то данное предприятие будет выступать как высокоразвитое, оперативно-реагируемое, благополучный объект деятельности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Государственная программа «Цифровой Казахстан» на 2017-2020 годы. Основание для разработки – Указ Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года № 922 «О Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года».
2. Направления совершенствования управленческого учета инноваций в условиях цифровизации./Л. Ложкина,² Л. Н. Черепова,³ В. А. Ложкин, г.Москва
3. Трансформация новых видов учета в условиях глобализации цифровизации экономики/Супрунова Е.А.-2018г
4. Цифровая трансформация управленческого учета /М.А. Карленко
5. 1С: Академия ERP/Завьялкин Д. В., Гаврилова Е. В., Пальчиков И. Б. -2019

ЦИФРЛЫҚ ТЕҢГЕ: ОЛ НЕ ҮШІН ҚАЖЕТ ЖӘНЕ ЖАҢА ВАЛЮТА НЕ БЕРЕДІ?

Өмірбай Мәдина

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
«Экономика және бизнес» жоғарғы мектебі,
Қаржы мамандығы, 3 курс

Ғылыми жетекші: Ж.К. Жорабаева,
«Қаржы және есеп»
кафедрасының э.ғ.к., доцент м.а.

Аннотация: Коронавирустық пандемия және жаппай карантин ешкім сияқты қолма-қол ақшасыз төлемдерді өте маңызды және танымал етті. Мұндай жағдайда Ұлттық банктердің цифрлық валюталарға деген қызығушылығы артқаны таңқаларлық емес. Қазақстандық реттеуші қазір электронды теңге жасаумен айналысуда. Біздің қаржы секторымыз соңғы уақытта іске қосу мүмкіндігін талқылап жатқанда, әлемнің басқа елдері қазірдің өзінде ұлттық цифрлық валюталармен тәжірибе жасап жатыр. Экономистердің пікірінше, цифрланған ақша бірнеше функцияға ие болады және ашықтық мәселесінде нақты құтқарушы болады. Осылайша, олар мемлекеттік бюджетті бөлу кезінде ашықтықты қамтамасыз етеді, Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті күшейтеді, цифрлық бақылау жүргізуге және мемлекет қандай да бір мақсаттарға бөлген нысаналы қаражаттың жұмсалудың қадағалауға мүмкіндік береді және қосымша төлем құралы болады деп күтілуде.

Кілтті сөздер: электронды ақша, цифрлық, мобильді, платформа, әмиян, аударым, цифрлық теңге.

Цифрлық теңге – бұл криптовалюта емес. Бұл крипто теңге емес.

Қазақстан Ұлттық банкінде электронды ақшаны енгізудің орындылығы мәселесі шешілетінін хабарлады. Осы мәселені түсіндіру үшін реттеуші шетелдіктердің пилоттық жобаларының нәтижелерін талдайды – бұл Қытай мен Швеция.

"Ұлттық цифрлық валютаны құру ақша-кредит саясатына әсерін алдын ала зерделеуді, технологияны таңдау мен тестілеуді, цифрлық валютаны жаппай қабылдау инфрақұрылымын құруды, оны пайдалануды заңнамалық қамтамасыз етуді және т.б. талап етеді", – деп хабарлады Ұлттық Банк.

Қаржы институты бөлшек сауда және қаржы мекемелері арасындағы есеп айырысулар үшін цифрлық теңгенің қолданылуын түсіну қажет екенін түсіндірді. Айта кету керек, бірінші жағдайда валюта қолма-қол ақшамен бірдей сипаттамаларға ие: оларды орталық банк шығарады, төлем құралы мәртебесіне ие және Орталық банктің резервтерімен қамтамасыз етіледі.

"Ұлттық цифрлық валютаның нақты сипаттамалары (операциялық модель, технологиялық платформа және т.б.) оны шығару мақсаттары мен оған қойылатын талаптарға байланысты. Бөлшек сандық валютаны шығару үшін технологиялық тұрғыдан "шот-фактураға негізделген" және "токен/алдын-ала төленген құнға негізделген" әдістер қарастырылады. "Токендерге негізделген" ұлттық сандық ақша әр түрлі электрондық сақтау құрылғыларында (әмияндарда) болуы мүмкін. Токендерді пайдалану кезінде офлайн төлем функциясын қолдауға болады. Технологияны таңдау дизайндағы артықшылыққа, функционалдық және функционалдық емес талаптарға байланысты", – деп толықтырды Ұлттық Банк.

Ведомствода цифрлық валютаның теңгеге қатысты бағамы 1:1-ге тең деп болжанғанын атап өтті. Сонымен қатар, кейбір шетелдік орталық банктер сандық валютаға пайыздарды есептеу мәселесін қосымша қарастыруда.

Цифрлық теңге деген не?

Цифрлық теңге – бұл біз көре алмайтын және қол тигізе алмайтын арнайы бағдарламаларда, цифрлық әмияндарда сақталатын ақша. Банк карталарында сақталатын электронды ақшаға ұқсас. Банк шоттарына түспес бұрын ғана теңгені Ұлттық банк қолма-қол ақша түрінде шығарады. Ал цифрлық теңгенің артында қағаз купюралар емес, токен түріндегі цифрлық актив тұр. Бұл ретте цифрлық теңге орталық банктің валютасы болып табылады. Ол Қазақстандағы қолма-қол ақшаны немесе қолма-қол ақшасыз ақшаны алмастырмайды, бірақ олармен бірге төлем айналымында өмір сүретін болады.

Цифрлық теңге бізге не береді?

Ашықтық. Бұл ақшаны бақылау оңай болады. Қолма-қол ақшамен төлеген кезде, бұл ақшаны бақылау қиын. Кейбір жағдайларда бұл мүмкін емес. Яғни, олар арқылы бір нәрсені жасыру өте оңай, және сіз оны арнасыз жасай алмайсыз, өйткені аударым тікелей жүрмейді – делдал бәрін көретін банк түрінде отырады. Егер сіздінаударымдар жайлы мәлімет керек болса, олар нені, қайда, қашан және қалай аударғанын міндетті түрде табады. Қолма-қолсыз ақшаға өту үрдісі бұрыннан келе жатыр. Сондықтан электрондық төлемдерге көшу ынталандырылады, сондықтан оны бақылау және бақылау оңайырақ болады.

Цифрлық теңге қалай тестіленеді және ол қандай пайда әкелуі мүмкін?

2021 жылғы шілде айының соңында Ұлттық Банк және оның еншілес компаниясы "төлем жүйелері мен қаржы технологияларын дамыту орталығы" "цифрлық теңге" жобасы бойынша қаржы нарығының қатысушыларымен кездесу өткізді, оның барысында пилоттық жоба бойынша өз пайымын ұсынды және оған қосылуға шақырды. Банктерге цифрлық теңгені пайдаланудың бірнеше сценарийін сынақтан өткізуді ұсынды: жеке тұлғаға әмиян шығару; цифрлық теңгені бөлу; әмияндар арасында онлайн-аударым; офлайн-аударым; мемлекеттің қатысуымен төлем.

Ұлттық банк цифрлық теңге енгізу жөніндегі зерттеу жобасының басталғаны туралы хабарлай отырып, 2020 жылғы қарашада аталған тақырыпқа практикалық қызығушылық танытты. Ақша айналымы жүйесінің дамуына жауап бере отырып, орталық банк қоғамның қажеттіліктері мен үміттерін қанағаттандыруға мүдделі, әсіресе қаржы нарықтарының инновациялық дамуына логикалық жауап ретінде халықаралық ақша айналымын қайта құру жағдайында.

Цифрлық теңгені енгізу үшін өңірлер бойынша қолма-қол ақшасыз төлемдердің біркелкі енбеуі қосымша негіз болды. 67,4%-ға дейін 2020 жылы қолма-қолсыз ақша үлесінің айтарлықтай өсуі халықтың тығыздығы мен экономикалық белсенділігінің әртүрлі болуы, телекоммуникация желілері мен интернетке қолжетімділік, тұрғындардың қаржылық және компьютерлік сауаттылығының жеткіліксіз деңгейі салдарынан барлық облыстар бойынша байқалмады. Ұлттық Банктің ойынша, цифрлық теңге интернетке қосылмай төлем жасау мүмкіндігінің арқасында өңірлер арасындағы цифрлық алшақтықты еңсерудің негізгі құралдарының бірі бола алады.

Ұлттық банк тақырыпты жеделдетіп, 2021 жылдың мамыр айында жария талқылау үшін "цифрлық теңге" баяндамасын шығарды, онда оны енгізуге қатысты негізгі көзқарастар баяндалған. Цифрлық теңге орталық банктің цифрлық валютасы болып табылатыны, қолма-қол ақшаны немесе қолма-қол ақшасыз ақшаны ауыстырмай, ақшаның қосымша нысаны ретінде жүретіні және олар төлемдер мен есеп айырысуларды жүзеге асырған кезде экономиканың барлық субъектілеріне қолжетімді болатыны көрсетілді.

Цифрлық теңгенің жүру практикасына көшуге байланысты туындайтын басты мәселе – Ұлттық банк қандай схеманы пайдаланатын болады. Цифрлық валюта -бұл әлемдік банк қауымдастығы мен Орталық банк үшін жаңа тақырып, әзірге ұлттық стандарттар мен жергілікті қаржы нарығының ерекшеліктерін ескере отырып, оны енгізудің өзіндік сценарийлерін іздеуде. Цифрлық валюта архитектурасын іске асырудың екі базалық тәсілі бар: тікелей, орталық банктің өзі цифрлық теңгемен барлық операцияларды делдалдарды айналып өте отырып жүргізеді; жанама түрде, делдалдар шешуші рөл атқарады, ал орталық банктің функциялары ақша шығаруға және делдалдарға төлемдер жүргізуге азаяды. Сондай-ақ, бұл модельдерді гибриді архитектураны құру арқылы біріктіруге болады, онда Бас банк цифрлық

валютаның тізілімін жүргізеді, ал нақты сектормен операцияларды делдалдар жүзеге асырады. Бұл опция ыңғайлы, өйткені ол Орталық банкке нарық пен клиенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бәсекелесетін жеке сектор неғұрлым өнімді болатын соңғы тұтынушылармен жұмыс істеудің ерекше функцияларын бермейді.

Әрі қарай, әрбір Орталық банк цифрлық валютаның инфрақұрылымы мәселесін шешеді: оны шығару орталықтандырылмаған желі негізінде таратылған тізілімдерді қолдана отырып өтеді ме, әлде шығару орталықтандырылған жүйе негізінде жүзеге асырылады ма. Бұл параметрлер сандық валюта жүйесінің сенімділігі мен қауіпсіздігін анықтайды. Сонымен, маңызды аспект – цифрлық валютаның технологиялық шығарылымы токен арқылы немесе негізгі банк жүйесінде ашылған шот арқылы жүзеге асырыла ма.

Мамыр айында Ұлттық Банк цифрлық теңгенің гибридік архитектурасына сүйеніп, оны токен түрінде және орталықтандырылған және орталықтандырылмаған жүйелердің комбинациясымен шығарды. Токен жеке электрондық әмияндарға жазылуы керек және олардың арасында жүре алады.

Еуразиялық Банк Басқармасы Төрағасының орынбасары Александр Наумов мұндай архитектураның қалай пайдаланылуы мүмкін екенін түсіндіреді. Бұл орталық банк бөлшек клиенттерге әмияндар шығармайды және бөлшек (клиенттік) төлемдерді орындамайды – делдалдар, Екінші деңгейдегі банктер мұны ұшқышта тікелей жасады. Ұлттық банк реттеуші ретінде электрондық ақша эмиссиясын нарық қатысушылары арасында бөле отырып, өзіне қалдырады. Мобильді қосымшаларда ЕДБ клиентке сандық ақшасы есептелетін әмиянды ашуға мүмкіндік береді.

Цифрлық теңгеге арналған платформа ретінде Ұлттық Банк R3 халықаралық консорциумының осы салада айтарлықтай танымал Corda R3 шешімін таңдады. Платформа – бұл өз кезегінде орталықтандырылмаған төлем жүйесін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін таратылған тіркеу жүйесі (DLT). Бұл шешімді, атап айтқанда, Еуропалық Одақтың, Канаданың, Жапонияның, Швецияның және Швейцарияның орталық банктері сынақтан өткізуде.

"Платформалық шешім жүйедегі ақпарат бір жерде емес, бірнеше "ұяшықтарда" сақталатын және белгілі бір ережелер мен алгоритмдер бойынша бір-бірімен ақпарат алмасатын таратылған тізілім технологиясына негізделген. Берілген ақпараттың дұрыстығы мен дәлдігі ақпаратты криптография-қорғау жолымен расталады. Салыстырмалы түрде айтсақ, платформа-бұл компьютерлер ақпарат алмасатын бірыңғай компьютерлік желі. Олардың әрқайсысында ақпараттың толық көшірмесі немесе оның қорғалған бөлігі сақталады. Осылайша, осы ақпараттың адалдығы мен тұтастығына қол жеткізіледі", – деп түсіндіреді Наумов.

Пилоттық проект

Еуразиялық банк цифрлық теңгені енгізу бойынша пилотқа алғашқылардың бірі болып қосылды. Оған қатысу үшін команда құрылып, пилоттық сценарий дайындалды. Қысқа мерзімде пилоттық сценарийді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін мобильді қосымша әзірленді, Ұлттық банктің "цифрлық теңге" тұғырнамасымен қосымшаны интеграциялау бойынша жұмыстар орындалды. Қазан айының ортасында Еуразиялық топ Ұлттық Банктің жұмыс тобына іске асырылған сценарийін көрсетіп, оң пікірлер алды.

Еуразиялық банктің пилоттық сценарийі кредитті цифрлық теңгенің көмегімен мобильді қосымшада өтеу операциясынан тұрды. Банкте арнайы тесттік стенд жасалып, оны Ұлттық Банк платформасымен біріктірді. Наумов түсіндіргендей, іс жүзінде әрекеттер келесідей болды. Шартты клиент Банктің мобильді қосымшасына кіріп, электрондық әмиянды ашу опциясын таңдады. Банк "цифрлық теңге" платформасымен орындалған интеграция арқылы Клиентті өз нодында тіркеуге бастамашылық етті, арнайы клиенттік кілттерді жасауды сұрады және әмиян ашты. Клиент өз әмиянына аударғысы келетін цифрлық теңге санын көрсетті, банк цифрлық теңгені бөлу рәсімін орындады. Бұдан әрі мобильді қосымшада клиент кредитті өтеуді жүзеге асырды. Клиенттің шотынан сандық теңгені есептен шығару және оларды Банктің әмиянына есептеу бойынша транзакция орындалды.

"Мұндай өзара әрекеттесу сыналды: әмиянды токен арқылы ашу – бұл клиентті анықтауға және әмиянда қанша ақша бар екенін түсінуге мүмкіндік беретін сандық жазба. Токен телефонда немесе басқа қорғалған жерде болуы мүмкін, бұл клиент үшін өте ыңғайлы. Егер шотқа қолжетімділік алу үшін жеке тұлғаны сәйкестендіру қажет болса, мысалы, ЖСН бойынша, токен жағдайында токеннің өзінің түпнұсқалығын тексеру жеткілікті", – деп Наумов атап өтті. Оның айтуынша, бұл интернет болмаса да, офлайнда цифрлық ақшаны пайдалануға мүмкіндік беретін негізгі технология. Мысалы, Қытай 2022 жылдың ақпан айында өтетін қысқы Олимпиада ойындарына сандық юаньмен түрлі транзакциялар жүргізуді жоспарлап отыр.

Сұхбаттасушының айтуынша, жобалық топ жұмысының маңызды элементтерінің бірі Ұлттық Банктің платформасымен интеграцияның қолжетімді әдістерін, пилоттық сценарийді сәтті іске асыру үшін оларды қалай қолдануға болатынын және қолдану керектігін зерттеу болды. ЕДБ және қаржы нарығының басқа да қатысушылары өз клиенттеріне әмияндар ашуға және цифрлық теңгемен тікелей өздерінің мобильді қосымшаларынан жұмыс істеуге мүмкіндік береді деп бағамдалуда. Фиат теңгенің цифрлық теңгеге ауысуы үшін Ұлттық банктің қандай айырбас бағамын белгілейтіні туралы айтуға әлі ерте. Нарық қатысушылары мен реттеуші бағам түзумен байланысты тәуекелдерді түсінеді, сондықтан бұл мәселеге байсалды және ұстамды көзқараспен қарайтын болады.

Әзірше нарық пилоттық жобаның аяқталуын және қорытындыларын шығаруды күтуде. Осыдан кейін Ұлттық банктің баяндамасы шығарылады, онда реттеуші жаңа бағытты дамыту бойынша өзінің көзқарасы туралы айтып береді.

Цифрлық теңге нарыққа, клиенттер мен реттеушіге не беретінін түсіну керек, дейді Наумов. Ұлттық банк "цифрдан" төлем жүйесін дамыту үшін белгілі бір артықшылықтарды және ЕДБ клиенттерінің төлемдер бойынша әлеуетін кеңейту мүмкіндіктерін көреді. Клиент үшін бұл ең алдымен интернетке қол жетімділік болмаған жағдайда өз ақшасын пайдалану мүмкіндігі. Шын мәнінде, цифрлық теңге төлем мәдениетін көтеруге, сондай-ақ экономикадағы ақша айналымының ашықтығын арттыруға тиіс, бұл да өте маңызды.

Банктер үшін цифрлық теңге ақшаны пайдаланудың жаңа технологияларын, инновациялық инфрақұрылымды жылдам енгізуге және бірегей болуы мүмкін банк өнімдерін тұтынудың жаңа тәсіліне айналады. Бұл ірі қалаларда емес, ауылдық жерлерде де оң әсер етеді, онда Интернеттің сапасы көп нәрсені қалайды. Дәл қазір электрондық коммерция мен қолма-қол ақшасыз төлемдерді одан әрі дамытуға мүмкіндік беретін әлеуетті өсу нүктелері бар, деп есептейді Наумов. Цифрлық теңгені енгізу ЕДБ-дан Ұлттық Банктің тұғырнамасымен ықпалдасу жөніндегі жұмыстарға және клиенттермен жұмыс істеу процестерін өзгертуге, оның ішінде жаңа процестер мен өнімдерді жасауға белгілі бір капитал салымдарын талап ететіні сөзсіз. Бұл, сайып келгенде, Банктің клиенттік базасын арттыруға мүмкіндік береді, деп санайды сұхбаттасушы.

Цифрлық теңгенің төлем жүйесінің дамуына әсері туралы айтатын болсақ, Наумовтың пікірінше, ол Ұлттық банктің қандай модельді таңдайтынына байланысты болады. Егер бұл толық әкімшілендіру нұсқасы болса, онда Орталық банктің өзі цифрлық теңгені жеке тұлғалар арасында бөлетін болады, мұндай модель бүкіл төлем жүйесін және ондағы ЕДБ рөлін жабады, олар мәні бойынша цифрлық теңгеден шеттетіледі. Егер таңдау жанама тәсілдің пайдасына жасалса, бұл қазіргі жүйені айтарлықтай өзгертпейді – барлық қатысушылар өз рөлдерінде қалады. Іс жүзінде ЕДБ жаңа сервис арқылы бәсекеге түсетін кезде бәсекелес нарық қалады.

Цифрлық теңгемен төлемдердің қолжетімділігі тұрғысынан нарық үшін оң сәт бар. Алайда, көптеген сұрақтарға жауап беру керек, соның ішінде транзакцияларды офлайн режимінде жүргізу-транзакциялар қаншалықты қауіпсіз болады және тәуекелдерді өлшеу керек. Егер тәуекелдерді азайтуға болатын болса, онда мұны қалай жасау керектігін түсіну керек, содан кейін ғана әрі қарай жүру керек. Сондықтан, Наумовтың пікірінше, Ұлттық Банк "цифрлық теңге туралы шешімге және банк секторының пікірін ескере отырып, оны енгізу сценарийін таңдауға салмақты түрде ұқсас болады".

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1.kapital.kz сайты
2. digital-tenge.payfintech.kz сайты
- 3.nationalbank.kzсайты
- 4.ҚР ҰБ қаржылық технологияларды дамыту орталығының өкілдерінің сұхбаттары

БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТЕГІ ЗАМАНАУИ АҚПАРАТТЫҚ ЖҮЙЕЛЕР

Әтем Меруерт Бектемірқызы

Әль-фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті,
ЭжБЖМ факультеті

Есеп және аудит мамандығы, 1 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: Оралбаева Жанар Закарияновна
э.ғ.к., профессор м.а.

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы шаруашылық жүргізуші субъектілер пайдаланатын ең танымал бухгалтерлік ақпараттық жүйелер қарастырылған. Бухгалтерлік ақпараттық жүйелер кәсіпорында іс қағаздарды жүргізуді жеңілдетеді және дұрыс шешімдерді тезірек және тиімдірек қабылдауға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: ақпараттық технологиялар, бағдарламалық құралдар, бухгалтерлік есеп, автоматтандыру.

Нарықтық қатынастар ақпараттың уақтылығына, сенімділігіне, толықтығына және сапасына жоғары талаптар қояды. Бұл талаптар автоматтандырылған ақпараттық технологиялар негізінде ұйымды басқарудың заманауи технологиясын енгізу арқылы ғана орындалуы мүмкін. Басқаруды оңтайландыру мәселелерін шешу үшін қажетті экономикалық ақпараттың үлкен ағындары өтетін бухгалтерлік есепті автоматтандыру ерекше маңызды.

Ақпараттық жүйелер бухгалтерияны жүргізудің өнімділігін арттыруға, "адами факторды" азайтуға, құжаттаманы жүргізу тиімділігінің жылдамдығын арттыруға мүмкіндік береді.

Бухгалтерлік есеп жұмысына ақпараттық технологияларды енгізу операцияларды автоматтандыру арқылы уақытты үнемдейді, бухгалтерлік есепте қателерді табуға көмектеседі, кәсіпорынның қазіргі жағдайы мен болашағын бағалауға мүмкіндік береді.

Автоматтандыру-адамды энергияны, материалдарды немесе ақпаратты алу, түрлендіру, беру және пайдалану процестеріне қатысудан босату не осы қатысу дәрежесін немесе орындалатын операциялардың еңбек сыйымдылығын елеулі түрде азайту мақсатында өзін-өзі реттейтін техникалық құралдар мен математикалық әдістерді пайдаланатын ғылыми-техникалық прогресс бағыттарының бірі [1].

Автоматтандыруды тиімді жүзеге асыру үшін біз, ең алдымен, автоматтандырылған бухгалтерлік есептің не екенін жақсы білуіміз керек. Мұны келесілерден түсінеміз [2, б. 65]:

- бухгалтерлік есепті оңтайландыру. Егер қағаз есебімен кез келген ақпаратты алу үшін бірнеше сағат жұмыс қажет болса, компьютерде ол пернені басып, үлгі басып шығарылды;

- бухгалтерлік есептен алынған ақпарат көлемінің ұлғаюы. Алдыңғы кезеңдері белгілі бір шот бойынша талдауды тек бір бөлімде, қазір компьютерде-бірнеше бөлімде көруге болады;

- бухгалтерлік есеп қателерінің санын азайту. Салық салынатын сомаларды жасырғаны үшін айыппұлдар мен өсімпұлдардың сомасын ескере отырып, бұл өте маңызды фактор, оның себебі, әдетте, қандай да бір зиянды ниет емес, бухгалтерлік қателер болып табылады;

- бухгалтерлік есептің жеделдігін арттыру. Егер бұрын қағаз жүзіндегі бухгалтерлік

есеппен бухгалтерлер бастапқы құжаттаманы орындамай, проводкаларды кешіктіріп, тоқсандық және жылдық есептерді соңғы сәтте тапсырса, қазір бұл тоқтатылды;

- бухгалтерлік есептің үнемділігін арттыру. – бухгалтерлік есептің үнемділігін арттыру. Тәжірибе көрсеткендей, көптеген жағдайларда кәсіпорында қолданылатын шоттардың жоспары мен типтік корреспонденциясын, бастапқы құжаттардың нысандарын және басқа «бағынышты бухгалтерлік параметрлерді өзгерту арқылы әр түрлі қауіпті схемаларды пайдаланбай салық салынатын шамаларды азайтуға немесе, ең болмағанда, мерзімдерді жылжытуға және салық төлемдерінің жиілігін төмендетуге болады;

- әрбір нақты кәсіпорынның ерекшелігіне байланысты басқа факторлар.

Егер мұндай жақсартулар орын алмаса, онда автоматтандыру мағынасыз – бұл түпкілікті нәтиже әкелмеді, ал қағаз журналдарын толтырудан компьютер пернелерін басуға көшу өздігінен жақсарту емес, бұл жай ғана ауыстыру.

Сонымен, бухгалтерлік есепті автоматтандыру деп бухгалтерлік есепті компьютерге көшіру нәтижесінде кәсіпорындағы бухгалтерлік есептің тиімділігі мен сапасы жоғарылайтын процесс деп айта аламыз. Бұл бухгалтерлік есепті автоматтандыру туралы шешім қабылдаудан бұрын бұл автоматтандыруды жүзеге асыратын бухгалтерлік ақпараттық жүйе бағдарламасын үздік таңдап алу керек [3, б. 66].

Бухгалтердің барлық заманауи қажеттіліктерін ескере отырып, әдістемелік ақпараттық жүйе (ӘАЖ) қандай критерийлерге жауап беруі керек екенін қарастырайық:

- Жүйенің тұтастығы және толықтығы. Заманауи жүйеде бухгалтерлік есеп пен салық салу бойынша материалдардың жеткілікті саны болуы керек.

- Сенімділік. Сенімділікті заңнамаға сілтемелер, арбитраж тәжірибесі, министрліктер мен ведомстволардың хаттарымен растауға болады.

- Жан-жақтылық. ӘАЖ пайдаланушылардың кең ауқымына бағытталған болуы керек. Ол белгілі бір салаға, стандартты емес бухгалтерлік есептің ерекшеліктеріне шамадан тыс маманданбауы керек.

- Жоғары кәсіби деңгей. Ақпараттық жүйенің материалдары тек оқыту мақсатында емес, өз тәжірибесінде үнемі қолданатын кәсіби бухгалтерге бағытталуы керек.

- Материалды ұсынудың қолжетімділігі. Ақпараттық жүйенің материалдары арнайы білімі бар, бухгалтерлік есеп пен салық салу негіздерін білетін пайдаланушыға түсінікті болуы керек. Баптар мүмкіндігінше қысқа және мазмұнды болуы керек, оқуға және зерттеуге көп уақытты қажет етпеуі керек.

- Қолданудың қарапайымдылығы. Құрылымы мен сызбасы анық болуы керек. Ол ыңғайлы кеңейтілген іздеуге ие болуы керек, оның көмегімен пайдаланушы қажетті материалды оңай таба алады.

- Практикалық құндылық. Бухгалтерлік есеп пен салық салу бойынша тәжірибелік мысалдар тәжірибеде қолданылуы керек, яғни материалдарда мыналар туралы ақпарат болуы керек:

а) іс жүзінде кездесетін жағдайлар;

б) бухгалтерлерде жиі сұрақ тудыратын жағдайлар;

с) аралас жағдайлар туралы ақпаратты қамтуы керек.

- ӘАЖ материалдары өзекті және жасалынған әрекеттер мерзімі көрсетілуі керек, осылайша пайдаланушы ақпараттың қаншалықты өзекті екенін бағалай алады.

- Пайдалану үшін қол жетімділік. Интернетке қол жетімділік болуы, өйткені кез-келген компьютерден қосылуға мүмкіндік болуы керек.

- Кері байланыс. Ақпараттық жүйенің көптеген пайдаланушылары жүйені әзірлеушілермен кері байланысқа қызығушылық танытуы мүмкін:

а) қателер туралы хабарлау;

б) тілек немесе алғыс білдіру;

с) ақпараттық жүйеде жоқ қызықты жағдайды қарастыруды ұсыну. Сондықтан кез келген заманауи ақпараттық жүйе кері байланысқа мүмкіндік беруі керек [3].

Жоғарыда айтылған критерийлерді ескере келе өзінің қуатты технологиялық

мүмкіндіктерінің арқасында Қазақстандағы БАЖ нарығындағы «1С: Бухгалтерия», «Парус» бағдарламасы, «БЭСТ – 6» және «Турбо Бухгалтер» автоматтандырылған бухгалтерлік жүйелерін көш басына лайықты деп атап көрсетуге болады.

Жоғарыда аталған бағдарламалардың кейбіріне қысқаша тоқталайық.

1. «1С: Бухгалтерия» бағдарламасы ERP-жүйелер арасында көшбасшылар қатарында, «1С» Қазақстан, Белоруссия, Украина, Қырғызстан, Ресей, Латвия нарығын ойдағыдай меңгерді, тіпті Болгария, Румыния, Польша, Қытай және Вьетнамда қолданыста. Бүгінгі таңда бұл ең танымал және сатылатын өнім. Бұл бағдарламаның танымалдылығын қуатты жарнама, дамыған дилерлік желі, төмен баға және сауатты маркетингтік стратегия қамтамасыз етті. Жүйенің негізгі мүмкіндіктері «шоттар – бас кітап – баланс» схемасына оңай сәйкес келеді. Жалпы, «1С: Бухгалтерия» бағдарламасын шағын кәсіпорынның білікті бухгалтері үшін құрал жүйелерінің ішкі класына жатқызуға болады, өйткені ол одан әрі жеке пайдалану үшін кейбір параметрлерді қажет етеді. Негізгі компоненттер пайдаланушыға қол жетімді болмаса да, кіріктірілген тілде жазылған функционалды конфигурацияларды өзгерту үшін толығымен қол жетімді. Бұл пайдаланушыларға кәсіпорын жұмыс істейтін конфигурацияны тез және тиімді өзгертуге, оған жаңа тапсырмаларды, құжаттарды, бухгалтерлік жүйелерді енгізуге және Заңнаманы өзгертуге бейімделуге мүмкіндік береді.

2. «Галактика – Парус» корпорациясы Windows жүйесінде «Парус» бағдарламасын ұсынады. Бағдарлама әртүрлі бейіндегі шағын және орта өзін-өзі қамтамасыз ететін кәсіпорындарға арналған. Ол бухгалтерлік есепті ғана емес, сонымен қатар кәсіпорынның қаржы-шаруашылық қызметін автоматтандыруға мүмкіндік береді.

3. «БЭСТ» жүйесі бірінші кезекте сауда жүйесі болып табылады, бірақ соған қарамастан кәсіпорындағы есептің барлық негізгі учаскелерін автоматтандыруды қамтамасыз етеді (есеп айырысу шоттарын, кассаларды, есеп беретін тұлғалармен есеп айырысуларды жүргізу, негізгі құралдар мен материалдарды есепке алу, жалақыны есептеу) және кез келген бейіндегі кәсіпорындарды автоматтандыру үшін сәтті пайдаланылуы мүмкін. Жүйелік Интерфейс пайдаланушыға бағытталған, сондықтан көптеген параметрлерді пайдаланушы әзірлеуші мамандарының қатысуынсыз өздігінен жасай алады. Айта кету керек, «БЭСТ» жабық жүйе болып табылады және оны пайдаланушы өзгерте алмайды[4].

Қазақстандық ақпараттық өнімдер нарығында көптеген ресейлік және шетелдік автоматтандырылған бухгалтерлік жүйелер ұсынылған. «1С: Кәсіпорын» бағдарламасы бухгалтерлік бағдарламалардың бестселлері деп атауға болады. Оның құрылу және даму тарихы компьютерлік бухгалтерлік есептің ақпараттық технологияларының ауысуының жарқын көрінісі болып табылады: MS-DOS операциялық жүйесінде жұмыс істейтін қарапайым АЖО-дан бастап, Бухгалтерлік есеп және аудит саласындағы қазақстандық стандарттардың талаптарына сәйкес келетін ірі кәсіпорын ауқымындағы бухгалтерлік есептің компьютерлік жүйелерін құруға дейін [5].

Көптеген кәсіпорындар үшін қолайлы көптеген стандартты конфигурациялар бар, бірақ олардың бірде-біреуіде белгілі бір компанияны есепке алуға жарамсыз болып қалу жағдайлары болады. Бұл жағдайда белгілі бір кәсіпорынның ерекшелігін көрсетуге бағытталған жаңа қолданбалы шешім жасалуы керек. "1С" осындай қондырмаларды жасауға мүмкіндік береді.

Жеке қолданбалы шешімдерді әзірлеудің икемділігі, сондай-ақ қолданыстағы шешімдерді жетілдіру платформаның кең функционалдығы арқасында қол жеткізіледі, оның ішінде: конфигурация нысандарының алуан түрлері, пайдаланушы түрлерін құру мүмкіндігі (8.3 платформасында пайда болды), кіріктірілген сұрау тілі және т. б.

Шағын компания үшін конфигурацияны жүзеге асырудың мысалын қарастырамыз. Конфигураторды іске асыру үшін келесі нысандар құрылды және конфигурацияланды:

- анықтамалықтар: "тауарлар", "қызметкерлер", "өлшем бірліктері", "клиенттер", "Номенклатура", "Қоймалар", "номенклатураның нұсқалары", "номенклатураның қосымша қасиеттері", "Субконт", "жұмыс кестелерінің түрлері";

- константтар: "нөмірлеу префиксі", "Бухгалтерлік есеп", "жалақы есебі", "клиенттердің

есебі"; – құжаттар: "кіріс жүкқұжаты", "қызмет көрсету", "қызметкерлерге есептеу", "номенклатураның бастапқы қалдықтарын енгізу";

- аударымдар: "номенклатура түрлері";

- есептер: "Материалдар", "қызмет көрсету құжаттарының тізілімі", "қызметтер рейтингі", "табыс", "қызметтер тізімі", "клиенттер рейтингі", "әмбебап", "қасиеттері бойынша материалдар қалдықтары", "айналым-сальдо – өңдеу: "деректермен алмасу";

- сипаттама түрлерінің жоспарлары: "номенклатураның қасиеттері", "субконто түрлері";

- шот жоспарлары: "негізгі";

- есептеу түрлерінің жоспарлары: "негізгі есептеулер";

- мәліметтер регистрлері: "жұмыс кестелері", "номенклатура қасиеттерінің мәндері", "бағалар";

- жинақтау тіркелімдері: "материалдардың қалдықтары", "материалдардың құны", "сату";

- Бухгалтерия тіркелімдері: "басқарушылық";

- есептеу регистрлері: "есептеу".

Бұл шешім қарапайым кадрлар мен бухгалтерлік есепті жүргізуге, тауарлардың кірісі мен шығынын бақылауға, қойма есебін және көрсетілген қызметтердің статистикасын жүргізуге мүмкіндік береді.

Бухгалтерлік есепті автоматтандыру кәсіпорынның негізгі міндеттерінің бірі болып табылады, өйткені ол қажетті операциялардың жақсырақ орындалуын қамтамасыз етеді және бухгалтерлік есептің бүкіл процесін жеңілдетеді. Автоматтандыруды енгізу үшін тапсырмалар мен қолда бар ресурстар негізінде қажетті бағдарламалық өнімдерді таңдау керек. Дегенмен, білікті мамансыз ақпараттық технологияны пайдалану мүмкін емес. Себебі тәжірибесіз, бағдарламаны меңгермеген бухгалтер бұл бағдарламаларды тиімді қолдана алмайды. Сонымен, бүгінгі күні ақпараттық технологиялар бухгалтерлік есеп қызметінде маңызды рөл атқарады деген қорытынды жасауға болады. Олар бухгалтерлік есептің әртүрлі аспектілерін қамтиды және қолмен жүргізілетін әдістерге қарағанда айтарлықтай артықшылықтарға ие. Заманауи ақпараттық технологиялар бухгалтерге сұранысқа ие және мобильді маман болуға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, бухгалтерлік есепті автоматтандыру олардың қызмет ету көлеміне қарамастан кәсіпорындар үшін қажет екенін атап өткен жөн. Автоматтандырылған бухгалтерлік есеп жүйесін енгізу бухгалтерлік есептің тиімділігін және кәсіпорынның одан әрі дамуын қамтамасыз етуге көмектеседі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Зубренкова О.А. Значение информационных технологий в бухгалтерской деятельности. // Вестник НГИЭИ. 2011. №4 (5).

2. Брага В.В. Компьютеризация бухгалтерского учета: Учебное пособие. – М.: Финстатинформ, 2009. – 481 с.

3. Стричко Е.Г. Роль информационных систем в бухгалтерской работе. // Бухгалтерский учет. – №2. – 2014. – С.123-125.

4. Садыкова Л.Г. Проблемы и перспективы автоматизации бухгалтерского учета в условиях трансфера новых технологий, знаний / Ежегодная конференция «Использование программных продуктов 1С в учебных заведениях» // ООО «1С» [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.1c.ru/rus/partners/training/edu/theses/?y=2013&s=72&t=1937>

5. Байдыбекова С.Қ. Бухгалтерлік есепте ақпараттық жүйелерді қолдану қажеттілігі /қв. Журнал «СТАТИСТИКА, ЕСЕП ЖӘНЕ АУДИТ» 4 (47) 2012.

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF SMALL BUSINESSES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THEIR IMPACT ON APPROACHES TO INNOVATION

Tazabek Damir Talgatuly

Al-Farabi KazNU, Higher School of Economics and Business
Finance, 3rd course student

Scientific adviser: Kurbanova K.A.
MSc, senior lecturer

Introduction. Research that reveals the mechanisms for the formation and development of small businesses is of great interest both to the public and the scientific and academic community, and to public authorities, contribute to a better understanding of the socio-economic processes taking place in the small business segment in particular and the economy of Kazakhstan as a whole. At the same time, in many studies, primary attention is paid to macroeconomic conditions and tools to support small businesses: improving legislation, including tax legislation, expanding access to financial and property resources, reducing administrative barriers, developing interaction between small and large businesses, searching for new opportunities in creating small business of the economic basis of local self-government, etc. As a result of these studies, recommendations are developed for use by state authorities and business associations at the republican, regional and municipal levels. The specific direction considered in the article is the management of the introduction of innovations in small businesses of the real sector of the economy, with an operational-market strategic orientation, i.e. created by the owners to carry out long-term activities aimed at the systematic receipt of profit from the use of property, the sale of goods, the performance of work or the provision of services to consumers. This emphasis is due to the fact that, in general, in the global economy, the relative availability of technological equipment and financial capital determines the shift in the focus of high competitiveness to the area of knowledge management and creative human resources. At the same time, innovation management is considered in the context of the enlarged stages of the life cycle of a small enterprise [1].

Main part. Innovation is not only a collection of individual projects, but also a continuous process of initiating, developing and selecting innovative ideas, as a result of which new projects are born and implemented. Thus, some kind of integral system of indicators is needed, which is visible and easily controlled and perceived by the management, which in its entirety makes it possible to comprehensively assess the success of introducing a separate innovation and compare the success of introducing different innovations with each other. The values of reporting indicators can be adjusted depending on the influence of factors that do not depend on the activities of the enterprise, namely, taking into account the risks associated with the introduction of innovations.

Let's formulate the requirements that apply to the system of indicators:

- long-term – indicators in the system should be formed for the future, at least for 3-5 years, to allow for both retrospective and prospective analysis of the organization's innovative activities;
- connection with competitiveness – the indicators should be related to the competitiveness of the organization in specific markets for a specific period;
- measurability – the most important indicators should be expressed in absolute, relative and specific values (for example, profit, profitability of goods and production, unit price of goods).

They can be calculated on the basis of the financial documents of the organization and current management reporting;

- managerial usefulness – the indicators should be aligned with the overall planning system in the organization and innovation planning;
- complexity – indicators should reflect different aspects of the organization's activities (financial, marketing, operational, personnel management);
- adaptability – the system of indicators in terms of approaches to their calculation should be

able to adapt to the peculiarities of the innovation activity of a particular enterprise. To assess the introduction of innovations, a variety of indicators can be applied in various ratios and directions. This objectively necessitates the choice of a generalizing indicator, the level and dynamics of which can be used to judge the change in the success of innovation implementation. At the same time, a generalizing indicator of the success of introducing an innovation allows, at the stage of making a decision on its implementation, to judge the ratio of costs and results of implementation in an enlarged way.

Thus, as a system of indicators for assessing the introduction of innovations in small businesses, we offer a set of:

1. Generalizing indicator.

2. Partial indicators structured according to two dimensions: areas of the 4E model and areas that are fundamentally important for the innovative development of the small sized business.

Methods for evaluating the effectiveness of investments are divided into 2 categories [2]:

- Performance evaluation methods that do not include discounting
- Methods for evaluating effectiveness, including discounting.

Methods that do not include discounting are often applicable in business practice. It is small businesses that primarily use indicators such as:

- undiscounted cash flow for the reporting period;
- cash balance at the end of the period.

This is due to the following objective circumstances:

- cash flow forecasting is directly related to forecasting the volume of sales of basic goods and services, which is vital for small businesses;

- small businesses, as a rule, do not have significant cash reserves, and in conditions of high dependence of the organization on the changing external environment, they are interested in tight control of cash flows and balances;

- the calculation of these indicators does not present significant difficulties for the heads of small businesses, even those who do not have an economic education, which are the majority in the conditions of Kazakhstani business.

Methods using discounting, like other financial methods, have both advantages and disadvantages.

The net present value of the project is the present value of future receipts minus the present value of all current and future expenses and is calculated using the following formula [3]:

$$NPV = \sum \frac{C_t}{(1+r)^t} - C_0$$

where C_t - the amount of money in the corresponding interval;
 r - discount rate.

If $NPV = 0$, then the cash flow generated by the innovative project exactly compensates for the initial financial resources invested in the project. If $NPV > 0$, then the project generates profit, and after settlement with creditors at a fixed rate, the remaining profit accumulates. If $NPV < 0$, the project will not pay back the initial investment.

Consideration of the advantages and disadvantages of the NPV method allows us to recommend it to the leaders of small businesses for a generalized assessment of the effectiveness of innovations. But the net present value or net present value is recommended to be used in conjunction with another indicator that can compensate for the shortcomings of the specified one. We propose to use the internal rate of return (IRR) as such an indicator.

IRR is the average rate of return that will be earned over the life of the project. IRR is defined as the discount rate that equalizes the present value of the investment made and the expected income from the project.

$$\sum \frac{CIF_t}{(1 + IRR)^t} = 0$$

where CIF_t – the expected cash inflow of the corresponding interval.

As another indicator, a modified rate of return (MIRR) can be applied. This indicator is determined by the formula]:

$$\sum_{t=0}^n \frac{COF_t}{(1 + r)^t} = \frac{\sum_{t=0}^n CIF_t \cdot (1 + d)^{n-t}}{(1 + MIRR)^n}$$

where COF_t - the expected cash outflow of the corresponding interval;

CIF_t - cash inflow in period $t = 1, 2, \dots, n$;

r -barrier rate (discount rate), fractions of a unit;

d – the level of reinvestment, fractions of a unit (an interest rate based on the possible income from the reinvestment of positive cash flows received or the rate of return on reinvestment);

n -the number of periods.

When deciding to introduce an innovation and open an appropriate project, its risks should be taken into account. If the management of a small business believes that the risks are not sufficiently taken into account when calculating the performance indicator, then an additional indicator can be used that characterizes the level of expected consequences of the risk manifestation for the project, which can be calculated using the formula:

$$R = 1 - \frac{\Delta NPV}{NPV_0}$$

where R – an indicator of the expected consequences of the manifestation of project risks;

ΔNPV –possible change in the net present value from the action of risks;

NPV_0 – planned value of net discounted income without taking into account risks.

Another important issue is the correct calculation of the discount rate when determining the effectiveness of projects, since using the value of this rate, one can take into account the risk associated with its implementation. Various approaches are used to calculate it, but the most applicable of them is Weighted Average Cost of Capital (WACC) method

The formula for calculating the weighted average cost of capital (WACC) is as follows:

$$WACC = r_e \frac{E}{E + D} + r_d \frac{D}{E + D} (1 - T)$$

where r_e - the cost of equity;

E -the amount of own funds;

D - the amount of borrowed funds;

r_d - the cost of borrowed capital (the interest rate required by financial creditors);

T -income tax rate, which is intended to adjust the cost of borrowed capital.

The discount rate is calculated according to the following formula:

$$r_e = r_f + \sum d_t$$

where r_e - the desired discount rate;

r_f - the risk-free rate of return;
 $\sum d_t$ - the risk premium for investing in a given enterprise.

Because Innovative development is considered in this paper as a strategic approach to improve the competitiveness of the entire enterprise, it is advisable to use indicators that characterize the overall economic efficiency of the organization. As such a criterion, either ROA or ROI is most often used, which are calculated using the following formulas

$$ROA = \frac{NOPAT}{TA}$$

$$ROI = \frac{NOPAT}{IC}$$

where ROA – the return on assets;
ROI – return on invested capital;
NOPAT – net operating income after taxes;
TA – total assets of the enterprise;
IC – the amount of invested capital

The given profitability ratios, reflecting the efficiency of obtaining net profit with the help of certain funds used, have been widely used, but they have one significant drawback – they ignore the costs of raising the capital used. Therefore, we decided to use the indicator of economic value added (EVA) for the purposes of assessing the overall effectiveness of innovative activities of small businesses.

Economic value added is the profit of an enterprise from ordinary activities, net of taxes, reduced by the amount of payment for all capital invested in the enterprise

EVA can be calculated using one of the following formulas:

$$EVA = NOPAT - WACC * IC$$

$$EVA = (ROI - WACC) * IC$$

A positive EVA value characterizes the efficient use of capital; the value of EVA, equal to zero, also characterizes a certain kind of achievement, since in this case investors (owners of the enterprise) actually received a rate of return that compensates for the risk; a negative value of EVA characterizes the inefficient use of capital.

Consideration of the indicator of economic value added shows that this indicator can be used as a general indicator of the economic efficiency of innovative activities of small businesses, since, among other advantages, it, unlike ROA and ROI, takes into account capital costs.

Conclusion. In the article, a system of indicators was developed for assessing success in relation to small businesses. The generalizing criterion (measure) for evaluating the effectiveness of innovation implementation allows in general terms to judge the ratio of costs and results of implementation for the enterprise as a whole.

Auxiliary indicators of success are designed to measure individual components of costs and results in relation to individual elements of the organizational system.

In order to select and justify a generalizing indicator, the well-known methods for evaluating the effectiveness of projects NPV, IRR, MIRR, PI, EVA were considered.

As a generalizing indicator for assessing the success of innovations, we have proposed an indicator of economic value added.

The article proposes a system of partial indicators of the success of introducing innovations in small businesses based on the application of the “4E” model (economic, efficiency, effectiveness,

ethics), which is convenient for use in the real management practice of small businesses. At the same time, as a complementary approach to the formation of a system of private indicators, by analogy with the widely used approach of the balanced scorecard (too difficult in our opinion for small businesses), it is proposed to use the main areas of management actions in the field of innovation support, the importance of which was substantiated in the article.

LIST OF REFERENCES:

1. Valdajcev SV. Ocenkabiznesa i innovacij. – M.: Filin, 2007. – 336 s.
2. Vseobinvesticiyah i innovacijah. Biznes-spravochnik. – M.: AFON, 2015.-188 s.
3. Galdickaya S.N., Baldin K.V., Barysheva A. V. Innovacii: Uchebnoe posobie. – M: Dashkov i K, 2016.- 382s.
4. Druker Piter F. Biznes i innovacii: per. s angl. – M.: OOO «I.D.Vil'yame», 2017. – 432 s
5. Zavlin P. N., Vasil'ev A. V. Ocenka effektivnosti innovacij: SPb: Izdatel'skiy dom «Biznes-prensa», 2006.
6. Innovacionnyj menedzhment. Spravochnoe posobie/ Pod red. Zavlina P.N., Kazanceva A.K., Mindeli L.E. – SPb.: Nauka, 2007. – 560 s.
7. Krylov E.I., Vlasova V.M., Zhuravkova I.V. Analiz effektivnosti investicionnoj i innovacionnoj deyatel'nostj predpriyatiya: Ucheb. posobie. – 2-e izd., pererab. idop. – M.: Finansy i statistika, 2013.

THE RISKS OF DIGITAL TRANSFORMATION OF THE BANKING SYSTEM OF KAZAKHSTAN DURING COVID

Kadyrbek Aktoty Sarsenbekkyzy

KazNU, Economics faculty,
Accounting and audit, 1 master's degree

Scientific adviser: Professor Sagieva R.K.

Abstract

Purpose – to investigate the level of digitalization in banking system of Kazakhstan and to analyze its security

Methodology – the article analyzed data gathered by statistics of the countries

Originality / value – is to gather all the information about the digitalization in banking sphere and analyze its efficiency both in security terms and usability

Findings – digitalization of banking system in Kazakhstan is relative for every bank. However overall digitalization has increased a lot in last 5 years. Scamming in banking system have grown after pandemic times.

Keywords – Banking system, Bank, Kazakhstan, Digitalization

Introduction

In 21st century the world has changed. So did banking system. Casual life cycle of any bank has changed during this time. Traditional services that were previously provided in branches second-tier banks, switched to an online format through Internet banking and mobile applications, increasing the speed of use and the availability of banking products for the population and business.

In a short period of time, the pandemic has mobilized the digital potential of Kazakhstani banks, giving the consumer a new level of opportunity and comfort. At the same time, with clear consumer benefits, digitalization is a source of new risks – unauthorized access to personal data, loss of information, or the impossibility of conducting a transaction in the event of a technical malfunction of systems and communication channels, cyberattacks. The latter is beginning to be of particular concern to global experts.

Main body

Digitalization is world-wide trend nowadays and nobody can argue that. However, there are some spheres that need to be highly cautious about such big changes in their spheres. One of such spheres is of course banking system and economy as a whole. From the very beginning banking sector

is highly regulated sector as it has an impact not only on some group of people, it has an impact on the world. As globalization is taking more and more share in our lives, we get more dependent on each other. If few centuries before, economic crisis of one country would have an impact only on bordering countries, nowadays any shock in any country will have at least some impact on any other country. That makes any of us and any of countries highly dependent on each other. Taking into account that we live in market-driven economies, that means that banking system of any country has a huge impact on any other as well. So, it means that banking system plays huge role not only on citizens of a country, it has an impact on the world as we all are bounded by chains of globalization.

As we understood the importance of banking system in our lives, now we understand the importance of any changes made to the banking system.

Digitalization has many positive sides, it makes our day-to-day lives much better. It eases the structures of the banks too. However, this trend brings many difficulties in the security of the banks.

As digitalization is something new, it was quite hard to regulate it in the beginning of its journey. While digitalization was taking huge shares of the system with every decade.

First steps to digitalization were taking in 1950s with the emergence and active distribution of cards. In 1960s first ATMs have started to be used. In 1980s first banking computers and IT solutions have been implemented in the sphere. Afterwards, starting from 2000th the trend of the digitalization started huge expansion. Especially, over the COVID in 2020 the rules of the game has changed a lot. Unfortunately, not all the banking system was ready for that.

For example, in Kazakhstan we can see clear picture of the success of the digitalization in the banking system. Some of the banks are still not able to implement all the needed systems in their work, meanwhile it hurts their reputation and usability. On Kazakhstani banking market we can clearly see the trend, and of course leading place in the race is taken by Kaspi.

Technologies take over

According to the data announced at the recent Profit Finance Day conference in Almaty, by 2035, using online services will be carried out 90% all transactions, up to 30% funds will be allocated using online services, and the task of banks is to manage to find their place in the changing realities. Today, according to World Bank and ID Finance, fintech penetration in China is 69%, in Russia - 43%, In Kazakhstan -21%, so we can talk about serious growth potential. The question is how effectively this potential will be realized.

Unlike their Russian counterparts, Kazakh banks are not yet very active in introducing digital services such as online chats with a live person, providing a unified history of transactions for all products, and managing products and limits. Some banks have too complicated the procedure for correcting personal data, especially when it comes to changing the phone number.

The development of the direction of digital biometric identification is inextricably linked with the need to ensure security, and here risks cannot be ruled out.

And the risks of the digitalization in banking are still on the agenda. As an example, we can take t already perhaps forgotten, but very popular at a time bank of Astana. Which, in fact, was the first to use high technologies. The bank could issue a card online and it would came to the consumer within a couple of working days. At that time, it was nonsense, this technology was very convenient and also the level of digitalization of the bank was very high. This contributed to a large influx of client audiences. But, unfortunately, loyalty and trust to this player was small. Exactly so, after the president spoke about this bank as unreliable. The bank collapsed in the first week after the statement, not even living for 5 years. The bank later paid the refund to its clients, but there were still problems with this. This can be considered one of the proofs of the riskiness of digitalization of the banking system.

Pandemic times and the banking security

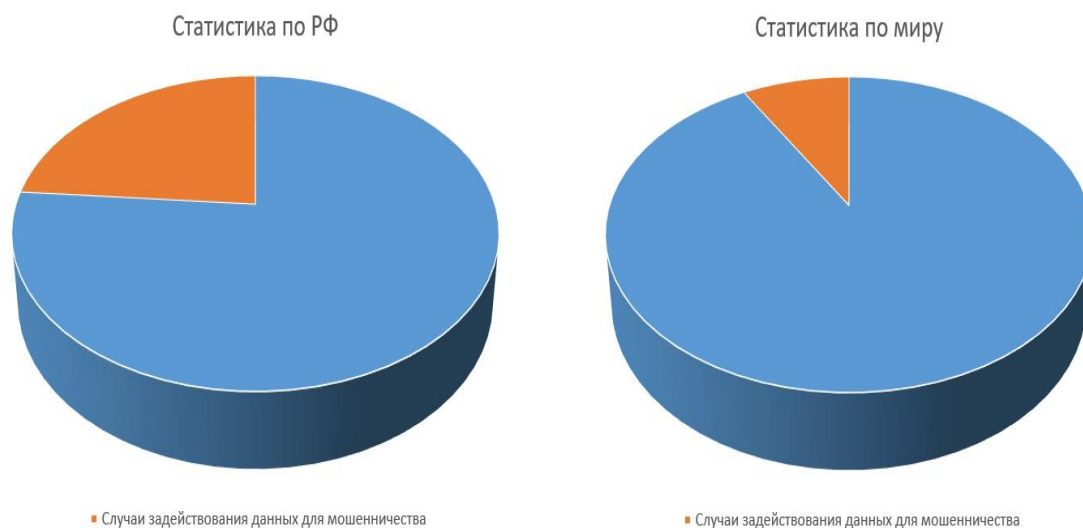
S&P Global Ratings' report Cyber Risks in a New Era: Impact on Bank Ratings, published at

the end of May this year, refers to the increasing frequency of cyber-attacks on banks. “While reliable statistics on the number of cyber incidents are not always available (in part because only a fraction of the information can be disclosed), we see an increase in the number of media reports of successful cyber-attacks on financial institutions,” the agency’s analysts wrote in the report. They believe the banking sector is becoming increasingly vulnerable to cybercriminal risks, as covid restrictions and telecommuting mechanisms "have forced banks and other financial institutions to increase digitalization."

In order to prioritize the issues, I have analyzed some data about the percentages of different attack in banking system. Out of 28% customers that said their personal bank accounts were target of cyber-attack:

- 11% percent was phishing
- 10% identity theft
- 6% account takeover
- 5% malware

However, it is worldwide data and there are clearly some differences between Kazakhstani banking system and the worldwide one. First of all the volume of scamming. In the graphs bellow you can see the statistics of banking scamming in Russia (first one) and worldwide (second), it is obviously seen that the volume of scamming in Russia extremely higher than in world. Taking into account that Kazakhstani market and Russian one are same, we can state that there are high possibilities of being scammed in CIS countries than worldwide. There maybe different reasons for that. However, the main one is that online-banking is relatively new technology in our countries, meaning that people are not yet adopted to it. Plus financial intelligence in CIS countries are on low level.

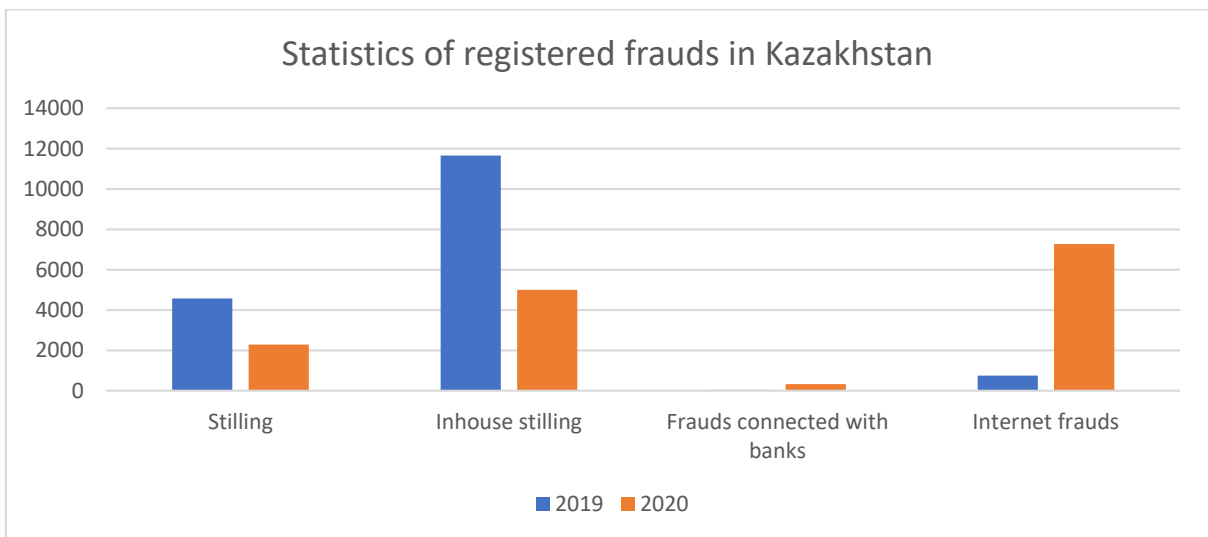
Graph 1. Comparison of Russian and worldwide statistics on scamming online

Graph 2. Types of frauds faced more in Russia

However interesting fact is that while online banking during pandemic time were blossoming, all the banks has started implementing as much services as possible in to their mobile apps. Meanwhile people had to start using those technologies with no excuse. As all the countries has issued the quarantine state.

That brought new challenges to the banking system of Kazakhstan. The online banking scamming have blossomed same as the banking system itself.

Graph 3. Statistics of registered frauds in Kazakhstan

Cases of online scamming has increased more than 10 times, while physical stilling decreased.

Conclusion:

Digitalization in banking system of Kazakhstan has grown in 5 years with a big influence of Kaspibank. However, not all the banks of Kazakhstan have accomplished that aim. During pandemic time all the banks were pushed towards the trend, so did people. Due to the worldwide quarantine many people were also pushed to use all the services online, including banking systems.

However, people and banks were not fully prepared for that, so scamming in the internet has increased 10 times in 2020, comparing to 2019.

Taking that into account, banks and the country try to regulate the industry and stabilize the

situation. Many different technologies were implemented over this time too, such biometric recognition, and several layers of security.

Nevertheless, those security measures are still not enough, so both people and the banking system still suffers after the pandemic times.

The recommendations for this issue is that banks should work on current projects connected to digitalization. However, the main issue with banking system is the financial intelligence of the Kazakhstani people. Government and banks should implement courses, for example as Tinkoff bank did in Russia. People should be more aware of that, through different sources of information. Third recommendation is that police should out some more attention to the problem and implement some new type of services in which people can state about the possible ways of scamming ans report about happened ones.

REFERENCES:

1. https://forbes.kz//finances/finance/davlenie_usilivaetsya_1628042875/?
2. <https://rus.azattyq.org/a/29176257.html>
3. https://www.vedomosti.ru/personal_finance/blogs/2021/03/11/860962-rost-rossiiskogo-rinka-e-commerce
4. <https://newtimes.kz/eksklyuziv/117473-iz-karmannikov-v-internet-moshenniki-kazakhstanskije-vory-tozhe-pereshli-na-distantsionku>
5. <https://mgimo.ru/upload/iblock/2ef/Инновации%20в%20менеджменте.pdf>
6. https://www.tadviser.ru/index.php/Статья:Тренды_банковской_информатизации
7. <https://www.bcg.com/ru-ru/about/bcg-review/digitalization-client-way>
8. https://forbes.kz//finances/finance/davlenie_usilivaetsya_1628042875/?

УПРАВЛЕНЧЕСКИЙ УЧЕТ: КАК АВТОМАТИЗИРОВАТЬ В КОМПАНИИ

Юсупова Роза

Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
Высшей Школы Экономики и Бизнеса,
Специальность «Учет и Аудит», студент 3го курса

Научный руководитель: Когут О. Ю.

Аннотация. Основной целью данного исследования является определение особенностей автоматизации внутреннего учета через призму организационно-управленческих аспектов, а также экономического эффект от этого процесса

Ключевые слова: Управленческий Учет, автоматизация, ПО, рейтинг ПО, характеристики ПО.

Вступление. Автоматизация в области финансов, управленческого и бухгалтерского учета является ключевым показателем успеха в бизнесе, достигаемым за счет сокращения повторяющихся административных задач и обеспечения согласованности и безошибочности данных. Независимо от отраслевой специализации или размера компании, финансовые, управленческие и бухгалтерские процессы являются жизненно важными элементами любого бизнеса. Во многих случаях финансы и бухгалтерский учет часто являются одной из первых бизнес-функций, которые необходимо тщательно изучить при оценке бизнес-целей, задач и стратегий. Руководители бизнеса ожидают, что отдел финансов и бухгалтерии будет работать максимально эффективно, чтобы обеспечить быструю обработку платежей, преследование должников и своевременное создание отчетов для обмена информацией и помощи в принятии решений.

Содержание. Автоматизация существующего процесса управленческой отчетности, направленная на сокращение как часов, затрачиваемых на отчетность, так и зависимости от человеческого фактора, повышение точности отчетности и смещение акцента с технической на аналитическую работу с отчетами.

Для предоставления отчетности в сроки, оптимальные для принятия решений и управления, этот процесс требует оптимизации и автоматизации.

Автоматизация управленческого учета позволяет вести отчетность в строго установленные сроки и оперативно реагировать на любые изменения внешней и внутренней среды компании.

Результатом автоматизации управленческого учета может быть:

- специальные автоматизированные инструменты расчета или другие элементы отчетности, отвечающие предварительным потребностям клиента;
- полноценная система автоматизированной управленческой отчетности.

Кроме того, клиент получает следующие преимущества:

- сокращение часов, затрачиваемых на управленческую отчетность;
- возможность предоставления управленческой отчетности на регулярной основе в жестких временных рамках даже в условиях быстрого закрытия ;
- перенос акцента с технической обработки исходных данных на оценку их адекватности и анализ отчетов;
- возможность подготовки консолидированных или комбинированных управленческих отчетов для группы и автономных отчетов для каждой организации группы на основе одного набора расчетных файлов.

Подход к автоматизации управленческого учета

Подход к автоматизации управленческого учета аналогичен автоматизации отчетности по МСФО , но также может включать следующие этапы:

- Разработка управленческой учетной политики компании.
- Оценка адекватности существующей у клиента методологии управленческого учета.
- Разработка финансовой структуры группы компаний.
- Анализ возможностей увеличения детализации существующих отчетов.

ПОЛИТИКА УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА

Разработка управленческой учетной политики: от основы учетной политики до подготовки подробного руководства по ведению бухгалтерского учета.

Учетная политика является ключевым элементом, обеспечивающим сопоставимость управленческих отчетов, что позволяет принимать обоснованные решения на основе отчетных данных.

Подход к политике управленческого учета

При разработке политик управленческого учета команда должна детально анализировать деятельность компании, ее бизнес-сегменты и взаимодействие между ними, существенность отдельных операций, возможности бухгалтерских и других информационных систем, а также перспективы развития компании.

Учетная политика является связующим звеном между реальностью и бухгалтерским учетом. Для пользователей финансовой отчетности очень важно понимать и знать эту учетную политику.

Найдите баланс. С одной стороны, мы учитываем видение владельцев и руководства компании. С другой стороны, мы намерены привести политику управленческого учета в соответствие с передовой практикой и принципами, на которых основывается учетная политика по МСФО.

Работа в двух измерениях. Сотрудничество с клиентом одновременно в двух направлениях:

- Методология. В этом измерении мы закладываем принципы и правила того, как операции или события в деятельности компании должны отражаться в ее управленческих отчетах.

• Технические характеристики. В этом измерении мы определяем структуру и спецификацию управленческих отчетов.

Что является результатом разработки политики управленческого учета?

Результатом услуги является комплект документов, регламентирующих и составляющих основу системы управленческого учета в компании:

- учетная политика – совокупность принципов и правил управленческого учета;
- подробное руководство по ведению бухгалтерского учета – подробная инструкция по применению данных принципов и правил при составлении отчетности в соответствии с политикой управленческого учета.

Заключение. Автоматизация процессов внутри компании устраняет ручные процессы, связанные с финансовой консолидацией и внутригрупповыми закупками между двумя или более предприятиями. Автоматизация внутригрупповых транзакций дает вам возможность уменьшить количество ошибок, возникающих при ручной обработке, и повысить производительность всех бизнес-подразделений.

ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ЭЛЕКТРОННЫЕ РЕСУРСЫ:

1. <https://www.codelessplatforms.com/blog/automation-in-finance-and-accounting/>
2. <https://finacademy.net/materials/article/avtomatizaciya-upravlencheskogo-ucheta>
3. <https://1solution.ru/services/upravlencheskiy-uchyey/>

ИННОВАЦИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУДІ БАҒАЛАУДЫҢ ЖЕКЕ КӨРСЕТКІШТЕРІН НЕГІЗДЕУ

Бап Назиман Нұрланқызы
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ВШЭБ,
Қаржы мамандығы, 4^{ші} курс студенті

Ғылыми жетекші: Нурмагамбетова А.З.
э.ғ.к., PhD, доцент м.а.

Инновацияларды енгізу ұйым жұмысының әртүрлі аспектілеріне әсер етеді. Сонымен қатар, инновациялар — бұл жеке жобалардың жиынтығы ғана емес, нәтижесінде жаңа жобалар туылып, іске асырылатын инновациялық идеяларды бастамалаудың, дамытудың және іріктеудің үздіксіз процесі болып табылады. Осылайша, басшылыққа жақсы байқалатын және оңай басқарылатын индикаторлардың белгілі бір тұтас жүйесі қажет, олардың жиынтығында жеке инновацияны енгізудің сәттілігін жан-жақты бағалауға және әртүрлі инновацияларды енгізудің сәттілігін бір-бірімен салыстыруға мүмкіндік береді. Есептік көрсеткіштердің сандары кәсіпорынның қызметіне тәуелді емес факторлардың әсеріне байланысты, атап айтқанда инновацияларды енгізу кезіндегі тәуекелдерді ескере отырып түзетілуі мүмкін.

Көрсеткіштер жүйесіне қойылатын талаптарды тұжырымдаймыз:

- ұзақ мерзімділік – жүйе құрамындағы көрсеткіштер перспективаға, кем дегенде 3-5 жылға қалыптасуы тиіс, ұйымның инновациялық қызметіне ретроспективті де, перспективалық талдау да жүргізуге мүмкіндік беруі тиіс;
- бәсекеге қабілеттілікпен байланыс – көрсеткіштер белгілі бір кезеңдегі нақты нарықтардағы ұйымның бәсекеге қабілеттілігімен байланысты болуы керек;
- өлшемділік – маңызды көрсеткіштер абсолютті, салыстырмалы және нақты шамалармен көрсетілуі керек (мысалы, пайда, өнім мен өндірістің рентабельділігі, өнімнің нақты бағасы). Оларды ұйымның қаржылық құжаттары және ағымдағы басқару есептілігі негізінде есептеуге болады;
- басқарушылық пайдалылық – көрсеткіштер инновацияларды ұйымдастыру мен жоспарлаудағы жалпы жоспарлау жүйесімен түйісуі керек;

- кешенділік – көрсеткіштер ұйым қызметінің әртүрлі аспектілерін (қаржылық, маркетингтік, операциялық, персоналды басқару) көрсетуі тиіс;
- бейімділік – көрсеткіштер жүйесін есептеу тәсілдері бойынша оларды белгілі бір кәсіпорынның инновациялық қызметінің ерекшеліктеріне бейімделе алуы керек [1].

Біз экономиканың нақты секторындағы шағын бизнес кәсіпорындарына қатысты қажетті бастапқы жағдайлар мен іске асыру процесіне сүйене отырып, аз көлемді және күрделі, бірақ сонымен қатар басшылар үшін түсінікті болып, жоғарыда көрсетілгендермен салыстырғандағы көрсеткіштер жүйесі қолайлы деп санаймыз. Біз кірістерді шығысқа түрлендіру процестерінің жиынтығы ретінде ұйымның қызметі туралы түсінікке сүйенуді ұсынамыз. Содан кейін ұйымның қызметін бағалау көрсеткіштері (оның ішінде инновацияларды сипаттайтын) басқарушылық тәжірибеде кеңінен қолданылатын «4Е» моделіне сәйкес келесі топтарға біріктірілуі мүмкін [89] (1 сурет):

1 сурет – Ұйым қызметін бағалау салаларының «4Е» моделі [2]

- Үнемділік (economy) – кәсіпорын қандай да бір түрлендіру процесінің кіріс ресурстарын қаншалықты арзан сатып алғандығының өлшемі. Осы саладағы көрсеткіштер сұраққа жауап беруге арналған: «Біз алынған нәтижелерге аз кіріс ресурстарымен қол жеткізе аламыз ба?»;

- Тиімділік (efficiency) – кірістер мен шығыстар арасындағы қатынасы. Тиімділік кәсіпорынның кіріс ресурстарын шығыс нәтижелеріне қаншалықты түрлендіретінін көрсетеді. Бәсекелестік және нарық жағдайында ұйымдар тиімділікті арттыру, бағаны төмендету және/немесе кірісті ұлғайту қажеттілігін үнемі сезінеді. Мемлекеттік кәсіпорындар үшін тиімділікті арттыру бюджеттерді «қысқарту» жағдайында да өзекті болып табылады;

- Нәтижелілік (effectiveness) – қызметтің түпкі нәтижелерінің қойылған мақсаттар мен міндеттерге сәйкестік өлшемі. Тұтастай алғанда, ұйым үшін бұл ең алдымен оның тұтынушыларының қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетінің өлшемі болып табылады;

- Әділдік (ethics) – барлық қызмет пайдаланушыларға, ұйым қызметкерлеріне тең қарым-қатынас, заңнама талаптарын орындау, қоршаған ортаны сақтау және т.б.

Бұл модель шағын бизнес басшылығына ұйымдағы инновациялық процесті жоспарлау және бақылау үшін қарапайым және жақсы байқалатын басқару құралын ұсынады. Бұл өте маңызды, өйткені компанияның инновацияға немесе жаңа білімді игеруге [3], әсіресе оның пайдалылығын құндылық түрінде бағалау немесе оның болашақтағы қаржылық нәтижелеріне әсерін анықтау міндеті қойылған кезде, нақты қабілеті қиын нәрсе болып табылады.

Сонымен қатар, инновациялық қызметті бағалаудың жеке көрсеткіштерін келесі салалар негізінде қалыптастыру қажет болып көрінеді, олардың шағын бизнес кәсіпорындарының

инновациялық дамуы үшін маңыздылығы жоғарыда атап өтілген осы жұмыста негізделген:

- ұйым ішінде инновациялық ахуалды, мәдениетті және құрылымды қолдайтын атмосфера құру;
- бенчмаркинг және қарызға алынған инновацияларды енгізу;
- ұйымның жалпы маркетингтік бағдарын құру және қолдау;
- ұйымның білімін басқару жүйесін құру;
- жоғары білікті және шығармашыл қызметкерлерді жұмысқа қабылдау және сақтау;
- бірлескен әзірлемелер мақсатындағы стратегиялық альянстар, тәжірибе қауымдастықтарына қатысу.

Инновацияларды енгізуді бағалау үшін әртүрлі арақатынастар мен бағыттарда әртүрлі көрсеткіштерді қолдануға болады. Бұл объективті түрде қорытынды көрсеткішті таңдау қажеттілігімен анықталады, оның деңгейі мен динамикасы бойынша инновацияны енгізудің сәттілігінің өзгеруіне баға беруге болады. Сонымен, инновацияны енгізудің сәттілігінің қорытынды көрсеткіші оны енгізу туралы шешім қабылдау кезеңіндегі шығындар мен енгізу нәтижелерінің арақатынасын үлкейтуге мүмкіндік береді.

Осыған орай, шағын бизнес кәсіпорындарында инновацияларды енгізуді бағалау көрсеткіштерінің жүйесі ретінде біз мыналарды ұсынамыз:

1. Қорытынды көрсеткіш.

2. Екі өлшем бойынша құрылымдалған жеке көрсеткіштер: «4Е» моделінің салалары және шағын бизнес кәсіпорындарының инновациялық дамуы үшін қағидатты түрде маңызды салалары.

1 кестеде мұндай жүйенің жоғарыда тұжырымдалған талаптар жиынтығына сәйкестігі тексерілді.

1 кесте – «Қорытынды» + 4Е және даму салалары бойынша жекелері» көрсеткіштер жүйесінің талаптарына сәйкестігін тексеру

№	Талаптары	Сәйкестікті тексеру
1	Ұзақ мерзімділік	Жүйе кез-келген уақыт аралығында көрсеткіштерді ұсынуға мүмкіндік береді. Шектеулер ұйымның қоршаған ортаны болжауға және іс-әрекеттерді жоспарлауға деген жалпы қабілетімен ғана байланысты.
2	Бәсекеге қабілеттілікпен байланыс	Шағын бизнестің бәсекеге қабілеттілігі тұтынушыны өнімдермен қамтамасыз ету үшін бәсекелестерге қарағанда арзан және сапалы болу мүмкіндігімен байланысты. 4Е моделі шағын бизнес кәсіпорындарының негізгі операциялық қызметін бағалаумен тікелей байланысты. Ал инновациялық дамудың маңызды салаларына назар аудару ұзақ мерзімді, тұрақты бәсекеге қабілеттілікке назар аударуды қамтамасыз етеді.
3	Өлшемдік	Шағын бизнес кәсіпорындарының басқарушылық және қаржылық есептілігіне кірістерге (шығындарға, ресурстардың шығындарына), шығыстарға және олардың қатынастарына байланысты көптеген көрсеткіштер кіреді. Шағын бизнес кәсіпорындарының инновациялық дамуының маңызды салаларына басқарушылық есептілікке назар аудару осы басшылықтың қажеттілігіне сенімді болған жағдайда мүмкін болады. Жалпыланған көрсеткішті жеткілікті ақпарат бар қаржы саласымен байланыстыру оңай болады.

4	Басқарушылық пайдалылық	Қызметкерлер саны аз және айтарлықтай формализацияланбаған басқару жүйесі бар шағын бизнес кәсіпорындарының көрсеткіштердің көлемдік жүйесін енгізу оңай болмайды. Алайда, біртіндеп енгізу жолы инновациялық дамуды бақылаудан басқа, ұйымдағы жоспарлау мен бақылаудың жалпы жүйесін жақсартуға мүмкіндік береді. Осылайша, уақыт өте келе жүйені енгізудің синергетикалық әсерін күтуге болады.
5	Кешенділік	Жүйе ұйым қызметінің әртүрлі аспектілерін (қаржылық, маркетингтік, операциялық, персоналды басқару) көрсететін көрсеткіштерді толық көлемде пайдалануға мүмкіндік береді.
6	Бейімділік	Жүйе нақты таңдауды және есептеу тәсілін шектемей, көрсеткіштерді таңдау үшін жалпы шеңберді ғана белгілейді. Бұл шағын бизнес басшыларына жүйенің шығармашылық бейімделуі мен дамуына мүмкіндік береді.

Жүргізілген тексеру шағын бизнес кәсіпорындарында инновацияларды енгізуді бағалау үшін ұсынылған көрсеткіштер жүйесінің жарамдылығын көрсетті. Қабылданған шешім негізінде қорытынды және жеке көрсеткіштерін таңдау қажет.

2 кестеде шағын бизнес кәсіпорындарындағы инновацияларды басқарудың негізгі, маңызды салаларына және «4Е» моделі бойынша бағалау салаларына сәйкес келетін жеке көрсеткіштері көрсетілді. Белгілі бір шағын бизнес кәсіпорны өз саласының ерекшелігін және маркетингтік мақсатты ескере отырып, өздері үшін ең қолайлы таңдай алатындай етіп көптеген көрсеткіштер бөлінді [4].

Ұсынылған көрсеткіштердің мәнін анықтау үшін мүмкін тәсілдері мен мағынасын дәйекті түрде қарастырамыз.

1. Менеджмент деңгейін арттырудан алынған үнемдеу.

Ұйымдастырушылық құрылым саласында инновацияларды енгізу және басқару жүйелерін жетілдіру кезінде жоспарлауда, басқарушылық бақылауда, өкілеттік беруде және т.б. оң әсерлер пайда болады. Ресурстар мен дайын өнімді басқаруды автоматтандыру деңгейі өсіп жатыр.

Бұл көрсеткіш шағын бизнес кәсіпорындары қызметінің ерекшелігіне қарай мынадай негізгі пайда факторларын қамтуы мүмкін:

1. Қойма қорлары, резервтік қорлар және дайын өнім қорлары деңгейінің жалпы төмендеуі;

2. Өндірістік емес уақыт шығынын азайтуға негізделген ұйымдастырушылық ресурстардың өнімділігі;

3. Босатылған немесе одан да көп пайдаланылатын кеңсе, қойма және өндірістік кеңістік.

2. Жаңа ұсыныс басталған (берілген) сәттен бастап инновациялық жобаны іске қосуға дейінгі уақыт.

Бұл көрсеткішті өлшеу үшін инновациялық идеяның пайда болу сәтін (ішкі немесе қарызға алынған) және оны шағын бизнес кәсіпорындарының практикасына енгізумен байланысты нақты жұмыстың басталу сәтін дәл белгілеу қажет. Бұл ұйымның білімін басқару саласындағы басшылықтың жұмысын білдіреді, мысалы, инновациялық идеялар базасын ұйымдастыру арқылы жұмысын білдіреді. Идеяларды іске асыруды кешіктіру уақыты тұтастай алғанда шағын бизнес кәсіпорындарының инновациялық сезімталдық дәрежесін нақты сипаттайды, ол қарым-қатынас жағдайының, ұйымдастырушылық мәдениеті мен құрылымының ерекшеліктерімен анықталады.

3. Қызметкерлердің инновациялық процеске қатысу пайызы.

Идеяларды генерациялауға, инновацияларды енгізудің белгілі бір кезеңдеріне қатысатын қызметкерлердің үлесі ретінде анықталады. Шағын бизнес үшін, әдетте, қызметкерлер саны аз, қызметкерлердің инновациясына жоғары қатысу (ең жақсы жүз пайыз) өте маңызды.

4. Компанияны инновациялық деп санайтын клиенттердің пайызы.

Ол сауалнамаға қатысқандардың бүкіл жиынтығына қатысты компанияны инновациялық деп санайтындардың үлесі ретінде тұтынушыларға сауалнама жүргізу арқылы өлшенеді. Шағын бизнес үшін тұтынушылардың көз алдында оның қарым-қатынас атмосферасының, мәдениеті мен құрылымының инновацияларына ашықтық дәрежесін растау өте маңызды. Бұл көрсеткіштің төмен мәні осы саладағы көшбасшылық декларациялар мен клиенттердің көз алдында нақты тәжірибе арасындағы мүмкін болған алшақтық туралы дабылы болып табылады.

5. Жаңа өнертабыстар мен ноу-хауды енгізу нәтижесінде үнемдеу.

Өнертабыстар мен ноу-хау енгізілген салалардағы есепті және алдыңғы кезең шығындарының арасындағы айырмашылық ретінде өлшенеді. Қатаң бәсекелестік пен ақша тапшылығы жағдайында шағын бизнес үнемі шығындарды мүмкіндігінше мұқият басқаруға мәжбүр болады.

Инновациялық қызметті бағалаудың жеке көрсеткіштерінің ұсынылған жүйесі [5]:

- шағын бизнес кәсіпорындарының инновациялық дамуын басқару кезінде басқарушылық шешімдер қабылдау үшін формализацияланған базаны (объективті сандық немесе сапалық деректер) белгілеуге мүмкіндік береді. Бұл көптеген инновациялық жобалардың ұзақ мерзімді перспективасы, ұйым қызметінің әртүрлі аспектілеріне әсері және жоғары тәуекелдері бар екенін ескерсек, өте маңызды;

- қазіргі бизнес-процестерге инновацияларды «енгізуге» және жаңа идеялар жасайтындар, басқару тобы және басқа қызметкерлер арасында қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік бере отырып, компанияның стратегиялық мүдделерін білдіруге мүмкіндік береді;

- компанияның ағымдағы операциялық қызметі мен инновациялық бастамалар арасында ресурстарды негізді түрде бөлуге көмектеседі;

- инновацияларды енгізу шығындарының тиімділігін анықтауға мүмкіндік береді;

- жоспарланған кезеңдегі компанияның инновациялық әлеуетіне қатысты үміттерді анықтауға және жоспарланған көрсеткіштерді есепті кезеңдердегі мәндерімен салыстыра отырып, «тар» жерлерді — нәтижелері қойылған мақсаттарға сәйкес келмейтін процестерді көруге мүмкіндік береді;

- қызметкерлерді ұжымдық және жеке бастамашыл жұмысқа ынталандыруға мүмкіндік береді. Нақты тұжырымдалған өршіл мақсаттар қызметкерлерді алға қойылған мақсаттарға жетуге ұмтылуға итермелей отырып, оларды қызықты етеді. Инновацияларды енгізу бойынша жұмыс нәтижелеріне жауапкершілік сезімі дамып келеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Баффет У. Эссе об инвестициях, корпоративных финансах и управлении компаниями./пер.с англ. – М.: Альпина Бизнес-Букс, 2015.

2. Грачева М.В., Фадеева Л.Н., Черемных Ю.Н. Моделирование экономических процессов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. – 351с.

3. Друкер Питер Ф. Практика менеджмента: пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2011. – 398 с.

4. Лялин В.А., Воробьев П.В. Финансовый менеджмент: Учеб.пособие. -2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Издательский дом «Бизнес-пресса», 2011. – 144 с.

Морозов Ю.П. Инновационный менеджмент: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010.

ҚАЗАҚСТАНДА МАЙНИНГ: РЕТТЕУ, ПЕРСПЕКТИВАЛАР ЖӘНЕ КЕДЕРГІЛЕР

Жолдыбаев Ілияс

әл- Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Экономика және Бизнес Жоғары Мектебі
«Қаржы» мамандығы, 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: Ж.К. Жорабаева,
«Қаржы және есеп»
кафедрасының э.ғ.к., доцент м.а.

Аннотация

Қазақстан бірнеше экономикалық және мәдени кеңістіктің қиылысында орналасқан-ел Ресей, ТМД, Қытай және Еуропа тарапынан бір мезгілде ықпал етуде. Бұл крипто нарығын реттеудің қосарлы сипатына әсер етеді.

Жалпы, биліктің әрекеттері криптосекторға деген қызығушылықты көрсетеді. Елде орталықтандырылмаған валюталардың айналымына тыйым салынғанымен, бұл үшін жауапкершілік белгіленбеген. Сонымен қатар, АХҚО үшін криптореттеудің неғұрлым прогрессивті нормалары белсенді әзірленуде. Бұл ретте Республика ұлттық цифрлық валютаны (CBDC) іске қосу бойынша жарыстан тыс қалмайды. 2021 жылдың мамыр айында Қазақстан Ұлттық Банкі цифрлық теңге шығару жоспарын жариялады.

Алайда, криптосекторды мемлекеттік қолдау туралы айтудың қажеті жоқ, қабылданған заңнама оның дамуына алғышарттар жасамайды. Елде майнингтің тым жылдам дамуы оның заңнамалық шектелуіне алып келуі мүмкін, соның нәтижесінде Қазақстан Ресей немесе Канададағы КҚИ хешрейт географиялық таралуында өзінің екінші орнын береді.

Бірақ биліктің дұрыс әрекет етуімен және крипто секторының қолдауымен елде майнинг индустриясының көшбасшысы болуға және алдыңғы қатарлы блокчейн юрисдикциясына айналуға барлық мүмкіндік бар.

Кілтті сөздер: майнинг, криптовалюта, биткоин, майнер, блокчейн.

Қытайда криптовалютанан өндіруге тыйым салынғаннан кейін Қазақстан Республикасы биткоин желісінің хэш-ставкасын бөлу бойынша екінші орынды иеленді – бұл ел бірінші криптовалютаның барлық блокчейн сыйымдылығының 18,1% құрайды. Қазақстан Республикасының блокчейнді дамыту қауымдастығының мәліметі бойынша, майнинг бес жылда елге 1,5 миллиард доллар табыс әкелуі мүмкін. Бірақ бұлай болмауы мүмкін: майнинг қуатының өсуі электр энергиясының тапшылығына әкеліп соқты және билікті осы сала өкілдеріне шектеу қоюға мәжбүр етті. Бәлкім, көп ұзамай ел биткоин өндірудегі алғашқы үштіктегі орнын жоғалтып алуы мүмкін. Біз республиканың майнерлерге не ұнағанын, елде криптовалюталар қалай реттелетінін және Қазақстандағы майнинг саласының болашағы қандай екенін анықтадық.

Қазақстан биткоин майнингінде екінші орынды қалай иеленді?

Кембридждегі баламалы қаржы орталығының мәліметтеріне сәйкес, Қытайда майнингке тыйым салынғаннан кейін Қазақстан Bitcoin желісінің хешрегін елдер бойынша бөлуде екінші орынға ие болды — оған желінің барлық майнингтік қуаттарының 18.1%-ы тиесілі болды. Бірінші орынды АҚШ 35.4%, үшінші орынды Ресей 11.2% иеленді. Бұл ретте сәуір айында Қазақстанның үлесіне небәрі 8.19% ғана тиесілі болды. Бұған дейін біз нарықты қайта бөлудің себептері туралы және Қытайда тыйым салынғаннан кейін биткоин майнинг нарығы қалай өзгергені туралы айттық.

Көптеген қытай майнерлерінің Қазақстанға көшуі күтпеген жағдай болған жоқ. Ел Қытаймен шектеседі-ҚР-ға көшу оңай және салыстырмалы түрде арзан. Елде суық, шұғыл континенталды климат және электр энергиясы көп, әсіресе орталық, солтүстік және солтүстік-батыс өңірлерде (Қарағанды, Павлодар және Алматы облыстарында). Егер Қытайда электр энергиясына арналған шығыстар маусымдар бойынша қатты ауытқыған болса, Қазақстанда электр энергиясына арналған шығындар жыл бойы салыстырмалы түрде тұрақты болып қалады. Елдегі электр энергиясының орташа бағасы Ресей, Қытай және АҚШ-тағы кВт/сағ \$0,09-\$0,011 салыстырғанда бір кВт/сағ үшін \$0,05 құрайды.

Айта кету керек, Қытай майнерлері Қазақстанға Қытайда майнинг индустриясына тыйым салынғанға дейін келген. Түрлі бағалаулар бойынша, елге 50-ге жуық қытайлық тау-кен компаниялары өз қуаттарын тасымалдады. Бұл ретте қазір ҚР-да майнингке арналған 250 000-ға жуық құрылғы орналастырылған. Осылайша, мысалы, Қазақстанға BIT Mining Қытайдың ірі пулдарының бірі операциялардың бір бөлігін көшірді. Ал тамызда NBTS (Nasdaq-та тіркелген қытайлық the9 майнингтік алыбының еншілес компаниясы) қазақстандық LGHSTR компаниясымен 2021 жылдан бастап 2022 жылға дейінгі кезеңде жалпы қуаты 200 МВт майнингтік фермалар салу туралы келісім жасасты. Сондай-ақ, елде жабдықтар Bitmain майнинг жабдықтарын ірі өндіруші орналастырылған.

Майнинг секторының ірі ойыншыларын таңдау түсінікті-Қазақстанда жұмыс істеу үшін майнерлер "Астана" халықаралық қаржы орталығында (АХҚО) заңды тұлға аша алады және ірі дата-орталықтардың бірінде қуатты жалға ала алады. Мысалы, Екібастұздың маңында өткен жылы Eneгіх компаниясы ашқан 180 МВт дата-орталық орналасқан. Қазір Қазақстанда жалпы қуаты 300 МВт болатын тағы 6 дата-орталық салынуда. Бұл ретте АХҚО дата-орталықтар үшін жеңілдікті салық режимін ұсынады: заңды тұлғалардың пайдасына салық, ҚҚС, жалақы салығы және т.б. төлеудің қажеті жоқ.

Өткен күзде, Қазақстанның цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрі Бағдат Мусиннің деректері бойынша, елде \$188 млн. инвестиция жинаған 13 майнингтік Компания жұмыс істеді, Мусиннің айтуынша, 2025 жылға қарай секторға салынған инвестициялар \$1.2 млрд. жетті.

Қазақстанда криптовалюталарды реттеу

Triple A төлем компаниясының есептеулері бойынша Қазақстанда тек 324 000 адам — яғни ел тұрғындарының тек 1.73% — ы ғана криптовалюталарға ие. Салыстыру үшін, Украинада бұл көрсеткіш 5.56 миллион немесе 12.73%, Ресейде — 17.37 миллион немесе 11.91%. Жалпы, әлемде криптовалюта пайдаланушылар саны 300 миллионнан асады.

Соңғы уақытқа дейін ҚР-да криптовалюталар реттелмеді, ал қаржы реттеушілері криптосекторға қатысты консервативті көзқарастарды ұстанды. Бірақ 2020 жылдың маусымында блокчейн технологияларын, сандық активтерді (криптовалюталар) және майнинг өндірісін анықтайтын сандық реттеуді енгізу туралы Заң қабылданды.

Елде криптореттеудің екі жүйесі жұмыс істейді: АХҚО-ның жалпы нормалары мен нормалары. Бұл жерде "Астана" халықаралық қаржы орталығы — бұл елге шетелдік инвестицияларды тартуға арналған Ерекше экономикалық аймақ екенін атап өткен жөн. Ол үшін оны тәуелсіз Британдық судьялар жалпы құқық аясында басқарады. АХҚО-бұл Орталық Азия, Кавказ, ЕАЭО, Батыс Қытай, Моңғолия, Таяу Шығыс және еуропа елдерінің экономикаларын байланыстыратын қаржы және бизнес-Хабтың бір түрі. АХҚО 2017 жылы құрылды және осы уақыт ішінде онда Bitfury, Powergy, Minebest сияқты ірі компаниялар тіркелді.

2020 жылғы маусымда қабылданған жалпы криптореттеу нормаларына сәйкес, цифрлық активтер (криптовалюталар) қаржы құралы болып табылмайтын және төлем құралы ретінде пайдаланыла алмайтын электрондық-цифрлық нысанда құрылған мүлік деп танылады.

Сандық активтер екі түрге бөлінеді:

- Қамтамасыз етілген – мүліктік құқықтарды есепке алу, айырбастау және куәландыру құралы ретінде анықталған белгілер (шын мәнінде, біз стейблкоиндер туралы айтып отырмыз). Қамтамасыз етілген токендердің шығарылуы мен айналымын Қазақстанның

цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігінің Ақпараттық қауіпсіздік комитеті айқындайды.

• Қамтамасыз етілмеген – орталықтандырылмаған криптовалюталар және блокчейнде консенсусқа қол жеткізу үшін сыйақы ретінде алынған токендер, мысалы, КТС немесе ЕТН. Елде қамтамасыз етілмеген сандық активтердің шығарылуы мен айналымына тыйым салынады, заңнамада қарастырылған жағдайларды қоспағанда — өткен 17 айда бұл ерекшеліктер көрсетілмеген. Түзетулерде цифрлық активтердің эмиссиясы мен айналымы үшін жауапкершілік шаралары көрсетілмеген.

Криптовалютадан түсетін табыс мүлік ретінде салық салынады, бірақ тиісті нормалар заңнамада көрсетілмеген. Қазақстаннан тыс жерлерде цифрлық активті сатқан жеке тұлға мәміленің барлық сомасынан салық төлеуі тиіс – Салық кодексінде крипто активтер құнының өсімінің (сатып алу және сату бағасы арасындағы айырманың) жеке анықтамасы жоқ. Елде қамтамасыз етілген сандық активті сату кезінде салық салу нормасы таңбалауыштың қандай нақты активпен қамтамасыз етілуіне байланысты болады.

Майнингке тыйым жоқ, бірақ кеншілер олардың қызметі туралы билік хабардар болуы тиіс. Қабылданған түзетулер оларға өндірілген активтерге меншік құқығын бекітеді.

Ал АХҚО-да криптореттеу неғұрлым либералды. АХҚО нормалары цифрлық активтерді инвестицияларға жатқызады. Криптовалюта иелері құн өсімінен салық төлеуі керек. АХҚО реттеуінде криптовалюталарды қамтамасыз етілген және қамтамасыз етілмеген деп бөлу жоқ. Сондай-ақ, онда майнинг және сандық активтердің эмиссиясы туралы анықтама жоқ-бұл оларға тыйым салынбағанын білдіреді.

АХҚО ережелері Қазақстандағы криптовалюта индустриясының өкілдеріне криптобиржаларын ашуға және цифрлық активтерге қатысты басқа да реттелетін қызметпен айналысуға мүмкіндік береді. Ақпан айында Цифрлық даму министрі Бағдат Мусин ведомствоның АХҚО негізінде жаңа криптовалюта биржаларын құру және оларға жаһандық криптовалюта айналымының 1% дейін аудару жоспарлары туралы хабарлады. Оның үстіне әрбір транзакцияға салық салу жоспарлануда.

Бірақ әзірге парадоксалды жағдай қалыптасуда. 2018 жылы Қазақстан Ұлттық Банкі банктерге криптовалюталармен байланысты төлемдер жүргізуге тыйым салды. Осыған байланысты елде криптобиржалардың жұмысы мүмкін емес. Сондықтан АХҚО базасындағы крипто алаңдары құрылғанымен, іс жүзінде әлі іске қосылмаған, өйткені банктер әлі де олармен жұмыс істемейді.

2021 жылғы шілдеде АХҚО банктердің жергілікті криптобирждармен және криптокомпаниялармен жұмысын болжайтын криптоиндустрияны дамыту жөніндегі жобаның жоспарын ұсынды. Сондай-ақ, жоспарда АХҚО-да тіркелген банктердің бірінде заңды шоттың иесі болған инвестор крипто алаңдарында ресми түрде сауда жасай алады деп көзделген. Осы шоттан кәсіпкер криптовалюталарды сатып алып, криптобиржаларға ақша аударады. Пилоттық жоба бір жылға есептелген.

Шілде айында АХҚО қаржылық қызметтерді реттеу комитеті сондай-ақ бөлшек инвесторларды қорғау үшін олар үшін криптовалюталарды сатып алуға лимиттер белгіледі ұсынды: айына \$2 000 дейін кірісті растаусыз және расталған жағдайда \$100 000 артық емес. Лимиттер әлі қабылданған жоқ.

Қазақстанда майнингті дамыту үшін кедергілер

Қазақстанда майнингтің болашағы бұлыңғыр емес.

Елдің майнингтік секторы экологиялық тұрғысынан өсіп келе жатқан талаптарға сәйкес келмейді: электр энергиясының 90%-ға жуығы қазбалы отынмен жұмыс істейтін электр станциялары – ең алдымен көмірмен өндіреді. Билік электр энергиясын өндірудің жалпы көлеміндегі жаңартылатын көздердің үлесін арттыруға ниетті, бірақ бұл процесс ондаған жылдарға созылады.

Майнингтік жабдықты әкелу үшін компаниялар бұған Қазақстанның Ұлттық қауіпсіздік комитетінен рұқсат, сондай-ақ цифрлық даму министрлігінен жабдықты монтаждауға рұқсат алуы тиіс. Мұндай жағдайда көптеген компанияларға деректер орталықтарында қол жетімді

қуаттылықты жалға алу оңайырақ.

Бірақ Қазақстанда бос қуаттар жеткіліксіз-барлығы пайдаланылып жатыр және жұмыс істеуде. Сонымен қатар, елде электрмен жабдықтауда үзілістер бар. Кеншілердің 30-40%-ы желіге заңсыз қосылған және энергияны ұрлайды.

Майнерлердің энергия тұтынуын қысқарту үшін осы жылдың маусым айында ҚР билігі заң қабылдады, ол 2022 жылғы 1 қаңтардан бастап майнингке жұмсалған әрбір кВт·сағ үшін 1 теңге (\$0.0023) қосымша ақы енгізеді. Үкімет мұндай шешімді жаңа майнерлердің Қазақстанға көшуіне кедергі ретінде түсіндіруге болмайды – бұл елдегі майнингті заңдастыруға жасалған тағы бір қадам және бүкіл әлем бойынша майнерлерді шектеуші бақылауды ескере отырып, қажетті шара.

Дегенмен, жергілікті майнерлер биліктің бұл шешімін сынға алады – олар криптовалюталардың заңсыз майнерлермен күресу және ақ халде жұмыс істейтіндерді қолдау қажет деп санайды. Өйткені заңды майнерлер электр қуатын төлеп қана қоймай, елге шетел инвестициясын тартады. Мәселен, майнингтің арқасында елімізге 190 миллион доллардан астам қаржы түсті. Ал болашақта бұл көрсеткіш айтарлықтай артуы мүмкін. Қазақстанның блокчейн мен деректер орталықтарын дамыту ұлттық қауымдастығы алдағы бес жылда билік бұл саладан шамамен 1,5 миллиард доллар алуы мүмкін деп болжап отыр, оның 300 миллионы салық түрінде, ал қалғаны электр энергиясы үшін төленеді. Егер крипто биржалары іске қосылса, крипто секторынан түсетін кіріс шамамен 2 миллиард долларды құрайды. Сонымен бірге, қауымдастық электр қуатының жетіспеушілігімен күресудің өзіндік әдістерін жасады, бұл, ең алдымен, заңсыз майнерлерді іздеуді және жазалауды және шетелдік электр энергиясын импорттауға рұқсатты білдіреді. Сондай-ақ, қалаларда және өнеркәсіптік кәсіпорындарда майнинг фермаларын іске қосуға тыйым салу ұсынылады. Мұндай шаралар, оның бағалауы бойынша, сектордың электр тұтынуын 35%-дан астамға қысқартуы тиіс. Бірақ қосымша салық салу шетелдік инвесторлардың индустрияға деген қызығушылығын төмендетеді.

Соған қарамастан, ҚР билігі қосымша салықтарды енгізуді одан әрі жалғастырды. Қыркүйек айының соңында Қазақстанның энергетика министрі Мағзұм Мырзағалиев электр энергиясын тұтыну 2020 жылмен салыстырғанда биыл 7%-ға өскенін, бірақ бұл көрсеткіш әдетте жылына шамамен 2%-ға өсетінін мәлімдеді. Мырзағалиевтің айтуынша, сұраныстың өсуі көбінесе дата-орталықтар санының өсуіне байланысты, сондықтан олардың электр энергиясы тапшы болған жағдайда оларды тұтынуды шектеу ұсынылады. Сонымен қатар, ол Қазақстанға майнинг секторын дамыту қажет екенін атап өтті, сондықтан ел алдағы бес жылда жалпы қуаты 3 000 МВт болатын жаңартылатын энергия көздерінде жұмыс істейтін жаңа электр станцияларын салуға ниетті.

ҚР Энергетика министрлігінің есептеуі бойынша, майнингтік фермалар шамамен 1 ГВт тұтынады. Елдегі ең ірі электр станциясы шамамен бірдей мөлшерде өндіреді, ал қыста елдегі электр энергиясын тұтыну 15 ГВт құрайды.

Нәтижесінде дереу Энергетика министрлігі майнинг секторының электр энергиясын тұтынуын 100 МВт-қа дейін шектеу туралы бұйрық шығарды, ал әрбір жаңа қосылған майнинг фермасы үшін екі жыл ішінде 1 МВт лимит енгізілді. Министрліктің бұйрығында осы мерзім өткеннен кейін шектеу аяқталатыны туралы айтылмайды. Өкім жарияланғаннан кейін 60 күн өткен соң, яғни желтоқсанның басында күшіне енеді.

Сондай-ақ, қазан айының басында Қазақстан Парламентінің депутаттары елде жұмыс істейтін майнингтік фермалардың мемлекеттік тізілімін құруды ұсынды. Парламент мүшелері секторда энергия тұтынудың артуынан дабыл қағуда: шетелдік кеншілер ресурстардың үлкен көлемін тұтынады, бірақ Қазақстанға ешқандай пайда әкелмей, өз кірістерін шетелде алады. Сондықтан олар үшін электр энергиясына арнайы, көтеріңкі тариф енгізу қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. https://forbes.kz/finances/markets/stanet_li_kazahstan_mirovyim_liderom_v_oblasti_mayninga_kriptovalyut

1. <https://www.forbes.ru/finansy/452195-cto-proishodit-s-majnerami-kazahstana-i-pocemu-ih-problemy-nacalis-ese-do-protestov>
2. <https://www.nur.kz/politics/kazakhstan-economy/1959174-mayning-v-kazahstane-kak-perspektivnaya-otrasl-prevratilas-v-problemu/>
3. <https://www.zakon.kz/5030469-mayning-i-kriptoalyuty-v-kazahstane.html>
4. <https://www.vedomosti.ru/finance/news/2022/02/15/909315-povisit-nalog-maining>
5. <https://www.rbc.ru/crypto/news/62134fde9a7947063497ca46>
6. <https://esquire.kz/kakovo-to-v-maynity-kriptoalyutu-v-kazahstane/>
- 7.

ШАҒЫН БИЗНЕСТІҢ ОПЕРАЦИЯЛЫҚ-НАРЫҚТЫҚ КӘСПОРЫНДАРЫ ӨМІРЛІК ЦИКЛІНІҢ САТЫЛАРЫНДА ИННОВАЦИЯЛАРДЫ БАСҚАРУ

Қаржау Жанар Эльбурсқызы
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Қаржы мамандығы, 4^{ші} курс студенті

Ғылыми жетекші: Нурмагамбетова А.З.
э.ғ.к., PhD, доцент м.а.

Ұзақ мерзімді перспективада ұйымның инновациялар саласындағы іс-әрекет тәсілін анықтайтын инновациялық стратегиялардың негізгі нұсқаларын қарастырамыз [1] және олардың шағын бизнес жағдайында қолданылуы туралы ұсыныстар жасауға болады.

1. Жоғары білікті және шығармашылық қызметкерлерді қабылдау және ұстау.

Мұндай стратегияның айқын артықшылықтары:

- ішкі инновациялық процесті нақты бақылау;
- инновацияны ұзақ мерзімді жоспарлау мүмкіндігі;
- мұндай адами ресурстары жоқ бәсекелестердің еліктеу қиындықтары.

Кейбір жағдайларда мұндай стратегия шағын бизнеске сәттілік әкелуі мүмкін және бұл өте маңызды болып табылады. Солайша, Питер Ф. Друкер [5] XX ғасырдың көптеген ірі инновациялары шағын кәсіпорындарда, гараждарда және өнертапқыштар жұмыс істейтін үй шеберханаларында дүниеге келгенін айтады.

Алайда, шағын бизнес жағдайында мұндай стратегияның бірқатар кемшіліктері бар:

- адами ресурстарды шеберлі стратегиялық басқару шағын бизнес басшылығында жиі кездеспейтін тиісті білім мен дағдыларды қажет етеді;

- шағын бизнес кәсіпорындарының қаржы қаражаты айтарлықтай шектеулі. Нәтижесінде, олар негізінен үміткерлерді табудың ең арзан тәсілдерін қолданады (жеке танысу, газеттер мен ақысыз жарнамалық сайттар). Осындай тәсілдермен жоғары білікті қызметкерлерді табу және тарту өте қиын. Шағын бизнес жоғары білікті қызметкерлерді ұстап тұру қиын. Ғылымгерлердің материалдық мүмкіндіктері шектеулі және ұйыммен бірге өсу мен даму мүмкіндіктері көп жағдайда проблемалы болады. Сондықтан Батыс Еуропаның бірқатар елдерінде мемлекеттік бағдарламалар бар, олардың аясында жас мамандар университетті бітіргеннен кейін шағын кәсіпорындарда жұмыс істейтін болса, мемлекеттен жалақыға қосымша ақы алады.

2. Ішкі зерттеулер мен әзірлемелердің жеке бөлімшелерін құру және дамыту.

Тәуелсіз жобалардың жекелеген инновациялық бөлімшелерінің дамуына байланысты бұл стратегияны ірі компаниялар кеңінен қолданады. Сондай-ақ, Батыс Еуропа мен АҚШ-та да, дамушы елдерінде де – Үндістан, Қытай, Бразилия және т. б. қолданылады

Стратегияның артықшылықтары:

- ұйым ішінде персонал дағдыларының кең спектрін және ең алдымен технологиялық салаларда әртүрлі мүмкіндіктерді дамыту;

- ғылыми-зерттеу, маркетингтік және өндірістік бөлімшелерді біріктіру нәтижесінде инновацияларды коммерцияландыруды және оны нарықтық пайдаланудан барлық

табыстарды иемденуді толық бақылау.

Стратегияның кемшіліктері:

- бөлімшелерді ұйымдастыруға арналған қаражаттың үлкен шығындары;
- нәтижелердің белгісіздігі жағдайында үлкен уақыт шығындары. Мұндай бөлімшелердің көптеген инновациялық жобалары сәтсіз болып шығады және ірі компаниялар сәтті жобалар шығындарын өтейді, ал зерттеу қызметкерлерінің білімі мен дағдыларының артуы жаңа жобаларда сұранысқа ие болады деген үмітпен осы тәуекелдерді саналы түрде қабылдайды. Өз салаларында технологиялық-операциялық көшбасшы болып табылатын компаниялар (Toyota Motors, DuPont, General Electric, Nokia, Apple, Microsoft және т.б.) мұндай тәжірибені көшбасшылықты сақтаудың міндетті шарты деп санайды.

3. Бірлескен әзірлемелер, инновацияларды енгізу және қаржылық нәтижелер алу мақсатындағы стратегиялық альянстар.

Стратегияның артықшылықтары:

- альянс қатысушылары инновациялық жобаның сәтсіздікке ұшырау қаупін үлестіру мүмкіндігіне ие болады;

- альянстың барлық қатысушыларының есебінен пайдаланылатын ресурстар мен қабілеттер базасын кеңейту мүмкіндігі пайда болады. Өйткені, инновация инновацияны дамыту, қаржыландыру, өндіру және сату үшін әртүрлі ресурстарды қажет етеді. Мұнда Роберт М. Грант [2], біріктірілетін ресурстардың комплементарлы (бірін-бірі толықтыратын, өзара сәйкес келетін) болуының маңыздылығын көрсетеді;

- ұйым инновацияға тартылатын инвестициялар көлемін, оларды альянстың барлық қатысушыларына бөлу арқылы азайта алады.

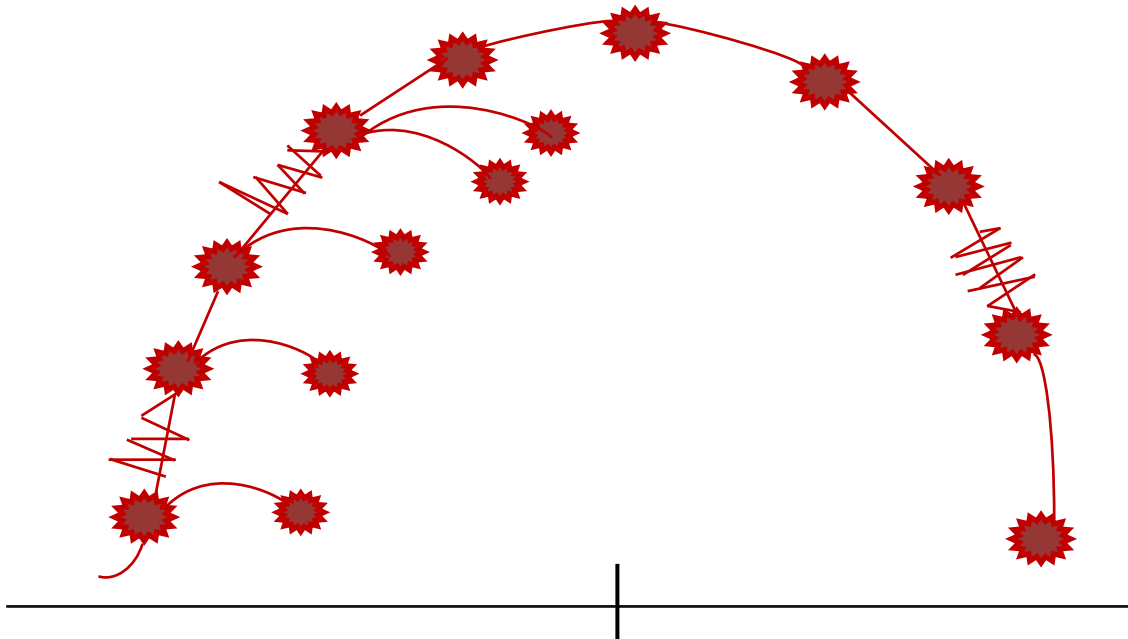
Стратегияның кемшіліктері:

- қосымша ресурстар мен қабілеттері бар альянс қатысушыларын таңдау қиынға соғады. Бұл өз саласы үшін де, жеткізушілер мен тұтынушылар салалары үшін де (егер шағын бизнес B2B саласында жұмыс істесе), іргелі және қолданбалы ғылым саласындағы ғылыми-технологиялық зерттеулерге қатысушылардың (инновацияның сипатына байланысты) жақсы білімін талап етеді.

Шағын бизнес кәсіпорындарының инновацияларын басқару тәсілдері шағын кәсіпорындардың өмірлік циклін зерделеуді, табысты және серпінді дамып келе жатқан кәсіпорындардың, оның ішінде кейіннен орта бизнес секторына ауысатын кәсіпорындардың үлесін бағалауды ескере отырып қалыптастырылуы тиіс. Мұндай талдау шағын кәсіпорындардың ішкі ортасын басқарудың маңызды тәсілдерін анықтауға мүмкіндік береді.

Ұйымдардың өмірлік циклін (ҰӨЦ) зерттеу шетелдік зерттеушілердің, мысалы, отандық зерттеушілердің [3] назарын аударады. Әр түрлі контексте компания қызметінің әртүрлі аспектілерін кеңінен қамтуға негізделген бірқатар модельдер ұсынылған. Көбінесе олар өмірлік циклдің үштен беске дейін кезеңін ажыратады, бірақ егжей-тегжейлі бөлу мысалдары бар.

Сонымен қатар, әртүрлі кезеңдерде ұйым дамуының теріс динамикасына мерзімінен бұрын көшуге әкелуі мүмкін тән қауіптер туындайды (1 сурет).

1 сурет – Ichak Adizes өмірлік циклінің моделі

I. Adizes 10 әртүрлі кезеңді анықтайды:

1. Туу (courtship): кәсіпкердің идеясының пайда болуы, компанияның мақсаттары мен қызметінің бағдарлы ауқымын анықтау;
 2. Балалық шақ (infancy): қаржылық міндеттемелердің пайда болуымен іс-әрекеттің нақты басталуы;
 3. Қарқынды өсу кезеңі (go-go): бастапқы жоғары өсу қарқыны, жеке қаржылық тұрақтылықты қалыптастыру, жеткізушілер, тұтынушылар және инвесторлар тарапынан сенімді арттыру;
 4. Жастық шақ (adolescence): компанияның алғашқы рухани қайта туылуы, негізін қалаушы ұстанған кәсіпорынды дамыту жолдарын іздеу және одан шығу мүмкіндігі;
 5. Гүлдену (prime): экономика үшін өмірлік циклдің ең қажет кезеңі. Ұйымды басқарудағы реттеу мен икемділік арасында динамикалық теңгерімге қол жеткізіледі
 6. Тұрақтылық (stable): бетбұрыс кезеңі, қаржылық тұрақсыздықтың айқын белгілері жоқ компания «қартаюының» басталуы;
 7. Ақсүйектілік (aristocracy): ұзақ мерзімді мақсаттарға назар аударудың төмендеуі, компанияның икемділігін жоғалтуы, минималды тәуекелдерге ұмтылу;
 8. Ерте бюрократия кезеңі (ерте bureaucracy): сату мен кірістіліктің теріс динамикасына байланысты компания басшылығындағы ішкі қақтығыстардың пайда болуы, проблемаларды шешудің жолдарын іздеуге назар аудармау;
 9. Бюрократия (bureaucrasy): жасанды қолдау қазірдің өзінде тиімсіз, бірақ ішінара тиімді болады;
- Өлімі (death): компанияның, оны сақтап тұруға дайын барлық көшбасшыларды жоғалту, мемлекет немесе бас компания субсидиялайтын кәсіпорындар санатына ауысуы немесе таратылуы.

Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің Ұлттық Статистика Бюросы [3] ҚР ұйымдарының демографиясы туралы өз деректерін жариялайды. Осы дереккөзге сәйкес соңғы жеті жыл ішінде 1000 ұйымға ұйымдарды ресми тарату коэффициенті күрделі динамикаға ие болды (1 кесте).

1 кесте – 1000 ұйымға ұйымдарды ресми тарату коэффициенті

бірлік

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Қаңтар	1.8	1.7	6.1	3.2	3.9	3.6	4.2
Ақпан	1.8	4.5	6.7	3.1	4.1	3.6	4.6
Наурыз	2.0	2.8	9.2	3.0	3.6	4.2	7.5
Сәуір	2.2	3.1	7.8	2.8	3.5	4.1	8.2
Мамыр	1.6	3.9	5.3	2.7	3.8	3.6	
Маусым	1.8	6.3	4.4	2.5	3.9	3.8	
Шілде	1.6	6.9	5.1	2.9	4.0	4.4	
Тамыз	1.6	6.3	4.6	2.3	2.8	4.3	
Қыркүйек	1.5	6.1	4.1	3.4	3.0	3.1	
Қазан	1.9	7.2	5.2	3.9	3.6	3.6	
Қараша	1.5	7.5	5.2	3.4	3.2	3.9	
Желтоқсан	2.1	8.3	3.1	3.9	3.6	5.0	
Қаңтар-желтоқсан	20.9	65.3	66.6	36.0	42.0	46.3	

Орташа алғанда, 2015 жылы күрт көтерілгеннен кейін, 2017 жылы ол төмендеп, келесі жылы біршама өсті, тұрақтанды.

Инновацияны басқару саласындағы жоғарыда ұсынылған стратегиялардың конфигурациясы ұйымның өмірлік циклінің барлық кезеңдеріне қатысты болғаны жарамды, өйткені ол ұйымның осы түріне тән негізгі ерекшеліктерді, кезеңге байланысты өзгермейтін ерекшеліктерді көрсетеді.

Шағын бизнес кәсіпорындарындағы білімді басқарудың негізгі бағыттары қарастырылып, инновацияларды қолдау үшін осы салалардағы басқару бойынша ұсыныстар жасалынды. Шағын бизнес кәсіпорындары жағдайында білімді басқарудың негізгі тәжірибелеріне бағалау жүргізілді. Алынған бағалаулар шағын бизнес жағдайында назарды аппараттық-технологиялық тәсілден анық және жасырын білімнің тасымалдаушысы ретінде персоналмен жұмыс істеуге және сапалы білімді бөлу, оны жинақтау жүйесін құруға және сонымен бірге қызметкерлердің адалдығын арттыруға аудару қажеттілігін растайды [4].

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- 1.Фатхутдинов РА. Инновационный менеджмент: Учебник для вузов. 6-е изд. – СПб.: Издательство «Питер», 2018. – 448 с.
- 2.Сурин А.В., Молчанова О.П. Инновационный менеджмент: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2019. – 368 с.
- 3.Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің Ұлттық Статистика Бюросының деректері – www.stat.gov.kz
- 4.Снетов С.С. Неожиданный успех организации как источник инновационных возможностей. \ Научная сессия ГУАП: Сб. докл.: В 3 ч. Ч. III. Гуманитарные науки / СПб: ГУАП, 2018. – С. 202 – 204.
- 5.Друкер Питер Ф. Задачи менеджмента в XXI веке: пер. с англ. – М.: ООО «И.Д.Вильямс», 2017

ШАҒЫН БИЗНЕС КӘСПОРЫНДАРЫНА ИННОВАЦИЯЛАР ЕНГІЗУДІ БАҒАЛАУ

Сейтжан Ақниет Таңатқызы
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
Қаржы (НЗМ) мамандығы, 3^{ші} курс студенті

Ғылыми жетекші: Курбанова К.А.
магистр, аға оқытушы

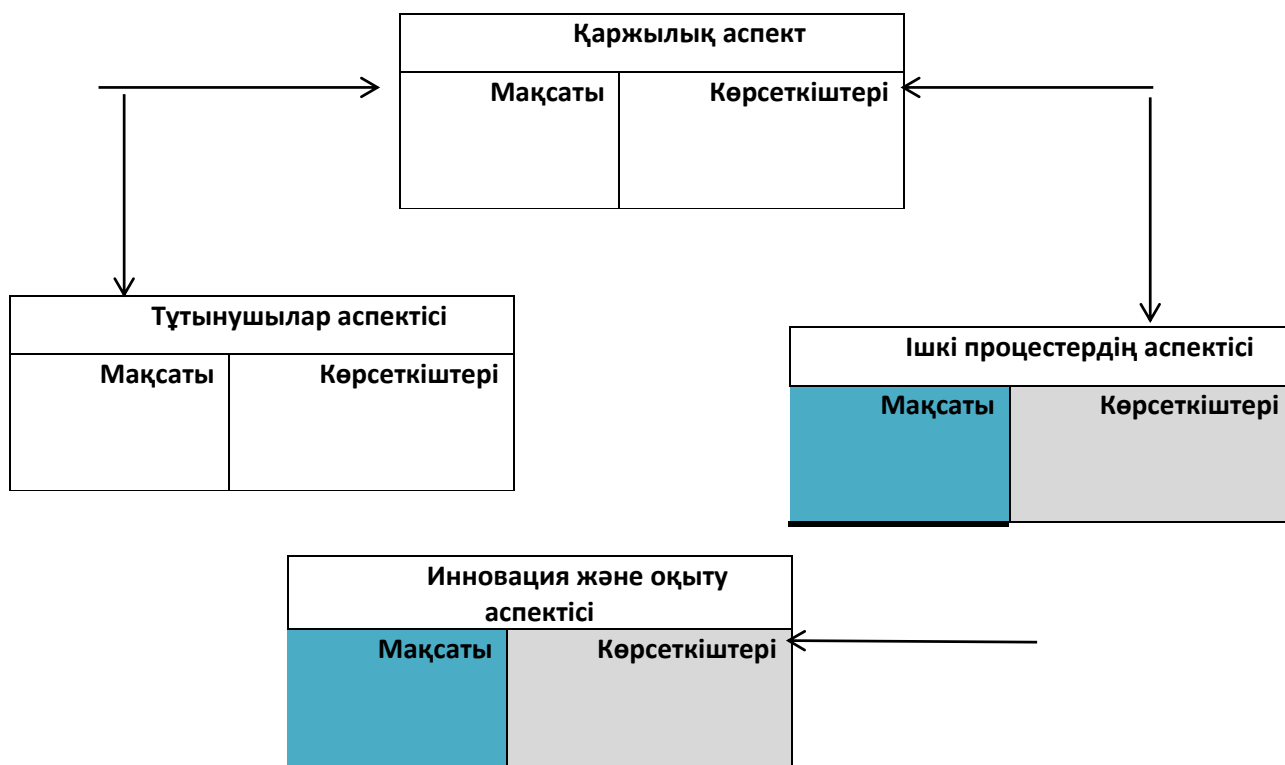
Қазіргі уақытта инновациялық қызмет көрсеткіштерінің жалпы қабылданған жүйесі жоқ. Жеке авторлар өз тәсілдерін ұсынады. Мысалы, Р.А. Фатхутдинов [1] көрсеткіштерді келесідей топтарға біріктіруді ұсынады:

- шығындық;
- инновациялық үдерістің динамикасын сипаттайтын;
- жаңартылу;
- құрылымдық.

Қазіргі уақытта бизнес-тәжірибеде белсенді қолданылатын жүйелі ұқсас тәсілдердің бірі Көрсеткіштердің Теңдестірілген Жүйесі (КТЖ) болып табылады, ағылшын нұсқасында — Balanced Scorecard (BSC). Ол 1990-шы жылдардың басында Гарвард бизнес мектебінің профессоры Роберт Каплан (Dr. Robert S. Kaplan) және Renaissance Solutions консалтингтік фирмасының президенті Дэвид Нортон (David P. Norton) жүргізген зерттеу нәтижелері негізінде жасалған. Бұл тәсіл компанияның миссия ережелері мен стратегиялық мақсаттарын операциялық қызметті жоспарлау және оларға қол жеткізуді бақылау жүйесіне ауыстыруға және ыдыратуға арналған. Осылайша, BSC ұйымның стратегиялық шешімдерін бөлімдер мен жекелеген қызметкерлердің күнделікті міндеттерімен байланыстыру механизмі, бүкіл компанияның (немесе топтың) қызметін оларға қол жеткізуге бағыттау тәсілі ретінде ойластырылған. Бизнес-процестер деңгейінде мұндай байланыс тиімділіктің негізгі көрсеткіштері (ТНК) арқылы жүзеге асырылады, ағылшын нұсқасында — Key Performance Indicator (KPI). KPI мақсаттарға қол жеткізудің өлшеуіші ретінде, сондай-ақ әрбір жеке қызметкерді ұйымдастыру мен жұмысындағы бизнес-процестер тиімділігінің сипаттамалары ретінде пайдаланылады. Сондықтан BSC стратегиялық ғана емес, сонымен бірге жедел басқару құралына айналады.

Каплан мен Нортон нұсқасындағы теңдестірілген көрсеткіштер жүйесі 1 суретте көрсетілген төрт негізгі блокты қамтиды.

Бұл құралдың маңызды артықшылығы, оның кең қолдануын анықтады, ол ұйымның қызметін тұтас қабылдау құралын қамтамасыз етеді. Сондықтан, әртүрлі модификациялары бар BSC [2], мысалы, қазіргі уақытта ірі компаниялардың тәжірибесінде кеңінен қолданылады. BSC енгізудің американдық «Mobil U.S. Marketing and Refining» және «Cigna Property and Casualty» корпорациялары сияқты мысалдары кеңінен танымал және жақсы құжатталған. Біріншісі табыстылық көрсеткіші бойынша соңғы орыннан саладағы бірінші орынға көшті, ал «Cigna P&C» шығынды компаниядан жылдық айналымы 3 млрд доллардан асатын мамандандырылған сақтандыру фирмасына айналды. Бұдан басқа, мақалада BSC құрамында сәйкес келетін инновациялар мен оқыту блогы бар.

1 сурет – Ұйым қызметін басқаруға арналған BSC моделі

Алайда, BSC әдісін қолдануға айтарлықтай шектеулерді атап өткен жөн:

- жүйелі басқару мен нақты тұжырымдалған стратегия болуы қажет;
- ұйымдағы ақпараттық жүйеге қойылатын жоғары талаптар;
- көрсеткіштер мәндерін есептеу ашық, түсінікті принциптер бойынша алынған объективті мәліметтер негізінде жүзеге асырылады.

Бұл шарттар шағын бизнес тәжірибесінде өте сирек кездеседі. Сонымен қатар, мұндай модельдер менеджерлерді оппортунистік мінез-құлыққа, қаржылық емес көрсеткіштерді басқаруға, этикалық емес мінез-құлықты қолдана отырып, әртүрлі марапаттарға қол жеткізуге итермелейді.

Сондай-ақ, «Ұйымның инновациялық қызметі туралы ақпарат» есеп беру формасын атап өту қажет. Оны ҚР Ұлттық Статистика Бюросының аумақтық органына экономикалық қызметтің мынадай түрлерін жүзеге асыратын шағын кәсіпкерлік субъектілерінен басқа да заңды тұлғалар тапсырады: пайдалы қазбаларды өндіру, өңдеу өндірістері; электр энергиясын, газ бен суды өндіру және бөлу; байланыс, есептеу техникасы мен ақпараттық технологияларды пайдаланумен байланысты қызмет, өзге де қызмет түрлерін ұсыну. Бұл форма ондаған көрсеткіштер топтастырылған есеп кестелерінің 14 парағын қамтиды. Әрине, мұндай құрал шағын бизнес жағдайында құрастыру үшін тым көлемді және қиын, бұл шағын кәсіпкерлік субъектілерінің осындай есеп беру формасын толтырудан босатылатындығында көрінеді.

Осылайша, шағын бизнес кәсіпорындарына қатысты инновацияларды енгізуді бағалау үшін көрсеткіштер жүйесін әзірлеу міндеті өте өзекті болып көрінеді.

Шағын бизнес кәсіпорындарының тәжірибесіне қатысты өмірлік цикл кезеңдерінің санына келетін болсақ, көп сатылы модельді қолдану мүмкін емес. Шынында да, кез-келген ұйымның белгілі бір кезеңде болуын нақты бақылау сандық және сапалық мәліметтердің маңызды массивтерін жинауға және талдауға байланысты қиын зерттеу міндеті болып табылады. Шағын бизнес кәсіпорындарының басшылығына, олардың қызметінің жоғарыда сипатталған ерекшеліктеріне байланысты көптеген сатылары бар модельге сүйене отырып, ұйымның өмірлік циклінің сатысын анықтау қиынға соғады.

Сондықтан кәсіпорындардың өмірлік циклінің 5 сатылы моделін қолдана отырып, шағын бизнес кәсіпорындарын инновациялық дамыту бойынша ұсыныстар әзірлейміз. Айта кету керек, «құлдырау» және «қайта өрлеу» кезеңдері бірнеше рет орындалуы мүмкін.

Koberg, Uhlenbruck, Sarason-ға [3] ұқсас, біз келесі болжамдарды жасаймыз:

- инновацияның қозғалтқыштары мен тежеуіштері (инновацияны қолдайтын немесе тежейтін ұйымдастырушылық жағдайлар мен қоршаған орта жағдайлары) уақыт өте келе өзгереді;

- қозғалтқыш пен инновация арасындағы байланыс ұйым дамыған сайын да өзгереді.

Бұл өзгерістер ұйым инновациясының ішкі және сыртқы факторларға тәуелділігінің күрделі сипатын анықтайды.

Шағын бизнес кәсіпорындарының ішкі орта факторларына қатысты, осы мақаланың негізгі мақсатына байланысты ұсыныстарды тұжырымдаймыз (1 кесте).

1 кесте – Ұйымның өмірлік циклінің 5-кезеңдік моделін қолдана отырып, шағын бизнес кәсіпорындарын инновациялық дамыту жөніндегі ұсынымдар

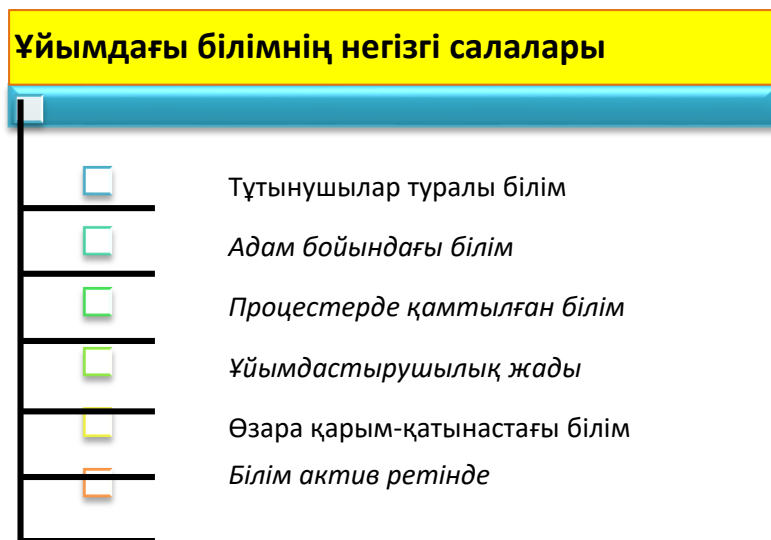
Сатысы	Ұйымға ерекшеліктер	тән	Инновациялық дамуды басқару бойынша ұсыныстар
Қалыптасу	Қарапайым бейресми ұйымдық құрылым, өкілеттіктерді иесінің(лерінің) шоғырландыру	және меншік қолына	Компанияның негізін қалаушылардың ынта-жігеріне сүйену. Бастапқы кәсіпкерлік идеяны барынша дамыту. Орташа формализация инновацияны ынталандырады, өйткені кәсіпкерге күш-жігерді бағыттауға мүмкіндік береді.
Даму	Сатуды функционалды құрылымды рәсімдерді басталуы және өкілеттіктерді менеджерлерге беру	ұлғайту, ұйымдық дамыту, қалыптастырудың жеке жалдамалы	Кәсіпкерлік ерекшеліктері бар қызметкерлерге қолдау көрсету. Шабыт пен жаңа қызметкерлердің жаңашылдыққа деген қызығушылығына негізделген мотивация. Топтық материалдық сыйақылар тәжірибесі. Бір мезгілде біртіндеп орталықтандыру керек.
Кемелдену	Сатуды бюрократизация, процестердің тиімділігін арттыруға және біркелкі жұмыс істеуге ұмтылу	тұрақтандыру,	Ресми ұйымдық құрылым инновацияны басады, өйткені ол шағын бизнес кәсіпорындарының негізгі идеялар алынған сыртқы ортамен өзара әрекеттесуіне кедергі келтіреді. Бейресми байланыстарға ішінара оралу қажет. Қоршаған орта мониторингін күшейту қажет.
Құлдырау	Сату рентабельділіктің төмендеуі	мен	Азық-түлік инновациялары саласындағы жаңа идеяларды, ең алдымен, бәсекеге қабілетті бенчмаркинг арқылы іздеу. Белсенді және жігерлі қызметкерлерді жалдау арқылы жұмыс тобын ішінара жаңарту. Инновацияны басқаруда өткен тәжірибені қолдану.
Қайта туылу	Ұсынысты әрараптандыру және жоспарлау және жүйелерін дамыту	және бақылау	Әр қызметкердің инновациялық қызметке қосқан жеке үлесін көрсететін сараланған сыйақы әдістерін қолдану.

Инновацияны басқару саласындағы жоғарыда ұсынылған стратегиялардың конфигурациясы ұйымның өмірлік циклінің барлық кезеңдеріне қатысты болғаны жарамды, өйткені ол ұйымның осы түріне тән негізгі ерекшеліктерді, кезеңге байланысты өзгермейтін

ерекшеліктерді көрсетеді.

Тұтастай алғанда, әлемдік экономикада технологиялық жабдықтар мен қаржылық капиталдың салыстырмалы түрде қол жетімділігі жоғары бәсекеге қабілеттілік фокусының білім мен шығармашылық адами ресурстарды басқару саласына ауысуын анықтайды. Шағын бизнес кәсіпорындары үшін де ұйымның білімін басқару жүйесін құру қажеттілігі жоғарыда дәлелденді. Шектеулі ресурстары бар шағын бизнес жағдайында бұл білімді басқарудың тиісті тәсілдерін таңдау мен біріктірудің, білімді басқарудың жалпы стратегиясына еніп кететін кәсіпкерлік шығармашылық пен тәуекелдің үйлесімінің маңыздылығын білдіреді.

Ұйымдардағы инновацияларды [4] жетілдіру үшін қолдануға болатын негізгі білім салаларын бөліп алынады және осы салаларға қатысты шағын бизнес басшыларына ұсыныстар жасалынады (2 сурет).

2 сурет – Ұйымдағы білімнің негізгі бағыттары

1. Тұтынушылар, олардың сұраныстары мен қажеттіліктері туралы білім.

Бұл көбінесе білімнің, әсіресе жалпы ұйымдық маркетингтік бағытты дамытуды қажет ететін шағын бизнес үшін орталық саласы. Өйткені, тұтынушылар сұраныстарының барлық нюанстарын терең түсіну ұйымның өнімін нақты тандалған тұтынушы сегментіне бейімдеуге және қажет болған жағдайда ірі бизнестің кең нарығына ұсынылатын өнімдерді реттеуге көмектеседі.

Осылайша тандалған фокустық саралаудың бизнес-стратегиясы (М. Портер классификациясы бойынша) шағын бизнес кәсіпорындарына күш-жігерін өте тар нарықтық тауашаларға бағыттауға және тұтынушылармен ұзақ мерзімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді.

2. Адам бойындағы білім.

Білімді басқару қосарлы сипатқа ие болады. Компьютерлік білім базаларында, желілерде (ішкіфирмалық және виртуалды) және жасырын білімдерде тіркелген және сақталатын қазіргі заманғы жағдайда айқын білімнің тұрақты өзара әрекеттесуі жүреді, олардың тасымалдаушылары ұйымдағы адамдар болып табылады. Білімнің бірінші санатын басқару – бұл жалпы жүйелік процесс, ақпараттық ресурстарды басқару болып табылады. Білімнің екінші санатын басқару көбінесе ретсіз болып көрінеді, тек белгілі бір тәртіппен жасалынады.

3. Тауарлар мен қызметтердің құрамындағы білім.

Көптеген заманауи өнімдер мен қызметтер кең білімді қолдана отырып шығарылады. Бәсекелестер тауарларының үлгілерін зерттеу, олардың қызметтерін тәжірибелік сынау, оларды тікелей көшіру және инновациялық жақсартулар енгізу үшін маңызды ақпарат бере алады. Бұл қызмет айтарлықтай шығындарды қажет етпейді және шағын бизнес кәсіпорындарының тұрақты тәжірибесі болуы керек.

4. Процестерде қамтылған білім.

Ұйымдарда жүзеге асырылатын бизнес-процестер әртүрлі технологиялар мен білімге негізделген. Бизнес-процестердің реинжинирингіне байланысты тәсілдер олардың тиімділігін елеулі түрде арттыруы, шығындарды азайтуы және шығу нәтижелерінің сапасын арттыруы мүмкін. Алайда, мұндай реинжинирингті инновациядан ажыратып қарастыру керек. Шағын бизнес жағдайында үрдістер көбінесе олардың қатысушыларының басқа ұйымдарда алған жасырын білімдерін қолдана отырып және алдын-ала оқыту арқылы құрылады. Бұл үрдістерді талдау және перспективалық инновациялық жақсартулардың орнын анықтау бойынша жүйелі, дәйекті және формализацияланған тәсілдерді қиындатады. Сондықтан үрдістерге қатысушылар, олар үшін ішкі ресурстарды жабдықтаушылар және олардың нәтижелерін алушылар арасында қарқынды қарым-қатынас жасай отырып, қосымша (біртіндеп, кезең-кезеңімен) инновацияларға ерекше назар аудару керек.

5. Ұйымдастырушылық жады.

Ұйым тұтастай алғанда күрделі кешенді білімнің тасымалдаушысы болып табылады. Айқын білім сыртқы ұйымдастыру мұрағаттарында табылады: деректер базасында, қызметкерлердің баспаларында, қызметкерлер материалдарының жеке коллекцияларында бар. Мұндай базаны жинақтау шағын бизнес басшыларының маңызды міндеті болып табылады. Алайда, қызметкерлер саны аз және арнайы ақпараттық қызмет болмаған жағдайда (шағын бизнес кәсіпорындарында мұндай қызметтерді ұйымдастырудың қаржылық құралдары мен техникалық мүмкіндіктері, әдетте, жоқ), мұндай қызмет өте қиын болады.

Әлемдік дағдарыс, 2020 жылғы COVID-19 пандемиясынан кейінгі өзгерген экономикалық жағдай шағын бизнес басшыларын қызметкерлерді сақтап қалуға байланысты ұйымдардың персоналды басқару саласындағы кейбір тәсілдеріне қайта қарауға мәжбүр етеді. Кейбір нарықтардың кеңеюін тоқтатуға әкелетін жүйелік дағдарыс қазіргі заманғы стратегиялық сын-қатерлерге жауап берумен де, дағдарыс пен одан кейінгі әлемдік экономиканың нашар болжанатын жағдайымен байланысты мүмкіндіктерді іздеумен де айналысатын персоналды басқару мамандарының идеяларын айтарлықтай өзгертеді.

Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің іс-әрекетінің ерекшеліктері, сонымен қатар, өндірісте оқыту тәсілдерінің ерекшеліктерін анықтайды. Үнемдеу талаптары және қызметкерлердің ұзақ мерзімді жұмысқа орналасу кепілдіктерін барынша азайту назардың ұзақ мерзімді білім беру бағдарламаларынан қысқа мерзімді білім беру және оқыту қызметіне ауысуына әкеледі. Бұл ұйымның инновациялық мәдениеті, алынған жаңа білім мен дағдыларды ұйымдастырушылық практикада тез қолданудың синергетикалық әсерін қамтамасыз ете алады.

Осылайша, сенімге, ақпараттық саясаттың ашықтығына және жаңа идеяларды жүзеге асыру мүмкіндіктерін кеңейтуге, инновациялық климатты ынталандыруға негізделген шағын бизнес кәсіпорындарының ішінде серіктестік құру қызметкерлерді ұстап қалудың негізгі тәсілі бола алады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

5. Фатхутдинов РА. Инновационный менеджмент: Учебник для вузов. 6-е изд. – СПб.: Издательство «Питер», 2018. – 448 с.
6. Шленов Ю.В. Управление инновациями: В 3 книгах. Книга. 2: Управление финансами в инновационных процессах. – М: Высшая школа, 2013. – 295 с.
7. Холт Дж., К. Ван Основы управления финансами. – М.: Финансы и статистика, 2006.-423с.
8. Управление организацией и персоналом: Учебное пособие, для студентов/Пер. с англ. – Жуковский: МИМ ЛИНК, 2020. – 167 с.

АНАЛИЗ ОТРАСЛЕЙ НАРОДНОГО ХОЗЯЙСТВА И ВЛИЯНИЯ ЯНВАРСКИХ СОБЫТИЙ 2022 ГОДА НА ЭКОНОМИКУ РК

Әбдиева Сана Абзалқызы, Толегенова Гулхумар Фархадқызы

Казахский Национальный университет имени аль-Фараби

Высшая школа экономики и бизнеса

Учет и Аудит, студент 3го курса

Научный руководитель: Актуреева Эльмира Аширбековна

Введение.

Казахстан встретил 2022-й митингами против повышения цен на сжиженный газ. Их география охватила Мангистаускую область, города республиканского значения и несколько региональных центров. А просьба урегулировать цены на газ постепенно сменились требованиями повышения уровня жизни и отставки местных властей. Далее расскажем о том, как начинался этот протест и какие масштабы он приобрел к этому моменту.

Причины возникновения митинга.

Из-за январских беспорядков в Казахстане ослабла экономическая активность. В период действия режима ЧП приостановили свою работу многие объекты бизнеса. Основные убытки понесла сфера услуг: торговля, общепит, транспорт. В числе наиболее пострадавших — ювелирные магазины и автомобильные салоны. Преступники угнали часть машин, оставшуюся технику разбили, поцарапали и привели в негодное для продажи состояние. Ещё одна пострадавшая сфера — СТО, где нападавшие разбили автомобили, которые алматинцы оставили на ремонт. Объектами, где зафиксированы самые крупные убытки, остаются сетевые магазины. Акции протеста в Казахстане, переросшие в беспорядки с политическими требованиями, начались с выступлений автовладельцев в Мангистауской области на юго-западе страны — они возмутились резким ростом стоимости сжиженного углеводородного газа (СУГ), используемого как автомобильное топливо. В этом регионе Казахстана на конец 2020 года было зарегистрировано около 132 тыс. легковых машин (3,4% от общего количества в стране). По данным казахстанской ассоциации предприятий энергетического комплекса Kazenergy, в Мангистауской области около 80% автопарка использует в качестве топлива именно газ, поскольку он дешевле бензина.

Субсидируемые цены на топливо.

Еще в 2018 году власти Казахстана решили поэтапно либерализовать ценообразование на рынке сжиженного газа, увеличивая долю СУГ, реализуемого через электронные торговые площадки на основе спроса и предложения, в том числе автомобильным газозаправочным станциям. О том, что с 1 января 2022 года сжиженный газ будет на 100% продаваться через биржи (за исключением ряда категорий), было известно еще в прошлом году. Однако переход на рыночное ценообразование, в результате чего литр автогаза в той же Мангистауской области подорожал с 80–90 тенге в конце прошлого года до 120 тенге (\$0,28) на начало января, все равно застал конечных потребителей врасплох. До марта 2021 года в этом регионе действовала предельная цена на газ на заправочных станциях в 50 тенге за литр — самая низкая среди всех казахстанских регионов.

В целом официальная инфляция в Казахстане по итогам ноября составила 8,7% в годовом выражении — при целевом коридоре местного ЦБ в 4–6%.

Топливные субсидии, из-за которых потребители платят за энергоносители меньше их справедливой стоимости, распространены во всем мире: так, по оценкам Международного валютного фонда (МВФ), в 2020 году прямые субсидии при реализации нефтепродуктов в глобальном масштабе составили около \$126 млрд. В основном такие субсидии относятся к

установлению и поддержанию внутренних цен ниже международных в странах — экспортерах углеводородов, таких как Россия или Казахстан. По расчетам МВФ, нефтепродуктовые субсидии (в том числе на бензин, дизель) в Казахстане в 2019 году составили почти \$13 млрд, или \$692 на душу населения. Это было в 2,5 раза больше, чем в целом в развивающихся экономиках (\$272 на душу населения).

Казахстанский эксперт Олжас Байдильдинов отмечал в местной версии Forbes в прошлом году, что в Казахстане самые низкие цены на горюче-смазочные материалы по сравнению с соседними странами, из-за чего казахстанские нефтяные компании недополучают в среднем по \$2 млрд в год на внутреннем рынке; очень высок износ оборудования, поскольку при таких низких ценах стимулов инвестировать нет. При искусственно сдерживаемых ценах у компаний нет мотивации производить продукт, что грозит дефицитом на внутреннем рынке и нормированием продаж, указывал эксперт. Однако хотя логика действий казахстанских властей понятна, отмена топливных субсидий оказалась слишком чувствительным вопросом, особенно учитывая статус Казахстана как крупного экспортера нефти и газа.

Казахстан, по оценкам Всемирного банка, занимает десятое место в мире по доле невозобновляемого природного капитала (нефть, газ, металлы, минералы) в совокупном богатстве страны — около 27% (для сравнения, у России доля ресурсного богатства примерно в два раза ниже — с этой точки зрения российская экономика более диверсифицированная). В 2020 году половина всего товарного экспорта Казахстана пришлась на сырую нефть — \$23,7 млрд из \$47 млрд. В группе ОПЕК+ квота страны по добыче нефти составляет почти 1,6 млн барр./сутки — более 4% от общего производства группы. Поставки природного газа за рубеж в прошлом году составили еще около \$2,5 млрд (данные внешнеторговой базы ООН).

Помимо этого, Казахстан — крупный экспортер медной руды, меди и изделий из нее (\$4,25 млрд в 2020 году), железа и стали (\$3,18 млрд), урана (\$1,71 млрд). Обладая 12% мировых запасов урана, Казахстан занимает первое место в мире по экспорту природного урана. Суверенный фонд Казахстана «Самрук-Казына», который управляет крупнейшими госкомпаниями страны, располагает активами в эквиваленте около 40% национального ВВП.

Ловушка среднего дохода.

Однако Казахстан, скорее всего, попал в так называемую ловушку среднего дохода: из-за ковидного кризиса его переход в статус экономик с высоким уровнем дохода откладывается и не произойдет раньше 2030 года, говорилось в ноябрьском исследовании страховой группы Euler Hermes. По итогам 2020 года страна относительно немного отстает от России по ВВП на душу населения, рассчитанному по паритету покупательной способности (ППС) в постоянных ценах: \$25,4 тыс. против российского показателя \$26,5 тыс.

Незадолго до Нового года минимальный размер оплаты труда в Казахстане (пересчитанный в доллары) составлял менее \$100 в месяц — это даже меньше, чем в Кении или Пакистане, отмечает глобальный главный экономист «Ренессанс Капитала» Чарли Робертсон. МРОТ в стране не повышался с 2018 года, и его увеличение с 1 января 2022 года на 41% (до примерно \$137) кажется запоздалым решением, рассуждает он.

Высокое неравенство.

При этом Казахстан отличается высоким межрегиональным неравенством: несколько лет назад подушевой ВРП в Атырау, самой богатой агломерации в стране, более чем в три раза опережал средний показатель по стране, тогда как в Туркестане (самом бедном регионе) составлял только 33% от среднего. Межрегиональные расхождения в уровне жизни в Казахстане в два–три раза выше, чем в крупных странах ОЭСР с сопоставимо низкой плотностью населения (Канада, Австралия), сообщила ОЭСР в прошлогоднем докладе (.pdf). Вместе с тем нефтегазовая ресурсная база западной части Казахстана (Атырау, Мангистауская область, Западно-Казахстанская область), благодаря которой подушевой ВРП этих территорий

выше, чем в среднем по стране, также маскирует внутреннее неравенство в доходах: получать там высокие зарплаты может только ограниченный круг работников в нефтяной отрасли.

Демография протеста.

Наконец, демографический аспект тоже является важной частью социально-политической картины: в Казахстане — относительно молодое население, что делает сценарий «арабской весны» более правдоподобным, заметил политолог, эксперт ДВФУ Артем Лукин. Медианный возраст в Казахстане (такой, что половина населения старше этой отметки, а половина — младше) составляет 30,7 лет, а в России, для сравнения, около 40 лет. Численность казахстанского населения в 2021 году превысила 19 млн человек, а естественный прирост составляет около 250 тыс. человек в среднем с 2013 года.

Эксперты отмечают, что и финансовый сектор, "судя по всему, понёс не только прямые потери (в связи с перебоями в системе обработки платежей), но и опосредованные (в результате ухудшения настроений в деловой среде)". Однако в долгосрочной перспективе, по их мнению, финсектор, "вероятно, может рассчитывать на позитивный эффект от бюджетного стимулирования, в том числе в области жилищного строительства".

Нефтегазовой промышленности "вскоре, вероятно, предстоят издержки, связанные с возобновлением госрегулирования цен на энергоносители, а в более долгосрочной перспективе – расходы в связи с увеличением заработной платы и повышением налогов".

Меньше всех пострадал от этих событий сектор строительства — минимум потерь. Кроме того, после прекращения событий строительные объекты страны незамедлительно продолжили свою деятельность.

Исторически сложилось так, что после подобных ситуаций именно строительный сектор восстанавливается быстрее всех. Об этом свидетельствует и международный опыт. К примеру, после политического кризиса 2014-2015 годов в Украине в 2016 году стройсектор продемонстрировал наибольший рост (+15,2%), в то время как рост экономики страны составил всего 2,4%. Далее, в 2017 году, сектор строительства вырос на 25%, в 2018-м — на 8,4%.

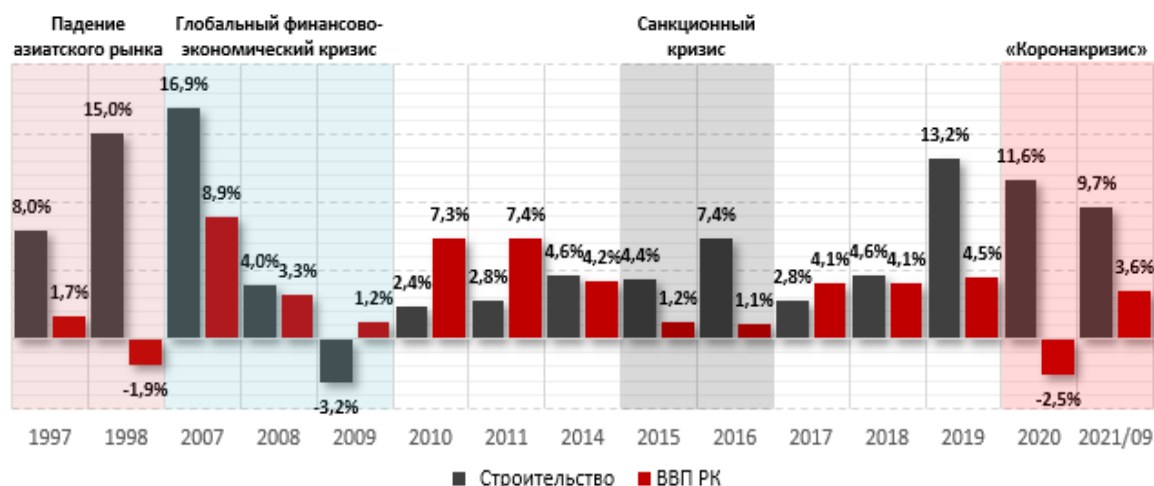
Ещё один пример — массовые протесты и беспорядки в Кыргызстане, произошедшие в апреле 2010 года. После этого, в 2011 году, сектор строительства продемонстрировал рост на 2,5%, в 2012-м — на 29,7%, в 2013-м — на 16,4%, в 2014-м — на 27,1%. Это наибольшие значения по сравнению с другими отраслями экономики.

В целом строительный сектор Казахстана устойчив к кризисным явлениям. Официальные данные показывают, что во времена экономических кризисов отрасль демонстрировала устойчивый рост. К примеру, во время падения азиатского рынка 1997-1998 годов строительная отрасль выросла на 8% в 1997 году и на 15% — в 1998-м, в то время как ВВП страны за аналогичный период показал рост всего на 1,7% в 1997 году и спад на 1,9% в

1998-м. Во время последующих кризисов наблюдалась аналогичная ситуация, подробно описанная в инфографике, представленной ниже.

Даже в 2020 году, когда вся деловая активность страны была на паузе в связи с введением ограничительных мер, строительство продемонстрировало колоссальный рост на 11,6%, в то время как сама экономика страны снизилась на 2,5%.

Рост ВВП РК и сектора строительства в периоды кризиса и посткризисные периоды

Расчёты Ranking.kz на основе данных Бюро национальной статистики АСПУ РК

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ РЕСУРСОВ:

- <https://www.inastana.kz/news/3308355/kak-anvarskie-sobytia-otrazatsa-na-ekonomike-strany-eksperty>
- https://m.forbes.kz/process/economy/skolko_poteryaet_vvp_kazahstana_posle_yanvarskih_sobyitij/
- <http://ranking.kz/ru/a/reviews/sekтора-ekonomiki-postradavshie-ot-yanvarskih-sobytij-v-kazahstane-yanvar-2022>
- <https://vlast.kz/novosti/48642-anvarskie-sobytia-nesusestvenno-povliaut-na-ekonomiku-kazahstana-zaavil-zaksylykov.html>
- <https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/press/news/details/326178?lang=ru>
- <https://informburo.kz/stati/ekonomika-kazaxstana-konec-tixoi-gavani-ili-nacalo-novoi-epoxi>

ҮЙ ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ҚАРЖЫСЫ

Мамырханова Аружан Айдынкызы
 әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ,
 Қаржы мамандығы, 3^{ші} курс студенті

Ғылыми жетекші: Курбанова К.А.
 магистр, аға оқытушы

Кіріспе. Үй шаруашылықтарының қаржысы, тұтас алғанда қоғам қаржысы сияқты, шаруашылық мүшелерінің материалдық және әлеуметтік жағдайларын және олардың ұдайы өндірісін қамтамасыз ету мақсатында ақшалай қорларды қалыптастыру және пайдалану жөніндегі экономикалық ақшалай қатынастар болып табылады. Жеке отбасы деңгейінде қаржы жүйесінде буын бола отырып, ол қоғамның әлеуметтік-экономикалық құрылымының бастапқы элементі болып келеді.

COVID-19 пандемиясы АҚШ пен басқа елдердің үй шаруашылықтары қаржысына айтарлықтай әсер етті. Бүкіл елдің зерттеушілері мен тәжірибешілері үй шаруашылығының қаржысына әсер ету дәрежесін түсінуге тырысады. Қаржылық кеңес беру тәжірибесін хабардар ете алатын ерте зерттеулер пайда бола бастады, өйткені бұрын-соңды болмаған

уақытта клиенттерге көмектесу үшін жұмыс жасалынады. Төменде үй шаруашылықтарының шығыстары бойынша екі жұмыс құжаттарына қысқаша шолу келтіріледі.

Үй шаруашылығының қаржысы түсінігіне анықтама берместен бұрын, “үй шаруашылығы дегеніміз не?” деген сұраққа жауап беріп кетейін. Экономикалық теорияда үй шаруашылығы дегеніміз бірлесіп тұратын және ортақ бюджеті болатын бір немесе бірнеше адам жүргізетін шаруашылық түрі ұғынылады. Үй шаруашылығы қоғамдық материалдық және материалдық емес өндірісте шұғылданатын және шұғылданбайтын барлық жалдамалы жұмыскерлерді, ірі және майда капиталдар, жер, бағалы қағаздар иелерін біріктіреді [1].

Ауру эпидемиясы адамзат қоғамдарын, кем дегенде, жазбаша тарихтың алғашқы күндерінен бастап қудалайды. Бұл мақалада үй шаруашылықтарының тұтынуы мен қарызы транзакция деңгейінде үй шаруашылығының деректерін қолдана отырып, індетке қалай әсер ететіні туралы алғашқы зерттеу келтірілген. 2020 жылдың наурыз айында COVID-19 Америка Құрама Штаттарында тарала бастаған кезде, бүкіл ел бойынша үй шаруашылықтары өмірінің көптеген салаларында түбегейлі өзгерістерге тап болды. Көптеген кәсіпорындар Үкіметтің жарлығымен жабылды, ал көптеген қалалар мен штаттарда американдықтарға өзін-өзі оқшаулау туралы бұйрықтарға сәйкес көше сапарлары мен басқа адамдармен байланысын шектеу міндеті жүктелді.

Америкалықтар болашақ қалай пайда болатындығы туралы белгісіздікке жауап ретінде өмір салты мен жұмысын өзгерткен кезде, олар ақшаларын қалай және қайда жұмсайтындығын тез өзгертті. Бұл құжат вирустың таралуы және оның белгілі бір географиялық аймақта әсері туралы жаңалықтар барған сайын күрделене түскен сайын үй шаруашылықтарының шығындарды қалай өзгерткенін жақсырақ және толық түсіну үшін үй шаруашылығының қаржылық деректерін транзакция деңгейінде орналастыруға арналған.

Жеке үй шаруашылықтары да, жалпы экономика да өзгерген масштабта соңғы уақытта прецеденттер жоқ. Бүкіл кәсіпорындар мен қалалар айтарлықтай жабылды, ал экономикалық белсенділіктің төмендеуін бағалау бұрын-соңды болмаған рекордтарға жетті.

Бұл мақала COVID-19 індетінің ондаған мың американдықтардың шығындарға қатысты мінез-құлқына әсерін талдау үшін үй шаруашылығының транзакция деңгейіндегі қаржылық деректерін пайдалану арқылы осы олқылықты жоюға арналған. Деректерді жинақтау әдетін сақтау үшін жеке тұлғалармен жұмыс жасайтын коммерциялық емес ұйымның банктік шоттарынан транзакция деңгейінде қолдануға болады. Транзакция деңгейіндегі қаржылық деректер үй шаруашылықтарының қаржылық мінез-құлқын егжей-тегжейлі түсінудің пайдалы құралы болып табылады. COVID-19 өршуі кезінде бұл үй шаруашылықтарының өз шығындарын қалай түзеткенін, олар жауап бере бастаған кезде және үй шаруашылықтарының сипаттамалары қандай екенін тез, динамикалық және уақтылы диагноз қоюға мүмкіндік береді және ең күшті.

Бұқаралық ақпарат құралдары сатып алушылар супермаркеттердің сөрелерін босатып, ұзақ мерзімді тауарларды жинауға тырысқан. Сонымен қатар, федералды және штаттық үкіметтер үй шаруашылықтарына кеңестер жіберген кезде, үй шаруашылықтары көбінесе бірнеше апта бойы үйлерінде болуға дайын болуы керек. ең аз сыртқы сапарлар. Осылайша, үй өндірісі үй шаруашылықтары пайдалана алатын жинақ көзі болып табылады, бұл олардың шығындарын басқа дүкендерде емес, кейбір дүкендерде арттыруы керек [2].

COVID-19, олардың аймағына әсері туралы жаңалықтар таратылған кезде үй шаруашылықтары шығындарын едәуір өзгерткенін анықтадық. Жалпы алғанда, шығындар үйге қажетті тауарларды жинақтау мақсатында, сондай-ақ бөлшек саудагерлерді патронаттай алмауды күту кезінде күрт өсті. 26 ақпан мен 11 наурыз аралығында үй шаруашылығының шығындары шамамен 50%-ға артады. Азық-түлік шығындары 27 наурызға дейін көтеріліп, өткен жылмен салыстырғанда 7,5% – ға өсті.

Сондай-ақ, үй шаруашылықтарының тауарларды жинақтау үшін қарыз алғанына сәйкес келетін карта шығындарының өсуін байқауға болады. Вирустың таралуы және көптеген үй шаруашылықтары үйде болған сайын, наурыз айының ортасында мейрамханалар, бөлшек сауда, әуе және қоғамдық көліктер санының күрт төмендеуін байқауға болады.

Мейрамханаларға шығындар үштен бірге азайды. Бұл шығындардың өсу жылдамдығы мен уақыты әр түрлі адамдарда олардың географиялық орналасуына байланысты айтарлықтай ерекшеленді, өйткені штат үкіметтері мен жергілікті үкіметтер әртүрлі масштабтағы және әр түрлі шұғылдықтағы індеттерге жауап берді. Өзін-өзі оқшаулау туралы бұйрықтар шығарған Штаттарда шығындардың жалпы төмендеуі шамамен екі есе көп, алайда өзін-өзі оқшаулау туралы бұйрықтар қолданылатын Штаттарда азық-түлік шығындарының өсуі үш есе көп.

Адами капиталдың негізгі элементтеріне, Г.Беккердің ұсынылымына сәйкес мыналар жатады [2]:

- білім капиталы (жалпы және арнаулы білімдер);
- өндірістегі даярлық капиталы (біліктік, машық, өндірістік тәжірибе);
- денсаулық капиталы ;
- экономикалық мәнді ақпараттарға ие болу;
- көші- қон капиталы (жұмыскерлердің жұмылдырылғыштығын қамтамасыз етуші);
- экономикалық қызметтің уәждемесі .

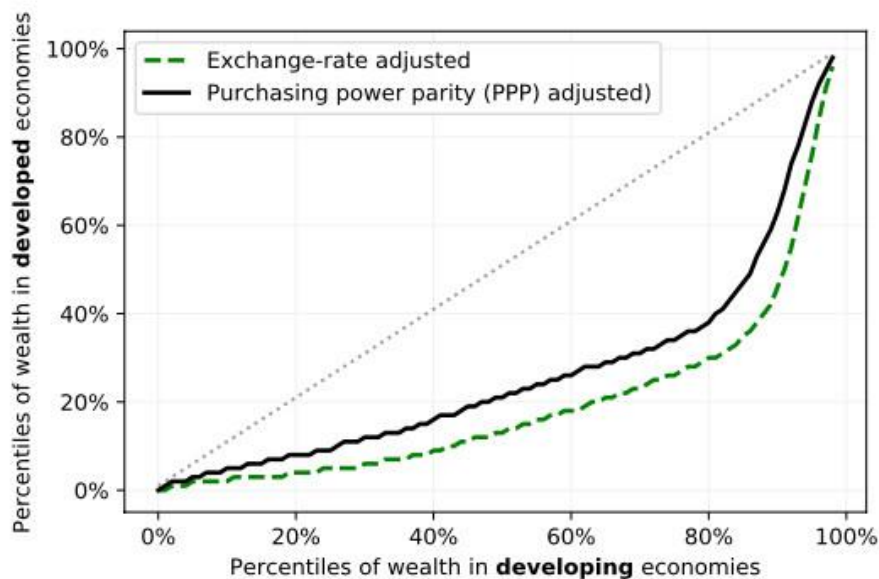
Gallup Daily Tracker-тің 2018 жылғы мәліметтері бойынша партиялылықты болжауға болады. Gallup жыл сайын кездейсоқ түрде 1000 американдықты қалалық және ұялы телефондардан сұрайды. Адамдарға олардың саяси сенімдері, экономика мен демографияға деген үміттері туралы сұрақтар қойылады. Іріктеу 18 жастан асқан адамдармен шектеледі. Респонденттің екі деректер жиынтығына ортақ айнымалыларды қолдана отырып, республикашылды сәйкестендіретінін болжай отырып, сызықтық ықтималдық моделін бағалауға болады: (i) аудан (ii) табыс (iii) жыныс (iv) отбасы жағдайы (v) үйде балалардың болуы (vi) білімі және (vii) жасы. Қарт адамдар, ер адамдар, үйленген адамдар және балалары бар адамдар республикашыл болады. Республикалық сәйкестендіру кіріс қоржынында біртіндеп өсуде. Білім беру мен партияның байланысы монотонды емес: орта мектеп сертификаты жоқ адамдар демократтарға қатты бейім, ал тек орта білімі, кәсіби дәрежесі немесе қауымдастырылған дәрежесі бар адамдар өздерін республикашыл деп анықтайды.

Әр адам үшін Gallup деректері негізінде есептелген коэффициенттерді қолдана отырып, партияның болжамды коэффициентін құрамыз және транзакция деректеріндегі демографиялық мәліметтерді қолдана отырып, партиялық оқытуды болжаймыз. Транзакциялар туралы деректерде демографиялық деректер болмаған жағдайларда, MIT Election Lab деректерін пайдалана отырып, 2016 жылы болжанған республикалық саяси тиесілілікті республикалық дауыс үлесіне ауыстыруға болады. Республикашыл болуға бейімділігі жоғары жоғарғы квинтильде, ал төменгі квинтильде демократтар болуы керек деп болжайтын адамдарды жіктеуге болады. Олардың арасындағы қалған адамдар тәуелсіз деп жіктеледі.

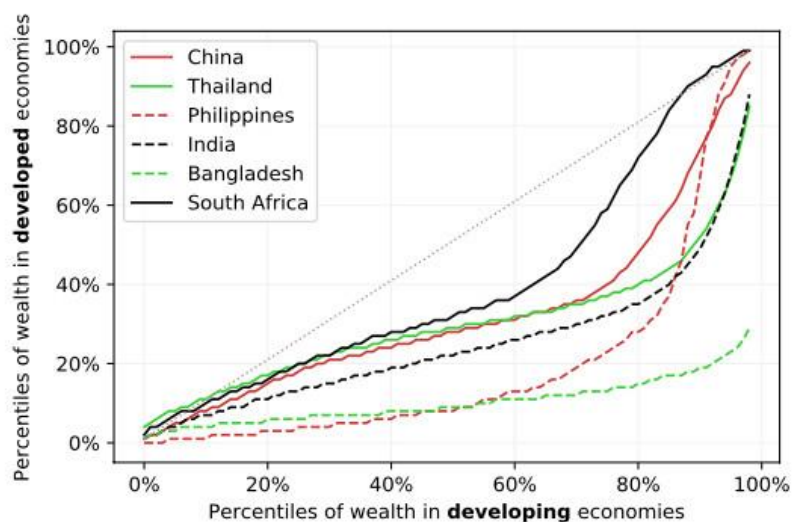
Экономикасы дамушы елдердегі үй шаруашылықтарының баланстары

Соңғы зерттеуде [3] экономикасы дамып келе жатқан алты елдің, атап айтқанда Қытай, Үндістан, Бангладеш, Филиппин, Таиланд және Оңтүстік Африканың микро деңгейлі зерттеу деректерін қолдана отырып, үй шаруашылығының активтері мен пассивтерінің келісілген көрсеткіштерін жасалынды, оның ішінде экономикасы дамып келе жатқан барлық елдер халқының 58%-ы және әлем халқының 45%-ы. Осы деректердің модельдерін экономикасы дамыған елдердегі, атап айтқанда Австралия, Германия, Ұлыбритания және АҚШ-тағы үй шаруашылықтары баланстарының модельдерімен салыстыруға болады.

Алдымен дамып келе жатқан нарық пен дамыған экономикасы бар елдердегі үй шаруашылықтарының жалпы әл-ауқатының арасындағы айырмашылықтарды құжатталады. Ол үшін әр үй шаруашылығының жалпы байлығын есептеп, олардың қаржылық активтерге, ұзақ мерзімді тауарларға (мысалы, көлік құралдары, мал және ауылшаруашылық техникалары) және жылжымайтын мүлікке (мысалы, олардың негізгі тұрғылықты жері, ауылшаруашылық жерлер мен екінші үйлерге иелік ету) иелік етуін қорытындылауға болады. Содан кейін дамушы елдердегі үй шаруашылықтарының әл-ауқат деңгейінің процентильдерін дамыған елдердегі байлықты бөлу процентильдерімен, сатып алу қабілетін түзетумен салыстырылады.

(А) жиынтық

(b) елдер бойынша (ОПҚ-ға түзетумен)

Сурет 1 – Байлықты бөлуді салыстыру

1 суретте дамып келе жатқан нарықтық экономикасы бар елдердегі байлықты бөлудің ең жоғарғы және төменгі деңгейлері дамыған елдердегі тиісті бөлудің жоғарғы және төменгі деңгейлеріне ұқсас екендігі көрсетілген, бірақ айтарлықтай айырмашылықтар байлықты бөлудің ортасында көрінеді. Сатып алу қабілетіне қарай, дамып келе жатқан экономикасы бар барлық үй шаруашылықтарының 80-ші процентиль деңгейіндегі әл-ауқат деңгейі бұл үй шаруашылықтарын дамыған экономикасы бар барлық елдердегі үй шаруашылықтарын бөлудің 40-шы процентильіне орналастырады (1a сурет). Нарығы дамып келе жатқан елдерде экономикасы дамыған елдердегі әл-ауқаттың әр түрлі деңгейіне сәйкес келетін халықтың үлестерінде айқын айырмашылықтар бар (1b сурет).

Дамыған және дамушы экономика арасындағы байлықты бөлудің орта бөлігіндегі бұл айырмашылықтар байқалады. Әл-ауқатты бөлу саласында болжамды орта деңгейдегі үй шаруашылықтарын дамушы елдердегі бай үй шаруашылықтарынан бөлетін тік беткейлер бар. Байлықты бөлудің осы саласындағы теңсіздіктің жоғары дәрежесін не анықтайды? Мүмкіндіктердің бірі-бұл үй шаруашылықтары арасындағы байлықты басқарудағы айырмашылықтарға байланысты [4].

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Құлпыбаев С., Ынтықбаев С.Ж., Мельников В.Д. Қаржы. – А.: «Экономика» баспасы, ЖШС, 2020. – 521-б.
2. Володин А.А. и др. Управление финансами (Финансы предприятий). -М.:Инфра-М, 2014. – 594 с.
3. Badarinsa C, V Balasubramaniam and T Ramadorai (2018), “The household finance landscape in emerging economies”, Working Paper.
4. Campbell J Y (2016), “Restoring rational choice: The challenge of consumer financial regulation”, American Economic Review 106: 1–30

БЮДЖЕТТІК МЕКЕМЕЛЕРДЕГІ ЕСЕПТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Султанова Мухаббат Шарифжон кизи

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, ЭЖБЖМ

Есеп және аудит мамандығының 1 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: Оралбаева Ж.З., э.ғ.к., доцент м.а.

Қазақстанда жүзеге асырылған әкімшілік – шаруашылық жүйеден нарықтық экономикаға көшу Қазақстан Республикасының барлық шаруашылық заңнамасын, бірінші кезекте – салық заңнамасын ("салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы" Салық кодексі) түбегейлі өзгертуді талап етті. Бұрынғы жүйеде кәсіпорындардың барлық кірісі бюджетке алынды, жұмысшыларды материалдық ынталандыру және ғылыми-техникалық даму үшін аз ғана бөлігі бөлінді.

Қазіргі уақытта нарықтық экономиканың дамуымен жаңа экономикалық қатынастар экономикалық қызметтің барлық салаларына еніп, салық жүйесі түбегейлі өзгерді, сонымен бірге заңдар мен ережелер. Заңды және жеке тұлғалардың қатысуымен акционерлік және бірлескен кәсіпорындар құрылуда. Кәсіпорындарды қаржыландыру құралдары мен көздерінің құрамында айтарлықтай өзгерістер бар. Дегенмен, Қазақстан Республикасының бүгінгі экономикалық дамуы мемлекеттік сектордағы бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік жүйесін жетілдіруді талап етеді.

Бухгалтерлер жұмыс барысында мүліктің ерекше түрлерін және қатысушылардың қарым-қатынасын экономикалық айналымға енгізуді көрсететін жаңа әдістерді қолдануға мәжбүр. Соңғы уақытта жаңа нормативтік құжаттардың қабылдануына байланысты негізгі құралдарды, өндірістік қорларды, өнімнің өзіндік құнын, күрделі салымдарды, қаржылық нәтижелерді есепке алу әдістемесінде айтарлықтай өзгерістер болды. Кәсіпорынның жарғылық капиталын және басқа қорларын қалыптастыру және есепке алу тәртібі, пайданы бөлу, шығындарды өтеу, қаржыландыру және кредит беру ережелері өзгерді.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы мақала тақырыбының өзектілігін растайды, оның мақсаты мен міндеттерін алдын-ала анықтады.

Бюджеттік мекемелер кез-келген шаруашылық жүйесінде және мемлекеттік құрылымның кез-келген моделінде өндірістік және қаржылық экономикалық қатынастардың маңызды субъектілері болып табылады. Олар білім беру, денсаулық сақтау, ғылыми зерттеулер, әлеуметтік қорғау, мәдениет, мемлекеттік басқару және т. б. сияқты бірқатар әлеуметтік маңызды қажеттіліктерді қанағаттандыруға арналған [1].

Бюджеттік мекемелердегі бухгалтерлік есеп Қазақстан Республикасының бірыңғай бухгалтерлік есеп жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады. Бюджеттік мекемелерде бухгалтерлік есепті жүргізу оларға арналған арнайы нормативтік актілермен регламенттеледі. Бюджеттік мекемелердің тәжірибесінде міндетті болып табылатын бюджеттік есептің

регламенттерін ҚР Қаржы министрлігі белгілейді.

Бухгалтерлік есептің ерекшеліктері олардың қызметінің әртүрлі салаларында бюджетте тұрған мекемелер мен ұйымдардың операцияларын есепке алу және баланста көрсету жөніндегі нұсқауларды қамтитын нормативтік құжаттармен айқындалады.

Бюджеттік мекемелердегі бухгалтерлік есептің негізгі міндеттері:

- Қолданыстағы нормативтік актілерге сәйкес бухгалтерлік есепті ұйымдастыру.

- Қазіргі заманғы есептеу техникасын кеңінен қолдану негізінде ақпаратты өңдеуде бухгалтерлік есептің озық нысандары мен әдістерін пайдалану.

- Құжаттардың уақтылы дұрыс ресімделуіне және жасалатын операциялардың заңдылығына алдын ала бақылауды жүзеге асыру.

- Ішкі және сыртқы пайдаланушыларға қажетті ұйымның қызметі және оның мүліктік жағдайы туралы толық және сенімді ақпаратты қалыптастыру. Ұйым шаруашылық операцияларды жүзеге асырған кезде ҚР заңнамасының сақталуын және олардың орындылығын, мүлік пен міндеттемелердің болуы мен қозғалысын, бекітілген нормаларға, нормативтерге және сметаларға сәйкес материалдық, еңбек және қаржы ресурстарын пайдалануды бақылау мақсатында.

- Шаруашылық қызметтің теріс нәтижесінің алдын алу және қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін резервтер құру.

- Бюджетті дәл бекіту және мақсатты пайдалану.

Бюджеттік мекемелердегі бухгалтерлік есептің өзіндік ерекшеліктері бар. Оларға жатады:

- шығындар сметасының орындалуын бақылау;

- қасалық және нақты шығыстарды есепке алу;

- бюджеттік сыныптама баптары бөлінісінде есепке алуды ұйымдастыру;

- есеп пен есептіліктің нормативтік құжаттардың талаптарына қатаң сәйкестігі;

- есептің салалық ерекшелігі.[1]

Бухгалтерлік есепті жетілдіру, оның ұйымның қаржы және шаруашылық қызметіне бақылау функцияларын күшейту-қаржы-бюджет тәртібін нығайтудың негізі.

Жетілдірілген есеп жүйесі жасырын резервтерді анықтап қана қоймай, жоспарланған және қаржылық бюджеттік тәртіпті үнемдеу режимінің бұзылуын анықтайды, мүмкін шығындар мен негізсіз шығындардың алдын алуға және уақытында жоюға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік есеп жүйесін жетілдіру бюджет процесін реформалаумен және нәтижеге бағдарланған бюджеттеуді енгізуге негізделуі қажет. Ашып айтқанда:

- активтер мен міндеттемелердің арақатынасын қалыптастыруды қамтамасыз ету қажет, яғни бюджеттік есепке алу мен есептілікке әлемде жалпы қабылданған халықаралық стандарттар негізінде ҚР балансын қалыптастыру.

- Сонымен бірге, мемлекеттік қаржымен жасалатын барлық операциялардың ашықтығы мен айқындығын қамтамасыз ету; бюджетаралық қатынастарды жетілдіру арқылы кез келген деңгейдегі бюджеттерді атқару кезінде бюджеттік есептің біртұтастығын қамтамасыз ету қажет.

- оның тиімділігі мен аналитикалығын арттыру қажет. Ол үшін компьютерлік бухгалтерлік есеп жүйелерін қолдана отырып, автоматтандырылған өңдеу талаптарын ескере отырып, құжаттау процесін ретке келтіру және стандарттау қажет. Есепке алуды автоматтандыру құралдары бойынша құжаттама жүйесінің сәйкессіздігін жою, бастапқы құжаттарды барынша оңайлату, оларды жасаудың оңтайлы кезеңділігін таңдау қажет.

Халықаралық бухгалтерлік есеп тәжірибесі мемлекеттік басқару секторындағы бухгалтерлік есептің төрт негізгі әдісін анықтайды.

1. Бухгалтерлік есепті жүргізудің қасалық әдісі қасалық ағындарды, ақша қаражаттарының қозғалысын, ақшалай қаражаттардың түсуі мен шығуын, ақша түріндегі активтерді, бюджеттерге немесе қазынашылық немесе мемлекетке түсетін ақшалай қаражаттарды қарапайым тіркеуден тұрады. Қасалық есеп әдісінің басты артықшылығы-оның қарапайымдылығы, қол жетімділігі. Ол ақша ағындары туралы ақпарат береді. Бір сәтте

кассалық ағындарды тіркеу жеткіліксіз болды, өйткені ол бюджеттің орындалуын толық бақылауға мүмкіндік бермейді. Сонымен бірге белгілі бір саяси маңызды активтер мен міндеттемелерді бағалап, теңгерімге қою керек. Себебі олар инвесторларға, қаражат тарту, қаржы ресурстарын жұмылдыру үшін маңызды болғандықтан

2. Өзгертілген кассалық әдіс. Кассалық ағындарды белгілеу мен бірге баланста бағаланған мемлекеттік қарыз және бюджеттік несие бар. Сәйкесінше, бюджеттерді орындау кезінде пайда болатын есептеулердің бір бөлігі де бағаланды. Бұл бухгалтерлік есеп реттелген кез, өтімділік пен төлем қабілеттілігіне, соның ішінде жалақы міндеттемелеріне айтарлықтай әсер етуі мүмкін активтер мен міндеттемелердің спектрі әлі де бар екендігі белгілі болды. Көптеген елдерде жалақы бойынша міндеттемелер бюджет тапшылығын қаржыландыру көздеріне теңестіріледі. Бұл жағдайда мемлекет өз қызметкерлерінен қарызға жұмыс істейді немесе инвесторлардан қарызға ақша алады, айырмашылық аз болғандықтан барлық активтер мен міндеттемелерді бағалау қажеттілігі туындайды.

3. Өзгертілген есептеу әдісі. Активтер мен міндеттемелерді бағалай бастағанда, оларды толық бағалау мүмкін емес екені белгілі. Егер біз есептеу әдісін алсақ, бұл мемлекеттің барлық міндеттемелерін бағалау керек дегенді білдіреді. Қандай да бір дәрежеде барлық табиғи ресурстарды бағалау керек, өйткені бұл да мемлекеттік актив және ол мемлекеттің меншігінде. Түрлендірілген есептеу әдісі жалпы есептеу әдістерімен сәйкес келеді, яғни операциялар активтер құнының пайда болуы немесе өзгеруі кезінде танылады. Бұл стандартты әдіс.

4. Есептеу әдісі. Онда операциялар мен басқа да оқиғалар ақша қаражатының нақты түсуіне немесе төленуіне қарамастан, олар орын алған есепті кезеңде олардың орындалу фактісі бойынша танылады. Есептеу әдісі анағұрлым прогрессивті. Есептеу әдісі кезінде операциялар активтер мен міндеттемелердің экономикалық құны туындаған немесе өзгерген кезде танылады. Оның барлық артықшылықтары есепте көрініс табады [2].

Мемлекеттік мекемелер соңғы бірнеше жылда тек ақша ағындары мен қаржылық активтер мен міндеттемелерді есепке алатын өзгертілген есептеу әдісін қолдануда. Іс жүзінде операциялық жүйе бюджет қаражатының теңгеріміндегі өзгерісті ғана көрсетті. Ал «кіріс» және «шығыс» сияқты ұғымдар шын мәнінде бюджеттік шоттарға ақшаның түсуі және оларға билік ету ретінде қарастырылды. Сонымен қатар, кез келген кәсіпорынның тиімділігі сияқты мемлекеттік сектордың тиімділігі шоттағы ақша көлемінің ұлғаюы немесе азаюымен емес, мүлде басқа көрсеткіштермен бағаланады. Бірақ бюджеттік инвестициялардың рентабельділігі туралы, атап айтқанда, бюджеттік және коммерциялық ұйымның бір өнімін өндіру қанша тұратыны туралы ақпаратқа ие болу үшін өзгертілген есептеу әдісінің деректері жеткіліксіз екені анық.

Егер есептің кассалық әдісі бойынша болуы мүмкін есептілікті салыстыратын болсақ, онда бұл отандық бюджет заңнамасы бойынша бюджеттің орындалуының стандартты есебі. Бұл есептілікте қорлар, берешек қалдықтары, активтер мен міндеттемелер жоқ. Ақша ағындарын, түсімдерді, шығуларды, кірістерді, шығыстарды, тапшылықты қаржыландыру көздерін қарапайым тіркеу бар. Барлық кассалық түсімдер, шығулар тіркелген-бұл бюджеттің атқарылуы туралы есептілік. Есептеу әдісімен операциялар олардың негізінде баланстарды құруға болатындай етіп құрылымдалған. Есептеу әдісі сияқты күрделі модельдерді қолданған кезде бухгалтерлік есепте белгілі бір стандарттау болуы керек, мемлекет өзінің қызметі туралы есеп берген кезде қандай принциптерді басшылыққа алатындығы туралы ақпарат ашылуы керек. Есепті ұйымдастыруды жетілдіру мақсатында Халықаралық Бухгалтерлер Федерациясы мемлекеттік сектордағы қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарын әзірлеуде, алайда олар бизнес үшін қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына негізделген, бірақ мемлекет үшін бірқатар ерекшеліктерге ие [3].

Экономикадағы қаржылық есептіліктің ақпараттық функциясы мекеменің ішінде де, одан тыс жерлерде де мүдделі ақпарат пайдаланушылардың кең тобына қажет ұйымдардың қаржылық нәтижелерінен туындайды. Капитал нарығын дамыту үшін жоғары сапалы есептілік қажет, өйткені оның негізінде экономиканың дамуын ондаған жылдар бұрын

анықтайтын шектеулі ресурстарды бөлу туралы шешімдер қабылданады. Осыған сүйене отырып, бүгінгі таңда маңызды тақырыптардың бірі мемлекеттік сектордағы бухгалтерлік есепті реформалау және мемлекеттік мекемелерді ҚСХҚЕС-ке ауыстыру тәртібі болды. Реформаның мақсаты екі жүйені бірізділікке үйлестіру және кейіннен тұтастай алғанда мемлекеттің активтері мен міндеттемелерінің шоғырландырылған теңгерімін қалыптастыру жөніндегі негізгі қорытынды қадамға көшу болып табылады [4].

Он жылдан астам уақытқа созылған Қазақстанның шаруашылық жүргізуші субъектілерінде ҚЕХС енгізу практикасын назарға ала отырып, ҚСХҚЕС-қа (қоғамдық секторға арналған халықаралық қаржылық есептілік стандарттары) көшу бойынша Мемлекеттік мекемелердің бухгалтерлік есеп жүйесін реформалау кезең-кезеңімен жүргізіледі. Қойылған міндеттерге қол жеткізу үшін мынадай шаралар кешені жүзеге асырылады:

- ҚСХҚЕС-ке көшу бойынша нормативтік-құқықтық база әзірленді;
- ҚСХҚЕС-ке көшу шеңберінде оқыту жүргізіледі және білікті кадрлар даярланады.

Мемлекеттік сектордағы бухгалтерлік есеп пен есептіліктің қалыптасқан жүйесі онда қалыптастырылатын ақпараттың тиісті сапасы мен сенімділігін толық көлемде қамтамасыз етпейді, сондай-ақ осы ақпаратты тиімді пайдалану мүмкіндігін айтарлықтай шектейді. Сондықтан ҚСХҚЕС – ке көшудің негізгі мақсаты-мемлекеттік сектордағы бухгалтерлік есеп жүйесін бәсекеге қабілетті экономиканың талаптарына сәйкес келтіру, барлық мүдделі пайдаланушыларға мемлекеттік мекемелер қызметінің қаржылық жағдайы мен нәтижелерінің объективті серпінін, сондай-ақ мемлекеттік сектордың шоғырландырылған есебін ұсынатын ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз ету болып табылады. ҚСХҚЕС сәйкес дайындалған үкіметтің жыл сайынғы қаржылық есептері қоғамдық ресурстарды басқару және бюджет процесіне қатысты міндеттерді орындау бойынша Үкіметтің есеп беруін көрсетуге қызмет етуі мүмкін [5].

Бүгінгі таңда шаруашылық операцияларды бухгалтерлік есеп арқылы көрсету ғана маңызды емес. Қызметтің қай салалары бюджеттік қаржыландырумен, ал қайсысы жеке инвестициямен табысты дамып жатқаны туралы ақпаратта маңызды рөлге ие болып отыр.

Жаңа бюджет жүйесінің негізінде – нәтижеге бағдарланған бюджеттеу жатыр. Оның нәтижелі жүзеге асырылуында көмек тигізетін бірнеше тәсілдерді енгізуге болады.

- Қаражатты мақсатты пайдалану-мақсаттар мен нәтижелерге сәйкестік. Бюджет қаражатын бөлу жоспарға сәйкес емес, белгілі бір өндірістік-шаруашылық міндеттер мен бағдарламаларды шешудің белгілі бір мақсаттары үшін жүзеге асырылады.

- Бағдарламалардың бәсекелестігі. Конкурстық негізде іріктелген белгілі бір бағдарламаларды таңдау негізінде қойылған міндеттерге қол жеткізу. Сонымен бірге, басты мәселе шешілуі керек – бұл бюджет қаражаты қажет екенін, бұл шығындарды шығындар лимитіне қосу керек екенін дәлелдеу.

- Ведомстволық және бағдарламалық жіктеу. Бюджеттік саланы реформалау бюджеттік есепке алудың автоматтандырылған жүйелеріне бағытталған, олардың бір бөлігі бюджеттік есепке алу шоттарының жоспары болып табылады.

- Нәтижелерді бақылау нақты уақыт режимінде бюджет қаражатын алушыға жеткізушілер мен тапсырыс берушілерді, қызметтерді орындаушыларды іздеуге мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- Полещук Т.А., редактор: Заворотная Т.Э // Бухгалтерский учет в бюджетных организациях (Учебно-метод. пособие). Ресурс: http://abc.vvsu.ru/books/buh_uchet/page0001.asp
- Джакишева У.К., Бейсенбаева А.К., Низамдинова А.К. Ведение бухгалтерского учета в бюджетных организациях: проблемы и пути его совершенствования /Вестник КазНУ.-2016. Ресурс: <https://articlekz.com/article/15173>
- Приказ МФ РК от 7 сентября 2010 г. № 444 «Об утверждении учетной политики» зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан № 6505 от 22 сентября 2010 г.;

• Приказ МФ РК от 27 апреля 2011 года № 219 «О внесении изменений и дополнений в приказ МФ РК от 24 февраля 2011 года № 95 «О некоторых вопросах государственного регулирования системы бухгалтерского учета и финансовой отчетности в государственных учреждениях» зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан № 6965 от 20 мая 2011 г.

• Приказ МФ РК от 27 апреля 2011 года № 219 «О внесении изменений и дополнений в приказ МФ РК от 24 февраля 2011 года № 95 «О некоторых вопросах государственного регулирования системы бухгалтерского учета и финансовой отчетности в государственных учреждениях» зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан № 6965 от 20 мая 2011 г.

МЕТОДЫ БОРЬБЫ С КРИЗИСОМ ПОСЛЕ ПАНДЕМИИ И ЕЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

Кужумова Диана Кайратовна
Юсупова Роза Сабыржан кизи
КазНУ имени аль-Фараби,
Высшей Школы Экономики и Бизнеса,
Специальность «Учет и Аудит», бакалавр 3го курса

Научный руководитель: Актуреева Э.А. ст.преподаватель

Аннотация. Цель исследования- раскрытие изменений, которые внесли технологии в период пандемии, преимущества данных изменений, реакции населения. В статье рассматриваются наиболее важные и популярные тренды бизнес- технологий. Основное внимание отводится определению результатов и преимуществ введенных изменений, не зависящих от самого человека. В результате определено, что преобладание технологий в нашей жизни гораздо ее упростила, но тем самым она имеет и свои недостатки. Главным, из которых является отсутствие общения и взаимодействия между людьми.

Ключевые слова: онлайн, пандемия, технологии, бизнес.

Вступление. Пандемия ввела заметные коррективы. Если раньше верили в прогнозируемость бизнес-процессов, то сейчас в условиях пандемии — это маловероятно. Как выяснилось, что в какие-то считанные дни изменилась вся наша повседневная жизнь, а именно остановилась ежедневная работа, запретили свободное передвижение людей, и заморозили глобальную экономику в состоянии неясности.

Содержание. Говоря о методах борьбы с кризисом после пандемии, хочется выделить наиболее важные и ощутимые.

Перевод бизнеса в онлайн.

Бизнес пережил не самые лучшие времена. Многие магазины и компании вынуждены прекращать свою работу, так как клиент не может к ним попасть или услуга становится менее актуальной. Карантинные ограничения продолжают и будут действовать еще очень долго. Поэтому бизнесу приходится самостоятельно адаптироваться к новым условиям, чтобы продолжать успешную деятельность, предпринимателем необходимо переходить в онлайн режим. Клиенты все время ищут товары для покупки, или для получения услуг, в первую очередь, обращаются в интернет. Так как они привыкли к тому, чтобы пользоваться всеми благами цивилизации, не выходя из своего дома. Таким образом, бизнесменам остается перевести свой бизнес в онлайн режим. Например, создать интернет магазин, создать кафе с удобными формами для онлайн заказа, разрабатывать приложения, так как на сайтах не всегда удобно.

На первый взгляд это кажется очень просто, но для предпринимателя, который работал всегда в офлайн режиме, такая задача кажется совсем невыполнимой.

Решая, данную проблему для других, можно очень хорошо зарабатывать и достигнуть невероятного успеха. Для этого нужно разработать свой проект и план, чтобы поэтапно реализовывать данный выбранный проект будущего бизнеса. А также подготовить готовые

пакеты услуг, нужное оборудование, и начинать эти услуги продвигать в интернете, предлагая своим клиентам перевод их бизнеса в онлайн. Даже если один предприниматель из двадцати воспользуется вашими услугами, это принесет большие деньги. Так как предприниматель, который захочет перевода своего бизнеса в онлайн режим, он будет готов отдать любые деньги, иначе бизнес вообще можно будет закрывать. Преимущество работы в онлайн режиме является то, что после окончания карантина услуги не потеряют своей актуальности и можно будет продолжать развивать данную сферу.

Удаленное рабочее место

Многие компании перешли на удаленный режим работы. Данное решение является верным, так как оно принято в целях защищенности и сохранности своих сотрудников. Сотрудник намного ценнее для компании, ведь в него вложены деньги, потрачены долгие годы на обучение из простого специалиста сделан настоящий профессионал своего дела. Если сотрудник серьезно заболеет, то его работу нужно будет начинать поиски другого сотрудника, чтобы переложить на него данную работу. Но ведь в сегодняшнее время найти нового сотрудника намного тяжелее и сложнее. Поэтому принимается решение относительно того, что работники остаются дома и выполняют поставленные задачи руководства на удаленной основе. Кто-то не может себе этого позволить в силу того, что они не имеют необходимое техническое оборудование. Но в большинстве случаев человек спокойно может выполнять работу дома дистанционно.

Трансформация клиента

После пандемии среднестатистический потребитель несомненно будет подвергнут кардинальным изменениям. Каждый из нас привык к дистанции, данный факт подтверждает развитие индивидуального обслуживания. Во время пандемии люди выработали в себе гигиенические привычки. В связи с этим потребители решают покупать в индивидуальную собственность, и все меньше пользуются арендой. При потере дохода в период карантинных мероприятий, каждый человек хочет иметь «подушку безопасности» в финансовой сфере. Поэтому сократится спрос на брендовые одежды или дорогие аксессуары, люди будут делать выбор в пользу б/у товаров.

Все мы начали больше уделять внимания своему питанию. Жители стали больше употреблять медикаментов, витаминов, фруктов, овощей. Но и с режимом изоляции люди не только уделят внимание пище, которую они употребляют, но и другим аспектам здорового образа жизни. Так, например, в период карантинных мероприятий фитнесам пришлось закрыться, и большинство людей перешли на домашний фитнес, тем самым повысился спрос на приобретение спортивных тренажеров.

Усовершенствование фармацевтики

Пандемия встряхнула сферу фармацевтики. Сейчас тестировать лекарства не составляет особой трудности, это делается очень легко и просто. Сбор данных и консультации также перешли на онлайн платформу. Данные изменения могут остаться с нами навсегда и в корнях изменить фармацевтическую индустрию. Все мы наблюдали насколько быстро появились тесты на коронавирус во всем мире, а затем и вакцины.

Видеоконференции и дистанционное обучение

Приложение для видеоконференции Zoom стало для нас правой рукой и без него мы не представляем жизни, хотя до появления коронавируса большинство людей не знало о нем, если только молодежь.

Рассматривая жизнь после пандемии, то можно сделать вывод, что в момент возникновения непредвиденных ситуаций, в любое время можно обратиться к использованию приложений с видеоконференциями. Например, при плохих погодных условиях отменяются занятия в учебных заведениях среднего образования, таким образом в сегодняшнее время в отмене занятий нет необходимости, их можно провести в дистанционной форме, на различных порталах.

Бесконтактная доставка

Сейчас стало нормальным и очень популярным пользование бесконтактной доставки. До

пандемии это использовалось, но не так часто, и не везде это было предусмотрено. Люди хотят меньше взаимодействовать друг с другом, так как этот страх считается нормой в сегодняшнее время.

Если раньше пользовались доставкой блюд из ресторана, или же кафе, то сейчас доставляют вещи, продукты из магазина. Особой популярностью пользуется компания доставки Арбуз.kz. Сама не пользовалась данной функцией, но по отзывам видно, что людям удобно, так как время, которое они бы потратили на покупку в продуктовом магазине, они могут его потратить на себя, провести времяпровождение с родными.

Пока неясно, когда закончится пандемия. Но его влияние на бизнес и общество становится все более очевидным для руководителей во всем мире. Темы, которые всего два года назад считались почти нишевыми, такие как гибридные модели работы, инструменты для удаленного сотрудничества и статус вакцинации сотрудников, поднялись на первое место в повестке дня руководителей. Даже такие долгосрочные признаки бизнес-стратегии, как инновации и устойчивость, приобрели новый смысл и новую актуальность в условиях сегодняшней неопределенности. Воздействие COVID-19 на бизнес имеет далеко идущие последствия и глубоко ощущается в каждой отрасли. Задача организаций состоит в том, чтобы выдержать нынешний шторм и проложить курс на будущее, то есть цифровой трансформации.

Цифровая трансформация не является новым императивом для бизнес-лидеров, но COVID-19 сделал ее более актуальной, поскольку организации стремятся повысить свою гибкость, скорость и принятие решений на основе данных. Компания BCG (Boston Consulting Group) создали новый подход к совершенствованию. Данный подход они назвали бионическим: применение сочетания человеческих и технических возможностей. Данное сочетание сможет ускорить цифровую трансформацию компании и сохранить этот импульс надолго.

Консалтинговая компания BSG (Boston Consulting Group) провели исследования, где рассмотрела вызовы, которые встают перед компаниями в связи с пандемией. Компания рассмотрела способы выхода из этого кризиса с помощью цифровых технологий. У цифровых технологий есть потенциал в борьбе с COVID-19.

Новые варианты организации рабочего процесса, применение аналитических инструментов, использование искусственного интеллекта помогут оградить людей от различных опасностей и снизить возможные риски. Так пандемия COVID-19 ускорила процесс перехода многих компании на удаленную работу. Как пример успешного перехода к удаленке можно привести компании ЕУ, КРМЖ и т.д. В основном эти компании уже частично работали удаленно и потому были готовы к таким непредвиденным обстоятельствам. Но проще всего адаптация к новым реалиям произошла у маленьких IT- компании, чей штат сотрудников небольшой. Но после ослабления карантинных мер почти все компании Казахстана вернулись на прежний режим работы, тогда как в Европе и США наблюдается другой тренд. Тренд на переход полностью удаленной работы. Например, Facebook, Twitter, Microsoft объявили о возможности перехода на удаленную работу их сотрудников навсегда. Появились новые ниши в бизнесе, все больше и больше становится важным наличие личного бренда, и даже различные виды инфлюенсорта.

Повысить устойчивость бизнеса помогут различные варианты детализированного анализа и реструктуризации его с помощью применения цифровых технологии.

Цифровые продажи:

- применение новых технологии в предложении и презентации нового товара, таких как дополненная реальность VR и AR., например, появление цифровой моды. Проект DRESSX (есть инстаграм аккаунт) создает цифровую одежду. Каждая вещь создается дизайнером и ее можно приобретать. Так в будущем при создании видео-, фото- контента не нужно будет ходить по магазинам и создавать свой образ, а необходимо будет просто зайти в онлайн магазин цифровой одежды, выбрать, купить недорого и наложить на себя.

- Использование и создание новых маркетинговых подходов; Например, во время пандемии инфлюенсер Арман Юсупов (yussupov21, 1.1 подписчиков) создал онлайн

платформу курсов (theflow.online). Данная платформа предлагает в основном digital-профессии, ставшие популярными с появлением социальных сетей. Арман Юсупов и спикеры данных курсов делятся своим опытом и привлекают потенциальных покупателей, которые следят за инфлюенсерами в их личных аккаунтах.

- применение концепции Sales Force Effectiveness; Это концепция была сформулирована не так давно консалтинговой компанией в США. Использование данной концепции повышает эффективность и прибыльность компании. В Казахстане данная концепция используется также широко, как и за рубежом.

Цифровизация бизнес- процессов

Инструмент оценки бизнес- проектов (PID) определяет все необходимые рычаги, показатели и приоритеты для успешной реализации проекта. Данный инструмент помогает уменьшить издержки и повысить прибыль именно за счет цифровизации бизнес- процессов.

Заключение. Таким образом, можно сделать вывод, что пандемия внесла в нашу жизнь свои коррективы. Так или иначе наша жизнь поменялась. В каждом изменении есть свои преимущества и недостатки.

Конечно, каждый из нас не рад появлению данного вируса. Но мы считаем, что изменения порадовали большинства людей, так как каждый из нас лучше стал взаимодействовать с техникой, платформами, стали чаще проводить время дома с родными.

И мы больше, чем уверены, что после пандемии мир не станет таким, каким он был прежде. Спасением компаний будет только адаптация к новым условиям. Им необходимо следить за появлением трендов и адаптироваться к ним, чтобы тем самым управлять и регулировать ситуацию.

Пандемия началась в очень удобное для нас всех время. В данное время для всех является легкостью взаимодействие с технологиями. Конечно же онлайн встречи нам не заменят живого взаимодействия, но тем самым технологии дают нам возможность продолжать праздновать семейные праздники и работать. Если же, например, рассматривать появление пандемии 30 лет назад, то это вызывает шок, так как было бы намного труднее.

Благодаря пандемии мы узнали, как в миг можно потерять работу, как некоторые компании и бизнесы очень уязвимы, что врачи являются героями для нас. Основатель приложения Zoom очень удивлен тем, что данное приложение используют в данный момент не так, как предполагалось изначально. Это означает, что разработчики должны быть готовы к тому, что их созданные программы будут использоваться так, как они представить себе не могли.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. <https://logistics.ru/upravlenie-logistikoy-i-kompaniy/zhizn-posle-pandemii-ili-biznes-trendy-2020-2021-goda>
2. <https://kapital.kz/business/93547/pyat-tehnologicheskikh-trendov-dlya-biznesa.html>
3. <https://kapital.kz/experts/87625/kak-transformiruyet-sya-it-sektor-v-period-pandemii.html>
4. <https://www.bcg.com/publications/2020/lessons-from-covid-19-to-build-for-the-future>
5. <https://roscongress.org/materials/tsifrovye-tehnologii-kak-pomoshch-v-borbe-s-krizisom-covid-19/>
6. <https://profit.kz/tags/digitaltransformation/>

АНАЛИЗ ВЛИЯНИЯ ПАНДЕМИИ COVID-19 НА РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИЙ В НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ ЭКОНОМИКИ

Сағындықова Самал Русланқызы
Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
Высшей школы Экономики и Бизнеса
Специальность «Учет и Аудит» студент 3 курса

Научный руководитель: старший преподаватель Актуреева Э.А.

Аннотация. Результаты вспышки пандемии коронавируса COVID-19 для глобального рынка нефти в 2020 году. Оцениваются возможности восстановления спроса на нефть и нефтепродукты в мире и в Казахстане, эффективность инноваций для стабилизации мирового рынка нефти.

Ключевые слова: анализ, пандемия, инновации, цифровизация, нефтегазовая отрасль, технологии, экономика.

Вступление. Пандемия ввела заметные коррективы не только в нашей жизни, но и во всех сферах экономики. Если раньше верили в прогнозируемость бизнес-процессов, то сейчас в условиях пандемии — это маловероятно. Как выяснилось, что в какие-то считанные дни изменилась вся наша повседневная жизнь, а именно остановилась ежедневная работа, запретили свободное передвижение людей, и заморозили глобальную экономику в состоянии неясности.

Содержание. Толкуя о трендах бизнес – анализа, хочется выделить наиболее значимые и ощутимые.

Пандемия COVID-19 принесла поправки в каждую отрасль жизнедеятельности, наряду с тем оказала значительное влияние на нефтяную промышленность. В первую очередь, пандемия сказалась на ценах за баррель нефти, напрямую обусловленные от ожиданий представителей рынка. Основные положения карантина и осложнение эпидемиологической картины в мире привели к рекордным минимальным ценам на нефть установленные в апреле 2020 г.

В дальнейшем основные страны-производители нефти осуществили ряд договоренностей, вдобавок в большинстве странах стали снимать ограничения, связанные с карантином, в результате цены на нефть стали повышаться.

В начале июня 2020 года цена Brent достигла 40 долларов за баррель.

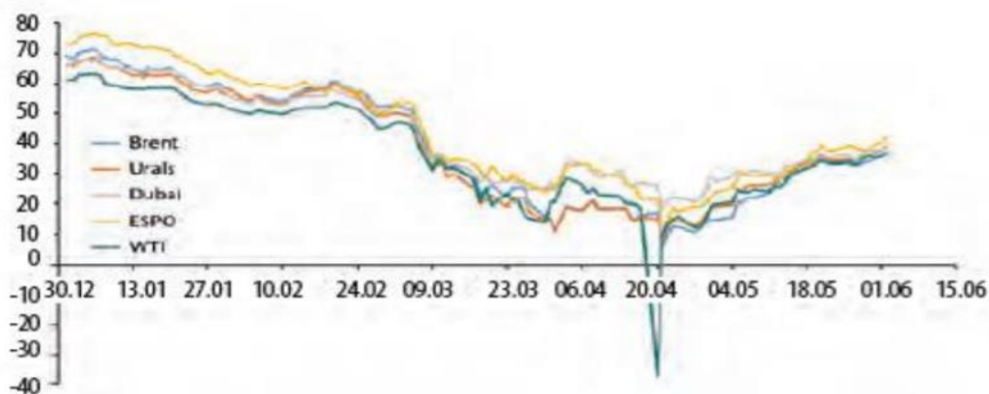

Рис. 1. Котировки Urals, Brent, WTI, ESPO и Dubai (\$/барр.)

Согласно статистическим исследованиям, пандемия коронавируса нанесла непоправимый ущерб мировой экономике, во многих странах упали темпы роста ВВП, еще больше упало потребление жидких углеводородов. Карантинные меры, самоизоляция и переход на удаленную работу коснулись транспортной отрасли, которая является основным в

мире потребителем нефтепродуктов. Это составляет более двух третей всего спроса на нефтепродукты. Доля нефтехимической промышленности (уступающей только по потреблению нефтепродуктов в промышленности) составляет всего 12%.

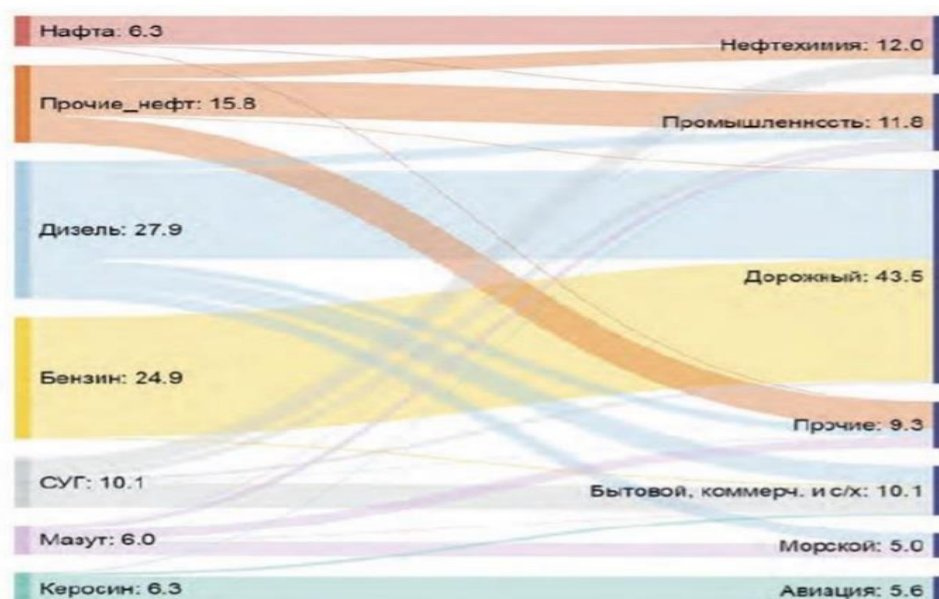

Рис. 2. Структура потребления нефтепродуктов в разрезе базовых секторов потребления в мире в 2019 г. (млн барр/сут.)

В нынешний момент в большинстве стран наблюдается снижение роста заболеваемости коронавирусом, что говорит об ослаблении пандемии. Вместе с этим постепенно снимаются карантинные ограничения, однако итоги одной только первой волны пандемии весьма неблагоприятны для транспортной отрасли. В апреле 2020 года воздушные перевозки сократились на 80% (г/г), автомобильные перевозки примерно на 25% (г/г) и морские перевозки на 20% (г/г).

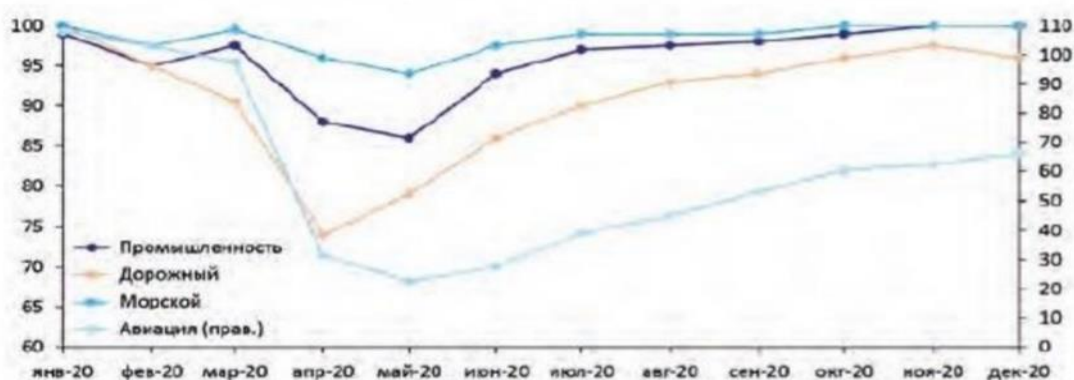

Рис. 3. Оценки уровня активности (г/г) для ключевых секторов потребления ЖУВ (%)

Исходя из рис. 3 и рассматривая градационную отмену карантинных условий, можно прийти к заключению, что использование нефтепродуктов в одном из основных секторов (морских перевозок, авиации и промышленности) возвращается к первоначальному «до пандемийному» показателю медленнее, чем со стороны (дорожного) автотранспорта.

Поскольку прогнозировать каким будет цены и спрос на нефть в текущей ситуации невозможно, можно сделать вывод, что инновации и цифровизация помогут решить проблемы, в частности, нефтегазовой отрасли.

Основные затраты в рассматриваемой отрасли приходятся на организацию поставок, при

этом в последние годы отмечается тенденция к увеличению данных затрат. Поскольку промышленная система сложна, часто включает внешних агентов и не оцифрована, она оказывает негативное благотворное влияние на отраслевые цепочки поставок, что приводит к увеличению затрат на этот элемент и задержкам проектов.

В отчете Weforum за 2020 года вещается, что возможная цена цифровой преобразовании нефтегазовой отрасли может составить 2,5 триллиона долларов, если оперативные лимитаций будут уменьшены для адаптации к инновационным технологиям. Содействие инновациям не только улучшит финансовое положение нефтяных компаний, но и поможет сократить выбросы CO₂. По результатам можно ожидать такое же сокращение выбросов CO₂ на 1300 тонн, 800 миллионов галлонов воды и снижение стоимости разливов нефти на 230 тысяч баррелей.

Выдающиеся нефтяные компании деятельно используют современные методы. В частности, применение метода «цифровой двойник». Производится интерактивная цифровая 3D-реплика физического объекта или процесса, которая позволяет инженерам практиковаться в удаленном управлении нефтяными вышками и буровыми установками, если они не могут добраться до буровой.

Данная технология совсем не новейшая инновация, однако ее стали активно использовать в период текущей всемирной пандемии, потому как она дает возможность работать дистанционно. Технологии обеспечивают столь необходимый ответ на социальное дистанцирование, сказал Bloomberg Митч Флэгг, генеральный директор Serica Energy Plc.

Активное использование анализа данных сыграло важную роль в оцифровке нефтегазовой деятельности. В опросе Ernst & Young Global Oil & Gas, проведенном ранее в этом году, 85% респондентов заявили, что они уже используют те или иные формы расширенной аналитики.

Компания Ernst & Young (EY) изучила 500 нефтегазовых проектов, стоимость каждого из которых превышает 1 миллиард долларов, и обнаружила, что 60% проектов имели препятствия, а 38% имели перерасход бюджета. EY обнаружила, что некоторые из этих задержек были связаны с системами анализа негативных данных. Некоторыми из основных нарушений были отсутствие централизованных и надежных данных, неэффективные процессы и обязательная ручная передача данных. Задержки с отчетностью и коммуникацией также способствовали этим недостаткам.

Крупные игроки отрасли обнаруживают, что эти проблемы можно решить только с помощью более масштабных цифровых инноваций. На самом деле, 80% респондентов заявили, что намерены инвестировать хотя бы скромную сумму в технологию, чтобы идти в ногу с последними разработками в нефтегазовой отрасли. Кроме того, 58% респондентов заявили, что спешат инвестировать в эти технологии в ответ на глобальную пандемию.

Пока во время пандемии снижался спрос и производство в нескольких районах мира, появились и определенные преимущества для нефтегазовой отрасли. Так, многие нефтяные компании стали стремиться внедрять все больше технологические инновации и сильнее интересоваться и прибегать к цифровизации. Все ищут альтернативные способы работы на буровых установках, так как предугадать какими будут карантинные ограничения невозможно. Активно используются беспилотные летательные аппараты (дроны) для контроля над бесперебойностью работ трубопроводов. Такие системы дистанционного мониторинга позволяют обследовать трубопроводы и обеспечить их полностью рабочее состояние.

Если рассматривать более долгосрочную ситуацию спада нефтяного спроса и стоимости углеводородов, то следует сделать вывод, что она будет решена в случае повышения эффективности нефтегазовой отрасли, что в свою очередь возможно только с помощью цифровизации и внедрения инноваций. Благодаря этому, в случае улучшения обстановки на сырьевом рынке, крупные нефтяные компании значительно улучшат свои финансовые показатели, а также покажут существенный рост маржинальности бизнеса.

ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ЭЛЕКТРОННЫЕ РЕСУРСЫ:

1. <https://www.accenture.com/ru-ru/insights/energy/oil-gas-need-change>
2. <https://www.pwc.kz/en/publications/ceo-assets/ceo-survey-2021-24-rus-final-3.pdf>
3. <https://elibrary.ru/item.asp?id=45799050>

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО РАЗВИТИЯ В РАМКАХ СТРАТЕГИИ «ЦИФРОВОЙ КАЗАХСТАН»

Мухитдин Жібек Биржанқызы
Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
Высшей школы Экономики и Бизнеса
Специальность «Учет и Аудит» студент 3 курса

Научный руководитель: старший преподаватель Актуреева Э.А.

Развитие предпринимательства является основой экономики любой страны. Опыт развитых стран показывает, что формирование и развитие малого и среднего бизнеса создают благоприятные условия для укрепления экономики. В частности, будут ликвидированы отраслевые и региональные монополии, увеличится количество товаров и услуг на рынке, будут созданы новые рабочие места, будут внедрены достижения научно-технического прогресса, сформирован средний класс, что обеспечит стабильность общества. В результате предпринимательство станет привлекательным для сотен тысяч людей и станет необходимым элементом рыночной экономики.

В стране большое внимание уделяется развитию предпринимательства, принят ряд законов, указов и постановлений. Одним из первых документов стал Закон «О защите и поддержке частного предпринимательства», принятый, который определяет сущность и содержание, основные направления и задачи государственной защиты и поддержки предпринимательства. Государственная защита и поддержка предпринимательства означает создание правовых, экономических и организационных условий для выполнения этих функций, создание новых экономических структур в стране.

Основной целью государственного регулирования частного предпринимательства является создание благоприятных условий для развития частного предпринимательства и защита интересов государства и прав потребителей.

На процветание малого бизнеса напрямую влияет инвестиционный климат в стране. Роль привлечения прямых инвестиций, которые в последнее время внедряются в практику, значительна. Например, опыт привлечения прямых инвестиций в Астане, Алматы, Шымкенте показал жизнеспособность этого метода. Основными препятствиями для получения кредита являются высокие процентные ставки и короткие сроки погашения. На сегодняшний день процентные ставки по кредитам, выдаваемым коммерческими банками малому бизнесу, составляют 16-18% в иностранной валюте и 20-24% в тенге. Средний срок освоения кредитных ресурсов составляет около 11-12 месяцев. Поэтому Президент поручил Национальному банку и Правительству проанализировать меры по установлению низких ставок банковской маржи при обслуживании дешевых кредитов международной программы развития малого бизнеса, а также меры по стимулированию банков второго уровня к снижению ставок по кредитам из других источников. видно, что выделенные средства распределяются следующим образом: на торговлю – 45,7%; в сфере услуг – 24,2%; промышленность – 17,2%; строительство – 5,2%; сельское хозяйство – 5,1%; транспорт и связь – 2,7%. В стране отсутствует политика поддержки малого и среднего бизнеса. Опять же, есть большая юридическая поддержка со стороны государства.

АО «БТА Банк», Фонд развития предпринимательства «Даму» и Фонд стрессовых активов в рамках Государственной программы финансовой поддержки малого и среднего бизнеса в Республике Казахстан предоставляют кредиты на развитие бизнеса. Фонд «ДАМУ» реализует десятки целевых программ финансирования, направленных на развитие малого и среднего бизнеса по приоритетным направлениям в регионах.

При отборе проектов потенциальных участников «Дорожной карты бизнеса – 2020» приоритет будет отдан деятельности предприятий по следующим направлениям:

- Агропромышленный комплекс;
- технические услуги в горнодобывающей промышленности;
- металлургия, металлопрокат, машиностроение;
- транспортные и складские услуги;
- туризм;
- информация и коммуникация;

«Дорожная карта» имеет контрастные цвета. С одной стороны, запрещается требовать от банков предоставления дополнительного залога, с другой стороны, окончательное решение по плану санации принимает сам банк. Это означает, что банк ставит те условия, которые он знает и хочет. Я хотел бы предложить пересмотреть программу по этому вопросу, так как кажется, что положение предпринимателей не было полностью учтено.

Это также может быть сделано за счет разработки специализированных финансовых инструментов для улучшения предпринимательства. Например, некоторые компании остаются на рынке за счет факторинга. Использование факторинга позволяет закрыть «кассовый разрыв» или покрыть недостаток оборотных средств в случае несвоевременной оплаты клиентами. В настоящее время просрочка платежа становится все более распространенной, так как никто не спешит расплачиваться собственными деньгами, а все стараются заплатить, как только деньги приходят.

Товарное кредитование становится нормой, но оно ослабляет поставщиков. Есть риск несвоевременной оплаты или неуплаты вообще. Факторинг позволяет моментально получить деньги за товар, а также отсрочить оплату покупателю. В этом случае обеим сторонам будет удобно хорошо работать, но в Казахстане этот инструмент недостаточно развит, поэтому его нужно поддерживать.

Еще одна проблема, которая возникает, это проблема информации. Особенно:

Неразглашение ключевых вопросов бизнеса;

Не публикуйте передовой опыт в СМИ;

Слабая информированность общества и предпринимателей (в плане экономической, правовой, налоговой культуры).

Для решения этой проблемы, надо:

Содействие развитию бизнеса через СМИ и электронную информационную сеть;

Открытие специальных страниц в Интернете, публикация брошюр, информационных материалов, буклетов, дайджестов

Разработан соответствующий законопроект в сфере «Совершенствование государственного регулирования и улучшение делового климата». Это тормозит реформу государственного контроля и надзора, снижение сложной отчетности для предпринимателей, снижение издержек бизнеса, развитие конкуренции.

Это ограничит исключительные права участников рынка и улучшит позиции Казахстана в рейтинге Всемирного банка «Ведение бизнеса».

Следующим важным направлением является «Повышение доступности финансирования бизнеса». Основными инструментами поддержки являются «Дорожная карта бизнеса – 2020», Единая программа поддержки и развития бизнеса, Программа эффективной занятости и развития массового предпринимательства, а также кредитные линии международных финансовых организаций. Также на конец прошлого года за счет субсидирования процентных ставок и гарантий по кредитам поддержан 3 351 проект на сумму 286,6 млрд тенге. Предоставлено 276 государственных грантов на сумму 490 млн тенге, по 25 проектам

предпринимателей отсутствовала инфраструктура на сумму 12,1 млрд тенге. Программами обучения и услугами охвачено 74,8 тыс. новых и действующих предпринимателей. По итогам прошлого года участниками программы произведено продукции на сумму 3,5 трлн тенге, создано более 17,3 тыс. рабочих мест и уплачено налогов на сумму 217 млрд тенге. С учетом дополнительных средств, выделенных местными исполнительными органами, 172 бизнес-проекта получили банковские гарантии на сумму 967 млн тенге.

Следующим важным направлением является блок «Снятие отраслевых барьеров». По данным Комитета статистики МНЭ РК количество действующих предприятий в 2021 году составило 467623 единицы, что на 3,6% больше, чем в прошлом году.

В рамках этой работы привлечено 186,8 млрд тенге, в том числе 134,8 млрд тенге от Азиатского банка развития и 52 млрд тенге от Европейского банка реконструкции и развития. За счет привлеченных средств профинансировано 13,5 тыс. заемщиков на сумму 163,1 млрд тенге, создано более 4 400 рабочих мест. Кроме того, планируется продлить программу «Дорожная карта бизнеса – 2020» до 2025 года и выделить дополнительно 30 млрд тенге в год. В ближайшие три года будет создано более 22 тысяч новых рабочих мест, что, как ожидается, обеспечит 224 млрд тенге налоговых поступлений и 3 трлн тенге производства товаров. Заключено 42 инвестиционных договора на реализацию инвестиционных проектов.

Основную долю приоритетных видов экономической деятельности в структуре инвестиций составляют «Электричество, газ, пар и кондиционирование воздуха» – 40 %, «Металлургическая промышленность» – 21,5 %, «Образование» – 9 %, «Прочие нерудные полезные ископаемые» – 9%, «Растениеводство и животноводство, охота и услуги в этих сферах» – 5,4% и «Продовольственные товары» – 3,8%.

По регионам основная доля инвестиций приходится на Алматинскую область – 24,5%, Восточно-Казахстанскую область – 15,1%, Южно-Казахстанскую область – 14,5%, Актюбинскую область – 8,4%, Карагандинскую область – 8,4%, Ақмолинскую область – 6%.

В заключение, главной целью Казахстана сегодня является избавление от сырьевых ресурсов, и развитие предпринимательства является важным фактором реализации этой политики. Сегодня развитие малого и среднего бизнеса в стране является одним из ключевых вопросов. В настоящее время Казахстан оказывает поддержку в этом направлении.

ИСПОЛЬЗУЕМАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Президент Н. Обращение Назарбаева к народу Казахстана. 2010г.
2. Кулагин Г.Д. Проблемы развития малого бизнеса и пути их решения
3. "Атамекен" Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы. Бизнеске арналған жаңа платформаның жобасы. – Режим доступа: <http://atameken.kz>

РАЗВИТИЕ ИНВЕСТИЦИОННОГО БАНКИНГА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Сарсенова Алия Талгатовна
Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
Высшей Школы Экономики и Бизнеса,
Специальность «Финансы», Бакалавр 3 курс

Научный руководитель: Касенова Гульмира Есеновна
кандидат экономических наук, и.о. доцента

Аннотация: В статье рассматривается развитие инвестиционного банкинга в Республике Казахстан. Уровень инвестиций в значительной мере определяет темпы

экономического роста в стране. В большинстве крупных компаний инвестиционные банкиры помогают управлять финансами. Независимо от того, выпускает ли компания акции, разрабатывает передовые технологии или хочет профинансировать расширение производства или другие огромные капиталовложения, инвестиционные банкиры предлагают услуги и поддержку, чтобы сделать это возможным.

В традиционном смысле инвестиционный банкинг означает первоначальную покупку ценных бумаг для перепродажи их третьим лицам.

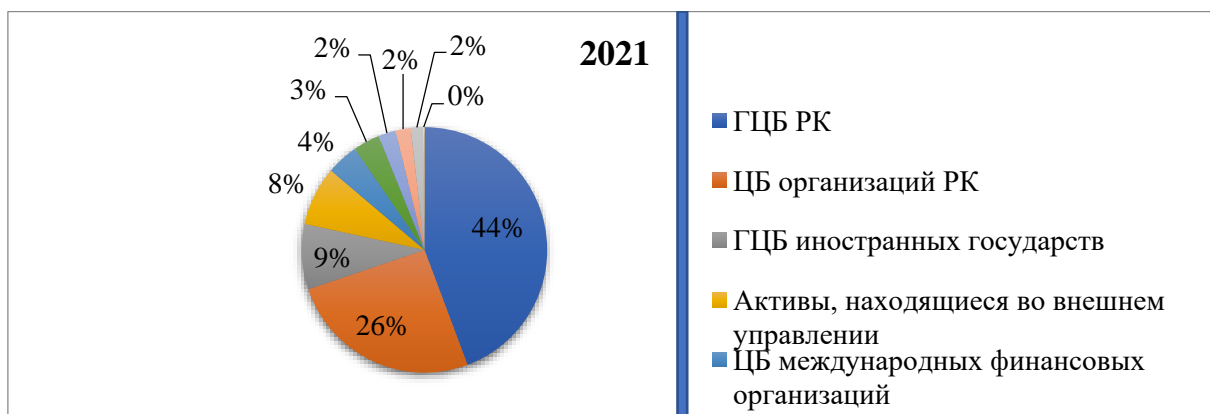
Они выступают в качестве посредников для эмитентов ценных бумаг и инвесторов и помогают новым компаниям выйти на биржу. Они либо покупают все доступные акции по цене, определенной их экспертами, либо перепродают их населению, либо продают акции от имени эмитента и получают комиссию с каждой проданной акции. В связи с этим весьма актуальным является изучение развития инвестиционного банкинга.

Развитие инвестиционного банкинга стимулирует укрепление инвестиционного климата в стране и ее выход на мировую финансовую арену в качестве конкурентоспособной единицы. Соответственно, предполагается наличие механизма, обеспечивающего эффективное привлечение и использование инвестиций. Этот механизм в рыночной экономике во многом связан с функционированием рынка корпоративных ценных бумаг и институтов финансовых посредников (профессиональных участников), а также с соответствующей инфраструктурой (организаторы торговли, клиринговые организации, депозитарии, центральные контрагенты и т. д.) [1].

Особенность построения отечественного финансового рынка предполагает, что банки являются основными игроками и при операциях с ценными бумагами. Так, выданная уполномоченным лицом лицензия на осуществление банковских операций предполагает, что коммерческий банк вправе осуществлять выпуск, покупку, продажу, учет, хранение и иные операции с ценными бумагами. При этом предусматривается, что банк может выполнять сделки с ценными бумагами, которые выполняют функции платежного документа, а также с ценностями, подтверждающими привлечение денежных средств во вклады и на банковские счета.

В соответствии с законом «О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан» (от 31 августа 1995 года № 2444) [2] коммерческие банки получили право осуществлять фондовые и доверительные операции. Объектом этих операций являются ценные бумаги. Лицензия на осуществление банками одного или нескольких совместимых видов профессиональной деятельности на рынке ценных бумаг выдается уполномоченным органом. Структура операций банка с ценными бумагами и их формы определяются в целом применяемой в банке стратегией развития. Операции с ценными бумагами занимают значительное место в спектре банковских операций, осуществляемых коммерческими банками.

На рисунке 1 предоставлена структура инвестиционного портфеля ЕНПФ, находящегося в доверительном управлении НБ РК, в разрезе финансовых инструментов.

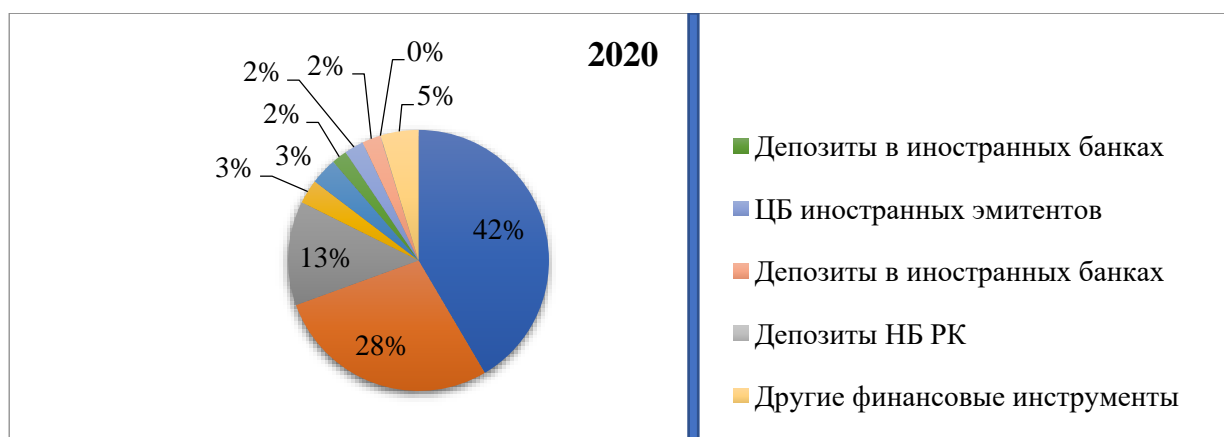

Рисунок 1. Структура инвестиционного портфеля ЕНПФ, находящегося в доверительном управлении НБ РК, в разрезе финансовых инструментов
Примечание: составлено автором на основе источника [3]

Рисунок 1 демонстрирует, что депозиты в иностранных банках увеличились с 1,9% в 2020-м году до 3,5% в 2021 году, а также значительно увеличился и удельный вес активов, находящихся во внешнем управлении увеличился с 3% до 7,8% соответственно.

Тем временем наблюдается снижение доли следующих финансовых инструментов: ГЦБ иностранных государств (с 12,9% до 8,6%), ценных бумаг организаций РК (с 27,9% до 25,5%), а также депозитов в банках второго уровня Республики Казахстан (с 2,3% до 2%).

Стоит отметить, что в целом за 2020 год, в период пандемии и кризиса, инвестиционный доход составил 1,3 трлн тг, что является абсолютным рекордом. Как известно целью любого бизнеса, в том числе и инвестиционного банкинга, заключается в получении прибыли и увеличении капитализации. В данном случае можно сказать, что цель была достигнута путем усиления и расширения продуктовой линейки.

Небольшие банки, имеющие подразделения, занимающиеся инвестиционным банкингом, делают упор на одном или нескольких похожих видах услуг. Крупные банки с сильным инвестиционным бизнесом, в свою очередь, стремятся конкурировать по всем направлениям и развивать новые виды продуктов и направления бизнеса. Одним из таких направлений является внедрение финансовых технологий.

Финансовые технологии развиваются и совершенствуются год от года. Ещё десять лет назад цифровизация финансовых услуг была, по сути, малопонятной декларируемой абстракцией, однако сегодня мы не представляем своей жизни без ставших привычными услуг. Компании на финансовом рынке РК активно автоматизируют все рабочие процессы, переводят в онлайн большинство продуктов и услуг. Все крупнейшие банки страны предлагают свои онлайн-банкинги, которые за счёт разнообразных акций и специальных предложений зачастую оказываются более выгодными для пользователя, чем стандартный визит в отделение.

в 2021 году с помощью приложения Halyk Invest был открыт каждый второй счет розничного казахстанского инвестора в Центральной депозитарии ценных бумаг, что существенно превышает прирост розничных клиентов ближайших конкурентов. В прошедшем году розничные клиенты Halyk Finance совершили свыше 200 000 сделок на фондовом рынке на сумму около 26 млрд тенге, что почти в 19 раз превышает показатели 2020 года. [4]

Рисунок 2. Логотип приложения Halyk Invest.
Примечание: взято с Google Play.

Работоспособность приложения содержит дистанционные онбординг также открытие брокерского счета во Halyk Finance, способности торговли ценными бумагами в подобных биржах, равно как KASE, AIX, NYSE, LSE, пополнения брокерского счета также вывода денег в личные банковские немерено. Halyk Invest дает допуск ко интернет-торговле промоакциями (в том числе ADR также GDR) также облигациями основных казахстанских также интернациональных фирм с разных разделов экономики. Кроме Того во дополнении имеется вероятность приобретения также продажа ETF, инвестирующих во акции также облигации. Halyk Invest кроме того дает трейдерам допуск ко важным новинкам фондового торга также качественной специализисте, равно как приготовленными командой Halyk Finance.

По результатам ежегодного отбора ведущих международных инвестиционных банков международный журнал «Global Finance» удостоил АО «Дочерняя организация Народного банка Казахстана «Halyk Finance» звания «Лучший инвестиционный банк в Казахстане 2022» («Best Investment Bank in Kazakhstan 2022»).

Несмотря на продолжающуюся пандемию и волатильность на рынках в 2021 году, команде Halyk Finance удалось разнообразить спектр предложений на фондовом рынке Казахстана и достичь успеха в разных направлениях своей деятельности.

За прошедший год компания сделала «мощный прорыв в розничном сегменте» и полностью отошла от концепции своего развития в качестве корпоративного инвестиционного банка. Так, база клиентов – физических лиц в компании выросла более чем в 5 раз и превысила 55 000 человек.

Так же что за минувший год стоимость чистых активов фондов под управлением Halyk Finance выросла более чем втрое, с 20,2 млрд тенге до 64,6 млрд тенге.

При этом рыночная доля компании в данном сегменте увеличилась вдвое, с 23% до 46%, отражая лидирующую позицию на рынке открытых и интервальных паевых фондов. В настоящее время компания управляет крупнейшим интервальным паевым инвестиционным фондом страны – «Halyk-Валютный», который за минувший год продемонстрировал трехкратный рост как по чистым активам, так и по количеству пайщиков.

Таким образом, резюмируя все вышесказанное, можно сказать, что инвестиционный банкинг является всё более заметной строкой дохода в общей структуре доходов банка. Такой вид деятельности дает целый ряд преимуществ: увеличение дохода, улучшение имиджа и узнаваемости, статус. Поэтому, у объекта исследования, крупного казахстанского коммерческого банка есть все основания его развивать.

Для успешного развития инвестиционного банкинга в нашей стране необходимо создать условия для эффективного функционирования субъектов реальной экономики, которые

обеспечат в последующем высокий спрос на инвестиционные услуги. В свою очередь, это позитивно скажется и на развитии рынка ценных бумаг, повысив его качество и объемы. Важным фактором здесь будет являться также развитие конкуренции в финансовой и, в частности, в банковской сфере. Обеспечение добросовестной конкуренции позитивно скажется как на структуре инвестиционных услуг, так и на качестве их предоставления, появление новых инвестиционных продуктов, соответствующих потребностям экономики. Благодаря этому появляется реальная возможность выхода экономики страны на принципиально новый уровень экономического развития.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Денежно-кредитное регулирование экономики [Текст] / П.М. Сембиева ; учебное пособие. – Алматы : Эверо, 2017 – .Т.1. – 320 с.
2. Официальный сайт ИПС «Әділет». Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002444_/z952444.htm
3. <https://turantimes.kz/obschestvo/25388-na-55-uvlichilsja-investicionnyj-dohod-vkladchikov-enpf-za-dva-mesjaca.html>
4. Центр деловой информации «Капитал». Режим доступа: <https://kapital.kz/finance/102952/halyk-finance-priznan-luchshim-investitsionnym-bankom-v-kazakhstan.html>

АНАЛИЗ МОДЕРНИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН В РАМКАХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Чернова Анастасия, Палтахунова Рашида
Казахский Национальный Университет имени Аль-Фараби
Высшая Школа Экономики и Бизнеса
«Учет и аудит», студентки 3го курса

Научный руководитель: Актуреева Эльмира Аширбековна,
старший преподаватель

Аннотация. За годы независимости в Казахстане была сформулирована и разработана собственная уникальная модель развития социального сектора, которая непосредственно была основана на экономическом росте и улучшении качества жизни населения. Постоянная модернизация затрагивает сферы здравоохранения, образования, развиваются трудовые отношения и социальная защита, сфера культуры, информации и спорта.

В данной статье рассмотрены основные моменты развития социальной сферы, а также предложены направления, на которые стоит обратить внимание в будущем.

Ключевые слова: социальная сфера, пандемия, социальное государство, приложения, платформа, информационные технологии, бюджет, человеческий капитал, периферийные регионы, автоматизированные системы.

В планах нашей страны, к 2030 году в сфере социального развития сформировать полноценную функциональную модель, в которой государственные и неправительственные сектора будут взаимодействовать на равных принципах, принципах партнерства. Стоит отметить, что на качество, доступность и открытость социальных услуг непосредственно влияют темпы экономического роста, а также достаточность и возможность государственного бюджета, технические возможности, так как сильная экономика является базой для формирования устойчивой социальной поддержки. Таким образом, социально – рыночная экономика тождественно равна экономическому росту.

Ведь, такие рыночные рычаги, как свобода инвестирования собственного капитала, свобода частной собственности, свобода реализации товара и многое другое, параллельно укрепляют социальные рычаги, как социальное партнёрство, занятость населения, происходит

самореализация граждан, развиваются общественные и творческие личности, что в совокупности показывает благосостояние граждан.

В настоящее время, социальное государство – это значимая часть современного общества. Ориентировано оно на укрепление социальной защиты населения, обеспечение стабильности в обществе. Задачами социального государства являются – создание законодательной, нормативно-правовой базы и механизмов реализации социальной политики. Которая, в свою очередь, отражает важные стороны и интересы жизни граждан республики.

Качество жизни населения – это важный показатель и оценка эффективности социальной модернизации общества.

Для того, чтобы социальная политика государства была эффективна, она должна легко адаптироваться к изменениям и переменам окружающего мира. На сегодняшний день цифровая информация и стабильность стали стратегическим ресурсом каждого государства. Теперь, новые технологии, накопленные данные в сфере ИКТ диктуют правила на мировой арене.

В пример, когда передовые технологии сыграли важную роль, стал период пандемии коронавируса, который определил новый подход в системе социальной защиты населения РК.

Именно оцифрованные приложения, как egov.kz, damumed, доступность и легкая регистрация через смс и смартфоны, помогли государству в кратчайшие сроки определить социальные трудности населения и провести необходимые выплаты. Большую роль сыграло активное внедрение информационных технологий в здравоохранение, а именно развитие и интеграция системы Фонда единого медицинского страхования.

Так, более 5,6 млн граждан Казахстана получили социальную поддержку от государства в период чрезвычайного положения, в размере 42500 (минимальная заработная плата) тенге.

Можно заметить неравномерный уровень выплат социальной помощи во время карантина, в размере 42 500 тенге. Удельный вес выплат пришёлся на Туркестанскую область, Шымкент, Павлодарскую область и Актюбинскую область. Показатели выплат должны стать сигналом для государства, что данные регионы страны социально уязвимы и требуют к себе повышенного внимания.

За период чрезвычайного положения, социальная выплата была назначена 4,6 млн человек на сумму 321,9 млрд тг. Выплата назначена тем людям, которые остались без возможности осуществлять свою трудовую деятельность в период чрезвычайного положения.

Для 108,9 тысяч семей было произведено автоматическое переназначение адресной социальной помощи. Она предусматривает выплату государственного пособия многодетным семьям, имеющим четыре и более детей, оказание АСП, предоставление гарантированного социального пакета для детей из малообеспеченных семей.

Пособия в 2020 году в среднем составили 11 112 тг на каждого ребенка в месяц, а АСП – 11 117 тг. Для нуждающихся граждан был утвержден минимальный состав продуктового набора, и им обеспечены 1 млн 45 тыс казахстанцев

По новому запущенному Порталу социальных услуг около 300 тысяч лиц с инвалидностью получили технические средства реабилитации и специальные социальные услуги.

Говоря об изменениях социальной сферы в 2021 году, выросли показатели МРП с 2 778 до 2 917 тг, величина прожиточного минимума с 32 668 до 34 302 тг. Этот рост, в свою очередь, повлиял на размер пособий и социальных выплат.

Так, минимальный размер пенсии в 2021 году составил – 43 272 тг, а минимальная базовая пенсионная выплата – 18 524 тг.

Минимальный расчетный показатель с 1 января 2020 года составил 2 651 тг, а прожиточный минимум – 31 183. С 1 апреля 2020 года данные показатели составили – 2 778 и 32 668 тг. Поэтому в таблице (1) указаны величины, как начала года, так и середины.

Размер минимальной пенсии в 2020 году составил – 38 636 тг, а минимальный размер базовой пенсионной выплаты составил 16 839 тг.

Пособие по случаю рождения на первого, второго и третьего ребенка в 2020 году составило 100 738 тг, на четвертого же – до 167 013 тг.

Пособия на рождение ребенка увеличились за год. На первого, второго или третьего ребенка выплачивается 38 МРП – 110 846 тг, а на четвертого и более – 63 МРП – 183 771 тг. Пособия по уходу за ребенком начисляются ежемесячно, пока ребенку не исполнится год. Выплачиваются пособия из республиканского бюджета (получает: не трудоустроенная до выхода в декрет женщина) и государственного фонда социального страхования (40% от среднемесячного дохода за последние 2 года).

Показатели	2020	2021
МРП	2 651 – 2 778	2 917
Величина прожиточного минимума	31 183 – 32 668	34 302
Минимальная пенсия	38 636	43 272
Минимальный размер базовой пенсионной выплаты	16 839	18 524
Пособия на рождение ребенка	100 738	110 846

Таблица 1. Показатели социальной сферы за 2020-2021 года.

Пособие при потере кормильца с 1 января 2021 года составило 34 302 тг. В целом, размер пособия зависит сколько иждивенцев было у кормильца (от 29 500 тг – 72 378 тг).

Доходы населения в 2021 году сократились на 15,5 процентов по сравнению с пред карантинным временем. Для государства важно выработать механизмы для восстановления деятельности предприятий на всех уровнях.

Что же касается перспективных планов на развитие социального благосостояния граждан нашей республики?

На заседании Правительства, в августе 2021 года были рассмотрены и разработаны на 2022-2026 года, с учётом всех внешних и внутренних условий, три вида сценария развития социально-экономической сферы Казахстана: базовый, пессимистический и оптимистический.

На итоговые значения данных сценариев повлияли: значение ВВП за 2020-2021 года, предположительный рост мировой экономики и развитие международных финансовых организаций, изменения цен на нефть и многое другое.

Таким образом, согласно базовому сценарию развития экономики нашей республики, расходы бюджета, направленные на социальную поддержку, будут сохранены в полном объёме. Стоит отметить, что доля затрат на социальное развитие по отношению ко всем расходам в целом, составляют 50 процентов. На 2022 год бюджетом планируется выделить 8 триллионов тенге, что на 500 миллиардов тенге больше по отношению к 2021 году.

Значительный рост затрат напрямую связан с увеличением значений выплат по пенсии, по пособиям, а также ростом заработных плат работников социальной сферы, а именно врачей и педагогов.

Январская трагедия в нашей стране дала сильный толчок для внесения изменений в развитии социального сектора.

В январе 2022 года был создан общественный фонд по приказу Президента РК - «Қазақстан халқына». Данный фонд направлен на оказание помощи детям, а именно тем, кто имеет редкие заболевания. Также из фонда будут выделены деньги для благоустройства и развития объектов спортивного назначения по всей республике. Часть денег из фонда направлены на поддержку семьям погибших военнослужащих, полицейских в момент трагических январских событий в нашей стране.

К февралю 2022 года крупные бизнесмены и компании совершили свыше 200 платежей в фонд, в общей сложности на сумму, превышающую 117 миллиардов тенге. В свою очередь физические лица внесли в порядке 55 миллионов тенге.

По приказу Президента была произведена модернизация в изменениях выделения грантов для начинающих бизнесменов, а именно молодежи. Выделяемые выплаты для развития бизнеса увеличились до 400 МРП, на 2022 год это примерно миллион 200 тысяч тенге. Данные выплаты в виде грантов помогут молодежи начать и стартовать свои бизнес идеи. На текущий год планируется выделить около 20 тысяч грантов.

В рамках программы «Первое рабочее место» разработано повышение ставки заработной платы, а именно до 30 МРП. По данной программе, на практику по получению профессии планируется отправить как минимум 22 тысячи казахстанцев в 2022 году.

Заключение. Таким образом, события, происходящие в нашей стране и во всем мире за последние три года, позволили выделить нам основные направления в развитии социальной политики:

В первую очередь, для Казахстана необходимо развивать и заранее формулировать стратегическую политику для «непредвиденных» ситуаций, кризисных ситуаций. К таким событиям за последнее время мы можем отнести пандемию Covid- 19, январские события в Алматы и других городах. В таких случаях, правительству очень важно быстро реагировать на развивающуюся проблему, чтобы минимизировать потери во всех секторах экономики. Для этого можно создать единую платформу, где будут освещаться события последнего времени, заполняться статистические данные по кризисным ветвям экономики.

Во-вторых, очень важно развивать человеческий капитал и поддерживать на высоком уровне благосостояние населения. Мы знаем, что граждане страны являются основой государства. И пока население страны живет в достатке, государство как механизм работает без перебоев. В свою очередь, грамотное, образованное государство будет биться на международной арене, как высоко конкурентоспособная страна, с высоким потенциалом для дальнейшего развития. Важно сделать акцент на развитие ИКТ знаний у молодежи, развивать проектную деятельность в области разработок и инноваций, прислушиваться к опыту зарубежных специалистов.

Также, очень важно поддерживать международные отношения, в частности с государствами, граничащими с Казахстаном. Важно тактично подходить к данному вопросу, в целях сохранения стабильности экономики, безопасности населения и мира.

Стоит отметить, что в нашей стране заметно выделяется неравноправное развитие городов и периферийных частей регионов, а именно сел, поселков. Необходимо повысить социальную защиту отдаленных частей страны, поддерживать уровень обеспечения здравоохранением, качественным жильем, культурой, образованием, рабочими местами и всем необходимым, на равных уровнях. То есть, стереть барьеры между развитостью крупных городов и отсталыми участками нашей страны.

Согласно программе «Цифровой Казахстан» запланирована разработка Smart city, на развитие данной концепции будут направлены технические возможности страны, использованы автоматизированные системы постройки жилищно- коммунального комплекса, водоснабжения и теплоснабжения. Данные изменения в плюс изменят социальную ситуацию в нашей стране.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Государственная программа «Цифровой Казахстан» на 2017-2020 годы. Основание для разработки – Указ Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года № 922 «О Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года».
2. Калиева. М. Социальные аспекты развития Казахстана, апрель 2021
3. Малашкинова. А. Пенсии, пособия и декретные выплаты в 2021 году, статья.
4. Официальный информационный ресурс Премьер- Министра Республики Казахстан. Итоги соцсферы за 5 месяцев 2020 года: восстановление занятости и новые виды поддержки

5. Социальное исследование подготовлено при поддержке Фонда Сорос-Казахстан. Covid-19 в Казахстане: масштабы, проблемы, оценка услуг здравоохранения и социальной защиты.

6. Электронный источник: сайт otyrag.kz - <https://otyrag.kz/2019/12/razmery-pensii-i-vseh-vidov-posobij-s-1-yanvarya-2020-goda/>

СТАРТАП – ЖАС ҰРПАҚТЫҢ ИДЕЯЛАРЫ

Сайлау Құралай

Аль-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
Қаржы мамандығы, магистрант, 1 курс

Ғылыми жетекші: Жорабаева Ж. К.

э.ғ.к., доцент м.а.,

«Қаржы және есеп» кафедрасы

Қазіргі экономикада "стартап" сияқты құбылыс тез танымал бола бастады. Бірақ оның мәнін тек бірнеше адам толық анықтай алады. Ағылшын тілінен аударылған стартап-бұл өршіл және инновациялық идеямен немесе перспективалы өніммен сипатталатын компания немесе интернет – жоба. Негізінен, стартап дегеніміз-ресурстары шектеулі, жақында құрылған немесе құрылу мен даму сатысында тұрған жас компаниялар мен мобильді фирмалар. "Стартап" ұғымы бүгінде қызметтің барлық салаларында қолданылады, бірақ ол Интернет пен IT-индустрияда жиі кездеседі.

Қазір стартаптардың көпшілігі интернетпен байланысты, барлық идеялар мен өнертабыстар интернетке қатысты, өйткені интернеттің өзі аз шығындарды талап етеді, ал нарық шексіз.

Көптеген стартаптар тез іске асыруға арналған және үлкен бизнес емес, мысалы, бұл ұялы телефон пайдаланушылары үшін кішкене қосымша немесе қызмет болуы мүмкін. Әлемге әйгілі Apple компаниясы бір кездері стартап болған, ал бүгінде ол жыл сайын 1 миллиард доллардан асатын стартаптарды сатып алады.

Қазақстанда стартаптарды дамыту шарттары жайлы. Қазақстанда 15-ке жуық бизнес-инкубаторлар мен акселераторлар жұмыс істейді. Оларға тоқталатын болсақ:

Astana Hub AT-стартаптардың халықаралық технопаркі. Мұнда өз акселераторы бар, оқыту және нетворкинг-іс-шаралар өткізіледі. Саябақ 2018 жылдың қараша айында ашылды, содан бері ол 300-ден астам жобамен жұмыс істеді. Қазір қоғамда 2187 қатысушы және 270 тіркелген компания бар. Технопарктің резиденттері жұмыс істеген уақыт ішінде \$ 50 млн. жуық инвестиция тартты.

Tech Garden өзін Бизнесінің, стартаптардың, инвесторлардың өзара тиімді өзара іс-қимылы негізінде инновацияларды дамыту үшін кәсіби орта құру үшін жұмыс істейтін дербес кластерлік қор деп атайды. Кластердің негізгі технологиялық бағыттары-Ақылды индустрия, жаңа материалдар, жаңа энергетика, таза технологиялар, Ақылды орта, fintech, e-commerce, жаңа медиа.

Мұнда екі акселератор жұмыс істейді — Tech Garden (жергілікті) және StartUP Kazakhstan (халықаралық). Халықаралық акселерациялық бағдарлама жоғары экспорттық әлеуеті бар жергілікті және шетелдік стартаптарды тартады және оларға жобаға \$ 100 000 дейін инвестиция жұмсауға мүмкіндік береді.

MOST Бизнес-инкубаторы-идеяны әзірлеуден бастап оны іске асыруға дейінгі бизнесті дамытудың барлық кезеңдерінде ісін жаңа бастаған кәсіпкерлерді қолдайтын Қазақстандағы алғашқы жеке бизнес — инкубатор. MOST 2015 жылдың қыркүйегінде ашылды, инкубатор желісі-Қазақстанда 70 серіктес және 150 шет елдерде байланыс. Инкубатор 10 акселерациялық бағдарламаны аяқтап, 6 000-нан астам кәсіпкерге қаржылық және қаржылық емес қолдау алуға

көмектесті. Seedstars World, Startup Weekend және Get in The Ring сияқты стартаптар саласындағы халықаралық бастамалардың most ресми серіктесі. MOST-та акселерациядан өткен 90-нан астам қатысушы өз жобаларына инвестициялар тартты.

NURIS-Назарбаев Университеті жанындағы инновациялық кластер. Коммерцияландыру офисін, бизнес-инкубаторды, техно – және ғылыми парктерді біріктіреді. Бизнес-инкубаторда стартаптарды дамытудың екі бағдарламасы бар: ABC incubation және ABC Quick Start Acceleration. Инкубация және акселерация шеңберінде офистік үй-жайлар, консультациялар, қаржыландыруды тартумен, сондай-ақ маркетингтік сараптама жүргізумен, инвесторларды іздестірумен және тартумен көмек көрсетіледі.

VI innovations — VI Group холдингіне тиесілі елдің ірі корпоративтік бизнес-инкубаторы. Оған Құрылыс және жылжымайтын мүлік индустриясы үшін технологиялық өнімдер жасаумен айналысатын стартаптар кіреді. Инкубаторға қатысушылар құрылысты жедел басқару, жаңа нысандарды автоматты жобалау, ақылды үйлер жүйесі және т.б. сияқты шешімдерді ұсынады.

ChocoFamily. Қазақстандағы ең ірі it компания. Интернет-холдинг алты компанияны біріктіреді — авиа және т/ж билеттерін сатып алу, Тамақ жеткізу, дәрігерлерді іздеу бойынша сервистер, сондай-ақ ұжымдық сатып алу сервисі, "Рахмет" ұтқыр бағдарламасы және байланыс линзаларының интернет-дүкені.

ChocoFamily компаниясы 2010 жылы пайда болды және содан бері 345 есе өсті. 2011 жылдың қаңтарында жоба \$ 105 000 көлемінде алғашқы инвестицияларды тартты. Бұл ақшаны стартаптың негізін қалаушы Рамиль Мухоряпов туыстары мен достарынан тартты. 2013 жылы жоба DEMUS Capital-дан тағы 400 000 доллар тартты. 2016 жылы ChocoFamily компаниясына тағы \$1 000 000 салынды, инвестиция Astel, KazTransCom, Dent-Lux компанияларының негізін қалаушы Мұрат Абдрахмановтан келді. 2019 жылы ChocoFamily \$5 000 000 көлемінде инвестициялардың төртінші раундын тартты, онда инвестор VI Group құрылыс холдингінің негізін қалаушы Айдын Рахымбаев болды. Бұл сома "Рахмет" жобаларын және "ChocoFood" азық-түлік жеткізу қызметін дамытуға арналған.

Холдингке кіретін компаниялардың бірлескен айналымы 2019 жылы \$ 212 млн (86 млрд.теңгеден астам) құрады. Компанияның нарықтық бағасы 70 миллион доллардан асады.

Қазақстандағы стартаптарды қаржыландыру. Қазақстандағы стартаптарды қаржыландыру Қазақстан-экономикаға тартылған шетел капиталының мөлшері бойынша Орта Азия өңірінің көшбасшысы. Бұл елге Орталық Азия өңірінде барлық шетелдік инвестициялардың 70% – ы тиесілі. Қазақстанда Венчурлік капиталдың жиынтық көлемі \$260 млн астам құрайды, соңғы екі жылда жергілікті стартаптарға венчурлік инвестициялар көлемінің белсенді өсуі байқалады. Венчурлік капитал нарығын дамытуды ынталандыру мақсатында 2018 жылы венчурлік қаржыландыру мәселелері бойынша заң қабылданды. Қазақстанның танымал венчурлық инвесторларының арасында QazTech Ventures АҚ-ны атап өтуге болады. "Бәйтерек" Ұлттық холдингінің құрылымына кіреді. Венчурлық қорларды басқару бойынша жетекші американдық "500 Startups" компаниясымен ынтымақтасады. Әр жобаға 250 мың долларға дейін инвестициялаңыз. IT саласында мамандандырылған. Сонымен қатар

QazTech Ventures сингапурлық "Quest Ventures" қоры үшін цифрлық коммерцияға назар аудара отырып, қазақстандық стартаптарды іздеуді және іріктеуді жүзеге асырады. Singulariteam қоры перспективалы стартаптарға \$ 150 мың долларға дейін инвестиция салады. Қордың көлемі – \$ 100 млн. жасанды интеллект және робототехника саласындағы жобаларға инвестиция салады.

"Сентрас" венчурлық қоры. Құрылтайшылары – "Сентрас" қаржы тобы және Қазақстанның ұлттық инновациялық қоры. Қызығушылық саласы-fintech. Бұл Қазақстанның венчурлық нарығының көшбасшыларының бірі, қор портфелінде — 15 жоба бар. Венчурлық қор ABC-I2BFSeed қоры. Назарбаев университетінің инновациялық кластері мен I2BF халықаралық венчурлық қорының бірлескен күшімен құрылды. Бір жобаға салынатын инвестициялардың ең жоғары мөлшері \$100 мың. Қор кең индустриялық фокусқа ие және

барлық салалардағы инновацияларға байланысты Алуан түрлі жобаларға инвестиция салады.

QazAngels-бірлесіп инвестициялау үшін стартаптарды іздеу мақсатында кәсіпкерлер мен инвесторларды біріктіретін қазақстандық бизнес-періштелер клубы.

IT бизнесті оңтайландыру, фармацевтика, қаржы ағындары, логистика және көлік қарқынды дамып келе жатқан бағыттар болып табылады. Мысалы, 2021 жылдың бірінші жартыжылдығында елдегі электрондық коммерция нарығының көлемі 426 млрд теңгені (981,8 млн доллар) құрады, бұл 2020 жылдың осы кезеңімен салыстырғанда шамамен 2,2 есе көп.

Қиындықтар туралы айтатын болсақ, кейде жергілікті бизнес қауымдастығы мен инвесторлар стартаптарға мән бермейді. Көбісі жоғары технологиялық трендтерді уақытша құбылыс деп санайды және инвестиция салуға асықпайды.

Алайда, кейбір стартаптар миллионыншы қаржыландыруды алды. Қазақстан Еуразиялық экономикалық одақ елдері арасында бірінші болып краудфандинг арқылы қаражат алуды заңдастырды. Бұл процедура үшін заңды құжаттарды әзірлеуге Еуропалық Қайта Құру және даму банкінің сарапшылары тартылды. Жаңа құрал банк несиелеріне жақсы балама болды.

Мемлекет тарапынан қолдау. Қазақстанда мемлекет тарапынан "Бизнестің жол картасы 2025" мемлекеттік бағдарламасы қолдау көрсетеді. Ол банктік несиелер мен лизинг шарттары бойынша пайыздық мөлшерлеменің бір бөлігін субсидиялайды, сонымен қатар шағын қалалар мен елді мекендердің кәсіпкерлерін қолдайды. Бүкіл ел бойынша бизнесмендер гранттар алып, тегін оқытудан өтеді.

Биыл Үкімет 1,7 трлн теңгеге (3,9 млрд доллар) 55 000 жобаны қолдауды жоспарлап отыр. Қазақстан билігі елде бизнес жүргізуді жеңілдетуде. Мысалы, сіз үйден шықпай-ақ жеке кәсіпкер ретінде тіркеле аласыз. Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі мен Халық банкі банк шотын ашуға, корпоративтік карта шығаруға және шотты қашықтан басқаруға мүмкіндік беретін арнайы онлайн-сервис пен Onlinebank мобильді қосымшасын жасады. Пайдалы платформалар

Қазақстанда 15-ке жуық мемлекеттік және жеке акселераторлар мен бизнес-инкубаторлар бар. Кейбіреулер мемлекеттік өнеркәсіпті дамыту үшін ат жобаларын тандайды, ал басқалары көрші елдердің нарықтарына стартап идеяларын кеңейтуге мүдделі.

Astana Hub бұл халықаралық технопарк IT-стартаптарды дамытумен үш жылдан бері айналысып келеді. Ол технологиялық бизнесті ілгерілетеді, жас кәсіпкерлерді оқытады, акселерациялық бағдарламалар ұйымдастырады және шетелде бизнесті кеңейтуге көмектеседі. Үш жыл ішінде Орталық 650 жобаға көмек көрсетті.

Жақсы мысал-clockster стартапы – бір жыл бұрын ол Сингапурлық Quest Ventures компаниясынан 750 000 доллар алды. Бірнеше жыл ішінде технопарктің тұрғындары шамамен 50 миллион доллар инвестиция тартты. Технопарктің басымдықтарының бірі бизнесті салық ауыртпалығынан босату болып табылады. Бұл шара өте маңызды, өйткені ол тұрғындарға ҚҚС, КТС, жеке табыс салығы және басқа да салықтарға айтарлықтай қаражат үнемдеуге көмектеседі. 2 жыл және 2 ай ішінде (2021 жылғы 1 шілдеге дейін) хаб резиденттері 10 миллиард теңгеден (23 миллион доллар) астам үнемдеді. Сонымен қатар, технопарк білім беруге көп көңіл бөледі — онда инвесторлар, стартаптардың негізін қалаушылар және бизнес-періштелер үшін арнайы оқыту бағдарламасы жұмыс істейді.

Инкубаторлар мен акселераторлар бизнес-инкубатор MOST бұл жеке жоба алты жылдан бері бар. Ол стартаптарды идеяларды іске асырудан бастап оларды масштабтауға дейінгі барлық кезеңдерде қолдайды. Инкубаторға ондаған акселерациялық бағдарламалар мен оларға қатысқан алты мың стартап кіреді. MOST Seedstars World, Startup Weekend және Get in The Ring халықаралық стартап-бағдарламаларымен ынтымақтасады. Көптеген акселерациялық бағдарламалардың 90-нан астам қатысушысы өз жобаларына инвестициялар тартты. Инкубатор сонымен қатар өзінің Most Venture Fund 1 венчурлық қорын құрды.

Astana Business Campus бұл мекеме Назарбаев Университеті шеңберінде жұмыс істейді және стартаптарды дамытудың екі бағдарламасы бар: ABC incubation және ABC Quick Start Acceleration. Astana Business Campus стартаптарға кеңселер мен кеңестер береді, маркетинг

саласындағы тәжірибесімен бөліседі, қаржы тартуға және инвесторлар іздеуге көмектеседі.

BI innovations елдегі ең ірі корпоративтік бизнес-инкубатор бола отырып, BI innovations Құрылыс және жылжымайтын мүлік саласында технологиялар құратын стартаптарды қамтиды. Бұл инкубатор жедел құрылысты басқару, жаңа нысандар мен ақылды үй жүйелерін автоматты түрде жобалау сияқты инновацияларға ықпал етті. Ең перспективалы жобалар beintehc Ventures-тен инвестиция алады.

Бизнес-инкубатор AlmaU бұл инкубатор өз идеяларын жүзеге асырудың басынан бастап бизнеске жаңадан келгендерді қолдайды. AlmaU өзінің стартап мектебінде стартаптың негізін қалаушыларды оқытады, оларға тегін тәлімгер береді, жергілікті краудфандинг жобаларына қол жеткізуге мүмкіндік береді және AlmaU Spark үдеткішін дамытады.

Tech Garden Tech Garden Мемлекеттік зауыттар мен фабрикаларды дамытуға көмектесетін инновациялық стартаптарды таңдайды және үйретеді. Негізгі бағыттар-ақылды өнеркәсіп, энергетика, таза технологиялар, ақылды қоршаған орта, финтех, электрондық коммерция, жаңа медиа. Тренингтен кейін стартаптар өз жобаларын жаңа идеяларды жүзеге асыруға тырысатын елдің кәсіпорындарына ұсынады.

Сондай-ақ, StartUP Kazakhstan атты халықаралық бағдарлама бар. Бұл экспорттық әлеуеті бар стартаптарды тартады және олардың жобаларына 100 000 долларға дейін инвестиция алуға көмектеседі. Бизнес-қоғамдастықтар синдикат клубы бұл жылдық айналымы 300 миллион теңге (691,4 мың доллар) болатын кәсіпкерлердің жабық қауымдастығы. Клуб бизнесмен, Global Spirits холдингінің Бақылау кеңесінің басшысы, танымал "Большие деньги" YouTube-арнасының жүргізушісі Евгений Черняк және инвестор, Chosofamily холдингінің негізін қалаушы және тең иесі Рамиль Мухорьяпов сияқты ТМД елдерінің танымал спикерлерімен кездесулер мен дәрістер ұйымдастырады. Қазақстанның кәсіпкерлер клубы бұл жабық клуб Forbes Қазақстан журналының қолдауымен жұмыс істейді. Ол тәжірибе алмасуды, бизнесті қолдауды, бірлескен жобаларды және байланыс орнатуды ұсынады.

"Атамекен" Қазақстан Республикасының Ұлттық Кәсіпкерлер палатасы Кәсіпкерлер Палатасы компаниялардың көлеміне қарамастан кәсіпорындарға заң көмегін көрсетеді. Іскер әйелдер қауымдастығы елдің 15000-нан астам іскер әйелдері осы қауымдастықтың мүшелері болып табылады. Ұйым тренингтер, конференциялар, Әлеуметтік және ақпараттық іс-шаралар өткізеді. Қазақстанның отбасылық бизнес қауымдастығы елдегі шағын отбасылық кәсіпорындарға көмектеседі-ақпараттық, білім беру, тәлімгерлік, ресурстық және консультациялық қызметтер көрсетеді.

Инвестицияларды қайдан іздеу керек деген сұраққа тоқталатын болсақ, "Бәйтерек" холдингіне кіретін "QazTech Ventures" АҚ инвестициялық қорлары; 500 Startups венчурлық қорларды басқару жөніндегі американдық фирмамен ынтымақтасады. Бұл компания IT саласында мамандандырылған әр жобаға 250 мың долларға дейін инвестиция салады. Мысалы, бұл жастарға арналған білім беру стартапы AWSM Bank-ке шетелде бизнесін кеңейту үшін 150 000 доллар жинауға көмектесті.

QazTech Ventures Сингапурдан Quest Ventures үшін электрондық коммерция стартаптарын іріктейді, ол оларға 150 мың долларға дейін инвестициялайды. SingulariTeam қоры қордың мөлшері 100 миллион долларды құрайды. Компания жасанды интеллект және робототехника саласындағы жобаларға инвестиция салады.

ABC-I2BF бастапқы қоры Стартапқа салынған инвестициялардың ең көп мөлшері 100 мың долларды құрайды. Ол барлық саладағы инновацияларға байланысты жобаларға инвестиция салады.

QazAngels бұл бизнес-періштелер клубы бірлескен инвестициялар үшін стартаптар іздейтін кәсіпкерлер мен инвесторларды біріктіреді. Пайдалы танысу бизнес бастаушыға пайдалы байланыстар мен таныстар алу маңызды. Тиісті мердігерлерді немесе тәжірибелі тәлімгерлерді әртүрлі іс-шаралардан табуға болады: конкурстар, хакатондар, шайқастар. Мысалы, Startup Go және Astana Finance Days пайдалы болуы мүмкін. Жас компаниялар өз жобаларын Орталық Азиядан келген кәсіпкерлерге ұсынатын fintechstars хакатонында

финтех-стартап үшін көптеген әлеуетті клиенттер бар. Әрине, Қазақстанның экожүйесі әлемнің жетекші алыптарының экожүйесінен алыс, бірақ аймақта 10-15 жылдан кейін тиімділігі жоғары жұмыс жүйесін құруға жақсы мүмкіндік бар. Ел саладағы оң өзгерістерге бағытталған: бірнеше жыл ішінде стартаптарды қолдауға 1 миллиард доллардан астам қаражат жұмсалады. Сондықтан Қазақстан нарығына дер кезінде шығатын кәсіпкерлердің, сайып келгенде, перспективалы бизнес-жобаны алуға барлық мүмкіндіктері болуы ықтимал.

Қазіргі уақытта елде бірнеше венчурлық қорлар бар, бірақ стартаптардың болмауына байланысты жасалған инвестициялардың саны аз.

ҚР startup-дың қазіргі жағдайына тоқталатын болсақ соңғы 2 жыл ішінде нарыққа шыққан стартаптардың көпшілігі үш негізгі секторға жатады: электрондық коммерция, EduTech және FinTech. Бұл ішінара COVID-19 пандемиясына және енгізілген шектеу шараларына байланысты болды. Бұл үш сектор қазақстандық нарықта айтарлықтай байқалады және үнемі өсіп келеді.

Негізінен, стартаптардың негізін қалаушылар екі өңірде шоғырланған: Нұр-сұлтан және Алматы. Алайда көптеген құрылтайшылар Алматы, Қарағанды, Нұр-сұлтан және Ақмола облыстарында дүниеге келген. Қарағанды және Ақмола облыстары Нұр-сұлтанға жақын орналасқандықтан, құрылтайшылардың өз өңірлерінен жақын хабтарға көшуі таңқаларлық емес. Қазақстанның барлық өңірлерінің экожүйесінің тепе-тең дамуын қамтамасыз ету үшін Қазақстанның негізгі емес облыстарында көбірек хабтар құру қажет. Құрылтайшылар әдетте Стартапқа алдыңғы жұмыс тәжірибесімен келеді, құрылтайшылардың көпшілігі 5 жылдан асады.

Көптеген стартап құрылтайшылары тәжірибелі кәсіпкерлер болып табылады, олардың 78,7% – ы бұрын сәтті стартаптар болған деп мәлімдеді. Алдыңғы кәсіпорынның сәтсіздігіне әртүрлі факторлар, соның ішінде қаржылық проблемалар, бизнес-модельдің болмауы және нарықты толық зерттеу кірді.

Стартаптардың 63% – ы қысқа мерзімде қажетті талантты таба алатындықтарын айтқанына қарамастан, стартаптардың негізін қалаушылар олар тап болатын бірнеше кадрлық мәселелерді атап өтті.

Ең көп таралған мәселе жалақы болды, бұл стартаптарды адами капитал шығындарын жабу үшін жеткілікті қаржыландырумен қамтамасыз ету қажеттілігін көрсетті. Қызметкерлерді жалдау және таланттардың қол жетімділігі стартаптарға кедергі келтірді, бұл елдегі таланттардың сапасын көрсетеді. Қазақстанда адами капитал мен таланттарды дамытуға жәрдемдесу үшін мүмкіндіктер немесе үкіметтік бастамалар жасау (мысалы. Қол жетімді техникалық мамандардың санын көбейту үшін ІТ білімі) стартаптарға персоналды басқару тұрғысынан пайда әкелуі мүмкін). Стартаптар тап болатын негізгі кадрлық мәселелерге жалақы, кадрларды іріктеу және таланттардың қол жетімділігі, оқыту және өнімділік секілді беттеседі екен.

Таланттарды іздеу кезінде стартаптардың жартысы әдетте жергілікті мамандарды жалдайды. Жергілікті таланттардың ұсынысына қанағаттанбайтын стартаптар, әдетте, Ресейден немесе Украинадан қызметкерлерді іздейді.

Қорыта келе, Республикамызда жаңа инновациялық идеялар қараусыз қалмайды, бар болғаны осы мемлекеттің көмек көрсететін бизнес-инкубаторлық орынғандарға жүгінсе болғаны. Әрине ұсынылған стартап идеялар қайталанбас юолуы міндетті.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Абадан Г. Махаббатпен бизнес немесе Қазақстанда бизнес ашудың жолдары // Алматы. – 2019 ж. – ISBN 9786010651739
2. Business Outlook in Kazakhstan, Deloitte CIS Research Centre 2019
3. World Bank: Kazakhstan – Country Overview
4. OECD – Reforming Kazakhstan
5. Forbes – "Are you running a startup or a small business?"
6. <https://kz.startup.network/>

7. Кантровиц А. Сохраняя энергию стартапа. Как техногиганты ежедневно изобретают будущее и остаются на вершине, // Интеллектуальная Литература. – 2022 ж. – ISBN 9785907470866 – 264 б.

АНАЛИЗ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ РАЗВИТИЕ В РАМКАХ СТРАТЕГИИ «ЦИФРОВОЙ КАЗАХСТАН»

Жеңіс Сапина Ержанқызы
Ешманова Дияра Фархадовна
КазНУ им. Аль-Фараби, ВШЭИБ
учет и аудит, студентки 3 курса

Научный руководитель:
Актуреева Эльмира Аширбековна

Казахстан добился значительных успехов переходя к рыночной экономике от советского централизованного планирования. За последние два десятилетия Казахстан стал одним из наиболее быстро растущих государств среди бывших советских республик, получивших статус инвестиционного уровня. Перед государством стояла задача осуществить ряд мероприятий по интеграции Казахстана в мировую экономику. И 30 ноября 2015 года наша страна вступила во Всемирную торговую организацию (ВТО), так же в этом году было подписано соглашение о расширенном партнерстве и сотрудничестве с Евросоюзом. Это были важные шаги, открывающие новые рынки для казахстанских потребителей.

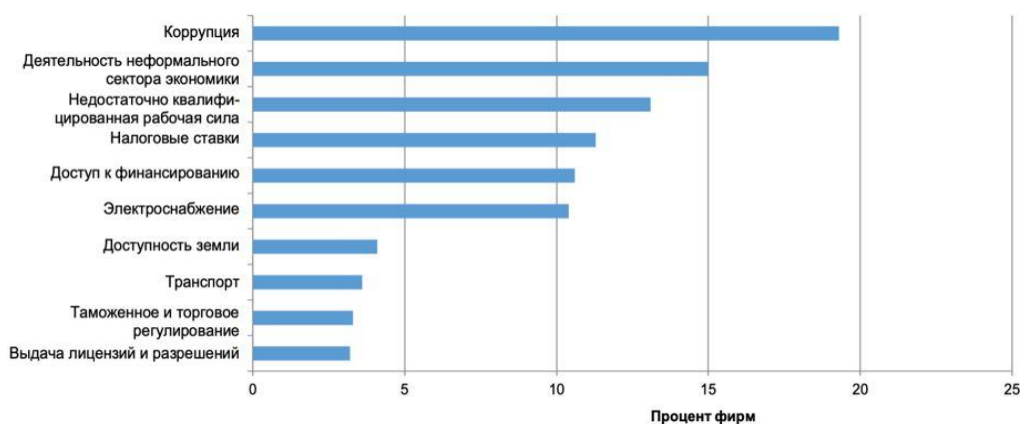
Для дальнейшего роста Казахстану необходимо расширить ассортимент выпускаемой продукции и последующего экспорта, а также развиваться в новые отрасли с высокой производительностью. В частности, он должен продолжить реформы, направленные на улучшение делового климата и закладку основ для модели экономического роста, обусловленного не столько природными ресурсами, сколько инновациями и человеческим капиталом.

Чтобы привлечь иностранные инвестиции необходимо изучить проблемы и недостатки среди отечественных предприятий, основное внимание уделяется вопросам поддержки малого и среднего бизнеса, рост и развитие которых сыграют решающую роль в возникновении новых конкурентоспособных отраслей.

Казахстан работает над привлечением большего объема ПИИ

Иностранные инвестиции можно считать одним из успехов Казахстана в переходный период, но инвестиционная привлекательность страны, на данный момент, снизилась.

Причиной тому явились ряд проблем, по-прежнему препятствующие инвестициям, несмотря на принятые меры по сокращению барьеров. Одним из самых значимых факторов, снижающих привлекательность ПИИ в Казахстане, остается коррупция. Однако наши власти хорошо осведомлены о значимости этих проблемах, и борьба с коррупцией есть один из основных приоритетов. Это говорится в важных стратегических документах, как план Президента «100 шагов».

Рейтинг препятствий ведению бизнеса в Казахстане
 Источник: Всемирный банк, обследования предприятий

Последняя проблема, вызывает сильную обеспокоенность, это ответственное ведение бизнеса (ОВБ). ОЭСР порекомендовала нашей республике разработать свой план действий по ОВБ в соответствии с международным опытом. Этот план должен содержать прогнозируемые результаты ответственного ведения бизнеса, давать методические указания относительно методов и политики в сфере ОВБ. Уровень осведомленности в вопросах ОВБ в республике увеличился с 2014 года, с момента выхода доклада ОЭСР, посвященному ОВБ бизнеса в Казахстане.

Усиление предпринимательской инициативы и потенциала МСП

Сектор МСП пока недостаточно развит

Политика, побуждающая возникновение и развитие малых и средних предприятий, является не менее важной. В данный момент по официальной информации малый и средний бизнес в Казахстане возникает всего 26,8% добавленной стоимости, 31% занятости, в то время как в странах ОЭСР следующие числа 57% и 60–70%. В Казахстане чуть меньше 60% МСП работает в таких отраслях, которые не имеют или имеют низкую добавленную стоимость. Не более чем 5,2% МСП работают с экспортом, когда в других странах Восточной Европы и Центральной Азии данная цифра составляет 22,8%.

Данные Комитета статистики, говорят о том, что многие МСП не станут эталоном развития и роста. Темпы инноваций в малом бизнесе держаться на низком уровне.

Несмотря на вышеупомянутые данные, почти около 75% населения предпринимательство считают хорошим занятием для себя, так же 82% людей предполагают, что достигнут высокого соц. положения. Однако только 27% на самом деле считают, что могли бы заняться предпринимательством. (Global Entrepreneurship Monitor, 2019).

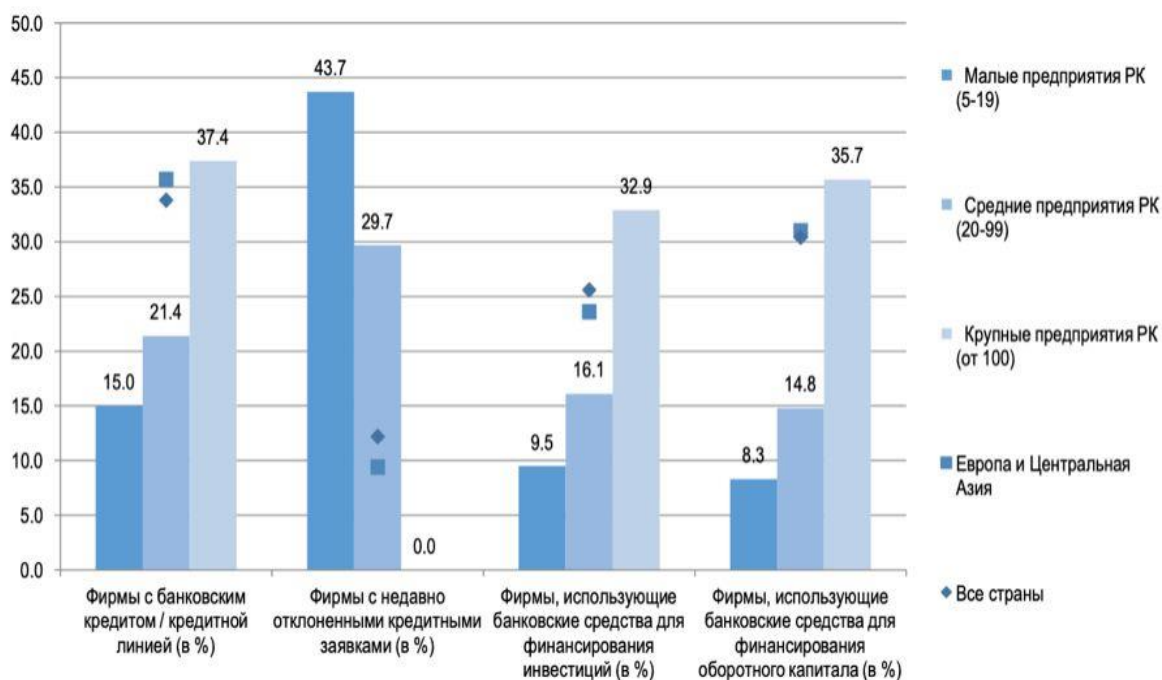
Улучшение базовых условий предпринимательской деятельности способствовало бы развитию МСП

Для того чтобы предприятия малого и среднего бизнеса могли реализовать свои резервы, нужно упростить некоторые условия.

МСП испытываются недобросовестной конкуренции. Около 13% фирм, считают основным препятствием «недостаточно квалифицированную рабочую силу» (по данным World Bank в 2013), и у нас данный процент выше, чем в других странах Восточной Европы и Центральной Азии. Всего 19% МСП использовали банковские, несмотря на то, что в 2008-2009 годах этот показатель достигал примерно 1/3; такое снижение выражает затруднения, которые в последние годы испытывает финансовый сектор. Предприятия за пределами Нур-Султана и Алматы сталкиваются с серьезными кредитными ограничениями. Большинство предприятий получила отказ в получении кредита, что скорее всего связано с маленьким количеством финансовых аудитов и высокими требованиями к обеспечению. В общем и целом, доля МСП, сталкивающаяся с ограничениями кредита, в Казахстане составила около 67%, когда в других странах СНГ она составила 54,4% и 35,7% в 8 странах ОЭСР по данным

BEEPS.

Плохо перенесенные банками финансовый кризис 2008–2009 годов и экономический спад вследствие падения цен на сырьевые товары в 2014-2015 годах стало препятствием для

МСП. Что привело к снижению доступности банковских кредитов.

Препятствия для доступа МСП к финансированию

Источник: на основе данных Всемирного банка и МФК

Развитие связей между иностранными инвесторами и МСП

Для укрепления связей между национальной экономикой и ПИИ необходимы следующие меры. Требуется разработать стратегию по укреплению связей между иностранными инвесторами и малым и средним бизнесом, которая будет включать вопросы координации и информационных потоков, необходимые для вовлечения и удержания прямых иностранных инвестиций. Также следует учитывать базовые условия ограничения административной нагрузки на МСП. Нашей республике нужно сформировать институциональную базу и обязанности по поддержанию связей. Укреплению связей так же способствовало бы создание базы данных поставщиков при Нац. палате предпринимателей, аналогично и более основательная координация деятельности центров поддержки инвесторов и агентства Kazakh Invest.

За последние годы Казахстан провел много реформ, направленных на создание привлекательной инвестиционной среды и дальнейшую интеграцию в мировую торговлю. Частью этих реформ стало нововведение масштабного плана по приватизации, стимулирование увеличения роли МСП.

Эти шаги привели за собой принятие новых законов, в том числе и тех, которые пока лишь запланированы; однако в настоящее время еще рано оценивать их воздействие на конкурентоспособность Казахстана. Развитие иностранных инвестиций, государственных и квазигосударственных организаций, МСП, аналогично как и формирование базовых условий и системы управления научной, научно-технической и инновационной деятельностью, требуют продолжения реформ.

Основной и главной по значению целью программы «Цифровой Казахстан» является форсирование темпов усовершенствования экономики Нашей Страны, также немаловажной целью данной программы является повышение качества жизни населения в Казахстане, благодаря пользованию и анализу цифровыми технологиями, помимо данных важных целей

перед Казахстаном стоит задача создать такую среду которая будет способствовать переходу экономики на новый путь ее развития.

Для того, чтобы достигнуть данных целей перед нашей страной открыто два возможных пути. Первый путь — это цифровизация нашей нынешней экономики, то есть нужно предоставить тщательно обдуманый старт, который будет содержать в себе различные проекты в сфере цифровизации, обеспечивать модернизацию технологий в различных отраслях экономики, также государственных структур разных уровней, а также продвижение именно цифровой инфраструктуры. Вторым путем — он называется «создание цифровой индустрии будущего», данная ветвь развития предполагает собой гарантию именно долгосрочной стабильности, помимо этого он предусматривает совершенствование цифрового развития страны благодаря улучшению уровня развития социального капитала (человеческого), а также создания институтов с инновационным направлением развития.

Программа «Цифровой Казахстан» делится на несколько направлений: первое — цифровизация отраслей экономики, оно предусматривает совершенствование нынешних отраслей экономики нашей страны, используя новые технологии и различные инновационные возможности, благодаря которым повысится уровень производительности труда и увеличится уровень капитализации; второе направление — переход на цифровое государство, данный пункт представляет собой улучшение функций страны в сфере оказания услуг как народу, так и бизнесу, удовлетворяя потребности всего населения; третье направление — осуществление программы цифрового Шелкового пути предполагает усовершенствование безопасной среды, а также повышение скорости передачи данных, их сбережение и обработка; четвертый путь — развитие человеческого капитала, данное направление связано с формированием «творческого общества» для того чтобы перейти к новому направлению — к экономике знаний; и наконец, пятое направление — формирование инновационной экосистемы, оно предусматривает создания такой сферы, которая будет благоприятна для развития цифрового предпринимательства, также создание различных инноваций у которых будут стабильные, прочные связи между такими факторами как бизнес, область науки и также государство (государство здесь играет роль стимулятора или же мотиватора, у которого есть возможность ввести и адаптировать все инновации в производство).

Проводя анализ фактической ситуации можно отметить что в настоящее время различные экономические мировые кризисы создают ряд препятствий и также способствуют обращению огромного внимания государства на экономику, в следствие чего данное повышение активности государства приводит к неподготовленности народа, малого и среднего бизнеса к различным рискам и кризисам, вследствие которых будет необходимо вносить изменения в свою деятельность. В 2016 году в рейтинге по развитию информационно-коммуникационных технологий «ICT Development Index» Казахстан занял 52-ое место, но благодаря программе «Цифровой Казахстан» планируется, что к 2025-ому году наша страна будет занимать двадцать пятую строчку, а к 2050-ому году займет 15-ое место.

Далее хотелось бы рассмотреть основные задачи каждого из направлений рассматриваемой программы. Как говорилось ранее — первое направление — это цифровизация нынешних, традиционных отраслей экономики. У данного направления есть ряд важных задач, таких как цифровизация транспортной логистики, промышленности именно электроэнергетики, электронной торговли (так как в настоящее время данное направление набирает большую популярность), также сюда относятся цифровизация сельского хозяйства и совершенствование финансовых технологий, например безналичные платежи итак далее. Следующим направлением является переход нашей страны на цифровое государство, в нем собраны четыре основные задачи: во-первых, государство населению; во-вторых, государство бизнесу (МСБ); в-третьих, внедрение инноваций во внутренние процессы государственных органов; в-четвертых, создание «умных городов». Третьим направлением является Цифровой Шелковый путь. Здесь стоят две главные задачи: первая задача — увеличение сетей и их покрытие, а также связей и информационно-коммуникационных технологий; вторая задача — обязательная организация безопасности, сохранности информации именно в ИКТ. Развитие

человеческого капитала – это четвертое направление, которое включает в себя следующие задачи: улучшение цифровых навыков и знаний в высшем образовании, а также среднем образовании, туда же можно отнести профессиональное образование и техническое (примером можно привести внедрение в настоящее время в начальных классах, то есть в 3-4 классе, предмета ИКТ, повышающее цифровую грамотность); следующая задача данного направления также связана с цифровой грамотностью, только здесь она касается населения в общем, о подготовке населения и также переподготовке. Пятое направление – это формирование в нашей стране цифровой экосистемы. Перед рассматриваемым направлением стоят четыре главные задачи. Первая задача – содействие области инновационного развития, совершенствования. Следующей задачей стоит улучшение технологической деятельности, а также стартапы культуры. Третья задача – вовлечение венчурного финансирования, так как на сегодняшний день оно малоразвито в нашей стране. На данный момент в стране присутствуют финансовые ограничения, а также и регуляторные, но помимо этих аспектов стоит отметить в незначительной степени развитую инфраструктуру именно для содействия стартапов, также очень большие риски для неопытных только начинающих предпринимателей. Следующей не маловажной задачей стоит создание спроса на инновации.

Также рассмотрев и проанализировав отдельное направление развития, точнее цифровизацию промышленности Казахстана, мы к выводу что в настоящее время существует ряд препятствий цифровизации в данном направлении, такими препятствиями выступают сжатость финансовых ресурсов; дефицит среди грамотных, высококвалифицированных специалистов с гибридными специализациями в отдельной отрасли, но также и в IT; неполноценное восприятие экономической пользы от введения инноваций; ограниченность инфраструктуры. То есть Казахстан на сегодняшний день недостаточно оснащен в технологическом плане, если сравнивать нашу страну с мировыми лидерами, но также важно отметить что Казахстан занимает первое место по добыче цинка и вольфрама, а также ванадия, второе место по добыче серебра, урана, хромита и свинца, также шестое место по золоту, также двенадцатое по добыче нефти и четырнадцатое по добыче природного газа.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

- Государственная программа «Цифровой Казахстан» <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827>
- «Реформы в Казахстане. Успехи, задачи и перспективы.» OECD
- OECD, OECD Investment Policy Reviews: Kazakhstan 2017, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264269606-en>.
- OECD, Building Inclusive Labour Markets in Kazakhstan – A Focus on Youth, Older Workers and People with Disabilities, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264273023-en>.
- OECD, Government at a Glance 2017, OECD Publishing, http://dx.doi.org/10.1787/gov_glance-2017-en.
- World Bank (2011), The Australian Government's M&E System, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/11064/643850BRI0Aust00Box0361535B0PUBLIC0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

ВНУТРЕННИЙ АУДИТ В ГОСУДАРСТВЕННОМ СЕКТОРЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Ахметкалиева Д.С.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби

Высшая школа экономики

Магистрант 2-го курса

Специальности «Учет и аудит»

Научный руководитель: Султанова Б.Б. к.э.н., и.о. профессора

Функции внутреннего аудита уделяется все больше внимания как важному компоненту управления государственными финансами и инструменту повышения эффективности государственного сектора. Недавно был достигнут консенсус в отношении того, каким стандартам аудита должны соответствовать правительства. В этом документе эти стандарты рассматриваются с международной точки зрения, при этом отмечается, что большое количество стран столкнулось с серьезными проблемами при соблюдении таких стандартов. Утверждается, что на международном уровне существует множество различных моделей внутреннего аудита, и может быть необходимо учитывать различные традиции аудита и различные институциональные возможности при введении мер по укреплению внутреннего аудита в развивающихся странах и странах с переходной экономикой. Затем в документе обсуждаются основные вопросы, которые необходимо решить при развитии внутреннего аудита в таких странах, и предлагается основа для проведения столь необходимых реформ в этой области. [1]

Функция аудита всегда рассматривалась как неотъемлемая часть управления государственными финансами и все чаще как инструмент повышения эффективности государственного сектора. Аудит охватывает широкий спектр мероприятий, преследующих различные цели. Традиционно это был механизм, гарантирующий правительству или его министерствам (внутренний аудит) и законодательному органу (внешний аудит) получение и расходование государственных средств в соответствии с ассигнованиями и другими соответствующими законами (аудит соблюдения), а также то, что Отчет правительства об использовании средств справедливо и точно отражает его финансовое положение (финансовый аудит). Функция аудита эволюционировала во многих странах, чтобы получить более полное представление об экономических и социальных последствиях деятельности правительства, что часто называют «эффективным аудитом» или аудитом эффективности.

Хотя внутренний аудит и внешний аудит сталкиваются со схожими проблемами, обычно больше всего внимания уделяется последнему. Однако в последнее время наблюдается повышенный интерес и большее внимание уделяется функции внутреннего аудита. Это произошло из ряда источников. В странах ОЭСР (Организация экономического сотрудничества и развития) потребность в улучшении подотчетности и большей прозрачности в правительстве привела к необходимости получения дополнительной информации о государственных программах и услугах. Благодаря своим процедурам объективного получения и оценки доказательств внешний аудит обеспечивает достоверность информационного отчета руководства или полученного от него. В то же время его существование улучшает финансовую отчетность и эффективность работы в целом, а неблагоприятный аудиторский отчет действует как «сдерживающий фактор» для плохой работы. В свою очередь, повышенное внимание к подотчетности и повышению эффективности работы государственного сектора заставило руководителей «защитить» себя с помощью усовершенствованных процедур ОБ, которые дадут им некоторые минимальные гарантии выполнения этих внешних требований и избежания неблагоприятных аудиторских отчетов.

Проводимое в настоящее время реформирование системы государственного финансового контроля, переход на государственный аудит в соответствии с передовой международной практикой позволят ей в большей степени соответствовать глобальным установкам по обеспечению качественного управления финансовыми ресурсами государства. Действенный финансовый контроль – необходимое условие дальнейшего развития страны и улучшения благосостояния народа. Трансформация этой важнейшей функции – конкретный шаг к повышению эффективности государственного сектора.

Для обеспечения надлежащего контроля и оценки достижения намеченных результатов и эффективности использования бюджетных средств неотъемлемой является роль внутреннего государственного аудита. В целях проведения эффективных работ по реформированию и совершенствованию внутреннего государственного аудита, необходимо определить ключевые направления по его развитию

В документе о развитии внутреннего аудита в мире (АССА, 2014) утверждается, что значительные изменения в государственном секторе и означают, что внутренний аудит должен двигаться вперед, и что недостаточно лишь отслеживать новые тенденции и изменения. Крупные финансовые кризисы показали, что аудит не должен только в отношении точности и законности финансовых данных, но также должен быть направлен на эффективность и действенности "механизма правительства" и его способности справляться с изменениями и улучшениями. Границы государственного аудита должны быть расширены до службы, которая активно содействует улучшению института государства в целом.

Как отмечают ученые Гейн и Салтерио [2], порядок аудита уходит корнями в «классическую агентскую теорию». Необходимость во внутреннем аудите в больших организациях в целом обусловлена двумя основными факторами: асимметричностью информации и конфликтом целей. Функция внутреннего аудита связана с обоими факторами. Внутренний аудит служит в роли мониторингового инструмента, при помощи которого руководители и исполнители собирают необходимую информацию о процессах в организации.

Устранение информационной асимметрии необходимо лишь тогда, когда ожидается, что агенты с частично отличными интересами отклонятся от назначенного пути. Таким образом, внутренний аудит исторически берет свое начало от борьбы против неправомерное поведения и присвоения.

Однако, в последнее время аудит расширяет сферу своей деятельности с финансового аудита на новые области знаний, такие как риск-менеджмент и операционный менеджмент.

Цели аудита в то же время стали также более амбициозными. Если ранее аудит обеспечивал «комфорт» и «уверенность» в информации для пользователей, сейчас же целью аудита также стала «добавленная стоимость», то есть аудит стал более комплексным продуктом.

В современной академической среде идут дебаты касательно эволюции аудита и учета в государственном секторе. Появились два противоположных друг другу взгляда на дальнейшее развитие государственного аудита: так называемые «дефицитная» и «избыточные» школы.

Сторонники первой школы, беспокоятся об «дефиците» аудита. Они считают, что в различных областях государственного учета существуют много «дыр», «брешей» и недостатков. Например, они считают, что учет в государственных организации, в предприятиях, представляющих общественный интерес, муниципалитетах и других подобных организациях ведется в недостаточной мере в рамках их деятельности. Обычно, после очередного кризиса или скандала, сторонники этой школы задаются вопросами вроде «А где были аудиторы?».

Хорошим примером является Дело Enron в 2001 году. В ходе дебатов, последовавших после провала Enron, аудиторы были обвинены в потере объективности и независимости из-за оказания ими консультационных услуг.

Усложнение организационной структуры, сетевое взаимодействие нашего общества, гибридизация организаций приводит к «брешам» в учете. Сторонники дефицитной школы

часто подчеркивают необходимость в интенсификации регуляторных режимов.

Другая школа беспокоится об «излишке» аудита и учета. Экспоненты этой школы указывают на увеличение влияния аудиторов и учетных органов в государственном секторе, и утверждают, что усиление учетных мер приводят к «учетному режиму», что противоречит изначальным целям учета. Они критикуют расширение аудиторских полномочий, и опасаются, что многие государственные органы, и государственные служащие и правительство будет не в состоянии выдержать общий вес административных процессов требуемых для соблюдения всех учетных требований.

Согласно сторонникам этой школы, мы живем в аудиторском обществе и в постоянном «состоянии подотчетности», что в свою очередь укрепляет нереалистичные ожидания и поощряет неэффективные инвестиции в организацию учета и аудита. Их подход это «чем меньше, тем лучше», или «умеренно и воздержанно». Они часто отсылают к сущностной важности доверия, которое может быть разрушено «излишним» аудитом и контролем. Ученый Бовенс считает, что видение представителей этой школы распространяется на и на государственный аудит, и утверждают, что усиление аудиторских и учетных мер не всегда означает лучшее правительство [3].

В этом споре Британская ассоциация сертифицированных присяжных бухгалтеров (ASSA) придерживается более современную позицию. Ассоциация считает, что аудиторы придают излишнюю ценность определенности структуре и прозрачности, и следовательно это требует формулировку новых перспектив природы аудиторской работы в современное время. По мнению ассоциации в этой связи неотъемлема роль тех, кто непосредственно участвует в создании политики и менеджмента, которые должны активно выражать свое профессиональное мнение касательно перспектив развития аудита и учетной системы в целом. В то же время традиционная школа (дефицитная школа), утверждает, что ни аудиторы и не управленческий аппарат не подходят для этой роли.

Следовательно, разумным для внутренних аудиторов является придерживаться своего профессионализма как для основу принятия решений.

Стратегию профессионального развития внутренних аудиторов, предлагаемой Британской ассоциацией независимых аудиторов, называют «прорывной», и данная стратегия медленно, но верно начинает применяться.

Существование этих двух школ представляет потенциальную сложность для внутренних аудиторов при выполнении ими своих каждодневных обязанностей.

Качественные исследования аудиторов подчеркивают, что «социальная и нормативная среда организации не является существенным фактором качества работы внутреннего аудитора, однако аудиторы допускают ее обременяющее влияние на рабочий процесс. Подобного рода исследования также подчёркивают, что в ходе своей эволюции внутренний аудит вобрал в себя множество функций. Ученый Роуси [4] определяет две основные роли внутреннего аудитора, с одной стороны, существует роль «защитника», которая в свою очередь включает роль хранителя секретной информации. А с другой стороны, внутренний аудитор играет роль помощника, поддерживающего деятельность организации и её руководство. Традиционный фокус на аудите как на поиске «красных флагов» заменятся на фокус на аудите как вспомогательный механизм для стимулирования развития.

Следовательно, аудитор должен стараться, как и искать недочеты и потенциальные риски в учете, так и предоставлять руководящие указания по различным государственным задачам. Исследования также утверждают, что внутренние государственные аудиторы воздерживаются от выбора между мнениями двух оппозиционных школ, и применяют различные «комбинированные» стратегии, дабы достичь различных целей. Таким образом, найдя в этом вопросе золотую середину, представляется возможным наиболее качественно проводить внутренний аудит в государственном секторе

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Даймонд Дж. (2021), Роль внутреннего аудита в управлении государственными финансами: международная перспектива, Международный валютный фонд. стр. 25–36.
2. Хейн, К. и Салтерио, С.Э. (2019), Бухгалтерский учет и аудит.), Оксфордский справочник по публичной отчетности (Oxford University Press), стр. 421–440.
3. Бовенс М., Шиллеманс Т. и Харт П. (2020), Работает ли подотчетность перед обществом? Оценка инструмента. Государственное управление, 86, 1, стр. 225–242.
4. Русси, М. (2013), Роли внутренних аудиторов: от сторожевых псов к помощникам и защитникам управляющих делами. Критические перспективы бухгалтерского учета, 24, стр. 550–571.

КӘСПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫ АҒЫНЫН ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Әбдіқадыр Нұрғасыр,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және Бизнес жоғары мектебі,
«Қаржы және есеп» факультетінің 4-курс студенті

Ғылыми жетекші: Жорабаева Ж.К., э.ғ.к., доцент м.а.,
«Қаржы және есеп» кафедрасы.

Аннотация: Мақалада қазіргі уақытта еліміздегі кәсіпорындардың экономикаға, мемлекеттік бюджетке тигізетін әсері, маңыздылығы жайлы баяндалады. Сондай-ақ, кәсіпорынның қаржылық есебі, қарыз жауакершілігі, активтері анықтау барысы көрсетілген. Пайда, таза кіріс, кіріс есебі бөлімдері, инвестициялық ақша ағымдары қарастырылды.

Кілтті сөздер: Экономика, бюджет, инфляция, капитал, активтер, кәсіпорын, қаржылық механизм.

Экономиканың белгілі бір бөлігін құрайтын кәсіпорындар әртүрлі бағытта қызмет атқарады. Тауар өндірісі, сауда-саттық, өнім шығарушы қызметіндегі кәсіпорындардың республикалық бюджет пен экономикалық өзгерістерге тигізетін әсері мол. Тиісінше, халықаралық байланысқа шығып, экспортқа тауар жіберетін кәсіпорындардың ықпалы зор. Өйткені, шығарушы мемлекетпен тұтынушы елді экономикалық байланыстырып қана қоймай, саяси қарым-қатынас жасауына түрткі болады. Ал, мемлекет аумағында тұтынушы халықты қамтамасыз ететін кәсіпорындар тіпті, инфляцияға дейін әсер етуі ықтимал. Сондықтан, кәсіпорындардың менеджменті, қаржылық механизмі, маркетинг жүйесі зерттеуді қажет ететін сала.

Бүгінгі таңда, кішкентай ғана сауда-саттық дүңгіршектерінен бастап, ірі-ірі компаниялардың, тіпті мемлекеттік мекемелердің қаржылық есебі жүргізіледі. Тіпті, мемлекеттік мекемелердің қаржылық есептерін ашық көздер арқылы республика тұрғындарына жариялап тұруы керек. Қазақстан Республикасының электронды үкімет порталы, ашық әкімдік порталы немесе статистикалық комитеттің интернет порталдары арқылы аталған мүмкіндікке қол жеткізуге болады. Ал, кәсіпкерлік теориясының негізінде сауда-саттықтың қандай да бір түрі болмасын оның өзінше есебі жүргізілуі керек. Мүмкін, сізде жеміс-жидек сататын сауда нүктесі болсын, тамақ өндірісімен айналысатын дүкеніңіз болсын, бәрінде қаржылық талдау, сараптау, жобалау жүргізіліп отыру тиіс.

Сондықтан, кәсіпорынның қаржылық сегментінің компоненттерін дамыту үшін кәсіпкерлер мынадай процесті басшылыққа алуы керек. Ең алдымен, қаржылық есептерді түсіну. Қаржылық есептер – өз венчурін басқаруда қолданылатын кәсіпкердің күшті құралы. Қаржылық есеп баланс, кіріс есебі және ақша ағымы есебінен тұрады. Кез келген кәсіпорынға керек қаржылық есеп: бухгалтерлік, табыстар туралы және ақша ағымдары туралы есеп

принциптерін түсіндіру.

Алдымен, баланс – бизнестің нақты уақыттағы қаржылай позициясын баяндайтын қаржылық есеп. Көптеген есепшілер мұны бизнестің нақты уақытта, мысалы 31 желтоқсандағы суреті деп ойлайды. Бірақ, негізінен жабу уақыты – бизнес жылының соңғы күні болып есептеледі. Баланс екі бөлімнен: фирма иелігіндегі қаржылай ресурстар және қарызға алынған ресурстардан тұрады. Яғни, фирма иелігіндегі ресурстар активтер болса, кредиторлардың қарызы жауапкершіліктер деп аталады. Ал, фирмада қалған пайыздар меншік иесінің капиталы болып саналады. Осы үшеуі де баланста есептеледі.

Бизнес иелік ететін құнды зат, ол – активтер болып табылады. Активтердің құнын анықтау үшін меншік иесі немесе басқарушы:

- Ресурстарды анықтауы керек.
- Ресурстардың құнын ақшамен өлшеуі тиіс.
- Ресурстарға иелік ету деңгейін құру қажет.

Көптеген активтер оңай анықталады. Өйткені, олар ақша немесе құрал сияқты материалдық болады. Ал, материалдық емес активтерге патенттер мен авторлық құқықтарды жатқызады.

Жиі кездесетін қарыз жауапкершілігі – бизнес сауда жүргізу үшін алатын және төлей алатын, бірақ әлі қайтарылмаған қысқамерзімді қарыздар. Мұндай қарыздар компания айдың үшінші аптасында сауда жасап, бірақ тек келесі айдың бірінші күніне дейін төлемдерді төлеп бітірмеген жағдайда болады. Қарыз жауапкершілігі қысқамерзімді және ұзақ мерзімді болып, екі санатқа бөлінеді. Қысқамерзімді қарыз – (ағымдағы қарыз деп те аталады) алдағы 12 ай ішінде қайтарылатын қарыздар. Ұзақмерзімді қарыз – ипотека немесе банк қарызы сияқты 12 ай ішінде қайтарылмайтын қарыздар.

Меншік иесі капиталы – фирма активтерінен қарыздарын шегергенде қалатын капитал. Фирма ақша жоғалтса, меншік иесінің капиталы кеми түседі. Бұл тұжырым баланс есебінде тепе-теңдік сақталуына керекті дүние. Баланс есебінің теңдеуі мынадай:

Активтер = қарыз жауапкершіліктері + меншік иесі капиталы.

Осы теңдеу бойынша бизнес транзакциялары мен баланс есебіне әсері туралы мысал келтірсек. Несие транзакциясы Kendon корпорациясы өз жеткізушісіне хабарлсып 11 000 доллар материал әкелуін сұрайды. Келесі күні материал келіп, компания оны иелігіне өткізеді. Ақысы 30 күн ішінде төленеді. Бұл баланс есебіне қалай әсер етеді? Қордағы материалдық капитал 11 000 долларға және төленетін қарыз 11 000 долларға көбейеді. Ағымдағы қарыз көбейсе, ағымдағы активтер көбейеді. Ары қарай ақысы төленсе, не болады? Компания 11 000 долларға чек шығарады, ақша осындай көлемге азаяды. Сол уақытта төленетін қарыз да азаяды. Бұл – өзара есепке алу транзакциясы.

Пайда – бизнестің белгілі бір кезеңде жасаған жалпы сатылымы. Пайда сатылымнан түскен ақшадан құралады, бірақ міндетті түрде емес. Мысалы, жиһаз дүкені 500 долларға жиһаз сатып, оны сатып алушыға жеткізеді. Бірақ, төлем екі апта өткеннен кейін жасалады делік. Ал, компания жиһаз жеткізілген күннен бастап пайда артты деп есептейді.

Таза кіріс деп белгілі бір кезеңде пайданың шығыннан артық болуын айтамыз. Пайда шығыннан артық болса, таза пайда деп аталады. Кем болса, онда фирма таза шығынға ұшырайды. Қаржы есебі: жылдың аяғында тауар сатылымы мен қызметіне қатысты бүкіл пайда мен шығын бірге есептеледі, сосын шығын пайдадан азайтылады. Осылай фирма жылына қанша пайда түсіргенін, қанша шығын болғанын біледі.

Кіріс есебін толық түсіну үшін мынадай бес бөлім қаралады:

- 1) Сатылымнан түскен пайда;
- 2) Тауарды сатқандағы шығын
- 3) Операциялық шығындар;
- 4) Қаржылай шығын

5) Табыс салығы

Ақша ағымдары есебі ақша балансындағы компания жүргізген операцияларын, инвестицияларын және қаржылай әрекеттерін көрсетеді. Бұл есептің негізгі мақсаты – белгілі бір мерзімдегі ақшалай төлемдер мен ақша алымдарына қатысты ақпарат беру. Ақша ағымы есебі операциялар, инвестициялар және қаржы деп үш бөлікке бөлінген. Таза операциялық ақша ағымдары көптеген компаниялар үшін позитив/оң болады, себебі операциялық ақша ағымдарының кірісі (бастапқы табыс жиынтығы) операциялық шығындардан көп болады.

Инвестициялық ақша ағымдары – кәсіпорын жабдықтарын сату немесе сатып алу сияқты ұзақ мерзімді инвестициялық әрекеттердің әсері. Таза ақша ағымы таза инвестиция ағымы кенде оң/позитив, кейде теріс/негатив болады. Қаржыландыру әрекеттері жаңа қорғаулар (акциялар мен бағалы қағаздарды), қорғауларды қайта саты алу және дивиденд төлемдері сияқты ақша ағымдарының әсерін білдіреді. Қарыз берушілердің пайызын төлеу қаржы әрекеттері болып есептелмейтіні есте сақтау керек. Есеп айырысу конвенциясында ақша ағымы есебін анықтауда пайыз төлеу ақша ағымы операциясының бір бөлігі деп қарастырылады. Үш түрлі көздер анықталған – операциялық, инвестициялық және қаржыландыру ақша ағымдарының басталуы мен аяқталуын ақша балансы біріктіреді.

Қорытындылай келе, кәсіпорынның қаржылық есептерін жүргізудің өзіндік теңдеуі мен теорияларына сүйеніп кәсіпорынының қаржы механизмін жүргізуге болады. Бұл – экономика ғылымының қаржылық механизмі турасындағы бір парасы ғана. Осындай теңдеу мен есептеуге жүгінгенде ғана кәсіпорынның табысы пайда болады. Кез келген кәсіпорын, өндіріс орны, сауда-саттық нүктесінің негізгі мақсаты табыс табу, кәсіпті дамыту. Ал, табысқа жету бағытында қаржылық механизмге сай есептеулер жүргізу қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

- 1.1 <http://www.minfin.gov.kz>
2. Егембердиева С.М. Кәсіпорын экономикасы: Оқу құралы.- Астана, 2015.
3. Раимбеков Ж.С. Кәсіпорын экономикасы/ Электрондық оқу құралы. – Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2015.
- 4,1 Дональд Курачко «Кәсіпкерлік: теория, процесс және практика». Алматы, Ұлттық аударма бюросы, 2018ж.

УПРАВЛЕНИЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ ЗАТРАТАМИ НА ОСНОВЕ ПРИМЕНЕНИЯ ТРАДИЦИОННЫХ И СОВРЕМЕННЫХ СИСТЕМ КАЛЬКУЛИРОВАНИЯ

Жауылбаева Анель

Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
Высшая Школа Экономики и Бизнеса,
Специальность «Учет и аудит», магистрант 2го курса

Научный руководитель: Нурмагамбетова А.З.
кандидат экономических наук, доктор PhD

Аннотация. В современных условиях формирования рыночной экономики и совершенствования менеджмента, разработки новой стратегии развития предприятий усиливаются роль, значение и системы бухгалтерского учета. Одним из наиболее обширных направлений бухгалтерского учета является учет себестоимости продукции и расчет стоимости произведенной продукции, выполненных работ, оказанных услуг.

Важной задачей производственного предприятия является выполнение плана по объему, качеству и ассортименту продукции с наименьшими затратами. Эффективность работы и

экономичность предприятия характеризуется себестоимостью продукции. По Полякову Г.Б. себестоимость продукции – это выраженная в денежном отношении, суммы всех затрат предприятия на производство и реализацию той или иной продукции [1].

Изучение себестоимости продукции позволяет более точно оценить уровень показателей прибыли и рентабельности, полученных на предприятии. В общем виде себестоимость продукции отражает все стороны хозяйственной деятельности предприятий, их достижения и недостатки. Одной из главных проблем отечественного бухгалтерского учета является правильная критическая оценка и анализ зарубежного опыта учета затрат и калькуляции себестоимости с целью переноса на нашу почву самых передовых и прогрессивных методов.

Ключевые слова: управленческий учет, себестоимость, калькуляция, производственные затраты

Основная часть. Производство любого вида продукции или же оказание услуг предполагает соответствующее использование ресурсов, размер которых оказывает существенное влияние на уровень развития экономики предприятия. Поэтому каждое предприятие или производственная часть предприятия должно знать, во что обойдется производство продукции (работ, услуг). В отечественной практике для характеристики всех издержек производства за определенный период времени используется термин "затраты на производство".

Потребность в управлении затратами производства растет по мере усложнения условий хозяйственной деятельности. Компании, пользующиеся экономической независимостью, должны иметь четкое представление об окупаемости различных видов готовой продукции, эффективности каждого принятого решения и его влиянии на финансовые результаты, а также о размере затрат. Чтобы знать, во что обойдется производство продукта, предприятие должно произвести его оценку, т.е. оценку затрат по материальному и количественному составу (средствам и предметам труда), а также по составу и количеству затрат труда, необходимых для его производства [2].

Чтобы знать, во сколько обойдется производство и изготовление того или иного продукта, предприятие должно произвести оценку его стоимости по материальному и количественному составу (средствам и предметам труда), а также по составу и количеству затрат труда, необходимых для его производства.

Себестоимость продукции является основой для калькуляционных расчетов. По Тайгашиновой К.Т. калькулирование – это расчет себестоимости единицы продукции, услуг, работ [4].

Себестоимость производства относится к общей стоимости, понесенной предприятием для производства определенного количества продукта или предложения услуги. Производственные затраты могут включать, как труд, сырье, так и расходные материалы. В экономике себестоимость производства определяется как затраты, понесенные для получения таких элементов производства, как рабочая сила, земля и капитал, которые необходимы в процессе производства продукта [5].

Особое место в управленческом учете занимает процесс определения себестоимости, как мы рассматривали процесс калькуляции. Давайте обострим внимание на методах учета – под методом учета производственных затрат и калькулирования себестоимости продукции – как правило, понимают совокупность методов организации документирования и отражения производственных затрат, которые обеспечат определение фактической себестоимости продукции и необходимую информацию для контроля этого процесса. В настоящее время существуют самые разные виды методов калькулирования себестоимости.

Выбор метода расчета себестоимости продукции связан в первую очередь с технологией производства, ее организацией, особенностями выпускаемой и реализуемой продукции. Наиболее распространенными среди них являются:

Попроцессный метод. Данный метод в большинстве случаев используется в добывающей промышленности (газ, нефть, уголь и т. д.) и в отрасли энергетики. В связи с этим средняя себестоимость продукции определяется одноступенчатым и рассчитывается по

следующей формуле:

$$C = Z/X (1)$$

где С – себестоимость произведенной единицы;

З – общие затраты за отчетный период;

Х – количество продукции, которая была произведена за отчетный период в натуральном выражении (штуки, тонны, метры и т. д.).

Метод попередельного калькулирования себестоимости используется в отраслях серийного и проточного производства, где идентичные изделия проходят в определенном порядке через все этапы производства, называемые переделами.

При использовании передельного метода затраты учитываются при каждой обработке отдельно, т.е. отдельно по каждому переделу. В рамках каждого передела учет затрат ведется по отдельным единицам (например, на каждом производственном цехе) и по видам производимой продукции.

Общие и общепроизводственные затраты на производство продукции при использовании данного метода рассчитываются отдельно для каждого передела и распределяются по видам продукции в конце месяца косвенным путем пропорционально производственной базе, накладные и общехозяйственные расходы также учитываются отдельно и списываются в затраты последнего передела и распределяются по видам продукции косвенным путем.

Позаказный метод. Особенностью данного метода является то, что он используется при изготовлении индивидуальной или уникальной продукции, специально под заказ.

Прямые затраты, основанные на первичных документах, относятся к конкретному заказу. Косвенные затраты включаются в стоимость заказа, с помощью распределения между заказами в соответствии с установленной на предприятии базой распределения, затем по участкам внутри цеха, далее по видам производства.

В бухгалтерии для учета затрат по заказам открывается на каждый заказ ведомость (карта) аналитического учета, где собираются прямые и косвенные расходы в разрезе установленных статей калькуляции. Фактическая себестоимость производственного заказа определяется как сумма всех затрат от начала до окончания выполнения заказа. До момента передачи выполненного заказа клиенту все затраты считаются незавершенным производством.

Нормативный метод учета калькуляции себестоимости продукции и производственных затрат подходит для использования в любом производстве. Применение нормативного метода включает в себя следующее:

1. Составление нормативных калькуляций по каждому изделию до начала производства продукции;
2. Учет фактических затрат с подразделением на различные виды расходов в пределах норм и отклонения от норм;
3. Учет изменений норм затрат на каждое изделие;
4. Определение фактической себестоимости продукции как: алгебраическая сумма затрат по нормам плюс, минус отклонения от норм плюс, минус изменения норм затрат по каждой статье расчета.

С отечественными и наиболее широко известными из данных методов познакомились выше. А с целью организации планирования, анализа и контроля, за уровнем производственных затрат и себестоимости продукции многие компании из зарубежных стран в своей практике с 50-х годов XX в. начали организовывать учет производственных затрат и калькулирование себестоимости по следующим методам, которые успели положительно зарекомендовать себя:

1. Метод «Директ-Костинг» основан на принципе разделения затрат предприятия на постоянные и переменные. Сущность данного метода заключается в том, что только переменные затраты формируют себестоимость того или иного продукта. Постоянные затраты в себестоимость продукции не включаются вообще, а подлежат отдельному учету с

последующим списанием.

Себестоимость продукта, рассчитанная по методу «Директ-Костинг», называются неполной или сокращенной. Первый уровень отчетности содержит информацию о маргинальном доходе, второй – об операционной прибыли.

2. Абзорпшен-континг – это система учета затрат и калькуляции себестоимости продукции, основой которого является то, что все прямые производственные и косвенные затраты включаются в себестоимость продукции, то есть данный метод служит для расчета общей стоимости. Она включает в себя распределение всех затрат между реализованными продуктами и остатками продукта. Это наиболее широко используемый подход к калькуляции, который применяется в бухгалтерском учете.

Этот метод позволяет формировать общую, полную себестоимость отдельного вида продукта, а также затрат на незавершенное производство и остатков готовой продукции на складе. В отличие от Директ-костинга, здесь постоянные и переменные затраты делятся между реализованной продукцией и готовой продукцией на складе (незавершенное производство).

3. «Стандарт-кост» является западным методом калькулирования себестоимости. «Стандарт-кост» – это система управленческого учета, направленная на разработку норм-стандартов, составление стандартных калькуляций до начала производства и учет фактических затрат с выделением отклонений от стандартов.

Разработанные стандарты не изменяются в течение всего установленного периода. Идея нормативного метода и метода «Стандарт-кост» одна – это установление нормативов (стандартов) затрат и выявление отклонений от норм [3].

Традиционные системы калькулирования (передельный, нормативный позаказный методы, «Директ-костинг» и т.д.) продолжают функционировать, но их возможности не могут полностью соответствовать требованиям корпоративного управления в современной развивающейся экономике. В конце XX в. новых систем калькулирования, наиболее широко распространенными из которых являются:

Они дополняют возможности традиционных методов, работают в сочетании с ними, чтобы обеспечить преимущества и ключевые факторы успеха компании в современной конкурентной среде.

1. ABC-costing (Activity Based Costing) – дифференцированный метод учета себестоимости – основывается на том, что учет ведется по работам (функциям). Предприятие рассматривается, как совокупность рабочих операций, при реализации которых необходимо расходовать ресурсы.

Суть метода заключается в изучении зависимости между затратами и различными производственными процессами. Метод определяет полный список и последовательность операций (функций), одновременно вычисляя потребность в ресурсах для каждой операции.

Выделяют 4 типа операций по способу их участия в выпуске продукции:

- штучная работа (выпуск единицы продукции);
- пакетная работа (выпуск заказа, комплекта);
- продуктовая работа (продукция как таковая);
- общехозяйственная работа.

2. Метод учета затрат «Just in time», что в переводе означает «точно в срок» – основан на принципе: производить продукцию только тогда, когда в ней нуждаются в количестве меньшем, чем то, что требуется. Метод «точно в срок» базируется на концепции логистики – «ничего не будет произведено, пока в этом не возникнет необходимость».

Отказ от производства продукции в больших количествах. Поставка продукции осуществляется небольшими партиями по мере необходимости, что в конечном счете приводит к снижению уровня запасов товарно-материальных ценностей.

Использование этой техники позволяет предприятию устранить ненужные затраты, излишки за счет сокращения непроизводительных затрат, связанных, в частности, с выпуском избыточной продукции, простоями оборудования и персонала, содержанием и обслуживанием излишних складских помещений, потерь, связанными с наличием дефектов изделий.

3. Метод Таргет-костинг (target costing) появилась в 70-х годах XX века в Японии. В 90-х годах он получил распространение и в США. Сегодня данная система широко используется во всем мире, особенно в компаниях, которые осуществляют свою работу в инновационной среде (электроника, автомобилестроение, машиностроение, компьютеры, цифровые технологии) и в секторе услуг, обслуживания.

Система Таргет-костинг используется на этапе разработки нового продукта или модернизации устаревших продуктов.

Идея Таргет-костинг основана на понятии целевой себестоимости и рассчитывается по формуле:

$$\text{Себестоимость} = \text{Цена} - \text{Прибыль} \quad (2)$$

Данный метод рассматривает себестоимость не как показатель, которая рассчитывается заранее по стандартам, а как величину, к которой должна стремиться организация, чтобы предложить рынку конкурентоспособный продукт. Таким образом, задачей Таргет-костинга является разработка продукта (услуги), сметная себестоимость которого равна целевой. [8].

4. Еще один японский метод калькулирования себестоимости. Слово «кайзен» в переводе с японского языка означает "улучшение, усовершенствование". Метод «Кайзен-костинг» представляет собой процесс обеспечения необходимого уровня себестоимости на производство и поиск способов снижения затрат до определенного целевого уровня.

Таким образом, кайзен – это философия постепенного, «маленькими шагами» улучшения качества бизнес-процессов, а кайзен – костинг является инструментом для сокращения затрат, который менеджеры используют для достижения целевой себестоимости и обеспечения прибыльности производства.

Считается, что тремя краеугольными камнями японской системы управления затратами являются таргет-костинг, кайзен-костинг и функция поддержки достигнутой себестоимости. Первый представил аналогичную «тройную» систему Toyota и теперь широко используется почти во всех отраслях промышленности Японии.

Последовательное внедрение таргет-костинга и кайзен-костинга к осознанному процессу снижения себестоимости позволяет получить тот суммарный эффект, который необходим для достижения нацеленной себестоимости, закрепления нормативных значений затрат и их поддержки на стадии производства [7].

Определение себестоимости на основе фактических данных компании ТОО «Ақ жол құрылыс», основным видом деятельности которого является строительство дорог и производство изделий и продуктов для их работы.

Согласно действующей учетной политике ТОО «Ақ жол құрылыс» учет затрат на производство и калькулирование фактической себестоимости выпускаемой продукции производится простым попроцессным методом или, как его называют, методом простого одноступенчатого калькулирования, с элементами нормативного.

В качестве примера калькулирования себестоимости продукции в ТОО «Ақ жол құрылыс», как показано в таблице 1, были взяты 4 основных продукта, выпускаемые предприятием.

Таблица 1 – Калькулирование себестоимости продукции в ТОО «Ақ жол құрылыс»

Наименование	Бетон М – 200, м ³	Бетон М – 400, м ³	Бордюор 1*0,15*0,30, шт	Перемышка 1680*380*190, шт
Материальные затраты	404 124,23	142 219,80	380 371,99	11 782,30
Затраты на оплату труда	21 426,05	7 540,28	134 899,22	4 178,60
Отчисление на социальное страхование	703,05	247,42	4 426,41	137,11
Амортизация	14 121,04	4 969,49	88 906,63	2 753,95

Прочие расходы	1497,82	527,12	9 430,30	292,11
Итого затрат	441 872,19	155 504,11	618 034,55	19 144,07
Объем произведенной продукции	205	63	611	24
Себестоимость	2 155,47	2 468,32	1 011,51	797,67
Примечание – составлено автором на основелитературы 9, 10				

Себестоимость по методу простого одноступенчатого калькулирования в предприятии ТОО «Ақ жол құрылыс» вычисляется следующим образом:

1) Из справки-расчета калькуляции себестоимости продукции за определенный период, в нашем случае за ноябрь 2019 г., определяем сумму всех затрат, которые были израсходованы для производства продукции путем сложения.

2) Из документа справка – расчета калькуляции себестоимости берем необходимую информацию по объему произведенной продукции.

3) Определяем себестоимость. Себестоимость единицы продукции определяется делением суммарных издержек за отчетный период на количество произведенной за этот период продукции.

Выбор метода учета затрат и калькулирования себестоимости продукции (работ, услуг) для конкретного хозяйствующего субъекта обуславливается многими факторами. В первую очередь, эффективность использования того или иного метода определяется степенью достижения поставленных целей на этапе планирования производства. От правильного выбора варианта учета затрат в конечном счете зависит финансовый результат деятельности организации. Особенности исчисления себестоимости определяются спецификой технологии и организации производства конкретной продукции. На практике предприятий каждой отрасли промышленности разрабатываются свои рекомендации по учету затрат и калькулированию.

Таким образом, управление себестоимостью продукции – планомерный процесс формирования затрат на производство всей продукции и себестоимости отдельных изделий, контроль за выполнением заданий по снижению себестоимости продукции.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

- 1 Поляков Г.Б. Анализ финансовых результатов по данным бухгалтерской отчетности – 2008 г. – 351 с.
- 2 Тайгашинова К. Т. Управленческий учет: учебное пособие / 2-е изд., переработанная и дополненная – Алматы: ЛЕМ, 2012 г. – 332 с.
- 3 Ч. Хорнгрен, Дж. Фостер, Ш. Датар. Управленческий учет — 10-е изд. — СПб.: Питер, 2008 г. – 850 с.
- 4 Тайгашинова К.Т. Калькуляция себестоимости продукции, выполненных услуг и работ. – 2015г. – 320 с.
- 5 Горфинкель. В. Я. Экономика предприятия – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2013 г. – 570 с.+
- 6 Закон Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» от 28 февраля 2007 года №234-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2020 г.).
- 7 Попова Л. В., Константинов В. А., Коростелкина, И. А. ДИС:Москва, "Управленческий учет и анализ с практическими примерами. Метод ABC", 2017 г. – 176 с.
- 8 Терёшина Н.П., Жаков В.В., Колядин Д.Г. «Эволюция методов калькуляции текущих затрат и себестоимости продукции», - научная статья по специальности «Экономика и бизнес», 2017 г.
- 9 Учетная политика организации ТОО «Ақ жол құрылыс», 2018 г.
- 10 Финансовая отчетность ТОО «Ақ жол құрылыс», 2018 г.

КОММЕРЦИЯЛЫҚ БАНКТЕРДІҢ ДЕПОЗИТТІК САЯСАТЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУШЫЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРДІ ТАЛДАУ

Әминов Аманжан Бекболатұлы
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Экономика және бизнес жоғары мектебі
Қаржы және есеп кафедрасы
Есеп және аудит, 1-курс магистранты

Ғылыми жетекші: Нурғалиева Г.К
э.ғ.к., профессор м.а

Аннотация: Мақалада коммерциялық банктердің депозиттік саясатына әсер ететін ұйымдастырушылық аспектілерді талдау технологиясы көрсетілген. Айта кету керек, депозит коммерциялық банктің депозиттік саясатын қалыптастырудың тиімді тетігі жағдайында ең төменгі бағалар бойынша ақша қаражатының мүмкін болатын ең жоғары көлемін тартуда шешуші болып табылады. Коммерциялық банктің депозиттік саясатының ұйымдастырушылық аспектілерін талдау әдіснамасы әзірленбегенін және Банктер, әдетте, өз қызметінің ерекшелігін және депозиттік операцияларының ерекшелігін ескере отырып, әдістерді дербес әзірлейтінін атап өткен жөн.

Түйінді сөздер: Депозиттік саясат, депозиттік ресурстар, кредиттік саясат, пайыздық саясат, депозиттік саясатты ұйымдастырушылық қамтамасыз ету, банкішілік құжат, депозиттік саясат туралы ереже, депозиттер портфелі.

Коммерциялық кредиттік ұйымның табысты дамуы мен тиімді қызметін кредиттік ұйымның сапалық көрсеткіштерін одан әрі дамыту мен жақсартудың таңдалған стратегиясын, сондай-ақ депозиттік қызмет клиенттерінің ерекшеліктерін ескеретін егжей-тегжейлі және экономикалық негізделген депозиттік саясатсыз ресімдеу қиын. Экономикалық әдебиеттерде коммерциялық банктердің оңтайлы депозиттік саясатын қалыптастыруға әсер ететін ұйымдастырушылық аспектілерді талдау зерттелмеген мәселелердің бірі болып табылады, ол депозиттік ресурстарды қалыптастыру және басқару, оларды қамтамасыз ету мақсатында пайдаланудың тиімділігін айқындау бойынша экономикалық және кредиттік мекемелер қызметінің нәтижелерін талдаудың теориялық негіздемесін және практикалық әдістерін әзірлеуді талап етеді.

Банк саясатының элементтерінің бірі бола отырып, депозиттік саясат жан-жақты мақсатқа ие, ол-ең төменгі бағамен мүмкіндігінше көп ақша тарту. Осы мақсатқа қол жеткізудегі табысқа банк депозиттік саясаттың мынадай міндеттерін қалыптастыру процесінде қол жеткізеді:

- коммерциялық банктен пайда алу мақсатында депозиттік қызметті жүргізу үшін жағдай жасау;
- банктік өтімділіктің қажетті деңгейін сақтай отырып, депозиттік операциялар субъектілерін саралауды және депозиттердің бірнеше түрін біріктіруді қамтамасыз ету;
- депозиттік операциялар мен сомалар, салым шарттары және кредиттік инвестициялар бойынша кредиттер беру жөніндегі операциялар арасындағы байланыс пен келісімді қолдау;
- депозиттік шоттардағы бос қаражатты барынша азайту;
- икемді пайыздық банк саясатын жүзеге асыру;
- тартылған қаражат бойынша пайыздық шығыстарды төмендету бойынша шаралар әзірлеу;
- банктік қызметтерді одан әрі дамыту және кеңейту, клиенттерге қызмет көрсету сапасы мен мәдениетін арттыру.

Коммерциялық банктің депозиттік саясатын қалыптастыру механизмін бір тізбектің үш

байланысы түрінде ұсынуға болады:

- депозиттік операцияларды ұйымдастыратын, жүргізетін және бақылайтын банкте құрылымдық бөлімше құру немесе бөлу;
- жоғарыда аталған департаменттен депозиттік саясат бойынша оңтайлы және тиімді құжат әзірлеу;
- депозиттік операциялардың мониторингін ұйымдастыру және депозиттік саясатты түзету.

Қаржылық-кредиттік ұйымының депозиттік саясатының ұйымдастырушылық аспектілерін талдау коммерциялық банкте мынадай құжаттар мен нормативтік актілердің болуын белгілеуді білдіреді: ақша қаражатын тарту рәсімін сүйемелдейтін рәсімдер мен нормативтік актілердің болуы (жеке және заңды тұлғалардың депозиттеріне арналған қағидалар, депозиттік операцияларды жүргізу жөніндегі нұсқаулық), біз коммерциялық банктің депозиттік саясатының ұйымдастырушылық аспектілерін талдау әдістерін әзірлемегенімізді атап өткен жөн. Банктер, әдетте, өз қызметінің ерекшелігін және депозиттік операцияларының ерекшелігін ескере отырып, әдістерді дербес әзірлейді.

Банктердің депозиттік саясаты әр коммерциялық банкті жеке-жеке дамыту керек, содан кейін ресурстарды тарту үшін ішкі құжаттарды ұстану керек деген пікір бар. Сол құжаттар тізімі:

- банктің құжатталған және жүзеге асырылған депозиттік саясаты;
- банктің есеп саясаты (ресурстарды тартуға бағытталған операцияларды көрсету бөлімі бар бухгалтерлік құжат);
- коммерциялық қаржы мекемесінің пайыздық саясаты; ұйымдардың, кәсіпорындардың, кәсіпорындардың депозиттерінің ережелері;
- басқа банктерден банкаралық кредиттерді тарту қағидалары;
- жеке тұлғалардың депозиттері бойынша ереже;
- ресурстарды тартуға бағытталған іс-әрекеттер жүктелген банк бөлімшелері туралы ережелер;
- банктің өтімділікті басқару саласындағы саясаты;
- сыбайлас жемқорлыққа немесе ақшаны жылыстатуға қарсы күреске арналған ішкі бақылау ережелері;
- кәсіпорындардың, ұйымдардың, кәсіпорындардың депозиттік операцияларының тәртібі туралы нұсқаулықтар;
- халықтың салымдары бойынша операцияларды жүргізу тәртібі туралы нұсқаулық.

Несиелік ұйымның депозиттік саясатының кез-келген құралын пайдалану міндетті ішкі, нормативтік құжаттарда сипатталған, олар мыналарды қамтиды:

- банктің есеп саясаты;
- банктің пайыздық саясаты;
- заңды тұлғалардың, жеке кәсіпкерлердің және жеке практикамен айналысатын жеке тұлғалардың ақшалай қаражатын енгізу шарттары;
- өтімділікті басқару және бақылау саясаты;
- басқа ішкі құжаттар.

Менің ойымша, коммерциялық банктің депозиттік саясаты туралы жалпы ереже мынадай негізгі бөлімдерді қамтуы тиіс: жалпы ережелер; кредиттік ұйымның ресурстық саясатының негізгі мақсаттары мен міндеттері; құрылымдық бөлімшелердің өзара іс-қимылы; коммерциялық банктің ресурстық жүйесі; қаражатты тарту мерзімдері және шарттардың талаптарын айқындау тәртібі; қаражатты жинау және өндіріп алу тәртібі; депозиттік және жинақ сертификаттары бойынша қаражат тарту бойынша құжаттар тізбесі және операцияларды ресімдеу тәртібі; Жеке және заңды тұлғалардың салымдары бойынша пайыздарды есептеу және төлеу тәртібі; қаржылық ережелердің сақталуын тексеру; депозиттік операциялар бойынша құжаттарды қадағалау және сақтау тәртібі. Депозиттік саясат еркін айналымдағы ақша қаражатын тарту бөлігінде коммерциялық кредиттік ұйымдардың заңды, жеке тұлғалармен және мемлекетпен өзара қарым-қатынасын ұйымдастырудың ғылыми әдістері мен тәсілдерін әзірлеуді, сондай-ақ осы саланың негізгі мақсаттары мен міндеттерін

айқындауды, сондай-ақ оны дамыту мен одан әрі пайдалану жөнінде практикалық шаралар қабылдауды айқындайды. Депозиттік саясаттың негізгі мақсаты ақшалай қаражатты жеткілікті көлемде және ең аз шығынмен тарту, сондай-ақ қаржы ресурстарының оңтайлы үйлесімін қамтамасыз ету болып табылады, бұл тартылған қаражатты өтімділік, сенімділік және кірістілік тұрғысынан жеткілікті тиімді бөлу үшін қажетті жағдайларды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Коммерциялық банктің депозиттік саясатының мақсатына сәйкес оның негізгі міндеттерін бөліп көрсетуге болады: банк балансының өтімділігін қолдау; ең аз шығындармен қаражат тарту; депозиттерге қажетті қаражат көлемін барынша тарту; болашақта тартылған қаражаттың тұрақтылығы үшін жағдай жасау. Депозиттік саясаттың маңызды элементі депозиттердің әр түрлі түрлерінің, депозиттік шотты сақтау және пайдалану мерзімдерінің оңтайлы үйлесімін анықтау болып табылады. Депозиттердің жетекші менеджерлері инфляцияға және валюта бағамдарының айтарлықтай өзгеруіне байланысты қазіргі уақытта банкке депозиттің қай түрі тиімді екенін анықтайды. Депозиттік қаражатты сақтау мерзімін анықтау несие беру шарттарымен байланысты, бұл депозиттік саясаттың коммерциялық банктің несие саясатымен тығыз және тікелей байланысына байланысты.

Бағалау барысында анықталған кемшіліктерді қамтитын және кемшіліктерді жою үшін жоспарланған шаралар мен ұсынымдарды, нақты мерзімдерді және депозиттік саясатты бейімдеу үшін қажетті шараларды орындауға жауапты тұлғаларды айқындайтын құжат нысанындағы нәтижелерді тіркейтін депозиттік саясаттың ұйымдастырушылық аспектілерін бағалау. Біздің ойымызша, депозиттерді қалыптастырудың ұйымдастырушылық аспектілерін бағалау нәтижелері бойынша тұжырымдарды тұжырымдау кезінде депозиттік процесті ұйымдастыру практикасында пайдаланылатын ішкі банктік құжаттар арасындағы айырмашылықтың себептерін анықтауға, сондай-ақ депозиттердің қызметі бойынша банк бөлімшелері орындайтын функцияларды зерделеуге басты назар аудару керек., "депозиттік саясат жөніндегі Нұсқаулық" деп аталатын құжаттар пакеті түрінде ұсынылған кредиттік ұйымның әзірленген депозиттік саясатының сәйкестігі туралы барлық қажетті деректерді, практикадағы өзекті жағдайды және шешілуі қажет міндеттерді алу үшін.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Госбанки повышают ставки по вкладам // Ведомости. – 2014. – № 3695.
2. Жилан, О. Д. Коммерциялық банктің депозиттік саясаты: учеб. пособие / О. Д. Жилан. – Иркутск : БГУЭП, 2013.-212
3. Хашиева, Л. Методы управления привлеченными ресурсами коммерческого банка : классификация, характеристика и основные тенденции развития / Л. Хашиева // Банковское дело. – 2011. – № 28. – С. 28-37.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА САЛЫҚ ТӨЛЕУДЕН ЖАЛТАРУ САЛЫҚ ЖӘНЕ БЮДЖЕТ САЯСАТЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫНА ӘСЕРІН ТАЛДАУ

Куатбекова Аружан Сансызбекқызы

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университеті,
Сорбонна-Қазақстан институты, Қаржы мамандығы, 3 курс
«Цифрлық Қазақстан» стратегиясын іске асыру аясындағы салық салу,
қаржылық және есепті дамытудың өзекті мәселелері

Сапарбаева Айгуль Максұтовна, экономика магистрі, аға оқытушы

Қазақстан Республикасының салық және бюджет саясатының негізгі бағыттарын талдау қазіргі уақытта салықтық және жоспарлау барлық шаруашылық жүргізуші субъектілер мен

әртүрлі меншік нысанындағы экономикалық объектілердің нарықтық қатынастарының негізі болып табылады. Түйінді идеясы салықтық-бюджеттік саясат және үкімет және бұқаралық санада, және сараптамалық қоғамдастық қалады, салықтық жүктеменің төмендеуі. Үкімет бағдарламасында оған экономикалық өсуді ынталандыру құралы ретінде орталық рөл беріледі және іс жүзінде осы бағдарламадағы барлық салық-бюджет саясаты салық жүктемесін төмендету міндетінің төңірегінде құрылады, оны жыл сайын ІЖӨ-нің кемінде 1% – ына қысқарту ұсынылады. 2018 – 2020 жылдарға арналған Ұлттық қорға жіберілетін бюджетке түсетін түсімдердің көлемі мұнай өндіру, мұнайдың әлемдік бағасы, теңгенің АҚШ долларына шаққандағы бағамы, сондай-ақ өткен жылдардағы түсімдердің серпіні, ағымдағы жағдайды талдау параметрлері мен макроэкономикалық көрсеткіштер негізінде жасалды.

1 -кесте Қазақстан Республикасының Ұлттық қорына 2017 – 2018 және 2019 жылдарға арналған тікелей салықтардың түсуі

Жылы	түсімдер, трлн.тг.
2017	1368,7
2018	1608,1
2019	1675,2
Ескерту: Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитетінің мәліметтері негізінде құрастырылған	

2017 жылы ҚР ҰҚ – ға тікелей салықтардың түсуі ЖІӨ – ге – 7,9%, 2018 жылы-8,3 %, 2019 жылы-8,0% деңгейінде байқалды. Мемлекеттік және республикалық бюджеттердің, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының, Қазақстан Республикасының шоғырландырылған бюджетінің кірістері. Соңғы жылдары Қазақстан экономикасы тұрақты өсуді көрсетіп, шоғырландырылған бюджеттің профицитін қамтамасыз етті. Дәл осы жағдай елге бүгінде 2017 жылы мемлекеттік шығыстар көлемінің төмендеуіне және олардың 2018 жылдан бастап шамалы өсуіне қарамастан, бюджет саясаты мемлекет алған барлық міндеттемелерді толық және уақтылы жүзеге асыру үшін қаржы ресурстарын жұмылдыруға және шоғырландыруға бағытталған резервтерді жинақтауға мүмкіндік берді. Мемлекеттік бюджет кірістері 2017 ж. деңгейіне тек 2019 ж. қол жеткізілгенін ескере отырып, жоспарланатын кезеңде мемлекеттік шығыстардың өсуін тежеу саясаты жүргізіледі, оның қарқыны үш жылдық кезеңде орташа 9,7% – дан аспайды. Бұл мемлекеттік шығыстардың өсуі ЖІӨ-нің өсу қарқынынан аспайтынын білдіреді.

2-кесте. Мемлекеттік бюджет түсімдерінің жалпы көлемінде кепілдік берілген нысаналы трансферттер түрінде ұлттық қордың тартылатын қаражаты

жыл	Ұлттық қордың қаражатын тарту, трлн.тг.	Мемлекеттік бюджет түсімдерінің үлесі, %
2018	1,3	29,6
2019	1,4	27,9
2020	1,3	28,1
Ескерту: ҚР Қаржы министрлігінің мәліметтері негізінде құрастырылды		

Мемлекеттік бюджет тапшылығының параметрлері бюджет түсімдері мен шығыстарының көлемдеріне сүйене отырып, бюджеттің теңгерімділігін қамтамасыз ету қажеттілігі ескеріле отырып айқындалған. Қазақстан Республикасы Үкіметінің саясаты елдің борышын басқарудың бірыңғай және тиімді жұмыс істейтін жүйесін құруға, оның таяу уақытта қаржы дағдарысы салдарының тұтастай экономикаға әсерін жұмсарту мәселелерін шешуге бағдарлануын ескере отырып, және борышқа қызмет көрсетуге арналған шығыстардың өсуіне байланысты бюджетке елеулі жүктемені болдырмайтын бюджет

тапшылығының оңтайлы деңгейін қамтамасыз етуге бағытталған. 2018 жылы алғаш рет Қазақстан Республикасы Ұлттық қорының тұрақтандыру функциясы іске асырылды, ол шикізат ресурстарына қолайсыз баға конъюнктурасы жылдарында мемлекеттік шығыстарды қаржыландыруға арналған. Мемлекет Басшысының 2018 жылғы 15 ақпандағы Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру жөніндегі Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылға арналған іс – қимыл жоспарының іс-шараларын іске асыруға, сондай – ақ 2018 жылға арналған мемлекеттік бюджет түсімдерінің жалпы көлемінде кепілдік берілген және нысаналы трансферттер түрінде ұлттық қордың тартылатын қаражатының үлесі «ҚР 2020 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары» арналған. 2017-2019 жылдары және ағымдағы 2020 жылы Ұлттық қор активтерінің «өтіп кетуін» болдырмау үшін, жоспарлау жылының алдындағы жылдың соңына қор активтерінің 1/3 бөлігінен белгіленген шектерден шықпай, кепілдік берілген трансфертті тарту арқылы ғана Ұлттық қор қаражатын пайдалануды шектеу саясаты жүргізілді. 2017 жылғы 1 қаңтарға жинақталған Ұлттық қор активтерінің деңгейі сақталды, ал базалық сценарий ескеріле отырып, олардың өсуі, оның ішінде аз қарқынмен болса да, 2017-2018 жылдары да жалғасты. Ұлттық қор активтерінің көлемі 2018 жылдың соңында 4,7 трлн. теңге немесе 31 млрд. АҚШ долларын құрап, 2016 жылмен салыстырғанда 1,4 есеге артты. 2017-2019 жылдардағы Инвестициялық саясат экономикаға барынша мультипликативтік әсер ететін және халықтың жұмыспен қамтылу деңгейін ұстап тұратын әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан неғұрлым маңызды жобаларға қайта бағдарлауды ескере отырып жүзеге асырылады.

Инвестициялық бағдарламалардың теңгерімділігін, жеке сектор жобаларын іске асырудың ел мен өңірлердің инфрақұрылымын және ресурстық әлеуетін дамытумен өзара байланысын қамтамасыз ету жүйелі және жедел шаралар қабылдау арқылы фискалдық саясаттың бұрын көрсетілген бағыттарына сәйкес келетін екі негізгі бағыт бойынша жүзеге асырылады. Үдемелі индустриялық-инновациялық дамудың 2016 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде инвестициялық жобаларды қаржыландыру үшін "Самұрық-Қазына "ҰӘҚ" АҚ, "ҚазАгро "ҰБХ" АҚ, Әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялардың ұзақ мерзімді облигациялық қарыздарын тартуы болжанады. Бұл ретте компаниялардың қаржылық тұрақтылығын сақтау мақсатында республикалық бюджеттен "Самұрық-Қазына "ҰӘҚ" АҚ рентабельділігі төмен әлеуметтік маңызы бар жобалар бойынша 5 жыл ішінде 271,5 млрд. осы жобалар бойынша облигациялық қарыздарды мерзімінен бұрын өтеуге бағытталған теңге, оның ішінде: – 2018 жылы – 30 млрд.теңге; – 2019 жылы – 110,8 млрд. теңге; – 2020 жылы-110,8 млрд. теңге. Әлемдік қаржы дағдарысы салдарынан экономиканы тұрақтандыру жөніндегі бүгінгі ахуал жағдайында салық кодексінде қаржы секторына салық салуға қатысты бірқатар мәселелер де көрініс тапқан. Салық қылмыстары ҚР ҚК-нің «Экономика саласындағы қылмыстар» бөлімінің «Экономикалық қызмет саласындағы қылмыстар» 8-тарауына кіреді. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 244 – бабы бойынша қылмыстың тікелей объектісі салықтан жалтару болып келеді. Бұл Қазақстан Республикасының бюджеттік жүйесіне салықтар мен алымдарды төлеудің заңмен белгіленген тәртібі. Қылмыстың мәні – бұл ұйымнан төленетін салықтар мен алымдар.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 244, салық декларациясын немесе салық және алымдар туралы Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес ұсынылуы міндетті болып табылатын басқа құжаттарды ұсынбау арқылы немесе салық декларациясына немесе осындай құжаттарға қосу арқылы салықтан және (немесе) ұйымнан алымдарды төлеуден жалтарумен сипатталады.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 234 – бабында көзделген қылмыс құрамының объективті жағына тән белгілер, сондықтан Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексінің 234 – бабында қарастырылған қылмыс құрамының объективті жағына тән белгілер қылмыстың объективті жағына тән белгілермен бірдей. Ірі және аса үлкен өлшем ұғымынан басқа, сондай-ақ адамдар тобының алдын ала сөз байласу арқылы іс-әрекет жасауы сияқты саралау белгісінен басқасынан барлығы (ҚР ҚК 244-бабының 2-бөлігінің "а" тармағы).

Қылмыстық тәжірибеде салық төлемдерін төлеуден толық жалтару немесе олардың мөлшерін заңсыз азайту үшін пайдаланылатын ұйымнан салық төлеуден жалтарудың нақты

тәсілдері қазіргі уақытта екі жүзден астамы белгілі. Қазіргі уақытта Қазақстанда заңды ресми түрде бұзбайтын бірқатар схемалар қолданылады. Жалған компаниялармен жасалған мәмілелер, ресми түрде, компания жалған компаниядан есептелген ҚҚС көмегімен өзіне ҚҚС азайта отырып, тауар немесе қызмет сатып алады. Шын мәнінде, мәміле іскерлік сипатта болмайды, ол салықтарды болдырмау үшін ғана қолданылады. Осындай схемаларды анықтау үшін, салықтық тексеру жүргізу қажет.

Камералдық бақылау-салық төлеуші (салық агенті) ұсынған салық есептілігін, уәкілетті мемлекеттік органдардың мәліметтерін, сондай-ақ салық төлеушінің қызметі туралы басқа да құжаттар мен мәліметтерді зерделеу және талдау негізінде салық қызметі органдары жүзеге асыратын бақылау. Салықтық тексерулерді жүргізу тәртібі ҚР Салық кодексінің 627-643-бабының 89-тарауына сәйкес, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Салық комитеті Төрағасының 2008 жылғы 25 желтоқсандағы № 611 Бұйрығымен бекітілген салық төлеушілерге салықтық тексерулер жүргізу жөніндегі әдістемелік ұсынымдар ескеріле отырып жүзеге асырылады.

ҚР Статистика агенттігінің деректері бойынша 2019 жылғы 01 қыркүйектегі жағдай бойынша 349 503 компания тіркелген, оның ішінде: 192 549 жұмыс істеп тұрған, оның ішінде 114 720 ұйым ғана белсенді болып саналады. Үлесі бойынша 95% шағын, орташа 4% және ірі 1%. Салық комитетінің деректері бойынша 2019 жылғы 30 маусымдағы жағдай бойынша, 2019 жылдың басынан бастап 29 253 тексеру жүргізілді, оның ішінде: жоспарлы 760 және жоспардан тыс 28 493 тексеру, оның ішінде 22 605 қарсы тексеру. Қосымша есептеу салықтар мен басқа да төлемдердің сомасы 222 025 338 мың теңге. Оның ішінде жоспардан тыс 170 895 млн. теңге, жоспарлы тексерулер бойынша 51 130 млн. теңге. Жоспарлы тексерулер бойынша тексерілетін субъектілерден өндіріп алынған салықтардың орташа көрсеткіші 67 276 мың теңге, жоспардан тыс тексерулер бойынша 58 059 мың теңге.

Тәуекел дәрежесінің арақатынасы бойынша тексерілген 1235 субъектінің 986 жоғары, 187 орташа, 62 болмашы. Жүргізілген 760 тексерудің ішінде тәуекел дәрежесі жоғары есептелген салықтардың үлесі 46 410 млн. немесе жалпы қосымша есептелген соманың 90% – ын құрайды. Салықтық тексерулердің нәтижелеріне шағымдану апелляция шеңберінде қарастырылады.

Кесте 3 – ҚР 2015-2019 ж.ж. Салық қызметі органдары қараған шағымдар бойынша статистика

	2015	2016	2017	2018	2019
Салықтық тексерулердің саны	30 698	24 471	19 573	16 406	12 242
Қаралған шағымдардың саны	375	551	452	369	337
Шағымдану пайызы	1,2%	2,6%	2,3%	2,2%	2,8%
Шағымдалатын сома, млн. теңге	181 398	136 922	171 036	262 362	99 637
Салық төлеушілердің пайдасына шешім: (толық немесе ішінара)					
саны бойынша	29,6%	31,2%	36,9%	36,2%	33,7%
сомалар бойынша	16,8%	13,6%	10,4%	28,0%	15,1%

Кесте 4 – Сотқа жүгіну статистикасы (сотқа дейінгі апелляциялардан тыс)

	2017	2018	2019
Салықтық тексерулердің саны	19573	16406	12242
Салықтық тексеру нәтижелеріне соттарға берілетін өтініштердің саны	904	682	657
Шағым жасалған салықтық тексерулердің пайызы	4,6%	4,2%	5,4%

Салықтық тексерулерді жүргізу кезіндегі туындаған мәселелер:

1. Салықтық тексерулерді жүргізудің ұзақ мерзімдері
2. Салықтық тексерулерді жүзеге асыратын салық инспекторларының біліктілігінің жеткіліксіздігі

3. Салықтық тексерулердің ашық еместігі

Салық төлеуден жалтарудың қоғамдық қауіптілігі – заңды түрде белгіленген салықтар мен алымдарды төлеу конституциялық міндетін қасақана орындамау, бұл Қазақстан Республикасының бюджеттік жүйесіне қаражаттың түспеуіне әкеледі. Салық төлеуден жалтарғаны үшін белгіленген қылмыстық жауапкершілік тұрақты емес. Ол үнемі өзгеріп отырады және біздің ойымызша, жеткілікті ғылыми зерттеулерсіз және салықтық қылмыстар үшін қылмыстық жауапкершілікті белгілейтін қылмыстық заңнаманы қолдану тәжірибесін қажетті жалпылау қажет. Салықтық қылмыс экономикалық қылмыстың бір түрі ретінде кешіктірудің жоғары деңгейіне ие. Салық қылмыстарын, әдетте, жоғары білімі бар, дамыған ақыл-ойы бар адамдар жасайды, олар қылмыс жасау тәсілдерін мұқият жоспарлайды және олардың іздерін жасырады.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 244-бабы «салықтан және (немесе) ұйымнан алымдардан жалтару», өйткені қарастырылып отырған құрамның объективті жағы формальды сипатқа ие және әрекетсіздік жасалған кезде қылмыс аяқталған болып саналады – салық заңнамасында белгіленген тиісті салық кезеңі үшін салықты немесе сақтандыру жарнасын төлемеу. Бұл ретте, ұйымдардан салық төлеуден жалтарудың өзіндік ерекше жасау тәсілі бар – бухгалтерлік құжаттарға кірістері немесе шығыстары туралы көрінеу бұрмаланған деректерді енгізу не өзге де тәсілмен енгізу деп танылады

Өкінішке орай, көп жағдайда халық қылмыстық және салық заңнамасын бұзушыларға өте төзімді, кейде тіпті жанашырлықпен қарайды, оларды анықтауда мемлекеттік бақылау және құқық қорғау органдарына көмек көрсетпейді, ал кейбір жағдайларда олардың жасалуына ықпал етеді. Сонымен бірге, салық қылмыстарымен күресудің заманауи тиімді әдістерін жасау осы салада қылмыс жасаудың жаңа тәсілдерін іздеуге белгілі бір серпін бола алады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР МЕН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ:

1. Салық және бюджетке төленетін басқ да міндетті төлемдер туралы (салық кодексі) 2017 жылғы 25 желтоқсандағы № 120-VI ҚРЗ. <http://adilet.zan.kz/>
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. <http://adilet.zan.kz/>
3. 2019 – 2021 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы ҚР 2018 жылғы 30 қарашадағы № 197-VI ҚРЗ Заңы. <http://adilet.zan.kz/>
4. 2017 – 2019 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы ҚР 2016 жылғы 29 қарашадағы № 25-VI ҚРЗ Заңы. <http://adilet.zan.kz/>
5. ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі (20.03.2021 ж. жағдай бойынша өзгерістер мен толықтырулармен) <https://online.zakon.kz/>
6. ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі, Ұлттық статистика бюросы <https://stat.gov.kz/>
7. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитетінің ресми сайты <http://economy.gov.kz/>
8. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің ресми сайты <http://www.minfin.kz/>

9. Экономикалық қызмет саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар біліктілігінің кейбір мәселелері туралы, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2020 жылғы 24 қаңтардағы № 3 нормативтік қаулысы

10. ҚР Конституциялық кеңесінің нормативтік қаулыларының жиынтығы, Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі, 2017

11. «Салық және салық салу» А. Нұрымов, А. Бекболсынова, Б. Еремекбаева, М. Арзаева, Фолиант, 2018 ж. 736 п.

КРИПТОВАЛЮТА В СТЕНАХ КАЗАХСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ

Мананков Н.С., Асан Ә.Ә.

КазНУ им. аль-Фараби, Высшая школа экономики и бизнеса, Специальности “Менеджмент” и “Финансы”, студенты 2го курса

Научный руководители: Аскеров А.А., м.э.н, старший преподаватель, Актуреева Э.А., м.э.н., старший преподаватель

Аннотация: криптовалюты были разработаны как средство обмена средствами без участия посредников. Мировые эксперты, которые положительно относятся к ним, считают, что криптовалюты создают новые способы ведения бизнеса и новые способы управления доверительными отношениями. Эксперты, негативно относящиеся к криптовалютам, подчеркивают тот факт, что они в основном своём связаны с негативными коннотациями, такими как инструмент преступной деятельности или уклонение от социальных обязанностей, по типу уклонения от уплаты налогов и коррупции. Они также подчеркивают тот факт, что это новая, неизведанная технология и нестабильный рынок. Цель нашего исследования, проведенного среди студентов Казахского национального университета имени аль-Фараби, состояла в том, чтобы проанализировать их знания, умения и способы использования технологий блокчейна в настоящее время, а также их отношение к культуре криптовалюты и создание крипто сообщество.

Актуальность данной темы является то, что криптовалюта широко применяется как в Казахстане, так и в других странах. В международном понимании криптовалюта определяется как “цифровые деньги”, созданы цифровой форме в качестве средства цифрового обмена. Криптовалюты существуют только в Интернете, не публикуются и не контролируются центральным банком и правительством. Именно потому, что криптовалюты не контролируются центральным банком, формально они не являются деньгами. Они хранятся в «цифровом кошельке» на одной из платформ, предоставляющих эту услугу. Каждая совершенная транзакция записывается. Общая или общедоступная «бухгалтерская книга», в которой записываются все транзакции и изменения стоимости единиц криптовалюты, называется «блокчейн».

Блокчейн — это база данных, которая используется в сети компьютеров. Как только запись была добавлена в цепочку, ее очень трудно изменить. Чтобы убедиться, что все копии базы данных одинаковы, сеть проводит постоянные проверки [1].

Блокчейн предлагает множество возможностей для информатики и всех будущих предприятий. В течение последнего десятилетия мировые эксперты, а также обычные люди испытывали криптовалюты в экстремальных условиях. Они либо очень позитивно относятся к ним, либо очень негативно относятся к ним. Было проведено множество исследований, большинство из которых показали, что молодые люди в возрасте до 35 лет, в основном известные как «миллениалы», более склонны к работе с криптовалютами [2]. Поскольку большинство исследований по этой теме проводится в Соединенных Штатах Америки, авторы данной статьи решили проверить эту гипотезу среди студентов Казахского национального университета имени аль-Фараби.

Анализируя систему блокчейна криптовалюты выявили как преимущества, так и недостатки механизмы данной платформы (рисунок №1).

Рисунок №1. SWOT – анализ криптовалюты блокчейна.

S	W
Отсутствие комиссионных издержек Географическая удаленность не имеет значение Анонимность Технология “Блокчейн” Смарт-контракт	Отсутствие компетентного органа по контролю Регулятивная неопределенность
O	T
Устранение неэффективности банковских операции и платежей Повышение прозрачности государственных бюджетов и налого-бюджетной политики Новые торговые площадки, финансовые инструменты	Краткосрочная перспектива – незаконные субъекты, использующие криптовалюты Коррупция между преподавателями и студентами Использование электроресурсов общежитий

Цель исследования: используют ли студенты Казахского национального университета имени аль-Фараби криптовалюты, а также крипто сообщество среди студентов. Для ответа на основную цель исследования были определены следующие под вопросы исследования:

1. Знакомы ли студенты с концепцией и технологией криптовалюты?
2. Какие характеристики криптовалют студенты считают своими преимуществами?
3. Какие характеристики криптовалют студенты считают своими недостатками?
4. Используют ли студенты криптовалюты и/или планируют инвестировать в них в будущем?

Выборка исследовательской группы. Исследование проводилось среди студентов КазНУ им. аль-Фараби. Выборка участников была уместна. Общая выборка составила 71 участника (N = 71), включая студентов из 10 различных специальностей: Экономика, ФИТ, Финансы, ССО, Менеджмент, Маркетинг, Логистика, Журналистика, Учет и Аудит и ГиМУ.

Методы исследования. Исследование проводилось путем анонимного опроса в течение осеннего семестра 2021/2022 учебного года.

Специально разработанная анкета в инструменте Google Forms содержала 5 закрытых вопросов. На 2 вопроса ответы определялись степенями частоты по шкале Лайкерта. 2 вопроса содержали 7 предопределенных утверждений, связанных с преимуществами и недостатками использования криптовалют. 3 вопроса были да или нет вопросы. В 1 вопросе предлагались наиболее известные криптовалюты, для которых учащиеся смогли указать степень знакомства и согласия.

Для анализа результатов исследования был использован количественный метод. Через инструмент Google Forms производилась обработка данных результатов опроса.

Результаты исследования. Вопрос №1. Знакомы ли студенты с концепцией и технологией криптовалюты?

Результаты исследования показали, что большая часть от общего числа опрошенных студентов (88,7%) знакомы с понятием криптовалюты. Чуть менее половины студентов (21,1%) заявили, что знакомы с технологиями блокчейн, на которых основаны криптовалюты.

Что касается конкретных криптовалют, а именно 10 самых крупных по объему торгов, результаты исследований показали, что почти все из общего числа опрошенных студентов (71) знакомы с биткойнами. Менее половины участников знакомы с Dogecoin (21), Shiba Inu (20),

Ethereum (20). Участники плохо знакомы с Solana (17), BNB (16), Tether (14), XRP (11). Структура знакомства студентов с криптовалютами представлена в таблице 1.

Таблица №1. Рейтинг узнаваемости криптовалюты среди студентов КазНУ им. аль – Фараби.

Криптовалюта	Знакомы	Не знакомы
Bitcoin	75%	25%
Ethereum	27%	73%
Tether	20%	80%
BNB	23%	77%
XRP	15%	85%
Shiba Inu	28%	72%
Cardano	18%	82%
Solana	24%	76%
Polkadot	20%	80%
Dogecoin	30%	70%

2. Какие характеристики криптовалют студенты считают преимуществами?

Что касается преимуществ, 38,89% опрошенных считают, что криптовалюта полезна для сбережений. 47,89% студентов уверены, что криптовалюта полезный инструмент при инвестировании. Большинство, а именно 25,35%, затрудняются конкретно ответить о том, что криптовалюты полезны для защиты от инфляции. 33,8 % считают, что криптовалюты удобны для покупок в интернете. 30,99% анкетированных считают, что в ближайшем будущем криптовалюта вытеснит привычные наличные деньги. Структура, представляющая степень согласия студентов по частотной шкале Лайкерта, представлена в таблице №2

Таблица №2. Степень согласия студентов по частотной шкале Лайкерта

	Полн остью согласен	Час точно согласен	Затруд няюсь ответить	Час точно не согласен	Катег орический не согласен
Криптовалюты полезны для инвестиционных целей	38,89 %	14,0 8%	15,49%	9,0 0%	22,54 %
Криптовалюты полезны для сбережений	47,89 %	18,3 1%	16,90%	8,4 5%	8,45%
Криптовалюты полезны для защиты от потери стоимости традиционных товаров;	25,35 %	22,5 4%	30,99%	7,0 4%	14,08 %
Криптовалюты удобны для покупок в Интернете	33,80 %	22,5 4%	25,35%	5,6 3%	12,68 %
Криптовалюты — это безопасный способ оплаты;	30,99 %	22,5 4%	33,80%	7,0 4%	5,63%
Криптовалюта когда- нибудь заменит деньги.	53,52 %	7,04 %	2,82%	25, 35%	11,27 %

3. Какие характеристики криптовалют студенты считают недостатками?

Что касается недостатков, 70,42% студентов уверены в том, что технология блокчейн, на которой основана криптовалюта еще не доработана и еще не готова к полноценному использованию и внедрению в нашу жизнь. 47,89% утверждают, что технология криптовалют тяжела для понимания неспециалистам и требует большого времени для изучения. 42,25% обеспокоены, что в случае неправильного использования технологии активы могут быть утрачены без права на восстановления. 32,30% боятся того, что криптовалютный рынок не регулируется со стороны закона и находится в свободном плавании и подвергается высокой волатильности. 61,97% участников опроса остерегаются, что криптовалюты не признаны как средство платежа в большинстве стран. 56,34% остерегаются то, что криптоактивы не облагаются налогами и могут быть задействованы в в нелегальных схемах. Структура, представляющая степень согласия студентов по частотной шкале Лайкерта по недостаткам, представлена в таблица №3.

Таблица №3. Степень согласия студентов по частотной шкале Лайкерта

	Полностью согласен	Частично согласен	Затрудняюсь ответить	Частично не согласен	Категорический не согласен
Криптовалютная технология является новой и еще не полностью разработанной	70,42%	11,27%	7,04%	5,63%	5,63%
Технология криптовалюты сложна для понимания неспециалистам	47,89%	11,27%	8,45%	15,49%	16,90%
Нет безопасности на случай потери средств	42,25%	28,17%	12,68%	7,04%	9,86%
Криптовалютный рынок не регулируется	32,39%	18,31%	11,27%	8,45%	29,58%
В большинстве мест криптовалюты еще не принимаются в качестве способа оплаты	61,97%	5,63%	9,86%	12,68%	9,86%
Криптовалюты полезны для уклонения от уплаты налогов и других государственных постановлений	56,34%	7,04%	14,08%	5,63%	16,90%

4. Используют ли студенты криптовалюты и/или планируют инвестировать в них в будущем?

Результаты исследования показали, что большая часть от общего числа опрошенных студентов (56,5%) не владела какой-либо криптовалютой на момент прохождения данного опроса, но почти половина респондентов (42%) ответили, что будут инвестировать в криптовалюты в будущем, из них 15% ответили, что возможно будут инвестировать. 6% респондентов ответили, что скорее всего не будут инвестировать в криптовалюты, из них только 25% ответили, что точно не будут инвестировать. 12% респондентов не уверены, будут ли они инвестировать. Прогнозы студентов относительно их будущего инвестирования в криптовалюты представлены на рисунок №2.

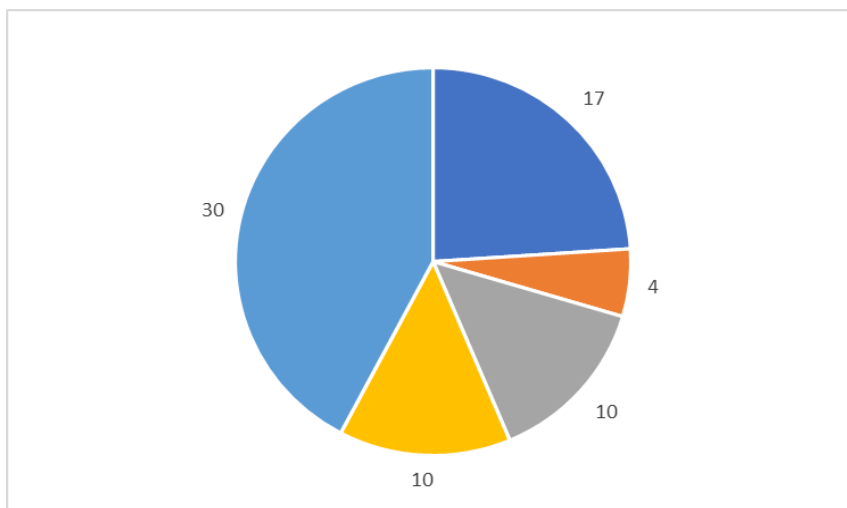

Рисунок №2. Анализ отношение инвестирования студентов в криптовалюту

Заключение

Опрос, проведенный в КазНУ им. аль-Фараби, показал, что криптовалюты широко известно среди молодых людей, а именно 89%. Только 21% из них слышали о технологии блокчейн, на которой построены криптоактивы.

Самой узнаваемой криптовалютой на данный момент является Bitcoin, о которой слышали 75% опрошенных респондентов. Популярностью среди опрошенных студентов не пользуется популярностью криптовалюты XRP, ADA, TETHER, DOT, о которых знают менее 20% опрошенных студентов.

Более 47% студентов считают преимуществами криптовалют полезность для сбережений, а также в ближайшем будущем может заменить классические деньги.

Отсюда следует, что среди студентов Высшей школы экономики и бизнеса, криптовалюта имеет интерес и потенциал роста комьюнити в университете. Большинство слышаны об этом инструменте, но глубоко не изучали его и пользовались инструментом не в полную мощность. Ведь использование возможностей технологии криптовалюты и блокчейна может быть полезным для исследователей и студентов Казахского национального университета имени аль-Фараби.

Поэтому мы считаем, что на базе университет КазНУ им. аль-Фараби Высшей школы экономики и бизнеса должны быть приняты меры по исследованию культуры и направленно внимание на будущее крипто сообщества, которое в скором времени будет неизбежно организовано. Основной мыслью регулирования сообщества от университета является соблюдение правил, либо же свод нормативов, которые будут ограничивать студентов в использовании технической составляющей университета. Так как мы опасаемся, что корыстные цели некоторых студентов и преподавателей могут привести к социальным, имущественным, правовым и коррупционным проблемам.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1.M.Murray, “Blockchain explained”. <http://graphics.reuters.com/TECHNOLOGY-BLOCKCHAIN/010070P11GN/index.html>

2.Банк России, “Криптовалюты: тренды, риски, меры”.
https://www.cbr.ru/Content/Document/File/132241/Consultation_Paper_20012022.pdf

САҚТАНДЫРУШЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРІН МОДЕЛЬДЕУ

Князов Ақжол

Аль-Фараби атындағы ҚазҰУ,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
Қаржы мамандығы, магистрант, 1 курс

Ғылыми жетекші: Жорабаева Ж. К.

э.ғ.к., доцент м.а.,

«Қаржы және есеп» кафедрасы

Кілт сөздер. Математикалық модельдеу, сақтандырушы, тәуекел процесі, күйреу ықтималдығы.

Аннотация. Жалпы тәуекел тұжырымы адамзатқа ежелден-ақ таныс. Өйткені, ол біздің өміріміздің ажырамас бөлігі. Тәуекел деп оқиғаның болу немесе болмау мүмкіндігін жүз пайыздық нақтылықпен болжай алмауды түсінеміз. Кез келген субъект, мейлі, ол қарапайым адам болсын, бизнесмен болсын тәуекел деңгейін төмендетуге тырысады. Себебі, тәуекел нәтижесінде орын алған жағымсыз оқиға салдарынан міндетті түрде шығын шегеді. Ал, шығын тек материалдық түсінік емес.

Тәуекел деңгейін төмендету мақсатында субъект екі немесе одан да көп баламалардың бар болуын қалайды. Демек, таңдау құқығына ие болғысы келеді. Әдетте, тәуекел деңгейі мен табыстылық өзара тура пропорционал болып келеді. Сондықтан, кез келген субъект табыс пен тәуекел деңгейлерінің арасынан ең тиімді немесе альтернативті ара-қатынасты таңдайды.

Бүгінгі таңдағы нарықтық экономика жағдайында, әртүрлі операцияларды жүзеге асыру кезінде қаржы компаниясы үшін мойнына алатын қиындықтар мен кедергілерді дұрыс бағалай білудің маңызы зор.

Өткен ғасырдағы қаржы теориясындағы математикалық модельдеуге ғылыми қызығушылықтың күрт артуы қаржы нарығының революциялық қайта құруларына – оның құрылымының өзгеруіне, бағалардағы өзгергіштіктің (құбылмалылықтың) өсуіне, аса қуатты қаржы құралдарының пайда болуына, бағаларды талдау үшін жаңа ақпараттық технологияларды пайдалануға және т.б. негізделген. Осының барлығы қаржы теориясына жаңа талаптар қойып, математикалық модельдеу саласында қаржы жүйелерін терең зерттеуді қажет ететін жаңа проблемалар қойды.

Көп айнымалы, әртүрлі факторлар мен байланыстары бар үлкен және күрделі жүйе бола отырып, қаржы нарықтары өзінің анализі үшін күрделі, дамыған математикалық әдістерді, деректерді статистикалық өңдеу әдістерін, сандық әдістер мен компьютерлік құралдарды талап етеді.

Қазіргі замандағы нарықтық экономиканың кез келген бизнес жүргізушісі оның қаржылық тиімділігіне теріс әсер етуі мүмкін болатын қаржылық тәуекелдерге кездеседі. Осыған орай, жалпы қаржы теориясының басты қорытындысы «қаржылық тәуекел барлық жерде бар және оған адамдар, фирмалар және үкімет кез келген іс-әрекет саласында

ұшырайтыны» болды. Сондықтан, соңғы жылдары қаржы менеджерлері тарапынан да, теоретик ғалымдар тарапынан да қаржы тәуекелін басқару теориясына ғылыми және практикалық қызығушылықтың артуы байқалады. Осыған байланысты, стохастикалық қаржылық математика әдістеріне негізделген қаржылық тәуекелдерді бағалау, және оларды басқару процестерін математикалық модельдеу саласындағы ғылыми зерттеулер өзектілігі жағынан алдыңғы қатарда.

Нарықтық экономиканың қазіргі заманғы жағдайларында коммерциялық банктердің, инвестициялық және сақтандыру компанияларының, инвестициялық пай қорларының қызметі әртүрлі нұсқаулықтармен регламенттелген және әртүрлі мемлекеттік органдармен бақыланады. Қаржы мекемелерінің қызметін бақылау жүйесінің ең маңызды талаптарының бірі – олардың меншікті капиталының мөлшері өздеріне тән қаржылық тәуекелдерге сәйкес келуі. Әйтпесе, ықтимал шығындар орын алған жағдайда өз міндетін атқара алмаған компанияға алаяқтық сипатындағы айып тағылады.

Қаржы компаниялары басқа корпорацияларға ұқсас өз капиталын өз инфрақұрылымын қолдау және операциялар жүргізу үшін пайдаланады. Оған қоса, өз капиталы оларға тұрақты туындайтын қаржылық тәуекелдерді өтеу үшін де қажет. Осыған байланысты, әрқашан қаржы менеджерлері алдында орын алуы ықтимал болашақ шығындарды жабу үшін қажетті оңтайлы резерв мөлшерін анықтау міндеті туындайды. Сондықтан, қаржы компаниялары үшін қаржылық тәуекелдерді бағалау және оларды оңтайлы басқару мәселелерін шешу маңызды міндет болып табылады.

Біз қарастыратын тәуекел моделі сақтандырушының жасайтын келісім-шарттары кездейсоқ уақыт моменттерінде орын алады да, келісім-шарт уақыты шектеулі деп болжайды.

Келісім-шарттың жарамды уақытында белгілі бір ықтималдылықпен сақтандыру оқиғасы орын алады. Бұл оқиға сақтандырушыны шығынға ұшыратады.

Мұндай модель ақырлы да, ақырлы емес те уақыт аралығында қарастырылады. Модельді құру барысында әрқашан да сақтандырушының сақтандыру портфеліне бөлген бастапқы қаражаты болуы тиіс.

Тәуекел процесі ретінде сақтандырушының қаржы қорының (капиталының) өзгерісін сипаттаймыз. Ол екі факторға байланысты өзгереді: сақтанушылардан сақтандыру төлемдері есебінен өседі де, сақтандыру оқиғасы нәтижесінде орын алған шығындар кесірінен кемиді.

Тәуекел процесстерін математикалық модель ретінде қарастырудың басты мақсаты – сақтандыру процессінің параметрлерін тиімділеу (сақтандыру тарифтері, сақтандыру сомалары).

Бірқатар шешімдерді қабылдау кезінде тиімділеудің әртүрлі критерийлеріне сүйенеміз.

Тәуекел процессінің стохастикалық екенін ескере отырып, қарастырылып отырған уақыт аралығындағы сақтандыру шығындарының жиынтық сомасының ықтимал үлестірімін анықтап, осы үлестірімді білу арқылы, сақтандыру премияларының бағаларын есептеуге болады. Нәтижесінде қажетті ықтималдылықпен тиісті капиталды қамтамасыз ете аламыз. Әрине, мұндай жиынтық төлемдерге қатысты есептер ықтималдылықтар теориясының орталық шектік теоремасының әдістері арқылы шешіледі.

Сақтандырушы жұмысының тағы бір тиімділеу критеріі ретінде күйреу ықтималдылығы қарастырылады. Күйреу деп тәуекел процессінің қарастырылатын (ақырлы да, ақырсыз да) уақыт аралығында белгілі бір деңгейден төмендеп кетуін түсінеміз.

Сонымен қатар, сақтандыру шығындары жиынтығының үлестіріміне байланысты есептер жеке тәуекел теориясының әдістерімен шешіледі. Сол себепті, жиынтық тәуекел теориясы сақтандыру математикасының жеке бағыты деп айтуға толық негіз бар.

Күйреу ықтималдылығы сақтандырушының табысты жұмысына тікелей әсер ететіндіктен, күйреуге әсер ететін факторлар мен оларды модельдеу – жұмыстың басты мақсаты болып табылады.

Сондықтан да, зерттеу объектісі жиынтық тәуекелдің моделі – Спарре Андерсен тәуекел моделі болды.

Зерттеу нысаны – күйреу процессінің сипаттамасы, яғни күйреу ықтималдылығы.

Сақтандыру – тәуекелді бір тасымалдаушыдан (сақтанушы) келесісіне(сақтандырушы) сақтандыру бағасы, тарифтік мөлшерлеме немесе премия деп аталатын төлем есебінен өткізу.

Сақтандыру жұмысының мазмұнына қарай жеке басты сақтандыру (жеке тұлғалардың өмірі, денсаулығы), меншік мүлікті сақтандыру және үшінші тұлғаалдындағы шығын үшін азаматтық жауапкершілікті (жол-көлік апатынан басқа тұлғаларға келтірілген шығын) сақтандыру болып бөлінеді. Жүргізу формасы бойынша акционерлік, өзара, мемлекеттік сақтандыру болуы мүмкін.

Сақтандыру компаниясы – меншік, ұйымдық-құрылымдық нысанына және құрылысына қарамастан сақтандыру операцияларын жүзеге асыратын ұйымдық құрылымды сипаттайтын жалпылама ұғым. Сақтандырушы деген ұғымның баламасы ретінде де қолданылады. Сақтандыру компаниясы азаматтарға, кәсіпорындарға олардың қызметі мен өмірінде, сақтандыру оқиғасы орын алған жағдайда, келтірілген шығынның орнын толтыру және көмек көрсету жөніндегі операцияларды жүзеге асырады.

Нарықтың қатысушылары ретінде сақтандыру компанияларын бірнеше белгілері бойынша жіктеуге болады:

1) сақтандыру нысанына қарай –

- адам өмірін сақтандырушы;
- адам өмірінен басқа сақтандыру шараларын жүзеге асырушы;
- кешенді сақтандырумен айналысушы;
- жеке тәуекелдерді сақтандыруға бағытталған компаниялар;

2) орындалатын операцияларының түрлеріне қарай –

- бірінші ретті сақтандырушы;
- қайта сақтандырушы компаниялар;

3) аймақтық белгілеріне қарай –

- аймақтық;
- орталықтандырылған, қызметін бүкіл ел ішінде жүзеге асыратын компаниялар;

4) меншік нысанына қарай –

• мемлекеттік (әлеуметтік маңызы бар тәуекелдер, мемлекет қауіпсіздігіне әсер ететін тәуекелдер, макроэкономикалық тәуекелдер);

• белгілі бір үкіметтік бағдарлама аясында жұмыс істейтін коммерциялық емес ұйымдарды қамтитын үкіметтік сақтандыру компаниялары (қаражат жетіспеген жағдайда компания үкіметпен келіседі);

Анықталмағандық – тәуекелдің түп негізі. Анықталмағандықты сипаттайтын математикалық модельдерді екі топқа жіктейді: ықтималдылық модельдері, айқын емес жиындар моделі. Біз тек біріншісін қолданамыз. Бізді процесстің шығу тегіне қарағанда онымен байланысқан сандық шамалар көбірек қызықтырады. Бұл жағдайда тәуекел кездейсоқ шама арқылы сипаттала алады, немесе, жалпы жағдайда абстрактілі кездейсоқ элемент. X – барлық тәуекелдер жиынының белгіленуі болсын. Келесі анықтаманы қабылдайық.

Сақтандырудың мәні – тәуекелді бірнеше тасымалдаушыға қайта үлестіру. Салыстырмалы түрдегі біртекті тәуекелдер жиыны сақтандыру портфелі деп аталады. Ары қарай қолданылатын бірнеше портфель түрлерін қарастырайық.

Жай сақтандыру портфелі.

$$P = \{X_1, \dots, X_N\}$$

жай сақтандыру портфелі

$$X_1, \dots, X_N$$

өзара тәуелсіз, бірдей үлестірілген N тәуекелден тұрады. X_1 Бернуллі заңы бойынша үлестірілген:

$$X = 1, p - \text{ықтималдығымен}$$

$X = 0, 1$ – p ықтималдығымен

Әр тәуекел үшін сақтандыру оқиғасы p ықтималдылығымен орындалады, ал сақтандыру оқиғасынан келетін шығын 1-ге тең, және барлық тәуекелдер үшін бірдей.

Портфель тәуекелі

$$X = \sum_{i=1}^N X_i$$

параметрлері N, p болатын

$$P\{X = k\} = \binom{N}{k} p^k (1-p)^{N-k}, k = 0, 1, \dots, N$$

биномдық заңымен үлестірілген.

Қорытынды

Қаржы тәуекелінің математикалық моделін жасау үшін тәуекелдің математикалық бейнесін бердім. Сақтандыру компаниялары мен олардың түрлері жайлы ақпараттар жазылған. Сақтандыру компаниясының жұмысының басты бөлігі болатын сақтандыру портфельдерінің негізгі түрлері, сақтандыру бағасын анықтау принциптері, портфельдердің сандық сипаттамаларын талдадым. Соңында модельді сандық түрде шешу үшін агрегирлеу процессін жаздым.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Шакинов К.К. Методы Монте-Карло и их приложение. Методическая разработка. – Алматы: ҚазМУ, 1993. – 49 б.
2. Соболев И.М. Метод Монте-Карло, изд. 4-е дополн., переработ. – Мәскеу: «Наука», 1985. – 80 б.
3. Ермаков С.М. Метод Монте-Карло и смежные вопросы, изд. 2-е дополн. – Мәскеу: «Наука», 1982
4. Shakenov K. Solution of Equation for Ruin Probability of Company for Some Risk Model by Monte Carlo Methods // Advances in Intelligent Systems and Computing 441, – 2015. – 169-182 б.
5. Новоселов А.А. Моделирование финансовых рисков. Лекции для студентов Института математики СФУ. Архив, 1998.
6. Медведев Г.А. Математические основы финансовой экономики. Уч. пособие, Часть 1 – Минск: «Электронная книга БГУ», 2003
7. Медведев Г.А. Математические основы финансовой экономики. Уч. пособие, Часть 2 – Минск: «Электронная книга БГУ», 2020
8. Скварник Е.С. Численные оценки вероятности разорения в классической модели риска с постоянным интересом в случае тяжелых хвостов // Дальневост. матем. журн., 2014, том 5, номер 1, 72–81 б.

БОЛЖАМДЫҚ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК АСПЕКТІЛЕРІ

Ардақханұлы Айдос
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Экономика және бизнес жоғары мектебі
Қаржы және есеп кафедрасы
Есеп және аудит, 1-курс магистранты

Ғылыми жетекші: Байдаулетов М.Б.
э.ғ.к., доцент м.а

Аннотация: Бұл жұмыста қаржылық есептіліктің болжамды көрсеткіштерін қалыптастырудың әдістемелік негіздері сипатталған. Қарастырылып отырған мәселенің өзектілігі қаржылық есептілік, ақпарат жиынтығы ретінде, ең алдымен, компанияның қаржылық жағдайын бағалауға арналған. Қаржылық есептілікті болжамды талдау пайдаланушыны шаруашылық жүргізуші субъект туралы жалпы түсінікке ие болу қажеттілігінен босатпайды, бірақ болжамды талдауды ұтымды қолдану үшін берік және жүйелі негізді қамтамасыз етеді. Мақалада сипатталған болжамды талдау әдістері мен құралдары аналитикаға компанияның болжамды кезеңдегі экономикалық және қаржылық перспективаларын бағалаудың негізі болып табылады.

Түйінді сөздер: қаржылық есептілік, баланс, баптар, қаржылық нәтижелер, талдау, қаржылық жағдай, қаржылық тұрақтылық, факторлар, жүйе, ақпарат, бағалау, талдау, басқарушылық шешімдер.

Қаржылық есептілікті талдау кез-келген шешім қабылдауға қажетті қатынастар мен маңызды сипаттамаларды анықтау үшін компанияның қаржылық көрсеткіштеріне талдау құралдары мен әдістерін қолданудан тұрады [1].

Қаржылық есептілікті талдау бизнес туралы жалпы түсінік алу қажеттілігін жоймайды, бірақ оны ұтымды пайдалану үшін берік және жүйелі негіз береді.

Кейде тек ағымдағы кезеңнің деректері негізінде шешім қабылдау қиын, өйткені жағдайлар жақсы немесе нашар жаққа өзгеруі мүмкін. Болжам-компанияның немесе қоршаған ортаның болашақ жағдайы туралы басым тенденцияларға негізделген шешім.

Қаржылық есептілік компанияның күтілетін қаржылық жағдайының экономикалық және қаржылық перспективаларын бағалау және компанияны басқарудың ұтымды және тактикалық стратегиясын таңдау бойынша негізделген тұжырымдар мен ұсыныстарды қалыптастыру мақсатында дайындалды.

Таңдалған тақырыптың өзектілігі қазіргі экономикада тепе-теңдік деректерін пайдалану және талдау және олардың негізінде болжау жасау қабілеті түбегейлі маңызды болып табылады.

Кәсіпорынның өнімділігі мен қаржылық жағдайын болжау мақсаты мінез-құлық болып табылады [2]:

- жоғары қосылған құны бар компания қызметінің түрлерін және оларды қаржыландырудың негізгі ықтимал нұсқаларын негізге ала отырып, жоспарланатын кезең ішінде экономикалық және қаржылық перспективаларды және қаржылық бағалау жағдайын бағалау;

-осы негізде компанияның топ-менеджментінің ұтымды стратегиясы мен тактикасын таңдау бойынша нақты тұжырымдар мен ұсыныстарды оқыту.

Бірқатар динамиктерге негізделген болжау процесі өткенде іске асырылған (динамиктер қатары шеңберінде) даму моделі күтілетін болашақта жалғастырылатын болады деп болжайды.

Орташа өсу қарқынының есептеулерін пайдалана отырып болжау қатардың жалпы тренді индикативтік (экспоненциалды) қисықпен сипатталатын жағдайда қолданылады.

Алдын ала i қадамда болжамды мәнді табу үшін мына формуланы қолдану қажет:

$$\hat{y}_{n+1} = y_n + K^i_p, \quad (1)$$

мұндағы y_n – қатардың соңғы n -ші нүктесіндегі нақты мән (қатардың соңғы деңгейі);

\hat{y}_{n+1} – қатар деңгейінің $(n+1)$ мәнін болжамды бағалау;

K^i_p – орташа өсу коэффициенті.

Орташа абсолютті өсу болжамын жалпы тенденцияны сызықтық деп санауға болатын жағдайда қолданған жөн, яғни әдіс деңгейдің біркелкі өзгеруі туралы болжамға негізделген (біркелкілік абсолютті өсудің тұрақтылығын білдіреді).

Осы әдістемеммен алға қарай i қадамға болжам алу үшін (i -алдын алу кезеңі) келесі формуланы қолдану жеткілікті:

$$\hat{y}_{n+1} = y_n + i \times \Delta, \quad (2)$$

мұндағы y_n – қатардың соңғы n -ші нүктесіндегі нақты мән (қатардың соңғы деңгейі);

\hat{y}_{n+1} – қатар деңгейінің $(n+1)$ мәнін болжамды бағалау;

Δ – y_1, y_2, \dots, y_n динамикасының сериясы үшін есептелген орташа абсолютті өсу мәні.

Есеп беруді болжау әдістері динамика негізінде элементті жеке болжайтындарға және сол есеп беру жоспары аясында элементтер арасындағы қатынасты ескеретіндерге және басқаша бөлінеді [3].

Жақын болашақта күтілетін сатылымдарды анықтау үшін қарапайым динамикалық талдау әдістері де қолданылады. Регрессия әдісін қолдана отырып, кәсіпорынның қаржылық қызметін талдау үшін берілген мәліметтердің мәні көрсеткіштердің жалпы тенденциясын (трендін) анықтау және сандық бағалау арқылы анықталады. Динамикалық регрессиялық модель (сызықтық тренд формасы) ұсынылған жобаның нәтижелерін болжау арқылы жасалады.

Бірқатар динамиканы білдіру үшін түзудің теңдеуін қолданамыз:

$$Y = a + a_1 t, \quad (3)$$

мұндағы t – i талданатын кезең кезеңі;

a_0, a_1 – теңдеудің параметрлері.

Берілген теңдеуде t мәндерін кезекпен алмастыра отырып, индикатордың болжамды мәндерін табамыз.

Бұл әдіс a_0 және a_1 параметрлерін табу үшін екі қалыпты теңдеулер жүйесін қолдануды қамтиды:

$$a_0 n + a_1 \sum t = \sum y$$

$$a_0 \sum t + a_1 \sum t^2 = \sum yt, \quad (4)$$

мұндағы y – нәтиже көрсеткішінің мәні;

n – талданатын кезеңдегі жылдар саны;

t – кезең.

Аналитиканың бірінші кезеңі болжамды нысандарды ұсынуы керек. Болжамдық балансты құрғаннан кейін сату көлемі өзгерген сайын активтердің қандай баптары өзгеретінін анықтайды және олардың болжамды құнын сату көлемінің пайызы ретінде есептейді. Бұл негізінен айналым капиталы (қорлар, дебиторлық берешек, ақша қаражаттары және олардың баламалары). Сату пайызы әдісі барлық ағымдағы активтердің ағымдағы деңгейі ағымдағы сату үшін оңтайлы (немесе кем дегенде қолайлы) деп болжайды [4].

Сонымен қатар, міндеттемелер баптары бойынша қалдықтардың болжамы талап етіледі. Бұл кезеңде келесі көрсеткіштер есептеледі:

- өткен жылдың балансынан болжамды балансқа көшу міндеттемелердің баптарын (өзгеріссіз қалатын баптар) өзгертпей жүзеге асырылуға тиіс. Бұл, әдетте, бөлінбеген кірісті қоспағанда, капиталдың баптары (бұл жағдайда тиісті бөлінбеген пайда өзгермейді деп санауға болады, өйткені болжамды кезеңдегі кез-келген қалпына келтіру бөлінбеген пайдаға

косылады);

- есеп айырысу кезеңінің соңындағы бөлінбеген пайда сомасы соңғы қаржы жылының соңындағы қаржылық есептіліктегі күтілетін (бөлінбеген) таза пайдаға бөлінбеген пайданы қосу жолымен айқындалады.

- жиынтық капитал мен бөлінбеген пайда сомасы анықталады;

- ұзақ мерзімді берешектің баланстық құны баланстың тиісті баптарының өзгеруі негізінде есептеледі. Егер ұзақ мерзімді берешек сомасы есепті кезең ішінде салыстырмалы түрде тұрақты болса және талдаушыда өзге Ішкі ақпарат болмаса, болжамдағы ұзақ мерзімді берешек сомасы бұрынғы есепті кезең деңгейінде өзгеріссіз қалуы мүмкін;

- дебиторлық берешекке ұқсас қарыздың күтілетін құны (жалпы айналым капиталы), яғни кірістің пайызы.

Болжамдық баланс деректерін анықтаудың сипатталған әдісін қолдану өте оңай. Баланс болжамын жасағаннан кейін компанияның қаржылық тұрақтылығын сипаттайтын коэффициенттердің күтілетін мәндерін анықтауға болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Пласкова Н.С. Қаржылық есептілікті талдау: Оқу құралы. М.А. Вахрушина, Н.С. Пласкова. – М.: Вузовский оқулығы, 2019. – 367 б.

2. Гукасян З.О. корпоративтік басқарудың тиімділігі мен сапасын бағалауды ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз етуді қалыптастыру және оны қолдану практикасы // Гукасян З.О., Толмачева О.И., Вайкок М.А., Мартынова Т.А., Бжассо А. А., Черминская Л.Г., Рыбьянцева М.С., Тхагапсо М.Б., Халяпина О.Г., Галицкая Ю.Н., Пивень И.Г., Тишковая С.В.-Краснодар, ФГБОУ «КубГУ», 2020. – 175 б

3. Галицкая Ю.Н., Гукасян З.О. Прогнозный анализ финансовой отчетности в оценке и управлении финансовой устойчивостью организации // Экономика и предпринимательство. – 2017. – № 4-1 (81-1). – С. 826-830.

4. Куракова С.В., Галицкая Ю.Н. Совершенствование методики финансового анализа в строительной отрасли // В сборнике: Сборник лучших научных работ молодых ученых Кубанского государственного технологического университета, отмеченных наградами на конкурсах в 3-х частях. – Краснодар, 2016. – С. 55-57.

ВЛИЯНИЕ ТЕКУЩЕЙ СИТУАЦИИ В МИРЕ НА ПРОВЕДЕНИЕ АУДИТОРСКОЙ ПРОВЕРКИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Касымова Меруерт Шамшитдинқызы

КазНУ имени аль-Фараби, Высшей Школы Экономики и Бизнеса,
Кафедра финансы и учет, магистрант 2го курса

Научный руководитель: Джаншанло Р.Е.,
д.э.н., профессор

«Большая четверка» аудиторов — PwC, KPMG, EY, Deloitte — уходит из России. Компании, входящие в эти сети и зарегистрированные в России, остаются работать, но без связи с глобальными партнерскими структурами и, вероятно, под другими названиями. В российских компаниях рассчитывают сохранить бизнес благодаря высокой квалификации сотрудников.

Сегодня глобальные аудиторские организации EY и Deloitte объявили о выходе российских компаний из их сетей. Накануне с подобным заявлением выступили другие компании «большой четверки» — KPMG и PricewaterhouseCoopers (PwC). Российские компании, до сих пор входившие в глобальные сети «большой четверки» и работавшие под аналогичными брендами, являются по отношению к ним не дочерними структурами, а партнерами, поэтому речь идет не о закрытии бизнеса, а о разрыве международных связей.

Управляющий партнер EY по странам СНГ Александр Ивлев отметил, что клиентов уже начали «информировать об изменениях» и «многие выразили готовность продолжить с нами сотрудничество».

По его словам, стоит задача «сохранить высококвалифицированный персонал и экспертизу», которая нарабатывалась в России 30 лет. По оценке источника «Ъ», знакомого с

ситуацией, переходный период может занять до года. В KPMG, PwC и Deloitte на запрос «Ъ» не ответили. По словам участников рынка, по заключенным контрактам аудиторские компании «большой четверки» смогут работать без затруднений.

По данным «РАЭК-Аналитика» (до 2015 года входило в рейтинговое агентство «Эксперт РА»), по итогам 2020 года российские компании сетей «большой четверки» занимали первые четыре места по выручке на российском рынке аудиторских и консалтинговых услуг: КПМГ (11,52 млрд руб., в том числе аудиторских услуг — 4,61 млрд руб.), «Эрнст энд Янг» (7,08 млрд руб.), «Делойт и Туш СНГ» (6,18 млрд руб., в том числе аудиторских услуг — 2,95 млрд руб.), «ПрайсвотерхаусКуперс Аудит» (5,58 млрд руб., в том числе аудиторских услуг — 4,2 млрд руб.).

Крупнейшие клиенты российских аудиторских компаний международных сетей:

КПМГ: ЛУКОЙЛ, «Норильский никель», «Транснефть», «Северсталь», ПИК, «Акрон»;

«Эрнст энд Янг»: Банк России, РЖД, «Роснефть», ВТБ, «Русал», ФСК ЕЭС, «Магнит»;

«Делойт и Туш СНГ»: «Полюс», МТС, АФК «Система»;

«ПрайсвотерхаусКуперс Аудит»: Сбербанк, «СИБУР Холдинг», НОВАТЭК, «Ямал СПГ», ММК, НЛМК, «Русгидро», «Фосагро», АЛРОСА, «Аэрофлот».

Согласно данным КПМГ, в 20 офисах компании в странах СНГ работают более 5,5 тыс. специалистов;

В «ПрайсвотерхаусКуперс Аудит» работает более 3 тыс. сотрудников, из них в московском офисе — более 2 тыс.;

В «Делойт и Туш СНГ» работают более 2,2 тыс. специалистов;

В ЕУ в России работает 4,7 тыс. сотрудников.

По словам источника «Ъ» на аудиторском рынке, международные сети, которые работают с российскими компаниями, сталкиваются с повышенным вниманием со стороны зарубежных регуляторов, поэтому наиболее простым решением для международной сети было прекращение работы в России. По словам специалиста по санкционному праву адвоката ЕМПП Мергена Дораева, выход из международной сети может привести российские компании к потере бренда, доступа к общим информационным ресурсам, а российские партнеры, вполне вероятно, не смогут вернуть партнерские взносы в тех случаях, где выход произошел по инициативе международной сети.

На фоне сокращения и изоляции российского фондового рынка потребность в аудиторской отчетности от мировых брендов снижается, но требования к отчетности по МСФО для нахождения акций в высших котировальных списках Московской биржи сохраняются.

Гендиректор компании «Эксперт Бизнес-Решения» Павел Митрофанов считает, что заключения «большой четверки» станут менее востребованными, так как российские компании уже будут взаимодействовать с иностранными инвесторами на прежнем уровне и «могут предпочесть более дешевых аудиторов, чтобы не переплачивать за международный бренд».

В ЦБ на вопрос «Ъ» о планах в отношении требований по составлению обязательной отчетности по МСФО не ответили.

По словам гендиректора аудиторской компании РКФ «ФБК Поволжье» Сергея Никифорова, бывшей «четверке», возможно, придется скорректировать свою ценовую политику, и в ближайшее время на рынке можно будет увидеть «большую российскую шестерку», включая ФБК и «Юникон», и определенное перераспределение клиентской базы между ними.

Партия "Единая Россия" предлагает национализировать имущество компаний, которые объявляют о закрытии производств в России из-за войны в Украине.

Об этом заявил секретарь генерального совета "Единой России" Андрей Турчак.

Представитель правящей партии квалифицировал действия компаний как "предумышленное банкротство".

"Цена [решения о закрытии производств] – большое количество уволенных в одночасье российских рабочих", – заявил Турчак.

"Смотреть на это безучастно мы не будем. Мы примем жесткие ответные меры, действуя по законам военного времени", – добавил он.

Ранее о таком варианте развития событий говорил первый вице-премьер РФ Андрей

Белоусов.

Агентство Fitch понизило рейтинги 32 российских банков. Кроме этого, Fitch понизило долгосрочные рейтинги 20 российских региональных органов власти. Рейтинговое агентство Fitch Ratings понизило рейтинги 32 российских банков и поместило их на пересмотр.

Решение было принято в связи с санкциями, введенными на фоне войны против Украины.

Fitch снизил рейтинги таких банков, как Сбербанк, Газпромбанк, Альфа-банка, Тинькофф-банка, Райффайзенбанка, банка "Хоум Кредит" и других.

Понижение рейтингов банков связано с понижением суверенного рейтинга России с BBB до B.

Как сообщал УНИАН, ранее агентство Moody's понизило рейтинг России с Baa3 до B3, агентство Fitch — с BBB до B. Также агентство S&P понизило долгосрочный суверенный кредитный рейтинг России с BB+ до CCC-.

Война России против Украины, которая началась 24 февраля, вызвала возмущение международного сообщества: ЕС, США и Великобритания, в частности, ввели жесткие финансовые санкции против Москвы.

По данным Агентства ООН по делам беженцев, за неделю из Украины в соседние страны выехали более 1 миллиона человек.

ЦБ и госбанки представили Путину оценку последствий жестких санкций из-за эскалации вокруг Украины еще за месяц до начала «военной операции» там, узнало Frank Media. Но, по словам источников, тогда банкиры считали самым жестким сценарием признание ДНР и ЛНР, в рамках которого прогнозировали падение ВВП на 10% и рост доллара и евро до 150-200 рублей. Санкций против регулятора, лишивших его возможности поддерживать обвалившийся рубль, они не ожидали.

Центробанк, «Сбер» и ВТБ еще за месяц до начала «военной операции» на Украине представили президенту Владимиру Путину и правительству оценку последствий от жесткого варианта санкций из-за эскалации вокруг Киева, пишет Frank Media со ссылкой на четыре источника, знакомых с содержанием докладов.

Банкирам было важно показать властям экономические последствия от дальнейшей эскалации вокруг Украины, пояснили три источника. Тогда признание независимости ДНР и ЛНР считалось самым жестким сценарием. «Даже участники с самой буйной фантазией не могли представить, к каким последствиям это приведет», — сказал один из собеседников издания.

Госбанки и ЦБ готовили собственные оценки ущерба, а затем объединили их в общий доклад для презентации властям. Основные пункты этой презентации изданию подтвердили источники из разных ведомств.

Финансисты при «жестких санкциях» прогнозировали падение ВВП на 10% и более, рост безработицы с 4% до 12%, рост ключевой ставки до 20-30%, рост доллара и евро до 150-200 рублей. Они также предупреждали о задержке развития страны из-за технологического эмбарго и необходимости докапитализации банков на 5-6 трлн рублей. Эта цифра — оценка заблокированных за рубежом активов с поправкой на падение рубля, рассказал один из собеседников. Все источники Frank Media подчеркнули, что даже в самом жестком сценарии не рассматривали санкции против ЦБ.

После начала «военной операции» США, ЕС и Япония заблокировали все операции с ЦБ, лишив его возможности использовать международные резервы, размещенные в валютах и золоте. Мера вынудила регулятор отказаться валютных интервенций, необходимых для поддержания рубля.

На фоне падения курса рубля из-за беспрецедентных санкций Запада против Москвы многие семьи в Центральной Азии, которые зависят экономически от денежных переводов из России, ощущают на себе неблагоприятные последствия.

Под ударом оказались в первую очередь Кыргызстан, Таджикистан и Узбекистан.

Учитывая тесные экономические связи региона с Россией и миллионы мигрантов, работающих в российских городах и сёлах, многие прогнозировали, что война Москвы в Украине и последовавшие западные санкции в ответ на ничем не спровоцированную войну негативно скажутся на Центральной Азии.

Однако произошло это намного раньше и ударило гораздо сильнее, чем кто-либо мог предвидеть. Серьезный удар нанесен по валютному рынку региона, который и без того был очень волатильным в последние недели из-за эскалации украинского кризиса.

Даже самая крупная экономика региона — богатый энергоресурсами Казахстан — оказалась под давлением и тенге быстро обесценился вслед за рублем.

Это побудило Нацбанк Казахстана, спустя всего несколько часов после вторжения России в Украину 24 февраля, «вливать» 138 миллионов долларов из своих валютных резервов на внутренний рынок, чтобы ослабить давление на тенге.

В общей сложности на прошлой неделе Нацбанк провел интервенции на 176 миллионов долларов, чтобы поддержать курс тенге в условиях финансовых последствий войны и санкций против России, ключевого торгового партнера Казахстана.

28 февраля была проведена еще одна интервенция на 98 миллионов долларов, хотя эксперты предупредили, что Нацбанк не сможет долго поддерживать национальную валюту.

1 марта премьер-министр Алихан Смаилов заявил, что правительство и Национальный банк приступили к реализации плана совместных действий, «направленных на сохранение контроля над инфляцией и стабильности на валютном рынке, поддержку занятости и создание новых рабочих мест, развитие предпринимательства».

Будучи членом возглавляемого Россией Евразийского экономического союза (ЕАЭС), Казахстан связан тесными политическими, экономическими и торговыми связями со своим северным соседом, Россией. В прошлом году товарооборот между двумя странами составил 21 миллиард долларов.

Таджикистану и Узбекистану довелось увидеть, как их национальные валюты подорожали относительно рубля.

О ситуации в закрытом Туркменистане, где государственные СМИ даже не упомянули о жестокой войне на Украине, известно не так много.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Бондарь Г. Последняя аудиторская компания из "большой четверки" объявила об уходе из России и Беларуси // УНИАН – Киев. 2022.
2. Тепляков С. СМИ узнали прогноз банков для Путина о последствиях жестких санкций из-за Украины // Forbes – Москва. 2022.
3. Экономическая правда. В партии Путина предлагают национализировать компании, которые уходят из России // Киев. 2022.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО АУДИТА КАК ИНСТРУМЕНТ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ «ЦИФРОВОЙ КАЗАХСТАН»

Шавкатова Камила

Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
Высшей Школы Экономики и Бизнеса,
Специальность «Учет и аудит», магистрант 2го курса

Научный руководитель: Ердаuletova Ф.К., доктор PhD, доцент

На протяжении долгих лет людьми игнорировались вопросы защиты окружающей среды, ведь одной из основных своих целей как мировые компании, так и все страны в целом, считали приумножение прибыли, производство все большего объема товаров и услуг. В этой бесконечной гонке за приумножением своего богатства никто не следил за тем, как же это сказывается на природе, а ведь это огромное количество ядовитых газов и токсичных элементов, производственных отходов, что были выпущены в живую природу. Компаниям необходимо было устранять тот урон, что они наносят окружающей среде, именно по этой причине и зародился экологический учет и аудит. Не смотря на то, что множество местных

предприятий пренебрегает услугами аудита эколого-экономической эффективности, экологическая безопасность является одной из первичных повесток в стратегии развития будущего Казахстана. И именно в этом пути Западные страны уже имеют многолетний опыт не только практический, но и теоретический. Опираясь на их компетентный взгляд мы можем выявить слабые точки, на которые надо обратить внимание в первую очередь, а именно отсутствие нормативно-правовых актов, экспертов, которые могли бы предоставить методико-информационную базу, основываясь на исследованиях касаемых экологической безопасности страны. Одним из пунктов в стратегии «Цифровой Казахстан» является Создание инновационной экосистемы, именно поэтому сфере экологического аудита в Казахстане стоит уделить отдельное внимание.

Прежде чем переходить к международному опыту, обратимся к периоду становления экологического аудита в Республике Казахстан. До сегодняшних дней экологический аудит Республики Казахстан претерпел достаточное количество изменений, а зарождение его как направления принято считать с приобретения страной независимости. Годы независимости в Казахстане стали годами образования и становления совершенно новой государственной системы обеспечения экологической безопасности, управления охраной окружающей среды и природопользованием – хорошо организованной и территориально разветвленной системы исполнительных органов в области охраны окружающей среды Республики Казахстан. Это обеспечило формирование и последовательную реализацию государственной политики в области охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов.

Основы государственной политики в области охраны окружающей среды были заложены в Концепции экологической безопасности на 2004 – 2015 годы, одобренной распоряжением Президента Республики Казахстан 30 апреля 1996 года.[1] Нормативно-правовая база формировалась в период с 1997 – 2007 гг., расположим в хронологическом порядке данные изменения в виде таблицы.

Таблица 1 – Формирование нормативно- правовой базы экологического аудита Республики Казахстан.

Год	Наименование
Законы	
1997	«Об охране окружающей среды», «Об особо охраняемых природных территориях», «Об экологической экспертизе»
1998 год	«О радиационной безопасности»
2002 год	«Об охране атмосферного воздуха»
Указы Президента, имеющие силу закон	
1995	«О нефти»
1996	«О недрах и недропользовании»
Кодексы	
2003	Лесной, Водный и Земельный кодексы
2007	Экологический кодекс
Примечание – по данным источникам [1- 4]	

Благодаря формированию нормативной правовой базы практика природоохранной деятельности на территории Казахстана через процедуру экологического аудита приобрела новые рычаги влияния на деятельность крупных предприятий, наносящих ущерб окружающей среде и здоровью населения в районах их воздействия. Если ранее процедура экологического аудита применялась крайне редко, только в отдельных случаях, то после введения в действие

Экологического Кодекса в 2007 г. практика проведения экологического аудита (обязательного и инициативного) стала более распространенной. По оценкам специалистов, ежегодно проходят сотни экологических аудитов, как инициированных контролирующими органами, так и самими предприятиями.

В то же время, текущая деятельность многих экологических аудиторских организаций (экологических аудиторов) и аудируемых субъектов не в полной мере соответствует требованиям Экологического Кодекса РК. В частности, при проведении экологического аудита стороны не руководствуются типовой формой плана проведения экологического аудита, утвержденной Палатой экологических аудиторов. Уполномоченным органом в области охраны окружающей среды выданы десятки лицензий экологическим компаниям на право проведения экологического аудита, однако требование об обязательном членстве в Палате экологических аудиторов во многих случаях не выполняется, что в дальнейшем может привести к отмене полученных результатов аудита. [5]

Сравнивая систему экологического аудита Республики Казахстан с системами таких развитых зарубежных стран как США, Великобритания и Канада, первое, на что стоит обратить внимание – время развития сферы экологического учета и аудита, так например, в Казахстане получает свое распространение с 1997 года, тогда как за рубежом развитие сферы экологического учета и аудита пришлось на 70-ые, в 90-х годах уже были сформированы международные схемы и стандарты, которые явились основой экологической деятельности в множестве стран, в том числе и в Республике Казахстан. Их широкое распространение было связано с повышением требований природоохранного законодательства, невыполнение которых могло стать причиной значительных финансовых санкций для производственных структур и связанных с ними кредитных и страховых организаций. Поэтому возникновение экологического аудита объяснялось необходимостью защиты интересов предприятий.

Первым официальным документом в сфере экологического аудита стал британский стандарт BS 7750, выпущенный в 1992 году, который создавался как рекомендации, полезные для создания эффективной системы экологического менеджмента, развития инициативного экологического аудирования, что должно сказаться на улучшении экологических характеристик деятельности организации в целом.

Стандарт BS 7750 предполагает следующие стадии разработки и внедрения системы экологического менеджмента: [6]

1. Предварительный обзор ситуации. Необходимо определить все экологические нормативные требования, предъявляемые к деятельности предприятия, и установить, какие элементы экологического менеджмента уже практически используются на данном объекте.

2. Разработка заявления об экологической политике, которое бы охватывало все аспекты деятельности и продукцию предприятия и было разъяснено и принято к исполнению всеми уполномоченными сторонами (подразделениями, лицами).

3. Определение структуры распределения обязанностей и ответственности в системе экологического менеджмента.

4. Оценка степени воздействия предприятия на окружающую среду. Необходимо составить перечень установленных нормативов, характеристик выбросов в атмосферу, сбросов в водные объекты, размещения отходов, а также описание аспектов воздействия на окружающую среду предприятий-поставщиков.

5. Разработка экологических целей и задач предприятия.

6. Определение тех стадий производства, процессов и видов деятельности, реализованных на предприятии, которые могут оказать воздействие на окружающую среду, и разработка системы контроля их функционирования.

7. Разработка программы экологического менеджмента, назначение ответственного за ее выполнение старшего менеджера. Программа должна быть составлена таким образом, чтобы учитывались не только нынешние, но и все прошлые виды деятельности предприятия, а также вероятное воздействие на окружающую среду жизненного цикла новых видов продукции.

8. Разработка и выпуск детального руководства, которое позволяло бы аудитору системы экологического менеджмента определить, что система функционирует, и учитывает

все значимые аспекты воздействия предприятия на окружающую среду.

9. Установление системы регистрации всех экологически значимых событий, видов деятельности и т.п., например, записи случаев нарушения требований экологической политики, описания предпринятых для улучшения ситуации мер, отчетов по итогам инспекции и текущего контроля.

10. Аудиты. BS 7750 включает описание процедуры аудирования и детализирует требования к аудиторскому плану. Вне зависимости от этого, аккредитующая организация может предпринять внешнюю проверку итогов внутреннего аудирования (в BS 7750 под аудированием понимается систематическая оценка, предпринимаемая с тем, чтобы определить, согласуется ли функционирование системы экологического менеджмента с запланированными целями, задачами, структурой и т.п., является ли внедренная ли система экологического менеджмента эффективной и отвечающей требованиям экологической политики предприятия. BS 7750 был принят Финляндией, Нидерландами и Швецией. Франция, Ирландия и Испания разработали свои стандарты. Австрия предпочла ждать опубликования международных требований к системам экологического менеджмента.

На основе данного стандарта BS 7750 в 1993 году были созданы схемы экологического менеджмента и аудирования (Eco-management and auditscheme, или EMAS). Главной особенностью данных схем явилось предоставление населению экологической информации, таким образом предполагалось появление дополнительной мотивации у руководства организаций – позиционирование себя как компаний, заботящихся об окружающей среде. Цикл схемы экологического менеджмента в соответствии с требованиями EMAS включает пять основных компонентов:

1. разработку экологической политики и выпуск документа (заявления), сообщающего о приверженности предприятия к достижению конкретных экологически значимых целей путем решения определенных задач;
2. оценку существующей ситуации, т. е. установление начальных характеристик деятельности, по отношению к которым будет оцениваться эффективность функционирования схемы экологического менеджмента;
3. формулирование конкретных задач (т. е. перечня тех характеристик деятельности, которые подлежат улучшению), отвечающих целям экологической политики предприятия;
4. подготовку экологической программы, детализирующей пути и стадии решения поставленных задач;
5. проведение экологических аудитов с тем, чтобы периодически проверять, решаются ли поставленные предприятием задачи и ведет ли функционирование схемы экологического менеджмента к улучшению экологических показателей его деятельности.

Однако BS 7750 схемы EMAS не являлись официальными, утвержденными стандартами. Таким документом явился международный стандарт серии ISO (International Standard Organization). Международной организацией по стандартизации (International Organization for Standardization) была создана Группа стратегического планирования по окружающей среде (Strategic Advisory Group on the Environment), которая подготовила обоснование целесообразности работ по стандартизации в области экологического менеджмента, а в 1993 г. ISO был создан Технический комитет 207 «Экологический менеджмент». В результате работы ИСО/ТК 207 на основе BS 7750 был разработан и в 1996 г. принят первый международный стандарт СЭМ – ISO 14001:1996.

Одновременно завершилась работа комитета над рядом вспомогательных стандартов серии 14000: общим руководством по СЭМ в соответствии с ISO 14001 и стандартами, посвященными вопросам аудита СЭМ. Международные стандарты серии ISO 14000 можно условно разделить на три основные группы:

- 1) стандарты, раскрывающие принципы создания и использования систем экологического менеджмента;
- 2) стандарты, описывающие инструменты экологического контроля и оценки;
- 3) стандарты, содержащие рекомендации, ориентированные на продукцию.

Сами по себе стандарты ISO — не просто формальность. В частности, сертифицированная СЭМ позволяет: меньше нарушать природоохранное законодательство,

поскольку ISO 9001, 14001 строже подходят к его соблюдению; снижать риск аварий и происшествий; меньше воздействовать на окружающую среду, поскольку система ISO строго регламентирует в том числе эту область; рациональнее использовать естественные ресурсы и за счет этого экономить их без потерь; сокращать отходы производства согласно тому, как это рекомендует делать система ИСО; делать внутренний менеджмент эффективнее, систематизируя и документируя процедуры по охране окружающей среды.

На настоящее время на ISO 14001 перешли такие казахстанские компании как АО «НК «КТЖ», Атырауский Нефтеперерабатывающий завод, «ENRC Logistics», «Alshin West», «Frontline Safety», «TC Company», «Жетісу 2012», «Express Global Story LTD», «Secure Inform», «Holster», «Resource Management Service» и пр.

Развитие экологического аудита в разных странах имело свои особенности, это мы можем заметить по вышеупомянутой хронологии становления экологического менеджмента. В то время как в Республике Казахстан только формировалось понятие экологического аудита, за рубежом уже были сформулированы и успешно внедрены международные стандарты. Это послужило причиной того, что компании Республики Казахстан, в попытках идти в ногу с развитыми странами, не задумывались о фундаментальности проблемы и упускали многие моменты. Самым важным из которых, по нашему мнению, является изначальное упущение при открытии организаций проблем загрязнения окружающей среды. В связи с чем отсутствуют специализированные инстанции и регуляторы, а также персонал, ответственный за формирование экологических стратегий и путей решения. Казахстанские компании прибегают к сторонним организациям и более компетентным компаниям, которые проводят экологический подробный аудит и составляют экологический отчет. То есть, к вопросам экологизации бизнеса не относятся фундаментально, как это делается в ряде зарубежных стран. В зарубежных странах экологический аудит является лишь частью экологического менеджмента и внедряется, и практикуется он по всем критериям, что указаны в международных стандартах, ежегодно группой менеджеров ставятся цели и задачи, направленные на эффективное использование внутренних ресурсов компании. По окончании периода проводится проверка и составляется новый план действий. Руководства предприятий сами заинтересованы в улучшении показателей, так как получают поддержку от государства, инвесторов и населения. По этой же причине экологические отчеты крупных корпораций публикуются в открытый доступ.

В Казахстане к международным стандартам ISO 14001 на данный момент прибегают лишь те компании, которые заинтересованы в зарубежном сотрудничестве. По нашему мнению, это огромное допущение, что отечественные компании не заинтересованы в экологизации бизнеса и не задумываются об экологическом состоянии региона и страны, а также руководствуются лишь финансовыми результатами. Решением данных проблем на данный момент может стать:

1. Внедрение экологического менеджмента на предприятии с нуля согласно международным стандартам и зарубежному опыту.
2. Формирование в компаниях специализированных отделов работающих непосредственно с экологической составляющей организации.
3. Выпуск экологических отчетов в открытый доступ.
4. Трансляции новых стандартов на клиентов, контрагентов и партнёров для дальнейшего укрепления экологических миссий.

Данные пункты помогут компаниям стать более привлекательными в глазах зарубежных инвесторов, укрепить свои позиции и на отечественном рынке, а также станут инструментами реализации стратегии «Цифровой Казахстан» в области создания инновационной экосистемы.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Пути реализации пунктов стандарта ИСО 14001 в Казахстане //www.cfin.ru
2. Внедрение экологического аудита в деятельность института внешнего финансового контроля Казахстана //www.esep.kz
3. Алиев А.А. Развитие экологического аудита в Республике Казахстан// be5.biz

4. Концепция экологической безопасности Республики Казахстан на 2004-2015 годы //www.kazembassy.by
5. М. А. Байсеитов Экологический аудит в Республике Казахстан// ecosourier.kz
6. Стандарты систем экологического менеджмента BS 7750 // ekolog.org
7. Чистов И.В., Григорьев А.В. Обоснование необходимости использования процедур экологического аудита в хозяйственной деятельности //www.naukaxxi.ru

СОСТОЯНИЕ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ В РК И ПУТИ ЕЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ В РАМКАХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Абылай Динмухамбет Абылайұлы, студент 2 курса
специальности «Учет и Аудит» КазНУ, ВшЭиБ,

Научный руководитель: Актуреева Э.А.
Старший преподаватель кафедры Финансы и учет

Финансовая система Республики Казахстан несет собой комплексный характер. Она играет важную роль и является катализатором целой экономической системы. Стоит отметить, что финансовая система каждой страны отличаются друг от друга. Даже если функции являются одинаковыми везде есть свои недостатки. Как известно финансовая система представляет собой совокупность денежных отношений, где касаются все экономические объекты, в том числе и граждан. Очень важно раскрывать экономические отношения, которые касаются обычных жителей. Соответственно представленное эссе включает в себя рассуждения об основных проблемах финансовой системы Республики Казахстан.

Республика Казахстан является одним из молодых стран. На протяжении 30 лет Казахстан добился больших высот в экономической сфере, однако финансовая система полностью зависит от государственных вмешательств. После распада СССР и кризисных периодов одной из главных целей Республики Казахстан было восстановление инфраструктуры и стабильной экономической системы. Чтобы выполнить данные цели, осуществлялись внешние финансирования. В этом моменте государственные вмешательства несли негативный характер. Например, в июле 2002 года был основан строительная компания “КУАТ”, которая оставила большой след в развитии инфраструктуры Республики Казахстан и осуществила множество строительных проектов обеспечивая жителей качественными домами. Однако государственные вмешательства и множество судебных проявления в сторону строительной корпорации привели к ее закрытию и оставили негативный след в фондовом рынке Республики Казахстан, тем самым потеряв множество инвесторов. Можно подумать, что данный метод является национализацией иностранных компании, в результате которого образовалась компания “BI Group”. Отрицательная сторона данного процесса заключается в том, что для международных инвесторов Республика Казахстан не имеет свободную финансовую систему, куда они могут безопасно заходить.

К тому же важно отметить, что распределение финансовых средств в планировании и в фактическом исполнении имеет разные исходы события. Республика Казахстан не имеет столетнюю историю как государство, поэтому в сфере государственных учреждений есть определенные недостатки, которые в свою очередь негативно влияют на целую финансовую структуру страны. В целом цикле финансовой системы определяются источники формирования денежных средств и фактические цели их использования, однако в процессе выполнения распределения происходят незаконные действия, которых очень трудно обнаружить. Правительству очень тяжело учитывать возможные погрешности при распределении, поэтому нехватке денежных средств в государственных проектах встречаются чаще всего. К примеру, важно отметить незаконные действия в аграрном секторе страны с участием АО “Аграрная кредитная организация”. 14 ноября 2019 года, управляющий акционерным обществом был обнаружен за похищение 20 млн тенге. Аграрный сектор

является одним из ключевых в экономической системе страны, так как более 30% экспорта составляет аграрный сектор, поэтому можно сказать, что во всех секторах есть незаконное похищение денег. Таким образом можно утверждать, что эффективное распределение финансовых средств требует тщательной проверки.

Более того важно отметить, что финансовые инструменты на фондовом рынке не имеют полную доступность в Республике Казахстан. Фондовый рынок является неотъемлемой частью финансовой системы, однако больше половины населения не знают, что это такое. Финансирование в фондовом рынке обычными жителями Республики Казахстан по сравнению с другими странами гораздо меньше, так как финансовое отношение Республики Казахстан с международными компаниями требует улучшения. Например, в стране существуют только две биржи такие как KASE и AIX, а также количество национальных брокеров равно только трем, где есть Jusan Invest, Nalyk Invest и КазПочта. В основном инвесторы вынуждены работать с иностранными брокерами таких как: Interactive Brokers и Freedom Finance, которые требуют большие комиссии. После предоставления данных субъектов можно утверждать, что активное участие в фондовом рынке развито не так сильно, что является одной из главных проблем в финансовой системе.

Несмотря на все недостатки финансовая система Республики Казахстан имеет свои плюсы в развитии экономической системы. Финансовые рычаги повышают экономическую активность страны. К ним можно отнести процентные ставки банковской системы и налоги. По сравнению с европейскими странами проценты на налоги в Республике Казахстан намного меньше, что позволяет поднять экономическую активность повышая спрос и предложения товаров. Например, в Казахстане индивидуальный подоходный налог составляет всего 10%, если сравнивать с Данией, где подоходный налог равен 55.9%, в Казахстане на 45.9% меньше. Эффективная регулировка налогов и процентных ставок обеспечивает стабильную экономическую активность, так как люди начинают покупать и употреблять больше товаров и услуг. А также в Республике Казахстан существуют налоговые льготы для начинающих бизнес-проектов и разного типа предприятия, что тоже в свою очередь повышает количество производимых товаров, снижая рыночную стоимость.

В заключении хочется сказать, что плюсы в финансовой системе имеются, но проблемы замечаются намного чаще и все они высокого уровня, которых нужно фиксировать и решать. Финансовая система играет очень важную роль, соответственно, чтобы быть развитой страной нужно избавиться от чрезмерного вмешательства государства, незаконного преступления и развивать финансовые элементы в фондовом рынке.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

Per Ørtoft Jensen, Individual – Taxes on personal income, Denmark, 21 February 2022

Казахстанская Энциклопедия. Корпорация КУАТ, 19 апреля 2017, 06;37
http://ru.encyclopedia.kz/index.php/Корпорация_КУАТ

Крупный улов: самые громкие коррупционные скандалы 2019 года – Новости Казахстана – свежие, актуальные, последние новости об о всем. Логотип. (n.d.). Retrieved October 13, 2021, from <https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/krupnii-ulov-samie-gromkie-korrupsionnie-skandali-2019-goda>.

«ЖАСЫЛ ҚАРЖЫ» ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАҒАНДЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРДЫ ШЕШУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Кабдолдаева А. Ж.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Экономика және бизнес Жоғары мектебі
1 курс докторанты, Қаржы мамандығы

Ғылыми жетекшісі: э.ғ.к., доцент Сырлыбаева Н. Ш.

Мақаланың өзектілігі – әлемдік экономиканың, атап айтқанда, жаһандық тұрақты дамуды қамтамасыз ету контекстіндегі оның қаржы жүйесінің жалпы тенденцияларымен және проблемаларымен байланысты. Әлем халқының қарқынды өсуі және әлемдік ЖІӨ-нің өсуі аясында табиғи капиталдың апатты түрде сарқылуы орын алады. Мұның бәрі БҰҰ болжамдары бойынша терең әлеуметтік, экономикалық және экологиялық өзгерістерді ескере отырып, әлемдік экономиканың қайта қалыптасуына әкелуі мүмкін. Демек, мұндай келеңсіз салдарларды жаһандық тұрақты даму мен жасыл экономикаға көшу қамтамасыз етілген жағдайда ғана болдырмауға болады. Дәл осы қаржы секторы осындай жағдайларда сапалы өзгерістерді қамтамасыз ете алады.

«Жасыл» қаржыландыру – бұл экологиялық таза, энергия жағынан тиімді әрі төмен көміртекті жобалармен жұмыс істеуге бағытталған инвестициялар және басқа да қаржы құралдары. Олардың ішінде, мысалы, жаңартылатын көздердегі энергетика, энергия тиімділігін арттыру, экологиялық таза көлік, төмен көміртекті экономиканы дамыту.

Экономиканың жасыл өсімі мен орнықты дамудың жоспары – бұл ең алдымен жаһандық жылынумен байланысты сын-қатерлерге, табиғи катаклизмдер саны мен ауқымының ұлғаю тәуекелдеріне және халықтың мәжбүрлі көші-қонына жауап болып табылады. Егер жер бетіндегі жылудың жоғарылауы жыл сайын 400 градусқа көтерілсе, қазіргідей жан басына шаққандағы әлемдік нақты ЖІӨ 2 г.-ға 7%-ға төмендейді, ал егер өсу жылына кемінде 100 градус болса, ЖІӨ-ге теріс әсер тек 1% құрайды. Осыған байланысты Қазақстан экологиялық жобаларды қажет етеді, ал олар үшін мінсіз қаржыландыру – «жасыл» қаржы болып табылмақ. Астана Халықаралық Қаржы Орталығы (АХҚО) оларды елде енгізу жөніндегі жұмысты жандандырады.

Елімізде әлі осындай бірде-бір бағалы қағаз шығарылмағандықтан, Қазақстанның қаржылық жүйесі үшін «жасыл» қаржы жаңалық болмақ. Алайда, мұндай жоспарлар бұрыннан бар және жақын арада нарықта алғашқы «жасыл» облигациялар пайда болуы мүмкін. Бұл ірі қалалардың экологиясын жақсартуға және 2050 жылға қарай елдің энергия жүйесіндегі жаңартылатын энергия көздерінің үлесін 50%-ға дейін арттыру жөніндегі Қазақстанның өршіл жоспарының орындалуына ықпал етуі мүмкін.

Көбіне әлемде «жасыл» қаржы «жасыл» облигациялар, жеңілдетілген несиелер немесе «жасыл» жобаларға арнайы субсидиялар түрінде қалыптасқан. Осыған орай, қаржы институттарынан әдеттегі ұсыныстарды қолданған кезде экологиялық таза жобаларды дамыту қиынға соғатындықтан, оларға арнайы құралдар қажет.

«Жасыл» құралдардың басты айырмашылығы – әдетте жылына 5%-дан аспайтын қаражатты тартудың төмен құны болып табылады. Аталған құралдарды тек компаниялар ғана емес, муниципалды органдар – мысалы, әкімдіктер де шығара алады. Олар мұндай құралдармен тек бағалы қағаздар түрінде ғана жұмыс істемейді. Бұдан бөлек, осы салада мамандандырылған банктер де бар. Мысалы, «Ұлыбританияның Жасыл Банкі».

Тарихқа үңілетін болсақ, алғашқы «жасыл» облигацияларды 2007 жылы Еуропалық инвестициялық банк шығарған болатын. 2013 жылға дейін бұл нарық жеткілікті дамымаған: оның жалпы көлемі шамамен 3 млрд долларды ғана құрады. Алайда, кейін қоршаған ортаны қорғау мәселелеріне көбірек көңіл бөліне басталғандықтан, ол тез дами бастап, 2017 жылға қарай 155 миллиард долларға жетті.

«Неліктен қазір облигациялар танымал? Өйткені, олардың несиелермен салыстырғанда

бірқатар артықшылықтары бар. Оларға: өтеу мерзімінің ұзақтығы, инвесторлық базасының кеңдігі, яғни банктерде ақшаны қарызға алуға ғана емес, халықаралық қаржы институттарынан да ақша алуға болатындығы жатады. Несиелерден ең басты айырмашылығы – бұл кепілдің мүлдем талап етілмейтіндігі. Сондықтан да облигациялар неғұрлым икемді қаржы құралы ретінде саналады».

Қазіргі таңда Қытай Халық Республикасы «жасыл» қаржыландыру бойынша әлемдік көшбасшы болып қалуда. БАҚ мәліметтері бойынша, 2021 жылы бұл мемлекетте 23 млрд доллардан астам «жасыл» облигациялар сатылды. Мұндай құралдарға ислам қаржы нарығында да қызығушылық бар: 2019 жылдың басында Индонезияда «жасыл» сукуки (облигациялардың исламдық аналогы) алғаш рет шығарылды. 3,75% ставкасы бойынша эмитент 1,25 млрд доллар тартқан.

Жалпы, 2021 жылға бұл нарықтың көлемі 1 трлн долларға дейін өсті. Ендігі кезекте оған Қазақстан да шығуға дайындалып жатыр. Бұл Қазақстанға не үшін қажет?

Біздің еліміз 2050 жылға қарай жаңартылатын көздерде энергия өндіру үлесін 50%-ға дейін ұлғайтуды өз алдына өршіл мақсат етіп қойып отыр. Қазір бұл көрсеткіш Қазақстанда 1,3%-ды құрайды, 2023 жылдың соңына қарай оны 3%-ға дейін, ал 2030 жылға қарай 10%-ға дейін жеткізу жоспарлануда.

ЖЭК-ті қолдау қажеттілігі мемлекеттік деңгейде, мысалы, «жасыл» экономикаға көшу тұжырымдамасында, сондай-ақ Қазақстанның халықаралық бастамаларында («Жасыл көпір») декларацияланады. Мысалы, «Жасыл көпір» серіктестік бағдарламасында «таза» энергетика саласында технологиялар мен тәжірибе алмасуға баса назар аударылған. Одан бөлек, Қазақстанда «жасыл» энергетиканы дамыту және оның жолында тұрған кедергілер туралы Informburo.kz жазып өткен. Қазақстан Күн энергетикасы қауымдастығы директорлар кеңесінің төрағасы жобаларды іске асыру үшін қаражат тартудың қиындығын проблемалардың бірі деп атады. ЖЭК энергиясының жоғары құны осыған байланысты болды. Қазақстанда жаңартылатын көздер үшін теңгемен ұзақ мерзімді қаржыландыру қолжетімсіз. «Егер дамыған елдерде «жасыл» жобаларды қаржыландыру ұзақ мерзімді 1-3%-бен жүргізіліп жатса, онда бізде қарыздар бойынша мөлшерлеме 10%-дан асады», – деді сарапшы. ЖЭК объектілерінің өтелімділігі 10-15 жылға жететінін ескерсек, мұндай пайыздарға инвестициялар өте қымбат болып шығады. Оның пікірінше, шешім «жасыл» экономика жобаларына төмен пайыздармен «жасыл» облигациялар шығару болуы мүмкін. ЖЭК-тен басқа, Қазақстан жағдайында оған экологиялық көлікпен энергия үнемдеу де кіре алады.

Қазақстанда «жасыл» облигациялар эмиссиясының заңдық негізі жасалды. Алайда, әзірше Қазақстанда осындай бірде-бір бағалы қағаз шығарылған жоқ. Қазір мұндай жобалардың барлығы халықаралық және қазақстандық даму институттарының, мысалы, Еуропалық қайта құру және даму банкінің дәстүрлі құралдарының көмегімен іске асырылуда. Бұл, жоғарыда айтылғандай, жобаларды қымбат және аз тартымды етеді.

Жалпы Қазақстанда «жасыл» облигациялар шығару туралы ой-пікірлер көптен бері пайда болған. Мысалы, 2017 жылы мұндай бағалы қағаздарды сол жылдың соңына дейін немесе 2018 жылдың басында шығару жоспарлары туралы айтылды. Алайда, бұл әлі жасалған емес.

Бүгінде бұл жұмыс басымдықтарының бірі Қазақстанда «жасыл» қаржыландыруды енгізу болып есептелетін «Астана» халықаралық қаржы орталығын құрумен жандандырылды.

«АХҚО қолданыстағы табиғи ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыру, қоршаған ортаға теріс әсер ету деңгейін төмендету, энергия тиімділігін арттыру, климаттың өзгеру салдарын жұмсарту және климаттың өзгеруіне бейімделу жөніндегі жобалармен айналысатын компанияларға «жасыл» облигацияларды шығару үшін алаң ұсына отырып, «жасыл» қаржыландыруды дамытуға ықпал етеді», – делінген қаржы орталығының сайтында. Ол үшін АХҚО реттеушісі – AFSA қажетті құқықтық актілерді қабылдады. Басқаша айтқанда, «жасыл» облигациялар шығарудың заңды негізі жасалынды. Ендігі кезекте «жасыл» таксономияны – экономикалық қызмет түрлерін және тұрақты, «жасыл» болып табылатын жобалар санаттарын қалыптастыру бойынша жұмыс жүргізілуде.

«Жасыл» банкинг пен «жасыл» облигацияларды қоса алғанда, «жасыл» қаржының тиімді нарығын құру үшін «жасыл» таксономиядан, ақпаратты ашудан, қаржы өнімдері мен ынталандырулардан тұратын экожүйе болуы тиіс. «Қазақстан қазірдің өзінде «жасыл» және

тұрақты қаржыға арналған Жол картасын әзірледі», – дейді Қытай мен Моңғолия үшін ұқсас таксономиямен жұмыс істеген қытайлық сарапшы Мацюнь.

Қазақстанда «жасыл» облигацияларды шығарудың алғашқы қадамдарын жеке немесе ұлттық компания емес, өңірлердің әкімдіктері жасауы мүмкін.

Елорда билігі экологиялық таза көлікті енгізумен белсенді айналысуда. Жоғарыда айтылғандай, 100 электр автобусын сатып алуға келісімшарт жасалынып қойды.

Қарағанды облысына келетін болсақ, ол ауаның ластану деңгейі бойынша екінші орында тұр. Сондықтан экологиялық ахуалды жақсарту алатын жобаларды іске асыру – осы облыста басымдыққа ие. Сондай-ақ, «жасыл» бағалы қағаздарды шығару – өңір әкімдігінің көңілін аударуы мүмкін.

Жалпы АХҚО Қазақстанның өзінде де, көршілес мемлекеттерде де экологиялық таза жобаларды қаржыландыру үшін негізгі өңірлік алаңға айналуы мүмкін. Бұл туралы сарапшылар да айтады. Олардың пікірінше, исламдық «жасыл» облигацияларды шығару нарық үшін қызықты болуы мүмкін.

Бірақ бұл қандай форматта болатынын нақты айту мүмкін емес, өйткені елде мұндай тәжірибе әлі болған жоқ. Қазақстанда «жасыл» құралдарға деген қызығушылық деңгейі меноның болашақтағы даму ықтималдылығы, тек жақын арада орын алуы мүмкін алғашқы орналастырудан кейін түсінікті болады.

Осылайша, жасыл қаржыны анықтаудың әдіснамалық тәсілдерінің әртүрлілігі туралы қорытынды жасауға болады. «Жасыл» қаржы деп қоршаған ортаға әсерді ескеретін және жаһандық экономикалық дамудың экологиялық және климаттық тәуекелдерін төмендету жөніндегі қызметті қамтамасыз ете отырып, экологиялық орнықтылықты арттыратын қаржы өнімдері мен көрсетілетін қызметтердің (инвестициялар немесе несие беру түрінде) жиынтығын түсінген жөн. Жасыл қаржыландыруды күшейту – жасыл салалардың жоғары әлеуетінің өсуіне, технологиялық инновацияларға жәрдемдесуге және қаржы индустриясы үшін бизнес мүмкіндіктерін құруға ықпал етуі мүмкін.

«Жасыл» қаржы төмен көміртекті, яғни «жасыл», экономикалық өсу тұжырымдамасының негізінде жатыр. Өйткені олар қаржы институттарын, қоршаған ортаны қорғау жөніндегі іс-әрекеттерді және экономикалық өсуді байланыстырады: «жасыл қаржы» «жасыл» экономикаға көшуді нақты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін негізгі буын болып табылады. Көп жағдайда «жасыл» бизнес-модельдер мен жобалар қауіпті және дәстүрлі емес болғанына қарамастан, барлық «жасыл» жобалар байыпты қаржыландыруды қажет етеді. Тиісінше, қаржыландырудың дәстүрлі әдістері коммерциялық тартымсыз немесе қолданылуы мүмкін емес болуы мүмкін. Жасыл қаржы көптеген салалар мен өнімдерді қамтиды.

Олардың барлығын үш бағытта біріктіруге болады:

- 1) инфрақұрылымды қаржыландыру;
- 2) салалар мен компанияларға қаржылық көмек;
- 3) қаржы нарықтары. Жоғары тәуекелдер кезінде жеткілікті жоғары кірістілік жеке инвесторларды экологиялық жобаларға инвестициялардан алыстатуы мүмкін. Мұнда жеке банктерге жеңілдетілген несиелер немесе кепілдіктер беру арқылы көрсетілетін мемлекеттің қолдауы қажет.

Қорытындылай келе, «жасыл» қаржыландыру Қазақстан үшін мемлекеттік әрі жалпы жаһандық деңгейдегі экономиканың тұрақтылығында маңызды рөл атқаратын экологиялық аспекті бойынша мәселелерді қамтып өтеді. Яғни, халықтың қарқынды өсуі және әлемдік ЖІӨ-нің өсуі аясында табиғи капиталдың апатты түрде сарқылуын ескере отырып, энергия жағынан тиімді «жасыл» жобалармен жұмыс істеуге бағытталған қаражаттар салымдары мен басқа да қаржы құралдарын пайдаланады әрі оң өзгерістер енгізе алады. Осыған байланысты, Қытай Халық Республикасы, Ұлыбритания, Индонезия сынды мемлекеттердегі «жасыл» жобалар мен облигациялар енгізу нәтижелерін ескере отырып, Қазақстан «жасыл» экономика мен қаржыландыруға көшу бағытында АХҚО бейнесінде негіз қалыптастырды. Осы орайда, әлі де толыққанды жұмыс іске қосылмағандығын, бұл бағытта тәжірибенің жоқтығын әрі болашақтағы АХҚО-ның таза жобаларды қаржыландырудың басты өңірлік алаңына айнала алу сынды барлық мүмкіндіктерін ескере отырып, «жасыл» қаржыландыруды дереу түрде қолға алу жайын қарастыруды жөн санаймын.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Греков И.Е., Чистякова М.К. Реальный сектор экономики: «Проблемы развития мировой финансовой системы» мақаласы. 2019 жыл
2. Ситник А.А. «Зеленые» финансы: понятие и система». МГЮА: Мәскеу, Ресей, 2022 жыл
3. Рубцов Б.Б., Анненская Н.Е. «Банковские услуги» басылымы. «Зеленые» облигации – особый инструмент в создании дорожной карты «зеленых» финансов» мақаласы (Қаржы университеті сарапшыларының пікірі). 2019 жыл, 2-10 бет
4. AIFC («Астана») халықаралық қаржы орталығы (АХҚО)) бас парақшасы.
5. <https://aifc.kz/kz/>

INTERNAL AUDIT AS A TOOL FOR MINIMIZING THE RISKS OF AN ORGANIZATION

Baktybai B.A.

Kazah National University named by Al-Farabi
faculty of the Higher School of Economics
1st year undergraduate

Scientific adviser: Janshanlo R.E.

Annotation: The article discusses the possibility of creating a division of internal auditors to identify possible risk situations and minimize them to ensure the economic security of the enterprise. In the process of managing business entities may experience the impact of various individuals and legal entities, which have negative consequences, primarily for the economic condition of the company.

Аннотация: Мақалада мүмкін болатын тәуекел жағдайларын анықтау және кәсіпорынның экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін оларды азайту үшін ішкі аудиторлар бөлімін құру мүмкіндігі қарастырылады. Шаруашылық жүргізуші субъектілерді басқару процесінде әр түрлі жеке және заңды тұлғалардың әсері болуы мүмкін, бұл ең алдымен кәсіпорынның экономикалық жағдайына жағымсыз салдар туғызады.

Аннотация: В статье рассматривается возможность создания подразделения внутренних аудиторов для выявления возможных рисков ситуаций и их минимизации с целью обеспечения экономической безопасности организации. В процессе хозяйствования субъекты предпринимательской деятельности могут испытывать воздействия различных физических и юридических лиц, которые несут негативные последствия, прежде всего, для экономического состояния фирмы.

Key words: internal audit, efficiency, independence, tasks of internal audit, automated internal control.

Түйінді сөздер: ішкі аудит, тиімділік, тәуелсіздік, ішкі аудиттің міндеттері, автоматтандырылған ішкі бақылау.

Ключевые слова: внутренний аудит, эффективность, независимость, задачи внутреннего аудита, автоматизированный внутренний контроль.

Introduction. Many organizations around the world suffer from the inefficient use of human, financial, material and other resources, from the lack of information necessary for making the right management decisions, from the consequences of violation of the law, distortion of reporting, unintentional errors and deliberate abuse by workers and management. Therefore, the task of creating an effectively functioning internal audit becomes more relevant than ever for all organizations.

Almost 120 countries of the world have established and operate national institutions of internal auditors. Among these states is Kazakhstan: in 2013, on the initiative of the professional audit organization "Collegium of Auditors", the Institute of Internal Auditors (IIA) was established. The formation of the internal audit system meets the international trend and is due to the need to increase

control over internal management processes. The IIA cooperates with the International Institute of Internal Auditors and is working to recognize the national institute as an affiliated member of the international Institute of Internal Auditors in Kazakhstan [2].

According to international standards, internal audit should assist the organization in maintaining a workable internal control system, evaluating its efficiency and effectiveness, contributing to its continuous improvement. One of them is the control over the preparation of financial statements. Often in these cases, an internal audit is more effective than an external audit, because due to a better knowledge of the business, the internal auditor can make more effective recommendations.

Initially, internal audit arose as an activity that ensures the reliability of accounting and financial reporting. But today this is no longer the only and main task of the internal audit service. Modern audit can perform diverse and large-scale tasks [3].

The need for the existence of internal audit is dictated by the fact that the owners and managers of the organization want to know about the real situation on it. To do this, a specialized subdivision is created in the organizational structure of the subject, whose employees are engaged in the analysis of all levels of management, production sites, each technological cycle. At the same time, the rationality of the functioning of both the system as a whole and each element, the level of interconnection between them are analyzed, weaknesses in the work of the enterprise are identified and recommendations are given to eliminate the existing shortcomings.

Thus, with the help of the internal audit department, control is exercised in all areas of work such as finance, production, marketing, sales, procurement, logistics, personnel management and others.

Review of studies on the subject. Despite the large number of scientific papers in the field of audit, there are still no systematic developments of internal audit in domestic science, especially in terms of using the theory and practice of internal audit in relation to a particular sector of the economy.

Thus, the researchers of this topic considered the main points when creating internal audit in organizations. Firstly, these are the actual problems of internal audit in Kazakhstan that affect its effectiveness, which the author Tleubayeva S.A. describes in his article [5]. Secondly, the main functions and tasks of internal audit were developed, considering the scope of their application, based on the work of Reznichenko S.M. "Modern systems of internal control", as well as the author describes in detail that in modern economic literature insufficient attention is paid to such a fundamental principle of internal audit as independence [4]. And thirdly, recommendations for improving the internal audit system in organizations by automating them through software.

Results and discussion. Currently, internal audit is an independent service in the organization for checking and evaluating the results of the economic activity of the organization in the interests of its administration. Internal audit is widespread in world practice in medium and large organizations in industry, construction, transport, communications and other areas of activity that have a complex management structure. The presence of an internal audit service increases the confidence of external auditors in the client's reporting.

According to Art. 33 and 61 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On Joint Stock Companies", the charter of the company provides for the creation of an internal audit service in the amount of at least 3 members, while the presence of an internal audit service in joint stock companies is mandatory. The importance of the role of the internal audit service is emphasized by direct subordination and accountability to the company's board of directors, and the board of directors can be convened at the request of the company's internal audit service [1].

Modern internal audit is capable and must perform diverse and large-scale tasks as a separate structure (for example, an internal audit service). The result of the activities of the internal audit service should be an objective and independent assessment on issues related to the competence of internal audit, expressed in the form of reports, acts of audits, analytical reports, in particular [5]:

- on the effectiveness of the internal control system, corporate governance, information and communications, risk management;
- on the effectiveness of the activities of the organization's divisions, in terms of achieving the tasks set;

- on the degree and nature of the risks associated with ongoing projects;
- on the safety and liquidity of property and other assets;
- about reliability of the given reporting;
- about business efficiency and the state of the organization's image.

The main functions of internal audit include the following: information, control, analytical, consulting, methodological. When determining the role of internal audit in management, it is necessary to proceed from the basic idea that the management system is the leading one, and the audit system is the supporting link. The development of internal audit should become the fundamental link for reforming intra-economic control in the organization's management system in market conditions. In addition to the universal ones, grouping features of the functions and tasks of internal audit in organizations are proposed, considering the areas of application (see table).

Functions and tasks of internal audit, considering the scope

Scope of application	Functions and tasks of internal audit
Accounting and taxation	<ul style="list-style-type: none"> - checking compliance with the legislative and regulatory framework; - examination of the means and methods used to identify, evaluate and classify accounting information and prepare reports on its basis; - checking accounting and tax accounting
Planning based on the results of internal audit	<ul style="list-style-type: none"> - formation and improvement of the entire planning system; - establishing the need for information for the planning process, including the information reproduced as a result of internal audit; - assessment of the feasibility of planned targets; - checking plans for completeness and reality; - tax planning; - preparation of a master plan for the organization
Control	<ul style="list-style-type: none"> - assessment of the control systems that ensure the implementation of the policy of the organization; - checking and monitoring the internal control system; - assessment of the effectiveness of the internal control mechanism, study and evaluation of control procedures; - control over the safety of cooperative property; - assessment of the adequacy of the internal control system; - control over the implementation of plans, analysis of deviations, identification of their causes, development of proposals; - control over the observance of the interests of shareholders.
Economic analysis	<ul style="list-style-type: none"> - development of indicators and methods for current and predictive analysis, methods of analytical procedures in relation to the stages of internal audit, cycles of business operations, etc.; - formation and evaluation of the conduct of business by the management of the organization; - assessment of the prospects for the continuity of the organization's activities
Management decisions	<ul style="list-style-type: none"> - determination of priority directions in the organization's activities; - introduction of modern forms and methods of work; - formation of business models based on the prediction of possible and desired results; - optimization of the use of internal resources in the areas of activity.
Special functions	<ul style="list-style-type: none"> - consulting; - holding seminars, advanced training; - organization for the preparation of an external audit, tax audits; - information service of management structures based on the results of internal audit.
Note: Developed based on references [4].	

It is necessary to pay attention to the fact that in the modern economic sphere it is necessary to pay special attention to such a fundamental use of internal audit as independent. At the same time,

the theoretical-economic, organizational-legal and technical side of independence is essential. Improving the efficiency of the implementation of an independent audit of internal activities, within the framework of economic activity management, objectivity, efficiency and effectiveness of internal audit are achieved [3].

Created by the internal audit department, the management of the organization must determine the degree of its independence from the very beginning. At the same time, it should be borne in mind that this decision is not simple, and the effectiveness of the work of internal auditors largely depends on it. First, the absolute independence of internal audit is hardly achievable, since the volumes of auditors are organizations and their professional and personnel growth, depending on the scope of the organization. Secondly, the level of organizational independence of the internal audit department is of great importance for the objectivity of internal auditors. In addition, the type of organizational subordination of the internal audit department (to the financial director of the unit, the director of the organization for internal audit, the President or the Board) differs in relation to its recommendations on the content of various levels.

The following types of internal control are recommended depending on the degree of automation of the accounting and control process [4]:

- non-automated;
- not fully automated;
- fully automated.

Non-automated internal control is carried out directly by its subjects without the use of automatic means. Not fully automated internal control is carried out by its subjects using automatic means of registration, processing, measurement, etc. (for example, quality control of production equipment using bar coding technology for processed components and parts). Fully automated internal control is carried out entirely in automatic mode under the control of subjects of internal control.

Examples of fully automated internal controls include:

- automatic detection and correction of an error by an applied computer program;
- the operation of programs that ensure that those items that do not meet established criteria are highlighted or listed (for example, if the amount on purchase invoices is outside the established limits);
- work of anti-virus programs;
- software checks on the type of calculation of totals to control the correctness of calculations (for example, reconciliation of the amount of purchase invoices with the total amount of invoices calculated as a result of another operation);
- software checks for data compliance and the issuance of information on the lack of compliance (for example, comparison of unpaid purchase invoices with records files for received goods, performed by the program before paying the seller's invoice);
- work of control modules of corporate systems;
- self-diagnostics of software.

It is possible to ensure the strict implementation of the developed control procedures by introducing information systems. For example, an information system can provide electronic document management and block payments that have not been authorized, or not allow the generation of documents necessary to ship products to a buyer if he has exhausted his credit limit.

There is also software that allows you to test the created control procedures, such as Aris Audit Manager; there are separate modules in Axapta, SAP, Oracle [4].

In practice, the Team Mate program developed by PricewaterhouseCoopers is used. This system allows you to automate audit activities at all stages: from planning an audit and conducting audit tests to generating audit reports and subsequent control of management actions.

It should be noted that the effective operation of the internal control system, even under conditions of complex automation, largely depends on the unit that tests the created procedures. For the test results to be objective, this unit must be directly subordinate to the business owners, that is, its work should not be influenced by the decisions of the company's top management.

Conclusion. It can be concluded that during the auditor's activity, a change in the type of his

work may occur, because there is no universal solution for each case, so the changes will depend on the size and specifics of the activity of the auditee, but the methodology used by the auditor affects to his job. When the auditor forms the overall structure of the audit, he needs to pay attention to the activities of the audited entity, including the accounting and internal control system, the risk and level of marginal error, the nature, time limits and size of the procedures, coordination and direction of work, current control and verification of the work performed.

At the final stage, the auditor needs to bring together all the information acquired during the audit and that are available in his working documentation. Also, process it and create on this basis your own opinion about the truth of financial statements prepared for both external and internal users. The article is an additional source for auditor's assistants and internal control service.

REFERENCES:

1. Ob akcioneryh obschestvah. Zakon RK ot 13 maya 2003 goda №415-II (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 10.06.2014 g.). URL: <http://www.online.zakon.kz/Document/>
2. Obschestvennoe obedinenie RK «Institut vnutrennih auditorov». URL: <http://www.iaa.kz/index.php/about>
3. Nagumanova R.V., Erina T.V. Planirovanie audita: prakticheskii podhod: monografiya. – Cheboksari: ID «Sreda», 2019. – 132 s.
4. Reznichenko S.M. i dr. Sovremennye sistemy vnutrennego kontrolya: ucheb. posobie. – Krasnodar: KubGAU, 2016. – 439 s.
5. Tleubaeva S.A. Aktualnye problemy vnutrennego audita v Kazakhstane // Aktualnye problemy gumanitarnykh i estestvennykh nauk, 2014, №12-1.

IMPROVING ACCOUNTING AND FINANCIAL REPORTING FOR SMALL BUSINESSES

Zhanarbekkyzy M.

Kazah National University named by Al-Farabi
faculty of the Higher School of Economics and Security
Specialty accounting and audit, 1st year undergraduate

Scientific adviser: Jakisheva U.K.

Annotation

This paper analyzes the basis of small and medium-sized businesses, aspects of classifying enterprises as small businesses. The ways of formation of financial statements are outlined. Proposals have been made to improve standards for small businesses.

Аннотация

Бұл жұмыста шағын және орта бизнестің негізі, кәсіпорындарды шағын бизнеске жатқызу аспектілері талданады. Қаржылық есептілікті қалыптастыру жолдары көрсетілген. Шағын бизнес үшін стандарттарды жетілдіру бойынша ұсыныстар жасалды.

Аннотация

В данной работе проанализирована основа малого и среднего бизнеса, аспекты отнесения предприятий к субъектам малого предпринимательства. Изложены способы формирования финансовой отчетности. Привнесены предложения по совершенствованию стандартов для субъектов малого предпринимательства.

Keywords

Small and medium businesses, IFRS for small and medium-sized enterprises (SMEs), small businesses, assets, liabilities, capital, income, expenses, recognition, valuation.

Түйінді сөздер

Шағын және орта бизнес, Шағын және орта кәсіпкерлік (ШОБ) үшін ХҚЕС, шағын бизнес, активтер, міндеттемелер, капитал, кірістер, шығыстар, тану, бағалау.

Ключевые слова

Малый и средний бизнес, МСФО (IFRS) для малых и средних предприятий (МСП), малые предприятия, активы, обязательства, капитал, доходы, расходы, признание, оценка.

Introduction

The relevance of the topic is beyond doubt, because the financial statements of a small enterprise are a source of information about the life indicators of subjects, on the basis of which an analysis of financial and economic activities is carried out, the solvency and investment attractiveness of consumption are assessed, and SMEs are supported.

In the conditions of the formation of market relations, it is practically impossible to manage the economic mechanism of management without taking into account the current economic situation.

The stability of the country's economy depends on the level of development of small businesses. In order for things to develop quickly in the future, it is necessary to create the right conditions for development and financial catastrophe. To achieve the goals, an understanding of the property and financial position is required, because it is these considerations that are the basis for making a decision to provide access to banks and investors to place in their funds. The information provided must be true and objective.

International practice suggests the application of the International Financial Reporting Standard (IFRS) for small and medium-sized businesses.

The characteristics of the property and financial position of an economic entity are the indicators of financial statements, the completeness and reliability of which is of decisive importance for the development of small businesses.

In the modern economy, small business plays a significant role in solving economic and social problems. The development of small business is the least expensive way for the country to create new jobs, which provokes the saturation of the market with goods and services. Also, small business appears to be a stable base of tax revenues, both in Kazakhstan and in foreign countries. In order to strengthen the direction of development of small business, programs of state support for small businesses are being developed. One of the streams of state support is the analysis of the current legislation for its effectiveness for the development of entrepreneurial initiative. Difficulties in the organization of accounting in small enterprises were repeatedly raised in the process of reforming accounting. In particular, the reform program highlighted the need to "introduce a simplified accounting system for small businesses." Accounting and reporting principles for small businesses vary from country to country. Approaches to the organization of the accounting system in small enterprises are related to the size of these enterprises and their economic performance.

Review of studies on the subject.

Issues of small business development are an important component of the concept of socio-economic growth of any country, and Kazakhstan is no exception. The experience of the leading countries of the world confirms the need for an efficient and highly developed small business sector in any national economy. Small business traditionally plays the role of the "living tissue" of the economy, creates new goods and services, new jobs, quickly responds to the demands of the local market, etc. isolation. Therefore, the issues of improving the efficiency of activities for small businesses have been and remain particularly relevant.

A successful small business affects effective demand in the economy, reduces social tension. Many sectors of the economy are largely represented by small businesses, for example, in trade, public catering, and personal services. For small businesses, the utmost simplification of accounting procedures without causing loss to the implementation of the tasks set for the economic entity, given the limited financial resources, becomes especially relevant. A small business has the right to choose the form of accounting itself based on the needs of its activities and management, their difficulties, and the number of employees. At the same time, a small business can adapt the accounting registers used to the specifics of its work, while observing the key principles of accounting. One of the main problems for most small businesses is the lack of a proper understanding of the needs of the accounting organization. Accounting policy is developed most often ill-conceived, without a comprehensive analysis, that is, exclusively for the tax inspectorate. This leads to the fact that accounting ceases to fulfill its main tasks: the formation of complete and reliable information about business processes and performance results; ensuring control over the availability and movement of property, and the rational use of production resources; identification of internal production resources; timely prevention of adverse events in financial and economic activities; estimates of the actual use of discovered resources.

The underdevelopment of domestic small business makes it necessary to provide it with state support in various areas, including the area of accounting and reporting. In my opinion, the negative point hindering the development of small business in Kazakhstan today is the lack of reliable information about the state of small enterprises and the results of their activities. Such information is necessary both for the state that establishes a policy for the development of small business, and for investors who ensure the flow of financial resources into small business. As a result, the task of reforming the accounting and reporting of small enterprises comes to the fore, the solution of which will increase the investment attractiveness and competitiveness of small businesses.

Results and discussion.

As the Minister of National Economy noted in his report, in the context of a pandemic and ongoing restrictions on the activities of entrepreneurs, support for small and medium-sized businesses is of relevance.

The analysis of the works showed that, along with a fairly deep study of the potential opportunities of small and medium-sized businesses, there is a dubitability of certain provisions. In particular, the issue of determining the criteria for classifying a business as an SME has a direct impact on the prospect of further strengthening the positions of small and medium-sized businesses.

At first glance, facilitating accounting will allow small businesses to use their human resources expediently, save money and labor resources. However, simplifications should not prevent the implementation of accounting functions, which is a key source of information, for each business entity, including a small business. The savings gained are not commensurate with the losses due to the unavailability of sufficient financial information. Any leader, regardless of the scale of the company, when making strategic and tactical administrative conclusions, needs information:

- on the status of settlements with debtors and creditors;
- on the accrued and paid amounts of wages;
- about financial results;
- on the presence and movement of non-current and current assets;
- about costs by types of products and divisions, etc.

Undoubtedly, this list could be continued. Such information can be obtained in another way – without the use of double entry, however, it is known that it is double entry that has justified itself throughout the world for many centuries and ensures the reliability of accounting data to a certain extent.

In addition, accounting information on the activities of small enterprises is necessary:

- to state bodies for the formation and implementation of an effective policy of state support for small businesses;
- for credit institutions when making decisions on issuing a loan;
- as well as potential investors, such as small agricultural enterprises and small innovative enterprises.

Currently, small businesses that apply the simplified taxation system may not keep accounting records and do not apply double entry. At the same time, most of them continue to keep accounting records of all objects.

All of the above is confirmed by the results of a study of the current practice of accounting and reporting by small businesses operating in various sectors of the economy:

- performance of construction and installation works;
- provision of communication services;
- public catering;
- trade;
- hotel business.

Some of them are on the general taxation system, keep accounting records using the computer program "IC Accounting", using double entry and generating accounting statements in an abbreviated form, permitted for small businesses.[4]

A universal classification model is proposed based on a comparative analysis of the criteria for classifying organizations as SMEs used in different countries with the aim of using IFRS for SMEs in small and medium-sized businesses in Kazakhstan, ensuring the preparation of reliable financial statements and their comparability with the statements SMEs from other countries; substantiates the

conclusion that it is necessary to introduce IFRS for SMEs into the practice of introducing Kazakhstan small businesses and proves the need to develop specialized accounting regulations for small and medium-sized enterprises in accordance with IFRS for SMEs; proposals for the development and organization of events related to the implementation of the IFRS for SMEs standard at Kazakhstan small and medium-sized businesses; recommendations for improving the regulatory framework of the accounting system for small and medium-sized enterprises of the Republic of Kazakhstan; clarification of the concept of "fixed asset", allowing companies to facilitate the identification and evaluation of these accounting items; a proposal to use an additional method of valuation of fixed assets and intangible assets, increasing the reliability of financial statements of small and medium-sized enterprises, as well as recommendations for choosing a depreciation method based on the expected pattern of obtaining future economic benefits.[5]

The widespread use of these measures by small businesses has formed a clearly articulated trend towards maximum simplification of accounting processes, the positive result of which is a significant reduction in the costs of this category of economic entities for accounting, tax and statistical accounting. The development of this trend is actively supported in business circles, some representatives of which believe it is likely to solve the problem even more radically, freeing small businesses from the obligation to keep accounting records and provide financial statements. [2]

International Financial Reporting Standards for Small and Medium-sized Enterprises provide a single set of accounting rules for small and medium-sized enterprises, which are defined as non-public commercial companies that prepare general purpose financial statements for external users. The standard consists of 35 sections, each of which thematically corresponds to a particular object. IFRS for SMEs contains rules for all accounting items and does not require the use of the full set of IFRS by the preparers of financial statements of small and medium-sized enterprises. It left only one reference to full IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement. Thus, small businesses have the choice of whether to apply the full set of IFRS or IFRS for SMEs.[1]

The IFRS for SMEs is based on the full version of IFRS, the principles of which are significantly simplified. All proposed changes have been carefully reviewed for the usefulness of the information received and whether the cost savings are comparable to the potential benefits. In particular, the simplification of recognition and measurement rules under IFRS for SMEs affected the following accounting items:

1. Fixed assets and intangible assets are not subject to revaluation and must be accounted for at cost less accumulated depreciation and impairment losses.

2. The useful life, as well as the depreciation method for items of property, plant and equipment and intangible assets should be reviewed only in the event of a significant change in the expected pattern of consumption and the timing of consumption of future economic benefits from the item of property, plant and equipment (intangible assets).

3. Intangible assets with an indefinite useful life, as well as goodwill, are amortized over 10 years.

4. An entity should recognize research and development expenses as expenses of the current period (when they were incurred), without their capitalization.

5. The principles and rules for accounting for financial instruments have been simplified, including the procedure for derecognition and measurement, as well as hedge accounting.

6. Investments in associates and joint ventures may be valued at actual costs (unless the fair value model is applied where public market quotations exist).

7. Borrowing costs should be recognized as an expense in profit or loss in the period in which they are incurred.

8. Defined benefit plans:

- the cost of services of past periods should be reflected immediately in profit and loss;

- actuarial gains and losses should be recognized immediately either in profit or loss or in comprehensive income;

An entity should use the projected unit credit method to measure its defined benefit obligations and related expenses only if the use of this method would not involve additional cost and effort.

9. Assets held for sale are not required to be reclassified and are instead an indicator of impairment.

10. For biological assets, the IFRS for SMEs follows a simplified cost-depreciation-impairment model; A fair value model is required only if fair value can be determined without additional cost or effort. [3]

Conclusion.

In my opinion, when developing a general concept of accounting for domestic small businesses, it is important to analyze the information needs of real users, the demand for accounting information when making various management decisions. The differences between small and medium-sized enterprises predetermine the need to develop different approaches to accounting for small and medium-sized enterprises.

Representatives of small and medium-sized businesses may be interested in preparing IFRS statements, for example, to implement long-term plans to enter an IPO, attract financing, prepare financial information in a language understandable to foreign partners, counterparties, etc.

According to the new standard, only two forms are required to be provided: a balance sheet and a statement of financial results, but unlike the latest recommended abbreviated forms in Kazakhstan legislation, they must contain the entire list of items of information that will be presented as a reflection of business transactions for a set time and will not require detailing in an explanatory note. A small business entity is exempted from submitting interim accounting reports, while annual reports are submitted within the time limits set by the legislation of the Republic of Kazakhstan. The standard also reflects the procedure for correcting errors identified in the reporting. In the context of globalization, Kazakhstan strives to improve its economy by bringing accounting legislation to international standards, since the effectiveness of business formation in the current environment largely depends on the quality of the information provided about the activities of the entity. It should not be forgotten that the Kazakhstan market conditions differ in many respects from the world ones, and for the successful functioning of the organization in them, it is necessary not to fully apply international practice, but to borrow only that part that will give a positive result.

REFERENCES:

1. Mejdunarodnye standarty finansovoi otchetnosti (IFRS) dlya predpriyatii malogo i srednego biznesa
2. Dolgih Yu.N., Savostina O.V. Konflikty v rabote buhgaltera i napravleniya ih ustraneniya // Mejdunarodnaya konferenciya studentov, aspirantov, molodih uchenyh «Vesennie dni nauki VShEM» 18-21 aprelya 2018 g. 2018. S. 16-18
3. Dolgih Yu.N, Savostina O.V. Osobennosti audita malyh predpriyatii V sbornike: Uchetno-analiticheskie instrumenty issledovaniya ekonomiki regiona. Sbornik materialov III Mejdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferencii. Mahachkala, 2020. S. 172-175.
4. Dolgih Yu.N, Savostina O.V. Osobennosti provedeniya audita na predpriyatiyah malogo biznesa V sbornike: Vesennie dni nauki. Sbornik dokladov Mejdunarodnoi konferencii studentov i molodyh uchenih. Ekaterinburg, 2020. S. 59-62.
5. Andreeva S.V. Konceptiya funktsionalno orientirovannoi uchetnoi sistemy organizacii, monografiya. Samara: Izd_vo Samar. gos. aerokosm. Un.ta. 2011. 196 s.
6. Grishkina S.N., Safonova I.V. Problemy i perspektivy razvitiya buhgalterskogo ucheta na predpriyatiyah malogo biznesa // Mejdunarodnyi buhgalterskii uchet. 2011. № 47. S.17-25.
7. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1032706

ORGANIZATION OF ACCOUNTING AND APPLICATION OF THE TAXATION SYSTEM FOR AGRICULTURAL ORGANIZATIONS

Serikov Serzhan Baktyarovich

Kazah National University named by Al-Farabi
faculty of the Higher School of Economics and Security
Specialty accounting and audit, 1st year undergraduate

Scientific adviser: Nurgalieva G.K. Ph.D., acting professors

Abstract. Accounting in agriculture, as in any other sphere, is a system that ensures collection, registration and compilation of information on property, obligations of an enterprise, expressed in

monetary terms. It provides continuous and comprehensive documentary records of the on farm operations. The article shows accounting objects in agriculture: farm property, financial investments, inventories, cash and fixed assets. It is noted that the main purpose of accounting in agricultural enterprises -is the analysis, interpretation and use of economic information to identify trends in the development of the enterprise, the choice of options and making management decisions. Accounting information used at the following management levels is explored: internal management (in production units – primary and consolidated accounting data), general economic (for the whole farm – current accounting data, including reporting) and external management of agricultural production (quarterly and annual financial statements are mainly used). In addition to the information function, accounting performs a monitoring function, the essence of which is to illustrate the implementation of organizational plan and assess the profitability of each sector of economy, as well as to prevent inefficient work, irrational use of resources and, consequently, to preserve the enterprise funds.

Аннотация. Бухгалтерский учет в сельском хозяйстве, как и в любой другой сфере, является системой, обеспечивающей сбор, регистрацию и обобщение информации об имуществе, обязательствах предприятия, выраженной в денежном эквиваленте. Он обеспечивает непрерывный и всеохватывающий документальный учет всех без исключения операций, проводимых в хозяйстве. В статье показаны объекты бухгалтерского учета в сельском хозяйстве: имущество сельхозпредприятия, финансовые вложения, материально-производственные запасы, денежные и основные средства. Отмечается, что главная цель бухучета в сельскохозяйственных предприятиях – это анализ, интерпретация и использование экономической информации для выявления тенденций развития предприятия, выбора варианта и принятия управленческих решений. Рассматривается учетная информация, используемая на следующих уровнях управления: внутрихозяйственном (в производственных подразделениях – данные первичного и сводного учета), общехозяйственном (по хозяйству в целом – показатели текущего бухгалтерского учета, включая отчетность) и внешнем уровне управления сельскохозяйственным производством (используется в основном квартальная и годовая бухгалтерская отчетность). Кроме информационной, бухгалтерский учет имеет контрольную функцию, суть которой сводится к иллюстрации выполнения организационного плана и оценке рентабельности каждой отрасли хозяйства, а также предотвращению неэффективной работы, нерационального использования ресурсов и, следовательно, к сохранению средств предприятия.

Аңдатпа. Ауыл шаруашылығындағы бухгалтерлік есеп кез келген басқа саладағы сияқты ақшалай баламада көрсетілген мүлік, кәсіпорынның міндеттемелері туралы ақпаратты жинауды, тіркеуді және қорытуды қамтамасыз ететін жүйе болып табылады. Ол шаруашылықта жүргізілетін барлық операциялардың үздіксіз және түгел қамтитын құжаттық есебін қамтамасыз етеді. Мақалада ауыл шаруашылығындағы бухгалтерлік есеп нысандары: ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының мүлкі, қаржы салымдары, материалдық-өндірістік қорлар, ақша және негізгі құралдар көрсетілген. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарындағы бухгалтерлік есептің басты мақсаты – кәсіпорынның даму үрдісін анықтау үшін экономикалық ақпаратты талдау, түсіндіру және пайдалану, нұсқаны таңдау және басқару шешімдерін қабылдау болып табылады. Басқарудың мынадай деңгейлерінде пайдаланылатын есептік ақпарат қаралады: ішкі шаруашылық (өндірістік бөлімшелерде – бастапқы және жиынтық есеп деректері), жалпы шаруашылық (жалпы шаруашылық бойынша – есептілікті қоса алғанда, ағымдағы бухгалтерлік есеп деректері) және ауыл шаруашылығы өндірісін басқарудың сыртқы деңгейінде (негізінен тоқсандық және жылдық бухгалтерлік есеп пайдаланылады). Ақпараттық есептеуден басқа, бухгалтерлік есеп бақылау функциясын орындайды, оның мәні ұйымдық жоспарды орындау иллюстрациясына және шаруашылықтың әрбір саласының рентабельділігін бағалауға, сондай-ақ ресурстарды ұтымсыз пайдаландың, тиімсіз жұмыстың алдын алуға және демек, кәсіпорын қаражатын сақтауға негізделеді..

Keywords: agricultural production, accounting, grain, livestock population, live weight, offspring, milk, melioration, costs, cost price.

Ключевые слова: сельскохозяйственное производство, учет, зерно, поголовье животных, живая масса, приплод, молоко, мелиорация, затраты, себестоимость.

Түйінді сөздер: ауыл шаруашылығы өндірісі, есепке алу, астық, мал басы, тірі салмағы,

төл, сүт, мелиорация, шығындар, өзіндік құн.

Introduction. Agriculture is the most important component of the agro-industrial complex. The main source of information about the economic activities of agricultural enterprises are the data contained in accounting records. Accounting in agriculture is designed to provide the necessary information about the course of production processes, to help ensure the safety of property, increase profitability, increase efficiency and improve the quality of work. All of the above can be reduced to two functions assigned to accounting: information and control. Agriculture as a branch of the economy is characterized by a number of features that are basically determined by the action of natural factors.

Material and research methods. The developments were carried out using a descriptive method, comparative analysis and generalization. The sources of the study were scientific articles on the problems of formation and accounting of the cost of agricultural products. The use of scientifically based farming systems allows not only to prevent a decrease in land fertility, but, on the contrary, to significantly increase it. The specificity of land lies in the fact that it is both an object (at the first stages of the production process) and a means of labor. In connection with the enormous role of land as a means of production, it is necessary to organize in a timely and complete manner the accounting of the costs of its cultivation, fertilization, liming, melioration and other measures to increase its productive return. It is also necessary to exclude the occurrence of soil erosion and other undesirable phenomena, to conduct a constant search for ways to improve the efficiency of the production of cultivated crops and work. The main means of production in agriculture is land, the features of which cause specific forms of concentration and specialization of agricultural production. There is a growing need to apply science-based farming systems to improve soil fertility. Living organisms – plants and animals – are used as means of production in agriculture. In this regard, in the development of the industry, the action of economic and biological laws is intertwined, the period of production does not coincide with the working period, the means of production and labor are used seasonally.

Results and discussion. Inter-farm enterprises of various types have significant features in the nature of their activities. All this is also taken into account in the chart of accounts. At inter-farm enterprises for the production of industrial products, accounts characteristic of industrial enterprises are used. This also applies to agro-industrial enterprises and associations, where industrial production is quite highly represented [1].

Agriculture, as a branch of the economy, is characterized by a number of features that are basically determined by the action of natural factors.

The specificity of agricultural accounting lies in the connection of the production process with wildlife, land and living organisms – animals and plants, which are the objects of labor. A significant part of the production cycle consists in targeted impact on living organisms – growing them up to certain condition, the acquisition of their useful properties necessary for a person, qualities. Due to the interruptions caused by natural climatic conditions, the production cycle in agriculture is much longer than in other industries.

Thus, the production of cattle meat takes several years, the cultivation of fruit plantations takes many years, the production of crop products lasts for a year [2].

Agricultural production is spatially dispersed and is carried out over large areas. Mostly mobile agricultural machinery is used here. This feature affects the organization of production units and requires accounting for costs and income not only by crops and animal species, but also by independent self-supporting units (departments, farms, workshops, brigades, etc.).

In agricultural production, there is a noticeable gap between the time of production and the working period: the production process in most industries goes beyond the calendar year. Therefore, in accounting, expenses are distinguished by production cycles that do not coincide with the calendar year: the costs of past years for the current year's harvest; current year for the harvest of future years; for rearing young animals and fattening animals, etc.

Agricultural enterprises themselves reproduce in kind part of the means of production. For example, farm-raised animals are used as productive and working livestock (means of production). Part of the production is used for further reproduction (seeds, feed, planting material).

The biological features of agricultural production are related to the fact that several types of products are obtained simultaneously from one crop or animal species. In this regard, in accounting

there is a need for an appropriate delineation of costs and calculation of the cost of output of various products. Cost accounting in the main branches of agricultural production is carried out not according to the objects of calculation (grain, milk, offspring), but according to the objects of accounting (spring wheat, sheep breeding, etc.). The costs between different types of products are distributed according to established coefficients, in proportion to its assessment or in other ways.

Due to the influence of natural and climatic factors, especially in crop production, the impact of seasonality remains, when the main work is carried out during the sowing and harvesting periods. Accounting, reflecting seasonality in work and costs, is itself subject to the influence of these factors: during periods of basic agricultural work and harvesting, the volume of accounting work increases, and during the period of seasonal decline in work and costs, it decreases.

Primary registration of the volume of output (when it is received) is also a specific feature in accounting. In agriculture, there is no direct functional relationship between the volume of production costs and output.

Accounting at an agricultural enterprise is organized in accordance with the International Financial Reporting Standards and the Law of the Republic of Kazakhstan "On Accounting and Financial Reporting" [3].

- Subsection 2500 "Biological assets" is designed to account for biological assets associated with agricultural activities [4]. This subsection includes the following groups of accounts: 2510 "Plants", 2520 "Animals".

- Subsection 6200 "Other income" is intended for the accounting of other income. Includes account 6270 – "Income from changes in the fair value of biological assets", which reflects transactions related to the receipt of income from changes in the fair value of biological assets.

- Subsection 7400 Miscellaneous expenses is provided for other non-operating expenses that arise independently of the ordinary course of business. Includes account 7460 – Expenses from changes in the fair value of biological assets, which records expenses from changes in the fair value of biological assets.

Agricultural products obtained from the main production (crop and livestock), partly remain for production needs, like feed and seeds, partly intended for sale – the commercial part of agricultural products, partly – the offspring remains for rearing [6].

The commercial part of finished products in agricultural enterprises is accounted for on account 1320 "Finished products", for which the following sub-accounts will have to be opened:

- "Finished products of crop production";
- "Finished livestock products";
- "Finished products of industrial production" [7].

During the year, finished products are accounted for and released into consumption at accounting (planned) prices. When posting products, account 1320 "Finished products" is debited (sub-accounts 1,2,3) and account 8100 "Main production" is credited (sub-accounts 1 "Crop production", 2 "Livestock", 3 "Industrial production").

At the end of the year, after the calculation of the actual cost of production, its accounting cost is brought to the actual cost by debiting the accounts:

- 1320 "Finished products" (in terms of product balances in the warehouse);
- 8100 "Main production" (in terms of products used for production); – 7000 "Cost of sold finished products (works, services)";
- 1340 "Work in progress" (in terms of the increased weight of animals in growing and fattening);
- 8310 "Auxiliary production" (in terms of products spent on feeding draft animals) from the credit of account 8100 "Main production" (sub-accounts 1,2,3) of calculation differences (+, -).

The offspring of animals, their increased weight, as well as adult cattle put on fattening, should be accounted for on account 1340 "Work in progress", for which it is proposed to open two sub-accounts: "Work in progress"; "Animals in cultivation and fattening".

The offspring of animals and adult cattle for fattening in agricultural production is the base for the reproduction and formation of the main herd and working cattle, as well as the base for the reproduction of the country's meat balance. Therefore, the offspring of animals and adult fattening cattle are considered work in progress. Analytical records of animals should be kept by species and

sex and age groups of animals, in heads, in live weight, where necessary, and according to fatness [8].

Учет доходов от основной деятельности ведется на счете 6010 «Доход от реализации готовой продукции (работ, услуг)», к которому открываются следующие субсчета:

- «Доход от реализации продукции растениеводства»;
- «Доход от реализации продукции животноводства»;
- «Доход от реализации продукции промышленного производства»;
- «Доход от реализации работ и услуг».

Expenses for the sale of finished products, works and services are recorded on account 7010 “Cost of finished products (works, services) sold”, to which the following sub-accounts should be opened:

- "Cost of sold crop products";
- "Cost of sold livestock products";
- "Cost of sold industrial products";
- Cost of Works and Services Sold.

To account for production costs, accounts 8110 "Main production", 8310 "Auxiliary production" are used.

The following sub-accounts must be opened for account 8110 “Main production”: “Crop production”; "Livestock"; "Industrial production".

To account 8310 "Auxiliary production" open sub-accounts for the types of auxiliary production [9]. Accounting for overhead (overhead) expenses is kept on account 8410 "Overhead", to which the following sub-accounts are opened:

- "Overhead costs of the main production";
- “Overhead costs of auxiliary production”;
- "Overhead costs of industrial production";
- “Overhead costs for construction carried out by the household” (with a large volume of construction production).

In peasant (individual) farms for which land is the main means of production or whose activities are related to the use of land for the production of agricultural products, as well as processing agricultural products, a system of simplified taxation and accounting can be chosen (at the discretion of the economic entity).

Conclusions

1. These differences to some extent determine the specificity of agricultural accounting, its differences from accounting in other sectors of the national economy.

2. Agriculture is one of the most important branches of material production: the cultivation of crops and the breeding of animals to obtain agricultural and livestock products.

3. Agricultural production produces food for the population, raw materials for many industries (food, feed, textile, pharmaceutical, perfumery, etc.), the correct organization of accounting for the cost of agricultural products ensures the rational use of material and labor resources.

4. The specificity of agricultural accounting lies in the fact that the production process is associated with wildlife, land and living organisms – animals and plants, acting as objects of labor. Thus, this gives reason to believe that agricultural accounting is an integral part of the unified accounting in the sectors of the economy of the Republic of Kazakhstan.

REFERENCES:

1. Glushkov-i-e-kiseleva-t-v-bukhgalterskij-uchet-na-selskokhozyajstvennykh-predpriyatiyakh-m-knorus-2015-s-220-356.
2. Kabylova-n-osobennosti-organizacii-bukhgalterskogo-ucheta-v-selskokhozyajstvennykh-organizaciyakh-bukhgalter-i-nalogi-2015-10-s-187-195.
3. Bukhgalterskom-uchete-i-finansovoj-otchetnosti-ukaz-prezidenta-respubliki-kazakhstan-imeyushchij-silu-zakona-ot-28-02-2007-goda-234-111-oficialnaya-gazeta-2017-12-marta-s-5-8.
4. Nalogovyy-kodeks-rk-o-nalogakh-i-drugikh-obyazatelnykh-platezhakh-v-byudzheth-ot-01-01-2008g-s-

izmeneniyami-i-dopolneniyami-po-sostoyaniyu-na-01-01-2019g-url-https-online-zakon-kz-document-doc-id-33745225-p-os-2-247-data-obrashcheniya-19-04-2019.

5. Rastorgueva-g-n-bukhgalterskij-uchet-v-selskokhozyajstvennykh-organizaciyakh-bukhgalterskij-uchet-v-selskokhozyajstvennykh-organizaciyakh-m-academia-2013-425-s.

6. Stefanova-s-n-tkachenko-i-yu-bukhgalterskij-uchet-na-selskokhozyajstvennykh-i-pererabatyvayushchikh-predpriyatyakh-m-feniks-2018-224-s.

7. Sholpanbaeva-k-zh-apysheva-a-a-belousova-l-i-finansovyy-uchet-1-ustkamenogorsk-berel-2017-138s.

8. Kabylova-n-k-abajkhan-sh-orazalinov-e-bukhgalter-osnovy-bukhgalterskogo-ucheta-uchebnik-izd-4-e-astana-foliant-2014-264-s.

9. Proskurina-v-p-bukhgalterskie-provodki-izd-6-e-almaty-lem-2016-276-s-

БУДУЩЕЕ СЕГОДНЯ: ЦИФРОВЫЕ АКТИВЫ

Токмейлова Зарина

КазНУ имени аль-Фараби,

Высшая Школа Экономики и Бизнеса,

Специальность: Финансы, студентка 4-го курса

Научный руководитель: Н.Ш. Сырлыбаева,
кандидат экономических наук, и. о. доцента

Аннотация. Развитие финансового сектора позволяет ускорить процессы глобализации, сделать транзакции быстрее, эффективнее и безопаснее. Одним из наиболее современных рычагов развития финансового сектора в сфере инноваций являются цифровые активы. Цифровые активы постепенно отвоевывают нишу на финансовом рынке и набирают обороты в цифровой среде. Последствия коронавирусной инфекции по сей день являются обсуждаемой темой глобальных масштабов, а что касается мировой финансовой системы, то она неоднократно продемонстрировала собственное несовершенство, поэтому вполне уместно рассмотреть криптовалюты как их возможный стабилизатор. При этом на сегодняшний день единого мнения по вопросам безопасности криптовалюты нет, как сообщают источники. Для одних, цифровые активы действительно изменят лицо мировых финансов в целом. Для других, он носит спекулятивный характер, волатильность которого не более, чем «русская рулетка». Но для тех и других, цифровые активы – есть риск. Научная новизна работы заключается в решении вопроса риска использования криптовалюты в стабилизации мировой финансовой системы. Вопрос в том, каким образом какую инфраструктуру цифровой безопасности мы для этого используем.

Ключевые слова: цифровые активы, космическая биржа, транзакции, безопасность, технология блокчейн.

Введение. Современные реалии трактуют внедрение все новых технологий, блокчейн не исключение, все больше стран присоединяются к гонке за цифровыми активами, запуская пилотные проекты, связанные с этой технологией. Многие страны уже используют цифровые активы для оптимизации различных процессов и интеграции услуг в сферах государственного и публичного сектора, включая финансы и ИТ. Касательно участников казахстанского рынка, то в Jysan Bank отметили, что регулирование криптовалют находятся в зачаточном состоянии и основной вопрос развития данной сферы в ее безопасности, в риске использования криптовалют в финансировании терроризма и отмывании нелегальных доходов. Представители других финансовых институтов не меньше заинтересованы в данной сфере, но, как и другие не готовы работать с необеспеченными цифровыми активами.

В настоящее время в Казахстане проводится работа по обеспечению сверхбезопасных транзакций по обмену криптовалют.

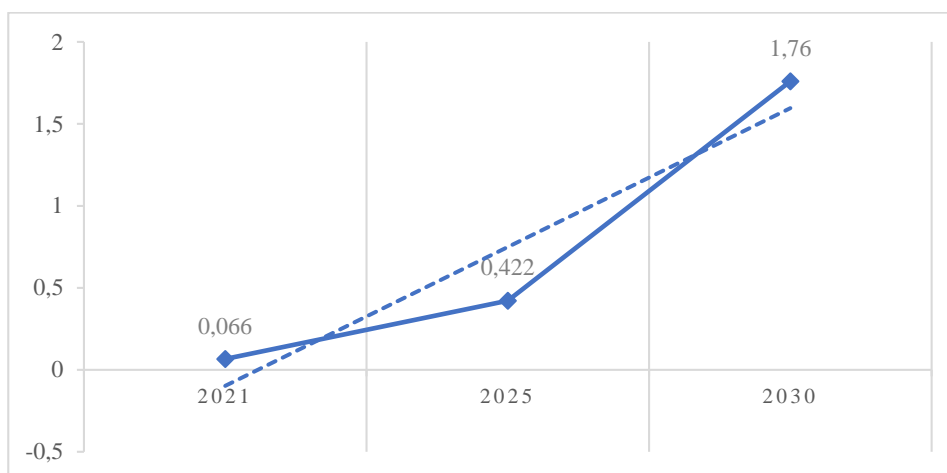
Экспериментальная часть. В первую очередь рассмотрим тенденцию развития технологий цифровых активов, эффективность их использования в Казахстане и основные перспективы развития.

Оценить текущее состояние и перспективы развития рынка криптовалют нам помогут участники открытого опроса источника Coindex. По результатам опроса 42% положительно

оценивают состояние рынка биткоинов (в свою очередь, на 8% больше в сравнении с предыдущим кварталом), 58% всех опрошенных полагают, что цифровые активы – это «пузырь». Около 72% полагают, что майнинг биткоина слишком централизован, причем более половины уверены, что ситуация будет ухудшаться, лишь малая часть считают биткоин цифровой альтернативой доллара. При этом больше половины респондентов считают, что цифровые активы – это не более, чем баловство.

Далее наглядно рассмотрим влияние технологии блокчейн на мировую экономику в разрезе 10 лет.

Диаграмма 1 – Влияние блокчейн на глобальную экономику в разрезе 10 лет

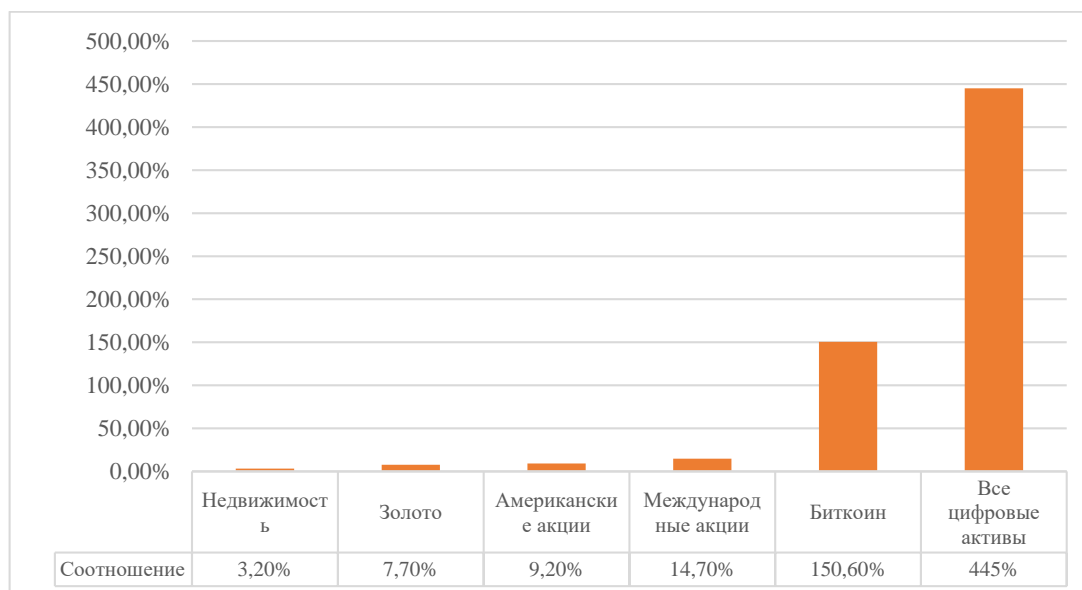

Примечание: составлено автором на основе прогнозов

В целом наблюдается положительный интерес и восходящая тенденция использования цифровых активов в глобальной экономике в течении прогнозируемого периода. Большинство экспертов убеждены, что в разгар катаклизмов, мировых кризисов и упадка банковской системы технология криптовалюты останется децентрализованной, соответственно надежной.

Касательно общего состояния рынка цифровых активов, то по доходности цифровые активы во много раз превосходят традиционные. Ниже приведена сравнительная сводка данных доходности цифровых и традиционных активов с начала 2019 года.

Диаграмма 2 – Доходность цифровых и традиционных активов с начала 2019 года

Примечание – составлено автором на основе данных

Место золотых слитков и монет под подушкой все чаще занимают биткоины в цифровых кошельках. Интересный факт, в поисковом сервисе Google запрос «купить биткоины» уже давно опережает по популярности запрос «купить золото».

Интерес к биткоину начинает сказываться на роли золота как хранилища ценности, этому способствует его ограниченное предложение. Некоторые считают, что такое предложение наделяет цифровые активы антиинфляционными характеристиками.

Филип Ньюман, специалист по продажам монет из драгоценных металлов и соучредитель исследовательской фирмы Metals Focus считает, что криптовалюта определенно повлияла на рынок.

«Все видят, что биткоин стремительно дорожает. Никто не ожидает подобного от золота» – прокомментировал Филип.

Интерес к криптовалютам постепенно проникает в общество. В прошлом месяце Моррис опросил сотни руководителей компаний, собравшихся на ежегодную конференцию Лондонской ассоциации рынка драгоценных металлов. 1 из 10 заявил, что после ядерной войны предпочел бы остаться с биткоином, нежели с золотом.

Цель проекта Free State — переселение около 20 тыс. либертарианцев в штат Нью-Гемпшир и построение там свободного общества. Участники проекта также переключаются с драгоценных металлов на криптовалюты. Биткоин нравится им тем, что в отличие от обычных валют, он не был создан правительством. Президент проекта Мэтт Филипс говорит: «В отличие от золота, биткоин можно использовать различными способами, ведь драгоценный металл совсем не подходит для финансовых операций — он слишком тяжелый. Многие люди понятия не имеют, что делать с золотом, полученным в качестве оплаты, скажем, за чашечку кофе».[2]

Если раньше биткоин называли скорее цифровым золотом, то сейчас ситуация изменилась: он ассоциируется уже с цифровой валютой.

Диаграмма 3 – Сравнительная характеристика цифровых активов

Примечание: составлено автором на основе данных

Каким бы ни был конец света, Макэлрой из Канады верит в биткоин. Она пишет книгу под названием «Революция Сатоши» (Satoshi Revolution), вдохновленная человеком или группой людей, создавшей биткоин в 2009 году как ответ на финансовые потрясения, вызванные мировым кризисом. По ее словам, цифровая валюта сокращает зависимость общества от государства, которое пользуется своей монополией на эмиссию денег, чтобы доминировать в экономике. Биткоин же станет отличной защитой от возможной катастрофы.[2]

Проанализировав мировые тенденции развития цифровых активов, интересно рассмотреть позицию Казахстана в данном вопросе.

На сегодняшний день известны следующие проекты в нашей стране, где задействована технология блокчейн:

- Информационная система «НДС Blockchain», предназначенная для формирования децентрализованной базы данных, позволяющая мгновенно отслеживать цепочки финансовых транзакций налогоплательщиков и производить им гарантированный возврат НДС;

- InvestOnline – продукт (мобильное приложение) Национального банка РК, посредством которого граждане Республики Казахстан смогут инвестировать средства в ценные бумаги в онлайн режиме;

- Государственный реестр лекарственных средств и медицинских изделий, содержащий полную информацию по всем зарегистрированным в Республике Казахстан отечественным и зарубежным лекарственным средствам, и медицинским изделиям, разрешенным к медицинскому применению и реализации на территории РК;

- Единый реестр административных производств, предназначенный для создания единой базы административных производств, онлайн оформление протоколов и оплаты штрафов на месте. В этом проекте автоматизирован весь процесс административного производства, начиная от возбуждения дела и заканчивая исполнением постановления о наложении административного взыскания;

- Государственный электронный реестр держателей зерновых расписок, представляющий собой совокупность сведений о зерновых расписках и их держателях. Реестр обеспечивает идентификацию держателей зерновых расписок на определенный момент времени, регистрацию сделок с зерновыми расписками; фиксирует характер зарегистрированных ограничений на обращение зерновых расписок или осуществление прав по ним; содержит иные сведения. [3]

С учетом того, что общая оценка всех криптовалют в мире уже превышает планку 2 млрд. долларов, очевидно, что потенциал цифровых активов в будущем будет только расти. Отсюда возникает вопрос цифровой безопасности.

Именно Казахстан стал тем рычагом создания первой в мире космической биржи для сверхбезопасных транзакций по обмену криптовалют. Основанная казахстанцами биржа, которая носит название Biteeu, намерена стать самой безопасной биржей в мире благодаря сотрудничеству с блокчейн-платформой SpaceChain.

Ранее Biteeu первой из криптовалютных бирж мира получила сертификат ISO 27001, который подтверждает соответствие лучшим мировым практикам в области системы управления информационной безопасностью.[4]

В свою очередь данное заявление неоднократно подтверждает стремление биржи обеспечить пользователей цифровой сверхбезопасностью с помощью передовых технологий.

Как заявляется, с помощью инновационной технологии «космического узла» пользователи Biteeu, в том числе из стран СНГ, смогут авторизовать транзакции Bitcoin через кошелек с мультиподписью в космосе.

Инновации отечественного рынка подразумевают не только расширение инфраструктуры цифрового видения, а также привлечение местных специалистов в данную область. Такие действия формируют спрос кадрового потенциала страны, расширение казахстанской космической индустрии, выведение ее на международный уровень.

«Организация транзакций Biteeu с мультиподписью из космоса отражает наши постоянные усилия по обеспечению высочайшего уровня защиты данных для наших пользователей и повышению стандартов безопасности на рынке криптовалют», — сказал Талгат Досанов, соучредитель и генеральный директор Biteeu. «Мы находимся в авангарде этих финансовых инноваций и с нетерпением ждем возможности предоставить нашим пользователям в Казахстане и за его пределами более безопасную и надежную платформу, доступ к которой можно получить практически из любой точки мира». [4]

После запуска инновационной системы кибербезопасности цифровых активов решение использования криптовалют как безрисковый регулятор всей финансовой системы вполне допустимо.

Заключение. На данный момент интерес к виртуальным валютам стремительно растет. Очевидно, что этот тренд будет только наращивать обороты и в ближайшем будущем мы увидим его широкое применение не только на базе регулятора рынка, но и во всех сферах жизни, начиная от покупок в магазинах и заканчивая оплатой труда.

Мы верим, что сегодня для Казахстана наступает новая эра освоения космоса и использование космических разработок для бизнес-инноваций.

Тем самым, мы не только обеспечим расширение индустрии космического потенциала страны, но также сможем интегрировать в нее отечественных студентов и национальные центры развития Казахстана.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Аналитика – Почему биткоин переживает даже апокалипсис – [Электронный ресурс]. – URL: <https://ru.ihodl.com/> (по состоянию на 28.11.2021).
2. Технологии – Biteeu: первая космическая биржа цифровой валюты – [Электронный ресурс]. – URL: <https://ru.bitcoinethereumnews.com/>
3. Ожидаемые изменения в законодательстве Республики Казахстан, связанные с внедрением технологии блокчейн – [Электронный ресурс]. – URL: <https://online.zakon.kz/> (дата обращения: 18.02.2021).
4. Материал при поддержке Biteeu – [Электронный ресурс]. – URL: официальный сайт <https://esquire.kz/biteeu/>
5. Видеовыпуск «Персоны Капитала» – Шухрат Ибрагимов запускает «золотую» криптовалюту – [Электронный ресурс]. – URL: <https://kapital.kz/>

БЛОКЧЕЙН КАК ОСНОВА ДЕЦЕНТРАЛИЗОВАННЫХ ФИНАНСОВ

Ильяшев Ержан Хатяттулаулы
Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
Высшей Школы Экономики и Бизнеса,
Специальность «Финансы», магистрант 2го курса

Научный руководитель: Сапарова Гульнара Тельмановна
кандидат экономических наук, и.о. доцента

Аннотация. Повсеместное развитие финансового сектора привело к колоссальным изменениям в сфере финансовых технологий. В статье рассматривается новая форма инвестирования блокчейн-проектов, а также революционная децентрализованная, автономная система обмена цифровыми ценностями под названием блокчейн (blockchain), которая получила огромную популярность в цифровой среде. Основная сфера блокчейн – финансовый сектор, в частности, криптовалюта, но в нашей статье мы рассмотрим, как данная технология используется в децентрализованных финансах (DeFi). Научная новизна работы заключается в том, что была проанализирована новая ступень в сфере применения блокчейна, а также новых путей инвестирования. В ходе исследования рассматриваются текущие тенденции развития децентрализованных финансов, а также их преимущества и возможности влияния на финансовую систему. При этом особое внимание уделяется основным сферам применения блокчейна. Подробно разобраны их преимущества. Также были рассмотрены различия между служебными токенами и токенами безопасности. Разобраны аспекты финансового рынка, на которые могут сильно повлиять децентрализованные финансы. В результате исследования был раскрыт масштаб влияния технологии блокчейн на децентрализованные финансы, а также определены ключевые сферы развития данной технологии.

Ключевые слова: блокчейн, децентрализованные финансы, централизованные финансы, токены

Введение.

Что такое децентрализованные финансы (DeFi)?

Криптовалюты сегодня превратились в индустрию с оборотом в триллион долларов, вызвав волну мировых финансовых потрясений.

В основе криптовалют лежит замечательная история инноваций, которая восходит к 1980-м годам с достижениями в области криптографии. С тех пор ряд событий сформировал криптопространство; первая криптовалюта, биткойн, была самой известной. Несмотря на его впечатляющий рост за последние 12 лет, финансовые услуги для Биткойна появлялись очень медленно — в основном из-за присущего ему отсутствия стабильности и принятия. Основные учреждения не будут принимать биткойн-кредит из-за значительной волатильности цен — это делает биткойн плохим активом для точного планирования любых инвестиций.

В криптопространстве все быстро меняется, и децентрализованные финансы (DeFi) — это современная тенденция — несомненно, это захватывающее пространство. [1]

Экспериментальная часть.

Объяснение децентрализованных финансов (DeFi)

Сокращение от децентрализованных финансов, DeFi — это общий термин для множества приложений и проектов в публичном пространстве блокчейнов, направленных на разрушение традиционного финансового мира. Вдохновленный технологией блокчейна, DeFi называют финансовыми приложениями, построенными на технологиях блокчейна, обычно с использованием смарт-контрактов. Смарт-контракты — это автоматически исполняемые соглашения, для исполнения которых не нужны посредники, и доступ к которым может получить любой, у кого есть подключение к Интернету.

DeFi состоит из приложений и одноранговых протоколов, разработанных в децентрализованных сетях блокчейнов, которые не требуют прав доступа для легкого кредитования, заимствования или торговли финансовыми инструментами. Большинство приложений DeFi сегодня создаются с использованием сети Ethereum, но появляется множество альтернативных общедоступных сетей, которые обеспечивают превосходную скорость, масштабируемость, безопасность и более низкие затраты. [1]

Таблица 1. Различие Децентрализованных финансов (DeFi) и Традиционных централизованных финансовых систем (CeFi)

Критерий	DeFi	CeFi
Эмиссия средств платежа	Генерирование новых монет (токенов), которые затем попадают в оборот и используются всеми пользователями системы	Государство/Центральные банки
Средство платежа	Криптовалюты и токены	Государственная валюта
Ответственность за финансирование	Децентрализованные платформы, которые контролируются пользователями	Банки второго уровня
Обмен активов	Децентрализованные биржи, которые не хранят данные пользователей и не требуют документацию	Биржи и брокеры
Инструменты инвестирования	Токены	Акции, облигации и другие инструменты банков второго уровня и фондовых бирж

Примечание: Составлено автором на основе информации [2]

Разница между централизованной (CeFi) и децентрализованной финансовыми системами заключается в том, как их пользователи достигают своих целей. В CeFi

пользователи полагаются на людей, стоящих за бизнесом, и на регулирующие нормы законодательства. В случае с DeFi пользователи полностью полагаются на технологии, программный код и алгоритмы шифрования.

Почему смарт-контракты?

Большинство смарт-контрактов предлагают языки программирования Turing Complete, которые позволяют нескольким сторонам взаимодействовать друг с другом без необходимости в централизованном посреднике. Способность блокчейна извлекать выгоду из смарт-контрактов сделала их идеальной платформой для создания финансовых приложений.

Зарождение DeFi

Первоначально люди обменивались товарами и услугами. Но по мере развития человечества развивалась и экономика: мы изобрели валюту, чтобы упростить обмен товарами и услугами. Впоследствии монеты помогли ввести инновации и повысили уровень экономики. Однако за прогресс приходится платить.

Исторически так сложилось, что центральные власти выпускали валюты, поддерживающие нашу экономику, что в итоге дало им больше власти, поскольку им стало доверять все больше людей. Однако время от времени доверие подрывается, что заставляет людей сомневаться в способности централизованных властей распоряжаться этими деньгами. DeFi был разработан на основе идеи создания финансовой системы, открытой для всех и сводящей к минимуму необходимость доверять центральному органу и полагаться на него.

Утверждается, что DeFi начался в 2009 году с запуском Биткойн, который был первыми цифровыми деньгами p2p, построенными поверх сети блокчейн. Через Биткойн идея перехода к традиционному финансовому миру с использованием блокчейнов стала важным следующим шагом в децентрализации устаревших финансовых систем. Запуск Ethereum и, в частности, смарт-контрактов в 2015 году сделал все это возможным. Сеть Ethereum — это блокчейн 2-го поколения, который впервые максимально использовал потенциал этой технологии в финансовой индустрии. Он призвал предприятия и предприятия создавать и развертывать проекты, формирующие экосистему DeFi.

DeFi предоставил множество возможностей для создания прозрачной и надежной финансовой системы, которую не контролирует ни одна организация. Но поворотный момент для финансовых приложений начался в 2017 году, когда проекты упростили больше функций в дополнение к простому переводу денег.

Проблемы в рамках централизованных финансов

Финансовые рынки могут рождать великие идеи и способствовать процветанию общества. Тем не менее, власть на этих рынках централизована. Когда люди инвестируют в текущую финансовую систему, они уступают свои активы посредникам, таким как банки и финансовые учреждения, — это сохраняет риск и контроль в центре этих систем.

Исторически мы видели, как банкиры и учреждения не видели рисков на рынке, как это было во время финансового кризиса 2008 года. Несомненно, когда центральные власти контролируют деньги, риск накапливается в центре и подвергает опасности систему в целом.

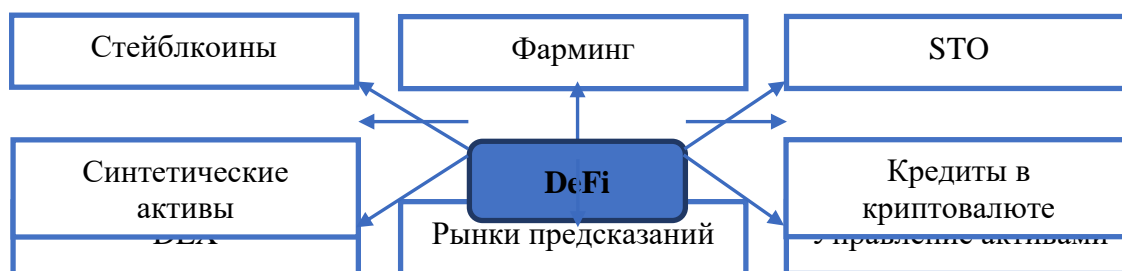
Биткойн и ранние криптовалюты, которые изначально были разработаны, чтобы дать людям полный контроль над своими активами, были децентрализованы только тогда, когда дело доходило до выпуска и хранения. Предоставление доступа к более широкому набору финансовых инструментов оставалось сложной задачей вплоть до появления смарт-контрактов, которые позволили использовать DeFi.

Протоколы DeFi и как они работают

DeFi превратился в полноценную экосистему работающих приложений и протоколов, которые приносят пользу миллионам пользователей. Активы на сумму более 30 миллиардов долларов в настоящее время заблокированы в экосистемах DeFi, что делает его одним из самых быстрорастущих сегментов в публичном пространстве блокчейнов.

В общем смысле экосистема DeFi выглядит следующим образом:

Схема 1. Экосистема DeFi

Примечание: Составлено автором на основе информации [2]

Рассмотрим одни из самых популярных вариантов использования и протоколов DeFi, доступных сегодня на рынке:

1. Кредитование и заимствование DeFi

DeFi дал финансам новое направление, позволив кредитовать и брать займы. Децентрализованное кредитование, широко известное как «Открытые финансы», предлагало держателям криптовалют возможности кредитования для получения годовой доходности. Децентрализованное заимствование позволяло физическим лицам занимать деньги под определенную процентную ставку. Целью кредитования и заимствования является предоставление вариантов использования финансовых услуг при удовлетворении потребностей криптовалютного сообщества.

Лучшая платформа для кредитования и заимствования DeFi: Compound Finance

Компания Compound Finance, запущенная в 2018 году, является детищем Робера Лешнера. Проект представляет собой кредитный протокол, разработанный на блокчейне Ethereum, который позволяет пользователям получать проценты, ссужая активы или занимая под залог. Протокол Compound делает это возможным, создавая ликвидность для криптовалют за счет процентных ставок, устанавливаемых с использованием компьютерных алгоритмов.

Как работает компаунд?

Пользователи Compound зарабатывают проценты, внося криптовалюты. Вот список криптовалют, которые могут быть депонированы по протоколу, а также ожидаемая годовая процентная доходность (APY). Как только криптовалюты появятся на платформе Compound, пользователи смогут использовать их в качестве залога для кредитов.

Составной токен: \$COMP

\$COMP, управляющий токен для протокола Compound, — это токен, используемый его держателями для предложения и реализации изменений разработки в протоколе Compound. Изменения включают:

- Выбор цифровых активов для поддержки.
- Добавление изменений в способ распределения токенов \$COMP.
- Адаптация коэффициентов обеспечения к платформе.

2. Децентрализованные биржи

Децентрализованные биржи (DEX) являются одной из основных функций DeFi с максимальным заблокированным капиталом по сравнению с другими протоколами DeFi. DEX позволяют пользователям обменивать токены на другие активы без централизованного посредника или хранителя. Традиционные биржи (централизованные биржи) предлагают аналогичные варианты, но предлагаемые инвестиции зависят от воли и затрат этой биржи. Дополнительные затраты на каждую транзакцию — еще один негативный аспект CEX, который решает DEX.

Лучшая децентрализованная биржа: Uniswap

UniSwap, основанная в 2018 году Хейденом Адамсом, является крупнейшей автоматизированной биржей токенов по объему торгов, развернутой на блокчейне Ethereum. Проект был запущен после получения грантов от нескольких предприятий, включая Ethereum Foundation. UniSwap автоматизировал транзакции между криптовалютами с помощью смарт-контрактов.

Как работает Uniswap

Сегодня UniSwap предлагает три функции: обмен токенами, добавление ликвидности и удаление ликвидности.

а) Обмен токенов

Пользователи должны создать учетную запись на Metamask, чтобы использовать эту услугу.

После создания учетной записи Metamask пользователи могут выбирать токены, которыми они владеют, для обмена на другой тип криптовалюты.

б) Добавление ликвидности

Чтобы обеспечить ликвидность, пользователи вносят эквивалентную стоимость токенов в связанный с токеном контракт обмена.

Когда у вас есть токены для ликвидности, вы можете добавить их в «пул» в интерфейсе UniSwap.

Пользователи, предоставляющие ликвидность на UniSwap, получают комиссионные за обмен, рассчитываемые в зависимости от стоимости токенов, предлагаемых для ликвидности.

с) Удаление ликвидности

Вы можете удалить ликвидность на UniSwap, просто выбрав опцию «Удалить ликвидность» в раскрывающемся меню.

Токен UniSwap: \$UNI

\$UNI — это токен управления UniSwap, что означает, что держатели токенов имеют право голоса в развитии протокола и казначействе. Токен был запущен в сентябре 2020 года и был вручен всем, кто использовал Uniswap.

3. Токены безопасности (STO)

Токенизация безопасности – это процесс материализации владения ценными бумагами посредством выпуска «токена», зарегистрированного в инфраструктуре технологии распределенного реестра (DLT). Следовательно, токенизированная ценная бумага может быть акцией, облигацией или инвестиционным фондом. Он также может представлять собой секьюритизированную часть реального актива (например, произведения искусства).

Инфраструктура DLT, используемая для выпуска токенов, может, в зависимости от законодательства и выбора эмитента, быть либо «первичным реестром» для ценных бумаг, либо представлением в форме токенов в первую очередь, которые выпущены в другой инфраструктуре вне блокчейна.

2018 год стал первым годом предложения токенов безопасности (STO – **Security Token Offerings**), и многие думают, что к 2030 году токенизированные ценные бумаги станут основным методом выпуска.

Чтобы понять токены безопасности, важно понимать ценные бумаги. Что касается ценных бумаг, необходимо соблюдать соответствующие законы и постановления для каждой юрисдикции, в которой выпущены активы, и в каждой юрисдикции ценные бумаги будут распределяться. Как и следовало ожидать, точно такой же процесс необходим при выпуске токенов безопасности в цепочке блоков.

Чтобы точно определить, что такое токены безопасности, давайте определим то, чем они не являются, – служебные токены. ICO (**Initial coin offering** «первичное предложение [размещение] монет») – это способ сбора средств для распределенной сети. Компания или фонд выпускает токены, которые могут быть использованы участниками для выкупа услуги, которую предлагает организация. Например, если эмитентом токена является компания, запускающая децентрализованную платформу каршеринга, может быть представлен каждый километр пути с токеном. Токены – это способ обмена ценностями между участниками сети, представляющий единицу обслуживания. Таким образом, они называются служебными токенами.

Однако, если основной целью токена является увеличение денежной стоимости для его держателя, это инвестиция и, следовательно, будет считаться ценной бумагой в большинстве юрисдикций.

Очевидно, что, если эмитенту необходимо собрать средства для финансирования компании в форме долга или капитала, или если управляющий активами хочет выпустить

инвестиционный фонд, токен представляющий эти финансовые инструменты, не будут служебными токенами, они будут представлять ценные бумаги и поэтому называются токенами ценных бумаг.

Ключевое отличие здесь состоит в том, что служебные токены представляют собой право использовать заранее определенный товар или услугу. Токены безопасности представляют собой право на будущие финансовые потоки, возникающие в результате основной деятельности эмитента токена. [3]

4. Стейкинг

Некоторые блокчейны основаны на доказательстве работы (PoW), например Биткойн, а некоторые другие основаны на доказательстве доли (PoS). Стейкинг — это тип деятельности, в котором вы получаете вознаграждение, блокируя свои активы в сети на основе PoS в обмен на обеспечение безопасности и подтверждение транзакций в сети блокчейн.

5. Не взаимозаменяемый токен (NFT)

NFT — это новое явление в криптопространстве, которое имеет множество применений, таких как идентификация, искусство (цифровая собственность), игры, предметы коллекционирования, спорт, средства массовой информации и развлечения, недвижимость и т. д.

6. Беспроигрышные игры и лотереи:

Игры и лотереи — еще одна привлекательная услуга, являющаяся частью пространства DeFi. Так называемые «беспроигрышные» лотереи кажутся безрисковыми. В этом типе лотереи участники возвращают свои деньги, а один счастливый участник получает всю прибыль, накопленную в общем банке, и все эти процессы выполняются без посредников, просто с использованием смарт-контрактов в пространстве DeFi. [4]

Плюсы DeFi

Многообещающие аспекты, связанные с обсуждением DeFi, указывают на эффективное наблюдение за преимуществами и недостатками DeFi. Движение DeFi направлено на предоставление различных преимуществ клиентам и инвесторам. Некоторые из заметных преимуществ DeFi включают устранение посредников наряду с централизованным контролем.

Кроме того, он будет направлен на повышение доступности финансовых рынков для институциональных инвесторов. В то же время DeFi также будет работать над созданием новых инвестиционных возможностей, которые могут вывести концепцию на новый уровень. Для достижения преимуществ решения DeFi в значительной степени полагаются на фундаментальные черты, связанные с технологией блокчейна.

1. Неконтролируемость

Первым и главным фактором, который определяет идентичность децентрализованных финансов, является термин «децентрализованные». Плюсы и минусы децентрализованных финансов во многом зависят от определяющего характера концепции. Децентрализация является одним из основных принципов блокчейна и помогает уменьшить потребность в зависимости от корпораций.

Кроме того, децентрализованные финансы также снимают давление зависимости от учреждений в отношении надзора, хранения данных, серверного пространства и других факторов. Сети блокчейнов успешно реализуют все эти аспекты, гарантируя, что конкретные истории транзакций могут быть легко распространены среди всех участников.

Подход децентрализации весьма полезен для демократизации банковского дела и финансов. DeFi может обеспечить простой и эффективный доступ к финансовым услугам для каждого человека. Обсуждение плюсов и минусов DeFi также покажет, что большинство решений DeFi работают на Ethereum. Эфириум является вторым по величине протоколом блокчейна, и его природа без разрешений гарантирует, что он очень децентрализован по своей природе.

2. Неизменность

Эффективное использование криптографии вместе с алгоритмами консенсуса, такими как доказательство выполнения работы, помогло блокчейну достичь фактической

неизменности. Таким образом, преимущества и недостатки децентрализованных финансов позволили реализовать истинные преимущества неизменности в финансах.

С помощью неизменности практически невозможно манипулировать какой-либо записью в сети блокчейн. В дополнение к функциям децентрализации неизменность предлагает многообещающую гарантию безопасности. Интересно, что функции неизменности блокчейна обеспечивают целостность решений DeFi при проведении финансовых транзакций.

3. Прозрачность

Хотя неизменность является важным требованием к среде DeFi для обеспечения гарантии безопасности, прозрачность также является одним из заметных дополнений среди профессионалов DeFi. Децентрализация, очевидно, влечет за собой лучшую прозрачность, а распределенный реестр содержит информацию обо всех действиях в сети блокчейна.

Криптографические принципы блокчейна также обеспечивают документирование информации только после проверки подлинности. Преимущества и недостатки DeFi демонстрируют, как клиенты могут извлечь выгоду из прозрачности приложений DeFi.

Минусы децентрализованных финансов

Многие из известных дискуссий о децентрализованных финансах в настоящее время сосредоточены в основном на преимуществах DeFi. Однако важно получить нейтральное представление о плюсах и минусах DeFi для эффективной оценки его потенциала. На самом деле, большинство проблем и рисков, связанных с проектом DeFi, в первую очередь связаны с технологиями, с которыми они связаны. Проблемы с блокчейном, как правило, подпитывают недостатки DeFi. Вот некоторые из критических неудач, с которыми вы можете столкнуться при внедрении DeFi.

1. Масштабируемость

Проекты DeFi, несомненно, подходят для обеспечения финансовой доступности для более широких слоев населения. Однако проекты DeFi сталкиваются с огромными трудностями в масштабируемости хост-блокчейна с разных точек зрения. Во-первых, транзакции DeFi требуют невероятно длительных периодов времени для подтверждения.

В то же время транзакции по протоколам DeFi могут стать очень дорогими в период перегрузки. Например, Ethereum может продемонстрировать возможности обработки почти 13 транзакций в секунду при полной загрузке Ethereum. Напротив, централизованные аналоги DeFi могут обрабатывать тысячи транзакций за соответствующий период.

2. Неопределенность

Проблемы неопределенности также отражаются на преимуществах и недостатках децентрализованных финансов. В случае нестабильности в блокчейне, на котором размещен проект DeFi, проект может автоматически унаследовать нестабильность от хост-блокчейна. На данный момент блокчейн Ethereum претерпевает различные изменения. Например, ошибки, допущенные при переходе от консенсуса PoW к новой системе PoS Eth 2.0, могут привести к рискам.

3. Опасения по поводу ликвидности

Ликвидность также, несомненно, является критическим фактором в проектах на основе DeFi и протоколах блокчейна. По состоянию на октябрь 2020 года общая стоимость, заблокированная в проектах DeFi, составляет более 12,5 миллиардов долларов. Поэтому понятно, что рынок DeFi не такой большой, как традиционные финансовые системы. Таким образом, может быть трудно доверять сектору, в котором не так много, как в обычном финансовом секторе.

Заключение. Мы наблюдаем качественный скачок в новых возможностях функциональных возможностей денег благодаря инновациям технологий распределенного реестра. Впервые в истории глобальная финансовая система для населения всего мира формируется этим самым населением. Каждый может принять участие в управлении протоколами DeFi и занять место за столом, где активно создается мир децентрализованных финансов.

Пространство DeFi постепенно догоняет традиционную финансовую систему, и, несмотря на некоторые препятствия, которые неизбежны при работе на переднем крае

инноваций, мир децентрализованных финансов находится на пути к процветанию. Со временем трудно предсказать, как будет формироваться это пространство, когда возможность создавать финансовые услуги станет демократичной. Однако в точке, где DeFi и финтех сопоставляются и сливаются, у нас будет переломный момент, когда зарождающиеся финансовые технологии станут лишь частью новой финансовой системы. Тот, который реализует мечту о том, чтобы быть быстрым, безопасным, доступным и эгалитарным.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Децентрализованные финансы – [Электронный ресурс]. – URL: <https://hedera.com/learning/what-is-decentralized-finance?> (дата обращения: 12.03.2022);
2. Децентрализованные финансы (DeFi) – [Электронный ресурс]. – URL: <https://secretmag.ru/enciklopediya/chto-takoe-mobilizacionnaya-ekonomika-obyasnyаем-prostyimi-slovami.htm> (дата обращения: 12.03.2022);
3. Токены безопасности – [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.securities.io/security-tokens-vs-tokenized-securities-thought-leaders/> (дата обращения: 12.03.2022);
4. Advantages and disadvantages of DeFi – [Электронный ресурс]. – URL: <https://trustwallet.com/blog/advantages-disadvantages-of-defi> (дата обращения: 12.03.2022);
5. Pros and Cons of Decentralized Finance (DeFi) – [Электронный ресурс]. – URL: <https://101blockchains.com/pros-and-cons-of-decentralized-finance/> (дата обращения: 12.03.2022).

ФИНАНСОВЫЕ РЕСУРСЫ ОРГАНИЗАЦИИ, ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Давлатов А. Ш
КазНУ ,ВШЭиБ,
Финансы , магистрант 1го курса

Научный руководитель: к.э.н., доцент Омарова А.К.

Аннотация.

В статье рассматривается понятие «финансовый ресурс» предприятия и эффективные методы и способы управления финансовыми ресурсами организации на основе принципов системности и комплексности. В статье описаны источники формирования и использования финансовых ресурсов предприятий и причины формирования и использования финансовых ресурсов предприятий в сложившейся ситуации. Изучены основные характеристики и методы определения финансовых ресурсов.

Ключевые слова: финансы предприятий, финансовая стратегия, финансовые ресурсы, структура финансовых ресурсов, нераспределённая прибыль, оборотные средства и другие.

Введение. В 2020 г. мир столкнулся с пандемией COVID-19. Пандемия сильно повлияла не только на здоровье человека, но и на экономику всех стран, в том числе экономику Казахстана. Каким образом должны управляться финансы в этой ситуации – это вопросы, которые требуют решения не только от каждого предприятия, но и от отраслей экономики в целом. Сегодня пандемия еще не уменьшилась. Она с каждым днем имеет тенденцию к широкому распространению, поэтому ее влияние на отраслей экономики в целом, а также на предприятия в частности существует. Не только предприятия, но и государство принимают меры по максимальному повышению эффективности формирования и использования финансовых ресурсов для преодоления этого кризиса.

Экспериментальная часть. Начнем с основ: финансовые ресурсы – это денежные средства, имеющиеся в распоряжении предприятия и предназначенные для осуществления текущих затрат и затрат по расширенному воспроизводству, для выполнения финансовых обязательств и экономического стимулирования работающих. Финансовые ресурсы направляются также на содержание и развитие объектов непроектируемой сферы, потребление, накопление, в специальные резервные фонды и др.

Финансовые ресурсы организации – это часть денежных средств в форме доходов и

внешних поступлений, предназначенных для выполнения финансовых обязательств и осуществления затрат по обеспечению расширенного воспроизводства. Все финансовые ресурсы фирмы как внутренние, так и внешние в зависимости от времени, в течение которого они находятся в распоряжении фирмы, делятся на краткосрочные (до одного года) и долгосрочные (свыше одного года). Это деление достаточно условно, а масштаб временных интервалов зависит от финансового законодательства конкретной страны, правил ведения финансовой отчетности, национальных традиций.

В реальной жизни в денежной форме капитал фирмы продолжительное время оставаться не может, поскольку он должен зарабатывать новые доходы. Пребывая в денежной форме в виде остатков денежных средств в кассе фирмы либо на ее расчетном счете в банке они не приносят доходов фирме или почти не приносят. Превращение капитала из денежной формы в производительную называется финансированием. Принято различать две формы финансирования: внешнее и внутреннее. Такое деление обусловлено жесткой связью между формами финансовых ресурсов и капитала фирмы с процессом финансирования.

Разработка финансовой стратегии – это круг финансового планирования. Как составная часть общей стратегии экономического развития, она должна согласовываться с целями и направлениями последней.

Главная цель финансовой деятельности сводится к одной стратегической задаче – увеличению активов предприятия. Для этого оно должно постоянно поддерживать платежеспособность и рентабельность, а также оптимальную структуру актива и пассива баланса. Для обеспечения финансовой устойчивости предприятие должно обладать гибкой структурой капитала, уметь организовать его движение таким образом, чтобы обеспечить постоянное превышение доходов над расходами с целью сохранения платежеспособности и создания условий для производства.

Таким образом, устойчивое финансовое положение формируется всей экономической деятельностью предприятия, а его уровень свидетельствует о качестве управления и, в частности, финансового управления.

Являясь частью общей стратегии экономического развития предприятия, финансовая стратегия носит по отношению к ней подчиненный характер и должна быть согласована с ее целями и направлениями. Вместе с тем финансовая стратегия сама оказывает существенное влияние на формирование общей стратегии экономического развития предприятия.

Это связано с тем, что основная цель общей стратегии – обеспечение высоких темпов экономического развития и повышение конкурентной позиции предприятия связано с тенденциями развития соответствующего товарного рынка (потребительского или факторов производства).

Первоначальное формирование финансовых ресурсов происходит в момент учреждения субъекта бизнеса, когда образуется уставный фонд. Его источниками: взносы частных лиц, отраслевые финансовые ресурсы (при сохранении отраслевых структур), долгосрочный кредит, бюджетные средства. Использование финансовых ресурсов предприятия должно строиться таким образом, чтобы предприятие было в состоянии осуществлять производственную деятельность,

- выполнять свои обязательства перед партнерами по бизнесу;
- своевременно осуществлять платежи в бюджет и внебюджетные фонды;
- возвращать в полном объеме и в установленные сроки заемные финансовые ресурсы;
- осуществлять возобновление и расширение своей деятельности.

В результате реализации всех компонентов финансовой стратегии предприятия (рис.1) разрабатывается долгосрочный финансовый план, который рассматривается в качестве синтезирующего документа, балансирующего все функциональные стратегии, крупные программы и обеспечивающего достижение выработанных ранее стратегических целей развития предприятия.

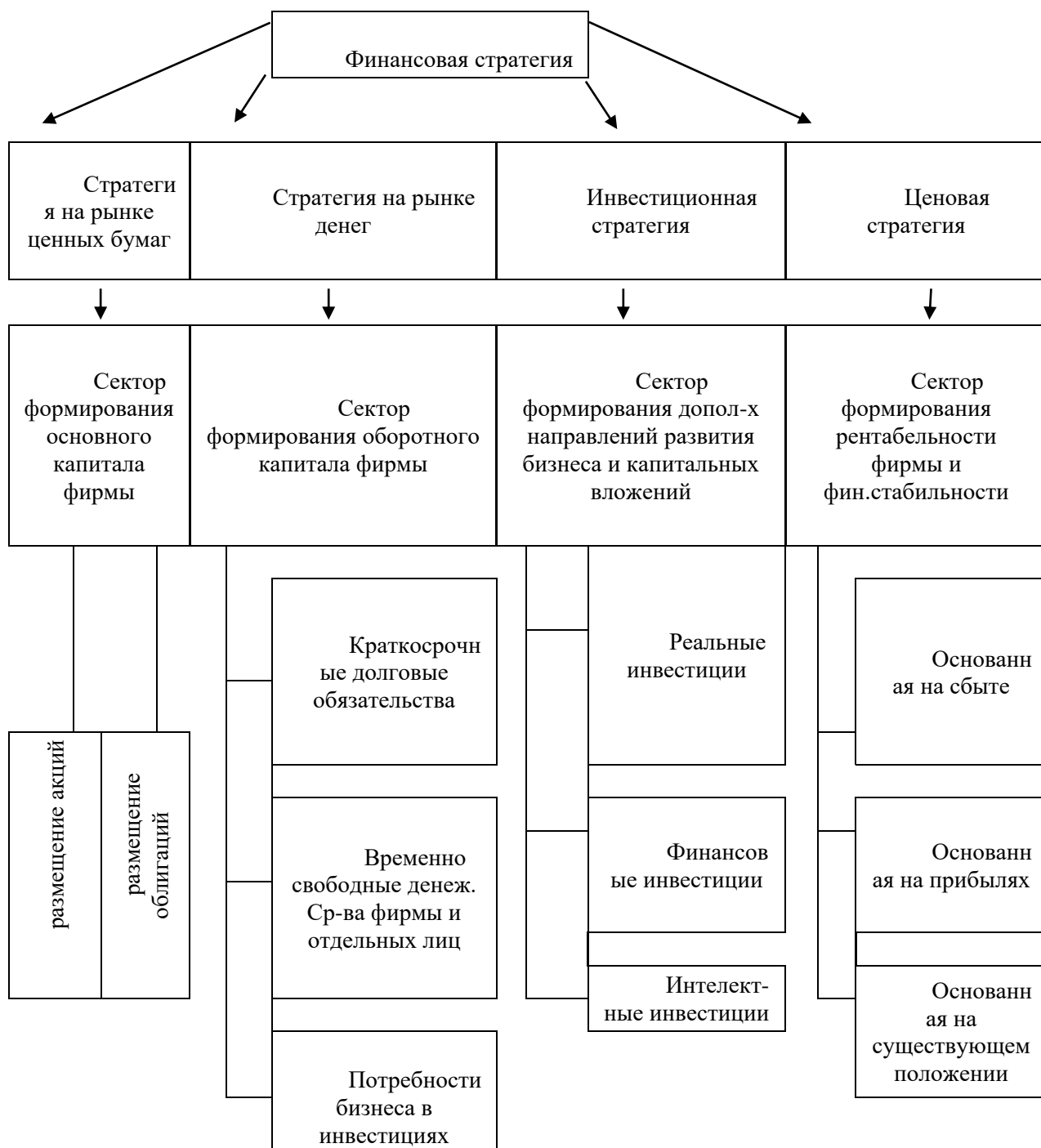

Рисунок 1. Компоненты финансовой стратегии предприятия.

Финансовая стратегия включает в себя методы и практику формирования финансовых ресурсов, их планирование и обеспечение финансовой стойкости предприятия. Всесторонне учитывая финансовые возможности предприятий, объективно оценивая характер внешних и внутренних факторов, финансовая стратегия обеспечивает соответствие финансово-экономических возможностей предприятия условиям, сложившимся на рынке. Финансовая стратегия предусматривает определение долгосрочных целей финансовой деятельности и выбор наиболее эффективных способов их достижения. Цели финансовой стратегии должны подчиняться общей стратегии экономического развития и направляться на максимизацию прибыли и рыночной стоимости предприятия. Финансовая стратегия тесно связана со стратегией развития компании: при отсутствии последней разработать финансовую стратегию практически невозможно.

Результаты и обсуждения.

Главной стратегической целью финансов является обеспечение предприятия необходимыми и достаточными финансовыми ресурсами.

Финансовая стратегия предприятия в соответствии с главной стратегической целью обеспечивает:

1) формирование финансовых ресурсов и централизованное стратегическое руководство ими;

2) выявление решающих направлений и сосредоточение на их выполнении усилий, маневренности в использовании резервов финансовым руководством предприятия;

3) ранжирование и поэтапное достижение задач;

4) соответствие финансовых действий экономическому состоянию и материальным возможностям предприятия;

5) объективный учет финансово-экономической обстановки и реального финансового положения предприятия в году, квартале, месяце;

6) создание и подготовку стратегических резервов;

7) учет экономических и финансовых возможностей самого предприятия и его конкурентов;

8) определение главной угрозы со стороны конкурентов, мобилизацию сил на ее устранение и умелый выбор направлений финансовых действий;

9) маневрирование и борьбу за инициативу для достижения решающего превосходства над конкурентами.

Основная цель бухгалтерской (финансовой) отчетности при проведении анализа финансово-хозяйственной деятельности организации является достоверное и полное представление информации о финансовом положении предприятия и о его изменениях.

Основными факторами признания финансовой отчетности пользователями как источника для проведения финансового анализа являются:

- полнота;

- существенность;

- уместность;

- понятность;

- своевременность;

- правдивость;

- применимость для целей прогнозирования;

- осмотрительность

1) Полнота. Финансовая отчетность должна давать полную картину финансового состояния организации, ее результатов и любых изменений, связанных с ее финансовым положением. Полнота гарантируется единством годовых отчетов и связанной с ними дополнительной информации.

2) Существенность. Финансовая отчетность должна представлять важные показатели, поскольку их раскрытие влияет на экономические решения потенциальных пользователей этой информации. Существенность финансовой отчетности определяется сочетанием качественных и количественных факторов.

3) Уместность. Информация, представленная в финансовой отчетности, должна способствовать оценке прошлых, настоящих и будущих событий и принятию решений пользователями этой информации. Актуальность информации, содержащейся в бухгалтерской отчетности, для анализа финансово-хозяйственной деятельности определяется характером и особенностями деятельности организации.

4) Понятность. Ясность информации в финансовой отчетности должна заключаться в четком представлении информации о финансовом состоянии и деятельности организации.

5) Своевременность. Своевременность годовой отчетности заключается в ее подготовке и предоставлении информации потенциальным пользователям в установленные законом сроки.

6) Правдивость. Достоверность финансовой отчетности заключается в точном указании процедур проверки и бухгалтерского учета, позволяющих правильно понять цель

предоставленной информации. Достоверность отчетности подразумевает отсутствие существенных ошибок и неточностей в финансовой отчетности. Достоверность бухгалтерской информации основывается на документальных подтверждениях, т.е. на основании аудиторского заключения, подтверждающего достоверность и достоверность сведений, содержащихся в отчетности.

7) Применимость для целей прогнозирования. Применимость отчетов для целей прогнозирования означает, что информация, содержащаяся в финансовых отчетах, служит точным ориентиром при принятии управленческих решений. При этом понятно, что отчетные показатели при анализе должны в полной мере отражать все негативные стороны деятельности организации и существенные факторы, негативно влияющие на финансовое положение предприятия, для определения управленческих решений и разработки стратегии его финансового положения.

8) Осмотрительность. Бухгалтерская осмотрительность относится к введению определенной степени осторожности при формировании профессиональных суждений в условиях неопределенности, чтобы активы и доходы не были завышены, а обязательства и расходы занижены.

Эти факторы следует учитывать при предоставлении информации о годовой истории. Соблюдение всех этих требований обеспечивает доступ к информации как основному источнику финансовой оценки. Он помогает выявить и выявить негативные факторы, негативно влияющие на финансовое положение и результаты деятельности компании. Кроме того, те, кто понимает эти термины, воспринимаются потребителями как основной источник управления денежными средствами. Благодаря четкому пониманию отчета результаты аудита дают полную и достоверную картину финансового положения компании и помогают принимать управленческие решения по улучшению финансового положения компании.

Заключение.

Для предприятия любой формы собственности и любых масштабов хозяйственной деятельности существенно управление хозяйственной деятельностью, определение стратегии, а так же планирование. Но так как единой для всех предприятий стратегии не существует и поэтому каждое предприятие, желающее выжить в жестких условиях рынка, вырабатывает свою собственную стратегию на основе анализа внешней среды, собственного потенциала, основываясь на целях и миссии организации.

Вышеизложенное исследование позволило сделать следующие выводы:

- Выработка стратегии организации – не самоцель стратегического управления. Эта сложная и трудоемкая работа приобретает смысл, только в том случае, если стратегия в дальнейшем успешно реализуется. Для того чтобы контролировать процесс реализации стратегии и быть уверенными в достижении поставленных целей, руководители организации вынуждены разрабатывать планы, программы, проекты и бюджеты, мотивировать процесс, т. е. управлять им. Стратегическое управление предусматривает не только тщательную проработку всех его направлений, что само собой становится очевидным, но обязательное участие в его разработке менеджеров всех уровней управления.

- Процесс формирования стратегии включает в себя три этапа: формирование общей стратегии фирмы; формирование конкурентной стратегии; определение функциональных стратегий фирмы.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Плиско Т.Н «Стратегический менеджмент»
2. Р. И. Акмаева. «Стратегическое планирование и стратегический менеджмент».
3. «Корпоративное управление» глава 4, Учебное пособие/ под. Ред. В.Г. Антонова 2006г.
4. В.Д.Мельников, «Основы финансов»/ Алматы , 2007г.
5. Нурсейтов Э.О. руководителю предприятия о контроле за бухгалтерским учетом. А., 2001.
6. Тайгашинова К.Т. Мусабеков Д.Д. Вопросы совершенствования теории бухгалтерского учета в современных условиях. А., 2006.
7. Кеулимжаев К.К и др. «Финансовый учет» Алматы, 2003 г.

ЭКОНОМИКАНЫ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА БАСҚАРУ ЕСЕПТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ КЕЗЕҢДЕРІ

Беккулиева Асель Жеткергеновна
эл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Экономика және бизнес жоғары мектебі,
«Есеп және аудит» мамандығы, 2 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: Низамдинова А.К.
экономика ғылымдарының кандидаты, доцент

Аннотация. Мақалада кәсіпорындағы басқару есебін ұйымдастыруға әсер ететін цифрлық экономиканың негізгі сипаттамалары көрсетілген. Тұжырымдама беріліп, басқарушылық есеп берудің мазмұны талданады, басқарушылық есеп беруде қамтылған ақпаратқа қойылатын талаптар қарастырылып, басқарушылық есеп беру түрлерінің классификациялары келтірілген. Компьютерлік технологиялардың дамуы жағдайында туындайтын оны қалыптастырудың негізгі проблемалары анықталды: басқарушылық есеп берудің мақсаты мен рөлін дұрыс түсінбеу, ұйымның қаржылық құрылымын құру рөлін жете бағаламау, ішкі есеп берудің заңнамалық нысандарының болмауы. , басқару есебін автоматтандыру бағдарламалық құралын таңдау. Осы мәселелерді шешу бойынша ықтимал ұсыныстар ұсынылып, экономиканы цифрландыру жағдайында басқару есептілігін құрастыру кезеңдері әзірленді.

Түйін сөздер: басқарушылық есеп, басқарушылық есеп беру, басқарушылық есептің жіктелуі, басқару ақпаратын пайдаланушылар, басқару ақпаратына қойылатын талаптар, басқарушылық есеп беру кезеңдері, басқарушылық есеп беру мәселелері, басқарушылық есеп беруді автоматтандыру

Кіріспе. ХХІ ғасырдың басы экономикалық қатынастардың жаңа кезеңі – цифрлық экономиканың қарқынды дамуымен сипатталады. Сондықтан цифрлық экономика арқылы біз компьютерлік технологияларды қолданумен сипатталатын нарықтық экономиканың қазіргі кезеңін түсінеміз. Оның келесі ерекше белгілері бар:

- цифрлық ортаның, яғни функциялар мен қызметтердің жиынтығы бар бағдарламалық-аппараттық кешеннің және ақпараттық инфрақұрылымның болуы;
- электрондық құрылғылар негізінде жасанды интеллект, робототехника және басқа да заманауи технологияларды пайдалану;
- өндірушілер мен тұтынушылардың тікелей өзара әрекеттесуі (онлайн сауда);
- жекелендірілген қызмет үлгілері (нақты клиентке бағытталған); [1]
- ақпараттың үлкен көлемінің болуы («Big Data») және оны өңдеу үшін жасанды интеллектті пайдалану.

Басқару есебінің негізгі міндеті – басқару шешімдерін қабылдау үшін ішкі пайдаланушыларды ақпаратпен қамтамасыз ету. Экономиканы цифрландыру жағдайында басқарушылық есептің шекарасы айтарлықтай кеңейіп келеді.

Егер бұрын ол бухгалтерлік есептің ішкі жүйесі болса және оның негізгі мақсаты шығындарды зерттеу және оларды азайтудың резервтерін табу болса, қазір ол кәсіпорынды басқарудың ақпараттық негізі мен аналитикалық ішкі жүйесіне айналуға, оның құралдары байытылды, тек қана тенденцияларды зерттеуге мүмкіндік туды. ішкі, сонымен қатар кәсіпорынның дамуына әсер ететін сыртқы факторлар.

Экономиканы цифрландыру жағдайында басқарушылық есеп ірі деректер қорын талдау мүмкіндігі бар маңызды шешімдер қабылдау механизміне айналуға. Нарықтық бәсеке жағдайында табысты қызмет ету үшін мүдделі пайдаланушылар үшін бухгалтерлік және аналитикалық ақпараттық жүйені қалыптастыруға негіз болатын, ұйым қызметінің бағыттарын жоспарлауға және болжауға мүмкіндік беретін дамыған технологиялық платформа қажет. басқарушылық шешім қабылдауды жеңілдету [2].

Негізгі бөлім. басқару есебінің мақсаты қамтамасыз ету болып табылады

негізделген басқару шешімдерін қабылдау үшін қажетті ақпаратпен кәсіпорынды басқару. Ол келесі талаптарға сай болуы керек:

1. Таргетинг (есеп берудегі ақпарат белгілі бір пайдаланушыға немесе пайдаланушылар тобына арналған).

2. Тиімділік (есепті уақытында тапсыру керек).

3. Жеткілікті (есепте барлық қажетті ақпарат көрсетілуі тиіс).

4. Пайдалылық (ақпарат бейтарап болуы және ықтимал қауіп аймақтарына назар аударуы керек).

5. Рентабельділік (басқару ақпаратын дайындауға кететін шығын оны пайдаланудың экономикалық нәтижесінен аспауы керек) [3].

Сонымен, басқарушылық есеп беру кәсіпорынның және оның бөлімшелерінің, сондай-ақ оның жекелеген бағыттарының жағдайы мен нәтижелері туралы әртүрлі есептерде көрініс табатын және тиімді басқару шешімдерін қабылдауға арналған құрылымдық ішкі ақпарат болып табылады.

Басқару есебін әртүрлі критерийлер бойынша түрлерге бөлуге болады. Классификация дереккөздер бойынша құрастырылған [4, 5].

Жоғарыда аталған жіктеу түрлерінен басқа, басқалары бар, мысалы, цифрлық экономиканың даму дәрежесі туралы есеп беру:

- цифрлық экономикаға дайындық кезеңінде ішкі есептілікті дайындау;

- пайдалану сатысында (бизнеске әсер ететін цифрлық емес факторларды пайдалану, цифрлық технологияларды пайдалану және т.б.);

- әсер ету сатысында (цифрлық трансформацияның қызметке әсер ету мүмкіндігімен).

Сондай-ақ ішкі есеп берудің түрлері ұсыну мақсаттары бойынша ақпаратты пайдаланушылар (акционерлер, меншік иелері, басшылар, қызметкерлер және т.б.) және қызмет ерекшеліктері бойынша (қызметтің операциялық-географиялық сегменттері, қолданылатын салық салу жүйелері, компаниялар тобында және т.б. бөлінеді).

Басқару есептерінің барлық түрлерінің мазмұны мен мәні ұйымның қызметіне оның жекелеген құрылымдық бөлімшелерінің немесе бағыттарының қызметін бағалау, бақылау, болжау және жоспарлау арқылы әсер етеді. Әдеби дереккөздерді талдау көптеген кәсіпорындардың басқару есеп беруінде берілген ақпараттың толықтығын қамтамасыз ете алмайтын бірқатар мәселелерді анықтайды (1-кесте):

1. Ұйым басшылығының басқару есеп беруінің мақсаты мен рөлін дұрыс түсінбеуі.

Бұл мәселені басқарудың қажетті сұраныстары бойынша ішкі есептіліктің анық және жылдам қалыптасуын қамтамасыз ететін басқарушылық есеп беруді қамтамасыз ету стандарттары мен ережелерін әзірлеу және енгізу арқылы шешуге болады. Ол үшін ұйымның стратегиясын талдап, мақсаттарын, қызмет бағыттарын, қолда бар ресурстарды анықтау қажет.

2. Ұйымның қаржылық құрылымын құру рөлін жете бағаламау.

Бұл мәселені шешу үшін кәсіпорынның қаржылық құрылымын талдау, бөлімшелер ішіндегі қарым-қатынастарды зерттеу және жауапкершілік орталықтарының мақсаттарының сәйкестігін қамтамасыз ету қажет [6].

3. Ұйымның ішкі есеп беруінің заңды түрде белгіленген нысандарының болмауы

Кесте 1. Басқару есептілігін қалыптастыру мәселелері және оларды шешу бағыттары

Қалыптастыру мәселелері	Шешу бағыттары
Экономиканы цифрландыру жағдайында басқарушылық есеп берудің мақсаты мен рөлін түсіну	Басқару есептілігін ұсыну стандарттары мен ережелерін әзірлеу және енгізу
Ұйымның қаржылық құрылымын құру рөлін жете бағаламау	Басқару есептілігін ұсыну стандарттары мен ережелерін әзірлеу және енгізу
Ішкі есеп берудің заңды түрде бекітілген	Кәсіпорында ішкі есеп беру нысандарын

нысандарының болмауы	әзірлеу
Басқару есебін автоматтандыру мәселесі	Басқару есебінің автоматтандырылған жұмысын қамтамасыз ету (басқару есебінің мәселелерін шешу үшін 1С бейімдеу)

Басқару есеп беруі реттеу жүйесінің болуын қамтамасыз етпейді және ұйымның ішкі пайдаланушыларының ақпараттық қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған ұйымның ішкі құжаттарымен ғана анықталады. Бұл жағдайда мынадай маңызды сұрақтар туындайды: есепті қалай жазу керек, алынған ақпаратты бұрмаламай дұрыс құрылымдау және т.б [7]. Мысалы, есептерді қызмет бағыттарына, жауапкершілік орталықтарына, құрылымдық бөлімшелерге байланысты әзірлеуге болады(2-кесте).

Ұйым есептерінің ішкі құрылымы мен мазмұны көрсеткіштердің қажетті жинақтау дәрежесіне байланысты дербес әзірленуі керек. Сондай-ақ ақпарат сапасын жақсартуға және есептерді неғұрлым ақпаратты және құрылымды етуге көмектесетін ХҚЕС стандарттарын пайдалануды ұсынады[8–9].

4. Басқару есебі мен есептілігін автоматтандырудың оңтайлы бағдарламалық құралдарын іздеу.

Басқару есебі процесінде бухгалтерлік есеп жүйесінен және басқа мәліметтер қорынан ақпарат қажет, сондықтан басқару есебін автоматтандырудың оңтайлы бағдарламалық құралын табу мәселесі туындайды. Ол бухгалтерлік және басқару есебінде активтер мен пассивтерді, кірістер мен шығыстарды бағалаудың әртүрлі тәсілдерінің нәтижесінде шиеленісе түседі. Басқару есептілігін автоматтандыру мәселесін шешу келесі бағыттар бойынша бір мезгілде іс-әрекеттермен жүзеге асырылуы ұсынылады: біріншіден, бөлімдердің басқару жоспарлары мен бюджеттерінің сәйкестігін тексеру; екіншіден, аналитикалық есеп анықтамаларының біртұтас құрылымы мен мазмұнын қамтамасыз ету; үшіншіден, бухгалтерлік есеп пен басқару есептілігін құрастыру үшін пайдаланылатын бастапқы деректердің бірыңғай дерекқорын ұйымдастыру арқылы басқарушылық есеп берудің сенімділігін қамтамасыз ету [10].

Әдетте, ішкі есеп беру Microsoft Excel бағдарламасының көмегімен құрастырылады, онда есеп беру үшін қажетті опциялар жиі болмайды. Басқару есебінің негізділігін арттыру үшін 1С бағдарламалық жасақтамасын пайдаланған жөн, оны қосымша бағдарлама мүмкіндіктерін алу және бағдарламалық жасақтамада қызметкерлерді оқыту арқылы ішкі есеп беруге бейімдеуге болады.

Кесте 2.

Басқарушылық есеп беру салаларындағы ұсынылатын ішкі есептердің атауы

Басқару есеп беру тобының атауы		Ішкі есептердің атауы
Кәсіпкерлік бағыты бойынша	Операциялық жағдай бойынша есептіліктер	Өнімдерді өндіру бойынша
		Өнімдерді сату бойынша
		Тауарлық-материалдық құндылықтарды сатып-алу бойынша
		Шикізат және құрамдас бөліктерінің қоры бойынша
		Дайын өнімнің қоры бойынша
		Аяқталмаған өндірістегі шығындар бойынша
		Ақша қорларының қозғалысы бойынша
	Инвестициялық жағдай бойынша есептіліктер	Дебиторлық қарыз бойынша
		Негізгі қорлардың қозғалысы бойынша
		Материалды емес активтердің қозғалысы бойынша
		Ұзақ мерзімді қаржылық салымдар

		бойынша
		Жоспарлы капиталды салымдар бойынша
		Инвестициялық жобалардың орындалуы бойынша
Кәсіпкерлік бағыты бойынша	Қаржылық жағдай бойынша есептіліктер	Қысқа мерзімді қаржылық салымдар бойынша
		Қарыз капиталына қызмет көрсетуді тарту туралы
		Меншікті капиталды тарту және оған қызмет көрсету туралы
		Қолма-қол ақшаны басқару туралы
Жауапкершілік орталықтары бойынша	Шығындар орталығы есептері	Цехтар, бөлімшелер бойынша сметалық есептердің орындалуы туралы және т.б.
		Шығындарды элемент бойынша немесе жол бойынша бөлу туралы
	Пайда орталығы есептері	Пайда мен шығын туралы
		Өндіріс шығындарын есепке алудың әртүрлі әдістерімен өзіндік құнның қалыптасуы туралы
	Инвестиция орталығы есептері	Күрделі салымдар мен инвестициялық жобаларға қаражатты пайдалану туралы
		Бизнес жоспар
	Сату орталығы есептері	Өнім топтары бойынша сату туралы
		Сатып алушылардың сатуы туралы
Арнаның сатылымы туралы		
Құрылымдық бөлімшелер бойынша	Өнімдерді (жұмыстарды, қызметтерді) өндіру туралы есептер	Өндірілген өнім, жартылай фабрикаттар, әр ауысым, жұмыс күні, ай бойынша орындалатын қызметтер туралы және т.б.
		Салық төлемдерін бөлу туралы
	Қаржылық бөлімнің есебі	Күрделі салымдарының балансының құрылымы мен құны туралы
	Заң бөлімінің есебі	Келіп түскен шағымдар мен талап арыздар туралы
	Сатып алу бөлімінің есебі	Сатып алуды жоспарлау туралы
		Логистикалық жоспардың орындалуы туралы

Жалпы проблемаларды және оларды шешу жолдарын талдау кәсіпорында басқарушылық есептілікті қалыптастыру кезеңдерін әзірлеуге мүмкіндік берді, ол ішкі есепті ұйымдастыру процесін жетілдіруге, деректердің сенімділігін, тиімділігін және тексерілуін арттыруға ықпал етеді және оларды қанағаттандыруға бағытталған. тиімді шешімдер қабылдау үшін ұйым басшылығының ақпараттық қажеттіліктері.

Ішкі есептер – бұл бизнестің өсу перспективалары мен табыстылығы туралы шешім қабылдауға, ұйымның бәсекеге қабілеттілігі мен тартымдылық деңгейін бағалауға, өнімнің оңтайлы номенклатурасын қалыптастыруға және т.б. мүмкіндік беретін пайдалы ақпарат.

Осылайша, кәсіпорында барлық қызмет түрлерін шолуға, басқару есебін автоматтандыруға, ақпараттық жүйе мен пайдаланушылардың өзара әрекеттесуін реттеуге, басшылық қабылдайтын шешімдердің тиімділігі мен сапасын айтарлықтай арттыруға және тікелей әсер етуге мүмкіндік беретін басқарушылық есеп беру нысандарын әзірлеу экономиканы цифрландыру жағдайында ұйымның тиімді және тұрақты жұмысы туралы.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Кешелова А. В., Буданов В. Г. Введение в «Цифровую» экономику. – М.: ВНИИ Геосистем, 2017. – С. 28.
2. Демина И. Д. Бухгалтерский управленческий учет. – Саратов: Вузовское образование, 2016. – С. 232.
3. Зелинская М. В. Управленческий учет. – Краснодар : Саратов: Южный институт менеджмента; Ай Пи Эр Медиа, 2017. – С. 118.
4. Костюкова Е. И., Бобрышев А. Н., Ельчанинова О. В. Бухгалтерский управленческий учет. – Ставрополь: Ставропольский государственный аграрный университет, 2016. – С. 224.
5. Котова К. Ю., Пашенко Т. В. Структура и содержание интегрированной отчетности банков как индикатора их устойчивого развития // Международный бухгалтерский учет. – 2019. – № 1(451). – С. 98–120.
6. Курс по бухгалтерскому управленческому учету. – Новосибирск: Сибирское университетское издательство; Норматика, 2016. – 118 с.
7. Иванеева Е. В., Губина О. В. Проблемы формирования управленческой отчетности // Экономические и гуманитарные науки. – 2009. – № 3 (209). – С. 163–168.
8. Демина И. Д., Вахрушина М. А., Безруков Д. А. Современные концепции управленческого учета и контроллинга. – Саратов: Ай Пи Эр Медиа, 2018. – С. 207.
9. Международный стандарт финансовой отчетности (IAS) 8 «Учетная политика, изменения в бухгалтерских оценках и ошибки».
10. Международный стандарт финансовой отчетности (IAS) 1 «Представление финансовой отчетности».

ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ЖАҢҒЫРТУДА КРИПТОВАЛЮТА МЕН КРИПТОҚАЛАЛАРДЫҢ МӘНІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ

Серикбаева Жания Әбдірахманқызы

Абай атындағы ҚАЗҰПУ, экономика факультеті
қаржы, 3 курс

Ғылыми жетекші: Сапарбаева Айгүль Максұтовна,
экономика магистрі, аға оқытушы

Қазақстанда адами капитал проблемасы мемлекет қабылдайтын стратегиялық бағдарламалар мен құжаттарда қойылған міндеттерді іске асыруға байланысты алдыңғы қатарлы мәселеге айналып отыр. Әңгіме халықтың әлемдік дамудың қазіргі кезеңінде туындайтын міндеттерді шешу қабілеті туралы болып отыр. Соңғы онжылдықта қазақстандықтардың өмірінде болған өзгерістер жастардың әртүрлі топтарына, әсіресе олардың құндылықтарына, бағдарларына және мінез-құлық пен бейімделу стратегиясына үлкен әсер етті. Нарықтық экономиканың қалыптасуы, кеңестік құндылық конструкцияларының бұзылуы, ұлттық сана-сезімнің қайта түлеуі мен нығаюы кезеңінде қалыптасуы қажет болған жастардың жаңа ойлары мен қадамдары ХХІ ғасырдың кейінгі онжылдықтарындағы Қазақстанның бейнесін Елеулі шамада айқындайтыны анық. Инновация, біздің түсінігімізде, өндіріс жүйесінің бастапқы құрылымындағы өзгеріс, яғни ребилдинг(rebuilding) бұл оның сапалы жаңа күйінің пайда болуына әкеледі. Сондықтан болашақта инновация – бұл кәсіпорынның (мекеменің), біздің жағдайда мемлекеттің жүйе ретіндегі жұмысындағы мақсатты өзгеріс деп болжауға келісеміз.

Қазіргі уақытта жас ұрпақтың алдында инновациялық бизнес технологияларды шетел тәжірибесінен өткен, оңтайлы жоғары дәрежеде нәтиже көрсеткендерін Қазақстан экономикасына тиімді пайдалана білу мәселесі тұр. Инновациялардың экономикалық сипаттамасының негізін қалаушы Й. Шумпетер алғаш рет инновацияның бес түрін анықтады:

1. жаңа техниканы немесе өндірістің және / немесе өткізудің жаңа технологияларын пайдалану;
2. жаңа қасиеттері бар жаңа өнімдерді енгізу;
3. жаңа шикізатты пайдалану;
4. кәсіпорынды басқару және өндірісті ұйымдастырудағы өзгерістер;
5. жаңа нарықтардың пайда болуы.

Бұл тұрғыда Қазақстан экономикасына енгізуге болатын инновация ретінде криптовалюталық төлем жүйелері мен криптоқалалардың мүмкіншіліктері туралы зерттеп қарайық.

Криптовалюта-бұл тек онлайн режимінде пайдалануға болатын сандық ақша. Криптовалюта құны мемлекетке тәуелді емес, өйткені олардың айналымы реттелмейді. Қазақстанда заңды төлем құралы мемлекет эмитенті болып табылатын теңге болып табылады және ақшалай міндеттемелер тек ұлттық валютада көрсетіледі. Криптовалюталардың көпшілігінде шығарылымның жоғарғы шегі бар (жаңа монеталарды шығару). Яғни, монеталардың белгілі бір санына қол жеткізгеннен кейін қаражаттың одан әрі айналымына тек валютаның бағасының өсуіне байланысты қол жеткізіледі. Бұл криптовалютаны қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді пайда табу үшін биржада сауда жасау арқылы, сондай-ақ жасырын, жылдам және тікелей транзакциялар жасау арқылы тауарларды интернетте сатып алу үшін пайдаланатын әлеуетті инвесторлар жауап береді.

Бірақ, криптовалюталарды төлем құралы ретінде пайдалану қазақстандық заңнамаға қайшы келеді. Қазақстанда заңды төлем құралы мемлекет эмитенті болып табылатын теңге болып табылады және ақшалай міндеттемелер тек ұлттық валютада көрсетілуі мүмкін. Тиісінше, біздің еліміздің қолданыстағы заңнамасының контексіндегі криптовалюта ақша/валюта, қаржы құралы ретінде қарастырылмайды және пайдаланылмайды. Ал егерде біз, криптовалютаны экономикаға енгізу үшін инновациялық технология ретінде пайдалана алу үшін, және Қазақстан экономикасында инвесторлық қызметті дамытуды жүзеге асыра аламыз. Сонымен қатар әлемнің даму жолындағы елдер қатарында экономика даму бағытынан бірге қадам басады.

Өнімнің (инновацияның) біз қарастырған салада криптовалютаның өмірлік циклі қажеттіліктердің (сұраныстың) сандық өзгерістерін көрсетеді және бес кезеңнен тұрады:

1. өнімді енгізу;
2. өсіп келе жатқан қажеттілікке сәйкес өндірістің өсуі;
3. өнімнің жетілуі;
4. қажеттіліктерді қанықтыру;
5. талаптарды арттыру немесе басқа инновацияларды енгізу әсерінен қажеттілікті азайту.

Қазақстанда криптовалютамен жұмыс істеудің ерекшелігі неде? Бүгінгі таңда бүкіл әлемде 200-ден астам криптовалюта биржалары бар, оларда 1000-нан астам криптовалюта түрлері жүзеге асырылады. Ай сайын дерлік жаңа криптовалюта пайда болады, бұл, әрине, әлемдік экономикаға әсер етеді. Бүгінгі таңда ең танымал криптовалюта -Bitcoin, Litecoin, Ethereum, Ripple. Қазіргі уақытта көптеген елдерде криптовалютаны құқықтық реттеу жоқ, осыған байланысты бұл объект, шын мәнінде, оларда "еркін жүзудегі" актив болып табылады. Басқа елдерде криптовалюта толығымен немесе ішінара тыйым салынады. Сонымен, Қытайда жақында криптовалютаға тыйым салынды, өйткені криптовалюта нақты құнмен қамтамасыз етілмеген, олардың бағаларын басқару оңай, ал сауда келісімшарттары Қытай заңнамасымен қорғалмайды.

Соңғы уақытқа дейін Қазақстанда криптовалюта реттелмеген еді. Алайда, 2020 жылғы 25 маусымдағы "ҚР кейбір заңнамалық актілеріне цифрлық технологияларды реттеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" ҚР Заңының қабылдануымен жағдай айтарлықтай өзгерді. Бүгінгі таңда криптовалюта мүлікке жатады және "сандық актив" терминімен анықталады, ол қаржы құралы болып табылмайтын криптография мен компьютерлік есептеулерді қолдана отырып, электронды-сандық нысанда жасалған мүлік, сондай-ақ мүліктік құқықтарды куәландыратын электрондық-сандық нысан ретінде түсініледі.

Криптовалютаның түрлері:

- Bitcoin-бірінші құрылған криптовалюта, сондықтан ол бөлек.
- Altcoin-баламалы коиндер, олар өндірілген және өз блокчейні бар, бірақ биткоин емес
- Стейблкоин- криптовалюта құны бір нәрсеге негізделген, мысалы, тауардың немесе доллардың құны
- Токендер-олардың блокчейні жоқ, компанияға инвестициялар тартуға қызмет етеді

-Defi- криптовалюта және олардың функцияларын біріктіретін бірқатар қызметтерді ұсынатын платформалар

-NFT-суреттер немесе антиквариат сияқты бірегей заттарды иелену туралы ақпаратты блокчейнге беру үшін қызмет етеді

Валюта	Қазіргі курс	Капитализация	Соңғы 24 сағат ішіндегі айналым көлемі
Bitcoin BTC	18 638 388.06 ₸	353 805 177 018 084 ₸	2 165 505 613 334 ₸
Ethereum ETH	1 292 827.58 ₸	155 073 582 245 832 ₸	1 272 207 868 248 ₸
XRP	390.305 ₸	39 026 436 730 986 ₸	400 886 362 976 ₸
Litecoin LTC	33 692.788 ₸	2 123 967 877 256 ₸	362 049 779 938 ₸
BUSD	508.386 ₸	9 155 153 961 487 ₸	223 480 491 128 ₸
Cardano ADA	405.32 ₸	13 413 123 697 814 ₸	140 485 896 610 ₸
Cosmos ATOM	13 522.976 ₸	3 925 185 483 811 ₸	113 442 847 844 ₸

Ақпарат көзі: <https://ifin.kz/crypto/KZT?sort=-totalVolume24hTo> 14.03.2022

Дамыған елдердегі жекелеген қалаларды басқаруда тәуелсіздікті арттыру үрдісі бұрыннан байқалады. Өткен жылдан бастап, коронавирустық пандемия билікті ең танымал емес шараларды қолдануға мәжбүр еткен кезде, әсіресе қаржы саласында, муниципалды ұйымдар басқаруды орталықсыздандыру мәселесін ойластырды. Бір жерде бұл қаржы жүйесінде битокінді пайдалану ғана, ал бір жерде бәрі әлдеқайда басқаша.

Қазір қандай крипто-қала жобалары бар?

CityDAO – криптогридті нөлден құруға тырысудың жарқын мысалы. Идеялық шеберлер Ethereum блокчейнін өз ұрпақтарына таңдауға шешім қабылдады, оны біржақты шешім деп санауға болмайды, алайда қазіргі іске асыру CityDAO-ның ықтимал жетістігі туралы айтуға мүмкіндік береді.

CityCoin-бұл қалаларға өздерінің коиндерін шығаруға мүмкіндік беретін жоба. Сонымен қатар, монеталардың бір бөлігі муниципалды билікке беріледі, қолдауды кеншілер жүзеге асырады, олар комиссиядан сыйақы алады. Бүгінгі таңда Остин, Нью-Йорк және Майами билігі бұл технологияға жүгінді. Сан-Франциско монетасы пайда болуы мүмкін. Таратылған тіркеу технологиясын қолданудың көптеген аспектілерін біріктірудің жақсы мысалы, мұнда өз монетасынан басқа, дауыс беру және блокчейн негізіндегі лотереялар қазірдің өзінде қолданылады, Рино қаласы. Сонымен қатар, қалада жылжымайтын мүлікті таратылған тізілім арқылы жалға беру мүмкіндігі пайда болды.

Akon Crypto City. Танымал рэпер Акон "Қара пантера"фильмінде көрсетілген ойдан шығарылған Ваканда қаласынан шабыт алды. Ол осындай қаланы салуға ниет білдірді, тек криптовалютамен байланысты. Сенегалда криптогород салынатыны белгілі, ал негізгі валюта-акоин сандық активі. Құрылыс 2023 жылы аяқталуы тиіс. Егер өткен жыл туралы айтатын болсақ, онда бірден үш үрдістің дамуын бөліп көрсетуге болады:

- орталықтандырылған монеталар,
- өзара алмастырылмайтын таңбалауыштар,
- орталықтандырылмаған автономды ұйымдар.

Осы тенденциялардың екеуін біріктірген кезде өзін-өзі басқаратын қоғамдастықтың жаңа, серпінді технологиясы пайда болуы мүмкін, онда әркім ақпараттың көптеген аспектілеріне қол жеткізе алады және болып жатқан процестерді басқара алады. Мысалы, монеталар сыбайлас жемқорлықпен тиімді күресуге көмектеседі, ал NFT көптеген адамдарға меншік құқығын тіркеу және беру процесін жеңілдетеді.

Менің ойымша, криптоқалалар өзекті мәселелерді, соның ішінде әлеуметтік әрекетсіздікті шешуге және қала тұрғындары мен жергілікті билік арасындағы экономикалық байланысты жақсартуға қабілетті. Олар болашақта келесі нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі:

- Тұрғындар мен жергілікті билік арасындағы экономикалық өзара іс-қимылға жәрдемдесу;

- Барлық мүдделі тараптардың әл-ауқатын арттыру;
- Жалпықалалық әлеуметтік бастамаларды көтермелеу;
- Үкімет үшін жаңа табыс көзіне айналу;
- Әл-ауқаттағы теңсіздікті азайту.

Бірақ, теңгенің екі жағы болғандай криптоқалалардан және криптовалютаны пайдаланудың тиімсіз тұстары да бар. Егер біреу есептеулерді криптовалютамен қабылдаса, онда бұл бейресми коммерциялық мекемелер. Оларды көлеңкелі мәмілелер үшін пайдалануға болады. Мұндай төлемдер туралы Статистика, әрине, жоқ, өйткені есірткі сатушы немесе пара алушы ешқашан олардың қанша пайдаланғанын жария етпейді. Тиісінше, Ұлттық банк мұндай төлем құралдарын қолдайды деп күтудің қажеті жоқ. Көптеген кәсіби трейдерлер жеке инвесторлар биткоиннен аулақ болу керек деп санайды. "Екінші жағынан, осы жылы инвестиция үшін актив ретінде криптовалюта беделінің өсуі бұрын-соңды болмаған деңгейге жетті, ал кейбіреулері тіпті Bitcoin жаңа сандық алтынның болашағын болжайды". Биткоиннің бағасы жоғары құбылмалылықпен сипатталады. Құбылмалылық тәуекелдері биткоин бағасының іргелі негіздерінің болмауымен және оның бағасына негізінен инвесторлардың мінез – құлық факторларының әсерімен түсіндіріледі-жаппай алдау, инвесторлардың жоғары кірістілікпен инвестициялаудың балама тәсілдерін іздеуі және т.б. мысалы, дүйсенбі күні таңертең, 11 қаңтарда биткоин бағамы сауда-саттық ашылғаннан кейін төмендей бастады. Криптовалюта 11,06% – ға 33,951 мың АҚШ долларына дейін төмендеді. Үш күн бұрын биткоиннің құны 41 мың АҚШ долларына бағаланып, Тарихи максимумды жаңартты.

Қорытындылай келсек, криптоқалалар өмірдің көптеген маңызды аспектілерін шеше алады. Алайда, оларды жүзеге асыру үшін көп уақыт кетеді, өйткені жаңа қаланы нөлден бастап салу, ең бастысы оған тұрғындардың жеткілікті санын тарту оңай емес. Қазіргі уақытта жастардың экономиканы жаңғырту мәселелері алаңдататындықтан, криптовалютаны енгізу және онымен операцияларды жүзеге асыруды қалыптастыра алуға күш салу керек. Пандемия салдарынан өзгерген әлемдік экономикадағы жаңа қалыптасқан процесстерге Қазақстан экономикасының даярлығын арттыруымыз керек.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. А.Ю. Ахматуллин, М.А. Садуева «Криптовалюта, оның экономиканың әртүрлі салаларына және қоғам өміріне әсері» 2021ж
2. Вестник Московского университета МВД России «Криптовалюта" XXI ғасырдың ұлы аферасы ретінде», 2019
3. В.М. Смирнов, А.С. Сушенцев, «Криптовалюталардың әлемге әсері», 2021

THE INTERACTION OF ACCOUNTING AND TAX ACCOUNTING SYSTEMS

Zakariyeva Assel

Kazakh National University after Al-Farabi,
Higher School of Economics and Business
Accounting and audit, 1st year

Scientific adviser: Nurgalieva Gulnar Kazybekovna,
PhD Associate Professor

Whether the effectiveness of any manufacturing process or the competitiveness releasing any goods, the development of any business depends on the quality of accounting information overload. That is why, accounting and tax accounting take a huge role, and the building appropriate model of them, based on the modern requirements is utterly important.

For those purposes, it is essential to increase the authenticity of accounting information and ensure with the acceptance to all interested sides. The only way of reaching it, is possible by the maximum connection and creating the bond of accounting and tax accounting systems. [1]

Before turning to the interaction of both systems, it is compulsory to be aware of each of them. According to the laws of Kazakhstan, the main aim of accounting is the formation of full and trusted information on financial situation, the results of the activity and cash flows of organizations, adapting for the acceptance of economic decisions via non-limited cycle of the users of organizational financial reports. [2] On the other hand, the main goal of the tax accounting is the formation of the indicators, needed for counting the quantitative aspects of tax. [3]

The differentiation in goals does not mean the impossibility of interaction of them, because there is no need of searching for common goals for them, as it does not exist at all. In case of attempting, it may lead to the fact that accounting may direct to the something between, therefore there is a fear of not reaching anything.

Two concepts of connection between accounting and tax accounting systems

According to the numerous literatures there are, basically, two concepts of accounting that demonstrates the relationship between different types of accounting, such as: parallelism and unity.

Considering the features of them, the first concept assumes that tax regulations do not make an impact on accounting ones. Simultaneously, there are two accounts as financial and tax. This concept is widely used in Great Britain, the USA and other countries, which is commonly known as «anglo – american model».

If to mention further the second concept, it is provided with the application of tax law. However, it is a bit difficult to get the absolute result via this concept. As a result of dualism, it turns out a kind of mixture, the result of which is reporting, cannot be fully called either tax or financial. It is used in France, Germany, Austria and other Western countries. As well as previous one, has its own name of «franco – german or continental model». [4]

Based on two above mentioned concepts, there are two variants tax accounting organization.

Firstly, The autonomous of tax accounting, that is not connected with the system of accounting itself. There is only basic documentations left as a common factor of accounting and tax accounting. In case of appearing each transactions appear in the register of tax accounting. (Figure 1)

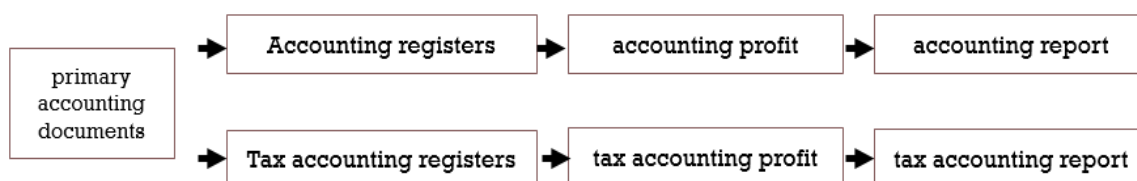

Figure 1. Graphical representation of a parallel management system tax accounting

Secondly, more rational, the way of tax accounting organization, analytical tax registers are formulated on the base of the primary documents, and the data of synthetic and analytical accounting with the usage of corrections. (Figure 2) [5]

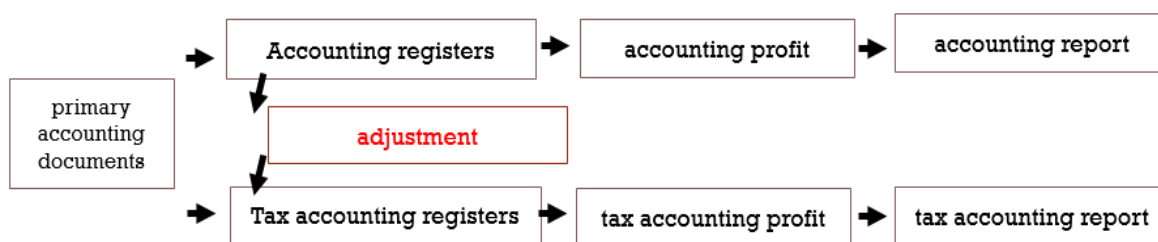

Figure 2. Graphical representation of a mixed management system tax accounting

As for Kazakhstan, it is assumed that the former one is currently spread. Additionally, as the analysis of current tendency demonstrates, the difference is forecasted to be much more as never before, due to the active invasion of international standards of financial accounting. However, it does not mean that there is no need of the creating the bond between them. [6]

Classification of accounting and tax accounting systems based on different assumptions

In determining accounting, a tax policy system in the enterprise should be clear the advantages and disadvantages of their chosen method and way of conducting accounts for tax purposes increasing the volume of accounting work.

Some authors do not pay much attention on the countries classification, they tend to divide by the rules of high and low interaction of systems. According on that it is assumed that in the countries with the high level of connection is observed the unity of accounts, whereas on the low level – parallelism.

Also some countries are divided into three classifications such as: with the high, low and no impact of taxation on the rules of accounting based on the assumptions of authors as K.Roberts, P.Vitman, P. Gordon. [7]

In the practice of accounting in inanced countries, the approach to the organization’s accounting has developed, based on clearly established principles contained in accounting standards or accounting legislation. With changes in the operating conditions of enterprises, the order of accounting and evaluation of individual business transactions and events, the fundamental principles remain unchanged. The formation of accounting systems in developed countries went from principles to accounting procedures. It is in the basic principles of the accounting system that its goals and objectives are expressed.

At the same time, specific accounting procedures can be changed or supplemented if better methods of reflecting business transactions have been developed compared to existing ones, or if circumstances have changed [8]. At the same time, the principles of management remain unchanged and do not depend on accounting procedures.

The common characteristics and differences between accounting and tax accounting systems

In order to both systems, it is valuable to see each of them separately, and we need to understand they are not just different, but also can be controversial. However, pointing out the close connection of accounting and tax accounting, L.V.Popov highlighted the common characteristics:

- they both are based on the primary documentations;
- formulated the final information is related to the external users;
- accounting data is always as the informative base for tax accounting;
- accounting and tax accounting in the organization is the subject of the same specialists and specializations. [9]

By coming to the decision of connection accounting and tax accounting, it needs to analyze not only the current situation, but also the future probable changes.

Advantages and disadvantages of using accounting and tax accounting systems

Considering the comparison and out way two systems, we can make a conclusion according to the Table 1 below that shows every aspects of both systems in each system.

Table 1. Advantages and disadvantages of using both ways

No	Ways	Advantages	Disadvantages
1	In tax accounting, refuse to accrue depreciation premium	Thanks to the usage, the company has the right to involve in the expenses of initial cost of the assets belonging to the third depreciation group	A situation may occur when, when selling a fixed asset, in respect of which a depreciation premium has been adapted, the organization will have to include its amount in non-operating income [10]
2	Include in tax accounting in the initial cost of fixed assets all costs associated with their acquisition	The organization needs to decline the one-time recognition of such expenses as others and include them in tax accounting in the cost of the object [11]	In practice, such expenses often appears that can be recognized in tax accounting as part of others[12]
3	Create reserves in tax accounting that must be formed in accounting	To bring accounting closer together, it is advisable to form such reserves not only in accounting, but also in tax [13]	
4	Establish in accounting that management costs are not allocated between activities	The one time management costs for the production cost for each reporting month not only establish the differences between tax and accounting, but also more closely matches accounting standards (IFRS) [14]	

THE LIST OF REFERENCES:

1. N.S. Nikitenko., Accounting and tax accounting: the convergence. The Kuban University, Krasnodar – <https://cyberleninka.ru/article/n/buhgalterskiy-i-nalogovyy-uchet-vozmozhnosti-sblizheniya>
2. The law of Republic of Kazakhstan on «About Accounting and Financial Reporting», dated 28 February, 2007
О бухгалтерском учете и финансовой отчетности – ИПС "Әділет" (zak.kz)
3. The Code of Republic of Kazakhstan on «On taxes and other mandatory payments to the budget», with changes in 2021, March 1
Налоговый кодекс РК 2022 | Параграф Online (zakon.kz)
4. Dan Dacian Cuzdriorean1 Dumitru Matiș, The relationship between accounting and taxation insight the european union: the influence of the international accounting regulation. Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, 14(1), 2012

Microsoft Word – 02.doc (uab.ro)

5. L.A.Tselyh., The interaction of accounting and tax accounting – foreign and Russian experience
<https://cyberleninka.ru/article/n/vzaimodeystvie-sistem-buhgalterskogo-i-nalogovogo-ucheta-mezhdunarodnyy-opyt-i-rossiyskaya-praktika-1>
6. Theory and practice of formation of accounting and tax policy of the republic of Kazakhstan
<https://cyberleninka.ru/article/n/theory-and-practice-of-formation-of-accounting-and-tax-policy-of-the-republic-of-kazakhstan>
7. Clare Roberts, Pauline Weetman, Paul Gordon International Financial Accounting: A Comparative Approach. – 2-d ed., Pearson Education, 2002, p.p. 16-18
8. Pelverd E. Meedlef, Henry R. Anderson, James C. Caldwell. Principles of Accounting. Chapter 1. P. 10. Statement of Accounting Principles Board No 4, p.138
9. Popova.L.V The alternative options of tax accounting and its analysis organization// Accounting. 2016. №1. Page 76-85
10. Pelverd E. Meedlef, Henry R. Anderson, James C. Caldwell. Principles of Accounting. Chapter 1. P. 10. Statement of Accounting Principles Board No 4, p.138
11. Mikhaleva E., Chorin L., Accounting Policy of the Enterprise I – Almaty, 2006.
12. Nurgaliyeva R., Atnagulova K. Status of accounting policies for financial accounting. An article in the International scientific and practical conference "Youth and Science: Problems, Research and solutions. – Omsk Economic Institute. 23.9.2008., Pp. 211-213, 0.25 pp.
13. N.I.Malis. Tax accounting and reporting. Moscow, Urait, 2019. №3
14. David Green, Jr., Charles T. Horngren and George H. Sorter. An Income Approach to Accounting Theory: Readings and Questions. – Prentice Hall, Engle-wood Cliffs, New Jersey 08991.131. <http://www.icar.ru>

НАРЫҚТАҒЫ ТҮЗЕТУ КЕЗЕҢІНДЕ ҚАЛАЙ САБЫРЛЫ БОЛУҒА БОЛАДЫ? ЖЕКЕ ИНВЕТОР ҮШІН 10 ҚАРАПАЙЫМ ҚАУІПСІЗДІК ЕРЕЖЕЛЕРІ

Жолдыбаев Ілияс

әл- Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Экономика және Бизнес Жоғары Мектебі
«Қаржы» мамандығы, 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: Мухаметжанова Ж.С.

«Қаржы және есеп» кафедрасының аға оқытушысы

Аннотация

Қор нарығындағы алғашқы түзету жаңадан келген инвестор үшін нағыз психологиялық сынақ болуы мүмкін. Бірнеше аптада немесе тіпті күндерде сіздің капиталыңыздың ондаған пайызға қысқаруына қарап, сабырлы болу қиын. Әсіресе, егер бағалы қағаздарға салынған ақша отбасылық жинақтаудың негізі болса.

Соңғы екі жыл ішінде қор нарығына көптеген жаңадан келгендер келді. Олардың көпшілігі ұзақ уақыт бойы қарқынды өсуден кейін алғаш рет түзетуге тап болды және бұл олар үшін жағымсыз тосынсый болды.

Бұл ретте қор нарығындағы түзетулер жиі орын алады. Кем дегенде бір немесе екі жылда бір рет, әдетте, 10-30% құлдырау болады, ал шамамен он жылда бір рет индекс 40-70% төмендеген кезде нақты құлдыраулар болады.

Кілтті сөздер: қор нарығы, түзетулер, инвестор, акция, биржа.

Қор нарығындағы тәжірибелі инвесторлар дүрбелең, қор биржасындағы құбылмалылық және актив бағасының ондаған пайызға төмендеуі кезінде сабырлы болуға көмектесетін инвестициялық портфельді басқарудың белгілі бір принциптерін әзірледі.

1. Тек өз ақшаңызбен жұмыс жасаңыз

Нарықта жұмыс істегенде, бағалы қағаздарды сатып алу үшін қарыздық қаражатты пайдаланудан аулақ болыңыз, тіпті эмитент оның шынайы ішкі құнына қатысты айтарлықтай төмен бағаланған болып көрінсе де. Тек өз ақшаңызға сатып ала отырып, сіз нарықта кез келген тереңдік пен ұзақтықтағы кемшіліктерді күте аласыз. Сізде маржин-колл қалуға тәуекел жоқ — брокер инвестордан/трейдерден шығынды позицияларды мәжбүрлеп жабуды

болдырмау үшін шотқа қосымша қаражат салуды талап ету.

2. Қолма-қол ақшаны әрқашан қолма-қол ақша жастығы ретінде алыңыз

Қолма-қол ақша қоры нарықтың айтарлықтай құлдырауы кезінде тыныштандыратын құрал ретінде әрекет етеді. Нарықтағы түзету уақытша сату және төмендетілген бағамен қызығушылық танытқан активтерді сатып алу мүмкіндігі ретінде қабылданады.

Сонымен қатар, нарықтағы дағдарыс өмірдегі қаржылық қиындықтармен сәйкес келуі мүмкін. Бұл жағдайда қаржылық тесіктерді бағалы қағаздарды төмен бағамен сатудың орнына, осы мақсаттар үшін арнайы жасалған қауіпсіздік жастықшасының есебінен жабуға болады.

3. Балама табыс көздеріне ие болыңыз

Ағымдағы нарықтық жағдайға тәуелді болмаудың тағы бір тәсілі — балама кіріс көздері және тұрақты ақша ағындары.

Көбісі қор нарығы есебінен қаржылық тәуелсіздік туралы армандайды. Бірақ бұл басқа тәуелділікке әкелуі мүмкін — биржалық кірістерге, демек, қазіргі нарықтық жағдайға. Эмоциялар-ақылға қонымды инвестициялардың ең нашар жауы. Инвестициядан түсетін кірістің төмендеуі отбасының өмір сүру деңгейіне теріс әсер етеді деген қорқыныш инвесторды қисынсыз әрекет етуге және қателіктер жіберуге мәжбүр етуі мүмкін.

Биржадан тыс тұрақты ақша ағымының болуы, әдеттегі өмір салты үшін жеткілікті, инвестордың қаржылық және эмоционалды тұрақтылығын арттырады.

4. Ағымдағы тұтынуға қажет емес ақшаны ғана нарыққа салыңыз

Қор нарығы – бұл күнделікті шығындар үшін қажет емес артық ақшаны сақтайтын орын. Инвестициялар – инфляциялық тәуекелдерден қорғап, жұмыс істеуге мәжбүр ете отырып, капиталды уақытында сақтап қалу мүмкіндігі.

Алайда, нарықтың қысқа мерзімді құбылмалылығы жақын арада қажет болуы мүмкін ақшаны бағалы қағаздарға орналастыруға мүмкіндік бермейді. Кез-келген уақытта биржада түзету басталуы мүмкін және бұл сіздің қысқа мерзімді жоспарларыңызға әсер етпеуі керек.

5. Нарықтың қайда баратынын болжамаңыз

Қор нарығына келгенде ешкім нарықтық қозғалыстардың ауытқуын болжай алмайтыны түсінікті. Жалпы, нарықта және болашақта мезгіл-мезгіл құлдырау болады деп болжауға болады, ал кішігірім түзетулер үлкен құлдырауға қарағанда жиі болады. Бірақ бұл құлдыраудың уақытын, ұзындығын және тереңдігін болжау өте қиын.

Сондықтан мұндай оқиғаларды болжаумен айналыспаңыз. Нарықта кез келген уақытта осы үш сценарийдің біреуі орын алуы мүмкін: күрт өсу, терең құлдырау, ұзақ тоқырау. Өзіңіздің портфолиоңызды қалыптастырғанда үш сценарийдің ешқайсысы таңқаларлық емес болатындай етіп қалыптастыруға тырысуыңыз керек.

6. Акция құлдырауының түбінің қайда екенін болжамаңыз және оны ұстауға тырыспаңыз

Жалпы нарық үшін де, жеке акциялар үшін де ең төменгі және жоғары деңгейлерді ұстауға тырыспаңыз. Келесі төменгі немесе келесі шынды болжауға тырысу ойластырылған инвестициялық процестен гөрі ставкалармен құмар ойындарға ұқсайды. Активтерді бұрын қанша төмендеп, не көтерілсе де, өзіңізге қолайлы бағамен сатып алыңыз және сатаңыз.

7. Іргелі талдауды (фундаментальный анализ) қолданыңыз және портфолиоға не бар және оның нақты құны қандай екенін түсінізіз

Іргелі талдау және бизнестің ішкі құндылығы мен әлеуетін бағалау негізінде сатып алу және сату туралы шешімдер қабылдаңыз.

Инвестор үшін қателіктерді болдырмаудың ең жақсы жолы – сізде не бар екенін және бұл бизнестің нақты құны қандай екенін түсіну. Содан кейін котировкалардың қысқа мерзімді ауытқуы және жалпы ақпараттық фон ұзақ мерзімді инвестициялық шешімдерге әсер етпейді.

Жаңадан бастаған инвесторлар үшін оның бағасы күрт көтерілсе немесе, керісінше, құлдыраса, тіпті өте жақсы активті ұстау қиын болуы мүмкін. Бірақ шамадан тыс белсенділік көбінесе әлеуетті кірістің төмендеуіне әкеледі.

8. Акцияларды тек ұзақ мерзімді сатып алыңыз

Бұл тәсілмен бір күндегі, бір аптадағы немесе тіпті бір айдағы қысқа мерзімді ауытқулар оларға қандай да бір түрде нақты жауап беретіндей маңызды емес болып көрінеді. Тіпті бір

жыл үшін біршама салмақты қорытындылар жасауға және стратегияны айтарлықтай түзетуге қысқа мерзім. Сондай-ақ, эмитенттің акцияларын үш жылдан астам ұстауды жоспарламасаңыз, сатып алмаңыз.

Ұзақ мерзімді стратегия нарыққа басқа ауқымда қарауға мүмкіндік береді, онда қазіргі уақытта маңызды оқиғалар мен болжамдар стақандағы кезекті дауыл сияқты болып көрінеді.

9. Сыртқы фонда және ағымдағы операциялық және қаржылық нәтижелерде құлдырау мен өсу себептерін іздеуді тоқтатыңыз

Жаңадан бастаған инвестор құлдыраудың немесе көтерілудің неліктен орын алатынын, нарықтағы құбылмалылықтың артында қандай күштер тұрғанын және болашақта баға белгілеулеріне қалай әсер ететінін анықтау үшін көп эмоционалдық энергия жұмсайды.

Нарық құлдырады, өйткені қазіргі уақытта сатып алушылардан гөрі сатушылар көп және сатушылардан гөрі сатып алушылар көп болғандықтан өседі.

Мен Бенджамин Грэм 100 жыл бұрын тұжырымдаған тезисі: «Фондовый рынок в краткосрочной перспективе похож на машину для голосования, а в долгосрочной — на машину для взвешивания».

10. Аса қажет болмаса, терминалға кірмеңіз

Түзетулер кезінде стрессті азайтудың ең жақсы жолы – сауда терминалына аз кіру және шынайы өмірге, оның қуаныштары мен қиындықтарына көбірек алаңдау.

Шығын түзетілмегенімен, ол тек қағаз жүзінде қалады, ал котировкалардың төмендеуі көбінесе бизнестің сапасына әсер етпейді. Ұзақ мерзімді инвесторлар, белсенді трейдерлерден айырмашылығы, бір маңызды артықшылығы бар – олар табыс табу үшін күні бойы экранға қараудың қажеті жоқ. Портфельдеріндегі эмитенттер қазіргі уақытта қор бағамдары түзетілген болса да, жұмысын жалғастырып, табыс табуда. Бұл бизнес жасайтын ақша ағынын басшылық ішкі құнды арттыруға және акционерлерге дивидендтер төлеуге бағыттайды деп күтуге болады дегенді білдіреді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. <https://brokers-rating.ru/financial-articles/?id=20833>
2. <https://moneyzz.ru/blog/stati-o-finansah>
3. <https://blog.sf.education/kak-ne-oshibitsya-pri-vybore-brokera/>
4. <https://brokers-rating.ru/financial-articles/?id=20482>
5. <https://fincult.info/articles/>
6. <https://journal.open-broker.ru/investments/>
7. <https://journal.open-broker.ru/investments/spokojstvie-v-period-korrekcij-na-rynke/>
8. <https://univer.ru/blog/kak-vybrat-brokerskuyu-kompaniyu-dlya-raboty-na-finansovykh-rynках/>
9. <https://www.sravni.ru/enciklopediya/info/kak-sdelat-pravilnyj-vybor-brokera/>

ФИНАНСОВАЯ НЕСТАБИЛЬНОСТЬ СТУДЕНТОВ

Айтбаев Динислам Алмагамбетович, студент 2 курса
специальность «Финансы» КазНУ, ВШЭиБ:

Григорян Армен Эрвинович, студент 2 курса
специальность «Менеджмент» КазНУ, ВШЭиБ,

Научный руководитель:

Актуреева Эльмира Аширбековна, ст.преподаватель кафедры Финансы и Учет

Аннотация. Недостаточная финансовая устойчивость может привести к неплатежеспособности, конкретно взятой нами категории граждан, в особенности студентов.

Ключевые слова. Финансовая неграмотность, нестабильность, задолженность, кредиты.

Актуальность. Финансовая образование всегда было неотъемлемой частью нового мира и поэтому каждый индивид должен уметь распоряжаться своими финансовыми ресурсами. На

сегодняшний день проблема финансовой неустойчивости максимально актуальна, особенно среди опрошенной категории лиц.

Основополагающей частью финансовой независимости является финансовая устойчивость. Финансовая устойчивость любого, отдельного взятого индивидуума, является основой его развития и жизнедеятельности, а также ключевым параметром при оценке финансового благосостояния. Недостаточная финансовая устойчивость может привести к неплатежеспособности, конкретно взятой нами категории граждан, в особенности студентов. Более «Плавающему» положению в этом отношении подвержены подростки и финансово-незащищенные слои населения. Выходов из этого «плавающего» состояния более, чем достаточно, однако самыми простыми и быстрыми в исполнении, являются кредиты и займы.

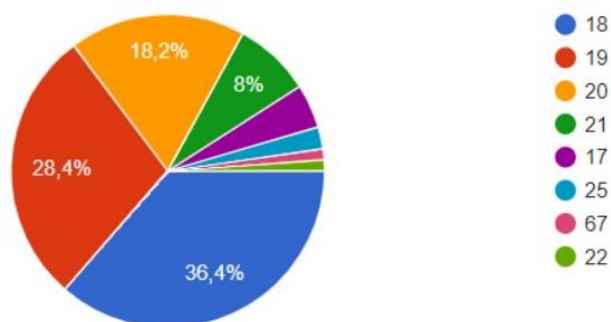
Мы проведем анализ, полученных при проведенном нами опросе, данных. В работе будут отмечены такие важные аспекты, как причинно-следственные связи получения займов и кредитов, что не мало важно, мы попробуем разбить отдельно взятую социальную общность на 4 категории лиц:

- Абсолютно устойчивых;
- Среднеустойчивых;
- Неустойчивых;
- Тех, кто находится в кризисном финансовом состоянии.

Анализ статистических данных.

Ваш возраст

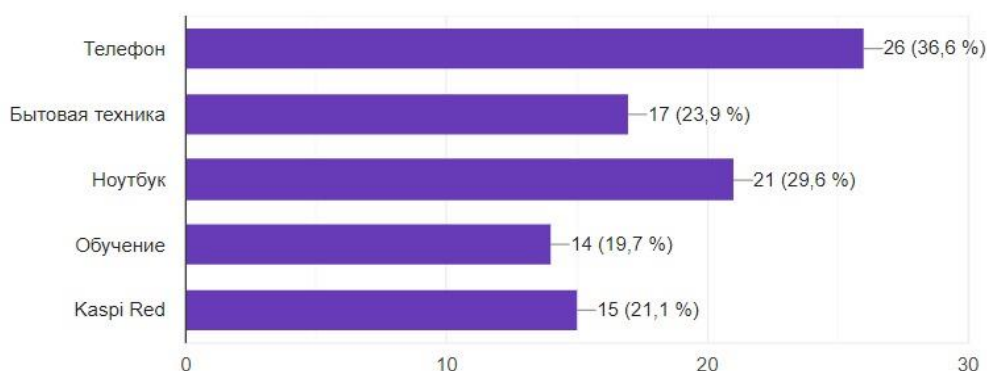
88 ответов

Основная масса опрошенных находится в возрастной категории 18–19 лет. (64.8%). Немного отстает категория 20–21 года и составляет в общей сложности (26,2%). Как мы видим результат опроса демонстрирует нам слабость и не взвешенность в принятии решений относительно кредитования в силу неопытности, связанной с возрастом.

Если да, то с какой целью?

71 ответ

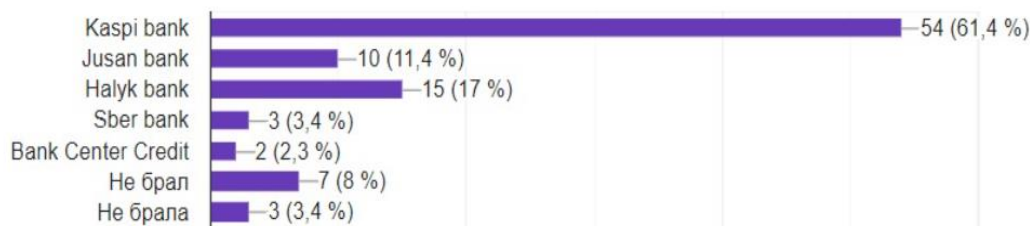

Из 88 опрошенных основной социальный массив брал кредиты, для удовлетворения своих потребностей, с целью самовыражения, посредством приобретения электронных

гаджетов. К сожалению, или, к счастью, лишь относительно небольшое количество людей, а именно 19,7% брали займ на оплату обучения.

У какого банка вы брали займ?

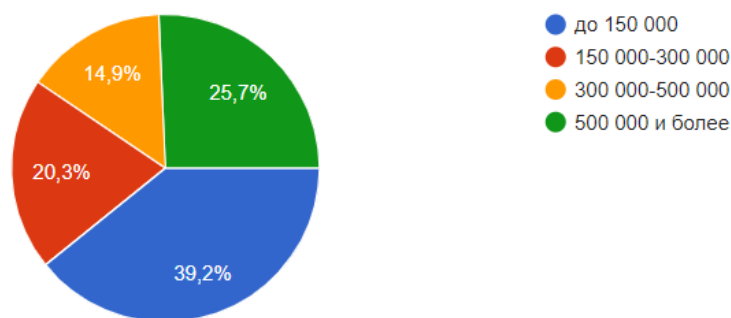
88 ответов

Как вы можете видеть по диаграмме результатов, самым популярным банком среди совершеннолетнего населения, с огромным отрывом становится Kaspi bank с 61,4%. Далее по убывающей идут банки популярные среди студентов КазНУ, если конкретнее Jusan и Halyk с общим процентом в 28,4%. Выбор на эти банки пал не просто так. Выбор связан напрямую с удобством, скоростью и со снисходительными условиями кредитования в данных банках.

На какую сумму вы оформляли кредит?

74 ответа

В основном студенты берут микрокредиты с маленькими процентными ставками, но ¼ часть, или же 25,7% составляют люди, которые брали кредит покрупнее. В основном кредиты давались с маленькой суммой, так как доходы студентов не настолько велики. Теперь стоит поделить группы опрошенных нами лиц на те 4 категории, о которых я упоминал ранее.

Заключение.

Абсолютно устойчивые (500 000+) 25,7%	Когда собственные средства студента полностью покрывают расходы.
Среднеустойчивые (300 000–500 000) 14,9%	Когда собственные средства студента позволяют ему брать на себя долгосрочные обязательства и без особых усилий их покрывать.
Неустойчивые (150 000–300 000) 20,3%	Когда наш объект исследований с трудом погашает обязательства
В кризисном финансовом состоянии (до 150 000) 39,2% (микрозаймы)	Когда доходы не превышают расходов студента, нет возможности откладывать, а погашение обязательств является почти невозможным

Таким образом по приведенной выше статистической сводке, можно сделать умозаключение о том, что, большинство из опрошенных студентов, находятся в кризисном финансовом состоянии, что может быть обусловлено разными факторами, от отсутствия заработка до финансовой неграмотности. В большинстве случаев кредиты и займы берутся с целью удовлетворения потребности самовыражения. Если вы обратите внимание на поведение подростков поколения «Z» вы сможете отследить закономерность в выражении своего благосостояния и положении в обществе.

ССЫЛКА НА ОПРОС

:

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdo23JTTdwXgaZcA13KavnR6VXe_KPDbELDJtv5rXswgdXbVg/viewform?usp=sf_link

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА В КАЗАХСТАНЕ, РОССИИ И ГЕРМАНИИ

Сабырханкызы Ж., магистрант 1 курса
Специальность «Учет и аудит»

Р.Е. Джаншанло, д.э.н., профессор –
научный руководитель
КазНУ имени аль-Фараби

Аннотация: С целью выявления лучших практик организации деятельности высших органов государственного аудита и использования результатов данного анализа в организации деятельности Счетной палаты Республики Казахстан был проанализирован опыт государственного аудита в странах, в которых практика государственного аудита имеет большой срок. Базой для анализа послужили нормативные правовые акты государств, а также официальные сайты национальных организаций системы государственного аудита. В разных странах функции высших органов государственного аудита (контроля) различаются. Результаты исследования структурированы и представлены в виде таблиц.

Аннотация: жоғары мемлекеттік аудит органдарының қызметін ұйымдастырудың озық практикаларын анықтау және осы талдаудың нәтижелерін Қазақстан Республикасының Есеп палатасының қызметін ұйымдастыруда пайдалану мақсатында мемлекеттік аудит практикасының мерзімі ұзақ елдердегі мемлекеттік аудит тәжірибесіне талдау жасалды. Талдау үшін база мемлекеттердің нормативтік құқықтық актілері, сондай-ақ мемлекеттік аудит жүйесінің ұлттық ұйымдарының ресми сайттары болды. Әртүрлі елдерде жоғары мемлекеттік аудит (бақылау) органдарының функциялары әртүрлі болады. Зерттеу нәтижелері құрылымдалған және кесте түрінде ұсынылған.

Abstract: In order to identify the best practices of organizing the activities of the supreme bodies of state audit and using the results of this analysis in organizing the activities of the Accounting Chamber of the Republic of Kazakhstan, the experience of state audit in countries where the practice of state audit has a long term was analyzed. The basis for the analysis was the regulatory legal acts of states, as well as the official websites of national organizations of the state audit system. The functions of the supreme bodies of state audit (control) differ in different countries. The results of the study are structured and presented in the form of tables.

Ключевые слова: финансовый контроль, государственный аудит, высшие органы финансового контроля, Счетная палата, зарубежный опыт.

Түйінді сөздер: қаржылық бақылау, мемлекеттік аудит, қаржылық бақылаудың жоғары органдары, Есеп палатасы, шетелдік тәжірибе.

Keywords: financial control, state audit, supreme financial control bodies, Accounting Chamber, foreign experience.

Введение. Эффективное управление бюджетными средствами и государственными активами невозможно без достаточно полной информации об их использовании. Владение этой информацией дает возможность принимать рациональные управленческие решения по регулированию бюджетных и межбюджетных отношений, образования и использования бюджетных средств, соблюдению принципов бюджетной системы, совершенствованию механизмов ее функционирования, эффективному управлению государственными активами. Источником такой информации для органов государственного управления служит система государственного аудита и финансового контроля.

Внедрение внутреннего аудита в государственных органах является одним из широкомасштабных нововведений мировой практики в области государственного аудита и финансового контроля. Лимская декларция руководящих принципов контроля, принятая в 1977 г. создала базу для развития внутренних контрольных служб, которые формируются внутри отдельных ведомств и организаций.

Институт государственного аудита существует практически во всех странах мира и в последние годы развивается особенно активно.

Обзор исследований по тематике. В послании Президента РК Н. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» указано: «Нам нужно создать комплексную систему государственного аудита на основе самого передового мирового опыта» [1].

Согласно этому посланию была разработана и утверждена Постановлением Правительства РК от 18 июня 2013 г. №609 «Концепция внедрения государственного аудита в РК». В ходе реализации приоритетных направлений Концепции 12 ноября 2015 года был принят Закон «О государственном аудите и финансовом контроле». В соответствии с этим Законом государственный аудит представляет собой целостную и независимую оценку эффективности деятельности объектов государственного аудита, охватывающую не только финансовые вопросы, но и все направления их деятельности, с представлением действенных рекомендаций на основе выявленных недостатков и предложений по управлению рисками [2].

Координирующая роль органов государственного аудита и финансового контроля в соответствии с Законом закреплена за Счетным комитетом как высшим органом государственного аудита и финансового контроля. Также система государственного аудита представлена ревизионными комиссиями на местном уровне и уполномоченным органом по внутреннему государственному аудиту.

С началом рыночных преобразований конца 80-х годов снова встал вопрос о необходимости создания института аудиторской деятельности, так как произошла реорганизация государственных предприятий в коммерческие структуры различных форм собственности.

Начальный этап становления аудита в России характеризовался полным отсутствием его нормативного регулирования. Лишь в 1993 г. Указом Президента РФ от 22.12.1993 № 2263 были утверждены Временные правила аудиторской деятельности в Российской Федерации, основой для которых послужили международные стандарты аудита. Временные правила сыграли важную роль в развитии российского аудита, однако в какой-то момент перестали соответствовать реальным условиям рынка аудиторских услуг. Возникла необходимость совершенствования нормативного регулирования аудиторской деятельности, вследствие чего был принят Федеральный закон от 7 августа 2001 г. № 119-ФЗ «Об аудиторской деятельности»[3].

Субъектами государственного финансового контроля являются законодательные (представительные) органы власти и создаваемые ими органы государственного финансового контроля. К ним относятся: Счетная палата Российской Федерации и Центральный Банк Российской Федерации (ЦБ РФ) (на федеральном уровне), контрольно-счетные органы (КСО) субъектов Российской Федерации и муниципальных образований (МО) (региональный и местный уровни)[4].

Рассматривая системы государственного финансового контроля стран с развитой экономикой, например ФРГ, можно сказать, что, во-первых, государственное устройство

Российской Федерации и ФРГ очень похоже, во-вторых, система контроля в ФРГ эффективно действует уже более 280 лет и, в-третьих, Счетная палата РФ создавалась по аналогии со Счетной палатой ФРГ.

В Законе «О Федеральной счетной палате Германии» (1985 г.) отмечено, что Федеральная счетная палата является верховным федеральным административным органом и как независимый орган финансового контроля подчиняется только закону [5].

ФСП проводит все три типа аудита: соответствия, финансовой отчетности и эффективности, а также предварительный, текущий и последующий аудиты.

Государственный аудит распространяется на контроль соблюдения действующих предписаний и принципов бюджетного финансирования и управления: соблюдение закона о государственном бюджете и бюджетного плана, обоснование и документальное подтверждение доходов и расходов, рентабельное и экономное использование средств и т.д.[6].

Изучение опыта системы государственного аудита РФ и ФРГ показывает, что четкая регламентация всех процедур проведения аудита позволяет максимально эффективно выполнять возложенные функции. Также, в условиях постоянного роста числа субъектов квазигосударственного сектора в Казахстане особо интересен опыт контроля Федеральной Счетной палатой ФРГ бюджетного финансирования и ведения хозяйства юридических лиц.

Результаты и обсуждение.

Сравнительная таблица государственного аудита Республики Казахстан, Российской Федерации и Германии.

	Республика Казахстан	Российская Федерация	Федеративная Республика Германии
Нормативно-правовое регулирование	Закон "О государственном аудите и финансовом контроле" от 12 ноября 2015 года	Федеральный Закон "Об аудиторской деятельности" от 24 декабря 2008 года Федеральный Закон "О Счетной палате Российской Федерации" от 10 апреля 2013 года	Закон "О профессиональном уставе аудиторов" от 24 июля 2001 года
Государственные органы, осуществляющие аудиторскую деятельность	1. Счетный комитет 2. Ревизионные комиссии 3. Уполномоченный орган по внутреннему государственному аудиту 4. Службы внутреннего аудита центральных государственных органов 5. Службы внутреннего аудита ведомств центральных государственных органов 6. Службы внутреннего аудита подведомственных территориальных	1. Счетная палата 2. Контрольно-счетные органы субъектов РФ и местного самоуправления	1. Счетная палата

	органов Министерства внутренних дел Республики Казахстан		
Цели аудиторской деятельности	аудит финансовой отчетности государственных органов, усеченный аудит соответствия и проведение камерального контроля как нового элемента предупреждения и профилактики нарушений	контроль за целевым и эффективным использованием бюджетных средств; аудит результативности достижения стратегических целей социально-экономического развития страны; определение эффективности и соответствия порядка формирования, управления и распоряжения федеральными и другими ресурсами, в том числе для целей стратегического планирования социально-экономического развития; анализ выявленных недостатков и нарушений в процессе формирования, управления и распоряжения федеральными и другими ресурсами, выработки предложений по их устранению; развитие возможностей и методов аудита эффективности и соответствия порядка формирования, управления и распоряжения федеральными и другими ресурсами, включая выбор и оценку ключевых национальных показателей и индикаторов социально-экономического развития; определение достоверности бюджетной отчетности;	Осуществление анализа проекта федерального бюджета, аудит государственных закупок, аудит эффективности государственного управления, консультационные полномочия палаты

Примечание: Разработано на основе источников.

Заключение. Таким образом, можно сказать, что в разных странах существуют определенные отличия в практике контроля аудиторской деятельности. В отдельных странах, в частности орган государственного финансового контроля организует эту работу через свой отдельный департамент. В других странах контроль выполнения программы интегрирован с финансовым контролем. Зарубежный опыт организации функционирования высших органов финансового контроля свидетельствует о несменяемых тенденциях повышения эффективности управления финансовыми ресурсами государства и обеспечения прозрачности и подконтрольности деятельности органов власти.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства. Послание Президента Республики Казахстан Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана. — Астана, 2012. 14 дек. — 35 с. — [ЭР]. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz>.
2. Закон Республики Казахстан от 12 ноября 2015 г. № 392-V «О государственном аудите и финансовом контроле». — [ЭР]. Режим доступа: <http://adiletzan.kz>.
3. Федеральный Закон Российской Федерации от 30 декабря 2008 г. № 307-ФЗ «Об аудиторской деятельности». Режим доступа: <https://fzrf.su/zakon/>
4. Приказ Министерства экономического развития Российской Федерации от 22 декабря 2010 г. № 670 «Об утверждении методических указаний по разработке и реализации государственных программ Российской Федерации» <http://government.ru/ministries/>
5. А. М. Годин, В. П. Горегляд, И. В. Подпорина. Бюджетная система Российской Федерации: Учебник. — 9-е изд., испр. и доп. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», — 628 с.. 2010.

ВЛИЯНИЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ НА ИНВЕСТИЦИОННЫЕ РЕШЕНИЯ ОРГАНИЗАЦИЙ

Кадырбекова Далила Рустемовна,

КазНУ имени Аль-Фараби, ВШЭБ,

Студентка 3-го курса, специальности «Экономика»

Научный руководитель: м.э.н. Карабаева Ж.С.

Думаю, ни для кого не секрет, что налогообложение играет не только огромную роль в экономике каждой страны, но и в жизни каждого из нас. Поэтому в данной статье я рассмотрела налогообложения на инвестиционные решения организаций, т.к. посчитала эту тему всегда актуальной. О важности налогообложения в сфере бизнеса говорил еще Первый президент Республики Казахстан, Нурсултан Абишевич Назарбаев, в послании народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: «Налоговая политика на бизнес-уровне должна стимулировать внутренний рост и отечественный экспорт на внешние рынки, а на уровне граждан стимулировать их накопления, сбережения и вложения» [1]. А нынешний Глава государства Касым-Жомарт Токаев особенно подчеркивает необходимость в повышении качества текущей налоговой системы. «Уплата налогов крупнейшими компаниями – это «песня печальная по своей сути». У нас на руках данные специализированных органов. Они свидетельствуют, что прибыльные гиганты под самыми разными предложениями уходят от полной уплаты налогов», – говорил президент во время встречи с бизнесменами 21 января 2022 года [2]. Почему же фирмы стараются уйти от налогообложения? Как налогообложение влияет на инвестиционные решения организаций? И что мы можем с этим сделать?

Стремясь максимизировать стоимость фирмы, финансовые менеджеры как малых, так и средних предприятий, а также транснациональных корпораций пытаются оптимизировать налоговые обязательства своей компании. Налоговые соображения, касающиеся местоположения, организационной формы, типа и сроков операций, повышают риск того, что финансовые решения будут приниматься в зависимости от целей налогообложения, а не целей управления. Особенно это касается транснациональных компаний. Хотя максимизация

стоимости является ведущим принципом финансового управления, использование стратегий налогового планирования искажает финансовые и инвестиционные решения компании. В этом отношении можно выделить несколько типов искажений, среди которых неоднородность национальных налоговых систем и неравный режим налогообложения долга и собственного капитала.

Одно искажение характерно для международной деятельности и связано с существованием такого же количества корпоративных налоговых кодексов, как и стран. Расхождения между национальными налоговыми кодексами усложняют управление финансами международных групп и влекут за собой значительное налоговое бремя. Стоимость соблюдения является одной из них, поскольку компания должна соблюдать налоговые правила каждой страны, в которой она ведет свою деятельность, независимо от типа или суммы полученного дохода. Наличие различных правил соблюдения и налоговых процедур ложится тяжелым административным бременем на компании, занимающиеся трансграничной деятельностью, особенно в связи с частыми изменениями налогов. Помимо затрат на соблюдение, разнообразие налоговых правил также приводит к двойному налогообложению. Хотя существует обширная сеть договоров об избежании двойного налогообложения, ситуации с двойным налогообложением остаются обычным явлением, особенно в отношении расчета трансфертного ценообразования и реструктуризации международных групп. Цены на товары, продаваемые одним предприятием группы другому, должны устанавливаться в соответствии с принципом «вытянутой руки». Этот принцип требует, чтобы связанные компании действовали так, как если бы они были независимыми сторонами, и использовали рыночные цены для своих внутригрупповых переводов. Поскольку это трансфертное ценообразование определяет распределение налоговой базы многонационального предприятия между участвующими странами, оно подлежит значительному контролю со стороны национальных налоговых органов. Однако корректировки цен после этих мер контроля не могут быть компенсированы соответствующими корректировками цен в других налоговых юрисдикциях в результате двойного налогообложения некоторых внутригрупповых операций. Вопросы, связанные с трансграничной реорганизацией и, в частности, передачей активов, приводящей к приросту капитала, также могут привести к двойному налогообложению, поскольку право на налогообложение не регулируется единообразно. Более того, отсутствие трансграничной компенсации убытков приводит к чрезмерному налогообложению, поскольку убытки одного предприятия группы чаще всего не могут быть зачтены в счет прибыли иностранного предприятия группы. Следовательно, международная группа, имеющая как убыточные, так и прибыльные предприятия, облагается налогом не как экономическая единица, а как юридически независимые лица.

Даже если многонациональные предприятия страдают от различий в налоговых правилах в разных странах, они также лежат в основе многих стратегий и моделей налогового планирования. Между национальными налоговыми кодексами возникают многочисленные несоответствия. Эти несоответствия позволяют многонациональным компаниям участвовать в трансграничном налоговом арбитраже и организовывать свою экономическую деятельность, чтобы получать выгоду от наиболее выгодных налоговых правил. Помимо местоположения и организационных решений, расхождения между налоговыми кодексами влияют на финансовые решения компаний. В целях налогового планирования многонациональные предприятия обычно переводят прибыль из стран с высокими налогами в страны с низкими налогами.

Сдерживание этих налоговых искажений является важной задачей для правительств, и их налоговая политика направлена на то, чтобы реагировать на постоянно меняющиеся несовершенства рынка. В качестве способа сокращения мотивированного налогом смещения прибыли Саммерс (1988), Бакс (1993), Минц (2004) и другие предлагают ввести международную систему налоговой консолидации. Что касается финансовой консолидации, налоговая консолидация направлена на налогообложение экономической реальности, а не юридических лиц компании. Таким образом, компании группы должны рассчитывать свою налоговую базу без учета внутригрупповых выплат дивидендов, процентов, роялти и других

внутригрупповых потоков доходов. Налогооблагаемые доходы всех компаний группы затем консолидируются независимо от того, являются ли эти компании резидентами или нерезидентами страны материнской компании. После консолидации доход распределяется между странами, в которых работает многонациональное предприятие, и страны могут облагать налогом часть налоговой базы, выделенную им. Эта система называется консолидацией, налогообложение консолидированной группы налогоплательщиков. К примеру, эта система используется в США для целей налогообложения штатов, отменяет действующую систему раздельного учета, при которой каждое национальное юридическое лицо облагается налогом отдельно в соответствии с принципами ОЭСР (Организация экономического сотрудничества и развития) и типовыми налоговыми соглашениями [3].

Европейская комиссия, в которой размещается значительное количество многонациональных компаний и которая стремится к созданию единого рынка, приняла предложение о принятии Директивы о переходе к системе консолидации и формулярного распределения и о введении Общей консолидированной корпоративной налоговой базы (НБКТ). Для целей налогообложения доходов компаний, работающих в разных государствах-членах, рассчитывается консолидированная налоговая база, которая затем распределяется между государствами-членами в соответствии с формулой, включающей такие факторы, как занятость, активы и продажи. Решение о ставке корпоративного налога остается на уровне государства-члена ЕС [4].

Я теоретически исследовала влияние налоговой среды на поведение транснационального предприятия и сосредоточилась на двух ключевых решениях для таких предприятий, т.е. о распределении инвестиций между странами и использовании внутреннего долга. Анализ привел к нескольким результатам. Во-первых, оптимальные уровни инвестиций и долга продемонстрировали широкий набор возможностей перемещения прибыли, которые различные налоговые условия предлагают многонациональным предприятиям. Во-вторых, я обнаружила, что использование кредитного метода в качестве налоговой льготы для трансграничных дивидендов приводит к финансово эффективному решению и устранению стимулов к перемещению прибыли. В-третьих, хотя и не устраняя полностью стимул использовать прибыльный обходной путь, я обнаружила, что система, сочетающая скидку на корпоративный капитал и комплексный налог на прибыль, может предложить ценную альтернативу введению общей консолидированной налоговой базы. Этот третий результат особенно актуален, поскольку можно ожидать, что некоторые отдаленные государства-члены с привлекательными налоговыми режимами могут не захотеть ввести общую консолидированную налоговую базу, учитывая налоговую конкуренцию между ними.

Более того, некоторые страны ввели международную систему налоговой консолидации, объединяющую налогооблагаемые доходы всех компаний группы. Вместо формулярного распределения они используют альтернативный способ налогообложения международной сводной налоговой базы. В этих международных системах налоговой консолидации право облагать налогом консолидированный доход предоставляется стране материнской компании, которая затем предоставляет налоговые льготы в отношении корпоративного налога, уплаченного за границей. Этот тип международной налоговой консолидации уже несколько десятилетий существует в Дании (с 1960 г., изменено в 2004 г. – «международное совместное налогообложение»), а также во Франции (с 1966 г., но применялся только к очень ограниченному числу компаний) и был введен в Италии (в 2004 г. – «всемирная консолидация») и Австрия (в 2005 г.). Австрия внедрила международную систему консолидации, согласно которой австрийская материнская компания может выбирать, какие дочерние компании включать в область консолидации. Италия выбрала систему консолидации, в которой итальянская материнская компания должна включать все дочерние компании, проверяющие критерии консолидации. Поскольку ожидается, что последняя из двух реализаций лучше всего сократит перемещение прибыли, она дает возможность измерить влияние международной системы налоговой консолидации на поведение компаний, связанное с перемещением прибыли. Основываясь на финансовых данных дочерних компаний, на которые распространяется международный режим налоговой консолидации, я анализирую, как налоговая реформа влияет на поведение многонациональных предприятий по

перемещению прибыли, используя стратегию оценки разницы в разнице. Вопреки теории о том, что консолидация уменьшает налоговые искажения, можно заметить, что международная система налоговой консолидации, реализованная в Италии, оказывает существенное влияние на использование дочерними компаниями транснациональных корпораций мотивированного налогами перемещения прибыли [3].

Еще одно искажение корпоративных финансовых и инвестиционных решений связано с различным налогообложением долга и собственного капитала, влияющим на структуру капитала компаний. Большинство национальных налоговых систем отдадут предпочтение использованию заемных средств, а не собственного капитала, приписывая различные налоговые режимы затратам, связанным с каждым из этих способов финансирования. С одной стороны, уплаченные проценты, то есть возврат кредиторам, являются расходом, не подлежащим налогообложению, что снижает налогооблагаемую базу компании. С другой стороны, нераспределенная прибыль или выплаченные дивиденды, то есть доход акционерам, не подлежат налогообложению. В результате компании могут выбирать между источниками финансирования в зависимости от разницы в налогообложении.

Финансовый кризис 2008 года и коронакризис, начавшийся с 2019 года, выявили стремительный рост использования долга банковскими учреждениями в последние десятилетия. Чрезмерное использование заемных средств подрывает стабильность сектора и части приводит к дефолту многих банков. Чрезмерное использование долга не соответствует банковскому сектору, и многие другие компании сталкиваются с финансовыми трудностями. Неравный налоговый режим долга и собственного капитала для целей корпоративного налогообложения определяют как одну из проблем, ослабляющих финансовое положение компаний, поскольку им рекомендуется финансировать инвестиции за счет долга, а не за счет собственного капитала. После финансового кризиса лица, определяющие налоговую политику, анализируют возможности защиты нынешней экономической системы и предоставления ей необходимых инструментов для противодействия таким серьезным рецессиям. Экономическая теория предлагает два возможных решения этой проблемы, т.е. поправку на корпоративный капитал и комплексный налог на прибыль предприятий. Первый предоставляет налоговый вычет на рентабельность собственного капитала. Последнее запрещает налоговый вычет процентных платежей по долгу. Обе меры приводят к одинаковому налогообложению двух источников финансирования. После финансового кризиса 2008 года лишь ограниченное число стран внедрило такой механизм. Италия, Бразилия, Австрия и Хорватия внедрили своего рода резерв на корпоративный капитал, но эмпирическая оценка этих реализаций была неубедительной [5].

Подводя итоги, основным вопросом моей научной статьи было – определение влияния налогообложения на принятие корпоративных финансовых решений. Были проанализированы два типа налоговых искажений. Первое изученное налоговое искажение связано с существованием такого же количества корпоративных налоговых кодексов, как и стран. Я теоретически исследовала влияние налоговой среды на поведение многонационального предприятия и обнаружил, что различные налоговые условия по-прежнему предлагают транснациональным корпорациям широкий набор возможностей для перемещения прибыли. Более того, я обнаружила, что использование кредитного метода в качестве налоговой льготы для трансграничных дивидендов приводит к финансово эффективному решению и устранению стимулов к перемещению прибыли, и что система, сочетающая резерв на корпоративный капитал и комплексный налог на прибыль от бизнеса, предлагают ценную альтернативу введению общей консолидированной налоговой базы.

Второе налоговое искажение связано с различным налогообложением долга и собственного капитала, влияющим на структуру капитала компаний. Согласно исследованию Савины Принсен «Определение влияния налогообложения на принятие корпоративных финансовых решений», где она измерила влияние неравного режима налогообложения заемного и собственного капитала на соотношение долга компаний, эмпирические результаты показали, что традиционная налоговая система побуждает компании использовать в среднем на 2-7% больше заемных средств, чем при одинаковом налоговом режиме для заемных и собственных средств. Дальнейшее расширение анализа показало, что крупные компании

испытывают больший эффект от налоговой защиты акционерного капитала, чем малые и средние компании [3].

В целом, огромное влияние налогообложения на инвестиционные решения организаций не подлежит сомнению. Поэтому для Казахстана представляется возможность с помощью фискальной политики развивать на своей территории инвестиционную деятельность предприятий. Предпринимательский Кодекс Республики Казахстан с каждым годом расширяет спектр государственных мер поддержки инвестиционной деятельности и мер, по улучшению инвестиционного климата, что и было запланировано согласно Посланию Первого Президента Республики Казахстан – Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» [1]. Например, предоставление преференций по налогам при реализации инвестиционных проектов. Это предоставление льгот по корпоративному подоходному налогу, применение коэффициента 0 к ставкам земельного налога, исчисление налога на имущество по ставке 0 процента к налоговой базе и т.п [6]. Могу сказать, что будущие перспективы видятся мне в хорошем свете.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства». // Электронный ресурс. Режим доступа: https://www.akorda.kz/ru/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-lidera-nacii-nursultana-nazarbaeva-narodu-kazahstana-strategiya-kazakhstan-2050-novyi-politicheskii-
2. О налоговой политике, госзакупках, распределении доходов. // Электронный ресурс. Режим доступа: <https://kapital.kz/economic/102187/o-nalogovoy-politike-goszakupkakh-raspredelenii-dokhodov.html>
3. Гулькова, Е.; Ингбиан, Д. Влияние международного налогообложения на корпоративные финансовые решения. // Электронный ресурс. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-mezhdunarodnogo-nalogooblozheniya-na-korporativnye-finansovye-resheniya>
4. Директива Европейского парламента и Совета Европейского Союза 2011/92/ЕС от 13 декабря 2011 г. о переходе к системе консолидации и формулярного распределения. // Электронный ресурс. Режим доступа: <https://wescoop.eu/wp-content/uploads/2020/04/>
5. Princen, S. Determining the impact of taxation on corporate financial decision-making. // Электронный ресурс. Режим доступа: <https://www.cairn.info/revue-reflets-et-perspectives-de-la-vie-economique-2012-3-page-161.htm>
6. Нестерова, Е. Правовой режим налоговых преференций по инвестиционным стратегическим проектам. // Электронный ресурс. Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35060452&pos=6;-106#pos=6;-106

КӘСІПОРЫННЫҢ БАЛАНС ӨТІМДІЛІГІН ТАЛДАУ

Мақсұт М.Е.

әл – Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Есеп және аудит, 3курс

Арыстамбаева А.З., аға оқытушы

Баланс өтімділігін талдау ұйымның балансының өтімділігін бағалау арқылы жүзеге асырылады, ал баланс өтімділігі ол сол ұйымның активтерінің өтімділігі арқылы сипатталады.

Өтімділіктің екі бағытта қарастыруға болады: біріншіден, өтімділік – бұл ұйымның өзінің қысқа мерзімді міндеттемелерін өтеу қабілеті болса, екіншіден, өтімділік – бұл ағымдағы активтердің ақша қаражаттарына айналу мүмкіндігі мен жылдамдығы. Өтімділіктің екінші тұжырымдамасын қарастыра отырып, өтімділік ұйымның міндеттемелерін ақшаға айналу уақыты міндеттемелерін өтеу уақытымен сәйкес келетін активтерімен жабу дәрежесін көрсетеді деп есептеуге болады. Осы ақша қаражаттарына айналу процесі қаншалықты тез жүретін болса, соншалықты ұйымның төлем қабілеттілігі мен несие беру қабілеттілігі жоғарылайды. Басқаша айтқанда, ұйымның өтімділігі-өз міндеттемелерін уақытында төлеу үшін қолда бар қаражат пен активтерді мүмкіндігінше тезірек жұмылдыру мүмкіндігі. Өтімділік кәсіпорынның сөзсіз төлем қабілеттілігін білдіреді және әрқашан активтер мен

міндеттемелер арасындағы жалпы сома бойынша да, кіріс мөлшері бойынша да теңдікті көрсетеді. Активтің өтімділігі іс жүзінде баланстың өтімділігін көрсетеді.[1]

Баланстың өтімділігі міндеттемелері оның активтерімен өтеу дәрежесі ретінде анықталады, олардың мерзімі міндеттемелерді өтеу мерзіміне сәйкес келеді.

Нарықтық жағдайдағы баланстық өтімділікті және ағымдағы активтерді талдау ұйымның өз міндеттемелері бойынша уақтылы және толық есеп айырысу қабілетін бағалау үшін қажет. Өтімділік дәрежесі бойынша топтастырылған актив бойынша теңгерімнің өтімділігін талдау кезінде оларды өтеу мерзімдері бойынша топтастырылған пассив бойынша міндеттемелерді салыстыру жүргізіледі. [2]

Баланстың тиімді бөлімінің құрылымына сәйкес ерекшелік-Т.

$$\left\{ \begin{array}{l} A1 \geq P1 \\ A2 \geq P2 \\ A3 \geq P3 \text{ (1)} \\ A4 \leq P4 \end{array} \right.$$

Егер активтің үш теңсіздігінің әр тобы кәсіпорынның тиісті міндеттемелер тобына жабатын немесе оған тең болса, баланс өтімді болады, әйтпесе баланс өтімді болмайды.

Алғашқы 3 теңсіздікті орындау төртінші теңсіздіктің орындалуына әкеледі. Сондықтан актив пен міндеттеме бойынша алғашқы 3 топты салыстыру орынды болады. Төртінші теңсіздік баланстық сипатқа ие болады, сонымен қатар терең экономикалық мағынаға ие: оның орындалуы қаржылық тұрақтылықтың минималды шартының орындалғанын көрсетеді, яғни ұйымның өзіндік айналым қаражаты бар.

Жоғарыда аталған жүйеде алғашқы үш теңсіздікті орындау төртінші теңсіздікті орындау қажеттілігін тудырады, сондықтан актив пен міндеттеме бойынша алғашқы үш топтың жиындарын салыстыру маңызды орын алады. Төртінші теңсіздік қабылдайды сипаты "теңдестіру", сондай-ақ бар терең экономикалық мағынасы бар: оны орындау туралы куәландырады сақталған ең төменгі талаптары, қаржылық тұрақтылық, болуы туралы.

Өтімділіктің жалпы көрсеткіші мынадай формула бойынша есептеледі: [3]

$$K^{\text{ж.о}} = \frac{a_1 \cdot A_1 + a_2 \cdot A_2 + a_3 \cdot A_3}{a_1 \cdot P_1 + a_2 \cdot P_2 + a_3 \cdot P_3}, \text{ (2)}$$

мұндағы $K^{\text{ж.о}}$ -жалпы өтімділік коэффициенті;

A_1, a_2, a_3 – салмақтық коэффициенттер;

$A_1, 2, 3$ және $P_1, 2, 3$ – баланстың активтері мен пассивтері бойынша тиісті топтардың қорытындылары.

Баланстың жалпы өтімділік коэффициенті ұйымның барлық өтімді айналым қаражаты сомасының өтімді қаражат пен төлем міндеттемелерінің әртүрлі топтары көрсетілген сомаларға қаражат түсімдері мен міндеттемелерді өтеуді ескеретін салмақ коэффициенттерімен кіретін жағдайда барлық төлем міндеттемелерінің (қысқа мерзімді де, ұзақ мерзімді де) сомасына қатынасын көрсетеді.

Теориялық мәні 0,9 – дан төмен болмауы тиіс бұл көрсеткіш ұйымның міндеттемелердің барлық түрлері бойынша-жақын және алыс бойынша есеп айырысуды жүзеге асыру қабілетін білдіреді. Бұл әр түрлі есеп беру кезеңдеріне қатысты тіркелген ұйымның баланстарын, сондай-ақ әртүрлі ұйымдардың баланстарын салыстыруға және егер салмақ келесі шектеулерге сәйкес келсе, қандай баланстың өтімді екенін анықтауға мүмкіндік береді:

$$A1 > A2 + A3;$$

$$a2 > a3;$$

$$a3 > 0.$$

Бұл шектеулер қаржылық жағдайлардың жіктелуін баланстың өтімділік дәрежесі мен жағдайлардың көптеген түрлеріндегі тәртіптің қатынасын анықтайтын шарттар бойынша қарастыру негізінде негізделеді.

Ең өтімді активтер мен ең мерзімді міндеттемелер баланстың өтімділігі үшін өте

маңызды болғандықтан, бірінші коэффициент 1-ге тең қабылданады. Осы міндеттемені ескере отырып, екінші және үшінші салмақ коэффициенттеріне шектеулер жүйесі келесідей:

$$a_1 > a_2 + a_3;$$

$$a_2 \text{ және } a_3;$$

$$a_3 > 0.$$

Осыдан, атап айтқанда, келесі үлестік коэффициенттерінің жиынтығы: $a_1 = 1$; $a_2 = 0,5$; $a_3 = 0,3$ қабылданған. Өтімділіктің жалпы көрсеткішінің негізгі түрі:[4]

$$K_{\text{ж}_0}^{\text{ж}} = \frac{1 \cdot A + 0,5 \cdot A + 0,3 \cdot A}{1 \cdot П + 0,5 \cdot П_2 + 0,3 \cdot П_3} \quad (3)$$

Осы көрсеткіштің көмегімен ұйымның төлем қабілеттілігін жалпы бағалау және өтімділік тұрғысынан ұйымдағы қаржылық жағдайдың өзгеруі жүзеге асырылады. Бұл көрсеткіш сонымен қатар есеп беру негізінде көптеген әлеуетті серіктестердің ішінен ең тиімді серіктесті таңдағанда да қолданылады.

Қорытындылай келе баланс өтімділін талдау бізге қандай мүмкіндер беретіндігі жайлы сөз қозғағым келеді. Ең алдымен баланс өтімділігін талдау, төлем қабілеттілік және өтімділік түсінігінің экономикалық мазмұнын тереңінен ашуға мүмкіндік береді. Төлем қабілеттілік және өтімділік көрсеткіштерін қарастырады. Сонымен қатар, қаржылық тұрақтылықты анықтайды. Қаржылық тұрақтылық тұрақты түрде кірістердің шығындардан жоғарылауын, үздіксіз өндіріс пен өнімді өткізуде ақша қаражаттарының тиімді түрде қолданылуын қамтамасыз етеді. Баланс өтімділігі кәсіпорынның міндеттемелерін активтермен жабу дәрежесімен анықталады.

Баланс өтімділін талдау міндеті нарық жағдайында қаржылық шектеулердің қатандығын нығайту және кәсіпорын кредит төлем қабілеттігіне баға беру қажеттілігімен, яғни оның барлық міндеттерін уақытында өтеу қабілетімен байланысты туындайды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қаржылық талдау: оқу құралы / Р. Е. Джаншанло, М. Байдаулетов, Э. А. Актуреева; әл-Фараби атын. ҚазҰУ. – Алматы : Қазақ ун-ті, 2017. – 287 б.
2. Қаржылық есеп беруді талдау: оқу құралы / С. А. Исакова, И. Т. Айнабекова; ҚР Білім және ғылым м-гі, М. Х. Дулати атын. ТарМУ. – Тараз: Тараз ун-ті, 2018. – 184 б.
3. Ұйымның қаржы-шаруашылық қызметін талдау: оқу құралы / Ж. З. Оралбаева, А. З. Арыстамбаева; Әл-Фараби атын. ҚазҰУ. – Алматы: Қазақ ун-ті, 2019. – 185 б.
4. б. Кәсіпорын қызыметін экономикалық талдау: оқу құралы / Г. А. Садыханова, Д. Ж. Рахматуллаева, Д. Р. Тураров; әл-Фараби атын. ҚазҰУ. – Алматы: Қазақ ун-ті, 2018. – 128 б.

НАЛОГОВАЯ ПОЛИТИКА И СИСТЕМА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Алиев Юсуф; Казтай Байзак,

Казахский национальный университет имени Аль-Фараби, ВШЭиБ,
специальности «Логистика», студенты 2 курса

Научный руководитель:

К.э.н., Сырлыбаева Н.Ш., м.э.н. Карабаева Ж.С.

Налоговая система любой страны имеет свои характерные особенности. Нет в мире государства у которой налоговая система будет одинаковой с другим государством. Однако это не означает, что налоговая система и налоговая политика могут быть произвольно свободно разработаны.

В Казахстане разработка эффективных систем налогообложения для предприятий и частных лиц стала серьезной проблемой при переходе от прямого административного управления экономикой к рыночному управлению экономикой. Поэтому государство и налогоплательщики заинтересованы в разработке эффективной системы налогообложения[1].

Налоговая система Казахстана основана на таких важных принципах, как содействие научно-техническому прогрессу, введение отечественного производителя на мировом рынке,

активизация производственной и инвестиционной деятельности предпринимателей, равное и пропорциональное налогообложение физических и юридических лиц, недопущение налоговой дискриминации, социальная справедливость и экономическая эффективность.

Прежде чем перейти конкретно к рассмотрению структуры налоговой системы в Республике Казахстан, давайте рассмотрим общую налоговую систему.

Фискальная политика – это государственная мера, которая изменяет государственные расходы, налогообложение и государственный бюджет для обеспечения полной занятости, платежного баланса, экономического роста и неинфляционного ВВП.

Бюджетно-налоговая политика – это политика, которая в основном регулирует спрос. Он регулируется путем влияния на объем общих расходов. Инструменты фискальной политики могут также влиять на общее предложение путем влияния на уровень деловой активности.

Налоги являются основным источником доходов для государства. Это также основной источник финансирования государственных расходов. В Казахстане налоги также являются основным источником доходов для государственного бюджета. Через несколько лет на них будет приходиться более 70% доходов бюджета.

Поскольку услугами, предоставляемыми государством, пользуются все члены общества, государство взимает компенсацию со всех граждан. Налоги являются основным средством перераспределения доходов между членами общества.

С точки зрения платежеспособности налоги делятся на прямые и косвенные. Прямой налог уплачивается непосредственно налогоплательщиком, что прямо пропорционально платежеспособности. Косвенные налоги – это налоги, взимаемые с определенных товаров и услуг. Косвенные налоги взимаются путем добавления к цене.

Также налоги делятся на общие и специфические, в зависимости от назначения. Общие налоги используются для покрытия текущих и капитальных расходов государственного и местного бюджетов, исключая определенный вид расходов. Специфические предназначены для определенных целей.[2]

Налог имеют следующие функции:

- Фискальная функция (мобилизация), т.е. государство собирает налоги и обеспечивает соответствующие доходы.

- Распределительная. Собирая налоги, государство влияет на различные сектора экономики, проводит социальную политику, распределяет доходы между группами населения и регионами и поддерживает бедные слои населения.

- Регулирующая функция заключается в обеспечении взаимосвязи между населением и потреблением путем изъятия части текущих доходов и направления их на развитие производства.

- Стимулирующая функция – создание различных стимулов для экономического роста, технологических инноваций и роста населения.

- Ограничительные функции – налоговая система позволяет государству ограничивать или сдерживать развитие определенных отраслей.

- Контрольно-учетные функции – Учет доходов предприятий и категорий населения в объеме производства и структуре, движение финансовых потоков.

Среди основных концепций налогообложения хотелось бы обратить внимание на идею о том, что предприятия и физические лица должны платить налоги пропорционально размеру полученного дохода. Эта идея очень рациональна и справедлива. Это связано с тем, что налог на воспринимаемый доход от предметов роскоши отличается от налога на расходы на основные нужды, по крайней мере, немного меньше. Основная проблема, заключается в отсутствии строгого научного подхода к изменению способности человека к налогообложению для реализации этой идейной практики. Понятно только, что потребители всегда используют свои доходы сначала на товары и услуги первой необходимости, а затем на предметы роскоши. Если вы посмотрите на практику налогообложения в развитых странах, то обнаружите, что в большинстве случаев подоходный налог, НДС и взносы на социальное страхование являются основными объектами налогообложения.[3]

В практике подоходного налогообложения различают валовой доход, вычеты и налогооблагаемый доход. Общий доход – это сумма доходов, которые вы получаете из

различных источников дохода. Юридически в большинстве стран разрешено вычитать из общего дохода производственные, транспортные, командировочные и рекламные расходы. Существуют также различные вычеты, такие как необлагаемый минимум, сумма пожертвования, вычет по инвалидности, вычет для пенсионеров и т.д. Таким образом, налогооблагаемый доход = валовой доход – вычитаемая сумма. Различают подоходный налог, налог на доходы физических лиц и налог на доходы юридических лиц. Подоходный налог – это прогрессивный, прямой налог. Прогрессивное налогообложение подоходным налогом позволяет выровнять неравенство доходов. Среди налогов, используемых во многих развитых странах, вторым по значимости является налог на добавленную стоимость (НДС). Добавленная стоимость включает заработную плату, амортизацию, проценты по кредитам, прибыль, счета за электроэнергию и т.д. Поскольку НДС охватывает практически все виды товаров и услуг, он имеет относительно низкую налоговую ставку и лучше других видов налогов распределяется в казну, позволяя гибко балансировать между бюджетными расходами и доходами в период инфляционного роста цен и либерализации цен. Налог на добавленную стоимость (НДС) является мерой увеличения стоимости, создаваемой при производстве товаров, работ и услуг, и уплачивается в бюджет в момент продажи. Этот налог представляет собой разницу между ценой продажи и себестоимостью производства до определенного этапа движения товара, т.е. облагается налогом на каждом технологическом этапе, на котором товар фактически движется к потребителю. Это происходит потому, что при системе свободных цен ничто не мешает продавцам товаров и услуг возмещать потери от налога за счет повышения цен. Предприятие здесь является лишь своеобразным сборщиком налогов.

В косвенном налогообложении существует акциз, который широко используется в каждой стране. Как и другие косвенные налоги, акцизы включаются в цену товара и оплачиваются покупателем товара. Однако сфера применения акциза узка. Поскольку он в основном касается особых, избранных товаров.

Около трети всех доходов в виде налогов, поступающих государству, составляют косвенные налоги, т.е. налогообложению подлежат не только доходы и прибыль, но и расходы экономических субъектов. Налоговая система не позволяет предприятиям всех форм собственности накапливать финансовый капитал и вкладывать его в основные и оборотные средства. Налоговая система нестабильна как с точки зрения вида налога, налоговой базы, налоговой ставки и метода исчисления налога, так и с точки зрения сроков и порядка его принятия.[4]

В заключении, очевидно, что налоговая система еще имеет некоторые недостатки и установленные законом принципы реализуются не в полной мере. Поэтому основным направлением налоговой системы должны стать условия для быстрого оборота финансового капитала, максимального роста производства и прибыли, расширения сектора малого и среднего предпринимательства, повышения благосостояния людей за счет социальной направленности бюджетных расходов, динамичного развития предприятий и отраслей национальной экономики, которые имеют тенденцию к повышению роли прямых налогов, особенно подоходного налога.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. <http://startinfo.kz/> – Налоговая политика
2. Бабкина С. Новая налоговая политика // Финансы Казахстана — 2002
3. <http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=601552>- Налоговая политика
4. <https://nalogikz.kz/docs/nalogovaya-politika-kazahstana-osnov.html> – Налоговая политика РК, основные направления

АКЦИЗ НА САХАРОСОДЕРЖАЩИЕ НАПИТКИ. НОВЫЙ ЗАКОНОПРОЕКТ И ЕГО ПОСЛЕДСТВИЯ

Ержан А.Е.

КазНУ им.Аль-Фараби, ВШЭБ,
студентка 2-го курса
специальности «Логистика»,

Научный руководитель:

к.э.н.Сырлыбаева Н.Ш., м.э.н. Карабаева Ж.С.

Акциз – это обязательная выплата государству, надбавка к стоимости товара, регулирующая потребительский спрос на нее.[1] Данный налог не просто пополняет казну государства, а регулирует цены именно на товары массового потребления, которые вредят здоровью и окружающей среде. Повышение цен в определённой степени воспрепятствует потреблению тех товаров. Акциз вносят юридические лица и индивидуальные предприниматели за производство или реализацию определенных видов продуктов.

В Казахстане впервые был принят закон «Об акцизах» в 1991 году и включал в себя такие товары как: спирт питьевой и пищевой, крепленые напитки, бальзамы, винно-водочные изделия, пиво, икру осетровых и лососевых рыб, деликатесную продукцию из ценных видов рыб, шоколад, табачные изделия, ювелирные изделия, шины, изделия из ценных видов меха, одежду из натуральной кожи, высококачественные изделия из фарфора и хрусталя, ковры и ковровые изделия. В настоящее время список подакцизных товаров значительно уменьшен.[2]

Статьей 462 Налогового кодекса установлен список подакцизных товаров:

- все виды спирта;
- алкогольная продукция;
- табачные изделия;
- изделия с нагреваемым табаком, никотиносодержащие жидкости для использования в электронных сигаретах;
- бензин (за исключением авиационного), дизельное топливо;
- моторные транспортные средства, предназначенные для перевозки 10 и более человек, объемом двигателя более 3 000 кубических сантиметров, за исключением микроавтобусов, автобусов и троллейбусов:
 - автомобили легковые и прочие моторные транспортные средства, предназначенные для перевозки людей, объемом двигателя более 3 000 кубических сантиметров (кроме автомобилей с ручным управлением или адаптером ручного управления, специально предназначенных для инвалидов);
 - моторные транспортные средства на шасси легкового автомобиля с платформой для грузов и кабиной водителя, отделенной от грузового отсека жесткой стационарной перегородкой, объемом двигателя более 3 000 кубических сантиметров (кроме автомобилей с ручным управлением или адаптером ручного управления, специально предназначенных для инвалидов);
- сырая нефть, газовый конденсат;
- спиртосодержащая продукция медицинского назначения, зарегистрированная в соответствии с законодательством РК в качестве лекарственного средства.

В 2021 году Президент подписал поправки в Налоговый кодекс. В связи с этим был расширен список подакцизных товаров, и включает в себя также газохол, бензанол, нефрас, смесь легких углеводородов, экологическое топливо.

Исчисление акцизов. Ставки на акцизы бывают двух видов: твердая (абсолютная сумма на единицу измерения) и адвалорная (в зависимости от объемного содержания безводного (стопроцентного) спирта). Для алкогольной продукции могут применяться оба вида ставок. При этом ставки дифференцируются в зависимости от целей дальнейшего использования. Виды подакцизных товаров и их ставки (в тенге на единицу измерения) указаны в Статье 463

НК РК. [3]

Пример. Компания – производитель алкогольной продукции реализует 100 бутылок красного вина емкостью 0,75 литра при крепости 18 градусов. Статьей 463 Налогового кодекса установлен акциз на вино размером 35 тенге/литр.

Рассчитывается сумма акциза на одну бутылку вина крепостью 18 градусов объемом 0,75 литров составит:

$$35 \times 0,75 = 26,25 \text{ тенге.}$$

За всю партию:

$$100 \times 26,25 = 2625 \text{ тенге.}$$

Декларация по акцизу (форма 400.00) производится до 20 числа месяца, следующего за отчетным налоговым периодом.

Примечание. Подакцизные товары, реализуемые на экспорт, не являются объектом обложения акцизом.

«Сладкий акциз». В настоящий момент в Казахстане активно обсуждается Национальный проект по новым подходам формирования здорового образа жизни на 2022–2025 годы, который включает в себя, в том числе, предложения о введении акциза начиная с 7% с последовательным повышением к 2025 году до 45% на сахаросодержащие безалкогольные напитки.[4]

Данный проект вызвал недовольство среди производителей безалкогольных напитков и соков. Ведь такая политика ведет к большому урону отрасли безалкогольных напитков своей неэффективностью. Например, крупнейшие компании — производители сладких безалкогольных напитков — Coca-Cola, PepsiCo и Dr Pepper Snapple Group — за последние пять лет уже потратили порядка \$100 млн на борьбу с введением подобного налога более чем в двух десятках городов. Однако стоит учитывать уровень потребления таких товаров гражданами, поскольку ведет к ухудшению здоровья.

По мнению Ассоциации производителей безалкогольных напитков и соков, данный законопроект преследует фискальный интерес государства, нежели обеспокоенность здоровьем граждан, которую они сочли поводом введения налога. Для закрепления Ассоциация выдвигает ряд аргументов, показывающие безосновательность предлагаемой меры:

- статистика показывает, что 55% потребляемого сахара казахстанцами приходится на чистый сахар, и лишь 2% на сахаросодержащие продукты
- отечественное потребление безалкогольных напитков в среднем на одного казахстанца ниже 41%, в сравнение с общемировым показателем
- наблюдается тенденция «сухо-едения», то есть недостаточное потребление жидкости. А в рационе преобладают мясо, хлеб и другие мучные изделия с большим количеством углеводов. Однако данные факторы не стали причиной отмены законопроекта.

Такого налога нет ни в одной стране Таможенного Союза ЕАЭС, что вызывает сомнительное первенство нашей страны.

В итоге: «В соответствии с национальным проектом реализация мероприятия по введению акциза на сахаросодержащие напитки предусмотрено с 2023 года – 20%, 2024 года – 35%, 2025 года – 45%», — сообщили LS в Минздраве. Мера была принята несмотря на жалобы производителей напитков.

Стоит отметить, что введенные налоги в первую очередь повлияет на потребителей, которым придется покупать обычный сок уже в два раза дороже.

Последствия в цифрах. Если позитивные последствия акциза на ССН пока неопределенны, то негативные в Ассоциации производителей безалкогольных напитков и соков могут перечислить уже сейчас, и с конкретными цифрами. Пострадает 431 компания, из них крупные – 1,6%, средние – 3%, малые – 95,4%, то есть в основном удар придется на малый бизнес. Из этих компаний 101 — производители, остальные — дистрибьюторы, а это урон для смежных отраслей: транспортно-логистической, торговой и т. д.

«Эластичность спроса в отрасли в среднем — 1,5. Это значит, что повышение цены на 10% приводит к снижению спроса на 15%, — объясняет президент ассоциации Алия Мамытбаева, — Так, например, при введении 20-процентного акциза производство упадет на

26,4%». Так как средняя рентабельность в индустрии составляет 15%, следовательно, дополнительная нагрузка в виде 20% неизбежно вызовет рост цен и в конечном итоге ляжет на конечного потребителя.

По прогнозам ассоциации, налогооблагаемая база в последующий год после введения акциза снизится с 131,56 млрд тенге до 96,83 млрд тенге; снижение налоговых поступлений из фонда заработной платы составит 5,84 млрд тенге, в том числе ИПН (10%) – 2,72 млрд тенге (при средней заработной плате 180 тыс. тенге), социальный налог (9,5%) – 2,58 млрд тенге, медицинское страхование (2%) – 0,544 млрд тенге. Снижение корпоративного подоходного налога может достигнуть 5,21 млрд тенге, а НДС – 4,17 млрд тенге. Общее уменьшение поступлений в бюджет по всем видам налогов, по данным ассоциации, может составить 15,22 млрд тенге. [5]

Опыт других стран. Опыт по борьбе с чрезмерным употреблением сахара во всем мире заключается не только в организации различных акций со знаменитостями, но и во введении «сладких акцизов». Например, в одном из штатов США такую меру приняли еще в 1951 году. Подобные акцизы введены во Вьетнаме, Мексике, а в апреле 2018 года и в Великобритании.

Опыт других стран показывает, что введение подобных налогов не всегда положительно влияет как на состояние здоровья нации, так и на экономическую составляющую. Например, в США повышение стоимости безалкогольных напитков с высоким содержанием сахара не уменьшило количество людей с избыточным весом. Оно, наоборот, продолжает расти.

По оценкам Центрального института экономики и менеджмента правительства Вьетнама, 10%-ный акциз на газированные напитки в этой стране привел к дополнительным поступлениям в бюджет 8,46 миллиона долларов и одновременно суммарным потерям в экономике на сумму 52,6 миллиона долларов.

По расчетам правительства Филиппин, в случае введения подобных акцизов, доходы страны от рынка сладких напитков упадут в семь раз. Некоторые страны, например, Замбия и Дания были вынуждены отменить акциз на сладкие напитки из-за экономических потерь. В Мексике практически все бремя пало на беднейшие слои населения. Около 30 тысяч маленьких магазинчиков были вынуждены закрыться, поскольку около 50% их ассортимента попало под этот налог. Примерно 600 тысяч семей остались без средств к существованию.

Власти соседней России тоже раздумывают о введении такого рода акциз. Проработка законопроекта уже вложен в бюджет на 2022–2024 гг., – сообщает «Евразия. Эксперт». В России подход такой, что перед принятием фискального решения изучают научные исследования и международный опыт. Эти два фактора пока не в пользу акцизов. Однако, что в России, что в Казахстане потребление сахаросодержащих товаров низкое – это означает, что данная политика тоже имеет больше фискальный характер.

Международные исследования показывают, что бороться за здоровье людей исключительно акцизами на сладкие напитки – неэффективно. Поскольку, по мнению законодателей, на здоровье влияет не сам напиток, а сахар, который в нем содержится, справедливым было бы обложить акцизами все пищевые продукты. В разных пропорциях сахар содержится во многих из них. В таком случае нужно компетентное исследование, которое покажет наличие причинно-следственной связи между возникновением ожирения и неинфекционных заболеваний и потреблением тех или иных продуктов с содержанием сахара. Политика деления продуктов на вредные и полезные несостоятельно, тем более акцентировать внимание на напитках.

Из вышенаписанного стоит сделать вывод, что такие меры не приводит к положительным результатам, несмотря на пополнение государственного бюджета. Покупательскую способность понизится из-за чего экономика страны понесет ущерб, ведь сократиться и потребление.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Акциз/20.02.2022/
<https://advocatejus.ru/akciz.html#:~:text=Акциз%20это%20обязательная%20выплата,или%20реализацию%20определенных%20видов%20продуктов>
2. Что такое акцизы, кто должен платить и каковы ставки /20.02.2022/

<https://buhta.com/kz/uz/library/article/Whatareexcisetaxes-216>

3. Налоговый кодекс 2020г. /20.02.2022/ <https://nalogikz.kz/taxcode/2020/51>

4. Казахстанские производители: Акцизный налог – новый удар по пищевой индустрии /28.02.2022/
<https://www.nur.kz/politics/kazakhstan/1912252-kazhastanskie-proizvoditeli-aktsiznyy-nalog-novyuy-udar-po-pischevoy-industrii/>

5. Новый акциз: предприниматели требуют учитывать их мнение /28.02.2022/
https://forbes.kz/process/novyiy_aktsiz_predprinimateli_trebuyut_uchityivat_ih_mnenie

ТРАНСФОРМАЦИЯ УЧЕТА И АУДИТА В ПЕРИОД КОРОНАВИРУСА COVID-19

Токарева Эяна Дмитриевна

Казахский национальный университет имени Аль-Фараби

Высшая школа экономики и бизнеса

Учет и аудит, студентка 4го курса

Научный руководитель: к.э.н., доцент Султанова Б. Б.

Аннотация. Появление и распространение COVID-19 изменило многие процессы человеческой деятельности. В огромной мере – экономику стран по всему земному шару. Страны всего мира в поисках оптимального равновесия между нормальным функционированием экономики и жизнью всего человечества.

По моему мнению, финансовый рынок всех стран не обратил должного внимания на вспышку коронавируса в Китае. В результате чего после объявления пандемии Всемирной организацией здравоохранения уровень мировой экономики начал резко падать. Более того, распространение COVID-19 повлиял на образование цен на многие активы.

В статье уделяется внимание раскрытию влияния COVID-19 на формирование финансовой отчетности и ее аудита. Были рассмотрены практические рекомендации по управлению фирмой и по вопросам цифровизации аудита.

Цели/задачи. Целью исследования, результаты которого представлены в статье, является определение влияния пандемии коронавируса на подготовку отчетности и ее аудит по МСФО в условиях цифровизации, а также, что компании должны предпринимать в первую очередь для поддержания стабильности на предприятии.

Методы исследования: Методами исследования являются наблюдение и обобщение, полученных в итоге, данных.

Ключевые слова: финансовая отчетность, пандемия, неопределенность, непрерывность деятельности, финансовые инструменты, финансовые риски, предприятие, концентрация риска, влияние карантинных мер на бизнес, порядок учета финансовых инструментов, МСФО, цифровизация, развитие, аудит, влияние COVID-19.

Развитие современной рыночной экономики невозможно без сопровождения возрастающей роли бухгалтерской информации в управлении деятельностью предприятий, а также аудите, анализе и контроле. Для того, чтобы избежать банкротства, поражения в конкурентной борьбе и дальнейшей ликвидации, руководство компаний обязуются рационально использовать все имеющиеся у них ресурсы, и получать за это прибыль.

Финансовая отчетность — это подробная информация о финансовой деятельности и положении предприятия в виде совокупности форм отчетности, имеющая цель предоставить собранные данные ее пользователям для принятия ими обоснованных деловых решений.

Так, бухгалтерский учет становится инструментом сбора, обработки и передачи данных о деятельности предприятия.

Финансовая отчетность выступает основным звеном, связывающим предприятие с его внешней средой. От полноты и достоверности представленной информации в финансовой отчетности обуславливается будущее предприятия в целом. За обеспечение эффективной взаимосвязи между предприятием и финансовыми рынками несут ответственность финансовые менеджеры, являющиеся высшим управленческим звеном предприятия.

Вопросы подготовки финансовой отчетности были и будут актуальными, так как каждое предприятие обязано уметь достоверно и правильно предоставлять информацию о своём финансовом положении и результатах деятельности.

Пользователям финансовой отчетности должна предоставляться исключительно достоверная информация, соответствующая действующему законодательству.

В целях повышения капитализации и направлений хозяйственной деятельности предприятий, руководством должен составляться план на среднесрочную перспективу, а также план на повышение капитала на международные рынки. Исходя из этого, для эффективности принятия управленческих решений, необходимо постоянно повышать качество финансовой информации. Для достижения данных целей проводится аудиторская проверка.

Аудиторский отчет предоставляет достоверную и своевременную информацию, которая используется для принятия правильных управленческих решений руководством, что значительно повышает эффективность управления компании.

После внезапной вспышки коронавируса в городе Ухань в декабре 2019 года, мировая экономика подверглась множеству прогнозов. Например, если в феврале 2020 года, эксперты британского аналитического центра «OxfordEconomics» прогнозировали оптимистичный исход, с потерей в 1,1 триллион долларов, — а «при благоприятном развитии событий» в 400 миллиардов долларов, и снижении уровня мирового ВВП всего на 1,3 процента. То в марте негативные прогнозы становились стали носить более серьезный характер.

По моему мнению, финансовый рынок всех стран не обратил должного внимания на вспышку коронавируса в Китае. В результате чего после объявления пандемии Всемирной организацией здравоохранения уровень мировой экономики начал резко падать. Более того, распространение COVID-19 отрицательно повлияло на образование цен на многие активы.

28 февраля 2020 года международное агентство «Reuters» спрогнозировало куда более мрачный исход для мировой экономики, потери которой, оказались в пять раз больше. А очередной финансово-экономический кризис был не за горами. Мировые компании потерпели убытки в 5 триллионов долларов, причем, только за одну неделю, на фоне угрозы глобальной пандемии.

Также по причине распространения вирусного заболевания COVID-19 представления о рисках для финансовой стабильности в начале 2020 года значительно показало изменения.

Установленные правила и меры преподносят финансовым учреждениям больше удобства по реформированию задолженности заемщиков, продления кредитования, способность к платежам, и конечном плане переключение традиционной работы в дистанционный режим.

Всеми известный вирус COVID-19 влияет на финансовую систему в полном масштабе, затрагивая и его главный сектор. Нынешняя ситуация полностью отличается от всемирного кризиса 2007-2009 годов, когда позиционировал противоположный эффект – влияние обстоятельства в финансовой структуре на экономику.

Правила и меры по распространению инфекционного заболевания включают ограничительные передвижения населения, транспорта (авиаперелетов, рейсов) и иных поездок, временное закрытие организаций, образовательных школ и конечно же, запреты на всякого рода мероприятий. Данные сферы непосредственно оказывают влияние на бизнес, туризм, транспорт, образование и розничную торговлю.

Вышестоящие органы в компаниях и организациях должны будут четко рассмотреть влияние вируса COVID-19 на финансовую отчетность и ее аудит за годовой и промежуточный период времени.

К результатам финансовой отчетности относятся не только оценка активов и обязательств, но и вся информация, её раскрытие, и в дальнейшем стоит вопрос о том, что сможет ли предприятие продолжать свою деятельность.

Ключевым словом во всех разговорах вокруг пандемии является «неопределенность». Никто не понимает, насколько длительным окажется кризис и сколько волн COVID-19 нам ждать.

В связи с этим руководству компаний следует оценивать свои возможности, а также

имеющиеся допущения о непрерывности деятельности своего предприятия. В добавок, предприятиям нужно учитывать все данные, которые имеются у них на ближайшие 12 месяцев. В случае, если организация имеет хотя бы малейшие неопределенности в ситуации или условиях, которые оказывают влияние на непрерывность, эту информацию следует полностью раскрыть.

Также стоит обратить внимание на планируемое и непланируемое влияние карантинных мер на бизнес. То есть оценивать способно ли предприятие нормально функционировать в период, когда сотрудникам необходимо обеспечить работу на дому для соблюдения карантина; промежуток времени, в течение которого предприятие имеет возможность «остаться на плаву» с учетом всех имеющихся средств и эффективно используемых расходов; снизился ли доход, покрываются ли убытки страховкой, может ли государство оказать должную поддержку – все это нужно учитывать при оценивании непрерывности деятельности компании.

Сложившаяся ситуация с пандемией способно повлиять на порядок учета финансовых инструментов. А в консолидированной финансовой отчетности раскрываются данные о способности организации подвергаться финансовым рискам, а точнее кредитному риску, риску ликвидности, валютному и другим ценовым рискам; о целях и политики предприятия по отношению к рискам и их управлению.

Следовательно, компании должны раскрывать следующую информацию:

- Как руководство учитывает концентрацию риска.

Важно правильно оценить уровень концентрации риска на предприятии. Если показатель достаточно велик, то это означает, что фирма подвержена большим финансовым рискам. Допустим, деятельность всего предприятия зависит от авиаперевозок, туризма или гостиничного бизнеса и сосредоточена на территории, затронутой COVID-19, а также предприятиям, которые ранее не раскрывали информацию о концентрациях риска, поскольку полагали, что они не подвержены значительному риску в будущем – теперь просто необходимо раскрывать информацию о концентрациях риска.

- Раскрытие общей информации, которая определяет каждую концентрацию.

Например, делегирование посредников по географическому и отраслевому признакам.

- Расчет показателя риска по общей информации всех финансовых инструментов.

Схожим порядком увеличивается риск ликвидности в текущих экономических условиях. В результате чего, ожидается, что данные, которые компании раскрывают о риске ликвидности по МСФО 7 «Отчет о движении денежных средств», будет показывать все возможные отклонения в состоянии ликвидности, связанные с COVID-19. Включать дополнительную информацию о раскрытии изменений также необходимо в случае, если карантинные меры оказали сильное влияние на показатели выручки или на возможность получать дополнительную поддержку в виде денежных средств например, через получение банковских ссуд, факторинга или других источников финансирования.

Все это необходимо сопоставлять с допущением о том, что деятельность организации должна быть непрерывной.

Компании, которые пострадали в следствии пандемии и потеряли значительную долю средств или у которых возросла кредиторская задолженность и общие затраты, в скором времени, будут вынуждены пересмотреть условия уже существующих кредитных договоров и подумать о том, чтобы подыскать кредиторов для дополнительной финансовой помощи. При этом следует обратить внимание на МСФО 9 «Финансовые инструменты» для того, чтобы выяснить, оказывают ли влияние на порядок учета произошедшие изменения и являются ли они значительными преобразованиями или прекращением договора.

В случае, если всего этого не произошло, то используется первоначальная эффективная процентная ставка, а прибыль или убыток корректируют суммарно с учетом всех изменений ожидаемых денежных потоков, которые дисконтируются по этой процентной ставке.

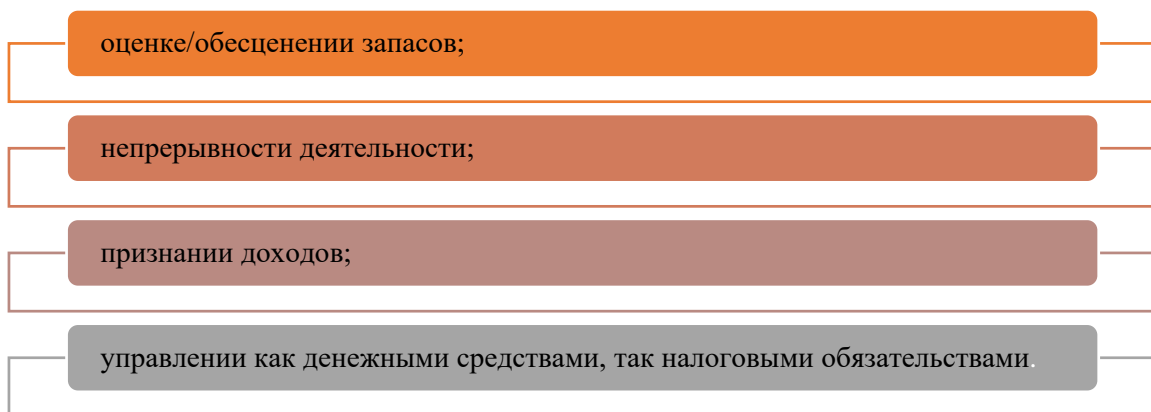
Таким образом, можно подвести промежуточный итог, что на сегодняшний день мы не можем точно предугадать будущую экономическую ситуацию, когда спад в экономике прекратится и все нормализуется.

Как считают R. Deb и S. Chakraborty, пандемия коронавируса оказала отрицательно

воздействие не только на корпоративную финансовую отчетность, но и на аудит, а также на деятельность самих аудиторов, которые несут огромную ответственность за обеспечение достоверных и объективных финансовых отчетов.

Во-первых, это отразилось на сроках предоставления аудиторских доказательств, по причине недоступности получения оригинальных документов, а также взаимодействию с персоналом клиента. По их мнению, «... Пандемия создала колоссальную неопределенность в отношении принципов бухгалтерского учета при подготовке финансовой отчетности, а также аудита в условиях неопределенности...».

Во-вторых, возникновение вспомогательных процедур по предоставлении аудиторского заключения при необходимости продолжения проведения аудита в соответствии с международными стандартами. Во время предоставления профессиональных услуг, ученые рекомендуют аудитор уделять большое внимание на главных параметрах и концепциях бухгалтерского учета. А именно:

А также я выделила несколько областей анализа в процессе проведения аудита:

Рисунок 1. Области анализа в процессе проведения аудита
Примечание – составлено автором

При полном или же частичном изменении тех или иных сроков, правила соблюдения международных стандартов аудита (МСА) обязаны продолжить свою деятельность. Проблемы аудита, которые были вызваны мировой пандемией коронавирусной инфекцией COVID-19 для того или иного предприятия и его отчетов, дали понять о том, что аудиторы будут должны спуститься на уровень ниже и начинать рассматривать новые перспективы для решения вышедших проблем.

Ликвидность различных компаний – это новейшие зоны риска в нынешнее, тяжелое для всего населения, время. Вследствие этого у аудитора появляются такие задачи как угрозы роста еще больших рисков. Нынешняя ситуация в мире повлекла за собой ухудшение не только жизни населения, но и ударила по аудиту, поэтому данную ситуацию нужно постоянно контролировать и пересматривать. Дальнейшие указания можно найти в МСА 315 «Выявление и оценка рисков существенного искажения посредством изучения организации и ее окружения».

В связи с тем, что мировой аудит пошатнулся и по отношению к глобальной экономике и перспективности многих компаний, возросла неопределенность, то были приняты решительные меры. Учитывая тот факт, как повлияла пандемия на аудит, то это определенно будет основным направлением всех грядущих в кратко- и долгосрочном периоде проверок. Важным моментом является определение соответствия принципу «непрерывности деятельности». МСА 570 «Непрерывность деятельности» остается в силе. Например, данная оценка включает в себя:

- каждый раз обновлять прогнозируемые данные, если это будет необходимо;
- при различных сценариях необходимо рассматривать то, чтобы соблюдались регламент и условия контракта;
- дальнейшие планы руководства должны подлежать изменениям;
- расширение раскрытия.

При получении аудиторских доказательств, в первую очередь, компетентные аудиторы обязаны думать наперед, например, о необходимости сбора аудиторские доказательства. Перед тем как собирать необходимые доказательства, аудитор будет думать, что нужно изменить в подходе к аудиту и как разработать тот самый рациональный ход, который поможет ему в будущем. Так же не стоит забывать, что ему необходимо работать с дочерними компаниями, которые предоставляют ограниченный доступ. Такие процедуры будут необходимы для того, чтобы можно было поставить в курс дела или же применить те или иные возможности изменить заключение аудитора. Когда аудиторы обмениваются данными, при проведении рабочих встреч (чаще всего виртуальных), то профессиональный аудитор первым делом рассмотрит такой вариант как широкое использование технологий. МСА 500 «Аудиторские доказательства» предоставляет дополнительную информацию.

В процессе определения достаточности аудиторских доказательств, нужно учесть период проведения аудита, а именно промежуточного и финального. При этом, возможно, что основная часть аудиторских доказательств была получена на этапе промежуточного аудита, до введения карантинных мер. Необходимо обсудить с клиентом потенциальное воздействие на проведение аудита, только в том случае, если первичные документы или другие доказательства находятся вне доступа.

Далее следует пересмотреть риски, которые могли усилиться в связи с пандемией. Можно выделить несколько проблемных областей, которые в прошлые периоды не были необходимы по причине несущественности сумм, и важность которых возросла во время карантина. Данные области могут потребовать дополнительные аудиторские процедуры:

- риск низкой вероятности физического осмотра основных средств и проведения инвентаризации запасов;
- риск отсутствия писем-подтверждений от поставщиков, банков, а также проблематичности получения консультаций от оценщиков, технических специалистов и т.д.;
- риск вероятного обесценения основных средств и нематериальных активов, в соответствии с МСФО 36 «Обесценение нематериальных активов»;
- риск значительного снижения чистой цены продажи запасов, в соответствии с МСФО 2 «Запасы»;
- риск недобросовестных действий, в следствии финансового давления или перемен в средствах контроля.

Последствия коронавирусной инфекции на деятельность компании можно отразить отдельным раскрытием как «события после отчетной даты» или же включить в Аудиторский отчет. При этом необходимо учесть, что допущение о непрерывности деятельности не выполняется, так как это может привести отрицательному аудиторскому заключению или вовсе, отказу от его выдачи.

Аудиторам важно информировать своих клиентов влияние пандемии COVID-19 на деятельность организации, операции, отчетность и необходимые меры в чрезвычайных ситуациях. Также возникает риск задержек, так как деятельность компания может быть приостановлена при подготовке информации.

В обязанности аудитора входит и то, что он должен быть уверен в том, что будущее и потенциал компании отражены в записях руководства и соответствуют Международному стандарту финансовой отчетности. Так же аудиторам не стоит забывать о своих других обязанностях в отношении другой информации, которая предоставлена руководством. Это описано в МСА 720 «Обязанности аудитора, относящиеся к прочей информации».

Большинство компаний при подготовке отчетности сталкиваются с практическими трудностями. Это может оказать влияние на проведение аудита в данных компаниях. Аудиторам необходимо составить дополнительные процедуры для сбора соответствующих доказательств, учитывая ограничительные меры на встречи и доступ к информации о деятельности компаний.

В случаях, если аудит не может быть проведен, например, при каких-либо ограничениях, то необходимо обратиться к соответствующему регулирующему органу за консультацией о дальнейших действиях.

Компетентные аудиторы первым делом рассмотрят и составят план проверок работы аудиторов в связи с законодательством Республики Казахстан и требованиями стандартов. Так же должны рассматриваться ограниченные поездки.

Как мы видим, развитие событий носят непредвиденный характер, поэтому трудно делать прогнозы на возвращение к прежнему финансовому состоянию компаний.

Вместе с тем, с появлением COVID-19 связывают и положительные последствия. Пандемия коронавируса ускорила эволюцию аудита в сторону виртуального аудита. Об этом пишет Навин Калия в своей статье. С этим нельзя не согласиться.

Пандемия коронавируса принудила компании функционировать удаленно и применять цифровые технологии, не смотря на то, были ли они готовы к этому или нет.

Однако, что сама цифровизация даже если и является позитивным изменением, она не способна изменить традиционный аудит с бумажными достоверными документами на что-то другое. Цифровизация модифицирует форматы проведения аудита. До COVID-19 бухгалтеры уже экспериментировали в этом направлении с намерением вести более высококачественный, действенный и целеустремленный аудит.

Так, проводимая в Казахстане в рамках государственной программы «Цифровой Казахстан» цифровизация в период пандемии существенно ускорилась.

Неразбериха в сочетании с быстрым экономическим переходом на цифровые методы работы стимулировала инновации и необычное мышление. Внезапно компании начали пересматривать свои бизнес-операции, чтобы мобилизовать клиентов, поставщиков и регулирующих органов. С закрытием рабочих мест и потребностью физического дистанцирования аудиторы применяют имеющиеся и новые технологии для удаленного проведения аудитов, начиная с удаленного извлечения и анализа данных до проведения инвентаризаций с внедрением беспилотных технологий. И эти новые методы работы должны реализовываться таким образом, чтобы соразмеряться с установленными стандартами проведения аудита и давать гарантии о достоверности и эффективности аудита всем заинтересованным в этом сторонам.

Хоть будущее аудита кажется перспективным, впереди все еще есть трудности. Новые методы работы позволяют осуществлять выборку и загрузку у данных финансовой отчетности клиентов, в том числе, и подтверждающую документацию. Важно помнить что, где есть цифровые данные там и есть опасность хищения этих данных. Метаморфозы во внутреннем контроле делает бизнес более уязвимым для афер и атак кибербезопасности, часто сталкиваясь с ограниченными ресурсами и уменьшением персонала, что еще более затрудняет разработку действенных средств контроля и компании, должны помнить об этом.

Инструменты хороши ровно настолько, насколько хороши показатели. Во время пандемии клиенты, которые продвинулись дальше в собственной цифровой трансформации, возымели огромную выгоду от присутствия высококачественных, чистых,

отформатированных данных, что на деле содействовало их аудиторским проверкам. В частности, применяя облачные внутренние резервы удаленного извлечения информации и платформы обмена данными, клиенты имеют все шансы безвредно обмениваться данными в цифровом формате. Это позволило им перейти в мир виртуальной работы и обеспечило огромную стабильность во времена неопределенности и потрясений.

Важно так же отметить что, хоть технологии и станут играть более весомую роль в проведении аудита, они не специализированы на подмену аудиторов. В сущности, дееспособность технологий быстро и действенно подвергать обработке большие массивы информации позволит аудиторам применить свои ранее известные умения анализа данных для выработки необходимых идей и стратегических бизнес-рекомендаций. Впрочем, механизмы, как бы неплохо они не были запрограммированы, не могут заменить людей.

Заключение.

Подводя итоги исследования, я пришла к выводу, что для отчетных периодов после 31.12.2019 (т.е. заканчивающихся в 2020 году), стало доступно больше информации, которая может быть использована при формировании оценок и допущений, включаемых в финансовую отчетность. Следовательно, чем дальше стоит дата отчетного периода от 31.12.2019, тем важнее рассмотреть последствия COVID-19 в качестве корректирующих событий в информации организации о событиях после отчетной даты.

Для отчетных периодов после 31.12.2019 компаниям, опираясь на свое профессиональное суждение, необходимо рассмотреть и оценить последствия COVID-19. Руководство должно внимательно рассмотреть условия, существовавшие на дату отчетности, и не всегда это приводит к одинаковому выводу для предприятий. Также в обязательном порядке должны быть рассмотрены действовавшие юрисдикции компании, специфические обстоятельства, связанные с операциями и событиями, подходящими для данной компании.

Профессиональное суждение, в соответствии с IAS 1, должно быть раскрыто только в том случае, если оно оказывает существенное влияние на суммы в финансовой отчетности. После того как утвердили, что COVID-19 является событием, которое существовало на дату отчетности, то события после отчетной даты должны учитываться в отчетности как корректирующие.

Необходимо учитывать, что ситуация постоянно меняется. Следовательно, все оценки и выводы должны периодически пересматриваться и обновляться, например, оценки двухнедельной давности должны пересматриваться на текущую дату. Поэтому, критически важно своевременно обеспечить актуальность всех суждений руководства на основе последней доступной информации (т.е. на дату утверждения и одобрения финансовой отчетности).

Можно сказать, что на сегодняшний день, к сожалению, сложно предугадать будущую экономическую ситуацию – когда спад в экономике прекратится и все стабилизируется.

Руководству предприятий необходимо правильно оценивать происходящие изменения, свои возможности и эффективно применять профессиональное суждение для принятия экономически выгодных решений для своей компании. Дополнительно, компаниям нужно учитывать все имеющиеся данные на ближайшие 12 месяцев. То есть немало важно также правильно анализировать уже имеющуюся у компании информацию. И в случае, если имеются малейшие неопределенности и сомнения, влияющие на непрерывную деятельность компании, эту информацию следует полностью раскрывать в отчетности.

То же самое касается и незапланированных факторов, которые возникают вследствие введения карантинных мер. Необходимо проанализировать способно ли предприятие нормально функционировать при следующих условиях и положениях:

- при появлении дополнительных расходов на обеспечение соблюдения сотрудниками всех условий карантина и предоставление нужного оборудования у них дома;
- рассчитать промежуток времени, в течение которого предприятие имеет возможность «остаться на плаву», с учетом всех имеющихся средств и эффективно используемых расходов;

- учитывать снизилась ли доходность компании, покрываются ли убытки страховой компанией, а также может ли государство оказать должную поддержку при необходимости.
- Все вышеперечисленные моменты, по нашему мнению, нужно учитывать при оценивании непрерывности деятельности компании.
- В связи с этим компании должны рассматривать возможность раскрытия всех данных о рисках, которым они подвергаются.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Fin-accounting «IAS 10 – Как учитывать события после отчетного периода?» от 24.06.2020// Электронный ресурс: <https://fin-accounting.ru/articles/2020/ias-10-accounting-events-after-reporting-period>
2. Серия материалов IFAC. Ресурсы по COVID-19 из сети IFAC [Электронный ресурс]. – 2020. – URL: <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/discussion/covid-19-resources-ifacs-network>
3. Кочарян А. Я. Роль финансов. [Электронный ресурс]. – 2015. – URL: <https://utmagazine.ru/posts/9008-rol-finansov>
4. Как пандемия влияет на отчетность по МСФО: дополнительные раскрытия и другое от 26.06.2020// Электронный ресурс: <https://www.audit-it.ru/news/msfo/1014859.html>
5. Костян Д., Верещагина И. Влияние коронавируса COVID-19 на бухгалтерскую (финансовую) отчетность и аудиторский подход. [Электронный ресурс]. – 2020. – URL: <https://audit-ap.by/ru/publication-ru/view/vlijanie-koronavirusa-covid-19-na-buxgalterskuju-finansovuju-otchetnost-i-auditorskij-podxod-52/>
6. KPMGGroup. Непрерывность деятельности во время пандемии: что важно. [Электронный ресурс]. – 2020. – URL: <https://home.kpmg/kz/ru/home/insights/2020/04/what-are-the-relevant-going-considerations.html>
7. Бабаев Ю. А., Петров А. М. Международные стандарты финансовой отчетности (МСФО). М.: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2018. 398 с.
8. Кодекс Республики Казахстан от 9 января 2007 года № 212-III «Экологический кодекс Республики Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.01.2021 г.)
9. Naveen Kalia. How the pandemic is accelerating the future of audit/ Naveen Kalia//ThinkTWENTY20. -2020. -6.

СТАТИСТИКА ВО ВРЕМЯ ПАНДЕМИИ COVID-19 И ВАКЦИНАЦИИ

Карабаев Жандос Кайратович, студент 2 курса
специальности «Учет и аудит», ВШЭиБ КазНУ
Научный руководитель: Актуреева Э.А.
ст. преподаватель

Аннотация. В данной статье представлены статистические данные по заболеваемости и смертности по коронавирусной инфекции, вакцинации, конкретные проблемы в ведении статистического учета в этих областях.

Ключевые слова: статистика, статистические данные, коронавирус, заболеваемость, вакцинация, пандемия, вакцина.

Актуальность. Самой острой проблемой в отечественной статистике на данный момент является ведение статистики пандемии и вакцинации. Как мы помним в начале 2020 года нас постиг вирус под названием «Covid-19», известный также под названием «Коронавирус». «Коронавирус» был известен человечеству еще за несколько лет до его вспышки в 2020 году. Проблема заключалась в том что вирус мутировал за этот промежуток времени и принял более агрессивную форму. Первая вспышка вируса произошла в Китае, городе Ухане в декабре 2019 года. Официальная версия гласит что вирус передан человеку от животных, в частности популярна гипотеза о том что вирус мог быть передан человеку от летучей мыши, так как на Уханьских рынках это довольно популярная пища. На тот момент вирусу не предавали особого значения (говоря конкретно во всех странах за исключением Китая). Лишь 30 января 2020 года Всемирная Организация Здравоохранения объявила что вирус является чрезвычайной ситуацией в области здравоохранения, 11 марта была объявлена пандемия.

Перейдем к ситуации с Казахстаном. 13 марта 2020 года стране стало известно о двух зараженных людей, прибывших на территорию республики. Начиная с 16 марта того же года

на территории был введен режим чрезвычайного происшествия, действовавший вплоть до 11 мая 2020 года. Меня как и большинства казахстанцев смутило такая быстрая и резкая реакция на ситуацию с вирусом (на тот конкретный момент на территории всего постсоветского пространства именно Казахстан одним из первых принял жесткие меры по отношению к коронавирусу). Тут и начинается основная часть моей научной статьи, а именно статистика в период начала пандемии на территории страны и на данный момент, также рассмотрю статистику вакцинации.

Начнем с того что на тот момент многие очень скептически относились вообще ко всей этой и ситуации с вирусом и мерам принимаемым в противовес ему в стране, в частности к ним относился и я (я полагал и до сих пор полагаю что действия государства были политически мотивированы). Действительно, как можно было серьезно воспринимать вирус, имеющий смертность чуть более чем от обычного гриппа (если от гриппа смертность в среднем составляет 0,1% на число всех заболевших, то на коронавирус эта цифра была немногим более 0,2%). Большие проблемы с достоверностью статистики начались с того момента как только начали подсчет заболевших и умерших людей от коронавируса. Начиная с 13 марта по 10 августа 2020 года в Республике насчитывалось 649 120 подтвержденных случаев заражения коронавирусной инфекцией (таким образом приблизительно 3,5% всего населения на тот момент), из них 6 793 летальных исхода. Цифры довольно большие как для начала пандемии, но весьма неточные.

Во-первых во время пандемии начали учитывать заболевших пневмонией и коронавирусом отдельно. Эта тенденция была намечена в Казахстане, но в ВОЗе наблюдалась абсолютно противоположная ситуация. Данное решение способствовало тому что при подсчете числа заболевших и погибших от коронавируса произошло их значительное уменьшение. На какое именно число и проценты нам доселе неизвестно, никаких данных по поводу этому в открытом доступе не имеется (по крайней мере я не нашел таковых источников). Просматривая пресс-конференцию министра здравоохранения Алексея Цоя с отечественными журналистами я также надеялся услышать конкретные цифры, но мои ожидания не сбылись. Внятного ответа по этому поводу так и не прозвучало. С самого начала нам было известно то, какими симптомами обладает заболевший Covid-19, также нам было хорошо известно что многие из данных симптомов были также характерны и для других заболеваний, в частности пневмонии (к таким симптомам можно отнести кашель, значительное поражение легких, повышенная утомляемость и т.д.). В данной ситуации я считаю что было бы целесообразно объединить эти две статистики в одну целую, так как было очевидно что в большинстве случаев люди диагностированные с пневмонией на самом деле являлись больными коронавирусной инфекции. Официальное число заболевших вирусом в августе по заявлению того же министра здравоохранения Алексея Цоя составило около 92 000, опять же эти цифры могли значительно отличаться от тех что были на самом деле.

Во-вторых тогдашняя ситуация с ПЦР тестами также вносила много неточностей. Как правило было принято считать что ПЦР тест является одним самых точных способов диагностики данного заболевания. Как показала практика применения этих самых ПЦР тестов, высокая вероятность неточностей может быть даже у этого метода. Если говорить конкретно по числам, то процент ложно-отрицательных тестов на коронавирус составляют 30-40 %, в некоторых источниках эта цифра доходила и до всех 50%. Очень часты случаи и по сей день когда человек имея все ярко выраженные симптомы этой болезни, вплоть до потери обоняния и чувствительности вкусовых рецепторов сдает ПЦР тест и получает отрицательный результат. Также довольно популярны случаи когда человек сдавая ПЦР тесты в двух разных лабораториях получает два разных результата. Мне эта ситуация сильно знакома, так как в нашей семье в начале июня 2020 года заболел отец. В начале мы как и все предполагали что это не больше чем обычное простудное заболевание, с течением времени наша уверенность в этом постепенно снижалась, так как у отца стали проявляться симптомы коронавирусной инфекции (в их числе значительно повышенная температура, характерная усталость и вялость, отсутствие аппетита, отсутствие обоняния и вкусовой рецептуры, артериальная гипертензия и на этом фоне частые головные боли). Мы неоднократно обращались в нашу местную больницу, конкретного ответа на причину всех этих симптомов не имелось, поэтому поводу

было решено сделать ПЦР тест, забор необходимых данных (забор выделений носа и ротоглотки) осуществили непосредственно в местной больнице, затем данные были направлены в областной центр город Талдыкорган, где и произошла дальнейшая обработка данных. Результаты того теста так и не пришли нам на руки, все что мы услышали так это ответ врача местной больницы о том что результат отрицательный.

В-третьем пункте я хочу разобрать подсчет статистики по коронавирусу именно в малых населенных пунктах. В данном случае я рассматриваю ситуацию с маленькими городами, поселками и станциями. Конкретные цифры по статистику смертей я могу привести лишь по своему отдельно взятому поселку Достык, откуда я собственно и родом. За период июня 2020 года на территории поселка Достык, Алакольского района, Алматинской области было зафиксировано не менее 3 случаев смерти. Причиной смерти всех троих погибших было значительной поражение легких (более 50%) в следствие пневмонии. Стоит сказать что сам поселок относительно небольшой, в нем насчитывает чуть более 4,5 тысяч человек. Поэтому большинство людей на этой территории хорошо знакомы друг с другом, как и наша семья была хорошо знакома с двумя погибшими людьми из списка. Родные и близкие этих погибших заявляли что эти люди до смерти имели все симптомы коронавируса, перечисления их смысла не вижу. Это ситуация откровенно говорит нам о том что по крайней мере на тот момент в малых населенных пунктах могли и скорее всего возникали серьезные проблемы с диагностикой данного вируса, соответственно проблемы возникали и с официальной статистикой.

Всего на состояние 12 марта 2022 года людей заболевших за весь период пандемии коронавируса насчитывается 1 304 442 человека, из них 1 280 693 уже выздоровели, 13 642 закончились летальным исходом. Ниже приведены цифры конкретно по областям и городам республиканского значения (судить насколько точны все эти данные остается только вам):

г. Нур-Султан	239599	237467	7870
г. Алматы	237764	234614	7376
г. Шымкент	49067	47738	6767
Акмолинская область	68901	68118	3613
Актюбинская область	43893	42288	3677
Алматинская область	69517	68244	7504
Атырауская область	62245	61451	4522
Восточно-Казахстанская область	59530	58942	12552
Жамбылская область	26771	24222	7064
Западно-Казахстанская область	49643	46094	2148
Карагандинская область	151399	149091	4756
Костанайская область	53482	53086	6124
Кызылординская область	24107	23604	1917
Мангистауская область	27731	27073	3454
Павлодарская область	78016	77175	3893
Северо-Казахстанская область	44304	43103	2140
Туркестанская область	18473	18383	

Теперь давайте плавно перейдем ко второй теме моей статьи, а именно статистике вакцинации. Изучение генома коронавируса начались еще в самом начале вспышки в Китае. Разработку вакцин против коронавируса начали разрабатывать уже в середине марта, на тот момент участие в разработке вакцин приняли более 30 компаний и научных учреждений. Одной из первых вакцин, разработанных в мире стала SputnikV. Эффективна ли эта вакцина, прошла ли она все стадии испытаний и имеет ли она побочные эффекты это уже другая история для другой научной статьи. Факт в том что Казахстан также одним из первых закупил российские вакцины и в конце апреля 2020 года разработал на базе нее свою отечественную версию QazVac.

Уже в начале введения вакцинации начались серьезные проблемы с подсчетом реально привитых людей в стране. Как в крупных, так и маленьких населенных пунктах стало очень легко подделывать паспорт вакцинации. На момент 21 июля 2021 года в стране уже было

заведено 65 уголовных дел. Проблема тут заключается в том что многие медики относятся к содействию в подделывании паспортов довольно легко и в некоторых случаях даже положительно. Скорее всего это связано с низким авторитетом 2 самых распространенных вакцин на территории страны, в их число входят SputnikV и QazVac. В настоящий момент почти половина населения страны официально привитых вакциной (чуть ниже я приведу точные цифры как по стране, так и по регионам соответственно). Сколько же людей из этого числа действительно привиты и сколько просто подделало паспорт остается только гадать, так как перепроверить некоторые факты не предоставляется возможным. По этой причине на территории России и Киргизии казахстанцем было невозможно проехать даже имея в наличии паспорт вакцинации, обязательным условием было прохождение ПЦР теста

Огромной проблемой также явился подсчет людей погибших после получения прививки и людей серьезно заболевших после прививки. Данная ситуация вовсе является очень «мутной». Думаю многим было известно о том какие побочные эффекты могут повлечь за собой вакцинация (в особенности вакцинация отечественной и российской вакциной, не прошедших всех стадий клинических испытаний). Просматривая пресс конференцию министерства здравоохранения на тему эпидемиологической ситуации в стране за сентябрь 2020 года я подметил для себя много интересных моментов. Большое число вопросов адресованных журналистами непосредственно касались темы вакцинации, один из вопросов особенно заинтересовал меня. Вопрос звучал следующим образом: «Сколько людей после получения второго компонента вакцины погибли (требовалось узнать не процентное соотношение а конкретное число), и какими вакцинами они были привиты?». А. Есмагамбетовой были озвучены следующие цифры, 12 528 людей заболевших после непосредственной вакцинации, 115 случаев летального исхода после вакцинации. Конкретных цифр того, сколько из этих погибших были ранее привиты какой-либо одной вакциной приведено не было. Безусловно очевидно что большинство из заболевших и погибших были привиты вакциной российского производства, так как в принципе большее количество всех привитых людей в стране были привиты ею. А. Есмагамбетова отметила что вопрос поставлен был некорректно, так как эти цифры нужно считать в удельном весе (предполагается то что количество погибших от российской вакцины нужно считать не от общего числа всех привитых людей, а от числа привитых конкретно этой самой вакциной). Но опять же даже этих цифр приведено не было, такие данные позволили бы нам конкретно узнать то, насколько вообще опасна та или иная вакцина, насколько велик риск серьезного заболевания и летального исхода после нее (не в коем случае не подумайте что я с особым презрением к российской и отечественной вакцины, просто меня интересуют реальные цифры).

На настоящий момент, 12 марта 2022 года в стране насчитывается 9 423 576 вакцинированных человек первым компонентом и 9 070 228 вторым соответственно. Ниже приведены данные по городам республиканского значения и областям Республики:

1 компонентом:

г. Нур-Султан	492551	469236
г. Алматы	1092687	1065847
г. Шымкент	599837	588675
Акмолинская область	353644	336531
Актюбинская область	391871	378033
Алматинская область	1009386	917773
Атырауская область	269874	256057
Восточно-Казахстанская область	919965	912202
Жамбылская область	638398	623055
Западно-Казахстанская область	273492	262072
Карагандинская область	669280	610315
Костанайская область	359146	344411
Кызылординская область	426324	418300
Мангистауская область	212274	197161
Павлодарская область	363944	353716

Северо-Казахстанская область	303594	291278
Туркестанская область	1047309	1045566

2 компонентом:

г. Нур-Султан	469236	469236
г. Алматы	1065847	1065847
г. Шымкент	588675	588675
Акмолинская область	336531	336531
Актюбинская область	378033	378033
Алматинская область	917773	917773
Атырауская область	256057	256057
Восточно-Казахстанская область	912202	912202
Жамбылская область	623055	623055
Западно-Казахстанская область	262072	262072
Карагандинская область	610315	610315
Костанайская область	344411	344411
Кызылординская область	418300	418300
Мангистауская область	197161	197161
Павлодарская область	353716	353716
Северо-Казахстанская область	291278	291278
Туркестанская область	1045566	1045566

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/skolko-vaktsinirovannyih-kazahstantsev-umerli-koronavirusa-449683/
2. <https://www.coronavirus2020.kz/>
3. <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-coronavirus-first-cases/30485416.html>
4. <https://index.minfin.com.ua/reference/coronavirus/vaccination/kazakhstan/>
5. <https://ru.sputnik.kz/20210716/koronavirus-vaktsinatsia-bolezn-17622162.html>
6. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D1%8F_COVID-19

СОДЕРЖАНИЕ

Ниязбек А. «Кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалау және талдау» – ғылыми жетекші: Супугалиева Г.И	3
Абдуалиев Б. «Кәсіпорынның қаржылық механизмі» – ғылыми жетекші: Супугалиева Г.И	6
Исақова А. «Қазақстанның ипотекалық нарығының қазіргі жағдайын талдау: мәселелері мен шешу жолдары» – ғылыми жетекші: Супугалиева Г.И	8
Байжумаева Г., Бекболатұлы М., Нұрыш М. «Цифрлы технология-болашаққа батыл қадам» – ғылыми жетекші: Асқарова Ж.А.....	11
Мұңайтпасова М. ««Цифрлық Қазақстан» стратегиясын жүзеге асыру бағыттары» – ғылыми жетекші: Жумадилова Т.Б.....	15
Нүсіпбек М. «Салық салу жүйесін цифрландыру» – ғылыми жетекшісі: Мухаметжанова Ж.С.....	19
Тореканқызы А. «Қазақстанда цифрлы-банкингтің даму жағдайы» – ғылыми жетекші: Жумадилова Т.Б.....	22
Оспанов А. «Цифрлы Қазақстанның әлем нарығындағы болашағы» – ғылыми жетекші: Мухаметжанова Ж.С.....	25
Батырхан Б. «Цифрландырудың жаһандық трендтері және халықаралық тәжірибе» – ғылыми жетекші: Жумадилова Т.Б.....	27
Қанатаева Б.Б. «Экономикалық өсуге бағытталған қаржылық стратегиясы» – ғылыми жетекші: Асқарова Ж.А.....	31
Аширмет А. ««Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы шеңберінде цифрлық технологияларды Қазақстан Республикасының салық саясатына енгізу әсері» – ғылыми жетекші: Асқарова Ж.....	34
Бошаева А. «Цифрлық технологиялардың ел экономикасындағы рөлі» – ғылыми жетекші: Асқарова Ж.А.....	37
Мағауия Н. «Қазақстан Республикасының экономикасын дамыту үшін цифрландыру технологияларын енгізуде шет ел тәжірибесін қолдану» – ғылыми жетекші: Асқарова Ж.А.....	39
Шәкір Г. ««Цифрлық Қазақстан» стратегиясын іске асыру аясындағы экономикалық қолдану әдістері» – ғылыми жетекші: Асқарова Ж.А.....	43
Рахатова А. «Қазақстанның цифрлық трансформациялану аспектілері мен олардың экономикаға әсері» – ғылыми жетекші: Асқарова Ж.А.....	48
Қуатұлы Д. «Қазақстандағы қазіргі индустрияның даму жағдайы» – ғылыми жетекші: Мухаметжанова Ж.С.....	51
Сапар А. «Қазақстанның сақтандыру нарығын бағалау» – ғылыми жетекші: Асилова А.С.....	53
Аманкелдиева А.Н. ««Цифрлық Қазақстан» стратегиясын іске асыру аясындағы қаржылық есеп ақпараттарын және аудитті дамытудың өзекті мәселелері» – ғылыми жетекші: Акимбаева Қ.Т.....	55
Байжумаева Г., Бекболатұлы М., Андырқызы Ұ. «Ұлттық экономиканы реформалаудың жаңа сипаты: жас ғалымдардың көзқарасы» – ғылыми жетекші: Баймуханова С.Б.....	59
Жумагулова А. «Цифрлық қазақстан» стратегиясын іске асыру аясындағы салық салу, қаржылық және есепті дамытудың өзекті мәселелері және кәсіпорынның қаржылық жағдайының анализімен байланысы» – ғылыми жетекші: Супугалиева Г.И	62
Қанатқызы А. «Қазақстанның экономикалық табысқа жету жолындағы мәселелер» – ғылыми жетекші: Мухаметжанова Ж.С.....	66
Бекенова А.Қ. «Қазақстан Республикасының экономикасын дамыту» – ғылыми жетекші: Мухаметжанова Ж.С.....	69
Сарсеналы С. «Кәсіпорын қаржылық тұрақтылығын сақтауда ақша қаражаттары қозғалысын басқару» – ғылыми жетекші: Нургалиева Г.К.....	74
Нурсапа С.Т. «Цифровизация учета и анализа стоимости компаний» – научный руководитель: Байдаулетов М.....	77
Байжұман Ж. Ғ. «Банктік қызмет көрсету саласындағы қаржылық технологиялардың дамуы» – ғылыми жетекші: Жорабаева Ж.К.....	80
Муратбаев Н. Г. «Value at risk. Современный способ измерения стоимости портфеля» – научный руководитель: Касенова Г. Е.....	85
Sadvakassova K.G. «Digital transformation of the global aviation services market (on the example of air astana jsc)» – scientific adviser: Nurmagambetova A.Z., Kassenova G.E.....	88
Амреева А.Б. «Цифрлық экономика жағдайындағы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесіндегі өзгерістер» – ғылыми жетекші: Оралбаева Ж.З.....	92
Кужумова Д.К. «Пути повышения конкурентоспособности предприятия на рынке» – научный руководитель: Когут О. Ю.....	95
Mukhitova D. «Assessment of economic stability of the enterprise» – scientific adviser: Boranbayeva A.K.....	98
Adilov R.Y. «Cryptocurrency in the payment system» – scientific adviser: Asilova A.S.....	102
Mukhadil U. «The changing landscape of management accounting in the era of digitalization» – scientific supervisor: Omarova A.K.....	107
Рат Е. ««Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы аясында салық есебіндегі оңайлатылған әдістерді жетілдіру бағыттары» – ғылыми жетекші: Нургалиева Г.К.....	109
Парсаханов М. «Ұйымның қаржылық есеп пен аудитте цифрлық технологияларды қолданудың артықшылықтары» – ғылыми жетекші: Нургалиева Г.К.....	113
Sabidullina A. «Financial technology market: current realities and trends» – scientific supervisor: Doszhan R.....	136
Ким А. «Методология финансовых рисков в инвестиционной деятельности коммерческих банков» – научный руководитель: Касенова Г. Е.....	120
Әбілдаева А.Ө. «Проблемные кредиты: причины возникновения и способы предотвращения» – научный руководитель: Касенова Г. Е.....	124
Сейдалиева А.А. «Ұйымдағы басқару есебін автоматтандыру» -ғылыми жетекші: Байдаулетов М.Б.....	130
Ерболова Ш. «Қаржылық талдау әдістері және оларды басқарушылық есепте қолдану» – ғылыми жетекші Арыстамбаева А.З.....	133

Алимгазинова А. «АӨК ұйымдарында есепті ұйымдастыру және өнімдерді бағалау ерекшеліктері» – ғылыми жетекші: Арыстамбаева А.З.....	136
Қалдыбек Ж.Т. ««Цифрлық Қазақстан» стратегиясы шеңберіндегі салық жүйесі мен салық салу есебінің даму перспективалары» – ғылыми жетекші: Акимбаева Қ. Т.	140
Сағындықова С.Р. «О развитии цифровой экономики в республике Казахстан» – научный руководитель: Когут О. Ю.	144
Табиғат Ж. «Қаржылық механизм- қаржылық басқару жүйесіндегі активті элемент» – ғылыми жетекші: Жорабаева Ж.К.....	147
Мухитдин Ж. Б. «Развитие и роль инвестиции в Республике Казахстан» – научный руководитель: Когут О.Ю.	150
Есенкелді Қ. Т. «Қазақстандық инфляцияның жоғарғы деңгейінің себептері мен салдары» – ғылыми жетекші: Мухаметжанова Ж.С.....	153
Исаева М. «Финансовая система Республики Казахстан в период пандемии» – научный руководитель: Касенова Г.Е.....	158
Sametkhan D., Yerzhan B. «The influence of cryptocurrency on the financial system: The case of Kazakhstan» academic supervisor: Kuanova L.A.....	161
Kaniyeva Zh., Tusupova K. «The analyze of the service quality and its effect on customer satisfaction based on the example of JSC Halyk Bank, JSV Kaspi Bank and JSC Jusan Bank» – academic supervisor: Kuanova L.A.....	164
Faghani S., Mirza A., Anoosh Z., Mohammadi M. «Conventional banking VS. Islamic banking in the Republic of Kazakhstan: Efficiency during corona virus pandemic» – academic supervisor: Kuanova L.A.....	168
Садуллаева Ж. «Қазақстандағы салық саласына, бизнестерге цифрлық стратегияның әсері және әкелген өзгерістері» – ғылыми жетекші: Жорабаева Ж.К.	172
Көкімбек Ж.Е. ««Цифрлық Қазақстан» стратегиясын іске асыру аясында қаржылық және салық есебін дамытудың өзекті мәселелері» – ғылыми жетекші: Акимбаева Қ. Т.	175
Муратбек А.Ж. «Проблема минимизации кредитных рисков современных финансовых институтов» – научный руководитель: Касенова Г.Е.....	178
Ниязбек М. «Саудадағы бухгалтерлік есеп пен есептіліктің ерекшеліктері және жетілдіру жолдары» – ғылыми жетекші: А.К. Низамдинова.....	182
Сейдаханов М.Ч. «Пандемия жағдайындағы компаниялардың қаржылық есептілігі және оның бизнесті басқаруға тигізетін септігі» – ғылыми жетекшісі: Байдаулетов М.Б.....	186
Сейдаханов М.Ч. «Бухгалтерлік баланс дегеніміз не және оны өз бизнесіңізді басқару үшін қалай пайдалануға болады?» – ғылыми жетекшісі: Байдаулетов М.Б.....	193
Дүзелбай А.Б. «Перспективы вложений в недвижимость на фоне экономической и геополитической неопределенности» – научный руководитель: Нурмагамбетова А.З.....	197
Өтепберген Ғ. «Банктердегі ішкі аудитті дамыту мәселелері мен келешегі» – ғылыми жетекші: Оралбаева Ж.З.....	201
Амангелды Г. Б. «Повышения уровня жизни в Казахстане» – научный руководитель: Алиева Б.М.....	207
Жанекешова А. «Проблема кибербезопасности в банках Казахстана» – научный руководитель: Алиева Б.М.....	210
Исаева М. «Страхование от киберрисков как перспективное направление» – научный руководитель: Алиева Б.М.....	213
Ким А. «Тенденции развития безналичных расчётов с использованием новых технологий» – научный руководитель: Алиева Б.М.....	216
Zahir M. «Best mechanism for improving environmental auditing» – scientific supervisor: Nurgalieva G.K.....	219
Чернова А.С. «Взаимосвязь статей бюджетов, статей управленческого учета и учетных операций в эпоху цифровой экономики» – научный руководитель: Когут О.Ю.....	222
Тілекбаева А.Е. ««Цифрлық Қазақстан» стратегиясының ел болашағына әсері» – ғылыми жетекші: Жорабаева Ж.К.....	225
Амангелды Г. Б. «Проблемы банкротства в сфере малого» – научный руководитель: Касенова Г.Е.....	228
Жанекешова А. «Цифровизация риск-менеджмента в Казахстане» – научный руководитель: Касенова Г.Е.....	232
Искаков Д. «Өзіндік құнды калькуляциялауда шетелдік тәжірибені қолдану» – ғылыми жетекші: Арыстамбаева А.З.....	235
Жеңіс С.Е. «Современные технологии стратегического управленческого учета» – научный руководитель: Когут О.Ю.....	238
Онлахан А.Ж. «Цифрлық Қазақстан стратегиясын іске асыру аясындағы қаржылық есепті дамытудың өзекті мәселелері» – ғылыми жетекші: Акимбаева Қ.Т.....	242
Үсенбай Д.И. «Қазақстан Республикасының қаржы секторын дамытудағы цифрлық технологиялардың артықшылықтары» – ғылыми жетекші: Жорабаева Ж.К.....	246
Қуатбекова А.Е. «Қазақстан Республикасындағы шоғырландырылған қаржылық есептілікті қалыптастырудың негізгі аспектілері» – ғылыми жетекші: Байдаулетов М.Б.....	250
Аманкулова Ж.Б., Кенжебаева Н.Е. «Криптовалюта – ақшаның жаңа түрі ретінде» – ғылыми жетекшісі: Қыздарбекова А.С.....	254
Қыздарбекова А.С. «Экологиялық аудит түсінігі және аудиттегі сандық технологияларды пайдаланудағы Қазақстанның тәжірибесі».....	257
Хабиболла Б.Е. Мактап А.Ә. «Қазақстанның электронды сауда жүйесі және оның әлемдік даму тенденциялары» – ғылыми жетекшісі: Қыздарбекова А.С.....	261
Жаңабаев Н.Т. «Сукук портфельді әртараптандыру әдісі ретінде» – ғылыми жетекші: Омарова А.К.....	264
Берикбаева А.Б. «Қаржы секторында цифрлық технологияларды дамыту» – ғылыми жетекші: Сихимбаева Б.Н.....	267

Хамидуллаева А.А. «Депозиттік операциялар есебін ұйымдастырудың ерекшеліктері» –

ғылыми жетекші: Оралбаева Ж.З.....	270
Бердибаева Л. «Налоги в Казахстане, общая характеристика и роль в формировании бюджета государства» - научный руководитель: Сырлыбаева Н.Ш., Карабаева Ж.С.	275
Айтназаров Т.М. «Налоги в Казахстане, общая характеристика и роль в формировании бюджетов различных уровней» – научный руководитель: Сырлыбаева Н.Ш., Карабаева Ж.С.	278
Дидаркызы К. «Теневая экономика, налоги и госбюджет: методы борьбы с «невидимым врагом» в Республике Казахстан» – научный руководитель: Сырлыбаева Н.Ш., Карабаева Ж.С.	282
Қалдыбек Б.Қ. «Кәсіпорындағы қаржылық тұрақтылықты талдау және оны жетілдіру жолдары» – ғылыми жетекші: Оралбаева Ж.З.....	285
Otshova D. «Islamic securities market growth factor» – scientific supervisor: Sagiyeva R.K.....	289
Палтахунова Р.Р. «Развитие экономики и управленческого учета в условиях цифровизации» – научный руководитель: Когут О.Ю.	291
Өмірбай М. «Цифрлық теңге: ол не үшін қажет және жаңа валюта не береді?» – ғылыми жетекші: Жорабаева Ж.К.....	295
Әтем М.Б. «Бухгалтерлік есептегі заманауи ақпараттық жүйелер» – ғылыми жетекшісі: Оралбаева Ж.З.....	299
Tazabek D.T. «Features of the functioning of small businesses in the republic of Kazakhstan and their impact on approaches to innovation» – scientific adviser: Kurbanova K.A.....	303
Kadyrbek A.S. «The risks of digital transformation of the banking system of Kazakhstan during covid» – scientific adviser: Sagieva R.K.....	307
Юсупова Р. «Управленческий учет: как автоматизировать в компании» – научный руководитель: Когут О. Ю.....	311
Бап Н.Н. «Инновацияларды енгізуді бағалаудың жеке көрсеткіштерін негіздеу» – ғылыми жетекші: Нурмагамбетова А.З.....	313
Жолдыбаев І. «Қазақстанда майнинг: реттеу, перспективалар және кедергілер» – ғылыми жетекші: Жорабаева Ж.К.....	318
Қаржау Ж.Ә. «Шағын бизнестің операциялық-нарықтық кәсіпорындары өмірлік циклінің сатыларында инновацияларды басқару» – ғылыми жетекші: Нурмагамбетова А.З.....	322
Сейтжан А.Т. «Шағын бизнес кәсіпорындарына инновациялар енгізуді бағалау» – ғылыми жетекші: Курбанова К.А.....	326
Әбдиева С.,Толегенова Г. «Анализ отраслей народного хозяйства и влияние январских событий 2022 года на экономику РК» – научный руководитель: Актуреева Э.А.....	331
Мамырханова А.А. «Үй шаруашылығының қаржысы» – ғылыми жетекші: Курбанова К.А.....	334
Султанова М.Ш. «Бюджеттік мекемелердегі есепті ұйымдастыру ерекшеліктері және жетілдіру жолдары» – ғылыми жетекшісі: Оралбаева Ж.З.....	338
Кужумова Д.К., Юсупова Р.С. «Методы борьбы с кризисом после пандемии и ее последствия» – научный руководитель: Актуреева Э.А.....	342
Сағындықова С.Р. «Анализ влияния пандемии COVID-19 на развитие инноваций в нефтегазовой отрасли экономики» – научный руководитель: Актуреева Э.А.....	346
Мухитдин Ж.Б. «Анализ развития сферы предпринимательства и перспективы его развития в рамках стратегии «Цифровой Казахстан»» – научный руководитель: Актуреева Э.А.....	349
Сарсенова А.Т. «Развитие инвестиционного банкинга в Республике Казахстан» – научный руководитель: Касенова Г.Е.....	351
Чернова А., Палтахунова Р. «Анализ модернизации социальной сферы в Республике Казахстан в рамках цифровизации» – научный руководитель: Актуреева Э.А.....	355
Сайлау Қ. «Стартап – жас ұрпақтың идеялары» – ғылыми жетекші: Жорабаева Ж.К.....	359
Жеңіс С.Е., Ешманова Д.Ф. «Анализ конкурентоспособности экономики и ее развитие в рамках стратегии «Цифровой Казахстан»» – научный руководитель: Актуреева Э.А.....	364
Ахметкалиева Д.С. «Внутренний аудит в государственном секторе: перспективы развития» – научный руководитель: Султанова Б.Б.....	369
Әбдіқадыр Н. «Кәсіпорынның қаржы ағынын тиімді ұйымдастыру» – ғылыми жетекші: Жорабаева Ж.К.....	372
Жауылбаева А. «Управление производственными затратами на основе применения традиционных и современных систем калькулирования» – научный руководитель: Нурмагамбетова А.З.....	374
Әминов А.Б. «Коммерциялық банктердің депозиттік саясатына әсер ететін ұйымдастырушылық аспектілерді талдау» – ғылыми жетекші: Нурғалиева Г.К.....	380
Қуатбекова А.С. «Қазақстан Республикасында салық төлеуден жалтару салық және бюджет саясатының негізгі бағыттарына әсерін талдау» – ғылыми жетекші: Сапарбаева А.М.....	382
Мананков Н.С., Асан Ә.Ә. «Криптовалюта в стенах Казахского национального университета имени Аль-Фараби» – научный руководитель: Аскеров А.А., Актуреева Э.А.....	387
Князов А. «Сақтандырушының қаржылық тәуекелдерін модельдеу» – ғылыми жетекші: Жорабаева Ж. К.....	392
Ардақханұлы А. «Болжамдық қаржылық есептілікті қалыптастырудың әдістемелік аспектілері» – ғылыми жетекші: Байдаулетов М.Б.....	396
Касымов М.Ш. «Влияние текущей ситуации в мире на проведение аудиторской проверки коммерческих банков» – научный руководитель: Джаншанло Р.Е.....	398
Шавкатова К. «Международный опыт экологического аудита как инструмент реализации стратегии «Цифровой Казахстан»» – научный руководитель: Ердаuletova Ф.К.....	401
Абылай Д.А. «Состояние финансовой системы в РК и пути ее реформирования в рамках цифровизации экономики» – научный руководитель: Актуреева Э.А.....	406
Қабдоллаев А.Ж. ««Жасыл қаржы» Қазақстан Республикасындағы жаһандық проблемаларды шешу құралы ретінде» – ғылыми жетекшісі: Сырлыбаева Н.Ш.....	408
Vaktybai B.A. «Internal audit as a tool for minimizing the risks of an organization» – scientific supervisor: Janshanlo R.E.....	411

Zhanarbekkyzy M. «Improving Accounting and Financial Reporting for Small Businesses» – scientific supervisor: Jakisheva U.K.....	415
Serikov S.B. «Organization of accounting and application of the taxation system for agricultural organizations» – scientific adviser: Nurgalieva G.K.....	419
Токмейлова З. «Будущее сегодня: цифровые активы» – научный руководитель: Сырлыбаева Н.Ш.	424
Ильшев Е.Х. «Блокчейн как основа децентрализованных финансов» – научный руководитель: Сапарова Г.Т.	428
Давлатов А.Ш. «Финансовые ресурсы организации, пути повышения эффективности их использования» – научный руководитель: Омарова А.К.....	435
Беккулиева А.Ж. «Экономиканы цифрландыру жағдайында басқару есептілігін қалыптастыру кезеңдері» – ғылыми жетекшісі: Низамдинова А.К.....	440
Серикбаева Ж.Ә. «Ұлттық экономиканы жаңғыртуда криптовалюта мен криптоқалалардың мәні мен мүмкіндіктері» – ғылыми жетекші: Сапарбаева А.М.....	444
Zakariyeva A. «The interaction of accounting and tax accounting systems» – scientific adviser: Nurgalieva G.K.	448
Жолдыбаев І. «Нарықтағы түзету кезеңінде қалай сабырлы болуға болады? Жеке инвестор үшін 10 қарапайым қауіпсіздік ережелері» – ғылыми жетекші: Мухаметжанова Ж.С.	451
Айтбаев Д.А., Григорян А. «Финансовая нестабильность студентов» – научный руководитель: Актуреева Э.А.....	453
Сабырханқызы Ж. «Сравнительный анализ системы государственного аудита в Казахстане, России и Германии» – научный руководитель Джаншанло Р.Е.....	456
Кадырбекова Д.Р. «Влияние налогообложения на инвестиционные решения организации» – научный руководитель: м.э.н. Карабаева Ж.С.....	460
Мақсұт М.Е. «Кәсіпорынның баланс өтімділігін талдау» – ғылыми жетекші: Арыстамбаева А.З.....	464
Алиев Ю, Казтай Б. «Налоговая политика и система республики Казахстан» – научный руководитель: Сырлыбаева Н.Ш., Карабаева Ж.С.....	466
Ержан А.Е. «Акциз на сахаросодержащие напитки.Новый законопроект и его последствия» – научный руководитель: Сырлыбаева Н.Ш., Карабаева Ж.С.....	469
Токарева Э.Д. «Трансформация учета и аудита в период коронавируса covid-19» – научный руководитель: Султанова Б. Б.....	472
Карабаев Ж.К. «Статистика во время пандемии Covid-19 и вакцинации» – научный руководитель: Актуреева Э.А.....	479

“ФАРАБИ ӘЛЕМІ”

**атты студенттер мен жас ғалымдардың
халықаралық ғылыми конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ
Алматы, Қазақстан, 6-8 сәуір 2022 жыл**

МАТЕРИАЛЫ

**международной научной конференции
“ФАРАБИ ӘЛЕМІ”
студентов и молодых ученых
Алматы, Казахстан, 6-8 апреля 2022 года**

MATERIALS

**International Scientific Conference
Of Students and Young Scientists
«FARABI ALEMI»
Almaty, Kazakhstan, April 6-8, 2022**

ИБ №15397

Подписано в печать 03.05.2022. Формат 60x84 1/16.
Печать цифровая. Объем 30,5 п.л. Заказ №15458.)